فلسفه درسلری

برنجی قسم

(**رهبر اتحاد عثمانی** مکتبنده صوڭ صنف افندیلرینه آچیق بر لسان ایله)
(تقریر ایدلمش اولان درسلرڭ صورت مضبوطه‌سیدر . بو برنجی قسم)
(— épistémologie یعنی - مبحث معرفت مسائلنی و اونلره متعلق)
(ملاحظات وتنقیداتی شاملدر .)

... درسلرڭ مقرری و اثرڭ صاحبی
اسبق ادرنه مبعوثی وحالا قارانتنه مجلسی اعضاسندن

رضا توفیق

استانبول — « قدر » مطبعه‌سی
١٣٣٠

(بعض ایضاحات متقدمه .)

١ ـ ١٣٣٠ تشرین اولی ، تاریخنده رهبر اتحاد عثمانی‌نك صوك صنفلرینه فلسفه درسی ویرمکه باشلادم . برسلسلهٔ مطرده اوزره تقریر ایتمش اولدوغم درسلری ، شویله بر کتاب شکلنده طوپلادم . ترتیبنی قطعاً تغییر وتبدیل ایتمه‌دم. بناءً علیه بورادهٔ موضوع بحث ایدلمش اولان مسائل متنوعه‌نك شو ترتیب ظاهریسی روابط طبیعیه ومنطقیه‌لرینه دها زیاده توافق ایدر صانیرم . اویله بر تجربه یاپمق ایسته‌دم‌که بو کبی مسائل غامضه‌نك ماهیتنی ـ بوسبوتون فلسفه‌یه بیگانه اولانلره بیله ـ ممکن اولدوغی قدر وضوح وصراحتله آکلاته‌بیله‌یم ؛ واو مسئله‌لر ذهن متفکرده اصل، نیچون ، نه وقت ونه کبی شروط والجاآت تحتنده‌بیله‌تولدایتمش‌ایسه، درسلرمك موضوعاتی آره‌سنده‌کی رابطهٔ منطقیه دخی، مسائل فلسفیه‌نك صورت تولد ووجههٔ تکاملنی کوسترن او سلسلهٔ طبیعیه‌یه موازی ومحاذی دوشسون . شو صورتله‌که بن ، بر درسمده ، ذهن بشره بالضروره وبالطبع عارض وطاری‌اولان شبهه‌لرك‌ماهیتنی، منشأنی شرح وایضاح ایدرکن طلبه ، او شبهه‌لرك بهمه‌حال تولید ایده‌بیله‌جکی مسائلی ـ آز چوق کندی کندینه ـ دوشونه‌بیلسین وکله‌جك بحثك ودرسك ، نه کبی موضوعاته تعلق ایده‌بیله‌جکنه دائر بر لمعهٔ الهامه مظهر اولسون .

بوتون معلوماتمزك مبادیسنی واساسلرینی تشکیل ایدن بعض حقایق بدیهیه‌نك نسبی ویکدیکرینه مضاف بولوندوغنی ویکپاره بر منظومهٔ افکار وجوده کتیردیکنی قبول وتسلیم ایتمه‌سه‌یدم، حتی ـ حقایق اشیایی ادراك خصوصنده‌کی عجزمزدن طولایی ـ پك طبیعی وپك ضروری اوله‌رق ذهنمزه مسلط اولان شبهه‌لرك دخی ـ طبقی مبادئ علمیه‌مز کبی ـ یکدیکرندن متولد وبر برینه صیقی صیقی‌یه مربوط ومتعلق اولدوغنی وعینی صورتله بردیکر (منظومهٔ متسقه un système coordonné)

تشکیل ایتدیکنی لایقیله بیلمه‌سه‌یدم ، بو تجربه‌یه تشبث ایتمزدم ؛ موضوعات فلسفیه‌یی ـ لاعلی‌التعیین ـ آیری آیری مسئله‌لر اولمق اوزره تتبع ایدردم . آره‌لرنده حس ایتدیکم رابطهٔ منطقیه‌یه کوره اونلری ترتیبه چالیشمازدم .

شو حرکتم، اثبات ایدرکه، بن موضوعات فلسفیه‌نك پراکنده ورابطه‌سز بر سوری مسائلدن عبارت اولدوغنه اینانمیورم ؛ بالعکس فلسفه‌نك منتظم وآهنکدار بر(منظومهٔ معلومات) اولدوغنی وهله بوکون ـ تعبیرك اك عمومی وفلسفی معناسیله ! ـ بر(بنیهٔ عضویته une constitution organique) مالك بولوندوغنی ادعا ایدییورم. اویله یکپاره برجمله ٔ افکارکه، اونك هویت ممتازه‌سنی تشکیل وحیاتنی تمثیل ایدن آهنك بوزولمادقجه عناصر اعتقادیه‌سنی یکدیکرندن فك ایتمك ممکن اولماز؛ ومبادیٔ اصلیه‌سی ایله یعنی اك بسیط واساسی دستور- لریله قابل توفیق اوله‌مایان برفکر وعقیده‌یی‌ده قبول ایده‌مز . ایشته (فلسفه بربنیهٔ عضویته مالکدر) دیمکدن مقصدم بودر، وبوبویله‌در. بویله‌اولماسه‌یدی، عالمك مبدأ ومعادی وشـونك بونك افکار واعتقادی حقنده هرکسك ـ بی سروبن ـ بیان ایتدیکی وایده‌بیله‌جکی ملاحظات عندیه دخی ـ معنای اصطلا- حیسی ایله ! ـ فلسفه‌دن صاییلیردی ؛ وبالطبع فیلسـوف اولمق پك قولای اولوردی . حالبوکه اویله اولمادیغی محققدر ومسلمدر .

مع‌مافیه فلسفه ایله بلکه هیچ اوغراشمامش کنجلره بو مسائلی اولانجه اهمیتی ایله (وبیکانه نظرلردن‌دائما کیزلی قالان) روابط متقابله‌سیله آکلاته‌بیلمك خصوصنده بالطبع معروض قاله‌جغم مشکلاتی‌ده دوشوندم؛ بوخصوصده دخی تجارب سابقهم واردی. چوق‌دفعه‌لر بالذات مناقشات ومباحثاتم‌اثناسنده تحقیق ایدوب کورمشدم‌که برمسئلهٔ فلسفیه‌یی (صرف فلسفی) برنقطهٔ نظردن تلقی ایده‌مدکلری ایچون خیلی معلوماتلی وعقللی آدملر بیله، حقیله آکلایه‌مامشلر وجف‌القلم اونی رد ویا استخفاف ایتمکه یلتنمشلردر . بونلر ایچنده علمای متخصصیندن بعض مشهور آدملر بیله ذکر اولونه‌بیلیر . نته‌کیم بن‌ده برچوق امثالنی درس آره‌سنده ذکر ویا نقل ایتدم . بوکا تاریخ فلسفه‌ده پك کوزل مثاللر واردر ؛ حسب‌المناسبه بر قاچنی بو کتابده عرض ایتدم .

طلبه‌یه وکنجلره عائد اولان مشکلاته کلنجه ، شبهه یوقدرکه اونلرك بو کبی مسائلی تلقی‌یه ، حتی شکل مخصوصی وروابط وعلائقی ایله برابر قاورامغه بر استعداد، فطریسی اوملی ! اوندن صوکره بعض معلومات خصوصیه ایله بو استعداد، تنمیه وتربیه ایدلمش اوملی!.. هله معلومات مستحضره اولمازسه کوچ اولور وکیچ اولور . واقعا هرکسك وخصوصیله کنجلرك درحال عالم اولماسی لازمکلمز؛ هم بوکون علم اودرجه تفنن وتنوع ایتمشدرکه تفصیلاتی نامحصوردر وبر آدم نه قدر واسع وددرین برذکایه مالك اولسه بیله بوتون انسانیتك بو کونه قدر کشف ایدوب ضبط وقید آلتنه آلدیغی معلومات مطرده‌یی احاطه ایده‌مز ؛ معذوردر . بوکا بالفعل امکان یوقدر. اولمایجه پك لزومده یوقدر. یالکز شو قدر وارکه مقدمات علوم مستحضر اوملی؛ هیچ اولمازسه، فلسفه درسنده مثال ویا دلیل اوله‌رق ذکری کچن برحادثهٔ طبیعیه‌نك ویا برقانونك نه اولدوغی بیلنمه‌لی وبیلنمیورسه‌بیله حین حاجتده مؤلفات مخصوصه‌ده آرانوب بولونملی‌در. یعنی تحصیل اعدادی ضررسز اوملی‌در. اولورسه حکمت طبیعیه‌یه کیمیایه ، فیزیولوژی‌یه ، متعلق بولونمق اوزره ذکری کچن برقانون یاخود بر حادثه‌یی طلبه درحال مدونات علمیه‌ده آرار ، وبوله‌بیلیر . حالبوکه بو تربیهٔ علمیه‌دن محروم قالان برآدم نه قدر ذکی وحتی شاعر ، کاتب ، خطیب ویا ـ عادی معناسیله ! ـ معلوماتلی اولسه‌بیله علوم کتابلرنده بر مسئله آرایوب بوله‌ماز ؛ بولسه حقیله آکلایه‌ماز ؛ چونکه او مسئله دیکرلرینه مربوطدر .

برمثال ویره‌یم‌که نه دیمك ایسته‌دیکم تمامیله آکلاشلسین :

فلسفه خواجه‌سی، درس ویریرکن حسب‌المجبوریه بعض معلومات مسلمه‌یه اشارت‌ایدرکه اونلر جنس وماهیتلرینه کوره بر رعلم مستقلك موضوعاتندندر. فرضا ، مدرکاتمزك طبیعتاً (انفسی Subjectifc) اولدوغنی آکلاتیرکن ضیا وصدا کبی حادثه‌لری اك موافق مثال اوله‌رق ذکر ایده‌بیلیر . او تقدیرده خارجده برماده‌نك، مثلا اثیرك ویاخود هوانك بالذات اهتزازی ایله، اواهتزازاتك بزده ضیا وصدا صورتنده محسوس اولمسنی پك مهم بر کیفیت اولمق اوزره آکلاتمه‌سی لازمکلیر. فقط‌اهتزازات اثیریه‌نك‌درجات‌متفاوته ومعینه‌سنی

مختلف رنكلر صورتنده حس تلقی ایتدیکمزی یکی باشدن آکلاتمغه واوزون او-
زادی یه ایضاحه مجبور اولورسه ، فلسفه بحثنی اولدوغی یرده براقوب حکمت
درسی ویرمکه باشلاملی‌درکه بو او نك وظیفه‌سی دکلدر. او یالکز بو حادثاتدن
فلسفه‌نك نه معنا چیقاردیغنی کوسترمك ایچون حادثات مذکوره‌یه اشارت ایدر
وکچر . طلبه او بحثی اونوتمش ایسه یکی‌دن تحقیق ایده‌بیلمك ایچون حکمت
کتابنی قاریشدیرمغی بیلیر ولسانی‌ده آکلار ویاخود بیلیر وآکلار اوللی‌در.

[کائنات مادیه‌نك وجدانه تجلیسی وسائط ادراکك وبناءً علیه عضویتك
درجهٔ کماله کوره‌در . اویله ایسه شو عالم خارجی‌یی ، هر جنس متحسس ،
کندنجه برذرلو کورور؛ اوحالده ادراکمز واشیایه علممز صرف اضافی‌در !]
ده‌نجه فلسفه خواجه‌سی بو دعوایه دلیل ابراز ایتمك مجبوریتنده‌درکه بو مهم
حقیقتی طلبه‌یه آکلاته‌بیلسین ! حالبوکه بو ساحهٔ تفکرده ایراد ایده‌بیله‌جکی
دلائل قویه‌نك همان جمله‌سی (عمومی فیزیولوژی وتشریح تطبیقی)یه متعلق
معلوماتدندر. ایشته بومعلومات آز چوق مستحضر اوللی! طلبه ذاتاً بیلمه‌لی که
بعض حیوانات سفلیه‌نك کوزی یوقدر . بناءً علیه کورکوسی‌ده اولماملق لازم
کلیر ؛ بعضی‌سنك پك رشیمی وابتدائی برحالده‌در . اعصاب انتهائیه‌سی برلشمه-
مشدر ؛ او حالده سونوك برایکی نقطه‌دن عبارت برکورکوسی اولمق لازمکلیر.
کذلك عدسه ایله مجهز اولان مکمل کوزلرك خیال اشیایی خطوط وحدودیله
عکس ایتدیرمه‌سی طبیعی‌در . الی آخره !.... بوتون بو شیلر حقنده عمومی
معلومات ایستر . هیچ اولمازسه بونلری تحقیق ایده‌بیله‌جك بر تربیهٔ علمیه
ایستر . زیرا طلبه دکل ، فیلسوفلر بیله باشکه هرکسدن زیاده بو کبی تحقیقاته
مجبوردرلر؛ فقط لزومنی حس ایتدکاری زمان تحقیق ایده‌بیلیرلر. بوایضاحاتی
ویرمکدن مقصدم شودرکه :

بودرسلرده بویله بعض واردات علمیه واردرکه امثلهٔ لازمه‌اوله‌رق تکرر
ایدر . بن متخصصلر ایچون یازدیغم بر اثرده بویله مثال کتیرمدم . یالکز
اشارتله کچدم . لکن مکتب افندیلرینه لایقیله مسئله‌یی آکلاته‌بیلمك ایچون
بعض ایضاحاته کیریشدم‌که ــ طبیعتی اعتباریله ــ اونلر فلسفه مسائلندن صاییلماز.

حتی تکرارنده لزوم حس ایدنجه ینه اخطاراً تکرار ایتــدم . بونده فائده ملاحظه ایلدم .

اصطلاحات فلســفیه‌نك حیثیتنی قطعیاً محافظه ایتمکله برابر ممکن اولدوغی قدر آچیق بر اسلوب وصریح برلسان قوللاندم ؛ حتی درسلری نصل تقریر ایتدم ایسه اوطور واداىی اولدوغی کبی محافظه ایتدم . اسلوبك بویله‌سی دها جانلی اولور .

اکر بو درســلر ، فلســفه حقنده بر ذوق اویاندیریرده طلبه افندیلردن بعضیلرنده مکمون اولان استعداد فطری‌یی اظهار وافشاایدرسه شوخدمتمدن بکلدیکم الك بویوك مکافاته نائل اولمش اولورم .

طلبه افندیلر جماعتنه منسوب اولمایان ارباب مراقه کلنجه ، ظن ایدرم‌که شو تقریرلردن اونلرده آز چوق مستفید اولورلر. فلسفهٔ حاضره‌نك باشلیجه مسائلنی واونلرك منشأنی، مذاهب فلسفیه‌نك ظهورینه سبب محض اولان شك ویقین دعواسنك الك مهم اختلاف نقطه‌لرینی ، وبوتون بو مسائل اساســیه‌نك صفحات تکاملنی صره‌سی‌ایله بومسودده بوله‌بیلیرلر. بوقدری‌ده ارباب مراق ایچون کافیدر .

رضا توفیق

فلسفه درسلری

برنجی باب

فلسفه وفیلسوف تعبیرلرینك معناسی ومنشأی. — فلسفه‌نك تعریفات متنوعه‌سی. — فلسفه دیدیکمز مشغلهٔ ذهنیه‌نك اسباب ظهرری . جستجوی حقیقت مراقی بر طرفدن علومی، برطرفدن ده فلسفه‌یی تولید ایتمشدر. علوم یاشامق احتیاجندن، فلسفه ئولوم اندیشه‌سندن طوغمشدر. بناً علیه هر ایکیسی ده حیات وممات مسئله‌لریله علاقه‌داردر . — علم ایله فلسفه‌نك فرقی وحدود متقابله‌سی. علوم شتی ایله روابطی. اساطیر اولین ایله دین ایله ، اخلاق ایله، صنعت ایله مناسباتی. — فلسفه‌نك موضوعنه وغایه‌سنه نسبتله تعریفی.— فلسفه‌نك لزوم وحیثیتی. —فلسفه مسائلی. شعباتی. اصولی.

فصل

— ١ —

افندیلر ! . .

سزکله فلسفه درسی یاپه‌جغز . امیم‌که بو درسك اهمیتلی برشی اولدوغنی وحیاتمزه، سعادتمزه پك یاقیندن علاقه‌دار برچوق مسائلی موضوع بحث ایتدیکنی بیلیرسکز ، ویاخود هیچ اولمازسه ایشیتمش سکزدر . ینه امیم‌که هر مدنی ملتك ، حتی هر مدنیتك بر فلسفه‌سی اولدوغنی ده ایشیتمش سکزدر . ایی بیلمه‌لی سکزکه مدنیت فی‌الحقیقه بر جملهٔ حقوق ووظائف متقابله اوزرینه مؤسسدرکه اونك ارکان اصلیه‌سنی تشکیل ایدن هر دستور ؛ ـ اومدنیتی وجوده کیترن ، ادام ایدن ، محافظه ایله‌ین ـ عقاید مسلمه بناسنك برر تمل ـ دیرکی مثابه‌سنده‌در . اونلرك بردانه‌سی اسکیدیمی ؟ چوروردومی ؟.. محققدرکه مدنیت موازنه‌سنی چوق مدت محافظه ایده‌مز ؛ صارصیلیر . بونلردن بر قاچی بردن ییقیلیرسه او اساسلره استناد ایدن مدنیت دخی ییقلیر . تاریخ انسانیتك

شاهد اولدوغی وقوعات عظیمه بزلره بوندن مهم بر حقیقت اوکرەتەمەمشدر. جماعت انسانیەنك حیات تاریخیەسندە بویوك دورلرك صباح انفلاقنی حاضرلایان مدهش وعمومی احتلاللره سبب ، منبای اعتقادك صارصیلماسیدر . فیلسوفلر نظرندە او اختلاللرك حیثیت معناسی بودر . واحتمالکه شو زمانمزدە اوروپا مدنیتی دخی بومعنایە یکی بر مثال عرض ایتمك اوزرە حاضرلانیور . احتمالکه یکی بر دور مدنیتك عرفەسنی ادراك ایدییورز . شو مختصر ملاحظاتمە باقوبدە ظن ایتمەییکزکه مدنیتە بك خصوصی ، وصرف عندی بر معنا ویرییورم ؛ و (مدنیتی وجودە کیترن ، ادامە ومحافظە ایدن قوت بر مجموعۀ معتقداتدر) دیمکلە مدنیتی ، اسباب وعواملنە تقدیم ایتمك کبی غلیظ بر خطادە بولونیورم. هلە هیچ ظن ایتمەییکزکه کشفیات تجربیە وتطبیقات صناعیەنك تأسس مدنیتدە واونك ترقی وتکاملندە نەدرجە دخل وتأثیری اولمش بولوندوغنی بیلمیورم ، یاخود بیلمەمزلکدن کلیورم. بالعکس شو اخطار ایتدیکم شروطك جملەسیدە شو آندە خاطرمدەدر؛ اولماسە ذکر ایدەمزدم . بن بویوك بر قوت وقناعتلە اینانیرمکە مدنیت ــ اول امردە ــ کشفیات تجربیە وترقیات صناعیە محصولیدر. فقط بوکونکی معنای علویسیلە مدنیت ، یالکز بوندن عبارت دکلدر . بزە شو دنیادە رفاەسعادت مادیە اسبابنی تأمین وممکن اولدوغی قدر اکمال ایدن کشفیات علمیە وترقیات صناعیەیی مدنیت حقیقیە ایلە بر طوتمق ، بر شیئك وسائط استحصالیەسی ایلە اوشیئی بر طوتمق کبی بویوك وقابا بر یا کلشلق اولور . مثلا حیاتمزی ادامە ایچون محتاج اولدوغمز غدایی والبسەیی تدارك ایتمك ، حتی حیثیت وناموسمزی محافظە ایلمك خصوصندە اك معتبر، اك قیمتدار بر واسطە اولان پارەیی ، غدا ایلە ، البسە ایلە ، ناموس ایلە بر طوتمق قدر بویوك بر ضلالت اولور.

شبهە یوقکە یاشامقدە سعادت ، بر امل ایسە ، حقیقةً مسعود اولەبیلمك ایچون انسان اونی قازانملی، مال ایدینمش اولمالیدر ؛ بونك ایچوندە وسائطە مفتقر بولونمق ضروریدر. فقط ــ اونوتماملیکە ــ واسطۀ استحصال، حیاتدەمقصود ومطلوب اولان آمال دکلدر.

بناءً عليه يالكز شمندوفرلر، الكتريق ماكنه‌لری، بانقه‌لر، حقیقی برمدنیت تأسیسنه کافی اولمادیغی کبی، اخلاق، عدالت، حق، خیروشر، حسن وقبح، تعاون وتناصر، رقابت، سعادت، وظیفه ومجبوریت، حمیت، ملیت، انسانیت ودها امثالی کبی کلمات مجرده‌نك متضمن بولوندوغی عقایدمسلمه وقویمه‌یه‌ـ هانکی برسببله ـ شبهه تسلطایدرده کائنات وحیات حقنده پیداایتمش اولدوغمز جملهٔ اعتقاداتك آهنك عمومیسنی اخلال ایده‌جك قدر ماهیتنی تغییر ویا افساد ایلرسه بوتون او ما کنه‌لر وشمندوفر وبانقه‌لر، حالاً موجود اولان مدنیتی ییقمق ایچون آفات طبیعیه‌دن بیك کره مدهش وسائط تخریبیه‌دن اولورلر. یعنی عقاید معنویه‌سی متفسخ، متناقض ومتزلزل اولان بر مدنیتك انتحارینه، فلسفه‌سنده‌کی فساد، سبب اولور؛ کمالات مادیه‌سی‌ده واسطهٔ تخریب اولور.

بو ملاحظه‌ده وقوعات تاریخیه‌یه استناد واوروپانك اك داهی فیلسوفلرینی لهنده اشهاد ایده‌جکم ایچون صرف شرقلی قفاسیله دوشوندوکمه ذاهب اولمامليدر. یالکز وسائط مادیه‌نك تکاملی ایله حقیقی برمدنیت ممکن اوله‌میه‌جغنی اثبات ایتمك ایچون مثال آرانیرسه، نیجه دفعه‌لر جماعت بشریه‌یی زیروزیر ایدن وملیونلرجه انسانلرك خوننی هدرایدن دین محارباتنی اخطار ایلمك کفایت‌ایدر. انسانیت‌تاریخنده‌اك‌زیاده معنادارکورونن بوتوع اختلاللر صراحتاً کوستریبورکه، انسانلرك، اوکوزعربه‌سنه‌بدل، شمندوفرله کیتمك وراحتسز قولوبه‌لره‌بدل، منتظم، ومستحکم بنالرده یاشایوب راحت ایتمك کبی عادی امللردن دها بویوك، دهاعالی وبوسبو-تون معنوی مطالبی وآمالی وارمش؛ وروح بشرك بومبرم احتیاجاتی، ترقیات مدنیه‌ده وسائط مادیه وعوامل طبیعیه‌دن دها مهم بر رول اوینایورمش! مساواتاً دکلسه بیله عموماً فطرت بشریه‌ده مرکوز بولونان بو تمایلات معنویه‌نك تولید، حتی ابداع ایتدیکی نیات ومقاصدی ـ جمهورناسدن وعادی آدملردن ـ انکارایتسه‌ك بیله حکمی یوقدر؛ ملاحظات واقعه‌ملك قیمت ذاتیه‌سنی ده کیمشه‌دیرمن. واقعا بوکیفیتی انکار ایتمك بویوك بر حقسزلق وصریح بر ضلالت اولوردی. زیرا بوکونکی کتلهٔ انسانیت افرادنده دکل، آنتروپولوژی وسوسیولوژی علملرینك موضوع بحث وتتبع ایتدیکی اك وحشی قبائل خلقنده بیله بویله برطاقم اعتقادات

و آمال معنويه اولدوغى محققدر. حتى او قبائلك حيات اجتماعيه‌سنه بالخاصه بو اعتقادات وبو آمال معنويه‌نك حاكم وناظم اوله‌كلديكى‌ده محققدر . بو بويله اولمقله برابر بو كيفيت مهمه‌نك حقيقتنى وعموميتنى انكار ايتسه‌ك بيله بأس يوقدر؛ چونكه جماعات بشريه‌يى اداره ايدن مستثنا آدملرده بوكبى اعتقاد وآمالك موجود اولماسى، دعوامى اثباته كافيدر . حتى مدنيتى معناى ماديسى ايله تلقى ايتسه‌ك بيله ماهيتنى تحليل ايدنجه ينه عينى نتيجهٔ فكريه‌يه پيوسته اولورز .

بوكون اك عادى واك زياده مسلم اولان حقيقتلردن برى‌ده بودركه مدنى بر جماعتك، افرادى آره‌سنده‌كى معاملاتى حسن اداره وتنظيم وآره‌ده وقوعى ملحوظ وممكن اولان اويغونسزلقلره، موازنه‌سزلكلره، حقسزلقلره تعلق ايدن مسائلى حل ودعوالرى تحكيم ايچون برحكومت اولمق شرطدر. اونسز مدنيت اوله‌ماز واوله‌مامشدر. كذلك برده حيات مملكتى اداره ايدن جريان تجارى‌يى موازنه اوزره طوته‌بيلمك ايچون مثلا بانقه‌لر ودها برچوق مؤسسه‌لر الزمدر. بونلر اولمادقجه‌ده اولماز. حتى تحقيقات كوستريبوركه بو سيستملر، بو اصوللر وبو مؤسسه‌لر او جريان تجارينك تكاملى نتيجه‌سيدر وتقسيم اعمال سببيله كنديلكلرندن تولد ايتمشلر وصوكره صوكره كيتدكجه تكمل ايلمشلردر.

شيمدى، كتلهٔ اجتماعيه‌نك صرف تشكلات و تكملات عضويه‌سنه عائد اولمق اوزره انتخاب ايتمش اولدوغم شومادى مثاللرحضورنده دوشونه‌مز مى‌يزكه حكومت لفظنك متضمن اولدوغى افكار مختلفه، برعقيدهٔ قويه شكلنى آله‌بيلمك ايچون برطاقم معين دستورلره مستند اولمق لازمكلير . كذلك ، معاملات بين البشريه‌ده موازنت اجتماعيه‌يى محافظه يعنى حقوق متقابله‌يى صيانت ايده‌بيلمك ايچون لابد اولان احكام اعتقاديه طبقى دمينكى مثالده اولدوغى كبى بهمه‌حال برطاقم معين دستورلره استناد ايتمك كركدر. بونك كبى بانقه‌نك وسائرمؤسسات متماثله‌نك برسيستمى، برطاقم اصول وقواعدى اولمق دخى - عينى سببله - ضروريدر. البته دوشونورز؛ ودوشونمكه حاجت يوق ، چونكه بونلر معلوم ومسلم شيلردر. هندسه متعارفه‌لرى نه‌قدرقناعت بخش ايسه بو ديديكم شيلرده قناعت الهام ايتمكده اونلردن آشاغى قالماز .

فقط ينه دوشونه‌لم ؛ اوزون اوزادی‌یه سویلدیکم بو شیلردن نه معنا چیقیور ؟.. بونی بر کلمه ایله ادا ایتمکه چالیشه‌لم :

مثلا جماعت بشریه‌نك موازنه‌سنی تأمین ایده‌بیلمك ، افرادی آره‌سنده حقوق متقابله حدودینی کوزتمك ایچون بر طاقم احکام اعتقادیه‌لازمدر؛ اونلرده معین دستورلره استناد ایتملیدر !... نه دیمك ؟... فلسفهٔ حقوق دیمك دکلمی؟ بونك باشقه معناسی یوق! باشقه اسمی‌ده‌یوق!... چونکه بوخصوصی مسئله‌لرله بالخاصه مشغول اولان فلسفهٔ حقوقدر .

انسانیتده‌هانکی مؤسسهٔ معنویه ومادیه‌یی تحقیق ایدرسه‌کز اونك اساسلرنده برطاقم عقایدی ناطق دستورلر بولورسکزکه ، اونلرك هم آهنك اولان هیئت مجموعه‌سی او مؤسسه‌نك فلسفهٔ خصوصیه‌سنی تشکیل ایدر . حیات شخصیه واجتماعیه ایله طوغریدن طوغری‌یه علاقه‌سی‌اولان مسائل ووقوعاتك جمله‌سی حقنده بوملاحظه‌م قابل تطبیق‌در. اوانسان ، اوجماعت ایستدیکی قدر وحشی ویا مدنی اولسون ؛ حکمی یوقدر. الویریرکه انسان اولسون !.. واو حیثیتله براحتیاجی، براعتقادی اولسون !... هم ساده بوسپهر معنویاتده دکل، طبیعت جامده‌ده بیله الك بسیط وعادی برحادثه‌یی بیله معقول برصورتده تعریف‌ایتمکه مجبورز وایلریده کوره‌جکسزکه، بو، ظن اولوندوغی قدر قولای برشی دکلدر ویالکز معلومات تجربیه ایله اولماز . زیرا معنایی ویرن بزز ؛ طبیعت آنجق اشارت ویریر . فلسفه بویله عمومی وشامل بر نقطهٔ نظردن تلقی ایدیلنجه ، اونك حیات واحتیاجات انسانیه ایله پك صیقی بر علاقه‌سی اولدوغی تظاهر ایدییور. فلسفه‌یی، عقاید ، صنعت شعر کبی حیات شخصیه واجتماعیه‌نك برنجی درجه‌ده لوازمندن عد ایدنلر ، ایشته اونی بو حیثیت ایله تلقی وملاحظه ایله‌ینلردر ؛ بویا کلش برطرز تلقی دکلدر .

لکن بزم ، درس اوله‌رق الفت ایده‌جکمز فلسفه ــ تعبیر اصطلاحیسنه کوره ــ دها نظری ، دها عمومی ودها مجرد بر طاقم مسائل اصلیه‌نك ساحهٔ تتبعی‌در. بز،فلسفهٔ اداره،فلسفهٔ حقوق،فلسفهٔ اجتماعیه،فلسفهٔ ریاضیه ویااخلاقیه‌الخ الخ! کبی خصوصی فلسفه‌لرله‌مشغول اولمایه‌جغز. بوتون بوفلسفیات خصوصیه‌نك

نقطهٔ تعلقنده پیدا اولان مسائل عمومیه ومشترکه‌یی تتبع ایده‌جکز وبر ترتیب مخصوص اوزره کیده‌جکز. هله اول امرده معلومات بشریه‌نك مستند اولدیغی اساسلرك قوت وقیمتنی، (افادهٔ یقین ایتمك) امر مهمنده درجهٔ وثوق وحیثیتنی تحقیق ایده‌جکز . بو تحقیقات ایله علممزك حدودینی ومعلوماتمزك ماهیتنی — ممکن اولدوغی قدر — آکلامش اوله‌جغز ؛ وآنجق اوزمان حقیقتی خیالدن، ممکنی محالدن فرق ایده‌بیلمك ایچون لازم اولان قابلیت تمیزك معیار صحیحنی الده ایتمش بولونه‌جغز . شو تقدیرده دخی کندیمزه مقصد اقصای حیات اولمق اوزره برامل، واوکا امینتله واصل ونائل اولمق ایچون برده دستور عمل تعیین ایده‌بیله‌جکز .

شـو مطالعات متقدمه شیمدیلك کافیدر . آرتق طوغرودن طوغرویه مقصدمزه کیریشه‌بیلیرز .

— ٢ —

§ افندیلر !

اولا فلسفه وفیلسوف تعبیرلرینك منشأنی تحقیق ایده‌لم.بونده فائده واردر. اسکیلر کیمه فیلسوف ونه کبی معلوماته فلسـفه دیمشلر ؛ صـوکره بو تعبیرك معناسی نه‌قدر نصل تبچین ده‌کیشمش، بونی اکلارز، بوا کلایشمزله فلسفه‌یی دها ایی تعریفه الویریشلی بر زمینه نقل بحث ایتمش اولورز .

بیلیرسکزکه بوتعبیرلر یونانی‌در (φύλος) محب ، دوست ، (σοφία) دخی حکمت دیمکدر ، (فیلو سوفیا) تعبیرینی عربلر — خیلی زمان صوکره — عیناً آلمشلر و [مسئله ، جربزه وزننده] فلسفه شکلنه قویه‌رق آز چوق تعریب ایتمشلردر . بوکبی کلمه اقتباسـاتی ، ظن ایدرم ، مشهور خلیفهٔ عباس المأمون زماننده آثار یونانیه‌دن بعضلرینك ترجمه‌سنه تشبث ایدلدیکی زمانلرده واقع اولمـشدر . بونك کبی فیلسوف تعبیری‌ده کاه (فلسـف) ، کاهی‌ده [عنکبوت وزننده] فیلسوف شکلنده قوللانلمش وبوصوك شکلنده معتبر اولوب قالمشدر .

بو كلمهٔ اصطلاحيه‌نك منشأى وسبب اشتهارى حقنده (ـ رومالى ـ چيچه‌رون Ciceron) [*] بر حكايه نقل ايديور واونى (هه‌راقليده‌س پونديقوس Hér aclides Ponticus) ك روايتنه عطف ايليور . شويله كه :

(فيثاغوراس Pythagorass) نام حكيم يونانى ـ كه ميلاددن تقريباً بش بچق عصر اول ايتاليا سواحل غربيه‌سنده كائن بر كوچوك مستملكهٔ يونانيه‌ده پك مهم بر مدرسهٔ فلسفيه تأسيس واوراده مدت مديده تعليم حكمت ايتمشدى ـ ، كونك برنده (پهلوپونه‌س) يعنى شيمديكى يونانستانك (موره) شبه جزيره‌سنه كلش واوراده (فليوس Phlius) شهرنده مسافر اولمش ايمش . او زمانلر او قطعه‌نك حاكمى اولان (له‌ئون Léon) نام ذات ايله واقع اولان محاضره‌ده فيثاغوراسنك بلاغتنه ، احاطهٔ علميه وكمالات فكريه‌سنه حيران اولان (له‌ئون) ، فيثاغوراسه صورمش : هانكى صنعته حصر اشتغال وصرف عمر ايتمش اولدوغنى آكلامق ايسته‌مش .

حكيم ، شو جوابى ويرمش :

[حيات بشر ، يونانيلرك بر آرايه كلوب كمال دبدبه ايله اجرا ايتدكلرى اولمپياد اويونلرينه بكزر . اوپانايره كلنلردن بر قسمى رياضت بدنيه وپهلوانلق مسابقه‌سنه كيرمك وبر تاج ظفر قازانمق شرفى ايچون كلير . دها بويوك بر قسمى‌ده كار ومنفعت عشقنك الجاسيله ، اوراده آلوب صاتمق وپاره قازانمق ايچون كلير . بونلر آره‌سنده ذكاوتلريله حريته محبتلريله ممتاز بر قاچ كشى‌ده بولونوركه ، اونلر نه شرف ايچون نه‌ده كار وكسب ايچون دكل ، بالخاصه وقوعاتى تماشا وتتبع ايتمك ونه اولدوغنى ونه‌صورتله اولدوغنى كوروب آكلامق ايچون اورايه كلمشلردر . ايشته طبقى بونك كبى ، بزلر ، بوتون انسانلر ـ همان بر باشقه عالمه انتقال ايتمك اوزره شو حيات صحنه‌سنه كيره‌رز . ايچمزدن بعضلرى شرف آرقه‌سنده ، ديكر بر قسمى‌ده ثروت آرقه‌سنده قوشارلر ؛ بو مقاصد ومطالبه

---

[*] مشهور خطيب دركه عينى زمانده فلسفه‌يله مشغول بر متفكر ايدى . يونان قديم فيلسوفلرينك بر چوق فكرلرينى اثرلرنده نقل وتنقيد ايتمكله تاريخ فلسفه‌يه عظيم خدمتى سبق ايتمشدر .

قارشی لاقید اولان برقاچ کشی‌ده واردرکه اشیانك طبیعتنی وحقیقتنی تفحص ایتمکه حصرنفس ایلمشلردر. محب حکمت دیدیکم بودرلو آدملردر وفیلسوفك معناسی‌ده ایشته بودر.] [*]

دیمش. بوحکایه (دیبوژه‌ن لائه‌رچیوس Diogenes Laërtius)ده دخی واردر . [**] فقط بوروایتك بر ماصالدن عبارت اولمادیغنی اثبات ایده‌جك الده قوی بر دلیل یوقدر . بونکله برابر مسئله‌نك حد ذاتنده او قدر اهمیتی یوقدر؛ یالکز شوقدر وارکه ابتدالری فیلسوفلره یونان قدیمده (Oἱ σοφοὶ) یعنی حکما (les sages) دەنیلیر ایکن، نصل‌اولوبده (محب حکمت) معناسنه (فیلوسوفوس) دەنیلمك عادت اولمش ونه سببله ، نیچین بوتعبیر محویتپرورانه اوته‌کنه ترجیح ایدلمش ، بونی آکلامق ، اولدقجه موجب مراق برشیدر .

تاریخ فلسفه‌یه عائد تحقیقاتده صلاحیت کامله‌سی مسلم اولان (فیلسوف انکلیزی سرویلیام هاملتن Sir W. Hamilton)، بوقاریده‌کی معروضاتمی تفصیلاتیله بسط ایتدکدن صوکره دها معقول بر فرضیه بیان ایدییور ؛ ظن ایلیورکه بو تعبیری ابتدا ترجیح وقبول ایدن ـ هیچ اولمازسه تعمیم وتشهیر ایدن ـ مشهور سقراط اولمشدر . چونکه بو تعبیر (ابوالمورخین هه‌رودوت Hérodotes) ده وار و(حکیم واضع قانون صولون Solon) حقنده قوللا-نلمشدر ؛ دیمك‌که سقراطدن اولدر .

هاملتن دییورکه ، سقراط زماننده بر چوق جریزه‌لی شارلاطانلر پیدا اولمش وکندیلرینه (سوفیست) (οἱ σοφισταὶ) یعنی سوفسطائیلر عنوانی ویرمشلردی. سقراط مدت عمرنده بونلرله اوغراشمشدی. پك محتملدر ویك

---

[*] بو فیلسوف سیسام آطه‌سنده طوغمش ومیلاددن (٥٦٠) سنه اول شهرتشعار اولمشدی. افلاطون بوتاریخدن (یوز اوتوز) سنه صوکره تولد ایتمشدی . عالم اسلامده نامیله پك معروف اولان بوفیلسوف قدمانك الڭ بویوك متفکرین وریاضیوننددر. کرات جدولی بونك ایجادیدر . آثاری اولوب اولمادیغی معلوم دکلدر . فقط بعض افکاری منقول ومضبوطدر .

[**] دیبوژه‌ن لائه‌رچیوس، فیلسوفلرك ترجمهٔ حالنی یازمشدر. بواثر بوخصوصده همان یکانه مأخذمزدر.

طبیعیدرکه کندیلرینی حکیم اولمق اوزره عالمه اعلان ایدن وبو سـایه‌ده کلیتلی پاره قازانان بوآدملرك غروريني استخفاف ایتمك واونلری خلق نظرنده کولونج بردرکه‌یه دوشورمك ایچون سقراط - محویت کوسترمك صورتیله ! - کندینه یالکز (محب حکمت) دیمکله قناعت ایتمش اولسون ! ذاتاً بوتعبیراتك بالخاصه سقراط مدرسه‌سنده واونك شـاکردلری آره‌سنده شایع اولمش بولونماسی‌ده بو ظنی تأیید ایدر . بو تعبیر ، سـقراط زماننده [معلومات بشریه‌نك طبقات علیاسی ایله الفت] ایدنلره تخصیص ایدلمش ایکن، براز صوکره [عالم وجودك مبادی واسبابنی تحقیق] ایدن علمه علَم اولدی. فقط برمدت صوکره ینه الك اسکی معناسی ایله تلقی اولونه‌رق (حکمت) مرادفی اولدی وبناءً علیه سقراطك اوکا افاضه ایتمش اولدیغی معنایی (فیلسوف) کله‌سی ضایع ایتدی . »

ایشته بوخصوصده واقع اولان الك طوغروسی تحقیقاتی ، هاملتن‌دن سزه خلاصةً نقل ایتدم .

شیمدی فلسفه‌یی نصل تعریف ایتمشلر ؟.. اوکا باقه‌لم !

— ٣ —

معلومدرکه برعلم برقاچ نقطهٔ نظردن تعریف ایدیله‌بیلیر . مثلا موضوعنه نظراً تعریفی باشقه ، غایه‌سنه کوره باشـقه اوله‌بیلیر. حتی اهمیت مخصوصه‌سنه باقه‌رق دخی تعریف ایدیله‌بیلیر . موضـوعی وغایه‌سی مختلف حیثیتلرله تلقی اولونمغه مستعد وبوده اختلاف نظره مساعد ایسه، او نسبتده- عینی علم ایچون - عرض اولونه‌بیله‌جك تعریفات تعدد وتنوع ایدر .

ایشـته فلسفه حقنده‌کی تعریفات متعدده ومتنوعه بو احتماله بر مثال اوله کلمشدر . فی‌الحقیقه ، هر فیلسوف صاحب مسلك ، فلسفه‌نك موضوعنی‌ده، غایه‌سنی‌ده ، فائده‌سنی‌ده اهمیتنی‌ده کندی نقطهٔ نظرندن تلقی ایتمش واوکا کوره تعریف ایلمشدر . واقعا بوتعریفاتك جمله‌سـنده ، حتی آز چوق عندی وکیفی اولانلرنده بیله ، اساساً مشارکت معنا واردر. بونلرندن الك مشهورلرینی شیمدی کوزدن کچیره‌جکم؛ کوره‌جکسنزکه هیچ‌بری اساساً یاکلش اولمامقله برابر، همان

جمله‌سی‌ده ـ فلسفهٔ عمومیه‌نك برچوق موضوعاتی دائرهٔ تعریف خارجنده براقدیغندن ـ برچوق وجهله ناقصدر. قابا برمثال ایله بوقصوری اکلاته‌یم: فرضا برما کنه‌یی تعریف ایدرکن ، اقسام مهمه‌سنی واونلرك وظائفنی منحصراً تعریف ایتمك کبی‌که ، یا کلش اولمامقله برابر ناقص بر تعریفدر. فضله اوله‌رق بو خصوصی تعریفاتك الك مهم واساسلی قصوری‌ده مجهولی ، ینه مجهول ایله اکلاتمغه چالشمه‌سیدر. مثلا (Schelling شه‌للینغ)ك: [فلسفه عینیت ولاعینیت مسائلنی تحقیق ایدن علمدر .] دیمه‌سی کبی. (فلسفه) تعبیرندن، چوق کشیلر ـ هیچ اولمازسه ـ پك مبهم بر معنا اکلار ، فقط اونی تعریف ایچون ایراد اولونان (عینیت ideutité) لفظندن برشی‌ا کلایه بیلمك ایچون، خیلی معلومات فلسفیه‌یه مالك اولملی و علی‌الخصوص (شه‌للینغ)ك فلسفه‌سنی ایجه بیلمه‌لی‌در. بناءً علیه ایضاح ماهیتی مطلوب اولان مجهول برشیئی، اوندن دهامبهم ومجهول برشیله اکلاتمق ایسته‌مك تعریفك الك اساسلی شرطنه منافی برطور وحرکتدر اونك ایچون صوك دور فیلسوفلرینك ویردیکی بوکبی خصوصی تعریفات هرکسی ممنون ایده‌مدیکی ایچون تعمم ایلیه‌مه‌مش وینه اسکی یونان اساتذهٔ فلسفه‌سنك عمومی تعریفاتی حالا مقبول ومعتبر بولونمشدر .

یونان قدیمده مشهور ومعتبر اولان (فلسفه تعریفلری) آلتی درلودر . بونلرك برنجیسی ایله ایکنجیسی ، فلسفه‌یی موضوعه کوره تعریف ایدر. یعنی (فلسفه نه‌دن بحث ایدر ؟ نه‌کبی مسائل ایله مشغول اولور ؟) سوألنه جواب ویریر . اوچونجیسی ایله دردنجیسی غایه نظراً تعریف ایدر. یعنی (فلسفه نه ایچون اوکبی موضوعاتله اودرلو مسئله‌لرله اوغراشیر ؟) سوألنه جواب ویریر. بشنجیسی اهمیتنه ، یعنی حیثیتاً علوم سائره‌یه تقدمی اسبابنه عطفاً بر تعریفدر. آلتنجیسی، بالذات تعبیرك یعنی (فلسفه) کلمه‌سنك الهام وافهام ایتدیکی معنادر. یعنی (فلسفه) لفظی معنای لغویسی ایله تلقی ایدوب : (فلسفه، محبت حکمت وجستجوی حقیقتدر.) دیمکدر، وبوصورتله‌ده نظر اعتباره آلنوب (φιλία) σοφίας) دیه ایضاح اولونمشدر .

تعریفات معتبرهٔ مشهوره‌نك برنجیسی، [وارلغی، حد ذاتنده اولدوغی کبی

بیلمك!] جمله‌سیله تلخیص اولونان تعریفدر. اصل یونانی‌سی [γνῶσις τῶν ὄντων ᾗ ὄντα] دستوری‌درکه فرانسزجه عیناً ترجمه ایدیله‌رك [La connaissance de l'être en tant qu' être] صورتنده کتب فلسفیه‌ده ضبط وقید اولونمشدر . بو تعریف عربلرجه‌ده پك مقبول ومعتبر اولمش و[علم الوجود بماهو موجود] دیه عیناً ترجمه ایدلمشدر .

ایکنجیسی: [الهیه وانسانه متعلق اولان شیلرك علمی‌در؛] جمله‌سیله ادا اولونور. اصل یونانیسی : [γνῶσις Θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων]در. براز یوقاریده اسمی کچن رومالی متفکردن خطیب معروف (چیچه‌رون) بو تعریفی ترجیح ایتمش وعیناً قبول ایدرك لاتینجه‌یه نقل ایلمشدر ؛ بو تعریف اساساً (رواقیون les stoïciens) دەنیلن فرقهٔ فلاسفه‌نك منحصراً مظهر قبول وتصویبی اولمشدی . فقط بوتون اسلافك وتاریخ فلسفه‌نك روایتنه باقیلیرسه موضوع فلسفه‌یه نسبتله واقع اولان بوتعریفلرك ایکنجیسنی‌ده الك اول مشهور (فیثاغور) ویرمش وهرکس قبول ایتمشدر .

شواوچونجی ودردنجی دستورلر افلاطونك‌در؛ وفلسفه‌یی انجق(غایه but) سنه نظراً تعریف ایدر .

[فلسفه ، موتی تأمل ایتمکدر.] یعنی ئولومی دوشونمك وعاقبت وآخرت مسائلنی تحقیق ایلمکدر : [μελέτη θανάτου] یعنی [ئولوم دوشونجه‌سی] ترکیبی طوغریدن طوغرویه فلسفه تعریفی اولمق اوزره عرض ایدلمش بر فکر دکلدر . ؛ فقط افلاطونك آثار مهمه‌سندن برنده :[ئولوم دوشونجه‌سی !.. ایشته الك طوغرو فلسفه بودر باشقه‌سی دکلدر !] جمله‌سی کچیور . اورادن آلنمش وبر چوق فیلسوفلرك اعتقادینه موافق بولونمشدر . دقت ایدیلیرسه ، پك درین معنالری متضمن بر تعریفدر ؛ اهمیتسز بر سوز ظن ایدلمه‌ملی‌در . (ئولوم) انسانلر ایچون الك بویوك معمادر . دەنیله‌بیلیرکه بوتون مسائل لدنیه ومابعد الطبیعیه بو ئولوم معماسنك حقیقتنی دوشونمك‌دن تولد ایتمشدر : نصل اولویورده بر آنده حیات دیدیکمز بو فعالیت طورووریییور ؟ ادراك ، عقل وشعور، حسیات، الحاصل وجدان دیدیکمز او شخصیت معنویه‌دخی برلحظه‌ده

سرّ اولوب کیدییور ؟.. امید، امل، خرص ، محبت ، نفرت ، هرشی هرشی هیچ اولویور؟ .. اکر حقیقتاً ئولومله هرشی هیچ اولویورسه حیات دیدیکمز بو معنادار وارلق نه‌در ؟ . . اکر هرشی الی الابد هیچ اوله‌جقسه بزم بونجه آرزولریمز، امللریمز، امیدلرمز وبونلر ایچون دیدینمه‌مز هپ بوشدر؛ انسانیت مدنیت ، عدالت ، حتی حقیقت بوشدر: هپسی یالان‌در او حالده کرچك اولان شی نه‌در ؟ .. حقیقت ، حیاتده‌می‌در ؟ . ئولومك ماوراسنده‌می یعنی مزار قپوسندن اونه‌ده‌می‌در ؟ .. برآخرت وارمیدر ؟.. یوقمی‌در؟.. هرشی صحیحاً بوش ، وحیاتمز هدر ایسه. بزه بو امللر، بوامیدلر وبو میلان نره‌دن کلیور؟.. نصل؟ ونیچون کلیور ؟.. روح دیدیکمز معما نه‌درکه اونك درین قرا کلقلرندن بومسئله‌لر ظهور ایدییور . ئولوم دیدیکمز دیکر معما نه‌درکه بوتون بوتجلیات وجدانیه‌یی قعر نایاب ظلمت ومبهمیتده مضمحل ایدییور ، هیچ ایدوب بیتیرییور ؟ .

ایشته ، ئولومك نه‌اولدیغنی دوشونمکدن بومهم مسئله‌لرك جمله‌سی تولدایدر وبری دیکرلرینی تولید ایتدیکی ایچون یکدیکریله صیقی‌صیقی‌یه علاقه‌دار بر فهرست وجوده‌کلیرکه فلسفه والهیاتك وپسیقولوژینك‌باجمله‌موضوعاتنی‌شاملدر.

بشنجی تعریف ارسطونکدر وفلسفه‌نك بالخاصه حیثیت واهمیتنه نظراً ترتیب ایدلمشدر چونکه استاد یونانی : [τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν] دیمشدرکه [صنعتلرك صنعتی ، علومك علمی] یعنی اعلاسی دیمکدر. بوده حکمای عرب عندنده‌مشهور ومعتبر بر تعریفدر . حتی ارسطو (الهیات) قسمنی حکمتك سائرمباحثندن حیثیتجه یوکسك طوتمشدی. حکمای اسلام ، طبقی اونك کبی تلقی ایتمش و(علم الٓهی)یه ، (علم اعلا) دیمشدر . نصیرالدین محمدطوسی، جلال‌الدین محمد دوانی، امام غزالی ودها بویله برچوق بویوك اسلام حکماسی دخی (الهیات théologie)نی فلسفه‌نك الك یوکسك قسمی عد ایتمشلر واوکا (علم اعلا) دیمشلردر . ینه قینالی زاده علی افندی بونك سببنی شو وجهله ایضاح ایدییور :

[.... چون اشرف مبحوث‌عنه ، آنده « یعنی الهیاتده ! » ذات آله دائم

وقائمدر ، اكا علم آلهی وعلم اعلا دیمك دخی مناسب وملایمدر .] دییور
وآ كلاشیلیور كه شووجهله تسمیه‌سنه سبب اونده موضوع بحث اولان مسئله‌نك
مسائل سائره‌دن اشرف واعلا اولماسیدر . حیثیت موضوعنه كوره تعریف
دیدیكم بودر .

ایشته فلسفه تعریفنده الك زیاده مشهور وعموماً معتبر اولانلری بونلردر .
فقط تعریفات بوقدردن عبارت دكلدر . اسكی حكمای اطبانك‌ده بوخصوصده
برتعریفی واردر : اسكی طبیبلر ، (طبابت فلسفهٔ اجسامدر . ἰατρική ἐστι
φιλοσοφία σωμάτων) ؛ (فلسفه طبابت ارواحدر . φιλοσοφία ἐστὶν
ἰατρική ψυχῶν) دیمشلر . فقط ، آ كلایورسكز كه بوبر(تعریف دوری)در ،
ایضاح ایدیلوب آ كلاشلمه‌سی ملتزم اولان ایكی مجهولی بربریله تعریف ایتمكه
چالیشیوركه مقبول دكلدر . چونكه ایكیسی‌ده مجهول قالیر وذهن برندن دیكرینه
ـ الی غیرالنهایه ـ انتقال وینه رجوع ایتمكه مجبور اولور ، وچوق برشی
آ كلایه‌ماز .

اخلاق علائی‌ده بوده وار ؛ علی افندی (حكمت عملیه Philosophiepratique)
تعبیریله تفسیر ایتدیكی (علم اخلاق la scienee de la morale, L’ethique)ك
اهمیت وفائده‌سندن بحث ایتدیكی صیره‌ده ؛ اودستوری آز چوق تعدیل ایله :

[.... علم اخلاق ، طب روحانی‌در ؛ نیته كیم صنعت طب ، علم
جسمانیدر .] دییور . علی افندی بزجه مشهور اولدوغی ایچون اكثر اونی
اشهاد ایدییورم ؛ یوقسه شرق حكماسندن پك چوق مثاللر ایراد ایده‌بیلیردم .
ینه افلاطونك پك قیصه وپك مهم برتعریفی دها واركه مقبول ومعتبردر وپك
چوق فیلسوفلر طرفندن قبول واوزون اوزادی‌یه تفسیر اولونمشدر ؛ افلاطون
بریرده : فلسفه ، (الك بویوك موسیقی‌در .) یعنی آهنكدر دییور . [μεγίστη
μουσική] تركیبندن نه معنا مراد ایتدیكنی‌ده آ كلاتیور : (روحك قوهٔ
عاقله ، قوهٔ غضبیه وقوهٔ شهوانیه‌سی آره‌سنده تأسیس موازنه وتأمین آهنك
ایتمكدر) دییور . كندیسنك قوللاندیغی (λόγος , θυμός, ἐπιθυμία)
تعبیرلری بزم لسان فلسفیمزه چوقدن انتقال ایتمش وشیمدیجك عرض ایتدیكم

وجهله (قوهٔ عاقله، غضبیه وشهوانیه) کلمه‌لری اصطلاحات مشهوره‌دن اولمشدر.
بو کلمه‌لرك معناسنی زمانمز لسانیله ادا ایدرسه‌ك (معقولات واختراصات ومشتهیات آره‌سنده موازنه وآهنکی محافظه ایتمك) فلسفه‌نك فائدهٔ عملیه‌سنه نظراً تعریفی اولور؛ بوفکر شرقده او قدر تحکم ایتمشدرکه بوتون اسکی اخلاق کتابلرنده تأثیرات صریحه‌سی کورولور. اسلام فیلسوفلری اخلاقك هر نوعنده اعتدالی (یعنی آهنك وموازنه‌یی!) (فضیلت vertu) عد ایدرلر؛ افراطنی، تفریطنی (رذیلت vice) صایارلر. مثلا (سخاوت) فضیلتدر؛ چونکه تفریطی (بخل)در؛ افراطی (سفاهت)در. سخاوت بوایکی سنك آره‌سنده اعتدال نقطه‌سنی تمثیل ایدرکه موازنت حسیاتدن ایلری کلیر. زیرا قینالی زاده‌نك تعریفنجه: (هر فضیلت حاق وسط ونهایت اعتدالدرکه اصلا جانب افراط وتفریطه مائل اولمیه!.) [*] ایشته اخلاق ناصری‌ده، اخلاق جلالی‌ده وبوتون اسکی اخلاق کتابلرنده هپ بومعیاری، هپ بوترتیبی کوروروسکزکه افلاطونك تلقی ایتدیکی معنا ایله (موسیقی یعنی آهنك) تعبیرینك نه‌درجه‌لرده افکار حکمایه تحکم ایتمش اولدیغنی اثبات ایدر.

اونك ایچون بوقیصه تعریف بنجه سائرامثالنك جمله‌سندن زیاده جامع الکلمدر.
فضله اوله‌رق (فلسفه) دیدیکمز اندیشهٔ معنویه ومشغلهٔ ذهنیه‌نك طبیعی وضروری اولان سبب وجدانیسنی‌ده کوستریور. کندی‌وارلغمزی وشخصیت معنویه‌مزك عاقبتنی دوشونمك مجبوریتندن فلسفه‌نك نصل تولد ایتمش اولدیغنی عادتا ابراز ایدییور. صوك دورك اك بویوك آلمان فیلسوفلرندن (شوپنهاوه‌ور Schopen-hauer) بو نقطهٔ مهمه‌یی پك صریح وپك بلیغ برصورتده تشریح ایتمشدر. بوخصوصده‌کی ملاحظاتنی همان عیناً بورایه نقل ایدییورم:

« عقلك، یعنی وجدان انسانك ظهوری ایله ایلك دفعه اوله‌رق (طبیعت)ده فکر حکمت اویانیور ونظر تأمله معروض بولونیور. وجدان بشر کندی آثارینه قارشی حیرت ایدییور وکندی ماهیتنك نصل شی اولدوغنی کندی

---

[*] (حاق وسط) تعبیری دائره‌نك اصل اورطه یرینی کوسترن نقطه‌درکه عینی دائره‌ده ایکی دانه اولمق احتمالی یوقدر.

کندندن صورویور . ئولومه ایلك دفعه اولەرق ـ شعورتام ایله ـ یاقلاشنجه وبناءً علیه موجودیت معنویه‌سنك سکتهٔ موت ایله بر حده ایروب فنا پذیر اوله‌جغنه قناعت حاصل ایدنجه ، بوتون بوجهد حیاتك فائده‌سزلکی بیهوده‌لکی نظر تأملنده آز چوق بداهت کسب ایدییور. اووقت حیرت ومراقی بسبتون آرتیور . انسانك ، مابعدالطبیعاته احتیاجی، ایشته بو حیرتدن، بواندیشه‌دن طوغمشدر ؛ وبو حالت ، انسانه مخصوصدر . انسان برحیوان مابعدالطبیعی‌در. [*]»! افلاطونی، قانت‌ایله برابر الك بویوك‌استاد اتخاذایتمش‌اولان (شوپنهائوور) بومسئله‌ده تماماً استاد یونانی‌نك فکرینه اتباع ایتمش‌در . افلاطون ، فلسفه‌نك اندیشهٔ موت وحیرتدن طوغدیغنی الك اول سویلمشدر .

عثمانلی ملتنك شاعرداهی‌سی عبدالحق حامد ، عینی زمانده درین برمتفکردر. واصولنه توفیقاً فلسفی اثرلر یازمامشسه‌ده، پك مهم بعض حقایق فلسفیه‌یی معجز وموجز برلسان بیان‌ایله برایکی مصراعك حوصلهٔ افاده‌سنه صیقشدیره‌بیلمشدر. افلاطون وشوپنهائووه‌رك تعریف ایتدیکی شو حقیقت وجدانیه‌یی ایکی کوزل مصراع ایله بردستور صورتنده عرض ایتمشدر :

(بزی ئولومدر ایدن سرشکستهٔ حیرت !)
(او اولماسه اولەمازکن ومودك امثالی .) [**]

دییور . حامدك (ئولو) و(مقبر) نامنده‌کی اثرلری ـ که ادبیات عثمانیه‌ده ، جداً حکیمانه شعرلرك الك کوزل والك عالی نمونه‌لریدر ـ دقتله مطالعه اولونورسه آکلاشیلیرکه اونلرده‌کی ملاحظات فلسفیه ، آنجق (ئولوم) دیدیکمز معمای مدهشه‌نك الهام ایتدیکی اندیشه‌دن طوغمشدر ، حتی بو رساله‌لرك اسملری بیله بونی اثبات ایدر .

کورولویورکه افلاطونك صرف (انفسی subjectif) اولان او تعریف

[*] یعنی مابعدالطبیعات تعبیرینك متضمن اولدوغی مسائلی دوشونه‌که فطرتاً مستعد اولان برحیوان (که‌جانلی مخلوق) دیمکدر. مشهور اثرینك برنجی کتابنك برنجی بابنه باقیکز . (**) (ئولو) نامنده‌کی منظومهٔ فیلسوفانه‌سندن بربیت‌در .

ایکی کلمه‌دن عبارت بر ترکیب اولمسنه رغماً پك درین و پك شامل بر دستوردر . بزده ارباب تصوف بوسیاق نظری کمال اهمیت وجدیتله تلقی ایتمش وفلسفه‌یی هپ بواندیشه‌یه بنا ایتمشدر . حتی اوندن استخراج ایلمشدر .

دردنجی تعریف، (قدرت بشریتدیکی قدر اللهه تقرب ایتمکدر) جمله‌سیله ادا ایدلمشدر . [ὁμοίωσις Θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν ἀνθρώπῳ] بوده افلاطونکدر . بونده شایان دقت اولان نقطه (قدرت بشریتدیکی قدر) قیدیدرکه انسانك علم مطلق ایچون قابلیتی اوله‌میه‌جغی حقنده بر اعتقادی متضمن‌در . [*]

فلاسفهٔ اسلام عندنده بوتعریف دخی مشهوردر ؛ حتی بومهم قید [علی قدر الاستطاعةالبشریه] سوزلریله عیناً ترجمه‌ایدلمشدر. چوق‌اسلام فیلسوفلری برنجی تعریفه بو قیدی درج ایدرك آز چوق معدل وفقط اساساً طوغری واولدقجه کوزل بر(دستور تعریفی) ویرمشلردر .

سلیمان قانونی دورینك الك ممتاز متفکرین علماسندن وعثمانلی‌مؤلفین مشهورەسندن قینالی زاده علی افندی ، (اخلاق علائی) نام اثرنده حکمتی یعنی فلسفه‌یی شویله تعریف ایدییور :

---

[*] اصل یونانی‌سنده (اومی‌ئوسیس ὁμοίωσις) افظنك معنای‌لغویسی(بکزه‌مك) دیمکدر . واللهه تقرب سببیله خلق الله ایله متخلق بولنه‌رق واعلی مرتبهٔ کمال اولمق معناسنه کنایه‌لی برافاده‌درکه بزده صوفیه تماماً بواعتقادده‌در. یعنی‌حکمتك (فائده) سی صوفیه‌اعتقادنجه‌ده بودر : [تقرب الی‌الله وتخلق بخلق الله !]

تاریخ فلسفه‌جه معلوم اولدوغی اوزره ارسطو واوکا اتباع ایدن اکثر قرون وسطا فیلسوفری‌انسانده ایکی‌درلو عقل تصورایدرلردی؛ برینه (عقل‌فعال intellect actif) دیکرینه‌ده (عقل منفعل intellect passif) دیرلردی . برنجیسی طبیعتی اعتباریله نورانی والهی فرض اولونور وایکنجیسنی اداره ایدر ظن ایدیلیردی ، فقط بوتون بو فکره ذاهب اولان فیلسوفرك اعتقادنجه فلسفه‌نك غایه‌سی کمال معنوی ایدی ؛ بو کمال معنوی دخی عقل فعالك اللهه وصول ویا اتصال ایتمسیله ممکن عد ایدیلیردی. ایشته شو حاشیه‌نك مذکوراولدوغی فلسفه تعریفی بواعتقادك الهامیله ترتیب‌اولونمشدر. عالم اسلامك شبهه‌سز الك بویوك فیلسوفی (ابوعلی الحسین ابن سینا تماماً بو فکرده اولدوغی کبی کشور اسلامك اقصای غربنده یاشایان « ابوبکر ابن طفیل » دخی عیناً بواعتقادده ایدی .

[حکمت ، موجودات خارجیه نفس الامرده نه حالده ایسه اونلری اوحال اوزره بیلمکدر ؛ ولکن طاقت بشریه وفا ایتدکجه وقدرت انسانیه‌ده ممکن اولدوغی قدر !] دییورکه حکمای عربك : [علم الشیئ بماهو علیه علی قدر الاستطاعة البشریه] دیدیکلرینك عیناً ترجمه‌سیدر .

معمافیه افلاطونك اوایکی کلمه‌لك تعریفندن بوسبوتون باشقه برمعنا دها چیقارلمش واوده فلسفه حقنده برتعریف دیکر اولمشدر . اونی‌ده ایضاح ایده‌یم :

معلومدرکه کائناتده کوردوکمز اشیاوحادثات پك متنوع ومتخالف الجنس در ؛ ونامحصوردر : صاییلمقله بیتمز وتحدید اولونه‌ماز . حتی یك نظرده قارمه قاریشیق وبربرینه بکزه‌مز برچوق شیلر ، برچوق حادثات ووقوعات ادراك ایدرزکه بونلرك جمله‌سنه بردن (طبیعت Nature)ده‌نیلیر . سطحی بر نظرله باقیلنجه اونده برآهنك وانتظامده کوره‌مه‌یز . لکن یواش یواش تجربه‌مز آرتوب ، مشاهده‌ده کرکی کبی ملکه حاصل اولونجه ، بز ، بو یکدیکرینه بکزه‌مه‌ین برسوری شیلر آره‌سنده برمناسبت اولدوغنی تحقیق ایدرز ؛ بر مشابهت اساسیه کورورز وبونقطهٔ نظردن برچوق شیلری صنف صنف ترتیب ایدرزکه بوکا (تصنیف Classification)ده‌نیر و(مشاهده Observation) دن صوکره ممکن اولور . عینی زمانده بوعملیهٔ ذهنیه‌یه موازی اوله‌رق بر ترتیب دخی یاپارز : جزئیات اموری بر (مبدأ کلی principe universel) آلتنه آلیرز ؛ وصوکره بومبدأ کلی ایله اونك تحتنده مندرج بولونان کافهٔ جزئیاتی احاطه وبیان ایدرز ، حتی بوآز چوق مبهم برتعریف بیله صاییلیر . نه دیمك ایسته‌دیکمی برمثال عادی ایله آکلاته‌یم :

فرضا ، انسان هنوز پك کوچوجوك بر چوجوق ایکن برچوق اشیا وحیوانات کورورکه بربرینه بکزه‌مز. مثلا جماداتدن برچوق شیلر ، نباتاتدن درلو درلو اوتلر ، اغاجلر ، حیواناتدن‌ده مختلف نوعلر کورور . فقط بونلر طبیعتده بویله آیری آیری ، طاقم طاقم دیزلمش اوله‌رق نظر دقته معروض دکلدر . قارما قاریشیقدر . حتی برچوقلری بالاراده متحرك اولدوغی ایچون

هیچ بریرده الی نهایه طورماز . خلاصه طبیعتـده بویله برترتیب یوقدر . او صرف انفسی برشیدر ؛ یعنی اونی بز نظری اوله‌رق صرف ذهنمزده یاپارز . دەمین سویلدیکم کبی ، بوتون بوکوردوکمز شیلر آره‌سنده بروجهله یاخود بر چوق وجهله مشابهت بولورز ؛ بومشابهت علاقه‌سنی معیار اتخاذ ایدرك ذهنمزده هرشیئی طاقم طاقم آییریر (تصنیف) ایدرز . مثلا اول امرده کندی کندینه قیملدایه مایان شیلری ــ بوکیفیتلرندن طولایی ــ سـائرلرندن آییریر بر صنف عد ایدرز واونلره جمادات دیرز . نشوونمایه قابلیتی اولوبده طویغوسی اولمیان شیلری دخی ــ بوکیفیت مشترکه‌لرینه بناءً ــ برصنف عدایدرك آیریجه‌ملاحظه ایدرز . اوندن صوکره بالاراده حرکت ایدن وطویغویه‌مالك‌اولان موجودات عضویه‌یی آیری‌بربویوك صنفه‌درج ایدرز . بوقدرله‌ده قالمایز. فرضا برحیوانات صنفی ایچنده داخل اولان بربوجك ، بربالق ، برقوش ، برکله‌بك ، بر اینك آره‌سنده بویوك فرقلر کورورز . بوتون بوجانلی شـیلرك نه‌صـورتله وهانکی نقطه‌ده بربرلرینه بکزه‌دیکنی تحقیق ایدرز . کورورزکه بعضیلرینك برجملهٔ عظمیه‌سی وار برطاقم کمیکلری وار ؛ بعضیسـنك قبوقلری وار فقط کمیکاری یوق؛ شوفرقه‌کوره برایکنجی تقسیم دها یاپاراق قبوقلی‌حیوانلردن، ذوالفقراتی آییریرز . بوصوك صنفده بولونان افراد مختلفه ارەسنده پك‌مهم فرقلرمشاهده ایدرز : مثلا طاووق ایله اینك جملهٔ عظمیه‌یه مالك اولمقله برابر اینکك‌ممه‌لری واردر . طاووقده اویله برشی یوقدر . بری طوغورور ، دیکری‌یمورطلارکه مهم برفرق اساسیدر . اوحالده اینك وامثالی حیوانات (ممه‌لی‌لر = ذات الثدایا) دیه‌رك دیکرلرندن آییریرز والی آخره !...

بوبویله اولدوغی کبی حادثاتی‌ده عین صـورتله بربرینه قیاس ایدرك طبقی بویله تصنیف ایدرز وایکی حادثه آره‌سنده کشف ایده‌بیلدیکمز (رابطهٔ ثابته) قانون طبیعی تسمیه ایتدیکمز (اطراد uniformité) درکه بونلرحقنده نه‌قدر چوق کشفیاته موفق اولورسه‌ق ، قارغه‌شالقدن عبارت کوردوکمز شـوعالمك برنظام وآهنك عمومی اوزره قائم اولدوغنـه دائر حاصـل ایده‌جکمز قناعت اودرجه قوت بولور .

صوكره : اشیای مادیه‌یی تصنیف وبرصنفی دیکر برصنف واسعك دائرهٔ شموله درج ایتدیکمز کبی ، حادثاتی تدقیق وقوانین طبیعه‌یی تحقیق ایدرکن دخی طبقی اویله یاپارز. جزئیات اموری برقانون جزئی‌یه ربط ایدرز. وبوکبی قوانین جزئیه‌یی دها واسع ودها شموللی برقانون کلی‌نك دائرهٔ احاطه‌سنه درج ایدرز . بووتیرهٔ منتظمه اوزره نه‌قدر ایلری کیتمك ممکن ایسه اوقدر کیده‌رز . تا که اك عمومی والك کنیش بر (مبدأ کلی principe universel) کشف ایده‌بیله‌لم‌ده بوتون بونامحدود حادثاتی اونکله ـ تعبیر معذورکورولسون! برچیرپی‌ده تعریف ایده‌بیله‌لم !... وبوصورتله او (مبدأ کلی) بوتون بو هرج ومرج عالمك ، هم محور قیامی، همده قانون آهنکی وسبب انتظامی اولسون!..

بو(تعمیم généralisation) عملیه‌سیله نه‌یاپمش اولویورز ؟...

شو عالم کثرتده بر مبدأ وحدت آرییورز دکلی ؟... ارادیغمزی بولورسه‌ق سطحی برنظره قارشی برقارغه‌شالقدن عبارت کورونن شوکائناتده‌کی آهنك اطرادی یعنی فلاطونك تعبیر معناداراننجه او (اك بویوك موسیقی) یی ذهناً ادراك ایتمش اوله‌جغز دکلی ؟...

ایشته بوده فلسفه‌ده برمهم غایه‌در؛ حتی اویله علوی وشاعرانه برغایه‌درکه اوکا فیثاغور کبی ، افلاطون کبی ، بن‌سینا کبی ، خیام کبی ، مولانا کبی ، گه‌ته کبی هم پك بویوك فیلسوف،هم پك بویوك شاعر اولان برقاچ داهیٔ بختیار ایریشه‌بیلمشدر . [*] بناءً علیه بوغایه‌یه نظراً ده فلسفه‌یی تعریف ایدنلر چوق اولمشدر . حتی (کثرتده وحدت) تعریفی فیثاغوره عطف اولوندوغنه کوره پك اسکی‌در، وحکمای صوفیه بونی ده اهمیتله قبول ایتمشدر؛ چونکه (وحدت وجود Panthéisme) فلسفه‌سنه کوره اك موافق دوشن تعریف بو اوله‌بیلیر .

شیمدی بوتون بوتفصیلاتی تلخیص ایدرسه‌م : (فلسفه توحید معلومات

---

[*] قرون وسطاده اوروپا فیلسوفلرندن پك چوغی بونقطهٔ نظری قبول ایتمش وافلاطونك تعبیر مشهوری (harmonia mundi) شکلنده لاتینجه‌یه ترجمه ایتمشلردرکه(موسیقیٔ عوالم) دیمکدر . ونه‌کوزل ، نه‌شاعرانه ، همده نه‌طوغرو برترکیبدر !.. افلاطون : (بو آهنکی عالم وجدانده تأسیس ایتمك حکمتدر) دیمشدی. صوکرا او موسیقی‌یی عالم خارجی‌ده آرایوب بولانلر آفاقه تشمیل ایتمش اولدیلر .

دیمکدر) دستوری چیقار . بوده (جزئیات اموری احکام کلیه ضمننه صره سیله درج ایتمك واونلرك جمله سنیده برمبدأ اصلی یه باغلامقله اولور .)

ایشته بوده بك مهم برتعریفدر : زیرا هم علومك ، هم فلسفه نك ، همده ذهن بشرك تكاملنده بر (وتیرهٔ تعمیم procédé de généralisation) اوزره جریان ایدن (سیر طبیعی marche naturelle) نی کوستریبور ؛ همده ذهن بشرك عالم کثرتده بالضروره بر (مبدأ وحدت) آرادیغنی کوستریبور . (مابعدالطبیعیون métaphysiciens) ك (وجود مطلق l'être absolu) و (علت اولی cause première) دیدیکی ، (صوفیه les mystiques) نك (حقیقة الحقایق la vérité des vérités) تسمیه ایتدیکی وارلق هپ بو(مبدأ وحدت) درکه حکمای الهیون وکتب مقدسه اونی (الله) لفظهٔ مقدسه سیله تبجیل ایدر وبوتون انسانلر دخی بو اسمله طانیر واك بویوك مسائل تکوینی اونك قدرت کلیه سنه عطف ایله تفسیر وتعریف ایدر . فحول حکمادن بك چوق کیمسه لر بالخاصه بونقطهٔ نظردن فلسفه یی تعریف ایتمشلردر .

زمانمزك اعاظم دهاتندن وصاحب مسلك فیلسوفلرندن متوفی (هربرت سپنسر Herbert spencer) ، (مبادئ اولی les premiers principes) نام کتابنك ایکنجی بابنده فلسفه نك تعریفنه برقاچ مقاله حصر ایتمش ونتیجه ده فکر مخصوصنی شووجهله تلخیص ایله مشدر : (توحید معلومات unification des connaissances) فلسفه نك غایه سیدر . علوم متنوعه ومختلفه ــ موضوع بحثلری اولان صنوف حادثاته کوره ــ قسماً توحید معلومات ایدرلر . فلسفه بوعلومك آیری آیری عرض ایتدیکی معلومات مترتبه وکلیه یی ، تکرار ترکیب ایدرك ، (اك عمومی واك کلی بر مرتبه یه connaissance du plus haut degrès de généralité) ایرر . دیمشدرکه ، (فلسفهٔ یقینیه philosophie positive) مسلکنك مؤسسی اولان (اوغوست قونت Auguste comte) دخی عیناً بو فکرده ایدی ؛ فقط مابعدالطبیعیات مباحثندن خوشلانمه دیغی ایچون بواعتقادینی اصولی دائره سنده بسط ایتمه مشدی .

اسلاف عثمانیه نك بلکه اك بویوك تحریری ، اك معلوماتلی آدمی اولان

(حاجی خلیفه کاتب چلبی) بو تعریفك ـ اعتمادمجه ! ـ اك کوزل دستورینی ویرمش ؛ و : [هرکثرته جانب وحدتدن دخول ، واحاطهٔ کلیات ایله ضبط اصول ایتمکدر ؛] دیمشدر .

بوجمله‌ده اصول لفظی (مبادی principes) معناسنه قوللانمش ویوقاریده تفصیلاً اکلاتدیغم وجهله کثرتده جهت وحدت کوزه‌ته‌رك ومشابهت اساسیه بوله‌رق حادثات عالمی کلیاتی ایله یعنی قوانین عمومیه‌سی ایله احاطه ایدوب (ذهناً قاورایوب !) مبادیٔ اساسیه‌یی ضبط وقید ایتمکدر؛ دیمك ایسته‌مشدر.

فی‌الحقیقه علوم وفلسفه قطعیاً بوسیاق نظره کوره واقع اولان تتبعاتدن طوغمش وینه اوسایه‌ده مرتب ومنتظم معلومات شکلنده ضبط وقید آلتنه النه‌بیلمشدر . عوام ناسك محدود ومختصر ، پراکنده وپریشان اولان(دیرمه چاتمه) معلوماتی ایله ، برعالمك معلومات مرتبه‌سی، برفیلسوفك منتظم، عمومی وشامل بیلکیسی آره‌سنده اك مهم واساسلی فرق ایشته بودر . فیلسوفلرك اصطلاحنده بودیرمه چاتمه‌معلومات عامیانه‌یه(connaissance non organisée) دیرلر . مرتب وجانلی برعضویت کبی یکپاره اولمقله برابر ترتیبلی اولاننه‌ده (connaissance organise) دیرلر. شوتقدیرجه‌فلسفه‌یی (organisation des connaissances) یه تعریف ایتمك یا کلش اولماز .

شیمدی‌یه قدر عرض ایتمش اولدوغم شوتعریفلر ؛ عمومی‌در ؛ بونلرك هربری فلسفه‌نك برنقطهٔ‌نظردن تقدیر ایدلدیکنه کوره ویرلمشدر . وهیچ‌بری یا کلش دکل ـ اولجه دیدیکم کبی ـ ناقصدر؛ فقط ذکی برآدم برندن دیکرینی استخراج ایده‌بیلیر . مثلا (عالم کثرتده برمبدأ وحدت ارامق) نه ایچوندر ؟ دیه دوشوندوکمز زمان اکلارزکه حادثات نامعدوده‌نك اصلی بیلمك یعنی دائما تبدل ایتمکده اولان بووارلقلرك قدیم ومستدیم اولان جوهر اصلیسنی کشف ایتمك واوسایه‌ده بوتحولاتی ، تعریفه چاره بولمق ایچوندر . اوحالده بوتون بوده‌کیشکلکلره سبب اولان شیئی آریورز دیمکدر . بواویله برسبب اولمق کرکدرکه مستقل ومطلق اولسون ، یعنی اونك فوقنده برسبب دیکر تصور اولونه‌ماسین!.. هرشیئك ایلك سببی آنجق‌اواولسون !... بویله‌دوشونجه

بوتون موجوداتك (علت اولا cause première) سنی مراد ایتمش اولورز.
هرشیئك (مسبب الاسبابی la cause des causes) تعقل ایتمش اولورز .
کائناتده ـ تحقیقات علمیه‌مز آرتدقجه ـ نظرمزده منکشف اولان آهنك
عمومی‌یی‌ده بوص برده درخاطر ایدنجه ، بوانتظام وترتیبی، کور برتصادفك
اثری کبی تلقی ایده‌مه‌یز . اوآهنك حیرتبخشایی بهمه‌حال برسببه وبویله برمبدأ
مطلقه ، بویله برعلت اولایه عطف‌ایتمکه مجبور اولورز. صوکره بزه بوآهنك،
(صنع تکوین œuvre de la création)ده بر (غایه but) کبی کورونور .
بویله کورونوبجه علت اولانك عاقل وکامل اولمسی‌ده اقتضا ایدر . باشقه درلو
دوشونه‌مه‌یز ؛ چونکه اوتقدیرده اوآهنك تکوینی اثر تصادف اولمق اوزره
تلقی ایتمکلکمز لازمکلیر؛ بر اوچونجی احتمال یوقدر . حالبوکه بونظام عالمی
تصادفه حمل ایده‌میه‌جکمزی ده‌مین سویلدم ایدی عالمده بویله بر انتظام
اولدوغنی انکار ایدرسه‌ك ، اوباشقه !.. نته‌کیم انکار ایدنلر اولمشدر . انکار
ایدیلیرسه بوتون بوملاحظات ییقیلیر ؛ چونکه اوآهنك عالم اعتقادی اوزرینه
مبنیدر . فقط اووقتده باشقه مشکلات فکریه قارشوسنده بولونورزکه حلی
هیچ قولای دکلدر . هله بوکونکی ترقیات علمیه‌یه نظراً نظام عالمی قبول
ایتمه‌مك برانکار عنادی اولور .

بو دوشونجه‌مزله نه‌کبی برنتیجه‌یه پیوسته اولدق؟.. برده اونی دوشونه‌لم :
(کثرتده برمبدأ وحدت) و (آهنك عمومی) تعبیرلرینك دلالتیله ذهنمز
برضرورت منطقیه‌یه تابع اوله‌رق برسلسلهٔ افکار تعقیب ایتدی ونتیجه‌ده
(علت اولی cause première) ایله (علت غائیه cause finale) مسئله‌لرینه
کلدی طایاندی . بوتون موجودات ممکنه بوایکی علت آره‌سنده محصور
قالدیغی ایچون فلسفه‌یی (علت اولی وعلت غائیه علمیدر) دیه دخی تعریف
ایده‌بیلیرز . ذهنمزی بونتیجه‌یه ایصال ایچون دلالت ایدن دیکر ایکی تعریفه
شوصوك تعریفمز منافی دوشمز . کرچه شکل افاده اعتباریله بوسبوتون باشقه
برشی ایسه‌ده !...

ایشته سزه برمثال اولسون دیه عرض ایتدیکم‌شومحاکمات‌نظریه‌واوسلسلهٔ

افکارك بالنتیجه تولید ایلدیکی (دستور تعریفی formule de définition) ، حقیقةً الك مشهورلرندن بریدر وارسطونکدر ؛ حتی ارسطو شونم یاپدیغی محاکمه‌نك همان عینی یاپه‌رق بوتعریفی بولوب چیقارمش وبوده سائرلرندن زیاده معتبر اولمشدر . بوکون بیله مکتبلرده تدریس ایدیلن فلسفه کتابلرنده مقبول اولان تعریف بودر .

بویله برملاحظه‌یه کیریشمکدن وتفصیل بحث ایتمکدن یکانه مقصدم سزه شوکیفیت مهمه‌یی عرض ایتمکدرکه، فلسفه حقنده نقلاً عرض ایتدیکم تعریفات مختلفه ومتعدده‌یه باقوبده :

(فلسفه نه عجائب شی ! . . اربابی بیله تعریفنده اتفاق ایده‌میور . آ کلاشیلیورکه موضوعنك نه اولدوغنی حالا فیلسوفلر بیله آ کلایه‌مامش !...) دیه‌بیلیرکز. واقعا فلسفه ایله اوغراشمامش آدملر، حتی محدودالنظر بعض متخصص عالملر بیله واردرکه بویله عجله برحکم ویرمشلردر. حتی فیلسوفلردن برقاچ کشی بیله واردرکه بویله بر ملاحظه‌دن چکنمه‌مشلردر . مثلا زمانمز متفکرلرندن (Jouffroy) فلسفه حقنده شویله برفکر بیان ایتمشدر:

(فلسفه اویله بر علمدرکه موضوع فکریسی هنوز ثابت اوله‌مامشدر . اولمش اولسه‌یدی فیلسوفلرك عددی قدر فلسفه اولمازدی. بردانه‌وبردرلو اولوردی. برچوق حکمت طبیعیه ، بر چوق هیئت اولدوغنی کورمیورز . زیرا علومك هر برینك موضوع فکریسی معیندر .) دییور .

بو ملاحظه هیچ طوغرو دکلدر . هم بر قاچ وجهله یا کلشدر . اولا فیلسوفلرك عددی قدر فلسفه یوقدر . فلسفه‌ده اساساً معدود برطاقم مذهبلر اوله‌بیلیر . نته‌کیم اونلرك تصنیف طبیعیسنی (سرویلیام‌هاملتن) یاپمشدر ویقینده کوره‌جکز. فقط بو دعوامه دلیل اولمق اوزره الك اول (Jouffroy)یی مثال کتیره‌بیلیرم ؛ چونکه کندیسی (روحیون spiritualistes)لردن بر فیلسوف اولدوغی حالده کندینه خاص برفلسفه‌سی یوقدر .

ثانیاً ، تعریفده تخالف نظر واصولده تنوع، (موضوع فکری)نك مطلقا نا معین اولماسندن ناشی دکلدر : هرهانکی برموضوعك مختلف نقاط

نظردن تلقی وتتبع ایدیله‌بیلمکه مستعد اولماسندندر . یعنی ساده وبسیط برشی اولمایوب قاریشیق مسئله‌لردن مرکب بولونماسندندر . ماهیت انسانیه‌یی قابلیات مختلفه‌سنه کوره باشقه باشقه نقاط نظردن مطالعه ایدنلره ، (تعریف انسان) تکلیف ایدلسه منطق اربابی (حیوان ناطق animal raisonnable) دیر . بر دیکری (حیوان اجتماعی an, sociable)، بر باشقه‌سی (حیوان مدنی an, politique) بر دیکری‌ده (حیوان اقتصادی an, économique) دیر. نته‌کیم شوپنهاوئر دخی حیوان مابعد الطبیعیات (an, métaphysique) دیمشدی . بو تعریفلر ینه علی‌العجله اویدوریویردیکم شیلر دکلدر. ذاتاً مشهوردر؛ وهپسی‌ده بر نقطهٔ نظره کوره اك طوغرو تعریفدر . حالبوکه موضوع بردر ومعیندر . لکن بوراده موضوع انسان ، دکل انسانك بر قابلیت خصوصیه‌سیدر دیه‌جکسکز وارسین اولسون . ! فقط انسانی ، بویله قابلیات خصوصیه‌سنه کوره آیری آیری تتبع وتعریف ایتمیوب‌ده هویت مشخصه و کلیه‌سیله تتبع ایده‌جك اولسه‌یدق ، نه یاپه‌جق ونصل تعریف ایده‌جکدك ؟ . . بو ، جای سوآلدر. بو تعریفات جزئیه‌نك برینی اهمال ایده‌بیله‌جکمی ایدك ؟ اووقت یاپه‌جغمز تعریف من وجه ناقص قالیردی ! جمله‌سنی بر دستور عمومی‌یه درج ایده‌بیلیرمی ایدك ؟ . . او وقت تعریف اولماز تفصیل اولوردی ! ایشته علوم متنوعه ایله فلسفه عینی وضعیتده‌در . موضوع هپسی ایچون بردر ؛ هم اوقدر معیندرکه دها زیاده اوله‌ماز: جمله‌سنك تتبع ایتدیکی شی برتك کلمه ایله ادا ایدیله‌بیلیر : (وارلق !). هپسی‌ده وارلق عالمنی تتبع ایدییور. لکن علوم یالکز وارلغك (تظاهرات manifestations) قسمنی تحقیقه قویولمش، تقسیم اعمال ایتمش‌در . هر بری کائناتك بر صنف حادثاتنی خصوصی برنقطهٔ نظردن تجربه ساحه‌سنده تدقیق ایدییور . فلسفه بویله دکل ؛ جمله‌سنك تتبعاتنی برنظر شامل وعمومی ایله احاطه ایدییور. ومسئله‌یی اونلرکبی تجربه ساحه‌سنده دکل، اونك فوقنده بولونان بر منطقهٔ نظریه‌ده مطالعه ایدییور . اونك ایچون تك وقیصه بردستور ایله ماهیت موضوعنی تعریف ایتمك ممکن دکلدر. لکن ذکر ایتمش اولدیغم تعریفات مختلفه شکلاً هرنه قدر متخالف ومتنوع ایسه‌لرده اساساً

اویله صمیمی رابطه‌لرله یکدیکرینه علاقه‌داردرلرکه برینی تحلیل ایتمکله اوندن دیکرلرینی بن منطقاً استخراج ایده‌بیلیرم. ده‌مینکی مثالده افلاطونك تعریفاتندن ارسطونك تعریفنی چیقاردیغم کبی.

صوکره (Jouffroy) نك بر ملاحظه‌سی دها وارکه قطعیاً زمانمزك روح علمنه واقف اولمادیغنی کوستریور: بوفیلسوف عینی علمك ایکی نوعی اوله‌میه‌جغنی ادعا ایدییور وبونی موضوعك قطعیا معین اولمسنه عطف ایدییور. حالبوکه دنیانك اك بویوك دهاةریاضیونندن اولان (Poincarré) بالجمله علومه آنجق اضافی برقیمت ویرییور ؛ حتی اك قطعی اولانلرینه بیله ! چونکه :

[نا معدود (جبر) علملری ، درلو درلو هندسه‌لر ومنطقلر اوله‌بیلیر ؛] دیيور . (اضافیت علم بشر بخشنده) (بوانقاره)نك بو مهم سوزینی تکرار اخطار ایده‌جکم . بناءً علیه فلسفه‌ده تعریفات خصوصیه‌یی برر دستور مطلق کبی قبول ایتمه‌مکله برابر مطلقا یا کاش‌ده عد ایتمه‌ملی !.. بونلرك بر چوقلرینی ذکر ایتدم ؛ فقط مثال اوله‌رق بعضلرینی دها عرض ایدوب بواوزونجه بحثه نهایت ویره‌جکم :

شو تعریفلرده باقه‌لم :

[فلسفه، اسباب ایله مسبباتی تعریف ایتمك علمی‌در.] [هوبس Hobbes]

[فلسفه (علل کافیه raisons suffisantes) علمی‌در] [لایبنیچ Leibnitz]

[اشیای ممکنه‌یی ـ ممکنات اولمق حیثیتله بیلمك‌در] [وولف Woolf]

[مبادئ اولادن ، بدیهی اوله‌رق استدلال اولونان شیلر علمیدر .] [Descartes دەقارت]

[حقایق محسوسه ومجرده vérités sensibles et abstraites) علمیدر.] [Condilliac قوندیاق] [*]

[*] فرانسز فیلسوفلرندن قوندیاق (L'abbé Etienne Bonot de Con.) (١٧١٥) سنهٔ میلادیه‌سنده (grenoble) شهرنده طوغمش و(١٧٨٠) ده وفات ایتمشدی. سلك رسمیسی اعتباریله پاپاسدی . مذهب فلسفیسی اعتباریله (sensualiste) حسیوندندر. فلسفه حقنده شو تعریفی، اسکیلردن اسکندریه‌لی (clement)ك کنه پك بکزرکه شودر : [ἡ δὲ τῶν φιλοσόφων πραγματεία περί τε τὰ νοήματα καὶ τὰ ὑποκείμενα καταγίνεται.]

[عقل بشرك غايات ضروريه‌سيله بالجمله معلوماتك رابطه‌لريني تحقيق وتعيين ايتمك علمي‌در .] [قانت Kant]

[وجود مطلق علمي‌در .] بو تعريف ايله بوندن صوكره‌كي [شه‌للينغ Schelling] كدر .

[حقيقت محسوسه ايله حقيقت لدنيه‌نك عينيت مطلقه‌سني اثبات ايتمك علمي‌در .] الى آخره !..

شيمدي شو مختصر تعريفلرك هيچ بري شكل وصورت اعتباريله ديكرلرينك عيني دكل ؛ حتى بعضلري دخي يكديكرينه اساساً ضد كورونيور . عجبا بونلرك هانكيسي طوغرو ، هانكيسي يا كاش ؟ ! . بكا صورارسه‌كز ، كمال جسارتله ادعا ايده بيليرم كه هر بري‌ده من جهةٍ طوغرو وهيچ بري مطلقا يا كاش دكل !.. حتى بربرينه ضد اولانلري بيله !... چونكه هر بري صاحبنك فلسفه حقنده‌كي اعتقاد ذاتيسنه موافق !... نيچون ؟ . فلسفه تعريفلري فيلسوفلرك اعتقادات اساسيه‌سندن آز چوق متأثردرلرده اونك ايچون !...

مثلا ، [حادثات نا معدوده ومتنوعه‌نك ضمننده وياخود ماوراسنده بر (وجود مطلق) آرامق] تعريفني ، (اضافيون relativistes) قبول ايده‌مز . ايتدكاري تقديرده اعتقادات فلسفيه‌لريني انكار ايلمش اولورلر . كذلك ؛ بر (مبدأ واحد آرامق) تعريفني (pluralisme) فلسفهٔ جديده‌سي قطعياً رد ايدر چونكه بو مذهبك مابه الامتيازي بر (مبدأ واحدي) قبول ايتمه‌مك و(حادثاتك بر اصلي دكل بر چوق اصللري اولدوغني ادعا ايتمك)در . بناءً عليه او تعريفي واونك متضمن اولدوغي اعتقادي قبول ايتمه‌مكدن بو فلسفهٔ جديده طوغمشدر. (monisme pluralisme) ، بربرينه تماماً واساساً ضد ايكي فلسفه‌در؛ نصل ايسترسكزكه ايكيسي‌ده عيني صورتله فلسفه‌يي تعريف ايتسينلر !؟!... [ايي يا !. بو متناقض اعتقاداتك البته بريسي طوغرودر، ضدي باطلدر، او طوغرو اولاني هانكيسي ايسه اوني بيلدير ؛ اووقت اوته‌كي تعريف ، متضمن اولديغي عقيدهٔ باطله ايله برابر مضمحل اولور كيدر. آنجق طوغروسي مقبول اولور؛ بزده اوني قبول ايدرز !]

دیه‌جکسکز ! فقط اصل مختلف فیه اولان مسئله ایشته اوراده‌در . زیرا حقایق اشـیایه متعلق اولان بو مختلف نظریات وفرضیاتدن هر هانکی برینک قطعیاً طوغرو ودیکرلرینک‌ده یاکاش اولدوغی تحقق وتبین ایده‌بیلمش اولسه ایدی ، فلسفه‌نك ظهورینه سبب اولان واونك باشلیجه موضوع بحثنی تشکیل ایدن (معما) حل ایدلمش اولوردی. وبناءً علیه فلسـفه‌یه وحتی علومه حاجت قالمـازدی !(سر تکوینی le mystère de la création)کشف وحل ایتمش بولونوردق. حالبوکه حالا اونك بحثی صددنده‌یز. اومسئله‌یی حل ایتمك ایچون موضوعنی ئه‌ویروب چویریپورز. وینه اونك ایچوندرکه فلسفه وار، علوم وار! اویله اولونجه سر وجود ومبحث تکوینه دائر ترتیب ایدلمش بولونان فرضیات مختلفه‌نك برینی دیکرینه مطلقا ترجیـح ایده‌میورز. چونکه (مسئلهٔ موضوعه، question posée) ماهیتی وطبیعتی اعتباریله (متعال transcendantale)در، یعنی حس وتجربه‌نك، عقل ومنطقك فوقنده‌در ایشته بالخاصه بوندن طولایی‌درکه الده وسـیلهٔ ترجیـح اوله‌بیله‌جك ، بر قوی سـند یوقدر . اولسه اولسه هر تعریفك ـ کندی نقطـهٔ نظرنجه ـ متضمن بولوندوغی فرضیهٔ خصوصـیه‌یه توافقی ـ ینه کندنجه معتبر ـ بر مقیاس اوله‌بیلیر. اویله اولدوغی تقدیرده‌دخی بونوع فرضیات تعدد ایده‌بیلیر .

ذاتاًده بویله‌اولمشدر. اکر فلسفه‌نك موضوع خاصنی تشکیل ایدن(امهات مسائل questions mères) (علوم صحیحهٔ ثابته sciences exactes et positives) مسائلی کبی تجربه ایله حلی ممکن شـیلردن اولسه‌یدی ، ایش بر درجه‌یه قدر قولایلاشـیردی . حالبوکه صحیحاً هر درلو تجربه‌نك فوقنده‌در . حتی شـونی اخطاره لزوم کورورومکه حکمت وکیمیا کبی علوم صحیحه وقطعیه‌ده بیله، حالا تحقیقات تجربیه‌نك دائرهٔ امکانیه ادخال ایدیله‌مـه‌ین بعض خصوصی مسئله‌لر واردر، واونلر حقنده لااقل ایکی متناقض فرضیه واردر. بری دیکرینه مطلقا ترجیح ایدیله‌مز . براز ایلریده فصل مخصوصنده بونلردن مثال کیترمکه مجبور اوله‌جغم ، کوره‌جکسکز ! . . .

او حالده بوتعریفات مختلفه‌نك قیمت وحیثیتلرینی تقدیر ایده‌جکمز زمان ،

فلسفه‌یی هانکی نقطهٔ نظردن تلقی ایتمش اولدقلرینه باقه‌جغز وآنجق او نقطهٔ نظری شایان تنقید کوره‌جکز . یوقسه هر هانکی بر نقطهٔ نظر تصویب ایدیلیرسه اوکا توافق ایدن تعریف نسبتاً طوغرودر ، نسبتاًده معتبردر . هم هر کیم اولورسه اولسون ، فلسفه‌نك موضوعات اساسیه‌سنی عینی صورتله تلقی ایدن متفکرلر ، فلسفه‌یی‌ده همان عیناً تعریف ایتمشلردر . بوده اثبات ایدرکه تعریفات ایله موضوعات آره‌سنده ـ نقطهٔ نظره کوره بر رابطهٔ منطقیه واردر. سزه بر مثال ویره‌یم وهیچ بر برینی طانیمه‌مش ، بر برینك اسمنی ایشیتمه‌مش ایکی آدم ذکر ایده‌یم‌که فلسفه‌یی عینی صورتده تعریف ایتمشلردر .

الك صوك عرض ایتدیکم حکما میاننده مشهور دەقارتك‌ده بر تعریفی وار ؛ بو ذات

[فلسفه، ـ مبادیٔ اولادن بداهةً استدلال اولونان ـ حقایقك علمی‌در.]

دیمشدی . بونك آچیق برافاده ایله تفسیری شودر :

[جزئیات امور، نا محصور وغیر ثابت شیلر اولدوغی ایچون فلسفه اونلرله بالخاصه مشغول اولماز فقط، بعض مبادیٔ اولی واردرکه اونلر عقل صرفك حقایق ضروریه‌سندندر . ایشته فلسفه بونلرك ماهیتنی تحقیق ایدر وبونلردن، بدیهی برصورتده استدلال اولونان حقایق سائره ایله مشغول اولور.] دیمکدر.

قینالی زاده ، فیلسوف شهیر (خواجه نصیرالدین طوسی)دن اقتباساً عینی فکری عرض ایدییور ؛ بالجمله امورك « البته برمبدأدن ناشی وبر مقتضی‌دن صادر اولدوغی » ، وقابل تبدل وتغیر اولان حادثات نا محصوره‌نك « تفصیل جهتندن (!؟) اقسام حکمتدن خارج » بولوندوغی ـ خواجه نصیره عطفاً ـ ذکر واخطار ایتدکدن صوکره او بویوك ملسوفك ، بو ملاحظاتی حقلی کوسترمك ایچون دلیل کتیرییور ؛ و:

[زیرا روش حکیم ونظر فیلسوف قضایای عقل صرف تتبعنه مقصوردر.]

دییورکه کوزلدر ودەقارتك‌ده تماماً فکری بودر؛ حتی (عقل صرف Raison pure) فلسفهٔ تنقیدیه‌سنی تأسیس ایدن (قانت Kant) دخی باشقه اعتقادده دکلدر.

بری شرقلی ایرانی، بری غربلی فرانسز اولان بو ایکی فیلسوف داهی ـ

آره‌لرنده‌كی اوچ عصرلق زمان وطوس‌ن، اسوج نورووه‌جه قدر مسافه ومكان فرقنه رغماً ـ عینی مسئله‌ده تماماً عینی صورتله بیان فكر ایله‌مشلر ؛ چونكه موضوع مسئله‌یی عینی نقطهٔ نظردن تلقی ایتمشلر. بومثال ودها بر چوق امثالی اثبات ایدركه بوتون بو تعریفلر من‌جهة طوغرودر. حتی تعریفات جزئیه، فلسفه‌نك موضوعنی تشكیل ایدن مسائلك (موزائیق Mosaique)لری كبیدر. اونلرك هپسی بردن كوزدن كچیریرسه‌ك ، فلسفه‌یی ـ ماهیتی اعتباریله ـ دها ای احاطه ایتمش اولورز . بن‌ده اونك ایچون بو بحثی اوزاتدم وبعض حقسز اعتراضاته جواب ویرمك ایسته‌دم. فقط ظن ایتمه‌یكزكه هرتعریفی بكنیورم ! بالعكس ، بنم‌ده مذهب فلسفی‌مه ، نقطهٔ نظرمه توافق ایتمه‌ینلری واركه بنجه مقبول اوله‌ماز. حتی طرفدارانه ترتیب ایدلمش اولانلری‌ده وار ؛ مثلا ریاضی شهیر (دالامبه‌ر Dalembert) :

[مابعدالطبیعیاتك غایه‌سی افكارمزك صورت تولد وتكوننی تحقیق ایتمك واونلرك جمله‌سنك‌ده حواسمزدن وارد اولدوغنی اثبات ایتمكدر .] (*) دیمشدركه اصل مابعدالطبیعیات مباحثنده مختلف فیه اولان بر مسئلهٔ غامضه‌یی ـ بر حقیقت مسلمه كبی ـ تلقی ایدییور ویالكز بالتجربه اثباتی قالمش كبی كوستریبور. حالبوكه اصل موضوع مناقشه ارلان مسئله‌لردن مهم بردانه‌سی‌ده بودر . یوقاریدن بری ذكر ایتدیكم مثالارك یك چوغنده عینی نقطهٔ ضعیفه كوروله‌بیلیر .

فلسفه‌نك تعریفاتی حقنده، سزه، لزومی قدر معلومات وایضاحات‌ویردم؛ شیمدی موضوع بحثنی تدقیق ایچون بر باشقه فصله كچه‌بیلیرز . ذاتاً بر علمك الك طوغرو تعریفی موضوعنه واونی تشكیل ایدن مسائل مخصوصه‌یه كوره اوله‌جغی جهتله بو تعریفات فصلی ، شیمدی آچاجغمز بحثه مدخل صاییلیر ؛ چونكه‌كله‌جك‌فصلك موضوعنی ایجه‌تفهیم‌ایتمش وذهنلری حاضرلامش‌اولویور.

(*) La métaphysique a pour but d'examiner la génération de nos idées, et de prouver qu'elles viennent toutes de nos sensations . « Elements de philosophie P. 143. »

— ٣ —

افندیلر ! . .

کچن درسده عرض ایتمش اولدوغم تعریفات متنوعه‌دن ، فلسفه حقنده البت بر فکر حاصل ایتمشسکزدر . بو فکر ، براز مبهم اولسه‌بیله ، فلسفه موضوعاتنك نه‌کبی مسائله تعلق ایتدیکنی آز چوق صراحتله کوسترەبیلیر . فقط بن بونی دها لایقیله ایضاح ایده‌جکم‌که ملاحظهٔ ماهیتنده شبهه‌یه ذره قدر محل قالماسین . بو بابك صوك ایکی فصلنی منحصراً بو بحثك مناقشه‌سنه تخصیص ایتدم. مع‌مافیه اوحده کلزدن اول ، تحقیق ایتمکه مجبور بولوندوغمز بعض مسئله‌لر دها وارکه اونلرك طبیعتنه نه قدر انفاذ نظر ایده‌بیلیرسه‌ك فلسفه‌نك موضوعی‌ده اوقدر ایی تعیین ایتمش اولورز . اونك ایچون فلسفه دیدیکمز بو مشغلهٔ ذهنیه‌نك اسبابی حقنده‌ده براز قونوشه‌لم ؛ چونکه بو خصوصده دخی برچوق متفکرین بیان مطالعه ایلمشلردر .

صوك عصرك الك مقتدر خواجه‌لرندن وصاحب مسلك فیلسوفلرندن (سرویلیام هاملتن Sir W. Hamilton) [*] ویردیکی درسلرده بوبحثی ایی‌دن ایی قورجالامش واسلاف حکمانك افکاری‌ده طوپلایوب عرض ایتمشدر . فلسفه‌نك باشلیجه اسبابندن اولمق اوزره هاملتن اولا حیات ذهنیه‌مزی ؛

[*] sir William Hamilton سر ویلیام هاملتن) سقوچیا فیلسوفلرینك بلکه الك مشهوریدر. (١٧٨٨)ده (غلاسقو glascow) ده دوغمش و ١٨٥٦) ده (ئه‌دینبه‌ری Edimburgh)ده وفات ایتمشدر. کندیسی اوقسفورد دارالفنوننده‌تحصیل ایتمش. ابتدا طبیب وصوکره‌آووقات اولمق ایستەمش. فقط ایستدیکی کبی بو مسلکلرده موفق اولامایجه فلسفهٔ اخلاق درسلری ویرمك اوزره (ئه‌دینبه‌ری) دار الفنوننده مشهور (بروون Th. Brown)ك وفاتی حسبیله منحل قالان موقعی اشغال ایتمشدر وئولونجه‌یه قدر فلسفه درسی اوقوتمشدر. مابعد الطبیعیونك الك بیوکلرندن صاییلیر . هله تتبعات اعتباریله هرکسه فائق ایدی اسلافدن هرکسك اثرینی کمال دقتله تتبع ایتمشدی . خواجه اولارق غایت مهم برنفوذ وتأثیر کوسترمش وانکلتره‌ده فلسفیاتی احیا ایده‌جك قدر مابعد الطبیعیاته رواج ویرمشدر .

صوكره عقلمزك، توحيد نظره وهر شيده بر سبب آرامغه ميل فطريسنى ذكر ايديور ؛ اوندن صوكره‌ده ينه فطرت انسانيه‌يه خاص اولان حيرتى، (اسباب معاونه Causes auxiliares)دن اوله‌رق تلقى ايليور . بو فكرلر منحصراً هاملتنك كندى زادهٔ ملاحظاتى دكلدر . الك بويوك فيلسوفلر بو خصوصده بويله دوشونمشلر وبو نقطه‌لرده اتفاق ايتمشلردر .

فى الحقيقه فلسفه ديديكمز مشغلهٔ ذهنيه، حيات معنويه‌مزك ايجابات طبيعيه‌سندندر . نشوونما ايتمك ، ياپراق ويرمك ، چيچك آچماق ، نصل بر آغاجك تجليات حياتيه‌سندن ايسه ، دوشونمك دوشونجه‌لرينى ترتيب وتنسيق ايتمك‌ده بزم حيات معنويه‌مزك برجلوه‌سيدر. اونك ايچون (سر ويليام هاملتن) دييور كه:

« فلسفه‌نك اسبابى ، بنيهٔ معنويتمزك عناصر اصليه‌سنده مندمجدر . بز علم وادراك قابليتيله يارادلمشزدر ، بناءً عليه او قابليتى استعمال ايتمك ميل طبيعيسى ايله يارادلمشزدر . انسان ، نصل ياشيورسه اويله‌جه دخى تفلسف ايدر . ايى ويا فنا تفلسف ايده‌بيلير ؛ لكن بهمه حال تفلسف ايدر . »

طوغرودر ؛ مادام كه قابليت حس وادراك ايله متخلق بولونيورز واك اوفاق وسيله‌لرله تفكر ايليورز، نيچون حس وادراك وتفكر، حيات معنويه‌مزك تجليات طبيعيه‌سندن اولسون‌ده بوتون بو تجلياتك نتيجهٔ ضروريه‌سندن عبارت بولونان تفلسف اويله اولماسين ؟.. طبيعى‌دركه اوده اويله‌در ! . . . مادام كه عقلمز وار ، مدركاتمزى اونكله تنظيم ايدوب هر شيئه بر معنا ويرييورز ؛ مادام كه تسلسل حادثاتده برعلاقهٔ سببيت بوليورز وبو سايه‌ده جريان وقوعاتى معقول بر صورت اوزره تعريف ايتديكمزه قناعت حاصل ايدييورز ؛ نيچون يالكز ايكى وقعه‌يى بربرينه ربط ايتمكله قاله‌لم ؟.. نه‌دن بو ساحهٔ مشاهده‌ده تجربهٔ شخصيه‌مز آرتدقجه — على طريق القياس — تعميم نظر وتشميل حكم ايتميه‌لم ؟.. بو واديده ذهنمزه سد چكه‌جك بر معما پيدا اولمادقجه نه‌دن شو حد اوزره ويا بو حد اوزره توقف ايده‌طوره‌لم ؟ حتى ، بر حده واروب توقف ايتسه‌ك بيله ، فلسفه‌دن باشقه نه ياپمش اولورز ؟. تفلسف ايتمك بودرلو

دوشونجه‌لر ترتیب ایلمك دكلده نه‌در؟. اوندن صوكره: باشمه‌چارپان بر آغاجك نه اولدوغنی آكلامق وحقنده (بر فكر حاصل ایتمك !) ایچون ، حواسمه مراجعت‌ایدیشم واونك فی‌الحقیقه بر آغاج اولدوغنی‌بالتجربه وبالتحقیق كوروب آكلایشم (بنم كبی حس وعقل صاحبی بر وجود ایچون) پك طبیعی برشی اولدوغنده ، آغاجك ماهیت وحقیقتنی آكلامق وحقنده دها درین (بر فكر حاصل ایتمك) مجبوریتی ایله دوشونوشم نه‌دن — عینی صورتله — پك طبیعی اولماسین ؟ . فعالیت ذهنیه‌مك اقتضای غریزیسندن اولان بوتون بو تحسس ، البته حیات اثریدر. بن ئولمش اولسه‌م بیلمم ذره قدر حس‌ایده‌بیلیرمی ایدم؟. ایده‌مه‌یجه ، بیلمم ذره قدر تفكر ایده‌بیلیرمی ایدم ؟ . شبهه یوقدركه بنده تجلی ایدن بوقابلیات معنویه‌نك جمله‌سی‌ده محضا اثر حیاتدر . فعالیت حیاتیه‌نك الك عالی ، وصرف معنوی اشكالی‌در . ایشـله‌ین بر ماكنه ، نصل الكتریق ، ضیا ، حركت ، الحاصل بر قوت اظهار ایدییورسه ، بر ایش یاپیورسه ؛ نشو ایدن برچیچك نصل رائحه نشرایلیورسه؛ یاشایان ، فعالیتده بولونان بردماغ‌ده اویله‌جه تفكر ایدییور ؛ دیمكدر . دوشونمك واو دوشونجه‌لری ترتیب وتعمیم ایتمك فعالیت ذهنیه‌نك اثریدر. فعالیت ذهنیه دیمك دخی آنجق حیات معنویه دیمكدر .

(فلسفهٔ عمومیه‌یه مدخل) اولمق‌اوزره یازمش وبرقاچ آی اول باصدیرمغه باشلامش اولدوغم براثرده بوبحثی لایقیله ایضاح ایتمشدم. [*] فعالیت ذهنیه‌نك معمالر حضورنده دخی بوسـبوتون توقف ایتمیوب دوام ایلدیكنی وانسـان ئولمه‌دكجه سكونت بولمادیغنی نظر دقته عرض ایتمك ایچون شویله دیمشدم :

[*] اون اون ایكی سنه‌دنبری بر اثر فلسفی وجوده كتیرمك ایچون اوغراشمش وترتیبنه موفق اولمشدم . كندی فلسفه‌می اوراده كمال صراحتله بسط وتفهیم ایتمكه چالشدم. فقط بعضی دوستلرمك التماسی اوزرینه اوكا بر(مدخل) یازمغه قراروبردم؛ بو اثرمك دها ایی آكلاشیله‌بیلمه‌سی ایچون بویله بر مقدمه‌یه لزوم اولدوغنی ، بنی اقناع ایتدیلر؛ او صورتله واو سببله یازلمش اولان بو مدخل (بیلكی) مجموعه‌سنده منتظماً نشر ایدلمه‌كه باشلامشدی. مجموعه موقتاً تعطیل نشریات ایتدیكی ایچون اویله‌جه قالدی . كتاب ایله برابر طبع اولونمه‌سی مقرردر .

«شايان دقتدر كه نيجه بيك سنه‌لردن بری بو واديده [*] اجرا ايديله‌كان تدقيقات، دائما منفی نتيجه‌لر ويرمش اولديغی حالده، انسان بوموفقيتسزلكندن هيچ بر وقت مأيوس اولمامشدر . اويله گورونيور !.. اويله طاورانيور !... تاريخ مدنيت بوكا شاهددر . بوغريبه‌نك بعض اسبابی وار؛ فقط اعتقادمجه الك مهم سببی شودر كه حيات – الك طوغرو معناسيله – بر (فعاليت متماديه)در. ايستر قسری، ايستر طبيعی، ايسترسه ارادی اولسون.»

«بو فعاليت طبيعيه، بهمه‌حال بر نقطهٔ تعلق ايستيور؛ وبولويور؛ حتی اونی ايجاد ايديور. انسان، الك اهميتسز وسيله‌لرله اعمال فكر ايلر. داها طوغروسی، حيات ذهنيه‌نك فيض غريزيسی بو درلو فعاليتی مستلزمدر. ذهنی، دوشونجه‌يی بالذات طوغورور، وجوده كتيرير. حسيات وافكار، فعاليت ذهنيه‌نك ثمرات طبيعيه‌سيدر. بلكه اونك ايچوندر كه انسان دوشونمكدن، دوشوندكجه‌ده تحری حقيقتدن فارغ اوله‌ميور؛ ولوكه بو حقيقت، حد ذاتنده بر خيالدن عبارت اولسون ! . . مدركات حسيه و(معطيات تجربيه données de l'expérience) اوزرينه بنا اولونان محاكمات فكريه، حدود منطقيه‌يه وارنجه بيله بر جای قرار، بر موقف قناعت بوله‌ميور؛ ولوكه اوندن اوته‌سی بر دهشتلی اوچوروم اولسون!.. حالبوكه (بنيهٔ عضويت constitution organique)مز فطرت انسانيه‌مز، فكرمزك ساحهٔ جولانی قطعياً تعيين وتحديد ايتمشدر. بو بويله اولمقله برابر او حدود قطعيه‌يی آشمق، و–فيضان حالنده بولونان بر نهر كبی – لاينقطع ايلريله‌يوب ياتاغندن طاشمق، عقلمزك ميل طبيعيسی اقتضاسندندر. الخ الخ !. .

اوت !. بويله‌در وبويله اولدوغی مسلمدر. چونكه انسان اولوبده طبيعت حضورنده دوشونمه‌مك ممكن دكلدر. بناءً عليه فلسفه‌نك برنجی سببی نه‌در؟.. ديه سؤال اولونجه، [دوشونمكه وتفلسف ايتمكه استعدادمزدر . بوده فعاليت عقليه يعنی حيات ذهنيه‌مزك بر جلوه‌سی، بر اثر طبيعيسيدر.] ديه‌جكز. واقعا بو (tautologie) [**] اولور؛ يعنی سؤالی عيناً تكرار ورد ايتمكله جواب ويرمك

[*] يعنی (حقايق اشيايی كشف ايتمك واديسنده) ديمكدر. بو جمله‌لر ماقبلنه مضافدر.
[**] بو تعبير منطقنك اصلی يونانيدر. (ταὐτὸ = عينی شی)، (λόγος سوز)

اولور اما نه‌یاپه‌لم؟!.. بوکا باشقه بر جواب معقول یوقدر. زیرا کیفیت بدیهی‌در.
بودرلو سوأللرك جمله‌سنه هپ بویله جواب ویریله‌بیلیور، باشقه درلوسی بوسبوتون
نا معقول اولویور. مثلا حالا یاشامه‌مزك سببی نه‌در ؟. ده‌نیلدیکی زمان، (حالا
یاشامغه قابلیتمزدر !) دیمکدن طوغرو بر جواب اولماز. هر نه قدر بوجواب
سوألی عیناً رد ایتمکدن عبارت اولسه‌ده ینه اك طوغروسی‌در .

بناءً علیه بونی بویله قبول ایده‌جکز، وفلسفه‌نك ایلك واك طبیعی سببی عد
ایلیه‌جکز. چونکه وقوعنی ادراك ایتمکده اولدیغمز بر حالدر؛ وبو حال بالذات
بدیهی‌در : ولیل واثبات ایسته‌مز.

بوندن ماعدا ایکی سبب دها کوستریلیورکه بریسی هردرلو وقوعاتی بر (علت
موجبه cause efficiente) یه ربط ایتمك ، یعنی حادثات آره‌سنده علاقهٔ
سببیت آرامقده مجبوریتمزدر . دیکری دخی کثرت وقوعات حضورنده سبب
دوشونورکن وحدت نظره میلمزدر .

بزجه پك طبیعی اولان شو ایکی درلو میلانی بر درجه‌یه قدر تعریف
ایده‌بیلیرز . بن ظن ایدرم که هر شیئه برسبب تصور ایدیشمز واونی عالم خار-
جی‌ده آرایشمز ، ارادتمزدن نشأت ایتمش قوی براعتقاد قدیمدر . بز ، هرنه
یاپارسه‌ق ، ارادتمزله یاپدیغمز ایچون کندیمزی ، افعال واجرا آتمزده یکانه
عامل مؤثر بیلیرز. حقیقت حالده بواعتقادمزك طوغرو اولوب اولمادیغنی بوراده
تدقیق ایده‌جك دکلم ؛ فقط یری کله‌جکدر. یالکز شیمدی شو نقطهٔ مهمه‌یی
نظر دقتکزه عرض ایتمك ایسترم که صرف (انفسی subjectif) بر فکر اولان
(سببیت اعتقادی) بزم ارادتمزدن طوغمشدر. بز کندیمزه قیاساً عالم خارجی
حقنده حکم ایتمشز ؛ وطبیعتده مشاهده ایتدیکمز وقوعاتده ، حس ایلدیکمز
رابطهٔ تسلسلی (سببیت causalité) اوله‌رق تلقی ایده‌کلمشسز . یعنی هر درلو

دیمکدر؛ یعنی عینی شیئی سویلمك معناسنه کلیر. اصطلاحده: (بیهوده، فائده‌سز تکرار)ه
دیرلرکه هیچ سؤاله جواب ویرمز؛ تعریف ایتمك ایستدیکی شیئی هیچ تعریف ایتمش
اولماز. بناءً علیه مردوددر. فقط بذاته بدیهی اولوبده تعریفه چالشدیغمز شیلرده هپ
بو خطایه مجبوراً دوشرز .

اجرا آتمزده کندی ارادتمزی نصل سبب محض بیلیورسه‌ق، کائنات خارجیه‌ده بلاانقطاع حصوله کان حادثاته دخی ، اویله‌جه بر سبب آرامشز، واونی توالیٔ وقوعاتده بولمشز. اورابطهٔ تسلسله ، سببیت معناسی ویرمشز. بونی هرزمانده وهر مکانده بویله کورمش اولدوغمز ایچون ، بو عندی اعتقادمز ، کیم بیلیر نیجه بیك عصرلر ذهنمزه تحکم ایدرك بر (مبدأ بدیهی principe évident) اولمق حیثیتنی احراز ایتمش وخارجده حادثاتك متسلسلاً جریانتی هر ثانیه ، هر آن مشاهده ایده‌کلدیکمز ایچون تجارب ذاتیه‌مز دخی دائما (سببیت) اعتقادینه قوت ویرمشدر. آرتق هیچ برشی کوره‌میورزکه اوکا دیکر برشی سبب اولمش بولونماسین ؛ حتی هیچ برشی دوشونه‌میورزکه سببسز اوله‌بیلمه‌سی امکانی تصور ایده‌بیلمك قابل اولسون ! بو دوشونجه‌مزی تحقیقات تجربیه دخی هر زمان اثبات ایده‌کلمشدر. بوتون کشفیات علمیه ـ باقیلسه! ـ حادثات طبیعیه‌نك اسبابنی آرامق مراق جبلیسیله وجوده کلمشدر [*] نظام عالمك محور جریانی ، خارجده (اطراد وآهنك uniformité et harmonie) ایسه ، او اطراد وآهنكك ذهنمزده تولید ایتدیکی (عقیدهٔ قیمه) ، سببیت حقنده جبلی اولان قناعتمزدر . سببه مقارن ومحتاج اولمایان هیچ بر وقعه ، هیچ برشی تصور ایده‌مه‌یشمز بوندن ایلری کلیور ؛ وطبیعتده توالیٔ حادثاتك بدایت ونهایتنی تعیین ایده‌مدیکمز ایچون ، ذهنمز جزئیات اموری تتبع ایدرکن بالضروره تسلسل اسباب جریانته قاپیلوب نامتناهی‌یه قدر کیدییور . نامتناهی‌یه واصل اولویور دیمك ایسته‌میورم !.. چونکه اکر حقیقتاً برنامتناهی وارسه ، اونی ادراك ایتمك بزم کبی [متناهی برزمان ظرفنده طوغوب یاشایان وئولن] انسانلر

[*] ایلریده کوره‌جکزکه بو(سببیت فکر واعتقادی) هم علومك، هم‌ده فلسفه‌نك وجودینه باعث اولمشدر. حتی (سببیت مبدأی principe de causalité) نی شبهه‌یه دوشورمك، مابعدالطبیعیاتی تملندن ییقمق دیمکدر. زیرا مابعد الطبیعیاتك آرادیغی وجود مطلق، بوتون شو عالم حادثاتی برسببه اسناد ایتمك مجبوریت منطقیه‌سیله دوشونولمشدر. سببیت عندی وانفسی بر فکر، بر ظن ایسه وجود مطلق صرف بر موهوم برمفهوم اولوب قالیر. بونك بحثی کله‌جکدر واو وقت لایقیله مسئله مناقشه ایدیله‌جکدر .

ایچون ممکن دکلدر. یالکز شونی سویلمك ایستیورم که ذهن بشر، (بر حادثه‌نك
بهمه حال بر سببی اولماسی لازمکله‌جکنه اعتقادی حسبیله) تحقیق وقوعاته مجبور
اولونجه هر هانکی بر وقعه‌نك (علت قریبه cause prochaine)-نی کشف
ایتمکله تشفیٔ مراق ایلیه‌میور. چونکه، کورویورکه سبب اولمق اوزره کشف
ایتدیکی شی حقنده‌ده عینی (متعارفه axiome)، عینی صورتله قابل تطبیق‌در.
یعنی او یکی کشف ایتدیکی شیئك‌ده بهمه حال بر سببی اولماسی لازمکلیر. اویله
اولونجه بر آدیم ایلری کیده‌مه‌مش اولدوغنی اذعان ایدر؛ چونکه ایکنجی
آدیمده (دور وتسلسل cercle vicieux) کردابنه دوشمش اولدوغنی آکلار
وبو تحقیقاتنده نه قدر ایلری کیتسه، زنجیر وقوعاته وبناءً علیه سلسلهٔ اسبابه
نهایت تصور ایده‌میه‌جکندن عاقبت طورور. ایشته شو طوردیغی نقطه، شو
موقف استراحت، (نامتناهی) دیدیکمز شیدر. فقط آلدانمیه‌لم، او بزم کندی
یورغونلغمزه ویردیکمز بر اسمدر. بو اسمك، خارجده مسماسی وارمی
یوقمی؟.. اصل مسئله اوراده‌در. ایشته مابعدالطبیعاتك اصل موضوع بحثنه،
(سببیت) دلالتیله ـ باقیکز! ـ نصل کلدك!.. بو مختصر ملاحظاتمدن آکلار-
سکزکه انسانده (تعقل ratiocination) قابلیتی، عالم خارجی‌نك شئوناتنده
ذهنه منکشف اولان نظام واطراده بر معنا ویرمش وانسان، کندی ارادتنه
قیاساً ملاحظه ایدرك خارجده‌ده بر سبب آرامش وتوالیٔ حادثاتده بر سلسلهٔ
اسباب بولمش وبو تسلسل ذهنی بالضروره نامتناهی‌یه کوتورمشدر.

کورویورسکزکه شو عالم حادثاتك ضمننده ویاخود ماوراسنده آرادیغمز
وآرامق مجبوریتندن قورتوله‌مدیغمز (مسبب الاسباب la cause des causes)
هپ بو اعتقاد قویمزك الجاآت حکمنه اتباع ایدیشمزدن ایلری کلمشدر. و ـ
خاصةً بنم فکرمجه ـ ارادت ذاتیه‌مزك‌ده بوخصوصده هر شیدن زیاده دخلی
اولمشدر. چونکه محققدرکه سببیت فکری صرف انفسی بر شیدر؛ بر عقیدهٔ
مخصوصه‌در. وسبب، بالذات خارجده مستقلاً موجود بر (شیٔ objet)
دکلدر. خارجده کوروب تحقیق ایده‌بیلدیکمز آنجق حادثاتك (زنجیرله‌مه
کیدیشی enchainement)در. بز، بوکا معنا ویروب سببیت دییورز؛ وکندی

افعالمزه کندی ارادەمزی سبب یعنی عامل موجب بیلدیکمز ایچون متسلسلاً کیدن حادثات خارجیه حقنده ده بویله دوشونهکه و بویله دیمکه طبعاً متمایل وحتی مجبور بولونیورز .

شیمدی ، تحقیق اسبابده حادثات جزئیه دائره‌سنی آشمازسه‌ق ، تجربه ساحه‌سندن چیقمامش اولورز ؛ وبو تقدیرده هر زمان سلسلهٔ اسبابی بالفعل تعقیب وبالتجربه قونترول ایده‌بیلیرز . تحقیقاتمزی بو زمین متین اوزره یورو-تورسه‌ك (علم science) یاپمش اولورز. فقط، ایلك اوجنی قاچیریرده ، تجربه ساحه‌سندن اوزاقلاشه‌رق قونترولی ممکن اولمایان یرلرده سبب آرارسه‌ق (فلسفه ، دها طوغروسی مابعدالطبیعیات) یاپمش اولورز .

ایشته ، صوك حاشیه‌ده : [سببیت اعتقادی هم علمی ، همده فلسفه‌یی اقتضا ایتدیرمشدر] دیمکدن مقصدم بوایدی .

بومسئله‌یی لایقیله‌ایلریده مناقشه وتدقیق ایده‌جکم. شیمدیلك بواعتقادمزك فلسفه ایله علم ایله نه مناسبتی اولدوغنی ادراك ایتمه‌کز کافیدر . ایدنجه‌ده ـ امینم‌که ـ بوندن اولکی‌بابه ارجاع نظرایده‌جکسکز واوراده‌کی‌تعریفات‌مشهوره میاننده (Hobbes هوبس)‌ك‌کنی بکنه‌جکسکزدر. فی‌الحقیقه بوانکلیز فیلسوفی فلسفه تعریفنده : « اسباب ایله مسبباتی تعریف ایتمك علمیدر ؛ » دیمشدی.[*] فقط شیمدی‌یه قدر سویلدکلرمی نظر دقته آلیرده ایجه دوشونورسه‌کز

---

[*] دور اخیرك الك بویوك فیلسوفلرندن بری اولان بو ذات (١٥٨٨) سنهٔ میلادیه‌سنده (مومس بەری Malmes bury) شهرنده دوغمش و(١٦٧٠)ده وفات ایتمشدی. انکلیز متفکرینك الك بویوکلرندندر . اوقسفورد Oxford) دارالفنوننده تحصیل ایتمش وبالخاصه ارسطویی وسقولاستیق فلسفه‌سنی تدقیق ایلمشدی . صوکره (دیوون شەیر Devonshire) دوقه‌سنك مربی‌سی اولمش وبوآدمله فرانسه‌یه ایتالیایه و(صاووا savoie) یه سیاحت ایتمشدر. او اثناده زمانك الك بویوك متفکرینی طانیمش و(باقن Bacon)، (غالیله)، (غاصاندی gassandi)، (دەقارت)، (هاروه‌ی Harvey) کبی اعاظم فلاسفه ومشاهیر علما ایله صمیمی دوست اولمشدی . حکمت سیاست ایله چوق اوغراشمش وداثما کبار زادکانك مربیٔ مشاوری بولونمشدی. قرال ایکنجی شارل طلبه‌سندن بری ایدی وکندیسنه اولونجیه قدر معاش تخصیص ایتمشدی .

لایقیله آ کلار وتسلیم ایدرسکزکه (هوبس)ك بو تعریفی علوم ایله فلسفه‌یی
آییرمایه‌رق احاطه ایدر ؛ حتی علومه دها زیاده یاقیشیر بر تعریفدر . چونکه
فلسفه اسباب‌عادیه ایله مشغول‌اولماز. مثلا بعضاً یاغمور، بعضاً قار یاغمه‌سنك،
کاه‌شیمشك چاقه‌سنك، کاهی‌ده ییلدیرم دوشمه‌سنك اسبابنی آرامقله اوغراشماز.
بومشغله، علومك وظیفه‌سنی تشکیل‌ایدر. بر (مبدأ کلی principe universel)
بر (علت اولی cause première) وارمی ؟.. یوقمی ؟.. فلسفه اونی آرار
وبو مسئلهٔ اصلیه‌یه متفرع وبناءً‌علیه عینی جنسدن اولان مسائل مجرده‌یی حل
ایتمکله اوغراشیر . حتی زمانمزده رواج بولان (فلسفهٔ تدربیه Philosophie
empirique) بیله ساحهٔ تجربیه‌دن چیقمامقله برابر ، آنجق الڭ عمومی والڭ
کلی مبادئ علمیه‌یی تحقیق ایدر؛ واونلرله‌شئونات نامحصوره‌یی وامور متبدله‌یی
تعریفه چالیشیر. خلاصه فلسفهٔ تجربیه‌بیله اسباب جزئیه‌یی اهمال ایدرك یالکز
کلیاته نظر ایلر. علوم ایله حیثیتاً فرقی‌ده اصل بو نقطه‌ده ظاهردر .

اویله اولونجه پك قولای آ کلارسکزکه (هوبس)ك تعریفی اساساًیا کلش
اولمامقله برابر لزومی قدر صریح ومعین دکلدر . فلسفه‌یه یاقیشدیغندن زیاده
علمك حیثیتنه موافق دوشر بر تعریفدر. او حالده ارسطونك مشهور اولان
تعریفنی ترجیحه مجبور اولورسکز؛ چونکه استاد اول، حکیم یونانی، بالخاصه
فلسفه موضوعنك الڭ مهم نقطه‌لرینی ابراز ایدییور: (τὰ πρῶτα αἴτια ==
== τὰσ ἀρχάσ) . (عالل اولی) دییور . les causes premierès) یعنی
(les principes == les archées یعنی (مبادی) تعبیرنی‌ده دستور تعریفیسنه
علاوتاً درج ایلیور . اونك ایچون‌درکه ایکی بیك اوچیوز سنه‌دنبری [*]
(مابعادالطبیعیات) حقنده بوندن ایی تعریف بولونه‌مامشدر .

---

[*] (ارسطو Aristote) ، دنیاده معروف اولان بوتون فیلسوفلرك بلکه الڭ
مشهوریدر. انسانیته ، افکار وآثاریله ایکی بیك سنه بلافاصله تسلطن وتحکم ایده‌بیلمش
اولماسی، بو داهی‌نك نه خارق العاده برآدم اولدوغنی اثباته کافیدر . شرقده فلسفه بو
آدمك آثاری ایله جدی بر صورتده باشلامش وانکشاف ایتمشدر. (معلم اول ارسطالیس)
نامی، حکمای عرب عندنده مبجل‌در. ارسطو ، یونان قدیمك (stagyre) شهرنده

بوتون بوسویلدیکم وبالمناسبه کچن بابه ارجاع نظرله تکرار اخطارایتدیکم شیلر سببیت اعتقادینك علم وفلسفه‌ده نه‌بویوك بر رول اویناديغنى وبواعتقادك بزده پك کوکلشمش وطبیعتمزده چوقدن بری مندمج بولونمش برفکر اساسی اولدوغنی کوستریر.

ایکنجی سنه کله‌لم: فلسفه‌نك اسباب موجبه‌سندن بری (کثرت حادثات حضورنده وحدت نظره میل فطریمزدر.) دینلمشدی. شیمدی بو قضیه‌نك

میلاددن(٣٨٤) سنه‌اول تولدایتمش وآلتمش‌ایکی‌سنه‌یاشامشدی. پدری (Nicomachus) طبیب ایدی. ارسطو، پك کوچوك یاشنده ایکن یتیم قالمش و (Prexenus) نامنده بر ذاتك یدصیانتنه تودیع ایدلشدی. بو ذات اونی پك‌کوزل تربیه ایتمش ایدی. روایت موثوقه‌یه نظراً ارسطو هنوز اون یدی یاشنده ایکن ایلك دفعه اولارق آتنه‌یه کلمش ومشهور افلاطون سیچلیادن آتنه‌یه عودت‌ایدنجه ارسطو، اونك‌درسلرینه دوام ایتمشدی؛ فقط‌خواجه‌سنك فلسفه‌سنی قبول‌ایتمه‌مشدر. یکرمی‌سنه متمادیاً آتنه‌ده قالمش و(Lyceum) مدرسه‌سنی تأسیس ایدرك فلسفه تعلیم ایلمشدر؛ کندیسی، آسیای صغراده (atarneus) حاکمی وپرنسی (Hermias)‌ك اولادلی اولان (Pythias) نام قیزله‌تزوج ایتمشدی. (Hermias)‌ك قتل اولونماسی اوزرینه ارسطو رفیقه‌سیله برابر میدللی اطه‌سنه فرار ایتمش واوراده ایکی سنه یاشامشدر. صوکره ماکدونیا قرالی (فیلیپ) ك اوغلی جهانکیر شهیر اسکندر کبیرك مربی‌سی اولونجه اوکا التحاق ایتمش وشاکردی ایله برابر سفر ایدرك اکثرفتوحاتنده حاضر بولونمشدر. الك صوکنده یونانستان‌خلقی کندیسنی دینسزلکله - یعنی او زمان خلق عندنده مبجل‌اولان اصنامه رعایت ایتمه‌مکله - اتهام ایله‌نجه، مشهور سقراطك عواقب احوالنی کوز اوکنه کتیروب دوشونه‌رك جهلا النده هدر اولمادن ایسه آتنه‌دن فراری اختیار ایتمش و(Chalcis) شهرینه قاچمشدر. بر مدت صوکره اوراده وفات ایلمشدر. بو خارق العاده داهی، زمانك حقیقتاً محیط المعارفی ایدی. هر علم اوزرینه منتظم ومکمل اثرلر یازمش اولدقدن ماعدا، منطق، قواعد اساسیه‌سیله تدوین ایتمش، علم روحی بر حقیقی علم حیثیتیله تعیین ایلمش؛ حیوانات کتابنی یازمقله بوتون علوم حیاتیه‌نك تملرینی آتمش؛ سما حقنده، (علم‌احوال جو météorologie) حقنده ایلك دفعه اولارق منتظم ومرتب اثر یازمش؛ وعلى الخصوص الهیات ومابعد الطبیعیاتی اویله منتظم ومضبوط بر صورتده ترتیب وتدوین ایتمشدرکه، یقین زمانه قدر فلسفیات اونك چیزدیکی دائره‌خارجنه چیقه‌مامش واونك تعیین‌ایتدیکی شکلی ده‌کیشدیره‌مه‌مشدی. بوکون بیله بو فیلسوفك شخصی وآثاری حقنده انکلتره وآلمانیا مدققین حکماسی یکی یکی‌کتابلر یازمقده‌درلر. رسطونك اخلاق‌وحکمت سیاست حقنده یازدیغی اثرلر (مابعد الطبیعیاتی کبی) شرقده همان هر مؤلفه مأخذعلم ومنبع عرفان اولمشدر.

متضمن اولدوغی معنایی آکلایه لم. بز انسانلر، ایچنده بولوندوغمز بو کائنات مادّیه‌یی تشکیل ایدن اشیایی و بوتون حادثاتی یکان یکان و کافهٔ جزئیاتیله احاطه ایده‌مه‌یز. بوکا بالفعل امکان یوقدر؛ چونکه اشیا و حادثات عالم، صاییلماز اولچولمز، او درجه چوقدر وساحهٔ تجلیاتی، بزم احاطهٔ حسیه وذهنیه‌مزه قیاساً نامحدوددر. برشکل ثابت اوزره دخی طورماز؛ او قدر متحولدر. بو تحولده دخی بدایت نهایت تصور ایده‌مه‌یز؛ زیرا ـ اولجه‌ده عرض ایتدیکم وجهله ـ الك اساسلی تجاربمزدن استنباط ایلیه‌بیلدیکیمز عقیدهٔ قویه‌یه مغایردر. یعنی شو آنده وقوعنه بالذات شاهد اولدوغمز تغیراتك بهمه‌حال تغیرات متقدمه نتیجه‌سی اولدوغنی هر تجربه‌مز اثبات ایدوب طورویورکن وبوکا برتك استثنا کوروله‌مه‌مش ایکن، تصور ایده‌مه‌یزکه بو تحولات، سکون مطلقدن طوغمش بر اثر حرکت اوله‌بیلسین. (هر حرکتی حصوله کتیرن برحرکت متقدمه‌در) دستوری یالکز الك بویوك، الك عمومی (متعارفه axiome)لردن بری دکلدر؛ الك (عمومی général) و الك (یقینی positif) والك (صحیح exact) اولان علمك، (عام میخانیك la mécanique)ك مستند اولدوغی قانون اساسیدر.

بویله دوشونورسه‌ك، [نه‌ل که بوکون آنجق بویله دوشونمکه مجبورز !.] اوت بویله دوشونورسه‌ك حادثاتك هانکی نقطاسندن طوتسه‌ق نامتناهی‌یه قاچارز. بو سلسلهٔ حرکت، نه بدایت استقامتنده طوره‌بیلیر، نه‌ده نهایت استقامتنده ! . . .

ینه بو فصلده بوندن اوچ بش صحیفه اول (سبب) بحثنده ذهنمزی یوروتجه همان ایکنجی خطوهٔ تدقیقده دور وتسلسل کردابنه طوتولدوغمزی کوسترمش واونك ـ باش دوندوروجی اذیتندن قورتولمق ایچون (نامتناهی l'infini) تصورینه صیغینمق مجبوریتنه، نصل اولوب‌ده دوشدوکمزی آکلاتمشدم. کورویورسکزکه ینه عینی جریانه ذهنمزی قاپدیریویرمشز. وهانکی نقطه‌دن باشلایوب‌ده تحول حادثاتی بویله آدیم آدیم وفرداً فرداً تحقیق وتتبعه قالقیشیرسه‌ق بهمه‌حال جریان تسلسله قاپیله‌رق عینی کردابه دوشرز. بو حاله سبب بزم عجزمز، عجز فطریمزدر. اونك ایچوندرکه بو حادثات نامعدوده عالمنده برجهت وحدت

آرایوب اونی مبدأ اتخاذ ایتمك واطرافنزی احاطه ایدن بونجه غریب شیلری آنجق اومبدأله بردرجه‌یه قدر تعریف ایده‌بیلمك ایچون عقلمزك برمیل فطریسی واردر . ایشته بو(میل وحدت) دخی ، طبقی هر حادثه‌یی برسببه اسناد ایتمك میلی کبی فلسفه‌نك اسباب موجبه‌سندن بری‌در .

بوراده دقت ایده‌جککز بعض مهم نقطه‌لر وار : اولا دقت ایدرسه‌کز کورورسکزکه ، هر شیئه برسبب آرامق میلی ایله وحدته میل ، عینی شیدر. سزه براز اول (سبب) بحثنده لزومی قدر آکلاتدمدی‌که کثرتده آرادیغمز مبدأ وحدت ، نه دیمکدر ؟.. ونه ایچوندر ؟. طبیعتده هرجهته متوجه اولان جریان متسلسلك اوجنی بولمق، یعنی یکدیکرینه مضاف اوله‌رق زنجیرله‌مه کیدن بو اسباب متسلسله‌نك اصل (سبب کلی la cause universelle) سنی یاقالایه‌بیلمك، دیمك دکلیدر ؟ . . البته ! . . . او حالده بر شیده سبب آرامق، (خصوصا بر سبب کلی آرامق) ایله (مبدأ وحدت آرامق) عینی ایشدر. باشقه شی دکلدر .

باقیلسه چوق زمان (حقیقت، حقیقت !) دەیوب آرادیغمز واوغورنده مناقشه‌لر، مجادله‌لر، حتی محاربه‌لر ایتمکدن بیله چکینمه‌دیکمز بو (سبب)، بو (مبدأ وحدت) ، صرف انفسی بر شیدر . یالکز بزم ذهنمزده طوغمش بر فکردرکه عالم خارجیده اونك مقابل حقیقیسی اولابیله‌جك بر وارلق بولمق ممتنعدر. بو فکرك ذهنمزده نه سببله ونه صورتله تولد ایده‌بیلمش اولدوغنی دخی کوردوکز وآکلادیکزکه بلاانقطاع اوزایوب یکدیکرینه متصل کیدن وحدالغایه‌سی کورونمه‌ین بر سلسلهٔ وقوعاتك اوجنی بوجاغنی بوله‌مایشمزدن طولایی بر یرده طوروب دیکلنمك مجبوریتندن طوغمشدر . بوکاده سبب عجزمزدر . معمافیه (وارلق l'être) محققدر . البت برشی واركه بوتون بو تحولات وتجلیاتی حصوله کتیرییور . بز بالذات وارلغمزی حس ایدوب طورورکن (یوقلق) باطل بدیهی‌در . (سرویلیام هاملتن) بو مسئله‌یی ملاحظه ایدرکن ، بو ایکی میل طبیعی‌نك منشألری باشقه اولمقله برابر ، عینی نتیجه‌ده برلشدکلرینی سویلیور . صوکره :

« بوایکی میلك هر ایکیسیده ، ذهنمزك هر هانکی بر قدرت ذاتیه‌سندن نشأت ایتمیور؛ بالعکس عینی عجز ذاتیسندن، عینی قدرتسزلکندن ایلری کلیور.» دییور ؛ وبونی متعاقب کلان صحیفه‌ده ، فلسفه‌نك کائناتده بالخاصه مبدأ وحدت تحریسندن تولد ایتمش بولوندوغنی ادعا ایدییور؛ وینه اولکی سوزلرینه رجوع ایدرك : « بو خصلت ، دیکرینی متضمندر [*] بونی دها زیاده تصریح ایتمك لزومی واردر. بو(میل وحدت) ذهن بشرك الك بارز صفات کاشفه‌سندن بریدر . قسماً ، ملکات عقلیه‌مزك پلادت ومسکنتندن نشأت ایتمشدر [**] . ساحهٔ مشاهده‌مزه معروض بولونان اشیانك کثرتی ایچنده کندیمزی غائب ایدییورز ؛ وآنجق اواشیای نامعدوده‌یی بر طاقم صنفلر اوزره ترتیب ایتمکله درکه طبیعتك نامتناهیلکنی، ذهنمزك حدود متناهیه‌سنه ارجاع ایده‌بیلیرز.» [***] دییورکه عجزمزدن منبعث اولان مجبوریتی کوستریر .

هاملتن ، طبیعتك شو طاغنیق کثرتنه قارشی ، روحمزك ، یکپاره انائیتنی ، یعنی (بن = لکنی) دخی ذکر ایدرك، بوانائیتمزك ـ حیثیت ذاتیه وطبیعیه‌سی اعتباریله ـ بالضروره وحدته میلی ده اخطار ایدییورکه ذاتاً معروف برادعادر.

بوخصوصده نه سویلنمش ، نه دوشونولمش ایسه اونلرك هپسنی بوراده نقل ایتمك احتمالی یوقدر . حتی سزك کبی اولا مقدماته محتاج اولان مبتدیلر

[*] برآز یوقاریده: ایکیسی عینی شیدر؛ دیمش ودیدیکمی تعریف ایتمشدم . سرویلیام هاملتن ده مختصراً اونی دیمك ایدتیور، یالکرشو فرقله که سبب آرامقده کی میل طبیعیمزی، وحدته میلمزدن نشأت ایتمش کبی کوستریبور. بن ظن ایدرم، هم قویاً ظن ایده‌رم که سببیت فکری، اصلدر؛ وحدته میلمز اوندن نشأت ایتمشدر. بو دعوانك دلائلنی (سبب) بحث مستقلنده عرض وابراز ایتمشدر؛ کوره‌جکسکز .

[**] عیناً (inbecilitè) لفظی قوللانمشدرکه (پلادت متناهیه) تعبیر قدیمی بونك مقابلیدر. هاملتنك او جمله‌سی بودر : (In part, it originates in the imbecility of our faculties.) (مابعد الطبیعیات حقنده قونفرانسلر == Lectures on metaphysics) نام کتابندن (جلد ۱).

[***] ایلریده « مبحث حادثات » فصلنده بو مسئله‌یه مثال ویرلمش و (وتیرهٔ طبیعیه procédé naturel) اوزره موجوداتی نصل تصنیف ایتمکده اولدوغمز ونتیجهٔ تصنیف (مقولات catégories) دیدیکمز « اجناس عالیه genres suprêmes »یه نصل پیوسته اولوب قالدیغمز کوسترلشدر .

ایچون لزومی یوقدر . یالکز بو قدرینی بیلك واونی‌ده بیلك که بو فرضیاتده فیلسوفلرك اکثریتی متفق‌درلر .

فلسفه دیدیکمز مشغله‌نك طبیعی اولان اسباب ظهوری ایچون ترتیب ایدیلن فرضیه‌لرك الکمشهوری والکزیاده حقیقته مقرون اولانی ایشته بونلردر.

شیمدی شو نقطه‌ده براز توقف ایدوب ینه دوشونه‌لم ؛ وباقالم که کچن فصلده‌کی تعریفات مشهوره‌دن هانکیسی بو بحثك مضمونه دها ملایم ، دها موافق دوشیور ! ..

ظن ایدرم‌که بونی اوزون اوزادی‌یه دوشونمکه حاجت یوق ! . . نتیجهٔ بحثمزی نظر ملاحظه‌یه آلوب حکم ایتمك کافیدر :

مادام‌که ذهنمزك فطرت ذاتیه‌سنده ــ هرنه سببدن ایسه ! . ــ وحدته بر میل جبلی وضروری وارمش ؛ وفلسفه دیدیکمز دوشونجه‌لر دخی بزده بو یوزدن وقوعه کلیورمش ؛ مادام‌که اطرافمزی احاطه ایدن اشیای متنوعه ونا معدوده‌یی تفصیلاً وفرداً فردا ادراك ایتمك امکان عادی فوقنده ایمش وبالخاصه بوندن طولایی موجوداتی صنوفه واجناسه تقسیم واوکا کوره ترتیب ایتمکه مجبور اولویورمشز ؛ اوحالده بوتون کائنات حقنده ، هم آهنك بر (علم اجمالی connaissance sommaire) حاصل ایده‌بیلمك فلسفه یاپمق دیمك اولویور . اویله ایسه سپنسرك تعریفی طوغرودر . « فلسفه توحید علم دیمك‌در ». بونك ایچون‌ده هرکثرتده بر جانب وحدت آرامق وقوانین اساسیه (وارکان قیمه éléments stables) بولمق لازمدر . او حالده ، بزم کاتب چلبی‌نك تعریفنی [*] تقدیم ایتمه‌لی : « هرکثرته جانب وحدتدن دخول واحاطهٔ کلیات ایله ضبط

[*] کچن فصلده سویلمکه غالبا اونوتدم ؛ بوراده سویلیه‌یم‌که ، کاتب چلبی فلسفی تعبیرینه ماصدق اوله‌جق هیچ برمهم اثر یازمامشدر. بوکوزل تعریفی دخی فلسفه‌تعریفی اولسون دیه سویله‌مه‌مشدر. کندی‌طرز تتبعنی آکلاتمق ایچون (میزان‌الحق) رساله‌سنده (دأب فقیر ، هرکثرته جانب وحدتدن الخ الخ) دیمشدر ؛ فقط بوطرز پك فیلسوفانه اولدوغی ایچون ذکر ایتدم . معمافیه کاتب چلبی عثمانلیلرك الك بویوك (تحریر) == (érudit) ی‌در . (کشف الظنون) نامنده‌کی اثر معتبری خیلی زمان اول لایپنجه‌یه ترجمه ایدلمش (وخواجه خلیفه) نامی دنیایه یایمشدر .

اصول » ایده‌بیلمه‌لی‌که « توحید علم » وبناءً علیه فلسفه یاپمق ممکن اولسون !

کورویورسکزکه کاتب چلبی‌نك تعریفی، سپنسرك کنی عادتا شرح ایدییور. وظاهری اسلوب افاده فرقنه نظراً اساساً عینی فکر ومعنایی متضمندر.

فقط فلسفه‌دن آیرمق مجبوریتنده بولوندوغمز (علوم = les sciences) دخی بویله یاپمیورمی ؟.. برعلم وارمی‌که موضوع بحث ایدیندیکی جملهٔ حادثاتی تفصیلاً وفرداً فردا تتبع ایتمکه موفق اوله‌بیلمش بولونسون ؟.. علومده فلسفه کبی ذهن انسانی‌نك اثر فعالیتی دکلی ؟... فلسفه خصوصنده عاجز ومسکین اولان عقل بشر، علم خصوصنده نه‌دن خارق عاده برقدرته مالك اوله‌بیلسین؟ نه‌دن جزئیات اموری کافهٔ تفصیلاتیله ادراك ایلیه‌بیلسین ؟... برنباتات عالمی، دنیاده نه قدر افراد نبات وارسه جمله‌سنی بالذات تحقیق ایده‌بیلمشمی‌در. حتی ایده‌بیلیرمی ؟... ذاتاً او سببله دکلمی‌درکه بیلدکلرینی بیله جنسلره نوعلره، فصیله‌لره آییرییور؛ صوکره هیچ کورمه‌مش اولدیغی برچیچکی کورونجه، اولجه بیلدیکی صنفلردن برینه درج ایدییور ؛ ایده‌مزسه یالکز او چیچکله یکی بر صنف ایجادایدییور. حکمت، کیمیا ودها سائر علم اربابی ـ آشاغی یوقاری!ـ هپ بویله یاپمیورمی ؟ . . آز چوق عمومی قانونلر کشف ایدوب نا محصور اولان حادثات جزئیه‌یی او قانونلره اضافتاً تعریف ایتمیورمی ؟.. اکر فلسفه دخی یالکز بونی یاپیورسه علوم ایله فرقی نه اوله‌بیلیر ؟...

اوت ! . . کاتب چلبی‌نك وسپنسرك تعریفاتنی تلقی ایتدکدن صوکره شو شیمدیکی ملاحظات مشروعه، برضرورت منطقیه‌دن تولد ایدر . و(اوحالده علم ایله فلسفه‌نك فرقی نه‌در؟) سوألی قارشوسنده بولونورز. نصل‌که بوتعریفلر، بوملاحظاتی تولید ایدرك او سوألی انتاج ایلمشدر .

بن بومسئله‌نك، بوراده، سزه آنجق صورت تولدینی کوسترمك ایسته‌دم . بو بابك صوك فصلنده‌ده اونی مناقشه ایدوب جوابنی ویره‌جکم . یالکز ، تعریفاتك برندن دیکرینی نصل استخراج ایتمك ممکن اولدوغنی سزه یاقیندن عرض ایتمك ایچون ، پشیناً شو قدر سویلیه‌یم‌که ، علوم ایله فلسفه‌نك ـ یالکز بونقطهٔ نظردن !. ـ اصولی، صحیحاً بردر. شو قدر وارکه علوم، تقسیم اعمال

ضرورتیله کائناتی قسم قسم آییرمش وهر بری بر قسمنی کندیسی ایچون بر ساحهٔ تتبع اتخاذ ایلمشدر. اوندن طولاییدر که علوم دخی نتیجهٔ تحقیقاتنده بعض قوانین کلیه‌یه بالضروره پیوسته اولور. فقط او کلیات ایله کائناتك هیئت مجموعه‌سنی تعریف ایتمك ممکن اوله‌ماز؛ اولدوغی فرض ایدلسه بیله، طوغرو اوله‌ماز. چونکه هر علمك کائناته نظری آنجق بر جهتدندر وعلوم سائره‌نك جهت نظرینی اهمال ایدر. او سببله‌درکه علوم متخصصه‌نك کائنات حقنده ترتیب ایده‌بیلدیکی فرضیه‌لر، اکثریا متناقض دوشر؛ بو پراکنده نظریاتی طوپلایوب آره‌ده‌کی تناقضی رفع ایدرك، بویوك وهم آهنك بر بنای نظریات ترتیب ایده‌بیلمك وظیفه‌سی ومعرفتی یالکز فلسفه‌نك ایشیدر. [*]

ایشته بونی آکلادقدن صوکره‌ده ارسطونك شو مشهور تعریفنی دها لاییقیله آکلارز:

« فلسفه، بوتون علوملك علمی؛ بوتون صنعتلرك صنعتیدر ». [**]

اوت!.. وسببی‌ده شیمدی آکلاتدیغم وجهله‌در.

وقتم اولسه وبو ابتدائی درسلرك تحملی اولسه، سزه بالفعل کوستریردم که تعریفلرك - اساساً متناقض اولانلرینی بیله - یکدیکرلریله بر نقطه‌ده تألیف وبرینی دیکرندن استخراج ایتمك - پك قولای اولماسه بیله! - هرحالده ممکندر. فقط بو قدری کافیدر صانیرم. فلسفه‌یه دیکر ایکی مهم سبب دها کوستریلیور؛ اونلری‌ده قیصه‌جه کوروب کچه‌لم.

ینه فیلسوفلر دییورکه، فلسفه‌نك اصل سببی (حیرت étonnement)در؛ آرتق کثرتده مبدأ وحدت آرامق، هرحادثه‌یه برسبب دوشونمك کبی تمایلات طبیعیه‌مزك جمله‌سی، کائنات حضورنده حیرتمزدن نشأت ایتمشدر. بو فکری

---

[*] آلمان فیلسوف شهیری (قانت Kant)ك ایجادی اولان (architectonique) تعبیرینك معنای اصطلاحیسی بودر. (معماری) دیمکدر. قانت فلسفه‌یی (معماریٔ افکار) اولاق اوزره تلقی ایدییور. سپنسر دخی، فلسفهٔ ترکیبیه نامیله وجوده کتیردیکی سلسلهٔ آثارك آهنکنه باقوب، نظریات معمارلغی ایله افتخار ایدییور فی الحقیقه بو ایکی فیلسوف داهی‌ده بو قابلیتك درجهٔ خارق العاده‌سی کورولور.

[**] *τέχνη τεχνῶν, καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν* ارسطو.

ایلك اول بیان ایدن ینه مشهور افلاطوندر ؛ وبوده – شبهه یوق که – مهم بر فکردر . زیرا جانلی مخلوقات، یعنی حیوانات آره‌سنده (حیوان متحیر) آنجق انساندر . سائر حیوانات عالیه‌ده حیرت ، قورقودن فرق اولونه‌ماز . انسان ایچون ، قورقو باشقه شی ، حیرت باشقه شیدر . احتمالکه بزده حیرت اساساً قورقولی برشبهه‌دن ، یاخود شبهه‌لی برقورقودن طوغمشدر. فقط بزه بوحالت روحیه‌نك بوراده منشأنی تحقیق ایتمك لازم دکل؛ شو محققدرکه بوکون انسان کائنات حضورنده آز چوق متحیردر. وحیرت، قورقو دیمك دکلدر. هرکون عینی صورتله کوردوکی شیلره حیرت ایتمیورمش کبی طاورانیشی، انسانك اونلرله الفت ایتمش اولماسندندر . اونلرك ماهیتنی آکلامش اولماسندن دکلدر . هیچ کورمدیکی برحادثه‌نك وقوعی، اونی درحال حیرته القا ایدر؛ اکر او حادثه‌ده کندی حیاتی ایچون برتهلکه تصور ویا تخیل ایدرسه ، اووقت خوفه دوچار اولور . خلاصه هرحالده (حیرت)، انسانه مخصوص برحالت روحیه‌در، وبهمه‌حال (تعقل ratiocination)دن ایلری کلیر ومحاکمات فکریه‌یه مبدأ حرکت اولور.

بو حالت روحیه‌نك، فلسفه‌یه وجود ویره‌جك قدر. اهمیتی وارمی‌در؟.. اوت، واردر!.. هم پك بویوك اهمیتی وار، تعریف ایده‌یم : هر کس، عجائب حادثاته قارشی آز چوق حیرت ایدر . صحراده ، ایلك دفعه اوله‌رق (سراب mirage) کوره‌ن وبالتحقیق اونك خیال اولدیغنی آکلایان بربدوی، شبهه‌سز مدهش برصورتده حیرت ایدر. کیجه‌له‌یین باطاقلقلرده ویا مزارلقلرده متحرك بر نور کوره‌ن بر آدم، البته مدهش بر حیرته دوچار اولور . قطب اهالیسی ایچون طلوع شمس قدر عادی وطبیعی برحادثه اولان (فجر شمالی aurore boréale) بزم استانبولك آفاق سکونپرورنده تجلی ایده‌جك اولسه، معلوماتلی همشهریلرمزدن ماعدا هرکسی ناخوش برحیرت استیلا ایلر. [*] راکد وبرّاق دره‌یه صوقولان

[*] حتی ، بویله بر حادثه – ظن ایدرم برایکی عصر اول – استانبول افاقنده تجلی ایتمش وبوتون خلقی خوف وحیرته وبعده مدهش بر هیجانه القا ایلمشدر . پك ایی خاطرمده قالمامش؛ فقط محقق بیلیورم که شهرمزك جوامع کبیره‌سندن برینك آولوسنده وجامع شریفك آولویه ناظر جمله قپوسی جوارنده‌کی دیرکلردن برینك قاعده‌سنده معدنی

بر باستونك، صوبك سطحنه تصادف ایدن نقطه‌سنده قیریق كورونمه‌سنی ایلك دفعه مشاهده ایدن بر چوجوق لطیف بر حیرتك تأثیر فسوننه طوتولور. الی آخره ! . . .

اوت !... بو كبی حادثات غریبه حضورنده انسان حیرته دوشر؛ چونكه اونلری ایلك دفعه اوله‌رق كورمشدر؛ ایلك دفعه اوله‌رق كورولن شیلرشدتله دقتی اویاندیریر. دقت، منظومهٔ افكارك زنبره‌كنی حركته كتیریر وذهنی محاكاته مجبورایدر. ومحاكاتك حدمعینی یوقدر؛ تسلسل ایده‌بیلدیكی قدر كیدر؛ كیتدكجه‌ده مسئله‌لر تولید ایدر. تجربه ایله بالفعل تحقیقی میسر ویا ممكن اولان مسئله‌لر، مسائل علمیه‌دندر. تجربه فوقنده (یعنی متعال transcendent) اولانلری، مسائل فلسفیه‌دندر.

عوامك فیلسوفانه دوشونجه‌لری یوق‌دكلدر؛ حیرتی موجب اولان حادثاتده اسرار خلقته انفاذنظر ایده‌مزده —عینی زمانده— دوشونمكدن‌ده قورتوله‌مازسه عجزینی آكلار ومعمای خلقت قارشیسنده —حالنجه!— فیلسوف اولوویریر: مثلا یومورطه‌نك جانسز اولدوغنی وصكره بر حرارت مطرده تأثیریله یكرمی یكرمی بش كون ظرفنده اوندن بر جانلی پیلیچ چیقدیغنی نظر دقته آلنجه، دوشونور: «هی كیدی قدرت وقوت‌صاحبی!.. یومورطه‌یه جان ویرن اللهم!..» دیه‌رك تفلسف ایدر. حیرتك بو تفلسفه مبدأ اولدوغنی كوروروسكز. یالكز شوفرق واركه عوام، وبوخصوصده اونلردن پك‌فرقی اولمایانا كثریت‌خواص،

چنبرك اوزرنده محركك یازیلر واردر. (فلان تاریخده مغرب جهتندن جوهواده عظیم قیزیللقلر پیدا اولمش وبوتون استانبول خلقنی حیرت وخشیت استیلا ایتمش وصوكره بعنایة الله زائل اولمش بولوندوغنی) نقل ایدیبور. آكلاشیلدیغنه كوره فجر شمالی حادثاتنه مشابه بر وقعه اولمش وخلق بونی علامت قیامت ظن ایدرك فنا حالده حیرت وتلاشه دوشمشدر. حالا برقوبروقلی ییلدیزك افقمزده بلیرمه‌سی عوام ناسی — برفلا كت احتمالی اندیشه‌سیله — خوف وتلاشه دوشورور. حالبوكه مشهور ارضروملی ابراهیم حقی عینی حادثه‌یی ارضروم آفاقنده ورمش وحادثات طبیعیه‌دن اولدوغنی آكلامش وبر درجه‌یه قدر اسپانی‌ده تعریف ایدرك (یاران صفا ایله سیروتماشا) ایلمش اولدوغنی (معرفتنامه)سنده نقل ایدیبور. دیمك‌كه‌استانبولده برابراهیم حقی بولو مامش!.

الفت واستیناس ایتمش بولندقلری حادثاتك برینه حیرت ایده‌مز. آنجق ایلك دفعه اوله‌رق کوردوکی وماهیتنی (بالحدس par intuition) آ کلایه‌مادیغی شیئه حیرت ایدر؛ او شی نه قدر بسیط اولورسه اولسون!....

برکویلویه ایلك دفعه‌اورق بر اوفاق(میقناطیس)، میخنادیز عرض‌ایدیکز؛ او چاتال ده‌میر پارچه‌سنك بر ایکنه‌یی نصل بر آنده جذب وضبط ایتدیکنی کوستریکز. حیرتندن مبهوت قالیر. [*] حالبوکه یتیشدیردیکی ایپك بوجکنك، اولانقطه کبی‌برتخم ایکن، بر(سرفه‌larve) اوله‌سنی؛ صوکره بویوك‌بر(طیرطیل chenille) حالنه کچمه‌سنی ، دها صوکره وجودندن افراز ایتدیکی لزوجی بر ماده ایله صارینوب (قوزه‌Cocon)ایچنده محبوس قالمه‌سنی، وبر مدت او قوزه ایچنده‌قالدقدن صوکره ـفوق‌العاده‌غریبـ برشکله (استحاله‌se transformer) ایده‌رك (عروس nymphe) حالنه کیرمه‌سنی، دها صوکره‌ده او صورتك ـینه فوق‌العاده عجیبـ براستحاله‌سی‌ایله (که‌له‌بك Papillon) حالنه کیروب‌اوچمه‌سنی هیچ موجب حیرت بر کیفیت اولمق اوزره تلقی ایتمز ؛ چونکه الفت ایتمش بولوندوغی برشیدر ؛ ارتق مراقنی اویاندیره‌مز ، اونی طبیعی بولور ؛ ماهیتنی دوشونه‌مز. حالبوکه میقنا طیسیت کبی ساده برحادثه‌یه نسبتله بر تخمك،سرفه، طیرطیل، عروس وکه‌له‌بك اوله‌سی نه‌خارق‌العاده، نه‌مبهم بر معمای خلقتدر!

عوامی براقه‌لم ومعذور کوره‌لم !.. نیجه نیجه (افندیدن آدملر) واردرکه برحقه بازك یاپدیغی (معرفتلر)ه قارشی حیرتی کیزله‌یه‌مز؛ (کوزی‌باغلانیر!)... لکن‌کیفیت رؤیت وادراکك، نه حیرتبخش بر سر اولدوغی‌ـ برکره اولسون ـ نظر دقته آلوب دوشونمه‌مشدر !.. دوشونمه‌مشدر ؛ چونکه اونی (بذاتها

---

[*] بن بونی بعضی کویلولرده بالذات تجربه ایتدم ؛ وکیفیت میقناطیسیه ایله (قوزه بوجکی)نك کیفیت استحالاتی آره‌سنده نه قدر فرق اولدوغنی وبو استحالاتك اوته‌کی حادثهٔ بسیطه‌یه نسبتله نه قدر موجب حیرت برسر اولدوغنی آکلاتمق ایسته‌دم . تلقی ایتدیکم ملاحظاتك خلاصه‌سی شو اولدی‌که (ایپك بوجکی هپ اویله اولور. اویله اولدوغنی هرکس بیلیر .) یعنی پك طبیعی ومعلوم برکیفیتدر . بناءً علیه موجب حیرت برشي دکلدر ، دیمك چیقار .

بدیهی évidente par elle-même) بر حادثهٔ عادیه اولق اوزره تلقی ایدر .
حالبوکه انسانك مکانی ادراك ایدیشی وکوزنی قاپاینجه ـ بر آن ایچنده ـ قوصقوجه
برشهرك پانوراماسنی (اولدوغی کبی) ذهننده کوروشی نه قدر آکلاشیلماز ،
نه قدر غریب برجلوهٔ فسوندر !!.. هله براز معلوماتی اولوبده بو ادراکی
محیرات دماغیه یه عطف ایده جك قدر تعریف ایده بیلیرسه حیرتی یوز قات دها
آرتار؛ چرنکه ،یقروسقوب صفیحه سی اوستنده اقلاً آلتی یوز کره بویوتولمدکچه
کوروله مه ین اوجیراته برشهرك منظره سی نصل انتقاش ویا اندراج ایدییور ؟..
بونی ده حیرتلرله دوشونمه سی لازمکلیر . [*]

ایشته شو عادی، سهل الادراك مثاللرك مطالعه سندن ـ حیرت دیدیکمز
حالت روحیه نك ملاحظات فلسفیه ده نه مهم بررول اوینادیغنی کوره بیلیرسکز؛
بوقدری ده کافیدر . خلاصةً وشیمدیلك شونی بیلمه کزی تمنی ایدرم که نظر
عادی ایچون بدیهی اولان هرشی، نظر فیلسوفانه یه بر(معما énigme) اوله رق
معروضدر . زیرا فیلسوفلر کیفیاته دکل ، حقیقت اشیایه نظر ایدرلر . وبو
(سیاق نظر manière de voire)ه کوره هر بداهت ، پرفسون بر بیلمجه یی
متضمن ، بر (مسئلهٔ لدنیه question ontologique)یی حاویدر . ایشته بویله
هر شیده موجب حیرت بر ماهیت مبهمه کوره بیلمك ، هر شیده (فلسفی
برنقطهٔ نظر) کشف ایتمك دیمکدر . (فلسفه حیرتله باشلار) دیه ین افلاطونك،
نه دیمك ایسته دیکنی آرتق لایقیله آکلامش سکزدر ، صانیرم . لکن ظن
ایتمیه سکزکه، انسانلرك اوته دنبری حیرتنی دعوت ایدن مستثنا حادثات غریبه،
یالکز مادیات عالمنده مشاهده اولونه کلمشدر. خیر !.. معنویات عالمنده ده دفعات
ایله جلوه کر اولان بعض مستثنا وقوعات ، اك وحشی، اك اسکی زمانلردنبری
پك زیاده حیرتی موجب اولمش وذهن بشری دوشونمکه مجبور ایلمشدر .

---

[*] (مبحث علم épistémologie) مسائل غامضه سندن بری ده بودر. وبو دورلو
دوشونمك مجبوریتی زمان ایله مکانك مستقلاً موجودیتی ادعاسنی ردونفی ایدر. بومسئله یه
تعلق ایدن فرضیاتی بالاخره مناقشه ایده جکز وکوره جکزکه اشکال ومناظر خارجیه نك
ذهنده انعکاسی ، یاخود انتقاشی ویاخود اندراجی حقنده کی فرضیه لر هپ یاکلشدر .
چونکه پسیقولوژی نك بوبابده کی نظریاتیله غیر قابل تألیفدر .

(علم انسان anthropologie)، (علم اقوام ethnographie) و(علوم اجتماعیه sciences sociales) علماسنك بو مسئله حقنده‌كی تدقیقاتی ، بعض نظریات علمیه تولید ایتمشدركه مشهوردر . بو نظریاته كوره (فكر الوهیت l'idée de Dieu) ، (آخرت la vie future) بقای روح (l'immortalité de l'âme) و(بعث بعدالموت resurrection)، یعنی ئولدكدن صوكره تكرار دیریلك كبی عالم انسانیتده اكثریت خلقك حقیقت اولمق اوزره قبول ایتمش بولوندوغی عقائد قویمه‌نك ، وجدان عمومی‌ده تولدی ایله ، (رؤیا le rêve) كورمك كیفیتی ، صیقی صیقی‌یه مربوط وعلاقه‌داردر . بو تعداد ایتدیكم [*] علومك مدققین متخصصینی ادعا ایدییورلركه الك وحشی انسانلرك بیله رؤیا كوردكلری برامر واقعدر؛ ورؤیا دیدیكمز بوحالت غریبه‌نك موجب اولدوغی حیرت، الك قویم والك قدیم عقائد انسانیه‌نك تولد وتكملنده ذی‌مدخل بولونمشدر.

برلین دارالفنونی فلسفه معلمی (فریدریخ پائولسه‌ن Friedrich Paulsen) (فلسفه‌یه مدخل) اولمق اوزره یازدیغی كوزل بر اثرده بونقطه‌یه جلب دقت ایدرك پك واضح برلسان ایله موضوع بحثمزی ایضاح ایدییور . روح حقنده انسانیتك اعتقادی ایله حادثهٔ موتك رابطه‌سنی واونكده رؤیا ایله مناسبتنی او قدر صراحتله ابراز ایدییوركه او سوزلری عیناً بورایه نقل ایتمكدن كندیمی آله‌مادم :

« روحك ، یالكز برقوت، یاخود بركیفیت ، برخاصیت اولمایوب بدندن آیری ومستقل برجوهر اولماسی ، بروقعهٔ مهمه‌دن دخی استدلال اولونمشدر. اویله بر وقعه‌كه ابتدائی انسانلرك فكرینه درین بر تأثیر اجرا ایتمكدن خالی قالمامشدر ؛ اوده (حادثهٔ موت) در . ئولوم واقع اولور اولماز ، وجود بشر،

---

[*] رؤیانك ملاحظهٔ ماهیتندن تولد ایدن مسائل مابعدالطبیعیه ایله بالخاصه (فلسفهٔ روحیه philosophie spiritualiste)نك وهله (سپیریتیزم spiritisme)ك نه قدر صمیمی واساسی بر علاقه‌سی اولدوغنی كورمك وتسلیم واذعان ایتمك ایچون (فلسفهٔ تصوف Théosophie = philosophie mystique)یه واقف اولملیدر. بزده شیخ اكبر محی‌الدین عربی‌نك (فتوحات) و (محاضرات) نامنده‌كی جسیم اثرلرنده بو دعوایه نا معدود ومهم مثاللر بولونور .

جانسز جسملردن (یعنی جماداتدن !) کندیسنی تمیز ایدن خاصیتی ضایع ایدییور . حسسز وحرکتسز قالیوریبور ! نصل اولویورده بویله بردنبره جماد درکەسنە دوشوویرییور ؟.. ئولوم ایله نەاولویور ؟.. نه وقوعه کلیور؟.. بدن ، بوندن بردقیقه اول نه ایدیایسه ینه اویله قالیور، خارجاً اکسیلمیور ، تبدل ایتمش بولونمیور؛ یالکز حرکته قابلیتنی ضایع ایتمش اولویور . بناءً علیه شوحاله نظراً واقع اولەجق استدلالات صریحه شو اولەبیلیرکه ، بدنی تحریك ایدن شی (که روحدر!) اونی ترك‌ایتمش دیمکدر. اویله‌ایسه روح غیرجسمانی برشیدر ؛ اکر اویله اولماسەیدی (جسمانی اولسەیدی !) بز ، اونك قاچوب کیتدیکنی کورەبیلیردك ! دیمك‌که روح بر جوهر مستقلدر . اونك جسمدن آیرلماسی ووارلغنده دوامی بونی اثبات ایدر . فی‌الحقیقه بوتون اقوام ومللك تجربەسی ، روحك ، ئولومدن صوکره محو اولمیەرق دائم وباقی قالدیغنه دائر، انسانلرده عمومی ومشترك براعتقاد قویه وجود ویرمشدر . او تکرار تجلی ایدەبیلیر (میدانه چیقەبیلیر !) وفعالیتده بولونەبیلیر. [ایشته انسانیتك الك اول حادثهٔ موت‌اوزرینه واقع اولان تجاربندن استدلال‌ایدەبیلدیکی فکرلر بودر.] آنتروپولوژی علمی هر یرده (پرستش اجداد) اعتقادینك وعادتنك دلائل واماراتنی‌کشف‌ایدییور. بوامارەلر، بوندن‌اول‌ارتحال‌ایدن روحك بقا ودوامنه قویاً اعتقاد ایدلدیکنی اثبات ایدر بر علامت قطعیەدر . موجود اولمایان برشی ایچون کیمســه راحتنی بوزمازدی . [یعنی اوکا احتفالات یاپماز ؛ آره صره اوندن استمداد ایچون دعا ایتمز؛ حاصلی اونك محبت وتوجهنی قازانمق ایچون تقیداتده بولونمازدی. اسکی مصریلرك موتالری مومیا حالنده محافظه ایتمەلری، روحك عودتنه اعتقاد ایتدکارینی کوستریر. عودت‌ایدن روح بالخاصه کندی بدنی بولوبده تکرار اوکا کیرسین، یا کلشلقله ویاخود سوق‌ضرورتله برحیوان بدننه کیرمکه مجبور اولماسین دیه اجسادی تفسخدن، چورویوب محو اولمقدن محافظه ایدرلردی . کذلك برچوق قبائل وحشیه موتانك مزارینه سلاحلرینی تزییناته عائد اشیاسنی، حتی ییەجکنی ، ایچەجکنی‌ده قویوب براقیورلر. بوتون بوتقیدات، اثبات ایدییورکه روحك اوجسمی، آنجق موقتاً براقوب کیتدیکنه

ویوق اولمادیغنه قویاً اعتقادلری واردر . اولماسه‌یدی ، بو زحمتلری یوق یره اختیار ایتمزلردی. دیمك ایستیور.] [*] « معمافیه بو اعتقاد ، مدنیتك صفحات ابتدائیه‌سنده دخی عینی صورت اوزره کورولویور . روحك بدندن موقتاً افتراقی، حتی حیاتك دوامی حالنده بیله موقتاً آیریله‌بیلمه‌سی اعتقادی عمومی‌در. اویقو اثناسنده وجود ، حرکتسز یاتیور ؛ فقط روح ، عاطل دکل ینه فعال بولونویور : کورویور ؛ ایشیدییور ؛ حس ایدییور . حتی بعض زمانلر اولو-یورکه حیرتفزا بعض حالات حقنده تجربه‌لر یاپیور . یعنی رؤیا کورویور !.. بز بوکون اویله دیرز ! فقط انسانیتك ابتدائی اولان ذهنی ، بوکیفیت رؤیایی باشقه درلو تفسیر وتعبیر ایدییور : روح ، اویقو زماننده ، وجودی برمدت ترك ایدوب کندی کندینه سیاحته چیقیور ، وبوسایه‌ده ـ بزم رؤیا دیدیکمز ـ عجائب شیلری کورویور وتجربه ایدییورکه اونلر خیالات دکل ، محض حقیقتدر. ایشته ابتدائی برذهن هرزمان بویله دوشونه کلمشدر!» الخ! الخ !. [**] رؤیانك (مابعدالطبیعیات عالمنه آچیلمش برپنجره) مثابه‌سنده اولدوغی بیله ادعا ایدلمشدر . خلاصه بو نظریات علمیه‌نك قیمت ذاتیه‌سی نه اولورسه اولسون ، اونلردن شو حقیقتی استنباط ایدییورزکه، رؤیادن نشأت ایدن حیرت، انسانی ـ ادوار وحشتدن بری ـ بعض مهم مسائل مبهمه‌یه ارشاد ایتمش ونظر دقتنی کائنات مادیه‌دن ـ آره صره ـ چویره‌رك عالم معنویاته توجیه ایلمشدر . ذهن بشر ، حیات ومماته ، دنیا وآخرته متعلق اولان مسائلی ، آنجق بو وجهه استقامتنده کشف ایده‌بیلمشدر . بو مسائلك جمله‌سی‌ده ـ مسائل مابعدالطبیعه نوعندن‌در ؛ یعنی بالخاصه فلسفه مسائلندندر . حتی اُولوم اندیشه‌سنی وئولومك

---

[*] بو [] اشارتلر ایچنده‌کی سوزلری بن علاوه ایتدم . پائولسه‌نك، آنتروپولوژی علمنده هانکی نقطه‌لره اشارت ایتدیکنی ایضاح ایلمك ایسته‌دم .

[**] تصوفده (عالم مثال) واردر . . او عالم معنویده (جابلسا) و(جابلقا) نامیله ایکی شهر واردر (رؤیا) دیدیکمز حادثه ، روحك بو شهرلره سیاحت ایدوب اورالرده بعض عجائب سیر ایتمه‌سیدر .

حقیقتی ، (غرائب رؤیا) ایله اساساً علاقه‌داردر . [*] حقیقت حیاتی بیله رؤیایه تشبیه‌ایله تعریف ایدن فیلسوفلر پك چوقدر. بوتون صوفیه‌نك اعتقادی بودر. فقط بو خصوصده صوفیه ایله متفق‌الرأی اولان وهیچ حکمت تصوفه میل وعلاقه‌سی بولونمایان ایده‌آلیست فیلسوفلرده یوق دکلدر. مثلا (شوپنهاؤوه‌ر Arthur Shopenhauer و(فوئه‌رباخ Ludwig Andreas Fuerbach) کبی ، معاصریمزدن ایکی بویوك متفکر : (حیات رؤیادر!) دیمشلر. حتی ایکنجیسی دها ایلری کیدرك (بز رؤیا ایچنده رؤیا کورویورز !) دیه بیلمشدر .

بوندن تقریباً آلتی بچق عصر اول قونیه‌ده معمر اولان عارف حکیم وشاعر ملهم (مولانا جلال الدین رومی) : مثنویسنده: (عالم هستی همه حلم نامست[•] خفته پندارد که آن خود دائمست!) [**] دیمشدی . بزم الك بویوك شاعریمز عبدالحق حامد بك دخی :

(بیلیرمی کوردوکنی خواب ایچنده کشی؟ .)
(بتم جهانده‌کی عالم بوکا مطابقدر!) [***]

دیه‌رك آلمان متفکری (فوئه‌رباخ)ك سوزلرینی عیناً تکرار ایتمش اولویور. واقعا (بو عالم بر رؤیادر) دیمکله مطلق اویله اولماسی لازمکلمز؛ لکن بو

---

[*] معاصرین علمادن (ئه‌دوود، ب. طایلار Edward B. Tylor) اون طوقوزنجی عصرك نافذالنظر مدققیندندر. بوذات (مدنیت ابتدائیه la civilisation primitive) نامیله ایکی بویوك جلد اثر یازمش وعادتا بریکی علم شعبه‌سی آچمشدر. او اثرده بوتون انسانیتك عقاید ابتدائیه‌سنی، اصول علمیه‌یه توفیقاً تتبع ایتمش ، اقوام وقبائل وحشیه‌نك خرافات واعتقاداتنی بربرلرینه قیاساً مطالعه ایلمش وبوندن بر چوق معنا چیقارمشدر . خصوصاً (رؤیا)نك (animisme) اعتقادیله وبونك بوکونکی عقاید مؤسسه‌دن بعضلریله نه صیقی مناسباتی اولدیغنی ابراز ایتمشدر . دقتله مطالعه‌سنی توصیه ایدرم . بو کتاب نوعی شخصنه منحصر براثر معتبردر ، وهر مدنی لسانه اهمیتله ترجمه اولونمشدر .

[**] معناسی : (بووارلق عالمی، رؤیا کورن برکیمسه‌نك رؤیاسی کبیدر. اویقوده بولونان آدم ظن ایدرکه ، او رؤیا کندی کندینه قائم برعالمدر .) دیمك اولور .

[***]) ئولو) نامنده‌کی رساله‌سنك همان ایلك صحیفه‌سندن آلنمش بربیتدر .

سوزلر اثبات ایدییورکه عینی دینه ، عینی جماعته ، عینی دور مدنیتـه منسوب اولمایان وبربرینی طانمایان بو بویوك آدملرك ، عینی مسئلهٔ مهمه حقنـده عینی صورتلهبیان فکر ایتمهسی، کیفیتی عینی نقطهٔنظردن تلقیومحاکمه ایدیشلرندندر.

ایشته، بزی جستجوی حقیقته مجبور ایدن (حال حیرت)ك نهمهم برسائقهٔ تفکر اولدوغنی آکلایورسکز. معلوماتکز وتحقیقات شخصیهکز ارتدقجهدها ایی آکلایهجقسکز وتسلیم واذعان ایدهجکسکزکه (یقینیات)دن عدایتدیکمز معلومات صحیحه وثابتهنك اساس استنادینی تشکیل ایدن ارکان اعتقادیه دخی ـحد ذاتندهـ ذهنی متحیر ایدهجك ماهیتدهدر؛ زیرا جملهسی (متعارفهقبیلندن axiomatique)در و(ایکی کره ایکی دردایدر) جهسنه اونلری اثبات ایتمك ممکن اولهمیور .

بالجمله موجودات حقندهکی علممزك نقاط استنادی بویله اولونجه، کائنات ، هیئتمجموعهسیله ـذهنیمتفکرایچونـ صحیحاً موجب حیرت بر معمای مغلقدر.

فیلسوفانه دوشونجهلره میل واستعدادیله ممتاز اولان بویوك شاعرلرمزدن مرحوم ضیا پاشا، کائنات حضورنده درین درین دوشونمش اوللیکه :

«پیوستهدر سواحلی گرداب حیرتك،»
«بر بحردرکه حاصلی یوق بحر بیکرانه:»
«سبحانه من تحیر فی صنعه العقول!..»
«سبحانه من بقدرته یعجز الفحول!...»

دیهرك ادیبانه اعتراف عجز ایتمش وبر حقیقتی ، علوی بر اسلوب ایله ادا ایلیهبیلمشدر .

کذلك عبدالحق حامدبك دخی:

«فنونده، ظنونده دیمهدر؛ حکمتك آری: حیرت!..»
«صوکنده چونکه، او معنا چیقار بو صورتده!...»[*]

(*) عبدالحق حامدبکك ملاحظهسنده شایان تنقید ، شو نقطه وارکه ، فنون ، یعنی

دییور . ادبیات فارسیه‌ایله الفتکز اولسه یدی بوکبی ملاحظات فلسفیه‌نك
الك فسونکار ادالرینی ، ایرانك الهامپرور شعراسنده کورور وبیك بر درلو
جلوه‌سیله کورورديكز . ایران صوفیه‌سنك بو خصوصده وجوده کتیرمش
اولدوغی پاکیزه اشعارك نظیرینی اوروپا ادبیات حاضره‌سنده بن کوره‌مدم.

اشارتاً عرض ایتمکده اولدوغم شو مختصر مثاللردن آکلارسکزکه
افلیطونك(حیرت) حقنده‌کی ملاحظه‌سی،بوتون انسانیت متفکره‌نك مال موروثی
صره‌سنه کچمش وعقاید اساسیه‌دن بری اولمشدر. بوحکیمك دیکر قیصه تعریفه،
یعنی (ئولوم دوشونجه‌سی) ترکیبنه کلنجه، ظن ایده‌رمکه برجهان افکاراستیعاب
ایده‌جك قدر جامع الکلم اولان بوایکی سوزك درین معنای حکمتنی،عبدالحق
حامد بکدن ای تفسیر ایدن بر کیمسه اولمامشدر.و[ا]رسه‌ده بن ـ بونجه تحقیقاتمه
رغماً ـ بوله‌مادم . دهاسنده شبهه‌مز اولمایان حامدك ملاحظات فیلسوفانه‌سی
فی الحقیقه منحصراً ئولوم دوشونجه‌سندن طوغمشدر. (ئولو) و(مقبر)که اعتقادمجه
هم شاعرك هم تورك، ادبیاتنك الك مستثنا والك قیمتدار ایکی اثر بدیعیدر ـ بوتون
برفلسفه‌یی ناطقدر. یالکز قیصه قیصه‌دستورلر شکلنده وارد اولان ملاحظات
حکیمانه، او اثرلرده پراکنده بر صورتده بولوندوغی ایچون سلسلهٔ ارتباطنی
هرکس کوره‌مز. بن بالالتزام تدقیقاته قویولدم، وبو سلسلهٔ افکاری تعیین ایتدم.
نتیجه‌ده فلسفهٔ حاضره‌نك باشلیجه ارکاننی بولدم . [*] اونی سزه مثال اوله‌رق

(علوم ، ظنون یعنی (فرضیات) دن عبارت دکلدر ، وفرضیات قسمی علوم ثابته‌دن
صاییلماز . نته‌کیم حکمتك آدی دکل ، حدودی حیرتدر ! . . ضیا پاشانك سوزلری
دها طوغرو ودها کوزلدر .

(*) بوتدقیقاتی برایکی سنه اول ایسته‌دیکم کبی یاپدم وبو موفقیتمدن پك ممنون اولدم
بکا ، برجماعت علمیه بروظیفه حواله ایتمشدی. (عثمانلی تاریخ ادبیاتی) نامیله بش بویوك
جلد یازان وعمرینی بو اوغورده صرف ایدن انکلیز مستشرق مشهوری (جون الیاس،
ویلکینسن گیپ John El. W. Gibb) بومهم اثری اکماله موفق اوله‌دن قضارا
وفات ایتمش والتنجی جلدینی یازوب اثری اتمام ایتمك خدمتی (کمبریج) ده بکا تفویض
ایدلمشدی . ایشته او التنجی جلدده حامددن لایقیله بحث ایتدم ، وئولو ایله مقبر حقنده
آیریجه تنقیدات وتحلیلانه کیریشه‌رك بوشاعرك نه‌درین برمتفکر اولدوغنی دلائل صریحه‌
سیله کوستردم . واقعا اثرلرندن التقاط ایتدیکم اوکوزل مصراعلری ـ که اکثریا برر

عرض ایده‌جکم. چونکه حامد، بوتون مابعدالطبیعیات مسائلنی مزارقپوسندن تدقیق ایدییور. نصل اولوب‌ده، ئولوم اندیشه‌سندن منتظم برسوری ملاحظات فلسفیه تولد ایده‌بیلدیکنه ـ ظنمجه ـ اك بلیغ، اك عالی بر نمونه کوستریبور.

بویله برشاعری بوراده استشهاداً ذکر ایتمك فلسفه بحثی خارجنه چیقمق صاییلماز بو بویوك آدمی مملکتمز حقیله طانیمامشدر. او، (مولانا) کبی، (که‌ته Gœthe) کبی هم بویوك بر شاعر همده درین بر متفکردر. کرچه اصولی دائره‌سنده بر تربیهٔ فلسفیه کورمه‌مش وفلسفیاته دائر اثر یازمامش‌سه‌ده، یالکز ذهن فیاضنك الهامیله، اك مدهش شبهه‌لری، اك مبهم حقیقتلری، بللور کبی صاف وواضح برر دستور شکلنده عرض ایده‌بیلمشدر. اونلری بن ایسته‌دیکم کبی ترتیب ایده‌جکم وکوره‌جکسکز که پك طوغرو بر فلسفه تعین ایده‌جکدر.

حامدك فلسفه‌سی، هندقدیمك (وه‌دانتا Vedantas)، (پورانا Pouranas) و(اوپانیشاد upanishads) نامیله مشهور اولان آثار مخلده‌سنده کورولن (سوبژه‌قتیویزم subjectivisme) شکلنده‌در، وشوپنهائووه‌رك تعبیرنجه (دراماتیق dramatique) یعنی صرف حسی وذی‌حیات بر صورتده جلوه‌نمون اولمشدر.

بوفلسفه یا کلش دکلدر. بوتون ملل متمدنه اولا قابا وسطحی بر(ماتریالیزم)دن باشلایه‌رق دونه‌طولاشه بونتیجه‌یه پیوسته اولمشدر؛ نته‌کیم زمانمزك (ایده‌آلیزم)ی ـ اصول اعتباریله بوسبوتون باشقه وحتی اسکی زمانه ضد یولدن کیتدیکی حالده ـ نهایت عینی نتیجه‌یه واصل اولمشدر.

حامد، اولا مطلق بر وارلغه اینانیور. اوندن هیچ شبهه ایتمیور:

« نه شبهه ؟. اول وآخر وجود مطلق‌در ، »
« اوقورسه عالمی انسانه کتاب شکلنده !.. »

دستور حکمتدر ـ ایسته‌دیکم کبی ترتیب ایدرك حامدك فلسفه‌سنه برصورت ویردم، فقط ظن اولونماسین که نم افاضه ایتدیکم بوصورت، افکارك ترتیبات منطقیه‌سنه دها موافق اولمقله حقیقة دها ایی‌در. خیر! حامدك پراکنده افاده‌سی دها جانلی‌در. چونکه او، بودستورلری منطق دلالتیله دکل، حسیات الیمه‌سنك شدتیله ومحضا الهام قوتیله بولمش وفریاد شکلنده اظهار ایتمشدر.

دییور . فقط حادثات عالمنده هر شیئك دوامسز ومتغیر اولدوغنی وبو تغیرات بی‌نهایه‌نك بردور دائم اوزره جریان ایتمکده بولوندوغنی ـ بزم ایچون پك مهم بركیفیت اولمق اوزره ـ تلقی ومشاهده ایدییور :

« برشیده دوام یوقمی یارب ؟!.. »
« هر شیده نه‌در بودور دائم ؟!. »

دیه صورویور ؛ و ، دوشونویور. زیرا تغیر ، یوقلغی دکل ، ینه بروارلغی اثبات ایدر . اولا برشی اولمالی‌که اوشی تغیر ایده‌بیلسین. (هیچ)لکده تغیر ، تصور اولونه‌ماز . او حالده : « بو کون هیچ برشی ثبات ایتمیورسه ، البته شو حالیله حادثات ینه بر (شی)در . مکونات هپ یالان ، هپ خیال اولسه بیله ئولومه نسبتله ینه حیات، (یعنی ادراك قابلیتی!) برشیدر. ابده نسبتله‌ده (ممات) برشیدر. هایدی بوتون بوشیلره بر(مسبب) دوشونمیه‌لم. سبب یوقدر دیه‌لم !.. لکن البته کندی‌کندینه‌دخی شو کائنات برشی‌در. مادام‌که بز اونك ایچنده‌یز. بزده برشیز ؛ بوسبوتون هیچ دکلز ! » دیه ملاحظه ایدییور . ایشته بو بیتلر او دوشونجه‌لری ناطقدر .

« قیلمازسه بوکونه ثبات ، برشی ، »
« اولمازمی بوحادثات ، برشی !؟. »
« کاذبسه سحر ، خیال ایسه شب ، »
« انجم صایلیرسه صفر درجب ، »
« نسبت ئولومه ، حیات برشی !... »
« نسبت ابده ، ممات ، برشی !... »
« برشی یوغیسه بوکا مسبب ، »
« البته بوکائنات برشی !!!. »

اوحالده بوتون بوتحولاتك، برحقیقت‌مطلقه وقیمه‌یه‌دال‌اولان بوحادثاتك، برنقطهٔ استنادی اولمق لازمکلیر . اونه‌در ؟!.

حامد بو سواله طبق (دهقارت) کبی جواب ویرییور. (قسطاس حقیقت criterium de la vérité) اولمق اوزره عالم خارجی یی، کائنات مادیه یی کوسترمیور.

« وجدانده در اك بويوك حقيقت !.. »
« هیچ اونده بویوك ، کوچوك حقیقت !... »

دیه بر حکم ویرییورکه پك مصیبدر و(سوبژه قتیویزم) فلسفه سنك یكانه مبدأ اعتقادی ، واك متین زمین استنادی بودر. دنیانك اك بویوك فیلسوفلری بو فکرده بولونمشلردر . زمانمز فلسفه سی ده بو اعتقاده مستنددر .

بو فکری بر مبدأ اولمق اوزره قبول ایدنجه (علم بشرك اضافی) اولدوغنی تسلیم ایتمه مك ممکن دکلدر. حامد بالضروره بونی تسلیم ایدییور و(آغنوستی سیزم agnosticisme)ك دستورینی ویرییور :

« بیلیرمی کوردرکنی خواب ایچنده کشی ؟. »
« بتم جهانده کی عالم بوکا مطابقدر . »
« یازیلیر خبیر دکل ، بونده ، بر حقیقه دل ، »
« اکرچه کوردرکز سربسر حقایقدر . »
« آنی تجسس وار بزده انجق استعداد ؛ »
« دیمیم که کرهنی شیئك بوعقل ، فارقدر . »
« کوردیده بیلمه مکی آکلامسه دیرم محضا ؛ »
« فقط دیمیم : بشرك شونده علمی لایقدر . »

بو کوزل سوزلرك معناسنی ــ بیلیرسکزکه ــ مشهور (سقراط socrates) اوچ کلمه ایله بیان ایتمش (بیلدم که هیچ بیلمیورمشم εἶδα οὐδὲν εἶδα) دیمشدی .

قوجه عمر خیام بو اعتقادی بر رباعیسنده ، کندینه خاص اولان ، او ظریف ، کنایه لی ادا ایله عرض ایدییور :

« آنانکه صاحب فضل وآداب شدند ، »
« در مجلس عرفانه ، شمع اصحاب شدند ، »
« ره ، زین شب تاریك ، نبردند برونه : »
« کفتند فسانهٔ ودرخواب شدند !.. » [*]

عالم اسلامك مدار افتخاری اولان فیلسوفلردن (فخرالدین رازی) دخی برکوزل رباعی ایله عینی صورتده اعتراف عجز ایدییور :

« هرکز دل من زعلم محروم نشد ؛ »
« کم ماند زاسرارکه مفهوم نشد ! »
« هفتاد ودو سال فکر کردم شب وروز : »
« معلومم شدکه هیچ معلوم نشد !.. » الی آخره !... [**]

حامد بو نتیجه‌یه پیوسته اولونجه حالات وجدانیه‌نك منشأنی دوشونیور وعینی کریوهٔ عجزه دوشویور :

« نره‌دن کلیور غموم ؟.. بیلمم !.. »
« نره‌یه قیلیور هجوم ؟... بیلمم !.. »

(*) معناسی: اوکیمسه‌لرکه آداب وفضیلت صاحبی ایدیلر وبو حیثیتله عرفان مجلسنده دوستلری تنویر ایدن شمع، یعنی موم کبی ایدیلر، بو قاراکالق کیجه‌دن (یعنی بو معمای وجوددن ! .) یول بولوبده خارجه چیقه‌مدیلر. (یعنی اونی حل ایده‌مدیلر !) مصال سویلیوب اویقویه واردیلر . (یعنی بوخصوصده بعض فرضیات بیان ایدوب وفات ایتدیلر !) دیمکدر .

[**] بو بویوك فیلسوف ، طبابتله مشهور اولان (ابوبکر رازی) دکلدر . بوبالخاصه فیلسوف ایدی . سوزلرینك معناسی شودر : « بنم روحم اصلا علمدن محروم اولمادی. بنم نظرمده آکلاشیلامادق اسرار پك آز قالدی. یتمش ایکی سنه کیجه کوندوز دوشوندم. نهایت شو معلومم اولدی‌که هنوز هیچ برشی بنجه معلوم اوله‌مامشدر . » بو سوزلر سقراطك اوچ کلمه‌سنك عیناً تفسیریدر .

« آثار غضب کورورب سماده ، »
« ییلدرم طورور اللرم دعاده . »
« رؤیا کورهمم ، نجوم بیلمم ! »
« دنیاده نهدر لزوم ؟.. بیلمم !... »
« دیکلر بری قالقارم هوایه ؟ »
« هر سوده علی العموم : بیلمم !... »

شاعر، بوندن صوکره شبهه‌یه دوشویور؛ دیمک که بنم (یار) دیدیکم ذهنمده بر (فکر)دن عبارت ایمش !.. دیمک که قارشیمده‌کی کولکه‌ی بن (وار) ظن ایدییورمشم !.. » دییور :

« ذهنمده‌کی فکری بیلدم ، یار ! »
« قارشیمده ظلی آکلادم ، وار ! »

[اویله ایسه بز، نامتناهی بردریای فسون ایچنده یوزر برر غریب خیالتز! بوعالم برحقیقت اولسه بیله ، برسیه پردهٔ حقیقتدر . طوغوب ئولنلر، اوراده برآن اوینایوب کیدن خیالتلردر !] دیه تأمل ایدییور . بو فکری ــ کندی خواجه‌سی ــ فیلسوف تحسین افندی حقنده یازدیغی برحکیمانه مرثیه‌ده حامد، صراحتاً بیان ایتمشدر . مرحومدن بحث ایدرکن :

« بحر بی‌انتهای ظلمتده ، »
« بوسیه پردهٔ حقیقتده ، »
« برخیالتدر . اوینارسه ، کیتمز !. »
« ایلمسه قهقهه‌یله واویلا !.. »

آکلاشیلیورکه، حامدك اعتقادنجه حقیقت عالم، هردم متغیر برکولکه‌دن، (محی‌الدین بن عربی)نك تعبیرنجه بر (وجود ظلی)دن عبارت قالنجه ، حقیقت حیات دخی (فجیع ومضحك tragi-comique) برموقت اویون اولویور .

اویله ایسه برحقیقت مطلقه یوق؛ حقیقت بزم (عندی) اولان تقدیرمزه کوره‌در . بناءً علیه بزم خلیامز نه ایسه بزم ایچون حقیقت‌ده اودر ؛ حامد :

« خیالمزجه ، خیالاتمز حقیقتمدر »

دیمکله بو اعتقادك دستورینی ویرییور .

لکن حامد بوقدرله قناعت‌ایدوبده وجدانی صوصدیره‌میور. بویله حقیقته ایناغمیور :

« بوده بن بوتخولر طایانمام !.. »

« بن بویلر حقیقة ایناغمام !.. »

دیه‌رك فریاد ایدییور؛ حتی فنا حالده شبهه‌یه دوشویور؛ هم اولجه حاصل ایتمش اولدیغی اعتقادی ییقوب زیر وزبر ایده‌جك ملاحظه‌لرده بولونیور .

«عالم ، دییورز ؛ خیالدر هپ !..»

« کوردکلرمز ظلالدر هپ !.. »

« تعبیر دیکرله هپسی هیچدر !»

« هیچدر ایسه هپسی‌در ؛ کزلك !»

صوکره‌ده اسکی (احتمالیون Probabilistes) دن (قارنه‌آده‌س Carnéades) وامثالی کبی حکم ویرییور . ای‌ایله کوتی، یالانله کرچك یکدیکرینه پك‌بکزر. فرق اولونه‌ماز . دییور

« بددر بو ؛ شبهه‌نیکمدر یلك ! »

« سیاهه کبی ، بیلمه‌مکله بیلمك »

« قرداشلرده‌ن زیاده بکزر »

« یکدیکرینه یالانله کرچك . »

[اویله ایسه هرشی ئولویور وئولمکله دوام ایده‌جك . هرشی پیدا اولوب همان محو اوله‌جق . دیمك‌که مشهور (هه‌راقلیت Héraclites)ك دیدیکی

کبی: (هرشی آقوب کیدییور؛ هیچ برشی قالمیور Πάντα ϱεῖ καὶ οὐδὲν μένη). لکن اصل مایهٔ وجود محو اولمیورمش؛ فقط بوندن نه چیقار ؟!.. انسانلر ایچون ملتزم اولان شی اودکل ، شخصیت وصورت حیاتدر . کاشکه بوظواهر بو حادثات باقی اوله‌یدی. جانان ئولمزدی .] دیه دوشونیور :

« باقی ، بوظواهر اولمالیدی ! »

« جانانه بلکه ظاهر اولمالیدی!.. »

مادام‌که اویله‌اولمیور. هرشی‌تحوله‌یعنی‌ئولومه محکومدر؛ اویله‌ایسه‌بوهیچلك برحقه دلالت ایدر . هرحالده حقیقت ئولومدر .

« برهیچ‌که حقه دالدر هپ ؛ »

« برقدرت ذوالجلالدر هپ . »

« هرحالده مؤبد حقیقت ، »

« احوال بشر او حالدر هپ! . »

اویله ایسه (مقبر) حقایقك صوکیدر ؛ شاهقه‌سیدر . اوده خالقك برسر غریبیدر . او آکلاشیلماز . ای بدبخت انسان!. سنك، جهانده لایقك بو!. شانك بو !...

« مقبر ! . صوکیدر دقایقك بو !. »

« برسر غریبی خالقك بو ! . »

« برنورکه میل ایدیجه خوابه ، »

« اینمکده شو بر بیقین ترابه . »

« اك یوکسکیدر شواهقك بو !.. »

« اك مدهشیدر حقایقك بو !.. »

« بدبخت !.. اوحقیقت آکلاشیلماز ؛ »

« شانك بوجهانده ، لایقك بو !.. »

دیمك‌که بر(سر) وار ؛ و(سر) دیمك (یوقلق) دیمك دکل !...

« برسرکه کورولمیور نشانده ؟ »
« بر نورکه فرقی یوق دومانده ! »
« برسرکه – دینیر – عدمیم بر سر »
« لکن دینمز – عدمیم برسر !. »

اویله ایسه بر قدرت مطلقه وار !.. هرآن غیر منقسمده بلاانقطاع واقع اولان شو تحولات متسلسله ، نصل اولویورده بزه (فکر ابدیت) نشئه‌سنی ویرییور؟.. اکر برقدرت اولدیغی محقق ایسه بهمه‌حال ابدیت دخی محققدر . یالکنز خیالدن عبارت اوله‌ماز . او حالده :

« بر باشقه حیات مستدلدر . »
« محو اولماز او روح منتقلدر . »
« بر سر محیط ومستقلدر . »
« بر امر محال ومحتملدر . »
« اول سری بیان او ذات‌درکه ، »
« اسرارینه ذاتی مشتملدر . »

ایشته (سرالاسرار) اولان بو (ذات مستقله » ، وجود مطلقدر . الله دیدیکمز بهمه‌حال اودر .

« نیچون حیاتنه ویرسین زوال فکرمزك ، »
« ویرن بوکون ابدیت جهانده برآنه ؟؟.. »

بناءً علیه :

« لیال ایچنده خیالاته بکزه‌سه‌مده ، بنی »
« ازاله ایلیه‌جك بر صباح صادقدر ! »

زیرا :

« سزادر آدم ایچون معنوی براستقبال ، »
« که هیچ کورمدیکی برجماله عاشقدر . »
« لزومنی – وار ایسه معدلت !. – انك بنجه »
« جهانده چکدیکمز اضطراب ناطقدر . »

محققدر كه :

« بوكائناتده ، هرشيده ، كوكده قرآنده ، »

« كوكلده ، جانده برالله واركه خالقدر ! »

« بزه كورونسه‌ده ، مظلم ؛ مثالِ جاىِ غروب . »

« بوقبرلر ، هپ انك نورينه مشارقدر ! » [*]

---

[*] حامدك بو فكرلرى مشهور انكليز شاعرى (ووزوورث Wordsworth)ك بر شعرينه بكزييور؛ وبوده اثبات ايدييوركه بو دوشونجه‌لر پك اسكى زمانلردن برى متفكر انسانلرك ذهننده پيدا اوله‌كلمشدر. حتى داهى شاعرلرده بر حس صميمى واركه تجربه ايله حالاً تحقيق ممكن اولامايان حقايق او طويغو ايله كشف ايده‌بيليرلر . (ووزوورث) بو حس علويدن بحث ايدركن حامدك سويله‌ديكى سوزلرى ـ بر باشقه شكلده فقط عيناً ـ سويليور، انكليزجه‌سى بودر :

« Sense Sublime »

« Of something far more deeply interfused »
« Whose dwelling is the light of setting suns, »
« And the round Ocean, and the living air »
« And the blue Sky, and the mind of man; »
« A motion and a spirit that impels »
« All thinking things, all objects of all thought »
« And rolls through all things. »

حرفياً ترجمه‌سى شويله اوله‌بيلير :

« اى حس علوى!.. اى كائناتك الك درين يرلرينه نفوذ ايدوب كيزلنمش (برشى) حقنده حاصل ايتديكمز حس علوى!.. اويله برشى‌كه، (اويله بر هويت اديته‌كه !) اونك قراركاهى باطان كونشلرك ضياسيدر، بحر محيطدر، ذى حيات اولان هوادر ؛ ماوى سمادر وانسانك عقل ووجدانى‌در. اوشى، اويله بر حركتدر ، بر روحدركه بوتون دوشونوجى موجوداتى وهردرلو دوشونجه‌لرك موضوعاتنى تشكيل ايدن اشيايى حركته كتيرييور . (يعنى جانلانديرييور !) هر شيئى احاطه ايدييور؛ هر شيده سارى بولونيور . »

(پانته‌ئيزم يعنى وجوديه Panthéisme) فلسفه‌سنك شمرده تجليسى ونفوذى ايچون بو منظومه‌لر پك ظريف مثاللر تشكيل ايدر. فارسى ادبياتنده اك نفيسلرينى بيليرم . فقط حامدك برباشقه منظومهٔ نفيسه‌سى دها واردركه اونده شاعر بو(روح سارى)يه خطاب ايدر.

« اى سن اى سن !. كه !. الخ الخ ... » !

اویله ایسه نیچین آخرتدن نومید اولمالی ؟..

« انسان اولەماز زواله قائل ؛ »

« زیرا یاشاماز او حاله قائل . »

فقط زواللی انسان بویله یوکسك برسپهر احتمالاتده اوچان بر خیالی امید پشنده قوشمقله کندینی آلداتمایورمی عجبا ؟!..

« کوکده باشی ، زیری چاه اسفل ، »

« هپ کندینی آلداتیر او مغفل . »

حامد، بو اذیتفزا شبهەیه قانادیله تماس ایتدکدن صوکره اورکویور؛ ینه

خطابنك تکرریله ، آهنك سلاستنه دم طوتان بوکوزل شعرده :

« که شفق نقطهٔ قرارکدر ! »

جملەسی ، انکلیز شاعرینك یوقاریکی منظومەسنده ایکنجی مصراعك مضمونی عیناً ادا ایدییور . ظن اولونماسینکه حامد بوفکرلری (ووزوورث)دن تلقی ایتمشدر. حامدك کندی کوکلی توکنمز برمنبع الهامدر. بو(روح عالم) اعتقادی (نوفلاطونی Néoplatonicien) فلسفەسیله طوغمش واوندن جهان عرفانه سرایت ایتمشدر. ایکی بیك سنەلك برعقیدەدر . مشهور (پلوتینوص Plotinus) بوتعبیری وضع ایتمشدی . (ἡ ψυχή روح عالم) و(نفس کل ψυχὴ τοῦ παντός) دیدیکی ایشته بو ὑπερκόσμιος ایدیکه اعتقادنجه مادیت صفتندن مبرا ومعرا اولان حق تعالی ایدی . (عالمده حرکت وحیاتك باشلیجه‌سببی χορηγὸς τῆς κινήσεως) و(عالم حسینك ومخلوقاتك سلطانی Βασιλεύς τῶν γιγνομένων) دیه تعریف ایتمش اولماسی بونده شبهه براقماز . مشهور لاتین شاعری (ورژیل Virgile) دخی بواعتقادده ایدی: انافس آثاردن معدود اولان برشعرینه: (روح مادەیی تحریك ایدر Mens agitat molem) دیه باشلیورکه (ووزوورث)ك منظومەسی بو جملەنك شرحی دیمکدر . یالکز شو فرق وارکه حامد بو اعتقادینی (Théologique الهیون سیاقنجه) عرض ایتمشدر . یوقسه بو کونلرده پك شهرت آلان (Bergson برغسون)ك فلسفەسنده دخی الك اساسلی دستور اعتقادینه بودر . (فیض سریانی ایله هرشیئی احیا ایدن برروح ساری ومحرك)ی، برغسون وجود مطلق وحق اولەرق قبول ایدییور . حتی صراحةً منکر اولان شوپنهاوئور ، روحی روح کلی‌یی وبوتون اوکا متعلق اولان اعتقاداتی رد وتزییف ایتدیکی حالده حقیقت اشیایی (ارادت volonté) اولق اوزره تلقی ایدییور. درلو درلو شکللرله تجلی ایدن بو اعتقاد پك اسکیدر وبوتون شاعرلره سرمایهٔ ملاحظه ووسیلهٔ تفلسف اولمشدر .

ایمانه التجا ایدییور؛ انجق اونده سلامت‌بولیور ومستریح اولمق ایستیور. یأسه دوشمکدن قورقویور :

« سن خالقمزسك ، ایتدك ایمان . »
« بر سنده بولور بویأس ، پایان . »
« سن وارکن، اولورمی آخرت، یوق ؟.. »
« یوق شبهه‌که سنده مغفرت چوق ! »
« طویدم ؛ سنی ایستیور بووجدان . »
« بیلدم ؛ سکا واصل اولدی جانان ! »

دیه‌رك ، اللهه ایناندیغنی واو قدرت خالقه‌نك هرشی ایچون (مبدأ ومعاد) Commencement et fin اولدوغنی اعتراف‌ایتدکدن صوکره‌آخرتی وبقای روحی (مغفرت الهیه)دن استدلال ایدییورکه، قرون وسطاده (اسقولاستیق (Scholastique) ، (الهیون Théologiens)نك ، عندنده پك معتبر اولان (دلیل بالغفران Argumentum ad misericordiam) ایشته بودرلو استدلاله دیرلردی .

لکن ، بقای روحه اینانمق ، مفتونِ حسن صورت اولان بر شاعری تسلیه ایده‌مز ؛ چونکه او، (هیچ برشی محو اولمیه‌جقدر؛ فنا یالکز صورته عارض برحالدر) جمله‌سیله ویریلان تأمیناتی‌لزومسز وفائده‌سز کورور. برکوزل چیچك صولوب تارمار اولدقدن ورنك ورایحه‌سی کیدوبده صولدقدن وچو۔ رودکدن صوکره اونك ماده‌سی ینه طبیعته قاریشه‌جقمش !.. شاعر بوحقیقتی بیلوبده نه یاپسین: اوکیمیا کردکل شاعردر. اوکا چیچك لازم !.. چیچك‌ده، حسن وآهنك، رایحه ورنك دیمکدر. کذلك بقای‌روحایی، فقط او،سودیکنی جسمانیتی ایله برابر کورمك ایستیور ؛ و :

« بن نیلیه‌یم بقای روحی ؟ »
« اولمازسه وجود ایله برابر !.. »

« تجرید ایله روحم اولمیور شاد . »
« برجسمه وار احتیاجی مزداد . »
. . . .
« تغیر ایتمه‌سی عین زوالدر بنجه ، »
« او پیکرك که سرم دوشدی انکسارندن »

دییور . اوندن صوکره برنقطهٔ مهمه دها وارکه ینه مبهم قالیور : برشیئه ایمان ایتمك باشقه ، او شیئك حقیقتنی بیلمك ینه باشقه ! بر آخرته ایناniورز فقط حیات مستقبله‌یه دائر ، قطعی بر فکر آله‌بیلیورمی‌یز ؟.. حقیقت اشیا ، یالکز ایناتمقله وجدانه انکشاف ایده‌بیلیورمی ؟. ایمان باشقه امنیت باشقه !..

« طورور حقیقت اشیا تراب شکلنده ، »
« سوأل آخرت ایتدکجه بن بو تربتدن ! »
« نه کوسترر بکا برقبر تا ابد بسته ؟ !.. »
« نه آکلارم بن انك فکر تارماردن ؟!... »

حالبوکه حقیقت آکلاشلسه ، بیلنسه چوق ایی اولوردی. زیرا قورقومز مجهولدندر. بزم ایچون (ابوالهول Sphinx) مجهول دیدیکمز (سرغامض)دره ایمان بزی تأمین ایتسه‌ده ، او (مجهول قورقوسی La peur de l'inconnu)نی ازاله ایده‌میور . چونکه مسئله‌یی حل ایدوب حقیقتی عیاناً کوسترمیور . او مبهم قالدقجه ینه وجدان ، اونك حضورنده تیتریور !..

« عقیده رهبر ایکن برجهان باقی‌یه ، »
« ئولوم ده‌نجه ، ئولور فانیان ، خشیتدن . »

سبی‌ده ، بقای روحه ایمان ایله برابر حقیقت موتك ، مدهش بر مجهول اوله‌رق قالماسیدر . انسانی اورکوتن ، ایشته بودر .

« آلیشمیور ؛ نه عجب !. انقلابه طبع بشر ؛ »
« بوکون جهانده اولورکن نه وارسه دیکر کون . »

« توحش ایتمز ایدك بلكه بز مهالكدن ، »
« اگر حقیقته اولسه خیالمز مقرون !.. »

ئولوم ؛ ایشته او حقیقتك الك مدهش بر صورت تجلیسیدر . معمافیه :
« شو امره ظلم ویا معدلت دیمك بوشدر . »
« نه سویلسه‌ك ، اوكا دائر یقین دكل مظنون ! »

دیه‌رك ینه (آغنوستیسیزم) حدودینه وارییور. بو اوچورم كنارنده آیاغی قایوب‌ده (نیهیلیزم Nihilisme) گردابنه دوشمه‌سین‌دیه (امید)ه طوتونویور . مادامكه امید وار ، امیدك نقطهٔ تعلقی دخی البت واردر دیمك ایستیور :

« امید بقا ، بقایی ناطق . »
« برباشقه حیات مقتضی‌در ؛ »
« انجام ، ممات ! یوق ، نه لایق !.. »
ایشته بوامید كیم نهاندر
باقیلكه بلكه برنشاندر .

لكن، بوانجق امیدك الهام ایتدیكی برعقیده‌در. معمافیه امید ، بوسبوتون بوش واصلسز دكلدر . بناءً علیه عقل ایله حكم ایدوبده (آخرت یوقدر) دیه‌ملی !.. آخرت اولماز !.. دیه‌ملی . دنیا اولور شیمی‌در ؟!..

« اولماز ــ دیمك ــ آخرت ؛ نه بوش رأی !؟ »
« دنیا دخی ــ هیچ دكل ــ اولور شی !.. »

حامد بعض عقلانك : (آخرت واردر) دیمك جهلدن كلیر ؛ دیدكلرینه باقیورده :

« واردر ! سوزی جهلدن كلیرمش ! »
« یوقدر !. دیه‌مزده نجه بویله !. »
« عقل اولمه ایله قصیر ومحدود ، »
« خارجده قالان اولورمی مردود ، »

« کر یوقسه انی قبوله اسباب ، »
« رد ایتمکه‌ده کورولمز ایجاب . »
« بز آ کلامادق که ابتدایی ، »
« محکوم اوله عندمزده غایت . »

دییورکه پك طوغرودر. بوکون بومسائل مابعدالطبیعه‌ده تماماً (آغنوستیق) بروضع وطورآلان سپنسر، داروین، هکسلی ودها بوکبی زمانمزك الك بویوك فیلسوفلری، هپ بوفکرده‌در. محاکمه‌لری‌ده عیناً بوصورت اوزره جاری‌در. الی آخره !...

بوراده، آرتق کسه‌جکم ؛ چونکه مقصدم ، افلاطونك اوایکی کلمه‌سندن، یعنی (ئولوم دوشونجه‌سی) سوزلرندن نه انکین برعالم معنا، نه اوزون برسلسلهٔ مسائل چیقاریله‌بیله‌جکنی سزلره کوسترمك ایچون، برمثال ویرمکدی. حامدك ملاحظاتنده او مثالك اعلاسنی بولدمده اوندن طولایی الك مهم اثرلرینی براز تحلیل ایتدم . سزی بوداهی شاعرك فضای ذهننده کزدیردم. اوراده سلسلهٔ افکارینی تعقیب ایده‌بیلمه‌کز ایچون سزه ایکی کلمه ایله بر ایپ اوجی ویرمش اولدم . یوقسه جریان بحثی بالالتزام ادبیات وادیسنه دوکمك نیتنده دکلدم . ذاتاً اوسوزلرك مزیات ادبیه‌سندن دکل، انجق قیمت فلسفیه‌سندن نشان‌ویردم؛ و ــ ظن ایدرم ! ــ لایقیله آ کلادیکزکه ، بوتون بو مسائل مابعدالطبیعه‌یی ، حامد ، (ئولوم دوشونجه‌سی)ندن چیقارمشدر . یوقاری‌ده ینه بو مناسبتله اسمنی وبعض سوزلرینی ذکر ایتمش اولدوغم، (شوپنهائوه‌ر)ك دیدیکی کبی: بزی خواب غفلتدن ایقاظ ایدن وبونکله برابر ــ ایچندن چیقیلماز ــ برکرداب حیرته القا ایله‌ین بالجمله مسائل مابعدالطبیعه ؛ هپ او مدهش ومزعج دوشونجه‌نك اثر الهامیدر .

بناءً علیه :

« ئولوم قیلار بزی ، ایقاظ ، خواب غفلتدن ؛ »
« آییرمایان‌ده او ، لکن ، ظلام حیرتدن !.. »

دیمکله بحثی خلاصه ایده‌بیلیرم .

فقط ، فلسفه بوکون ، یالکز (ماورای حیات) مسائلندن عبارت دکلدر. حتی اومسائلی، پروغرامندن بوسبوتون طی ایدن فلسفه سیستملری، زمانمزده بردن زیاده‌در ویك معتبر اولان همان اونلردر . اویله اولدوغی حالده ، علی‌الاطلاق حکم‌ایدرك: (فلسفه، ئولوم اندیشه‌سندن طوغمشدر!) دیمك طوغرو اوله‌بیله‌جکمی‌در ؟...

ایشته بوده ـ شو موقف تفکرده ـ کندی کندینه قارشیمزه چیقان بر سؤالدر . بوکا ویریله‌بیله‌جك جوابلرك الك طوغروسی ، معنویتمزك تاریخ تکاملندن آلدیغمز فکر اوله‌بیلیر :

واقعا نیجه نیجه عصرلرك نتیجهٔ تکاملی اولان بوکونکی درجهٔ ترقی‌یه باقارسه‌ق ، فلسفیاتده انجق مابعدالطبیعیات دیدیکمز قسمك ـ حقیقت اشیایه دکل !. ـ یالکز بزه ، وبزم آخرتمزه تعلق ایدن بعض مسائلی ایچون، اویله برحکم طوغرو اوله‌بیلیر . حالبوکه ، فلسفه ، بوکون ـ فی‌الحقیقه ـ بوندن عبارت دکلدر . مابعدالطبیعیاتك بیله اصل موضوعی ، مبحث وجود ومبحث علمدر. آرتق ماورای حیات مسائلی بوسبوتون آیرلمش و(الهیات Théologie)نك موضوع مخصوصنی تشکیل ایتمشـدر . اللهدن وصفات کمالندن ، (علم‌الٓهی Théodicée) بحث ایدر . (آخرت Vie future) و(بقای روح immortalité de l'âme) بحثلری وبونلره تعلق‌ایدن تفرعات‌مسائل ینه الٓهیات علمنك موضوعاتنده داخلدر . روحك باقی اولوب اولماماسی مسئله‌سندن صرف نظر ایدرك ، روحك یالکز قواسنی ، قابلیاتنی ، حادثاتنی ، تجلیاتنی تدقیق وتتبع ایتمك وظیفه‌سنی منحصراً (علم روح Psychologie) درعهده ایتمشدر واوده ـ ظن اولوندوغی کبی ـ فلسفه دکل، علمدر ؛ هم بوکون تجربی برعلمدر . الی آخره !...

وقتیله ، ارسطو زماننده [*] بو علوم ، فلسـفه‌دن تمامیله آیریلوب تمایز

[*] حامدك مـلاحظات فلسفیه‌سی ، تعلق ایتدیکی مسـائل متنوعه‌یه نظراً اودورك مباحثنی اکدیریر . بوکون بومسئله‌لر آیری آیری موضوعاتدندر .

ایده‌مه‌مشدی . زیرا موضوعاتی تماميله تعين وتمايز ايده‌مه‌مشدی . هله فلسفه دیمك مابعدالطبیعیات دیمکدی . مابعدالطبیعیات دخی اساساً الهیات دیمکدی. حتی قرون وسطاده (اسقولاستیق Scholastique) یعنی مدرسه اصولنك على‌العموم وعلى‌الاطلاق عرفانه تحکمی سببیله، فلسفه آلهیاتدن عبارت قالدی. زیرا ـ ذره قدر شبهه‌یه محل وفکر تنقیده منفذ براقمایه‌رق ـ احکام اصلیه‌سی (نص قاطع) اولمق‌اوزره تعلیم‌ایدلدیکه (Théologie dogmatique) دیدکلری بودر .

ایی !.. لکن بو بویله اولمقله بوندن یا کاش معنا چیقارماملی !.. بو کون تقسیم اعماله اوغرامش اولدوغی‌ایچون آیری آیری علملرك موضوعاتی‌تشکیل ایدن مسائل مهمه‌نك یکدیکریله علاقهٔ اه‌لیه وصمیمیه‌سی یوق دیمك چیقماز! اونلرك هپسنك منشأی بردر وعینی اندیشه‌در . انسانلر ـ واقعا ـ اك اول : [حادثات باشقه شی، لدنیات باشقه شی اولمق لازمکلیر. اویله اولونجه حادثاتك ضمننده بروجود مطلق واردر . بووجود مطلق عجبا مدرك‌میدر .؟ یوقسه دکلمیدر ؟..] دیه دوشونمکه قویولمامشلر . اك اول تولوم دەنیلن اك مدهش وبدیهی حقیقتی‌کورمشلر واکثریا رؤیا دخی‌کورمشلر. حقیقتی‌آکلایه‌مامشلر. یوق اولمقدن‌ده فنا حالده قورقدقلری ایچون بومسئله‌لر اوزرینه ـ لاینقطع ـ اعمال فکر ایتمشلر ، بوندن بر چوق مسائل دها طوغمش ، ونهایت بونلرك برقسمی فلسفه‌نك موضوع‌مخصوصی اولمش! دیمك‌که‌هپ بودوشونجه‌لر برمزار قوغوغندن نبعان ایتمشـدر . سز بو کونکی حالنه ، بو کونکی تقسیماتنه باقه‌رق قالماییکز،منشأنه باقیکز! وقتیله (هندسه géometrie) تارلا وعرصه اولچمك علمندن عبارت ایمش. اسمی بومعنایه دلالت ایدییور؛ مصر قدیم هندسه‌سی‌ده بوقابلیتدن پك ایلری کیده‌میه‌جك قدر ابتدائی اولدوغی‌ایچون اسمك مسماسنه توافقنی اثبات ایدییور . فقط بو کونکی هندسـه مسائلی بوندن وبو قدردن عبارت‌میدر ؟.. واقعا مکان اولچوسنه تعلق ایدن ایشلرك جمله‌سنده معلومات هندسیه اساسـدر . فقط هندسه (Arpentage) ویاخود (طوپوغرافی)می دیمکدر ؟.. اسکی (الکیمیا Alchimie)، هرشیئی آلتونه تحویل ایده‌بیله‌جك

اولان (حجر فیلسوفی la pierre philosophale)ی ، (کبریت احمر) دەنیلن او جوهر خارق العادەیی کشف ایدەبیلمك غیرتندن طوغمش ، مظلم و اسرار انکیز بر علم ایدی . اسمنك معنای لغویسی اونی افادە ایدییور؛ قرون اولایە قدر اومعهود علمك بوحیثیتلە یاشایەبیلمش اولماسیدە بومعنایی تایید وتصدیق ایدییور . لکن بو کون بیلدیکمز کیمیا علمنك موضوعی، غایەسی وباشلیجە مسئلەسی، هرمادەیی آلتونە تحویل ایتمکمیدر؟.. (علم هیئت Astronomie)، ـ محققدرکە ـ (علم نجوم Astrologie) دەنیلن بیلدیز فالجیلغندن طوغمشدر. بو کونکی علم هیئت ، واقعا ، ریاضیاتك یاردیمیلە ، استقبالدە وقوعبولەجق خسوف وکسوفدن دقیقەسی دقیقەسنە ؛ حتی ثانیەسیلە خبر ویرەبیلیور ؛ فقط فهرست مباحثندە فالجیلق مسئلەلری وارمی ؟...

فلسفە ایچوندە همان طبق بویلە اولمشدر؛ دیەبیلیرم. ذاتاً (سوسیولوژی) و (آنتروپولوژی) وادیلرندە اجرا ایدیلن تدقیقات مخصوصە آز چوق صراحتلە کوستریبورکە ، فلسفەنك ، اساطیرك ، تاریخك ، شعرك عقائد دینیەنك منشأی بردر . تکامل مدنیتك اقتضاسندن اولان ترقی و تقسیم اعمال سببیلە صوکرەدن صوکرە، خرافات، روایات، معلومات، مجهولات یکدیکرندن آیریلوب تمایز ایتمش و وسائط تدقیق چوغالنجە بوسبوتون (موضوعات علمیە) تعین ایلمشدر . بو نقطەلری ـ بو بابك نهایتلرینە طوغرو ـ دهازیادە شرح و تفصیل ایدەجکم .

بناءً علیە ، شیمدیلك ، بو فصلدە ویردیکم تفصیلاتی تلخیص ایدرسەم ، دیەبیلیرم کە :

[علوم ، یاشامق احتیاجندن ؛ فلسفە ، اُولوم اندیشەسندن طوغمشدر .]

هم عینی زماندە طوغمشدر . اکثریا ظن اولوندوغی کبی ، بری دیکرینە تقدم ایتمەمشدر. مثلا، (دور حجری l'âge de pierre)، دەنیلن ازمنۀ قبل التاریخیەدە انسانیت وحشیەنك حالیدوشونورسەك باشقە درلوحکم ایدەمەیز : یونتولمامش چاقمق طاشنی ، قابا ـ صابا بر صوپا اوجنە کچیروبدە اوق و مزراق یاپاجق درجەدە بر قابلیت تأمین ایدن تجربۀ بشریەیی علوم صحیحەنك منشأی اولمق

اوزره تلقی ایده‌بیلیرسه‌ك، شبهه یوقدرکه ینه اودور تجری ده‌وقوع وظهورینی- آثاری دلالتیله ـ حس ایتدیکمز احوال روحیه حقنده‌کی تجربهٔ انفسیه‌یی‌ده ، افکار فلسفیه‌نك ، عقائد دینیه‌نك حسیات شاعرانه‌نك منشأی اوله‌رق تلقی ایده‌بیلیرز .

(طایله‌ر Tyler) ، (فره‌ی‌زه‌ر Fraser) و امثالی کبی مدققینك بو کونکی اقوام وحشیه اوزرنده اجرا ایتدکاری تدقیقات ، پك مهمدر و بو (تتبعات قیاسیه ـ études comparatives) کوستریبورکه ، محافظهٔ ذات ایله اندیشهٔ مات عینی سائقهٔ طبیعیه‌نك اثر الهامیدر. یکدیکرندن آیری غیری شیلر دکلدر . عینی مادالیه‌نك ایکی مختلف یوزی‌در . ینه عینی سببله‌درکه (حیات- مات) مسئله‌لری یکدیکرینه اساساً و صمیمیاً مربوطدر . بوتون مدنیتمزك ، بوتون اخلاقمزك منشأی و سبب ترقیسی ، ایشته بو سوق طبیعی‌نك ایکی‌وجههٔ تجلیسنده ظاهراولان بوایکی‌عامل مجبردر: (یاشامق احتیاجی؛ ئولوم قورقوسی!) مدنیت مادیه و اخلاقیه‌یی وجوده کتیرن عوامل معنویه میانده بونلردن‌مهمی و قدیمی یوقدر .

طبیعی‌درکه هنوز مدارج وحشتك الك سفلی قدمه‌سنده بولنان (انسان ابتدائی l'homme primitif)نك الك بویوك اندیشه‌سی ـ اول امرده ـ فلسفه دین و یاخود شعر اولمامشدر . انسان اولمازدن چوق اول ، حیوان اولان نی بشر، الك اول سوق‌طبیعی‌سنه تابع اوله‌رق‌شخصنی‌محافظه ایتمکی دوشونمش و انجق بو اندیشه‌نك اقتضاسنه کوره حرکت و تقید ایتمشدر . [کونی کوننه قارنی طویورمق ، و قوی بر دشمنك لقمهٔ احتیاجی اولمامق ! .] ایشته الك زیاده عملی و طبیعی بر فلسفه‌نك ، الك موجز و الك طوغرو دستوری ! . . بونی الك وحشی انسانلر دکل ، الك وحشی حیوانلر بیله بیلیور . وبو حقیقتی بر فلسفه خواجه‌سی دکل ، طبیعت هرکسه ، هر فرد عضوی‌یه اوکره‌تیور .

لکن ، شوراسی وارکه ، بو اندیشه‌نك تنبیهله ، انسان اطرافنی احاطه ایدن اشیایی ـ سوق طبیعت و تعقیب منفعت ایله ! . ـ تتبع ایدرکن، کیفیات اشیایه دائر نه تجربه ایتمش ونه اوکرمه‌نه بیلمش ایسه ، تجربی اولان شو

(مکسوبات ابتدائیه) سی ، معلومات صحیحه‌سنك سرمایهٔ اصلی‌سنی تشکیل ایتمش ؛ بو وادیده یواش یواش واقع اولان ترقیات تجربیه‌سی سایه‌سنده یواش یواش او سرمایه، نما بولمش، و (معلومات محققه) قسمنی وجوده کتیرمشدرکه علوم، ایشته بو جنسدن اولان معلوماتك ــ تقسیم اعمال یوزندن ــ تنوع و ترتب ایتمش اولان‌شعباتی‌در. موضوعات مخصوصه‌سیله یکدیکرندن تمایز ایدن معلومات صحیحه‌مز ، بونلردن عبارتدر .

فقط ، تجربه بوندن عبارت دکل ! . انفسی تجربه‌لرده وارکه اصل بونلر، ذهن ابتدائی‌یی ، عجزو حیرته خوف و خشیته دوشورمشدر. رؤیا کبی ! . . ئولوم کبی ! . .

الك وحشی ، الك یرتیجی حیوانلره ــ حیله ایله ، آلات و ادوات ایله ، تعاون و اتفاق ایله ــ تأمین غلبه ایلمین انسان ، (پری) لردن ، (جن)لردن، (شیطان) لردن ، (دیو) لردن و بر چوق (ارواح سایره) دن قورقمش و اونلردن صاقینه بیلمك احتمالی‌اولمادیغنه قناعت کامله حاصل ایتمشدر. انسانك هر شیئی کندینه قیاس ایله تقدیر ایتمه‌سی طبیعی بولوندیغی ایچون ، ارادت بشریه‌یه رام اوله‌مایان حادثات و وقوعات عالمی ــ انسان وحشی ــ بالضروره او (جن) لرك ، او ارواحك ارادتنه ، کیفنه ، غضبنه، انتقامنه اسناد ایدرك تعریفه چالشمش‌در ! ایجابنه کوره اونلره قربان کسمه‌سی، میوه هدیه ایتمه‌سی حضوع و خشوع ایله دعا و نیاز ایتمه‌سی ، و اکثریا (ارواح کذشته) دن مدد اوممه‌سی ، یاردیم طلب ایتمه‌سی ، اثبات ایدییورکه انسان ، الك ابتدائی زمانلردن بری معنوی برطاقم موجودات‌مشخصه‌یه اعتقاد ایدرمش؛mamouth ماموت فیلندن بویوك مغاره کدیسی (le grand chat des cavernes) (*)

(*) ماموت، دهشتلی بریابانی فیل ایدی. قبل‌التاریخ پك‌اسکی بر دورده یاشاردی. تویلری پك‌اوزون، دیشلری بویوك بر هلال شکلنده ترسنه یوقاری‌یه‌قیوریلمش، جثه‌لی، قورقونغ بر حیواندی. سبیریاده بوزلر ایچنده تام‌الاعضا اولارق بو حیوانلردن برقاچ دانه‌سی بولونمشدر. بویوك مغاره ــ کدیسی‌ده بوکونکی قپلانك جد اکبری صاییلیورکه پك یرتیجی مدهش بر جانواردی. ابتدائی انسانلرك مغاره قوغوقلرنده یاشادقلری بر دور قدیمده منحصراً مغاره‌لره مسلط اولمشدی. اجدادمزی صید ایدردی .

وامثالی کبی مدهش جانوارلردن زیاده ، او (ارواح غیبیه)دن قورقارمش .
کائناتك صورت تکونی ، انسـانك بر یوزنده ظهوری ، خیر وشر وقوعنی
هپ ارواح طیبه ویا خبیثه‌نك معرفت وارادتنـه عطفاً تعریفه چالیشیرمش .
(اساطیر وخرافات mythologies) بوخصوصده شبهه‌یه محل براقیور .

دیمك که انسان عاجز، کندینی بیلدیکی ودوشونه‌بیلدیکی زماندنبری (مجهول الطبیعه) بر قدرت کلیه‌نك ، ارادتنه رام اوله‌رق یاشـامقده بولوندوغنی حس ایدییورمش!.. اوابتدائی زمانلرده دین نامنه برمؤسسهٔ معنویه اولمامقله برابر، ادیانك ظهورینه سبب محض اولان (حس دینی le sentiment religieux) فطرت بشریه‌ده مرکوز برقوت معنویه‌اوله‌رق موجود بولونویورمش و(حیات ـ ممات) مسئله‌لریله بوحسك درین واساسلی برعلاقه‌سی وارمش!.. وارمش که اویله بردور وحشت ودرکهٔ جهالتده بیله ، یابانی انسانلر ، یالکز ییه‌جك ، ایچه‌جك شی دوشونمیورلرمش . دنیانك نصل وجود بولدوغنی ، انسانك بر یوزنده نصل ظهور ایتدیکنی، تولدکدن صوکره نه‌اوله‌جغنی، نره‌یه کیده‌جکنی، نصل معامله کوره‌جکنی‌ده دوشونه‌بیلیورلرمش !...

انسان ابتدائی‌یی مدهش برتأثیر آلتنده براقان او (مجهول قورقوسی)نی، برطرف ایدرده ، موضوعات فکریه‌یی وبالخاصه بو دوشونجه‌لرك تعلق ایتدیکی مسـائلی ، نظر دقته آلیرسه‌ق ، کوررزکه بوتون بو مسئله‌لر ، بو کونکی (قوزموغونی = cosmogonie) یعنی (مبحث تکوین) و(مابعدالطبیعیات) مسائلی‌در . اونلر بوکون دخی عیناً موضوع بحث اولمقده‌در. یالکز شوفرق مهم‌واردرکه بوسوأللره‌ویریلن جوابلر علوم وفلسفه دیدیکمز معلومات مرتبه‌نك مباحثنی تشکیل ایدر؛اسکی زمانلرده اولدوغی کبی (اساطیروخرافات) قبیلندن اولماز. وهله، بومسئله‌لر ـ بوکون ـ تأثیر حسیاتدن کلیاً ازاده اوله‌رق تتبع اولونور.

بوملاحظات ـ بر درجه‌یه قدر ـ اثبات ایدرکه علوم‌وفلسفه ودین وشعر واساطیرك منشأ مشترکنی ، انسانك اندیشه‌سنده آرامالیدر .

ایشته سپنسرك دعواسی بوایدی ویوقاریده مختصراً عرض‌ایتدیکم تحقیقات علمیه‌یه مستند ایدی .

فی‌الحقیقه بو وادیده‌کی تدقیقاتیله صلاحیت کامله قازانمش اولان (آنتروپولوژی) علمای متخصصینی، ادعا ایدییورکه: علی‌العموم و بلا استثناء انسانیت وحشیه‌ده - بر مجهول مطلق قورقوسیله !. - تولد ایدن بو حس حضوع، واقعا بدایت امرده بت پرستلك ضلالتنی موجب اولمش ایسه‌ده ، او (دور جاهلیت) ، دین حقیقی‌نك ظهورینه بالخاصه وسیله ویرمشدر . فقط قورقو ، عینی قورقودر! حس حضوع ، عینی حس حضوعدر ! سجده‌لر، رکوعلر، عینی سائقهٔ خوف ورجانك ، عینی حس تقدیسك ایجاب ایتدیردیکی اطوار طبیعیه‌دندر ! یالکز بوکون ، انسانیتك معبودی (حق تعالی) درکه الك عالی حقیقت، دیمك اولور. ینه مسئلهٔ تکوینی - جمهور انسانیت - اونك اراده‌تیله تعریف ایدییور ! اوقدرت خالقه‌دن قورقمق، اونی تقدیس ایتمك، ینه الك بویوك فضیلت صاییلیور! بوقسه سجده‌لرك معناسی اولمازدی . حامد ، بوفکری‌ده پك کوزل بر لسان بلیغ ایله ادا ایتمشدر :

« دینیر : مخافت باری بویوك فضیلتدر ! »
« دل ، اعتباریتی اکلار بوقول معتبرك . »
« فضیلت اولماسه‌ده ، اول صفت طبیعی‌در ؛ » ؟ ! ؟
« نه‌در یا حکمتی الله اوکنده سجده‌لرك ؟ . » ؟ ! ؟
« اوخالقك جبروتنده اولماسه قدرت ، »
« اولورمی یرده ثبوتی ، رجا ایله حذرك ؟ . » ؟ !؟

ایشته - طوغرودن طوغرویه - فلسفه موضوعاتندن معدود اولمایوبده بعض علوم طبیعیه واجتماعیه‌یه حتی (فیلولوژی Philologie) یه تعلق ایدن بوتفصیلاتی ویرمکدن مقصدم موضوع بحثمزه نظر دقتکزی جلب ایتمك وهر وجهله فکریکزی تنویر ایلمك ایچوندی. شیمدی آکلادیکز - ظن ایدرم‌که - نیچون [فلسفه‌نك وعلومك منشأی بردر . علوم یاشامق احتیاجندن ، فلسفه ئولوم اندیشه‌سندن طوغمشدر ! .] دیدم ایدی !....

فلسفه‌نك اسباب ظهوری بحثنده پك قیمتلی برفکر دها واردرکه، افلاطون

وسائر متقدمينك افكارندن ، اهميتجه ، دون دكلدر . اونی ده مختصراً عرض ايدرك بوفصله نهايت ويره‌يم. بونی اهمال ايده‌مه‌يز، چونكه دوراخير، بوفكری قبول ايتمش ، حتی اونی اصول اتخاذ ايله‌مشدر .

فلسفه عالمنده صوك دورك فاتحلرندن بری اولان (ده‌قارت Descartes) دخی بالخاصه (شبهه le doute)یی تفلسفه سبب كوستريیور. (Cartésienne قارته‌زيه‌ن) (*) فلسفه‌سنده (شك اصولی le doute méthodique) بر مهم

[*] (قارته‌زيه‌ن) و(قارته‌زيانيزم cartésianisme) تعبيرلری (cartes) لفظندن مشتقدر وبو كلمه ده‌قارتك اسمنده ، دها طوغروسی مخلصنده داخلدر . بو حكيمك مسلكنه (قارته‌زيانيزم) ديرلر . (رونه ده‌قارت René Descartes) ، دنيانك الك بويوك علما وفيلسوفلرندندر . كنديسی فرانسزدر . (لاهی La Haye) شهرنده (١٥٩٦) سنهٔ ميلاديه‌سنده طوغمش و(١٦٥٠) ده اسوه‌چ‌ده وفات ايتمشدر . اولا (La Flèche) مكتبنده تحصيل وتربيه كورمش وفقط سقولاستيق اصولنی بكنمه‌ديكی ايچون (١٦١٢) سنه‌سنده او مكتبی ترك واهمال ايتمشدی. زادكاندن بولوندوغی جهتله سلك عسكری‌يه منسوب ايدی . بو حيثيت ومجبوريتله (١٦١٦) سنه‌سنده هولاندا اردوسنه، و(١٦١٩)ده باواريا دوقه‌سنك اردوسنه داخل اوله‌رق ضابطصفتيله برمدت خدمت ايتمشدی. سقولاستيق اصول عرفاننی ابدياً ده‌ويرن بوخارق العاده آدم، (١٦٢١)ده سلك عسكريدن بوسبوتون استعفا ايدرك يكيدن تحقيقات علميه‌يه قويولمش وبومقصدله ايتاليا ، فرانسه وسائر مملكتلره سياحتلر اجرا ايتمشدر . (١٦٢٩)ده هولانداده بر مدت تمكن ايلمش‌در. (١٦٤٧)ده فرانسه خاندان قراليسی، بوفيلسوفه معاش باغلامشدر. اوزمانلر ، ده‌قارتك شهرت شايعه‌سی جهان مدنيتی طوتمشدی. اواثناده ـ افكار منوره وحسيات ترقی‌پرورانه‌سيله ممتاز اولان ـ اسوه‌چ قراليچه‌سی (قريستينا Christina) ده‌قارتی دعوت ايتمش وفيلسوف دخی اجابت ايدرك (ستوقهولم Stockholm) شهرينه كيتمشدی. قراليچه كنديسندن درس آلير، مسائل فلسفيه اوزرينه مباحثه ايدر وشخصنه، دهاسنه زياده‌سيله حرمت ايلردی . ده‌قارتك بوتون اعاظم زمان ايله معارفه ومكاتبه‌سی واردر . كنديسی ذاتاً نحيف ايدی ؛ بر كون زياده‌سيله صوغوق آلدقدن صوكره احتقان رئويدن خلاص اوله‌مامش وستوقهولم‌ده وفات ايتمشدر. [دور اخير فلسفه‌سنك پدری] وصفی ايله عموم ملل متمدنه عندنده مبجل اولان بوفيلسوف، (اصول حقنده‌كی نطق (Discours sur La méthode) نامنده بركوچوجوك رساله ايله سقولاستيق فلسفه‌سنه نهايت ويرمش ، افكار قويمه‌يی آلت اوست ايتمش، واصولی ده‌كيشديره‌رك دورجديد فلسفی‌يی فتح ايله‌مشدر. شهرت فلسفيه‌سی اوقدر پارلاقدركه قابليات سائره‌سنی كولكه‌ده براقمشدر . يوقسه رياضياتده برنجی درجه‌ده علمای كاشفندن اولدوغی كبی

حیثیتی جائزدر . دەقارتك فکرنجە، شبهه ، دیدیکمز حالت ذهنیه ، فلسفەنك منشائی اولمشدر . اکر انسان کوردوکی ، حس ایتدیکی شیلر حقندە، فطرتاً شـك وشبهەیه مائل اولماسەیدی ، فلسفه اولمـایەجق ایدی . بوده بك قیمتلی واهمیتلی برفکردر وزمانمزدە (اصول تحقیق méthode d'investigation)ك برنجی شرطی عد ایدلمشدر .

فقط شونقطەدە برآز ذهنمزی طوپلایەلم؛ تکرار دوشونەلم: بز، انسانلردە فلسفەدیدیکمز دوشونجەلرە سبب، ایسترکثرتدە برمبدأ وحدت آرامق اولسون، ایستر سر خلقتە قارشی حیرت اولسون ، ایسترسـه شك وشبهه اولسـون ، ایسترسه هرشیئك سببنی تحری ایتمك مراقندن منبعث بولونسون، البته طبیعتمزك صفات ذاتیه وبارزەسندن برمیل مخصوص اولمق لازمکلیر. فقط بوخصلت جبلیه‌مز

علوم حیاتیه Biologie) مسائلنی حل ایدەبیلمك ایچون الك اول تجربەیه مراجعت ایدنلردن بریسی‌در. (نه ایله مشغولسك شیمدی ؟ .) دیه سؤال ایدن دوستلرینه : [شیمدی برمهم کتاب اوقویورم ! .] دیمش واونلری عملیاتخانەسنه کوتورەرك بر(بوزاغی)یی تشریح ایله مشغول اولدوغنی کوسترمش و: (ایشته !. بوکتاب طبیعتی اوقویورم ؟.) دیەرك سوزلرینی ایضاح ایتمشدر. هرملت متمدنه دورجدید فلسفی‌یه دەقارتدن باشلیور. واقعا مجددلك شرفی یالکز دەقارتە حصر ایدیله‌مز . مشهور « بەقن ، لورد وەرولام Bacon, Lord vérulam » دەقارتدن برازاول، سقولاستیق علیهنە ـ همده صراحتاً ـ مجاهدەیه کیریشمدی . ذاتاً « ١٥٦٠ » تاریخ میلادیسندە طوغمش اولدوغی ایچون دەقارتدن اوتوزآلتی یاش بویوکدی. «بەقن» بالخاصه تجربەیی اصول اتخاذ ایتمش اولدوغی کبی بومجاهدەسندە کالیله غلبه چالدیغی ایچون «اصول تجربیه meth. expérimentale»ك اصل پدری وواضعی‌در. معاصر فیلسوفلردن وبویوك مؤلفلردن کمبریج دارالفنونی فلسفه معلمی « راهب دوقتور هیووەل Rev. Dr Whewell » «علوم استقرائیه تاریخی History of the inductive sciences» و«علوم استقرائیه فلسفەسی philosophy of the ind. sciences» نام ایکی بویوك اثرندە دەقارتك «راسیونالیزم rationalisme» فلسفەسندن آیریلوبدە تماماً تجربەیه اعتبار واعتماد ایدەمەدیکنی ادعا ایتمش ومعقبلری وشاکر- دانی سایەسندە «تجربە»نك اصول اولەبیلدیکنی سویلمشدر . آلمان مورخین فلسفەسی‌دە بو فکردەدرلر . اصل فلسفهٔ تجربیەیی « بەقن »ە ، وزمانمزك راسیونالیزم اصولنی‌دە دەقارتە اسناد ایدرلر. دەقارت تجربەیه بویوك براهمیت ویرمکله برابر، فی‌الحقیقه معقولاتی‌دە التزام ایتمشدی .

نەیی اثبات ایدییور ؟ . . . بکا صورارسەکز ، بلاتردد جواب ویرەبیلیرم ودەیەبیلیرم کە: (برحقیقتە ایمانمز اولدوغنی اثبات ایدییور ؛ بروارلغە ایناندـ یغمزی کوسترییور .) اویلە اولماسەیدی ، نە مبدأ وحدت آراردق ، نە سبب تحری ایدردك، نە حیرت، نەدە شبهە ایدردك ! . . . مبدأ وحدت دیدیکمزدە اودر . علت اولی دیدیکمزدە اودر ! لکن ، هویت ذاتیەسنی بیلەمدیکمزدن طولایی، هرجلوهٔ غریبنە قارشی حیرت ایدرز. شبهە ایدیشمز دخی ـ حقیقتی بیلمەدیکمزدندر ؛ یوقسە وارلغنە ایناندیغمزی ینە بو(شبهە)من هرشیدن زیادە اثبات ایدر . بناءً علیە ، شیمدی‌یە قدر سویلدیکم سوزلری ، بیان ایتـدیکم ملاحظەلری طوپلایوب تلخیص ایدرك ، دەیەبیـلیرم کە : بزدە جبلی اولان جستجوی حقیقت مراقی برطرفدن علومك ، بر طرفدن فلسـفەنك مشیمهٔ تولدی اولمشدر .) بوتون بواندیشەلر ، بوتون بودوشونجەلر ، البتە برحقیقت آرامق میل جبلی‌سندن ایلری کلیور؛ چونکە برشیئی آرامق آنجق اوشیئك وجودینە ایمان ایلە اولور. انسان، (معدوم مطلق)ی آراماز. کندی وجدانم بکا صمیمی وکامل بر قناعت الهام ایدییورکە بن وارم، بناءً علیە بوعالمدە برشی واردر ! . . . ایشتە اوشیئك ، نفس امردە هویت ذاتیەسی نە ایسە، ـ کرك بنم نفسم اولسون، کرکسە بنم نفسمك مبدأ وجودی اولسون ـ ایشتە بنم اصل آرادیغم حقیقت اودر . اولەبیلیرکە کندی وارلغمدن دخی شـبهە ایدەبیـلیرم فقط شبهە ایتمك هرحالدە دوشونمکدر. ، اویلە ایسە (دوشونجە) واردر، اونی بوسبوتون انکار ایدەمم؛ چونکە شوآندە شبهە ایتمکلە بیلە دوشونمش اولویورم. بواندیشەم (حالی actuel) در، یعنی شوآندە واردر. دوشونن نفسمدن شبهە ایتسەم بیلە بالذات دوشونجەدن امینم؛اوحالدە ـ هیچ اولمازسە ـ (دوشونجە) نامنە بر حقیقت واردر .

ایشتە (قارتەزیانیزم cartésianisme) مسلکندەاساس اولانوفلسفهٔ عالمك اسکی سیاق نظرینی بوسبوتون دەکیشدیرن ملاحظهٔ مهمەنك خلاصهٔ افادەسی بودر، وبودەکوستریرکە شبهەایتمك بیلە برحقیقتك وجودینەایمانایتمکلە ممکندر. شونی‌دە آیریجە اثبات ایدرکە شبهە برشیئە مسـتند اولور. (هیچ) اوزرینە

بر (بنای شك) قورولەماز. اوحالدەاولا هرشیدن شبهه ایتملی؛ فقط اونو تماما لیکه بو شبهه بر (هیچ) ه ، بر (معدوم مطلق) ه پیوسته اولمق ایچون دکلدر . زیرا ـ دەمین دیدیکم کبی ـ شبهەنك بر (نقطهٔ استناد وتعلق !) واردر. اویله ایسه شبهه اونقطهٔ مبهمەنك ماهیتی کشف ایتمك صورتیله ذهنی برحقیقته ایصال ایتملیدر .

ایشته بو درلو دوشونوشه دخی ـ اصطلاحده ـ (شك اصولی Le doute méthodique) دیرلر ؛ اك اول بویله دوشـونن فیلسوف مجـدد (دەقارت) اولمشدر ، وبو دوشونجەلری ایله ، اولا (مبحث معرفت épistémologie)ك تملارینی ـ صـاغلام بر صورتده وضع ایتمش ، صـوکره اصول وقواعدینی کوسـترمش وبوسایەده فلسفهٔ جدیده دیدیکمز ، او عظیم ، قیامت فکریەیه سبب اولمشدر . اونك ایچـوندرکه مجددلك شرفی ـ اتفاق ارا ایله ـ کندیسنه اسناد اولونویور .

شیمدی شو بسط ایتدیکم فکرلرده برمهم نقطـەیه نصب نظر ایدەلم : (دوشونمك ، دوشونجەسز اولەبیلیرمی ؟ . .) اونی ملاحظه ایدەلم ! . . . برموضوع تفکر، یاخود برمادهٔ تفکر اولمەدن دوشونەبیلیرمیسکـز ؟.. هایدی دوشونك باقالم ! ... بن ادعا ایدرم وامینم که کیمسه بوکا موفق اولەماز . زیرا دوشـونجه ـ تعبیر معذور کورولسون ! . ـ صابون کوپوکی ایچی بوم بوش برشی دکلدر . یاخود ـ دها طوغرو برتشبیه ایله ـ هندسەده، معهود (جسم تعلیمی) کبی، مادەسز بر (شکل صرف forme pure) دن عبارت دکلدر ؛ واولەماز اولسەبیله موضوع تفکر بالذات او(شکل)اولور. (دوشونمك). ارمی؟.. (دوشونجه) دخی عینی زمانده وار دیمکدر . انسان دوشوندوکی زمان البته والبته بر (شی) دوشونور ؛ ولوکه اوشی ، خارجده موجود اولماسین ! . . اوحالده بیـله ینه بر فکرت مجرده ویاموهومه اولەرق بردوشـونجه ، ذهنده موجوددر ، ومادهٔ تفکری تشکیل ایدر . خلاصه هردوشونجه بر (شیئه) ! ه تعلق واستناد ایدر. اوشی حقیقتده وار اولسون ، اولماسین . اویرکه ذهنده موجود بولونسون!... آکلاشلدیغنه کوره: (رونه دەقارت) ، کندی ذهننده

موجود اولان دوشونجه‌لرك جمله‌سندن شبهه‌لنمش ، وبرر برر اونلری آتوب ذهنی بوشالتمش ! بیلمم بوكا نصل موفق اوله‌بیلمش ؟ ! . . چونكه بوكون بویله برموفقیت امكاننه، نه پسیقولوژی قانع اوله‌بیلیور ، نه‌ده فیلسوفلر اینانه بیلیور ! هر نه ایسه ، ده‌قارت ـ بنم تحقیقمه وآكلادیغمه كوره ـ هر شیدن شبهه ایده‌بیله‌جكنی افهام ایچون بوطور ادایی ترجیح ایتمش ! كویا ذهننك محتویاتنی تشكیل ایدن هرفكردن حقیقتاً انسلاخ ایتمش ایمش كبی سوزسویلمش فقط كندی بنلكندن شبهه ایده‌مه‌مش، اوفكر وحسی‌وجداننده‌ن چیقاره‌مامش چونكه ذاتاً وجدان دیدیكمز ، اوندن باشـقه برشی دكل‌در : كندی اناٌیتمزه حالاً شعورمزدر . ایشته بو صورتله ، محتویات وجدانیه‌یی قالدیروب آتمق و (برتشبیه مشهور منطوقنجه) « لوحهٔ خاطری آینهٔ مجلاكبی صاف » برحاله قویه بیلمك موفقیتنه ، ده‌قارت «وجدانی بوشالتمق» دییور. (tabula rasa) (*) ایشته بودركه ـ ده‌مین عرض ایتدیكم كبی ـ هرشیدن شبهه ایده‌بیلمكدن كنایه‌در .

صراحتاً آكلاشیلیوركه (ده‌قارت) ، سقولاستیق فلسفه‌سنك تعلیماتندن ممنون قاله‌مامش اولدیغی ایچون ، اوزمانه قدر تحصیل ایتمش بولوندوغی معلومات متنوعه‌نك قیمتنی آكلامق وتقدیر ایتمك ایستـه‌مش . كورمش كه اوكرندیكی ، بیلدیكی شیلرك حق وحقیقت ایچون فائده‌سی یوق ! .. بونك

[*] بز بوتعبیر مهمی (لوح املس) دیه ترجمه ایتدك. حالبوكه‌فلسفهٔ صوفیه‌ده دخی، بویله وجداندن خواطر (reminiscences) وافكاری سیلمك ولوحهٔ اندیشه اوزرینه برسونكر چكه‌رك وجدانی بر(لوح مصفی) حالنه كتیره‌بیلمك ، پك معروفدر ؛ حتی معرفت حق ایچون بو ، برنجی شرطدر . زیرا حقیقت مطلقه (خواطر ایله ژنكدار یعنی پاصلی اولان) آیینه‌ده تجلی ایده‌مز. (وجه دلداركه حقیقتدر) اویله پاصلی وكیرلی برآیینه‌ده جمال كمالنی عكس ایتدیره‌مز . بواعتقاد ، تصوفده اساسدر، وبو خصوصده پك چوق كوزل شعرلر یازلمشـدر . (وجد extase) دخی بو ،قصده ایرمك ایچون توصیه اولونور . ده‌قارت (table rase) یانجه آینهٔ وجداننده كندی بنلكنی كوـ رویور واوندن شبهه ایده‌میور. غریبدركه اناالحق ده‌ین صوفیه دخی (لوح مصفی) یعنی علائقدن آزاده اولان وجداننـده عینی شـیئی كورویور باشـقه كورمیور . حالبوكه ده‌قارت فلسفه‌سیله تصوف آره‌سنده صوك درجه‌ده مباینت واردر .

اوزرینه ، بوتون محتویات وجدانیه‌سنی حدهٔ تدقیقدن کچیرمك ایسته‌مش ، وبالخاصه علم بشرك سرمایه‌سنی تشکیل ایدن ارکان اصلیه‌یی تحقیق ایتمشدی . معلوماتندن شبهه ایتمه‌یدی ، بویله بر تشبثده بولونمق ، البته خاطرینه کلزدی . دیمك که بو فیلسوف مجدد ، (شبهه) یی ، هم فلسفه‌یه سبب بیلمش ، همده رهبر واصول اتخاذ ایتمشدر . باقیلسه ده‌قارتك بوتون دهای فلسفی‌سی ، ذهننك بووضع مخصوصنده تجلی ایدر .

ایشته بو وضع ذهنی ، پك بویوك برانقلاب فکری وجوده کتیرمش وتکمیل اصول تفکری وطولا یسیله علومی وحیات ذهنیه‌نك جریانی ده کیشدیرمشدر .

بووضع مخصوصه ، فلسفیات عالمی خارجنده بلکه بعض سببلرده بولمق ممکندر ، واحتمالکه (ده‌قارت) ، (دور انتباه renaissauce) ك هنوز صباح انفلاقنده یتیشن وظلمه قربان اولوب کیدن برچوق فیلسوفلر کبی [مثلا : (قامپانه‌للا Campanella) ، (جه‌ئوردانو ، برونو Geordano Bruno) ، (غالیله‌ئو غالیله‌ئی Galileo Galilei) ودها بر چوق احرار متفکرین کبی !] (*) حریت فکریه سایه‌سنده حقیقی اصول علم وفلسفه‌یی تاسیس ایده‌بیلمك

---

[*] Thomasso Campanella ایتالیانك (Calabra) طرفنده (Steynano) نام کویده (١٥٦٨)ده طوغمشدر (١٦٣٩)ده یتمش بریاشنده اولدیغی حالده پارسده وفات ایتمشدی . (dominicain) پاپاسلرندن وسقولاستیق فلسفه‌سنی تخریب ایدنلردندر . هرفلسفه سیستمنی تتبع ایتمشدی . ارسطویه وطولا یسیله کلیسایه شدتله تعریضاتی یوزندن چوق دشمن قازانمش ؛ دینسزلك ، بوکوجیلك ، اختلالجیلق ایله اتهام ایدلمشدی . بوتون تعصب عالمی ، علیهنه قالقدی . نهایت ناپولی محکمه‌سنده محکوم اولدی . یدی دفعه انکزیسیونك اك شدید عقوباتنه تحمل ایتدی . اك صوکره غایت طار وسفیل برحجره‌ده مادام الحیات حبس اولونمغه محکوم اولدی ویکرمی یدی سنه‌کون کورمیه‌رك اوراده یاشایه‌بیلدی . حتی حالندن شکایت شویله طورسون ، حقه تشکر ایدر ایدی‌که بومحبوسیتی ایله عالم خارجیدن کف ید وفلك علاقه ایدرك یالکز فلسفه ایله ذهنی مشغول ایتمك میسر اولمشدر . عاقبت ، پاپا ، سکزنجی (Urbain ئوربه‌ن) . بر حیله ایله (قامپانه‌للا) یی رومایه جلب ایتدی . کویا بو شبهه‌لی آدمی انکزیسیونه حواله ایده‌جکدی . لکن حمایت وعنایت ایتدی . اسپانیا حکومتی بوندن شدتله منفعل اولدی . چونکه قالابرا اسپانیا حمایه‌سنده ایدی . کندی مأمورینی واسطه‌سیله قامپانه‌للایی رومه‌ده توقیف وجلب ایتدیره‌جکی صیره‌ده پاپا ، فرانسه سفیری (قونت دونوآی C. de Noailles) واسطه‌سیله بو حکیمی فرانسه‌یه

ایچون ، طوغرودن طوغرویه (کلیسا L'Eglise) نك (حقایق منصوصه les vérités dogmatiques)ـنی انکار ایله اورطه‌یه آتیلمامش ؛ بالعکس ، نصوص خرستیانیه‌یه ، قوی برایمان ایله مربوط ومعتقد اولدوغنی ـ اول‌باول اعتراف ـ ایتمش؛ همده اویله برطورایله‌که سوزلرینك صمیمیتندن شبهه ایده‌مه‌یز. لکن، کلیسا نظرنده ذاتاً مردود ویاخود دکرسز اولان بعض معلومات عادیه واعتقادات فلسفیه حقنده (شبهه) یی رهبر ایدرك تحقیقاته کیریشمکله، فلسفه‌یه قونترول حقنی قازاندیرمش ؛ حق تنقیدی تأسیس وتأمین ایتمش . الحاصل ، شبهه‌یی ذهن بشره برکره صوقمش! شبهه برذهنه کیررسه ـ طور!.ـ دیدیکك یرده طورماز . تفرعات مسائلدن باشلایه‌رق مبادئ علمیه‌یه ونهایت ، نصوص اعتقادیه‌یه قدر واریر وبوتون مبنای معلوماتك تملنی برکره صارصار وچوروك ایسه بوسبوتون ییقار ؛ خراب ایدر . صاغلام اولان ارکان اعتقاد ، قالیر .

پارسه قاچیردی واوراده اون اوچونجی لوئ وقاردینال ریشلیو طرفندن حسن قبول وحمایته مظهر اولدی قید حیات ایله معاش آلدی. فرانسه ایله اسپانیا آره‌سنده رقابت سیاسیه اولدوغی ایچون قاردینال،قامپانه‌للایی حمایه ایتمشدی . حریت افکاری ، وسعت علمی ، جسارت وهله صبر ومتانتی ایله خارق‌العاده برآدمدر .

(Geordano Bruno) ، (۱۵٤۸)ده (ناپولی قراللغی) داخلنده (Nole) نامنده برکویده طوغمشدر . عالم ، ریاضی ، هیئتشناس ، فیلسوف ، معلم ، شاعر ، خطیب ، واعظ وبالخاصه حقیقی برقهرمان حریت اولان بوآدم بویوك بر داهی ایدی . غایت جمیل‌الوجه ومتناسب الاندام برکنج ایدی ؛ کندیسنی برکره کوروب دیکله‌ینلر ، بهمه‌حال دهاسنك فسون تأثیرینه طوتولورلر ایدی . اوتوز یاشنده مجاهده‌یه باشلامش ودرحال شهرتی دنیایی طوتمشدی. اولا هرنصلسه (مناستر cloître) تربیه‌سی کورمش و(dominicain) پاپاسلری صنفنه داخل اولمشدی. یازدیغی منظومه‌لرك برنده‌بودورهٔ حیاتندن بحث‌ایدرکن : (او قارا کاق وطار محبس‌که برخطا ، بنی پك اوزون برمدت اورایه زنجیرله‌مش براقمشدی !) دیمشدر . بو آدم پاپاسلغی ترك ایتمکله جسارت ایدرك سقولاستیق فلسفه‌سنی تملندن ییقمغه کیریشدی . بر طرفدن (ارسطو) فلسفه‌سنه ، دیکر طرفدن (بطلمیوس Ptolémée) هیئتنه شدتلی اعتراضلر توجیه ایدرك بوتون کلیسا ارکانی،متعصبینی وا کثریت ناسی کندینه دشمن ایتدی . کندیسنی انکیزیسیون شدتله تعقیب ایتدیکی ایچون بر یرده اوطوره‌مادی . جنوه ، ونديك ، میلان، آلمانیا، فرانسه وانکلتره‌یی کزدی طولاشدی وهریرده حریتپرورانه وحقپرستانه رعظلریله عظیم

ایشته دەقارتك دهاسی ، باشلیجه بوموفقیتندەدر . یعنی کلیسانك شبهەسنی
قطعیاً اویاندیرمیەرق (شبهه) یی ذهن متفکره ادخال ایتمش اولماسندەدر .
اوندن صوکره جهان عرفانده وقوعبولان تبدلات ـ پك طبیعی اولەرق ـ
کندیلکندن ظهوره کلمشدر . یوقسه (ادعای یقین) ایدن فیلسوفلره قارشی
شبهه ایله مقابله ایدن منقد فیلسوفلر ، تاریخده اوقدر چوقدرکه بر (جماعت
فلاسفه) تشکیل ایدرلر .

بونی برتشبیه ایله آکلاتمق ایچون دەیەبیلیرمکه : [متین براسکی قلعه
دیواری‌نك فرجەسنده پیدا اولان برفیلیز ، یواش یواش بویوبوبده هر طرفه
کوك صارەرق، نصل‌اوقوجه دیواری ـ کورولتوسزجه ـ تملندن صارصوب،
ییقار، خراب ایدرسه، دەقارتك (اصولی شبهه le doute méthodique) سیده
اسکی اصول عرفانك بوشاقلرینه اویلەجه نفوذ ایدرك کوك صالمش ونهایت
(سقولاستیق) دەنیلن ، اومتین وغلیظ زندان دیوارینی طارما طاغان ایدرك

ولولەیی موجب اولدی. بو سرسری حیات اون سنه سوردی . فرانسەده بالخاصه قرال
اوچونجی هانرینك حمایتنه مظهر اولدی فقط طورمادی. ینه ایتالیایه رجعت سوداسنه
دوشدی . او صیرەلرده ایدیکه ناپولی زادکانندن (موچەنیغو Mocenigo) نامنده
بر آلچاق ، (برونو)یی ، اولادلرینه مربی اولمق اوزره دعوت ایتدی . آدجغز
ناپولی‌یه عودت‌ایدر ایتمز، طوتدی انکیزیسیون مأمورلرینه تسلیم ایتدی. حبس‌اولوندی.
محاکمەسی‌ایکی‌سنه سوردی. نهایت (اعتراف جرم وتوبەایلمك شرطیله عفو) اولونەجغی
کندیسنه تبلیغ اولوندی. (جوردانو) بو تکلیفی شدتله رد ایتدی. اونك اوزرینه:
(ممکن اولدیغی قدر مرحمتله وعلی‌الخصوص قان دوکولمیەرك تجزیه ایدلمەسی) ایچون
حکم قطعی صادر اولدی. یعنی بونك معناسی (احراق بالنار) دیمکدی. اویلەده یاپلدی.
کمال سکون وجسارتله یانارکن (جوردانو) انکیزیسیونه بر سوز سویلمشدرکه تاریخده
مشهور اولوب قالمشدر. (سز بو حکمی ویریرکن بندن زیاده قورقویورسکز !.. بن
اونی دیکلەمکدن اوقدر قورقمیورم !) دیمشدر. بوفاجعهٔ مشهوره اون سکزنجی عصر
میلادینك برنجی سنەسنده واقع اولمشدر .

مشهور غالیلەنك انکیزیسیون محکمەسندەکی طوری مشهور عالمدر .

(Vanini) دخی عینی سبب ایله اعدامه محکوم اولمش وابتدا دیلی کرپەدن ایله
قوپاریلدقدن صوکره احراق ایدلمشدر. امثالی چوقدر. حریت فکریەنك انسانیت ایچون
قاچه مال اولدیغنی بوفاجعەلر کوستریر .

عصرلردنبری محبوس اولان ذهن متجسسی اطلاق ایله‌مشدر :]

بوهمت، جداً بویوکدر . بوبویوك فیلسوفك اصولندن- بالآخره-لزومی قدر بحث ایده‌جکم . شیمدیلك بوراده شـو مهم نقطه‌یی دائما نظر دقتکزده طوتوکز وایی بیلیکزکه بوکون ، اولا شبهه ایتمك ، بزجه قازانلمش برحق‌در شبهه ایتمه‌دن فلسفه یاپه‌مایز. فقط اونوتماییکز، یاکیلماییکز ! (شبهه) یوقلغی دکل ، بهمه‌حال بر وارلغی اثبات ایدر . چونکه هرشـیدن شبهه ایده‌بیلیرز ؛ لکن، ـ هرشیدن شبهه ایده‌بیلن ـ وجدانمزدن، شبهه ایده‌مه‌یز ! .. وجدانی بر (بدیههٔ اولی vérité de première évidence) اوله‌رق قبول ایتدکدن صوکره ، بزجه ادراك وتصوری ممکن اولان حقایقك جمله‌سنی اونك دلالتیله کشف ایده‌بیله‌جکمزه دائر قویاً امید وار اوله‌بیلیرز .

ده‌قارتك شوتعلیماتی سایه‌سنده (تجربه) دخی ـ (اصول méthode)اولمق اوزره ـ اویله مهم بر حیثیت قازانیورکه اسـکی زمانلرده بونك بیکده برینی حائز اوله‌مامشدی .

ایشـته دور اخیر فلسفه‌سنك خصایص اصلیه‌سـندن بری (سوبژه‌قتیف subjectif یعنی انفسی) اولماسیدرکه اوده ده‌قارتك (اصولی شبهه‌سی) سایه‌سنده وجدانك بر (بدیههٔ اولی) اولمق‌اوزره تحققی وقیامی نتیجه‌سیدر. چونکه‌حقنده شبهه ایدیله‌مه‌ین برحقیقت وارسه اوده آنجق وجداندر .

(تجربه l'expérience) دخی (اصولی شبهه) ایله علاقه‌داردر. مادامکه الك مقنع ، الك قوی‌کورونن تصـورات وافکارمز ، شبهـه‌نك صدمات هجومنـه طایانه‌میور ، مضمحل اولویور . اویله ایسه انجق (تجربه) (قسطاس حقیقت critérium de la vérité) اوله‌بیلیر . تجربه‌نك زمین استنادی‌ده وجداندر. طوبغودر .

شیمدی بوفصلك روح مباحثنی درت جمله‌ده تلخیص ایده‌بیلیرز .

فلسفه (حیات ـ ممات) مسـائلیله هر علمدن زیاده علاقه‌داردر . اونك ایچون حیات معنویه‌مزك ، انکشاف طبیعیسندن طوغمش بر فعالیت ذهنیه‌در. علومك ترقیسی ایله لزومسزلغی دکل ، بالعکس لزومی ثابت اولور وترقیـات

علمیه نسبتنده اهمیتی آرتار . چونکه (ناظم علوم) اودر . هیچ بر علم ، کائنات وحیات حقنده فلسفه قدر شموللی وبناءً علیه اعمال وآماللرله هم آهنك بر (فرضیه) ترتیب ایدوب بردستور عمل ویره من .

سبب نشأتنه ومنشأنه کلنجه، [*] (پروفسور ویلیام آرچهر بطلر Will. Archer Butler) ك مختصراً دیدیکی کبی [اولا روح بشر حس واسطه‌سیله قابلیت استشعار حاصل ایده‌بیلمش وبالطبع ضرورات حیات سببیله ، کائنات محیطه ایله علاقه‌دار اولمش . بدایت امرده آلمش اولدوغی شو استقامتی ذهن بشر ، پك اوزون بر مدت محافظه ایدرك کائنات مادیه‌دن اعراض نظر ایدوب‌ده کندی حقیقتنی دوشونه‌مه‌مش . بناءً علیه عقلك ، اك صوکره تعقل ایده‌بیلدیکی شی کندیسی اولمشدر . اولا تجسس ، مراق ، صوکره حیرت ، آره صره کشفیاتِ غیر منتظره ، ذهنی تهییج ایدرك عالم محیطه علاقه‌سنی آرتدیرمش .] الی آخره !.. نهایت (شبهه) بوسبوتون تحقیقه رهبر اولمش !...

علوم‌ده ، فلسفه‌ده بوندن طوغمشدر .

شیمدی بونی تدقیق ایده‌جکز .

— ٥ —

ترقیات فکریه‌نك سیر طبیعیسی ومدنیت معنویه‌نك تاریخ تکاملی کوستره‌بیورکه ابتدالری ، فلسفه ، بالجمله معلومات مکتسبه‌یی شامل بر (علم محیط) ایمش . فلسفه‌نك اساطیر ایله شعردن ، عنعناتدن خرافاتدن ، ماصالاردن آییریلوب حقیله تمایز ایتمش اولماسی الك اول یونان قدیمده کورولمشدر. حالبوکه تاریخ فلسفه‌نك او دور ابتدائیه تعلق ایدن صحیفه‌لری آچیلنجه کورولویور وآکلاشیلیورکه برفیلسوف ایلك دور مدنیتده معلوماتك هر نوعیله علاقه‌دار بولونور وهر شیئی تحقیق ایدرمش . مسئله ، ایستر حادثاته ، ایسترسه لدنیاته عائد اولسون، اونلرك جمله‌سنه دائر بر فکر بیان ایلرمش !.. مثلا:

زلزله‌نك ، ییلدیریمك نه‌دن ایلری کلدیکنی ؛ یاغمورك ، قارك، طولونك

[*] رهبان صنفنه منسوب اولان‌بو ذات، کمبریج دارالفنونی فلسفه معلملرندن ایدی. شیمدی وفات ایتمشدر . مختصراً نقل ایتدیکم بو سوزلر (فلسفهٔ قدیمه تاریخی حقنده قونفرانسلر) نامنده‌کی کتابنك برنجی جلدندن آلنمشدر .

نیچون وناصل یاغدیغنی ؛ بر بغدای دانه‌سنك ویاخود بر چکردکك رطوبتلی طوپراق ایچنده نصل چیملندیکنی ؛ دکزلرده مد وجذرك نه سببله وقوعه کلدیکنی؛ نیچون منطقهٔ حاره سکنه‌سنك علی‌الاکثر سیاه کوزلی، سیاه صاچلی اولدوغنی ؛ صوغوق مملکتلرده نه‌دن دها زیاده مائی کوزلی، صاری صاچلی آدملر بولوندوغنی تدقیق‌ایتمکله چالیشدیغی کبی وجدان بشرك حقیقتنی؛ اراداتك نصل برقوت اولدوغنی ؛ حسیات وافکارمزك نصل ، نره‌دن ونه واسطه ایله حاصل اولدوغنی‌ده آ کلامق ایسترمش ! . . . عینی زمانده دخی حکومت ، عدالت، حق، باطل، خیر وشر کبی الفاظ مجرده‌نك متضمن اولدوغی‌اعتقاداتك منشأ وماهیتنی بیلمك مراقیله اساسلرینی امتحان ایدر ، وصوکره‌ده ، جماعت انسانیه‌نك بختیار ومسعود اوله‌بیلمه‌سی ایچون هیئت اجتماعیه‌نك نصل تشکل ایتمه‌سی وافرادینك نه صورتله هپ برآراده یاشاماسی لازمکله‌جکنه دائر درلو درلو فکرلر بیان ایدرمش . (اعداد) دیدیکمز مقادیر وکمیاتك ؛ (حسن) و(آهنك) دیدیکمز کیفیات مرغوبه‌نك خارجده مستقلاً موجود اولوب اولمادیغنی‌ده تحقیق ایله اوغراشیرمش . الحاصل مادی ، معنوی ؛ سیاسی ، اجتماعی ؛ بدیعی ، اخلاقی ؛ عضوی، غیر عضوی ؛ طبیعی ، صناعی ؛ شئونی، لدنی ، دینوی ، اخروی ؛ آلهی ، انسانی ؛ نظری، عملی اولمق اوزره ذهن بشری مشغول ایده‌بیله‌جك نه‌قدر مسائل وارسه، بر فیلسوف بونلرك جمله‌سی ایله بردن ذهننی مشغول ایدر وهر بری حقنده‌ده بر فکر سویلرمش !..

بوکون بویله بر غریب آدم چیقه‌بیلسه ایدی ، حیرت ایدردك؛ وجودینه اینانه‌مازدق ! اینانه‌مامقده دخی ــ بردن کوکه قدر ــ حقمز اولوردی ! چونکه کائنات مادیه ایله برابر وجدان بشرك بالجمله حادثاتنی ــ ولوکه اجمال طریقیله اولسون ــ احاطه ایده‌بیله‌جك وصوکره‌ده اومسئله‌لر حقنده ــ ولوکه تقریبی ویاخود فرضی اولسون ! ــ برر فکر ویره‌بیله‌جك قدر خارق‌العاده بر ذکایه مالك برآدم بولونه‌بیلمه‌سنه ــ بوکون ــ آرتق قطعیاً احتمال یوقدر . معلومات بشریه‌نك انواعی او قدر چوغالمش ، وساحهٔ تدقیق او قدر توسع ایتمشدرکه ، تك بر انسان ــ نه‌قدر خارق‌العاده اولورسه اولسون ــ آرتق بو

کهکشان معرفتی ذهننه صیغدیره‌ماز !

فقط مدنیتك بدایتنده وذهن بشرك چوجوقلغی هنگامنده ایش ، بویله دکلدی . اووقتلر، معلومات مدونه (یعنی طوپلانمش، ترتیب اولونمش بیلگیلر) نسبتاً پك آز وپك اهمیتسز ایدی. طبیعیدرکه معلومات، نه‌قدرمتنوع اولورسه، آره‌لرنده‌کی مناسباتی تعیین ایتمك واونلری یکدیگرینه قیاساً ملاحظه وتصنیف ایلمك اوقدر ایی اولور . فقط بیلدیکمز هم آز همده مشوش اولورسه ، خصوصاً اونلرك صحتنه دائرقطعی دلیللرده هنوز ابراز اولونه‌مامش‌ایسه اووقت اونلری بربرینه قیاس‌ایتمکده خطایه دوشمکدن توقی ایده‌میه‌جکمزکبی، تصنیف خصوصنده‌ده طبیعی براساس بوله‌مایز، چونکه اونلر آره‌سنده حقیقتاً اوصاف مشترکه نه‌کبی کیفیات ایسه ، ایشته اونلر هنوز تماميله تعین ایده‌مه‌مشدر . حالبوکه الك طوغرو وطبیعی بر تصنیف بو اوصاف مشترکه اوزرینه مؤسس اوله‌بیلیر، [*] بو کیفیات اصلیه ومشترکه کشف اولونمادقجه،یاپیله‌جق قیاس ، (قیاس مع‌الفارق) اولور ؛ یعنی بربرینه حقیقتده بکزه‌مه‌ین واساساً علامت فارقه‌لرله ممتاز اولان شیلری ــ جهل وغفلتله ــ بربرینه بکزتمك وعینی صنفه داخل ایتمك دیمك اولورکه پك معروف وپك مهم بر یا کاشلقدر . مع‌مافیه ، معلومات کمیتاً آز ، وکیفیتاًده نا معین اولونجه اونلری احاطه ایتمك ، البته زور دکلدر .

ایشته، میلاددن تقریباً آلتی عصراول استقلال کسب‌ایدن فلسفه بوحالده ایدی؛ یعنی فلسفه‌نك موضوعاتنی تشکیل ایدن مسائل مهمه معدود واونلر حقنده‌کی معلومات ، هم مشوش ، همده محدود ایدی . اسکی فیلسوفلرك هر شیدن بحث‌ایتمه‌سنه برنجی‌سبب‌ده بوایدی؛ دیمك‌که‌هرشیدن بحث ایده‌بیلمه‌لری ایدی. قولایلق بوندن ایلری کلیوردی . لکن برایکنجی سبب دها واردی : معلومات‌صحیحه‌نك معیارحقیقیسی اولان (تجربه)، او وقتلر، هیچ برقیمت واهمیتی‌حائز دکلدی. ذاتاً اصولی‌ده معلوم دکلدی ؛زیرا (اصول‌تجربیه) دخی

---

[١] بوندن اولکی صحیفه‌لرده تصنیفك بزجه طبیعی برعملیهٔ ذهنیه اولدوغنی ذکر ایتدم ومثال ویردمدی .

ترقیات فکریه وانکشافات مدنیه ایله تکامل ایتمش وبالخاصه تجربه یاپه‌بیلمك ایچون نیجه نیجه دقیق، نازك وحساس آلتلر ایجاد اولونمشدر. صنایع ترقی ایتمسه‌یدی بویله بر موفقیته امکان بولونه‌مازدی. بونلرك هیچ بری (طالس Thales) ویاخود (فیثاغور Pythagores) زماننده معلوم دکلدی؛ چونکه یوقدی. تجربه‌نك علمده معیار صحیح اولمق اوزره اعتباره مظهریت قازانه‌بیلمه‌سی، دور اخیر مدنیتك عرفهٔ فتوحنه مصادف اولمشدر. مصادف دیدم؛ یا کاش سویلدم! . . تجربه‌نك علمده هم (قسطاس)، همده اصول اتخاذ اولونماسی دور جدیدك فتحنه سبب اولمشدر! دیه‌لیم. واقعا اسکی زمانلرده (اسکندریه‌لی هه‌رون Héron d'alexandrie) و(سیرا کوزالی آرشیمد Archimède de Syracuse) کبی — مثلی نادر کابر — دهاة علما، تجربه‌یی رهبر تحقیق اتخاذ ایتمشلر وبوکا مکافاتاً بك مهم حقیقتلر کشف ایلمشلردی. فقط بو بویوك آدملر کندی زمانلری ایچون بر راستثنا تشکیل ایدییورلردی. تجربه‌نك اصول علم حیثیتنی احراز ایده‌بیلمه‌سی مشهور (غالیله) دورنده ممکن اوله‌بیلمشدر. او وقت بر چوق کاشفین علما ایله برابر، بر چوق مجددین فلاسفه، عینی سیاق نظره اتباع وعینی اصولی رهبر اتخاذ ایدرك اسکی احکام اعتقادیه‌یی اساسندن صارصوب خراب ایتمشلر و(دور انتباه Renaissance)ی فتح ایلمشلردی. مثلا (هاروه‌ی Harvey) (دوران دم circulation du sang) کیفیت مهمه‌سنی بالتجربه کشف ایتمکله طبابت عتیقه‌نك مبنای حیثیتنی ییقمش، وافکار علمایی (جالینوس Galien) حکیمك تحکمندن قورتارمشدر. (غالیله) ارضك کریتنی وجوه مختلفه ایله اثبات ایتمش وبر چوق قوانین مهمه بولمش؛ (قریستوف قولومب)، دنیانك بر نقطهٔ سطحیه‌سندن حرکت ایتمکله، دوراً عینی نقطه‌یه رجوع ممکن اولدیغنه قناعت حاصل ایدرك هندمملکتنی زیارته چیقمش ویولی اوزرنده آمریقایی کشف ایتمشدی. بوده دنیانك دومدوز ویا چادیر کبی برشی اولمادیغنی اثبات ایچون — تجربی بر یولدن — غالیله‌یی تصدیق ایلمشدی. فضله اوله‌رق کندی عالممزدن باشقه عالملر، باشقه انسانلر باشقه مدنیتلر اولدوغنی‌ده کوسترمشدی. فلسفهٔ جدیده‌نك واضع حقیقیلری اولان (فره‌ن‌سیس بیقن، لورد وه‌رولام Francis Bacon, Francis)

(Lord Verulam) ، ایله (رونه‌ده‌قارت René Des cartes) دخی اوزمانك
الك بیوك آدملرندن‌ایدیلر. ینه‌فلسفه‌ده الك ممتاز چهره‌لردن (هوبس Hobbes)
(غاسساندی gassendi) ودها برچوق فضلا ، برچوق صنعتکارلر وشعرا هپ
بونلرله معاصر ایدیلر. ذهن انسانیتده مشهود اولان اوعمومی اویانیقلق، ایشته
بویوزلرجه داهی‌نك محصلهٔ همتی‌در . علمده تجربه‌نك ــ اولجه سویلدیکم کبی ــ
هم معیار صحیحی، همده اصول اوله‌رق علی‌العموم مظهر قبول اولماسی بودورك
ــ بلکه الك مهم ــ صفت کاشفه‌سی‌در .

حالبوکه ایلك دورفلسفیده یونانیلر، تجربه‌یه دکل، عقللرینه، حتی وهم وخیاللرینه
اعتماد واعتبار ایدرلردی . بر بحثده ، ایلری سورولن بر دعوانك حقیقتنی
اثبات ایچون ، کیمسه قالقوب‌ده :

(اعتماد ایتمز ایسه‌ك ، اورمحك تجربه‌یه !..)

دیه برتکلیفده بولونمغی خاطرینه بیله کتیرمزدی. کتیرسه‌ده سویله‌مکه جسارت
ایده‌مزدی . او وقت فیلسوفلرك هانکیسی (بحث وجدل dialectique)ده
جربزه‌لی ایسه، حقیقت نامنه برشی تصور ایدوب فکرینی ایلری‌سورر وچکه
قوتیله ، منطق معرفتیله ذهنلره تحکم ایدردی .

دلائل تجربیه‌یه استناد ایتمیه‌رك یوروتولن مباحثاتك نه قدر قولای اولدیغنی
وهله (جربزه) ده‌نیلن (آغیز غلبه‌لغی)نك، جهلایی اقناع خصوصنده ، نه
بویوك ، نه فسونکار بر رول اوینادیغنی کورمك وبالذات تحقیق ایتمك ایستر-
سه‌کز ، بوکون دخی ممکندر: هرهانکی برمسئلهٔ غامضه حقنده عندی ادعالر
کوده‌ن وهم متحکمانه ، همده متهکمانه بر صورتده (کسدیرمه) فکرلر بیان
ایدن (عقلا)نك سویلدکلرینه باقك !. طورینه باقك !... بیکلرجه سنه‌دنبری
دهاة انسانیتك تجارب وتدقیقات صبورانه‌سیله آنجق کشفی میسر اوله‌بیلمش
بولونان حقایقك نه درجه اهمال ایدلدیکنی آکلارسکز ؛ وکوررسکزکه بر
اکثریت جاهله‌نك قناعت سهیله وطفلانه‌سی، تعیین حقیقتده مدار حکم اولونجه
آغز غلبه‌لغی قدر قوتلی بردلیل‌ده اوله‌ماز .

فقط عوامی وعقلای عوامی ، شویله بر طرفه براقه‌لم !.. بر چوق داهی متفکرلر واردرکه تجربه‌یه لزومی قدر اهمیت ویرمه‌دکاری ایچون پك صریح بر حادثهٔ طبیعیه‌یی بیله یا کاش تفسیر ایتمشلر واوندن بوسبوتون آیقیری بر معنا چیقارمشلردر. تاریخ علم وفلسفه‌ده بو خطانك امثالی پك چوقدر . بناءً علیه ایلك دورده یتیشن مؤسسین فلسفه‌یی جداً معذور کورملی‌یز . قصور ، او بویوك آدملرده دکل ، اصولده وذهن بشرك طفولیتنده‌در . یوقسه متقدمین حقیقتاً پك نافذ ، پك پارلاق بر دها ابراز ایتمشلردرکه بو کون بیله ذکانك بودرجه‌سنه حیران اولویورز .

بناءً علیه ایکنجی سببده تجربهٔ علمیه‌نك فقدانی وهله اعتبارسزلغی ایدی؛ دەیەبیلیرز!...

مدنیت معنویه ، یاواش یاواش تکامل ایتدکجه موضوعات علوم دخی تمایز ایتمش وتجارب بشریه‌نك وسعتنه، استقامتنه ، اصابتنه کوره اك اول، اك بسیط وعمومی حقیقتلردن بعضلری کشف اولونمشدر . دیمك که انسانلرك معلومات ابتدائیه‌سی بو کبی ضرورات طبیعیه‌یه تبعاً ترتیبه کیرمش وکیتدکجه آیریلوب تعین ایلمشدر. یعنی ظن اولونماسین که مدنیت بشریه، ابتدائی بر درجه‌یی آشوبده، ـ حادثات عالم حقنده ـ انسانلرجه بر آز معلومات صحیحه حاصل اولونجه ، فیلسوفلر ایله عالملر موضوع بحثلرینی تفریق وتعیین ایتمك ایچون بالاتفاق قرار ویرمشلر وکشور معلوماتی پایلاشمشلردر . خیر!.. ترقیات مدنیه سایه‌سنده بو (تقسیم اعمال division de travail) کندی کندینه واقع اولمش! ذاتاً مشاهده وتجربه آرتدقله،هردرلو کیفیات اشیا وهرنوع حوادث آراسنده (مشابهت ومغایرت ressemblance et dissemblance) نقطه‌لری، دها ایی کوروله‌بیلمش ؛ دها ایی آکلاشیله‌بیلمش! بویله اولونجه، طبیعیدرکه بوتون حادثات مشهوده وکیفیات معلومه ، بو یکی ترتیبه کوره تصنیف اولونمش . تصنیفده (اس الاساس) اولان قاعده، بر چوق افراد متماثله آراسنده حقیقی واصلی بر وصف مشترك بولمق واونی، بر صنف مخصوصك علامت فارقه‌سی اولمق اوزره تعیین ایتمکدر. [*]

[*] بو کتابك ایکنجی فورمه‌سنده بو تصنیف عملیه‌سنك ـ ذهن ایچون ـ پك طبیعی اولدوغنی سویلمش وبعض مثاللر ویرمشدم .

بوده انجق، اشیا وحادثات آراسنده ـ ظواهره باقیـه‌رق ! ـ حقیقی واساسی
مشابهتلر و مغایرتلر کشف ایده‌بیلمکله اولور . ذهن بشر، حرکت طبیعیه‌سیله
ـ حتی چوق زمانلر غیر مدرك اوله‌رق ـ بو وادیده اکمال تجربه ایده‌کلمشدر
وایده‌طوره‌قده‌در . اکمال تجربه ایتدکجه‌ده تصحیح تصنیف ایتمکده‌در . حالا
وحالا بویله‌در. علمده‌ترقی یولی بودر. بو کون بیله واقع اولان هربکی کشف،
ـ فائدهٔ نظریه‌سی اعتباریله؛ ـ اسکی تصنیفی تصحیح واصلاح ایتمکدن عبارت
قالیور. بالینه بالغنك بالق اولمادیغنی، یاراصه قوشنك قوش اولمادیغنی کشف ایتمك
علم حیوانات ایچـون بر بویوك خطوهٔ ترقی اولمشدی ؛ فقط بو کشف نه‌یی
اثبات ایتـدی ؟ وقتیله ظواهر حاله باقوبده آلدانان وبالینه‌یی بالق ، یاراصه‌یی
قوش صانان ذهن بشرك، یاکلش برتصنیف یاپمش اولدوغنی اثبات ایتمه‌دیمی ؟..
بالینه‌ایله علی‌العموم بالقلرك، یاراصه ایله بوتون قوشلرك ـ خلقتاً یعنی تشکیلات
اساسـیه وبنیهٔ تشریحیه اعتباریله ـ بربرینه بکزمه‌دیکنی کوسترمه‌دیمی ؟....
برلانطه‌نك صافی کومور اولدوغی (لاووازیه Lavoisier) بالذات وبالتجربه
اثبـات ایتمکله عینی حقیقتی میدانه قویمادیمی ؟.. اویله اولونجـه تصنیف کاملاً
ده‌کیشمه‌دیمی ؟.. عوامه: (برلانطه صافی کوموردر) دیسه‌کز، سزه کولر !..
حالبوکه باشقه برشی دکلدر ! بیلیرسکز !. .

اون طقوزنجی عصر میلادینك اك بویوك کشفی ـ شبهه یوقدرکه ! ـ
[حرارتك حرکت نوعندن برکیفیت مخصوصه] اولماسیدر . حتی [حرارتك
معـادل میخانیکیسی (l’équivalent mécanique de la chaleur) دخی بر
دستور ریاضی ایله تعیین اولونمشـدرکه ادعانك محق اولدوغنی اثبات ایدر .
حالبوکه یاقین زمانه یعنی (١٨٤٠ تاریخنه) قدر (حرارت) ، (فلوژیسـتون
flogiston) نامنده برمادهٔ لطیفه‌در؛ ظن اولونویوردی. بوکشف مهم حرارتی
مادیات صنفندن آییروب قواصنفنه درج ایتمکله اسکی تصنیفی تصحیح ایتمش اولدی.

خلاصه هرخصوصده ترقیٔ حقیقی بو وجهله تحقق ایتمشدر . تاریخ علوم
(l’histoire des sciences تاریخ علوم) حتی (تاریخ علوم) بوکا نامعدود مثاللر عرض ایدر. حتی (تاریخ علوم l’histoire des sciences)
بو(وتیرهٔ تحقیق procédé d’investigation)ك بو کون دخی دوامنی کوستریر.

بویله اولونجه، یاواش یاواش، حادثات عالم دها طبیعی، دها معقول بر تصنیفه قابلیت اکتساب ایدییور ؛ وبو تصنیف طبیعی سایه‌سنده هر جنس حادثات برعلم مخصوصك موضوعی اوله‌رق ـ کندی کندینه ـ تعین ایتمش بولونیور، دیمکدر . معلومات تفصیلیه‌مز بو درجه چوغالنجه ـ طبیعی‌درکه ـ اونلری بر کشی‌نك ذهنی احاطه ایده‌مز اولویور. تجربه، تحقیقاتده (اصول Méthode) اتخاذ اولونونجه بر آدمك عمری ، قدرتی‌ده بوکا کفایت ایده‌میور ؛ بناءً علیه بالضروره تقسیم اعمال حصوله کلیور . [*] لك بسیط ، الك عمومی حادثاتی موضوع بحث ایدینن علوم ، الك اول (معلومات مشوشه Connaissances confuses) کتله‌سندن آیریلوب کسب استقلال ایدییور . متخصصین علوم ، هر علمك قواعد واصولنی وضع وتعیین ایتدکدن صوکره‌ده هر علم کندی کندینه ترقی ایدییور . وینه طبیعی اوله‌رق ـ بردها ـ تقسیم اعماله معروض

---

[*] مشهور انکلیز فیلسوف معاصری متوفی (هربرت سپنسر H. Spencer) بو مسئله حقنده پك مهم بررساله یازمشدر . (١٨٥٤ سنهٔ میلادیه‌سنده قوارترلی ره‌وییو Quarterly Rewiew ده اولا طبع اولونمشدی ؛ صوکره رساله شکلنده دفعات ایله نشر اولوندی .) بو رساله‌ده سپنسر ، علومك صورت ظهور وتکوننی موضوع بحث ایتمش وبالآخره (تصنیف علوم classification of sciences) نامیله یازدیغی اثر معتبر ایچون او تدقیقاتی زمین استناد اتخاذ ایتمشدر . بو بحثك فیلسوفلر وعلما عندنده بویوك براهمیتی واردر. او سببلدرکه (فلسفیات یقینیه philos. positive) مؤسسی (اوغوست قونت A. Comte)ایله و(آلکساندربای‌ن Alexander Bain) ودها سائر فیلسوفلر ایله (سپنسر) آره‌سنده سورکلی مناقشات وقوعه کلمشدی. سپنسر ، اطرافیله بوبحثی احاطه وحسن اداره‌ایتمش و‌ایچون (قونت) دن آیرلدیغنه دائرده آیریجه بررساله یازمشدر. (بەین Bain) منطق کتابنده سپنسرك تصنیفنی رداً تنقید ایلمشدر. مادیوندن مشهور (لودویغ بوخنەر Ludwig Bûchner) دخی فلسفه ایله علومك روابط متقابله‌سی حقنده پك ایی بر مقاله یازمشدرکه ، (طبیعت وعلوم Natur und Wissenschaft) نام کتابنده مندرجدر . تصنیف علوم بحثی اهمیتلی اولمقله برابر بودرس کتابنده وخاصةً ائه‌پیسته‌مولوژی) بحثنده یر بوله‌میه‌جغی ایچون تطویل مقالدن صرف نظر ایدییورم. فقط ، طبه افندیلرك التماسی اوزرینه بومسئله‌یه دائر وقتیله ایکی اوزون مقاله یازمشدم. (علوم اقتصادیه) مجموعه‌سنده مندرجدر؛ اصحاب مراقه‌اونلری ـ شیمدیلك ـ توصیه ایده‌بیلیرم .

اولیور . حکمت ، ریاضیات ، طبیعیات بوکا بك کوزل مثاللر عرض ایدر ،
خلاصه اوته‌دنبری ترقیات علمیه وفکریه بووادیده وبووجهله واقع اولمشدر.
حالا عینی صورتله معلومات چوغالیور وضبط وربطه آلنه‌رق نظام آلتنه کیر-
یورکه اصطلاح معناسیله (علم science) اصل ، بوکا دیرلر .

فلسفه ایله علومك حقیله روابط ومناسباتنی آکلامق وتعیین ایتمك ایچون،
علمك تاریخ تکاملی رهبر تحقیق اتخاذ ایتمکه مجبورز. بونقطهٔ نظردن مسئله‌یی
تتبع ایدن محققین ، (علومك تاریخ تکوینی La genèse des sciences)
[*]نی کوستره‌رك ادعا ایدییورلرکه اولا فلسفه، بالجمله معلومات نظریه‌یی شامل
ایمش؛ اونك ایچون ، اسکی یونان فیلسوفلری - براز یوقاریده عرض ایتدیکم
کبی - هرشیدن بحث آچارلر ؛ هر حادثه‌دن بر مسئله چیقاریرلر واونی کندی
خیاللرنجه حل ایدرلرمش . چونکه معلوماتك او زمانکی درجه‌سنه کوره ،
موضوعات علمیه ایله مسائل فلسفیه هرج ومرج ونا معین بر حالده بولونیور
ایمش . (قوامسزلغی inconsistance) وبسیطلکی اعتباریله عادتا بر (سحابیه
Nébuleuse) یه تشبیه اولونان بو قارما قاریشیق کتلهٔ معلوماتدن ، الك اول
(ریاضیات) دیدیکمز شعبات علمیه‌نك موضوعاتی آیریلمشدر . فقط ریاضیات
دیدیکم زمان، (جبر algèbre)، (حساب تمامی و تفاضلی Calcul intégral
et infinitésimal) کبی پك یوکسك ونظری اولان شعبات علمیه‌یی آکلا-
مایکز . اونلر صوك زمانك فتوحاتندندر ؛ یاواش ، یاواش وعلی مراتبهم
کشف اولونه‌بیلمش سیستملردر . بوراده ریاضیاتدن مقصد ، بوتون کمیات
ومقادیر علمنك اساسنی تشکیل ایدن الك بسیط وابتدائی حساب وهندسه‌در .
بوشعبهٔ علمیه‌نك سائرلرندن اول تأمین استقلال ایده‌بیلمش اولماسنه سبب‌ده ،
موضوعات اساسیه‌سنك فی‌الحقیقه پك بسیط ومعین (معطایات données)دن

---

[*] موضوعات‌علومك، اتفاق علما ایله تفریق وتعیین ایدلمش‌اولدوغنی ایما واشراب
ایده‌جك صورتده بیان مطالعه ایله‌ین بعض جدی متفکرلره تصادف ایتدم . زنهار بو
خطایه دوشمه‌یه‌سکیز. مشهور (ژاق‌ژاق روصو J. J. Rousseau)نك پك‌معروف
اولان (عهد اجتماعی contrat social) خطاسی اینته بودر .

عبارت اولماسیدر. (اعداد les nombres) واو اعداد آره‌سنده‌كی نسب ثابته
كبی !... صوكره كندینه ، عظیم ترقیاته مظهر اوله‌رق ، ریاضیاته
(علوم حكمیه sciences physiques) یه‌ده تأثیر ایتمش وبویوك یاردیمی طوقو-
نمشدر . علوم حكمیه، اول امرده، قونترولسز تجربه‌لرك محصولی ایكن یعنی
صرف (تدریجی empirique) ایكن ، صوكره تصحیح اصول ایله (تجربی
expérimentale) اولمش وداها صوكره اصول ریاضیاتك تطبیقاتی سایه‌سنده
(علوم صحیحهٔ ثابته sciences exactes et positives) درجه‌سنه ارتقا ایتمكله
حیثیت حقیقیه‌سنی قازانمشدر . یوقسه بدایتده فلسفیاتدن معدود بولوندوغنده
شبهه یوقدر. میلاد عیسادن تقریباً بش عصر اول شهرتشعار اولان (فیثاغور
حكیم Pythagore) جنوبی ایتالیاده كائن (ئه‌له‌آ Elée) نام یونان مستملكه‌سنده
برمدرسه تأسیس ایتمشدی كه تاریخ فلسفه‌ده (ایتالیا مدرسه‌سی Ecole Italique)
دیه پك معروفدر . بو مدرسه‌نك مذهب فلسفیسی اساساً وتماماً (ریاضی)
ایدی وارباینه (ریاضیون = les mathématiciens = οἱ μαθηματικοὶ)
دیرلر ایدی كه فلسفه‌نك منحصراً ریاضیات احكامنه مستنداولدوغی دور تفكره
مثالدر . كذلك بو حكیمدن تقریباً بر بچق عصر صوكره یتیشن وفلسفه‌نك
استقلالنی خیلیدن خیلی تأمین ایدن (افلاطون) بیله كندی مدرسه‌سنك قپوسنه
(ریاضیات بیلمه‌ین بورایه كیره‌مز!) جمله‌سنی یازدیرمشدی. حالبوكه اوزمانلر
ریاضیات فلسفه‌دن آییله‌رق، چوقدن برعلم مستقل اولمشدی. فقط فیلسوفلر،
او علمی ینه برشعبهٔ فلسفیه اوله‌رق تلقیده دوام ایدییورلردی .

بو ایتالیا مدرسه‌سنك رقیبی اولان (مدرسهٔ یونانیه Ecole Ionique)نك
تعلیماتیده نظر دقته آلیرسه‌ق ، ینه عینی كیفیتك عینی صورتله وقوعنه شاهد
اولورز. بونلر واقعا (ریاضیات) ایله‌دخی علاقه‌دار ایدیلر. لكن (طبیعیون ==
les Physiologues == *οἱ φυσιολόγοι*) عنوانی طاشییورلردی؛ چونكه تحری
حقیقتده مبدأ حركتلری طبیعت ایدی. نظریات فلسفیه‌لری دخی طبیعیاته مستند
بولونیوردی. او وقته كوره بو تعبیر، علوم مجردده‌دن ماعدا بالجمله معلوماتی شامل
ایدی؛ اسكی فلاسفهٔ طبیعیون، علائم جویه‌دن، ییلدیزلردن، كرهٔ ارضك احوالندن،

عالم عضوی یه واحوال روحیه یه عائد حادثاتدن ـ بالکلیه ـ بحث ایدرلردی که بوصنوف حادثاتك هر بری ارتق ـ بوکون ـ بر علم مخصوصك موضوعنی تشکیل ایدییور. هیئت، قوزموغرافی، طبقات الارض، فیزیولوژی، پسیقولوژی، الخ!... کبی!...

یوقاریده دیدیکم وجهله ریاضیاتی متعاقب، علوم طبیعیه وحکمیه ـ ایکنجی طاقم اوله رق ـ فلسفه دن آیریلوب بوسبوتون تعین ایتمکه باشـلادی که بو ترقیات (دور انتباه)ده واقع اولمشدر.

علم روح، ارسطو ایله طوغمشدی دەنیلەبیلیر. زیرا بو استاد ، هرکسدن اول (περὶ ψυχῆς یعنی: روحه دائر) بر اثر یازمشدی. فقط (روحه دائر) اولمق اوزره موضوع بحث ایتدیکی مسائلی بالخاصه فلسفه مباحثندن آییرمامشدی. نته کیم عینی زمانده (علائم جویه météorologie)دن ده بحث ایتمك اوزره بر کتاب یازمشدی، واوکبی حادثات دخی ـ کندنجه ـ فلسفه موضوعاتندن معدود ایدی. قرون وسطایه قدر، (علم روح) ، ارسطونك براقدیغی کبی قالدی. حتی اولا نوفلاطونیلر وشرقده بالخاصه ابن سینا ، مباحث روحیه یی ـ ایچه ـ قورجالادقلری حالده، پسیقولوژی، ینه بر علم مستقل اوله مادی . نهایت اون سکزنجی عصر میلادی نك بویوك فیلسوفلرندن (دەیوید هیوم David Hume) (١٧١١-٧٦٠) بالخاصه مباحث روحیه یه انظار دقتی جلب ایتمکله برابر، کندی همتیله، اونی بر عالم مستقل صاییله جق درجه یه کتیردی. بوکون ایسه باشلی باشنه بر علمدر؛ علی الخصوص (Psycho-physiologie)، زمانمزك عالم فیلسوفلرندن (Wundt ووند) وامثالی کبی مدققینك تحقیقات فعالیه سی سایه سنده بر علم تجربی اولمشدر.

کیمیایه کلنجه، بو علمك تاریخی، شو طرز تکامله، بلکه الك کوزل وواضح بر مثال اولور. (الکیمیا Alchimie). بدایتده خرافات ایله قاریشیق، اسرارانکیز بر مجموعهٔ معتقداتدن عبارت ایدی، (علم جفر)، (علم نجوم) ، (علم خواص) کبی فالجیلقله دخی غایت صیقی علاقه سی واردی ؛ هرماده دن آلتون یاپمغه قادر بر (سحر Magie)در ظن اولنوردی. هرکسه اسراری فاش ایدلمز، دائما کیزلی

طوتولوردی. [*] اونك ایچون بو درلو یالان علملره (علوم غریبه (c nces
occultes) نامی ویریلیردی . (هرمس Hermès Trismégistos) زماننده
بوسبوتون بو (سحربازلق علمی). بر عجیب فلسفه شکلنی آلدی . فقط هرشیئی
آلتونه تحویل ایتمك حرصنه طوتولەرق تدقیقاته گیریشەنلر چوغالدیغی ایچون
معاملات کیمیویه ایله کوندن کونه الفت حاصل اولمغه باشلادی وبوالفت تجارب
عملیه‌یی ـ بالضروره ـ تنظیم وتنسیق ایتمکه خادم اولدی. حتی تصادفی اولەرق
بعض مهم کشفیاتەده موفقیت الویردی . عربلر زماننده الکیمیا بو درجه‌یی
بولمش و(تدریجی) اولەبیلمشدی . او زمانك اك مشهور الکیمیائیوننندن (ابو
جابر بن حیان الصوفی) حامض آزوتی کشف ایلەمشدی. اون سکزنجی عصره
گلنجه‌یه قدر بوعلم بویله (تدریجی) بر درجەده قالدی؛ معمافیه بو ساحەده خیلی
مهم کشفیات اجرا ایدیلەبیلدی . نهایت مشهور (لاووازیه Lavoisier) ،
(کیفیت تحمضی l'oxidation) کشف ایدرك ، بالجمله حادثات کیمیویه‌نك
حقیقت اصلیه‌سنی تعریف ایتمش اولدی . او وقت اصولی‌ده کندیلکندن تعین
ایتدی و(تجربی) بر علم صیره‌سنه گچدی . اك مهم قوانین ثابته‌سی بولوندی.
حاصلی او قدر باشقەلاشدی که، او اسکی شارلاتانلقدن تمییز ایتمك ایچون اسمنه
ارتق (کیمیا) دەنیلدی. طوغرو یولی بولونجه، بومرحلۀ ترقی‌ده دخی قالمادی.
اصول ریاضیه‌یی قبول وتطبیق ایدیلدن بری بر (علم صحیح) اولیویردی. اساساً
تجربی اولمقله برابر، بوگون برده (کیمیای نظری) واردرکه عادتاً علوم مجردەدن

---

[*] شعرا ومشایخ صوفیه‌نك سرایلندی اولان مولانا جلال الدین رومی‌نك شو بیتی معروضاتمی تصدیق ایدر: مشار الیه مثنویده (از کرامات بلند اولیاست + اولین شعر است وآخر کیمیاست) دییورکه شعر ایله کیمیانك (سحر) دکل (کرامت) درجه‌سنده تلقی ایدلدیکنی اثبات ایدر. فضله معلومات ایچون، مشهور (Berthelot) و(Hoëffer) ه باقیکز. (هرمس) اسمی شرقده شهرتشمار اولمشدر . حتی برهان قاطع نامنده‌کی لغت کتابنه بیله گچمشدر . تاریخ حیاتی واصلی فصلی پك معلوممز اولەمایان بو غریب آدم الکیمیائیونك اك بویوكلرندندر. دائما بو علمی (سر) طوتاردی . اونك ایچون اسمی اصطلاح اولمشدر : (Hermétiquement fermé) صیم صیق قاپالی دیمکدر . عربلر صیق صیقیه قاپانان شیشه قاپاقلرینه (هرمادجه) دیرلردی. بوتون بو تعبیرات هرمس کلمه‌سندن آلنمشدر وبو آدمك تفردینی کوستریر .

صابیلیر ومسائل کیمیویه ارتق ریاضی دستورلرله حل ایدیله بیلیر. عینی زمانده بو تکامل ، کیمیاده تقسیم اعمالی ده اقتضا ایتدی. (کیمیای عضوی) ، (غیر عضوی)، (کیمیای صناعی)، (کیمیای حیاتی biochimie) کبی شعبات معینه‌سی واردر .

موضوعات علومك بو صورتله تعین وتمایزنی ، وتتبع حادثاتده بالضروره تقسیم اعمال وقوعیله معلومات بشریه‌نك نسق وانتظام اوزره ترتیبه کیردیکنی، الحاصل علومك نصل تولد وتشکل ایتمکده بولوندوغنی تحقیق ایتمك ایچون، ترقیات فکریه‌تاریخنی قاریشدیرمغه بیله لزوم یوقدر . بو تکامل ـ بوکون ـ کوزومزك اوکنده‌ده واقع اولویور؛ چونکه اوته‌دنبری دوام ایدوب طورویور. آردی آراسی کسیلمه‌مشدر. مثلا :

(علوم اجتماعیه Sciences sociales) صنفنده داخل بولونان بر چوق علومك قسم کلیسی، واقعا چوقدنبریدر، تعین ایتمشدی. ارسطونك (politique) دیدیکی مجموعهٔ معلوماتدن برچوق شعبات علمیه آیرلمشدی. فقط بالخاصه (علم اجتماعی Sociologie) اولا (اوغوست قونت Auguste Comte) ك و همان اونی متعاقب سپنسر H. Spencer)ك همتیله وجودبولدی ویکی برعلم مخصوص اولدی. حالبوکه (علم اقتصاد Economie politique) ـ بعض اسباب ضرو- ریه‌دن ناشی ـ تقریباً بر عصر اول (آدام سیمث A. Smith) طرفندن ـ اصول وقواعد اساسیه‌سیله ـ وضع ایدلمشدی .

(باقته‌ریولوژی Bactériologie) و (اوسه‌آنوغرافی Océanographie) ودها بعض امثالی کبی عاملر ایسه بزدن اول طوغمامشدر. بز اونلرك صورت تولدینه شاهد اولدق !..

الی آخره !.....

بومعروضاتم ، سزه بو بحثدن برمثال ویرمك ایچوندر . بناءً علیه بو قدر تفصیلات کفایت ایدر. یالکز شوراسی خاطریکزده قالسین که بوتون بوعلوم، وقتیله فیلسوفلرك موضوع بحثنی تشکیل ایدن (هرج ومرج) برکتلهٔ معلوماتدن آیرلمشدر. [بو کونکی درجهٔ کمال اوزره او کتلهٔ معلوماتده مندرج بولونیور-

لردی] دیمك ایسته‌میورم. صاقین اویله ظن ایتمیه‌سکز !... او اسکی زمانلرده فلسفه مباحثنی تشکیل ایدن معلومات مشوشه ، برچوق مسائل مختلفه‌یی شامل ایدی. بومسئله‌لر دخی (غیر متجانس hétérogène) برسوری حادثات طبیعیه‌یه متعلق بولونیوردی . تجارب ایله برابر معلومات بشریه‌نك ترقیات طبیعیه‌سی سایه‌سنده بونلرك ایچندن هربری یاواش‌یاواش آیرلدی وباشلی‌باشنه ترقی ایدرك بوکونکی حاله کلدی]، دیمك ایستیورم‌که حقیقتده بودر .

او حالده فلسفه‌ده ـ بالخاصه فلسفه‌یه عائد اولمق اوزره ـ نه قالدی ؟.. وبویله کیدرسه ـ نه‌کیم کیده‌جکدرده !.. ـ نه قاله‌جق ؟ خلاصه (علومك ترقی‌سی وتعددی فلسفه‌یی کلیاً محو ایدوب اورطه‌دن قالدیره‌جقمی ؟)

ایشته شیمدی تحقیق ایده‌جکمز مسئله بودر .

علوم مختلفه‌نك نصل تکون وکسب استقلال ایتدیکنی، تفصیلات سابقه ایله البت ا کلادیکز. بوحقیقتی، بزلردن چوق اول، عربلرا کلامش وتسلیم ایتمشلردی. (تمایز العلوم بتمایز الموضوعات) جمله‌سی بوکیفیتك عربجه بر دستور افاده‌سیدر. ومشهوردر. بوکون بوکیفیتك (مبدأ تکامل Le principe de l'évolution) ایله صیق صیقی‌یه علاقه‌دار براثر ترقی اولدوغنی، حتی هر طرز تکاملك اقتضا ایتدیردیکی (تخلف différenciation) نتیجه‌سی عد ایدلمك لازم کله‌جکنی پك اعلا بیلیورز.

شو تقدیره کوره علوم، کیتدکجه، حادثات عالمی ، جنسلرینه کوره آییروب موضوع بحث ایده‌جك وبناءً علیه اصلاً یکپاره اولان بو کائناتی ـ تجلیات متنوعه‌سنه نظراً ـ اقسامه آییروب دها محدود ومعین بر دائره ایچنده تتبع ایلیه‌جك ومنحصراً بر جنسدن اولان حادثات متماثله‌نك قوانین ثابته‌سنی بولمغه چالیشه‌جقدر. علمك دائره‌سی ـ ا کلاشیلیورکه ـ (اختصاص spécialité)در . فلسفه‌نك غایه‌سی بوتون رموز کائناتی وسرائر حیاتی ـ بر نظر شامل ایله احاطه ایدوب،(وارلق دیدیکمز معمای مبهم) حقنده معقول برنظریه ترتیب ایده‌بیلمکدر. فائده‌سی‌ده،او نظریه‌یه کوره بر (دستور عمل) اقامه ایدوب ـ ممکن اوله‌بیلدیکی

قدر ـ فطرتك ايجابات احكامنه اتباعاً ياشايابيلمكدر. انجق بو شرط اساسی‌يه رعايتله مسعود اوله‌بيله‌جكمزه ايناniيورز .

علوم، كائنات نامتناهيه‌نك محدود بر ساحهٔ تجربه‌سنده ، محصور بر دائرهٔ اختصاص ايچنده، وارلغك انجق برنوع سلسلهٔ حادثاتنی تحقيق وتفحص ايده‌بيلمكله، بويله بر (نظريهٔ عموميه théorie générale) ترتيب ايده‌بيلير مي؟.. طبيعی‌دركه ايده‌مز؛ چونكه علم ، اختصاص ديمكدر وبو اختصاص نه‌درجه‌ده تعين وتحقق ايدرسه، بر علم او درجه (مضبوط؛ متسق و صحيح) اولور . يعنی شايان اعتماد اولور . او حالده علومك، كائنات حقنده‌كی نظری ، اونك آنجق بر وجههٔ تجليسنه كوره محدود اولمق ضروريدر. نصل‌كه بونی ـ اشارتاً ـ اولجه‌ده سويله‌مش ايدم . اونك ايچوندركه بويله عمومی بر نظريه ـ لازم‌ايسه ـ اونی فلسفه‌دن بكليه‌جكز .

عجبا فلسفه ديديكمز مجموعهٔ معلوماتك موضوع حقيقيسی، علوم متنوعه‌نك موضوعندن غيری برشيمی‌در ؟.. اكر اويله ايسه (فلسفه) دخی علوم متنوعه عدادنده داخل‌در . يعنی اوده باشلی باشنه قائم؛ موضوع مخصوصی معين ، بر علم مستقلدر ؛ ديمك اولور . بناءً عليه تصنيف علومده موقعنی بولوب تعيين ايتمك لازمكلير . يوق ، موضوعی ديكر علومك موضوعاتندن عبارت ايسه ، بويله بالجمله علومك مباحثنی ـ طاقيله ـ بنمسه‌ين بر علم ، آدم عقللی تحقيقاته موفق اوله‌ميه‌جغی ايچون حقيله (يعنی اصطلاح معناسيله!) برعلم حيثيتنی حائز اوله‌ماز ؛ وشو تقديره كوره ، مادام‌كه فلسفه‌نك ، من حيث المجموع (يعنی طوپدن)وسطحی برنظرله تتبع ايتمك دعواسنده بولوندوغی شو (وارلق عالمی)نی، علوم متنوعه، تجليات مختلفه‌سنه كوره ، موضوعاته آييره‌رق بالاختصاص تدقيق ايديور وكائناته دها ياقيندن باقه‌بيليور، فلسفه‌نك تحقيقاتنه لزوم قالماز؛ چونكه علوم دها ايی‌سنی ياپمغه موفق اولويور ؛ ديمكدر .

او حالده مقام تعريفده شو ملاحظه وارد اوله‌بيلير :

[(فلسفه) ده‌نيلن شی ، معنای صحيحی ايله خصوصی بر (علم)می‌در ؟ دكليدر ؟.. بر علم ايسه موضوعنی ـ كندی دائرهٔ صلاحيتنه تخصيصاً ـ تعيين

ایدیکز ؛ تصنیف علومده یرینی کوستریکز. برعالم دکلسه، حیثیت حقیقیه‌سنی وهله لزوم وفائده‌سنی بیلدیریکز!... خصوصاً تکامل معلومات وتکمل اصول ایله علوم، کیتدکجه تعین واختصاصه میل ایده‌جکی ایچون، ایلریده فلسفه‌نك نصل بر زمین استناد بولوبده وارلغنی محافظه ایده‌بیله‌جکنی ونه‌دن دم اوره‌بیله‌جکنی دوشونوکز وبزه بونی آکلاتیکز !.....]

ایشته‌افندیلر، اسکی زمانلرده هرعلمدن زیاده قیمت واعتباره مظهراولان فلسفه‌نك، هرکسدن فضله حرمت واعتماده شایان کورولن فیلسوفلرك بوصوك زمانلرده معروض قالدقلری اڭ جدی اعتراض بوندن عبارتدر ؛ دیه‌بیلیرم . بو اعتراض پك جدیدر ؛ چونکه فلسفه‌نك حیثیت ذاتیه‌سنی انکار ولزومنی استخفاف ایدییور .

فقط ، غریبدرکه فلسفه بوندن قوت آلیور ؛ زیرا بواعتراض ـ اورطه‌یه اویله برمسئله فیرلاتوب آتیورکه ـ ماهیتی‌اعتباریله ـ بالخاصه فلسفه مسائلندن صاییلیر؛ وبوکبی مسائل عمومیه‌یی حل‌ایتمك صلاحیتی، انجق فلسفه‌نك ایشی‌در. دیمك‌که، بز بواعتراضده (وامثالی وارسه امثالنده ده) فلسفه‌نك لزوم وبقاسنی تأیید ایدر بردلیل قوی‌ده بوله‌بیله‌جکز . اونك ایچون، مثلاً ، بونی برمسئله اوله‌رق موضوع بحث‌ایده‌جکز. ذاتاً اسلاف ومعاصریمزدن برچوق فیلسوفلر مجبوراً بو بحثی آچمشلردر ؛ بن اونلرك فکرلرینی سزه خلاصةً نقل ایدرك کندی دوشوندکلرمی‌ده ـ علاوتاً ـ بیان ایده‌جکم .

دیدیکم کبی، همان هر فلسفه کتابنده بوتعریفی وامثالنی رد ایتمك ایچون ملاحظات مهمه‌واردر. فقط معاصر فیلسوفلر میاننده، بوبحثی اطرافیله ضبط واحاطه‌ایدوبده لایقیله تنقید ومناقشه ایله‌ین ـ بنم تقدیرمه‌کوره ـ (پاوولسه‌ن Paulsen)در . [*] اولا اوندن وصوکره دیکر بعض معروف فیلسوفلردن بعض مطالعات آله‌رق اونلری شرح وتنقید ایده‌جکم .

---

[*] برلین دارالفنونی فلسفه معلمی اولان بوذاتك اسمی یوقاریده بریرده کچمشدی. (مدخل فلسفه) نام اثرندن بعض ملاحظات نقل ایتمشدم. شیمدیکی موضوع بحثمز دخی ینه او اثرده بویوك برباب تشکیل ایدر .

بوقاریده‌کی معروضاتمدن ـ طبیعی ـ پك قولای آ کلامش اوله‌جقسکز ـ درکه، بوتون مسئله (فلسفه بر خصوصی علم‌میدر ؟. دکلی‌در ؟..) سوألنه منجر اولویور وبو سوأل فیلسوفلره توجیه ایدلمش بولوندوغی ایچون، جوابنی ویرمك دخی انجق اونلره دوشویور .

فیلسوفلر بو سوأله ایکی صورتله جواب ویرمشلردر . ویریلان جوابلر ـ طبیعی ! ـ فلسفه‌نك وجه تلقیسنه کوره واقع اولمشدر ؛ یعنی کایشی کوزل برجواب اولسون دیه سویلنمش سوزلر قبیلندن دکلدر . ذاتاً انجق بویله اوله‌بیلیردی ! زیرا بالخاصه فلسفه ایله مشغول اولان هر (صاحب ـ مسلك) متفکر ، ـ کندی نقطهٔ نظرنجه ـ فلسفه‌نك موضوعنی ، غایه‌سنی ، فائده‌سنی ، اصولنی تعیین وتعریف ایتمکله بویله بر (سوأل مقدر)ه ضمناً جواب ویرمش اولویور دیمکدر .

(فلسفه ، علوم متنوعه‌دن آیری غیری بر شیدر !) دینلر اولمش !... بویله برادعا ایلری سورولونجه بوفرقك (شکل واصول forme et méthode) اعتباریله‌می، یوقسه‌موضوع بحث‌اعتباریله‌می تحقق ایتمکده بولوندوغنی آ کلامق مجبوریتی حاصل اولور .

« بوایکی سیاق نظره کوره باشلیجه ایکی ادعا ایلری سورولمشدر. ادعانك برینه نظراً فلسفه‌نك ، کندینه خاص بر ساحهٔ حقیقتی واردرکه باشقه بر علم اوراده دعوای صلاحیت ایده‌من . بناءً علیه تصنیف علومده فلسفه آیری بر علمدرکه سائرلریله روابط منتظمه عرض ایدر. [یعنی کندی باشنه برموضوع حقیقیسی واردر و اونی تتبع ایده‌جك برزمین تحقیقیده واردر.] دیکر ادعایه کوره فلسفه‌نك موضوعی سائر علوملککی‌نك عینیدر . فقط فلسفه اونی باشقه بروجهله تلقی وبرطرز دیکرده تتبع ایدر. [یعنی فلسفه،علوم سائره‌دن انجق شکل واصول اعتباریله تمایز ایدر .] »

« بوایکنجی ادعا ، عصرحاضرك (اون طقوزنجی عصرك!) نصف اولنده تحکم ایتمشدی . (فلسفهٔ نظریه philosophie spéculative)نك دعواسی بو

ایدی . [تحقیقات تجربیه‌یه وبناءً علیه کشفیات علمیه‌یه قطعاً اهمیت ویرمیه‌رك صرف قدرت تصورله حقایق اشیایه واقف اوله‌بیلمك امیدندن قوت آلان] بوفلسفه نظرنده بوتون شو (وارلق عالمی) ، ایکی وجهله قابل تتبعدر . بری فلسفی ، دیکری‌ده علمی بر سیاق نظرله !.. یعنی بری تصوری ، دیکری‌ده تجربی برصورتده !........ علمك وظیفه‌سی، (اصولی برتجربه expérience méthodique) سایه‌سنده حادثات (یعنی جزئیات) حقنده اکتساب معلومات ایتمکدر. فلسفه‌نك، وظیفه‌سی‌ایسه ـ کندینه مخصوص بر(وتیرهٔ تحقیق procédé d'investigation) ایله ـ اشیانك حقیقت ذاتیه‌سنی ویکدیکری آراسنده‌کی روابط باطنه‌یی کشف ایتمکدر . » [*]

(پاوولسه‌ن) شونقل ایتدیکم سوزلری ایله ـ بو ایکی طرز تاقی حقنده ـ صریح وقیصه بر فکر ویردکدن صوکره ، فلسفه‌یی بر علم مخصوص اوله‌رق قبول ایدنلری رد ایدییور بو خصوصده‌کی ملاحظاتی ، اعتقاد زمانه‌یه ترجمان اولمق اعتباریله طوغرودر . خلاصهٔ افاده‌سی شودر :

[صرف تصوری برفلسفه‌دن، انسانلرك صدقی صیبریلوبده، امنیتی منسلب اولونجه ، فلسفهٔ نظریه دخی اعتباردن ساقط اولدی . تجربه‌یه محتاج ومفتقر اولمیه‌رق، صرف معقولات و(مفهومات Concepts)ی ـ منطقی بر صورتده ـ اعمال ایتمکله حقیقت اشیایه دائر (معلومات انیه connaissance pariori) قازانمق امکاننه ، زمانمز آرتق ایناتمیور . حقیقت، بر اولدیغی کبی، اوکا ایصال ایدن طریقده بر اولمق کرکدر ؛ اوده (ترتیب معقولاته الویریشلی بر تجربه rationalising experience)در. فیلسوفلره مخصوص بر(شاهراه Royal road) یوقدر . صرف تصور ، ینه معلومات اوزرینه مستند بر دوشونوشدر ؛ فقط دوشونمه‌نك بو کولمش چارپلش برصورتی‌در. بونده زمین استناد اولان معلوماته کلنجه ، ینه محصول تجربه‌در ؛ اویله اولدوغی ، نظریون عندنده مسلم اولماسه بیله !....]

---

[*] (Paulsen) ك (فلسفه‌یه مدخل Introduction to philosophy) نام اثرندن وانکلیزجه‌یه ترجمه اولونمش نسخه‌سندن اقتباس ایدلمشدر .

(پاوولسەن) يكى برشى سويلەمش اولميور ؛ — بوتون معلوماتمزك تجربهٔ حسيه محصولى اولدوغنى ادعا ايدن — (فلسفهٔ تدريبيه Philosophie empirique) اربابنك دستور معروفنى تكرار ايتمش اولويور. زمانمزده — فى الحقيقه — اعتقاد راجح بودر . ايلريده مذاهب فلسفيه بحثنده بوكبى عقايد مشهورەنك قيمتنى تقدير ايدەبيلمك ايچون تحليلات وتفصيلاته كيريشەجكم .

شيمدى بحثمزه دوام ايتمزدن اول شو نقطەده براز توقف ايدوب — يوقاريده كچن — فلسفه تعريفاتنه ارجاع نظر ايتمليز. بونده مجبوريت حاصل اولدى ديمكدر . چونكه ، زمانمزك شو حكمى — مطلقا — مصيب ايسه ، تعريفات مذكورەدن هانكيسنى چوروكه چيقارەجغمزى ، شيمدى ، پك اعلا تعيين ايدەبيليرز .

كچنكى درسلرى اونوتمامش ايسەكز ، درحال دەقارتك تعريفنى واونك دلالتيله قينالى زادەنك ونصيرالدين طوسىنك ملاحظاتنى درخاطر ايدەجكسكزدر.

بيليورسكزكه دەقارت، فلسفەيى تعريف ايچون: [مبادئ اولادن بالبداهه استدلال اولونان حقايقك علمى‌در .] ديمشدى. مبادى، بوفيلسوف نظرنده، صرف عقلى و(انى apriorique) برطاقم حقايق كليه ايدى‌كه يقينياتدن اولمقله برابر، قطعاً محصول تجربه دكل ايدى. حتى تجربه ايله هيچ برعلاقەسى يوقدى. بلكه تجربەيه رهبر ، وعينى زمانده ناظم ومقياس اولان شى ، ايشته او مبادى ايدى. بونلره دەقارت (افكار وهبيه idées innées) ديمشدى، يعنى تجربەدن طوغمامش، فقط، الله طرفندن انسانه موهبةً بخش اولونمش، برطاقم حقايق ثابته وقيمه اولمق اوزره اونلرى قبول وتسليم ايلمشدى. دەقارت ايشته بو مبادئ اولادن بر چوق حقايق چيقاريور واونلرى يالكز منطقى برصورتده استخراج ايديوركه (عقليه rationalisme) و(فلسفهٔ نظريه philosophie spéculative) ديدكلرى ايشته بوطرز فلسفى‌در. (پاوولسه)نك، رديەسى بوكا قارشى‌در. بزم (قنالى زاده)نك (خواجه نصيرالدين طوسى)دن نقل وروايت ايتديكى تعريف دخى (rationaliste)جەدر. [روش حكيم ونظر فيلسوف، قضاياى عقل صرف تتبعنه مقصور] [*] اولونجه،

---

[*] يوقاريده كچن فصللرده فلسفه تعريفاتنه تكرار باقيكز .

کشف حقیقت ایچون تجربه‌نك ذره قدر اهمیتی ویاردیمی اوله‌ماز . چونکه فیلسوف ، حقیقته واصل اولمق ایچون ـ کندینه خاص اولان ـ بو شاهانه یولدن، کسدیرمه کیدر وکوزینی آچوب کائناته باقمغه بیله حاجت کورمه‌دن او کائناتك حقیقتنی کشف ایده‌بیلیر. آرتق تفرعات وجزئیات اموره تعلق ایده‌بیلن تجربه‌یه البته اهمیت ویرمز . او دیکنلی وطولامباج یولدن کیتمکه تنزل ایتمز .

کوروبیورسکزکه پاوولسه‌نك ادعاسیله (rationalisme) مذهب فلسفیسی طابان طابانه ضد دوشیور . بو آلمان پروفسوری بوکون مقبول اولان اصوله طرفدار واکثریت اوزره تحکم ایدن اعتقاده ترجمان اولدوغی ایچون، دەقارتك، نصیرالدینك ، قینالی زاده‌نك وبوتون فلسفهٔ نظریه اربابنك بو مسئله حقنده شایع اولان دستور اعتقادینی چوروتیور وتماماً اعتباردن دوشوریور. [*]

[*] زمانمزده علی‌العموم اذهان متفکرینه حکمفرما اولان بو اعتقاد، (راسیونالیزم)ك رواجنه کلیاً کساد ویرمشدر . بوکاده سبب بالخاصه زمانمزده علومك فوق‌العاده بر درجه‌ده ترقیسی وانکشافاتی واصول تحقیق اوله‌رق تجربه‌نك، عادتا، هردائرهٔ معلوماتده (معیار حقیقت) اولمق حیثیتیله مظهر اولدوغی اعتباردر . فقط (rationalisme) بوسبوتون متروك ومنسی قالمشدر ظن اولونماسین ! بوکون حالا بویوك فیلسوفلردن بعض نوادر ، راسیونالیزمه مائل ، وبالخاصه (مابعدالطبیعیات)ك ، (تجربه فوقنده بر طاقم مسائل اقصی) ایله مشغول بولوندوغنه قائلدرلر. (افکار وهبیه idées innées) اعتقادی اوزرینه مؤسس بولونان (راسیونالیزم مدعاسی la thèse rationaliste)نی، الك اول ابطال ایتمکه قالقیشان ، مجدد مشهور (بەیقن Bacon)، نام انکلیز فیلسوفی ایدیکه براز یوقاریده اسمی کچمشدر. (فلسفهٔ تدریبیه Phil. Empirique)نك مؤسس حقیقیسی اولان بو ذات ، اسلافدن ارسطویی شدتله تنقید ایتمش ونظر اعتباردن دو. شورمشدی. ارسطو ، (راسیونالیزم)ك پیری ایدی. (بەیقن) بو استاد اولی باطیرمق ایچون ، مشهور (دەموقریت Démocrite)ی چیقارمش وزیاده‌سیله مدح وتحسین ایتمشدی. ارسطودن اول کلمش اولان دەموقریت (épistémologie) بحثنده (حسیون sensualiste) فرقه‌سنك امامیدر؛ و(فلسفهٔ حسیه phil. sensualiste) فلسفهٔ تدریبیه‌یه طرفداردر . چونکه مدرکات حواسی منشأ علم عد ایتدیکجه ، اصولده تجربه‌یی اساس

او حالده زمانمزك احكام فلسفيه‌سنه اتباعاً حكم ايده‌جك ايسه‌ك :

[فلسفه‌نك ، شكل واصول اعتباريله علوم سائره‌دن آيرى غيرى بر جهتى يوقدر . بناءً عليه بو نقطهٔ نظردن باقيلوبده ماهيتى حقنده بيان فكر ايدنجه ، برعلم مخصوص وممتاز دكلدر] ديمكده مضطر قاله‌جغز .

اويله ايسه، ايكنجى ادعا قاليور ؛ يعنى [فلسفه ، هرنه قدر شكل واصول اعتباريله علوم سائره‌دن فرقلى دكلسه‌ده ، كنديسنه خاص برموضوعى وبر دائرهٔ تتبعى واردر . بناءً عليه آنجق موضوع مخصوصيله ممتاز برعلم مستقلدر .] ده‌ينلرك شو ادعاسنى تحقيق ايتمك وظيفه‌سى قاليور .

اتخاذ ايتمك طوغرو اوله‌ماز. زيرا تجربه حس ايله اولور. بوحقيقته بناءً (به‌ى‌قن)ك وضع مخصوصى نظراعتباره آلنيرسه، آكلاشيليركه بو بويوك وفطين فيلسوف، ارسطويه قارشى ده‌موقريتى التزام ايتمكله ، راسيوناليزمه قارشى ، سانسوآليزمى ترويج ايتمش، وسقولاستيق مرضى‌ايله ذاتاً حال احتضاره دوشمش اولان راسيوناليزمى سوندورمك ايچون تام‌وقت مناسبنى بولمشدر. (به‌ى‌قن)ك جهاد مظفرانه‌سيله باشلايان بوجريان افكار (John Locke جون لوق) و(David Hume ده‌ى‌ويد هيوم) و(Reid ره‌يد) كبى بويوك فيلسوفلرك ياردمى ايله كيتدكجه قوت بولمش ونهايت زمانمزده بالخاصه (ميل J. S. Mill) و(هربرت سپنسر H. Spencer) ايله كركى كبى تحكم ايتمشدر. حتى سپنسرك تكامل فلسفه‌سى، (idoés innees) دعواسنه قطعياً نهايت ويرمشدر. ايكى يوز الى سنه اول (لوق Locke) ذاتاً بونى انكار ورد ايتمشدى . كورولويوركه بو جريانك منبعى والك قوتلى واديسى انكلتره‌ده‌در . آلمانياده مجدد مشهور (قانت)ك الك بيوك شاكردلرندن (شه‌للينغ schelling)، فيخته (Fichte) وبالخاصه (هه‌غل Hegel)، فلسفهٔ نظريه‌يى (romantisme) درجه‌سنه كوتورديلردى . علماى كاشفينك همات فوق‌العاده‌سى وعلوم حكميه وتجربيه‌نك ترقيات سريعه‌ى ، فلسفهٔ نظريه‌يى اعتباردن دوشوردى؛ همان اوصيره‌لرده پيدا اولان (ماترياليست)لر وبالخاصه (ياقوب موله شوت Jacob Moleschott) ، (قارل فوخت Karl Vogt) ، (لودويغ بوخنه‌ر Ludwig Büchner) كبى وعلومه منسوب جسور فيلسوفلر، هه‌غلك آچديغى جريانى طوردورديلر وفلسفهٔ تدريبيه‌يى ترويج ايلديلر . بوكون عمومى اصول بودر. (لانكه) و(پاوولسه‌ن) ودها برچوق معاصر فيلسوفلر ماترياليست اولمادقلرى حالده تجربه‌يه طرفدار-درلر. مع‌مافيه‌راسيوناليزم بوكون انكلتره‌ده واوروپاده‌يكدن برجريان آچمغه‌چاليشيور. موقع مخصوصنده بومسئله‌لرى تفصيلاً مذاكره ايده‌جكز بوحاشيه براشارتدر .

فی‌الحقیقه بو ادعا اربابی بوکون اولدقجه قوتلی بر موقع اشغال ایدییورلر؛ زیرا بعضی (بکی مسلك) صاحبلری ده بو زمره‌ده داخلدر. شیمدی الك مشهورلرندن ایکیسنك اسمنی ذکر ایده‌جکم، وفکر واعتقادلرینی ـ مختصراً ـ آکلاته‌جغم.

فلسفه‌یه بر (موضوع مخصوص) وآیری بر (دائرهٔ اشتغال) کوسترمك؛ واونی بر ـ علم ممتاز حیثیتیله ـ اقامه ایدوب، حیاتی، استقلالنی تأمین ایده‌بیلمك ایچون پك چوق تشبثاتده بولونولمش اولدوغنی (پاوولسه‌ن) بیان ایدییور؛ همان‌صکره (قانت)ك بوخصوصده‌کی موفقیتنی (قونوفیشه‌رKuno Fischer)[*]ك سوزلریله استشهاداً روایت ایدوب کچیور ؛ چونکه کندی فکری باشقه‌در . کوره‌جکز !..

[قونوفیشه‌رك ادعاسنه باقیلیرسه ، علوم آراسنده فلسفه‌یه بر موقع خاص تعیین ایدن (قانت)در. بو مجدد ، فلسفه ایچون اویله خصوصی بر زمین تتبع کوسترمشدرکه اوراده باشقه‌هیچ بر علم دعوای صلاحیت ایده‌مز : اوده (علی‌الاطلاق علم)در . « اشیا ، تجربه‌نك موضوعنی تشکیل ایدر . تجربه ـ که حقیقتده بوتون علم‌بشرك کیفیت ذاتیه‌سیدر ـ اوده فلسفه‌نك موضوعنی تشکیل ایدر . » (**)]

دییور وبوقدرله براقیور. بو سوزلرك معناسنی ـ تفصیلاته گیریشمیه‌رك ـ بن سزلره آکلاتمالی‌یم ؛ زیرا مهمدر .

اولجه سویله‌مشدم‌که، صوك دور مدنیتك نشئهٔ عرفاننده ، (صفت کاشفه le caractéristique)، انجق (اصول Méthode)، عارض اولان بر تبدل مهم ایدی. یعنی (تجربه)نك (واسطهٔ تدقیق moyen d'investigation) و(معیار

---

[*] بو ذات ، زمانمزك الك بویوك فلسفه مورخلرندندر . پك چوق کتابلر یازمش وعلی‌العموم مظهر اعتبار اولان اثرلرنده بویوك بر ثروت معلومات ونافذ بر قدرت تنقید کوسترمشدر . هنوز وفات ایتمه‌مش ایسه ، خیلی اختیار اولمق لازمکلیر . (ده‌قارت) حقنده، آیریجه بر تاریخ فلسفه یازمشدرکه پك احاطه‌لیدر. اثرلری هر مدنی لسانه ترجمه اولونمشدر.

[**] بوصوك ایکی جمله قانتك تجربه وعلم حقنده‌کی حکمنی ناطق اولمق اوزره (قونوفیشه‌ر) طرفندن روایتاً ایراد اولونمش و پاوولسه‌ن طرفندنده استشهاد صورتیله ذکر ایدلمشدر.

تحقیق (critère de vèrification) اولمق اوزره ـ عموماً وقطعیاً ـ اعتبار قازانماسی ، و [منطقه مستند اولان اسکی اصولی قیمتدن دوشوروب] یکی اصولك اساسنی تشکیل ایتمه‌سی ایدی . بو یکی اصوله اتباع ایتمك ایله علومك نه درجه فیض و قوت اکتساب ایلدیکی محقق ومسلمدر .

او حالده هر علم ، مستقلاً کندی دائرهٔ اختصاصنده ، شو کائناتك بر کوشه‌سنی، بر پارچه‌سنی، انجق بر طاقم حادثاتی ـ قیاسات منطقیه ایله دکل ، تجربه ایله !.. ـ تحقیق ایتمکی وظیفه ایدینمش اولویور ؛ وهر بری کندی موضوعنه، کندی نقطهٔ نظرینه کوره، برطاقم معلومات حاصل ایدوب (وارلق مسئله‌سی la question de l'être)نی حل ایتمکه چالیشیور دیمکدر . بناءً علیه هرعلم شو (وارلق عالمی)نه متعلق اولمق‌اوزره آز چوق برشی بیلیور. فقط (بیلمك!؟)، ایشته بوالك مهم برمسئله‌در؛ حتی الك بویوك (معما énigme)در!.. (بیلمك) نه‌در ؟.. برانسان، ناصل اولویورده بر(شی)ی بیلیور؟.. وبیلدیکنی ناصل بیلیور ؟.. واونی ، طوغرو بیلدیکندن ناصل امین اوله‌بیلیور ؟... بو امنیتك (ضمانguarantie)ی وارمی ؟.. وارسه نه‌در ؟.. الحاصل (بیلمك) وعلی‌الاطلاق (بیلکی) نه‌در؟... سلامت وصحتی، خطا وسقامتی نه‌کبی شرطلرله تحقق‌ایدر؟... بوتون‌علوم‌اشترك قیمتی‌نه‌درکه (حقیقت) بخشنده (یقین certitude) افاده ایده‌بیلدیکنه اعتماد ، طوغرو اوله‌بیلسین ؟... الی آخره !

کورویورسکزکه بوده یك جدی بر (موضوع بحث) تشکیل ایدییور ، ومتضمن اولدوغی مسئله ، بر چوق مسلسل سوألر تولید ایدوب متفرع اولویور. حالبوکه علومك، آیری‌آیری هیچ بری، بوسوأللره جواب‌ویرەمز. چونکه علوم ، بالذات (کیفیت علم) ایله مشغول اولمیور ؛ کائنات ایله ، اشیا ایله مشغول اولویور واونلر حقنده بالتجربه (معلومات) تحصیل ایدییور. علمك وظیفه‌سی انجق بودر وبو قدردر. بناءً علیه هرعلمك موضوعی ، کرك کائنات مادیه‌نك برنوع حادثاتی اولسون، کرکسه کندی نفسمزك بعضی حالاتی اولسون ، (بعض شئونات) در، وبالذات عامه نسبتله بونلر (موضوعات objets, données)در ؛ یعنی بالذات (بیلکی connaissance) دکلدر . او

بیلکی‌یی ـ ماهیتی ایله ـ تحقیق ایده‌جك بر علم مخصوص اولماسین‌می؟.. ایشته او علم، (فلسفه)در ! بالذات (بیلکی)، ایشته اونك موضوع بحثی‌در . باشقه بر علمك بو موضوع اوزرینه سوز سویله‌مکه صلاحیتی یوقدر ؛ چونکه بو موضوعه هیچ برعلم تماس ایتمز. مادامکه بوتون علممز تجربه‌دن کلیور، اویله ایسه(بیلکی) دیمك، (تجربه) دیمکدر؛ ومادامکه، فلسفه، علی‌العموم علم بشری موضوع بحث ایدییور ، اویله ایسه فلسفه‌نك موضوعی (علی‌العموم تجربه)در.

کورویورسکزکه ـ افندیلر !. . ـ فلسفه‌یی بویله بر موضوعه بنا ایتمك، خیلی جدی بر(سیاق نظر manière de voir) در . اکر ـ صحیحاً ـ فلسفه بودیمك ایسه ، نهایة لنهایه (مبحث معرفت épistémologie) . منجر اولور ؛ و ـ ارسطونك مشهور تعریفلرندن برینی [*] براز تعدیل معنا ایله تلقی‌ایدرسه‌ك ـ حقیقتاً (بوتون علومك علمی) صاییله‌بیلیر ؛ چونکه علی‌الاطلاق علمك منشأ وماهیتندن ، کیفیت حصول وتحققندن ، درجهٔ وثوق وقیمتندن بحث آچان ـ فلسفه‌ده! ـ (épistémologie)در؛ علوم‌میانندده (psychologie)در؛ شو قدر فرق وارکه فلسفه‌نك (مبحث معرفت) دەنیلن قسمی ، مختلف (نظریات علم théories de la connaissance) دن ـ تنقیدی بر صورتده!ـ بحث ایدر واونلری بربرینه قیاس ایدرك ـ حقیقته مقرونیت واصابت نقطهٔ نظرندن ـ قیمت نسبیه‌لرینی تقدیره چالیشیر ؛ حالبوکه علم روح بوکبی مسائلی قاله‌بیله آلماز واودرلو مباحثی کلیاً ترك واهمال‌ایدر. [**] یالکز کیفیت ادراکی، یعنی‌بیلکی‌نك، طویغونك میخانیزمه‌سنی ـشرائط طبیعیه‌سیله‌ـ تحقیق‌وتتبع ایدر.

بوکون فلسفه‌یی منحصراً بو حیثیتله تلقی ایدنلر واردر؛ دیمشدم ؛ بونلرك

---

[*] (بوتون صنعتلرك صنعتی وبوتون علومك علمی) دیه معروف اولان تعریفیدرکه مناقشه‌سی یوقاریده کچمشدی .

[**] شو تقدیره کوره (مبحث وجود l'ontologie)، (épistémologie مبحث معرفت)دن آیریلیر واونك دائرهٔ تعلقندن خارج‌قالیر. بوکون‌بالخاصه (مابعدالطبیعیات)، بو (ontologie) یه منجر اولمش کبی‌در .

الك مشهوری (برادله Bradley) ایله (برغسون Bergson)در . [*] بوایكی فیلسوفك بو مبحثده طرز محاكمه‌سنی درت سطرله عرض ایتمك ممكن دكل ایسه‌ده، بونقطه‌یی دخی مهم براقامق ایچون، اومتفكرلرك ناصل دوشونوبده بوفكره باغلاندقلرینی براز كوسترهیم :

بز ، بر(موجودیت حقیقیه) ایله صمیمی ودائمی برتماسده بولونیورز . فقط ، بو (وارلق عالمی) هیچ برحال اوزره ثابت وبر قرار دكلدر ؛ دائما متحولدر. بزم، اونكله تماسمز (تجربه)در. علممز دخی، ایشته بو تجربه‌مزدن عبارتدر . لكن بز ، دائما چالقانوب كیدن بو (عمان حادثات)ك انجق برساحهٔ محدوده‌سنی احاطه ایده‌بیلیورز ، واو ساحه ایچنده یالكز تجربه‌مز نسبتنده معلومات حاصل ایده‌بیلیورز . حتی تجربه‌مز شو وارلغك انجق بعض تجلیاتنی

---

[*] (Francis Herbert Bradley) ، (١٨٤٦)ده طوغمش و (اوقسفورد Oxford) دار الفنوننده تربیه كورمشدر. (میرتن‌قولج Merton-College) اعضاسندن ایدی. مزاجاً نحیف ومریض اولان بو فیلسوف، دائما عزلت اوزره یاشامش وبرقاچ‌سنه اول وفات ایتمشدر. (Hoëffding)، مشهور اولان (تاریخ فلسفهٔ حاضره) سنك صوك جلدنده بو ذاتدن اهمیتله بحث ایدییور و: (بوكون شبهه‌سز انكلتره‌نك الك مهم متفكری بودر) دییور . انكلتره‌ده بالخاصه (میل) و(سپنسر) ایله تأمین غلبه ایتمش اولان « فلسفهٔ تدریبیه ph. Empirique » علیهنه بر « جریان ارتجاعی mouvement réactionnaire » حاصل اولمغه باشلادیغی زمان « مدرسه فیلسوفلری les universitaires » ، آلمان فلسفه‌سنه میل كوسترمشلر وبالخاصه (هه‌غل Hegel)ی ـ بر چوق تعدیلات ایله ـ احیایه چالشمشلردی . « برادله » بونلرك الك بیوكیدر ؛ وهه‌غل حقنده كمال استحسان اوزره سوز سویلر. « ظواهر وحقیقت appearances and reality » نام اثری پك معروف ومعتبردر . «Hôeffding»ك ادعاسنه كوره « برادله »، انكلیزلردن « غرین Green »ك ، آلمانلردن « هه‌غل » ایله « لوتزه Lotze »نك آثارندن متأثر اولمشدر . « لورد هولده‌ین Lord Haldane » وكمبریجده فلسفه معلمی « پروفسور ماق‌تاغارت Mc Taggart »، تماماً هه‌غل‌فلسفه‌سنه طرفدار اوله‌رق مهم اثرلر یازمشلردر. بوایكی ذات ایله كوروشدم وبحث ایتدم ایدی .

« برغسون » فرانسزدر . زمانمزده بیوك شهرت قازانمش وآقادمی‌یه اعضا انتخاب اولونمشدر. اساس فلسفه‌سی حقنده « اجتهاد »ده بر اوزونجه مقاله یازمشدم. ارباب مراقه توصیه ایدرم .

حس وتلقی ایتمکدن عبارت قالیور. او (تجلیات manifestations)ك جمله‌سنی وهر صورتنی تجربه ایده‌بیلسه‌یدك، (حقیقت وجود)ی تماماً وهر وجهله ادراك ایتمش اولوردق‌که فلسفه‌نك (غایه but)سی‌ده بودر. حالبوکه، بوکا ـ حالاً ـ احتمال یوق !... او حالده تجربه‌مزی نه قدر تشمیل وتوسیع ایدرسه‌ك، نه قدر اصلاح واکمال ایلرسه‌ك، علی‌الاطلاق، حقیقته تماسمز وبناءً علیه علممز، او نسبتده آرتار. علوم ـ منفرداً ـ بوکا موفق‌اوله‌ماز؛ زیرا هرعلم، محدود بر ساحه‌ده، معین بر جنس حادثات اوزرینه اجرای تجربه ایتمکله مکلفدر؛ اونك ایچون، هرعلمك کائنات حقنده نظری‌البته محدود ویکجهتدر. بوتون تجربهٔ بشریه‌یی یعنی بوتون علم انسانی‌یی بوقدر وسعت نظرله ـ اولسه اولسه ـ فلسفه احاطه ایده‌بیلیر. شو تقدیره کوره فلسفه باشلی‌باشنه برعلمدر وموضوع مخصوصی (علی‌العموم تجربه l'expérience générale)در.

شو عرض ایتدیکم (خلاصه)یه باقیلیرسه (قانت) کبی بر فیلسوف ایله (برادله) و(برغسون) ودها بعضی امثالی کبی متفکرین معاصرینی، بونقطه‌ده تألیف وتوفیق ایتمك پك کوچ بر ایش اوله‌جقدر . زیرا (قانت) معلومات بشریه‌نك جمله‌سنی محصول تجربه اوله‌رق قبول ایده‌مه‌مشدی. بوتون معلوماتمزی ایکی مختلف جنس کبی تلقی ایدییور وبوسببله ایکی قسمه آییرییوردی. بونلردن برنجی قسمنه (معلومات بعدیه connaissances apostériori) دییوردی که بونلر انجق تجربه ایله حاصل اولمش بیلکیلرمزدر. فقط قانتك ادعاسنه کوره معلوماتمزك دها مهم بر قسمی‌ده واردرکه اونلر دیکرلرینك اصل واساسی ونقطهٔ استنادیدر؛ واصلا تجربه محصولی دکلدر، واوله‌ماز. چونکه : اولا، تجربه فوقنده بر طاقم (حقایق متعالیه vérités transcendentales) افاده ایدرلر؛ یعنی، تجربه ایله اکتسابی ممکن اوله‌مایان برطاقم یوکسك ونظری حقیقتلری متضمندرلر . ثانیاً، تجربه‌یی تنظیم واداره ایدن بالذات او حقیقتلردر. ایشته قانتك (معلومات قبلیه connais. apriori) [*] دیدیکی، بوقسم بیلکیلریمزدر.

[*] قانتك بو ادعاسی مشهوردر وشونی اثبات ایدرکه بو آلمان فیلسوفی ـ مجادله‌کننه

برنجی نوعدن اولان معلوماتمز، علومك مباحثنی تشکیل ایدر، وتجربه نسبتنده آرتار وتنوع ایدر. ایکنجی نوعدن اولان معلوماتمز بالخاصه فلسفه‌نك موضوع بحثنی تشکیل ایدر ، وتجربه‌نك بوقسم معلوماته امدادی یوقدر ، چونکه بو (لدنیات معقوله noumènes) ایله قطعیاً علاقه‌سی یوقدر .

ایشته قانتك بومسئله‌ده فکر مخصوصی، مختصراً بودر ؛ فقط عیناً بودر. حتی قانته طرفدارلقله مشهور اولان معاصرین فلاسفه‌دن (ف. آدولف لانکه F. A. Lange)، ایله (دوقتور هیوودل Dr. Whewell) ودها بعض کیمسه‌لرك بوبابده‌کی فکرلری‌ده ـ بعض تعدیلات جزئیه‌یه رغماً ـ اساساً بودر. حالبوکه (برادله Bradley) شدتله ومنحصراً تجربه طرفداریدر. (معیار حقیقت اولمق اوزره تجربهٔ تامه complete experience as standard of reality) ادعا.

رغماً ـ ده‌قارتدن آیریلمامشدر . زیرا ده‌قارتك ـ یوقاریلرده ذکر ایتمش اولدوغم ـ (idées innées افکار وهبیه)‌سی ایله قانتك « معلومات قبلیه conn. apriori »‌سی صیقی صیقی‌یه علاقه‌داردر . حتی ده‌قارتك اعتقادنجه [موهبهٔ الهیه] ، قانتك اعتقادنجه [دماغمزك بنیهٔ تشکلی اقتضاسی] اولق اوزره تعریفلر براز فرقلی اولماسه ایکیسی‌ده عینی شیدر دیه‌جکم ، چونکه ماهیتاً اوله‌در . برطرفدن «راسیونالیزم» دینیلن فلسفهٔ نظریه‌یه کنیش برمیدان وبویوك بر حق حیات ویرمك، دیکر طرفدن تجربه‌یی واسطهٔ تحقیق عد ایتمك خصوصنده‌ده تماماً وضع وطورلری‌ده بردر. « قانت »، مدخل « prolégomènes نام کتابنده (apriori) معلوماتی فلسفه‌نك بالخاصه موضوعی اولق اوزره کوسترمش وکمال صراحتله فکرینی ایضاح ایتمشدر. « هانکی طرز معلوماتك مابعدالطبیعی توصیفنه شایان اوله‌بیله‌جکی «Du mode de la connaissance qui peut seul être appelé métaphysique حقنده بر باب مخصوص واردر . فلسفیاتده مبتدی اولمایانلر ، اورایه مراجعت ایدرلرسه کورورلرکه قانت « apriori » جنسندن اولان معلوماتده بر (وجوب nécessité) صفتی بولیور. « apostériori » جنسندن اولان معلوماتده بویله برماهیت مخصوصه بولمیور، وبو فرقه پك اهمیت ویریور ، حتی منطقده « قضایای عقلیه » و« قضایای حسیه » تقسیمی « Jugement analytique » و«Jugem. synthétique» تقسیمنه تابعدر، اوده (apriori) و(aposteriori) فرقنه مستنددر . بوفکرلر ، هپ قانتکدر . کورولیورکه بو فیلسوف شو نظریاتنه بویوك بر قیمت ویرمش واونلری منطق مباحثنه دخی تشمیل ایتمشدر . [قاموس اصطلاحات فلسفیه]ده بوبحثه دائر لایقیله ایضاحات ویردم .

سنده‌در ؛ وبو دستور افاده كنديسنكدر . كذلك ، (برغسون Bergson)
دخی (تجربه، تجربه‌نك تكميلی l'expérience, toute l'expérience) ديبور.
الك صوك زمان متفكرلرينك طوری وروشی هپ بودر . حتی او قدركه مثلا
(هيووه‌ل) و(لانكه) كبی فيلسوفلر ، (حقايق رياضيه) نك (apriori)
اولدوغنی وتجربه‌دن تولد ايتمش اوله‌ميه‌جغنی ادعا ايلدكلری حالده ، زمانمزك الك
بويوك رياضيون حكماسی مثلا (سرجون هرشل sir John Herschell)
و(پوآنقاره Poincarré) كبی متخصصين عكسنی ادعا ايديورلر وبونی اثباته
چاليشيورلر .

بو ادعا ـ پك معلوم ومشهور اولدوغی اوزره ـ (فلسفهٔ تدريبيه) اربابنك
دستور اعتقاديدر . (empirisme)ك مؤسسی اولان (بەی‌قن) ايله باشلامش ،
(جون لوق) ايله زياده قوت قازانمش وعصرمزده بالخاصه (ميل) و(سپنسر)
ايله تماماً تغلب وتعمم ايتمشدی . طبيعی ، (برادله) و(برغسون) دخی بو
زمرهٔ متفكرينك ـ شو نقطهٔ نظردن صوك معقبلری‌در.

بو ايكی متفكری ـ شو دعوالرينه نظراً ـ قانت ايله بونقطه‌ده تأليف ايتمك
ممكن دكلدر. واقعا، فلسفه‌يه برموضوع معين وبر ساحهٔ مخصوصه كوسترەرك،
اونی بر علم ممتاز حيثيتيله تلقی ايتمكده ، اوچی‌ده متفق الرأيدر . فقط قانتك
طرز تلقيسی باشقه، بريكيلرككی باشقه‌در . بنم آكلاديغمه واوته‌دنبری تحقيقاً
بيلديكمه كوره ، قانت نظرنده فلسفه‌نك باشلی باشنه بر موجوديتی ولزومی
واردر. چونكه اوده برعلم‌در . موضوعی‌ده علی العموم (بيلكی)در. (برادله)
و(برغسون) نظرنده‌ده فلسفه‌نك حيثيت حقيقيه‌سی تماماً بودر . موضوعی‌ده
علی العموم بيلكی‌در . لكن قانتك اعتقادنجه علی العموم بيلكی (بوتون تجربه
Toute l'expérience =) دكلدر. چونكه ـ دەمين آكلاتديغم كبی ـ بوتون
بيلكيلرمزك اس الاساسی وخصوصاً (وجوب) ايله ممتاز اولانلری (قبلی و اتی
apriorique) اولان قسمی‌در ؛ بونلر ، تجربه ايله تحصيل اولونمش معلومات
قبيلندن اولەماز ، چونكه تجربه فوقنده برطاقم حقايق متعاليه افاده ايدرلر .
قانت كندی لسانجه بونلره (صرف عاقله‌نك مفهوماتی les concepts de

l'entendement pur) دیر . ایشته (مابعد الطبیعیات) ، انجق بونلری تدقیق وتنقید ایتمکله موظف برعلم مخصوصدر .(*)

فلسفه‌یی آیری برعلم کبی تلقی ایدوب، بالذات (علم بشر)ی اوکا (موضوع) اوله‌رق تعیین ایتمك خصوصنده (قانت)ه حق تقدم ویرمك، انجق بردرجه‌یه قدر وبر شرط ایله طوغرو اوله‌بیلیر : (تجربه)یی علمك هر نوعنه تشمیل ایتمه‌مکله، هر درلو علمی تجربه‌یله بر طوتمامقله اوله‌بیلیر . فقط (بوتون علم toute la connaissance)یی (تجربهٔ کلیه l'expérience totale) اوله‌رق تلقی ایتمك صورتیله ، علم بشره بر حیثیت معنا ویره‌جك اولورسه‌ق ، او وقت

---

[*] حق قانتك مسلکك مخصوصی عد ایدیلن (criticisme) ، بو فیلسوفك صرف بو اعتقادندن طوغمشدر دیه ادعا ایده‌بیلیرم . فی‌الحقیقه بو مجدد ، فلسفه عالمنده عظیم بر انقلاب حصوله کتیرن مشهور اثرینی بو اعتقادینه بناءً وانجق بونقطهٔ نظره توفیقاً یازمشدر. کتابنك اسمی « تنقید عقل صرف critique de la raison pure »در، بوتعبیر دخی قانتك اعتقادنجه « فلسفهٔ مابعدالطبیعیه » مرادفیدر . ذاتاً اویله تلقی ایتمش اولدوغنی هم تعریف وایضاح ایدییور همده اختیار ایتدیکی (dialectique) اصولی ایله اثبات ایدییوره. بوآدمك لسانی وفلسفه‌سی آ کلایه‌بیلنلره ، برنجی کتابنك تکمیل « مدخل » قسمنی وعلی‌الخصوص مدخلك اوچونجی فصلنی توصیه ایدرم . بوفصلك یالکز عنوانی بیله یوقاریده‌کی ادعامی تصدیق ایدر ؛ ایشته :

III .— La philosophie a besoin d'une science qui détermine les principes et l'étendue de toutes nos connaissances apriori.

ترجمه‌سی :

فلسفه‌یه برعلم لازمدرکه بالجمله معلومات انیه‌مزك مبادیسنی وسعهٔ شمولنی تعیین ایتسین.
مدخلك یدنجی وصوك فصلنده بوعلمك نه اولدوغنی آ کلاتیور ؛ باقیکز :

III .— Idée et division d'une science particulière sous le titre de critique de la raison pure.

ترجمه‌سی :

« تنقید عقل صرف » عنوانیله بر علم مخصوصك تقسیماتی واو علم حقنده برفکر . »
الی آخره !..

Cr. de la Rais. pure. Traduction. J. Tissot troisième édition.

(قانت) ایله (برادله) وامثالی بر طوتهمایز ؛ چونکه آرالرنده خیلی انکین ودرین براوچوروم حاصل اولور. زیرا قانتك اعتقادنجه (قطعاً محصول تجربه اولمایان) (معلومات قبلیه connaissances apriori) ، تجربهٔ کلیه‌نك ساحهٔ شمول واحاطه‌سندن خارج قالیر . حالبوکه ـ قانته کوره ـ بوتون علممزك (یقینی certain) و(واجب nécessaire) اولان اساسلری انجق بونلردر . بناءً علیه، بلااستثنا هردرلو معلومات بشریه‌نك محصول تجربه اولدوغنی ـ صراحتاً ـ ادعا ایدن (سرجون هرشل)، (جون ستوئه‌ت میل)، (آلکساندەر بەین) و(برادله) کبی فیلسوفلر ، قانتك ـ قسماً rationaliste ، قسماً ده empiriste اولان ـ ادعاسنی ، بالطبع ، عیناً قبول ایده‌مزلر . زیرا ، احکام واساسات علمك منشأ وماهیتی مسئله‌سنده بونلرك فکری ایله قانتك اعتقادی ، تماماً متناقضدر . [*]

شو تقدیرجه (قونوفیشەر)ك قانت حقنده ویردیکی حکم دخی، ـ هیچ اولمازسه یاری یاری‌یه!ـ یا کلشدر .

فلسفه‌یه برحیثیت مستقله ویرمك ایسته‌ینلرك بر باشقه نظریه‌سی دها وار: [عالم خارجی علومك میدان تجربه‌سیدر . فقط عالم وجدان بالخاصه فلسفه‌نك دائرهٔ تتبعنی تشکیل ایدر. بناءً علیه (تجربهٔ خارجیه l'expérience externe) علومك موضوعیدر ؛ (تجربهٔ باطنیه l'expérience interne) فلسفه‌نك موضوعیدر!] دینیلرده واردر . او حالده (بالخاصه فلسفه la philosophie (proprement dite ، (علم روح psychologie) دن عبارت اولمش اولویور و(علم روح) سلسلهٔ علومدن طی واخراج ایدلمك لازمکلیور.

(پاوولسه‌ن) بو نظریه‌یی‌ده ـ همان اوچ سطرله ـ ذکر و (لیپس Lipps) نام آلمان فیلسوفنه اضافت ایدییور . حالبوکه بو نظریه دها چوق اسکیدروبالخاصه انکلیزلرکدرده‌نیله‌بیلیر. زیرا (دەی‌ویدهیوم David Hume)، هرکسدن زیاده نظر فلسفی‌یی وجدان عالمنه توجیه ایتمش وتا او زماندنبری

[*] پاوولسه‌ن، کتابنده بو انکلیز فیلسوفلرینی ذکر ایتمیور .

پسیقولوژی ایله فلسفه‌یی بر طوتمق ، پك چوق انکلیز فیلسوفلرنجه عادت حکمنه کیرمشدی. بو طرز تلقی‌یه بر مهم سبب‌ده اولدی دییه‌بیلیرم: بن قویاً ظن ایدییورم‌که اولا (دقارت) ایله باشلایوبده صوکره‌لری (هیوم) ، (بارقله) ایله بوسبتون قوت بولان (سوبژه‌کتیویزم = subjectivisme = انفسیه) جریانی، کلیاً اذهان متفکرینه تغلب ایتمش وکائنات حقنده حاصل ایده‌بیلدیکمز هر درلو معلوماتك، صرف مدرکات انفسیه‌دن عبارت اولدوغی - بر حقیقت عمومیه - اولمق اوزره قبول ایتدیرمشدر. شو تقدیرجه معمای وجودك طلسم انکشافنی ، خارجده بر یرده دکل ، منحصراً حالات وجدانیه‌ده آرامق لازم کله‌جکنه قناعت کامله حاصل اولمشدر . بو نقطهٔ نظره کوره دخی وارلغك‌اك بویوك واك غامض معماسی ، بالذات (وجدان conscience) اولمش اولور . بناءً علیه حالات وجدانیه‌یی تدقیق ایتمك (تطورات وجود les modalités de l'être)ی، یعنی وارلغك درلو درلو اشکال واطوارینی تحقیق ایتمکله بردر . فلسفه‌نك وهله بالخاصه مابعد الطبیعیاتك‌ده ایشی بودر. مادام‌که وجدان و احوال وجدانیه‌یی تدقیق ایتمك وظیفه‌سنی درعهده ایدن علم مخصوص، پسیقولوژیدر، او حالده فلسفه، علم روحه منجر اولور . آراده فرق قالماز .

اوت ! . بن قویاً ظن ایدییورم‌که (بالخاصه فلسفه‌یی) ، (علم روح the science of mind) دیه تلقی وتعریف ایدن اکثر انکلیز فیلسوفلری -همان شیمدی ایضاح ایتدیکم وجهله- شو سوبژه‌کتیویزم جریانینه طوتوله‌رق، مجبوراً بو اعتقاده پیوسته اولمشلردر .

بونلرك اك مشهورلرندن و-احاطهٔ علمیه‌سی اعتباریله- اك متنفذلرندن بری اولان (سرویلیام هامیلتن Sir W. Hamilton) [*] بو مسئله‌ده اوقدر صراحتله

---

[*] بو ذاتك اسمی بوندن اول دخی بر قاچ کره کچمش وبر حاشیه‌ده مختصراً ترجمهٔ حالی قید ایدلمشدی . بو معلم، بو مسائلی تدقیق اثرنده بویوك بر وقوف کوسترمش ومابعد الطبیعیات حقنده ایکی جلد اثر براقمشدرکه هنوز پك معتبردر . بوراده استشهاداً ذکر اولونان سوزلر، او اثرینك برنجی جلدنده اوچونجی بابك صوك صحیفه‌لرنده مندرجدر .

[Lectures on metaphysics Vol. I. III d[illegible]lect. Page 62]

بیان ملاحظه ایدییورکه ظنمك اصابتنده ذره قدر شبهه‌یه محل قالمیور :

« فلسفه‌نك موضوعی قوری قوری‌یه تحصیل معلومات دکلدر ؛ اسباب حقنده معلومات ایدینمکدر! مادامکه (بالذات روح!! mind itself)، هرکیفیت علمده (هرفعل ادراکده!) مشارك و معاون اولان باشلیجه (سبب کلی)در، بناءً علیه فلسفه، روحی (موضوعهٔ اولی)و(مطلب اعلا) اولمق اوزره نظر اعتباره آلمغه مجبوردر. شو تقدیرجه روحی تدقیق وتتبع ایتمك، (افضل وجه اوزره by pre-eminence)برتتبع فلسفی‌در. فلسفه‌نك هیچ برشعبه‌سی‌یوقدرکه روحی کندی تحقیقاتنه مبدأ فرض ایتمش اولماسین؛ اوندن استعارهٔ نور ایتمه‌سین!..

بو شعباتك، فی‌الحقیقه پك چوغی، علم روحك خصوصی بر طاقم نقاط نظرینه کوره ویاخود خصوصی بعض تطبیقاتنه کوره تلقی ایدلمش علملردر. مثلا منطق ـتعبیر دیکرله- (قوانین فکرك علمی the science of the laws of thought) (عمومی ـ علم روح)ك انجق بر پارچه‌سی، بر قسمی‌در؛ بناءً علیه ـمنطق!ـ قوانین مذکوره‌یه تبعیتله منتظماً وقوعه کان بعض عملیات ذهنیه‌یه دائر برطاقم معلوماتی استلزام ایدر. [*] اخلاق دخی ، ـ فاعل مختار اولمقلغمز حیثیتیله ـ بزم اعمالمزی اداره ایدن قوانین مخصوصه‌نك علمی‌در. بوقوانینه دائر معلومات پیدا ایده‌بیلمك ، انجق (عامل اخلاقی = moral agent = فاعل مختار) اولان انسانك ماهیت معنویه‌سنی بیلمکله ممکن اوله‌بیلیر. بونك کبی [**] (سیاسیات = politics) دخی حیات مدنیه و اجتماعیه‌ده انسانه عارض اولان تبدلاتی

---

[*] یعنی، مادامکه منطق، عملیات ذهنیه‌یی تنظیم ایدن قوانین تفکری موضوع بحث ایتمش برعلم مخصوصدر، البته ـاول باول- عملیات ذهنیه حقنده بعض معلومات ومعطیاتنه استناد ایدر. بو معطیاتی ویرن علم ایسه بالخاصه پسیقولوژی‌در. ایشته بو صورتله منطق پسیقولوژینك موضوع بحث ایدیندیکی حادثات ذهنیه‌نك انجق قوانیننی تتبع ایدر . فکرك ماده‌سنی دکل، صورترتبنی وقوانین قیاس واستدلالی تحقیق ایدر وبوسببله ینه پسیقولوژی‌یه باغلیدر ، دیمك ایستیور .

[**] بوراده سیاسیات، دیپلوماسی دیمك دکلدر . الك کنیش معناسیله تلقی ایدلمشدر. سوسیولوژی دخی بو معناده داخل اوله‌بیلیر.

تقدیر وتعیین ایتمکله مشغول اولور بر علمدر : فقط بوکا موفق اوله بیلمك ایچون دخی اول امرده انسانك فطرت اصلیه‌سنی ونه کبی تغیراته مستعد اولدوغنی بیلمك ایجاب ایدر. صنایع نفیسه‌یه کلنجه، جمله‌سنك اساسی (حسن نظریه‌سی)نه طایانیر؛ بو نظریه‌یی‌ده علم روحك، حادثات حسیه‌یه تعلق ایدن قسمی ترتیب ایده‌بیلیر. دین وآلهیات دخی فلسفهٔ روحه قارشی مستقل دکلدر؛ زیرا اللهك موجودیتنی ادراك وملاحظه ایده‌بیلمك ایچون لازمکلن ملکات عقلیه‌یه انجق بز ـ انسانلر ـ مالکز ! » الخ !.

دها زیاده تفصیلاته ودها باشقه فیلسوفلرك آثارندن اقتباساته حاجت یوق! انکلیز متفکرینك پك چوغی بو فکرده‌در. (Rev, Butler بطلر)، (منسه‌ل Rev. Mansel)، حتی (هربرت سپنسر H. Spencer) بیله !.....

نتیجه شو اولیورکه، علم ـ حد ذاتنده ـ نه اولورسه اولسون اونی وهر شیئی ادراك ایدن حتی اللهك وجوب وجودینی تعقل ایله‌ین (انسان)در . انسان دیمك‌ده (وجدان)در. کیفیت ادراك ایله برابر روحك بوتون قابلیات وحالاتنی تدقیق ایدن علم، بالخاصه پسیقولوژیدر. مادامکه علوم سائره‌نك جمله‌سی ـ موضوع اعتباریله ـ معلوماته مفتقر ومستنددر؛ ومادامکه معلوماتده مدرکاته منجر اولور ، اوحالده هرعلمك باشی پسیقولوژی‌یه باغلیدر هرعلم ، پسیقو ـ لوژینك برشعبه‌سی مثابه‌سنده‌در. فلسفه بالخاصه علم روح اولدوغی ایچون بالجمله علومی محیطدر .

برمشهور نظریه‌دها واردرکه اودخی فلسفه‌یه ـ موضوع اعتباریله ـ بر حیثیت مستقله ویرمك ایستر . بو نظریه‌یه طرفدار اولانلر ، فلسفه ایله علوم سائره آره‌سنده موضوع وبالخاصه نقطهٔ نظر اعتباریله مهم بر فرق کورویورلر : (علوم ، حقیقت اشیایی تدقیق واستکناه ایله مشغول اولور. فلسفه ، هرشیئك انسانه نسبتله قیمتنی تقدیره چالیشیر. بناءً آیری برعلمدر !) دییورلر وفلسفه‌یی (علم قیم la science des valeurs) دیه تعریف ایدییورلر .

(پاوولسه‌ن) بونظریه‌یی‌ده مختصراً ذکر ایدییور و(Döring دورینغ)ه

اسناد ایلیور. بنم بیلدیکمه کوره (آوه‌ناریوس Avenarius) [*] بو نظریه‌یی بر بویوك (سیستم système) حالنه کتیرمشدر .

(پاوولسه‌ن) بوتون بو نظریاتی باطل کورویور وفلسفه‌یی علوم سائره‌دن آییرمق اوزره آره‌یه قطعی ومعین بر حد فاصل چکمك ایسته‌ین متفکرینك جدی اعتراضاته معروض قاله‌بیله جکلرینی ادعا ایدرك بالذات اعتراضاته باشلیور. [فلسفهٔ قیم ، (علم اخلاق) در. هر شیئك وبالخاصه اعمالك ، انسانه نسبتله قیمتلرینه نظر ایدن (اخلاق) علمی‌در . فقط عمومی وشامل معناسیله فلسفه بو دیمك دکلدر] دیبورکه طوغرودر. فقط (فلسـفه‌نك موضوعی ، بالخاصه علم‌در .) ده‌ینلره قارشی ، مقام تعریضده :

(بویله برعلمك، هرحالده دها اسکی براسمی واردر. (منطق logique) ویاخود (épistémologie) دیدکلری علم ، ایشـته اودر . نه‌دن بو اسمی ده‌کیشدیرمکه مجبوریت حاصل اولویور ؟)

دیبورکه طوغرو دکلدر. منطق بوسبوتون باشقه‌شی‌در. او، طبقی ریاضیات کبی (علوم مجرده sciences abstraites) صنفندن بر علم‌در ؛ موضوعی‌ده علی‌الاطلاق معلومات دکل، حتی ، چوق کشیلرك ادعاسنجه، (قوانین فکرت les lois de la pensée) بیله دکل‌ده ساده‌جه (قواعد استدلال les règles de la preuve) در. [**] ئه‌پیسته‌مولوژی‌یه کلنجه ، کیفیت ادراك ایله برابر حقیقت اشیایه دائر ترتیب اولنه‌بیلن فرضیات معقوله‌یی ــ تنقیداً ــ تدقیق‌ایدر بر شعبهٔ فلسفیه‌در . منطق ایله بونك آراسـنده دنیا قدر فرق واردر . واقعا منطق بعض مقدمات مسلمه‌دن بر نتیجه چیقاره‌بیلمك ایچـون، ذهنك رعایته

---

[*] صوك دورك مکمل برتاریخ فلسفه‌سنی یازان «هوفدینغ Hoëffding» بونظریه‌یی تماماً «آوه‌ناریوس»ه عطف ایدیبور وتاریخنك اوچونجی جلدنده بوفیلسوفه بر باب تخصیص ایلیور . بن اجتهاد غزته‌سنك برنسخه‌سنده «فلسفهٔ قیم» حقنده بر مختصر مقاله یازمشدم .

[**] هاملتن ایله میل آراسنده موجب مناقشه اولان مباحثك باشلیجه بری‌ده بودر . هاملتن ادعا ایدرکه منطق « قوانین فکرت »ك علمی‌در. میل دیرکه قوانین‌فکرتی تحقیق ایتمك پسیقولوژی‌نك وظیفه‌سیدر . منطق « قواعد استدلال » علمی‌در . میل حقلی‌در .

مجبور بولوندوغی قواعـدی موضـوع بحث ایدن بر علمدر ؛ وبو حیثیتله ، هردرلو تحقیقات وملاحظاتده حکمنی انفاذ و احسـاس ایدر بر علم آلیدر و(اصول méthode)ده اساسدر ؛ شو اعتبار ایله ئهپیسـتهمولوژیده دخی قواعد منطقیهیه رعایت، صحت استدلال ایچون شرطدر. فقط بو باشقه، بالذات منطق بوسبتون باشقهدر !

بحثمزه دوام ایدهلم ! . . (فلسفه، علومدن آیری بر شی دکلدر ؛ شو قدر وارکه ، تفصیلات ایله اوغراشماز ، بالجمـله علومك مبـادی واحکام اصلیهسنی موضوع بحث ایدر .) دهینلرده وارکه ـ خاطرکزده اولماسی لازم کلهجکنه کوره ـ ارسطو، اصل بو فرقهنك باشـنده بولونمق کرکدر . زیرا فلسفهیی ـ بو موضوعهکوره ـ تعریف ایدن، الكاول او ایدی. زمانمزده حالا بو فکرده بولنانلر چوقدر . پاوولسهن، بو زمرهدن اولمق اوزره پروفسـور (یوبروهغ Ueberweg) [*]ی ذکر ایدییور؛ فقط (هاملتن) وتابعینی ایله برابر دها بر چوق انکلیز فیلسوفلری هپ بو اعتقاددهدرلر . (سپنسر) بیله فلسفهیی علومدن قطعاً آییرمادیغی حالده بو فکرده بولوندوغنی صراحتاً بیـان ایتمشدر. (مبادیٔ اولی les premiers principes)نامیله مشهور اولانباشلیجه اثرنده بوکا دائر خیلی ایضاحات واردرکه تطویل بحثدن احترازاً نقلندنصرف نظر ایدییورم. ذاتاً کتابك اسمی، ادعامی تصدیق ایچون دلیل کافیدر.فلاسفهٔ اسلام دخی ـهمان جملهٔـ بو فکرده ایدی .

پاوولسهن بونظریاتك جملهسنی یا کاش بولویوروفلسفهیی کرك اصول، کرك

[*] بو آلمان فیلسوف معاصری تدقیقات تاریخیهسیله مشهوردر . ایکی بویوك جلددن مرکب اولان (تاریخ فلسفه)سی پك معتبر براثردر ومربلر ایلهبرابر بوتون ادواری شاملدر. بوکتاب امثالی آرهسنده، (مأخذ)لردن معدوددر. برنجی جلدك مدخلنده مؤلف (فلسفه تعریفاتی)نی صره ایله ذکر ایدر واك مشهور فیلسوفلری کندی سوزلریله اشهاد ایلر. بنم کتبخانهمده‌کی اثر انکلیزجه ترجمهسیدر. (فلسفهٔ مادیه تاریخی) صاحبی (آدولف لانکه F. A. Lange) پروفسور (Ueberweg)ك ترجمهٔ حالنی یازمش وکمالنی تقدیر ایتمشدر. (١٨٧١ تاریخنده !) .

موضوع اعتباریله علوم سائره‌دن هیچ بر وجهله آییره‌میور . (مبادیٔ اولی) نظریه‌سنی‌ده قبول ایده‌میور، چونکه مبادی‌نك نره‌دن باشلایوب نره‌ده بیتدیکنی کسدیرمك قطعاً ممکن اولمادیغنی و هر علمك کندی دائره‌سنده حقیقت اشیادن بالضروره بحث ایتدیکنی ادعا ایدییور. مثلا کیمیا (ماده) حقنده، حکمت قوت حقنده فرضیه‌لر ترتیب ایتمکه مجبور بولونیور. [فلسفه دخی بو شیلردن بحث ایدییور . فقط بو شیلرك حقیقتی استکناه امرنده علومك وسائط تحقیقنـدن واصولندن دها مکمل وبوسبوتون باشقه وسائط واصـوله مالکمی‌در ؟ ..]، دکلسه [فلسفه‌یی بر علم مستقل اوله‌رق آییرمق ایچون ، آرایه چیزیلن حد فاصـل ، بر ظن باطلدن عبارتدر] دیه بر حکم ویرییور . بونی متعـاقب : [فلسفه علومدن آیریلماز. اوساده‌جه بوتون معلومات فنیه‌نك مجموع یکونی‌در.(*)

بوتون علوم، یکنسق بر سیستم‌مك [**] اقسامی صـاییلیر. او (علم کلی universitas scientiarum)نك موضوع بحثی، (کلیتی اعتباریله، حقیقت‌وجود the whole of reality)در. اعصار وادوارك انشا ایتمکله اوغراشوبده اکمال ایلیه‌مدیکی بوسیستم، بو(بنای علم) ایشته فلسفه‌در. هرعلم خصوصی، محدود بر دائره‌ده حقیقت اشیایی آکلامق ایچون تدقیقـاتده بولونور...... حقیقت وجود وطبیعت اشیا نه‌در؟.. سؤالنه جواب ویره‌بیلمك ایچون، بوتون‌او علوم خصوصیه‌نك نتایج تحقیقـاتنی جمع وتألیف ایدرسه‌ك فلسفه یاپمش اولورز .]

[مجازی بر لسان ایله سویله‌مك لازمکلیرسه دیه‌بیلیرم‌که حقیقت اشیا، عقل بشره معروض بر بویوك معمـادر . علوم متفرقه‌دن هر بری ، بو بیلمه‌جه‌نك جوابنی بوله‌بیلمك ایچون بعض معلومات ویریر. فلسفه بو معمایی حل ایتمك، بو (سرِّ اعظم mysterium magnum)ك طلسم انکشافنی بولمق تشبثی‌در.]

---

[*] [La sommo totale de toute connaissance scientifique]

[**] بو (سیستم système)تعبیرندن مراد، بر منظومهٔ علمیه‌در.(universitas scientiarum) ترکیبی‌ده لاتینجه بو دیمکدر. (کلیات علوم) معناسنه کلیر.(دارالفنون université) کلمه‌سی بورادن آلنمشدر؛ وعینی معنایه دلالت ایتمك اوزره وضع اولنمشدر. او مدرسه‌لرده بالجمله علومی ـ علی‌وجه الاحاطه !ـ تعلیم وتعلم ایتمکدن کنایه‌در .

دییور؛ بو سوزلره دەیەجك یوقدر؛ طوغرودر؛ وصراحتاً آكلاشیلیور كه پاوولسەندونه طولاشه سپنسرك نظریەسنی قبوله مجبور اولمشدر. معمافیه فلسفه (توحید علم) ایدوب حقایق اشیایی آكلامغه چالشمقدر، دەنجه، سپنسرك ادعا ایتدیكی كبی، انجق (مبادی واحكام علومی نظر اعتباره آلیر؛ جزئیات امور وتفصیلات حوادثله اوغراشه‌ماز.) بناءً علیه بو طوغرو نظریەنك لازمهٔ صحتی اولان بو فكری‌ده تسلیم ایتملیدر. حالبوكه پاوولسەن، اونی اولجه رد ایتمشدی. معمافیه بوراده (علوم خصوصیەنك نتایج تحقیقاتی!) دیدیكی شیلر، انجق هر علمك ومبادیسی وكلیاتی‌در. تفصیلات اولەماز. نصل كه سپنسر (مبادئ اولی) نام كتابنده (علم ایله دین)ك بیله - نتیجه اعتباریله - عینی افكاره پیوسته اولدوغنی وعینی مسئلەلر قارشیسنده برلشه‌بیلەجكنی كوسترمشدر.

ایشته پاوولسەن، اولجه صراحتاً رد ایتدیكنی صوكره ضمناً قبوله مجبور اولەرق بو نظریهٔ مقبولەیی تسلیم ایدییور. بونی متعاقب، فلسفەیی علومدن آیری طوتمق ضلالتنده(*) قانتك تعلیماتنی، باشلیجه سبب اولەرق ابراز ایدییور. اوتەنبری فلسفه وعلومك عینی ماهیت وحیثیتله تلقی ایدیله كلمش اولدیغنی اثبات ایچون تا اسكی یونانیلردن باشلایەرق تاریخ فلسفەیی ادوار متعاقبەسیله اشهاد ایلیور. كوستریور كه میلاددن (٦٤٠) سنه اول تولد ایتمش اولان مشهور حكیم یونانی (ثالس Thales)دن سپنسره كلنجیه قدر هر بویوك فیلسوف فلسفەیی بویله آكلامش، بو حیثیتله تلقی ایتمش وقطعیاً مجموعهٔ علومدن آیری طوتمامشدر یالكز (لایبنیچ Leibnitz) دن صوكره یتیشەن بنام آلمان فیلسوفلرندن (قریستیان وولف Chr. Wolff)، فلسفه ایله علوم آراسنی آچەجق صورتده بر تعریف ویرمش و: (علوم حادثاتك (نصل comment) وقوعه كلدیكنی تدقیق ایدر؛ فلسفه ایسه (نیچون pourquoi) اوصورتله وقوعه كلدیكنی تحقیق ایدر.)

---

[*] قانتك، معلومات بشریەیی (apriori) و (aposteriori) اولق اوزره ایكی قسمه آییرمش اولماسنی بو خطایه سبب كوستریور، صوكره‌ده قانتی تزكیه ایتمك ایستیور، قباحتی شاكردلرینه، بالخاصه (هەغل Hegel)ه عطف ایدییور.

دیمش که (فلسفه اسباب علمی در) دیمه‌نك باشقه بردرلوسی فقط معنا عینی در. [*]

پاوولسه‌نك ادعاسنجه اصل بو تفرقه‌یه سببیت ویرنلر قانتك اوچ مشهور شاکردی (فیخته Fichte)، (شه‌للینغ Schelling) و (هه‌غل Hegel) درکه بونلر المان (رومانتیزم Romantisme) نك مؤسسی ایدیلر.

فضله تفصیلات لازم دکل؛ یالکز بوراده‌بر مهم مسئله وارکه حل ایتمکه مجبورز. نته‌کیم پاوولسه‌ن دخی اونی اورتمك وکچیشدیرمك ایسته‌میور. بالعکس لایقیله ابراز ایدرك اوکا جواب ویرییور. [فلسفه علومدن خارج وآیری برشی دکلسه، حقیقتی استکناه امرنده علومك اصول ووسائطندن باشقه، هم دها مکمل وسائطه مالك دکلسه، بیهوده‌در. علومك لایقیله اجرا ایده‌بیلدیکی تحقیقاته هیچ بر وجهله امداد، و هیچ برشی علاوه ایده‌میه‌جك اولدقدن صکره فلسفه‌یه نه‌لزوم وار؟ علومك تحقیقاتنی جمع وتنسیق ایتمك وظیفه‌سنی کندیسنه حصر ایدییورسه، بو کونکی ترقیات علمیه‌یه و تشعبات فنیه‌یه نظراً، هانکی فیلسوف بویله بر ادعایه جسارت ایده‌بیلیر؟.. فلسفه‌یه بویله بر وظیفه تخصیص ایتمك وفیلسوفلق دعواسنده بولنمق (دورینغ Döring) ك دیدیکی کبی (dilettantisme) [**] ی، جدی بر (مسلك profession) درجه‌سنه اعلا ایتمك دیمك اولور!]

---

[*] بو بابك ایلك فصللرنده عرض ایتمش اولدوغم فلسفه تعریفلرندن آکلاشیله‌جغنه کوره (وولف) ك بو ملاحظه‌سیده یکی برشی اولامق لازمکلیر؛ چونکه اك اول بو تعریفك صریح بر دستورینی ویرن بنه ارسطو اولمشدر، وبو تعریف شرق و غربده برچوق حکما طرفندن عیناً قبول ایدلمشدر. حتی بزده (le pourquoi et le comment) مقابلی اولمق اوزره (چون وچرا) تعبیرلری پك مشهوردر. (اولوری بویله مسائلده جای چون وچرا؟.. بزی بو درلو یاراتمش او خالق بیچون!) عبدالحق حامد.

[**] بو تعبیرك مع التأسف هنوز بزده مقابلی یوق، حالبوکه (dilettantiste) لر پك چوقدر. ایتالیانجه‌دن آلنمش وهر لسانه کچمش اولان بوکلمه، (متخصص) ضدی کبی قوللانیلیر. برعلم وفنده متخصص اولان آدم، بیلدیکنی اطرافیله، حقیله بیلیر. حکمده وتنقیده کاملیله صلاحیتداردر. حالبوکه (dilettantiste) اولان، سطحی نظردر. معلومات اساسیه وکافیه‌یه مالك اولمادیغی حالده برشیدن (دم‌اوروررا!). ایتالیانلر بو تعبیری ابتدا سطحی نظر ومسلکه بیکانه اولان (صنایع نفیسه منقدلری) حقنده قوللانمشلردی. صوکره معناسی تعمیم اولوندی. استهزا صورتیله قوللانیلمزسه (amateur) کبی برمعنا افاده ایدر.

(Döring دوريڭغ)ك بو جدى ملاحظهٔ تعريضيه‌سنه قارشى پاوولسه‌نك ويرديكى جوابلر ، پك طوغرودر وپك كوزل ترتيب ايدلمشدر. شويله‌تلخيص اولونه‌بيلير :

« حقيقت ذاتيه‌سى اعتباريله ذهنمز حضورنده برمعماى مغلق اولمق‌اوزره طوران مجموعهٔ كائنات، حد ذاتنده يكپاره برشى‌در. ـاولجه تعريف‌اولوندوغى كبى ـ علوم مختلفه‌دن هربرى اوعالمك مختلف اجنـاس حادثاتنى آيرى آيرى موضوع بحث ايتمش وحقيقتنى آكلامق ايچون هر درلو وسـائط ايله تدقيقاته قويولمشدر . بناءً‌عليه علوم دخى ، كايشى كوزل تأليف ايدلمش آيرى آيرى اقسام معلومات دكلدر ؛ جمله‌سى‌ده يكـنسق بر مجموعهٔ معرفت تشـكيل ايدركه اقسام و اجزاسى آره‌سنده طبيعى وعمومى بر رابطه واردر . [*] حتى ، هيچ بر علم باشلى باشنه قائم اوله‌ماز . زيرا ديكر علومك ياردينه محتـاجدر. مثلا فيزيولوژى، حكمت وكيميايه استناد ايدر؛ حادثات حياتيه‌يى تعريف‌ايده‌بيلمك ايچون حادثات حكميه‌وكيمويه‌يى بيلمك لازمدر. الى آخره! بناءً‌عليه (توحيد علم) يعنى فلسفه ، عندى بر فرضيه، بوش بر فكر دكل، فكرك‌ضرورى بر وادئ جريانيدر. [علومك بودرجه‌تشعباتنه‌وبوكونكى‌درجهٔ كمالنه‌نظراً جمله‌سنك ـ ولوكه‌احكامنى اولسون ـ تلقى ايدوبده اونلرى بالتأليف توحيد علم‌ايتمك كيمك حديدر؟..] ديه واقع اولان اعتراض، يالكز فلسفه‌يه‌دكل، آيرى آيرى‌علومك هربرينه توجيه ايديله‌بيلير . زيرا بوكونكى درجهٔ ترقيسنه رغماً هيچ بر علم

---

[*] سپنسر ، [علوم يوقدر ، علم واردر ؛ بناءً‌عليه علم ، حد ذاتنده بردر وعينى شيدر ؛ تعلق ايتديكى موضوعه ونقطهٔ نظره كوره تعين و بو منوال اوزره تشعب ايدر.] ديبوركه بو تعريف علم ايله فلسفه آره‌سنده فرق براقماز . علم ، حد ذاتنده بر اولونجه، فلسفه‌ده توحيد علم اولونجه ، ايكيسى‌ده عينى شى اولور . يالكز مسائل مخصوصه‌يى خصوصى برنقطهٔ نظردن تتبع وتدقيق ايتمك، شعبات علميه‌نك ايشى؛ مسائل عموميه‌يى برنظر شامل ايله احاطه ايدوب تحقيق ايتمك فلسفه‌نك وظيفه‌سى اولمش اولوركه، شو تقديرجه فرق ، ماهيتده ياخود موضوعده دكل ، يالكز تعميم وتخصيص نظرده‌در . سپنسرك پك صريح وواضح بر صورتده بسط ايتمش اولدوغى شو نظريه‌يه ، بوكون اكثريت فلاسفه طرفداردر؛ على‌الخصوص (پاوولسه‌ن)، اونك قوتلى مدافعلرندن بريدر.

کمالنی بولمش دکلدر؛ حتی بوله‌جق‌ده دکلدر. اوندن صوکره علومك تعریفاتی، بالتجربه تلقی اولونان مواد وحادثات جزئیه‌یه نظرله دکلدر . او حادثاتك تولید و ایقاع ایتدیکی (مسائله Problèmes) نظرله‌در . تعریفات علمیه‌نك قیمت وحیثیتی‌ده ، حلی مطلوب اولان بر مسئله‌یه افاضه ایتدیکی شکل مخصوصه کوره تعین ایدر . او مسئله‌نك هنوز حلنه چاره بولونه‌مامش ، حتی یول بولونه‌مامش اولسه‌بیله، مسئلهٔ مذکوره‌یا کتسا ایتدیکی شکل تعریف اوزره طورور وینه قیمتنی محافظه ایدر . [*]

فی‌الحقیقه هرعلم-کندی دائرهٔ تعلقنده- انجق بومسائلی حل ایتمکله اوغراشیر. یوقسه جزئیات اموری هیچ بر علم، تمامیله احاطه ایده‌مز؛ مقصد ذاتاً جزئیات دکل ، او جزئیات حوادثك قارشیمزه دیکوب براقدیغی مسائلدر . ایشته علمك‌ده فلسفه‌نك‌ده موضوع حقیقیسی بو مسائلدر . اویله ایسه آره‌ده هیچ بر وجهله فرق یوقدر . (فلسفه بو قدر معلوماتی احاطه ایده‌مز !) جمله‌سیله ادا اولونان تعریضه قارشی بوملاحظات جواب کافی ویریر : (فلسفه بوتون علومك دائره‌سنده داخل اولان معلومات جزئیه‌یی احاطه ایده‌جك دکل، انجق مسائلی احاطه‌لی بر نظر ایله تتبع ایده‌جك وتوحید افکار ایلیه‌جکدر . یوقسه جزئیات اموری علوم دخی احاطه ایده‌مز !) دەنیله‌بیلیر . (تدقیقات وکشفیات علمیه ایله دها برچوق مسئله‌لر ظهور ایتمه‌سی طبیعیدر؛ حالبوکه بو کون اونلردن خبردار بیله دکلز ! بناءً علیه شو حالده فلسفه اوله‌ماز. چونکه مسائلك هپسی معلومز دکلدرکه اونلری جملةً احاطه ایدوبده علممزی توحید ایلیه‌لم ؛ و(حقیقت وجود) و(معمای تکوین)ه دائر قطعی برفکر ، صارصیلماز براعتقاد حاصل ایده‌بیله‌لم !)

دەنیله‌جك اولورسه ، بو ملاحظهٔ تعریضیه‌نك ، تمامیله علمه‌ده توجیهی قابلدر وطوغرودر . فی‌الحقیقه علوم طبیعیه وحکمیه‌دن ویاخود علوم تاریخیه وفیلولوژیه‌دن هانکیسی - هیچ اولمازسه کندی دائرهٔ تتبعنده !. - اکمال معلومات ایتمشدر ؟... ایتمش اولسه‌یدی ترقی احتمالی قالمازدی !... حالبوکه بو

[*] مثلا حکمت طبیعیه‌ده (action à distance) وحکمت حیاتیه‌ده (génération spontanée) مسئله‌لری کبی که هنوز حل اولونه‌مامش وفقط شکللرینی محافظه ایتمشدرلر.

کون، بر (عالم طبیعی) ، بر (عالم ریاضی) ، بر (عالم تاریخ) تعبیرلرینی قوللانیورز؛ وبو کبی آدملرك علوم طبیعیه‌ده ، علوم ریاضیه‌ده ، علوم تاریخیه‌ده ، معلوماته مالك اولدقلرینی قبول ایدییورز. لکن بالجمله معلوماته صاحب بولوندقلرینی مراد ایتمیورز ؛ چونکه بویله برموفقیت طاقت بشریه خارجنده‌در. فقط بأس یوق، انسان هر بیلدیکنی ـ علی طریق الاحاطه ـ بیله بیلیر؛ تفصیلاته نهایت یوقدر؛ جزئیات امور قابل حصر وتحدید دکلدر. بناءً علیه بواعتراض‌ده حکمسزدر؛ زیرا عیناً علمه‌ده توجیه اولونه‌بیلیر . او حالده عینی شرطلر داخلنده بر آدم عالم اوله‌بیلسین‌ده دیکر بر آدم نه‌یه فیلسوف اوله‌ماسین ؟!... خصوصا که (فیثاغور Pythagoras) و(سوقراط Socrates)دن بری فیلسوفلر (حکمت sophia) دکل (محبت حکمت philosophia) دعواسنده‌در. [بز حکمت خلقتی بیلیورز !] دیمیورلر . [آ کلامغه چالیشیورز. بوکبی تدقیقاته مراق ومحبتمز وار !] دیمکله اکتفا ایدییورلر . سر حکمتی آ کلامق ممکن اولماسه بیله ، محبت حکمت، پك ممکن ومستحسن‌در معلوماتمزك آزاولماسی بومراقه وتوحید عامه هیچ مانع دکلدر . بو قدر ایضاحات ومناقشات یتر . فلسفه‌نك نه دیمك اولدوغنی ـ اول باول ولایقیله ـ آ کلاماکز الزم ونجه ملتزم بولوندوغی ایچون بوبحثی مخصوصاً اوزاتدم؛ وبوساحه‌ده برمناقشه آچمق لزومنی حس ایتدم.

بنم اعتقادمجه فلسفه، [معماریٔ علم l'architectonique de la science]در. [*] علوملك هربری کندی ساحهٔ محدوده‌سنده ، کندی دائرهٔ معینه‌سنده ، طبیعتك برکوشه‌سنی تتبع ، واوراده تجلی ایدن سلسلهٔ حادثاتی تعقیب ایدر؛ هم یالکز او جنسدن اولان شئوناتی تفحص ایلر. طبیعی اوله‌رق ، علوملك‌ده توحید نظره میلی واردر؛ بوحیثیتله فلسفه‌دن هیچ برفرقی یوقدر. بناءً علیه، موضوع بحث ایدیندیکی حادثاتك جنسی نه اولورسه اولسون منفرداً جمله‌سنی هیچ بر علم احاطه ایده‌میه‌جکی ایچون ـ هر علم ، جریان حادثاتده تحقیق ایده‌بیلدیکی (نسب ثابته ومعینه rapports constants et déterminés)ینی

---

[*] بو کوزل ومهم تعبیر قانتك‌در . فلسفه‌یی یالکز بو ایکی کلمه ایله تعریف ایتمك ـ اعتقادمجه ـ کافیدر ، ودیکرلرینه مرجحدر .

بر (قانون طبیعی loi naturelle) اولمق اوزره قید وضـبط ایلر واوکا بر (دستور formule) شکلی ویریر. فقط هرعلم بعضی (مقدمات مسلمه)اوزرینه استناد ایدرکه اونلره ـ لسان اصطلاحده ـ او علمك (معطایات donnés)ی دیرلر ؛ وهیچ بر علم کندی معطایاتنی مناقشـه وتنقید ایده‌مز [*] ؛ زیرا اونلری یا (متعارفه axiome) اوله‌رق ، یاخود (مبادئ بدیهیه principes évidents par eux-mêmes) ویاخود (شهادت وجدانیه ایله مسلم برکیفیت un fait admis sur le témoignage de la conscience)اولمق اوزره ـ اول باول !ـ قبول ایتمشدر. بناءً علیه هرعلم ـ بهمه حال !ـ بعضی مبادی‌یه استناداً حرکت ایدر . ایستر او مبادی ـ (علوم مجرده sciences abstraites) ده اولدوغی کبی متعارفه‌لردن عبارت بولونسون، ایسترسه ـ (علوم مشخصه sciences concrètes)ده اولدوغی کبی ـ بالذات برحادثه ویاخود برکیفیت وجدانیه اولسون؛ هرحالده برعلمك اساسلری بوکبی شیلردر. بو اساسلر اوزرینه قوردوغی (بنای معرفت édifice de la connaissance)ده‌خی بر (مجموعهٔ کلیات un systéme de généralisations)در. یعنی کندی ساحهٔ تدقیقاتنده کشف ایتدیکی قوانین طبیعیه‌نك، منتظم ومؤتلف بر هیئت مجموعه‌سیدر . هرعلم فلسفه‌یه بویله بر هدیه ایله کلوب تماس ایدر . فقط اونو تمامالیه‌یز، ـ هله فلسفه بحثنده قطعاً نظر دقتدن دور طوتمامالی‌یزکه ! ـ بوتون بو حادثاته وآره‌لرنده تحقق ایدن (اطراد uniformité) و(آهنك harmonie)ه معنا ویرن ، انجق بز ، انسـانلرز ! اصل ، قوانین وحادثات طبیعیه‌یه معنا ویرمك معرفتدر؛ خصوصا طوغرو معنا ویرمك بویوك معرفتدر. الك غامض ومبهم مسـئله‌لر بو یوزدن تولد ایتمش وتألیف معلومات ایله توحید

---

[*] فقط برعلمك معطایاتنی، باشقه برعلم موضوع بحث وتنقید ایده‌مز دیمك دکلدر. مثلا : ماکنه علمی ایچـون حرکت وکتله معطایاتندر . بو علم، حرکتك ومادەنك نصل شی اولدوغنی تحقیق ایتمز واصول ووسائط تدقیق اعتباریله ایده‌مزده ! اکن بر طرفدن پسیقولوژی، برطرفدنده کیمیا بوشیلری ـ بالالتزام ـ تدقیق ایدر. کذلك منطق وریاضیات کندی معطایاتی اولان حقایق متعارفه‌یی پسیقولوژی‌یه براقیر . الی آخره ! علومك آیری غیری شیلر اولمایوب بکپاره برمنظومه تشکیل ایتدیکنی وبربرینه صمیمیاً مربوط بولوندوغنی بو رابطه اثباته کافیدر.

معنا ایده‌مه‌مك سببیله طوغمشدر . اصل بزجه حلی مطلوب اولان متنوع بیلمه‌جه‌لر ایشته بو مسئله‌لردركه ، اونلرك هر بری (وارلق l'être) دیدیكمز او (بویوك معما)نك بر (جلوه apparence) سنه متعلق برسری متضمندر . هر علم بر صنف مسائلی حل ایدوب اونلره كندنجه بر معنا ویریبور . لكن شوراسی محققدركه هرعلمك كندینه خاص بر سیاق نظری ، بر موضوعی بر اصولی ، بر طوتومی واردر . اونك ایچوندركه هر علم كائناته كندی نقطهٔ نظرندنباقیور وانجق كندی اعتقادنجه برمعنا ویره‌بیلیور . اونك ایچون علوم مختلفه آره‌سنده تعارض وتناقض واقع اولوبور . مثلا (علوم حكمیه sciences physiques) متخصصی اولان برآدم ، قطعیاً ارادتی انكاره‌واریبور . چونكه منسوب اولدوغی علم بوتون حادثاتی ، تسلسل اسباب نقطهٔ نظرندن تتبع ایده‌بیلیر . بویله بر عالم ، احتمالكه ، باشقه بر تربیه آلمش اولدوغندن طولاییده روحه ایناناه‌بیلیر ، حتی دیندار دخی اوله‌بیلیر . ایش اوراده‌دكل ! فقط بالخاصه علوم حكمیه ، ماهیتی اعتباریله (deterministe) در ، زیرا كائناتی (صرف میخانیكی purement mécanique) بر سیاق نظرله تحلیل ایدوب هر حادثه‌یه بر قوهٔ محركه كوسترمكه مجبوردر . بوسلسلهٔ اسبابی نه درجه‌یه قدر تعقیب ایده‌بیلیرسه او نسبتده تحقیقاتی ایلری كوتورمش اولور . اوندن صوكره ، حادثاته سبب اوله‌رق تعیین ایده‌بیله‌جكی قوهٔ محركه‌یه (عقل ، ارادت ونیت intelligence, volonté, intention) اسناد ایتمه‌مكه‌ده مجبوردر . زیرا ایته‌دیكی تقدیرده حادثات طبیعیه‌نك كیفی اوله‌رق وقوعه كلكده بولوندوغنه ایناتماسی لازمكلیر . بوكا ایناننجه علوم حكمیه‌یه لزوم قالماز ؛ چونكه كیفی اوله‌رق وقوعه كلن حادثاتده بر (سلسلهٔ مطرده enchainement uniforme) اوزره تعاقب اسباب آرامق عبثدر . بناءً علیه :(عینی اسباب ، عینی مسببلر حصوله كتیریر = Les mêmes causes engendrent les mêmes effets) ، دینیله‌مز . حالبوكه علوم حكمیه‌نك ــ حتی معنای صحیحی ایله بالجمله علومك ! ــ كرك احكامده مبدأ اعتقادی ، كركسه اصولده نقطهٔ استنادی ، انجق بو دستوردر . بویله اولورسه ، یعنی بوتون علوم حكمیه وطبیعیه ، صرف كندی دائرهٔ خصوصیه‌لرینه نظرله اكتفا ایدرلرسه ، مسئلهٔ تكوین

بحثنده انجق (دینسزجه athéiste) برحکم ویرمك مجبوریتندن قورتوله مازلر.
زیرا علومده (اصول اعتباریله ! quant à la méthode) اس الاساس اولان
(شرط لابد condition sine qua non) حادثاتی ، انجق (تشارك وتسلسل
اسباب concours et enchaînement des causes) ایله تعریف ایده بیلمك در،
یعنی برخالق مدبرك مداخله سنه لزوم كورمیه رك، تعریفده نه قدر ایلری كیتمك
ممكنسه او قدر ایلری كیده بیلمكدر .

بلا تردد اعتراف ایده بیلیرم كه بو سیاق نظر ، صرف حادثات طبیعیه نك
میخانیكیت وقوعنه یعنی ظواهر حالنه معطوف اولمق شرطیله طوغرودر؛ وعلوم
طبیعیه بو وادیدن آیریلاماملی در . آیریلیرسه ـ ذره قدر آیریلیرسه !.. ـ حسابی
شاشیریر: ایكی كره ایكی نك هر زمان درت ایده جكندن امین اوله ماز؛ خسوف
وكسوفی وقوعندن اول خبر ویرمكده تردد ایدر؛ بخارك قوهٔ توتریه سنه هر زمان
عینی وجهله اعتماد ایده مز؛ كونشك هر كون شرق طرفندن طوغه جغنه بیله
شبهه ایتمسه یری واردر، ایده بیلیر! خلاصه علم، (صحیح وثابت exacte et positive)
اوله ماز. فقط ـ اصطلاح معناسیله ـ علم بویله اولمق لازمكله جكنه بیان قناعت
ایله برابر، عینی قناعت واطمئنان ایله ینه ادعا ایده بیلیرم كه علمك سیاق نظری
یكجهتدر ، سطحی در ، و محدوددر . زیرا بو سیاق نظر (سر تكوین
le mystère de la création) ه تماس ایده مدیكی كبی، كیفیت وجدانیه یی ده
ـ بزه قناعت كامله الهام ایلیه جك صورتده !.. ـ تعریف ایده میور . حالبوكه ،
بجه مقصد حیات اولان ارزولریمك وآماللرك منشأنی بیلمك، واونلری تحقیق
ایتمك ایچون بنی تحریك ایدن ، بكا جسارت وامید ویرن، ـ ارادتك، نصل بر
قوت اولدوغنی آكلامق؛ بخار ماكنه سنك قوهٔ محركه سنی بیلمكدن، خسوف
وكسوفك اسباب حقیقیه سنی آكلامقدن البته اقدم وهر وجهله اهم برمسئله در.

سركذشت انسانیته، تاریخ مدنیته دخی باقینجه كورویورم كه مقدرات بشریه ده
قوای طبیعیه واقلیمیه دن زیاده ، قوای معنویه نك تأثیری اولمش وبو كونكی
جماعت انسانیه نك بو كونكی حال و وضعیتی انتاج ایله مشدر . عالم طبیعتده
بویوك فورطنه لر كونشك تأثیر حرارتی ایله وقوعه كلیورسه ، عالم انسانیتده

تبدلات وترقیاتی موجب اولان بویوك اختلاللر، اعتقادات وآمالده وقوعه‌کلن تغیرات سائقه‌سیله حصولبولویور ! دیه‌مه‌یزکه زلزله‌نك ، قاصیرغه‌نك اسبابنی تحری ایتمك، (دور انتباه) و(اختلال کبیر)ك عوامل معنویه‌سنی تدقیق‌ایله‌مکدن ـ بزلرجه ـ دها مهم بر مسئله‌در.

اوندن صوکره برعقیدهٔ انسانیه‌نك ـ حد ذاتنده ـ باطل اولدوغنی، علوم حکمیه (کندی نقطهٔ نظرندن !) اثبات ایده‌بیلسه بیله، او عقیده ، انسانیت عندنده وتاریخ ساحه‌سنده قیمت مخصوصه‌سنی ـ ذره قدر ! ـ ضایع ایتمش اولمیور. اوچ‌درت بیك‌سنه‌دنبری‌الله‌ودین نظریاتی‌اوغرنده بلکه‌یکرمی‌میلیوندن زیاده انسان بربرینی تلف ایتمشدر . جماعت بشریه‌یی بو درجه تحریك ایدن ، روح انسانیتده بوقدر مدهش‌فورطنه‌لر قوپاران بر عقیده‌یی ، حکمت، کیمیا ، طبقات وتشریح کبی علملر موضوع بحث ایتمیور دیه، اهمیتسزجه تلقی‌ایده‌مه‌یز. باطل بدیهی دخی عدایده‌مه‌یز. حکمت، تشریح‌وکیمیانك بونده‌بیان‌رأیه‌صلاحیتی یوقدر. باطل بیله اولسه ، انجق بالکیمیا ، یاخود بالتشریح باطلدر ! فقط ینه انسانیتی اداره ایدر برقوت معنویه‌در. اونی‌بیلمکه،ا کلامغه‌چالشمالی‌یز! یوقسه معمای حیات‌وسرکائنات حقنده ترتیب‌ایده‌بیله‌جکمز نظریه‌لر، سطحی‌ویکجهت اولور.

او حالده باشقه علوملکده رأینی صوره‌جغز وصورنجه کوره‌جکزکه‌اونلر، علوم‌حکمیه‌وطبیعیه‌یه مخالف‌وحتی اونلرله‌طابان طابانه‌ضد، اعتقاداته‌ـ‌بالضروره‌ـ متمایلدرلر .

معاصرین فلاسفه‌دن وپسیقولوغلرك الك مشهورلرندن اولان متوفی (ویلیام جه‌یمس W. James) علوم متخصصه ساحه‌سنده واقع اولان تحقیقات متحصره‌نك، احکام متناقضه‌یه پیوسته اولوب قالدیغنی اکلاتیور، واحکام علمیه میانه‌سندن رفع تناقض ایله تألیف افکار ایلمك معرفتنی ، فلسفه‌نك باشلیجه وظیفه‌سی اولمق اوزره کوستریبور :

[*] [. . . . وارسین، پسیقولوژی، کندی صدد بحثی دائره‌سنده‌وکندی

[*] بو مهم ملاحظاتی، متوفی (پروفسور ویلیام جه‌یمس Prof William James)ك

اصول وغایه‌سی نقطهٔ نظرندن (دەتەرمی نیزم) ادعاسنده بولنمغه مجبوریت کورسون!..
بونده هیچ کیمسه خطا بوله‌ماز اکر بو ادعانك انجق اضافی ونسبی بولوندوغی،
حتی عکسنی التزام ایتمك بیله ممکن اولدوغی دوشونولورسه، مدعالری تالیف
وتوفیق ایده‌رك، آره‌ده‌کی تناقضی قالدیرمق قابلدر. نته‌کیم علومك نتایج تحقیقاتنده
بویله بر تناقض واردر، مثلا (علم اخلاق la science morale) پسیقولوژی‌نك
ضدینه بر ادعاده بولونیور. بن، اخلاقك مدعاسنی دها قوتلی بولمقده تردد
ایتمیورم: ارادت بشریه‌نك قیوددن آزاده اولدوغنی درحال تسلیم ایدییورم.
بناءً علیه بنم نظرمده پسیقولوژی‌نك (ایجابیه déterminisme) اعتقادینه تمسك
ایتمه‌سی، (صرف اصوله عائد purement méthodologique) وموقت بر مجبوریتدر.
علم اخلاقك نقطهٔ نظرینی مدافعه ایتمك ایچون دلیل کتیره‌جك دکل ایم؛ بوراسی
یری دکلدر! (اخلاق) ایله (پسیقولوژی) آره‌سنده ـ نقطهٔ نظر اختلافندن
ناشی ـ واقع اولان شو تنازع اعتقادی یالکز بر مقصدله ذکر وابراز ایدییورم:
شو کیفیت مهمه‌یی کوسترمك ایستیورم که، تتبع وتحقیقده موجب سهولت اولمق
ایچون عالم حقیقتك انجق بر قسم مخصوصنی بالافراز، موضوع بحث ایله‌ین علوم
خصوصیه، یکدیکرینه اساساً مربوطدر وبر وجهله یاردمجی‌درلر. بناءً علیه
هر بری نتایج تحقیقاتنی اورطه‌یه قویوب ادعالرینی قارشیلاشدیرمالی، واحتیاجات
متقابله‌لرینه نظراً آزمین بحثی بالتنویر، احکام اساسیه‌یی بر دها کوزدن کچیروب تصحیح
ایتملی‌درلر. ایشته علوم خصوصیه‌نك، اجتماع ایدوب ده مباحثه‌یه کیریشدکلری (forun =
میدان) [**] یرینه (مابعدالطبیعات metaphysics) ده‌نیلیر. علوم خصوصیه بر چوق

یك معتبر بر درس کتابندن عیناً نقل ایدییورم. لسانمزك اسلوبنه توفیقاً، ترجمه سربستجه
یاپیلمشدر. بو سوزلر، مختصر پسیقولوژیسنك نهایتنده (خاتمه epilogue) یی تشکیل
ایدن (علم روح وفلسفه Psychology and Philosophy) بابندن نقل ایدلمشدر. [صحیفه
٤٦١]. پروفسور (و. جه‌یمس) زمانمزك صاحب مسلك فیلسوفلرندن ونامدار پسیقو-
لوژی علماسندندر. امریقانك مدار افتخاری اولان بوذات مشهور (هاوورد Harvard)
دارالفنونده پسیقولوژی خواجه‌سی ایدی. یك جمیل الوجه بر اختیار ایکن بوندن یدی
سکز سنه اول وفات ایتمشدر. مهم اثرلری واردر.

[**] Forum روماده مشهور بر میدان ایدی. اوراده اعیان و مبعوثان ملت اجتماع
ایدرك مجلس سیاست عقد ایلرلر ایدی. مغوللرك (قورولتای) مجلسی (forum) طرزنده بر شی
ایدی، فقط یالکز اعیان وارکان دولته خاص وبناءً علیه آریستوقرات بر مجلس مشورت ایدی.

(معطايات)ايله مشغول اولورکه اونلر مظلم، مبهم حتی بکدیکریله متناقض شیلردر. لکن هرعلم، کندی نقطهٔ نظرندن باقینجه ـ محدوداولان صددبحثی داخلنده ـ بو قصـورلری کورمیه‌بیلیر ، نظر اعتباره آلمیه‌بیلیر . ... طبقات الارض عالمنك دائرهٔ بحثنه (مکانك ماهیت ذاتیه‌سی) مسئله‌سی صیغماز. ما کنه عالمی، (عکس تأثیرك، نصل اولوبده ! تأثیره معادل ومقابل کالدیکنی) بیلمکه مجبور ودوشونمکه محتاج دکلدر . پسیقولوژی عالمی، هم کندیسنك ، همده موضوع بحثنی تشکیل ایدن (ذهن)ك ـ نصل اولوبده ! ـ عینی عالم خارجی‌یی ادراك وتعقل ایده‌بیلدیکنی صورمازبیله!... فقط شوراسی آشکاردرکه برنقطهٔ نظره کوره صددن خارج قالان ومناسبتی اولمایان مسئله‌لر، دیکر برنقطهٔ نظره کوره، اصل موضوع بحثی تشـکیل ایده‌بیلیر !.. بوتون کائناتی ، هیئت مجموعه‌سـیله یعنی یکوجود اوله‌رق موضوع مطالعه ایدوبده، اونك ایچ یوزینه ممکن اوله‌بیلدیکی قدر انفاذ نظر ایلمك و طبیعتنی آکلامق مقصود اولونجه ، (مابعدالطبیعیات معمالری) هرمسئله‌دن دها مهم ودها مبرم اولوریر .] الی آخره!....

شبهه یوق‌که فلسفه ـ براز اول ادعا ایتدیکم کبی ـ معماری علمدر. علوم مختلفه وخصوصیه، اوکا مالزمهٔ انشائیه ویریر؛ هم حاضرلانمش برشکلده ویریر: یعنی هرعلم، جزئیات حوادثی دکل، اونلرك ضمننده کشف ایتدیکی مسـائلی عرض ایدر . او مسائلی، یکدیکرینه قیاساً ترتیب وتألیف ایدن فلسفه، منتظم ومتناسـب وهر وجهله هم آهنك بر (بنای معرفت) وجوده کتیریرکه ، او ـ بوتون کائناتی محیط ـ بر (نظریهٔ علم(théor. de la connaissance) در. سرائر خلقتك وتجلیات وجودك ، فسـون الهاماتیله ذهن بشرده تولد ایدن معمالرك جمله‌سی ایچون ـاو بنای معرفتده ـ معین وخصوصی بر موقع واردر. فیلسوف، بر(موزه‌خانه)یی تنظیم وترتیب ایدن علا مه‌یه بکزر: طبقی اونك کبی، اومسائلی تصنیف وترتیب ایدر. یالکز شو ترتیبندن بیله بر معنا چیقاره‌بیلیر: موزه‌خانه‌ده‌کی شیلری صره‌سـیله تتبع ایدن عالم، کرهٔ ارضك ادوار عمرینه دائر ؛ عالم عضویتك یر یوزنده ظهوریله تکاملنه دائر ، مدنیتك انکشـافیله ترقیسنه دائر بر فکر حاصل ایتدیکی کبی ، فیلسوف دخی علومك کندیسـنه

عرض ایتدیکی مسائل متنوعه‌دن بر چوق معمالر حلنه یول بولور . حالبوکه (پاله‌ئونتولوغ) و (آرکه‌ئولوغ)ده‌نیان عالمه بوفکرلری ویرن، بوملاحظه‌لری الهام ایدن مستحاثاتی، احجار وصخور مختلفه‌یی، الحاصل موزه‌خانه‌یی طولدوران ماده‌لری او آدم بالذات کشف ایتمش، کندیسی بولوب چیقارمش دکلدر . فقط اونلری قارشیسنه دیزوبده کندیسنك بالذات بولوب چیقاردیغی مسئله‌لر وار!.. معنالر وار!.. بر آلتنده بر مستحاثه بولمق باشقه ، او مستحاثه‌یه انفاذ نظر ایدوبده ضمننده کیزلی برمسئله کشف ایتمك واومسئله‌یه برمعنا ویرمك بوسبوتون باشقه شیدر !...

فیلسوفك مشغله‌سی ومعرفتی طبق بوکا بکزر.

فیلسوف ، بسته‌کار افکار ومعمار علم اولمق حیثیتیله، الك بویوك (آرتیست Artiste)، الك بویوك (Compositeur) در. (پارته‌نون Parthénon) معبدی کبی بر بنا یاپه‌بیلمك ـ شبهه یوقکه ـ فوق‌العاده بر دها ایله اولور . فقط ارسطونك کلیات آثاری کبی بر بنای معرفت قوره‌بیلمك ایچون البته دها بویوك ، حتی عالمشمول ، بر دها ایستر !... (پارته‌نون معبدی) ، زمان ایله خراب اولمش ، ییقیلمشدر ؛ امثالی‌ده ، کونك برنده ، ییقیله‌جقدر . فقط ارسطونك (منطق)ی عقل انسانیت ایله برابر پایدار اوله‌جقدر. نته‌کیم یونان قدیم استادلرینك بنا ایتمش اولدوغی مسالك فلسفیه ـ برچوق تعدیلاته رغماً ـ حالا پایداردر .

شوملاحظات خصوصیه‌مه اشتراك وقناعت ایدییورسه‌کز، اییبیلملی‌سکزکه فیلسوفلق معلوماتسز اولماز ؛ همده متنوع ، مختلف وشمولالی معلومات ایستر! نصل‌که معمارلق اولا معلوماته صوکرده‌ده درلو درلو مالزمه‌یه محتاجدر . فقط فلسفه، ساده قوری معلومات‌ایله‌ده اولماز!... غایت خصوصی وجبلی براستعداد ایستر ! بر کوزل منظومه یازه‌بیلمك ایچون خصوصی بر استعداد شاعریت لازم اولسونده بوتون کائنات مادیه و عوالم انفسیه‌نك معمالرینی ـ هیچ اولمازسه!ـ تعبیر ایده‌بیلمك غیرتیله بر (منظومهٔ معرفت) ترتیب ایلمك قابلیتی، نیچون خصوصی بر استعداد متوقف بولونماسین ؟ !...

هر کسك - ایسته‌دیکی زمان و ایسته‌دیکی کبی - فیلسوف اولوویرمه‌سنه باقیلیرسه بویله بر استعدادك لزومی ، لسان حال و طور ایله ، انکار ایدلمش اولویور، دیمکدر. حالبوکه بوطوغرو دکلدر!.. اوروپا مدرسه‌لرینك هر برنده بیکلرجه شاکرد معرفت واردر . فلسفه دخی پك مهم ومعتنا بر درس اولمق اوزره دارالفنونلرك جمله‌سنده لایقیله تدریس اولونمقده‌در . مع‌مافیه ، بویوك فیلسوفلر عصرلرده بریتیشه‌بیلیور!... حتی، برخیلی کشفیات علمیه واقع‌اولوبده بر چوق مالزمهٔ فکریه طوپلاندقدن ویاواش یاواش اعمال ایدیله‌رك بر شکله قونولدقدن صوکره (فیلسوف) ده‌نیلن معمار ظهوره کلیور واونلردن بر(بنای اعتقاد) قورویور. قانتك ، قونتك ، میلك ، سپنسرك تاریخ ظهوری ، وسیلهٔ ظهوری‌ده کوستریر .

ایشته افندیلر!.. بن فلسفه‌یی بویله بیلیرم وفیلسوفی بویله طانیرم ! فلسفه اك عالی معناسیله اك بویوك (صنعت Art)در. علومه شدتله احتیاجی واردر. نصل‌که صنایع نفیسه‌نك‌ده علومه احتیاجی آشکاردر ؛ محققدر. فقط استعداد، دها، الهام، معلوماتدن کلمز ؛ واقعا صنعت، عناصر لازمه‌سنی، کمال حریت ایله، علوم مختلفه دستکاهلرندن آلیر . فقط ایسته‌دیکی کبی آلیر ، ایسته‌دیکی کبی قوللانیر!..، اونك ایچوندرکه فیلسوفك ، (عام بحثنده) جزئیات اموری - بر متخصص کبی واونك قدر - بیلمه‌سی لازمکلمز .

مثلا، مطبخ طوزینك هانکی (جمله système)ده تبلر ایتدیکنی ؛ مختلف رنکلرك یکدیکرینه نسبتله درجهٔ امتصاصنی ؛ (باللی بابا)نك ، یاخود (طام قوروغی) نك هانکی فصیلهٔ نباتیه‌یه منسوب بولوندوغنی ؛ زخل ییلدیزینك ثقلت اضافیه‌سیله حجمنی؛ ویاخود قاینارجه معاهده‌سنك فلانجه بندینی؛ مسقفات قانوننك اون ایکنجی ماده‌سنی ، بیلمه‌سی لازم دکلدر . (بو تفصیلاتی بیلمك لزومسزدر ویا فائده‌سزدر !) دیمك ایسته‌میورم !.. بالعکس ارباب اختصاص ایچون برنجی درجه الزم وفائده‌لیدر . یالکز بر فیلسوفك علومدن اقتباس ایده‌جکی معلومات بوقبیلدن اولان خصوصیات دکلدر . بو خصوصیاتك عقدهٔ اساسیه‌سنی تشکیل ایدن مسائلدر. شوقدر وارکه بر فیلسوف -حین حاجتده-

جزئیات علمیه‌یی بالذات تحقیق ایده‌بیله‌جك درجه‌ده عمومی بر تربیهٔ فکریه‌یه صاحب ومالك اولمالیدر. هر علمی اطرافیله، جزئیاتیله بیلمك، ممکن دکلدر؛ لازمده دکلدر. فقط (علمك روحنی، واصولنی l'esprit et la méthode de la ssience) بیلمك الزمدر . بونی بیلمه‌ین فیلسوفلر ، استعدادلرینه رغماً یا کلش وحتی مضر سیستملر وضع ایتمکله تملی چوروك بنالر قورمشلر وفائده یرینه ضرر ایقاع ایتمشلردر .

مختصراً تعداد ایتدیکم شو شرطلر ، نظر دقته آلینیرده فلسفه‌نك وضع وحیثیتی تأمل اولونورسه :

(علومك ترقیسی وتکامل ایله تشعبی ، فلسفه‌یه حاجت براقمایه‌جق وبلکه اونی محو ایده‌جکدر) جمله‌سیله ویریلان حکمك ، نه قدر حکمسز اولدوغی درحال آکلاشیلیر . صلاحیت علمیه‌نك - طوغرودن طوغرویه - تعلق ایده‌مدیکی نیجه مسائل وار. (بومسائل)، واقعا علمك ترقیسی ایله‌چوغالیوروتنوع ایدییور ؛ بویله کیدرسه فلسفه، محو اولمق ویا لزومسز قالمق دکل، بوسبوتون موضوع بحثنی واهمیتنی آرتدیره‌جق ولزومی کوندن کونه دها زیاده حس اولونه‌جقدر. (لکن مسائلك بودرجه چوغالوب تنوع ایتمه‌سی‌ده احاطهٔ فلسفیه خارجنده قالیر !) دیه برفکر خاطره کلیر ومقام اعتراضده سرد اولونه‌بیلیر ؛ فقط اونك‌ده ، ظن ایدرم، پك اوقدر حکمی یوقدر. یکی یکی انواع واجناس نباتیه‌نك کشف اولونماسی احتمالی، نباتیونی اندیشه‌یه دوچار ایدییورمی؟... نباتاتك هرفردینی آیری آیری تتبع ایتمك، برعالم ایچون مجبوری ولابد برشرط دکل‌که!.. عالم، هانکی نباتی الینه آلیرسه اونی بر صنفه درج ایده‌بیلیر. اکر بوسبوتون اوصاف متمایزه عرض ایدییورسه ، اونکله بریکی صنف نباتی‌نك (انموذج type) نی بولمش اولور ، ویکی برصنف تشکیل ایدر . ریاضیون ، نا معدود اولان مسائل محتمله‌دن اورکیور، قورقویورمی؟.. (بوبویله کیدرسه‌ریاضیات محو اوله‌جق، لزومسز قالوب اورطه‌دن قالقه‌جق!) دیه اندیشه ایدییورمی؟... نه قدر غامض مسائل حسابیه اولورسه اولسون اونلره بر شکل ویردکدن صوکره جمله‌سنی‌ده - هرکسك بیلدیکی - اعمال اربعه‌یه ارجاع ایله حل ایتمکه

چالیشیور. بر (تاریخ عالمی savant historien) ، دنیاده کلمش کچمش نه قدر وقوعات وارسه، جمله‌سنی تفصیلاتیله بیلیورمی ؟.. حتی بالذات شاهد اولدوغی حادثات اجتماعیه وسیاسیه‌یی ـ بوتون جزئیاتیله!..ـ ضبط وقیدایده‌بیلیورمی؟...

بو سؤاللره ، (اوت ! . . های ! . های !..) ده‌یه‌جك بر عالم دکل ، (بلکه !..) ده‌یه‌بیله‌جك بر جاهل بیله تصور ایده‌مم !...

او حالده علما نصل حرکت ایدییورسه ، فیلسوف دخی اویله یاپار واویله یاپمه‌سنی هرکسدن ایی بیلیر !... بوتون مسائلی بر ایکی شکل عمومی‌یه ارجاع ایدرك حلنه چالیشیر . نباتات عالمی بیلیرکه هانکی نباتات اولورسه اولسون حیاتنك شرائط اساسیه‌سی بعضی قوانین عمومیه شکلنده ویرر عمومی دستور صورتنده ضبط وافاده اولونه‌بیلیر. تاریخ عالمی‌ده بیلیرکه حیات اجتماعیه واختراصات وامال انسانیه‌نك بعضی شروطه کوره معین وعمومی جریانلری واردر. هر عالم کندی ساحهٔ تدقیقنده ، انجق او جریانلرك ثابت و معین دستورلرینی بولمقله اوغراشیر وبو وجهله فلسفه‌نك مالزمهٔ انشائیه‌سنی (اعمال élaborer) ایدر. تفصیلاتله اوغراشمه‌سی، بالخاصه تفصیلات ایچون دکلدر: اونلرك ضمننده کیزله‌نن مسائل خصوصیه‌یی کشف واظهار ایتمك ایچوندر .

(بعضی مشهور علماء فلسفه سیستملری قورمشلردر. آیریجه فلسفه‌یه نه لزوم وار ؟..) ده‌ینلرده اوله‌بیلیر !... واقعا اویله !... فقط او کبی علما ، بویله بر موفقیت اثبات ایده‌بیلمشلر ایسه، عالم اولمقله برابر، برده (دهای فلسفی)یه مالك اولدقلرندندر. شبهه‌سز بو بر بویوك بختیارلقدر. فقط هر عالم متخصص ، محضا عالم اولدوغی ایچون بویله بر قابلیت کوسترمیور. مع مافیه (ده‌قارت) دخی ـ برباقیمه ـ عسکردی؛ فقط دهای شخصی‌سی اعتباریله عسکرمی ایدی یا ؟... مشهور موسوی فیلسوفی باروح سپینوزا ـ معلوم مدرکه! ـ بر فقیر جامجی ایدی. لکن، اوذکای خارق العاده‌یه باقیلیرسه جامجی‌می ایدی یا ؟.... اویله فرض ایدرسه‌ك برعسکر ، بر جامجی فیلسوف اوله‌بیلسین‌ده نه‌دن بر عالم ریاضی، بر عالم طبیعی، اوله‌ماسین ؟!... شبهه یوقکه عالم برآدمه فیلسوفاق دها زیاده یاقیشیر؛ چونکه فلسفه علمدن مستغنی قاله‌ماز. آیری بر (زناعت)ده دکلدر؛ (احاطه‌لی بر نظرله

عالملك)ك آدى فيلسوفلقدر . فقط فلسفه علمه نه قدر محتاج ايسه ، علمده طوغرو بر فلسفه‌يه او قدر محتاجدر . زيرا علمه (اصول méthode) نى ويرن (فكر فلسفى)در . غاليله، قوپرنيق ، نيوتن، هاروه‌ى ، لاووازيه كبى كاشفين ومجددين ، عصرلرنده (تفصيلات علميه) ايله هركسه فائق اولدقلرى ايچون دكل ، الك طوغرو فكر فلسفى‌يه صاحب اولوب الك ايى اصولى كشف ايده‌بيلدكارى ايچون، يكى بر دورآچمق شرفنى احراز ايتديلر . مع‌مافيه اصول علمى — على‌الاطلاق ! — تحقيق وتنسيق ايتمك فلسفه‌نك وظيفه‌سيدر .

بوراده فلسفه‌نك بالجمله‌علوم‌ايله مناسبتى مسئله‌سنى تذكر ايده‌بيليرز. بونك ايچون پك چوق بحثلر آچيلمشدر. بنم بوخصوصده‌كى فكر واعتقادم جمهور متفكرينه مخالف اولدوغى ايچون ، بو بحثى واوكا تعلق ايدن مناقشاتى بورايه نقل ايتميه‌جكم. بو مناقشه‌يى (méthodologie) بحثنه براقيورم . فقط بوراده فكرمى قيصه وصريح برصورتده عرض ايتمك مجبوريتنده‌يم .

اكثر فيلسوفلر ، علومى ، غريب بر تقسيمه تابع طوتمشلر ؛ منطق ، پسيقولوژى ، اخلاق ، كبى‌لرينه (علوم فلسفيه sciences philosophiques) ديمشلر . باقيسى‌ده (علوم غير فلسفيه) اولمق لازمكله‌جك !... حالبوكه بونى صراحتاً ادعا ايدن يوق !.. معاصرينمز آره‌سنده تحقيقاتيله، صلاحيتيله مشهور اولان بويوك فيلسوفلردن متوفى (سرويليام هاملتن) ، منطق ، اخلاق ، سياسيات وصنايع نفيسه‌يى پسيقولوژى شعباتندن عد ايديور ، واولجه سويله‌ديكم كبى — پسيقولوژى‌يى‌ده بالخاصه فلسفه ايله بر طوتيور . اعتقادمجه ، بو ياكلشدر ويا كلشاغك سوبژه‌قتيويزم يوزندن وقوعبولدوغى‌ده ، اشارتاً اخطار ايتمشدم .

بنجه پسيقولوژى دخى داخل حساب اولمق اوزره بونلرك جمله‌سى علوم صنفندندر . علومك جمله‌سى‌ده وارلغك بر سلسلهٔ تجلياتنى ، بر طاقم حادثاتنى تدقيق ايتديكى ايچون ، بلاتردد ادعا ايده‌بيليرمكه (غير فلسفى) هيچ بر علم يوقدر. معماى وجوده وكيفيت‌معرفته آزچوق تعلق‌اولان مسائل‌خصوصيه‌يى

هر هانکی برعلم ساحه‌سنده بوله‌بیلیرز . هرعلمك فلسفه‌یه مناسبتی‌ده بومسائل واسطه‌سیله‌در . شبهه یوق‌که علم روح ، کیفیت ادراکی بالخاصه وبالصلاحیه موضوع بحث ایتدیکی ایچون ، فلسفه‌نك برمهم قسمی اولان (مبحث معرفت épistémologie)، طوغرودن طوغرویه علم روح مسائلی ایله صیقی صیقی‌یه علاقه‌داردر. لکن سائر علوم ایله علاقه‌سی یوق دیمك دکلدر. عالمده ـ باطنی، ظاهری ـ هیچ بر حادثه یوقدرکه فیلسوف اوندن بر معنا چیقارەماسین ! فلسفه‌نك، دین ایله، حتی میتولوژی ایله دخی علاقه‌سی واردر، چونکه اوساحه‌ده دخی بر خیلی مسائل ظهوره کلمشدر . بونلری ایضاح ایتمك ایچون بر قالمادی یالکز الهیات ایله رابطه‌سنه دائر (هاملتن) دن نقل ایتدیکم شو سوزلرله اکتفا ایدوب فلسفه‌نك بزکائناتده بر (علت اولی eause première) آرییورسه‌ق:

[. . . . فکرالوهیت (la notion de Dieu) یالکز علت اولاده مندرج دکلدر. بویله برعلت اولایی قبول وتسلیم ایتمکده (مؤمن théiste) و(ملحد athéiste) متفق‌در. حتی بویله بر علت اولایه (قدرت کلیه omnipotence) صفتی اسناد ایتمکله بیله ، حقیقت الهیه تماماً افاده ایدلمش اولماز ، زیرا (ماده matière) یی ویاخود (اقتضا nécessité)یی بالجمله موجوداتك (مبدأ اصلی principe original)سی اولمق اوزره قبول وادعا ایدن بر(ملحد)، بومبادی‌یه کور کورینه ـ برقدرت کلیه اسناد ایتمکله (ماده)یی ویاخود (اقتضا) یی الوهیت مرتبه‌سنه چیقارمش اولماز . عقل وارادت وفضیلت ایله متصف اولمادقجه علت اولی، الله اوله‌ماز. الی آخره! . . . .]

اکلاشیلیورکه ، بو عالمده سر خلقت ومعمای تکوینی قوانین میخانیکیه ایله تفسیر ایتمك کائناتده (فعال لمایرید)، (مدبّر) بر (عقل کل) اولدیغنی انکاره واریر. عکسنی دوشونمك بوتون علوم طبیعیه وحکمیه‌نك اصولنی انکاره واریر. ایشته ، (نزاع علم ودین le conflit de la science et de la religion) مسئلهٔ مهمه‌سی، بو برزخده ظهور ایتمش وحلی فلسفه‌یه ترك ایدلمشدر .

معلوماتك هر قسمنده بویله مختلف‌فیه مسائل بولمق ممکن اوله‌جغی ایچون شونقل وایراد ایتدیکم مثال، سزه بر فکرویرمکه کافیدر.

شیمدی فلسفه‌نك تقسیماتنه ومسائل خصوصیه‌سنه باقه‌لم ! . . .

فلسفهٔ تاریخ، فلسفهٔ حقوق، فلسفهٔ صنعت، فلسفهٔ . . . الی آخره ! . . .
دیه بر تقسیم معروف واردرکه فیلسوف اولمایانلرده اونی بیلیر . بو تقسیمی بوراده نظر اعتباره آلمیه‌جغز! هرشیئك بر فلسفه‌سی اولونجه، فلسفه‌نك شعباتنی حصر وتحدید ایتمك امکان خارجنده قالیر. واقعا، هرعلمك بر (فلسفی جهتی) اولدوغنده شبهه یوقدر؛ هرشیئه فلسفی بر نظرله باقمق‌ده ممکندر. حکمتشناس مشهور، متوفی بروفسسور(تیندول Tyndall).[*] (حرارت = chaleur=Heat) نامیله معروف اولان کتابنده ، مختلف رنکلرك (قابلیت امتصاص capacité d'absorption)نی تتبع ایتمش ونتیجهٔ تحقیقاتنه بناءً (فلسفهٔ تلبس) عنوانیله بر بحث آچمشدر. فلسفهٔ صنعت، نه قدر فلسفه ایسه بوده اوندن آشاغی قالماز. لکن بزم آرادیغمز بو دکلدر . بر تقسیم طبیعی ، ممکنمی ؟.. دکلمی ؟.. اوکا باقه‌جغز !....

ارسطونك بر مشهور تقسیمی واردرکه بوتون دنیا اونی ـ بر وقتلر ! ـ قبول ایتمشدی. حتی ـ بوراده اثبات ایده‌جکم وجهله ـ حکمای اسلام دخی عیناً تاقی ایله‌مشدی .

سرویلیام هاملتن، ارسطویه کوره فلسفه تقسیماتنی بویله‌جه عرض ایدییور:
[فلسفه‌نك الک اساسی وعمومیت اوزره مقبول ومسلم اولان تقسیماتی ایکیدر: فلسفهٔ نظریه وفلسفهٔ عملیه!.. بونلر، غایه‌لرینك اختلاف ماهیتنه نظراً بربرندن ممتازدرلر. برنجی قسمده (غایهٔ اعلا = Highest end = le but le plus élevé)یالکز (حقیقتی بیلمك) اولدوغی ایچون، اوکا فلسفهٔ نظریه‌ده‌نیلمشدر.

---

[*] اصلاً ایرلاندالی اولان بو ذات عصرمزك مشهورحکمتشناسلرندندی. هله خواجه اولق ودرس تقریر ایتمك اعتباریله خارق‌العاده براقتداره، خصوصی براستعداده مالکدی، دیرلر . الك غامض مسائلی پك قولای بر شکله قویار وهرکسه لایقیله آکلاته‌بیلیرمش. هربرت سپنسر ، بر کون درسنی دیکله‌مکله، تقریرینه حیران اولمشدر، حیاتنك نهایتنه قدر فیلسوف ایله بوعالم، صمیمی دوست اولمشلردی . (تیندول) فلسفه‌یه پك مراقلی و غایتله جدلجی وبحاث اولدوغی ایچون، مباحثه آچدیغی کی یورغون وسیکیرلی، سپنسر بیزار اولور، قاچارمش. (تیندول) شدتله ماتریالیزمه میالدر. اثرلری هرلسانه ترجمه ایدلمشدر.

فلسفهٔ عمليه‌ده ايسه (معرفت حقيقت) مقصد اصلى دكلدر، بر (غايهٔ قريبه Proximate end = but prochain) در . بو بر مقصد اصلى ايچون آنجق واسطه‌در واوكا تابعدر. فلسفهٔ نظريه‌ده‌يالكز (بيلمك مقصديله) كسب معرفت ايدرز . (لاتينلرك Scimus ut sciamus ديديكى بودر ! .) فلسفهٔ علميه‌ده آنجق (بر ايش ياپمق ايچون) كسب علم ايلرز . (Scimus ut operemur) الى آخره ! . . .

بزم قينالى زاده على افندى ، (اخلاق علائى) نام اثر معتبرنده تماماً بو تقسيمى عرض‌ايديبور واونى (اخلاق ناصرى) صاحبى حكيم ورياضىٔ مشهور (نصيرالدين محمد طوسى) دن نقل ايتديكنى اعتراف ايليور .

اخلاق علائى‌نك مقدمه‌سنده، [*] فلسفه‌نك، اسكيلرجه الك معروف اولان تعريفنى ويردكدن صوكره، حكمتى، (حكمت نظريه) و (حكمت عمليه) اولمق اوزره ايكى بويوك قسمه آييرييور . وطبقى ارسطو كبى تعريف ايدييور . صوكره حكمت نظريه‌يى اوچه تقسيم ايدييور : كرك خارجده ، كرك ذهنده مادهٔ جسميه‌دن مستغنى بولونان، يعنى(عقول ونفوس مجرده) كبى شيلردن بحث ايدن فلسفه‌يه (علم الٓهى وعلم اعلى ! Théodicée) دييور . ذهنده ماده‌دن مستغنى، فقط خارجده ماده‌يه محتاج اولان شيلردن بحث ايدن ايكنجى‌قسمه‌ده (علم اوسط) نامى ويرييوركه بوتون رياضيات بو صنفده داخلدر ، وهيئت ، هندسه، حساب، موسيقى علملرينى شاملدر . ذهنده وخارجده ماده‌يه محتاج برطاقم‌موضوعاته تعلق ايدن اوچونجى قسمه دخى (علم اسفل) دييور . [زيرا خارج وذهنده مادهٔ ناقصه‌يه محتاج اولدوغى، علم اسفل ديمكه باعثدر!]

حكمت عمليه‌يه كلنجه ، (علم اخلاق) ، (علم تدبيرالمنزل) ، (علم سياسة

---

[*] (اخلاق علائى) نك بولاق باصمه‌سى . صحيفه (١١) دن اعتباراً . — (تاريخ ادبيات عثمانيه) ناميله بر بويوك اثر معتبر وجوده كتيرمش اولان متوفى (ميستر كيب)، تاريخنك برنجى جلدنده (فلسفه ، تصوف ودين) ناميله بر باب آچمش وقينالى زاده‌نك حكمت وتقسيماتى حقنده‌كى صحيفه‌لرينى نقل وشرح ايدرك ومأخذ اصليسنى كوسترمشدر .

المدن) نامليله اوچ قسمه آيريليوركه ارسطونك (éthique)، (économique) و (politique) نامليله تقسيم وتسميه ايتديكی شعبه‌لردر . بونلرك بر سوری تقسيمات تاليه‌سی دها وار . الى آخره ! . . .

بو تصنيف، واقعـا — ياقين زمانه قدر — عموماً دارالفنونلرده مقبول ومعتبردی . هاملتن بوكا برسبب كوستريیوركه طوغرودر: [اوروپا دارالفنونلری تأسيس ايدلديكی زمان — يعنی قرون وسطاده ! — ارسطو فلسفه‌سی اذهان انسانيته حاكم يكانه ايدی . طبيعيدركه ارسطونك اوزمان الده تداول ايدن بعض آثار مشهوره‌سی مشق تعليم اتخاذ اولوندی، وفلسفه تدريساتی (منطق) ، (مابعدالطبيعيات) ، (حكمت اخلاق Philos. morale) (حكمت سـياست Phil. politique) ، (علم تدبيرالمنزل économique) [*] وبرده (طبيعيـات Physique) شعبه‌لرينه آيرلدی .] ديیور . بزده‌ده اوته‌دنبری مشهور ومعتبر اولان فلسفه تقسيماتی تماماً بودر . بز عربلردن آلمشز ؛ عربلرده (معلم اول) وصفيله تبجيل وتكريم ايتدكاری ارسطودن آلمشلردر .

صوكره ارسطونك تحكمنه نهايت ويرمك وحقيقتده قرون وسطی بنـای عرفانی هدم ايتمك اوزره موفقيتله مجـاهده‌يه كيريشن (بەيقن Bacon) ، فلسفه‌يی ، موضوعاتنه نسبتله اوچ بويوك صنفه آييرمشدی . فلسفه موضوعاتی‌ده — بو انكليز حكيمنك اعتقادنجه — (الله)، (طبيعت ، يعنی كائنات ماديه) و(انسان) در .

كذلك (ده‌قارت) دخی فلسـفه‌يی ، حكمت نظريه وعمليه اولمق اوزره

---

[*] بو كونكی لسان علميمزده (économique) تعبيرينی (اقتصاد و اقتصادی) كلمه‌لريله ترجمه ايده‌رز . بو معنا (écon. politique) تركيبنه عائددر . واقعا بو علمك واضعی اولان آدام سميث ، بو تعبيری طوغرودن طوغرويه ارسـطو لسـانندن اقتبـاس ايتمشـديكه (ايقوس) منزل وخانه ديمكدر (نوموس) دخی قانون معناسنه‌در. (پوليس)ده، مدينه ديمكدر . اونك ايچوندركه ارسطو لساننده (ايقونوميكی) ، بو كون بزم ادارهٔ (بيتيه) ديديكمز شيلری موضوع بحث ايدر ؛ اونی اسلافمز (علم تدبير المنزل) تركيبيله ادا ايتمشلردر . نته كيم (پولی تی كی) يی‌ده علم سياسة المدن ديه ترجمه ايلمشلردر . افلاطونك ره‌پوبليق نام كتابنی عربلر سياسته المدينه ناميله ترجمه ايتمشلردر .

ایکی بویوك صنفه آییرمش ودها دوغروسی ، ارسطونك تقسیمنی اساساً قبول ایتمشدی . نته‌کیم شاکردانی ومعقبلری تماماً ارسطونك تقسیمنه رجوع ایتدیلر. (غاسساندی Gassendi) ، (لوق Locke) ، (قانت Kant) ، (فیختە Fichte) کبی بویوك فیلسوفلرك و (دالامبر Dalambert) ودها بعض مشهور علمانك‌ده تقسیماتی واردر ؛ فقط بونلرك جمله‌سی تصنیف علومه منجر اولورکه بوراده تصریحی اوزون سورر ولزومسزدر ؛ اونك ایچون واز کچیورم ؛ خصوصاکه فلسفه تقسیماتی — بنم اعتقادمجه — بو دکلدر .

بو کون ، مسائل اصلیه‌سنه نظراً تقسیم ایدرلرکه اك طوغروسی بودر . وفلسفه‌نك — فکرمجه — اك طوغرو تعریفنه موافق اولانیدر .

شیمدی‌یه قدر وجوه مختلفه اوزره عرض ایتدیکم مطالعاتدن، فلسفه‌نك آنجق معماریٔ علم اولدوغنی آکلامشسکزدر . امید ایدرم‌که بو تعبیردن نه معنا مراد ایتدیکمده دخی ذره قدر شبهه‌کز قالمامشدر . بونك ، ماهیت واصول اعتباریله علومدن فرقلی وبوسبوتون باشقه برشیٔ اولمادیغی محقق ومسلم بولونمقله برابر ، جزئیات امور ایله دکل ، فقط کلیات مسائل ایله مشغول اولدوغی دخی آرتق هرکسجه مقبول بر اعتقاددر . نتیجهٔ تدقیقاتنده متخالف نظریاته ومتعارض اعتقاداته پیوسته اولان (علوم شتی، Sciences diverses) نك بوتون (مسائل قصوا Les problèmes ultimes) سنی موضوع بحث ایدوب آره‌ده‌کی تناقضی قالدیره‌رق (معمای وجود l'énigme de l'existence) حقنده معقول بر نظریه ترتیب ایتمك ، فلسفه‌نك وظیفهٔ مخصوصه‌سیدر . بونی هیچ بر علم کندی باشنه وکندی دائره‌سنده یاپه‌ماز . علومك علی الانفراد ترتیب ایده‌بیلدیکی فرضیات ونظریات، خصوصیدر ، یکجهتدر ، ناقصدر ویکدیکرینی ناقضدر . بر عالم ریاضی ، اك غامض ومعضل مسائلی اعمال اربعه‌یه ارجاع ایله حل ایتمکه چالیشدیغی کبی ، فیلسوف دخی بوتون مسائل علمیه‌یی اوچ درت مسئلهٔ اصلیه‌یه ارجاع ایدر واو عمومی سوأللره جواب تدارکی ایچون دوشونور چالیشیر .

بو بویوك سوأللر — بنم فکرمجه — نهایت ایکی‌یه منجر اولور :

(حقيقت وجود نه‌در ؟ . . .)

(بز اوكا نصل مطلع اوله‌بيليرز ؟ . .)

ايشته فلسفه‌نك اك عمومى واساسى تقسيماتى بو ايكى سوألك ماهيتنه كوره تعين ايدر . برنجى سوأل ، (مبحث وجود Ontologie) ديديكمز قسم فلسفه‌يه عائددر ؛ يعنى مبحث وجود بو سوأله جواب ويرمكله اوغراشير وشيمدى‌يه قدر ترتيب ايديله‌بيلمش اولان مشهور جوابلرى تتبع وتنقيد ايدرك قيمت نسبيه‌لرينى تقديره چاليشير . اصل (مابعدالطبيعيات) عنوانى بو قسمه تخصيص ايدلمه‌لى‌در ، وايدلمكده‌در !

ايكنجى سوأل ، فلسفه‌نك (مبحث معرفت) ديديكمز قسمنه عائددر . يعنى (ئه‌پيسته‌مولوژى) بو سوأله جواب تداركى ايله مشغول اولور وشيمدى‌يه قدر ترتيب ايديله‌بيلمش اولان مشهور جوابلرى نظر اعتباره آلير ، تنقيد ايدر ؛ قيمت نسبيه‌لرينى تقديره چاليشير . بو خصوصده ترتيب اولونه‌بيلن (اطرافلى جوابلر) ، (كيفيت علم حقنده بر نظريه) دن عبارت قاله‌جغى ايچون اونلره (نظريۀ علم Théorie de la connaissance) ده‌نيلير . مذاهب فلسفيه ، بو (نظريات علميه) ده واقع اولان اختلافات اساسيه‌دن نشأت ايتمشدر واو اختلافاته ، هروجهله تابع بولونمشدر . يعنى ، بويله بر مسئله‌ده اساساً قاچ نقطۀ نظردن اختلاف ممكن ايسه ، او قدر مذاهب فلسفيه‌يه آيرلمق ممكندر ؛ زياده ويا اكسيك دكل ! . . . بالطبع بو شعبۀ فلسفيه‌ده كيفيت علم ، اك زياده اهميتله تقدم ايدر بر مسئلۀ غامضه اولدوغى ايچون واونكده اساسى (كيفيت ادراك) مسئله‌سنى تدقيقه‌واره‌جغى ايچون ، (ئه‌پيسته‌مولوژى) ، صيقى صيقى‌يه پسيقولوژى ايله علاقه‌داردر . زيرا ، (شعور) ، كيفيت ادراك وحس ، تماميله وطاقميله علم روحك موضوعات مخصوصه‌سندندر ؛ وبناءً عليه — كمال صلاحيت واختصاص ايله — بو حادثات وجدانيه‌نك جمله‌سندن بحث ايدن آنجق پسيقولوژيدر . حتى (عالم خارجى‌يى ادراك Perception du monde externe) بحثى پسيقولوژى‌ده بر باب مخصوص تشكيل ايدر ، وبو علم بو مسئله‌يى كندى نقطۀ نظرندن ، كندى دائره‌سنده ، وكندى وسائطيله تدقيق ايدركن —

بالضروره ! — بوكا دائر بر فكر مخصوص وهيچ اولمازسه ! بر فرضيه ويرمكه مجبور بولونور .

ايشته فلسفه‌نك (ئه‌پيستەمولوژى) دعواسنده بو فكر وفرضيه اساسدر ، ومتناقض نظرياته عائد (Thèse مدعا) لره قيمت ويره‌بيلمك ايچون حكم اوله‌رق اقامه اولونور .

فلسفه‌ده پسيقولوژينك اهميت حاكمه‌سى بوندن ايلرى كليور ، واونى علم روح ايله بر طوتانلر ، بو اهميته نظرله يا گليورلر ، مبالغه ايدييورلر .

(مبحث معرفت) ، هرحالده — ينه كندى اعتقادمجه ! — (مبحث وجود) دن اقدم واهمدر . چونكه (معماى وجود) حقنده ترتيب ايديله‌بيله‌جك جوابلر ، اول امرده مبحث معرفتده تحقق ايدن احكام ومعلومات مسلمه‌يه استناد ايده‌جكدر واونلره تابع بولونه‌جقدر . بو خصوصده‌كى مناقشات ومباحثاتده ، طرفينه حكم اوله‌جق علمده — عرض ايتديكم كبى — الك اول پسيقولوژى در .

اسكى فيلسوفلر ، (ئه‌پيستەمولوژى) ناميله بر شعبهٔ فلسفيه بيلمييورلردى . اونلرك نظرنده بالخاصه فلسفه ، يعنى (اصل فلسفه) ، مابعد الطبيعياتدن عبارت ايدى . افلاطون ، بوكا (ديياله‌قتيكى = La dialectique) دير ايدى ، ارسطو (فلسفهٔ اولى ، Πρώτη φιλοσοφία = La philosophie premiére) نامنى ويرمش ودرس پروغرامنده (طبيعيات) ه دائر يازديغى كتابلردن صوكره تعليم اولونمه‌سى لزومنه اشارتاً (τὸ μετὰ τὰ φυσικά) ديه اخطار ايتمشدى . بالآخره — هم ظن ايدرم بر ايكى عصر صوكره ! — فلسفهٔ اولى تعبيرى يرينه (مه‌تافيزيقا) كلمه‌سى قوللانلمغه باشلادى وصوكره بو تتبعاته علم اوله‌رق تعمم ايتدى ؛ حتى طبيعت خارجنده ، ياخود فوقنده بعض حقيقتلردن بحث ايدن بر علم اسمى اولمق اوزره ، اويله غريب بر معنا قازاندى كه اصل بوعلمى تدوين ايدن ارسطونك خاطرندن بيله بويله بر تصور كچمه‌مشدى . فقط بوعلم منحصراً مبحث وجود اوزره مناقشات وتنقيداتده بولونويوردى . نظريهٔ معرفته دائر — حسب الوسيله — تك توك بعض فكرلر بيان ايتمكده البته

مجبوریت واردی؛ لکن، بو فکرلر مرتب ومدون اولمادیغی ایچون فلسفه‌ده آیریجه بر (ثه بیستهمولوژی) قسمی یوقدی . بونک سببی معلومدر . یك چوق مدقق ومورخ فیلسوفلر بونی تحقیق ایتمشلردر .

آمریقانك اڭ طوغرو دوشونن واوروپاجه اوقدر معروف اولمیان معاصرین فلاسفه‌سندن متوفی (بوردن پا کر باوون Borden Parker Bowne) [*] دور جدید فیلسوفلرینك سیستملرینی بو نقطهٔ نظردن تاقی ایده‌رك حقلرنده شویله حکم ویرییور :

[تاریخ ترقیات فکریه‌یه باقیلیرسه کورولورکه فلسفه سیستملری همان دائما بو ایکی قسمدن برینه دها زیاده اهمیت ویرمشلر . بونلرك کیمیسی دها زیاده (نظریهٔ علم) حیثیتنی حائزدر ؛ کیمیسی‌ده (نظریهٔ وجود) ی اساس اتخاذ ایتمشدر . مثلا : (لوق) ، (هیوم) و (قانت) ك سیستملرنده (نظریهٔ علم) دها مهم بر موقع اشغال ایدر . یعنی بونلر (épistomologique) سیستملردر . حالبوکه (سپینوزا) و (لایب نیچ) ك سیستملری دها زیاده (ontologique) در ؛ یعنی وارلغی بالذاتجه مسئله اوله‌رق تذکر ایدر . بوکا سبب ، شو کیفیتدرکه ذهن بشر ، بدایت فعالیتنده خارجه منعطفدر اشیایه باقار ، کندینی کورمز ، دها صوکره کندینه منعطف اولمغه باشلار . علم وادراك، حقیقتده، هم نفس مدرکك ، همده ادراك اولونان شیئك مناسبتی ایله آنجق ممکن اولور وتعین ایده‌بیلیر. علمی ایجاب ایدن اصل بو ایکی عامل اساسیدر. فقط کندی ذاتنه هنوز انعطاف ایده‌مه‌مش بولونان ذهنلر ایچون علمده یکانه هدف نظر اشیا وعالم خارجی در .]

---

[*] بو ذات ، بر ایکی سنه اول وفات ایتمش ایمش . بن‌ده کندیسندن وأثرلرندن قطعاً خبرم یوقدی . اسمنی هیچ بر یرده کورمه‌مشدم . آمریقادن، بورادە قوانژه کلن بر قادین بکا بو فیلسوفی بیلدیردی وأثرلرینی هدیه ایتدی . زیاده‌سیله ممنون اولدم ؛ چونکه بر قرابت فکریه حس ایتدم . بر قاچ جلد اثرلری واردر؛ وجداً مهمدر . یالکز راسیونالیست ، حتی قانتیستدر . حالبوکه بن دکلم! باوون آلمانیاده تحصیل ایتمش ایمش . ارباب مراقه اثرلرینی توصیه ایدرم. خصوصا مبحث معرفت ومابعدالطبیعیات حقنده یازدیغی کتابلر، امثالی آره‌سنده اڭ ایی‌سی واڭ طوغروسیدر .

دییورکه پك طوغرودر وهرکسك فکری بودر. فی الحقیقه ذهن بشر هنوز اوان طفولیتنده ایکن تماميله کنديني بیله‌مز وبیله‌مدیکی حالده کندینه اعتماد ایدر. چونکه ماهیت ذاتیه‌سنك نه بویوك، نه آکلاشیلماز بر (سر غامض) اولدوغندن ذره قدر خبردار دکلدر. بناءً علیه تنقیدات ویا تشکیکاته وسیله اوله‌بیله‌جك بعض مشکلات ظهوره کلوبده عقلك قارشیسنه دیکیلمه‌دکجه عقل، کمال ایمان واطمئنان ایله حکم ایدر. اونك ایچوندرکه یونان قدیم فیلسوفلری (مبحث معرفت) ایچون فلسفه ساحه‌سنده بر میدان آچامشلردی، واعتقادلرینی کمال امنیت وصمیمیت ایله بیان ایتمشلردی؛ ینه او سببله‌درکه بر زمانه کلنجیه قدر، اسکی فلسفه سیستملری هپ (dogmatique) ایدی. حقیقت اشیایی یقیناً بیلمك ادعاسنده بولونان بو مذهبلره — سوفسطائیه نامیله پیدا اولان — بر فرقهٔ مخالفه اعتراض ایتمکه باشلاینجه تنقید دخی شدتله میدان آلدی؛ او زمان (مبحث وجود) مناقشاتی بر درجه‌یه قدر ترك اولوندی، مبحث علم مسئله‌سی اورطه‌یه قونولدی. چونکه: (بز حقیقتی بیلیورز. ایشته هر شیئك اصلی آتشدر. فلاندر!) دینلره قارشی معترضلر: (شیمدی حقیقتی براقیکز. بیلمك نه‌در؟ اونی بیله‌بیلیورمیسکز؟... بیلیورز دیدیککز زمان نه‌یه اعتماد ایده‌رك بودعواده بولونیورسکز؟.... حسکزه‌می؟... سر ادراکی آکلایه‌بیلدیکزمی؟....) دیه پك مهم وحقلی سؤاللر صوریورلردی که ماهیتلری اعتباریله (épistémologique) مسئله‌لری متضمندر. حقیقتی هر صورتنده اظهاره یکانه مدار وواسطه اولان (روح تنقید)، سوفسطائیه‌نك، فکر انسانیته - شبهه‌سز — الك بویوك خدمتیدر. فلسفه‌ده مبحث معرفت، ایشته بوفکر تنقیددن طوغمش وطبیعی درکه ذهن بشر دها درین دوشونمکه وکندینی کورمکه قادر اولدقدن صوکره طوغه‌بیلمشدر.

بوکون فلسفه‌ده (Criticisme) دینیلن مسلك، مبحث معرفتی، مابعد الطبیعیاته تقدیماً دوشونمکه تشبث ایتمکدن عبارتدر. قانت بو ترتیبی — بیله

بیله — بر اصول اتخاذ ایتمش اولدوغی ایچون مسلکنه بو نقطهٔ نظردن
(فلسفهٔ تنقیدیه) وارباینه تنقیدیون دەنیلمشدر . بزم تعلیماتمزده دخی ترتیب
اساسی بودر .

(باوون) ك بو خصوصده‌کی افکار ومطالعاتی تام بنم اعتقادمه موافقدر.
زیاده‌سیله اهمیت ویردیکم ایچون بر آز تفصیله مجبور اولدوغم شو برنجی بابه
بوراده نهایت ویرمك مجبوریتنده اولماسه‌یدم ؛ پك معروف اولمایان بو فیلسوفك
قیمتلی وطوغرو مطالعاتی بورایه عیناً نقل ایدردم. فقط بو آنه قدر سویلدکلرم
— بعض نقاط خصوصیه‌دن صرف نظر — زمانك بو بحثده اك محق ملا-
حظاتنی جامعدر .

مبحث معرفتده اك بویوك واساسلی اختلاف ، کیفیت علمده ذهنك رولنه
ووضعیتنه تعلق ایدن مسئلهٔ مشهوره‌دن ظهور ایدییور. تحصیل ایتدیکمز بالجمله مدرکات
ومعلوماتده ذهنمز فعال می‌در ؟ . . . یوقسه ساده (آخذ Recepteur)
وضعیتنده می‌در ؟ . . . یعنی کیفیت علمده ذهنمز کندیلکندن بر ایش کو-
رویورده او علمی، بالذات فعالیتی ایله می حصوله کتیرییور ؟ یوقسه علم بزه
طاقیله خارجدن کایورده ذهنمز جانسز وعاطل بر آینه کبی صور اشیایی
یالکزجه عکس می ایتدیرییور ؟ . . . وعلم بوندن عبارتمی اولویور ؟ . . .

ایشته شو صورتله وضع اولونان بو سؤاله ویریله‌جك جوابلره کوره
(فلسفهٔ تدریبیه Phil. empirique) و (فلسفهٔ عقلیه Phil. rationaliste) نك
تملی وضع ایدلمش اولور .

مبحث وجودده اك مهم واك اساسلی اختلاف ، (اصل وجود) ك عاقل
مدرك و(فعال لمایرید) اولوب اولمامسی مسئله‌سندن منبعث اولور . بوده شو
کائناتی اداره ایدن عاقل ومدبر بر قدرت مطلقه وارمی ؟ . . . یوقسه بوتون
بو حرکات وبو کون وفساد صرف میخانیکی واقتضائی می‌در ؟ . . . سؤاللرینه
منجر اولورکه بونلره ویریله‌جك جوابلرك تصدیق وانکاره متمایل اولماسنه
کوره بر فلسفه مؤمنانه ویا دینسز اولور، سپیریتوالیست ویا ماتریالیست اولور.

ایشته مذاهب اساسیه‌نك وسیله وصورت ظهورینی تحقیق ایدرکن، اونلرك نظریهٔ علم اعتباریله، روابط منطقیه وعلاقهٔ ضروریه‌لرینی دها ایلریده — لایقیله — کوره‌جکز .

پاوولسه‌نك فلسفه تقسیماتی حقنده‌کی ملاحظات سلیمه‌سی‌ده طبقی معروضاتمه بکزر، یالکز او، منطق ایچون دخی بر وظیفه وموقع کوسترمشدر . شو قدر بر فرق وار ! . . .

(هاملتن) لك‌ده کندنجه برمهم تقسیمی وار. فقط فلسفه‌یی پسیقولوژی ایله بر طوتمق ادعاسنه مستند برتقسیمدر. طوغرو اولمادیغی ایچون نقل وتفصیلندن صرف نظر ایتدم . نته‌کیم بو مسئله‌لرده پك چوق بویوك فیلوسوفلرك قیمتلی ملاحظاتنی ذکر وشرح ایتمك ممکندی ؛ فقط بو تفصیلاتی کمبریچ واوقسفورد دارالفنونلرنده بیله ویرمیورلر واشارتله کچیورلر . بناءً علیه بو مقدمات سزك ایچون فضله‌دربیله!..یالکز بونلری ایی ملاحظه‌ایدوب بلمه‌مکزی تمنی ورجا ایدرم.زیرابونلرله‌نه‌قدراستیناس حاصل ایدرسه‌کز، بوندن‌صوکره‌کله‌جك درسلری اوقدر ایی آکلایه‌بیلیرسکز .

شیمدی ایکنجی بابه باشلیه‌بیلیرز!...

ایکنجی باب

برنجی فصل - (مبحث حادثات = Phénoménologie)

۱ .— عالم حادثات نه دیمکدر؟.. بز اونی اولا حواسمز واسطه‌سیله ادراك ایدرز. حواسمز، هم معدود، همده هر برینك ساحهٔ شمول واحاطه‌سی محدوددر . بو واسطه‌لرله تلقی ایتدیکمز معلومات عنصریه وابتدائیه‌یه، اصطلاحده (مدرکات حواس) دیرلر. مبادئ معلوماتمز انجق بونلردر . اجسامده استشعار ایتدیکمز کیفیات ، (مدرکات حواس) نوعندندر . بونلرکده ماهیتنی تحقیق ایدرسه‌ك آکلارزکه (کیفیات) دیدیکمز شیلر ، بزده ـ بعض سببلرله ـ حاصل اولان بر طاقم (احوال روحیه)دن عبارتدر . بوتون مدرکاتمزی جنسلرینه نظراً ، برقاچ بیوك صنفه تقسیم ایده‌بیلیرز. بو تقسیم عندی وکیفی برشی دکلدر . بنیهٔ تشریحیه‌مزه تابع وحواسمزك تنوعاتنه موافقدر ؛ بوصورتله بالضروره بعض مبادی‌یه پیوسته اولورز . اسکی فیلسوفلرك (مقولات) دیدیکی شیلر ایشته بویله عینی جنسدن اولان نامحصور حادثات وکیفیاتك اسامئ عمومیه‌سیدر. عناصر معلوماتی تلقی ایتمکده حسك ، اونلری ترتیب ایلمکده (مدرکه)نك، بو ترتیباته معنا ویرمکده (عاقله)نك باشلیجه روللری واردر ؛ فقط (حاسه le sens) ، (مدرکه l'entendement) ، (عاقله la raison) دیدیکمز قابلیتلر ، (ملکه faculté) نامیله آیری آیری ومستقل قوای روحیه‌دن اولمایوب عینی روحك ، عینی ذهنك مراتب فعالیتندن عبارتدر .

مبحث حادثات Phénoménologie

افندیلر !...

§ ۱ . شو ایچنده طوغوب یاشادیغمز ، ونهـایت سینه‌سنده ترك حیـات ایدوب ینه عناصرینه قاریشـدیغمز عمان وقوعاته (عالم حادثات Le monde phénoménal) ده‌نیلمشدر. تعبیر، پك اسكی‌در. عربجه‌سی: (حادثات 'ولان، یعنی صو كره‌دن پیدا اولان شیلر عالمی) دیمكدر. فرنكجه‌سی، یونانی‌دن آلنمشدر. φαινόμενον (Phénomenon) (ظاهر ومشهود اولان شی) معنـاسنی افاده ایدر. آ كلاشیلیور كه بوایكی كلمهٔ متعادله آره‌سنده معنای لغوی اعتباریله بر فرق واردر. عربلر كائنات خارجیه‌ده‌كی (تحول دائمی Changement perpétuel) ی باشلی باشنه بر علامت حدوث اوله‌رق تلقی ایتمشلر ؛ وبو نقطهٔ نظردن كائناته عمومی بر اسم ویره‌رك (عالم حادثات) دیمشلر . اسكی یونانیلر، هرشیدن‌اول خارجده‌كی وارلغك بزه نسبتله تظاهراتنی نظر دقته آلمشلر وتعبیری اوكا كوره وضع ایتمشلر . فقط بو تظاهراتك جمله‌سی‌ده تحولاتدن‌عبارت بولوندوغی ایچون ینه هپ حساب بردر ، وتعبیرلر آره‌سنده‌كی معنا فرقی سطحی وصرف لغوی‌در.

بز بو عالم خارجی ایله تماسـده بولوندوغمزی حس ایدر ایتمز ، اك اول استشعار ایتدیكمز حقیقت ، كندی وارلغمزدر . كندی بنلكمزدر . بالطبع بونكله برابر كندیمزدن باشـقه شیلرك‌ده موجود اولدوغنی عینی زمانده حس وادراك ایدرز . چونكه ادراك تحقق ایده‌بیلمك‌ایچون نفس مدرك ایله، ادراك اولونه‌بیله‌جك بر شیئك متقابلاً تماسده بولونمسی لازمكلیر. شعور ، آنجق بو تماسك ــ بزجه ــ حس اولونمسی‌در . بوقابلیت شعور ایله ــ بالجمله موجودات معلومه آره‌سنده ــ ممتاز اولان نفسمزه (وجدان La conscience) ده‌نیلیر. فیلسوفلر لساننده وجدانه، بعضاً (أنا Le moi, Ego) یعنی (بن ، كندم) تعبیرینی قوللانیرلر ؛ ادراك ایتـدیكمز شیلرك هپسـنه‌بردن دخی (غیر أنا

Le non-moi, non-ego) یعنی (بندن غیریسی) دیرلرکه ـ شعوره نسبتله ـ وارلغك الك كنیش ، الك مبهم وفقط الك اساسی ایکی بویوك صنفه تقسیمی دیمکدر. حیوانات عالیه‌ده بیله شعور البته بو درجهٔ ابتدائیه فوقنده‌در .

وجدانمك، كندی وارلغمه شهادتی،‌ الك بویوك (بداهت Evidence)در. بو شهادت مقنعه وبو بداهت مطمئنه سایه‌سنده‌دركه بن ، هم كندی بنلكمه هم‌ده بتمله تماسده بولونان موجودات محیطه‌نك بندن آیری غیری، ووجدانمدن خارج بر طاقم شیلر اولدوغنه واقف اولورم واینانیرم. ایشته اونك ایچون اطرافی صاران موجوداته هپ بردن (عالم خارجی) دخی دیه‌بیلیرم‌كه (وجدان عالمی)اوكا مقابل دوشر؛ وبو ایكی تعبیر، فلسفه لساننده اصطلاحات مشهوره‌دندر .

عالم خارجی‌ده علی‌العموم نه كورویور ، نه حس ایدییورسه‌م ، اونلرك هیئت مجموعه‌سنه (طبیعت la Nature) دخی دینیلیر .

همزمانمز اولان انكلیز فیلسوفلرندن متوفی (برادله Bradley) طبیعتده، نظر فلسفی‌یه كوره، بر صفت كاشفه بولویور واوكا اشارت ایدییورده‌دییوركه: «طبیعتده بزه الك زیاده چارپان حال وكیفیت، اوعالمك مستقلاً موجود اولماسی‌در؛ یعنی كندی وارلغنك، بزم حیات انفسیه وباطنیه‌مزه تابع ومتعلق بولونمامه‌سیدر. طبیعتله تماس ایدن هرفرد متحسس ایچون، اوعالم، عینی‌شی اوله‌رق قالیرویرنده طورور. بونی هپ بویله تلقی ایدر، بویله كورورز ؛ بوكا هپ بویله اینانیرز . حتی ، بزم جسممز، بدنمز ـ بالجمله اعضاسیله برابر ـ ، او عالم خارجی‌یی اولدوغی كبی تلقی ایتمك وبزدن مستقل وخارج اوله‌رق موجود بولوندوغنی ادراك ایلك ایچون یارادلمش بر طاقم آلات و وسائط مخصوصه دیه تلقی اولونور. بناءً علیه عالمده وجدان اولماسه، متحسس ومدرك هیچ بر كیمسه بولونماسه بیله ینه بر (حقیقت جسمانیه = une réalité corporelle) و بر (موجودیت مادیه une existence matérielle)نك وار اوله‌جغنی، واولدوغی یرده صاپه‌صاغلام طورماسی لازمكله‌جكنی دوشونمك خصوصنده كوچلك چكمه‌یز. واقعا بونك عكسنی فرض ایتمك ممتنع برشی دكلدر. [یعنی عالم خارجی‌نك حقیقت ذاتیه‌سی

اولمادیغنی وکوردوکمز شیلرك خیال قبیلندن اوله‌بیله‌جکنی ده فرض ایتمك قابلدر؛] وبویله بر فرض، علی العاده بر آدم ایچون ــ شبهه‌سز ــ ممکندر؛ هر نه قدر، عادی بر آدم، ــ بعضی اسبابدن طولایی ــ بویله بر شی فرض ایده‌بیله‌جکنی آچیقدن آچیغه سویله‌مکدن چکینسه‌ده، ینه دوشونه‌مز دکلدر. بویله بر احتمالك، باطل وبی معنا اولدوغنه کندنجه امین ومطمئن بولوندوغی ایچون اونی رد ایدر؛ چونکه بوتصوری (طبع سلیم) دیدیکی شیئه آچیقدن آچیغه معارض کورر.»

آ کلاشیلیورکه، طبیعتله تماسمزده وجدانمزه الك زیاده چارپان جهت، اونك موجودیت مستقله‌سی، یعنی کندی کندینه وارلغی‌در؛ بوده طبع سلیمك بزه ــ اول امرده ــ الهام ایتدیکی قناعت قویه‌در.

بناءً علیه، بو قناعت هرکسده ایلك لمعهٔ شعور ایله حاصل اولور. فلسفهٔ عوام، بو قناعت عادیه‌نك افقنی آشه‌ماز. فقط ایلریده مواقع مخصوصه‌سنده کوره‌جکزکه فیلسوفلر، بو اطمئنان وجدانی‌نك نقطهٔ استنادینی، ومنشأ وماهیتنی تحقیقه مجبور بولونمشلر، واونی بر مهم مسئله شکلنه قویمشلردر. (علمك قیمیتی la valeur de la science) مسئله‌سی، (شك ویقین le doute et la certitude) مسئله‌سنه طایانیر؛ اوده موجودات مستقله‌یه قناعتمزك منشأ وماهیتی حقنده حاصل ایده‌بیله‌جکمز اعتقاده ــ قطعیاً! ــ تابعدر.

بز بو مسئله‌نك مناقشه‌سنی شیمدیلك باب مخصوصنه براقه‌لم وینه طبیعته رجوع ایده‌لم.

اوت بز، طبیعت دیدیکمز شو پایانسز عمّان وقوعات ایچنده یوزر کیدرکن البته بر چوق شیلره تماس ایدرك اونلرك وجودندن بر چوق وجهله خبردار اولویورز. اولا، بزمله برابر، عینی زمانده نامعدود شیلرك‌ده وار اولدوغنی ادراك ایلیورز وکمال اطمئنان ایله وهلهٔ اولاده تسلیم ایدییورزکه، بز اولماسه‌ق دخی اونلر خارجده ینه موجود اولوب قاله‌جقلردی. بو قناعت بزده ادراك ایله برابر حاصل اولوویریورکه سالم انسانلرك جمله‌سنده بالطبع حصول ووقوعندن طولایی اوکا (طبع سلیم bon sens) دیمشلردر. بزه بو حس امنیتی الهام ایدن ــ بنم کندی اعتقادمجه! ــ حواس دکلدر. فقط حواس اونك

زمین استنادینی ویریر [*] . زیرا بز طبیعتدن ـ ابتدای امرده ـ هرنه تلقی ایدرسه‌ك انجق حواسمز واسطه‌سیله ایده‌بیلیرز.

معلومدرکه بزم، انسان اوله‌رق، بللی باشلی (بش حاسه cinq sens)مز واردر. بونلر ادراك وشعور ایچون ایلك واسطه‌مز اولدوغندن طولایی عرب حکماسی اونلره (مشاعر خمس) دخی دیمشلری. (مشعر)، آلت شعوردیمکدر.

بوآلات شعوردن بری (باصره la vue)در ؛ بونکله انجق (مبصرات les choses visibles)ی کوره‌بیلیرز. یعنی رنکلری ، شکللری، ضیایی وکولکه‌یی ادراك ایده‌بیلیرز. بری‌ده (سامعه l'ouïe)در؛ بونکله‌ده انجق (مسموعات les phénomènes acoustiques)ی ، یعنی صدایه تعلق ایدن ، سس وکورولتی جنسندن اولان بالجمله حادثاتی طویه‌بیلیرز. بردیکری‌ده (ذائقه le goût)در ؛ بونك واسطه‌سیله بوتون طعوم نوعندن اولان کیفیاتدن خبرداراولورز.صوکره (شامه le sens olfactif،l'odorat) واردرکه اونکله‌ده تکمیل قوقولری حس ایده‌رز . دها صوکره (لامسه le tact) واردر ؛ دها طوغروسی بو حاسه ، دیکرلرك جمله‌سندن اول ذکر ایدلملیدر، چونکه (تکامل عضویتl'evolution de l'organisme)ده هرحسدن اقدم وبلکه‌ده اهم‌در.بونکله مقاومت،سرتلك، یوموشاقلق، رطوبت، یبوست، ملاست، خشونت کبی احواله واقف اولورز. صیجاقلغی، صوغوقلغی، دخی‌طویارز. مع‌مافیه بعض‌فیلسوفلر بوحاسهٔلامسه‌نك بسیط اولمایوب قاریشیق اولدوغنی ادعا ایتمشلر؛ ومثلا صیجاقلق ایله ملاست‌ویا خشونت ویا مقاومت کبی احتساساتك عینی جنسدن اولمادیغنی فرق ایدوب سویلمشلردی . بوکون (فیزیولوژی) علمنده اجرا اولونان تحقیقات مخصوصه اوفیلسوفلره حق ویرییور ؛ کوسترییورکه وجودیمزك دریسنده یعنی بوتون سطحنده موجوداولان نامعدود (حلیمات papilles) لامسه‌ایله، بالخاصه‌حرارتی حس ایدن حلیمات، یان یانه وقارمه قاریشیق بر صورتده موضوع ومنتشربولو-نویور؛ شویله‌که، اکر (حلیمات حروریه) ، آیری آیری وباشلی باشنه بر یرده

---

[*] بو حس امنیتك نره‌دن کلدیکنی ایلریده موقع مخصوصنده ـ بللی باشلی برمسئله اوله‌رق ـ مناقشه ایده‌جکم

بولونسەیدی، برعضو مخصوص اوزره موضوع اولسەیدی، آلتنجی برحاسهٔ مستقله تشکیل ایتمش اولەجقدی. او تقدیرده، مستقلاً بر آلتنجی حاسەیەده مالك اولمش بولونەجقدق! اوندن ماعدا ینه بعض تدقیقات پسیقولوژیه اثبات ایدییورکه بر شیئك ملاست ویا خشونتی، یعنی سطحنك دوز ویاقاپاپاق ویاخود پورتوکالو اولماسی ایله او شیئك مقاومتی، یعنی بزم تضییقمزه قارشی قویماسی، ماهیتاً باشقه باشقه طویغولردر. بو حسلرك برنجیسنی لامسه ویره‌بیلیر. وویرنده بالخاصه اودر. وبونده ارادات ذاتیەمزك دخلی یوقدر یالکز تماس کافیدر. فقط مقاومت حسنی، صرف تماس ایله تلقی ایدەمەیز. اونی یالکز لامسه ویرەمز! برشیئك مقاومتنی آکلامقایچون بزم او شیئی ایتوب قاقمه‌یه ویا تضییق ایتمکه تشبث ایتمکلکمز لازمکلیر، یعنی اراداتمزی اجرا ایتمه‌مز ایجاب ایدر. ایشته بویله، اراده‌تمزك انضمام (Exercer notre volonté) معاونتی ایله واقع اولان بوطویغویه، بوکون (حاسهٔ عضلیه Sens musculaire) دییورلر، وبالخاصه لامسەدن بر آز آیری طوتویورلر. حتی (حاسهٔ مفصلیه Sens articulaire) ی بیله بونلردن آییرییورلرکه بونك بر موقع مخصوصی یوقدر. وجودمزك بوتون جملهٔ عضلیه ومفصلیەیی بو حسك مرکزی صاییله‌بیلیر.

(حاسهٔ عضلیه ومفصلیه) نك کیفیت شعورده نەبویوك بر رول اوینادیغنی ایلریده کورەجکز وآکلایەجغزکه مکان، ابعاد ثلثه، جهت، وحرکت کبی کیفیاتك ادراك اولنمسنده بو حاسەنك نه درجەلرده خدمتی واردر؟! وبوتون بو طویغولرمزده ارادات ذاتیەمزك نه قدر ونصل دخلی وتأثیری اولویور!

شیمدیلك یالکز شو مهمەیی نظر دقته عرض ایدەیم‌که، الك اسکی تقسیمه ظاهراً رعایت ایدیلوب حالا بش حاسەمز اولدیغی ذکر اولونویور؛ فقط لامسەنك قاریشیق برطویغو اولدوغی دخی عینی زمانده صراحتاً ادعا ایدیلیور. تشریح وفیزیولوژی علملرینك ترقیات وکشفیاتی ایلریده بو مسئلهٔ غامضەیی دها زیاده تنویر وبلکه‌ده بسبتون حل ایدەجك وجلدمزك سطحنده ـ غیر منتظم بر صورتده! ـ منتشر اولان وبزه ایکی مختلف صنف اوزره طویغولر

احساس ایدن بو حلیمات آره‌سنده ـ احتمالکه تشریحی ـ بر فرق تعیین ایده‌جکدر .

شیمدیلك هنوز بویله بر فرق ایله ممتاز اولدقلرینی بیلمیورز ؛ یالکز اونلرك مدرکات مخصوصه‌سنده مهم برفرق حس ایدییورز. ملاست وخشونت ایله حرارت ورطوبت کبی طویغولری اصلا بر طوته‌میورز .

بز ، انسانلر ، ایشته بو وسائط طبیعیه سایه‌سنده عالم خارجی ایله صمیمیاً تماسده‌بولنقده‌یز ـ اول امرده ! ـ او آلات ادراك ایله تاقی معلومات ایدییورز. بوراده (معلومات Connaissance) سوزینه یاکاش ودها طوغروسی فضله معنا ویروبده، کتابلردن وغزته‌لردن آلدیغمز معلومات قبیلندن بر شیلر مراد ایدییورم، ظن ایتمه‌ملیسکز! بوبحثده معلوماتك معنای اصطلاحیسی (طویغولر) دیمکدرکه وهلهٔ اولاده حواسم واسطه‌سیله ادراك ایدرم . ایستر عالم خارجیدن کلسین، ایسترسه کندی ایچمدن کلسین ! . . . ایشته شو حیثیتله تاقی ایدیلن (طویغولر) ، اك بسیط و(غیر قابل ارجاع Irréductible) اولان (معلومات ابتدائیه Connaissances primitives) مزدر . بالجمله معلوماتمزك (مبادی Principes) سی، اس الاساسی بونلردر . انسانلرك بوتون بیلکیسی ، اولا بو مبادیدن؛ وصوکره اونلر اوزرینه قوردوغی بنای محاکمات وملاحظاتدن متشکلدر . اونك ایچون بونلره اصطلاح فلسفه‌ده (معطایات حواس Les données des sens) ویاخود (مدرکات حواس Les perceptions des sens) دیرلرکه حواسك وجدانمزه ویردیکی ، عرض ایتدیکی معلومات ویاخود ، عالم خارجیدن آلدیغی ، الده ایتدیکی خبرلر دیمکدر . شبهه یوقدرکه معلوماتمزك بو درلوسنی ایدینمك ایچون ، خواجه ویا کتاب ایسته‌مز ! پك عقللی واوقومش اولمقده لازمکلمز ! سقط اولمامق ، بیهوش قالمامق شرطیله اك جاهل ، اك احمق آدملر بیله حواسنی استعمال ایدرك کندی وارلغنی حس ایدر وعالم خارجیی کورور ، طویار ؛ وبناءً علیه کندی نفسندن مستقلاً موجود بر چوق شیلر بولوندوغنیده تیقن ایدر .

کورولیورکه هم کندی بنلکمزدن، همده عالم خارجینك وجود وکیفیا

ثندن خبردار اولەبیلمك ایچون ایلك واسطەمز حواسدر ؛ بو واسطەلرلەدە تلقی ایدەبیلدیكمز ایلك بیلگی ، بو (معلومات عنصریه Connaissances élémentaires) در . فقط درحال بوندن آكلاشیلیوركه بوتون آلدیغمز معلومات، آلەبیلدیكمز قدردر. یعنی عالم خارجیده وحتی عالم وجدانده نەوارسه، ونەاولویورسه، ونه اولمق ممكن ایسه او حادثاتك جملەسندن خبردار اولەمیورز. چونكه آلات ادراكمز هم معدود ، همده ساحهٔ شمول واحاطەلری اعتباریله محدوددر. (اضافیت علم بشر Relativité de la connais. humaine) مبحث مهمنده سزلره بو دعوایی شبهه كوتورمز بر صورتده اثبات ایدەجكم .

شیمدی شو وسائطله وشو صورتله ایدینەبیلدیكمز معلومات بسیطه وابتدائیەیه فلسفەجه نه معنا ویرەبیلەجكمزی تحقیق ایدەلم : كورەجكزكه عالم خارجیی تشكیل ایدن اجسامده استشعار ایتدیكمز كیفیات ، (مدركات حواس) دن باشقه بر شی دكلدر . دیمككه بزم ایچون (كیفیات اجسام) ایله (مدركات حواس) ماهیتاً عینی شیدر . باشقه باشقه نقطهٔ نظرلره كوره عینی شیئه ویرلمش ایكی اسمدر. بونده بوكون هیچ بر فیلسوفك شبهەسی قالمامشدر. صوكره تحقیقاتمزده برقدمه دها ایلری واریرده (كیفیات) دیدیكمز مدركات حسیەنك ماهیتنی ایجه آكلامق ایسترسەك كوروروزكه ، اونلر، بزم وجدانمزه هرهانكی بر وجهله تأثیر ایدن بعض (عوامل Agents) لك، روحمزده حاصل ایتدیكی (انفعالات) دن عبارتدر. ایستر بو عوامل قوای خارجیەدن اولسون، ایسترسه بالذات كندی قوای روحیەمزدن اولسون ؛ ویردیكم تعریف ایكیسنی‌ده شاملدر . شو تقدیره كوره مدركات حواسك عالم خارجیه اضافتله اسمی كیفیات اولدوغی كبی، كندی وجدانمزدەكی اشكالنه اضافتله بر اسمی‌ده (احتساسات Sensations) اولمق كركدر . احتساساتی‌ده تدقیق ایدرسەك آكلاشیلیركه اونلر، بزده بر طاقم حالات روحیەدن باشقه بر شیلر دكلدر .

كیفیات ومدركاتی بو طرز ایله وبو سیاق نظره توفیقاً تلقی وقبول ایتمك پك مهم بر دعوادركه اونی ، بوراده یالكز ذكر واشارت ایله كچیورم . ایلریده، [معلومات بشریەنك (آفاقی Objectif) ویاخود (انفسی Subjectif)

اولوب اولمادیغنی] مناقشه ایدرکن، بوطرز تلقی‌نك اولانجه اهمیتی کندیلکندن ظاهر اوله‌جقدر . [حقیقت اشیایه مطالع اولوب اوله‌میه‌جغمزه دائر] میدان مناقشه‌ده حالا بر هیکل هولناك کبی طوران مسئله‌ٔ قدیمه‌نك ، بو دعوایه صیقی صیقی‌یه وطوغرودن طوغرویه نسبت وتعلقی بولوندوغی ایچون دخی (مدرکاتك حالات روحیه‌دن عبارت اولوب اولمامسی) مسئله‌سی فلسفه‌ده بر قات دها اهمیت قازانمش اولویور ؛ وآنجق او حیثیتله‌درکه حقنده برچوق نظریه‌لر ترتیب اولونمشدر .

شیمدی‌ده مدرکات حسیه‌مزی نصل ترتیب و اداره ایده‌بیلمش اولدوغمزی آکلایه‌بیلمك ایچون، قیصه بر ملاحظه‌یه میدان آچالم :

بن بوتون طویغولرمی بر قاچ صنفه آییره‌بیلیرم . هر صنفه عمومی بر اسم ویره‌رك عینی جنسدن اولان بالجمله حادثاتی او اسم جامعك دائرهٔ شموله درج ایده‌بیلیرم وهپسنی بردن او اسمله یاد ایلیه‌بیلیرم. بو، یالکز بکا مخصوص بر قابلیت دکلدر ؛ بر قابلیت انسانیه‌در. حتی بویله [مدرکاتمی تصنیف ایده‌بیلیرم!] دیمك بیله اوقدر طوغرو بر ادعا دکلدر . [تصنیفه مجبورم !] ؛ چونکه (عضویتمك بنیهٔ تشکلی Constitution organique) اقتضاسندن اوله‌رق باشقه دورلو یاپه‌مام . حواسمك (متفرق Différencié) ، متعدد ومتنوع اولماسی سببیله، تلقی ایده‌بیلدیکم مدرکات بکا ذاتاً (طاقم طاقم Par groupès) کلیور. بن‌ده اوندن طولایی شو طویغولرم آره‌سنده (نسبت مشابهت Rapport de ressemblance) و (نسبت مغایرت Rapport de dissemblance) حس ایدییورم واو صورتله مدرکاتمی صنفلر، جنسلر، نوعلر اوزره تقسیم وتصنیف ایتمکه مجبور بولونویورم . برآز اول (مبصرات) ، (مسموعات) ، (قوقولر) والی‌آخره ! . دیه بر تصنیف ضروری وطبیعی عرض ایتمشدم‌که حوادثمزك جنسنه وعددینه تابع اولدوغی آشکار ایدی .

دها زیاده دقتله کائناته انفاذ نظر ایده‌لم ، باقالم ، نصل اولویورده (ماهیات کلیه وعمومیه Notions générales) یه وبعض ارکانه ذهنم پیوسته اولوب قالیور ؟ ! . . .

بنی احاطه ایدن شو کائنات مادیه، کورویورم که اولا بر مکانده‌در، یعنی بوتون موجوداتك یکدیکرینه قارشی بر موقعی، بر وضعی واردر وهر شیء بهمه‌حال کندینه خاص بر یر اشغال ایدرکه بوکا (حیز) دیرلر. ینه کورویورم که موجوداتك پك چوغی قیمیلدانیور. حتی ساکن وطورغون ظن ایتدیکم شیلر بیله بر قوت تأثیرینه معروض اولونجه قیمیلدانه‌بیلیور ویاخود بالاراده قیمیلداتیله‌بیلیور. شورانی‌ده فرق وتمییز ایده‌بیلیورم که حرکت ایدن بوشیلرك بعضیسی طبقی بنم کبی قیمیلدانیور، یعنی محضا کندی ارادتی ایله حرکت ایدییور. دیمك که اونلر ذوی‌الحیاتدر. بونی کندیمه قیاساً استدلال ایدییورم. حس ایتدیکم موجودات آراسنده بر قسم کلیسی‌ده وارکه آنجق خارجی بعض (عوامل طبیعیه Agents naturels) نك سوق وتأثیریله حرکته کله‌بیلیور. یوقسه طوردوغی یرده مدت مدیده طوروب قالیور. یعنی بونلر جانسز، ارادتسز شیلردر. اونلره هپ بردن جمادات دییورم![*] طاش، طوپراق کبی!...

صوکره کورویورم که کیجه، کوندوز اولویور؛ یاز، قیش اولویور وبو وقوعات، مناوبةً، حتی اولدقجه منتظم بر صورتده ظهوره کلیور، یکدیکرینی بلا فاصله ولی وتعقیب ایدییور؛ هم بو جریان مطرد، بزم شو کندی دنیامزه مخصوص بر کیفیت اولماق لازم کلیور. چونکه خسوف وکسوفی ـ هیئت اربابی ـ وقوعندن اول، دقیقه‌سی دقیقه‌سنه قطعیاً اخبار ایده‌بیلیور. حتی تصادفی اوله‌رق وقوعه کلدیکنه ایناندیغمز روزکارلرك، فیرطنه‌لرك بیله ـ بعض اسباب طبیعیه‌دن ناشی ـ بر منتظم جریانه تابع اولدوغنی (علم احوال جو Météorologie) ادعا واثبات ایدییور.

بوتون بو احوالی وبو شیلری مشاهده ایتدکله آکلایورم که بو حادثاتك جمله‌سی‌ده آن واحدده اولوب بیتیویرمیور!... زنجیرلەمه کیدییور!... یعنی بر مکان ظرفنده وقوعه‌کلدیکی کبی بر زمان جریاننده‌ده اتباع ایده‌رك، بلا

[*] برنجی بابك مقدماتنده فلسفه تعریفاتنی متعاقب (تصنیف)دن براز بحث ایتمش وبو قابلیتك بزجه طبیعی اولدوغنی سویلەمشدم. اوسوزلری خاطرلایکز؛ چونکه بوراده یاپدیغمز ینه تصنیفدن باشقه برشی دکلدر.

انقطاع طاالغالانوب آقیور ، وبو آقیشـنه نهایت كورونمیور . فضله اوله‌رق بو جریان وقوعاتده (محقق !) بر اطراد وانتظـامده وار . بن (زمان) ك نه دیمك اولدوغی بوندن آكلیورم. فقط بو حقیقتی ، كندی حیـاتمك كچوب كیتمه‌سیله ، بلكه هر شـیدن ایی آكلیورم. مثلا ، چوجوقلغمی یاد ایدییورم: مسقط رأسم اولان (جسر مصطفی پاشا) قصبه‌سنك بویوك سوقاقلرنی ، مریچ نهری اوزرنده‌كی اوزون طاش كوپرویی ، اوطوردوغمز حكومت قوناغنی ؛ خیال ـ میال خاطرلیورم . صوكره اورادن استانبوله نصل كلدیكمزی ، پك ایی دوشونه‌میورم ؛ فقط اسـكدارده اوطوردوغمزی ، كچن روس محـاربه‌سی هنكامهٔ هیجاننی ، صوكره مكتبه دوام ایتدیكم سنه‌لری وكلیبولی‌یه كیدیشمزی خاطرلیورم. بوتون بوسنین حیاتمی‌طولدوران وقوعاتك اك‌مهملری‌ده‌یادمده‌در. ایسته‌دیكم زمان، دوشونمكه قویولورسه‌م عادتا بر (سینه‌ما) كبی هپسی كوزمك اوكندن كچیور . صوكره كندیمی یوقلیورم ، باقیورم : بنلكمی محافظه ایتمكله برابر ، خیلی‌دن خیلی تبدلاته اوغرادیغمی ویاواش یاواش اختیارلادیغمی حس ایدییورم . باشـقه آدملرده‌ده ذاتا بو حالی بالفعل تحقیق ایتمش وكورمشدم . پدر ووالده‌م ودها بیلدیكم برچوق كیمسه‌لر بو تبدلاته اوغرادی؛ بر قسمی‌ده وفات ایتدی . اسـكی مكتب آرقداشـلرمك چهره‌سـنده‌ده بو حالی مشاهده ایدییورم . هپ بونلر ، بكا (وقتك كچدیكنی !) اثبـات ایدییور . حتی عالم خارجیدن قطع نظر ایدوبده ، ـ شویله كندی كندیمه ! ـ بر آن حیاتمی دوشونسه‌م وبانلیجه صفحاتنی ذهنمده احضـار ودعوت ایتمك صورتیله بر ثانیه قدر دوشونسه‌م ! ! . . . ینه نظركاه خیالمده بو (طومار وقوعات) ك آچیلوب بر پانوراماعرض‌ایتمه‌سی‌بكا (مدت Durée) حقنده‌بیله‌ینه‌صریح بر فكرویره‌بیلیور. بو مدت نه قدر قیصه، نه قدر آز اولورسه اولسون ، حكمی یوقدر ؛ چونكه وقوعات حیاتم متسلسلا كیدییور ؛ بربرینه (تداخل) ایتمیور !

بكا (مدت حسی Le sentiment de la durée) نی ویرن نه‌در؟ . . . البته بنده‌كی خواطرك بر وسیلهٔ حاضره ایله اویانوب انكشـاف ایتمه‌سی‌درکه بوده (وقتیله عالم خارجی‌ده واقع اولمش، كلمش كچمش) ، بر سوری حادثاتك

صورت تسلسل وتعاقبنی - بو کون شو آنده - تکرار آکدیریبور. لکن او (وقوعات سابقه ! ؟) بو کون، صحیحاً واقع اولمادیغی‌ایچون، اونلره (واردر!) دەیوب وجود ویره‌مەیز ! . . . اونلر، بوکون، یوقدر ! . . . . . او حالده وجودی اولمایان بر شیلر، - نصل اولویورده ! ؟ - ذهنمزی طالغالاندیریبور و (تاریخ !) دیدیکمز حیات ماضیەیی تشکیل وتمثیل ایدیبور ؟ . . .

بو اینجه مسئله‌یی شو شکله افراغ ایدوبده قارشیمزه وضع ایدرسه‌ك حل ایده‌مه‌یز . چونکه بدایت ملاحظه‌ده عظیم وفاحش بر خطایی نقطهٔ حرکت اتخاذ ایتمش اولورز . فی‌الحقیقه، بزم ذهنمزی چالقالایوب طالغالاندیران - هر کسك ظن ایتدیکی کبی ! - (ماضی) دکلدر ! . . . البته (حالی Actuel) بر وقعه‌در، بلکه اهمیتسز بر حادثه‌درکه ذهنمزك زنبەره‌کنی قیملداتمقله او او خارق‌العاده ماکنه‌یی حرکته کتیریبور . فرضا بر ماکینیست کوچوجوك بر موصلوغی چویریویرمکله - قرق‌بیك‌بارکیر قوتنده‌بر مدهش ماکنه‌یی حرکته کتیریویریبور؛ صکره - لزوم کوردوکی زمان! - ینه ایکی پارماغیله اوموصلوغی ترسنه چویره‌رك بو عظیم قوتی - دیولرك ضبط ایده‌میه‌جکی بو ماکنه‌یی - طوردوروب ضبط ایدیویریبور . شیمدی ! . . . دەیه‌بیلیرمیسکزکه مدهش بر زرهلی‌یی، یکرمی بش میل سرعتله یوروتن او ماکنه‌یی، او کوچوك موصلق حرکته کتیریبور ؟ . . . ویاخود ماکینیست، ایکی پارماغنی قیملداتمقله بو خارق‌العاده قوتی ابراز ایدیبور ؟ . . . ظن ایتمم‌که بویله بر ادعاده بولونه‌بیله‌سکز ! ... انی بیلیرسکزکه اوموصلوق واوماکینیست،آنجق(وسیله!)در. ینه پك‌اعلادوشونه‌بیلیرسکزکه‌اوماکنه‌نك‌اقسامی‌وتفرعاتی یعنی(Rouage)لری آره‌سنده رابطه اولماسه، ماکنه طاقیله حرکته کله‌مزدی .

بو تشبیهم، پك قابادر اما، ذهنمزده اساساً بوکا بکزر : جداً خارق‌العاده، و - شیمدیلك - صحیحاً اسرارانکیز بر ماکنه‌در . الك اوفاق بر (حادثهٔ حالیه Phénomène actuel) اونی حرکته کتیرمکه کفایت ایدر . بو آنجق بر وسیله‌در . یوقسه قوهٔ محرکه‌سی کندنده مندمجدر . بن - مثلا - بر یاز صباحی دکز کنارنده کزرکن ساحلدن بر تحفف قارپوز قابوغی حس ایدرم؛ درحال

چوجوقلغمده جولانگاهم اولان (حمزه بك ساحلی) خاطریمه کلیر. چونکه
بن او غریب دکز رایحه‌سنی ابتدا اوراده - تعریفی مشکل بر حس حیرت
وممنونیتله - طویمشدم. متشابه طویغولردن، حالی اولانی، کچمش اولانی
تکرار اویاندیریر. فقط اوراده قالماز؛ او ایلك اوکجه اویانان خاطره‌نك دلالتیله
بر چوق شیلری دها تخطر ایدر، وبویله‌جه کری یه کیده‌بیلدیکم قدر کیدرم.
چونکه بو خاطره‌لر مسلسل، متصلدر. آره‌لرنده - آز چوق قوی - رابطه‌لر
واردر. بن هنوز بر کونلك ببك ایکن دخی بر چوق عوامل خارجیه‌نك
تأثیرات مختلفه‌سنه معروض ایدم. اکر او زمانلر شعورم اولسه‌یدی‌ده حسیاتمی
- بیله بیله - ضبط وقید ایده‌بیلسه‌یدم، خاطراتم؛ طوغدوغم آنه قدر
تمادی ایده‌بیلیردی. [*] شبهه یوق که بنم ذهنم وذهنمك جلوه‌کاهی اولان دماغم
ایشته اوعواملك محصلهٔ تأثیراتی ایله شکل عضویسنی اکتساب ایتمشدر. عوامل
مذکوره بنم دماغمی عادتا یوغورمش وذهنمه بر عضویت مخصوصه افاضه
ایله‌مشدر. حتی (عوامل حیاتیه Agents biologique) نك الك مهم و الك
مؤثری اولان (وراثت Hérédité) کیمیتی فلسفهٔ تکامل نقطهٔ نظرندن ملاحظه
ایدرسه‌ك: (دماغمزی اوعوامل وجوده کتیرمشدر!) دیه‌جك قدر واره‌بیلیرز.
بوتون بو تأثیرات نسج، دماغی‌یی آرتدیرمش وبر ترتیب مخصوص اوزره
(قاتلامش!)در. بر شی نصل قاتلانمش ایسه، ینه او ترتیب اوزره آچیلوب
انکشاف ایدر. ایشته (احیای خواطر) دیدیکمز شی بو انکشافدر.
(قاتلانمق) کلمه‌سنه بدل (حافظه) تعبیر علمیسنی قوللانیرسه‌ق، آکلاشیلیرکه
شو آنده حاصل ایتدیکمز بر (تأثر Affection)، (ذهن) دیدیکمز ماکنه‌یی
تحریکه وسیله اولویور؛ حافظه‌مز قات قات آچیلیور وبر خاطره بر دیکرینی
دعوت ایدییورکه (تداعی Association) دیدیکمز کیفیت بودر. اولجه تأثیراتنه
معروض بولوندوغمز عوامل متسلسله وحادثات متعاقبه - بو سفر - ترسنه

[*] مع‌مافیه او تأثیراتدن، بن، خبردار اولمامشم دیه، اونلرك - هنوز تشکل ایتمکده
بولونان - وجدانمده اجرای نفوذ ایتمش اولماسنی انکار ایده‌مم. وکون وجدانمك مادون
الشعور subliminal و Inconscient) قسمنی تشکیل ایدن، اوخبردار اوله‌مادیغم تأثراتدر،

جريان حاصل ايدوب كيدييور . بو انكشافاتى آديم آديم تعقيب ايدن (شعورمز Notre conscience) ، ـ طوردووغى يرده ! ـ قطع مسافه ايتمش كبى اولويور . حالبوكه حركات انفسيه و حالات روحيه‌نك وقوعى مكانه محتاج دكلدر . يعنى فيلسوفلرك لسانيله بوكيفيتى بيان ايتمك ايسترسه‌ك : (حادثات روحيه اتساعى دكلدر . Les phénoménes psychiques ne sont pas extensives) ديرز . چونكه برآنده ذهنم بورادن لوندره‌يه كيده‌بيليور . دها طوغروسى ذهنم اورايه كيتميور . لوندره‌نك خاطره‌سى ذهنمده درحال اويانه‌بيليور . فقط ، حقيقت حال نه اولورسه اولسون ، مادامكه ذهنمز ـ احياى خواطر ايدوب حافظه ديديكمز كتاب عمرك ياپراقلرينى چويريركن ـ كرى‌يه طوغرو بر حركت اجرا ايدييورمش كبى بر حالت حس ايدييور ؛ بو حسى ، (مدت باطنيه Durée interne) كبى تلقى ايليورز . ، بو هنوز بر (حس Sentiment) در . ذهن ، بونى (بالتجريد تشخيص Personnifier par l'abstraction) ايدوبده بر (فكرت مجرده Idée abstraite) شكلنه قويارسه ، اووقت (زمان Le temps) ك آنجق نه ديمك اولدوغنى (؟ !) تعقل ايتمش اولورز . حالبوكه نه اولدوغنى (؟ !) ـ عقلمزده دكل ـ حسمزه صورارسه‌ق بر (مدت باطنيه Durée interne) طويغوسندن عبارت قالير . دها ايلرى كيده‌مز . او طويغونك ماهيتى‌ده تحقيق ايدرسه‌ك حافظه‌مزك فسوننلرن باشقه بر شى اولمادیغنى اكلارز . فقط بو كيفيتى دخى صرف پسيقولوژى نقطهٔ نظرندن تلقى ايده‌جك اولورسه‌ق كندى حالات روحيه‌مزده واقع اولان بر طاقم تبدلاته منجر اولوب قالير . فلسفه اصطلاحنده وفرنك لساننده (Changements d'états de conscience) ديدكلرى كيميت ، ايشته بودركه اونك متسلسل بر صورتده وقوعنه شعور حاصل ايدرسه‌ك (مدت) حسنى طويارز . [*]

[*] (Bergson برغسون) ك فلسفه‌سنده اساس بومدت باطنيه فكريدر .

بو طویغوده حافظه‌نك ؛ حافظه‌ده (تداعی Association) نك نه مهم بر رول اوینادیغی – کرکی کبی ؛ – تحقق ایدییور .

کورویورسکزکه بوکونکی احتساساتمك دلالتیله (حافظه la mémoire)می یوقلایه‌جق اولورسه‌م یکدیکرینه‌مر بوط بر چوق (خاطره souvenirs)لر ، چوراب سوکوکی کبی چوزوله‌رك ذهنمی (ماضی le passé)یه کوتورویور . کرك کندی حیاتمی تشکیل ایدن خاطراتده کرکسه عالم خارجی‌ده تحقیق ایتدیکم وقوعاتده (ایلری – کری!) حاصل اولان بو جریان، بکا، (زمان le temps) حقنده اولدقجه صریح بر فکر مخصوص ویرییور ؛ ودییورم‌که : شو عالم حادثاتده زمان دخی ، یك مهم رکن وقوعاتدر . اونسز برشی اولمیور؛ برشی قیمیلدامیور ؛ برشی یاشامیور ؛ برشی تعریف اولونه‌میور. (مکان l'espace) دخی، طبقی بونك کبی بر حیثیت مهمه‌یی حائز کورونویور. [*] دوشونیورم، وآکلایوب تسلیم ایدییورم‌که مکان دیدیکم شو پاپانسز میدان اولماسه‌یدی ، کوردوکم وقوعاتك هیچ بری ممکن اوله‌مازدی ؛ حتی واراق اوله‌مازدی ؛ چونکه اك کوچوك برماده، اك بلیرسز برواراق بیله کندینه کوره بر یر ایستر. همده – شوپنهائوورك ودها بر چوق فیلسوفلرك دیدیکی کبی – اوماده‌نك قیمیلدایه‌بیلمه‌سی ایچون ، اشغال ایتدیکی یرك – بهمه‌حال ! – کندی حجم وجسمندن بویوك وکه‌نیش اولماسی لازمکلیر. یوقسه. قابل دکل ! . . . حرکت، تصور وتعقل اولونه‌ماز . بزم ایچون بو بر ضرورت ذهنیه‌در.

---

[*] علی‌العموم اسلام و عرب حکماسی ، زمان ومکان ، حرکت وسکون کبی مسائل اصلیه‌یه خیلی‌دن خیلی اهمیت ویرمشلر وبونلر حقنده اوزون اوزادی‌یه مناقشه‌لر آچمشلردرکه بجادر . شرح مواقفك اوچونجی موقفی (اعراض)دن وبالجمله اعراضه متعلق مسائل مختلفه‌دن بحث ایدر . زمان ، مکان ، حرکت ، سکون عدد ، مقدار والی اخره ا.. هپ بوموقفده تذکر اولونمشدر ، چونکه اعراضدن معدود اولمق اوزره تلق ایدلمشدر. زمان ومکاندن صرف نظر، حرکت وسکون کبی کیفیاتك‌ده عربلرجه (آفاق objectif) برشی ایمش کبی قبول اولونماسی زمانز فلسفه‌سنجه (ضروری بر خطای مشهور) کبی تلق ایدلمکده‌در. عربلر بونلرك آنجق برقسمنه (کون) تعبیرنی تخصیص ایدرلردی. اکوان (حرکت ، سکون، اجتماع وافتراق)دن عبارت ایدی. اهل سنت یالکز مکانه (کون) دیمش واونده حیزله بر طوته‌رق (تحیز) مقامنده (کائنیت) کلمه‌سنی ایجاد ایتمشدی .

(ماده La matière) دخی بویله ! . . . زیرا کوریورم که مکانده (مکین) بر شی وار ! . . . وایشته او شی حرکت ایدییور ؛ یر ده کیشدیرییور، بو قیمیلدایشی ایله ده بکا زمان وتسلسل حوادث حقنده بر فکر وریرییور. ماده‌یی دوشونمه‌سه‌م حرکتی‌ده تعقل ایده‌میورم . بناءً علیه ، — کمال امنیتله : [ماده اولماسه‌یدی ، باشلی باشنه حرکت اوله‌مازدی؛ ماده‌دن مستغنی ومستقل حرکت ممتنع‌التصوردر ! . . .] دییورم . بو محاکمه‌مله آکلیور واذعان ایدییورم که وقوعات عالمده ماده‌یی‌ده — بر رکن اصلی اولمق اوزره ! — دوشونمکه مجبوریت الویرییور . حتی دوشونمکه بیله حاجت یوق ! . زیرا کورویورم ، طوتویورم هرکون آغزمده چیکنه‌یوب یوطویورم، اونکله بسیله‌نوب یاشیورم. هرنره‌یه وارسه‌م الیمه آیاغمه طولاشیور . وارلغی بدیهیدر . هیچ شبهه کوتورمز . اونک موجودیتندن شبهه ایده‌بیلسه‌م بیله ، — یعنی بوتون موجوداتدن — کندی جسممدن نصل شبهه ایده‌بیلیرم؟ کندی وجودمی هر شیدن اول حس وادراك ایتدیکم ایچون بو بداهت قویه ومطمئنه‌یه قارشی — طوغروسی ! — فضای نامتناهی‌یی بوم بوش تصور ایتمك ایسته‌میورم . بویله بر دوشونجه‌یی دکل، فقط شرط تحققی محال بولویورم . لکن حرکت وحادثاتی‌ده برابر تفکر ایدرسه‌م بالذات اویله بر دوشونجه‌یه بیله ذهنمده قابلیت کوره‌میورم. بوده پك طبیعی‌در: زیرا ، مطلقا برشی اولمق کرك که اوکا بر قوت تعلق ایتسین ؛ ویاخود، قوت اوشیئك کندی ذاتندن صدور وتجلی ایتسین‌ده، بر حرکت ممکن اوله‌بیلسین!.. باشقه درلو دوشونه‌مه‌یز!.. حاصلی ، قیمیلدارسه؛ برشی قیمیلدار ؛ اوشی، اول امرده وار اولمالی‌درکه قیمیلدانه‌بیلسین!... (یوقلقده حرکت) تصوری محالدر.

اکلاشیلیورکه، حواسمله بالفعل ادراك ایتمکده اولدوغم حرکتی تصور وتعقل ایده‌بیلمك ایچون بیله ، بهمه‌حال بر ماده لازم ایمش!.. ضروری‌درکه برماده اولمالی!.. صوکره مکان اولمالی!.. چونکه قیمیلدانه‌جق (یر)ده‌ایستر!.. صوکره قوت لازم. زیرا: (ایستر خارجدن کلسین؛ ایستر بر جسمك کندندن صادر اولسون!) قیمیلدانه‌بیلمك ایچون استطاعت ایستر ! . اینته بو شرطلر اولونجه حرکت ممکن اولور، ومتحرك اولان شی یر ده‌کیشدیردکجه (زمان)

حس وادراك اولونور. دها دوغروسی (توالیٔ حادثات continuité des phé-nomènes) ادراك اولونور . (زمان) انجق بو مدركاته بناءً محاكمه ايديلەرك — صوكره — بالتجريد دوشونوله‌بيلير!..

شو (تحليلی analytique) ملاحظاتمزله فلسفه ياپيورز، ظن ايتمه‌سكز!.. بو دوشونجه‌لر ايله يالكز (طبع سليم sens commun) [*] حدودينه كليورز كه اصل مابعدالطبيعيات مسئله‌لرينی اوراده بوله‌جغز وشكللرينی تعيين ايده‌بيله‌جكز. يوقسه آز چوق طوغرو دوشونمه‌سنی بيلير وافكار وحسياتنی تحليله چاليشير بركيمسه، بوتون بو شيلری دوشونه‌بيلير وهمان عينی صورتله دوشونه‌بيلير . اختلافات فلسفيه هنوز بو ساحه‌ده باش كوسترمز . فلسفه بوندن اوته‌در . صكره برشی دها واركه پك مهمدر. اونی‌ده ملاحظه ايتمه‌دن بو بحثی كچه‌مه‌يز :

بز واقعا مدركات حسيه‌مزی تحليل ايتدك ، صكره تصنيف ايتدك ، دها صكره ينه بعضی مشابهت ومغايرت علاقه‌لرينه بناءً محاكمه ايدرك افكارمزی (تركيب synthétiser) وتعميم ايله‌دك، ده بو بر قاچ اركانه پيوسته اولدق . فقط دوشونه‌دك كه بونلر، نتيجه‌النتيجه، بزم كائنات حقنده حاصل ايده‌بيلديكمز بعضی (مفهومات كليه notions générales) دن عبارتدر . هيچ اولمازسه — شيمديلك — اويله كورونويور . اكر صحيحاً اويله ايسه ، بونلر بزده ، بزم كندی ذهنمزك محصولی اولمق لازمكلير ؛ چونكه ذهنمزدن خارج وبزلردن مستقل اوله‌رق بر طاقم مفهوماتك وجودينی قبول ايتمك — عجائب — بر شی اولور. بويله برشی مطلقا قبول ايديله‌مز، ديمك دكلدر. افلاطون كبی بر بويوك فيلسوف بويله بر ادعاده بيله بولونمشدی. اونك ادعاسنی تكرار ايدن دها بر چوق بويوك فيلسوفلر دخی كلدی كچدی . بوكونده اويله‌لری واردر. لكن مفهوماتك استقلال وجودينی قطعياً اثبات ايتمك ممكن دكلدر . معمافيه هرنه

[*] حكمای اسلام بو تعبيره (حس مشترك) ديمشلردر . بنم بويله ديمه‌يشمه‌سبب وار: حكمای اسلام نظرنده حس مشترك، حواس خمس باطنه‌دن بری ايدی حالبوكه بوكونكی معناسيله (sens commun) حكمای اسلامك (عقل سليم وطبع مستقيم) ديديكی شيدر. اندن صوكره بوكون (حواس باطنه) بش دكلدر. تفصيلات ايچون قاموس فلسفی‌يه مراجعت ايديكز.

أيسه، بوراده بر(كور-دوكوم) واركه اونى - اى كوتى - حل ايتمكه مجبورز.
[زمان، مكان، قوت، الى اخره، مفهومات قبيلندن دكل، موجودات حقيقيه‌دندر.
اولسه اولسه اوموجوداته ويرديكمز اسامئ معينه‌در. يوقسه خارجده زمان،
مكان، بالذات وبالاستقلال موجوددر. بز اولسه‌قده اولماسه‌قده اونلر واردر!]
ده‌يه‌بيليرز. نته‌كيم،بويله ديمش اولان وحالا بواعاده بولونان برچوق فيلسوفلرده
واردر . او حالده ايكى درلو دوشونمك‌ده ممكن اوليورمش وبناءً عليه اصل
مسئله بو نقطه‌ده چاتاللاشيورمش ديمك!...

هايدى زمان و مكان وماده‌نك (آفاقيتنى l'objectivité) ، درحال قبول
ايده‌لم و (طبع سليم) ك، يعنى ذهن اكثريتك بو مسئله‌لرده ويرديكى حكم
وقراره بزده اتباع ايده‌لم : بو پك قولاى بر ايشدر ؛ حتى عوام وا كثريت
ناس‌ايله اختلافاته وسيله ويرميه‌جكى ايچون پك ايى‌ده بر ايشدر. فقط بو قدرله
ايش بيتمزكه!... مدركات حسيه‌مزى تحليل ايتمكله كشف ايده‌بيلديكمز شو
اركان، ايستر خارجده مستقلاً موجود اولسون، ايسترسه بزم ذهنمزده تصوراً
موجود اولسون، ايسترسه‌ده‌بعضى موجوداته‌ويرديكمز اسامئ معينه‌دن عبارت
بولونسون، بونلرى درك ايدن ، تصور ايدن وبو اسملرى‌ده ويرن، انجق بز،
انسانلرز!... بونلرك منشأ وماهيتى برمهم مسئله‌در؛ وانجق‌بزم ايچون بر مسئلهٔ
غامضه‌در ! زيرا ، تاريخ فلسفه‌يه مراجعت ايدرسه‌ك كورويورز وسزييورزكه
بوتون قرون وسطى فيلسوفلرى بو مسئله‌يى تذكر ايتمك مجبوريتندن
قورتوله‌مامشلر و (حقيقيون réalistes) ، (مفهوميون conceptualistes)
و(اسميون nominalistes) نامليه اوچ فرقهٔ مشهوره‌يه انقسام ايدرك‌التى‌يوزسنه
شدتله مناقشه ايدوب بوغوشدقلرى حالده ينه‌مسئله‌يى‌حل ايده‌ميوب براقشلر،
واولدوغى يرده اولدوغى كبى براقشلر !.. بو آدملرك اصول فلسفيه‌سى نه‌قدر
فنا وكنديلرى نه‌قدركوه‌وزه فرض اولونسه‌بيله، ينه - محضا چكه چالمق ذوقى
ايچون - آلتى عصر بوش لاقيردى ايتمك ايسته‌مش اونالرينه عقل ايرمز .
بويله دوشونمكدن ايسه ، مسئله‌نك اهميت ذاتيه‌سنى تسليم واعتراف ايتمك دها

حقلی اولور . چونکه بو بحث ـ بو کون واقعا بوسبوتون باشـقه بر شکلده اولەرق ـ ینه (افتکاریون Idéalistes) ایله (حقیقیون Réalistes) لر آرەسنده موجوددر، شدتلی مباحثات ومناقشاته سبب اولمقدەدر .

هانکی طرف حقلی کورونورسه کورونسون ، شوراسی محققدرکه هنوز بو مسـئله قطعیاً حل وفصل اولونمامشدر ؛ وشبهه یوقدرکه بزم ذهنمزك بو خصوصده بر رولی واردر . بز بو ارکانی تحقیق ایدرکن ، کندی روحمزی ، حسـابه داخل ایتمەدك . حالبوکه قابلیات روحیەمزدن اولان (حافظه) نك (زمان) ی ادراك خصوصنده نه بویوك دخلی واردر.!؟... کورمەدیکزمی؟... زمان حقنده نصل اولوبده بر فکر مخصوص حاصل ایدەبیلدیکمزه دائر سزلره برمثال ترتیب ایدرکن، کندی حیاتمك جریانی نصل دوشونەبیلدیکمی کوسترمش وماضی‌یه ـ کیدەبیلدیکم قدر ـ کیتمشدم . حافظەم اولماسەیدی، کچمش اولان وقوعات متسلسلەیی خاطرلایەبیلیرمی ایدم؟ حتی کندی حیاتمك (سینەما)سنده بعض دورلری بعضیلرندن دها ایی خاطرلایەبیلدیکم وبعض صـفحات عمرمی لایقیله تخطر ایدەمدیکم ایچون (سینەما) نك او پارچەلری عادتا (سیلیك Effacé) کوروتمەدیمی ایدی ؟ . . . یا بنم وبوتون انسـانلرك هیچ حافظەسی اولمایه ایدی‌ده بوتون خارجدن تلقی ایدەبیلدیکمز (مدرکات حسیه) ، (آنی تأثیرات Affection momentanées) دن عبـارت قاله ایدی ! . . . عجبا او حالدەده بزده (زمان فکری l'Idée du temps) اولەبیلەجکمی ایدی ؟ . . . حتی (زمان) نامنه، صحیحاً ومستقلاً خارجده بر (شی) موجود اولسه بیله، بزجه اونك وجودندن خبردار اولمق ـ شو فرضمزه کوره ـ ممکن اولەبیلەجکمی ایدی ؟ . . .

[تحف شی ! ... بویله مسئله اولورمی ؟ ... بویله شی دوشونولورمی ؟.] دیمەییکز ! . . . غایت سفلی وناقص‌الاعضـا حیواناتده ، حافظه عجبـا بزمکی درجەسندەمی‌در؟ ... زمان حقنده بویله برحیوان سفلی‌نك، بر(فکرفلسفی‌سی) اولسەیدی ؟ . . . نصل اولوردی ؟ . . . البته بو دوشونولەبیلیر بر مسئلەدر!.. بو کوچوك حیوانلری براقەلم ! . . بن ، زمانی دوشونەبیلمك ایچون شو

آن‌حیاتمدن اعتباراً ماضی‌یه ارجاع نظر ایدرك حافظه‌مه مودوع بولونان وقوعات
طومارینی آچیوردم. آنجق بو (انبساط خواطر)، بکا زمانك نه دیمك اولدوغنه
دائر بر فکر ویرییور . فقط (ماضی) نامنه حقیقتاً موجود بر شی وارمی‌یا ؟.
بن حافظه‌می‌یوقلا‌یجه، مثلاپدرمی کاپیولی محکمه‌سی صالوننده مدعی عمومیلك صندالیه‌
سنده اوطوروركن کوردیوردم؛ هم بوکون صاغ اولسه‌یدی بوندن ایی کوره‌
مزدم . فقط بکا صورارسه‌کز ـ یکرمی بش سنه‌دنبری ـ وفات ایتمش اولدو‌
غنده ذره قدر شبهه‌م یوقدر . اوحالده بویله یوق اولان شیلری ذهنمده ـ بر
آنده احضار ایدوب ـ وار کوسترن حافظه‌مك شو فسونکارلغنه باقیلیرده درین
دوشونولورسه، زمانك آفاقیتی وموجودیت مستقله‌سی حقنده انسان ـ بر آزجق
اولسون ـ شبهه‌یه دوشرسه معذور دکلی‌در ؟ . . . یعنی مادامکه حافظه‌مز،
کلمش، کچمش وبوسبوتون یوق اولمش وقوعاتك خیالنی ـ بر آنده ـ بزه
عرض ایتمك صورتیله بر فسون اجرا ایدییورکه‌زمان فکرینی بز اوندن حاصل
ایدییورز؛ صاقین زمان دیه (حقیقت مستقله) ظن ایتدیکمز شی محضا بر
(جلوهٔ فسون) اولماسین! ؟ . . . دیه دوشونوله‌مزمی ؟ . . . اوقدر دوشونو‌
لورکه بوتون صوفیه مجبوراً بویله دوشونمش؛ بوتون هند فیلسوفلری بویله
دوشونمش وبو دوشونجه‌نك ضروری ومنطقی بر نتیجه‌سی اولمق اوزره دخی:
[وارلق بر آندر . ماضی، مستقبل حواسمزك بر فسونکارلغی بر شعبده‌
سی‌در ! . . .] دیمشلردرکه اهل تصوفك [عالم بر دمدر ! . . .] دیدیکی
بودر !.. [*]

بونلری براقه‌لم ! . . . زمانمزك اك بویوك فیلسوفلرندن پك چوق
کشیلر ذکر ایده‌بیلیرم‌که برچوق مسائل مهمه‌ده اختلاف اوزره بولوندقلری
حالده [حقیقته مقارن اولان مدرکاتمزك آنجق حالی Actuel اولدوغی] ادعاده
علی‌العموم متفق‌الرأیدرلر. (جون ستوئه‌ت میل) ایله (سرویلیام‌هامالتن) کبی!..

[بونلر مابعد الطبیعیات اهلینك بر ضلالات غریبه‌سی‌در ؛ خارجده زمان

---

[*] نیچه Nietchze وبر چوق اوروپا فیلسوفلری‌ده بو اعتقاده‌درلر .

وار، شبهه کوتورمز: ... ساعته باقوب یلقووانك حرکتنی تعقیب ایتمك کافی!..]
دیمك ، محله بکجیسی کبی دوشونمکدر . اونی انکار ایدن یوق؛ فقط آزیجق
بو شـیلرك ماهیتی دوشونوله جك اولورسـه ، اویله مسـئله لر تولد ایدییورکه
ـ حلنه موفق اولمق شویله طورسـون ! ـ قولای قولای ایچنـدن چیقمق
ممکن دکلدر .

بو ارکانی موجودات مسـتقله دن اولمق اوزره تلقی ایدن اکثریت خلقك
دوشونوشنه فکرمزی اویدورسـه ق بیله، آزیجق ذهنمزی قورجالاینجه ، بر
سوری مسئله لرك ظهورینی وعقلمزه رهزن اولوویردکارینی کورویورز؛ اونلردن
قورتوله میورز. چونکه زمان، مکان، ماده قوت مستقلاً موجود حقایقدندر .
ده یوب کچیویرمك ممکن اولمیور . منشأ وحقیقت وجوده متعلق اولان بالجمله
مسـائل، دها زیاده قوتله ذهنمزه ـ اصـل بو سفر ـ تعرض ایدییور. زیرا
بویله بر شیلرك وار اولدوغنی قبول ایتمشدك !..

مدرکاتمزك بزی نره لره کوتوردوکنی و (طبع سلیم ساحه سی) حدودندن
نصل چیقاردیغنی کوسترمك ایچون سزه بو مثاللری وتفصیلاتی ویردم . مابعد
الطبیعیات مسائلی بوندن صکره انجق باشلار .

کورییورسکنز ـ افندیلر !. ـ که، شو عالم خارجی یی تشکیل ایدن متنوع
حادثات نا معدوده یی جنسلرینه کوره تصنیف ایده ایده نهایت بش درلو ارکانه
ارجاع ایده بیلیورز واورادہ ذهنمز طورویور . چونکه ارتق بو بش ارکان
اصـلیه یی یکدیکرینه ارجاع ایده مدیکمز کبی یکدیکرندن آیری اوله رق دخی
دوشونه میورز ؛ وشایان دقتدرکه بوتون حادثات معضله یی تحلیل ایده ایده بو
ارکان اصـلیه یه ارجاع ایلیه رك بر درجه یه قدر تعریف ایتمش اولویورزده او
ارکان، حقیقی اعتباریله ینه فلسفه نك الك غامض معمالرینی تشکیل ایدییور. مکان،
زمان ، ماده ، قوت ، حرکت هپمزك کوروب حس ایتدیکی بدیهی شـیلردن
اولمقله برابر بوبداهت فلسفه نقطهٔ نظرندن باقیلنجه الك بویوك معما اولوب قالیور.
مکان ، حقیقتده نه در؟.. وارمی در؟. یوقمی در؟.. متناهیمی در ، دکلمیدر؟... بر

فرد متحسس اولماسەيدى عجبا مكان اولورمىيدى اولمازمىيدى ؟.. اولديغى تقديرده مكان ، حد ذاتنده نصل ونه اولوردى؟.. نيچون مكان ابعاد ثلثه‌يى حائزدر؟...درت، بش ويا(ن) بعدلى‌مكان‌اوله‌بيليرمى؟.. وياخودبر،ايكى بعدلى مكان اوله‌بيليرمى؟... اولسه‌يدى اومتنوع‌مكانلرك عالملرى نصل اولوردى؟.... بزدن‌عضويتجه دهاناقص‌حيوانات، مكانى طبقى‌بزم‌كبى‌مى‌حس ايدر،دوشونور؟.. دكاسه‌عجبا اونلرده مكان حس‌وفكرى وارميدر؟..وارسه نصلدر عجبا؟...بزدن دهاكامل موجودات‌متحسسه ايچون مكان‌حس‌وفكرى مطابقا بزمكى كبى‌ميدر؟.. دكاسه، نصل اولمق كركدر؟. . هر شيدن اول مكان‌مى موجود ايدى، يوقسه صوكره‌مى وجود بولدى ؟ نيچوندركه مكانده مكين اولان اشياى موجوده‌يى ذهناً طى‌وتجريد ايده‌بيلديكمز حالده مكانى ذهناً بيله‌محو ايده‌ميورز؟...حالبوكه مكانى بر موجود حقيقى اولمق اوزره دوشونمك‌ده ممتنعدر . مكانى تصورده ذهنمزه‌تعرض ايدن بوغرابت تناقض نه‌در؟...جهت، مكانك لوازمندنمى‌در؟.. اويله ايسه نامتناهى بر مكانده تعيين جهات‌ممكنمى؟.. الى آخره .

ايشته سزه بر سورى سوأللركه يالكز مكانه عائددر‌وبونلرك هيچ بريسنه آدم عقللى بر جواب قطعى ويريله‌مامشدركه بروجهله تعريضى دعوت ايده‌جك ماهيتده اولماسين ! . . . بوتون بو سوأللره قطعى بر جواب ويره‌بيلمك ايچون مكانك (حقيقت ذاتيه Réalité essentielle) سنى بيلمك لازمكلير . ايشته اونى هنوز بر بيلن يوق ! حالبوكه هر كيمه صورسه‌كز ، اك جاهل بر آدمه بيله : [مكان نصل شيدر ؟ . . .] ديسه‌كز ، [ايشته ! . . .] ديه سزه پارمغيله مكانى كوسترير . بو اوقدر بديهى بر شيدر . فقط خلق ايچون بويله ! يوقسه فيلسوفلر ايچون اك بويوك معما بو بداهتدر . اك بويوك مسئله دخى او بداهتى، حقيقت ذاتيه‌سيله تعريف ايده‌بيلمكدر .

زمانمزك اك درين متفكريندن واك بويوك فيلسوفلرندن هربرت سپنسر ، (H. Spencer) (مبادئ اولى Les primiers principes) نامنده‌كى كتاب مهمنك ، (اضافيت علم Relativité de la connaissance) بحثنده بومسئله‌لره دائر پك صريح ايضاحات ويرييور. بن اونلرك روح معناسنى بوراده ايكى سطرله

تلخیص ایدییورم :

(بوتون شو عالم حادثاتدن تلقی واستنباط ایده‌بیلدیکمز معلوماتك جمله‌سنی‌ده تحلیل ایده ایده عناصر بسیطه وارکان اصلیه‌سنه ارجاع ایلیه‌بیلیرز واو تقدیرده (مکان ، زمان ، قوت ، حرکت ، ماده) فکرلرینه کلیر طورورز . بو ارکان ایله هر شیئی نسبی بر صورتده تعریف ایده‌بیلدیکمز حالده بالذات ارکان مذکوره‌یی تعریفدن ، ماهیت ذاتیه وطبیعت اصلیه‌لرینی آکلامقدن عاجزز. بونلر عادتا عملیات حسابیه‌ده قوللاندیغمز (س) ، (ع) ، (ف) کبی اشارات جبریه‌یه بکزرلرکه انجق مقادیر وکمیات مجهوله‌نك تمثالیدرلر. کذلك کندی وجدانمز عالمنك حادثاتنی دخی تحلیل ایتدیکمز زمان ؛ (حس ، ادراك ، فکر وارادت) کبی ارکانه کاوب طایانیرز. بوارکان ایله بالجمله (حادثات انفسیه Phénoménes subjectifs) یی نسبی برصورتده تعریف ایتدیکمز حالده بالذات حس وادراك نه‌در فکر وارادت نه‌در ؟ ... بونی قطعی اوله‌رق تعریف ایده‌مه‌یز. وجدانك حقیقتنی بیله‌مه‌یز . یالکز عالم خارجی‌نك تظاهراتی ایله حادثات انفسیه‌مز آره‌سنده قطعی ودائمی برمناسبت، برتوازن وتوازی اولدوغنی کورورز!..) دییور. مکان ایچون بویله اولدوغی کبی ماده، زمان، حرکت، قوت ایچونده بویله‌در . بو ارکانی ، ایکنجی کتابمزده وخصوصی بابلرده نظر دقته آلوب ماهیتلرینی مناقشه ایده‌جکز .

فقط سپنسرك صوك سوزلرندن‌ده آکلاشیلیورکه بو بش ارکان ایله‌ده ایش بیتمیور ! دنیا یالکز عالم خارجی‌دن عبارت دکل، بزده وارز ! او عالمی ادراك ایدن، اونلرك حقایقنی دوشونن بزلرز ! حیاتمزله، وجدانمزله، عقل وحسمزله، الحاصل بوتون معنویتمزله، برابر بزده عالم حادثاتده داخلز ؛ بزم وارلغمز دخی باشلی باشنه اك بویوك ، اك مبهم واك غامض بر معمادر ! . . .

(١٨٢٨) سنۀ میلادیه‌سنده وفات ایتمش اولان سقوچیالی فیلسوف (دوغالد ستیوارت D. Stewart) روح انسانی‌نك حادثاتندن بحث ایدرکن پك حقلی اوله‌رق دییورکه :

(روح انسانینك نظر دقتمزه عرض ایتدیکی حادثات مختلفه آره‌سنده هیچ بری یوقدرکه (ادراك) دیدیکمز کیفیت قدر مراق وحیرتمزی تهییج ایده‌بیله‌جك مرتبه‌ده مهم اولسون ! . . . بزم ایچمزده موجود اولان او حساس، متفکر وفعال پرنسیب ایله (یعنی نفسمزله !) اطرافمزی احاطه ایدن اشیای مادیه آره‌سنده‌کی مناسبت نه‌در ؟ نصل حیرتبخش بر شیدر ؟ ! .)

اوت ، بو فیلسوفك چوق حقی وار : بز بر شیئی کورور کورمز اونی ادراك ایدییورز ؛ اونك بزدن غیری بر شی اولدیغنی وبر یرده متحیز ومستقلاً موجود بولوندوغنی قناعت وطمانینت کامله ایله آ کلایوب تسلیم ایدییورز وبو حکمی بر لمحهٔ بصرده ویریویرییورز ؛ بو نه غریب شیدر ! نصل معمادر ؟ .. بزده آ کلایان کیم؟ . . خارجده آ کلاشیلان نه؟ ... وآ کلامق ، ادراك ایتمك نصل کیفیتدر ؟ ونصل وقوعه کلیور؟ . . .

بو درلو سوآللری زنجیرلمه اوزاته‌بیلیرز . فقط قیصه کسه‌یم ! یالکز همان شونی اونوتمه‌دن سویلیه‌یم‌که بو سوآللر حقنده‌ده قطعیاً مقنع جوابلر ویرن بر کشی هنوز کلمه‌مشدر. طبقی عالم‌خارجی حادثاتنه عائد اولان مسائل غامضه‌ده اولدیغی کبی ، وجدان عالمنك حادثات مخصوصه‌سنه تعلق ایدن مسائل نفسیه حقنده‌ده هر نه سویلنمش ، نه دینمش ایسه ، جمله‌سی دخی آز چوق معقول فرضیات قبیلندندر . بناءً علیه هپسنك‌ده بر چوق نقطه‌سنه حقلی وشدتلی اعتراضات توجیه ایدیله‌بیلیر. یعنی اونلرده بوسبوتون مقنع وصاغلام ملاحظه‌لر دکلدر . خلاصه ! . . . اك شبهه‌سز وبدیهی صاندیغم معلوماتمی تحلیل ایدرك عناصر اصلیه‌سنی آرایه‌جق اولسه‌م عالم خارجی‌یه عائد اولانلری بو بش ارکانه، نفسمه عائد اولانلری دخی حسیات ، ارادت، وافکاره منجر اولوب قالیور . بوتون مدرکات ومحسوساتمی بو صورتله بویوك صنفلره تقسیم ایدیشمده‌ده سبب ، طویغولرمده‌کی فرق اساسی‌در . ذاتاً ذهنمزی بو تصنیف طبیعی‌یه سوق ایدن مجبوریت، ینه او فرقی ادراك ایدیشمزدر . الله طوتوب کوزمله کوردوکم ، قوقوسنی طویدوغم بر شیئك ، مقاومتنی، قوقوسنه ، قوقوسنی ، رنکنه ، رنکنی شکلنه بکزه‌ته‌بیلمك احتمالی یوقدر . بن بو حسیاتی

وجدانمده آیری آیری (حالات روحیه) اولمق اوزره حس ایدییورم . طبقی بونك كبی ، عالم خارجی‌یه عائد اولان طویغولرمده‌ده مكانی ، زمانی ، زمانی ماده‌یه ماده‌یی حركته بكزه‌ته‌بیلمك احتمالی اولمادیغنی‌ده جزم وتیقن ایدییورم . طبیعی‌دركه بوتون معلوماتمی تصنیف ایدركن بو ضرورته تابع بولونمقدن قورتوله‌میه‌جغم . [*]

صوكره ! . . . اولجه‌ده اشارتاً سویلدیكم كبی ، بوتون عالم خارجی حادثاتی زمان ، مكان ، ماده ، قوت وحركت ایله تعریف ایده‌بیلدكم حالده بالذات بو شیلری تعریف ایتمكدن عاجز قالیورم . كذلك وجدانمه عائد حادثات انفسیه‌یی ، حسیات ، ارادت وافكار ایله تعریف وایضاح ایده‌بیلدیكم حالده بو حسیات وارادتی وافكاری تعریف ایده‌میورم ؛ نصل شیلردر ونصل اولویورلر ، آكلایه‌میورم ! دیمك‌كه بو اركان اصلیه ، بوتون معلوماتمزك یالكز مبادیسی دكل ، حدود انتهائیه‌سی‌دزده ! . . . نم بنلكم ، علمم ، وارلغم بو مبادی وحدود آره‌سنده محصور قالیور . اونك خارجنه چیقمق احتمالی كوره‌میورم ، كه ، بوده پك مهم بر مسئله‌در و (علم بشرك اضافیتی) حقنده بوكون متفق الرأی اولان بوتون فیلسوفلرك قناعتنه زمین استناد اولمشدر . ایلری‌ده بر باب مخصوص آچوب بونی شرح ایده‌جكم .

شیمدی ، حادثات خارجیه‌یی وبالذات وجدانمزك محتویاتنی تحلیل ایتمكله بولدوغمز شو اركان اصلیه ، (كه معلوماتمزك عناصرابتدائیه‌سی اولمق اعتباریله مبادیسیدر ، وتحقیقاتده ذهنمزك واره‌بیله‌جكی صوك مرحلهٔ فكریه اولمق اولمق سببیله دخی حدودیدر ؛) ایشته بو اركان دیدیكمز شیلرك ماهیتی دوشونولسه ، آكلاشیلیركه بونلر بر طاقم كیفیات عمومیه‌یه ویردیكمز عمومی وشامل اسملردن باشقه بر شی دكلدر . وارلق عالمنده بر طاقم (تطورات Modalités) كورویورز یا ! ایشته او تطوراته ویردیكمز اسملردر . بونلره اوته‌دنبری

[*] بو كیفیتدن ، آلمان فیلسوفی (لانكه Lange) مهم بر معنا چیقارمشدر . ایلریده كوره‌جكز .

فیلسوفلر (مقولات Catégories) دیرلر . وبو تعبیری ایجاد ایدن مشهور ارسطودر. صوکره هرفیلسوف وازان جمله (قانت Kant)، ارسطونك مقولاتنی تعدیل وکندی نقطهٔ نظرینه کوره بر جدول مقولات تشکیل ایتمشدی که بوراده صایدیغم ارکان ترتیبنه بکزه‌من . ایلریده بونلری‌ده کوره‌جکز .

شو تقدیره کوره کرك زمان ، مکان ، ماده ، قوت وحرکت کبی عالم خارجیده تحقیق ایتدیکمز ارکان اصلیه ، کرکسه حسیات، ارادت وافکار کبی صرف کندی وجدانمزده بولدوغمز حالات روحیه، شو وارلق عالمنده حس ومشاهده ایده‌بیلدیکمز حادثاتك اك عمومی صورتلریدر وبناءً علیه جوهر وجودك اك عمومی تطوراتی‌در. آرتق حادثات وجدانیه وآفاقیه‌دن هرنه دورلو بر وقعه اولورسه اولسون ، بز اونی بو بیوك صنفلردن برینه درج ایله تعریف ایده‌بیلیرز . ومثلا (محبت) حسیات مقوله‌سندندر . نشوونما حرکت مقوله‌سندندر. الماس، ماده مقوله‌سندندر . الی آخره!.. دیه‌بیلیرز .

فقط بو تقسیم ، آنجق منطق نقطهٔ نظرندن حائز اهمیتدر . وقتیله فلسفه یالکز منطقه مستند بر مبنای علم ایکن بو تقسیم ایله قناعت ایدیله‌بیلمشدی . برقاچ عصر وارکه فلسفه منطقدن مستغنی‌در ؛ چونکه منطقك اساس استنادی اولان احکام اصلیه بیله بوکون فلسفه‌نك موضوعات طبیعیه‌سی داخلنده اولان مسائلدندر . آندن صوکره منطق، علوم صحیحه‌دن بری‌در ؛ فلسفهٔ حاضره نظرنده ـ اهمیتجه ـ علوم سائره‌دن فرقی یوقدر . زمانمزده، مناقشات فلسفیه‌ده طرفینجه حکم ، وبناءً علیه بحثه حاکم اولان ، (علم روح) در . علم روح ـ کندی نقطهٔ نظرندن، یعنی صرف مدرکات مقوله‌سندن اولمق اعتباریله ! .. ـ ماده‌یی ، مکانی ، زمانی ، قوتی ، حرکتی برر مسئله اوله‌رق تلقی ایدییور ؛ وآنجق (معطایات Data) اولمق حیثیتیله ! اونلری تدقیقه قالقیشیور . فقط نتیجهٔ تحلیلده بر طاقم (احساسات عنصریه Sensations élémentaires) دن باشقه بر شی بوله‌میور ! . . . [*]

---

[*] بوکون (Sensations) ده‌نیلن ابتدائی طویغولری . (احتساسات) دیه ترجمه ایدییورز . عربلر (احساسات) و(حسیات) دیرلردی؛ ویالکز عالم خارجیدن حواس

فلسفهٔ عمومیه‌ده اساس ومقصود اولان (نظریهٔ معرفت Théorie de la
connaissance)ك هرشیدن اول وهرشیدن زیاده (کیفیت ادراك l'Acte de
perception) ه دائر ترتیب ایده‌بیله‌جکمز فرضیاتدن متأثر اوله‌جغی محقق
وعموم عندنده مسلمدر. ادراك مسئله‌سی‌ده انجق پسیقولوژینك موضوعات خاصه‌
سندن معدود بولونان حادثاتندر. بونی وبوتون کیفیات وجدانیه‌یی تتبع ایتمك
او عالمك صلاحیتنه براقیلمش بر ایشدر . (منطق)ك دکل ! . . زیرا منطق
یالکز بعض مقدمات مسلمه‌یه استناداً بر نتیجه استدلال ایتمه‌نك قواعدینی
تحقیق ایدوب ضبط وربطه آلیر ؛ محاکمات وقیاسات واستقراآتك وبرهان
اقامه ایتمه‌نك اصولنی، وصور مختلفه‌سنی کوستریر؛ صحت وفسادی شرطلرینی تعیین
ایدر بر (علم مجرد Science abstraite) در . عادتا ریاضیات قبیلندن برشی‌در.
یالکز، ریاضیات دیدیکمز شعبهٔ علومده محاکمات (کمی Quantitatif)برصورتده
واقع اولور ؛ منطقده ایسه (کیفی Qualitatif) در . لکن منطق ، محاکماتنه
اساس استناد اولان مبادینك حقیقتنی دوشونمز ؛ حتی مقدماتك موافق حقیقت
اولوب اولمادیغنی تحقیق ایله دخی تقید ایتمز . چونکه بو تحقیقات اونك وظیفهٔ

ظاهرمز واسطه‌سیله تلقی ایده‌بیلدیکمز طویغولره تخصیص ایدلمش تعبیرلر بونلردی. باطنی
طویغولرمزك جمله‌سنه بردن (وجدانیات) دیرلردی‌که بوکون (faits de conscience)
تعبیرینك تاماً ترجمه‌سی اوله‌بیلیر. فرنکلر دخی طبق عربلر کبی، (Sentiments) تعبیرینی
ـ لاعلی‌التعیین ـ محسوساتمز حقنده قوللانیرلردی ؛ ایستر او محسوسات ، عالم خارجیدن،
ایسترسه وجداندن کلسین !... لکن صوکره‌لری (sensation) ایله (sentiment)
تعبیرلری آره‌سنده بر مهم فرق تعین ایتدی . (تأثیری Affectif) اولان طویغولرمزه
(Sentiment) لفظی مختص اولدی، وکین، عداوت ، عشق ومحبت کبی شیلره انجق
حسیات تعبیری موافق کورولدی‌که بونلر هیچ بسیط وابتدائی طویغولر دکلدر. (احساسات
Sensation) تعبیری‌ده علی‌العموم بسیط طویغولرمزه اسم اولدی قالدی. حالبوکه زمانمزك
اك بیوك فیلسوفلرندن برچوق کشیلر ، بو فرقه هنوز رعایت ایتمیور . مثلا (ستوارت
میل) ودها برچوق معاصرین متفکرین (sensation و Sentiment) کلمه‌لرینی قطعیاً
عینی معناده استعمال ایدییورلر . بن معنا فرقنه رعایت ایله قوللانیورم .

خاصه‌سی دکلدر . منطقك بوتون مبادئ اساسیه‌سی، آنجق پسیقولوژی ساحه‌سنده موضوع بحث اوله‌بیلیر . حالبوکه منطق اونلری، اولدوغی کبی تاقی ایدر وپایه‌جغی بنای قیاس ومحاکمه‌یی او اساسلر اوزرینه قورار . خلاصه منطق - قرون وسطا فیلسوفلرینك، حتی معاصریمزدن بعض متفکرینك ظنی کبی - کشف حقیقت علمی دکل ، اصول استدلال واقامهٔ برهان صنعتی وعلمی‌در . ایشته بوتون سقولاستیق فاسفه‌سی ایله زمانمزك فرقی شو تعریفله کوسترلمش اوله‌بیلیر ؛ دیسه‌م مبالغه ایتمش اولمام. اونك ایچوندرکه بوکون فلسفه مباحثنده منطق دکل ، پسیقولوژی نقطهٔ نظری مرجح ومعتبردر .

بو بحثی ترك ایتمه‌دن، دوشونه‌جکمز بر نقطه دها وار ! . . . بز ، کائنات حقنده - اوته‌دنبری - حاصل ایتمش اولدوغمز معلوماتی تحلیل ایتمکله نه یاپمش اولدق ؟ ! . . . بر طاقم مجردات فکریه‌یه پیوسته اولدق ! . . الله آووجه صیغار بر (شی) یعنی (مادی بر جوهر Un substance matérielle) بوله‌بیلدکمی‌که ، معلوماتمزی تحلیلدن صوکره ، کشف ایتدیکمز افکار مجردیه تقابل ایده‌بیلسین ؟ ! . . . بن ظن ایتمیورم ! . . . مثلا : (زمان) ، دیه ، خارجده مستقلاً موجود بیلدیکمز وایکی اوجی تصورایده‌مدیکمز وبناءً علیه نامتناهی فرض ایتمکه مجبور بولوندوغمز شی، حقیقتده هیچ بر (شی Objet) دکلدر . یعنی کندی کندینه قائم وموجود بر (واراق) دکلدر ! . . . بز ، اونی - اولجه برآز آکلاندیغم کبی - تعاقب حادثاتدن ، استدلالاً (دوشونوب چیقارمشز !) ؛ وبو صورتله ذهنمزده تولید وتصور ایتمش بولوندوغمز بر (فکرت مجرده Idée abstraite) یه بر (کلمه !) ایله بر اسم طاقمشز! بناءً علیه بو اسمك مسمای حقیقیسی او فکر دکل ، بزم ذهنمزده او فکرك تولدینه سبب اولان (احساسات Sensations) ك ، هیئت مجموعه‌سیدر . پسیقولوژی علمنك بوخصوصده تحلیلاتنه باقیلیرسه، بزم اشیا نامنه ادراك ایتدیکمز، آنجق بر طاقم (احساسات مؤلفه Sensations combinées) در . (فکر Idée) دیدیکمز یالکز براشارتدرکه او(احساسات معضله Sensations complexes)نی (تمثیل Représenter) ایدر . کلمه دخی اونلری اخطار وذهنده احضار ایتمکه

خادم بر اشارت صوتیه‌در . [*]

مكان حقنده‌كی علممی‌ده تحلیل ایده‌جك اولورسه‌م عینی صورتله حكم ویرمكه مجبور اولدوغمی حس ایدییورم: (مكان) دیه خارجده مستقلاً موجود بیلدیكم وحدودینی تعیین ایده‌مدیكمدن طولانی نامتناهی اولدوغنی فرض ایتمكده مضطر بولوندوغم شی، حقیقتده ! . هیچ بر شی دكلدر ! . . اگر صحیحاً مكان، بر شی اولسه‌یدی، شو گوردیكم وتماس ایتدیكم موجودات ومكونانك هیچ برینه (یر قالمازدی! . . وحركته دخی امكان بولونامازدی!.)

حقیقت مكان ـ فلسفه‌ده ـ بر پك مبهم معما اولمقله برابر؛ اونك حقنده بنه ـ عامیانه ـ بر اعتقادمز واردر: بوسبوتون بوشلغه، (قابل مساحه اولان بر هیچلك) ه، مكان دیرز . لكن (هیچ)، نصل بر شی اوله‌بیلیر ؟...

بنجه (قوت) و(حركت) دخی بویله !... حتی برنجیسی فضله بیله گورونیور . چونكه ای دوشونورسه‌ك، (قوت)، حركت ایچون [فرض ایتمكه مجبور بولوندوغمز ! ؟ .] [سبب مجهول la cause inconnue]ه ویردیكمز براسمدن عبارت قلیر . او سببك نه اولدوغنه، نه اوله‌بیله‌جكنه دائر هیچ بر علممز ـ اما ذره قدر !. ـ برفكرمز یوقدر!.. حركت، علی‌الفور ومستقلاً كندیمزدن صادر اولورسه، اونی ایقاع ایدن قوته (یعنی سبب مجهوله !.) [ارادت Volonté] دییورز !... بو سبب مجهولی، دیگر بر(سبب مفروض cause hypothétique; C. supposée)ه عطف ایله تعریفه‌چالیشه‌رق اوكاده (روح، نفس، انا. l'âme, l'esprit, le moi) دییورز. فقط بودیدكلرمزك

---

[*] (جون ستوئه‌ت میل) مشهور منطق كتابنك اسماره عائد اولان باب مخصوصنده، [اسمار، اشیانك اسملریدر او اشیاحقنده حاصل ایتمش اولدوغمز افكارك اسملری دكلدر،] دییور؛ واشیانك نه‌اولدوغنی تعریف صددنده: [اشیا دیدیكمز، بزده بر طاقم احساسات مؤتلفه‌در.] دییوركه (پسیقولوژی تحلیلی)نك بوگون بو مسئله‌ده حكمی‌ده بودر. (میل) بو ملاحظه‌سیله بالخاصه ده‌قارتك (راسیونالیزم)نه اعتراض ایتمش و(سانسوالیزم) دعواسنده بولونمش اولویور، فی الحقیقه بزم كائناتدن تلقی ایتدیكمز، اول امرده افكار دكل، احساساتدر. باقیسنده بو بحثه گله‌جكز.

معنای حقیقیسی (قوت) دکلدرده نه‌در ؟!.. حرکاتمزك (علت موجبه cause efficiente)ـی دکلدرده نه‌در ؟!.. خارجده بولونان واعتقادمزجه بی‌حیات، بی‌حس وبناءً علیه بی‌شعور اولان بونجه اشیای مختلفه‌نك حرکات متنوعه‌سنه برسبب دوشونمك مجبوریتندن فارغ اوله‌مدیغمز ایچون (قوت) دیه‌رك قیصه کسیورز، وبویله‌جه ذهنمزی کویا صوصدورمش اولویورز !... دیمك‌که کرك کندیمزدن صادراولسون، کرکسه اشیای خارجیه‌ده ظاهر اولسون بزم ـ اول امرده! ـ حس‌ایتدیکمز حادثه، انجق (تبدلات changements)در. (حرکت mouvement) کلمه‌سی، او تبدلاتی علی‌الاطلاق افاده ایدر بر اسم جامعدر. دیمك‌که اصل‌کائناتده بالذات وبلاشبهه مشاهده وتلقی ایتدیکمز، انجق تبدلات‌درکه ـ قولایلق اولسون دیه عمومنه بردن (حرکت) دییورز. یوقسه بالذات (قوت) نامنه نه‌کیمسه بر(شی) کورمشدر، نه‌ده ـ اعتقادمجه! ـ کوره‌بیلیر !...

(ماده la matière)یه برده‌یه‌جکك یوق آ !!!... دمیه بیلیرسکنز ؛ فقط هیچ بروا ایتمه‌دن ادعا ایلیه‌بیلیرم‌که ماده حقنده‌کی‌علمم دخی ماهیتاً ارکان‌سائره حقنده‌کی‌علممدن ذره‌قدرفرقلی‌دکلدر. زیرا بوخصوصده‌کی معلوماتمی‌ده‌تحلیل ایتدیکم زمان عینی نتیجه‌یه پیوسته اولمقدن قورتوله‌میورم. خصوصا بومسئله‌لرده هرکسدن وهرعلمدن زیاده صلاحیتی مسلم‌بولونان‌پسیقولوژی علمی‌رهبر اتخاذایدنجه، قطعیاً بونتیجه‌یه‌واریورم؛باشقه‌چیقاریول‌دخی‌کوره‌میورم!...هم‌ساده بن دکل، بویوك‌فیلسوفلر دخی ـ همان اکثریتله ـ بویله دوشونمك مجبوریتندن قورتوله‌میورلر . نته‌کیم بونلرك فکرلرینی ایلریده کوره‌جکز .

اوت!.. (ماده !..) دییورز، و اوکلغی انکارایتمیورم !... اوستنی اورتوب کیزله‌میه‌یم ؛ بو مسئله‌نك اطرافندن طولاشوب کچمیه‌یم ؛ اونی طوغرودن طوغرویه قارشیلایه‌یم؛ باقالم، ماده دیدیکم شی حقنده حقیقتاً وصحیحاً بیلدیکم نه‌در ؟... او شیئك ، کندی (مادیتی matérialité)می ؟.. دها طوغروسی (جوهریتی substantialité)می ؟.. خیر !.. شبهه‌سز او دکل !.. او اولمش اولسه‌یدی، فلسفه‌نك اك بویوك، اك مزعج (معمای لدنی énigme ontologique)ـی حل اولونمش بولونوردی ؛ واو حالده مابعدالطبیعیات مناقشاتنه لزوم وحاجت

قالمازدی. دیمك كه (ماده) دیدیكمز شیده، بیلدیكمز اونك مادیتی، جوهریتی دكل !....

نه‌در یا ؟...

انجق خواص وكیفیات محسوسه‌سی‌در !. حتی (محسوسه sensible) ، دیدم ؛ چونكه مادده بزم حس ایده‌مدیكمز بر طاقم خواص وكیفیات دخی اوله‌بیلیر ؛ نته‌كیم اوله‌بیلدیكنی كشفیات علمیه اثبات ایتمشدر .

فی‌الحقیقه هر هانكی بر ماده اولورسه اولسون ، بنم اونده ــ اولا وبلا-واسطه ــ ادراك ایتدیكم ، رنك ، شكل ، رایحه ، طعم ویاخود سرتلك ؛ یموشاقلق ؛ پورتوك ویاخود قاپپاق اولمق ؛ صیجاقلق ؛ صوغوقلق؛ آغیرلق؛ خفیفلك؛ بویوكلك؛ كوچوكلك ودها بوكبی كیفیاتدركه بونلری حواس‌خمسه‌مه اسناد ایدرك طاقم طاقم آییره‌بیلیرم. آییرنجه‌ده آلتنده برشی قالماز !.. شو قدر واركه ، بومدركاتی ــ ینه !.. ــ برسببه ، برعلت موجبه‌یه عطف ایتمك مجبو-ریتندن قورتوله‌مادیغم ایچون ، بر (قوت مجهوله)نك تأثیرینه حمل ایدرم . (مادیت وجوهریت) دیدیكم شی، ایشته بنده، بوتون‌بوحسیاتی ایقاع ایتدیكنی دوشوندیكدن ــ بردرلو ! ــ قورتوله‌مادیغم، او (عامل مفروض l'agent sup-posé) در. بونی واقعا، دوشونه‌مك نجه وــ ظن ایدرم، هیچ بركیمسه‌جه ! ــممكن‌دكلدر. فقط‌اونی انجق دوشونیورم؛ یعنی اوبرفكردن عبارت‌در! یوقسه كوروب‌حس ایدوب‌طویدوغم، طوتدوغم، یالكز برطاقم اوصاف وكیفیاتدركه، اونلرك دخی نه اولماسی لازم كلدیكنی ملاحظه ایدنجه ، جمله‌سی‌ده ، بنده بر طاقم (مدركات حسیه perceptions des sens)یه منجر اولویور . مدركات حسیه‌م‌ایسه كیفیات نفسانیه‌مدن، یعنی‌حالات روحیه‌مدن باشقه برشیلردكلدر!.. یالكز برشی وار: بن بعضی‌خواص وكیفیاتی، هپ بردن، وبر یرده (متمركز Concentrées) و (متمایز Distinctes) اوله‌رق كوردوكم ایچون ، او (جملهٔ احساسات Groupe de sensations)، بر هویت، برشخصیت‌ویرییورم. مثلا (الما) دییورم! فقط بومیوهٔ معلومه‌یی تحلیل ایدرسه‌م، بوتون هویت معینه‌سی ، مدركات حواسه منجر اولویور . لكن بن او كیفیاتی هپ بردن وبر آنده

(مؤلف Combinées) اولەرق ادراك ایتدیکم ایچون ، اوكا (برالما) دیەرك برهویت ویرییوردم وسائر مدركاتمدن او شیئی آیری طوتویوردم!... موادمعینه حقندەكی معلوماتمی - پسیقولوژی نقطهٔ نظرندن - تحلیل ایدرسەم غالبا جملەسنه دائر ویرەجكم حكم هپ بویله اولەجقدر !...

ایشته افندیلر !... بو مسئلەلره حكم ایتمكده اك زیاده صلاحیتدار اولان علم روحك - بعدا تدقیق وتحلیل - ماده حقنده ویردیكی حكمده بودر .

اوحالده -بوحكم طوغرو وموافق حقیقت ایسه- بزم ایچون علی الاطلاق بر (جوهر مادی Substratum matériel) یوق !... بزم ایچون انجق شو ماده وبو مادەوار!... اوده تحلیل اولونونجه، برجملهٔ احساساته ویاخود (پروفسور هكسلی Prof. Huxley) نك - تعبیر معنادارنجه - بر (حزمهٔ احساساته = un faisceau de sensations)ه منجر اولویور . جوهر مادیته كلنجه، او ، بزده بو احساساتی ایقاع ایدن عامل مجهولك ویاخود سبب مفروضك اسمی اولمش اولویور !...اوقدر!..

بوملاحظات فلسفەیی البته (عقل سلیم Bon sens)ء یعنی اكثریت ناسك اعتقادینه هیچ موافق بولمارسكنز ؛ او قدر غریبدر !.. دكلمی ؟... حالبوكه عوام ناسك (طاش طاشدر !.. اغاچ ده اغاچدر !..) دیمكدن عبارت قالان فلسفەسی (كه بن اوكا صیغیر تماچ فلسفەسی دییوردم!..) ذهنمزی هر وجهله اقناع ایدوب - حقایق اشیایه دائر بزده جبلی اولان مراقی - تشفیه وتسكین ایده‌بیلسەیدی، بلكه بوغریب ملاحظاته مجبور اولمازدق! شبهه یوقدركه فیلسوفلر عقل سلیمه موافق كورونن اعتقاد عامیانەیی تحلیله مجبوریت كوردكاری ایچون دوشونه دوشونه بو غریب فكرلره قدر وارەبیلمشلردر . سزه براز اول : مسائل فلسفیەیی عقل سلیم حدودندن اوتەده بولونه‌جغز دیمشدم. ایشته او دیدیكم سوزك معناسی بودر .

شیمدی بومسئلەیی لایقیله قورجالامق ایچون بو بحثی تفصیل ایتمكه مجبورم.

ایكنجی بابك برنجی فصلنه (تتمه) !

عناصر علمیەمزی تشكیل ایدن (مدركات ابتدائیه Perceqti ms primitives)مزی تلقی ایدن حواسمزدر ؛ دیه چوق كره سویلەمشدم . لكن ،

اول امرده ویكنظرده [بسیط وعنصری Simple et élémentaire] ، ظن
اولونه‌بیلن بر چوق مدركاتمز واردر كه ـ بعدالتدقیق ـ اونلرك اویله بسیط
اولمایوب (مؤلف Combiné) اولدقلری تحقق ایدییور و (تحلیل پسیقولوژی)
ایله كیفیت ثابت اولویور . بویله اولونجه اونلری ـ معنای اصطلاحیسی ایله ـ
(مدركات)دن عد ایده‌مه‌یز . زیرا مدركات دیدیكمز طویغولر ، بهمه حال
(آنی وبلاواسطه Immédiat) تاقی ایتدیكمز شیلردر . او حالده [عنصری
وبسیط] درلر؛ اونلری بالآخره تألیف وتركیب ایدن ذهنمزدر. كذلك [حالی
Actuel]درلر. یعنی شو آنه منحصر طویغولردر؛ اونك ایچون بر حس نه قدر بسیط
اولورسه اولسون (خاطره Reminiscence) قبیلندن اوله‌رق مشعور اولورسه، او
بر حس حقیقی دكل، وقتیله ادراك ایدلمش بر حس حقیقی‌نك (خیال Image)ی‌در.

ایشته شوایجه فرقلر، پسیقولوژی وفلسفه‌ده پك مهم وشایان نظر نقطه‌لردر كه
اهمال ایدیلیرسه، مسائل اصلیه‌ده بر چوق اویغونسزلقلر ، بر چوق سوءتفهملر
حاصل اولور. نته‌كیم اولمشدر و آریجه ـ بر طاقم ـ مسائلك حدوثنه سببیت ویرمشدر.
بو نقطه‌یه دخی بو راده بر اشارت، بر (بال‌مومی) یاپیشدیروب براقیورم. صوكره
بوكا عائد مباحث كله‌جكدر . شیمدی شو قدر خاطرده قالسین كه مدركات ،
بسیط ، حالی و بلا واسطه حاصل ایده‌بیلدیكمز طویغولردر ، صوكره
ـ بزم خبرمز اولمه‌دن!. ـ اونلری ترتیب ایدن قدرت ذهنیه‌مزه (مدركه ==
L'entendement) دیرلر. بو مدركات مرتبه‌یه و بوتون مستحضرات ذهنیه‌مزه معنا
ویرن عقلمزه‌ده (عاقله La raison) دیرلر. اسكی فیلسوفلر، بونلری روحمزده
آیری آیری (قوتلر) اولمق اوزره قبول ایدرلر و (ملكه Faculté) نامیله،
هر برینه بر شخصیت مستقله استناد ایدرك وجود ویریرلردی . حتی بونلره
بعضاً (نفس) و (نفوس) دخی دیرلردی. بو اعتقاد واوكا تعلق ایدن تعبیرات؛
هپ ارسطونك (Energies == ἐνέργιαι) حقنده‌كی نظریاتندن آلنمش وعالمه
انتقال ایتمشدر . بو كون بو اعتقادك طوغرو بر شی اولمادیغی تحقق ایتمشدر.
(ملكات) دیه حالا قوللانمغه مجبور اولدوغمز بو تعبیر ـ آرتق ـ ذهنمزده
مستقلاً موجود، آیری آیری قوتلر معناسنه كلیور. عینی روحك، عینی ذهنك مراتب
فعالیتنی اخطار ایدییور. ایلریده بونلره تعلق ایدر مسئله‌لر ظهوره كله‌جكدر.

ایکنجی فصل

— ٢ —

برنجی فصلده ، مذاکراتمزك نتیجه‌سنده خواص اجسامك ، مدرکات حواسه منجر اولدوغی ومدرکات مذکوره‌نك دخی کیفیات نفسانیه‌دن عبارت بولوندوغی آکلاشیلیور . بو سیاق نظر ـ اکر یا کاش دکلسه ! . . . ـ کائنات خارجیه‌نك وجودینه متعلق اولان بالجمله مسائل اصلیه‌یی ، (حکمت طبیعیه Physique) ساحه‌سندن پسیقولوژی ساحه‌سنه نقل ایتمش اوله‌جقز ، واو مسائلی حل ایده‌بیلمك ایچون او ساحه‌ده تدقیقاته مجبور بولونه‌جغز . زیرا کیفیات اجسام دیدیکمز شیلر کندی وجدانمزده پیدا اولان بر طاقم حسیات متفرقه ومتمایزه‌دن عبارت قالیور . بوراسی ، باللی باشلی برمرحلهٔ متفکردر . دوشونه‌لم ، باقه‌لم نه‌کبی مسئله‌لر قارشیسنده بولونه‌جغز !؟

فی‌الحقیقه کیفیات اجسام پسیقولوژینك‌ك غامض مسائلندندر . ئه‌پیستهمولوژی دائره‌سنده موضوع مناقشه اولان (نظریهٔ علم) مباحثنده دخی بو کیفیات مسئله‌سی اساسدر . تعلق اعتباریله ، کیفیات آره‌سنده فرقلر کورولمش وبو فرقلره کوره اونلری تصنیف ایتمك ضرورتی حاصل اولمشدر . کندی نفسمزه ، ویاخود (کائنات مادیه) دیدیکمز اجسام خارجیه‌یه نسبت اولوندوغنه کوره کیفیاتك ایکی بویوك صنفه تقسیمی لازمکلمشدر . فیلسوفلر ، اجسامك جوهریتنه عائد ظن ایتدکاری کیفیاته (خواص اولی) دیمشلر . طوغرودن طوغرویه اجسامه عائد اولمایوب حواسمزك خصوصی بر نوع اثر انفعالی اولمق اوزره تلقی ایتدکارینه دخی (خواص ثانیه) دیمشلر . حکمت طبیعیه‌ده دخی ، خواص اجسامك بوکا بکزر بر تقسیمی واردر . بعض فلاسفهٔ معاصرین بو ایکی صنف خواص آره‌سنده بر اوچنجی نوع احداث ایتمشلر ، فقط مسئله‌یی توضیح ایلمکدن زیاده تشویش وتغلیط ایتمشلردر . (سرویلیام هاملتن) ، (مه‌نسه‌ل) ، (سپنسر) ، وبو مسئله‌نك مناقشه‌سی . تاریخ فلسفه‌یه بر نظر رجمی ، وبویوك فیلسوفلرك بو خصوصده افکار ذاتیه‌لری . (ده‌قارت) ، (جون لوق) ، (هیوم) ، (بارقله) ، (قانت) ، (شوپنهاوور) ، (سرویلیام هاملتن) ، (میل) ، (سپنسر) ، (به‌ین) (هکسلی) (برادله) وغیرهم خلاصهٔ کلام ، کرداب افکار .

بوبابك ـ دهمين كچن ـ فصلنده ، مذاكره ايتديكمز بعضى مسائل عموميه نتيجه‌سنده حاصل ايده‌بيلديكمز فكرلر نفس الامره مطابق ايسه يعنى طوغرو ايسه ، ينه بو مرحلهٔ تفكرده براز ديكله‌نوب ، كنديمزى طربلامغه وتصفيهٔ حساب ايتدكدن صوكره تكرار دوشونمكه مجبورز. فلسفه‌نك بالخاصه موضوعاتى تشكيل ايدن (مسائل مغلقه Questions abstruses)ى ـ اولا ، ـ كشف ايده‌بيلمك ايچون، موجوداتى نصل برنقطهٔ نظردن تاقى ايتدك؟!... ـ ثانياً، ـ نيچون ، طبع سليم حدودينى آشمغه ، يعنى اعتقاد عاميانه‌دن آيرلمغه مجبور اولدق؟!. ـ ثالثاً ، ـ حقيقتى آرامق واستكناه ايده‌بيلمك ايچون (پردهٔ بداهت Le voile de l'évidence)ى قيميلداتير قيميلداتماز ، قارشيمزه نه‌كبى مسائل عجيبه چيقيويردى ؟.! ـ رابعاً ، ـ بوكبى مسائلى نه كبى شبهه‌لر توليد وايقاع ايتدى ؟.! ـ خامسا ، ـ عجبا او شبهه‌لر محق ومشروعمى‌در ؟. دكلمى‌در ؟.. يعنى بز ، انسانلر بداهتاً مشاهده ايدوب بيلديكمز وبيلديكمزه قناعت كامله ايله مطمئن بولونده‌وغمز شو عالم بديهى‌نك كنهنى آكلامغه ، حقيقت لدنيه‌سنى كشف ايتمكه قالقيشير قالماز، ضرورى وطبيعى اوله‌رق بوكبى شبهه‌لرك كردابنه‌مى طوتولويورز؟.. يوقسه بو شبهه‌لر محق، مشروع ، ضرورى وطبيعى دكلده ، بزم ياكلش برنقطهٔ نظر انتخاب ايتمه‌مزدن، ياخود فساد محاكمه‌مزدن، وياخود معلوماتمزك نقصانندن‌مى نشأت ايديور؟!. يعنى ، بويله كيزلى حقيقتلرى كشف ايده‌بيلمك ايچون، هنوز وسائط لازمه‌يه مالك اولماديغمزدن‌مى ايلرى كيدوب‌ده بويله عجايب معمالر قارشيسنده بولونيورز ؟!.

بونلر هپ دوشونوله‌جك شيلردر ؛ وبو نقطه‌ده جداً دوشونمكه مجبور بولوندوغمز شيلردر !.. عوام ، واونلردن فرقى اولمايان خواص ، بو دورلو دوشونجه‌لرله معذب اولماديغى ايچون ، اصل فيلسوفانه دوشونمك ، بونقطه‌دن باشلار ؛ ده‌يه‌بيليرم .

ذهن بشر، بويله زمين استنادى اولمايان برساحهٔ تردده نفوذ ايتديمى ؟.. قطعياً برطرفه توجه ايدوب‌ده برحكم ويره‌ميور. چونكه حكمده مدار استناد اوله‌بيله‌جك يعنى ، امنيتله طايانيله‌بيله‌جك بر زمين متين بوله‌ميور . فقط هر

حالده ینه عینی سببدن ناشی اولمالیدرکه موازنت فکریه‌سی‌ده چوق مدت محافظه ایده‌میور وجزئی بر صارصینتی ایله صاغه صوله میل ایدیوریبور . بو میل، هم نقطهٔ نظرمزی تعیین ایدییور، همده محاکمه‌مزك وادی جریانی ـ اولدن ـ چیزییور وکوستریبور . ایشته بوکبی شرطلره تبعاً دوشونمکه مجبور اولونجه ، ویره‌بیله‌جکمز حکم، ضروری اولویور. فقط بودرلو محاکه‌مز، (مقدمات یقینیه prémisses certanies) یه مستند فرض اولونسه بیله ، تجربه ساحه‌سنده توقیف ایدیله‌مه‌دیکی کبی، اکثریا منطق حدودینی‌ده آشدیغی ایچون ، نتیجه‌ده ویریلن حکم‌ده ا و قدر لایتزلزل اوله‌میور ؛ و، ـ برکت ویرسین!ـ حکمزدن قولای قولای رجوع ایده‌بیلیورز . اونك ایچوندرکه ؛ بونوع حکملره مقارن اولان اعتقادات فلسفیه‌مز، ـ ماهیت وحیثیتلری اعتباریله ! . . ـ برر فرضیه اولمقدن عبارت قالیور .

هرنه اولورسه اولسون!. مادام‌که، بداهت ساحه‌سندن اوته کچوبده ، حد معروفی آشنجه ، بویله فرضیات منطقه‌سنده سرسری طولاشمغه مجبور بولو ـ نویورز، هرحالده ینه دوشونه‌لم؛ باقالم، قارشیمزه دیکیلان او مسائلك هانکیسی طبیعیدر ؛ هانکیسی وهمی‌در ؟.. هانکیسی زمین نشأتنده ثابت ـ قدم‌در ؟.. هانکیسی اوفله‌مکله ییقیله‌بیلیر بر هیکل وهمدر ؟..

اولا ، باقه‌لم ، نقطهٔ نظرمز اکریمی ؟. طوغرومی ؟...

بز ، هانکی نقطهٔ نظردن حرکت ایتدکدی؟... کائنات مادیه‌دن دکلمی؟.. (عالم طبیعت Le monde physique) ، (عالم حسی Le monde sensible) دیدیکمز بو موجودات ، بدیهی‌در . اونده شبهه‌مز یوق !.. بزده اوندن تلقی ایتدیکمز معلوماتی اساس اتخاذ ایدرك دوشونمکه باشلادق . بداهتندن شبهه ایتدیکمزدن ناشی دوشونمکه مجبور اولمادق !.. بوراسنی ایجه آکلایوب خاطرده طوتمالکزی تمنی ایدرم؛ زیرا اکثر فیلسوفلر ، حتی نامدار فیلسوفلر بویله بر ظن فاحشده بولونویورلر : [بداهت عالم حقنده‌کی اعتمادمزه شبهه عارض اولدوغی ایچون فلسفی دوشونجه‌لره طالیورز ؛ حتی اوقدرکه ـ اولجه

بديهى الوجود ـ ظن ايتديكمز بو عالم مادينك نهايت وجود حقيقيسنى بيله انكار ايدرك ، بوتون كوردوكمز ، طوتدوغمز شيلرك بر خيال باطل اولدوغنه بيله قائل اوله‌بيلورز!..] دييورلر .

بن اويله ديميورم !.. بن كوروبورم كه ايلك خطاى فاحش بو برنجى خطوهٔ ملاحظه‌مزله باشليور!... بن؛ دييورم كه عالم نامنه بيلديكم برشى واركه بداهتاً وجودى ثابتدر . اوندن قطعياً شبهه ايديله‌مز . و ، بن ، قطعياً شبهه ايتميورم . يالكز ، بر مهم نقطه وار : بن او عالمى نصل ونه واسطه ايله بيليورم ؟.. البته حواسم واسطه‌سيله دكلى ؟... شبهه يوق كه اويله‌در . اما ، ده‌يه‌جكسكزكه : (يالكز حواسك اولسه‌يدى ، بو عالمى شيمديكى بيلديكك كبى بيله‌مزدك !. اونك حقنده بر ـ فكر!؟! ـ حاصل ايده‌مزدك !... عقلك اويله بو فكرى حاصل ايدييورسك !.) پك اعلا!... وارسين اويله اولسون، اونى‌ده انكار ايتميورم. يالكز، شيمدى (وسائط علم Moyens de Connaissance) بحثنه عائد اولان بر مسئلهٔ مشهوره‌يى بوراده موضوع مناقشه ايتمك ايسته‌ميورم : [كائناته عائد اولان معلوماتمده عجبا حسك‌مى، عقلك‌مى خدمت وساطتى اقدم واهمدر ؟..] سؤالنك جوابنى ـ شيمديلك عن قصد ـ تأخير ايدييورم . ياقينده بالخاصه واوزون اوزادى‌يه اونكله مشغول اوله‌جغم؛ چونكه يرى كله‌جكدر. فقط ، درحال وكمال امنيتله ده‌يه‌بيليرم كه :

مادام كه بزى شيمديلك مشغول ايدن وحلى مطلوب اولان مسئله ، (عالم خارجى Le monde extrinsèque) نك وارلغنه تعلق‌ايدن معمادر ؛ ومادام كه او عالمى ادراك ايتمك خصوصنده ـ اول باول ! ـ حواسمك خدمت وساطتى دركاردر ؛ اويله ايسه عقلك ـ حصول علمده ـ خدمت مخصوصه‌سنى انكار ايتمه‌مكله برابر ، حواسمك ـ امر معرفتده ـ برنجى درجه‌ده بر رول اويناديغنى‌ده تصديق وتسليم ايتمكه مجبورم ! . . . اكر حواسمك وثوق شهادتنه اعتماد ايدييورسه‌م ، ـ نته‌كيم ايتمه‌مك بنجه ممكن دكلدر ! ـ حواسمك ، عالم حقنده بكا ويرديكى معلوماتدن‌ده شبهه ايده‌مم ! . . نصل‌كه بكا [بو كوردوكك، طوتدوغك ، الحاصل حس ايتديكك شيلر واردر ! . . .] دييور ؛ بنده

ایشانیورم . ذره قدر بونده شبهه ایتمیورم . لکن ، [بو کوردوکك شیلر حقیقتده‌ده کوردوکك کبی‌در ! . . . سن اولماسه‌یدك ، مثلا شو آغاچ ، شو طاش ، نفس امرده ده بویله کوردوکك کبی بر آغاچ ، بر طاش اوله‌رق موجود بولونوردی ! . .] دیمیور ! . . . ودمیه‌مزده ! . . . زیرا ، بو ملاحظات حسك ساحهٔ تعلقاتی خارجنده‌در ؛ یعنی (عقلك دوشونجه‌سی) در ؛ (حسك طویغوسی) دکلدر ؛ واوله‌ماز . چونکه طویغو قبیلندن بر شی دکل ، آنجق بر (دوشونجه) در .

اویله اولونجه یاکاش محا که‌لرله چیقماز یوللره صاپمامق ، ویاخود اوچوروملره دوشمه‌مك ایچون نصل حرکت ایتمه‌لی‌یم ؟ . . نه یاپمالی‌یم ؟ . . هانکی نقطه‌دن حرکت ایدوب نره‌لرده طورمالی‌یم ؟ . . .

ایشته معرفت بودر ! بوکا بز فلسفه لساننده (اصول Méthode) دیرز .

بو اصوله اتباعاً دوشونورسه‌م آکلارم‌که ، حواسمك بکا اخباراتی ـ من حیث المجموع ـ طوغرودر ؛ شایان امنیتدر . فقط ویردیکی خبر ، (کائنات مادیه) دیدیکم شیلرك ، آنجق (موجودیت حاضره Existence actuelle) سنه عائددر ، واونلرك شو آنده ! وارلغی ادعاسنه منحصر قالمق شرطیله طوغرودر . یالکز بونده شبهه‌یه محل یوق ! . . .

لکن ، فیلسوفلری علاقه‌دار ایدوب دوشوندورن مسئلهٔ اساسیه بونکله وبوقدرله بیتمیور ! . . بر شیئك وارلغنه ایناتمق باشقه ؛ علممزك حقیقته ، نفس الامره تماماً وعیناً (مطابق Adéquat) اولدوغنه ایناتمق باشقه شیدر ! . . فی الحقیقه ، عالمله نفسمك مناسبتنه شعور حاصل ایدر ایتمز ، بومناسبتله نه خبر آله‌بیلدیکمی ؛ بو تماس ایله نه ادراك ایلیه‌بیلدیکمی ، دوشونورکن ـ حدی آشمامغه جداً دقت ایدرسه‌م ـ او ، ویردیکم حکم طوغرودر ؛ وانجق او دائره‌یی آشمامق شرطیله طوغرودر !. زیرا حواسم ، بکا خارجده بر جوهر ماده‌نك ، یاخود ایچمده بر جوهر روحك موجود اولدوغنی دکل ، انجق بر طاقم (محسوسات خارجیه S.ens extrinsèques) نك وینه برطاقم (محسوسات

باطنيه Sens. intrinsèques)نك موجود اولدوغنى ـ ويالكز (حالى Actuel)
اولەرق موجود اولدوغنى ! ! ـ سويلويور ! غايت صحيح وبديهى اولەرق ـ
حواسمدن ـ آلديغم خبر ومعلومات بوندن عبارتدر . ايشته بوندن هيچ شبهه
ايتميورم ؛ حتى اونى ـ فيلسوف اولەرق ـ موضوع بحث بيله ايتميورم . بنم
ايچون شيمديلك حقيقتاً موجود اولان شيلر ، انجق بونلردر ؛ وبو حسيات
واحساساتم وجدانمه دفعةً معروض اولان معطاياتدر. يعنى (ادراك)، ديديكم
(كيفيت وجدانيه Fait de conscience)ده (ذات وقعه = Ipso facto)
[*] انجق بو طويغولرمدر . بونلردن شبهه ايدنلر ، يا بدلادر ؛ يا ديوانەدر ؛
ياخود، ـ اسكى زمانك (ريبى sceptique) فيلسوفلرى كبى شارلاطاندر. [**]
چونكه بونلرى موضع اشتباهه دوشورمك كندى بنلكنى انكار ايتمكدر .
حالبوكه كندى بنلكنى طويمقله برابر ، (او هويت شخصيەيى بالذات تشكيل
ايدن، اوكا وجود ويرن) حسياتى انكار ايتمكه قالقيشمقو، ـ بوانكار عنادى يه
رغماً !!. ـ كوزل كوزل محاكمەلره كيريشمك البته شارلاطانلقدر . چونكه
اوطوردوغى دالى كسمكدر .

طويغولرمك حقيقتنده ، وجودنده هيچ شبهەم يوق !.. حتى ، بكا او
طويغولرى ويرن حواسمك صحت ادراكنده بيله هيچ شبهەم يوق!.. قدماى
ريبيون، طويغولرندن شبهه ايتدكلرنده حقلى بولوندقلرينى ـ كويا اثبات ؟!؟ ـ
ايدەبيلمك ايچون ، حواسك (غلطات les illusions des sens)نى دليل
اولەرق ابراز ايتمكى عادت ايدينمشلردى . دوشونميورلرديكه بر دعوايى اثبات

---

[*] بو برمبهم تعبيردر. وقعەنك كنديسى، مادەسى ديمكدر. لاتينجەسى تام ترجمەسيدر. فرانسزجەسى(la matière du fait)،انكليزجەسىده(the matter of fact)در انيكليز فيلسوفلرى بو تعبيرى پك اهميتله وپك يرنده قوللانمغى اعتياد ايتمشلردر.

[**] اسكى زمانلرده، بالخاصه سقراطدن بر آز اول ظهور ايدوب صوكرەلرى بر قاچ عصر دوام ايدن برفرقۀ حكما واردى كه تاريخ فلسفەده مشهوردر. بونلره(سوفسطائيه les sophistes)ديرلردى؛(ريبى les sceptiques)لر بونلرميانندە برفرقۀ مشهورەنك اسميدر. اسلام فيلسوفلرى بونلره (لاادريه) ديمشلردى. بزبوكلمەيى (agnosticisme) تعبيرينه تخصيص ايتدك وريبيلره دخى(حسبانيه) ديدك. شيمديدنصكره اويله قوللانەجغم.

أیده‌بیلمك ایچون ! ـ بهمه حال بر شیئك حقیقتنه ایناتمق واو شیئی هم نقطهٔ استناد، هم برهان احتجاج، همده مدار حکم اوله‌رق تلقی ایتمك، وبونك ایچون اوکا برقیمت ویرمك لازمکلیر. هیچ برشیئه ایناته‌مایان، حتی کندی وارلغندن شبهه ایده‌بیلن(؟؟!) برآدم، هیچ برشیئه استناد واعتماد ایده‌مزکه اونی دلیل، حجت وسند اتخاذ ایده‌بیلسین‌ده بر دعوایی اثباته ـ بحق ـ!. ـ مقتدر اوله‌بیلسین !...

غلطات حسیه‌یه کلنجه، بنم نظرمده اونلرك ذره قدر حکمی یوقدر. برتك حسم یا کیله‌بیلیر؛ فقط هرزمان دکل، بعضی شرطلر داخلنده، بعضی کره یا کیله‌بیلیر ! لکن ، اونك خطاسنی دیکر حواسمك معرفتیله تصحیح ایده‌بیلیرم . خصوصاً که بالجمله حواسم، عینی زمانده وهله عینی صورتده یا کیله‌ماز !.. بناءً علیه بن ، عالم خارجی حقنده معلومات صحیحه آلمق ایسترسه‌م برتك حسمك افادهٔ شهادتیله اکتفا ایده‌مم. ـ یوقاریده برنجی بابده سویله‌دیکم کبی ـ حواسم؛ برر (تجرید ماکنه‌سی Machine d'abstraction)در . اونلرك هیچ بری ـ یالکز باشنه ! ـ بکا عالمك هویت تامه‌سندن خبر ویره‌مز . ولوکه ویردیکی خبرلر،(صرف انفسی Purement subjectif)برطاقم معلومات اولسون، ینه جمله‌سی عینی زمانده متفق ومتحد وطوپلوجه بر خبر ویرملی‌درلر . ایشته بن یالکز اوکا ایناتیرم . یالکز اوندن شبهه ایتمم !.. یعنی آیری آیری ، هرحسم ، بنی، بر وجهله آلداته‌بیلیر ، زیرا غلط ایشلیه‌بیلیر . فقط اونلرك (محصلهٔ افاده‌سی la résultante de leur expression)بهمه‌حال طوغرودر. هرحس، وارلغك ـ هویت تامه‌سنی دکل، ـ انجق برجلوه‌سنی بکا بیلدیره‌بیلیر؛ وبعضاًده یا کلش بیلدیره‌بیلیر. فقط درحال دیکر برحسم او یا کلشلغی اخبار ایدر وـ عقلم !!. بالحاکمه !! ـ اونی تصحیح ایده‌بیلیر . حتی عینی حسم کندی غلطاتنی بالذات دخی تصحیح ایده‌بیلیر . مثلا براق وراکد بر صویه باسطونمی صوقونجه ، صویك سطحنه مماس اولان نقطه‌سنده اونی قیریق کوروردم! بو، شبهه‌سز بر غلط حسی‌در . فقط او باسطونی صودن چیقاروبده الله ـ یعنی دیکر بر حسمله ! ـ تحقیق ایدنجه ایلك منظره‌نك بر غلط رؤیتدن نشأت ایتدیکنی یقیناً آکلارم، زیراباسطونك قیریق اولمادیغنی حس ایدرم. لامسه‌نك قونترولنه

حاجت کورمەدن دخی بو تحقیقاتە موفق اولەبیلیرم . صودن چیقار چیقماز ـ ینە کوزمله ـ باسطونمه باقارسەم قیریق اولمادیغنی کورور ، یقیناً آ کلارم . دیمك کە غلطات حسیەنك غلط اولدوغنی یعنی طوغرو اولمایوب یا کلش برشی اولدوغنی تصحیح ایدن وهیچ اولمازسە غلطاتی تصحیح ایچون عقلمە، طوغرو خبرلر وصاغلام دلیللر ابراز ایدن ینە بالذات حواسمدر. اونلرە نصل ایناممالی یەبیلیرم ؟!. صوکرە اونلرك انجق محصلەسی طوغرودر !.. دیمشدم . البتە اویلەدر !.. چونکە محسوسات آیری آیری تلقی ایدلدیکی تقدیردە انجق بعض کیفیات مجردەدن عبارت قالیر ، رنك کبی، قوقو کبی ، یوموشاقلق ، سرتلك وامثالی کبی !.... حالبوکە بو کیفیات مجردەنك عالم خارجیدە، بویلە آیری آیری موجود اولدوغنی کورمك وبالفعل تحقیق ایتمك شویلەطورسون، دوشونەبیلمك بیلە وهم وخیالمزك ، قدرت تصورمزك خارجندەدر . بونك سبب معقولی ـ بنم اعتقادمجە ! ـ عالمدە هر نە موجود ایسە ، اونك انجق (مشخصاً Con-crètement) موجود اولماسیدر . اونك اوصاف وکیفیاتی ، یعنی (تطورات وجودیی les modalités de son existence) آیری آیری تلقی ایدن ، بزم کندی (حاسە Sens)لریمزدر. لکن اونلر حد ذاتندە طوپلو بولونور. بزدخی بر (شی) حقندە بوتون حواسمزدن خبر صورارسەق اونلرك محصلۀ معلوماتی طوغرودر، وبوندە غلطاحتمالی یوق کبیدر، چونکە حواس متقابلاً یکدیکرینی قونترول ایتدکدن صوکرە بالاتفاق وبالاتحاد بزە اوشی حقندە ـ ویرەبیلەجکی کبی، ویرەبیلەجکی قدر! ـ خبرویریر. لکن بو خبر یالاڭ دکلدر؛ وخارجدەکی موجودات منفردە کبی (مشخص Concret)در. بزجە ممکن اولەبیلن معلومات ابتدائیەنك طوغروسیدە بو اولەبیلیر .

بو بابك برنجی فصلندە وایکنجی فصلك مقدماتندە باجملە معلوماتمزی تحلیل ایدە ایدە زمان ، مکان ، کبی بر طاقم ارکانە طایانمش طورمشدق !.. صوکرە اونلری تحقیق ایدنجە، موجودات حقیقیەیە بکزەتەمەمشدك !.. مع مافیە یکدیکرندن بوسبوتون آیری ومستقل اولەرقدە تصور ایدەمدیکمزی آ کلامشدق !.. اویلە دکلمی ؟...

بو غرابتك سببنی ـ ينه بكا! ـ صورارسه كز، بلا پرواسمزه‌ده‌يه بيليرم كه، شو شيمديكی ويرديكم تفصيلات او سببی ميدانه قويمشدر؛ يعنی موجوداتك آيری آيری خواص وكيفيات صورتنده دكل، بر (كل مجموعی Un tout compact) اوله‌رق (مشخصاً Concrètement) موجود بولونماسی بوكا سببدر. وارلغك (تطوارت محسوسه Modalités sensibles)سنی آيیران بزم حواسمزدر. حواسمزك ذاتاً وظيفه‌سی بودر. اونك ايچون بز، يا كيلوب زمانی مكانی، قوتی، ماده‌يی، رايحه‌يی، شكلی، رنكی، يوموشاقلغی، قاطيلغی صيجاقلغی، صوغوغی، طاتليلغی، آجيلغی، آيری آيری وباشلی باشنه موجود شيلر ظن ايدييورزو فاحش بر (تجريد خطاسی une erreur d'abstraction) نك قربانی اولويورز. اكر حسلرمزدن شبهه ايده‌جكسه‌ك، اونلرك ويرديكی معلومات عنصريه وابتدائيه‌دن دكل، (تجريد Abstraction) خصوصنده اجرا ايتدكاری فسوندن شبهه ايتمه‌لی‌يز!... يوقسه ويردكاری معلومات عنصريه بزه كيفيات اشيايی ـ طاقم طاقم، صنف صنف، جنس جنس ـ بيلديرييور. بوطوغرودر. فقط باشلی باشنه صوغوقلق، صيجاقلق، اكشيلك، طاتليلق، حركت فلان يوقدر. انجق اكشی، طاتلی، صوغوق، صيجاق ومتحرك بر (شی)لر واردر. وبو شيلر يالكز بوكيفيت واحده ايله ثابت وموجود دكلدرلر؛ عينی زمانده دها برچوق كيفياتی‌ده حائزدرلركه اونلری‌ده ديكر حواسمزله تلقی وتحقيق ايده‌بيليرز. ايشته بو قدر!

بوقدری انجق طوغرودر، وبوقدری‌ده (حسبانيون les sceptiques)ك معهود دعوای باطلنی رد ايتمكه كفايت ايدر.

صوكره غلطات حسيه‌نك وجودی سلامت حس احتمالنی‌ده متضمندر؛ چونكه برطاقم مدركاتك غلطات مقوله‌سندن اولدوغنی تحقيق وتميز واثبات ايدن، اول امرده سلامت حسدر. اويله اولماسه‌يدی حس سليم ايله حس غلط آره‌سنده فرق كوره‌مزدك!.. حالبوكه كورويورز! حتی كندی واراقلرندن شبهه ايدن حسبانيون بيله بو فرقی ـ پك اعلا! ـ ادراك ايدييورلركه (دعوای سفسطی Thèse sophistique)لرینی اثبات ايچون غلطات حسيه‌نك وقوعنی

(عمدهٔ مدعا) اتخاذ ایدرك اونی بر دلیل قوی کبی قوللانمق ایستیورلر .

فقط بعض غلطات حسیه‌نك‌ده فلسفی بر قیمت ذاتیه‌سی واردر . اونلر کیفیت ادراکده (صور علمیه les formes de la connaissance)نك بر طاقم شروط خصوصیه‌یه تابع وباغلی اولدوغنی کوستریر واثبات ایدر. راکد وبراق بر صویه باسطونکزی صوقدیغکز زمان ، صویك تماس نقطه‌سنده باسطونی قیریق کورویورسکز ؛ وبوکا بر غلط حس دییورسکز !... طوغرو !... لکن بر میلیون ، ایکی میلیون دفعه، باسطونکزی عینی‌شرائط داخلنده صویه صوقسه‌کز، امینم که هپ‌عینی‌صورتده وعینی‌نقطه‌ده اونی‌قیریق‌کوره‌جکسکز!.. حتی بونی‌پك‌بویوك‌بر امنیتله‌سویلیورم؛ چونکه‌قانونلری‌واردر؛ وکشف‌اولونمشدر!. دیمك که شروط رؤیت دائما بو صورتله تحقق ایتسه‌یدی ، دائما بوغلط رؤیت، بزم ایچون بر امر طبیعی اوله‌جقدی ، وبونی بر حس غلط دکل برحس سلیم ظن ایدوب کیده‌جکدك !....

غلطك‌بویله‌سی، پك‌اهمیتلی بر حادثهٔ پسیقولوژیه‌در؛ مبحث‌معرفتده بر بویوك قیمتی حائزدر . ادراکك بعضی شروط معینه‌داخلنده وقوعبولدوغنی ــ قوانین طبیعه‌یه استناداً ! ! ــ اثبات ایدییور .

او حالده !....

یابزم حس سلیم دیدیکمز مدرکاتمزده بویله بر طاقم شروط خصوصیه ایله مقید وبناءً‌علیه بوتون انسانلرایچون عمومی وتحقیقی، تصحیحی نا قابل برغلط ایسه ، بر(grande illusion) ایسه، هند فیلسوفلرینك ادعاسی کبی بر(Mâyâ بویوك فسون) ایسه ؟!؟!؟....

ایشته ، طولامباج یوللردن ینه اك بویوك معما قارشیسنه چیقدق !....

اکشیلك ، طاتلیلق ، صیجاقلق صوغوقلق بر کیفیتدر ؛ فقط بو کیفیات موجودات مستقله‌دن دکلدر . دیمشدك . زمان ومکان دخی اویله برشی کبی کوروندی ایدی . عجبا حقیقتاً بونلرده اویله بر طاقم کیفیات مجرده‌دنمی‌در !.. دکلمی‌در ؟.. اکر اویله ایسه اونلر خارجده یوق اولمق لازمکایر؛ بویله اعتقاد ایدرسه‌ك بوتون موجودات برنقطهٔ هندسیه‌یه، بر صفره منجر اولور. حالبوکه

بو باطل بديهى‌در . بونى تصور ايده‌مه‌يز . چونكه بزده بو حقه‌نك آلتنه كيدر محو اولورز. حالبوكه شو آنده موجود بولونعقده اولدوغمز ، ذره قدر شبهه كوتورمز، بر كيفيت بديهيه‌در. بناءً عليه زمان ومكان كيفياتدن معدود اولسه بيله، سائرلرندن فرقلى كورونويور !..... بونده‌ده بر معماوار !...

البته !. وار !.

شيمدى‌ده بونى مذاكره ايتمك ايسترم !

طبع سليمه موافق اولان اعتقاد عاميانه‌دن نيچون وناصل آيرلمغه مجبور اولدو- غمزى- شو ملاحظاتم ايله - البت اكلامش سكزدر . سطحى بر نظر اطمئنان ايله كائناتى - اولدوغى كبى دكل ، فقط كوروندوكى كبى ! . . - تلقى ايتمكدن حاصل اولان بو اعتقاد عاميانه، غافلانه بر ظن‌در . هم قابا بر ظن‌در ؛ اوكا بر حيثيت واثقه، بر قوت فائقه ويرن كيفيت، بو ظنك، انسانلر آره‌سنده (عمومى Général) اولماسيدر . بوده پك طبيعى‌در؛ چونكه قوجه سعدئ شيرازى‌نك ديديكى كبى :

بنى آدم اعضاى يكديكرند ؛

چو در آفرينش، زيك كوهرند !..[*]

فقط كيفيتك بويله اولماسى اكثريت انسانيه‌نك اصابت نظرينى نه درجه اثبات ايدرسه، غلط رؤيتنه‌دخى او نسبتده دليل اوله‌بيلير. يعنى بو كيفيت- حق وحقيقت بحثنده - برهان اولمقده بر قيمت مطلقه‌يى حائز دكلدر. هله بو كون علمك ترقيسى ايله - بالتجربه !. - ثابت اولمشدر كه علم وفلسفه مباحثنده طبع سليمه (يعنى ظن عموميه !) استناداً احتجاج ايتمك، علمك وحكمتك روحنه بيكانه اولدوغى اثبات ايتمكله بردر . بو خصوصده (عقل شخصى) نك‌ده او قدر ياردىمى يوقدر. زيرا غايت ذكى آدملر واردر كه منحصراً بو واديده تحقيقات

---

[*] كاستان وبوستان صاحبى مشهور سعدئ شيرازى بو حكيمانه سوزلرى كاستاننده سويلمشدر انسانلر يكديكرينك اعضاسيدرلر؛ يعنى عينى وجود عضوينك اعضاسيدرلر. چونكه عينى جوهردن عينى خاموردن يارادلمشلردر؛ ديمكدر. حتى عينى صورتله يارادلمشلردر دخى ديه‌بيليرز .

اجرا و معلومات خصوصیه اکتساب ایتمدکاری ایچون ، کائنات حقنده‌کی ظن عمومی‌یی تصحیحه مدار اوله‌بیله‌جك کشفیات علمیه وحقایق جزئیه‌دن بی‌خبر قالمشلردر . مثلا :

اون مترو اوزاقده مشاهده ایتدیکمز بر اغاجی هر ایکی کوزمزله دخی آیری آیری کورمکده اولدوغمزی بیلیرز؛ بونی بیلمك ایچون کیفیتی علمادن صوروب دانشمغه حاجت کورمه‌یز!.. فقط او آغاجك خیالنی هرایکی کوزمز دخی عینی مسافه‌ده کورمز. بر کوزمز دها اوزاق دیکری دها یاقین کورور؛ چونکه تمامیله وهر وجهله بربرینه متوافق ایکی کوز یوق کبی‌در. ساحهٔ نظرده مختلف مسافه‌لرده وضعیت آلان شو ایکی خیالی ـ ذره قدر خبرمز اولمادن !ـ آلت بصرمز تسویه ایدر ؛ یعنی عینی مستوی‌یه عینی سویه‌یه کتیره‌رك تصحیح ایدر و ـ نوعما ـ ایکی کوزله آیری آیری واقع اولان تخمینمزك وسطی‌سنی آلیر . اوندن صوکره ـ ینه ذره قدر خبریمز اولمادن! ـ ذهنمز، هرایکی شبکهٔ عینیه‌ده مرتسم اولان او ایکی خیالك ـ خارجده ـ عینی آغاجك صورتی اولدوغنه حکم ایدر . انجق اوندن صکره او آغاجی کورمش ، ادراك ایتمش اولورز. لکن بوتون بوعملیات فیزیولوژیه‌وذهنیه، اوقدر کیزلی،اوقدر چابوق‌اولورکه، بز اونك وقوعنی هیچ بر وجهله استشعار ایده‌مه‌یز . اونك ایچون او آغاجی هر ایکی کوزمزله بردن ، عینی موقعده وعینی مسافه‌ده ـ همده دفعةً و آنی اوله‌رق ـ کوردوکمزه کمال اطمئنان ایله اینانیرز . حالبوکه بو بر ظن باطلدر . بو ظن ایسه عموم انسانلرك قویم بر اعتقادیدر . مع‌مافیه (پسیقوفیزیولوژی‌ده Psycho-physiologie) ده (انطباق Accomodation) [*] پسیقولوژی Inférence) ، کیزلی محاکمه = قیاس خفی) مسئله‌لرندن خبردار اولمایانلر ـ نه قدر عقللی اولورسه اولسون ـ بو سره واقف اوله‌ماز ؛ وباطل اولان

[*] تألیف ایتمکده بولوندوغم مفصل قاموس فلسفی‌ده (adaptation) (illusion) (accomodation) ,(inféreuce) کلمه‌لرینه باقارسه‌کز فائده‌لی تفصیلات وایضاحات بولورسکز.

ظن عمومی‌یه تماماً اشتراك ایدر. حتی بو ظنه مربوطیتی، جهلی نسبتنده‌قوی‌در دەیه‌بیلیرز! . . .

او حالده، بن شو (انطباق وقیاس خفی) کیفیتلرینه ایماصورتیله، قالقوب‌ده غزته‌لرمزك بریته بر مقاله یازسه‌م، ودیسه‌م‌که :

[بوتون انسانلر ، اول امرده شاشی کورور . مثلا هر ایکی کوزیله عینی آغاجك خیالنی،آیری آیری، ایکی کورور . برکت ویرسین ، اکثریت ناس بو شاشیلغی همان تصحیح ایدرلرده کوردکاری او آغاجك خارجده (بر، تك!..) اولدوغنه حکم ایده‌بیلیرلر . حالبوکه شاشی دیدیکمز آدملر ، تشکلات عضویه‌جه‌بعضی قصورلرندن طولانی، بوخطایی بالفعل‌تصحیحه مقتدراوله‌مازلر. مع‌مافیه محاکمات ذهنیه ایله ینه‌بو غلط رؤیتی تصحیح ایدرك بر وعینی آغاجی کورمش اولدقلرینه حکم ایدرلر.]

بو ادعامه قارشی کیم‌بیلیر ؟ . اکثریت ناس عندنده نصل بر مظهریت قازانیردم ؟!. احتمالکه دیوانه اولدوغمه حکم ایدنلر بیله بولونوردی. حالبوکه ـ تحقیقات‌علمیه‌وکشفیات‌تجربیه‌یه نظراًـ ایشك طوغروسی، دیدیکم‌کبی‌در!....

هرفردك (ساحهٔ نظر = Champ visuel)ی حقنده واقع اولان‌تجارب علمیه اثبات ایدیبورکه هرکس باقیور(!؟)؛ فقط ساحهٔ نظرنده موجود اولان بر چوق شیلری کورمیور(!؟)

خلاصه بوتون بو کیفیات ودها پك چوق اولان امثالی اثبات ایدیبورکه طبع سلیم دیدیکمزشی، عوام ناسك (ظن‌غالب)ی‌در؛ وبوحیثیتله علم‌وفلسفه‌ده قسطاس حقیقت اوله‌ماز . اویله اولونجه ، نیچون طبع سلیم حدودینی آشمقده وبداهتك ماوراسنده طولاشمقده نیچون مجبوریت کوردوکمز دخی ـ اسبابیله ومعذرتیله ! ـ اکلاشیلیر .

پرده‌بداهتی‌قیمیلداتمقده‌کی‌مجبوریتمزی دخی‌عینی سببلره عطف ایده‌بیلدیکمز کبی،اوپرده‌نك آرقه‌سندن بویله بر طاقم مسائل غریبه‌نك ظهور ایدیویریشی‌ده ـ بو سفرـ پك طبیعی بولورز ؛ یعنی هیچ‌ده غریب بوله‌یز!...

بو مسائلدن هانکیسنك طبیعی اولدوغی دخی ـ بوندن صوکره باشلایه‌جق
اولان ـ محاضرات و ملاحظاتمز صیره‌سنده ـ ممکن اولدوغی قدر ـ تعیین
ایده‌بیله‌جکدر .

بوتون بو مسئله‌لری (حکمت طبیعیه Physique) ساحه‌سندن آلوبده
(پسیقولوژی) ساحه‌سنه نقل ایتمك مجبوریتنده دخی ینه عینی سببلر واردر :
بدیهی‌درکه مسئله، ادراك مسئله‌سی‌در. بو وبوکا، عائد بوتون معمالر وسائرمسائل
تالیه بالخاصه پسیقولوژی علمنك موضوعاتندندر. علی الخصوص خواص وکیفیات
اجسام، تحلیل اولونورسه ، نتیجه‌ده اونلرك حسیاتدن عبارت اولدوغی تحقق
ایدییور . او حالده بز ، خواص اجسامی ، بر حکمتشناس نظریله دکل ، بر
پسیقولوغ نظریله ـ بوراده ـ تلقی وتتبعه مجبورز .

اولجه، [پسیقولوژی ایله فلسفه‌یی، بعضی انکلیز متفکرینی برطوتمشلر]
دیمشدم ؛ ظن ایدرسه‌م شیمدی ارتق بو یاکلشلغك سبب حقیقی‌سنی دها ایی
اکلادیکز . یعنی بو کبی مسائل فلسفیه‌نك طبیعی اولان ساحهٔ مناقشه‌سی
پسیقولوژی‌دائره‌سی اولدوغی‌ایچون، انکلیز فلسوفلرندن‌بعضلرینك‌انجق‌شوسببله
بو خطایه دوشمش اولدقلرینی دها ایی اکلامش‌سکزدر !

شیمدی، سویله‌مش اولدقلریمی تحکیم ایچون بر بویوك فیلسوفك‌سوزلرینی
استشهاداً ذکر ایدرك بو بحثی براز دها ایلری سوره‌جکم .

(ستوئه‌ت میل) ، ادراك مسئله‌سنده جسم وخواص وکیفیات حقنده
باقیکز نصل دوشونویور وکائنات مادیه‌یی نصل تلقی وتحلیل ایدییور!. بو بحثه
دائر الك مهم ملاحظاتنی، سزه، عیناً نقل ایدییورم :

« بو بحثك موضوعی حقنده بیان ایدلمش اولان ویا ایدیله‌بیلن افکار
« وملاحظات مختلفه‌یی تدقیق وامتحان ایدرکن، یالکز جسمانی ومادی شیلره
« حصر نظر ایلرسه‌ك مسئله‌یی دها بسیط ودها واضح برصورتده عرض‌ایتمش
« اولورز. شبهه یوقدرکه بوتون اشیا ، بزه حواسمز واسطه‌سیله، معلوم‌اولویور.
« اشیای مادیه‌یه متعلق اولمق اوزره هرنه اوکره‌نه‌بیلیورسه‌ق، انجق بو مجرالر

« واسطه‌سیله اوکره‌نه‌بیلیورز ؛ باشقه واسطه‌لرله دکل ! حواسمز اولماسه‌یدی
« اوکبی شیلرك وجودندن خبردار اوله‌مازدق ؛ حتی اونلرك وار اولدقلرینه
« دائر جزئی بر ظن بیله حاصل ایده‌مز ایدك ! اونلرك نه اولدقلرینه دائر
« حواسمزك بزه سویلدیکندن باشقه برشی بیلمه‌دیکمز کبی، بوندن زیاده‌سنه
« مطلع اوله‌بیلمك ایچون، طبیعت دخی بزه هیچ بر واسطه ویرمه‌مشدر. شو
« سوزلر معنای عادیسی ایله تلقی ایدیلیرسه ، کیمسه بو حقیقتی انکار ایتمز؛ هر
« نه‌قدر بونی برباشقه درلو افاده‌ایتمکی ترجیح ایله‌ین متفکرین وارسه‌ده!...»

« حالبوکه اشیا حقنده بزه حواسمزك نه سویلدیکنی ، نه خبر ویردیکنی بیلمك مسئله‌سنده، متناقض فکرلر واردر. حواسمزك بزه ویردیکی معلوماتك بر قسمی ایچون وسیله مجادله یوقدر: حواسمز، بزی احتساساتمزدن خبردار ایدییور . بونده شبهه یوق !.. اشیای خارجیه، بزده بعض احتساسات ایقاع ایدییور ؛ ویاخود وجدانمزده بعض حسیاتی تهییج ایلیور . اشیانك بزده وقوعه کتیردیکی احتساسات، او اشیا حقنده‌کی معلوماتمزك هیچ اولمازسه بر قسمنی تشکیل ایدر. کیفیات اشیا دیدیکمز خواص، او شیلرك بزم وجدانمزده حسیات حصوله کتیرمك خصوصنده‌کی قابلیاتی‌در . بزجه پك معلوم بر مثال، فرضا بر پورتقال آله‌لم ، واونی تدقیق ایده‌لم : بو ماده صاری رنکده‌در ؛ یعنی باصره‌مز واسطه‌سیله بزده خصوصی برحس لون ایقاع ایدر. یوموشاقدر؛ یعنی حاسهٔ عضلیه‌مز واسطه‌سیله بزه بر مقاومت احساس ایدرکه جزئی برقوت ایله اوکا غلبه چاله‌بیله‌جکمزی اکلارز. طاتلیدر؛ زیرا ذائقه‌مز واسطه‌سیله اوندن خصوصی بر ذوق طویارزکه خوشدر . شکلی یووارلاقدر وایکی قطبی آز چوق باصیتجه‌در . بونك بویله اولدوغنی ، بزده ایقاع ایتدیکی حسیاتك شهادتنه بناءً تصدیق وتسلیم ایدرز . واقعا بو حسیاتك منشأی موضوع بحث ومجادله‌در : اونلر (یعنی اشکاله متعلق احتساسات!) اول امرده یالکز لامسه وحاسهٔ عضلیه ایله‌می تلقی ایدلمشلردر ؟ یوقسه باصره‌نك‌ده بو خصوصده دخلی وارمیدر ؟ بونی بیلمك ایچون حالا پسیقولوغلر مناقشه ایتمکده‌درلر . (ایشته

بو هنوز مختلف فيه بر مسئله‌در!) پورتقالی صویدوغمز کبی، اجزا واقسامنده برترتیب مخصوص اولدوغنی کشف ایدرزکه اوده اقسام مذکوره‌نك بر برندن باشقه، یعنی آیری غیری اولمسیله اکلاشیلیر. فقط بو فرقك بزجه هیچ بر اثباتی یوقدر ، شوقدرکه او اقسامك هربری بزده یکدیکرندن فرقلی حسیات ایقاع ایدر. (یعنی او اقسام اراسنده فرق اولدیغنی اکلامق ایچون احتساسات فرقندن غیری دلیلمز یوقدر !) پورتقالك قابوغی، لبی ، عصاره‌سی، رنك، لذت، قوقو وقوام اعتباریله (یعنی تضییقه قارشی درجهٔ مقاومت اعتباریله !) فرقلیدرلر. بونلر اویله برطاقم کیفیاتدرکه جمله‌سی‌ده حسیاتمزده ادراك ایتدیکمز فرقلردن عبارت قالیر. فضله اوله‌رق پورتقالك اقسامی یکدیکرندن خارجدر. یعنی مکانك مختلف اقسامنی اشغال ایدرلر. بو فرق، (یعنی عدم تنافذکیفیتی) بیله احتساس فرقنه منجر اوله‌بیلیر؛ دیه ادعا ایدنلر واردر. کرچه بو ادعا شدتلی تعریضاتی دعوت ایتمش ایسه‌ده !.. شو تحلیلدن صوکره دنیله‌بیلیرکه اشیایه حمل واسناد ایتدیکمز اوصاف، بزم وجدانمزده درلو درلو احتساسات اویاندیرمق قابلیتندن عبارتدر. ادعا اولنه‌بیلیرکه، کیفیات اجسامك معناسی بودر ؛ بزم ایچون بر جسم ، بروجه مخصوص اوزره حواسمزه اجرای تأثیر ایدن برشی‌در . باشقه دکل!.. (جسم وشی) کلمه‌لرینه باشقه بر معنا ویرمکه مقتدر دکلز . حتی نظرمزده موهوم بر ماده بیله، حواسمزه یکی بر صورت اوزره تأثیر ایده‌بیله‌جك برشی حقنده حاصل ایده‌بیلدیکمز بر تصوردن عبارتدر . شو وجهله که: کرك اشیای حقیقیه‌یه دائر، کرکسه بالذات او اشیا حقنده حاصل ایده‌بیله‌جکمز توهماته دائر، معلوماتمزی تحلیل ایدرسه‌ك، کوروزکه هپ بیلدیکمز، بزده او شیلرك ایقاع ایده‌بیله‌جکلری حسیاتدن مرکبدر . ویاخود ایقاع ایده‌بیله‌جکلرینی ظن وتخیل ایتدیکمز حسیاتدن مرکبدر . »

ستوارت میلك ملاحظاتنی عیناً ادا ایده‌بیلمك ایچون سوزلرینی حرفیاً ترجمه ایتدم ؛ اسلوب افاده‌یه باقمادم. عینی ملاحظاتی (بارقله Berkeley) ، (بەین Bain)، (براوون Brown)، (برادله Bradley) ، (رید Read) ،

(لانکه Lange)ودها بر چوق بیوك فیلسوفلرك آثارندن نقل و اقتباس ایده بیلیردم. فقط لزوم وحاجت کورمدم. چونکه دعوالری اساساً بردر ؛ وبو دعوایی ده پسیقولوژی علمی تصدیق وتحکیم ایتمکده در .

بوندن آکلایورزکه برجسمده ادراك ایتدیکمز شیلر، انجق ادراك ایده بیلدیکمز کیفیاتدر؛ یعنی او جسمك انجق بعض حواس محسوسه سیدر . بو نقطهٔ مهمه یی ـ برقاچ صحیفه اول ـ نظر دقتکزه حواله ایتمشدم؛ چونکه او جسمده، بنم هنوز حس ایده مدیکم کیفیات دخی اولابیلیر . بو احتمال عقلاً مستبعد دکلدر. زیرا کورویورم که حیوانات سفلیه ده حواس، بنمکی قدر متنوع ومکمل دکل! مادام که هر متحسس ایچون انجق بوحواس، آلات ادرا کدر؛ اوحالده عینی شیده بنم حس وادراك ایده بیلدیکم کیفیاتك جمله سی، بر بوجك بنم قدر وحتی بنم کبی حس ایده میه جکدر، وایده مه مسی لازمکلیر[شو تقدیرده بنم شمدیکندن فضله حواسم، یعنی آلات ادرا کم اولسه یدی، بلکه شمدی شو کوردوکم شیلرده ، هنوز کوره مه دیکم سه زه مه دیکم بعض کیفیات دها حس ایده بیله جك ایدم . بونده هیچ شبهه م یوق ؛ چونکه یالکز بو منطقی وقیاسی ملاحظه ایله اکتفا ایده رك بویله بر حکم ویره میورم . تجارب وتحقیقات علمیه ایله بیلیورم وتسلیم ایدییورم که بویله در. مثلا کوزم بالجمله شعاعاتی ادراك ایده میور. طیف شمسی ده، مائی وقرمزی ضیانك ماورای حدودنده بعض شعاعات دها وارکه، یالکز کندی آلت بصریه مله طوغرودن طوغرویه ادراك ایتمکلکم بنم ایچون ممکن دکلدر؛ وبو بر حقیقت علمیه درکه شبهه کوتورمز؛ چونکه ده مین سویلدیکم کبی ـ تجارب مکرره وتحقیقات علمیه ایله ثابت اولمشدر . بناءً علیه اشیاده ادراك ایتدیکم کیفیات، انجق بنم ادراك ایده بیلدکلرمدر ؛ وسوئه ت میلك مثالندن واوکا بناءً عرض ایلدیکی ملاحظاتدن اکلاشیلیورکه خارجده بیلدیکم اوکیفیاتی، ماهیتی اعتباریله تحقیق ایدرسه م جمله سی ده بنده بر طاقم حسیاتدن عبارت قالیور. دیمك که طویغولرمك صور خارجیه سنه کیفیات، صور وجدانیه سنه ده حسیات دییورم. بناءً علیه عینی طویغویی بری (آفاقی objectif)، دیکری (انفسی subjectif) اولمق اوزره ایکی وجهله تلقی ایتمش اولویورم.

فقط طویدوغم بیلدیکم هپ بردر. اوده کندی حسیاتم، کندی حالات وجدا-
نیه‌مدر. باشقه بر شی دکل ! . . . بدایت امرده اتخاذ ایتدیکمز نقطهٔ نظره
کوره، ویردیکمز بو حکم، ضروریدر. او حالده بو تحقیقاتمه نظراً بر جسم،
بنم حسمه کوره نه اولمش اولویور ؟ ! . . . دیه دوشـونمکدن کندیمی آله-
میورم. واو سـؤاله قارشی : (وجـدانم مواجهه‌ســنده، جسم بر مجموعهٔ
احتساساتدن عبـارتدر.) قضیه‌ســندن باشقه بر جـواب بوله‌میورم. نصل که
ده‌قارتدن بر آز صوکره واوندن بری بوتون سوبژه‌قتیویزم فلسفه‌سنك جوابی
بو اولمشدر. فقط بو جواب، نه‌قدر صواب اولسه، کندی حالات روحیه‌مزه
نظراً بر جسمده‌کی کیفیاتك هیئت مجموعه‌سنی اشعار ایتمکدن عبارت قالیور.
لکن بز جسم دیدیکمز زمان، اونده یالکز کیفیاتنك هیئت مجموعه‌سنی مراد
ایتمیورز؛ ماده‌سنی‌ده قبول وتسلیم ایتمش اولویورز. او کیفیات محسوسه‌نك
نقطهٔ تعلق وزمین استنادی اولمق‌اوزره برده (جوهریت مادیه Substantialité
matérielle) دوشونیورز؛ ودوشونمه‌مك الیمزده دکلدر. مادام که وسائط
ادراکمز ویکانه آلات اطلاعمز اولان حواسمز، بزه آنجق جســمك کیفیاتنی
عرض ایده‌بیلیورمش، ومادام که بز، جوهریت جسمانیه‌یی حواسمزله ادراك
ایده‌میور ایمشز، او حالده نصل اولویورده برجسمده، یالکز خواص وکیفیات
تلقی ایتمکله اکتفا ایده‌میورزده بهمه حال اونك بر ماده‌سی، بر جوهری یعنی
او کیفیتك مسندالیهی اولدوغنی بر آنده تسلیم ایتمکدن کندیمزی آله‌میورز ؟!

شو تقدیرجه، بوتون کیفیات ادراکده اصل اولان کندی احتساساتمزدر.
میلك پك صریح اولان ادعاسـنه کوره (عملیهٔ ادراکده یکانه حقیقت کندی
طویغولرمزدر.) بلاواسطه تلقی ایتدیکمز بیلکی ایشته بودر؛ وبو قدردر !
بوکا عربلر (علم ضروری) دیرلردی. بونده جوهریته اطلاع حسی وفکری
هنوز یوقدر. بو، انجق سببیت علاقه‌سـیله کلیور؛ (انفعـالات ذاتیـه‌مزه
سـبب اولمسی لازمکلن بر فاعل مؤثر) دوشونمك مجبوریتندن طوغویور.
او حالده بو سببیت علاقه‌سنه اهمیت ویرمه‌ینلر ویاخود احتساسات ذاتیه‌مزی
برجوهر مؤثره اسناد ایتمکده حاجت کورمه‌ینلر ایچون فلسفه‌نك (Ontologie

مبحث وجود) قسمی بیهوده لافزنلکدن عبارت قالمق لازمکله‌جك ! . . .
آتیده کوره‌جکزکه برچوق فیلسوفلر وبالخاصه (Positiviste) لر ، بو ادعاده بولونمشلردر .

اوتدن صوکره بو (سیاق نظر Manière de voire) ذهنمزی بر باشقه کریوهٔ اندیشه‌یه دها دوشوروبور، واوراده بر ایکنجی مسئله تولد ایدییور ؛ بونیده ایجه آکلاته‌یم : ده‌مینکی تدقیقاتمزه بناءً قبول ایتدیکمز فرضیه‌یه کوره عالم خارجیدن تلقی ایتدیکم بالجمله احساسات ، حالات روحیه‌مدن عبارت اولونجه ، اجسام مادیه‌ده ، بوتون حس ایدوب بیلدیکم شیلرده کیفیاتدن عبارت قالنجه ، دوشونیورم ؛ ذهنم بوسبوتون قاریشییور ! . . . چونکه کیفیات اجسام دیدیکم واجسامك کندیلرینه عائد اوصاف ذاتیه‌دن عبارت بیلدیکم خواص حقنده اعتقادم ده‌کیشیور. کرك ستوئه‌ت‌میلك، کرکسه تحلیل پسیقولوژی‌نك بکا اوکرتدیکی حقیقته باقنجه آکلیورم . وتسلیم ایتمکه مجبور بولوندوغمی دخی آکلیورم که، کیفیات اجسام دیدیکم شیلر دخی بنم کندی احساساتمدن عبارتمش ، کندی احساساتم دخی، ـ بوتون ملاحظات سابقه‌دن آکلاشلدیغنه کوره ـ حالات روحیه‌مدن باشقه بر شیلر دکل ایمش ! . . .
او حالده جوهریت مادیه فکر واعتقادینی بن کندم ، (انفعالاتمه بر سبب دوشونمك مجبوریتی ایله) احتساسات واقعه‌مدن استدلالاً تصور وتسلیم ایدییورمشم عجبا اویله‌می ؟ . . . ایشته (Ontologie) مسئله‌سی بو ! . . .

فقط، اکر کیفیات اجسام حقیقت ، بنم احساساتمدن، احساساتم دخی حالات روحیه‌مدن عبارت ایسه، اونلر خارجده‌کی جسمده دکل، بنده اولمق لازمکلیر. مثلا: بن، عوام ناس ایله برابر پورتقالك رنکنی، شکلنی ، لذتنی، قوقوسنی، الحاصل بالجمله کیفیات محسوسه‌سنی، خارجده پورتقال دیدیکم او ماده‌ده موجود ظن ایدییورم ؛ وحسمه باقیلیرسه، حالا طویغوم بکا اویله اولدوغنی احساس والهام ایدییور . اکر بنم بو طویغوم بر (غلط حس) ایسه ، یعنی پورتقالك اوصاف متمایزه‌سی ـ کوردوکم ، حس ایتدیکم کبی ـ خارجده مادده دکل‌ده صحیحاً

[*] بوندن براز اول ، بونی ینه بعض ملاحظات ایله بو فصلك ایلك صحیفه‌لرنده دوشونوب بویله بولمشدق !...

بنده ایسه نصل اولویورده بن اونلری خارجه‌در ظن ایدییورم وطمأنینت کامله ایله بونك بویله اولدوغنه قناعت ایدییور ؟ ! . . .

بومسئلهٔ غریبه‌یی حل ایچون ذهنمی یورمغه باشلامازدن اول اول حسیاتمدن قطعاً شبهه ایتمك خاطرمه کلمه‌مشدی؛ شیمدی‌ده حسیاتمدن شبهه ایتمیورم وخارجده طویدوغم شیلری، حسیات باطنیه‌مدن پك ایی فرق ایدییورم. مثلا الیمه (قضارا) بر ایکنه باطارسه آ کلیورم که ایکنه خارجده برشی‌در وبندن غیری بر شی‌در. طوبدوغم آجی، ایکنه‌ده دکل، بنده‌در. وصرف بکا عائد بر طویغودر. ایکنه، بو طویغومه قارشی برسبب خارجی‌دن عبارت قالیر. هر(طبع سلیم bon sens) صاحبی بونی بویله حس ایدر وبوکا بویله حکم ایدر. ظن ایدرم، دنیاده برتك کیمسه یوقدرکه ـ عقلی باشنده اولسون‌ده ـ باشقه درلو دوشونوب بومسئله‌ده بر حکم ویره‌بیلسین؟... هرکس اول امرده ایکنه‌یی خارجده وآجی‌یی کندنده حس ایدر . (ذوق والم کبی حسیات حالات وجدانیه‌دندر ؟) دە‌نیلیرسه ، بو دعوایی هر کس تسلیم ایدر ؛ فقط (ایکنـه‌نك سرتلکی ، رنکی ، شکلی، الحاصل بالجمله کیفیاتی‌ده عینی صورتله حالات وجدانیه‌مزدندر؛] دە‌نیلنجه بوکا عقل سلیم اول امرده قارشی قویار. بویله غریب برادعایی تسلیم ایده‌مز. ایدنجه خارج ایله باطن فرقی قالماز.. ماده قالماز. مکان قالماز. بوتون شو کائنات بداهت ـ وجودینه رغماً ـ استقلال وجودینی غائب ایدر ووجدانمزده متجلی بر طاقم حسیاتدن عبارت قالیر. یعنی خیالاتدن صاییلیر. اوندن صوکره ، حقیقتاً اویله اولدوغی فرض اولونسه، اشیایه اعتقادمزده اویله بر عقده پیـدا اولورکه حل اولنه‌ماز. مثلا نصل اولویورده طویدقلرمزك جمله‌سی‌ده حالات وجـدانیه‌دن عبارت اولدوغی حالده بز (ذوق والم) کبی بر قسمنی ایچمزده حس ایدییورز؛ کیفیات اجسام کبی دیکر بر قسمنی‌ده طیشاری‌یه عکس ایتدیرییورزوطیشاریده فرض ایدییورز؟...بویله، حالات روحیه‌مزك برمهم قسمنی دائما (extériorisér خارجه عکس ایتدیریش)مزه سبب نه‌در؟.. وبو کیفیتی نصل تعریف ایده‌بیله‌جکز؟ یا، سبب خارجده دکل‌ده بنم کندی نفسمده ، کندی عقل وارادتمده ایسه!؟؟. ایشته عقده دیدیکم بودر .

شو ایضاحات صریحه ایله بسط ایتمش اولدیغم ملاحظات ، طبع سلیمك بو پسیقولوژی مسئله‌سنه قارشی اك شدید تعریضاتی‌در . مسئله دخی هنوز موضع مناقشه‌ده‌در . ایلری‌ده بونی تدقیق ایده‌جکز . شیمدیلك یالکز اشارت ایتدم وکیفیات اجسامك ، حالات روحیه‌یه منجر اولماسی دعواسندن نصل مسئله‌لر تولد ایتدیکنی کوسترمك ایسته‌دم. ایشته بوده بو مبحثده ظهوره کلن ایکنجی بر مسئلهٔ مهمه‌درکه ماهیتی اعتباریله تدقیقی ، بالخاصه پسیقولوژی‌یه عائددر .

شبهه یوق ! . . .

فعل ادراك باشلی باشنه بر معمادر ؛ حل اولونماز بر سردر !

کائنات خارجیه‌نك بداهت وجودینه بزی اقناع ایتمك خصوصنده حواسمز ــ واسطهٔ ادراك اوله‌رق ــ البته بویوك ومهم بر رول اوینویور . واقعا بزی چوق دفعه آلداتان ومتحرکی ساکن ، ساکنی متحرك کوسترن وبناءً علیه ایقاع ایتدکاری غلطات ایله بزی یاکلش محاکمه‌لره سوق ایدن ینه اونلردر. فقط بو غلطاته رغماً علی الاطلاق (وارلق) حقنده‌کی اعتقادمزی ینه اونلرك شهادتنه مدیونز ! محیطمزله نفسمز آره‌سنده جاری اولان مناسبتده صمیمی رابطه وایلك واسطه ، حواسمزدر . بر جسمك عینی صورتله واقع اولان اخبارات مکرره‌سی، عالم خارجی‌نك وکندی نفسمزك وارلغنه دائر بزه (علم یقین) افاده ایدر ؛ وجدانمزك بو خصوصده وثوق شهادتی‌ده ، بر وارلغه اعتقاد ایچون بزه اطمئنان وقناعت کامله ویریر . دەمین سویلدیکم کبی، بز عالمك وارلغنی وکندی موجودیتمزی آنجق بو تماس وبو مناسبت دائمه سایه‌سنده ادراك ایده‌بیلیورز، ذی شعور اولان هرکس ایچون‌ده حال بویله‌در .

کندی وارلقلریله برابر (کائنات محیطه l'Univers ambiant)نك استقلال وجودینه ایناناناملرك شو قناعتی، نه قدر تدقیق ایدیلیرسه ایدیلسین، کورولورکه هرکسك بو خصوصده (عمدهٔ اعتقاد Le fondement de la foi) ی وبو قناعت وجدانیه‌سنك نقطهٔ استنادی ، ینه وجدانك شهادتی‌در . بو شهادته بر حیثیت واثقه ویرن کیفیت دخی، حواسك (تجارب مکرره ومتجانسه Expériences répétées et homogènes)سیدر. احوال وجدانیه‌یی تحلیلده

بوندن ایلری کیده‌میورز . موجودات ایله مناسبتمزده حاصل ایده‌بیلدیکمز معلوماتك بالجمله (تطورات Modalités) ی ؛ نهایة النهایه ، (فعل ادراك Acte de perception) ه منجر اولوب قالیور . اوراده طورویورز ، چونکه فعل ادراکی تحلیل ایده‌میورز ؛ بر درجه‌یه قدر ایده‌بیلسه‌ك بیله تحلیل ایله ماهیتی وکیفیت وقوعی تعریف اولونه‌میور . واقعا بز شو درجهٔ کمالمزه کوره فعل ادراکك حال حاضرینه باقوب آلدانیورز. اونك بر کیفیت بسیطه اولدیغنه - دوشونمه‌دن ، تحقیق ایتمه‌دن - ایناتیورز . اونك ایچون اولسه کرکدرکه (آنی وضروری) اوله‌رق وقوعنی جزم وتیقن ایتدیکمزه ذاهب اولوب بداهتنی تسلیم ایله اکتفا ایدییورز . تدقیق ماهیتنه کیریشمك قطعاً خاطرمزه کلیور . بناءً علیه کیفیت ادراکی تعریفدن مستغنی بولویورز. او - ببدن ناشیدرکه المزله طوتوب کوزمزله کوردوکمز بر طاش پارچه‌سنی ، حقیله بیلیورز ظن ایدییورز ؛ اونك استقلال وجودنده شبهه ایتمدکدن ماعدا ، نفس امرده دخی بو صورت وبو هیئت اوزره بولونماسی لازمکله‌جکنده قطعاً تردد ایتمیورز .

خلاصه : اعتقاد عامیانه‌یه کوره :

عالم خارجی ایله انائیتمز آره‌سنده واسطهٔ استشعار اولان حواسمز ، خارجده بر شیئی ، مثلا بر طاش پارچه‌سنی یکدن حس ایدییور ؛ یعنی تماس آنی ایله اونی ادراك ایدییور . وجدانمز ینه بر آن غیر منقسمده بوکا مطلع اولویور ؛ یعنی او طاش پارچه‌سی حقنده بر علم یقین حاصل ایدرك ، اونك استقلال وجودینه قناعت کتیرییور . ایشته بو قدرینی عقل دخی کافی کورویور . واقعا ، حیات عادیه‌یی مهما امکن اداره ایده‌بیلمك ایچون بوقدری کافی ، حتی فضله‌در بیله ! مثلا بر طاشدن صاقینمق ایچون یاخود باغچه‌نك دیوارینی تعمیر ایچون بو سطحی معلومات یتر ! فقط پسیقولوژی‌ده - طلسمی بولونماز - بر معما وارسه اوده کیفیت ادراك مسئله‌سیدر : نصل اولویورده بز ، بر طاش پارچه‌سنی ، بویله بر آنده ادراك ایدیوریبورز ؟ عجبا بر آنده وبلا محاکمه‌می ادراك ایدییورز ؟ نصل اولویورده مثلا اهتزازات هوائیه صماخ اطلاعمزه (صدا) صورتنده محسوس اولویور ؟ . . اهتزازات اثیریه نظر ادراکمزده

(ضیا) حیثیتنده متجلی اولویور واواهتزازاتك مقادیر معینه‌سی چشم حیرتمزه رنكارنك جلوه‌لر عرض ایدییور . حالبوكه اصلنده بر اهتزازدن عبارتدر ؛ اهتزاز باشقه شی ، او اهتزازی (صدا) یاخود (ضیا ورنك) اوله‌رق ادراك وتاقی ایتمك باشقه شی ! . . . حتی دها غریبی شوكه، بر جسم مستقل اوله‌ بیلمه‌سنی هیچ بر وجهله تسلیم ایده‌میه‌جكمز مكانی كوزله كوره‌بیلیور ؟ . . بو نصل فسوندر ؟ ! . . . بوتون بوحیرتی موجب اولان كیفیاتك جمله‌سی‌ده (فعل ادراك) دیدیكمز معمایه متعلق بر طاقم اسرارانكیز مسائلدر . كیفیت ادراك بیلنمه‌دكجه، بونلر حقنده مقنع جوابلر ویریله‌مز . آنجق بعض فرضیات ترتیب اولونه‌بیلیر ! فقط، هرنه درلو اولورسه اولسون، او فرضیاته اعتراض ایتمكدن قولای بر شی یوقدر . یالكز بویله (متعال Transcendental) یعنی تجربه وعلم خارجنده بولونان مسئله‌لر ایچون آز چوق معقول ومقبول بر فرضیه ترتیب ایده‌بیلمك، هركسك كاری دكلدر وارباب‌ایچون‌دخی پك زوردر .

خلاصه (فعل ادراك)، ماهیتی وكیفیتی اعتباریله (یعنی اساساً نه اولدوغی ونصل وقوعه كلدیكی اعتباریله!) صحیحاً اك مبهم معمادر. فقط وقوعنه اینانمامق ممكن دكل ؛ چونكه اوندن بدیهی بر شی اولمق بزم ایچون ممكن دكلدر . بزم داهی شاعرمز عبدالحق حامدك غایت ظریف وطوغرو بر سوزینه كوره :

« بر سرّ كه بداهتیله مستور »

در ده‌یه‌بیلیرز .

فلسفه‌ده ، پسیقولوژی‌یه تعلق ایدن وجدانیات مسائلنك جمله‌سنك مبدأی وزمین استنادی فعل ادراكدر . كیفیات اجسام دخی طبیعی اونده داخلدر . و (نظریهٔ علم) بحثنده عمده واساسدر . چونكه كیفیات اجسام دیدیكمز، وحواس ظاهره‌مزله تاقی ایتمكده اولدوغمز مدركاته نه معنا ویریرسه‌ك، عالم خارجی حقنده حاصل ایده‌جكمز اعتقاد، او معنادن متأثر اولور ؛ زیرا اوكا تابعدر . مثلا مدركات حواس وبناءً علیه كیفیات اجسام، صرف وجدانمزده متجلی حادثاتدن یعنی حالات روحیه‌دن عبارتدر ده‌نیلیرسه وبویله اولدوغی

حقنده قوی دلیللر کوستریله بیلیرسه، بزم علممزك آفاقی اولدوغی ادعا ایدیله من.
بو حالات روحیه یه کندی نفسمز، سبب اوله رق کوستریلیرسه، عالم خارجی مادی
اوله رق قبول ایدیله من ! بناءً علیـه (فلسفهٔ مادیه Matérialismo) نك نقطهٔ
استنادی ییقیلوب محو اولمش اولور. بالعکس (مقاومت) حسی، (عدم تنافذ) کیفیتی
اوزرینه بنا ایدیلیرده کیفیات اجسام خارجده بالذات موجود بر کتلهٔ مادیه نك،
عضویتمز اوزرینه اجرا ایتدیکی تأثیرات میخانیکیه دن عبارتدر !.. دینیلیرسه
وابراز اولونان دلائل بو سیاق نظره تقویت ویریرسه (ماتریالیزم) طوغرو
ومحق بر فلسفه اولور .

اونك ایچوندرکه (فعل ادراك) حد ذاتنده پك قرا کاق بر معما اوله رق
قالمقله برابر، کیفیات اجسام بحثی فلسفه نك الا غامض، برقسم مسائلنی جامعدر.
اسکی فیلسوفلر، خواص اجسام دیدیکمز کیفیاتی، علی السویه نظر اعتباره آلوب
بر طوتمشلردی. اونلرك هیسنی خارجده کی مادیاته اسناد ایدرلر ویاخود هیسندن
عینی صورتله شبهه ایدرلردی. بونلرك حقیقت ذاتیه سنه یا اینانیرلر، یااینانمازلردی.
فقط اونلر آره سنده حیثیتاً فرق کورنلر اولمامشدی، ویاخود اولمشسه ده وضوح
ایله کوره مه مشلردی وکورنلر اندردی . سرویلیام هاملتن ارسطونك بو بحثده
بویله بر فرق تعیین ایتمش اولدیغی ادعا ایدییور وجدی تحقیقاتنه بناءً سویلیور.
امکن مدرکات بسیطه مز آره سنده بر مهم فرق کورن ، وبو فرقی صراحتاً
تعیین ایدن (دهقارت Descartes) اولمشدر؛ فقط بونکله جداً مشغول اولان،
وبو مسئله نك اولانجه اهمیت فلسفیه سنی کشف واعلام ایدن مشهور انکلیز
فیلسوفی (جون لوق John Locke) درکه، جاذبه قانونلرینك کاشفی (نیوتن
Newton) نام علامه نك معاصری وپك صمیمی دوستی ایدی .

شیمدی، بوتون شو دوشونجه لرمزك موضوع غریبی تشکیل ایدن مسئلهٔ
اساسیه یه برشکل معین ویره لم ده اوصورت اوزره اونی موضع تحقیقه قویه لم ! .

ستوئه ت میللك ـ مثال اوله رق ـ آلوب تحلیل ایتدیکی بورتقال حقنده ـ
بوسفر ـ قطعی دوشونه لم ، و، ـ ممکنسه ! ـ بر قرار ویره لم :

شو پورتقالك قوقوسی ، رنكی ـ صحیحاً ! ـ بنده‌می !.. یوقسه خارجده كندیسنده‌می ؟.. بونی ـ آره‌مزده ـ قونوشوب دوشونه‌جكز !.. اكثریت خلقه بویله برسوأل صوروبده جواب بكلیه‌جك اولورسه‌ق ، سلامت عقلمزی شبهه‌یه دوشورمش اولورز. هركس (!؟) امیندركه پورتقالك رنكی، قوقوسی، طبقی سائر اوصافی كبی كندیسنده‌در انسانده دكل !.. واوله‌ماز . اویله غریب برشی ممكن اوله‌بیلسه‌یدی پورتقال صاتون آلمق ایچون تاصه‌می چكیلیردی؟.. مادامكه او میوه‌نك قوقوسی، لذتی واوصافی بنده ایمش !.. خارجده پورتقال آرامغه ازوم قالیرمی ؟....

بوندن منطقی ، بوندن معقول جواب‌ده اولماز !..

فقط ، بز ینه پسیقولوژی‌نك تعلیماتندن آیرلمیه‌رق ، مسئله‌یی تحقیق ایتمكه مجبورز: البته‌رنك‌ولذت، بنده برر(حس مخصوص Sensation spécifique)در. اولسه‌اولسه،پورتقال دیدیكم اوماده‌ده، برطاقم قابلیات‌خصوصیه واردركه بنده بو درلو حسلر ایقاع ایده‌بیلیور ؟!.. باشقه درلو دوشونمك ممكن دكل !.. بو دوشونوش دخی سببیت مبدأنه طایانیر، چونكه: [بنده، بورنك ولذت حسنی وجوده كتیرن سبب ، خارجده‌كی پورتقالده‌در . بنده دكلدر. بناءً‌علیه سبب خارجده‌در (مسبب l'effet) ، انجق بنده‌در !..] دیمك چیقار. مسببك سببه بكزه‌مه‌سی لازم كلمز . كسدیكم اودونك مقطعی ، قوللاندیغم بالطه‌یه وبكا ، نصل بكزه‌میورسه حس ایتدیكم لذت ورنك دخی ، بنده بوحسلری حاصل ایدن اسبابه ـ اویله‌جه ـ بكزه‌مه‌مك لازم كلیر. صیجاقلق، صوغوقاق حقنده ودها بوكبی (كیفیات تالیه) حقنده هپ بویله دوشونه‌بیلیرم !...

لكن پورتقالك ماده‌سی ومادیتی حقنده‌ویاخودشكل وابعادی كبی ـ ماده‌سنه تعلق ایدن ـ كیفیات اصلیه‌سی حقنده ، عینی صورتله دوشونوله‌میه‌جكنی حس ایدییورم. نیچون دوشونوله‌میه‌جكنی دخی ـ پك اعلا ـ آكلیورم: بن كیفیات تالیه دیدیكم احساساتك ، بهمه حال بر طاقم اسبابدن نشأت ایتدیكنی قبوله مجبورم. عكسی تقدیرده، بوكبی‌طویغولرك بنده فضولی، كیفی وبلاسبب حصوله كلدیكنه ایناتمقلغم ایجاب ایدركه ، بو ممكن دكلدر !... اولسه‌یدی بوسبوتون

شاشیریریردم وهیچ بر شیئی آکلایه‌ماز ، تعریف ایده‌مزدم !... حالبوکه هر شیئی آکلامق وطویغولرمی تعریف ایده‌بیلمك ایچوندر ، بو صیقینتی‌لی دوشونجه‌لره دوشدوکمده شبهه یوقدر !

اویله ایسه ، - دیمك اولویورکه - بن ، کندی نفسمده وقوعه‌کان (تغیرات احوال Altérations d'états de conscience)ك سببنی - مطلقا ! - خارجده برشیده ، وبریرده‌فرض‌ایدییورمده -غالبا- اونك ایچون‌پورتقالك ماده‌سی حقنده ده‌مینکی محاکمه‌یی‌تطبیقه جسارت ایده‌میورم . زیرا کیفیات تالیه ایچون خارجده آرادیغم سببك برمحل تعلقی‌اولمق ایجاب ایدر . ماده دیدیکم شی‌ده اودر واونك ایچون ماده‌یی ومادیتی ، کیفیات تالیه‌دن اولمق‌اوزره تلقی‌ایده‌میورم . چکینیورم ؛ چونکه ماده‌یی تصور ایتدیکم کبی ، ابعاد ثلثه تصوری‌ده برابر کلیور . ابعاد ثلثه ، محدود ومعین اولونجه (حیز) دیمك اولویور . حیز تصوری‌ده - بهمه حال - مکان تصورینی استلزام ایدییور . حالبوکه ماده حقنده‌کی معلومات ابتدائیه‌م ، قوقو ورنك حقنده‌کی معلوماتمدن حیثیت‌آده فرقلی دکلدر ؛ قیمت اعتباریله‌ده فرقلی دکلدر . واسطهٔ ادراك اعتباریله‌ده فرقلی دکلدر . حاصلی دیکرلرندن‌دها‌صاغلام‌دکلدر . چونکه‌اونی‌ده‌انجق‌حواسم‌واسطه‌سیله‌تلقی‌ایدییورم : اولا (مقاومت Résistance) و(عدم تنافذ Impénétrabilité) حسلریله بیلیورم . صوکره حرکت ایله (امتداد étendue)ی ادراك ایده‌بیلیورم . بلا مقاومت حرکت ، (یعنی مساحهٔ مسافه) ، بکا مکان فکرینی ویرمکه کفایت ایدییور . اکر حرکت ، مقاومته معروض اولورسه ، او وقت (ماده) حقنده برفکر حاصل ایده‌بیلیورم . بو خصوصده‌کی احساساتمی تحلیل ایدرسه‌م ، بو چیقیور !...

کوریورم‌که باشقه درلو دوشونه‌مدیکم ماده‌ده (ابعاد ثلثه Les trois di-mensions) فکری وابعادده دخی مکان فکری ذاتاً مندرج ومندمجدر . یك ایی آکلیورم‌که (خارج extérieur) دیمك ، مکان دیمکدر . اکر مکان ، کندی‌کندینه ثابت ومستقلاً موجود بر (شی) اولمازسه ویاخود اویله برشیئك کیفیت اصلیه ودائمه‌سی کبی تلقی ایدلمزسه ، انجق کیفیات تالیه‌دن معدود اولمق

لازمکلیر . باشقه چاره یوقدر . (کیفیات تالیه)دن معدود اولونجه ، خارجده دکل، بنده اولمق ایجاب ایدر وبر (حال انفسی état subjectif) اوله‌رق بنده موجود بولونماسی اقتضا ایدر. اوحالده‌ده (خارج) و(عالم خارجی) نامنه هیچ برشی قالماز. بونی‌ده ذهن آلماز!.. چونکه بن، کیفیات تالیه‌یه برسبب دوشونمك مجبوریتندن قورتوله‌مامشدم؛ اوسببی‌ده مطلقا خارجده فرض واعتقاد ایتمشدم. ملاحظات سابقه‌م ایسه (خارج)ی برنقطهٔ هندسیه‌یه ، برصفره منجر ایدوب براقیور. چونکه مکانی بر(هیچ)ه ارجاع ایدرك محو ایدییور!... احساساتمك سببنی، ارتق بن‌نره‌یه وضع ایده‌بیلیرم؟.. عالم خارجی‌دیدیکم کائناتده‌انجق کیفیات اجسامی‌ادراك ایده‌بیلیرسه‌م، وکیفیات مذکوره‌نك جمله‌سنی، احوال روحیه‌مدن یعنی کیفیات تالیه‌دن عبارت عد ایتدکدن ماعدا ، بالجمله موجوداتی محیط وحاوی اولان، بوتون وارلقلری قوجاقلایان مکانی‌ده، کندمده ظاهر برجلوهٔ حسیه کبی تلقی ایدرسه‌م نصل‌اولور ؟.. کائنات نامنه روحمدن باشقه نه قالیر؟..

ایشته تاریخ فلسفه‌ده (انیه = Solipsisme) دیه مشهور اولان بوکریوهٔ افراطه دوشمه‌مك ایچون ، ماده‌نك کیفیات تالیه‌سنی کندی نفسمزده واقع بعضی حالات انفسیه کبی تلقی ایتدیکمز حالده ، شو حالاتك سبب موجبنی ، خارجه‌وضع‌ایدییورز؛ چونکه‌خارجده‌فرض ایدییورز؛ وبالضروره (جوهریت مادیه Substantialité matérielle)او (سبب‌مفروض Cause hypothétique)ك موضعی ومحلی ، حتی بالذات کندیسی اولمش اولویور . فقط ـ اولجه دخی دیدیکم‌وجهله! ـ برشیئك جوهرمادی‌سی‌حقنده قطعیاً هیچ برعلممز اولمادیغی کبی، اومادهٔ مفروضه‌نك کیفیات اصلیه‌سی حقنده‌کی علممزك، کیفیات تالیه‌سی حقنده‌کی معلوماتمزدن (وثوق ویقین اعتباریله quant à la certitude) دخی هیچ بر فرقی یوقدر !...

آکلایورسکزکه بوجوهریت مادیه اعتقادی (سببیت مسئله‌سی La question de causalité)یوزندن‌وهله(سبب احساسات La cause de nos sensations)ی خارجده فرض ایتمکدن چیقیور !...

[سببی ، نچون ـ مطلقا ـ خارجده فرض ویا اعتقاد ایدییورز ؟!..]

دیرسه‌کز ، بوکا صحیحاً بر جواب معقول یوقدر!.. [اوته‌دنبری اویله حس ایتمشز ، اویله دوشونمشز !...] دیمکدن باشقه چاره یوقدر . بوده : [انسانیتك دور وحشت وجهالتندن بری حاصل ایتدیکی حس واعتقاد بودر!..] دیمکله بردر ؛ وبویله بر جواب، فلسفه بحثنده مقبول اوله‌ماز؛ چونکه ، بویله پك قدیم، واعصار وازمان ایله محکم برچوق اعتقاداتمزك ، پك یاکاش ، پك باطل اولدوغنی ، ینه تحقیقات فلسفیه اثبات ایتمشدر .

یا سببی کندی نفسمزك ارادتنه ، یاخود (فعالیت Atcivité)نه عطف ایدرسه‌ك؟. [بوتون طویغولرمزك سببی کندی روحمزك فعالیتیدر. سبب، خارجده دکلدر . چونکه خارج نامنه برشی یوقدر . سبب کندی روحمزدر !...] دیرسه‌ك !؟!.

بویله دیرسه‌ك درحال (لامادیه Immatérialisme) مذهبنه دوشمش اولورز ؛ وکائنات، (حاوی)سی ایله (محتوی)سیله، یعنی مکان واونده داخل اولان شیلرك جمله‌سیله بر (صفر Zéro)ه منجر اولور ، که بو ، — ینه اولجه عرض ایتدیکم کبی! —بوتون اذهان شرقیه‌نك — (حرکت فلسفیه Mouvement philosophique) — ده صوك مرحلهٔ تفکری اولمشدی . اوروپاده (بارقله Berkeley)، بو مذهب فلسفی‌نك مؤسسی واك قوتلی مدافعی ایدی . بومذهبه (افتکاریهٔ انفسیه Idéalisme subjective) دخی دیرلر .

لکن، بوده عقله یاقین‌می بیلمم ؟.. بداهت عالمی، محض حقیقت ظن ایدن عوام ناسك شوساده‌دلانه فلسفه‌سی، تفریطدر. فقط (بارقله)نك کیده افراطدر. اکر بداهت عالمه ایناممق باطل ایسه، عالمك وکندی جسممك، هیچ اولدوغنه ایناممق دها باطلدر ، صانیرم .

بو کتابك دردنجی بابنده (مذاهب فلسفیه‌نك وسیلهٔ ظهوری)نی تحقیق ایتدکدن صوکره هر برینی آیری آیری واطرافیله تتبعه قویولدوغمز زمان ، جدی تنقیداته کیریشه‌جکم؛ وبو (نظریات علم)ك نسبی قیمتلرینی تعیینه چالیشه‌جغم. بوراده‌کی ملاحظات مختصره، سزلری دوشونمکه آلیشدیرمق وذهنی، چیقماز سوقاقلره سوق ایدن یوللری کوسترمك ایچون رهبرلك ایتمك ایچوندر ،

کیفیات اجسام بحثنده نه غریب مسئله‌لر ظهور ایتدیکنی - بر درجه‌یه قدر اولسون ! - کورمش اولدوکز ! . . . البته دقت ایتمشسکزدرکه ، بو بحثك اك اهمیتلی نقطه‌سی (مقاومت Résistance) و(حرکت Mouvement) حسلریدر . چونکه مادیت فکری ، سائر احساساتدن زیاده بو حسلره مربوطدر. طبیعیدرکه (شکل Forme)، واوکا متعلق اولان بالجمله(کیفیات مکانیه Propriétés spatiales) دخی مادیه، واساساً مکانه باغلیدر .

اوحالده (کیفیات اولی وثانیه Propriétés primaires et secondaires) مسئله‌سی، (حکمت طبیعیه Physique)ده (خواص عمومیه وخصوصیهٔ اجسام Propr. génér. et spécifiques des corps) مسئله‌سنك، فلسفی بر نقطهٔ نظردن وپسیقولوژی ساحه‌سنده تحقیق دیمکدر .

اوندن صوکره ، لایقیله آکلامش سکزدر - ظن ایدرم !. - که بو بحثده اصل معمانك عقده‌سنی تشکیل ایدن مشکلات ، سببیت اعتقادنده کیزلیدر .

شیمدی آرتق کیفیات اجسام حقنده فیلسوفلر نه دوشونه بیلمشلر ونیچون اونلری ایکی ، حتی اوچ صنفه آییرمشلر ؟.. اوکا باقه‌لم :

بو آنه قدر ویردیکم تفصیلات ایله بوکیفیات اجسام مسئله‌سنی اك بسیط بر شکلنه ارجاع ایده‌بیلدم، ظن ایدییورم. اساس بحث، [شکل ومقاومت اجسامك بالذات او جسملرده بعضی خواص ذاتیه‌دنمی؟ . یوقسه صرف بزده بر طاقم کیفیات نفسانیه‌دنمی؟]. اولمه‌سنده‌در. طبیعیدرکه‌رنك ورایحه کبی، کیفیات ثالیه‌دن عد ایتمکده تردد ایتمه‌دیکمز ، بعضی اوصافی بوسبوتون کندیمزده بلاسبب حاصل اولمش بر طاقم احوال وجدانیه‌دن عد ایتمه‌یورز . البت ایناتیورزکه بزده بو طویغولری حاصل ایدن سبب بهمه‌حال جسملرده بولونان بعض احوال اولسه کرکدر . فقط هرنه اولورسه اولسون او احوال شکل ومقاومته بکزه‌مز ، یعنی صرف انفسیدر. حالبوکه شکل مقاومت کبی کیفیات اصلیه‌یی انفسی اوله‌رق دوشونه‌بیلمك حقیقتاً کوچ بر شیدر . دها دوغروسی ، کوچ دکل ، فقط بزی ایلك آدیمده اوچورومه دوشورر بر دوشونوشدر . مثلا شو اوکمده طوران یازی ماصه‌سنك رنکنی رنك اوله‌رق ، یعنی صرف انفسی بر

طویغواولەرق، هایدی بن کندمده فرض ایدەیم! بوفرض، اوماصەنك خارجده وجودینه دائر بندەکی اعتقاد قویمه خلل ویرمز !. فقط [ماصەنك شکلیده مقاومتیده عینیصورتله بندەدر!] دیدیکم کبی، خارجدەبیلدیکم اوماصه، برآنده محو ونابود اولور ؛ بر دها اویله برشی دوشـونەمم . زیرا بر شیئك خارجده وارلغنی محافظه ایدن باشلیجه کیفیت، مقاومتی وشکلیدر . بوتون انسانلرك الك صاغلام اعتقادی بودر!

شیمدی : دعوا بو ایکی کیفیات اساسیه اوزرینه جریان ایدییوردیمکدر . علی الاطلاق کیفیـات اجسـامی بلا تفریق انفسی عد ایتمـك ، طوغریدن طوغری‌یه ذهنی (Idéalisme) مذهب فلسفیسنه سوق ایدەجکی ایچـون بو مسئلەنك ــمبحث معرفتدەظهورەکلن ومذاهب‌فلسفیەیی تولید ایدنــ اختلافات جدیه ایله نه صیقی مناسبتی اولدیغی آرتق صراحتاً آکلاشیلەبیلیر . طبیعیدرکه مزاج ذهینلری اعتبـاریله (Idéalisme)ه ویاخود (Substantialisme) ه ،یال اولان فیلسوفلر بومسئلەده یکدیکرینه طابان طابانه ضد برنقطهٔ نظراتخاذ ایتمشلر ؛.. تمامیله متقابل ومتناقض حکملر ویرمشلردر .

مسئله بونکلەده بیتمەمش، وشو ایکی کیفیت آراسندن براوچونجی صنف کیفیات‌دخی ظهور ایدەرك دعوایی چاتاللاندیرمشدر. برشیئك مقاومتی وشکلی، وصوکره؛ رنکی، قوقوسی ، لذتی، صیجاقلغی، صوئوقلغی آیری‌آیری موضوع مناقشه اولدیغی کبی، برده حرکتی نظردقتی جلب‌ایتمش وبوخصوصدەده عقللر حیرته دوشمشدر، زیرا حرکتی بذاتها کیفیات اولادن عد ایدەمەیز ؛ چونکه برجسم بزه نسبتله خارجده [مادەسیله وشکلیله] موجوداولەبیلمك‌ایچون مطلقا اونك متحرك اولمەسی برشرط اساسی دکلدر. بز، ساکن بر جسم‌دخی تصور ایدەبیلیرز ؛ حتی بالنسـبه ساکن برچوق اجسامك موجودیتی اعتقادیمزجه بداهت عادیەدندر. الحاصل، شو محققدرکه (حرکت) دیدیکمز حال، اجسامده بر (قابلیت ممکـنه) اولمقله برابر او اجسامك تصور ماهیتنده بهمه حال داخل بر کیفیت اصلیه دکلدر . او حالده حرکت بزده بر حسدر ، دییەبیلەجکـز . باشقه چاره، باشقه یول یوقدر؛ چونکه بداهتاً کوروب حس‌ایتدیکمز حرکتی

یا خارجده بر شیئه اضافه ایده‌جکز ، یاخود کندی وجدانمزه عطف ایده‌رك اونی کندی نفسمزك کیفیاتندن صایه‌جغز! بو ایکنجی صورت اوزره دوشونمك ده پك قولای دکلدر ؛ چونکه باطل بدیهی کورینور ! [بر تپه‌دن یوارلانوب ده دیزیمه چارپان، وجامی آجیتان بر طاش پارچه‌سنك حرکتی ـ ناصل اولورکه ـ اونده دکلدرده بنده‌در،] دیه‌بیلیرم. واقعا الم، آجی بنده‌در، فقط الم، آجی دیمك، طاشك حرکتی دیمك دکلدر: او حرکتك نتیجه‌سی اولان صدمه‌نك ده نتیجه‌سیدر . آ کلاشیلیورکه آرا یرده ظهوره کلن بو مسئله‌یی ده حل ایتمك ، اویله ظن اولوندیغی کبی ، پك قولای برشی دکل؛ بوده غریب برمعما تشکیل ایدییور ! هم شونقطه شایان دقتدرکه : خارجده وقوعه کلن ، ومطلقا وقوعی ایچون مکانه محتاج ومفتقر بولونان حرکتی ، انفسی اوله‌رق دوشونمك ، یعنی کندمده فرض ایتمك ، طبقی بر شیئك شکلنی انفسی فرض ایتمکله برچیقیور ، عینی نتیجه‌یی ویرییور، یعنی مکانك استقلال وجودینی درحال انکاره وارییور! برآز دوشونورسه‌ك ، بونده هیچ غرابت بولماز !.. چونکه شکل ، مکانه نه قدر محتاج ایسه قیمیلدامق ایچونده ، مکانه اونسبتده احتیاج واردر . تمامیله بوش وغیر مقاوم بر میدان اولمادقجه ممکن دکل حرکت تصور اولونه‌ماز !

شو تحلیلی مطالعاتمدنده پك اعلا آ کلاشیلیورکه بوتون بو شیلر، بوغریب دوشونوشلر، طوغریدن طوغری‌یه مکانه متعلق برطاقم مسئله‌لردر. بزم ایچون شیمدی‌یه قدر تمامیله مغلق بر معما شکلنده قالمش اولان (ماهیت مکان) مسئلهٔ اصلیه‌سندن طوغمش برسوزی اسراردرکه، اونلرك هر برینی؟. بز هر ناصلسه، بر مسئله یاپوب اورته‌یه آتمشز. بیلمم، بومسئله‌لر طبیعی شیلرمیدر، یوقسه بوس‌بوتون وهمی شیلرمیدر؟ یالکز اوقا اینانیورم‌که، مکانك ماهیتنی متضمن اولان معمای اصلی، حل اولونمش اولسه‌یدی، بو بریکی مسئله‌لرك جمله‌سی ده مضمحل اولور، کندیلکندن قالقاردی .

هر حالده وهمی اولسون، طبیعی اولسون، مباحث فلسفه میاننده بویله بر مسئله‌ده واردر . او حالده بعضی فیلسوفلر نظرنده کیفیات اجسام، اوچ صنفه

منجر اولیور. برنجیلری، یوقاریدن بری سویله‌دیکم کبی، بالخاصه مقاومت ایله شکلدن عبارتدرکه بونلر ماهیت مخصوصه‌لری اعتباریله آفاقی یعنی (Objéctif)در، ظن اولونیور ؛ وبونلر خارجده متمکن اولان ماده‌نك کندی ذاتنه خاصدر؛ اونده بولونور. بزده کیفیات نفسانیه قبیلندن برشیلردکلدر. بز اونلری طوغریدن طوغری‌یه تماس ایله ادراك ایدرز؛ وحد ذاتنده اولدقلری کبی ادراك ایدرز .

ایکنجی قسم: رنك، قوقو وامثالی کبی بر طاقم خواص تالیهٔ اجسامدرکه اونلر بزده حاصل اولمش بعض طویغولردر ؛ وبویله ، رنك ورایحه اوله‌رق خارجده‌کی اجسامده قطعا موجوداوله‌مازلر؛ اولسه‌اولسه، بزده بوطویغولری حاصل ایدن بعض سببلر اوله‌بیلیرکه خارجده‌کی اجسامده اوسببلر بلکه بعضی تطواتدن ویاخود تبدلاتدن عبارتدرلر؛ ده‌یه‌بیلیرز .

شیمدی بو برنجی قسم اوصاف (Statique) در ، یعنی حرکتـله مناسبتی اولمایان بر طاقم خواصدر . حالبوکه بوتون کائناتده ، حادثاتدن باشقه، بزم ایچون هیچ بر شی یوقدر . حادثات ایسه ، تماماً (Dynamique) در ؛ یعنی ماهیتاً حرکت نوعندن بر شیدر . بناءً علیه برنجی وایکنجی طاقم کیفیات آراسنده بر اوچنجی صنف کیفیات ایجاد ایدن فیلسوفلر، بوقاریشیق مسئله‌یی بوسبوتون قاریشدیرمش اولمقله برابر ینه معذوردرلر، چونکه حرکتی ، [یعنی کیفیت حادثه‌یی]تعریف ایده‌بیلمك ایچون بوکا مجبور اولمشلردر. ایشته، (سرویلیام هامیلتن) و آز چوق اوکا اتباعاً ، هربرت سـپنسر ودهـا بعضی معروف فیلسـوفلر، بواوچنجی صنفی، آرا یرده احداث ایتمکه لزوم کورمشلر وحتی هامیلتن بو صنفه [کیفیات ثانویهٔ اولی == Qualités secondo-primaires] دیمش ایکن، سپنسر بونلره [Qualités statico-dynamiques] دیه‌ یه بر اسم طاقشدر؛هرکسك اولی توصیف ایتدیکی کیفیاته‌ده (Statiques) دییور .

شیمدی بو احداث اولونان اوچونجی صنف کیفیاتی نره‌یه عطف ایتملی ؟ چونکه اوده بر صیقنتیلی مسئله اولویور: وارلق عالمنده ایکی شی وار : بریسی نفس مـدرك (Le sujet percevant) ، دیکری‌ده ادراك اولونان شی (L'objet perçu)!.. کیفیات دیدیکمز شیلری یابرینه، یادیکرینه اسناد ایده‌جکز!

برشخص ثالث، یاخود اوچونجی برشی یوق‌که اوکاده، شویکی احداث ایتدیکمز کیفیاتی اضافه ایده‌لم ! مع‌مافیه بوفیلسوفلر، بوکاده چاره بولیورلر: ادراك ایدن نفس ایله ادراك اولونان شیئك قابلیات متقابله‌سنی جمع ایده‌رك، (دها طوغریسی حاصل ضربنی آله‌رق) اونی تعریف ایدیورلر . دییورلرکه [بوصنفدن اولان کیفیات، هم بزده‌در، هم ده‌اشیاده‌در. بزده (Subjectivement) موجوددر، اشیاده‌ده (Objectivement) موجوددر .]

بو تعریفی چوق کیمسه‌لر بکنمه‌دیکی کبی بنده هیچ بکنمه‌دم . زیرا اوچنجی برصنف تشکیل ایتمکله، معلقده قالان بوکیفیاتی، نهایت بر یره اسناد ایده‌بیلمك ایچون، اشیاده آفاقی اوله‌رق ، بزده‌ده انفسی اوله‌رق بولوندقلرینی تصوره مجبوراولیورز دیمکدر. او حالده کیفیاتك جمله‌سی بودورلو دوشونه‌بیلیرز. چونکه بزده انفسی‌اوله‌رق هرنه موجود ایسه اوکا خارجده ــ آیریجه ــ آفاقی برسبب تصور ایتمش‌اولیورز ؛ وعینی شیئه ایکی طرفدن آیری آیری باقعله تعریف ایتمش اولمقدن باشقه برشی یاپمایورز دیمکدر ؛ عینی سکه‌نك بر طرفنه باقوب یازی دییورز ، اوبر طرفنه باقوب طغرا دییورز ، دیمك اولیور .

کوریپورسکزکه بوصورتله موقع‌مناقشه‌یه وضع‌اولونان شوغریب مسئله‌نك بو وجهله حل اولونماسی ، ذهنه قطعیاً قناعت بخش اوله‌میور. انسان، بوتون کیفیاتی برجنسدن عد ایدرسه بلکه دها طوغرو دوشونمش اولور ، صانیرم.

هرفیلسوفك بومسئله‌حقنده فکری بردکلدر. شیمدی‌ده بعض‌مهم آدملرك ناصل دوشوندکارینه دائر قیصه بر مثال ویروب بو بحثی‌ده کچه‌لم .

تاریخ فلسفه ایله زیاده‌سیله مشغول اولان معاصر فیلسوفلریمز بعدالتحقیق ادعا ایتمشلر وکوسترمشلردرکه بوکیفیات مسئله‌سی پك اسکی زمانلردنبری صحنهٔ مناقشه‌ده‌در. لوندره دارالفنونی فلسفه‌معلمی پروفسور (قارووث رید Carveth Read) ادعا ایدیورکه کیفیات اجسامی اولی وثانیه اولمق اوزره فرق وتمییز ایتمك (دموقریت Démocrite) دن وحتی (لوسیپ Leucippe)دن باشلامشدر وبو تصورفیلسوفلرك وتأسیس ایتدکاری (آتوم=ذره) نظریه‌سیله علاقه‌داردر،

چونكه اونك مناقشه‌سندن ظهور ايتمشدر . كذلك انكلتره‌ده ميل وسپنسردن صوكرا اشتهار ايدن اك بويوك فيلسوفردن (برادله Bradley) دخی (ظواهر وحقيقت) نام اثرنده مسئله‌نك پك اسكی برشی اولديغنی سويله‌يور ، فقط اسم تصريح ايتميور وتفصيلاتنه كيريشمه‌يرك اصل موضوعی مناقشه ايدييور.

تاريخی بر نقطهٔ نظردن بو مسئله‌نك صورت تولدينی وتقريباً يكرمی بش عصردنبری كچيرديكی صفحاتی دقتله ولايقيله تتبع ايدوب غايت مفيد بر تاريخچه‌سنی يازان ذات سر ويليام هاملتندر . سقوچ فيلسوف شهری (رەيد Reid)ك اثرلرينی تفسير وتنقيد ايدوب تكرار باصديرمشدی. بوتاريخچه او اثره تذييل ايدلمشدر. بن طبيعی بواوزون مونوغرافيی بورايه نقل ايده‌جك دكلم ؛ كاشكه كتابمزك حجمی ودرسمزك حدودی مساعد اوله‌يدی ده نقل ايده‌بيله‌يدم! بناءً عليه بالضروره دور جديدی فتح ايدن دەقارتدن باشلايه‌رق بو مسئلهٔ مشهوره‌نك باشليجه صفحاتنه دائر پك مختصر بر فكر ويره‌جكم . بوصوك دور ايچونده آنجق بر مأخذ مهم واردر: مشهور شوپنهاور ، (Parerga und Paralipomena) نام رساله‌سنده ، موضوع بحثی تماماً بو مسئله‌يه حصر ايتمش ودەقارتدن باشلايه‌رق كنديسنه قدر بوتون صفحات مهمه‌يی تتبع وتنقيد ايتمشدر . ادعا ايدييوركه اسكيلر بو فرقی كوره‌بيلمشلرسه‌ده اونی لايقيله آكلايان وعالم وجودده هر شيئك بزم ايچون انفسی وآفاقی صورتلرينی تمييز وتعيين ايدن دەقارت اولمشدر وبونك ايچون كنديسی بحق فلسفهٔ حاضره‌نك پدريدر ؛ زيرا او مشهور (Dubito, cogito, ergo, sum) يعنی « شبهه ايدييورم ، دوشونيورم ، اوياه ايسه وارم » دستورينی بيان ايتمكله [انسانك بلاواسطه وآنی اوله‌رق آنجق نفسنی ادراك ايده‌بيلديكنی] بر حقيقت اساسيه اولمق اوزره وضع ايله‌مش وفلسفه‌يی انفسی بر صورتده بالافراغ بو حقيقت اوزرينه بنا ايله‌مشدر . [*] شو نقطهٔ نظره كوره بوتون مدركاتمز ، بوتون معلوماتمز طبيعتاً وماهيتاً صرف انفسی اولمق لازم كلير وبالنتيجه آنجق بزم ذهنمزده پيدا اولان بر طاقم خيالاته وصور فكريه‌يه وقوفمز اوله‌بيله‌جكنی و يالكز بونلردن قطعياً امين اولمقلغمز

[*] مقدماتده بوندن برآز بحث ايتمشدم.

اقتضا ایده جکنی قبوله مجبوربولونورز. بو نقطه یه کلدکدن صوکرا بوخیالاتمزله، اونلردن مستقل وبزدن آیری بولونان اشیای خارجیه نك نه کبی بر مناسبتی اولدیغنی دوشونمك ده ضروریدر . بزده کی خیالاته سبب فرض ایتدیکمز او اشیای خارجیه نك صحیحاً موجود اولوب اولمادقلری دخی بر ایکنجی مسئله تشکیل ایدر ؛ واوکا دائر ناصل ونه صورتله ونه کبی بر سند قطعی ایله بر علم یقین حاصل ایده بیلیرز ؟ بوده بر اوچنجی مسئله تشکیل ایدر . »

دیبوروعینی زمانده، شوانفسی وآفاقی فرقندن، باشلیجه مبحث معرفت مسئله سنك نصل ظهورایتدیکنی واونك ده علم یقین مسئله سنی نه صورتله تولید ایتدیکنی کوستریبور .

شوپنهاورك دعواسنه کوره دەقارتك اك مشهور تابعیندن (مالبرانش = de Pére Malebranche) بوتون فلسفه سنی بو نقطه اوزرینه، یعنی کائنات حقنده کی علممزك صرف انفسی اولمه سی کیفیتی اوزرینه بنا ایتمشدر. بزه بو نقطه یی برآز ایضاح ایده یم تاکه بویله ظاهرده اهمیتدن عاری کورونن انفسی وآفاقی فرقنك بر چوق فلسفه سیستملرینه ناصل وجود ویرمش اولدیغنی کوره سکز . اونوتمایيکز ، ذاتاً شو کتابمز بالخاصه فلسفه نك مبحث معرفت قسمنه تعلق ایدن مسائل مختلفه یی مناقشه ایتمك ایچون یازلمشدر . بوندن ده مقصد بو مسائله تسلط ایدن شبهاتك هانکی نقطه لرده ونه کبی ضرورتلره بناءً مذاهب فلسفیه یه وجود ویرمش اولدقلرینی یاقیندن کورمکدر .

دەقارت، بوتون معلوماتمزك طبیعتاً انفسی اولمه سی لزومنه مجبوراً قناعت ایدنجه، عالم خارجینك استقلال وجودی بالضروره (Problématique) یعنی مختلف فیه واثباته محتاج بر مسئله شکلنی آلمشیدی . حالبوکه هرکسك وعلی الاطلاق طبع سلیمك هردورلو شبهه دن وارسته اوله رق محققاً ومستقلاً موجود بیلدیکی عالم خارجی یی، بویله شبهه یه دوشورمك ایکی وجهله تهلکه لی ایدی : بریسی فلسفه، دیکری ده الهیات نقطهٔ نظرندن ! فلسفه نقطهٔ نظرندن تهلکه لی ایدی، چونکه طوغریدن طوغری یه ذهنی نهیلزم کردابنه دوشورویور، وبوندن

اوچ بش صحیفه اول یابدیغم مناظره‌لر سایه‌سنده کوستردیکم کبی ـ کائنات مادیه‌یی وبوتون عوالم خارجیه‌یی بر نقطهٔ هندسیه‌یه ارجاع ایدوب براقیوردی .

الهیات نقطهٔ نظرندن دخی تهلکه‌لی ایدی، چونکه ده‌قارته کلنجه‌یه قدر شرق وغرب، مسلمان وخرستیان عالملرینك بالجمله آلهیونی (اثبات واجب) صددنده اك قوتلی دلیلی عالم خارجیده بولوبورلر و(اثردن مؤثره انتقال یعنی) عالم خارجینك وجودندن صانع حکیمك وجودینه استدلال صورتیله اللهی اثبات ایدییورلردی. ایشته فلسفه والهیات تاریخنده (Preuve cosmologique == دلیل تکوینی) دییه مشهور اولان برهان بو ایدی . حالبوکه ده‌قارت ذهن متفکری انفسیه‌وادیسنه سوروکله‌مکله بوبرهان مشهورك نقطهٔ استنادینی‌ییقوب محو ایتمش اولویوردی . اثر اولمازسه مؤثر ناصل اثبات اولونور ؟ ! مصنوع برشی اولمازسه اونك صانعی ناصل خاطره کله‌بیلیر ؟ ! ایشته فلسفه عالمنده ده‌قارتك ملاحظاتیله وقوعه کلن تجدد بو قدر مهم بر تهلکه قارشیسنده بولونمشدی . حتی بلکه هرکسدن زیاده ده‌قارت، بالذات بوتهلکه‌یی یاقیندن کورمش اولدیغی ایچون درحال اونك اوکنی آلمق ومدهش سوء تفهملره معروض قالمامق ایچون بر چاره دوشونمش واو زمانه قدر هیچ بیلنمه‌ین بر دلیل ایجاد ایتمشدر . اونی مختصراً شویله‌جه عرض ایده‌بیلیرم :

واقعا انسانك اك اول وقطعیاً ویقیناً بیلدیکی شی کندی وجدانیدر . عالم خارجی حقنده‌کی معلوماتی کندی وجداننده حاصل اولان برطاقم صورخیالیه‌دن عبارتدر . شو تقدیرجه عالم خارجینك استقلال وجودی شبهه‌یه دوشه‌بیلیر . تلقی ایتدیکمز بوصور وخیالاتك حقیقتاً اصلی اولوب اولمامه‌سی موضوع بحث وجای تردد اوله‌بیلیر . فقط ممکنمیدرکه جناب حق وخالق مطلق بزی بیهوده یره بویله خیالات ایله، اصل وفصلی اولمایان شعبده‌ایله، آلداتمق ایسته‌سین؟ بونی عقل قبول ایده‌مز !

شیمدی بویله دوشونورسه‌ك ـ که حقیقتاً ده‌قارت بو صیقنتی‌دن قورتولمق ایچون عیناً بویله دوشونمشدی ـ او وقت آکلارزکه فیلسوف مجددك ایجاد

ایتدیکی شو یکی دلیل تماماً اواسکی دلیل تکوینی‌نك ضد مقابلیدر؛ زیرا دلیل تکوینی اثردن محاکمه‌یه باشلایه‌رق مؤثری اثبات ایدییوردی، حالبوکه دەقارت، ـ وجودی واجب ـ برمؤثرك (عنایت)ندن قوت آله‌رق اثرك وجود حقیقیسنی اثباته چالیشیور وواجب‌الوجوده (عبث اسناد ایتمك) عقیده‌سنك باطل بدیهی اولمه‌سی لازم‌کله‌جکنه استناد ایده‌رك (کائنات خارجیه‌نك وارلغنه تعرض‌ایدن) شبهه‌یی دفع ایتمك ایسته‌یور؛ یعنی قبول ایده‌مه‌یورکه الله انسانلری ـ وجودی اولمایان ـ اوهام وخیالات ایله عبث یره مشغول ایتمك ایسته‌سین! بونی تصور ایتمك باطل بدیهیدر. بناءً علیه بز عالم خارجیده‌کی اشیانك حقایق ذاتیه‌لرینه واقف وعارف اوله‌ماسه‌ق بیله اونلر بهمه حال واردر، چونکه اونلرك خالقی اولان برواجب الوجود واردر، دیمك ایسته‌یور.

مالبرانش، دەقارتك ایشته بویکی دلیلی دستور اساسی اتخاذ ایده‌رك تکمیل فلسفه‌سنی اونك اوزرینه بنا ایتمشدر. مالبرانشك فلسفۀ خصوصیه‌سنده اك مهم نقطه (Causes occasionnelles = اسباب عادیه) نظریه‌سیدر؛ اوده: (انفسی برنقطۀ نظردن باقیلنجه اوهام وخیالاته بکزه‌ین) شوکائنات مادیه‌ده بالجمله وقوعات وحادثاتك، ینه سببیت علاقه‌سیله واقع وبربرینه مربوط اولدیغنی قبول ایتمکله برابر، بوتون بواسباب عادیه‌یی (وسیله‌کبی = Occasionnelles) عد ایدوب خالقی (یکانه وحقیقی سبب) بیلمکدن عبارتدر. مالبرانش دەقارتك دستورینه بنای محاکمه ایدنجه، برضرورت منطقیه الجاسیله بو نظریه‌یه طایانمش وبونك نتیجه‌سی اوله‌رق (La vision en Dieu = رؤیت فی‌الله) اعتقادنده قرار قیلمشدرکه ماهیتاً بوبر (Idéalisme religieux = افتکاریۀ دینیه) مذهبی‌در؛ وبزده (صوفیۀ شرق = Le çoufisme oriental) تماماً وعیناً بو اعتقاده پیوسته اولمش وبونی بر دستور شکلنده ادا ایتمشدی. ارباب تصوف اونی امام علی‌یه اسناد ایدرلر: (وما رأیت شیئاً الا ورأیت الله فیه) یعنی «هیچ برشی کورمه‌دمکه اللهی او شیده کورمش اولمایه‌یم» دیمکدر.

اسمنی مجبوریتله وحتی بویوك بر ممنونیتله بر قاچ دفعه ذکر ایتمش اولدیغم عبدالحق حامد بك، بو اعتقادکده پك کوزل بر دستورینی ویرمشدر:

بوتون سرائر تحقیق ایدك خدا ظاهر !
بوتون مظاهری تدقیق ایدك خدا مضمون!

دییورکه تماماً شو تعریف ایتدیکم اعتقاد مخصوصك نظماً بر افادەسیدر.
شوپنهاور، بر فطانت مخصوصه ایله کوستریبورکه دەقارتدن صوکرا واونك ازندن پیدا اولان بویوك فلسفه سیستملری، واو سیستملرده بر رموقع مخصوص اشغال ایدن مسائل اساسیه، هپ بونقطەدن نشئت ایتمشدر؛ « حالا فلسفەدەکی مشکلات اساسیه دەقارتك ابراز ایدوب کوستردیکی عقدۀ اصلیەده مندرجدر. اودەشودر: بلاواسطه مطلع اولوب بیلدیکمز عالم، صرف خیالیدر، یعنی انفسیدر. منحصراً بزم کندی قفامزدەکی تصوراتدن مرکب بر عالمدر . ایشته دەقارت بونی کوسترمشدر ؛ وبونکله برابر دائما کندی تصوراتمزك حدودینی آشەرق اونك خارجنده مستقل وحقیقی برعالمك وجودینه حکم ایتمك خصوصنده بر میل طبیعیمز اولدیغنی دخی ابراز ایتمشدر.» دییور. فی الحقیقه جزئیاتده برچوق قصورلری، خطالری بوکون محقق بولونان دەقارتك فلسفەیه الك بویوك خدمتی ایشته بو اولمشدر. وبوسیاق نظر، فلسفه عالمنده بر دور جدید فتح ایدەبیلمشدر. مع مافیه دەقارتك بوحکمی، ماهیتیله تحلیل اولونسه لایقیله آ کلاشیلیرکه انفسی وآفاقی فرقنه استناد ایدر. بوفرق دخی ـ مناقشۀ بحثی صددنده بولوندیغمز ـ کیفیت اولی وثانیه فرقندن عبارتدر. اکر جداً مقاومت ، امتداد وشکل بزده اولمایوب ده اشیای خارجیەده ایسه، یعنی انفسی اولمایوب ده آفاقی ایسه بهمه حال بر (خارج) اولمق لازمکلیر؛ وَاو خارجده بزدن تمامیله مستقل بر کائنات اولمق اقتضا ایدر . واکر او کائنات حقندەکی تصوراتمز ، اونك حقیقت ذاتیەسنه تماماً توافق ایدییور ایسه ، علممز یقین افاده ایدر . او وقت واو تقدیرده بیلدیکمزه اعتماد ایدەبیلیرز ؛ هم هر وجهله اعتماد ایدەبیلیرز . بناءً علیه (Substantialisme) [یعنی عالمك خارجده برجوهریت مستقله ایله قائم بولوندیغنی وحقیقتاً وار اولدیغنی ادعا ایدن فلسفه ، که بوکا (Réalisme = حقیقیه)ده دیرلر،] الك طوغرومذهب اولور؛ وطبیعی درکه (Dogmatisme) [یعنی علممزك

معلوم اولان شیلره تمامیٔ مطابقتنی ادعا ایدن وبوکا بناءً حقایق اشیایه بهمه‌حال مطلع اوله‌بیلمك امکاننه قائل بولونان مذهب فلسفی] دخی حقلی کورونور ، چونکه (Réalisme)ه نابه‌در . اکر عکسی طوغرو ایسه (Réalisme) بر ظن باطلدن عبارت قالیر واوکا بدل (Subjectivisme = انفسیه) و(Idéalisme = افتکاریه) مذهبلری طوغرو ومقبول اولور . طبیعیدرکه بو تقدیرجه علم بشر ایله ، معلوم شیلر آراسنده موضوع بحث ومناقشه اولان (کیفیت مطابقت) باشقه برمعناده تلقی اولونمق لازم کلیر. چونکه ماهیتاً انفسی اولان تصورات واحساساتمزك وجدانمز خارجنده بر طاقم موجوداته بکزه‌یوب بکزه‌یه‌مه‌یه‌جکی ، وبکزه‌دیکی تقدیرده نه صورتله بکزه‌مه‌سی لازم کله‌جکی ، آرتق موضوع بحث ایدیله‌من . (چونکه خارجده مستقلاً موجود فرض ایتدیکمز) او شیلر حقنده قطعاً برشی بیلمه‌دیکمز کبی بیلمك ایچون‌ده یول یوقدر . بناءً علیه اشیای خارجیه مسئله‌سی ماهیت ذاتیه‌سیله (Problématique = مختلف‌فیه) وشبهه‌لی برمعما اولمقدرکه‌سنه دوشر. اویله اولونجه ، بوقاریده دیمین تعریف ایتدیکم یقینیون ادعاسی طاقیله ییقیلیر ، چونکه نقطهٔ استنادی قالماز. اولسه اولسه عالم خارجی، حلی مطلوب برمجهول مطلق، (س= x) اشارتیله کوستریله‌بیلن برمعما شکلنی آلیرکه ذهنمزی اونکله علاقه‌داربولوندیران اندیشه‌ آنجق (فکرسببیت = L'idée de causalité)در؛ یعنی ـ شیمدی‌یه قدر چوق دفعه سویله‌دیکم وجهله ـ احساسات وتصوراتمزه ضروری برسبب دوشونمکلکمز، واوسببی وجدانمزك خارجنده‌ظن ایتمکلکمزدر.

لکن بو ایکنجی سیاق نظر طوغرو ایسه ، یعنی (Subjectivsme) حق ایسه، بو رابطهٔ سببیت ـ که حسیاتمز واسطه‌سیله بزی عالم خارجی‌یه باغلی بولوندیرییور ! ـ بر پاموق ایپلکندن عبارت قالیر . چونکه خارجده مادی اوله‌رق موجود وبر یرده کائن شیلر اولماسنی قولای‌قولای تصور ایده‌بیلیرز؛ فقط وجدانمز خارجنده مستقلاً موجود بر (سبب) اوله‌بیلمه‌سنه عقل ایر- دیره‌مه‌یز. بویله برشی فرض ایتمك باطل بدیهیدر . طبقی بنده‌کی قورقوبی ، خرص واملی ، فکر عدالت واستقامتی عالم خارجیده فرض ایتمك کبی برشی

اولور. بوصاچمه‌در ! (سبب) دیه دوشوندوکمز شی بر (فکر Idée)در . بر (شیئی حقیقی Objet réel) دکلدر. فکر ، بزم قفامزده بولونور . خارجده موجود اوله‌ماز. لکن، غریبدرکه بز، انسانلر، سببی همان دائما عالم خارجیده آرارز. چونکه عالم خارجی‌ده‌در ظن ایدرز!.. چونکه عالم خارجی‌یه ایناپیرز!...

بوده ، پك قاریشـیق بر مسئله‌در ؛ اوزون اوزادی‌یه مناقشـاتی موجب اولمش وفیلسوفلری- یکدیکرینه شدتله معارض- ایکی فرقه‌یه آییرمشدر. مع‌مافیه مسئله‌نك ماهیتنی تحقیق ایدرسه‌ك، آ کلاشیلیرکه ینه بونده‌ده اساس طویغولرمزك، (Objective) ویاخود (Subjective) اولوب اولماماسی دعواسـیدر . بوده (کیفیات) مسئله‌سنی قاریشدیرمقدن نشأت ایتمشدر . زیرا ، (کیفیات اولی) وارسه، اونلر، انجق (Objectif) اوله‌بیلیر وکائنات مستقله‌نك اوصاف ذاتیه‌سی کبی تلقی ایدیله‌بیلیر . او حالده خارج واردر ؛ وخارجده بر (شی) واردر ؛ بزم وجدانمزده احساسات حصوله کتیرن (سبب حقیقی) اودر!.. دییه دوشونمکه مجبورز. طویغولرمزك جمله‌سنی‌ده انفسی عدایدرسه‌ك، (کیفیات اولی) اوله‌ماز. عالم خارجی دخی شبهه‌لی بر بیلمه‌جه‌دن عبارت قالیر .

بوتون مذاهب فلسفیه -نظریات علم بحثنده- بونقطهٔ اختلافدن نشأت ایدر. حالبوکه بزده‌کی (عناصر علمیه = éléments de connaissance)‌ی بوسبوتون (خیالی = idéal) عد ایدوب‌ده اونلره مقابل اولمق اوزره (بر عالم خارجیده) کائن حقیقی ومادی شیلر بولونمه‌سی لازمکله‌جکنی دوشونمك ، شو یکپاره عالمی ایکی‌یه بولمکدر، ووجدانمزله عالم مادی آراسنه بی‌حدود وبی‌نهایت براوچوروم آچمقدر . بیهوده یره بو زحمتی اقتحام ایتمش اولدوغمزی ادعا ایله‌ین فیلسوفلر پك چوقدر. چونکه تاریخ فلسفه بوخصوصده برچوق نظریات مابعد الطبیعه دیزوب کوستریـورکه ذهن بشرك ، بر معجز شبهه ایله ، آچمش اولدیغی بو اوچورومی فیلسوفلر هیـچ بر وجهله طولدیرامامشلردر . حتی او بوشـلغك اوستنه بر آصمه کوپرو بیله آته‌مامشلردر . یعنی علم انسانی ایله حقیقت اشیا آراسنده‌کی رابطه‌یی تعریف ایچون نه‌دورلو ونه قدر فرضیات ونظریات ترتیب ایده‌بیلمشلر ایسه او نظریات وفرضیات کندی آغیرلغیله ییقلمشدر .

اون سکزنجی عصر میلادینك یتیشدیرمش اولدوغی داهیلردن (بارقله Berkeley) ـ او زمانلر فرانسه‌ده اذهان متفکرینه حاکم اولان ـ (مادیه matérialisme) مذهب فلسفی‌سنی ییقمق ایچون بر مجبوریت حس ایتمش ایدی. زیرا کندیسی ـ مزاج ذهنی tempérament mental اعتباریله ـ مفرط بر ایده آلیست اولدقدن ماعدا، بر بیوك ومشهور راهب، بر انکلیز پیسقوپوسی ایدی. اونك ایچون تاریخ فلسفه‌ده (Bishop Berkeley) دییه شهرتشعار اولمشدر.

بومشهور فیلسوف، سائر آلهیون ودیندار متفکرین کبی حواسك شهادتنی انکار ایتمکله استدلالاته باشلامادی. [ایلك والکمهم واسطهٔ علممز حواسمزدر.] قضیه‌سنی بر دستور اساسی اولمق اوزره ـ اول باول ـ قبول ایدوب ایلری سوردی. صوکره:

[حواسمز ، بزه انجق کیفیات اجسامدن خبر ویره‌بیلیر . فقط اجسامك مادیتی حقنده هیچ برعلم ویرهمز؛ هیچ برشی سویله‌یه‌مز!.. چونکه بلا واسطه ، [یعنی طوغرودن طوغرویه وآنی اوله‌رق] عالم خارجیدن تلقی ایده‌بیلدیکمز معلومات، بر طاقم احساساتدر. اونلر بزده حاصل اولان بر طاقم انفعالات وجدانیه‌در . ایشته (کیفیات اجسام) دیدیکمز بو طویغولرمزدر . بیلوب بیله‌جکمزده بو طویغولرمزه شعور پیدا ایتمکدن عبارتدر . حالبوکه طویغو منحصراً انفسی برشیدر. وجدانمز خارجنده طویغو اوله‌ماز. بوتونشو عالم حادثات، کیفیاتدن عبارتدر . اونلرده بزم کندی طویغولرمزدن باشقه بر شیلر دکلدر. اویله اولونجه عالم خارجی نامنه بیلدیکمز ، حس ایده‌بیلدیکمز ، هپ کندی طویغولرمزدر . مادی بر عالم ، غریب بر خیالدر . بز اونی وار کوروبورز؛ فقط اویله بر شیلر یوقدر کندی افکار وحسیاتمز واردر. بز عالم خارجیبی مستقلاً موجود ظن ایدییورز! فقط اونك سببی وار: بز انسانلر ـپك طبیعی برمجبوریتله ـ بوطویغولرمزه، بر(علت موجبه cause efficiente) دوشونمکدن قورتوله‌میورز؛ واو سببی طیشاریده، وجدانمز خارجنده آرییورز ایشته بزجه مجهول اولان اوسببه (ماده) دییورز. حالبوکه اویله برشی یوقدر. ماده بر خیال باطلدر. یالکز (ارواح esprits) واردر . کائنات مادیه، زمان ،

مكان ديديكمز شيلر روحمزك ابداع ايتديكى خيالات باطله‌دن عبارتدر. ماترياليزم فلسفه‌سى ، بو خيالاتى بر حقيقت مستقله ظن ايتمك خطاسنه مستند، اساسسز بر فلسفه‌دردر .]

ديه ادعا ايتمشدى .

پك مختصر اوله‌رق عرض ايتديكم بو فلسفه‌يى تحليل ايده‌جك اولورسه‌ق درحال اكلارزكه (كيفيات مسئله‌سى) بونده‌ده عمده واساسدر. چونكه بارقله‌نك بو سلسلهٔ محاكماتى: «بالجمله كيفياتك انفسى اولماسى » ادعاسنه طايانير. بو ادعا طوغرو اولونجه (كيفيات اولى) و(كيفيات ثانيه) فرقى قالماز. بوفرق اورطه‌دن قالقنجه عالم مادى ايله وجدانمزك علاقه‌سى(سببيت فكرندن!؟) عبارت قالير. حالبوكه حواسمزه طوغرودن طوغرويه ويالكز (تماس contact) ايله معروض اولان شـو (عالم حادثات)ك ضمننده يعنى آلتنده ، [حقيقتاً مادى بر وارلق اولوب اولماديغى] مسئله‌سى ، مختلف فيه بر معما كبى قاليرسه، (سببيت فكرى) ـصحيحاً!ـ پاموق ايپلكندن قوتلى بر رابطه اوله‌ماز؛ ومسئله‌يى آزيجق قوزجالانجه قوپار؛ موهـوم اولان بر عالم ماديدن همان فك ارتباط ايتمش اولورز. هرشى، نظرمزده افكار وحسياتدن عبارت قالير.

كائنات ماديه‌يى ييقوب محو ايتمه‌نك فيلسوفجه اصولى ويولى بودر . بركت ويرسين‌كه بو تخريباتدن كيمسه‌يه ضرر ترتب ايتمز ! ...

ايشته(بارقله)، (عالم مادى)يى انجق بوصورتله وبويله برسلاح‌ايله ييقوب محو ايتمشدر. يعنى معلوماتمزك جمله‌سنى حادثاته منجر قيلمش؛ حادثاتى‌ده كيفياتدن عبارت عد ايتمش ؛ كيفياتك جمله‌سنى‌ده انفسى اوله‌رق قبول ايتمش و(كيفيات اولى) تاميله ماده‌يه اسناد واضافه ايده‌بيله‌جك هيچ برخاصيت ذاتيه براقمامش كه ماده‌اوكا استناد ايدوبده كندى كنديته قائم اوله‌بيلسين!... (immatérialisme لاماديه) ديدكارى مذهب فلسفى بودر !...

بويله تهلكه‌لى برسلاحله اوينامغه كلمز!... چونكه برباشقه‌سى‌ده اونى قوللا-نه‌بيلير؛ وايلك قوللانان آدمك عليهنه چويره‌بيلير . نته‌كيم فلسفه معركه‌سنده‌ده تاميله حال بويله اولمش!...

بارقله‌نك معاصری وزماننك ـ فكر تنقید وقدرت تحلیل اعتباریله ـ اك
بویوك فیلسوفی اولان (ده‌ی‌وید هیوم David Hume)، عینی سلاحی اله‌آله‌رق
بارقله‌نك فلسفه‌سی علیهنه چویرمش وعینی صورتله اونی تخریب ایتمشدر .
باقیکز نصل !....

(هیوم= ۱۷۷٦-۱۷۱۱)، وسائط علم بحثنده (بارقله)نك اساس ادعاسنی
تمامیله تصدیق وقبول ایتمش، یعنی(عالم ایله تماسمزده ایلك واسطه و(مخبر صادق)
انجق حواسمزدر . اك اول هم كندی وارلغمزدن ، همده كندیمزدن باشقه
شیلرك موجودیتندن بزه خبر ویره‌ن (حاسه‌لر مز) در . هرنه حقنده بر
(علم connaissance) حاصل ایده‌بیلیرسه‌ك، بوعلممزی حاسه‌لریمزه مدیونز.
فقط، بوصورتله حاصل ایده‌بیلدیكمز معلومات، ـ[طاقیله وماهیتیله dans leur
totalité et par leur nature] ـ حادثات قبیلندن اوله‌بیلیر . یعنی منحصراً
انفسی بر بیلگی‌درکه (حقایق اشیا La réalité des choses)ی دكل ، انجق
كیفیات اشیایی بزه بیلدیره‌بیلیر . كیفیات دیدیكمز شیلرده، بزم كندی وجدا‌
نمزده واقع اولان (تبدلات Modifications)دن عبارتدر. بز ، ـ بك طبیعی
وبك ضروری اوله‌رق ـ بوتبدلاتك، اسباب موجبه‌سی اولماسی لازمكله‌جكنی
تعقل ایدرز . اویله دوشونورز ؛ چونكه ، هیچ یوقدن وسببسز اوله‌رق ،
وجدانمزده (تغیرات احوال) وقوعه كله‌بیلمه‌سنی قبول ایده‌مه‌یز. عالمله دائمی
تماسمزده ادراك ایده‌بیلدیكمز شیلر ، یالكز حادثاتدر. آثاردر . او حادثاتك
سبب موجبی ، او آثارك مؤثر حقیقی‌سی دكلدر . اونك انجق لزومنی دوشو‌
نه‌بیلیرز ؛ ودوشونمكدن‌ده فراغت ایده‌مه‌یز !... (سببسز برشی اوله‌ماز)
قضیه‌سی اك عمومی بر دستور، اك بویوك بر(متعارفه = Axiome)در. فقط
بالذات (سبب) نه‌در ؟.. خارجده بللی باشلی ، مستقلاً موجود بر (شی
Objet)می‌در؟.. خایر!.. اویله برشی اوله‌ماز. چونكه (سبب) بر(كلمه Mot)،
برقوری سوز ، بر (اسم Nom)دركه اونك مسماسی یعنی مدلولی ، خارجده
موجود وحقیقی برشی دكل ، ـ انجق بزم ذهنمزده موجود ـ بر (فكرت
مجرده idée abstraite)در. بر(نسبت مخصوصه = une relation propre)یه

ویردیکمز بر اسمدر. (نسبت) خارجده طاش وآغاج کبی کندی کندینه موجود برشی دکلدر . بزده بر(فکر)در. فی‌الحقیقه ، بوتون طویغولرمزك عالم خارجی ایله نسبتنی دوشونمکه مجبور اولونجه بر (سبب) دوشونمش اولویورز . یعنی او نسبته بر اسم ویرمش واونی (تشخیص personnifier) ایتمش بولونیورز . بناءً علیه (حواس خارجیه sens externes)مزدن کلن طویغولرمزك - بهمه حال خارجده - بر سببی اولماسی لازمکله‌جکنه حکم ایدییورز . ایشته او (سبب مجهول la cause inconnue)ه (ماده) و) دییورز .

حالبوکه بو، (فرضی hypothétique) برشیدرکه نه‌اصلی، نه‌ده نصلی بیله بیلیرز ! (سببیت تصوری la conception de la causalité)، (تداعی افکار association d'idées) نك برفسونیدر . بوتون بو ملاحظاتده (پیسقوپوس بارقله Bishop Berkeley) حقلی وتماماً حقلیدر.لکن بونقطه‌یه کلوبده توقف ایتمك نه‌دن ؟ !... ماده حقنده‌کی معلوماتمزی تحلیل ایدنجه (مادیت مسئله‌سی la question de la matérialité)نك (مختلف فیه problématique) برشکل وماهیت اکتساب ایتدیکنی کورویورز ، وقطعیاً فیلسوفانه حرکت ایدیلیرسه اویله درده !.... فقط (روح esprit) حقنده‌کی علممز ، بوندن باشقه بر شی میدر؟ . یاخود فضله‌میدر؟... ماده علیهنده استعمال ایتدیکمز سلاح تنقید ایله روحی دخی تشریح ایدرسه‌ك کورورزکه اوده باطنی دویغولرمزی تعریف واسناد ایچون دوشونمکه مجبور قالدیغمز - برسبب مفروضك اسمیدر.روحك (وجودیت ذاتیه ومستقله existence essentielle et indépendante)سی دخی - طبقی ماده‌نك‌کی کبی - (problématique) در؛ بناءً علیه قطعیاً اثباته محتاجدر. بذاتها بدیهی (évidente par elle-même) دکلدر . »

«بز،روحك کندیسنه دائر برشی بیلیورمی‌یز؟. خایر!...(آثار les effets)نی ، حادثاتی ادراك ایده‌بیلیورز !... وجدانمزه باقدیغمز زمان (بلا واسطه وآنی اوله‌رق استشعار ایتدیکمز ، بولوب ادراك ایله‌دیکمز شی ، روحك کندیسی دکلدر . (ارادت، حسیات افکار volonté, sentiments et idées) نامیله یاد ایده‌کلدیکمز اوچ (طاقم groupes) حادثاتدر . بونلر روح دکل

روحك حادثاتی ، افعالی، آثاریدر. قطعیاً وشبههدن وارسته اولهرق بیلدیکمز یالکز بو حادثاتدر . بز ، ـطبق حادثات خارجیهده اولدوغی کبی!.ـ بونلرك دخی بلاسبب، هیچ یوقدن حاصل اولهبیلمهلرینه اینانهمیورز، واونك ایچون. درکه اونلرکده سبب موجبنی دوشونویورز، آرییورز ، وـبهمهحال ایچمزده فرض ایتدیکمزـ او سبب مفروضه (روح) دییورز . شو تقدیرجه (ماده) خارجی دویغولرمز ایچون وجودینی فرض ایتمکدن قورتولهمادیغمز بر سبب مجهولك اسمی اولمش اولویور. (روح) ، باطنی طویغولرمز ایچون وجودینی فرض ایتمکده ـ عینی صورتله ـ مضطر قالدیغمز دیکر بر سبب مجهولك اسمی اولمش اولویور. برنجی سببیخارجده، ایکنجیسیده کندیمزده آرایيشمزهسبب برنجیسنك حواس ظاهرهمزله، ایکنجیسنك حواس باطنهمزله اولان علاقهسیدر. ایشته بوتون بیلدیکمز بوندن عبارتدر . وعلم بشرك حیثیتیده بودر . حادثات دائرهسی ذهن بشر قطعاً آشوبده او پردهنك ماوراسنده نه وار ؟ . اونی کورهمز، بیلهمز ! . . . .

ایشته افندیلر !... هیومك، زبدهٔ فلسفهسنی سزه صریح وآچیق برلسان ایله عرض ایتدم . بو خلاصهدن آکلایهبیلیرسکزکه بو داهی فیلسوف منقد ، (حادثیه = Phénoménisme) فلسفهسنی صاغلام بر اساس اوزرینه وضع ایتمشدر. چونکه (منشأ علم l'origine de la onnaissance) بحثنده (حسیه sensualisme) زمیندن آیرلمامشدر . طبیعیدرکه (انفسیه subjectivisme) مذهبنیده تعمیرایدرك، اوکا شکل صحیح وطبیعیسنی ویرمش وحدود معقولهسنی کوسترمشدر . اوندن صوکره بوتون بو مسئلهلرك منشألرینه قدر انفاذ نظر ایدوب مبادئ علممزی تنقید ایتدیکی ایچون (فلسفهٔ تنقیدیه philosophie critique)ك باباسی و(دور اخیرایچون) (مبحث معرفت épistémologie)نكده واضع حقیقیسیدر. فلسفهده (sensualisme)ی اساس اتخاذ ایدن برمتفکر، منشأ علم مسئلهسنده تجربهیهاعتماد ایدهبیلیر. عقلك ومعقولاتك رولنی، خدمتنی ایکنجی درجهیه ارجاع ایدر . چونکه اونك اعتقادنجه حصول علمده حس ، اصلدر . بناءً علیه بو نقطهٔ نظردن دخی آریجه ملاحظه اولونورسه ، شبهه

قالمازکه (هيوم) ، بوکون زمانمزه حاکم اولان (فلسفهٔ تدربيه philosophie empirique)نك‌ده اك بويوك‌مدافعى وهله مجددى‌در. بوندن‌ماعدا، (شيمدى‌يه قدر بسط ايتمش اولدوغم ملاحظات تنقيديه‌دن آ كلامش‌سكزدرکه) بوکبى بحثلرده ـ بالواسطه وبلاواسطه ـ ادراك ايده‌بيلديکمز شيلرى يكديكرندن آيرى طوتمق خصوصنده بوتون فيلسوفلر بويوك بر دقت وتقيد كوسترمشلر وانجق بلا واسطه ادراك ايده‌بيلديکمز شيلرك وجودينه واعتماد ايديله‌بيله‌جكنده اتفاق ايله‌مشلردر. بوخصوصده‌کى تقيدك‌سببنى ـاوزون‌اوزادى‌يه‌ـ ايضاحه حاجت يوقدر . طوغرودن طوغرويه ادراك ايده‌بيلديکمز شيلر ، كندى طويغولرمزدن عبارتدر ، بونلرك وجودى (وجدانك شهادتى le té-moignage de la conscience) ايله مصدق ومؤيد بولوندوغى ايچون شبهه كوتورمز . اوکبى شيلره ايناغمغه مجبورز. فقط عقلك بالحاکه ، يعنى استدلال صورتيله استخراج وكشف ايده‌بيلديکى شيلر ـ فلسفه نظرنده ـ عينى اعتبارى حائزدكلدر. زيرا اونلرى (بالواسطه‌استخراج) ايتمشزدر. طوغرودن‌طوغرويه وجدانمزده بولمامشزدر. عقل، استدلالاتنده يا كيله‌بيلير؛ لكن بزم‌ايچون ايلك وصميمى حقيقت ، كندى وجدانمزك نداسى‌در .

[بلاواسطه ادراك ايده‌بيلديکمز حقيقت (ماده) و(روح)مى‌در؟... يوقسه كيفيات‌ماديه واحوال روحيه‌مى‌در؟..] سوألنى‌كمال وضوح وصراحتله اورطه‌يه قويان واوكا جواب ويره‌بيلمك ايچون انجق وجدانك نداسنى ديكله‌ين هيوم، ـ شو اعتبارايله ـ (اضافيت علم بشر .relativité de la con. hum) مبدأنك وبناءً عليه (اضافيه relativisme) فلسفهٔ حاضره‌سنك دخى تمل طاشنى وضع ايتمش ديمكدر. (علم يقين connaissance certaine) دعواسى (علم بلاواسطه connaissance immédiate) دعواسنه منجراوله‌جغى جهتله، بونك دستورينى تعيين ايتمك امرنده‌ده (هيوم)ك خدمت فوق‌العاده‌سى ظاهردر .

بوتون بو خدمتلرينه وكندى فلسفه‌سنك ماهيت وقيمتنه ، منشأ ونسبتنه نظراً بو فيلسوفك هويت معنويه‌سى تعيين‌ايدلمك لازم‌كليرسه ـ ذره قدر تردد ايتمه‌دن !. ـ ادعا ايده‌بيليرم‌كه هيومك دهقارت ايله قطعياً بر علاقه‌سى ، بر

صهریت ذهنیه‌سی بوقدر. هیوم، طوغرودن طوغرویه مشهور (هوبس Hobbes)ك ولد معنویسی‌در، واونك آچدیغی چیغیری برشاهراه حالنه‌کتیرمشدرکه زمانمزك الك مشهور مسالك فلسفیه‌سی اوندن تشعب ایتمك صورتیله وجود بولدی . حتی طوغرودن طوغرویه هیومه معارض اولان فیلسوفلر بیله بوخارق‌العاده آدمك تأثیریله طوغمشلردر . خصوصا (قانت Kant) و(رەید Reid) کبی صاحب مسلك وبنام فیلسوفلر ـ هیوم اولماسه‌یدی ـ عالم عرفانه طوغمایه‌جقلر وهیچ اولمازسه بو حیثیتله طوغمایه‌جقلردی .

شیمدی بو ایکی بویوك آدمك ، شو کیفیات مسئله‌سنده هیومه قارشی آلدقلری وضعیته وتأسیس ایتدکاری فلسفه‌یه دائرده بر ایکی سوز سویلیه‌یم :

تاریخ فلسفه‌ده پك مهم بر(دور تنقیدی période de critique) تشکیل ایدن بو مشهور مناقشه‌یی، عالم مدنیتك بویوك فیلسوفلری کمال جدیت واهمیتله تعقیب ایدییورلردی . علی‌الخصوص او عصرك بنام حکماسندن (سقوچیالی توماس رەید Thomas Reid) ایله (کوینسبرغلی ئەمانوئەل قانت Emmanuel Kant de Koënisberg) [*] بو مناقشه‌دن زیاده‌سیله متأثر اولمشلردی . (پیسقوپوس بارقله) ، ماده‌نی ؛ (دەی‌وید هیوم) روحی ـ عینی سلاح تنقید

[*] بو آدملر، بوتون دنیا وتاریخده کان کچن الك بویوك فیلسوفلردن معدوددر. (Thomas Reid)، سقوچیانك (strachrn) شهرنده (١٧١٠) نیسانده طوغمش وپك محترم بر اسکی عائله‌یه منسوب اولان پدر ووالده‌سی، کندیسنی ایی تربیه ایتمشدی . (Aberdeen آبردین) دار الفنونده اکمال تحصیل ایتمش ، فقط (هیوم) ك آثارندن متأثر اوله‌رق استعداد فلسفیه‌سی انکشاف ایتمشدر. (آبردین) وبالاخره اغلاسقو Glascow دارالفنونلرنده اوتوز سنه متمادیاً فلسفه خواجه‌لکی ایتمش، (١١٨١)ده خدمتندن چکیلمش اولونجه‌یه قدر ینه فلسفه ایله مشغول اولمش سکسان آلتی یاشنده وفات ایتمشدر.

قانت، دور اخیرك الك بویوك فیلسوفی صاییلیور. باباسی سقوچیا مهاجرلرندن بر تعلبند ایدی المانیانك (کوینیسبرغ) شهرنده توطن ایله‌مشدی . قانت، (١٧٢٤)ده اوراده طوغمشدر. بو داهی، هیچ او شهردن چیقمامش ورياضیات ایله برابر، هر علمی کرکی کبی تحصیل ایتدکدن صوکره، فلسفه‌یه حصر عمر ایله‌مش ، کمال انتظام وسکونتله چالیشه‌رق سکسان بر سنه معمر اولمشدر . قانتك نفوذ معنویسی، ارسطونك کنه شبیه‌در. بو آدم حقنده یوزلرجه کتاب یازلمشدر .

ایله ! ــ مضمحل ایدوب براقش ، واورطه یرده ــ نقطهٔ استناددن محروم ــ
بر اساسسز (phénoménisme حادثیه) فلسفه‌سندن باشقه برشی قالمامشدی .
حالبوکه ــ اك یقین معلوماتمزك منبعی ومنشأی صاییلان ــ شو حادثات عالمك ،
بوتون قیمتی ومعناسی ، بر طرفدن (ماده)یه استنادی ، دیکر طرفدن‌ده
(روح)ه اعتقادی‌ایله تحقق ایده‌بیلیوردی . [بوایکی (تمل ــ دیره‌کی (یبقیلنجه،
اعتقاد انسانیتله برابر ، فلسفه ودینك بناسی دخی ــ طاقیله ! ــ (نهیلیزم
Nihilisme) اوچورومنه دوشوب محو اوله‌جق، و(مبادئ قویه principes
immuables)یه استناددن محروم قالان اخلاق انسانیت (تردی dégénerer)
ایده‌جکدر !] دییه اکثر فیلسوفلر ، بر غریب اندیشه‌یه دوچار اولمشلردی .

(رەید) و(قانت) ، انجق بو اندیشه ایله غیرته کلش وذهن متفکری ،
مهلك بر شبهه‌نك نتیجهٔ تسلطندن قورتارمق ایچون پك متین برر مبنای فلسفی
قورمشلردر . (رەید)، طوغرودن‌طوغرویه (هیوم علیهنه تنقیداته‌قالقیشمایه‌رق،
اوزون اوزادی‌یه ردیه ترتیبنه چالیشمایه‌رق ، اعتقاد انسانیتی ، تحقیقاتنه زمین
اتخاذایتمش و: (طبع سلیمه‌استناداً مدرکهٔ بشرحقنده تدقیقات)ه کیریشمشدر.
(۱۷۶۳) تاریخ میلادیسنده لوندره‌ده طبع ایدیلان باشلیجه اثری : (Inquiry
into the human mind, after the principles of common sens) عنوانیله
میدانه‌چیقمش و(حقیقیهٔ طبیعیه réalisme naturel) مذهب فلسفی‌سنی تأسیس
ایتمشدی . بو کتاب مهم (سقوچ فلسفه‌سی la phil. écossaise)نك (تمل
طاشی)در، اونك‌ایچون (طبع‌سلیم‌فلسفه‌سی philosophie du sens commun)،
(اسقوچ فلسفه‌سی) دینلکه بردر. بوتون شواحوال وشرائط محیطه‌یه باقیلیرسه،
(بارقله) ایله (هیوم) میاننده تحدث ایدن ، مناقشات خطیره‌نك ، سقوچ
فلسفه‌سنه ــ بالضروره ــ وجود ویرمش اولدوغی تحقق ایدر . مناقشه‌نك
مبدأی‌ده (کیفیات) بحثی اولمشدی . بونی اونوتمامالی‌سکز !...

(رەید) ، (هیوم)ك کسکین ومخرب ریبلکنه قارشی بر وضعیت مخصوصه
آلمشدی . (sensualisme)ی اساس اتخاذ ایتمش وحواسك شهادتنه بناءً بر
فلسفه سیستمی قورمشدی . فقط ملاحظات مابعدالطبیعیه‌سنی طبع‌سلیمه توفیق

ایتمشدر . یعنی فیلسوفجه دوشونورکن ، (اکثریت ناسك وانسانیتك طبعاً طرفدار بولوندوغی) اعتقاد عامیانه‌دن آیرلمایه‌رق حکم ویرمش‌در . ماده‌نك واوکا جلوه‌کاه اولان شوعالم خارجی‌نك استقلال وجودینه ایناندیغنی سویله‌مش وعینی‌زمانده روحك دخی موجودیت ذاتیه‌سندن شبهه ایتمك‌امکانی بولونمادیغنی ادعا ایدرك دلائلنی سرد ایله‌مشدر . بو اعتقاد فلسفی ، جمهور انسانیتك عقیدهٔ طبیعیه‌سنه موافق بولوندوغی ایچون، (ره‌ید)ك مذهبی (طبع سلیم فلسفه‌سی) عنوانیله شهرتشعار اولمشدر . بوکا (ثنائیهٔ طبیعیه dualisme naturel) دخی دیرلر . باب مخصوصنده بو مذاهب فلسفیه‌دن ـ دها تفصیلی بر صورتده ـ بحث ایده‌جکم .

ذهنلری چالقالایان ، اك صاغلام عقاید طبیعیه‌یی بولاندیران بو فورطنه‌لی مناقشاندن ، قانت دخی شدتله متأثر اولمشدی . فقط بوسبوتون باشقه بر وضع وطور ایله ایشه کیریشدی: بوتون بومناقشاتك ونتیجه‌ده ظهوره کلن اعتقادات ونظریات متخالفه‌نك نره‌دن ونصل نشأت ایتمش بولوندوغنی نظردقته آلدی:

(انکلیز فیلسوفی (جون لوق) ، (تدریبیون les empiristes) ك اك بویوکلرندن بری اوله‌رق کندینی کوسترمشدی : بوتون معلومات بشریه‌نك محصول تجربه‌اولدوغنی ادعا ایتمش و(افکار وهبیه idées innées)نك، اصلسز بر ظن‌دن متولد ، یا کلش بر اعتقاد ایدیکنی شرح واثبات ایتمك اوغورنده ، اولانجه دهاسیله غیرتنی صرف ایله‌مشدی. ده‌قارت (افکار وهبیه) نظریه‌سنی وضع ایتمکله مبادیٔ معلوماتمزك، محصول‌تجربه اولمایوب (عقل‌صرف Raison pure)دن صدورایتمش برطاقم (حقایق‌واجبه وعمومیه vérités nécessaires et générales) تشکیل ایتدیکنی‌ادعا ایله‌مشدی. ایلك دفعه اوله‌رق، ده‌قارتك شو دعواسنی چوروتمکه قالقیشان بربویوك فیلسوف وارسه‌اوده (لوق) ایدی. بو طورینه ، بو اعتقادینه باقیلیرسه ، (لوق) ، ده‌قارتك دکل (به‌ی‌قن Bacon) و(هوبس Hobbes)ك صادق معقبی‌در . (افکار وهبیه) اعتقادینی تخریب ایتمکله (قارته‌زیانیزم Cartésianisme)ی یعنی ده‌قارتك فلسفه‌سنی تا تملندن

بیقیوردی. ـ اولجه سویلهدیکم کبی! ـ کیفیات اولی وثانیه مسئله‌سنده (اولانجه اهمیتیله!) ادراك ایدوب اورطه‌یه آتان وبو مناقشاتە وسیله‌لر ویروب میدان آچان ینه بو انکلیز فیلسوفی اولمشدی. طبیعیدرکه بوتون علائق وروابطی ایله بو مسئلهٔ غامضه‌یی تتبع ایدن هر متفکر مزاج ذهنیسنه، حتی تربیهٔ مکتسبه‌سنه ـ آز چوق! ـ منقاد اولمقدن قورتوله‌مایه‌جق ومیلان طبیعیسنه کوره بر نتیجهٔ منطقیه‌یه پیوسته اوله‌جق ایدی. ایشته مزاجی اعتباریله شبهه‌یه میال اولان (دەیوید هیوم)ك (مدرکات حواس perceptions des sens)ی (حسبانی sceptique) بر سیاق نظرله تحلیله کیریشمه‌سی، ونتیجه‌ده بر (جوهر حقیقی substance réelle) بوله‌مایه‌رق (phénoménisme)ده قرارقیلماسی؛.. پك بویوك وداهی برفیلسوف، فقط عینی زمانده پك بویوك بر (آلهی théologien)، حیثیتلی بر راهب؛ متدین وصمیمی برخرستیان اولان (بارقله)نك ـ دینسز، ماتریالیزمه نفرتی وعقائد نصرانیتی تعرضدن قورتارمق غیرتی ایله ـ (لامادیه immatérialisme) اوچورومنه آتیلماسی، هپ او مشهور کیفیات مناقشه‌سی سببیله وآنجق اونك قوتیله، حیزیله وقوعه کله‌بیلمش حرکات مفرطه‌دن باشقه برشی دکلدی. نته‌کیم (رەید)ك ـ هیوم وبارقله فلسفه‌سنه قارشی اندیشناك اولوبده ـ طوغرودن طوغرویه (طبع سلیم sens commun)ه مراجعتی واك قدیم وقویم اولان عقیدهٔ انسانیه‌یی اشهاد ایتمکده مسارعتی ایچون ینه اك مهم سبب بو ایدی. بوتون بو بویوك ذهنلر، بو ضرورتی حس ایتمشلردی. قانت دخی بو ضرورتك سائقه مقاومتسوزی ایله اورطه‌یه چیقمش وخارق‌العاده بر ذکای محیط کوسترمش اولان اعاظم زمانه‌نك بریدر؛ حتی برنجیسیدر!. دەینلر چوقدر.

بو آلمان فیلسوف مجددی، (افکار وهبیه) دعواسنی نظر دقتدن دور طوتمایه‌رق، بوتون بو مسئله‌لرك منبعنه واردی واوراده تحقیقاته قویولدی؛ لکن، اول امرده، بر (اصول méthode) احتیاجنی حس ایتمشدی: «مادامکه بالجمله معلوماتمزك تجربه محصولی اولدوغنی ادعا ایدن وار!.. ومادامکه بر قسم معلوماتمزك تجربه‌دن طوغمش اولمایوب منحصراً (عقل صرف Raison pure)دن

صادراولمش بولوندوغنی دخی ادعا ایدنلر وار!.. او حالده، اول امرده، (عقل صرف)ی تنقید ؛ وماهیتنی ، قوای مخصوصه‌سنی ، محتویات ذاتیه‌سنی تحقیق ایتمك لازمکلیر. صوکره (انائمز notre moi) ایله عالم خارجی‌نك تماس ومناسبتنده هرایکی عاملك [یعنی (نفس sujet) ایله (شئ objet) لك !] حصول علمده خدمتنی، رولنی، حصه‌سنی تعیین ایتمك اقتضا ایدر. عینی زمانده معلوماتمزك منشأی اولان تجربه‌نك شرائطی دخی تعیین وتوضیح ایدر!.. » دییه‌دوشونمشدی. مشهورجهان اولان (تنقید عقل صرف Critique de la Raison Pure) نام کتاب، بو درین دوشونجه‌نك قیمتدار محصولیدر .

فقط قانت، بویله درین درین دوشونمکه مجبورایدن سائق حقیقی، هیومك تحلیلات وتنقیداتیدر . قانت ، او وقته قدر (مدرسه فلسفه‌سی philosophie universitaire) یعنی (رسمی فلسفه)نك تأثیریله (غفلت اویقوسی)نه طالمش قالمش ایدی . علناً اعتراف ایتمشدرکه ، کندیسنی بو(sommeil dogmatique یقینیون اویقوسی)ندن ایقاظ ایدن ، هیوم اولمشدر . بیلدیکمز قانت دخی ، انجق بوخواب غفلتدن اویاندقدن صوکره صاحب مسلك ومجددقانت اوله‌بیلمشدر.

درسمز ، ابتدائی وبسیط بر قادرو حدودینی آشاماق مجبوریتی ایله مقید بولوندوغی ایچون ، مختصر کچیورم، ملاحظات ذاتیه‌می تأیید ضمننده، بویوك فیلسوفلرك آثارندن استشهاداً - ایسته‌دیکم کبی - نقلیاتده بولونه‌میورم ؛ بو ضروری‌در . لکن شو مرحله‌ده (لانکه F. A. Lauge)نك (تاریخ فلسفهٔ مادیه Histoire du Matérialisme) نام کتابنك ایکنجی جلدنده (هیوم) ایله (قانت) لك مناسبت فکریه‌سنه دائر، سرد ایدلمش بولونان مطالعات مخصوصه‌نك بر قسمنی بورایه نقل ایتمکدن کندیمی آله‌مایه‌جغم . [*]

---

[*] (آلبرت فریدریخ لانکه) ، اون طوقوزنجی عصر میلادیسنك اك نافذ النظر واك معلوماتلی فیلسوفلرندندر. (١٨٢٨)ده طوغمش و (چوریخ Zürich) و(بون Bonn)ده تربیه ایدلمشدی . اولا (قولونیا Köln) رشدیه‌سنده خواجه ، صوکره (بون)ده ، دها صوکره (چوریخ) ونهایت (ماربورغ Marbourg) دارالفنوننده

کتابنك ایکنجی جلدینك برنجی بابنده ، لانکه شویله سویلویور :

« عالم حادثاتك (محصول تفکر produit de la pensée) اولدوغنی اثبات ایتمکله ممنون ومستریح اولان فیلسوفلر [١]دن، (قانت Kant) ـ کمال وضوح وصراحتله ـ آیریلیوردی. (پروتاغوراس Protagoras) (٢)، اوعالم حادثاتده راحتسز اولمایه‌جق بر وضعیت فکریه آلمشدی : بر حقیقت مطلقه‌یه مطلع وواصل اوله‌بیلمك فکرندن تماميله فراغت ایتمش وبوتون (منظومهٔ فلسفیه système philosophique)سنی (اضافیت relativité) مدعاسی اوزرینه‌تأسیس ایله‌مشدی. [انسانه هانکی شی حقیقت کورونیورسه، انسان ایچون، حقیقت اودر ، هانکی شی (ایی bon) کورونیورسه (ایی) اودر !] دییوردی . (بارقله Berkeley) ، عالم حادثاتك موجودیت مستقله‌سنی انکار ایله مجادله ایلرکن ، ـ تضییق آلتنده قالمش اولان ـ دین وایمانه برحیات تازه نفخ ایتمك ایستیوردی ؛ اونك ایچوندرکه مقصد حقیقیسی میدانه چیقدیغی آندن اعتباراً بو آدمك فلسفه‌سی طوورر. (٣) (حسبانیون les sceptiques) یعنی ریبی فیلسوفلر، هر درلو ظواهرك حقیقتنی محو ومضمحل ایتمکله اکتفا ایدییورلر، ویالکز (عالم‌افکار le monde des idées) یعنی‌معقولات عالمندن‌وعالم حادثاتدن شبهه ایتمکله قالمیورلر ، ذهن بشرك تابع بولوندوغی (قوانین فکرت les lois de la pensée) حقنده‌ده شبهه ایدییورلر وقوانین مذکوره‌نك (علی‌الاطلاق

فلسفه معلمی بولونمش وبو شهرده هنوز کنج ایکن سرطان علتندن (١٨٧٥)ده وفات ایتمشدر . (فلسفهٔ مادیه‌نك تاریخی)نی بویوك براحاطه ووقوف ایله یازمش وماتریالیزمك چوروك تملرینی کوسترمشدر . (١) یعنی سطحی نظر تدریبیون !. (٢) (پروتاغوراس) اسکی یونان فیلسوفلرندن وسوفسطائی ظن اولونان حکمادندی. حالبوکه، پك بویوك ونافذ النظر بر فیلسوف ایدی . مشهور (بەریقله‌سی)لك عزیز دوستی وچوجوقلرینك مربی‌سی ایدی. اضافیه relativisme) مذهب‌فلسفی‌سنك پیری‌در. (٣) یعنی بوسر آکلاشیلدیغی آندن اعتباراً ارتق بارقله‌نك فلسفه‌سی انسانی جذب ایتمز، مراقنی تحریك‌ایده‌من. چونکه بالخاصه فلسفه ایچون دکل دین نصرانیتك بعضی احکامنی قورتارمق ایچون تفلسف ایتدیکی ظاهر اولور . دیمك ایستیور .

احتجاجه صالح اولماسنی la validité absolue)انکار ایدییورلر . بویله ایکن
بزم (قانت)ی شدتله صارصوب، (آلمان دارالفنونلری فلسفه‌سی la phil. des
univ. allem.) چیغیرینك خارجنه آتان آدم، بر (رِیِ sceptipue) فیلسوف
اولمشدی. هم اونی اویله بر استقامته فیرلاتمش ایدی‌که قانت سنه‌لرجه درین
درین تفکر ایدوب چالیشدقدن صوکره (تنقید عقل صرف) نام کتابی ـ اولا بوت
اثرینی !ـ وجوده کتیرمش ومقصدینه ایرمشدر. اگر، بز، قانتك (بوتون
سیستمنی تحلیل ایتمه‌رك) فکر اساسی‌سنی ـ وضوح ایله ـ قاورامق ایسترسه‌ك،
اولا (ده‌ی‌وید هیوم)دن بحث ایتمك ایجاب ایده‌جکدر .»

«هیوم، انکلتره‌نك ـ(به‌ی‌قن)، (هوبس)، (لوق) کبی ـ الك عالی متفکرینی
صیره‌سنه اصعاد ایدیله‌جك درجه‌ده؛ قدر وحیثیتی حائز بر فیلسوفدر. حتی بوتون
شو انکلیز متفکرینی میاننده عجبا برنجی موقعی اشغال ایتمکه لایق دکلی‌در؟..
سؤالی، جای ملاحظه‌در . بو آدم (۱۷۱۱) ده بر اصیل سقوچ عائله‌سندن
(ئه‌دیمبه‌ری Edimbourgh)ده طوغمشدی.(طبیعت انسان la nature humaine)
حقنده‌کی اثری دها (۱۷۳۸) تاریخنده طبع اولونوب چیقمشدی ؛ بو کتابنی
فرانسه‌ده بر استراحتگاهله ایچنده تفکراته حصر ایتدیکی زمانلر یازمشدی.........
مختلف وظائف رسمیه ایله مقید بولوندقدن صوکره پاریسه سفارت کاتبی ونهایت
ونهایت انکلتره‌ده مستشار حکومت sous secrétaire d'état) اولدی. بز، آلمانلر
ـ(غیر ارادی بر تداعی افکار assosiat. d'ideès involont.) ایله بر فیلسوف
ده‌نجه، اونی دائما بر کرسی تدریس اوزرنده شهادت پارماغنی قالدیرمش بر
حالده تصور ایتدیکمز ایچون ، انکلیز فیلسوفلری آره‌سنده بر چوق رجال
حکومت بولونماسنه بالضروره حیرت ایدرز. دها طوغروسی، انکلتره‌ده رجال
حکومتك ، بعض کره فیلسوف اولمالرینه شاشار قالیرز که بو کیفیت دها زیاده
جالب دقتدر.» [*]

[*] بوکون ینه اویله‌در. رجال حکومتدن پك چوغی فلسفه ایله مشغولدرلر . بالخاصه
(میستر بالفور) و(لورد هولده‌ین) نامدار وبویوك فیلسوفلردندر.

«هیوم ایشته بویله بر آدمدی. الی آخره !........ »

. . . .

«بوهیوم، قانت اوزرینه اویله بر (نفوذغالب influence si prépondérante) اجرا ایتمشدی‌که کوینسبرغ‌لی فیلسوف (یعنی قانت !؟) هیومك اسمنی آنجق درین بر حرمت ایله یاد ایده‌بیلیردی.» الی آخره!....

لانكه‌نك شو بر قاچ سوزینی ذکر ایتمکدن مقصدم، هیومك، صوك دور فلسفه‌سنی فتح ایتمش، ونه‌پیسته‌مولوژی‌یی صاغلام اساسلر اوزرینه بنا ایله‌مش اولدوغنه دائر ـ بو قاریکی صحیفه‌لرده ـ بیان ایتمش بولوندوغم ملاحظاتك مبالغه قبیلندن اولمادیغنی کوسترمك وقدرشناس، عالم و عادل بر آلمان فیلسوف معاصرینی شاهد کتیرمك ایچون ایدی .

قانت، هیومك تنقیدات تجربه‌سندن زیاده‌سیله اورکدوکی ایچون، نهایت بر مسلك قویم تأسیس ایتمك وفلسفه‌نك موجودیتنی قورتارمق غیرتنه دوشمشدی. مع‌مافیه بو انکلیز فیلسوفنك تأثیرندن تماميله کندینی قورتاره‌مامش و(یقینیون les dogmatiques) طرفنی التزام ایده‌مه‌مشـدر. صوك دورك بوتون فلسفـه سیستملرینی برقاره بولوط کبی احاطه ایدن (لاادریه agnostiicsme) مذهبی، قانتك فلسفه‌سندن طوغمش، و ـ بو سفر ـ بك قوتلی طوغمشدر. اسکی (حسبانیون les sceptiques) ك ـ علی‌الاکثر اساسسز و سفسطی بر شکلده ـ سرد ایده‌کلدکاری اعتراضاته بدل ، قانت، قوی و آهنکدار بر صورتده (آغنوستی‌سیزم) احکامنی ترتیب وتنسیق ایتمش؛ احکام مذکوره‌یی (اضافیت علم) و (عجز بشر) زمیننـه استناد ایله‌مشدر . بوکا موفق اوله‌بیلمك ایچون (وسائط علممز les moyens de nos connais·) ك (حدود طبیعیه limites naturelles) سنی تحقیق ایتمش وبوتون معلوماتمزك (انفسی) بر ماهیتده اولدوغنی کوسترمش؛ (زمان) و (مکان) ك خارجده آفاقی اوله‌رق موجود بولونماسنی انکار ایتمش ؛ مع‌مافیه بو ارکانك (بنیهٔ ذهنیه‌مز notre constitution mentale) دن متولد برر (شکل forme) و (علم تحدسی connaissance intuitive) نك برر (طور modalité) ی اولدوغنی ادعا ایله‌مشدر. یعنی خارجده زمان ومکان نامنه مستقل بر شیلر یوقدر. زمان

ومكان انفسی الطبیعه اولمقله برابر اشیا وحتی افکار نوعندن‌ده دکلدر . انجق اونلر تحدسات وتفکرا تمزك نوعما قالبلری‌در. ذهنمزك بنیهٔ تشکلی اقتضاسندن اوله‌رق، هرنه حس ایدرسه‌ك، هر نه‌دوشونورسه‌ك مطلقا مکان وزمان ظرفنده حس ایدر ودوشونورز. بوتون محصولات وجدانیه‌مز، بو ایکی شرط عمومی‌یه تابع اوله‌رق تولد ایدر وبو ایکی شکل عمومی ایچنده طوغار . او سببله‌درکه هر نه تصور ایدرسه‌ك بهمه‌حال اونی بر مکانده تصور ایتمکدن قورتوله‌مایز وبر زمان جریانی ایچنده دوشونمکدن فارغ اوله‌مایز. بناءً علیه زمان ومکان اشیای خارجیه‌نك کیفیاتندن دکلدر ؛ احتساساتمز نوعندن‌ده بر شی دکلدر. یالکز ذهنمزك بنیه‌سی یعنی خلقتی اقتضاسی‌در. ذهنمز، اوصورتله یاپیلمش، تورولمش وتشکل ایتمشدرکه زمانسز مکانسز هیچ برشی حس ایده‌مز، هیچ برشی تصور ایده‌مز، هیچ بر شی دوشونه‌مز. اویله اولونجه محقق بر (حقایق اشیا عالمی le monde des choses en soi) واردر . فقط مادامکه علممز ، تشکلات عضویه‌مزه تابع وعضویت مخصوصه‌مزله صیقی صیقی‌یه علاقه‌داردر، بز حقایق اشیایی بیله‌مه‌یز. او عالمی (حد ذاتنده اولدوغی کبی ! tel qu'il est en soi) کوره‌مه‌یز. وسائط ادراکمز بزه او عالمك وجودندن نه قدر ونه صورتله خبر ویره‌بیلیرسه بزم ایچون ممکن اولان علم انجق بو قدرندن وبو درلوسندن عبارتدر. باکه باشقه درلو یارادلمش اولسه یدق عینی عالم حقیقی‌یی باشقه درلو تلقی ایدر، باشقه صورتده کوروردك!... شیمدیکی حالده برشیئی بریرده متحیز کورویورز؛ فقط وجود مطلق ، حقیقتاً مکانه مفتقردرده، اوکوردوکمز شی ــ حد ذاتنده !... ــ بر یرده متحیزدر ، دییه اونی اویله کورمیورز ؛ هر نه کوره‌بیلیرسه‌ك، اونی بهمه‌حال بر یرده متحیز کورمك، ذهنمزك و(ملکهٔ ادراکمزك faculté perceptive) برقانون طبیعی‌سی‌درده، اونك ایچون هر کوردوکمزی بالضروره بر محلده کورویورز. شو تقدیرجه (مکان) ، (حیز)، (محل)، برشیئك کندی کیفیاتندن دکل، اونی ادراك واستحضار (représenter) ایدن ذهنمزك فارغ اوله‌مادیغی بر(طور استحضار mode de représentation)در. تصورمزك بر (شرط لابدی condition sine qua non) وضروریسی‌در. بزدن دهامکمل

مخلوقات تصور ایدیله‌بیلیرکه ادراك وتعقل‌ده زمـان ومكان قیدیله مقیـد اولمایابیلیرلر. [*]

الی آخره !...

مواقع مخصوصه‌سنده ازومی قدر شرح وتفصیله مجبور بولونه‌جق‌اولدوغم بو بویوك ومشهور فلسفه سیستملرندن ـ شوراده مختصراً ـ بحث‌ایتمكده مضطر قالیشمه سبب ، بو تفكرات وتصورانك ینه كیفیات مسئلهٔ اصلیه‌سیله علاقه‌سنی ابراز ایتمك‌وبوندن صوكره كله‌جك بابلرده مناقشه ایده‌جكمز اختلافات‌مذهبیه مسائلنه قارشی ذهنكزی حاضرلامقدر . پك مختصر بر صورتده وانجق قسماً عرض ایتدیكم شو ملاحظـاتی تحلیل ایدرسه‌كز قانتك ، جریان بحثی نه‌درلو اداره ایتمش وكیفیات اولی مسئله‌سنی نه‌شكله قویمش وتكمیل بو مناقشاتی‌نصل بوسبوتون یكی بر وادی‌یه سوق ایده‌بیلمش اولدوغنی ـ كندی كندیكزه! ـ كشف ایده‌بیلیرسكز؛ قانتك نصل، نیچون‌وهانكی زمین‌ده بر(مجددnovateur) اولدوغنی‌ده آكلارسكز .

آكلارسكزكه مكانك خارجده مستقل بر شی اولماسی ، یعنی (آفاقیتی objectivité)نی رد وانكار ایدن قانت، (شكل) و(مقاومت)ی ماده‌نك كیفیات ذاتیه‌سی اوله‌رق قبول ایده‌مزدی. بو امتناعك پك ضروری ومنطقی بر سببی واردركه هركس دوشونجه اونی كشـف ایده‌بیلیر : شـكل ، انجق مكانده اوله‌بیلیر ؛ چونكه (حیّز) ایله تعین ایدر . (حیز) دیمك ، (مكان محدود espace limitée) دیمكدر. مكان ، (بذاته en soi) خارجده موجود برشی اوله‌رق قبول ایدیله‌مزسه، اونك انجق بر(قسم محدود)ی، بر (مقدار معین)ی اولان (شكل)ك، خارجده‌استقلال وجودنی ادعا ویاخود تسلیم ایتمك ممتنع‌در. كذلك (مقاومت) ایچون دخی عیناً بوامتناع واردر. واقعا مقاومت دیدیكمز كیفیت معلومه‌نك مكان ایله طوغرودن طوغرویه برمناسبتی یوقدر كبی كورو-نور. فقط مقاومت، حین تصادم‌ده (یعنی ایكی شی بربرینه چارپدیغی زمان!) عدم تنافذ دیمك‌در. بوده‌ایكی شیئك، عینی‌زمانده عینی مكانی اشغال ایده‌مه‌مه‌سی

[*] بزم قینالی زاده علی افندی مرحوم دخی عیناً بویله بر فكر بیان ایتمشدر.

دیمکدر. اوتقدیرجه عدم تنافذ تصوری، ینه ماده سز ومکانسز اولەماز. نتەکیم ماده‌یی مکاندن منزه ومعرا تصور ایده‌بیلمك دخی ذهن بشرك قدرتی خارجنده‌در. باقیکز شیمدی: قانت، (خارجده مکان یوقدر !) دیمش؛ بو، یکی بر ادعا دکلدر. اسکی هند فلاسفهٔ صوفیه‌سی وبزم شرق صوفیونی وبوتون (ایده‌آلیست)لر، بو ادعاده بولونمشلر وزمان ومکانی بر (شعبدهٔ حسیه phantasmagorie des sens)، یعنی غلط حسك بر غریب فسونی کبی تلقی ایتمشلردی. قانت، برنجی ادعاده اسلاف ایله اتفاق ایتدیکی حالده ایکنجی ادعایی قبول ایتمیور: (خارجده مکان یوقدر ؛ فقط خارجده تلقی ایتدیکمز مکان وزمان، بر شعبدهٔ حسیه دخی دکلدر. اونلر (تحدس intuition) و(مدرکه entendement)ك قانونلری‌در. دوشونجه‌لرمزك، طویغولرمزك قالبلری‌در. اونك ایچون ذهنمزك بنیهٔ تشکلی اقتضاسندندرلر. بز، او صورتله یارادلمشز وذهنمز او وجهله تشکل ایتمشدرکه نه حس ایدر، نه دوشونورسه‌ك اونی بهمه حال بر مکان ظرفنده وبر زمان جریانی ایچنده حس ایدر وانجق اویله دوشونه‌بیلیرز. بو ایکی قانون، حیات وجدانیه‌مزك باشلیجه ایکی (شرط اساسی conditions essentielles)ـسی‌در. وجدان، شعور، بەلیرمکه باشلادیغی کبی، هر حس وهر دوشونجه مکان کسوه‌سنه بورونور وزمان جریاننه تابع کورونور. باشقه چاره، باشقه امکان یوقدر.

بویله محاکمه ایدیلنجه کیفیات اولی وثانیه فرقی قالماز؛ حتی بو مسئله شکل سابق واصلیسی اوزره قالەماز. فضه اولەرق، خارجده بر وجود مستقل قبول ایدوب ایتمه‌مکله قانتك شو نظریه‌سی متأثر اولماز. زیرا مادامکه مکان وزمان، بزم کندی ذهنمزك بنیهٔ تشکلندن منبعث برر (modalité طور ادراك وشرط تصور) ایمش؛ یاخود کندی تعبیر مخصوصنجه (formes de l'intuition صور تحدس) ایمش؛ خارجده مستقلاً موجود اولەماز؛ فقط بر (غریب فسون ونیرنك une étrange hallucination)، بر (غلط حس illusion des sens)ده اولەماز. بالعکس حیات وجدانیه‌مزك قوانین طبیعه واساسیه‌سی‌در. لکن انجق بزه، بزم کبی یارادلمش انسانلره مخصوص قانونلردر.

بناءً علیه ینه خارجده وعالم حقیقتده بر (وجود مطلق être absolu) اوله‌بیلیر؛ فقط او وجود مطلقك بهمه‌حال ، (شكل) و (مقاومت) نامنه بر طاقم كیفیات ذاتیه‌سی اولمق لازمكلمز. نته‌كیم ، قانت وجود مطلقی وعلی‌الانفراد (حقایق اشیا les choses en soi) ی قطعیاً قبول ایتمش ، فقط اونلرك زمان ومكان ، شكل ومقاومت ایله متكیف وعلاقه‌دار اولماسی احتمالنی شدتله نفی وانكار ایلمشدر. حتی زمان ومكانك انجق بزه وبزم شوحالمزه مخصوص (قوانین فكرت les loi de la pensée) دن اولدوغنی قبول ایتدیكی ایچون [بزدن دها زیاده كامل یارادلمش مخلوقات تصور اولونه‌بیلیر واونلرك ــ بزم كبی بالضروره ــ زمان ومكان ایله مقید اولمایه‌رق حس ایده‌بیلمه‌لری ، دوشونه‌بیلمه‌لری ده تصور اولونه‌بیلیر !] دیمشدر .

سزه ــ نه‌ویره جویره كوسترەرك ــ هر زاویه‌سندن عرض ایتمك ایسته‌دیكم شو مسئله‌نك مناقشه‌سندن آكلیورسكزكه ، قانت ، اسكی جریانه نهایت ویرمش وبو كیفیات مسئله‌سنی ، بوسبوتون باشقه بر شكله افراغ ایتمشدر . كندیسندن اول ، (كیفیات اولانی قبول ویا رد ایتمك ، عالم خارجینك استقلال وجودینی قبول ویا رد ایتمك) دیمك ایدی . چونكه كیفیات اولی مكانه محتاج ومفتقر كورونیوردی . قبول ایدنلر مكانك (آفاقی برشی) اولدوغنی تسلیم ایتمش اولویورلردی . رد ایدنلر مكانك بر (شعبدهٔ حس) اولدوغنی ادعا ایتمش اولویورلردی . قانت ، مكانه بوسبوتون باشقه بر ماهیت ویرمكله بو كیفیات مسئله‌سنی ، بو (قیاس مقسم dilemme) ك دائرهٔ حبسندن قورتارمشدر. بناءً علیه كیفیات اولانی رد ایدوب ایتمه‌مكله حقایق اشیانی ووجود مطلقی رد ایدوب ایتمه‌مك آره‌سنده رابطه قالمامشدر . قانتك اك اهمیتلی كشفیاتندن بری ایشته بودر. انكلیز فلسفه‌سنك اك زیاده اعتراضنی جلب ایدن نقطه دخی بودر. [*]

قانتك ایزندن آیرلمایه‌رق یوروین وصوكره باشلی باشنه بر فلسفه تأسیس ایدن مشهور (آرتور شوپنهاوەر Arthur Schopenhauer) ، بو مسئله‌یی

[*] بومناقشات زمان ومكانك ماهیت ذاتیه‌سنه عائد بولوندوغی ایچون كتابمزك ایكنجی جلدینی تشكیل ایده‌جك اولان (مبحث وجود ontologie) قسمنه ترك وحواله اولونمشدر.

تذكر ايدركن قانتك سياق نظرندن آيرلمامشدر . بو فيلسوف ، (سـپينوزا
Spinoza)نك (جوهر ممتد = substantia extensa = substance étendue)
يعني ماده ، (جوهر متفكر = substantia cogitans = substance pen-
sante) يعني روح حقنده‌كي ملاحظات معروفه‌سني تنقيد ايتديكي صيرده ، امتدادك
يعني مكانك صرف (اسـتحضاري représentatif) و انفسي برشي اولدوغني
ادعا ايديور : « بز ، اشيايي انجق ممتد ، يعني ابعاد ثلثه‌يي حائز اوله‌رق تصور
واستحضار ايده‌بيليرز . يعني باشقه درلو حس ايده‌مه‌يز . دوشونه‌مه‌يز . فقط
بو انفسي برشيدر . مسئله اوراده دكل ، بزم استحضارات وتصوراتمز خارجنده ،
ممتد وابعاد ثلثه‌يي حائز برشي وارميدر ؟ . يوقميدر ؟.. حتي علي الاطلاق برشي
وارميدر ؟.. اوني بيلمكدر ! قانت — رد ايديله‌مز بر درجهٔ قطعيت ايله —
اثبات ايتمشدركه ، امتداد ، بزم ذهنمزك قابليت استحضاريه‌سنه مربوط برطرز
ادراكدر . مكان دخي امتدادك برشكليدر . او حالده ذهنمز خارجنده امتداد
يوقدر ؛ امتداد اولمايچه شو عالم ماديانكده اصلي فصلي يوقدر . » ديبور وينه
عادي ايده‌آليزمه دوشويور . [*]

بر باشقه يرده دخي : « اصل كيفيات اولي ده‌نيلن شيلر كيفيات ثانيه‌در .
بالعكس كيفيات ثانيه ديديكمز احساسات ، اقدمدر . بناءً عليه بو تعبيرلرك نسبت
مضموننی آلت اوست ايتمه‌لي : برنجيلره (ثانيه) ، ايكنجيلره ده (اولي) ديه‌ملي !.»
ديبور .

ديديكي — بو سفر — پك جديدر . چونكه قوقو حس ايتمك ، رنك
كورمك ، ديل ايله برشي طاتمق ، زمان ومكان حقنده بر فكر حاصل ايتمكدن
اقدمدر . سلسلهٔ عضويت ايچونده بويله‌در ؛ انسانك تكاملي ايچونده بويله‌در .
شبهه يوقدركه برچوجوق كيفيات اولي حقنده برفكر حاصل ايده‌بيلمك ايچون ،
خيلي تكامل ايتمش و(مجردات فكريه)يه قابليت اكتساب ايده‌جك درجه‌يي
بولمش اولمالي‌در . حالبوكه كيفيات ثانيه‌يي طوغار طوغماز ادراك ايدر .

چوق فيلسوفلر ، حتي بوتون ايده‌آليستلر شوپنهاورك فكرنده‌درلر .

---

[*] (Parerga und Paralipomena) نام رساله‌سنده بو سوزلر مندرجدر.

هر شیدن اول حرکتی ادراك ایتمکه باشلادیغمزی وابعاد ثلثه وجهات و مقاومت حسلرینك حرکت حسندن (یاواش یاواش) تولد ایتمش اولدوغنی قوتله ادعا ایدییورلر .

پسیقولوژی علمی بو ادعایی جدیتله تلقی ایدییور .

بناءً علیه کیفیات اولی وثانیه مسئله‌سنی صرف انفسی تلقی ایدرك آلت اوست ایله‌ین شوپنهاوئه‌ر، اونلر آره‌سنده‌کی فرقی ـ اعتباری ـ اولمق اوزره قبول ایدوب اسکی تقسیمه قطعاً اهمیت ویرمه‌مشدر؛ یاقینده کوره‌جکز که بویله دوشونن فیلسوفلر پك چوقدر . مع مافیه ، (ماتریالیزم) فلسفه‌سنه زیاده‌سیله دشمن بر (ایده‌آلیست) اولمقله برابر شدتله منکر وملحد اولان بوغریب آلمان فیلسوفی عالم حادثاتی ، صرف انفسی اوله‌رق تلقی ایتمش وبونکله قناعت ایتمه‌یوب، یعنی (phénoménisme) دائره‌سنده قالمایوب ، شو عالم شهود ضمننده (وجود مطلق) نامنه بر وارلق قبول ایتمشدرکه، حادثاتك سبب موجبی‌در ؛ لکن الله دکلدر. یالکز بر(قوت)درکه، بو فیلسوف اوکا (ارادت = wille = volonté) دییور. وهر درلو صفات الوهیتدن معرا اوله‌رق تصور ایتدیکی بو (قدرت کلیه)نك (قیومیت وصمدانیت aséité)ندن بحث ایتدیکی حالده، ادیانك وکتب مقدسه‌نك خالقنی انکار ایدییور .

شوپنهاوئه‌رك بو فکر غریبی وبو طور عجیبی ـ بر چوق وجهله ـ شایان دقتدر . (انکار عنادی)سنه رغماً ینه بر (وجود مطلق) قبول ایتمکده‌کی اضطرارندن صرف نظر ، او وجود مطلقی (ارادت) صورتنده تلقی ایتمه‌سی مهمدر . اولا بزم کندی شخصیتمزده اساس اولان شی، (صور فکریه = formes de la pensée) دکل (ارادت volonté)در. بزم انائیتمزك مابه‌القیامی انجق او قدرتدر. عالم حادثاتك جوهر اصلیسنی تشکیل ایدن (حقیقت اشیا) دخی اویله بر قدرت اولوتجه ، بوتون ذوی‌الحیات کندی روحلریله؛ بوتون مادیات، حرکته قابلیتلریله او ارادت کلیه‌یی تمثیل ایدییورلر واونکله تماس دائمی‌ده بولونویورلر دیمکدر [*] .

---

[*] بو سیاق نظر، اسکی هند فیلسوفلرینك وبزم صوفیه‌نك اعتقادینه بکزر بر (نظریهٔ

ثانیاً، هرشیئك جوهر اصلی‌سی بر (قدرت مطلقه) اولونجه، ارتق اوكا كیفیات اولی نامیله بعضی (تطورات وجود modalités d'existence) اسناد ایتمك عبث اولور. چونكه (قوت) و(قدرت)، شكل هندسی‌یه، مقاومته مفتقر دكلدر. بو اوصاف انجق مادی‌الطبیعه اولان بر وارلقده آرانیلیر.

آكلاشیلیوركه وجود مطلق مسئله‌سنده ارادتی (ـكه شوپنهاوئور لساننده قوت دیمكدر!ـ)، جوهر اصلی اوله‌رق قبول ایتمكله یعنی مابعدالطبیعیات بحثنده (قوانیه = dynamisme) مذهبنی ترجیح ایتمكله شوپنهاوئور ، كیفیات اولی وثانیه مسئله‌لرینی بر طرف ایتمش ، حكمدن اسقاط ایله‌مش واو دائرهٔ مضیقه خارجنه چیقه‌بیلمشدر.

ایشته بوده شوپنهاوئورك كندی كشفی‌در. حتی كندیسی بالذات بو كشفنـه بویوك بر قیمت ویرییور و(افلاطون) ایله (قانت)دن بشقه كیمسه‌یی بكنمه‌ین بو مغرور المان فیلسوفی: (ایشته قانتك الكمهم قصوری بوحقیقتدن غافل قالمش اولماسی ایدی ؛ اونی‌ده بن كشف ایتـدم وقانتك فلسفـه‌سنی اصلاح وا كمال ایله‌دم!) دییور.

المـان فلسفه‌سنك جریانی قانت وشوپنهاوئورك تاثیریله بویله بر استقـامت جدیده آله‌رق، كیفیات مناقشه‌سنی قوری بر ساحلده ترك ایتدیكی حالده، انكلیز فلسفه‌سی (حادثیه phénoménisme) و(اضافیه relativisme) دائره‌سندن آیرلمایه‌رق جریان طبیعیسنده دوام ایله تكامل ایتمش وبالضروره ـ او اسكی ـ كیفیات مسئله‌سنی اورتوب براقه‌مامشدر . حتی شوپنهاوئورك وفاتندن خیلی سنه‌لر صوكره ینه بو مسئله حقنده (سر ویلیام هاملتن Sir W. Hamilton) اوزون اوزادی‌یه ملاحظات بیان ایتمش وبونكده وفاتی متعـاقب (جون ستوئه‌ت میل I. S. Mill) ، (هـاملتنك فلسفه‌سنی تنقید وتدقیق) ایچون قوصقوجه

علم)نی . شوپنهاوئور ، پك اوقومش ومعلومات متنوعه اكتساب ایتمش فیلسوفلردن بری ایدی. هندك (Upanishâd) و(Vedantâ) نامیله معروف اولان مخلدات آثارینی دقتله تتبع ایتمشدی. اونلرك (ایده‌آلیست) فلسفه‌سنی زیاده‌سیله تحسین ایدییور واوروپا فلسفه‌سنه ترجیح ایلیور .

بر اثر یازمشدی. [*] میلك الك مهم براثر فلسفی سیده بودر. میل، بوکتابنده (هاملتن)ك تناقضلرینی اورطه‌یه قویه‌رق فلسفه‌سنی شدتله‌ردایدییور. وتناقضك الك بویوکنی کیفیات اولی بحثنده بولونیور.

بوکتابی (میل)، (هاملتن) ك وفاتندن صوکره یازمش اولدوغی ایچون، هاملتن جوابه‌قادر اوله‌مازدی. فقط اونك باشلیجه شاکردی راهب‌وفیلسوف (مه‌نسه‌ل Rev. Mansel) ، میلك اعتراضاتنه جواب ویره‌رك خواجه‌سنی مدافعه ایتمکه چالیشمشدی. بونك اوزرینه عالم عرفان چالقالاتمش وبلای باشلی فیلسوفلردن یکرمی ، یکرمی بش کیشی بحثه قاریشمشدر. بونلردن کیمیسی مفصل مقاله‌لر یازه‌رق ، کیمیسی آیریجه کتاب نشر ایده‌رك بر طرفی التزام ایتمشدر. فقط بو مناقشه‌نك زمینی تشکیل ایدن اساس بحث ، ینه (کیفیات مسئله‌سی) ایدی .

بوندنده خلاصةً بر فکر ویروب باشقه بر بابه کچه‌یم :

سرویلیام هاملتن ، اساساً سقوچیالی ایدی. بناءً علیه اول امرده (سقوچ فلسفه‌سی)نی لایقیله تحقیق وتتبع ایتمش وماهیتنی تعیین ، قصورلرینی تنقید واصلاح ایده‌بیلمك ایچون بو(مدرسه école)نك مؤسسی والك نامدار فیلسوفی اولان (Thomas Reid)ك آثار فلسفیه‌سنی شرح وتحلیل ایله‌مشدی. برقاچ دفعه سویله‌مش اولدوغم وجهله تاریخ فلسفه‌ده بویوك براحاطهٔ علمیه کوسترمش اولان بومعلم فیلسوفك باشلیجه اثری (ره‌ید حقنده محاضرات Dissertations on Reid) نام کتابیدر. هاملتن برچوق افکارفلسفیه‌سنی بوکتابه ـ ملاحظات، حواشی وتنقیدات صورتنده ـ درج ایتمشدر . حتی ـ مع التأسف ـ ملاحظات مخصوصه‌سنی اکمال ایده‌مه‌دن وفات ایتمشدر .

---

[*] بو مهم کتاب هرلسان مدنی‌یه ترجمه اولنمشدر. اسمی بودر : (Examination of the philosophy of Sir W. Hamilton) آلتی یوز صحیفه‌دن آز اولمایان بو اثرده فلسفه‌نك، منطقك وپسیقولوژینك الك اینجه والك غامض مسئله‌لری، بویوك بر نفوذ نظرله تحلیل ایدلمشدر. میل بورادهکندی نظریهٔ علمیه‌سنی ده ـ بالوسیله ـ بسط ایتمشدر.

بو كتاب تتبع اولونورسه كورولويوركه هاملتن، هرشيدن زياده (مبحث معرفت) جهتنى تنويره صرف همت ايتمش و(نظريهٔ علم Théorie de la connais.) مسئلهسيله جدى بر صورتده اوغراشمش حتى بو خصوصده (وجدانك شهادتى Le témeignage de la conscience)نى اساسى اتخاذ ايدرك مذاهب فلسفيه‌نك تصنيف طبيعى‌سنى دخى يابمشدر. كنديسنك فلسفه‌سى دخى بو تتبعاتنك نتيجه‌سنده حاصل ايتمش اولدوغى اعتقاد ضرورى اوزرينه مؤسسدر.

هاملتن (رەيد)ك نظريهٔ معرفتنى تنقيد ايدركن ، ـ سقوچ فلسفه‌سنك پيرى اولان ـ بو آدمك افكارندن متأثر اولمش ، وخصوصا كيفيات مسئله‌سنى پارماغنه طولايه‌رق ايىدن ايى مناقشاته كيريشمش وفقط ـ لايقيله تتبع ايتمش بولوندوغى ـ قانتـكده نفوذ معنويتدن كنديى قورتاره‌مامشدر . حالبوكه (بەى‌قن) و(هوبس)دنبرى مستقل و(تدريى empirique) بر نقطهٔ نظر تعقيب ايدن وبو استقامته كوره بر وادىٔ جريان آچوب كيدن انكليز فلسفه‌سندن، قانتك نصل آيرلديغنى ونيچون آيرلديغنى ـ برازيوقاريده David Hume بحثنده ـ مختصراً عرض ايتمشدم. بناءً عليه قنت‌دنبرى آلمان وانكليز فلسفه‌سى زمان ومكان بحثنده وبو اركانه تابع اولان كيفيات مسئله‌سنده برچوق وجهله متباين نقطه‌لر ابراز ايتمشلردى . واقعا هرايكى فلسفه دخى ـ تحليلات پسيقولوژيه analyses psychologiques)نى اصولده رهبر اتخاذ ايتمكله ، نهايت (حادثيه phénoménisme) و(اضافيه relativisme) زمينده برله‌شوب قرار قيلمشلر ، و(حادثاتدن باشقه برشى بيله‌ميه‌جكمزى) متفقاً اعتراف ايدرك مابعدالطبيعيات مسائلنده (آغنوستيسيزم، يعنى لاادريه) دستورينه صيقى صيقى‌يه صارلمشلردى . معمافيه عينى نتيجه‌لره ـ بالضروره ـ پيوسته اولان هر ايكى طرف دخى باشقه باشقه واديلر تعقيب ايدرك بو حدوده وارمشلردى . سياق نظرده ومسائل متفرعه‌ده ينه آرەده بر چوق اختلافات واردى . بوندن طولايى‌دركه يا برطرفى، ياخود ديكرطرفى تماماً وطاقيله التزام‌ايتمك لازمكليردى. آره يرده ـ حل وتسويه اولونمامش ـ برچوق‌اختلافات وارايكن، واختلافات

مذكوره اساسلرده مباينت نظردن تولد ايتمش بولونيوركن آلمان وانكليز فلسفه‌سنى تأليفه قالقيشمق بر چوق محظوراتى وتنقيدات محققه‌يى دعوت ايده‌بيليردى.

ايشته بر طرفدن (رەيد)ك ، ديكر طرفدن‌ده (قانت)ك نفوذ وتأثيرينه طوتولان هاملتن، انكليز وآلمان فلسفه‌سنك آره‌سنده صيقيشدى قالدى و(هيوم)ك آچمش اولدوغى چيغيردن آيرلمايه‌رق ، انكليز فلسفه‌سنى اعلا واكمال ايدن (جون ستوئه‌ت ميل Mill)ك موخذات شديده‌سنه وسيله ويردى .

بو سويله‌دكلرمى شيمدى ايضاح ايده‌جكم وكوره‌جكسكزكه بونده ينه مركز ثقلت ونقطهٔ استناد، كيفيات اولى وثانيه مسئله‌سيدر. بوتون بحثاونك اطرافنده دوران ايدييور . بوتون مبناى مناقشه اوكا استناد ايدييور !.

سرويليام هاميلتون محرراتنده وبالخاصه(Discussions مناقشات) نامنده‌كى كتابنده و(Reid) حقنده يازمش اولديغى (Dissertations محاضرات)نده مذاهب فلسفيه‌نك طبيعى بر تصنيفنى ياپمش وبونده وجدانك شهادتنى اساس طوتمشدى . مذاهب مختلفه ومشهوره‌يى تنقيد واكثريتله رد ايدركن كندنجه مقبول وملتزم اولان مذهب مخصوصه كوره بر نظريهٔ علميه بيان ايدييور . صراحتاً آكلاشيليوركه بوفيلسوف (ثنائيهٔ طبيعيه Dualisme naturel) مذهبنى تصديق ايدييور . واقعا كنديسى قانت ايله رەيد آراسنده بر موقع طوتمش ، فقط هر ايكيسنك‌ده تأثيرندن قورتوله‌مامش اولديغى ايچون اولا اضافيوندندر. «بزم ادراك ايده‌بيله‌جكمز حقايقك جمله‌سى ده هم بزه نسبتله هم ده ادراك اولونان شيلرك يكديكرينه نسبتله اضافيدر . بناءً عليه بز يالكز صور حادثاته واونلر آراسنده جايكير اولان روابط مطردەيه يعنى او حادثاتك قانونلرينه مطلع اوله‌بيليرز . بوندن ايلرى كيتمك احتمالى يوقدر . بز وارلغك دائما بر شيله مقيد ومشروط اولان صور حسيه ومعقوله‌سنى ادراك ايده‌بيليرز . وجود مطلق حقنده هيچ بر فكر پيدا ايده‌مه‌يز . حتى بوندن مكمل يارادلمش اولسه‌يدق دخى ينه بيلوب بيله‌جكمز حادثات قبيلندن اولوردى . بالخاصه وجدان ، يعنى شعور ايكى عنصر علمك تقابلى سايه‌سنده ممكن اوله‌بيلير . بريسى (انا Le moi)، ديكرى(غيرانا Le non moi)در. الك جزئى بر (فعل شعور acte de

conscience)ده بیله بو ایکی عنصر حاضردر ویکدیکرینه مربوط اولمقله برابر متقابلدر. انسان نه وقت وجدانی یوقلارسه کندینی و کندندن غیری برشیئك موجودیتنی بر آنده وعینی وضوح وصراحتله ادراك ایدر . یالکز بنلکی ادراك ایتمك ممکن اوله‌مدیغی کبی کندی بنلکنه شعور حاصل ایتمه‌دن، ماده‌نك موجودیتنی حس ایتمك دخی اونسبتده ممتنعدر ، دییور . بناءً علیه اضافیوندن اولمقله برابر بو آدم عینی زمانده (حادثیون phénoménistes)دن ومابعدالطبیعیات مسئله‌سنده لاادرییوندندر که بو ده ضروریدر چونکه بو اوچ مسلك عینی مبدأدن نشئت ایدر وبربرینی طوتار .

هامیلتون (اضافیت علم بشر) ترکیبیله شهرت بولان بو مذهب فلسفی‌یه او قدر اهمیت ویرمش وعلم بشرك حدودینی اوقدر صیقی صیقی‌یه تعیین ایتمك ایسته‌مشدی که اللهك بیله طوغرودن طوغرویه وهیچ بر وجهله ادراك وتصور اولونه‌مایه‌جغنی ، یالکز وارلغنی وجداناً تسلیم وتصدیق ایتمك لزومی محقق بولوندیغنی وفقط بو لزومك برعلمه مقارن اولمقدن زیاده (ایمان foi)ه مستند برقناعت وجدانیه‌دن عبارت اولدیغنی ادعا ایله‌مشدر . فرانسز فلاسفهٔ روحیو-نندن مشهور (ویقتور قوزه‌ن) اضافیت علم بشری تسلیم ایتمکله برابر اللهك طوغرودن طوغرویه کشف ضمیر ایله ادراك اولونه‌بیله‌جکنی دخی ادعا ایله‌مش وبو مسئله‌ده صوفیه کبی دوشونمشدی . هامیلتون معاصری اولان بو فرانسز فیلسوفنی شو ادعاسندن طولایی تنقید ، تخطئه ورد ایدییور وده‌مین عرض ایتدیکم ملاحظاتك بر قسمنی او ردیه‌سنده ایضاحات کافیه ایله سرد ایدییور .

اضافیت علم بشر بحثنده بودرجه صیقی وقطعی طاورانان هامیلتون، کیفیات بحثنه کلنجه یالکز اولی وثانیه فرقی ایله اکتفا ایتمه‌یه‌رك بر اوچنجی صنف کیفیات دخی دوشونیور و(ثانویهٔ اولی = secondo-primaires) نامیله آرایه صیقشدیرییور . بوندن اولکی صحیفه‌لرده بو انکلیز فیلسوفنك شو خصو-صده‌کی افکارینی مختصراً اولسون عرض ایتمش وهربرت سپه‌نسرك دخی بو مسئله‌ده تماماً هامیلتونه اتباع ایتمش اولدیغنی کوسترمشدم. فقط هامیلتون فضله اوله‌رق ادعا ایدییور که‌ده کیفیات اولی ، یعنی مقاومت ، امتداد وشکل خارجده

مستقلاً موجود بولونان ماده‌یه عائد واونده حقیقتاً موجود کیفیات اصلیه‌دندر.
بز او کیفیاتی طوغرودن طوغرویه ادراك ایتمکده‌یز . المزی یازی ماصه‌سنه
قویدیغمز کبی بوماده‌نك شکلنی، امتدادینی وبزه مقاومت ایدوب قارشی قویدیغنی
یکیدن حس ایدر ، آکلار وبو حقیقتی تسلیم ایلرز،» دییور .

جون ستوارت میل هامیلتونی بو نقطه‌ده یاقه‌لایور وبو وسیله ایله اوزون
بر مناقشه‌یه میدان آچیور :

(هامیلتونك فلسفه‌سی تنقید وتدقیق) نامیله یازمش اولدیغی کتاب مهمك
بالخاصه ۱۳ نجی باب مفصلی مختصراً کیفیات اولی مسئله‌سنی موضوع بحث ایدییور
وکوستریبور که بوتون اختلافاتك اساسی بو مسئله‌یی صور مختلفه اوزره تلقی
وحل ایتمکه چالیشمقدر .

بو کتابنده بك درین ملاحظات پسیقولوژیه‌یه ومسائل بعدالطبیعیه‌یه کیریشن
جون ستوارت میلك سوزلرینی بورایه نقل ایده‌جك دکلم . یالکز ردیه‌سنده
اساسی تشکیل ایدن وهامیلتونك تناقضنی میدانه‌قویان دلیلی مختصراً سزه عرض
ایده‌جکم .

میل وجدانی کندی نقطهٔ نظرندن اولا تحلیل ایدییور . اینجه‌دن اینجه
وادیلره دوکوله‌رك کوسترمك ایسته‌یور که «وجدانك باشلیجه محتویاتنی وشعورك
ایکی عنصر متقابلنی تشکیل ایدن (انائیت) حسی ایله (غیر انائیت) حسی بزده
یاواش یاواش تکمل ایتمش ونهایت بر برندن آیرلمشدر. حیاتمزه ، نشو ونمامزه
تعلق اولان حسیات صمیمیه‌نك مطرد بر صورتده تکرری بزده (sujet نفس)
حسنی تولید ایتمش، حیاتمزله طوغرودن طوغرویه علاقه‌سی اولمایان احساساتك
ینه مطرد بر صورتده تکرری دخی (objet شی)، (غیرانا non moi)حسنی وجوده
کتیرمشدر. اکثر فیلسوفلرك کیفیات ثالیه دیدکاری طویغولر برنجی حس ایله یعنی،
(sujet نفس) ایله علاقه‌دار اردر. کیفیات اولی دیدکاری طویغولرده ایکنجی حس
ایله یعنی (objet شی) ایله طوغرودن طوغرویه مناسبتده‌در. حتی بزم یالکز حس
شامه‌مز، ذائقه‌مز وسامعه‌مز اولسه‌یدی وفقط بر حسك وقوعی بهمه‌حال دیکر
حسلرله مترافق بولونسه‌یدی، بز او حالده بیله بر شیئه، یعنی خارجده مستقلاً موجود

بر جوهره، بر مادهیه اینانهبیلهجکدك. بوکونکی حالمزده مقاومت حسی بوتون حسیات سائرهنك (نوه noyau)سنی، زمین اساسیسنی تشکیل ایدییور وبز اوکا بناءً احساسات سائرهیی مقاوم برشیئه عطف ایتمکده مجبور بولونیورز. وبناءً علیه خارجده کندی باشنه موجود مقاوم بر شیئك حقیقتنه اینانیورز. حالبوکه بو اعتقادی بزده تولید ایدن، (حس عضلی sens musculaire) در. مثلا: قوللری فضاده بوشی بوشنه هر طرفه صاللادیغمز زمان انجق حرکت، جهت وامتداد طویغولرینی تحصیل ایدهبیلیرز. فقط قوللری صاللارکن بر مانعهیه تصادف ایدیویرنجه او وقت مقاومت حسنی دخی طویارز وبونی مطلقا مقاوم بر شیئك وجودینه حمل ایدهرز. حالبوکه بو حسلرك جملهسیده انفسی‌در؛» دییور.

انفسیونك وافتکار بونك کیفیات اولی وثانیه آراسنده هیچ بر فرق کورمهدکلرینی اویله سویلهمشدم. شو مختصراً عرض ایتدیکم ملاحظاتی دخی او فرقی انکار ایچون بالالتزام ترتیب ایدلمش بعض مقدمات قبیلندندر. نته‌کیم چوق یرده بو فیلسوف میقد او فرقی صراحتاً انکار ایدییور. بو ملاحظات وامثالی قوتلی اعتراضاتی دعوت ایدهبیلیر . فقط بوراده یاپهجغمز او دکلدر. یالکز سویلهیهیم‌که میل ملاحظات واقعهسنی تقویه ودعواسنی تحکیم ایچون ایراد ایتدیلر مثالده قوللی صاللادیغی زمان مکانك وبناءً علیه امتدادك ، یعنی ابعاد ثلاثهنك وجودینی اول امرده وفضولی برصورتده قبول ایتمش اولیور. حالبوکه بو دعواده بر ابده‌آلیست بویله بر زمینه استناددن ممنوعدر . چونکه دعواده اصل اولان مسئله بهمه‌حال مکانك وجودینه مفتقر بولونان کیفیات اولینك حقیقتده وار اولوب اولماماسی بحثیدر. مکان اولدقدن صوکرا شکل ، امتداد ومقاومتی اثبات ایتمك قولایدر . وبناءً علیه مکانی صرف احوال روحیه منزلهسنه ایندیرهرك حقیقت اشیایی رد ایتمکه قالقیشان ایده‌آلیستلر تناقضه دوشمش اولورلر . بر شیئی رد وانکار ایتمك ایچون لازم کلن دلائلی ینه او شیئك موجودیت مستقلهسندن استخراج ایتمش اولورلرکه بو بر تناقض صریحدر . منطق لساننده (pétition de principe تصدر علی المطلوب) دیدکلری سفسطه ایشته بودر. واقعا بوتون محسوسات ومدرکاتمزك انفسی اولدوغنی ادعا ایتمك

وعيني زمانده بعض مدركاتك خارجده موجود اشيای مستقله تأثيريله وقوعه كلمش بولوندوغني دخی قبول ايتمك ممكندر ونسبتاً طوغرودر. چونكه بونده تناقص يوقدر. ايشته اصل انفسيه اعتقادی بودروبو، ايده آليست اولان متفكرين كبی عالم خارجيي انكار ايتمك ديمك دكلدر. لكن بنم ميلده حقلی كورديكم نقطه‌لر بونلر دكل ومقصدم بوراده بوفيلسوف داهی‌یه تعريف دكل، ايده آليزمك بو مسئله‌لرده سياق نظرينی كوسترمك ايچون كوچوجك بر اشارت ويرمكدر. يوقسه بوندن اوته آچديغی مناقشه‌لرده ميل، هاميلتونه قارشی تماماً حقليدر. اضافيت علم بشر دعواسنده هركسدن قطعی طاورانان هاميلتونك تناقضی ناصل ميل ميدانه قويويور؟ بونی سزه اوچ بش سطرله تلخيص ايده بيليرم:

علم بشر تماماً اضافی ايسه بوتون معلوماتمز، معقولاتمز، محسوساتمز دخی تماماً انفسی اولمق لازم كلير. هپ بيلديكمز شيلر حادثه نوعندن اولمق ايجاب ايدر. بو تقديرده (objectif آفاقی) هيچ بر كيفيت اوله‌ماز، اولورسه بز اونی ادراك ايده‌مه‌يز، چونكه او كبی كيفيات اصليه‌يی ادراك ايده‌بيلديكمز تقديرده حقيقت اشيايه هيچ اولمازسه من جهة كسب اطلاع ايتمش اولورز. هاميلتون اضافيت علم بشر دعواسنده هر فيلسوفدن ايلری كيتديكی حالده، حتی قطعياً وبلاشك (لاادريه agnoctisicme) اعتقادينه مستند برفلسفه تأسيس ايتمش اولدوغی حالده ناصل اولويورده ايكی درلو، حتی اوچ درلو كيفيات اثبات ايدييور؟! وكيفيات ثانيه‌يی منحصراً بزم احوال وجدانيه‌مزدن عد ايتديكی حالده [كيفيات اولی خارجده‌كی ماده‌ده‌در، بز اولماسه‌ق بيله دنياده مقاوم برشی واردر واونك شكلی ابعاد ثلاثه‌سی واردر!..] دييور. هم [بز بو كيفيات اولی‌يی بلاواسطه وبرآنده ادراك ايتمكده‌يز!] ديمكله اضافيت علم اعتقاديله تناقضه دوشويور؛ [حقايق اشيايه قطعاً وقاطبةً مطلع اوله‌مايز واوله‌مايه‌جغز!]. ديديكی حالده يا اضافيت علم دعواسی حقسزدر ياخود كيفيات اولی دعواسی باطلدر. بونك ايكيسی بردن بتمسه‌مك تناقض صريحدر.

ايشتـه ميل اعتراضنـامه‌سنك اساسی شو عرض ايتديكم شكل ملاحظه‌يه افراغ ايده‌رك هاميلتونه شدتله تعريض ايتمش وبو تعريضات آلتی يوز صحيفه‌لك برمهم كتاب شكلنده اورته‌يه چيقنجه عالم عرفانی باشدن باشه چالقالامشدر. زيرا ميل

یالکز کیفیات مسئله‌سنه حصر نظر ایتمکله قالمامش، بالجمله مسائل اساسیه‌ده هامیلتونك فلسفه‌سنه دخل وتعریض ایله‌مشدر. طرفینك له وعلیهنده زمانك‌ك بویوك فیلسوفلری مقاله‌لر ، حتی کتابلر یازمقدن کندیلرینی آله‌مامشلر وبو مناقشه‌دن بر چوق آثار مهمه تولد ایتمشدر .

تاریخ فلسفه‌نك صوك دورینه عائد صحائفنده پك مهم بر یرطوتان بومناقشهٔ مشهوره (ایکی مذهب مجادله‌سی La guerre des deux écoles)نامیله معروف اولوب قالمشدر. چونکه حقیقتاً بو مجادله (استحضاریه Représentationisme) ایله (تحدسیه Intuitionisme) آراسنده واقع اولمشدی . بونده اساس بحث کیفیات مسئله‌سی،دعوی ایسه علممزك تحدسی ویا استحضاری اولمه‌سی ایدی . یعنی: [بز حقیقت اشیایه طوغرودن طوغرویه‌می یوقسه بالواسطه،یعنی استحضار صورتیله‌می مطلع اوله بیلیورز؟] ایشته بو مهم نقطه‌یی تعیین ایتمکدی. اگر حقیقتاً کیفیات اولی نامنه بر شی وارسه،خارجده‌ده مستقل برشی واردر. بز او کیفیات اولایه طوغرودن طوغرویه کسب اطلاع ایده‌بیلیورسه‌ق،شبهه‌سز حقایق اشیایی‌ده بلاواسطه ادراك ایده‌بیلیورز، دیمکدر.یوقسه عکسی طوغرودر. ایشته بو عکسی التزام ایدن میل،واونکله برابر بوتون ایده آلیست فیلسوفلر ایدی.

میلك اعتراضات شدیده‌سنه قارشی هرحالده جواب ویرمك وضعیت ومجبوریتنده بولونان (Mansel مه‌نسل) متوفی هامیلتونك هم اك مشهور شاکردلرندن‌ایدی‌هم‌ده عامل وصیتی ایدی. لکن هیچ‌اولمازسه برنقطه‌ده میلك ملاحظاتنه حق‌ویرمش اولسه گرکدرکه کیفیات اولی بحثنده استادی هامیلتونه عطف واسناد اولونان تناقضی رفع ایتمك ایچون چوق غیرت گوسترمشدر.

بوبابده ویردیکم ایضاحاتدن آکلامش اوله‌جقسکزدرکه برطرفدن (Agnosticisme) اعتقادنده قطعی ، حتی مبالغه‌کار طاورانان هامیلتونك دیکر طرفدن-هم‌ده عینی زمانده-کیفیاتی اوچه آییرمه‌سی وکیفیات اولی‌نامنه مقاومت، تحیز یعنی امتداد وشکل کبی قابلیاتی خارجده مستقلاً موجود برجوهریت مادیه‌یه اسناد ایتمه‌سی برتناقض مهم تشکیل ایدییوردی؛ زیرا یوقاریده اختصار

ایتدیکم وجهله شکل، مقاومت و تحیز دیدیکمز کیفیات اولی، حقیقتا بر مادهٔ مستقله‌نك اوصاف ذاتیه‌سندن ایسه و بز انسانلر، بو حالمز و بو تشکیلات عضویه‌مزله او کیفیات اولایی بلاواسطه ادراك ایده‌بیلورسه‌ق شبهه یوقدر که (Agnosticisme) اعتقادی - هیچ اولمازسه مطلق وقطعی بر صورتده - قبول ومدافعه ایدیله‌مز چونکه درحال کیفیات اولایی ادراك ایدیورسه‌ق خارجده‌کی موجودیت مستقله‌نك اوصاف ذاتیه واصلیه‌سندن، بلاواسطه قولای قولای خبردار اولویورز دیمکدر. بویله دیمك‌ده (Agnosticisme) دیمك دکلدر، تماماً اونك ضدیدر.

ایشته بنم فکرمجه، مه‌نسللك الك زیاده جدیتله تلقی ایتمش اولدیغی حمله تعریض بودر، زیرا بونی تأویله چالیشیور. وبو مسئله‌لری تحقیقاً یازدیغی اوفاق بر کتابده [*] برچوق مناقشه‌لرله ایضاحاته کیریشیور. خلاصهٔ فکری شودر:

«انسانك مدرکاتی هرنه‌یه تعلق ایدرسه ایتسین انفسیدر. کیفیات ثانیه‌یی کیفیات اولایی، [مثلا شکلی] ادراك ایتمه‌سی‌ده انفسیدر. کیفیات ثانیه‌یی، [فرضا برشیئك رایحه‌سنی] ادراك ایتمه‌سی‌ده ینه انفسیدر. بو اعتبار ایله آفاقی بر بیلدیکمز یوقدر؛ ومادام که انسانز؛ اوله‌مازده!.. یالکز، اشیانك کندی ذاتنه عائد ظن ایتدیکمز کیفیاته بالنسبه آفاقی دییورز. ایشته شکل، مقاومت تحیز کبی!.. فقط بو کیفیاتی ادراك ایدیشیمز دخی ینه آلات حسیه‌مز واسطه‌سیله ممکن اوله‌بیلدیکی ایچون اونلرده حدذاتنده شبهه یوق که انفسیدر. دنیاده هیچ بر فرد متحسس اولماسه‌یدی کیفیت اولی دیبه اجسام مستقله‌یه عطف ایتمکده بولوندیغمز شکل ومقاومت عجبا ناصل اولوردی؟ اونی صحیحاً بیله‌مه‌یز! هامیلتون کیفیات اولایی آفاقی اوله‌رق تلقی ایتدیکی زمان ینه بو حیثیت معنایی نظر اعتباره آلمش، یعنی (اشیایه عائد اوصاف) دیمك ایسته‌مشدی؛ اوقدر! شو تقدیره کوره (agnosticisme) اعتقادینی نقض ایده‌جك برفکرده بولونمامش دیمکدر. غریبدر که فیلسوف میل بو اینجه نقطه‌یه دقت ایده‌مه‌مشدر.»

بنم تحقیقمه کوره میل بو جهتی‌ده دوشونمش، فقط بو سیاق نظری قبول ایتمك ایسته‌مه‌مشدر. فی‌الحقیقه بوتون ایده‌آلیستلرك ادعاسنه کوره بو دعوی بر

[*] La philosophie dé l'inconditionné.

اولماسین ! بو تقدیرده حاسهٔ بصریه یوق دیمکدر؛ و بناءً علیه شکل، رنك، ضیا حس ایتمك احتمالیده یوقدر. اوبوجکك وجدانی بزمکی قدر مکمل فرض اولونسه بیله اویله بر وجدانده مبصراته متعلق هیچ بر طویغو اولهمایه جقدر. ینه فرض ایدهلم که اوبوجکك برکوزی اولسون. فقط غایت ابتدائی بر درکهده بولونسون ، نته‌کیم امثالی پك چوقدر . اوحالده اونك کورکوسی انجق کندی کوزینه کوره اولمق طبیعیدر . بوحقیقتی مسلم عد ایدییورز ، چونکه فیزیولوژینك ادعاسیدر ، یعنی بر حقیقت علمیه‌در ، بر فرضیه دکل ! بو کون فیزیولوژی مکمل بر کوزك اقسام مختلفه‌سندن آیری آیری بحث ایدییور وهر برینك کیفیت رؤیتده خدمتنی و وظیفهٔ خصوصیه‌سنی بیلدیرییور . مثلا مکمل کوزلرده عدسه‌نك اشکال اشیانی تعیینده و (حزمات هرمیه (Faisceaut pyramidsnt) نك و طبقهٔ قزحیه‌نك حس الوانده نه قدر ونه درلو دخل وتأثیری اولدوغنی بیلیور وتعریف ایدییور. الحاصل بوعلم ادعا واثبات ایدییورکه (Fonction وظیفه)نك درجهٔ کمالی (آلت Organe)لك درجهٔ مکملیتیله متناسبدر. فی‌الحقیقه فیزیولوژیده بوحقیقت اساسیه اك بویوك قانوندر. بویله اولونجه شبهه یوقدرکه عالم خارجی کندی باشنه وحد ذاتنده ناصل ونه اولورسه اولسون بزم اوخصوصده‌کی علممز، درجهٔ ادراکمز ایله متناسب اولور وانجق اویله اولمق ضروریدر ؛ چونکه درجهٔ ادراکمز دخی وسائط ادراکمزك درجهٔ مکملیتنه تابع بولونور . اضافیت علم بشرك وانفسیت مدرکاتمزك اك قوی واك مهم دلیلی بودر .

فقط بر باشقه مسئله دها وارکه بوملاحظاته‌قوبولدقدن وبوتحقیقاته کیرشدکدن صوکره ظهوره کلیور: آلات حسیه‌مزك تنوعنه ، تعددینه وتعیننه سبب نه‌در؟ مثلا نیچون حادثات خارجیه‌دن نه اهتزازات هوائیه‌یی طوغرودن طوغرویه تلقی ایدییورزو(صدا Son) طویغوسنه‌قابلیت اثبات ایلیورزده، بعضی حادثات سائره‌یی طوغرودن طوغرویه تلقی ایده‌بیلمك ایچون بر عضو مخصوصه مالك دکلز؟ یعنی نه‌دن (سس ایشیتمك) ایچون قولاغمز وارده فرضا ئه‌لکتریق حادثاتنی

طویمق ایچون بویله بر عضو مخصوصمز یوق؟. یالکز عوامل خارجیه‌نك تأثیری ایله تکامل عضویتی وتشکلات حسیه‌یی تعریف ایده‌جك ایسه‌ك ، نه‌دن طبیعت بزده قولاق وحاسهٔ سمع وجوده کتیرمش ده ئه‌لکتریق حادثاتنی حس ایده‌بیله‌جك بر عضو مخصوص پیدا ایتمه‌مش ؟ . . .

بوده بر مسئله‌در وبحثمزله پك علاقه‌داردر .

لوندره دارالفنونی فلسفه خواجه‌لرندن ومعاصرین متفکریندن (قاروه‌ث رید Carveth Read)ك قیمتدار بر اثرندن سزه نقل ایتدیکم شو ملاحظات، عرض وایضاح ایتدیکم مسئله‌یه دائردر. [*]

«وجدان بشرك تاریخ تکاملی، [تجربهٔ کلیه expérience universelle] دیمکدر؛ طبیعتله مناسبتمز، تجربهٔ کلیه‌در. بونك بر دیکر اسمی (تکامل وجدان)در. طبیعتله اوته‌دنبری مناسباتمز، اجسام عضویه‌نك وجملهٔ عصبیه‌نك شرط تکملی‌در. وجدان وقابلیت شعور تکمل ایتدکجه، اعضای حسیه و(روابط عصبیه connections nerveuses) و(مراکز عقدیه centres ganglioniques) دخی تکمل ایدر. خصوصا قشر دماغی‌نك خصوصی تماریجی، یعنی کیرینتی‌لری، چیقینتی‌لری پیدا اولمغه باشلار. زیرا قشر دماغـده بولونان تجبرات ومراکز عصبیه خصوصی طویغولرك، معین شعورلرك اعضای مخصوصه‌سی‌در. اعضای حسیه معلوماتمزك حدودینی تعیین ایدن اشـارات مشهوده مثابه‌سنـده‌در. یعنی حدودی کوستریر علامات قبیلندندر. بناءً علیه هرهانکی بر جنسده ویاخود شخصده بعض اعضای حسیه‌نك فقدانی کورورسه‌ك ویاخود ضعیف اولدوغنی تحقیق ایدوب آکلارسه‌ق، او اعضـایه تعلق ایدن طویغولرك ضعیف ویاخود بوسبـوتون مفقود اولمسی لازمکله‌جکنه‌ده قناعت کتیریرز .»

«اعضای حسیه‌نك تاریخی ، بوکونکی درجهٔ علم وادراکمزك تجارب ماضیه‌یه تابع بولوندوغنی تصدیق ایدر. بوتون اعضای حسیه جلدیرك (یعنی وجودمزك ده‌ریسنك) تبدلاتندن وجود بولمش کبی کورونور. بدایت امرده جلدك (ابتدائی بر تشنج une irritabilité primitive) قابلیتنه مالك بولونماسی لازمکله‌جکنی

(قیاس مقسم Dilemme) شکلنه کیرر : (اجسام مستقله‌نك اوصاف ذاتیه‌سی یاواردر، یا یوقدر. یوقسه بزم اونلره اسناد ایتدیکمز، اونلرك کندنده وارظن ایتدیکمز اوصافك جمله‌سی‌ده انفسیدر . یعنی اونلر اوصاف حقیقیه دکل، بزم ادراکمزك برصورت مخصوصه‌سیدر.) دیمك چیقار . بویله اولمایوب‌ده حقیقةً اجسام مستقله‌ده کیفیات اولی نامیله بعض اوصاف ذاتیه وارسه اونلری بزیا ادراك ایده‌بیلیرز ، یاخود هیچ ادراك ایده‌مه‌یز . ادراك ایده‌بیلیرسه‌ك اونلر آفاقی برشی اوله‌ماز ، بهمه‌حال مدرکات انفسیه‌دن اولور ، چونکه ادراك بشر علی‌الاطلاق ماهیتی اعتباریله انفسیدر . اکر مفروض اولان اوکیفیات اولایی حقیقتاً ادراك ایده‌مه‌یورسه‌ق اونلرك اسمی یوقدر، بحثی یوقدر، وبزم ایچون اویله شی یوقدر . خلاصه : [ادراك ایده‌بیلدیکمز بالجمله کیفیات لاعلی‌التعیین ، مطلقا انفسیدر ، ادراك ایده‌مه‌دکلریمز دخی هیچ برشی دکلدر ، چونکه بزم ایچون‌یوقدر.] ایشته (Agnosticisme) بالجمله مدرکات بشریه‌یی انفسی‌واوصافی عد ایتمش وحقایق اشیایه قطعاً وقاطبةً مطلع اوله‌مایه‌جغمزی ادعا ایله‌مشدر. بوایکی قناعت وجدانیه وفکریه بربرینك متممی اولمق اعتباریله یکدیکرینی استلزام ایدر عقائد فلسیفه‌دندر : بونك اورته‌یری یوقدر . من‌جهةٍ وقسماً (Agnostique) اولوب اولمامق ممکن دکلدر. ایشته‌هامیلتونك‌تناقضی‌بورادەده وبوتناقض رفع اولونه‌مامشدر.) ـ دییورلر.

سپه‌نسه‌رك اعتقادینه کانجه بونك هامیلتوندن فرقلی هیچ برشی سویله‌مه‌دیکنی ایضاح ایتمشدم. یالکز شوقدر فرق وارکه تعبیرات‌فلسفیه‌یی‌دکیشدیرمش ومع‌مافیه طبقی هامیلتون کبی کیفیاتی اوچ صنف اوزره قبول ایتمشدر.بونده‌کی مجبوریتی دخی بردرجه‌یه قدر شرح ایده‌رك سپه‌نسه‌رك استقلال مکانه وموجودیت خارجیه‌یه اینانمقدن قورتوله‌مادیغنی کوسترمشدم.

پروفسور (هکسلی Huxley) دخی بومسئله‌دن طوغرودن طوغرویه بحث آچمایه‌رق بالوسیله علاقه‌دار کورلمشدر. معلومکزاولدیغی اوزره کندیسی برنجی درجه‌ده علمادن اونقله برابر جبلی برمراق ایله تفکرات فلسفیه‌یه میال ایدی . حتی بووادیده پك کوزل بعض شیلرده یازمشدر .

بو عالم متفكر دخی طبقی میل کبی خواص اجسامی تحلیله کیریشیور ویوقاریده میلك کتابندن ترجمه ونقل ایتدیکم صحیفه‌لرده مذکور اولان پورتقال مثالنه بدل برقیرمزی یووارلاق یعنی بیلیا (Bille) آلیور واونی پریسیقولوغ نظریله تحلیل ایده‌رك بوتون بومدرکات حسیه ، یعنی کیفیات آلتنده بر جوهریت مادیه آرییور وتکمیل مدرکاتی، حتی کیفیت تمیزی، انفسی اوله‌رق تلقی ایتدیکی ایچون طبیعی میل کبی دوشونیور ؛ مادیت وجوهریت جسمانیه اعتقاد عادیسنی ضروری برفرضیه اولمق اوزره تلقی‌یه مجبور بولونیور؛ یعنی طویغولریمزه برسبب تصور ایتمك ضرورتنه بناءً ذهن بشرك بالمجبوریه وبالغفله ترتیب ایتمش بولوندوغی برفرضیه‌دن عبارتدر ، دیمك ایسته‌یور. اونك ایچوندرکه(برجسم برحزمهٔ احساساتدر Un corps est un faisceau de sensations) دییه حکم ایدییور .

فلاسفهٔ اسلامیه میاننده معتزله فرقهٔ مشهوره‌سنك الك ایلری کلن متفکرلرندن (نظام) ك بوخصوصده‌کی اعتقادی، طبقی پروفسور هکسلی‌نك کنه بکزر ! زیرا (الاجسام اعراض مجتمعه) دییه حکم ویرن (نظام) جوهریت مادیه‌یه قائل اوله‌مادیغی ایچون برخیلی اعتراضاته هدف اولمش ایدی‌که اونك مناقشاتی بزم کتبخانه‌لریمزده محفوظ اولان اسکی آثار فلسفیه‌ده مختصراً اولسون مذکوردر .

زمانمزك الك مشهور ایده‌آلیست فیلسوفلرندن منطق وپسیقولوژیده رسوخ علمی‌ایله مسلم بولونان پروفسور بەین (Bain) اساساً بوکیفیات تقسیمنی یاکلش بولویور وقبول ایتمیور . بو ذاتك اعتقادنجه [خارجله باطن وبناءً علیه انفسی وآفاقی فرقی مشاهدات عادیه‌دن متولد یاکلش براعتقاده مستندر. بنابرین مباحث فلسفیه‌ده بویله برفرق اوزرینه مطالعه یوروتمك فلسفه‌یه یاقیشماز برطور عامیانه‌در.] دییور. کندیسنك ادعاسنجه انفسی وآفاقی، (انا وغیر انا) حسلری، وبوحسلره مربوط بولونان افکار واعتقادات، وجدان بشرك بر درجهٔ تکاملندن صوکرا ممکن اوله‌بیلمشدر . وبناءً علیه حیوانات سفلیه‌ده بوحسیات وبودرجهٔ شعور اولماسه کرکدر. ماهیت ادراکه کلنجه، شبهه یوقدرکه

اساساً انفسی وآنجق اضافی اوله‌بیلیر. بناءً علیه کیفیات اولی وثانیه دعواسی غلیظ برخطایه مستند اصلسز بردعوادر.

انکلتره‌نك بیوك فیلسوفلرندن صوکرا کان وحیثیت واهمیتجه اونلردن آشاغی طوتولمایان برادله (Bradley) همان پروفسور به‌ینك اعتقادنده‌در. انسانلرده انفسی وآفاقی فرقنك برتکامل وجدانی نتیجه‌سی اولدیغنی بوذات دخی ادعا ایدییور. کیفیات اولی وثانیه مناقشه‌سنه حصر ایتدیکی باب مخصوصده بوتقسیم معروفی طولاییسیله تخریب ایدییور، وکوستریبورکه کیفیات اولایی کیفیات ثانیه‌دن آیری فرض ایتمك قطعیاً ممکن دکلدر وذاتاً قابل تصوردکلدر. مثلا کیفیات ثانیه‌دن معدود اولان رنك ویاخود رایحه، انفسی برحسه منجر اولمقله برابر رنك ورایحه‌نك مستقلاً تصور اولونمه‌سی شویله طوسون ادراك اولونماسی بیله ممتنعدر. چونکه آنجق برشی رنکلی اوله‌بیلیر، رایحه‌دار اوله‌بیلیر. بناءً علیه کیفیات ثانیه‌نك وجودینی انکار ایتمك، کیفیات اولانك وارلغنی ده محو ایدر. ایشك حقیقتی شوکه بونلرك جمله‌سی‌ده ظواهر (Apparences)، یعنی حادثات نوعندندر، حقیقت دکلدر؛ دییور.

بك مختصر اوله‌رق نقل ایتدیکم شوملاحظات (Appearences and reality) نام کتاب مهمنده تفصیلاتیله مندرجدر.

بوغریب مسئله‌یه قاپیلوب‌ده افکار خصوصیه بیان ایتمکدن کندینی آله‌مایان فیلسوفلر پك چوقدر. وبومسئله دخی یوقاریلرده سویله‌مش اولدیغم کبی پك اسکیدر. بوملاحظاتك جمله‌سنی بوراده ذکر وتنقید ایتمکه حاجت کورمه‌یورم. چونکه درسمز تاریخ فلسفه دکلدر. سوزی بوقدر اوزاتدیغمه یکانه سبب سزه، بونك کنه وماهیتنی حقیله آکلاته بیلمك ایچون فضله‌جه مثاللرله درسمزی توضیح وتحشیه ایتمك ایدی. ظن ایدرم‌که بوقدری کافیدر. یالکز بوراده طوروب دیکلنه‌جکز ودوشونه‌جکز! چونکه بوراسی‌ده بر مرحلهٔ فکریه تشکیل ایدییور. دوشوندکجه کوره‌جکزکه تقریباً ایکی بیك بش یوز سنه‌دنبری انسانلرك، هم اك درین دوشونن انسانلرك ذهنی اشغال

ایدن بو مسئله‌یی بوصوك مرحله‌ده ینه اولدیغی کبی ترك ایدییورز . حل ایتمش اولدیغمزه قناعت ایدرسه‌ك کندیمزی آلداتمش اولمقله قالیرز .

فقط بونیچون بویله اولیور ؟ عجبا بوده برچوق امثالی تاریخ فلسفه‌ده کوردوکمز مسائل متوهمه‌دن بری اولماسین؟! اکر طبیعی بر مسئله اولسه‌یدی ویاخود هیچ اولمازسه بومسئله ذهنمزده وضع طبیعی‌سی ایله ، شکل حقیقیسیله طوغمش اولسه‌یدی، البته اونی نه‌ویره‌جویره برشیئه‌بکزه‌تیر وحل ایدردك. مسائل علمیه ایله مسائل فلسفیه‌نك شومهم فرقنی نظر دقته آلانلر کوریورلرکه تدقیقات علمیه، بوکون تجربه ساحه‌سنده واقع اولیور ومسائل علمیه‌یی ینه تجربه تولید ایدییور. حل ایدن ینه تجربه‌در. علمده حل اولونمایان وحتی حل اونه‌مایه‌جق کبی کورونن مسئله‌لر یوق دکل . فقط بوکبیلرنی علمای مجربین قالدیروب فلسفه‌نك باشنه آتیورلر : (آل ، بوسکا لایقدر ، سن موهومات ایله بیهوده یره مشغول اولمه‌یی ایش کوج ایدینمشسك، بز، عملیاتخانه‌لریمزده آلات وادوات ایله مقیاسات وحسابات ایله بوکبی مسائلی طوتوب قاوراییه‌مایورز ؛ واونك ایچون حل ایده‌مه‌یورز . آل بونی‌ده سکا هدیه ایتدك . اوغراش طور !) دیمك ایسته‌یورلر وصوکراده فلسفه‌نك جدت حیثیتی وبرعلم اولمق اوزره قیمتنی انکار ایدییورلر . اوحالده بز نیچون هرمسئله‌یی صحیح وطبیعی ایمش کبی تلقی ایده‌لم؟ تاریخ فلسفه برچوق مثاللرله اثبات ایدییورکه ذهن بشر وادئ تفکراتنده دائما صاغه صوله میل ایده‌رك صاللانه صاللانه ایلریله‌یور . حتی چوق دفعه‌لر صاپیتیور وچیقماز سوقاقلره پیوسته اولویور . بلکه‌ده اویله غریب مسئله‌لر توهم واحداث ایدییورکه طوغار طوغماز برقیاس مقسم شکلنده کورونویور . حتی هرایکی طرفندن باقیلدیغی تقدیرده‌ده باطل بدیهی اولدیغنه قناعت ایدیلیور . وبوندن طولایی حل اولونه‌ماز برر معما کبی قارشیمزده بیغیلوب قالیور. صوکرا برمجدد پیدا اولیور . اومعمالری اولدیغی یرده براقه‌رق باشقه برنقطهٔ نظر ، باشقه برافق تفکر ، بریکی ساحهٔ تحقیق ، دها الویرشلی براصول تدقیق کشف ایدییور . درحال آکلاشیلیورکه اومعهود مسائل، برعالم سراب ایمش ! اویله مسئله‌لر یوقمش ! اوندن صوکرا اومعمالر

ذهن بشرك ضلالتنه بر غريب مثال تشكيل ايتمك اوزره تاريخ فلسفه صحايفنه كچيور . اونك ايچون بز، حل اولونه‌ماز كبي كورونن مسائلي برخيلي مدت حل ايتمكه چالشدقدن صوكرا نهايت برده ماهيتنه باقالي‌يز. عجبا طبيعي‌ميدرلر وهمي‌ميدرلر؟ بوني‌ده‌د وشونملي‌يز. هرحالده دوشونه‌دوشونه، اوغراشه‌اوغراشه بوكيفيات مسئله‌سي بزي برغريب كرداب افكاره چيقاريبور.

مادامكه وجدان بشرك تكاملي وحافظه‌نك ادخار ايتديكي حسيات وافكار سابقه‌يي بوكبي مسائلك ظهورنده علاقه‌دار كوسترنلر آز دكلدر . او حالده برده اونقطهٔ نظردن ، يعني تكامل وجدان وتمايز حسيات نقطهٔ نظرندن باقوب‌ده مسئلهٔ ادراكي تتبع ايده‌لم ؛ وخصوصاً سوء تفهماتي موجب اوله‌بيله‌جك ملاحظات وافكاري برطرف ايده‌لم. برچوق اول دخي سويله‌ديكم كبي فلسفه نظرنده اوبديهياتك جمله‌سي مختلف فيه برسوري مسائل تشكيل ايدر . اصل سوء تفهمات بوايكي نقطهٔ نظري بر طوتمقدن ونتيجه‌ده بداهتي حقيقت ظن ايتمكدن ايلري كليور. بز فلسفه درسنده بو نقطه‌يي‌ده كمال جديتله تأمل ايتمكه مجبورز .

اوچنجی باب

وجدانمزك بوكونكی حالی بر نتیجه‌در . بو نتیجه‌یی حقیله تتبع ایتمك وبو كونكی كالمزه‌مه‌اویره‌بیلمك ایچون شعورمزك تاریخ حیاتی تدقیق ایتمك لازم كلیر . تكامل فلسفه‌سنك سیاق نظری بودر . بو خصوصده مشكلات : بی‌شعور بر حالدن ذی‌شعور بر حاله نصل كچمشز؟.. بونی آكلامق ایچون قیود ابتدائیه یوق!. مقایسه اصولی. انسانك وانسانیتك طرز تكاملی آره‌سنده توازی ومشابهت . بوندن نه نتیجه چیقاره‌بیلیرز ، واونك قیمتی نه اوله‌بیلیر؟ بر مسئله دها!.. حواسمزك صورت تشكل وتعیننده قوای طبیعیه‌نك تأثیری. بو تأثیرك خصوصی وموضعی اولماسنك سببی. بو مبحثده بعضی ملاحظات معتبره. اضافیت علم مسئله‌سنی تأیید ایدن جهتلر. وجدان وشعور معماسنی بو تدقیقات حل ایده‌بیله‌جكمی؟ نتیجه .

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

اوچنجی بابك تتمه‌سی

سؤتفهمه میدان براقمامق ایچون (مبحث معرفت) مسئله‌سنی نصل وهانكی نقطهٔ نظردن تلقی ایتملی‌یز ؟.. فیلسوفلر نه‌یی انكار ایدیورلر ، نه‌یی اقرار ایدیورلر . نه‌دن شبهه ایدیورلر ؟. خلاصه دعوا نه اوزرینه‌در ؟.
~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

وجـدانمزك بو کونکی حالنـه وطویغولرمزك شو آنده‌کی کالنه یاقوبده اونلره قیمت ویرمکه قالقیشیرسه‌ق ، بالضروره یا کیلیرز . چونکه شو آنده‌کی طویغولرمز ، بر سلسلهٔ احتساسـاتك نتیجه‌سی‌در . مجهول بر ماضیدن بری لاینقطع دوام ایدوب کلن برموجودیت معنویه‌نك شودقیقه‌ده‌کی نشئهٔ حیاتی‌در. مسلسل، متصل کیدن بوحیات حسیه‌نك ماضی‌ده نه زمانلره‌قدر اوزایوب واره‌ بیله‌جکنی بیله‌میورز . بونی قطعیاً تعیین ایتمك بزجه ممکن دکلدر . حیاتمزك ، هله حیات معنویه‌مزك تاریخنی ـاولدوغی کبی!ـ احیا ایتمك وبوتون اعوجاجاتی ایله ، بوتون صفحاتی ایله تعیین ایدوب خریطه‌سنی چیزمك قابل دکلدر . بوکا موفق اوله‌بیلمك ایچون قطعیاً محتـاج بولوندوغمز معلومات وقیود ابتـدائیه مفقوددر . بر چوق عوامل خارجیه ومؤثرات طبیعیه‌نك محصـلهٔ تأثیراتی ایله بزده وجدانك بلیرمکه باشلادیغنی ـفضولی‌ـ قبول ایتسه‌ك بیله، حیات عضویه‌یه مالك بولوندوغمز حالده تماماً (بی‌شعور inconscient) کچیرمش اولدوغمز بر دور ابتدائی وارکه اونك شرائط خصوصیه‌سنی بیله‌میورز. یعنی بزده وجدان وشعور قابلیتنك نه‌کبی‌شرطلر تحتنده ونه‌زمان ونه‌کبی عواملك تأثیریله‌باشلادیغنی ـ معقول بر صورتده ـ تعریف ایده‌بیله‌جك وثائق علمیه‌یه مالك دکلز. هنوز (بی‌شعور) ایکن ، ـ نصل اولوبده ـ (ذی شعور) بر حاله کلدیکمزی هر درلو اسبابیله کوسترمك قولای بر ایش دکل!.. انسان ، تمامیله بی‌خبرکچیردیکی چوجوقلق دورینی ، نصل بالذات ادراك ایده‌میورسه ، انسانیت دخی ـ تمامیله بی شعور کچیردیکی ـ دور ابتدائی‌یی بیله‌میور .

یالکز برشی وار :

بویله بزی ، احوال وجدانیـه‌نك مهد ظهورینـه قدر کوتورن تتبعـات علمیه‌ده (رهبر) اتخاذ ایده‌بیله‌جکمز یکانه بر اصول وار : اوده (مقایسـه اصولی méthode comparative) در . مسئله‌یی بو نقطهٔ نظردن تلقی ایدوبده بو اصوله تطبیقاً حل ایتمك چاره‌لرینی دوشـونونجه انسـانك طرز تکملنده ،

انسانیتك (وتیرهٔ تکامل Procédé d'évolution) نی تحقیق ایتمك لازم کلیر. بوندن باشقه یول اوله‌بیلر ؛ فقط بوندن امین یول یوقدر . مثلا، بن ، کندی نشأتمدن واو دور ابتدائی‌یه مخصوص اولان احوال وحسیاتدن تماماً وقطعیاً بی‌خبر قالمشم . دنیـایه کلوبده هنوز کون کوردوکم زمان ، نصـل متحسس اولدوغمی ، نه حالده بولوندوغمی بیلمیورم. لکن بن طوغدوغم زمان منسوب اولدوغم عائله افرادی ــ تام‌الشعور اوله‌رق ــ اطرافمده بولونیورلر وبنم حالمی کورویورلرمش . بن کندیمه وعالمه قارشی تماماً بی شـعور قالدیغم زمانلره عائد اولان دورهٔ عمریمی، پدرمدن والده‌مدن تحقیق ایدوب ــ بر درجه‌یه قدر ــ اوکرنه‌بیلدیکم کبی ، کندی چوجوقلرمده‌ده ، حیاتك بی‌شعور کچن اودورهٔ ابتدائیه‌سنی کوروب تتبع ایده‌بیلیورم . بنم اولجه بیخبر کچن احوالمك همان‌عینی اولادمده مشاهده ایدییورم . وراثتله انتقال وتمادی ایدن بو سلسلهٔ حیاتده بن ، پدرمله اولادم آره‌سنده خط اتصـال اولدوغم ایچون ــ جلوهٔ شخصیتله تکرر ایدن ــ عینی ادوار حیاتیه‌یی واو دورلرده بر برینه اساساً مشـابه اولان حالات روحیه‌یی یکدیکرینه قیاساً مطالعه ایده‌بیلیورم دیمکدر .

بو طرز تدقیقدن استخراج ایده‌بیله‌جکم نتیجه‌لر نه درجه‌یه قدر طوغرو اوله‌بیلیر ؟.. اونلرك قیمت علمیه وفلسفیه‌سی نه اوله‌بیلیر ؟..

بو بر جدی سؤالدر ! .. واونك اولدقجه معقول بر جوابی‌ده واردر :

(نظریهٔ تکامل Théorie de l'évolution)ك عاملری اولان علمابالتجربه کشف واثبات ایتمشلرکه انسان ، (حیات جنینیه vie embryogénique) سنك جریانی اثناسنده‌بوتون مراتب عضویه‌نك درجات تکاملنی کچیرییور وبوکونکی حدکمالی بولونجیه‌قدر بوتون حیات جنسیه‌نك باشلیجه صفحاتنی عرض ایدییور یعنی بر فرد عضوی ، (حیات داخل رحمی vie intra-utérine) نك دوامی اثناسنده بر چوق صفحات کچیرییور وبو صفحاتك هر بری حیات عضویه‌نك بردور مخصوصنی تمثیل ایدییور. ایشته‌علما بو کیفیته باقه‌رق حکم ایدییورلرکه بو ایکی سلسلهٔ تکامل آره‌سنده (مشـابهت تامه parfaite ressemblance)

واردر. حتى (توازى parallélisme) واردر .[*] حيات عضويه‌نك ـ كيم بيلير
قاچ ميليون سنه‌ده ـ كچيره‌بيلمش اولدوغى ادوار تكاملى وصفحات ترقيسنى ،
هر فردك حيات جنينيه‌سى بك قيصه برزمان ظرفنده خلاصةً ومختصراً تكرار
ايدوب كوستريور . اويله اولونجه (développement ontogénique) يعنى
افرادك حيات داخل رحمى‌ده كچيرديكى تكمل، (développement philogénique)ك
يعنى جنسك حيات تاريخچه‌سنده كچيرديكى ادوار تكملك برمختصر فهرستيدر.
بناءً عليه (تكامل فردى évolution individuelle) (تكامل جنسى évolu-
tion de l'espèce) كى اولويور ديمكدر . مادامكه جنسك تكاملى ايچون
ميليونلرجه سنه‌لر سورن برسلسلهٔ تبدلات لازمكليور ، بز ، طوغرودن
طوغرويه انسانيتك طرز تكاملنه شاهد اوله‌مايز ؛ فقط مادامكه هر فرد ،
ـ بيكلرجه عصرلرده وقوعه كله‌بيلن ـ او تكاملى ، نسبتاً بك قيصه بر زمانده
تكراراً عرض ايديور، اوحالده بز بر انسانك طرز تكاملى نظر دقته آله‌رق
تتبع ايدرز و بوندن استخراج و استنباط ايده‌بيله‌جكمز حقايق عموميه‌يى ،
انسانيت حقنده‌ده دخى تطبيق ايليه‌بيليرز . واقعا بو برفرضيه‌دن عبارت قالير؛
فقط قيمتسز برفرضيه دكلدر. چونكه بر مشابهت اساسيه اوزرينه مؤسس‌در.

ايشته ، علمانك بالخاصه تجربه‌يه استناداً تأسيس ايتمك ايسته‌دكلرى اصول
تتبعك نقطهٔ استنادى بودر. بونك تطبيقاتنى، همان يكى كتابلرك جمله‌سنده كوره‌
بيليرسكز. ايسترپسيقولوژى‌يه عائد اولسون، ايستر تربيه‌يه دائر يازلمش بولونسون
شو صوك دورك آثارنده بو فرضيه‌نك (رهبر) اتخاذ ايدلديكى آشكاردر .

شبهه يوقدركه وجدانمز ، بك اسكى بر دور ابتدائى‌ده بودرجهٔ كمالى عرض
ايده‌مزدى. هيچ شبهه يوقدركه بوحده واصل اولمازدن اول حسياتمز، افكارمز

[*] «هرجسم عضوى قيصه بر زمان ظرفنده برسلسلهٔ استحالات عرض ايدر. فرض
ايده‌لم كه بو استحالات ، فوق العاده اوزون بر زمان ظرفنده واقع اولسون؛ وبويله بر
طرز معينده وقوع بولمش اوله‌جغنه مختلف صورتلرده وقوع بولمش اولسون!..
او وقت على العموم تكامل عضويت حقنده اولدقجه واضح وصريح برفكر حاصل ايدلمش
اولور. »

Herbert Spencer: Principes de Biologie.

دها بسيط، دها مبهم، دها ابتدائی بردرکه ده ایدی . حتی اعضـای حسیه‌مز بوکونکی مرتبهٔ کمالی اوزره خلق اولونمامشدی. علی‌الاطلاق کائنات عضویه‌یی نظر دقته آلیرده دوشونورسه‌ك (تکاملیون les évolutionnistes) ك ادعاسنی دها قوتلی ودها زیاده مقرون حقیقت بولورز، وا کلارزکه اعضای حسیه‌مزك بوکونکی مرتبـهٔ تکملنی تعریف ایده‌بیلـمك ایچون هر حالده اونلرك تاریخ حیاتنی لایقیله تحقیق ایتمك اقتضا ایدر. چونکه عضوی برشی، — کرك انسجه کبی مادی اولسون ، کرکسـه طویغولرمز کبی منحصراً وجدانی اولسون — ذی حیاتدر . ذی حیات اولان شیلرك باشلیجه خصوصیتی دخی نشو ونمـایه قابلیتلریدر . نشو ونما دیمك (مسلسل، متصل برسلسلهٔ وقایع) یعنی (تاریخ) دیمکدر .

ایشته بوملاحظاته مبنی‌درکه وسائط علمیه‌مزك الك برنجیسی واك اهمیتلیسی صاییلان حواسمزك قیمتنی فلسفهٔ تکامل نقطهٔ نظرندن تقدیر ایده‌بیلمك ایچون اونلرك تاریخ نشو ونمـاسنی تحقیق وتتبع ایتمك مجبوریتنی زمانمزك پك چوق فیلسـوفلری کمال اهمیتله درك واذعان ایله‌مشـلردر . بوکون کامل العقل وتام الشعور اولدوغمز حالده محتویات وجدانیـه‌مزی وحالات روحیه‌مزی تدقیق ایتمکه قویولنجه یهمـه‌حال ایکی عنصر اساسی بولیورزکه ایکیسنك‌ده برآنده وجودی وتقابلی شعور حاصل ایده‌بیلمك ایچون لازم ولابددر . وجدانمزك اسـاسنی تشکیل ایدن بوایکی عنصرك بری « انا » بریسی ده « غیر انا » در . ادراك وشعور بو ایکی عنصر اصلینك یکدیکرینه تقابلی وتماسی ایله آنجق ممکن اوله‌بیلیور . بو حالده (یعنی شـو آنده کی وجدانمزه باقدیغمز تقدیرده) بز ایکی شرط اسـاسیدن قورتیله‌میورز . صوکرا (غـیر انا) دیدیکمز وکندی بنلکمزه قارشی یابانجی عدایتدیکمز شیئك دخی نتیجة النتیجه برنوع طویغویه، باشقه بردورلو حسه منجر اولدوغنی کوریورز. دها صوکرا : مادامکه برشی حقنده شعور حاصل ایتمك مطلقـا نفسمزك یابانجی برشیله تماسی سـایه‌سنده اولیور ویالکز نفسمزه قالسه‌ق شعور حاصل ایتمك ممکن اوله‌میه‌جق، او حالده لایقیله اکلایورزکه کندی نفسمز بیله عالم خارجیدن برشیله تماسده بولونمازسه

کندی کندیسندن بر دورلو خبردار اوله‌مایه‌جقدر، واوله‌مامق لازمکله‌جکدر !
بو مسئله‌یی صرف انفسی وافتکاری بر نقطهٔ نظردن دوشونسه‌ك دخی ینه عینی
نتیجهٔ غریبه‌یه پیوسته اولیورز . مثلا: [عالم خارجی ایله تماسه حاجت یوق،
کندی حالات روحیه‌مزده بر فرق ، بر تبدل حصولی شعور ایچون کفایت
ایدر !] دیسه‌ك ینه معمای وجدانی حل ایتمش اولمیورز؛ حالات روحیه‌ده بر
فرق وقوعه کلمه‌سیله انجق حصول شعور ممکن اوله‌جغنی قبول ایتمکله برابر ینه
حیرتدن قورتیله‌میورز ، چونکه: [حالات روحیه‌مزه بویله تبدلاته اوغراتان
وآرالرنده برفرق احساس ایدن سبب نه‌در ؟] و [عالم خارجیی حسابدن
خارج طوتدوغمز حالده، تخالف حسیاتی ناصل تعریف ایده‌جکز ؟ وطویان
کیمدر ، ذی شعور اولان کیمدر ، طویولان شی نه‌در ؟ الحاصل عینی روح
خارجدن متأثر اولمادیغی حالده کندی کندیسنی ناصل طویه‌بیلیر، ادراك
ایده‌بیلیر؟] ایشته بو معمانك دائرهٔ فسادنده بوغولوب قالیورز ، ایشك ایچندن
چیقامیورز . حتی آیریجه بر (روح مستقل) وبالذات مدرك بر (نفس ناطقه)
تصور ایتسه‌ك ، برده اونکله تماس دائمیده بولونان بر (عالم خارجی) قبول
ایله‌سه‌ك بیله ینه قارشیمزه برسوری مسئله‌لر چیقیور که هر بری ماهیتی اعتباریله
باشلی باشنه برر معمادر. مثلا: روحك هیچ خارجله مناسبتی اولمادیغی حالده
کندی وارلغنه شعور حاصل ایده‌بیلمه‌سی نه قدر حلی کوچ بر معما ایسه عالم
خارجی‌یه تماس ایله کائناتك وارلغنی ادراك ایدوب حقیقتنه قناعت کتیرمه‌سی ده
عینی درجه‌ده آکلاشیلماز برسردر . [کیفیت تماسده نه سحر وفسون وار که
او تماس، شعور صورتنده جلوه کوستریبور؟] ایشته بو، مابعدالطبیعاتك پسیقولوژی
نقطهٔ نظرندن الك غامض ، الك مبهم معماسیدر .

بو بیلمه‌جه‌لر حضورنده بیهوده یره ذهنی یوران و قیل قدر ایلری
کیده‌مه‌ین فلسفه، بو صوك زمانلرده ترتیب اولونان تکامل نظریه‌سندن استفاده
بکله‌مش وبو سرك طلسم انکشافی بوله‌بیلمك امیدینه دوشمشدی . اونك
ایچون وجدان بشرك حال حاضرینی حالی اوزره براقدی ؛ تطبیقی بر تتبعه

قویولدی. حسیات بشرک هنوز بی‌شعور بولوندوغی‌قرا کالق زمانلره اتخاذنظر ایتمك ایسته‌دی. بوتتبعات هنوز اکمال ایدلمه‌مش اولمقله برابر ینه بعضی فائده‌لی نتیجه‌لر ویردی‌که اونلرك هربری بوکون ایی کوتو برر فرضیه صاییله‌بیلیر، اکمال اولونوب ده ایلریده بر حیثیت علمیه قازانه‌جق درجهٔ مقبولیته ایررسه اووقت بلکه برر قوتلی نظریه اولور.

شیمدی خلاصةً اونلره دائر بر فکر ویره‌یم :

علی العموم عضویت عالمنده سلسلهٔ حیواناتی درجهٔ تکامللرینه کوره تدقیق وتتبع ایدوب‌ده انسانه‌قدر کلیرسه‌ك کوررزکه‌برنجی درجه‌ده وسائط ادراکدن عد ایتدیکمز حواس، هرجنسده بردکلدر. حیوانات سفلیه‌ده بر چوق حواس اکسیکدر، ویاخود بعضیلرنده موجود اولسه‌بیله بزه وحیوانات عالیه‌یه نسبتله عینی سویهٔ کمالده ، عینی درجهٔ قابلیتده دکلدر. بو ، کیفیةً ثابتـدر . یعنی بر حقیقت مشهوده‌در. کیمسه ادعا ایده‌مزکه مثلا: سیوری سینکك کوزی بزمکی قدر مکمل یارادلمش اولسون ! کیمسه تصور ایده‌مزکه بر طیرطیلك حافظه‌سی بزمکنه معادل بولونسون! . . کیفیت بویله اولونجه، حتی بونك بویله اولدوغی بداهت درجه‌سنده ثابت اولونجه، ایکی جهت نظر دقتمزی جلب ایدر ، بریسی هر هانکی‌بر عضویتده برحسك بوسبوتون‌فقدانیدر؛ دیکر جهت‌ده اوحاسه‌نك هنوز غایت (رشیمی rudimentaire) بردرکه‌ده قالمش اولماسی و بالتبعیه اوکا تعلق ایدن حس مخصوصك پك ابتـدائی وناقص و مبهم برحالده بولونمه‌سیدر . برنجی تقدیرده هیچ حس وادراك یوقدر ، چونکه اونی تحصیله مؤکل اولان آلت مخصوصـه یوقدر . ایکنجی احتماله کوره حس واردر ، فقط پك ناقص و پك مبهمدر ، زیرا اوحسی ویره‌جك آلت ناقص و نا تمامدر . بو ایکی حاله کوره اوحیوانك وجدانی ناصل اولمق لازم کلیر ؟ ! دییه دوشونه‌بیلیرز؛ وهیچ شبهه یوق‌که هر هانکی بر حاسه‌دن محروم اوله‌رق یارادلمش بولونان برحیوانده اوحاسه‌نك ویره‌بیله‌جکی حسلر قطعیاً مفقود اولمق لازم کلیر . مثلا، بر بوجك فرض ایده‌لم که هیچ کوزی اولمـاسین ؛ وکوزه بکزر برآلت عضـویه‌سی‌ده

قبول ایدرسه‌ك، بو ابتدائی قابلیت تشنجه توافق ایده‌بیله‌جك ومعادل اوله‌جق
(مبهم و نامعین بر نوع احساس -une sensation correspondante non
spécialisée) دخی قبول ایتمك لازم كله‌جكدر. (اویله بر مبهم بر طویغوكه
بو كونكی حالمزله اونی هیچ حس ایده‌میز ، طانیه‌مایز . احتمالكه آز چوق
ذائقه ولامسه احساساتنی بر درجه‌یه قدر آكدیریر بر حس؟) ایچون قابلیت
پیدا اولمشدی !.. دیه‌بیله‌جكز . بو طویغولر خارجی قوتلرك وعامللرك تضییق
میخانیكیسی وتأثیرات كیمیویه‌نك تغییراتی‌ایله وجود بولمش و بو صورتله واقع
اولان تأثیرات خارجیه اعصاب ناقله سایه‌سنده محیط بدندن حجیرات مركزیه‌یه
انتقال ایده‌ایده او حجیراتده‌ده بر (عكس عمل réaction) حصوله كتیرمشدر.
عوامل خارجیه‌دن كلن تأثیرات ایله او تأثیراتك موجب اولدوغی (عكس عمل)
آراسنده‌كی رابطه بو سایه‌ده تأسس ایده‌بیلمشدر. صوكره صوكره هوا طالغه‌
لرینك تضییق ایله كتله تماسندن ، یعنی مواد صلبه‌یه طوقونمقدن حاصل اولان
تضییق آره‌سنده یاواش یاواش بر فرق حاصل اولمش وحس سمع ایله حس
لمس یكدیكرندن تمایز ایدرك آیری آیری تكمل ایله‌مشدر . كذلك داخل
بدنمزده پیدا اولان اعصاب محیطه دخی (حاسهٔ حركیه sens Kinesthésique)
و (حاسهٔ اخشائیه = sens viscéral) نك ناقلی اولمشلردر.) الی آخره!...

سربستجه ترجمه وعرض ایتدیكم شو پارچه ــ پك مختصر وواضح‌اولدوغی
ایچون ــ بنجه مرجح كوروندی. یوقسه بو فرضیه پك چوق كتابلرده اوزون
اوزادی‌یه بسط ومدافعه ایدلمشدر . فقط بونك حیثیتی آنجق بر فرضیه
اولمقدن عبارتدر . بونده‌ده خلاصهٔ معنا ، بعضی عوامل خارجیه‌نك مادهٔ
عضویه‌یه تأثیری وهله یكنسق ودائمی تأثیری سایه‌سنده او مادهٔ عضویه‌نك
سطحنده بر طاقم تغیرات حصوله كلمه‌سی وبو تغیراتك اعصاب مخصوصه واسطه‌
سیله حجیرات مركزیه‌یه انتقالی ایله حسیات مختلفه‌نك تعینیدر. كیتدكجه طویغو-
لرده (تفرق différenciation) حصولی اعضا واجهزهٔ حسیه‌ده دخی (تقسیم
اعمال division de travail) وقوعنی استلزام ایتمش وبو صورتله حواس ،
تعدد وتعین ایتمشدر .

تكامليون بو فرضيه ايله اجهزهٔ حسيه‌نك تشكل وتكملنى تعريف ايتمك ايستيورلر . بو بر حقيقت ثابته دكل ـ دهمين سويلديكم كبى ـ آنجق بر فرضيه‌در . بو حيثيتله سائر فرضياتدن قيمتسز دكلدر . يالكز بزجه بوراده نظر دقته آلنماسى لازم اولان نقاط مهمه شودركه، هر ناصل اولورسه اولسون كائنات محيطه ايله انائيتمز آره‌سنده مناسباته ايلك واسطه اولان ، حواسمزدر . قواى طبيعيه‌نك هانكيلرندن متأثر اولمش ايسه‌ك اجهزهٔ حسيه‌مز، او قوتلرك تأثيراتندن بزى خبردار ايده‌جك صورتده تشكل ايتمشدر . بو (طرز تعضى (modo d'organisation) اقتضاسندن اوله‌رق مبحث معرفت مسئله‌سنده آنجق (اضافيت علم . relativité de la connais) پرنسيپنه قناعت ايده‌بيله‌جكز . قواى طبيعيه‌نك هانكيلريله مناسبتده بولونه‌بيله‌جك اجهزهٔ حسيه‌مز وارسه ، آنجق او عواملك تأثيراتندن خبردار اوله‌بيليرز . كائنات حقنده‌كى فكر وتصورمز وعلى‌الاطلاق علممز، بو حواس معدوده‌نك تلقياتنه تابع اوله‌جغى جهتله بالطبع محدود قاله‌جقدر . مع مافيه ، قواى طبيعيه ، بزم بيلديكمز وتأثيراتنى تلقى ايده‌بيلديكمز قدرندن عبارت اولمق لازمكلمز . حتى وجودندن وتأثيراتندن ذره‌قدر خبردار اوله‌مادیغمز قوتلر، بيلدكلرمزدن پك‌چوق اولسه كركدر . نته‌كيم سوزلرينى دهمين ترجمه ونقل ايتمش اولدوغم (پروفسور ريد Prof. Read) ، عالم مشهور (دومورغان De Morgan) ك شو سوزلرينى اشهاد ايدرك بو دعوانى تحكيم ايتمك ايستيور :

(دومورغان هزل آميز بر طور ايله فرض ايدييور وشويله سويليور : پك ممكندركه كائناتده ـ بزم بيلدكلرمزدن ماعدا ـ بر قاچ عوامل، مثلا ياريم ميليون قدر دها عوامل مختلفه بولونسون اويله بر طاقم قواى طبيعيه‌كه اونلر حقنده هيچ بر كيمسه‌نك هيچ بر كونه معلوماتى يوقدر .) دييور .

پك طوغرو كورونن شو ملاحظه بزى دوشوندوره‌جك ماهيتده‌در . چونكه بو مبدأدن حركت ايدوبده دوشونه دوشونه ودوشوندوكزى تنقيد ايده ايده ايلرى كيده‌رسه‌ك سلسلهٔ افكارمز بر ضرورت منطقيه‌يه منقاد اوله‌رق بر وادئ مخصوصه كيرر واونك بوتون اعوجاجات طبيعيه‌سنى تعقيب

ایتمه‌دکجه برآدیم ایلری کیده‌مز. کری دونوبده ایلك نقطهٔ حرکتی ده کیشدیر-
مزسه وجههٔ استقامتنی‌ده ده کیشدیره‌مز. بالعکس وتیرهٔ تفکرك ایجابات منطقیه‌سنه
تسلیم اختیار ایدوب کیدرسه او یولده رهگذارینه دیکیله‌جك اولان مسائلك
هیچ برینی اهمال ایله چیکنه‌یوب کچه‌مز . اونلرك هر برینی ایی کوتو حل
ایدوب کچمه‌ملی‌در . بویله یورودکجه مسلك فلسفی - بالضروره - تعین ایدر .
عاقبت باطل بدیهی بر نتیجه‌یه پیوسته اولسه بیله او نتیجه مشروعدر. چونکه
بر طاقم مقدمات مسلمه‌دن حرکت فکریه‌یه باشلایه‌رق سلسلهٔ افکارك - ناقابل
مقاومت اولان - جریان منطقی‌سی ایله او نتیجه‌یه سوروکلنوب کلمشدر .

فلسفه‌یه واصولنه کلیاً بیکانه قالانلر تفکراتمزك تابع اولدوغی بو ضرورت
منطقیه‌یی بیلمدکاری ایچون ، منتظم بر سلسلهٔ ملاحظاتك آنجق نتیجه‌سنه
باقوبده فیلسوفلری استخفاف ، یاخود اونلره تعریض ایدییورلر . هر کس
اوزون دوشونه‌بیلسه‌یدی ودوشونجه‌لرینك صوك مرحلهٔ توقفنه قدر یورویه-
بیله‌جك قدرت عقلیه وطاقت ذهنیه‌یه مالك بولونسه‌یدی - شبهه‌دن وارسته
بیلدیکی- عادی متعارفه‌لردن محاکمات فکریه‌یه کیریشدیکی حالده عینی درجه‌ده
باطل نتیجه‌لره واریردی. فقط فیلسوف اوله‌مایانلر (متعارفه axiome) لری
محض حقیقت عد ایدرلر . حالبوکه اونلر عندی واعتباری بر طاقم حقایق
اضافیه‌دن باشقه بر شیلر دکلدر . دوشونمکده سویهٔ وسطایی آشامایانلر ،
محاکمه‌لرنده متعارفه‌لردن درت آدیم ایلری کیده‌مزلر . خصوصاً که هرکسك
بیله‌مدیکی بعضی متعارفه‌لرده واردر. علامهٔ شهیر (لوردکلوین Lord Kelvin)ك
دیدیکی کبی : (بعضی متعارفه‌لر واردرکه هر کس ایچون متعارفه‌دن معدود
اوله‌ماز .) یعنی اونلر آنجق عالملر وفیلسوفلر نظرنده برر متعارفه‌در . خلق
او کبی متعارفه‌لرك وجودندن بیله خبردار دکلدر. بالالتزام اونلری اوکرنمه‌دکجه‌ده
خبردار اوله‌مازلر .

ایشته بو کبی اسبابدن ناشی‌درکه هر هانکی بر مسلکك موجز بر دستور
فلسفی‌سنه قولای قولای اعتراض ایتمك ممکن اوله‌بیلیور؛ بو کبی دوشونجه‌لره
بیکانه اولانلر فیلسوفلره حیرت ایدییورلر : (باقکدی شو حریفك - حقیقت

نامه ـ بیان ایتدیکی فکر غریبه !...) دیه‌رك شاشوب قالیورلر و کولویورلر.

حالبوکه بو طرز عادی ـ اربابنك ـ بو شیلره کلیاً بیکانه قالمش اولدوغنی اثبات ایتمکدن باشقه بر قیمت اقناعیه‌یی حائز دکلدر .

سزه ـ بیکده بر ـ مثال ویره‌یم :

قرون وسطی فیلسوفلرینك تعریفی وجهله (جزؤ لایتجزی) یی قبول ایدن وفقط عینی زمانده‌ده روحك بر جوهر بسیط اولدوغنه ایناانان پك چوقدر . حالبوکه بو ایکی اعتقاد یکدیکرینی نقض ایدر. ایی دوشونولور واوزون دوشونولورسه تناقض میدانه چیقار. حتی جسممزی بیله یکپاره برکتله اوله‌رق تلقی ایده‌مه‌یز . دماغمزی کهکشان کبی ـ اجرام منفرده‌دن مرکب ـ بر کائنات فرض ایتمکلکمز اقتضا ایدر . بونی‌ده عوامه آکلاتمق ممکن دکلدر. چونکه ذهنیت خلقه کوره (باطل بدیهی) بر شیدر .

اونك ایچون فلسفه‌نك صرف نظری اولان بوقسمی اکثریت ناس ایچون دکلدر .

دمیندن بری موضوع بحث ایتمکده بولوندوغم مسئله دخی بوقبیلدندر . حواسمزك سبب تکونی وصورت تشکلی حقنده تکامل اربابنك فرضیه‌سنی عقلمزه ملایم کوروب قبول ایتدیکمزکبی بهمه‌حال خصوصی برواد‌یٔ تفکره کیردیکمزی حس ایدرز . ذهنمز بو نقطه‌دن حرکته باشلار باشلاماز تعقیب ایده‌جکی وجهه‌ٔ استقامتی آلیر ومنطق قوتی اونی نره‌لره قدر سوق ایدرسه بی اختیار اوراره قدر کیدر . نتیجه نه اولورسه اولسون ، فقط استدلالاتده باکلش اولماسین ! . . . فیلسوف نظرنده اك مهم شرط ، آنجق بودر . او نتیجه‌یی هر کس طوغرو بوله‌جقمی بولمایه‌جقمی ؟ . . دیه دوشونمك ، فلسفی بر دوشونجه دکلدر .

بوکا بر مثال ویرمك ومذاهب فلسفیه نصل تعین ایدییور ؟.. بو مهمه‌یی کوسترمك ایچون ینه عینی موضوعی اله آلوب محاکمه ایده‌یم . بحث انکشاف ایتدکجه ذهن منقد ، نصل ونه کبی ملاحظاتك سیل جریاننه قاپیلیور ؟ . . وکیتدکجه نصل خصوصی مسئله‌لر تولد ایدییور ؟ . . . آکلاشیله‌بیلسین ! . . .

فی‌الحقیقه :

اگر مادهٔ عضویه‌نك آنجق بعضی عوامل طبیعیه تأثیریله بر طاقم تعدیلات تشریحیه‌یه معروض اولدوغنی ونتیجه‌ده (نسج عصبی tissu nerveux) و (نسج عضلی tissu musculaire) کبی انساج خصوصیه تشکل ایدرك او انساجه کوره بعضی وظائف حیاتیه تعین ایتمش بولوندوغنی قبول ایدرسه‌ك بو مبدأدن حرکت‌ایدوب ملاحظات متسلسله‌یه مجبوراولان ذهنمز ـبالضرورهـ بعضی مسائل حضورنده بولونه‌جقدر .

مثلا اول امرده مادهٔ عضویه‌یه تأثیر ایتمش اولان عوامل طبیعیه‌نك نصل ونه اولدوغنی، وعوامل سائره تأثیرسز قالدیغی‌حالده نیچون آنجق بونلرك تأثیر ایتدیکنی وبو تأثیراتدن ـ نصل‌اولوب‌ده ـ تغیرات عضویه وتشکلات تشریحیه وقوعه کلدیکنی دوشونمکه مجبور بولونه‌جغمز طبیعیدر .

عینی زمانده دیکر برطاقم مسائل حقنده‌ده قطعی وکسدیرمه حکم‌ویرمك ضرورتندن قورتوله‌میه‌جغمز دخی آکلاشیله‌جقدر .

فرضا : تکامل عضویت فی الحقیقه بو طرزده واقع اولمشسه یعنی بوتون موجودات عضویه‌نك حیوانات قسمنده واسطهٔ ادراك اولان نسج عصبی صحیحاً بعضی عوامل معینه‌نك (مادهٔ ابتدائیه protoplasma) یه تأثیر واومادهٔ عضویه‌نك کیفیتنی تغییر ایتمك صورتیله وجود بولمش ایسه ، بهمه‌حال بزده (طویغو) تماس خارجیدن حاصل اولمش وبو تماسك عینی صورتله تکرر وتمادیسی اعضای حسیه ایله برابر جملهٔ عصبیه‌یی وجوده کتیرمشدر دیمك اولور . باشقه درلو دوشونه‌مه‌یز . او حالده دخی (حسیه sensualisme) مذهب فلسفیسنه حق ویرمکلکمز لازمکلیر. چونکه معلوماتمزك منشأ اصلیسی مدرکات حسیه اولمش اولور . مدرکات ، آنجق عالم خارجیدن کله‌بیلیر. اویله ایسه وجدانمز خارجنده برعالم مستقل‌دداولمق لازمکلیر! بوتون بو دوشونجه‌لرك جریان منطقیسی ، ذهنمزی زورله بو نتیجه‌یه سوق ایدر وعالم خارجینك وجودینی تسلیم واعترافه مجبور براقیر .

بونی ـ بر حقیقت اولەرق ـ تسلیم واعترافه مجبور اولدقی ؟.. او وقت اصول بحثنده (تدربیه empirisme) یه کرکی کبی حق‌ویروب بوتون معلومات بشریه‌نك تجربهٔ عمومیه محصولی اولدوغنی قبول ایتمکده مضطر بولونورز . چونکه ، کیم بیلیر قاچ یوز بیك ویاخود میلیون سنه‌لردنبری جسم عضوینك عالم خارجی ایله دائمی بر تماسده بولونماسی وبو سایه‌ده ـ کیتدکجه ـ محیطنه تطبیق حیات ایتمه‌سی ـ حیات عضویه قدر سورکلی واونك کبی فاصله‌سز ـ بر تجربهٔ عمومیه صاییلیر . ذاتاً فلسفه لساننده تجربهٔ عمومیه دەنیلدیکی بو معنا آکلاشیلیر . (وجدان conscience) کلمه‌سی ، الك کامل وشامل معناسیله ایشته بو تجربهٔ عمومیه دیمکدر .

اویله ایسه (طبیع سلیم sens commun) فلسفه‌سنی‌ده رد ایده‌مه‌یز. چونکه (sens commun) دیدیکمز شی ، بوتون انسانیتك کچیرمش اولدوغی تجربهٔ عمومیه‌نك الك آشاغی فقط الك صاغلام ساحه‌سنی کوستر‌ن سویهٔ عادیه‌یه دیرلر . انسانیتك سرمایهٔ علمنی تشکیل ایدن معلومات محققه بوسویه‌یی آشاماز. بوتون مبنای اعتقاداتمزك زمین استنادی بودر. بوده ـ باقیلسه ـ تجربهٔ عمومیه‌مزله قازانمش اولدوغمز افکار ومعلومات صحیحه‌نك عمومی ومشترك بر بیلانچوسی‌در. عینی زمانده‌ده بزم ایچون یکانه (قسطاس حقیقت critérium de la vérité) در!... چونکه یکی‌دن یکی‌یه اجرا ایده‌جکمز تجارب شخصیه ایله قازانه‌جغمز معلوماتی تصحیح ایچون (sens commun)ی محك ومعیار اتخاذ ایده‌جکز . باشقه چاره یوقدر.

شو تقدیرجه تجربهٔ عمومیه دعواسنی تسلیم ایتدکدن صوکره ، (sens commun) فلسفه‌سی علیهنده بولونه‌مایز. چونکه بو ایکی تعبیر عینی شیئك ایکی مختلف اسمی‌در.

شو منطقی یوللردن کچه‌رك بوحده کلدکدن صکره (عقلیه rationalisme) دعواسنی رد ایده‌بیلیرز. حتی رد ایتمکده مضطر قالیرز. چونکه (افکاروهبیه idées innées) دیدیکمز جنس معلوماتی ویاخود (مبادیٔ قبلیه principes apririques) تعبیریله یاد وتوصیف ایتدیکمز کلیاتی، تجربه فوقنده بر طاقم

حقايق معقوله كبي تلقي ايده‌مه‌يز. اولسه اولسه، اونلر تجربهٔ عموميه نتيجه‌سنده تحقق وبالوراثه انتقال ايدرك ذهنمزده تحكم وتأيد ايدن معلوماتمزدر؛ ديه‌بيليرز.

بوتون بومحاكات نتيجه‌سنده روحك برجوهر بسيط اولمق اوزره استقلال وجودينى دخى انكاره واريرز. زيرا بزده اعصاب بعضى عوامل طبيعيه تأثيريله وجوده كلمش برنسج مخصوص اولونجه، ادراك وحس دخى اونسجك (وظيفهٔ عضويه fonction organique)ـى عد ايديلنجه، روح ـ ماهيتى اعتباريله! ـ (وظيفوى fonctionnel) بر جلوهٔ حيات اولمش اولور. باشقه درلو تصور ايديله‌من. مكركه طاقيله بو ملاحظاتى هدم ايتمك ايچون اساسلرينى ييقمالى وباشقه اساسلر قبول ايدرك اونلر اوزرينه يكيدن بربناى ملاحظه قورمالى!..

ايشته اصطلاح معناسيله (معمارئ علم architectonique) بوكا ديرلر. يعنى بعضى اساسلرى قبول ايتدكدن صوكره اونلر اوزرينه بر بناى فلسفى قورمق ومسائلك مذاكرات وملاحظاتنده ايجابات منطقيه‌يه تبعاً او بناى علمه اليق اولدوغى شكلى ويرمك ديمكدر.

بو اساسلر اوزرينه استناد ايدن تكامل فلسفه‌سنك بناسى بالضروره بو شكلى آلمشدر. بوفلسفه‌نك مهندس حقيقيسى اولان (هربرت سپنسر)، انسجهٔ عضويه‌نك تولدنده و(اعضاى حسيه organes de sens)نك تشكلنده، بالخاصه عوامل طبيعيه‌نك تأثير متماديسنى بر سبب اولمق اوزره تلقى ايتمشدى. شو تقديره كوره مادهٔ عضويه اوزرنده (ضيا la lumière)نك ايقاع ايتمش اولدوغى تغيرات كيمويه ايله (تضيق la pression)ك موجب اولدوغى تأثيرات ميخانيكيه، اول امرده، ايكى درلو طويغو حصوله كتيرمش اوله‌جقدر. (اهتزازات اثيريه vibrations éthérées) (حس حرارت sensation calorique) ايله (حس ضيا sensat. lumineuse)ـى توليد ايتمش وبوتأثيرات متماديه حرارتى وضيايى ادراك ايده‌بيله‌جك اعصاب مخصوصه‌نك محيط بدنده تشكلنه سبب اولمشدر. نته‌كيم بعضى عواملك تأثيرات كيمويه‌سى (قوقو) و(طعم) طويغولرينى توليد ايتمش وبو طويغولرى ادراك ايده‌بيله‌جك اعصاب مخصوصه دخى عينى زمانده وجودبولمشدر. صوكره تكرارتأثيرات ميخانيكيه‌ده بر(تفرق différenciation)

حاصل اولمش : هوا طالغـه‌لرینك تضییقی صـدا طویغوسنی ، (کتله تضییقی pression de la masse)ده مقاومت، ایله حس لمسی تولید ایتمش وبوطویغو لری ادراك ایده‌بیله‌جك اعصابك تمایزینه خادم اولمشدر.

بو بر فرضیه‌در؛ فقط تکامل فلسفه‌سنك تمامیتی ایچون ضروری بر فرضیه‌در. یعنی اوفلسفه بوفرضیه‌یی تصوره مجبوربولنور؛ وبونی قبول ایتمه‌دکجه تمام‌اوله‌ماز دیمکدر. لکن بو فرضیه بر مسئلهٔ خصوصیـه‌یه وجود ویریرکه اونی کندی باشنه حل ایده‌مز:

هایدی اعصابك وبوتون جملهٔ عصبیه‌نك بو صورتله تشکل ایتمش اولدوغنی قبول ایده‌لم! وبلامعارضه تسلیم ایده‌لم‌که بزده وحیـوانانده آلات حسیه بعضی عوامل خارجیـه‌نك تأثیرات متمادیه‌سی ایله وجود بولمش اولسون!... مع‌مافیه نیچون ســائر عوامل طبیعیـه ، عینی صورتله مادهٔ عضویه‌یه تأثیر ایدرك بزده منحصراً اوتأثیراتی ادراك ایده‌بیله‌جك اعصاب مخصوصه وجوده کتیره‌مه‌مش؟ مثلا نیچون (ئه‌لکتریق électricité) دیدیکمز عامل طبیعی، مادهٔ عضویه‌یه بویله برتأثیر اجرا ایده‌مه‌مش؟.. ایتمش اولسه‌یدی، تأثیرات ئه‌لکتریقیه‌یی طوغرودن طوغرویه تلقی وادراك‌ایده‌بیله‌جك بر(جهاز حسی = appareil sensitif)مز اولوردی ؛ واو خصـوصی (آلت حسیه organe sensitif) ایله‌ده شو عالم خارجی‌یه آیریجه بر رابطه‌مز اولوردی. اهتزازاتك بر نوعنی ضیا، بر نوعنی، حرارت ، بر نوعنی صدا صورتنـده تلقی وادراك ایده‌بیلدیکمز کبی، تأثیرات ئه‌لکتریقـیه‌یی‌ده ــ کیم بیلیر ناصل ؟ــ بر طرز وصورت اوزره حس وادراك ایده‌بیلیردك. حالبوکه بو کون شوحالمزله ئه‌لکتریقی ادراك ایده‌میورز. بوقوت طبیعیه، بزجه بوسبوتون مجهول قالمشدر ، دیمك ایسته‌میورم!.. بالعکس، اونی بر چوق تجلیـاتیله بیلیورز. ما کنه‌لرمزله حاصل ایدییورز . قوای سائره‌یی ئه‌لکتریقه تحویل ایدرك قوللانیورز، واوندن کرکی کبی استفاده ایلیورز.لکن انجق آثارینی کورمکله قالیورز . کوردوکمز حادثات دخی یا ضیا، یاحرارت، یا حرکت صورتلرندن برینه منجر اولور. بونلری ادراك ایدبیلملك ایچون ذاتاً خصوصی بر طاقم آلات حسیه‌مز واردر . او حالده ئه‌لکتریق دیدیکمز عامل

طبیعی‌نك بزانجق بو آثارینی، حواس سائره‌مز وساطتیله کوره‌بیلیورز؛ دیمکدر. خصوصی بر جهـاز عصبی‌مز اوله‌یدی بلکه او حادثاتی بوسبوتون باشقـه بر شکلده کورور ایدك! کیم بیلیر؟!....

بناءً علیه، ئه‌لکتریق دیدیکمز عامل، نیچون، بزده خصوصی بر (جهاز حسی) حصوله کتیرمه‌مش؟.. تأثیرسز قالمش‌در! دەنیله‌مز. تأثیری محققدر. او حالده بو غریبه‌نك سببی نه‌در؟..

دەمیندن بری عرض ایتدیکم مبادئ مرتبه‌یی ومقدمات متسلسله‌یی قبول ایدوب‌ده بالضروره بو نتیجـه‌یه پیوسته اولان. بر چوق فیلسوفلر، بو صوك سؤاله معقول بر جواب ویره‌بیلمك ایچون، معهود (قانون تصرف la loi de parcimonie)دن استعانه ایتمك ایستیورلر.

معلومدرکه مشهور (بویوك فره‌دەریق)ك توجه وحمایتنـه مظهر اولان متفکریندن فرانسه‌لی (موپرجیوس Maupertius)، بعض تدقیقات وملاحظاته مبنی:

(طبیعت مقصدینه الك قیصه یولدن کیدر، وممکن اولدیغی قدر آز مصرف ایدر.) دیه ادعا ایتمشدی. ایشته (قانون تصرف) نامیله تاریخ فلسفه‌ده معروف اولان دستور اعتقاد بودر.

زمانمز متفکریندن پك چوغی وبالخاصه (تکاملیون les évolutionnistes) فرقه‌سنه منسوب اولانلر ـ حواسمزك شیمدیکندن زیاده اولمایشنی ـ بو قانونك حکمنه عطفاً تفسیر ایتمك ایستیورلر. ملاحظه‌لری شو بر قاچ سطرلق سوزله تلخیص اولونه‌بیلیر:

(طبیعتده موجود بولنان عواملدن هرهانکی برینك تأثیرات متمادیه‌سی ایله وجوده کله‌بیله‌جك اعضا واعصاب مخصوصـه‌نك عضویت ایچـون بر مصرفی واردر. بو (اجهزهٔ حسیه) عالم خارجی ایله بزم آرامزده بر رابطهٔ منـاسبت تأسیس ایدرکه بو منـاسبتك دخی ادامهٔ حیات ایچون فائدهٔ مهمه‌سی واردر. اکر بو فائده، مصرفه دکمز ایسه، یعنی مصارف عضویه‌یه تقابل ایتمزسه زیاندر. هیچ اولمازسه بیهوده‌در، عبث‌در. طبیعت عبثله اشتغال ایتمز. بناءً علیه اویله بر

رابطهٔ ادراك دخی تأسس ایلیه‌مز . چونکه بونك مصرفی فائده‌سنه غالبدر . خلاصه بزده شو بش حاسه‌دن زیاده وسائط ادراك پیدا اولـامشسه ، دیمك اولویورکه طبیعت زیاده‌سنه لزوم کورمه‌مشدر. بقای شخصی و محافظهٔ حیات ایچون بو قدری کفایت ایده‌بیلمشدر.)

بوده برفکردر، برملاحظهٔ مخصوصه‌درکه طبیعتی بر (مقتصد économiste) نظریله تلقی‌ایتمك حتی‌طبیعته برفکر اقتصاداسنادایله‌مکدن حاصل‌اولمشدر. مثلا: بر شمندوفر قومپانیه‌سی خطوط اصلیه‌دن ماعدا مرکزله اوزاق بر شهر ویا مجرا بر کوی آراسنده یکی بر خطالتصاق تأسیس ایتمك نیتنده بولونورسه عیناً بویله دوشونور. واقعا بو یکی خطالتصاق تأسیس ایدیله‌جك اولورسه مرکزله او مجرا کوی ویاخود او شهر آره‌سنده بر رابطه ، بر مناسبت پیدا اولور وبونده دخی بعض وجوه ایله استفـاده واردر . فقط ، بویله بر خط تأسیس ایتمك وهله اونی منتظماً ودائمـا ایشلتمك بهمه‌حال مصارف معینه‌یی مستلزم اولور. بناءً علیه قومپانیه کندی‌اختیار ایده‌جکی مصارفی حساب‌وتقدیر ایدر، صوکره بویله برخطالتصاقك تأمین ایده‌بیله‌جکی واردات ممکنه‌نك‌مقدار وسطی‌سنی تخمین ایلر. اکر بو مقدار، تأسیسات و ایشلتمه مصارفنی قورویه‌مایه‌جق کبی کورونویورسه، بالطبع وبالضروره او ایشدن صرف نظر ایدر . ضررینه بر ایشدر . ایشته (قانون تصرف) طرفدارلری بویله دوشونویورلر. (لکن طبیعته بویله برنیت، بویله بردرایت مقتصدانه‌اسناد ایتمك‌طوغرومیدر؟.)

دیه اعتراض ایدنلرده پك چوقدر . علی‌الخصوص طبیعت کایه‌یه بر نیت اسنـاد ایتمك ، (علت غائیه cause finale) نظریه‌سنی استلزام ایده‌جکی ایچون فلاسفه‌نك بوسبوتون (احرار les libres penseurs)اولان قسمی‌وهله‌مادیون، بو ملاحظاته شدتله اعتراض ایدییورلر : (بو، آلهیاته یاقیشیر بر (طرزمحاکمه mode de jugement)در. فلسفیاته موافق بر وتیرهٔ تفکر دکلدر. آلهیون ، طبیعتـده کوردکاری آهنك وانتظـامك صرف انفسی وانسـانی بر (تصور concept)دن عبارت اولدوغی اونوتویورلر ؛ عقل بشرك اثر تفکری اولان او انتظامی بر (عقل اعلا Intelligence Suprême)نك اثر ارادت وعنایتی

اولمق اوزره تلقی ایدییورلر . مسئلهٔ خلقت بو صورتله نظر تأمله آلنیرسه — بالطبع — فطرتده بر (غایهٔ حکمت) کورمك لازمکلیر. چونکه غایه‌سز نیت اوله‌ماز . ایشته (علت غائیه) نظریه‌سی بودر. بوده (عاقل وکامل بر خالق un Créateur intelligent et parfait) اثبات ایده‌بیلمك ایچون آلهیونك ترتیب ایتمش اولدوغی بر (برهان argument)در. فقط علمك نقطهٔ نظری بوسبوتون باشقه‌در ؛ حتی بوسبوتون آلهیات نقطهٔ نظرینه ضد ومعارضدر . چونکه علم، هرحادثهٔ طبیعیه‌یی، منحصراً اسباب میخانیکیه ایله تعریفه چالیشیر. امور ومعاملات طبیعیه‌ده عقل وارادت، غایه ونیت تصور ایدرسه علم، کندی اصولنی بوزمش، کندی ماهیتنی انکار ایتمش اولور.) دییورلر.

کورولویورکه بومسئله دخی (نزاع علم ودین le conflit de la science et de la religion) تهلکه‌سنه قاپی آچیور .

حقیقت حالده کلنجه ، امور طبیعیه‌یی معهود (تصرف قانونی) ایله تفسیر ایتمك مطلقا آلهیونك نقطهٔ نظرینه توافق ایدر برطرز محاکمه دکلدر. چونکه بو تصرف (ارادی) اولمایوب (اقتضائی) دخی اوله‌بیلیر . فورطنه‌لرك وقوعنده جریانلرك حصولنده ، ترکبات وانحلالات کیمیویه‌ده ، نباتاتك ضیایه میل ایتمه‌لرنده ، دلك وتماس ایله حرارت وئه‌لکتریق حصولنده بر (نیت) اولمادیغی کبی ! . . [١]

هر حالده تکامل فلسفه‌سی ، آثار خاقتده بر نیت مخصوصه آرامامقله برابر، حواس بشریه‌نك اسباب تولدینی بعضی عوامل خارجیه‌یه عطف ایدییور. وعوامل سائره‌دن پك چوقلرینك بوخصوصده ذی‌مدخل اولمامش بولوندوغنه ایناتیور. حواسمزك بودرجه‌ده قالمش اولماسنی دخی محافظهٔ موجودیتمز ایچون کافی ووافی کورویور . دیمك که شو تشکلات حاضره‌مز ، تمامیله محیطك وبعض عوامل مؤثره‌نك اثر اقتضاسیدر. شیمدیکی حالده محافظهٔ حیاتمز ایچون تشکلات حاضره‌مز کافیدر . علی‌الخصوص جزئی بر (فضل avantage) تأمین ایده.

---

[١] علت غائیه مسئله‌سنی ایکنجی کتابمز اولان (ontologie) نك (cause) بحثنده تدقیق ومناقشه ایده‌جکم .

بیله جك بر (فرق تعضی différence d'organisation) ، حیات مجاهده سنده غلبه یی تأمین ایده جکی جهتله ، بالنسبه تشکیلاتی دها موافق وشرائط محیطیه یه مطابق اولان افراد سائرلرندن زیاده فائز وموفق اوله جقلر ، ودنیاده بونلرك نسلی غالبه چاله جقدر. بو سایه ده (تکامل عضویت l'évolution organique) دوام ایده جکدر . حواسمزك عددی تزاید ایتمه سه بیله اونلری اداره ایدن دماغك ــ تجربه ایله ــ قابلیت تصرف واداره سی آرته جقدر .

ایشته خلاصةالخلاصه اوله رق تکامل فلسفه سنك بومسئله ده اعتقادضروری ومنطقی سی بودر .

بوده کاوب (اضافت علم بشر) دعواسنه طایانیور . زیرا عالم خارجی ایله مناسباتمز اجهزهٔ حسیه مز نسبتنده اولونجه، بونسبت خارجنه چیقامیه جغمز بدیهی وضروریدر . خصوصاً اجهزهٔ حسیه مزك بو صورتله تولد وتشکلنده بالجمله عوامل طبیعیه نك دخلی اولمایوب آنجق بعضیلرینك تأثیری اولماسی کائنات ایله مناسبت وجدانیه مزده بر جریان وبرشکل مخصوص ویرمش اوله جقدرکه اونلرده خارجنه چیقامایه جغز . مثلا اهتزازات اثیریه یی آنجق ضیا صورتنده ادراك ایده بیله جکز باشقه درلو تاقی به بزجه امکان یوقدر .

شو تقدیرجه بز ، نه درلو ونه قدر حواسه مالك اوله بیلمش ایسه‌ك بزی احاطه ایدن شوکائناتی ده او درلو واو قدر ادراك ایده بیله جکز. چونکه آره مزده واسطهٔ مناسبت بو درلوسندن وبو قدرندن عبارتدر . بزجه علمك اصل واساسنی تشکیل ایدن ادراك دخی بو مناسبته شعور حاصل ایتمکدن باشقه برشی دکلدر. اویله ایسه بزم علممزله وسائط ادراکمز دخی بنیهٔ عضویتمزه وتشکلات عصبیه مزه تابعدر ، بناءً علیه تماماً اضافی اولدوغی محققدر . بو حالده حقیقت اشیایه ــ کاهی ــ مطلع اولمق شویله طورسون قوای طبیعیه وعوامل خارجیه نك بیله یك چوغندن خبردار دکلز ، واوله میه جغز دیمکدر.

کورویورسکزکه هر هانکی طرفدن یورویوب تحقیقاته کیریشسه‌ك ینه عینی (دمیر قاپو) یه قفامزی وورویورز ؛ ومبهوت ومأیوس ــ او حدود

اوزرنده ـ طورویورز. (اضافیت علم بشر relativité de la connaissance humaine) اعتقادی بو عجزمزك محصول طبیعی‌سی‌در .

کله‌جك بابده بو مسئله‌یی اطرافیله تحقیق ایده‌جکز . لکن او بحثه کیریشمه‌دن اول ، حل وفصل ایده‌جکمز بر عقده وار . فلسفه مناقشاتنده بر چوق سؤ تفهمات ، هپ او عقده‌نك اهمال ایدلمه‌سندن تولد ایدییور . بوندن صوکره آچه‌جغمز بحثلرده سؤ تفهماته میدان ویره‌مك ایچون اعتقاد نامنه تحکم ایدن بعضی یا کلشلقلری تصحیحه چالیشه‌لی‌یز .

تتمه

انسانلر آراسنده فلسفی دوشونجه‌لره استعداد پیدا اولمه‌یه باشلادیغی زمان، یعنی خیلیدن خیلی‌یه ترقیات علمیه وصناعیه واقع اولوب‌ده احتیاجات مادیه‌نك فوقنده بر طاقم مسائل عالیه ومجرده تتبعنه ذهنی سوق ایده‌جك مواد علمیه حاضرلاندیغی زمان بالخاصه اوکبی مسئله‌لری دوشونمه‌یه میال متفکرلرده ظهور ایتمشدر. شبهه‌سز حیات ایچون محتاج اولدوغمز شیلری دوشونمك واونلره متعلق اولمق اوزره تولد ایدن مسائل عادیه‌یی اول امرده حل ایتمك انسانیتك ، حتی انسانیت متمدنه‌نك بیله الك مبرم اندیشه‌سنی تشکیل ایتمشدی ؛ نته‌کیم حالاده اویله‌در . لکن مدنیتله برابر اصول وقواعد معیشت تعین ایدوب‌ده اسباب رفاهت بردرجه‌یه قدر مستحضر بولونجه احتیاجات مادیه وروزمره حدودینی آشه‌رق مجردات ومعنویاته قدر انفاذ نظر ایده‌بیلن بعضی مستثنا متفکرلر بو منطقهٔ علویه‌ده دوشونه دوشونه بر سوری مسئله‌لر احداث ایتمشلردرکه بونلرك طوغریدن طوغری‌یه ودرحال حیاتمزله علاقه‌سی یوق کبی کورونور ؛ بناءً علیه اومسائل فلسفیه‌نك بعضی مستثنا ذکاوتلر ایچون بر (زینت ذهنیه) قبیلندن اولمه‌سی لازم کله‌جکنه حکم ایدیلیر . بو حکم طوغرو دکلدر . تاریخ مدنیت وتاریخ

فلسفه بزه کوستربیور که هر کونکی حیاتمزله و اك مبرم احتیاجاتمزله درحال
علاقه‌دار کورونمه‌ین اومسائل مجرده‌نك ظهورینه سبب، هرکونکی حیاتمزده آدیم
باشنده بر تصادف ایتدیکمز مسائل عادیه‌در . معیشت مدنیه ایله تأسس ایدن
وینه او وادیده ترقیاتی تأمین ایله‌ین حکومت، حقوق، دین ، اخلاق وبوکبی
شیلره دائر مجبوری اوله‌رق حاصل ایتدیکمز اعتقادات، برطاقم دستورلر شکلنه
کیرمشدر که اونلرك طوغروسنی کشف و تعیین ایتمکده سعادت حیاتیه‌مز
طوغرودن طوغرویه ذی‌مدخلدر ؛ وبوتون بوشیلر، بواندیشه‌لر ، بوتحقیقات
انسانك کندی اندیشه‌سی، کندی تحقیقاتی اولدوغی ایچون اونده اك بویوك
غایه‌ده « انسان » در . انسان محیطندن آیری اوله‌ماز . بوتقدیرجه اك مهم
مسئله، انسانی محیطیله برابر تتبع ایتمك ونفسمزله کائناتك رابطه‌سنی تحقیق ایده‌رك
اونك اك طوغرو دستورینی کشف ایله‌مکدر . زیرا هردورلو موانعه رغماً آز
چوق ترقی ایتدیکمزده شبهه یوقدر. بوکون پك‌ای بیلیورزکه بوترقی محیطمزه
احسن صورت اوزره مطابقت دیمکدر . اوحالده تجارب ذاتیه‌مز آرتوب‌ده
عالم ونفسمز حقنده‌کی اعتقادات محکمه وقویه‌مز صارصیلمغه باشلادقجه بزه بر
حالت مخصوصه عارض اولورکه اوکا (شك وشبهه) دیرز. بوحالت چوق مدت
دوام ایتمه‌ملیدر وایده‌مز ، چونکه ترددی موجبدر وتردد اجراآت فعلیه‌ده
عزممزه مانعدر. دیمك اولیورکه بزهرنه دورلو اسباب الجاسیله اولورسه اولسون
بو حالته کرفتار اولدقی، نفسمزله عالمك رابطه‌سنه دائر، (یعنی بزمله محیطمزك
موازنه‌سنه‌دائر) تأسیس ایتمش اولدوغمز دستوراعتقاد، قوتنی غائب ایتمش ویکیدن
برموازنه تأسیسی ایچون لزوم حس ایدلمکده بولونمشدر . بونی بر سوزله
سویله‌مك لازم کلیرسه دیه‌بیلیرزکه یکی‌یکی شرائط معنویه‌یه کوره محیطمزه یکی
باشدن مطابقت ایتمك ویکیدن تأسیس موازنه ایله‌مك مجبوریتی حس اولونمشدر.

ایشته آراصره‌دوردور، فلسفه تاریخنده ظهوره کلن بوشك وشبهه وتردد
زمانلرینی اسباب موجبه‌سیله واك درین معناسیله آکلامقدن عاجز اولان
اکثریت ناس ـ یعنی فلسفه‌یه بیکانه بولونان کیمسه‌لرـ یا کلش تلقی ایده‌رك فیلسوفلره
تهمت وفلسفه‌یه عبث برغرابت اسناد ایتمکدن هیچ برزمان قورتوله‌مامشلردر.

فیلسوفك بری ـ هر هانكی بر دورده اولورسه اولسون ـ عجبا شو بنم حس وادراك ایتدیكم شیلری هر كس‌ده تماماً وعیناً بنم كبی‌می ادراك ایدییور؟ عجبا حیواناتده عقل وادراك وقدرت تصور وتخیل انسانلرككنه معادل وطبقی اونلك كبی برشیمیدر؟ دییه دوشونه‌جك اولسه ودها بو كبی ملاحظاته بالضروره سوق ذهن ایلسه، فلسفه مباحثنك ماهیت حقیقیه‌سندن غافل اولان كیمسه‌لر اوفیلسوفی احتمالكه پك غریب كورورلر وبداهت عالمه قارشی شبهه ایده‌بیلدیكندن طولایی اونی نوعما مجنون صانیرلر. بویله برشبهه‌یه قارشی‌ده ساده‌دل وبیلكیسنه مغرور اولان خلقك بر قیصه وقوتلی جوابی واردر :

كونش انكار اولونورمی ؟ دیمكله اكتفا ایدر.

أوت كونش انكار اولونماز وشو كوردیكمز كونشی فی‌الحقیقه انكار ایدن اولمامشدر صانیرم . لكن شـو بنم بدیهی اوله‌رق قارشـیمده‌كوردیكم كونش بدیهی اولمقله برابر بنجه بر معمادر، چونكه بن اوكونشی حواسمدن بعضلری واسطه‌سیله تلقی ایده‌بیلیورم . آزیجق پسیقولوژی كتابلرینی قاریشـدیروب‌ده حواسمك كیفیت ادراكده معرفتنی واوینادیغی رولی تحقیق ایتمك مراقنه دوشرسه‌م، او وقت بر چوق غریب مسئله‌لرك ذهنمه هجوم ایتدیكنی كورییورم واو مسـئله‌لرله قارشی قارشی‌یه بولنمقدن قاچینمق احتمالی اولمادیغنی‌ده آكلایورم ، زیرا كونش قدر بدیهی برحقیقته استناد ایده‌رك محاكماته كیریشدیكم حالده هر درلو تقیداتمه رغماً محاكماتك جریان منطقیسی بنی اویله بر طـاقم طولامبـاچ وادیلره سوق ایدییوركه‌آدیم باشنده بر، رهكذاریمه برمانعه چیقیور واو، ذهنم ایچون مدهش بر مسـئله شكلنی آلوب قارشیمه دیكیلیور . یوقسـه كوزیمك كوردیكنه كوره كونش البته كونشدر . فقط بو حكم بكا كونشـك حقیقتنی آكلاتمادیغی كبی سرادراكه دائرده ذره قدر برشی اوكرتمز . خصوصـا كه بویله بدیهی شیلری ینه كندی بداهتی‌ایله تعریف ایتمك ذره قدر فلسفی برفكر احتوا ایتمز ، چونكه بر صیغیر تماچ وبَر محله بكجیسنه‌ده صورسه‌كز سزه بو جوابی ویرمكله قناعت ایدر .

بن كندی حسابمه علوم صحیحه وثابته دائره‌سنده تحقیقات اجرا ایدركن،

اطرافنی احاطه ایله‌ین بونجه معمالرك هر هانکی بر وجهله حلنه چاره ارارکن الك زیاده بر حقیقتك تکررینی کوریبورم؛ وتحقیقاتمده نه‌قدر ایلری کیدرسه‌م ونه قدر متنوع مثاللرله او تحقیقاتمی قونترول ایدرسه‌م اوقدر ایی آکلایورم‌که (بداهت محض حقیقت دکلدر) .

ایشته بو مهمه‌یی آکلادقدن صوکرا واقعا بنده برشبهه حاصل اولویور، فقط او شبهه‌نك قیمت وماهیتنی وخصوصا نه‌یه تعلق ایتدیکنی لایقیله بیلمك اقتضا ایدر .

بن کندمدن هیچ شبهه ایتمه‌یورم.

هرحرکتم اثبات ایدرکه هم‌کندی وارلغمه، همده عالم خارجینك موجودیتنه اینانیورم وقطعیاً اینانیورم . بو خصوصـده قناعت وجدانمه جزئی بر شمهٔ شبهه عارض اولسـه یدی ، نه یاپه‌جغمی شـاشیریردم . قمیلدانه‌مازدم. کیم ویاخود نه اولدوغمی، نره‌ده بولوندوغمی ، نه یاپدیغمی بیله‌مزدم! . . حالبوکه ـحمد اولسونـ هیچ اویله دکلم. بندن زیاده کندنی بیلمك، وکندی موجودیتنه اینانمق، وعالمك وار اولدوغنه‌ده قناعت‌ایتمك ممکن دکلدر. ایضاح ایده‌یم. فیلسوفلر حقنده‌کی سؤ تفهمك منشأی کندیلرندن منکشف اولسون‌وماهیتی اکلاشلسین. مثلا:

سزلره فلسفـه درسی ویرمك صورتیله بر خدمت مخصوصه تعهد ایتمش اولدوغمی بیلیورم . درس زمانلرینی‌ده بیلیور وهرزمان خاطرلیورم . وقتنده واپوره یتیشه‌بیلمك اوزره ایرکنجه حاضرلنیورم. ساعتمه باقیورم: اون دقیقه مهلتم اولدوغنی وبو قدر بر فاصلهٔ زمان طرفنـده فرح فرح ببك اسکله‌سـنه واره‌بیله‌جکمی ـتجارب مکرره‌مه بناءًـ قطعیاً کسدیریبورم . مکتبـه کلیرکن وانی‌کوی اسکله‌سنی شاشیرمیورم. درسخانه‌یه‌کیرنجه سزلرك جمله‌کزی طانیورم؛ اولجه کوردیکم افندیلر اولدوغکزی آکلیورم . یعنی هویت ممتازه‌کزی حافظه‌م تصدیق ایدییور. (عجباآمریقاده‌می‌یم؟.. یوقسه حقیقةً وانی‌کوینده‌می‌یم ؟..) دیه دیوانه‌جه بر شبهه‌نك زبون اندیشه‌سی اولمیورم. ویردیکم درسـلرده نه‌لر سویله‌دیکمی‌ده بیلیورم والبته بیله‌رك سویلیورم.

اوه عودت ایتدیکم زمان اطرافمی آلان سعید ایله نظیفی کورونجه : (عجبا بنم چوجوقلرم حقیقتاً موجودمی ؟ یوقسه اونلرك موجودیتی ، بنم ذهنمده بر (فکر idée) اولمقدن‌می عبارت ؟ ویاخود بو سوکیلی چهره‌لری کوردوکم زمان بر (شعبده ، بر غلط حس illusion des sens) ك مغبونی‌می اولویورم‌ده یوق اولان برشیئ خارجده وار کبی‌می کورویورم ؟.. ویاخود بنم حسیاتم (خارجه منعکس extériorisé) اولویورده سعید ایله نظیفك شکللرنده‌می تجلی ایدییور ؟.. اکر اویله ایسه بنم کندی وجودم دخی باشقه کیمسه‌لر نظرنده صاقین اویله بر شعبدهٔ حس ، بر خیال محض اولماسین ؟.] کبی دوشونجه‌لره دوشه‌جك وبونلره اهمیت ویره‌جك اولورسه‌م کندی وارلغم حقنده‌کی اعتقادمی مدافعه‌دن عاجزقاله‌جغم طبیعی‌در. چونکه بنده حاصل اولان شبهه (شهادت حسیه témoignage des sens) مك صحت وقیمتنه دائروجدانمده مستقر اولان (قناعت صمیمیه conviction sincère) یه - طوغرودن طوغرویه - مسلط اولمش اولویور !..

بوکا چاره بولمق کوچدر. زیرا بو (حالت روحیه état d'âme) بر نوع دیوانه‌لکك (صفت کاشفه la caractéristique) سی در .

بنم شبهه‌م بو قبیلدن اولسه‌یدی ، وبوده حقیقتاً فلسفی بر قیمتی حائز بولونسه‌یدی ، او وقت واو تقدیرده فلسفه درسلرینی مکتبده ودارالفنونده دکل، بیمارخانه‌ده تعلیم وتعلم ایتمك دها زیاده موافق‌ودهاده طوغرو اولوردی. حالبوکه مسئله او دکل !. (شك فلسفی le doute philosophique) نك ماهیتی بوسبتون باشقه‌در : او شبهه ، آنجق (حقایق اشیا) بحثنده ذهنمزه عارض اوله‌بیلن بر حالت مخصوصه‌در ، و موقت اولمق کرکدر. کائنات مشهوده‌یه و (معطایات حسیه données des sens) یه قطعاًوقاطبةً تعلق یوقدر . - دمین عرض ایتدیکم وجهله - کندی حسیاتمزدن‌ده شبهه ایتمك ممکن اولورسه فلسفه‌یه حاجت و حتی امکان قالماز. چونکه (وجدان conscience) دن شبهه ایدلمش اولور. حالبوکه بوتون فلسفیاتك زمین استنادی وموضوع بحثی اودر. بوتون مسائل علم وحکمتك مبدأی ینه اودر .

سلفده کلوب کچن (لاادریون sceptiques) ایله بوکونکی (لاادریون

agnostiques) آره‌سنده پك بيوك واساسلی بر فرق واردر : اولكيلر فی‌الحقيقه (عالم حسی le monde sensible) دن و اوعالمه متعلق بولونان معلوماتدن شبهه ايدييورلردی. حتی بونلرك شـو طور غريبی‌ده يوزده طوقسان جعلی ايدی ، ده‌يه‌بيليرم. زيرا پك اعلا ييوب ايچيورلر وهر شيئك ايی‌سنی كوتوسنی فرق ايتمكه چاليشيورلردی . كوردكلری شيلردن قطعاً اشتباه ايتمه‌ين اكثريت ناس كبی قضـالردن وتهلكه‌لردن صاقينيورلردی. ظن ايدرم ، مورخين اسلاف بو آدملرك افكار و احوالنی تنقيد ويارووايت ايدركن مبالغه‌يه قاپلقدن وقايهٔ نفس ايده‌مه‌مشلردر. مثلا تاريخ فلسفه‌يه باشليجه مأخذ اولان كتب تاريخيه ووثائق معتبره‌ده روايت اولونويوركه قدمای لاادريه‌نك پيری اولان (پيرون Pyrrhon) نام فيلسوف كندندن بيله شـبهه ايدرمش ، حتی شبهه ايتديكندن دخی شبهه ايدرمش !.. اوقدركه فرط اشتباهندن طولايی هيچ بر شی ياپه‌ماديغی ايچون بالذات حركته دخی مقتدر اوله‌مازمش ؛ اوندن طولايی برآدم بو فيلسوفك الندن طوتوب كزديرر وكنديسنه دلالت ايدرمش !..

شيمدی شو حكايه‌ده ـ بنم اعتقادمجه ـ بی لزوم بر مبالغه واردر. چونكه كندی حواسـندن ، كندی وجدانندن فنـا حالده شبهه ايده‌بيلن برآدمك ، باشـقه بر كيمسه‌نك دلالتنه عرض افتقار ايتمـسی ، كندی كوزينه ، كندی الينه ايناناميان برآدمك يابانجی كوزلره ، يابانجی اللره اينانماسی ـ نجه ـ غريب بر تناقض تشكيل ايدر . لزومسز مبالغه ديديكم‌ده بو تناقض‌ده مندمج اولان غرابت معنادر . محققدركه (پيرون) پك چوق ياشامش وبناءً عليه بر چوق قضالردن ، ياكلش حركتلردن حياتنی صاقينه‌بيلمشدر ؛ يعنی كمال امنيت ايله حركت ايتمشـدر . يوقسه ياشـايه‌مازدی ، مطلقا باشـنه بر قضا كليردی . اكلاشيليوركه بزه بوآدملرك افكارينی نقل ايدنلر برآز فضله‌جه مبالغه ايتمشلر.

بوكون بزم بر شـبهه‌مز وارسه ، عالم حادثاته دكل ، ماورای حادثاته ، يعنی مابعدالطبيعياته دائردر . بز حس ايتديكمز شيلره قطعياً اينانيورز. يالكز اونلری حس ايتديكمز صورت اوزره قبول وتلقی ايدييورز. فقط بوكوردوكمز شيلرك حد ذاتنده ناصل اولديغنی ونه اوله‌بيله‌جكنی دوشـونمكه باشلاديغمز زمان ، ذهنمزه غريب بر شـبهه عارض اولويور ؛ بوده ضروريدر. بناءً عليه

معذورز ، چونکه (تلقیات حسیه Acquisitions sensitives) مزك ماهیتاً انفسی اولدوغنی پسیقولوژی تدقیقاتی صراحتاً کوستریبور. نته‌کیم بو بحثی بر آز صوکره تفصیل و مناقشه ایده‌جکم ، زیرا بالخاصه (مبحث معرفت épistémologie) مسائلی اوندن تولد ایتمشدر .

مع‌مافیه هر کونکی تجارب حیاتیه‌مز و معاملات وحرکاتمز قطعیاً اثبات ایدیبورکه شو ایچنده یاشادیغمز عالم ، اصلسز بر رؤیا دکلدر ؛ بر خولیاده دکلدر ؛ بر شعبدهٔ حس‌ده دکلدر ؛ بالعکس بر حقیقتدر. لکن حقیقت مطلقه دکل ، بر حقیقت انفسیه واضافیه‌در. ایشته بز بوکا ایناتیورز، بویله ایناتیورز. بو خصوصده ذره قدر شبهه‌مز یوقدر. حتی بو وادیٔ حادثاتدن چیقمامق شرطیله بعض احواله دخی اینانه‌بیلورزکه اونلرك وقوعنه بالذات شاهد اوله‌مامشزدر واوله‌مازدق !.. مثلا استانبولك ترکلر طرفندن فتح اولونمش ایدیکنه ایناتیشم ، قعریه جامعنك وقتیله بر روم کلیساسی اولمش بولوندوغنه قناعت کامله‌م بو قبیلدندر .

دیمك‌که زمان حاضرك ساحهٔ تجلیاتنده داخل اولان بر طاقم حادثاتدن ، زمان سابقده حاصل اولمش وکلمش کچمش بعضی وقوعاتده قطعیاً استدلال ایده‌بیلیورمشم !.. اویله اولونجه ، یالکز شو آنده کوردوکم شیلرك حقیقتنه دکل ، ـ وقوعنه بالذات شاهد اوله‌مادیغم ـ بر طاقم حادثات ماضیه‌نك صحتنه بیله اینانه‌بیلیورمشم !.. بوقدر اینانمق چوقدر بیله !..

ذاتاً هرکونکی حیاتمی تشکیل ایدن بر چوق وقوعات جزئیه شهادت ایدرکه وجدانمه منکشف اولان شو عالم حسی‌نك وجودینه قارشی قطعاً شك وشبهه‌م یوقدر. چونکه بو بدیهی بر شیدر و حقایق علمیه‌نك زمین استنادی آنجق بو بداهت عالی‌در. ملاحظات فلسفیه‌سنك حقه اصابتنی اثبات ایچون (علم science) دن دلیل ایسته‌ین برفیلسوف ، او عالمی ناصل اهمال‌ایده‌بیلیر؟. کندنجه معتبر اولان وکشفیات علمیه‌دن مقتبس بولونان دلائلك حیثیتنی ناصل شبهه‌یه دوشوره بیلیر ؟..

آکلاشیلیورکه بنم دعوام بداهتنی انکار دکل ، اونی آنجق تفسیر ایتمك لزومنه طایانیر. اولسه اولسه او بداهتك ماوراسنده موضوع فرض ایتدیکم

وياخود ضمننده كيزلى ظن ايتديكم برشيئه بر نقطهٔ استفهام قويمقدن عبارتدر. (موجودات) دن شبهه ايتسه‌يدم ، اونلرك لدنياتنى ، اصلنى فصلنى آرامغه البته قالقيشمازايدم. بناءًعليه داعئ اشتباه اولان (حادثات phénomènes) دكلدر . كرك تحقيقات فلسفيه ده كرك سه (تفحصات علميه investigations scientifiques) ده ، حادثات، هم زمين استنادى ، همده مادهٔ اصليه‌يى تشكيل ايدر. فقط مابعدالطبيعيونى، دوشوندورن (معما énigme) ايله علمايى مشغول ايدن مسئله بر وعيى شى دكلدر. مابعدالطبيعيون ، حادثات حدودينه كلوب طورمازلر؛ پردهٔ حادثاتى قالديروب ، هرشيئك ايچ يوزينى ، لدنياتنى كورمك ايسترلر. مابعدالطبيعيات ، ايشته بورادن باشلار. اوراده قارشيمزه ــ بوسبوتون باشقه ماهيتده ــ بر سورو سؤاللر ديكيليركه ، علما اونلره جواب ويرمكله مكلف دكلدرلر. چونكه او معمالر ، تحقيقات علميه‌نك حدودى خارجنده پيدا اولور و اونلرك علوم صحيحه ايله قطعاً علاقه‌سى يوقدر .

بداهت ، نه قدر بداهت اولورسه اولسون ، ــ قيمت لدنيه‌سى اعتباريله ــ باشلى باشنه بر مسئلهٔ غامضه تشكيل ايدركه حالا (مختلف فيه) در؛ چونكه حل اولونه‌مامشدر. بويله بر مسئله وضع ايتمك ، ذهن بشرك بر ضلالتندن مى ايجاب ايتمشدر ؟.. يوقسه حقيقتاً بويله بر مسئله‌يه وجود ويرن بر معما وارمى يوقمى ؟.. شيمديلك اوكا باقميورم ؛ اونى صورميورم و دوشونميورم ! يالكز شونى عرض ايتمك ايستيورم‌كه بوكون حالا فلسفه‌ده اويله بر مسئله واردركه الك بويوك برمعمايى متضمن كورونويور؛ اوكا دائرده اوزون اوزادى مباحثات ومناقشات واركه فلسفهٔ مابعدالطبيعه‌نك باشليجه موضوعاتنى تشكيل ايدييور. بو نقطه‌ده ذهنه ــ بالضروره ــ عارض اولان شبهه ، بداهت عالمه ، شهادت حسيه‌يه ذره قدر طوقونماز. علوم صحيحه ايله‌ده مناسبتى يوقدر .

بر عادى مثال ايله ــ نه ديمك ايسته‌ديكمى ــ دها ايى آكلاته‌يم :

يولده كيدركن آياغمه چارپان طاش پارچه‌سنى كورويورم. اونك وجودندن ذره قدر شبهه ايتميورم ؛ دلى دكلم !.. فقط : (شو كوردوكم ، تماس ايتديكم طاش پارچه‌سى عجبا ــ حد ذاتنده ! en soi ــ نه‌در ؟ ونه اوله‌بيلير ؟..) ديه بر دوشونجه‌يه واريرسه‌م ، كيم اولورسه‌م اوله‌يم ، مابعدالطبيعيات دائره‌سنده

بر سؤال وضع ایتمش اولوردم . بن فرضا ، بر دوستمله بحث ایدرکن بویله بر سؤال صوردوغم زمان ، بکا ؛ (طاشدر ، نه اوله‌جق ؟. طاش‌اوله‌بیلیر !.) دیه جواب ویریرسه ، او دوستم بنم سؤالمك ماهیت معناسنی آکلامامش دیمکدر . تحقیق صددنده بولوندوغم مسئلهٔ مهمه حقنده‌ده جهلهٔ عوامدن زیاده وقوف و معلومات اظهار ایتمش اولماز. حتی ، او فرض ایتدیکم ذات ، برعالم اولسه وسؤالمه برعالم کبی جواب ویرسه‌ده ، او طاش پارچه‌سنك خواص عمومیه و خصوصیه‌سنه ، ترکیبنه ، عناصر کیمیویه‌سنه ، ثقلت اضافیه‌سنه ـ طبقات‌الارض نقطهٔ نظرندن ـ تاریخ تکوننه ، معدنیات اعتباریله جنسنه دائر ایضاحات مفصله وکامله اعطا ایتمش اولسه بیله ینه بنم نه صوردوغمی لایقیله آکلامش اولدغنه دائر بکا قناعت کلمز. چونکه بوتون بو ویردیکی تفصیلات هپ علومه عائد معلوماتدر ؛ اونلرك جمله‌سی‌ده بلااستثنا (کیفیات اجسام) ی تعداددن‌عبارت‌قالیر. کیفیات‌ایسه (مدرکات‌حواص perception des sens)دن بشقه برشی دکلدر. اوت !. تدقیقات علمیه‌م‌کوستریبور ، تجارب وجدانیه‌م‌ده شهادت ایدییورکه خواص وکیفیات اجسام دیدیکم شیلر بنم‌کندی حسیاتمدن، همده محضا (حسیات حاضره sentiments actuels) مدن عبارتدر. [یعنی آنجق شو آنده‌کی طویغولرمدن باشقه بر شیلر دکلدر !] بوطویغولرمدن ـ بن ـ لایقیله خبردار بولوندوغم ایچون اونلری انکاره کندمده مجال کورەمم. فقط کونش دخی برابر اولدوغی حالده کائناتده بنم‌ادراك ایده‌بیلدیکم‌شی‌آنجق بو طویغولرمدن عبارتدر. پسیقولوژی بونك بویله اولدوغنه انسانی پك قولای اقناع ایده‌بیلیور .

شیمدی ، قارشیمده بدیهی طوران شو دنیاده ـ بنم کندی طویغولرمك هیئت حاضره ومجموعه‌سندن باشقه ـ بر شی وارمی ؟.. یوقمی ؟.. مسئله ایشته بودر !.. بونی‌ده کندی طویغولرمله حل ایده‌مم ، چونکه بو برمعما که حسیاتمك حدودی خارجنده موضوع بولونیور :..

کورویورسکزکه بنم‌هدف نظرم ، عالم محسوسك بزجه قابل ادراك اولان (صورت ظاهره) سی دکل ، (problématique مختلف فیه و مجهول) اولان حقیقتی‌در . ادراکات حسیه‌مدن کیزلی قالان (طبیعت صمیمیه nature intime) سی‌در .

مادامکه نجه شیمدیلك حلی مطلوب اولان معما بودر ، اول باول عالمی (شـو کوروندوکی شـکل و حال اوزره !..) قبول ایتمکلکم ضروریدر : عالمك بداهت وجودی تسـلیم اولونماز ایسـه ، هم بحثمزك موضوع خاصی مضمحل و منعدم اولور ، همده زمین اسـتنادی کندیلکندن منهدم اولور .

دیمك که اولا محسوساته ایناغق [لدنیات بحثنه بر سـاحهٔ امکان احضار ایدوب میدان قازانمق ایچون] برنجی شرطدر .

او حالده بکا ـ عبث یره بر دلیل اولمق اوزره ـ خارجده کوسـتریلن کونشی وطاش پارچهسـنی اولدوغی یرده واولدوغی کبی براقهبیلیرم. [بونلر بدیهی شیلردر !..] دهینلره قارشی : [آمنا !.. بدیهی شیلردر افندم !...] دهیوب کچهبیلیرم. یعنی او شیلری ـ صرف حادثاتدن اولمق حیثیله ـ بوراده موضوع بحث بیله ایتمهبیلیرم ؛ حتی ایتمك ایستهمم !.. ایستهمدیکمك سببیده قطعیاً ولایقیله آکلاماکز نجه پك ملتزم وسزجهده الزمدر :

بن بوکتابده سزه قوزموغرافیو (فیزیوغرافی Physiographie) اوقوتمیورم! فلسفهنك مبحث معرفت مسئلهسـنی آکلاتمغه چالیشیورم ! اکرعلوم صحیحه دائرهسـنده بر درس ایله مشغول بولونسهیدم ، او زمان کونشك و سـائر اتك موجود منحصر آ اوصـاف ویفیاکتی تحقیق ایله اکتفـا ایدر ، قطعاً اوندن ایلری کیتمزدم. لکن شیمدی لدنیات بحثنده ذهن بشره عارض اولان بر شبههٔ مزعجهنك منشأ وماهیتنی اکلامق ایسـتیورز . بوراده اصل ایشمز ، حادثات پردهسی آلتنده کیزلی ظن ایتـدیکمز ویاخود اویله فرض ایتدیکمز بر وارلغك حقیقتنی دوشونمك، اونی تدقیق ایتمکدر. اصلی اولسون، اولماسین!. بز بویله بر شـیئك اصلی اولوب اولمادیغنی آنجق بوکبی تدقیقات سـایهسنده آکلایهبیلیرز. بو سـاحهٔ نظریهده تدقیقات اجرا ایتمك تجربه ایله اولهماز . یالکز طوغرو دوشونمکله اولور .

لکن ، بودوشونجهیه طوتولونجه ، ذهنمزه ـ بهمهحال ـ بر شبهه عارض اولویور. ممکن دکل اونك پنجهٔ تسلطندن قورتولهمیورز. فقط، اوشبهه عالمك بداهت وجودینی تصدیقه قطعاً مانع دکلدر. چونکه بزم شـبههمز ، (مسئلهٔ وجود la question de l'être) حقنـده دکل ، اوندن امینز !.. بزم شـو کوردوکمز

وموجوديتنه قطعياً ايناندیغمز شیلرك ـ نفس الامرده دخی ـ حقیقتاً كوردوكمز شكلده اولوب اولمادقلرينه دائردر .

دیمك كه بزه كورونن شو كائناتك بداهت وجودینی قطعاً انكار ایتمیورز.

شیمدی ، بو تفصیلاتی لظر دقته آله رق ايى دوشونه لم : بو بداهتی تصديق ايديورمكله (معمای وجود l'énigme de l'existence) حل ايدلمش اولمازكه !..

موجوداتك بداهتاً ثابت اولدوغنی بیلمکله اکتفا ایتمك ، هنوز هیچ بر شی بیلمه مکدر. بیلگی نك بوتورلوسی ـ هیچ شبهه كوتورمه ین ! ؟ ـ برشعوردن عبارتدر. بناءً عليه ـ تعبیر خصوصی و اصطلاحی سی اعتباریله ـ نه علمدر ، نه ده فلسفه در ؛ شوقدر واركه علم ايچون ده ، فلسفه ايچون ده بو بداهت ، هم زمين استناد ، همده نقطهٔ حركتدر. ناصل كه برآز اول سويله مشدم !.

یالکز سیاق تتبع ده بر فرق واردر: علم حادثاتی، حال حاضرينه نظرله، یعنی صورت ظاهره سيله موضوع بحث ایدر، وتدقیقاتنده آنجق مدركات حسيه حدودينه قدر كیدركه (بداهت) عالمی اوراده در و اوقدردر. علم بو حدودی آشماز. حقیقت وماهیت اشیا ايله اوغراشماز. بو مسئلهٔ غريبه ايله خاصةً اوغراشان فلسفه در ؛ حتی فلسفهٔ عموميه نك آنجق مابعدالطبیعیات قسمی در.

اونك ايچوندركه علمك طوردوغی نقطه دن مابعدالطبيعيات باشلار ، بناءً عليه بداهت حادثات هر ايكی سنك ساحهٔ تتبعاتی آره سنده خط اتصال تشكيل ايدن بر منطقهٔ مشتركه در . بداهت دائره سنده تدقيقاته دوام ايتدكجه ، ذهن بشره (شك فلسفی) تعرض ايده مز. فقط او دائره يی آشنجه ، درحال او شبهه عقلمزه مسلط اولور ، چونكه بداهت خارجنده یاخود ماوراسنده هیچ بر دلیل قطعی اقامه ايتمك ممكن اوله مادیغی ايچون ، هیچ بر مسئله تعرض اشتباهدن مصون قاله ماز .

بناءً عليه ، بن مابعدالطبيعيات بحثنه كيرنجه :

(جمله مزجه بداهت وجودی مسلم اولان شو اشباحك حقیقتی نه در ؟.. بو حادثاتك لدنیاتی وارمیدر ؟.. بو ظواهرك باطنی ناصل شیدر ؟.. حاصلی بو كورونشك ايچ يوزی نه در ؟..) ديیه صورييورم وآنجق لدنیات امور مسئله سنی وضع ايدنجه بو شیلری دوشونوب صورييورم !

سؤالك موضوع ذاتیسی بکا جواب اوله‌مازکه (کونش کبی بدیهی) کبی بر دلیل ایله بنی الزام ایتمك لازم کلسین ؛ وبوده منطقاً طوغری و محق اوله‌بیلسین !

اساساً بن اوکونشی انکار ایتمه‌دیکم ایچون اونك حقیقتنی صوریيورم . بلکه کوردیکم شو کونشی ، ـ هیچ کوره‌مدیکم ، لکن وجداناً سزدیکم ـ بر وجود حقیقینك کولکه‌سی ظن ایدییورم ! او حالده کوزیمی قماشدیران بو حادثه‌نك سبب اصلیسی نجه هنوز ظلام مبهمیته‌دەدر. بن ـ سؤالك شو رضعیته کوره ـ مابعدالطبیعیوندن بر فیلسوف اولمق حیثیتی ایله ایشته اوسببی آرایورم وممکنسه ، اونی بولمق ، اونی بیلمك ایسته‌یورم دیمکدر .

آکلاشیلیورکه کوردیکی ، طوتدیغی ، یدیکی ایچدیکی شیلردن دیوانه‌جه شبهه ایدن بر کیمسه ایله بنم شبهه‌م آراسنده بویوك بر فرق واردر . تاریخ فلسفه و اصول تنقید کوستریورکه اصل بو مرحلهٔ فکریه‌یی تحدید ایدن نقطه‌لرده سوء تفهمات وقوعه کلیور . اختلاف نظر ، دها منشأ نقطه‌سنده باشلادیغی ایچون زمین معارضه‌ده بر وضعیت متقابله آلان طرفین متفکرین آکلاشمادن ایشه کیریشیورلر .

بناءً علیه بو سوء تفهمه باشلیجه سبب بداهت حسیه‌یی حقیقت محضه ظن ایتمك کبی فاحش بر خطانك بحثه تقدمیدر .

اویله ایسه رهکذار تفکریمزدن اك اول بو مانعه‌یی قالدیرالم . جدی بر صورتده بحثه کیرشمزدن اول بوخطایی تصحیح ایده‌لم .

فیلسوفلر نظرنده صورت بداهت عین حقیقت دکلدر. بو جهتی لایقیله خاطرمزده طوته‌لم !.

بز اکر یالکز شهادت حسیه‌مزه ایناتمقله قناعت ایده‌جك ایسه‌ك ارضك یووارلاق اولمادیغنه ویرنده ساکن بولندیغنه ایناتمقده دخی مجبور ومضطر قالیرز ؛ چونکه ارضك کره شکلنده اولدیغنی و ثانیه‌ده ناصل بر سرعت خارق‌العاده ایله طی مکان وقطع مسافه ایتدیکنی بزه اوکره‌تن ، بیلدیرەن وایناندیران شهادت حسیه‌مزدکلدر. حتی کوردیکمزبداهت اوحقیقت مسلمه‌نك قطعاً عکسنی الهام ایدر. اویله اولماسه ایدی یاقین زمانه قدر اکثریت علما ایله برابر هرکس ارضك مستوی وثابت اولدوغنه ایناتمازدی .

بناءً علیه ، بن بداهت عالمی بر مسئلهٔ فلسفیه یاپوب ده اورته یه آتدیغم زمان
گویا وجدانمدن وحسیاتمدن وبنابرین کندی ذاتمدن شبهه ایدییورمشم کبی
بکا گونشی دلیل کتیرمك بداهتی بکا ینه او بداهتله اثباته قالقشمق دیمکدر ؛
وکندی سؤالمی عیناً بکا اعاده ایتمکله جواب ویرمش اولمقدرکه بیهوده یره
معلومی اعلام صاییلیر. یعنی عبثدر. بن اونی ذاتاً بیلیورم وکوروب طوریبورم.
بکاقارشی بوطرز استدلال بنم سؤالمك ـ هنوز کندی ماهیتی ایله ـ آکلاشیله مامش
اولدیغنی اثبات ایدر. او حالده بویله بر جواب نابجادر. چونکه بنم سؤالمك
جوابی اولەماز. اگر بن احتساسی انکار ایتسه یدم او وقت گونشك دلالتی
مقبول اوله بیلیردی. اوده عینی حسده هرکسه اشتراکم اولمق شرطیله معقول
اوله بیلیردی. یوقسه حس بصردن محروم اولسه یدم بداهت ضیا گونشك
وجودندن بنی ناصل خبردار ایدر وناصل اقناع ایده بیلیردی آکلایه مام !!

بز بو مبحثده افکار عامیانه یی وعوام ناسی معذور کورملی یز. بو فرقلری
ومسئله نك مختلف وضعلرینی تمیز ایتمکله مکلف بولونان فیلسوفلر بیله اکثریا
بو بحثی تشویش وتغلیط ایتمشلردر. اصل ماهیتنی وجهت تعلقنی آکلایامامشلرده
یکدیگرلرینه افترایه قدر وارمشلر. خصوصاً قرون وسطا الهیونجه وجود الوهیتی
اثبات صددنده ترتیب اولونه بیلن دلائل مقنعه نك اك مهملرندن بریده
(اثردن مؤثره استدلال یولی) اولدیغی جهتله کائنات مشهوده نك وارلغنی شبهه یه
دوشورمك آثار خلقتی وبناءً علیه لزوم خالقی شبهه یه دوشورمکله بر
طوتولمش ، وبداهت عالم مسئله سنده ذره قدر اشتباه ایدنلر بلاانصاف تلعین ایدیلوب
خلق آراسنده کافر اولمق حیثیت مردوده سیله مستحق عتاب وعذاب اولمشلردر.
نته کیم (وجودیه Panthéisme) مذهبنه میل ایدنلرك ده افترای کفره معروض
اوله کلمش بولندقلری عینی سببه معطوفدر .

زواللی سپینوزا کبی فاضل و داهی بر فیلسوف بیله بوقنا افترادن وارسته
قاله مامش وبغیر حق پك چوق اذیت چکمشدی. حالبوکه زمانمز مدققیننك
پك طوغرو اولان ادعاسنه کوره حسیات دیندارانه ، سپینوزاده تجلی ایتدیکی
درجه قدسیتده همان هیچ بر فیلسوفده کورلەمشدر .

کتبرد ویرسین صوکرا بداهت حسیه نك محض حقیقت اوله لازم

کله‌یه‌جکی کرکی کبی آ کلاشـلمش ومالبرانش وبارقله کبی هم بویوك راهب هم‌ده بویوك فیلسـوف اولان بعض آدملر بیله بداهت عالمی برشـعبدهٔ حسیه اولمق درکه‌لرینه قدر ایندیروب هیچه چیقارمشلر وغریبدرکه اللهك وارلغنی اثبات ایچون بو (افتکاریه Idéalisme) سیاق نظرندن ایی بر دلیل بوله‌مامشلردر.

بزم صوفیه‌نك فکری‌ده تماماً بویله‌در .

شیمدی بو مهم نقطه آ کلاشـلدقدن صوکرا شـونی اخطار ایده‌جکم‌که فی‌مابعد هرنه دورلو مسائل فلسفیه حقنده اولورسه اولسون بیان ایده‌بیله‌جکم شبهه‌لر قطعاً عالم حسینك وجودینه متعلق اولمایاجقدر . بنـاءً علیه صرف بر شبههٔ مابعدالطبیعیه اولمق حیثیتی ایله تلقی ایدلملیدر . وقطعیاً اینانملیدرکه مسائل مابعدالطبیعیه‌ده جداً شبهه‌یه محل واردر. اکر اولماسه‌یدی عینی بداهتی تفسیر ایچون افکار فلاسفه بودرجه تشتت ایتمز وبوقدر مختلف مذهبلر و مسـلکلر ظهوره کلزدی .

شیمدی اومذهبلری مناقشه ایده‌جکز . اونلرك ادعالرینه اسـاس تشکیل ایدن دسـتورلری کوروب تنقید ایده‌جکز . فقط یالکز (مبحث معرفت) دائره‌سنده بحثمزی یوروته‌جکز. چونکه اونوتمایه‌لم، بوکتابده آنجق (حقیقته ناصل کسب اطلاع ایده‌بیلیرز و ناصل علم یقین حاصل ایده‌بیلیرز ؟) سؤالنه بر جواب معقول تدارك ایتمك تشبثنده‌یز. بناءً علیه برحقیقت اولدیغنی ویاخود اولمه‌سی لازم کله‌جکنی ضمنا قبول وتسلیم ایتمش بولونیورز دیمکدر .

حقیقت ناصل شیدر سؤالنه جواب ویرمك ـ معلومکز اولدیغی وجهله ـ انجق (مبحث وجود ontologie) ك وظیفه‌سیدر.

دردنجی باب

كچنكی بابده سرد ایدیلن ملاحظاتدن استدلال اولونه بیلن نتیجه . — مذاهب فلسفیه‌نك اسباب ظهوری . — فكر تنقیدك بو خصوصده دخل كلیسی . — تاریخ عرفانده برمهم وقعه : سوفسطائیه فرقه‌سنك خروجی . — ایلك دفعه اوله‌رق فلسفه‌ده تنقید وتعریضی اصول اتخاذ ایدن متفكرین ، سوفسطائیون اولمشدر . — بونلر كیملردی؟. ناصل آدملردی ؟.. نه مشربده ، نه مزاجده ایدیلر ؟.. باشلیجه دعوالری نه‌ایدی ؟.. صاحب مسلك فیلسوفلر بو آدملری ناصل تلقی ایدییورلر و حقلرنده نه دییورلردی ؟.. سوفسطائیونك تربیهٔ اجتماعیه بحثنده بالخاصه فكر ونظری وفلسفه مناقشاتنده طوتوی ، كیدیشی ، وضع مخصوصی نه ایدی ؟ . . — سقراطك سوفسطائیه كروهنه قارشی مجاهده‌سی . — بحث وجدلده اوللرك اصولنی ترجیح و قبول ایتمه‌سی . — سوفسطائیونك ادعاسنده جهت حق وحقیقت نه‌در ؟.. — زمانمزك نقطهٔ نظری ومعیار تقدیری . — اسكی زمانلردن بری تعین ایدن مسلكلر . — بونلرك اسملری و وجه تسمیه‌لری . — مذاهب مذكوره‌نك طبیعی بر صورتده تصنیفی ممكنمی ؟.. — سرویلیام هاملتنك تشبثی . — بوتصنیفده اساس اوله‌رق شهادت وجدانی مبدأ اتخاذ ایتمش اولماسی .

كچنكی بابك تتمه‌سنده ، ذهنه عارض اولان (شبههٔ فلسفیه) نك جهت تسلطی‌نی و دائرهٔ تعلقی‌نی تعیینه چالیشیركن كوسترمشدم‌كه ـ هیچ اولمازسه بو كون ـ عالم حادثاتك (معطایات حس اوله‌رق en tant que données des sens) ، موجودیتنی موضع تردده دوشورن (عقلی باشنده !) هیچ بر فیلسوف یوقدر. حواسمزه شو حالی اوزره معروض اولان كائنات بر (بدیههٔ اولی) در كه اونك وارلغنی اول امرده بلاقید وشرط تسلیم وتصدیق ایتمك ـ كرك تحقیقات علمیه‌یه كیریشه بیلمك ایچون ، كركسه تفكرات فلسفیه‌یه قویولمق ایچون ـ ضروری و (لابد indispensable) در . بوتون علما ـ هانكی شعبهٔ علمیه‌یه منسوب اولورسه اولسونلر ـ بونقطه‌ده متفق الرأیدرلر. فیلسوفلرده ـ هانكی مذهبه متمایل اولورسه اولسونلر ـ بوخصوصده علمانك ، حتی عوام ناسك اظهار ایتدیكی قناعت وجدانیه‌یه تماميله مشاركدرلر .

واقعا بوكون دخی برخیلی (ایده آلیست) فیلسوفلر واردر. مابعدالطبیعیات مسائلنه دائر بیان ایتدكلری ملاحظاته باقیلیرسه ، عالم مادیاتك استقلال وجودینی انكار ایتدكلری شبهه كوتورمز . فقط كوردكلری، طوتدقلری ، ییوب ایچدكلری شیلرك (موجودیت حسیه l'existence sensible) سنی انكار ایدییورلر دیمك دكلدر . بو اعتبار ایله اسكی (لاادریه) یعنی (حسبانیه sceptique) لردن فرقلی درلر. هم قطعیاً برشیئی انكار ایتمك ، (شبهه) ایله برطوتولماملی دز . انكار دخی قناعت كامله یه مقرون بر حكمدر . یالكز بر (حكم منفی jugement négatif) در. بونده تردد یوقدر. فقط بو حكم معطیات حس حقنده واقع دكلدر. متافیزیق دائره سنده ویرلمش برقرار قطعی در؛ یوقسه محقق در كه برایده آلیست فیلسوف عائله سی افرادینك كندیسی كبی موجود اولدوغنه قطعاً قائعدر .

او حالده بو نقطه ده هركس متفقدر دیمك اولیور. بناءً علیه نظریات فلسفیه ده كورولن اختلافات مهمه نك اسباب موجبه سنی شو عالم حسینك صحنهٔ بداهتنده آرامایه جغز .

اولجه ده اشارتاً عرض ایتمش اولدیغم كبی كوزمزله كوردیكمز ، المزله طوتدیغمز بوتون شو موجودات مادیه نك سر حقیقتلری صورت ظاهره لرندن استدلال اولونه بیلسه یدی ، یعنی بداهت عالم ، مفتاح حقیقت اوله بیلسه یدی ، طبیعی در كه فلسفه نامنه بوقیل وقاللره هیچ حاجت قالمازدی ؛ چونكه برشیئك بداهت وجودی او شیئك حد ذاتنده نه اولدیغنی ، نه اوله جغنی نره دن كلدیكنی ، نره یه كیده جكنی ، ناصل تشكل ایتدیكنی ونه زمان ونیچون یارادلمش بولندیغنی تماميله واطرافیله بزه سویلر وذهنمزی مشغول ایده جك هیچ بر مسئله نك ظهورینه احتمال براقمازدی . حالبوكه ایش اویله دكل ! . . وحتی دیه بیلیرم كه اویله اولمادیغی ایچون ذهنمز مشغول اولیور ومشغول اولدقجه معنویتمز تكمل ایدییور ، او سایه ده اسرار طبیعته كیتدكجه دها زیاده انفاذ نظر ایده بیلیورز .

بو تكامل ذهنی بویله منتظماً یورویوب كیتسه یدی وقطعاً حادثات مجراسندن انحراف ایتمه سه یدی فلسفهٔ مابعدالطبیعیه نامنه برمشغلهٔ فكریه اولمازدی. یالكز علوم صحیحه وثابته بزی اشغال ومراقمزی تطمین ایتمكه كفایت ایدردی. فقط

معنویتمزك طبیعتی اقتضاسندنمیدر ؟ یاخود بعض کیمسه‌لرك ادعاسی کبی ـ عقلمزك عجز فطریسندنمیدر ، نه‌در ؟ بز دائما مشاهده ایتدیکمز حادثاته ـ احتمال که حدندن زیاده برمعنی ویرمکه فطرتاً میالز . وبلکه کندی حیاتمزه ووارلغمزه متعلق اولان قورقولرك ، امللرك ، آرزولرك محصله‌ٔ تأثیرینه تابع اوله‌رق هرشیئه ایسته‌دیکمز کبی ودوشونه بیلدیکمز قدر برمعنی ویره‌بیلورز. هرنه اولورسه اولسون شوراسی محقق درکه کائناتی یالکز مشاهده ایتمکله اکتفا ایدنمه‌یورز. مشاهده‌ایتدکجه آکلایورزکه‌ادراکاتمزك‌ده مراتب‌مختلفه‌سی واردر ، و کتاب خلقتك معناسنی کیتدکجه تعمیق ایتمك و کیتدکجه دها ایی آکلامق ممکندر .

معاصرین فلاسفه‌دن و کمبریج دارالفنونی مدرسیننده‌ن دوقتور (یووه‌ل Whewell)ك دیدیکی کبی ، (طبیعت برکتابدر ، اونی تفسیر ایدن و هر بر اشارتنه معنی ویرن آنجق انساندر .) بزم ایچون هربدیهی شیئك برکیزلی معناسی واردرکه ظن واعتقادیمزجه اونك حقیقتنی اصل اومعنی تشکیل ایدر. عثمانلیلرك صوك فیلسوفی خواجه تحسین افندی مرحومك دیدیکی کبی :

کتاب عالمك اوراقیدر ابعاد نامحدود
وجود حادثات دهردر اعصار نامعدود
باصلمشدر دستگاه لوح محفوظ طبیعتده
مجسم لفظ‌معنیداردر عالمده هرموجود .

أوت ، لکن اشاراتی بزه ویرن طبیعت ایسه‌ده او اشاراته معنا ویرن بزز. ویك شبهه‌ایدییورم، [غالبا (تماثیل‌وجود Les symboles de l'existence) عد ابتدیکمز کائناته کیفمزه کوره معنی ویرییورز. بلکه شو عالمده ذی حیات و قابل حس وادراك بر فرد آفریده بولونماسه‌یدی کائناتك هیچ معناسی اولمازدی ،] دییه دوشونیله‌بیلیر . مع‌مافیه [اکر کائناتك حد ذاتنده هیچ معناسی اولماسه‌یدی ، اونك سینه‌سنده بزم‌کبی ذی روح ومعنادار برموجودیت معینه ناصل‌وجود بوله‌بیلیردی؟] دییه دوشونمك‌ده ممکندر، وبلکه بوایکنجی دوشونش دهاطوغرودر؛ اوتقدیرده‌ده بزم‌عقلمز، فکریمز ، آمال وتمایلاتمز،

الحاصل بوتون حادثات معنویه‌سیله روحمز دخی آهنك عمومی کائناتده داخل برشیدر ، واوحیثیتله شئونات طبیعیه‌دن صاییلیر . اونك ایچوندرکه نظرمزده اك بویوك واك برنجی بداهت ـ بزه کندی وارلغمزی احساس ایتمکدن برآن فارغ اولمایان ـ حس صمیمی‌مز ایکن ، اودخی ، معناسنی آکلامق ، حقیقتنی کشف ایتمك ایسته‌دیکمز برمهم حادثه ، بلکه ام‌المسائل اولان اك بویوك معمادر . اوندن زیاده بدیهی هیچ برشی بیلمه‌دیکمز و کورمه‌دیکمز حالده اوکاده معنی‌ویرمکه چالیشیورز وتحقیقاتمزده ایلریله‌دکجه دهامتین وصارصیلماز برقناعت ایله آکلایورزکه بوتون فلسفه مسائلی وجدان معماسنه منجر اولوب قالیور .

علوم صحیحه ، یالکز اصول تجربیه‌یه تمسك ایتدیکی ایچون حادثات ساحه‌سندن آیریله‌مایور . او سببله اوملیدرکه بو مسئله‌لره طوقونامایور . طوقونسه بیله اونلری حل ایتمك ایچون کندیسنده بر صلاحیت مشروعه کورمه‌دیکنی کمال خلوص ایله اعتراف ایدییور ، وطوغرودر .

بوکتابك مقدماتنی تشکیل ایدن برنجی بابده فلسفه‌نك لزوم وحیثیتندن بحث ایدرکن سویله‌مشدم که مسائل مابعدالطبیعیه هرتورلو حادثه‌نك آرقه‌سندن کورینور . هانکی شیئی موضع حسیسندن قیملداتیرسه‌ق ، هانکی طاشی قالدیررسه‌ق اونك آلتندن ینه اومعما چیقیویرییور . وبومسئله‌لر بوتون آمال حیاتیه‌مزله ، بوتون موجودیت معنویه‌مزله صیقی صیقی‌یه علاقه‌دار بولندیغی ایچون ده اهمیتجه هرشیئه تقدم ایدییور . اوندن طولایی تحری حقیقتده ذهن بشرك عجزینه رغماً ینه تحقیقات فلسفیه برآن معطل قاله‌مایور . بلکه بز حقیقت مطلقه‌یی کشف ایده‌مه‌دیکمز ایچون یاکلش بر یوله صاپمش بولونیورز . وبناءً علیه کندی خیالمزله برطاقم مسائل احداث ایدییورزکه اصلی فصلی یوقدر . بلکه‌ده یاکلش بریوله صاپدیغمز ایچوندرکه آرادیغمز حقیقتی بوله‌مایورز ! هرنه اولورسه اولسون ، عقلمزه رهزن اولان و ذهنمزی اندیشه‌لرله اشغال ایدن بویله بر چوق مسئله‌لر واردرکه اهمیتلری ـ حقیقی ویاخود محدث اوله‌لری اعتباریله دکل ـ انجق بزم نظرمزده بر قیمت مخصوصه‌یی حائز بولوندقلرندندر .

بونلری ـ ایی کوئی ـ حل ایتمك ایچـون بر مجبوریت حس ایدییورز . چونکه استراحت وجدانیه وسعادت معنویه‌مز ـ آزچوق ـ ماهیت اعتقادمزه تابعدر. اعتقادمزك‌ده او مسئله‌لرله اویله صیقی بر علاقه‌سی واردرکه حیاتمزه تعلق ایدن هر ایشـده بو علاقه تظاهر ایدییور. واقعا هنوز اونلری قطعیاً حل ایده‌مه‌مشزدر. ایتسـه‌یدك آره‌دن اختلاف آرا وتباین افکار قالقاردی . مع‌مافیه بوتون متفکرین عالم بو خصوصده متفق‌الرأی اولمامقله برابر هرکسجه وهر وجهله ثابت اولمشدرکه بوتورلو عقده‌لری حل ایده‌بیلمك ایچون آنجق برقاچ یول واردر . ایشته بو یوللرك عددنجه مذهبلر تعین ایتمش وهر مذهب اربابی ـ کندی نقطهٔ نظرینه کوره ـ (تقریبی approximatif) بر صـورت حل بولوب یالکز اونی ترجیح ایتمشدر. بونلرك البته هیچ بری محض حقیقت دکلدر. آنجق هر بری بر فرضیهٔ معقوله‌در. مع‌مافیه فلسفه ایله مشغول اولان کیمسه‌لرك بوفرضیاتی بر بر وحقیله تتبع ایتمش بولونماسی عادتا وظیفه‌در .

بو مذاهب ، مباحثاتدن طوغمش وتنقیداته مقاومت ایتدکجه کسـب کمال ومتانت ایتمشـدر. فلسفه عالمنده مباحثات شدیده آچان و اصول تنقیدی وضع وتأسیس ایدن‌ده سوفسطائی‌لر اولمشدر .

ایشته مذاهب فلسفیه‌نك ظهورینه سـبب اسکیدنبری متفکرین انسـانیتی دوشوندیرن بومسئله‌لرده بللی باشلی فیلسوفلرك مباینت فکر ونظریدر .

٢

طبیعی بو مسئله‌لر مدنیتله ظهور ایدییور . علم ، صنعت ، فلسفه، اولغون بر مدنیتك صوك میوه‌لریدر . انسـانلر هنوز وحشی بر حالده یاشـارلر ایکن احتیاجات مادیه‌نك نتیجهٔ قهر وتسلطندن سرآزاده اوله‌مایورلرکه مسـتریح بر ذهن ایله دوشـونه‌بیلمك ایچون مساعد وقت بولسونلر وجستجوی حقیقت‌شوقیله بوطبقات فکریه‌یه قدرارتقا ایده‌بیلسینلر. مع‌مافیه بز آنجق اصول دائره‌سنده بو فکرلرك ظهور وترتب ایتدیکی زمانی ، یعنی اسکی یونانی مبدأ تاریخ اتخاذ ایده‌بیله‌جکز .

او مدنیتدن بزه بر درجه‌یه قدرخبر ویرن تاریخه وبالخاصه تاریخ فلسفه‌یه باقه‌جق اولورسه‌ق دها او وقتلر بعض مسـائل مابعدالطبیعیه‌نك تولد ایدوب

صورت بولديغنى كورييورز. و عينى زمانده‌ده اختلاف آرا يوزندن مذاهب مختلفه‌نك ظهورينه شاهد اوليورز. او وقتلر حكما بوتون شـو كائناتى تشكيل ايدن موجودات ماديه‌نك اصلنى آرايورلرمش وبو وضعيت فكريه‌لرينه باقيليرسه شبهه قالمايوركه هر شيئى بر وعينى اصله ارجاع ايده‌رك دوشونيورلرمش ، يعنى آغاج ، صو ، طاش ، طوپراق ، معدن ، انسان ، حيوان ، حتى روح وعقل كبى مادى ، معنوى بالجمله موجوداتك بر شيدن وعينى ماده‌دن ياپلمش اولديغنه قناعت كامله ايله ايناتيورلرمش ! ديمك‌كه (وحديت monisme) اعتقـادنده ايمشـلر. حتى بو خصوصده هيچ بر نوع شبهه و تردد ايله بيزار اولمايه‌رق بر ايكى عصر متمادياً بربرلريله مباحثه ومناقشه ايدوب وقت كچيرمشلر؛ او اثناده‌ده بعض مذهبلر تعين ايده‌بيلمش. بو اعتقـادى موضوع بحث و مؤاخذه ايتمك بالخاصه مبحث وجودك وظيفه‌سى اولديغى ايچون بوراده بو مسئله‌يى كلياً اهمال ايده‌رك تفصيلندن واز كچيورم. يالكـز او دور ه عائد اولمق اوزره بر مهم واقعهٔ فلسـفيه واركه مدنيت فكريه تاريخنده پك بويوك بر شماتى موجب اولمشدر. نظر دقتكـزى ، بن اوجهته جلب ايتمك ايسـترم ؛ زيرا فلسـفه‌نك اصل (ئه‌پيسته مولوژى) قسمى او واقعه‌ايله طوغمش‌واو زماندنبرى قوت آلوب بويويه‌رك اهميتجه (اونتولوژى) قسمنه تقدم بيله ايتمشدر. اوده (سـوفسطائيه sophistes) نك ظهوريدر .

وقتيله مسخره ايدلمش اولان سوفسطائيه مذهبى بويوك افترالره معروض قاله‌رق حيثيت حقيقيه‌سنى غائب ايتمش ايدى. فقط كچن عصر مدققينى طرفندن كمال جديتله تتبعه شـايان كورولمش وپك اهميتلى برجريان فلسفى ايديكى تحقق ايتمشدر .

تاله‌س وفيثاغور كبى ايلك دفعه اوله‌رق اصولنه توفيقاً فلسفه ايله مشغول اولان متقدمين حكـما هر شيئك بر اصلدن منبعث بولنديغنه كمال صفوتله اعتقاد ايدرلر وحقيقت مطلقه‌يى بولدقلرينه‌ده عينى درجهٔ قناعتله ايناتيرلرمش. كيميسى هر شـيئك اصلى صودر ، كيميسى آتشدر ، كيميسى‌ده عدددر ، ديرمش . الخ . فقط هيـچ كيمسه اعتقادنده ذره قدر شبهه ايتمزمش ! بو صفوت اعتقاد غالبا مشهور سـقراطك دور طفوليتنه قدر دوام ايدوب كيتمش . او زمانلر

مدرسه اربابنجه مسلم اولان بو فلسفهٔ رسمیه‌یه معارض بر طاقم متفکرلر هر طرفده
پیدا اولمغه باشلامش. بونلر فیلسوفلره قارشی بر (اعتراض طوری) طاقینمشلر
وشدتله اعتقادات فلسفیه‌یی تنقید و تشکیکه کیریشمشلر. ایشته سوفسطائیون
دیه فلسفه تاریخنده مشهور اولان آدملر بویله بر زمرهٔ (منقدین) تشکیل ایدن
معارضین متفکرین‌در .

بونلرك ظهوری کیفی ویا تصادفی بر حادثهٔ تاریخیه کبی تلقی ایدلمه‌ملی‌در.
کرك تاریخ طبیعتده ، کرکسه تاریخ انسانیتده اویله کیفی ، تصادفی وبناءً علیه
(عبث) بر وقعه یوقدر . هر حادثه‌نك اسباب ظهوری واردر ، ومعناسی او
اسباب وعواملك ماهیتنده کیزلی‌در. او زمانك عقائد فلسفیه‌سی متجسس
ذهنلری تطمین ایده‌میه‌جك بر درکهٔ تعطیله دوشدوکی ایچون سوفسطائی‌لر
فرقه‌سی ظهور ایتمشدر .

تدقیقات تاریخیه کوستریورکه فلسفهٔ رسمیه‌یه قارشی عظیم بر معارضه
چیقاران بو (بحاث) و (جدالجو) آدملر، متنوع مسلکلره منسوب ومختلف
مزاجلرله متمایز، یکدیکرینه بکزه‌مز کیمسه‌لرمش. بونلرك ایچنده (صرف
grammaire) خواجه‌سی (خطیب orateur)، ادیب، (بلاغت rhétorique)
مراقلیسی ، (مربی précepteur) ، مکتب معلمی بولوندوغی کبی ، صحیحاً
فیلسوف اولمق اوزره طوغمش بعض مستثنا ذکالرله برابر، دعوا وکیللرینه
و غزته جیلره هر وجهله مشابه بعض چهره‌لرده وارمش . حله قوال
و معارضه‌جی بر چوق شارلاطانلر چوقدر .

دیمك اولویورکه (سوفسطائیه) عنوانیله شهرت قازانان جماعت معارضین
بر (مذهب فلسفی école philosophique) منسوبینی کبی ، عینی احکام وعقائده
باغلی بر متفکرین هیئتنه بکزه‌تیله‌میه‌جکدر. یالکز بر شی وارکه بوتون بو
خلقه (سوفسطائی sophiste) اطلاق اولونماسنی محق کوستریور وسببنی‌ده
اورطه‌یه قویویور :

مزاج ، مسلك ، مقصد ، درجهٔ علم واقتدار اعتباریله آره‌لرنده کلیاً فرق
وحتی مباینت بولونان بو آدملرك ایکی وجهله مشابهت تامه‌سی ، ایکی نقطه‌ده
صمیمیاً اشتراکی تحقق ایدییور : بریسی ، جمله‌سنك دخی حکمای زمانه‌یه

قارشی خروجی و معتبر اولان عقائد فلسفیه‌یه ـ لاعلی‌التعیین ـ اعتراضی‌در.
ایکنجیسی دخی بو وضع تعرض و مخالفتك ، پاره قازانمق و جماعت ایچنده
کسب اعتبار وتعین ایتمك مقصدینه مبنی بر حرکت حرمتشکنانه دن عبارت
اولماسیدر .

اسکی یونان فیلسوفلری ، بر حقیقته اعتقاد ایدر و انسانلرك اوکا کسب
اطلاع ایده‌بیله‌جکنه‌ده بلا تردد اینانیردی . صمیمیاً حق وحقیقت عاشقی
اولدقلری ایچون‌دخی ، طالبین معرفته حسبی اوله‌رق خدمت ایدرلر وبادهوا
درس ویریرلردی. اوندن طولایی سوفسطائیلری کمال نفرتله تلقی ایتدیلر .
[بو آدملرك فیلسوفلره معارضه‌سی ، حکمتی اعتباردن دوشورمك ، اعتقادی
تشکیك ایتمك واذهان ناسی افساد و اخلال ایتدکدن صوکره حقیقت نامنه
طفره‌فروشلق ایدوب پاره قازانمق‌در. حرمتسزلکاری ، کستاخلقلری هپ
بو مقصدی تأمین ایچوندر . حکمت پاره ایله آلنوب صاتیلاماز . اوکا مالك
اولانلر ، انسانیتك خیری ایچون بذل حقیقت ایتلك وظیفه‌سیله مکلفدرلر !..
حالبوکه بو آدملر هم مضل هم ضال همده حریص اقبال بر سورو شارلاطانلردر.)
دیدیلر .

افلاطون آثارینك پك چوغنی سوفسطائیه علیهنده یازمش و اونلری
تزییف ایتمشدر. مشهور عالم اولان (محاضرات dialogues) لرینك اکثریسی
معروف سوفسطائیلردن برینك نامیله‌معنوندر. (پروتاغوراس Protagoras)،
(غورجیاس Gorgias) ، (تەئەتەتوس Théætetus) ، (قراتیلوس Cratilus)،
(ئەوتی‌دەموس Euthydemus) کبی‌که بو اثرلرك هر بری بر سوفیست اسمنه
نسبت ایدلمشدر. فضله اوله‌رق افلاطونك آیریجه‌ده (سوفسطائی le sophiste)
نامیله ، بر اثری واردرکه اوده بوتون آثار سائره‌سی کبی (محاضره)
طرزنده یازلمشدر. دیمك‌که بو بویوك فیلسوف هپ سوفسطائیه ایله‌اوغراشمشدر.

افلاطون بو اثرلرنده بر سوفسطائی‌نك نه اولدیغنی تعریف ایتمك ایچون
غیرت ایتمش وجدیتنی ـ لزومی‌قدر ـ محافظه ایده‌مه‌مشدر، چونکه‌بومعارضه‌جی
فیلسوفلری توصیف صددنده : [زنکین کنجلرك صیادی ؛ وولطه ایله بالیق
آولایانلر ؛ روح ایچون الویریشلی بعض معلومات آلوب صاتان تاجرلر؛ صنعت

تقلیدده ماهر شارلاطانلر . الی آخره !] کبی بر طاقم تعبیرات مستهزیانه صرف ایده‌رك اونلرك پك مقتدر قلاشلردن عبارت اولدوغنی ادعا ایدییورکه افلاطون مزاجنده و مرتبه‌سنده بر فیلسوفك بوقدر حدته مغلوب اوله‌رق بویله لسان قوللانمقدن کندینی منع ایده‌مه‌مسی ، میانه‌ده‌کی نفرت و رقابتك فوق‌العاده بر درجه‌یه وارمش بولوندوغنی اثبات ایدر. بو مخاصمه‌نك پك درین وپك جدی اسباب سیاسیه‌سی ده واردرکه درسمزك موضوع بحثنه - طوغرودن طوغرویه - جهت تعلقی اولمادیغی ایچون او خصوصی تفصیلدن صرف نظر ایدییورم .

حالبوکه سوفسطائیلر باشقه تورلو دوشونورلردی. (پراتیق pratique) ، یعنی ایشکذار آدملردی. [فلسفه ، علم ، صنعت ، معرفت ، هپ تأمین منفعت ایده‌بیلمك ایچون واسطه‌در. بونلر بوتون وسیلهٔ کار وکسب و واسطهٔ رفاه وسعادتدر. حکمت ، بیهوده وقت کچیرمك ایچون بر (ذهن اکلنجه‌سی) دکلدر واولمامالیدر. مملکته قابلیتلی ، جربزه‌لی ، بجریکلی وطنداشلر لازمدرکه محافظهٔ شرف وادامهٔ استقلال ممکن اوله‌بیلسین. او (ایش آدملری hommes d'affaire) بزم - اساساً عملی - اولان اصول تعلیممزله یتیشه‌بیلیر. بزم یتیشدیردیکمز آدملر ، مملکتده شرف ، نفوذ ، حیثیت وثروت کسب ایدر . بز ، بویله بر خدمت ایچون اونلردن اجرت آلیرسه‌ق نه‌دن حقسز وعیب اولسون ؟ !]

دییورلردی ؛ وبو طرز تلقی ، بو دوشونوش ، یونان قدیم خلقنك عقلنه دها موافق کلمش اولمالیدرکه ، پك چوق کشیلر وعلی‌الخصوص مملکت ایشلرینه قاریشمق ، پولتیقه عالمنه آتیلمق ایسته‌ین خریص کنجلر ، هپ سوفسطائیلره قوشمشلردی. اك زیاده خطابت وجدل ومغالطه‌یه مراق ایدییورلردی. چونکه پولتیقه عالمنده و (جمعیت ملیه) مناقشاتنده اك چوق لازم اولان قابلیت ، خصم معارضی - هرنه صورتله اولورسه اولسون - شاشیرتمق ، باصدیرمق ، صوصدورمق ونهایت حق قازانمقدی. ایشته ، فکر حکمتدن زیاده جربزه‌یه اهمیت ویرن ، و میدان جدلده ، هر تورلو (سفسطیات sophismes) ی ، ایشه یارار بر (برهان argument) کبی قوللانوب اداره ایتمك معرفتنی اوکرتن

سـوفسطائیلرك ، یونان قدیم کنجلرینه وعد و تأمین ایتدکلری منفعت مهمه بو ایدی ؛ وینه بونك ایچوندرکه (بدیع وبیان) خواجه‌لرینك اطرافنه دها چوق طلبه طوپلانیوردی .

او زمانلر یونانستان ، کوچوجوك و (لامرکزی décentralisé) ایالتلر شکلنده بر چوق قطعات مستقله‌یه منقسم ایدی. جمله‌سنده اداره ، دهموقراسی اصولنه‌توفیقاً جریان‌ایدییور وامور جماعت (بلده cité) یه باغلی بولونیوردی. بو کوچوك دهموقراسیلر ، دشمن خارجی یه قارشی متحد طاوراندقلری حالده کندی آره‌لرنده دائمـا رقابت اوزره یاشیورلر وا کثریا بربرلریله محاربه بیله ایدییورلردی .

دهموقراسی ، مملکتك اصلاً یونانی وبناءً علیه (حر libre) اولان هر فردینه پولتیقه میـدانی ونفوذ حکومت یولنی آچیق بولوندوردوغی ایچون ، جمله‌سنی حرص موفقیته اسیر ایتمشدی . هر یونانی پولتیقه ایله ، حاکملك ایله وبلدیه ایشلریله مشغول اوله‌رق حکومتدن جزئی کلی برمعاش آلیر و ـ علی کل حال ـ کچینیر برمأمورایدی. سائرایشلری اسیرلر کورردی. الك فقیر بریونانلی نك بیله لااقل بر ایکی کوله‌سی اولوردی. حتی فلاسفهٔ قدیمه‌دن مشهور (قسه‌نوفان Xénophane) ك ـ کمال فقروضرورت سـببیله سوقاقلرده دسـتان اوقویه‌رق دیلندیکی وایکی کوله‌سنی بوصورتله اعاشه ایتمکه چالیشدیغی تاریخده مقیددر .

سزه پك مختصر و فقط پك واضح وبراق بر صورتده عرض ایتدیکم بو صحیفهٔ تاریخیه‌ده شایان دقت وعبرت بر کیفیت مهمه وار :

آکلاشیلیورکه دهموقراسی اداره‌سنك حکومت میدانده ، بوتون افراد جماعته وعد ایتدیکی امید موفقیت و الهام ایتدیکی حرص تفوق ، بالضروره بر (arrivisme) جریانی ایقاع ایتمش ؛ یعنی ناصل اولورسه اولسون یوکسك موقعلره ایریشمك ایچون مدهش برحرص وهوس اویاندیرمش !. سوفسطائیلر ایشته بو حقیقتی هرفیلسـوفدن وهرکسدن ایی آکلامشلر وبوخصوصده ، موفق اوله‌بیلمك ایچون ، صحیحاً الك موافق اولان شکل تعلیم وتربیه‌یی کشف وتعیین ایتمشـلردر. کنجلرك بوآدملره قوشوب اوسته پاره‌ده ویره‌رك درس آلمالرنده اصل سبب وحکمت ـ بنم تدقیقاتمه کوره ـ آنجق بودر .

فی‌الواقع بعض سوفسطائی معلملر درسلرنده اوقدر یوکسك اجرت المشلر ایدی‌که ، بوکون هیچ بر یرده هیچ بر دارالفنون مدرسی او قدر اجرت تدریسیه آلیور. زنکین آدملرك ، حکومت رئیسلرینك چوجوقلرینه مربیلك ایدن حکمانك پك چوغی سوفسطائیلردن ایدی‌که بوده مظهر اولدقلری اعتبارك درجه‌سنی کوستریر .

درسمزه ، بحثك بو اخلاقی و اجتماعی جهتلری لازم دکل؛ فقط سوفسطائیه‌نك مزاجنی، وضعیتنی وفلسفه وتربیهٔ ملیه‌ده ایقاع ایتدیکی انقلاب مهمك ماهیتنی آکلایه‌بیلمك ایچون الزمدر. چونکه فلسفه‌ده دخی بو آدملرك طوتومی و کیدیشی بوسبوتون باشقه ایدی. اولا هر شیئه ، هرکسه لاعلی‌التعیین معارض ایدیلر . تعریض ایچون (شبهه le doute) برنجی شرطدر. برشی حقنده شبهه ایدیله‌میورسه تعریضه قطعاً محل یوقدر، شبهه ایتمك‌ده پك حقلی بر وضعیت ذهنیه‌در. چونکه انسانلرك بیلدیکی شیلر هپ (اضافی relatif) وهپ (تقریبی aproximatif)در. بوقدر مراق وحتی شوق ایله آرادیغمز (حقیقت مطلقه vérité absolue) یی، بالذات کشف ایدن ، بولان برتك آدم یوقدر .

یونان قدیمده فلسفه هنوز تأسس ایتمکه باشلادیغی بر زمانده (حقیقت اشیا la réalité des choses) یه تعلق ایدن سؤاللره قارشی ایلك فیلسوفلرك پك صافدرونانه وپك چوجوقجه جوابلر ترتیب ایتمه‌سی البت طبیعی و ضروری ایدی. [هرشیئك اصلی صودر ؛ یاخود آتشدر ؛ ویاخود هوادر. هوا و آتش ذیروحدر !...] کبی غریب فکرلر بیان ایدن وسویله‌دیکنه اینانان ایلك فیلسوفلر ، بوصافیت اعتقادلرنده ، بوقناعت طفولانه‌لرنده ـ شبهه یوق‌که ! ـ معذور ایدیلر، زیرا او زمانلر هنوز تجربه‌نك قیمتی آکلاشلمامشدی و آنجق تجربه‌دن طوغه‌بیلن علوم حقیقیه ، هنوز پك (رشیمی rudimentaire) وابتدائی بر درکه‌ده بولونیوردی .

فقط ، بز کندیمزی او دور قدیمه ارجاع ایده‌لم‌ده براز دوشونه‌لم ؛ حتی بر سوفسطائی کبی دوشونه‌لم :

[هر شیئك اصلی صو ایمش !.. پك اعلا ؛ اویله ایسه بنم وجودم ایله برابر (پارته‌نون Parthénon) معبدینك مرمر دیرکلری ، قهرمان (آشیل

Achilles)ك طونجدن معمول‌اولان قالقانی ایله قلیجی‌ده صودر! صودن اولمق لازم کلیر !..]

بو ملاحظه ضروریدر. شیمدی بویله غریب بر اعتقاد بیان ایدن و اونی مدافعه‌یه چالیشان برآدمك شو ادعاسنی درحال وکور کورینه قبول ایتمه‌مك وبویله بر دعوانك حقه مقرون بولوندوغنه براز شبهه ایتمك ـ آز چوق ـ حقلی دکلی‌در ؟ !.

بناءً علیه ، حقیقت نامنه بویله چوجوقجه فکرلر بیان ایدن فلاسفهٔ اولین نیچون ونه قدر معذور ایدی ایسه‌لر ، اونلره قارشی شبهه و اعتراض ایدنلر دخی اونك ایچون واوقدر معذور ایدیلر ، دیه‌بیلیرم !..

ایشته سوفسطائیلرك اك مشروع ومحق معذرتی بوایدی. بویله بر معذرت قارشیسنده (اعتراض) ، ذهنك پك طبیعی بر وضعیتی‌در .

اسکی (فلاسفهٔ نصیون les philosophes dogmatiques) ، ، یعنی ، (بر حقیقت واردر وبز اوکا قطعیاً کسب اطلاع ایده‌بیلیرز . اصول تحقیق‌ده ایشته بودر !.] دیه ادعا ایدن فیلسوفلره قارشی بویله بر وضع معترضانه آلان سوفسطائیلر ، اکر پاره ونفوذ قازانمق ایچون ، حیثیتلرینی سوء استعمال ایتمه‌یوبده ـ بلا غرض وعوض ـ اعتقادات مؤسسه‌یه و افکارمسلمه‌یه تعریض ایتسه‌لردی ، کیمسه‌نك بوآدملری تقبیحه حقی اوله‌مازدی. فقط اونلر مغرور وکستاخ طورلریله فیلسوفلرك نفرتنی قازاندیلر. خصوصا هیچ بر شیئه قطعیاً ایمان‌ایتمه‌مکله برابر، بر پرنسیپك له وعلیهنده عینی شوق‌وقوتله دعوا سوره‌بیلمك عینی شیئك هم ایی ، هم کوتی ، هم سیاه ، همده بیاض اولدوغنی ادعا واثبات ایده‌بیلمك خصوصنده صوك درجه‌لره قدر مبالاتسز طاورانه بیلدکاری ایچون بویوك بر سوء شهرت قازاندیلر. صوکره بوشارلاطانلغی مسلك اتخاذ ایتدیلر.

بو جماعتك کثریت اعضاسی (بلاغت rhétorique) خواجه‌لرندن مرکب ایدی وجربزه سایه‌سنده بو شارلاطانلغه جسارت ایده‌بیلیور وحریص و (هنکامه‌جو aventurier) کنجلری‌ده قاندیره‌بیلیورلر ایدی.

ذره قدر معلومات اساسیه‌سی اولمادیغی حالده ، فلسفه‌نك اك غامض مسائلنی ـ صرف قدرت بلاغتنه کووه‌نه‌رك ـ حل ایدن آدملر، بوکون‌ده پك

چوقدر وبحث بر (زمین علمی terrain scientifique) یه نقل ایدیلوبده آنجق اوساحه‌ده واصولی دائره‌سنده یوروتولمزسه ، اوآدملرك دائما خروشان اولان بلاغتنه سد چکمك پك متعسردر. ایشته سوفسطائی‌لر بونلردر . اسکی زمان سوفسطائی‌لری‌ده طبقی بومزاجده وبو قابلیتده آدملردی .

بوکونکی نمونه‌یی کوز اوکنه کتیررسه‌کز ، اسکی‌سنك نه اولدوغنی پك قولای وپك ایی آکلارسکز .

مع‌مافیه ـ یوقاریده سویله‌دیکم کبی ـ بونلرك جمله‌سی‌ده بلیغانه سوز سویلر ، فقط دکرسز لافزن شارلاطانلردن عبارت دکلدی . ایچلرنده جداً فیلسوف طوغمش ، وانجه انجه تحلیلات وتدقیقات سایه‌سنده اوزمانکی عقائد فلسفیه‌نك نه‌قدر اساسسز اولدیغنی اثباته موفق اولمش بعضی متفکرین دخی وار.

(پروتاغوراس Protagoras) بلکه بونلرك اك بویوکی ایدی . او زمانلر رئیس حکومت اولان مشهور (په ریقله‌س Périclès) ك چوجوقلرینه مربی ومدرس اولمشدی. ابتدا (سوفسطائی) عنوانی طاقینان و ایلك دفعه اوله‌رق پاره مقابلنده فلسفه تدریس ایدوب خیلی ثروت و نفوذ قازانان بوآدمدر . کندیسی (انفسیه) مذهبنك مؤسسی‌در. علم بشرك اضافی اولدوغنی و حقایق اشیایه کسب اطلاع ایتمك انسان ایچون قطعاً امکان خارجنده بولوندوغنی غایت متین بردستور ایله بیان ایتمش وبو خصوصده پك مهم کتابلر یازمشدی . مع‌التأسف ، او زمان آتنه خلقی بوفیلسوفی تکفیر ایده‌رك اثرلرینی رسماً یاقشدی. یالکز افلاطونك مستهزیانه روایاتیله ارسطونك براز طرفدارانه تنقیداتی سایه‌سنده پروتاغوراسك بعض فکرلرینی بیلیورز .

کذلك (غورجیاس Gorgias) ، (پرودیقوس Prodicus) ، (مه‌ترودور Métrodore) ودها بعض کیمسه‌لرده واردرکه بویوك متفکرلردن معدوددر. حتی سوفسطائیه‌یه قارشی مجادله ایتمکله عمرینی صرف ایله‌ین وعاقبت بوفرقه‌یی اعتبار عامه‌دن دوشورمکه موفق اولان مشهور (سقراط Socrates) بیله بر چوق وجهله سوفسطائیونه بکزر ؛ چونکه اونلرك ایچنده یتیشمش و(بحث وجدل) ده اونلرك اصولنی ترجیح وفقط اصلاح واکمال ایتمشدر .

بو مباحثه و مجادله دورندن عالم عرفان وفلسفیات ایچون پك بویوك

فائده‌لر ترتب ایتدی : اولا ، اصول تنقید تمـامیله سربست بر زمین اوزرنده انکشـافه باشلادی ؛ صوکره (شـك فلسفی) بر حق قازاندی. دها صوکره اصول بحث ومناظره‌نك بر نظام آلتنه آلینماسی ضروری کورولمکه باشلادیغی ایچون ترتیب دلائل ، اقامهٔ براهین و قواعد استدلال حقنده بر چوق تتبعات وتدقیقاته کیریشـیله‌رك علم منطقك تملری آتیلدی. فلسـفه مباحثی ، یالکز (اول‌الاوائل Archée) و (جوهر مطلق substance absolue) مسئله‌سـنه منحصر قالمایه‌رق سیاسیات ، اخلاقیات واجتماعیات عالملرینه‌ده تشمیل اولوندی وفلسفهٔ حقوق ، فلسفهٔ اخلاق ایله برابرلایقیله بلیرمکه باشلادی. هله بومراق مدرسه اربابنه خاص قالمایوب لایقیله تعمم ایتدی .

بومذاهبك صورت ظهوری تحقیق اولونورسه کورولورکه کائنات ماده‌یی ایکنجی درجه‌یه ارجاع ایدوب نفس انسانیه‌یی وقوای روحیه‌نك طرزفعالیتنی تدقیق ایتمك ایله ، ایش باشلامش و بالوسیله ، نظر دقتی معنویت عالمنه توجیه ودعوت ایله‌مك، بوتجدده سبب اولمش‌در .

ایلك فیلسوفلر ، (اساطیراولین mythologie) دن ودین عوامك عقائد ماده‌سندن ذهنلرینی تخلیص ایدوبده سرآزاده بر وضع واسـتقلال فکر ایله فلسـفهٔ حقیقیه‌نك اساسلرینی قورمغه تشـبث ایتدکلری زمان ابتدا کائنات خارجیه‌یی کورمش واونك حقیقت ذاتیه‌سنی باشلیجه بر مسئلهٔ فلسفیه یاپه‌رق اورطه‌یه آتمشـلردی . فقط کندی نفسـلرینی ، کندی ماهیت معنویه‌لرینی دوشونه‌مه‌مشلردی. بوتصادفی براهمال دکل، دور طفولیت ایجاباتندن برغفلت ایدی . انسانیتك چوجوقلغی ، انسـانك چوجوقلغنه تماماً بکزر . چوجوق کوردوکندن، حس ایتدیکندن شبهه ایتمز. صفوت وجدان وجهل، هرشیدن اول عقله اعتماد صورتنده جلوه نمون اولور ؛ وهر شیدن زیاده فکر تنقیده مانعدر. تنقید، انجق متناقض تجربه‌لر ومتخالف مشاهده‌لر وقوعندن صوکره ذهنه مسلط اولان شبهه‌لرله باشلار. یعنی اولغون برحیات فکریه‌نك لازمهٔ احتیاطی‌در.

ایشته ایلك یونان فیلسوفلری‌ده بوحالده ایدیلر. حس وادرا کارندن، عقل وعحاکمه‌لرندن ـ بالطبع ـ امین ایدیلر. اونك‌ایچون ، کندی نفسلرینك ماهیتنی وطرز فعالیتنی قطعـاً تدقیقه حاجت کورمیورلردی . کائنات خارجیه‌یه نصب

نظر ایتمشلر ، هردم متحول اولان مادیاتك حقیقتنی، هرشیئك اصلنی اكلامق
مراقنه دوشمشلردی . حتی كوردكلری شیلرك ـ نفس الامرده دخی ـ بویله
كوروندكلری كبی اولوب اولمادقلرینه دائر ذره قدر شبهه‌لری بیله یوقدی .

اصل بو مهم مسئله‌یی میدانه چیقارمقله، سوفسطائیلر فلسفیاته وپسیقولوژی‌یه
اویله بویوك بر خدمت ایتدیلركه بونك بر مثلنی دها تاریخ فلسفه و علمده
كوره‌میورز. واقعا خدمت نیتیله دكل، تعریض غیرتیله حركت ایتدیلر ؛ فقط
بو بر فوق العاده خدمت اولدی .

(هرشیئك اصلی شودر، بودر!) دین فیلسوفلره قارشی فضولی اعتراض
ایتمك ایچون : [پكی اما ، دلیلكز نه‌در ؟.. بریكز بویله، دیكریكزده شویله
سویله‌یور. دنیاده برحقیقت اولسه‌یدی، وسزده‌ ادعا كز وجهله‌ اوحقیقته
كسب اطلاع ایتمش بولونسه‌یدیكز ، نتیجهٔ تحقیقده اتفاق اوزره بولونمقلغكز
ایجاب ایدردی . حالبوكه هر بریكز باشقه بر پرده‌دن چالیور . فكرلریكزده
آهنك یوق!.. بزهانكیكزی دیكلیه‌لم وهانكی فكریكزه ایناناالم!..] دییورلردی
وبونده تماماً حقلی ایدیلر ..

صوكرا دها ایی برشی یاپدیلر: مشهور (پروتاغوراس Protagoras)، ـ كه
سوفسطائی اولمقله برابر ، دنیاده نام براقان الك بویوك فیلسوفلردن بریدر ، ـ
بوتون فلسفیاتك معلومات بشریه جنسندن خارج برشی اولمدیغنی وعلم انسانینك ده
(انفسی واضافی subjective et relative) اولمقدن قورتوله‌مایه‌جغنی لایقیله
تعقل واذعان ایده‌رك بو عقیدهٔ مهمه‌یی سلیس وواضح بردستور فلسفی شكلنه
افراغ ایدوب ، اورطه‌یه فیرلاتدی ، آتدی ؛ و :

[هرشی ایچون معیار ، انساندر. اولان شیلر ایچون‌ده ، اولمایان شیلر
ایچون‌ده !.. هرشی اضافیدر !..] دیدی . شایان دقتدركه یالكز موجود
اولان شیلر حقنده‌كی علممزك دكل، حقیقتده موجود اولمایان شیلره دائر واقع
اوله‌بیلن تخیلاتمزك‌ده اضافی اولدوغنی‌ده ادعا ایتدی .

دیمك كه یالكز معلوماتمزی دكل ، بوتون معنویاتمزی‌ ـ بودستور مشهور ـ
انفسیت واضافیت دائره‌سنده حبس ایدوب براقیوردی .

او حالده بر طاشك، برآغاجك اصلی نه‌در؟.. دییوبده كندینی بیلمه‌مك،

البته اساسسز بر مبنای فلسفی بنا ایتمك غیرتندن عبارت قالیوردی . چونکه بیلن ، وهر شیئی بیلمك ادعاسنده بولونان ، انساندر .

او، کندینی بیلمزسه، اك اول بیلنمه‌سی الزم اولان شیئی بیلمیور دیمکدر. برشیئی ناصل بیله بیلدیکنی دخی آکلایه‌مامش ایسه، علمنك صحت وسلامتندن امین اوله‌ماماسی لازمکلیر . او تقدیرده ، نه حق وصلاحیتله ادعا ایده‌بیلیرکه حقیقت شودر ، یاخود بودر !؟.

بناءًعلیه‌هرهانکی بر مسئله‌ده (علم یقین connaissance certaine) حاصل ایتمش اولمق صلاحیتنی قازانه‌بیلمك ایچون، حس وادراك ایله عقل ومحاکه‌نك ذهن بشرده صورت وقوعنی هر شیدن اول ، بیلمه‌لی !.. خلاصه کندینی بیلمه‌لی !.. حالبوکه قدمای فلاسفه ــ ده‌مین عرض ایتدیکم اسباب طبیعیه‌دن طولایی ــ بوجهت‌مهمه‌یی هیچ دوشونمه‌مشلردی. اونلرك وضع ایتمش اولدوغی مسئلهٔ فلسفیه‌ایله‌برابر (مابعدالطبیعیات) طوغمغه‌باشلامشدی. فقط(پسیقولوژی) دن هنوز برشمه بیله حس اولونمیوردی .

سوفسطائیه‌نك آچمش اولدوغی معارضه‌ومناقشه، بوایکنجی مرحلهٔفکریه‌یه کلنجه ، (معرفت نفس connaissance de soi) لزومنی شدتله ابراز واخطار ایتدی ؛ وفلسفیاتده‌ده علمده‌ده ، اخلاق وسیاسیاتده‌ده (علم نفس)ك برنجی درجه‌ده (لابد indispensable) بر شرط اولدوغنی لایقیله کوستردی .

پروتاغوراس بو زمینی حاضرلادقدن صوکره ، مشهور سقراط : [کندیکی بیل ! . .] دستورینی دیلنه طولادی و اونی هر کسه اخطار و توصیه ایتدکدن ماعدا کندی تعلیماتنده‌ده منحصراً بودستور حکمتی رهبر ومبدأ اتخاذ ایله‌یه‌رك بالکز معنویت انسانیه‌یی تحقیق ایله اوغراشدی. (عالم طبیعی le monde physique) یی کلیاً اهمال ایتدی .

بو سایه‌ده فلسفیاتك اك مهم موضوعی کائنات جامده‌نك جوهر اصلی‌سی دکل، انسان معنوی اولدی . متافیزیق، خیلی اعتباردن دوشدی. هله سقراط اوکا هیچ اهمیت ویرمه‌دی. لکن پسیقولوژی مسئله‌لری بلیرمکه واومسئله‌لرله برابر یکی بر علم طوغمغه باشلادی . تنقید اصولی یولنه کیردی ؛ بحث وجدل

غیرتی یاواش یاواش اصول محاکمه‌نك، قیاس واستدلالك قوانیننی افشا ایده‌رك منطق علمنك مهد نشأتی حاضرلادی .

بوتون بو انقلاب عظیمده سقراطك اصیل و مستثنا چهرهٔ معنویتنی، اشخاص سائره‌نك کندن واقعاداها واضح ودها یوکسك اوله‌رق کوروبورز. فقط ـ بوکون تدقیقات ـ عمیقه ـ سایه‌سنده تحقق ایتمشدرکه ـ سوفسطائیلر اولماسه‌یدی سقراط ـ هیچ اولمازسه ـ شوبیلدیکمز سقراط اولمازدی. بوحکیم مجدد سوفسطائیلردن اوقدر متأثر اولمشدرکه کندیسنی برچوق نقاط نظردن بر سوفسطائی عد ایتمك ممکن‌در . نته‌کیم چوق منقدلر ومورخلر صراحتاً بو ادعاده بولونمقدن چکینمه‌مشلردر؛ وهیچ‌اولمازسه اصول تنقیداعتباریله‌سقراط برسوفسطائی صاییله‌بیلیر .

متأخرین فلاسفه‌دن بك چوقلری بو فکرده‌در ؛ دیمشدم . اونلرك اك مشهورلرندن برینی ، المانیانك اك متمیز فیلسوفلرندن (هه‌غل Hegel) ك بو بابده‌کی ملاحظاتنی مختصراً عرض ایتمك ـ مثال ایچون ـ کافیدر صانیرم . بو ذات دییورکه :

سوفسطائیلرسقراطك‌رقیبلری اولمقدن‌زیاده (مبشرظهور précurseur)ی ایدیلر . فلسفیات عالمنده (انفسیه subjectivisme) دورینی فتح ایتمش اولمق شرفی (پروتاغوراس) ك حق صریحیدر .

بو فیلسوف انسانك افکارنده کورولن تناقضلری و اختلافاتی (نفس متفکر sujet pensant) ك هر زمان عینی وضعیت معنویه‌ده بولونه‌مامسیله تعریف ایدییور وبناءً علیه فلسفه‌یی معنویت بشریه‌یی تتبعه دعوت ایدییوردی . اونك ایچوندرکه [انسان هر شیئك معیاریدر .] دیمشدی . بو سوزندن طولایی پروتاغوراسی شدتله مؤاخذه وقدح ایدنلر دوشونمه‌یورلرکه سقراطه [کندیکی بیل !.] دستورینی الهام ایدن اوسوزدر . علمده ، (عنصرانفسی élément subjectif) نك یعنی نفس متفکرك ، نه بویوك براهمیتی اولدوغنی اك اول آکلایان سوفسطائیلر اولمشدی . روح بشرك، طبیعت خارجیه‌دن اقتباس قوانین ایتمه‌دیکنی ، بالعکس کندی ماهیتنه خاص برطاقم قوانین انفسیه ایله او طبیعت خارجیه‌یه نظام ویردیکنی ـ بر حقیقت اوله‌رق ـ هرکسدن اول ادعا

واعلان ایتمك شرفی اونلره عائددر . معنویت بشرك سلطنت وقدرتنی بودرجه عالی بیلمه‌لرینه سبب بودر . الخ الخ !]

هرحالده شو محقق که سوفسطائیه‌نك تعریضاتی وتنقیداتی، فلسفه‌وادیسنده جریان تحقیقاتی کائنات خارجیه‌دن ، عالم انفسی‌یه چویردی وبو انحراف نظر برچوق کشفیات مهمه‌یه موفقیت‌یولنده ایلك خطوهٔ همتی تشکیل ایتمکله‌برابر، انفسیه‌مذهبنك‌ده قطعیاً وابدیاً تأسسنه‌سبب‌اولدی. بوکون‌الك‌معندبر(ماتریالیست) بیله علممزك اضافی و معلوماتمزك‌ده ماهیتاً انفسی اولدوغنی انکاره جسارت ایده‌میور . چونکه پسیقولوژی بو دعوایی ـ هر وجهله مدلل ـ بر حقیقت عادیه‌در که‌لرینه ایندیرمشدر .

لکن‌اونوتمایه‌لم، بوعقیده‌یی بردستورواضح‌شکلنده بیان‌ایدن(پروتاغوراس) ایدی؛ وبو آدم‌ده سوفسطائی‌لرك الك‌مشهوری ایدی. دیمك‌که زمانمزك تدقیقات علمیه وفلسفیه‌سی او آدمه تماميله حق ویرمشدر .

اویله اولونجه فلسفه‌ده (لدنیات ontologie) بحثنی ایکنجی موقعه ترك ایدوبده، الك‌اول (مبحث معرفت) مسائلنی تدقیق وتنویره چالشمق برضرورت طبیعیه حکمنی آلیر. نته‌کیم یونان قدیمده سوفسطائیلر زماننده‌ده اویله اولمش وبومجبوریت شدتله حس ایدلمشدی .

[حقیقت ایشته بودر ! ..] ادعاسنده بولونانلره ، سوفسطائی‌لر : [اویله اولدوغنی ناصل بیلیورسك ؟ وبیلدیککدن ناصـل امین اوله‌بیلیورسك ؟ ..] دیه تعریضکارانه برسؤال ایله مقابله ایدییورلردی .

بونك باشلیجه (نه‌پیسته‌مولوژی) سؤالی اولدوغی وذهن‌متفکری (لدنیات) بحثندن آییروب (کیفیت‌علم) مسئله‌سنه‌سوق‌وتسلیط‌ایده‌جکی طبیعی‌در؛ هم‌صراحتاً کورولویور . چونکه ــ یوقاریده عرض ایتدیکم وجهله ــ مبحث معرفت (حقیقت نه‌در ؟.) سؤالی ایله اوغراشماز ؛ [بر حقیقت اولدوغی تقدیرده انسان اوکامطلع اوله‌بیلیرمی؟.. اوله‌بیلیرسه یولی‌نه‌در؟.. وصحت علمك‌معیاری نه‌در؟..] سؤاللرینه جواب تدارك ایتمکه چالیشیر. بوده‌انسانك ذهنی‌ومعنویتنی تدقیق ایتمه‌دکجه برثمرهٔ مفیده ویره‌مز . اونك ایچـون مبحث معرفتك ساحهٔ تدقیقاتی پسیقولوژی دائره‌سی‌در .

اسکی زماندنبری فلسفیاتده تعین ایدن مسلکلری بوراده یکان یکان ذکر وتعریف ایتمك هم صددمز خارجنده‌در، همده ممکن دکلدر؛ چونکه جلدلر طولوسی یازی یازمق ایجاب ایدر. یازیلان کتاب‌دخی انجق بر (تاریخ فلسفه) اولور. حالبوکه بزم درسمز و وظیفه‌مز او دکلدر. یالکز سزه مذاهب فلسفیه حقنده مختصر بر فکر ویرمك مجبوریتنده‌یم، زیرا اونلرك وجودینه سبب اولان اختلافات فکریه‌نك (مبحث معرفت) مسئله‌لریله هرشیدن زیاده برعلاقهٔ صمیمیه‌سی واردر.

مورخین فلاسفه‌نك تنقیداتنه دکل، یالکز تاریخ فلسفه‌نك قیوداتنه باقه‌جق اولورسه‌ق، اسکی زمانلرده تشکل و تأسس ایتمش اولان مذهبلرك اسملرینی پك فضولی بولورز، واره‌لرنده‌کی رابطه‌لری اسملرندن اکلایه‌مایز. او قدر ترتیبسز وتصنیفی کوچ بر شیلردر.

ایلك زمانلرده هر برفیلسوف – آز چوق تمایز ایدنجه – بر مدرسه آچار واوراده (حسبی اوله‌رق یعنی مجاناً) هرکسه درس تقریر ایدردی. مدرسه آچار دهیشمه باقوبده برمکتب بناسی یاپدیریردی ظن ایتمیه‌سکز!.. خیر!.. کیمیسی آتنه‌نك بازار یرنده، کیمیسی بر بویوك بنانك، مثلا بر معبدك جمله قپوسنی تشکیل ایدن برکمر آلتنده، کیمیسی‌ده بر خصوصی باغچه‌ده، یاخود برجیمناستیق خانه‌ده، کلیشی کوزل اوطورور، یوکسك سسله بیان فکرایتمکه باشلاردی. اطرافنه برچوق کشیلر طوپلانیر، بوفیلسوفك تقریرینی دیکلرلردی. فکرلرینی، طرز تبلیغنی تحسین ایدن مراقلیلر، ارتق اوندن آیرلماز واکثریا اونك درسنه دوام ایدرلردی. اصل اوفیلسوفك شاکردانی بونلرصاییلیردی.

مذاهب قدیمه‌نك اسملری بوطرز تدریسی وتعلیم ایله صمیمیاً علاقه‌داردر. مثلا افلاطون (آقادمیا) نامیله معروف اولان باغچه‌ده درس ویرمکی عادت ایدینمشدی. بوباغچه اساساً برجیمناستیق خانه ایدی که نیم اساطیری قهرمانلردن (آقادموس Academus) نامنه نسبتله تأسیس ایدلمشدی. صوکره افلاطونك

مسلك فلسفیسنه علم اولدی و اونك بوتون شاكردلریله تابعینه وتبع تابعینه (académiciens) نامی ویرلدی .

ارسطو ، (لیكه ئون ـ Lyceum) دەنیلن یرده تدریس ایدردی و درس ویریركن دائما كزینمك عادتی ایدی. (لیكه ئون) ده برجیمناستیق یری ایدی. فقط ارسطونك ـ باشلیجه ـ نظردقتی جلب ایدن حالی، (درس تقریرایدركن كزینمك) عادتی اولدوغی ایچون، مسلكنه (مشائیه péripatétisme)دنیلدی واویله قالدی .

(زینون Zénon) آتنەده بر بویوك بنانك كمری آلتنده درس ویریردی. مسلكنه (رواقیه stoïeisme) دەنیلدی ؛ چونكه یونانیده (ستوآ ـ stôa) طاق ورواق دیمكدر .

(دیبوژەن Diogènes)، (كینوسارغوس Cynosargue) نامیله معروف بر مزبلەده درس ویرمكی ترجیح ایتمشدی. بوراسی شهر كوپكلرینك محل اجتماعی اولدوغی ایچون اویله بر نام قازانمشدی . یونانیٔ قدیمده (كینوس) كوپك دیمكدر. بوغریب فیلسوفك مسلكنەده (كلبیه Cynisme) دەنیلدی، واویلەجه شهرت قازاندی كیتدی .

صوكره دهابرچوق مذهبلروارادركه مدرسەلرك منسوب اولدوغی مملكتلره نسبتله تسمیه ایدلمشلردر . مثلا (مدرسۀ یونانیه école ionique) ، (ایتالیا مدرسەسی école italique)، (مدرسۀ قیروانیه école cyrènaïque)، (آبدەرا (یعنی كوملجنه) مكتبی école d'Abdére) ، (مدرسۀ اسكندرانیه école d'Alexandrie) و الی آخره ، هپ بوقبیلدندر .

دیكر برطاقم مذاهب فلسفیەدخی واركه مؤسسلرینك اسمنه نسبتله شهرت آلمشلردر . فرضا (ئەوهەمەریه Evhémérisme)، (ئەپیكوریه Epicurisme)، (قارتەزیانیزم، یعنی دەقارتك مذهبی Cartésianisme)، (قانتیزم Kantisme) ، (مەسمەریزم Mésmérisme)،(قونتیزم Comtisme)،(لامارقیزم Lamarkisme)، (داروینیزم Darwinisme) ودها بر چوق امثالی كبی !...

بر قسم مسلكلرده كورولوركه اسملری دها زیاده معنادار‌در ؛ چونكه اساسات فلسفیەدن آزیجق اولسون بر شمه و بر رنك ویریر : (هەدونیزم

(Hédonisme) ، (ئەودەمونیزم Eudémonisme) ، (مونیزم Monisme) ، (دوآلیزم Dualisme)، (پلورالیزم pluralisme)، (سوفسطائیه Sophisme)، (رەآلیزم Réalisme) ، (نومی‌نالیزم nominalisme) ، (قون‌سەپ‌توآلیزم conceptualisme)،(آمپی‌ریزم Empirisme)،(راسیونالیزم Rationalisme)، (سوبژەقتیویزم subjectivisme) ، (اوبژەقتیویزم objectivisme) ، (قریتی‌-سیزم criticisme) ، (نەئوقریتی‌سیزم Néo-criticisme) ، (ماتریالیزم Matérialisme)، (سپیریتوالیزم spiritualisme)،(ئوتی‌لی‌تاریزم utilitarisme) (ئەوولوسیونیزم évolutionisme) ودها برچوق انواعی کبی !....

شیمدی فلسفەیی حقیله تتبع ایتمك وتاریخ تکاملنی اوکرنمك واوتکامل اثناسنده تحدث وتولد ایدن برچوق مسائلك ماهیتنی آکلایوب هر برینه بر قیمت بیچمك ایستەین بر شاکرد ، بوغریب اصطلاحاتی کورونجه ، البته شاشیرر قالیر ؛ حتی بلکه مأیوس اولوب فلسفه ایله اوغراشمق سوداسندن واز کچمك ایستر .

دیمك‌که بوقدر چوق مذاهب فلسفیه‌وارمش!.. دیمك‌که اونلرك جمله‌سنی ایچه اوکره‌نوب اکلادقدن صوکره ـ ممکنسه !ـ یکی بر مسلك تأسیس‌ایتمك لازمکلیرمش !.. دیه دوشونور ویوتون بومذاهبی ، حسن صورتله (تصنیف classifier) ایده‌رك ایشك ایچندن چیقه‌بیلمك احتمالنی بوله‌ماز ، بلکه !....

واقعا ، بونده معذورردر . بو تعبیرلر ، متبدیلره هیچ بر شی سویله‌مز . فلسفه تاریخنی لایقیله بیلنلر بیله بو مسلکلر آره‌سنده‌کی رابطهٔ قرابتی ویاخود جهت ضدیتی ، اسملرندن استدلال ایده‌مز . بونلر ، کلیشی کوزل قونولمش وبناءًعلیه بر (تصنیف طبیعی classification naturelle) لزومی دوشونولمیه‌رك ویرلمش اسملردر . فقط یاشامش و تاریخده بر طوتمش اولدقلری ایچون آته‌میورز ؛ حیثیت قدیمه‌لری واردر .

بونك بویله اولمسی‌ده طبیعی ایدی. بر تحف مثال ویریرسه‌م، اکلارسکز ودیدیکمی درحال تصدیق ایدرسکز : پك‌ایی بیلیرسکز که فرضا (علم نباتات la botanique) تأسس ایتمزدن اول برچوق نباتات وچیچك وآغاج اسملری هرلسانده موجود ومعلوم ایدی . بو اسملری وضع ایتمش اولانلر ، تصنیف

لزومنه رعایت ایده‌رك برچیچكه ویاخود برنباته اسم قویمادیلر . تصنیف ، علم دیمكدر ؛ چونكه علم اونكله باشلار .

فقط نباتاتك عوامجه معروف اولان اسملرینه‌باقوب‌ده علمای متخصصین تصنیفدن مأیوس اولویورمی ؟.. البته اولمیور ! مثلا ابه‌كومه‌جی ، باللی بابا ، آی چیچكی ، ارسلان آغزی، خانم الی، ییلان یاصدیغی ودها برچوق عامیانه اسملر ، هپ تشبیهی تعبیرلردر . بونلرك عددی‌ده نامحصوردر . لكن بر عالم بونلره باقاز . لسان عوامك تعیین ایتدیكی بو اسملره هیچ اهمیت ویرمز . هله یك‌ایی بیلیركه نباتات عالمنده نه‌قدر اشخاص منفرده وارسه اوقدرفصیله وقبیله وصنف وار دیمك دكلدر .

عالمك وظیفه‌سی اشخاص متنوعه‌یی تتبع ایدوب آره‌لرنده مشترك اولان اوصاف اصلیه‌یی كشف ایتمك واوكا كوره نباتاتی اجناس وانواعه ، فصیله‌لره صنفلره آییرمقدر . بو كتابك برنجی بابنده بوكا دائر ایضاحات ویرلمشدی .

بزده بوراده طبق اومنوال اوزره حركت ایده‌جكز ؛ او غریب اسملره اوقدر اهمیت ویرمیه‌جكز. چونكه علم نباتات‌ده‌ده برتصنیف طبیعی یاپه‌بیلمك ایچون مثلا (صارماشیق) تعبیری نه‌قدر معناسز ایسه ، فلسفه‌ده ، مذاهبی اصولنه توفیقاً ـ تصنیف‌ایده‌بیلمك ایچون (مشائیه) تعبیری‌ده‌اوقدرفائده‌سزدر . ارسطونك درس ویریركن كزینمه‌یی اعتیاد ایتمش اولدوغنی بیلمك، اوحكیمك فلسفه‌سنی بیلمك دیمك دكلدر . بز اوحكیمك روح فلسفه‌سنی تشكیل ایدن (عقیدهٔ اساسیه doctrine fondamentale)یی آكلایوب اوكا كوره تقدیر ماهیتنه چالیشه‌جغز ، وسائر مذاهب فلسفیه ایله بونك آره‌سنده‌كی مناسبت ومباینتی ، بوتصنیفده اساس ومعیار اتخاذ ایده‌جكز . یعنی ـ ممكنسه ـ (طبیعی برتصنیف)ك زمین استنادی اوله‌بیله‌جك برنسیبی بولمغه چالیشه‌جغز !...

فقط ـ بركت ویرسین‌كه ـ بوكا حاجت قالمامشدر. اون طوقوزنجی‌عصر میلادینك اك معلوماتلی فیلسوفلرندن (سر ویلیام هاملتن Sir W. Hamilton)، بو مسئلهٔ مهمه‌یی نظر دقته آلمش و مذاهب فلسفیه‌یی ـ طبیعی بر صورتده ـ تصنیف چاره‌لرینی دوشونمشدر. بوكتابده‌اسمی چوق‌دفعه حرمتله یاداولونان بومتفكر ، تصنیف مذاهبده (وجدان بشرك شهادتی le témoignage de la

conscience humaine) نی اساس اتخاذ ایدوب پسیقولوژی دائره‌سندن آیرلمادیغی
ایچون ، اونك تصنیفی (طبیعی naturelle) عد اولونیور ؛ وفی‌الحقیقه اویله‌در،
حتی بوکوندن‌صوکره نه‌قدر یکی‌یکی فلسفه مسلکلری‌احداث اولونورسه‌اولونسون
اونلرك هر بریتی‌ده بروجهله بو (تصنیف جدولی Tableau de classification) نك
قادروسی داخلنه ادخال ایتمك ممکن‌در. چونکه (هاملتن) هرهانکی برفلسفه‌نك
ماهیت ممتازه‌سنی تعیین‌واوکا کوره قیمتنی تخمین‌ایچون (نظریهٔ‌معرفت) ی‌نه‌در؟.
اوکا باقیور ، و او نظریه‌نك متضمن اولدوغی حکمه کوره فلسـفه‌نك ماهیتنی
کسدیریبورکه بوندن طوغرووده بر معیار اوله‌ماز ؛ چونکه بر (ماتریالیست) ایله
بر (ایده‌آلیست) ؛ بر (آمپی‌ریست) ایله‌بر (راسیونالیست) آره‌سنده‌کی فرق
اعتقاد، هر برینك عندنده مرجح ومعتبر اولان نظریهٔ معرفت فرقندن عبارتدر.
یعنی (نه‌پیسته‌مولوژی) مسـئله‌سنده اظهار ایتدکلری اختلاف نظردن عبارتدر.
(مبحث وجود)ه متعلق اولان اعتقـادات هپ مبحث معرفتده حاصـل اولان
میلان ذهنی‌یه تابعدر . بناءً‌علیه بوتون اختلافات مذهبیه‌نك منشـأنی ـ اومبحث
معرفت مسئله‌سـنده ـ فیلسوفلری اختلاف آرایه دوشورن اسـباب نظریه‌ده
آرامالی‌در .

اواسباب‌نظریه‌نك نه‌اولدوغنی یاقیندن تدقیق‌ایدرسه‌ك کوروروزکه‌وجدانمزك ـ
وجود مکونات حقنده ـ شهادتنی تورلو تورلو تفسیر ایده بیلمك قابلیتندن باشقه
برشی دکلدر .

ایشـته (سر ویلیام هاملتن) ، بو جهتی پك ایی وپك واضح بر صـورتده
کورمش واوندن طولایی شهادت وجدانی‌ـ بو (اختلافات مذهبیه) نك اسبابنی
تدقیق ایچون ـ اساس اتخاذ ایتمشدر .

باب‌آتی‌ده بوخصوصه‌دائر ویره‌جکم‌ایضاحات سایه‌سنده‌لایقیله‌اکلایه‌جقسکز.
ه‌رکه بوسوزلردن مقصدم نه‌در؟. شهادت وجدان نه‌دیمکدر ؟.. واسباب اختلاف
نره‌ده‌در ؟ ...

(سر ویلیام هاملتن) ، سقوجیا فیلسوفلرندن (یعنی‌کندی وطنداشلرندن)
مشهور (توماس‌ره‌ید Thomas Reid) ك آثارینی شرح و تنقید ایده‌رك تکرار
طبع ایتدیرمش ایدی . ذاتاً فوق‌العاده معلومات تاریخیه‌سیله ممتازالاقران اولان
(هاملتن) ك بوندن مهم اثری یوقدر و بالخاصـه اوکتابده‌کی حواشی و تعلیقاتی

بویوك برقیمت فلسفیه‌یی حائزدر. بو معلم کامل چوق یازی یازمغه وقت بوله‌مامشدی. حتی او (شرح commentaire) بیله ناقصدر؛ اکمال ایده‌مه‌دن وفات ایتمشدر.

بوندن ماعدا (درس تقریرلری lectures) و (مناقشات discussions) نامل‌ریله ایکی اثری واردرکه، صاحب مسلك صاییلان بو متفکر اوکتابلرده کندی اعتقادات فلسفیه‌سنی ــ پراکنده برصورتده فقط صریح ومتین برلسان ایله ــ عرض ایتمشدی. وفاتندن صوکره باشلیجه طلبه‌لرندن (مه‌ن‌سل Mansel) عقائد مذکوره‌یی ضبط وربطه آله‌رق، مدافعه‌ده غیرت کوستردی.

بواثرلرنده هاملتن بالخاصه (مبحث معرفت) مسائلنه اهمیت ویرمش وکندنجه بر (نظریهٔ معرفت Théorie de la connaissance) دخی ترتیب ایتمشدی. (مبحث وجود ontologie) ده برحقیقت مطلقه‌نك وارلغنه قوتله ایمان ایتدیکنی کوسترمکله برابر، وجود مطلق حقنده ــ هرنه‌صورتله اولورسه اولسون ــ برفکر تحصیلنك انسان ایچون ممتنع اولدوغنه قانع وقائل بولوندوغندن (علم بشرك اضافیتی) دعوای مشهورینی بیوك برقناعتله ایلری سورمش وادعاسنی اثبات ایچون لازمکلن دلائلی (épistémologie) دائره‌سنده آرایوب بولمشدر. اونك ایچوندرکه پسیقولوژی‌یی فلسفهٔ مابعدالطبیعه‌دن آییره‌مامشدر؛ چونکه بوتون مبحث معرفت مسائلی علم روح مسائلنه منجراولور. حقیقت مطلقه‌یه کسب اطلاع خصوصنده عجزبشر تماماً اعتراف وتسلیم اولونونجه بوتون فلسفه‌نك الك فعال دائرهٔ تتبعی (مبحث معرفت) ساحه‌سی اولور. اوراده دخی الك ایی رهبر و الك صلاحیتلی (حاکم juge) البته علم روحدر.

دیمك‌که هاملتن بوکبی مجبوریتلرله بویله بر نتیجه‌یه پیوسته اولمش و اوکا کوره بر (نظریهٔ معرفت) ترتیب ایتمشدر.

واقعا بوسببله برچوق فیلسوفلرك وبالخاصه (میل J. S. Mill) ك تنقیدات شدیده‌سنه معروض قالمش ومسئلهٔ مذکوره یوزندن اوروپا عالم عرفاننده حرارتلی وسورکلی مناقشه‌لر آچیلمشدر؛ مع‌مافیه هرنه‌اولورسه‌اولسون هاملتنك ترتیب ایتدیکی نظریهٔ معرفت ــ معقول برصورتده ــ تصنیف مذاهب ایچون برمبدأ حرکت تعیین ایتدیکی جهتله پك قیمتلی‌در، وهله بوبحثده اهمیتی قطعیاً شبهه کوتورمز.

بو فیلسوف تحریر، اولا وجدانك شهادتنی ــ بلاقید احتیاط ــ شایان اعتماد برندای حقیقت عد ایدیپور؛ و ادعا ایدییورکه : [هیچ بر فیلسوف وجدانك

حكمنى آچيقدن آچيغه انكار ايتمه‌مشدر. فيلسوفلرك جمله‌سى‌ده تسليم ايدييورلر كه هرتورلو فلسفه‌نك منشأى وجداندر ؛ وجدانك حقيقتنه استناد ايتمه‌دكجه هيچ بر فلسفه ممكن اوله‌ماز .] [*]

بو كتابمزك بلكه الك مهم موضوع بحثنى بوباب تشكيل ايتديكى ايچون، ايستيورم‌كه بوراده آ كلامادیغكز برنقطه قالماسين !..

يالكز بوراده ـ بوسبتون اساس بحثه كيرمزدن اول ـ استطراداً بعضى ايضاحاته لزوم حس ايدييورم. درسلرمزك ايلك مباحثنده (ده‌قارت Descartes)ك مبدأ فلسفى‌سنى عرض وايضاح ايتمشدم؛ كوسترمشدم‌كه بوفرانسز فيلسوف مجددى هر شيدن شبهه ايده‌بيلديكى حالده كندى وجداننده شبهه ايده‌مه‌مش ايدى . [دوشونويورم !.. ديمك‌كه وارم !..] دستورينى الك قوى بر مبدأ فلسفى اولمق اوزره تلقى ايله‌مشدى. اونك معاصرى اولان قينالى زاده على افندى مرحوم‌دخى همان تماماً عينى اعتقادى كندى لسانيله بر اسلوب ديكرده بيان ايتمش و [اظهر اشيا ، انسان ايچون كندى حقيقت ذاتيه‌سى‌در ؛ وهركس كندى نفسنك وارلغنه ـ بلاتخلل واسطه ـ مطلع اولور. بوبر بديهة اوليدر!..] الى آخره !.. ديمشدى.

ايشته فلسفه لساننده (شهادت وجدانيه le témoignage de la conscience) ، بوديمكدر. يعنى انسان كنديني دوشوندوكى زمان ، وجدانك [بن وارم !..] ديه‌رك شهادت ايتمه‌سيدر .

هاملتن ادعا ايدييوركه وجدان ، بوشهادتنده قطعياً ودائماً صادقدر. ده‌قارتك، حتى ارسطونك چوق اول ديديكى كبى وجدانك بونداسندن شبهه ايتمك ممكن دكلدر. [بن موجودم !] ديديكى زمان اوكا ايناتماق ايچون هيچ برسبب يوقدر. بوكا دليل ايسته‌مز ، چونكه بوتون دليللر بوحجت انيه واصليه‌يه استناد ايدر .

مع مافيه هاملتن اويله ظن ايدييوركه فيلسوفلر وجدانك بو شهادتنده بعضاً وياخود قسماً شبهه ايتدكلرى ايچون وارلق مسئله‌سنى تورلو تورلو تفسير ايدييورلر. مثلا [ايشلرينه كلديكى زمان ، (يعنى مبحث معرفتده كندى اثر تصور وتخيللرى اولان فرضيه‌لره توافق ايتديكى تقديرده) وجدانك شهادتنه اعتماد ايدييورلر ؛ عكسى تقديرده اونى رد ايدييورلر (يعنى اوندن شبهه ايدييورلر !) وبناءً عليه

---

[*] بوطوغرو سوزلر ، (فلسفه تقريرلرى lectures on philosophy) ناميله مشهور اولان كتابنده مندرجدر .

اولجه صداقتنه اعتماد ایتمش بولوندقلری بر شاهد عادلی ، بو سفر یالانجیلقله اتهام ایتمکی روا کورویورلر. حالبوکه بر شیده یالانجی اولان هر شیده یالانجی‌در . (Falsus in uno falsus in omnibus) دستوری هر خصوصدن زیاده بوراده طوغرودر.] دییور.

هاملتنك بو سوزلرنده شایان‌دقت بر قید وار : [حافظه‌یه ، معلومات مکسوبه‌یه بهمه‌حال اینانمالی وذهنه وارد و سانح اولان هیچ بر فکردن ، هیچ بر حسدن شبهه ایتمه‌ملی !] دییور. وجدانك شو آنده سویله‌دیکی شیلره اینانمقده مجبورز؛ دیمك ایستیور . یعنی (حالی actuel) و (تحدسی intuitif) اولان حسیات و حالات روحیه‌مزدن هیچ بر وجهله و قطعیاً شبهه ایده‌مه‌یز ! . دیمك چیقیور . فلسفه مباحثنده بو کیفیتك نه‌مهم بر مسئله تشکیل ایتدیکنی یاقینده ایضاح ایده‌جکم.

دەمین سویله‌دیکم کبی (ده‌قارت) و حتی (ارسطو) دخی بوکا بکزر بر فکر بیان ایتمشلر واوکا چوق اهمیت ویرمشلردی . یالکز آره‌ده نامحسوس فرقلر واردر . اونلری ابراز و قیصه‌جه تعریف ایده‌یم ؛ زیرا (یقینیت علم = certitude de la connaissance) دعواسنده اساس مسئله هر زمان ایچون بودر.

ارسطو ، بونی جداً دوشونمشدی ؛ حتی دوشونمکه مجبور بولونمشدی ؛ چونکه کندیسی تحصیل فلسفه ایچون ، آتنه‌نك مدرسه‌لرینی طولاشیرکن ، اك مشهور سوفسطائیلرك ــ فلسفهٔ مدارس علیهنه ــ مجاهده‌لرینه شاهد اولمش و بو سیل اعتراضاتك نهایت (یقینیت علم) اساسلرینی ییقوب خراب ایده‌بیله‌جکنی پك اعلا اکلامشدی. منطق قواعدینی ضبط وربطه آله‌رق بوعلمی عادتا بنا ایتمش اولماسی » مناقشات سفسطیه‌یه مانع اوله‌بیله‌جك بر ضابطهٔ قویه تشکیل ایتدی . او یونان حکیمی قدر بومقصده چالیشان اولمامشدر ؛ ده‌یه‌بیلیرم .

شبهه یوقدرکه ارسطو ، معلوماتمز میاننده طوغرودن طوغرویه شایان اعتماد اولانلرینی ، شبهه کوتورن قسمندن قطعیاً فرق ایده‌بیلمك ایچون بر چاره دوشونویوردی. عاقبت، بو ایکی نوع معلومات آره‌سنده‌ده بر علامت فارقه بولمشدی.

بر محاکمه نتیجه‌سنده حاصل ایده‌بیلدیکمز فکرلردن شبهه ایده‌بیلمك امکانی وحقنی تسلیم ایدییوردی ، چونکه بو تورلو فکرلری ایلاد واستخراج ایتمکده ذهنك بر خدمتی، بر رولی واردر. ذهن یا کیله بیلیر؛ انسان، (لایخطی infaillible) دکلدر . فقط (احساسات sensations) مزدن شبهه ایتمکده ارسطو هیچ بر

معذرت بوله‌مادیغی کبی امکانده کوره‌میوردی. استدلالات منطقیه ایله استخراج وبناءً علیه ـ بالواسطه ـ تحصیل ایده‌بیلدیکمز معلوماتك ، هرهانکی بروجهله محل شبهه اوله‌بیله‌جکی بو کون هر کسجه مسلمدر . هیچ اولمازسه او کبی معلوماتك صحتی ـ علاقه‌دار بولوندقلری ـ مبادی نك ماهیتنه تابعدر. چونکه اونلرك استناد ایتدیکی اساسات، ایشته اومبادی‌در . بواساسلر ، چوروك اولونجه، طرزاستدلال نه قدر (مشروع légitime) ومنطقی اولورسه اولسون، فائده‌سی وحکمی یوقدر؛ اوتقدیرده استخراج اولونان نتیجه قواعد منطقیه‌یه موافق اوله‌بیلیرسه‌ده مطابق حقیقت اوله‌ماز .

لکن، (آنی وحالی immédiat et actuel) اولان طویغولرمز، (وهبی innée) اولان فکرلریمز البته بویله‌دکلدر. مثلا کوزمی آچارآچماز ضیا ورنك کورویورم؛ یاخودطوروب‌طوروركن بوکرمده برصانجی حس‌ایدییورم. ارتق بوطویغولرمدن شبهه ایتمکه ـنم ایچون ـ ذره قدر محل یوقدر. کذلك، فرضا، چناق قلعه‌ده‌محاربه ایدن بر ارقداشمك ـ عینی زمانده ـ هم وار ، همده یوق اوله‌مایه‌جغنه ، ذهنم برآنده قناعت کتیرییور . ینه ـ عینی زمانده ـ هم اوراده همده استانبولده بولنه‌مایه‌جغنه‌ده درحال ایناتیورم ؛ او قدرکه بو خصوصده تحقیقات اجراسنی قطعیاً عبث کورویورم . بوتورلو دوشونجه‌لرده دخی تردده محل یوق !...

دیمك‌که ضیا و رنك کورمك کبی حواس خارجیه‌مزله تحصیل ایتدیکمز (ادراکات perceptions) دن، وصانجی، یاخود آچلق حس ایتمك کبی (باطنی طویغولرمز nos sensations internes) دن ، بحق شبهه ایده‌میه‌جکز ؛ افکار وهبیه‌مزی‌ده موضع تردده دوشوره‌میه‌جکز . بو شیلری اثبات ایچون دلیل ایسته‌مز . شو رنکی ، بو صانجی‌یی ، بن طویویورسه‌م ، ـنم ایچون اونلر واردر ومحض حقیقتدر . سن طویمیورسه‌ك سنك ایچون اویله بر شیلر یوقدر . بن‌ده سکا اونلرك وار اولدوغنی ـ هیچ بروجهله ـ بیلدیره‌مم! بلکه تعریف ایده‌رم؛ مع‌مافیه بوتورلوشیلری حقیله بیلمك، انجق کندی نفسنده عینی‌حالاتی حس‌وتجربه ایتمکله اوله‌بیلیر؛ اونك ایچون سوزله تعریفك ـ بوخصوصده ـ حکمی یوقدر .

ارسطو ، ادعا ایدردی‌که احساسات ، بزم ایچون ابتدائی حقیقتلردر وبونلر هرتورلو شبهه‌دن بری‌در. مع مافیه ینه (علم یقین connaissance certaine) بحثنده ـ باطنی اولسون خارجی اولسون ـ مدرکات حسیه‌یه استناد ایتمك ایسته‌مزدی .

چونکه بو (منابع sources) ك وارداتيله تحصيل ايده‌بيلديكمز معلومات (عمومى) اوله‌ميوردى. اونك ايچوندركه بيلگى‌مزك بو نوعنه (ظن opinion) ديمش‌دى. بناءً عليه بو فيلسوفك اعتقادنجه (علم صحيح science exacte)، معلومات حسيه وتجربيه اوزرينه مبنى اوله‌مازدى .

لكن، (افكار وهبيه) ده (كليت universalité) وقطعيت كبى ايكى خاصيت مهمه كوردوكى ايچون علوم صحيحه وثابته‌نك انجق او (مبادئ قويمه principes immuables) يه استناد ايده‌بيله‌جكنى ادعا ايديوردى. معلوماتمزك بوتورلوسنه‌ده (ئه‌پيس‌تى‌مى) ديمشدى كه ـ بوكونكى معناى شاملى ايله دكل، ـ بالعكس الك طار معناسيله (science) مقابليدر. مثلا بوتعريفه كوره (هندسه)، ارسطو نظرنده بر (علم صحيح ـ ئه‌پيس‌تى‌مى) در؛ فقط حيوانات، نباتات، فيزيولوژى، پسيقولوژى، دكلدر. چونكه بو ايكنجى طاقده داخل بولنان شعبات علومك (مبادئ اولا les premiers principes) سى محسوسات و مجربات قبيلندن بعضى معلوماندر، وبونلر (ذوقسا) دن عبارت اوله‌بيلير. حالبوكه هندسه‌نك اساسلرى عمومى ويقينى برطاقم مبادئ عقليه‌دركه اونلرى ـ بيلمك و اكلامق شرطيله ـ هركس بالضروره قبول‌ايدر. اونك‌ايچون‌ده دلائل هندسيه، نباتات و فيزيولوژى ودها بوكبى علوم تجربيه‌نك ابراز ايده‌بيله‌جكى براهيندن چوق داها قوتلى ودها قطعى‌در .

(علوم عمليه sciences pratiques)نك محسوسات ومجرباتدن طوغمش اولدوغنى‌ده ارسطو قبول وتسليم ايدردى؛ لكن اونلرى (ته‌خنى) تعبير عموميسى ايله آييروب علم صحيح عدادينه ادخال ايتمزدى . مثلا طبابت (la médecine) انجق (ته‌خنى) اوله‌بيليردى . بزم شرق‌لسان فلسفى‌سنده (صناعت) تعبيرى ايشته بوكلمهٔ يونانيه‌نك تماماً مقابلى‌در ، ـ واسلاف محرريمزجه ـ بو حيثيت معنا ايله قوللانيله كلمشدر . ذاتاً حكماى عرب ، استاديونانى‌نك بو فكرلرينى عيناً قبول ونقل ايتمشلردر . ايلرى‌ده تماماً عرض‌ايده‌جكم، كوره‌جكسكز .

ديمك‌كه ارسطو، (محسوسات ظاهره sensations externes) مزى،(محسوسات باطنه sens internes) مزى و (افكار وهبيه) مزى عينى درجه‌ده شايان اعتماد كورويور وهيچ برندن ذره قدر شبهه ايده‌ميوردى. يالكز معقولات ، (عمومى وكلى) اولمق اعتباريله باشقه‌جه بر حيثيتى حائز بولوندوغى ايچون علوم صحيحه‌نك

مبادیسنی تشکیل ایتمك اوزره اونلری الیق ومرجح کورویوردی؛ یوقسه هپسی ده بدیهی وبناءً علیه دلیل وحجته احتیاجدن مستغنی ایدی .

فی الحقیقه عربلر ، بدیهیات تعبیرینی بو اوچ نوع معلوماته تشمیل ایتمشلر واستادك (معقولات) دیه تسمیه ایتدیکی صنفه (اولیات les prem. princ.) ، محسوسات ظاهریه (حسیات sensations externes) ، محسوسات باطنه یه ده (وجدانیات sensations intimes) دیمشلردر. تفصیلی کله جکدر .

شایان دقتدرکه ارسطونك بو تقسیمی پك اساسلی‌در؛ (منشأ علم l'origine de nos connaissances) و (یقینیت علم certitude de la conn.) مسئله‌لرنده بحث ومناقشه حالا ، ارسطونك چیزمش اولدوغی بو دائره خارجنه چیقه‌مامشدر . ینه یاقینده کوره‌جکزکه (افکار وهبیه idées innées) تعبیریله یاد ایتدیکمز معقولات قویه‌نك (منشأ l'origine) ی ، مبحث معرفتك اك مهم مسائلندن برینی تشکیل ایدر . بو کبی فکرلرك حقیقتاً محصول تجربه اولوب اولمادیغنی تعیین ایتمك دخی (طریق ـ اصول ـ méthode) مسئله‌سیدر . بو ایکی احتماله مستند اوله‌بیلن ادعالردن برینی (مثلا محصول تجربه اولدوغنی) قبول ایتمك (تدریبیه empirisme) اصولی التزام ایتمك دیمکدر؛ عکسنی قبول ایتمك (عقلیه rationalisme) فلسفه‌سنه قائل اولمق واونك اصولنی ترویج ایله‌مك دیمکدر. صوکره: معلوماتمزی،(بالواسطه) یاخود (بلا واسطهٔ محاکمه) تلقی ایتمکده بولوندوغمز تسلیم اولنه‌جغنه کوره دخی عقائد فلسفیه دکیشیر . خصوصا عالم خارجی‌نك وکندی بنلکمزك وارلغنی طوغرودن طوغرویه ادراك ، یاخود بالمحاکمه تعقل وتسلیم ایتمکده بولوندوغمزه کوره (نظریهٔ معرفت) ترتب ایدر ؛ وارتق بوتون مسائل متفرعه‌یی اوسیاق نظرله تلقی ایتمکه مجبور بولونورز. حقیقت خارجیه‌یه طوغرودن طوغرویه تماس ایدەرك اونك وارلغنی تسلیم ایتدیکمزه ایناندیره‌بیلیورسه‌ق (تحدسیه intuitionisme) مسلك فلسفیسنی التزام ایتمش دیمکدرکه بوده (جوهریه substantialisme) اعتقادینی استلزام ایدر، وناتورالیزم، یعنی (طبیعیه naturalisme) و (مادیه matérialisme) ایله برابر بوتون بوجنسدن اولان مسالك فلسفیه‌یه وجود ورواج اعتبار ویریر .

یوق ، اکر عکسنی تسلیم ایدرسه‌ك ، یعنی : [بز کرك حقیقت خارجیه ایله، کرکسه کندی روحمزله طوغرودن طوغرویه تماسده دکلز، واوله‌میورز. یالکز خارجدن تلقی ایتدیکمز بعضی (مدرکات حسیه perceptions sensitives) و

باطناً حس ایتدیکمز بر طاقم (حالات روحیه états d'âme) دلالتی ایله خارجده ماده‌نك وباطنده روحك استقلال وجودینه ایناعقده مجبور بولونیورز .] دیه حکم ایدرسه‌ك sensualisme حسیه) اساسنه مستند بر (انفسیه subjectivisme) اعتقادی بنا ایتمش اولویورز که بهمه‌حال (استحضاریه représentationisme) فلسفه‌سنه چیقار ، و (افتکاریه idéalisme) مذهبی ایله برابر بالجمله انواعنی تولید ایدر .

کورویورسکزکه اصل حل اولونه‌جق عقده مبحث معرفت دائره‌سنده‌در . اوده (ادراك perception) معماسندن عبارتدر؛ واوده عاقبت (شهادت وجدان) مسئله‌سنه منجر اولور . بناءً علیه ـ معلومات تاریخیه‌سیله فوق العاده برصلاحیت تنقید قازانمش اولان ـ سرویلیام هاملتن، فلسفه‌ده (تشتت عقائد diversité des doctrines) یوزندن ظهوره کلن مذاهب مختلفه ومتضاده‌یی ـ آز چوق طبیعی بر وجهله ـ تصنیف ایده‌بیلمك ایچون، ایشی تام اساسندن طوتدورمشدر؛ دیه ادعا ایده‌بیلیرم .

سزه ـ بو بحث اوزرینه ـ سویله‌دکلرمی اونوتمایکز ؛ اونوتورسه‌کز بیله ، هیچ اولمازسه ، یالکز شونی ایچه خاطرلاییکزکه ، [فیلسوفلر ، حقیقت ذاتیه و مطلقه‌یی ادراك وتعقل ایتمکدن مأیوس اولوبده اعتراف عجز ایدنجه ، مابعد الطبیعیاتك (مبحث وجود ontologie) حقنده‌کی تدقیقاتی ـ (عدمی négatif) بر نتیجه ویردیکندن طولایی ـ اسکی اهمیت و اعتبارینی ضایع ایده‌رك ایکنجی درجه‌یه دوشمش و (مبحث معرفت) تحقیقاتی اوکا تقدم ایتمشدر . او سببله پسیقولوژی علمی مسائل فلسفیه‌ده فوق‌العاده برنفوذ حاکمیت قازانه بیلمشدر ؛ چونکه ناصل حس وادراك و تحصیل معلومات ایتدیکمزی ، نه صورتله ابداع افکاره موفق اوله‌بیلدیکمزی ـ کمال صلاحیت ایله ـ تحقیق ایدوب بزه بیلدیرن او علمدر .]

مع مافیه بوبویله اولمقله برابر ، یعنی بوکون فیلسوفلرجه نقطهٔ‌نظر و وضعیت فکریه‌ده خیلی‌دن خیلی تبدلات ضروریه و قوعـه کلمکله برابر ، بالذات مابعد الطبیعیات مسائل اساسیه‌سنك اشکال اصلیه‌سی پك‌اوقدر تغیر ایتمه‌مشدر. (کیفیت ادراك و یقینیت علم) ، (تحدس و استحضار) ودها بو کبی ـ برنجی درجه‌ده مهم ـ بحثلره متفرع ومتعلق اولان مسائل فلسفیه، ارسطو زماننده نه‌شکل اوزره

موضوع ايدی ايسه ـ آز چوق ـ او شكلی ينه محافظه ايده‌بيلمكده‌در . يالكز بو مسائلی تلقی ايتمكده (سياق نظر manière de voir) ، و تتبع ايتمكده‌ده (اصول méthode) كلياً ده‌كيشمشدر؛ اوقدركه : فلسفياتده ترقی‌اك زياده تعديل واصلاح اصول‌يولنده تحقق‌ايده‌بيلمشدر؛ ده‌ينلری‌تصديق‌ايتمك‌ضروری‌كورونور.

مجدد مشهور (ده‌قارت Descartes) ك اك بويوك خدمتی‌ده اصلاح اصول امرنده واقع اولمشدی ؛ فقط بوبويوك فيلسوفك ـ اساسی مسئله‌لرده ـ ويرديكی حكم ، ارسطونك كندن پك فرقلی بر شی دكلدر . [شبهه ايدييورم ؛ ديمك‌كه دوشونويورم . اويله ايسه بن موجودم !.. Dubito, Cogito, ergo sum] ديمك (وارلق مسئله‌سی la question de l'être) نده انجق وجدانك شهادتنه ايناتمق‌در. افكار و هبيه‌يی معلومات يقينيه‌نك اساسی اولمق اوزره تلقی و قبول ايدوبده (علم صحيح conn. exacte) ی اوتمل‌اوزرينه بنا قورمق‌دخی، (عقليه rationalisme) فلسفه‌سنی تأسيس ايتمكدر . ارسطو دخی عيناً وتماماً بويله ياپمشدی .

ديكر بر مجدد داهی : (قانت Kant) ، برطرفدن ده‌قارتك تأثيرينه، ديكر طرفدن‌ده (هيوم Hume) ك نفوذينه طوتولمش اولدوغی ايچون ، بو بويوك متفكرلرك هر ايكيسنه‌ده ـ من‌جهة ـ حق ويرمكه مجبور بولوندی . او دور استادلرندن مشهور (لوق Locke)، وطنداشی‌اولان (به‌ی‌قن Bacon)ك موفقيتله آچديغی‌چيغيری تعقيب‌ايده‌رك (تجربه expérience) طرفدارلغنده هيچ برتورلو قيد احتياطه رعايت ايتمه‌مشدی. اونك‌ايچون ده‌قارتك (افكار وهبيه) دعواسنی شدتله ردوابطال خصوصنده‌آشيری غيرت كوسترمشدی، كه بوده‌اسكی يونانيلرجه معروف اولان بر اصولی : (ئه‌پيكور Epicure) اصولنی ترجيح و اصلاح ايتمك ديمكدی .

قانت، ـ بوقوتلی جريان تنقيده قارشی ـ بالطبع، افكار وهبيه‌يی ـ اولدوغی كبی شكل قديمی اوزره ـ مدافعه ايده‌مزدی . بناءً عليه ده‌قارتك بو اعتقادينی قبول ايتمه‌ينلرله برابر يورودی . فقط صميمياً ايناتيوردی‌كه معلوماتمز ميانده تجربه محصولی عد ايديله‌مه‌ين برقسم مهم واردر ؛ واونلر انجق (معلومات يقينيه connaissances certaines) مزی تشكيل ايدرلر . ايشته اونلره (معلومات قبل التجربيه conn. aprioriques) ديدی ؛ بونلری تعريف ايچون واقعا بوسبوتون يكی فكرلر بيان ايتدی‌كه صرف كندی طرز تصوری‌در . نته‌كيم ـ يری كلنجه

ـ لایقیله ایضاح ایده‌جکم. فقط نه‌اولورسه اولسون، ینه ده‌قارتك (افکاروهبیه) سیله قانتك (معلومات قبل التجربیه) سی ماهیتاً و حیثیتا پك او قدر فرقلی بر شیلر دکلدر . واقعا قانت تحصیل معلوماتده تجربه‌یه‌ده مهم بر پای چیقاریردی ؛ فقط اوندن اول ده‌قارت دخی عینی صورتله حرکت ایتمشدی. اوقدرکه بوفرانسز مجددینك (فلسفهٔ تدریبیه philosophie empirique) مؤسسی اولدوغنی زمانمز منقدینی قبول ایتمامکده حقلی درلر . بو شرف تماميله (به‌ی‌قن) کدر .

خلاصه، مسائل مابعد الطبیعیه ، اسکیدن بری نه‌شکلده ایدیسه، ینه اوشکل اوزره قارشیمزده طوروب طورویور. ده‌کشین یالکزاصول تلقی وتتبع‌در. هر فیلسوف مجدد ، یکی بر نقطهٔ نظر کشف ایتمکله اصلاح اصوله خادم اولویور . بویوکلرك الك بویوك موفقیتی باشلیجه بوراده‌در .

سر ویلیام هاملتنه کلنجه ، باقیکز ، ناصل وضعیت آلدی :

بو بابك بدایتنده عرض ایتدیکم وجهله، (شهادت وجدانی) ی اساس اتخاذ ایده‌رك اوکا بهمه‌حال ایناتمق لزومنده اصرارایلدی. فقط حادثات روحیه وحالات وجدانیه میاننده انجق (حالی actuel) اولانلرینه اعتبارایتمك لازمکله‌جکنی خاطره کتیره‌رك بونك اسبابنی‌ده سویله‌دی . بومبحثده ایراد ایتدیکی ملاحظاتك خلاصة الخلاصه‌سی شو جمله ایله ادا اولونه بیلیر :

[صحیحاً (حالی actuel) اولان طویغولرمز بلاواسطه تلقی ایده‌بیلدیکمز معلومات ابتدائیه‌در ، محاکمات ذهنیه‌نك بو خصوصده دخلی اولمادیغی ایچون بو کیبی تلقیات وجدانیه‌مزده خطاوقوعی ممکن دکلدر . بوسببله اونلردن شبهه ایتمکه دخی ـ هیچ بروجهله ـ حقمز یوقدر !.]

اکلاشیلیورکه (سرویلیام هاملتن) ك (حالی) تعبیریله توصیف ایتدیکی ایلك طویغولرمز، وجدانمزك بزه بلاواسطهٔ محاکمه عرض ایتدیکی معلومات بسیطه‌در. (برغسون Bergson) بونلره (وجدانك معطایات آنیه‌سی les données immédiates de la conscience) دییور . بو کیبی (حقایق انفسیه vérités subjectives) بهمه حال بسیط اولمق لازمکلدیکی جهتله، یعنی بالتحلیل، دها بسیط بر طاقم (عناصر حسیه éléments de sensation) یه (ارجاع ایدیله‌مدیکی جهتله irréductibles par l'analyse!)، (سپنسر Spencer) اونلره(حقایق تحلیلیه vérités analytiques) دیمشدی‌که عینی معنایه دلالت ایدر بر تعبیردیکردر ؛ و (تحلیل نتیجه‌سنده‌ادراك

اولونان بسـيط حقيقتلر) ديمك تقديرنده‌در . حواس ظـاهره‌يه تعلق اعتباريله (مقاومت résistence) (رنك couleur) ، (صـوت son) ، (طعام goût) و (رائحه odeur) كبي !.. (ماهيات concepts) و معقولات ميانده‌ده (ماده la matière) ، (قوت la force)، (زمان le temps) و (مكان l'espace)، (حركت le mouvement) حقنده‌كي فكرلرمز كبي !...

باب مخصوصنده ايضاح ايده‌جكم وجهله، بو (احساسات sensations) و افكارك حقيقتاً بسيط اولوب اولماديغي انجق صوك دورده موضوع بحث اولمش وبو مسئله بالخاصه (تحدسيون les intuitionistes) ايله (استحضاريون ـ les représentatioe. nistes)آره‌سنده باشليجه سبب مجادله‌يي تشكيل ايتمشدي. يوقسه كليت اسلاف ، بونلرك بسـيط ، حتى (آفاقي objectif) حقيقتلر اولدوغنده شبهه ايتمه‌مشلردي . ايدن وارسه‌ده اندر نادراتدندر . زمانمز متفكريني بو خصوصده شبهه‌يه دوشورن شي، (تحليلات پسيقولوژيه analyses psychologiques) نك ـ بو صوك زمانلرده‌كي ـ ترقيات فوق العاده‌سيدر .

بوكون مبحث معرفتده الڭ مهم مسئله، كرك ماده‌نك كركسه روحك وارلغنه دائر حاصل ايتديكمز (افكارقيمه) نك طوغرودن طوغرويه (تحدسي intuitif) بر صورتده‌مي ؟. يوقسه بعدالمحاكمه (استحضاري représentatif) بر طرزده‌مي؟. حصـوله كلديكني تحقيق ايتمكدر . اونك ايچوندركه مبحث معرفت مناقشـاتنده (حالي actuel) تعبيري برنجي درجه‌ده مهم بر حيثيت احراز ايتمشدر ؛ چونكه حادثات وجدانيه ميانده انجق حالي اولانلر (تحدسي) در. ديكرلري بهمه‌حال (استحضاري) در .

ايشته ينه بوندن طولايي (سر ويليام هاملتن)، بحثه كيريشمزدن اول (حالي اولان حادثات وجدانيه) يي تعيين ايتمك ايستيور؛ زيرا تحدسيون ايله استحضاريون آره‌سنده موجب مناقشه اولان (بويوك دعوا) نك نقطهٔ استنادي اودر .

پك فطينانه طاورانوب بومبدأ نقطه‌سندن ايشه كيريشن هاملتن غريب، لكن طوغرو بريول تعقيب ايديور. بوخصوصده سزه براز ايضاحات ويرمك ايسترم. اويله اعتقاد ايدييورم‌كه، ايلريده ـ بالضروره ـ مناقشه ايده‌جك اولدوغمز مبحث معرفت مسائلني لايقيله تيقن ايدوب اكلايه بيلمككزايچون بوايضاحات متقدمه‌نك چوق فائده‌سي اوله جقدر .

بوبابك ابتداسنده سویله‌مشدم‌که (سقوچیا مدرسه‌سی Ecole écossaise) نك اك مشهور ممثلی صاییلان (رەید Reid) ك کلیات آثارینی ، ـ ینه اصلاً سـقوچ اولان ـ (سر ویلیام هاملتن) شرح ایدوب باصدیرمشدی . بو مسئله‌لره دائر اوراده تفصیلاً بیان مطالعه‌ایتمشدر. فقط (مناقشات Discussions) نامیله معروف اولان دیکر بر اثرینك ایکنجی بابنی تشکیل ایدن بر مقالهٔ مستقله‌ده (هاملتن) ، (ادراك perception) مسئله‌سنی ، منحصراً فلسفی بر نقطهٔ نظردن تتبع ایدوب اوکا کوره مذاهب فلسـفیه‌یی تصنیفه کیریشمش‌اولدوغندن‌طولایی، ترجیحاً او مقاله‌سنی ـ بحثمز ایچـون ـ مأخذ اتخاذ ایدییورم ؛ چونکه دها موجز و دها صریحدر . [*]

وسیلهٔ بحث ینه سقوچ فلسفه‌سی نامنه (رەید) ك نظریهٔ معرفتنی مدافعه ایتمك غیرتی اولمشدر. اوزمانلر [یعنی ۹ـ۱۸۲۸ تاریخلرنده!] بوفیلسوفك کلیات آثارینی ـ فرانسه فلاسـفهٔ روحیوننددن ـ (ژوفروا Th. Jouffroy) تماماً فرانسزجه‌یه ترجمه ونقل ایتمشدی. هاملتن معهود مقالهٔ تنقیدیه‌سنی بومناسبتله قلمه آلمشدر . (فلسفهٔ ادراك Philosophy of perception) عنوانیله جاذب دقت اولان او مقاله‌ده (هاملتن) ، (ژوفروا) نك شوخدمت مشکوره‌سنی تقدیر وفرانسزلرك فلسفیاته آشیری درجه‌ده رغبتلرینی تحسین وتبریك ایتدکدن صوکره (رەید) ك ترتیبکرده‌سی اولان نظریهٔ معرفتی ـ (دوقتور براوون Dr Thomas Brown) ك تعریضات واقعه‌سنه قارشی مدافعه ایتمکه باشلیور . [**]

(براوون کیبی فوق‌العاده مستعد ونافذ النظر برآدم‌بیله (رەید) ك فلسفه‌سنی یاکلش اکلامش ایسه، البته (رەید) ك برقصوری اولمق کرکدر: اساساً طوغرو وبویوك برقیمتی حائزاولان نظریهٔ مشهوره‌سنی‌حقیله بسط وعرض ایده‌مه‌مشدر.) دەیه‌رك مناقشـه‌یه وسیله قاپی‌سی آچیور؛ وادعا ایدییورکه (رەید) (علم تحدسی

[*] بوقیمتلی مقاله (فلسفهٔ ادراك) عنوانیله‌مشهوردر، و (مناقشات discussions) نام کتابك ایکنجی بابنی تشکیل ایدر .

[**] (Brown) سقوچیالیلرك الکبویوك فیلسوفلرندن معدوددر. (۱۷۷۸) تاریخنده طوغمش ومشهور سپنسرك تاریخ تولدی اولان (۱۸۲۰) سنه‌سنده انجق قرق ایکی یاشنده ایکن وفات ایتمشدی (ئەدینبری Edinburgh) دارالفنونی‌فلسفه درسنده (دوغالد ستیوەت Dugald stewart) ی استخلاف ایله‌مش و (رەید) ی شدتله تنقید ایتمشدی . هاملتن (براوون)ی‌استخلاف ایتدی ایدی .

conn. représentative) آره‌سنی (connaissance intuitive) ایله (علم استحضاری

فرق ایتمه‌مشـدر . بوکاده سبب ، (شعور conscience)ی بر (ملکهٔ خصوصیه

و مستقله une faculté spéciale et indépendante) اولمق اوزره .تلقی ایتمك

خصوصنده‌کی خطاسیدر. فلسفه‌سنك یاکلش اکلاشلمه‌سی بوندن ایلری کلیور.]

هاملتنك خوشنه کیتمه‌ین و (ره‌ید) ه قارشی اعتراضنی جلب ایدن نقطه‌نك

نه اولدوغنی ونه قدر مهم بر مسئله‌یه متعلق بولوندوغنی ، سزه ـ ایکی سطرله ـ

اکلاته‌بیلیرم :

ره‌ید (شعور conscience) دن بحث ایدرکن : [بر شیئه شعورمز اولورده

ینه اوشی حقنده علممز اولمایه بیلیر ؛ یعنی اوشیئك حدذاتنده نه‌اولدوغنی بیلمیه

بیلیرز !..] دیمشدی .

ایشته هاملتنك قطعاً خوشنه کیتمه‌ین وتعریضنی جلب ایدن ملاحظه بودر.

بوادعا (علم) ایله (شعور) آره‌سنی تفریق ایتدیکی ایچون هاملتنی دوشوندورویور،

قوشقولاندیرییور . فی‌الحقیقه انسانی دوشوندوره‌جك بر برزخ‌در . بو دعوانك

اهمیتی یکدنا اکلاشلماز؛ متضمن اولدوغی عقیدهٔ فلسفیه واواعتقادك ـ بالضروره ـ

تولید ایده‌جکی نتیجه هرکسك کوزینه کورونمز . باقیکز سر نره‌ده‌در :

اکر (ره‌ید)ك ادعاسی طوغروایسه ، یعنی بر شیئه شعورمز اولمقله برابر

اوشیئك حقیقتنی بیله‌مه‌مك ممکن‌ایسه ـ درجنك اول (تحدسیون les intuitionistes)

مات ومغلوب اولمش اولور و (استحضاریون) دعوایی قازانیر. چونکه اودستوری

تشمیل ایده‌رك : [عالم خارجی حقنده شعورمز واردر ؛ چونکه وجودینی حس

ایدییورز. مع‌مافیه حقیقت ذاتیه‌سنه علممز یوقدر !.] دیمك، مشروع وطوغرو

برادعا اولور. بوادعایی فلسفه‌لری ایچون بر (دستور اساسی formule fondamen.

tale)اتخاذ ایدنلر دخی انجق‌استحضاریون فرقه‌سنی تشکیل ایدن متفکرین‌در.

حالبوکه هاملتن، اصل بوادعایه معارض وبوفرقه‌یه رقیب‌در . حتی یالکز هاملتن

دکل ، بوتون (سقوچ فلسفه‌سی) نك عمدهٔ استنادینی تشکیل ایدن (عقیده

doctrine) ، دستور مذکوره ـ طابان طابانه ـ ضد بر جمله ایله افاده ایدیله

بیلیر ؛ یعنی :

[بر شیئه شعورمز اولورسه ، او شی حقنده‌ده علممز واردر . مادامکه عالم

خارجی‌نك وجودینی استشعار ایدییورز؛ دیمك‌که کائنات خارجیه‌نك حقیقتاً وار

اولدوغنی بیلیورز. بونده ذره قدر شبهه ایدەمەیز ، چونکه علم ایله شعور ، الفاظ مترادفه‌دندر . باشقه باشقه معنالر افاده ایتمز .]

دەنیلەبیلیر وحقیقتاً هاملتن ایله برابر سقوچ فلسفه‌سنه منسوب اولان بالجمله متفکرینك ـ مبحث معرفت‌ده ـ اساس ادعالری بودر [*] ؛ (حاسهٔ سلیمه bon sens) یاخود (حاسهٔ مشترکه sens commun) فلسفه‌سی تعبیریله تفسیرایدیلن سقوچ فلسفه‌سنه بو سببله اوعنوان ویرلمشدر . زیرا ، بو مذهب اربابنك مقبولی اولان (نظریهٔ معرفت)، عموم انسانلرك حاسهٔ مشترکه‌سیله ملهم ومصدق اولان اعتقادی دستور اساسی اتخاذ ایتمشدر ؛ یعنی [مادام‌که عالم خارجی نامنه بر چوق شیلره شعورمز واردر ، اویله ایسه برعالم خارجی واردر ؛ ویك‌اعلا بیلیورزکه واردر !..] ادعاسنده سقوچ فلسفه‌سی اعتقاد عوامه مشارکدر .

ایلریده کوره‌جکزکه بواعتقاد ، یالکز (ایده‌آلیزم ـ افتکاریه ـ idéalisme) فلسفه‌سنی رد ایدر ، فقط باشقه مذهبلرله اویوشه‌ماز دکلدر .

دقت ایدییورسکزیا !.. ظاهراً پك اهمیتسز کورونن او (قضیه) ـ بلاتنقید وملاحظه ـ قبول ایدیلوب‌ده (رەید) ك ادعاسی تصدیق اولونورسه ارتق اوته‌سی قولایلاشیر؛ یعنی، مبحث معرفت مسائلی حقنده ترتیب اولونه بیله‌جك محاکات، ـطاقیله وبالضروره‌ـ اوقضیه‌نك نفوذی آلتنده‌یورور وحکمنه تبعیتدن قورتوله‌ماز. او تقدیرده دخی (تحدسیه) فلسفه‌سنی مدافعه‌یه امکان و درمان قالماز . حالبوکه هاملتن تحدسیونك الك بویوکلرندندر وبوفلسفه‌یی هرکسدن ایی مدافعه ایتمشدر . (جون ستوئه‌رت میل J. St. Mill) ك تنقیدات شدیده‌سنی جلب ایتمه‌سنده‌ده انجق بو اعتقادی و اونی مدافعه خصوصنده‌کی غیرت فوق‌العاده‌سی سبب اولمشدی . زیرا (میل) بالعکس استحضاریون فرقه‌سنك الك بویوك والك مقتدرمدافعی ایدی.

بناءً‌علیه فلسـفیاتده فوق‌العاده معلومات تاریخیه‌سی ونفوذ نظریله تمایز ایدن هاملتن ـ طبیعی!ـ بومهم نقطه‌یی قاچیرماز، واوادعانك اوستندن ـ دقتسزلقله ـ آطلایوب کچه‌مزدی. اونك ایچوندرکه اونقطه‌یی مبدأ حرکت‌اوله‌رق تلقی ایدوب مسئله‌یی ای‌دن ایی تدقیقه قویولمشدر .

لکن، بوراده برمشکله تصادف‌ایتدیکنی، کندی‌ده آکلیور واعتراف‌ایتمکدن

---

[*] یالکز (دوقتور بروون) سقوچیالی اولدوغی حالده سقوچ فلسفه‌سنك بوعقیدهٔ اساسیه‌سنی شبهه‌یه دوشورمش واو سببله هاملتنك تعریضات شدیده‌سنی جلب ایتمشدر .

چکینمیور؛ اوده (شعور) ایله (حافظه la mémoire) نك عرض ایتدیکی مناسبت ومشابهت ایله (فرق différence) در .

حافظه‌دخی ـ نوعما ـ شعور دیمکدر. بر انسان، بر شیئی تخطر ایتسین‌ده ، اوکا شعوری اولماسین ، یعنی تخطرایتدیکندن خبردار بولونماسین !.. بو، اولماز. خبردار اولسون ده خبردار اولدوغنی بیلمه‌سین !... بو ، هله هیچ اولماز !.. چونکه (خبردار اولمق) ، (بیلمك) دیمکدر . [*]

حالبوکه اصل مشکلات بوراده‌در ؛ چونکه :

حافظه ، بزه انجق اولوب بیتمش ، کلوب کچمش بر طاقم وقایع و حادثات اخطار ایده‌بیلیر. زیرا (صحنهٔ شعور seuil de la conscience) مزه عرض ایدوب بزه بیلدیردیکی شیلرك جمله‌سی‌ده ماضی‌یه عائددر . ماضی ایسه ، ـ حقیقتده ـ موجود بر عالم دکلدر .

مثلا بن ، مرحوم پدرمی بو کون عیناً خاطرلیورم ؛ وهر حالنی بیلیورم ، چونکه ـ اونی ـ بوتون هویت شخصیه‌سیله (لوحهٔ خاطرم) ده مصور اوله‌رق کورویورم. بونکله برابر، شوراسنی‌ده خاطرلیورم‌که بن‌هنوز اون طوقوز یاشمی اکمال ایتمش ایکن او، کلیبولی‌ده وفات ایتمشدی. یعنی یکرمی‌سکزسنه‌دنبری‌معدوم اولدوغنده ذره قدر شبهه‌م یوقدر . مع مافیه اوکا دائر قطعی معلوماتم وار . ذاتاً معلومات تاریخیه‌مز هپ بو قبیلدن دکلی یا ؟ !. بونلره ایناتمقده حقلی‌می‌یز ؟ .. حقلی ایسه‌ك ، آلدانمادیغمزی اثبات ایده‌جك دلیل نه‌اوله‌بیلیر ؟...

بوده بر مسئله‌در ؛ هم بوکون تحدث ایتمش دکل، پك اسکی‌دن‌بری موضوع ومنظوراولان برمسئله‌در؛ [علم‌معلومه تعلق‌ایدر؛ فقط‌معدومه‌ده تعلق‌ایده‌بیلیرمی؟. ایده‌مزمی ؟.. معدوم بر (شی objet) می‌در ؟.. دکلی‌در ؟..] کبی سؤاللره جواب ویره‌بیلمك ایچون ، حکمای اسلام ، قرون وسطانك بر قسمنی اشغال ایتمش و عاقبت فرقه‌لره آیرلمشلردی . واقعا اونلرك اصول تتبع و سیاق نظری ومقصدی بزمکینك عینی دکلدی !.. فقط ذهنلرینی جداً مشغول ایدن بومسئله‌لر بزم شو صیره‌ده تذکر ایتدیکمز مسئله‌دن ـ ماهیتاً ـ پك فرقلی دکلدر . نته‌کیم ،

[*] ذهنمزك فعالیتنده بر چوق جریانلرك (غیر مشعور inconscient) اوله‌رق وقوعه کلدیکنی ادعا ایدن بعضی فیلسوفلر ، بو ادعایی ـ طبیعی ـ تماماً قبول ایتمیورلر . تفصیلی ایلریده کله‌جکدر .

[عالم خارجی‌نك وجودینی استشعار ایتمكله اونك حقیقت ذاتیه‌سنه كسب اطلاع ایتمش اولوب اولەمایه‌جغمزی دوشوندورن مسئله]، اسلاف حكما نظرنده (عمدة المسائل) ایدی. [حقایق الاشیاء ثابتة والعلم بها متحقق] ادعاسنده بولونان، یعنی : [شو كوردوكمز شیلرك حقیقتی ثابتدر ؛ اصلی فصلی واردر ؛ واو سایه‌ده علم تحقق ایدر . اونلرك حقیقتی اولماسه‌یدی ، علممزه ناصل اینانه بیلیردك ؟!] دیمك ایسته‌ین اهل سنت فرقه‌سی، تماميله (سرویلیام هاملتن) كبی دوشونویوردی.

حتی ـ ینه اصول وطرز تصور اعتباریله ـ آره‌ده برچوق فرقلر بولونماسنه رغماً (تحدس) و (استحضار) مسئله‌لری دخی اسلافمزك و بالخاصه متفكرین عربك تماميله معلومی ایدی وجداً ذهنلرینی یورویورایدی. (علم ضروری) و(علم نظری) مناقشاتی، بزم بو كونكی (تحدسیون) ایله (استحضاریون) ك مجادله‌سنه ماهیتاً بكزر ؛ شكلاً اونك تماماً عینی‌در .

یالكز زمانمز حكماسی بو بحثلری بوسبوتون باشقه تورلو تصرف و اداره ایدییورلر .

شیمدی اصل بحثمزه رجوع ایده‌بیلیرز .

هاملتن حافظه ایله شعورك مناسبت وفرقی طولایسیله تحدث ایدن مشكلاتك ایچندن چیقه‌بیلمك ایچون (ره‌ید) ك حافظه‌حقنده ویردیكی تعریفی رد ایدوب چوروتویور . (ره‌ید) :

[شعور بلاواسطه حال‌حاضره علممزدر. حافظه‌بلاواسطه ماضی‌یه‌علممزدر.] دیمشدی . هاملتن بوتعریفی طوغرو بولمادیغی ایچون رد ایدییور : [كچمش بر وقعه‌یه بلاواسطه علممز اوله‌ماز . بو ادعا اساساً متناقض‌در . بلاواسطه حاصل ایده‌بیلدیكمزعلم، آنی‌در . برشیئی آنی اوله‌رق ادراك ایدرسه‌ك اونك (كندیسنی itself) بیلمش اولورز . كندیسنی بیلمك ایچون اونی (حالی actual) اوله‌رق یعنی شیمدی شوآنده موجود و (حاضر present) اوله‌رق بیلمك اقتضا ایدر . حالبوكه حافظه ایله بیلدیكمز شی كچمش بر وقعه‌در . حاضر دكلدر . شیمدی موجود دكلدر . حالی دكلدر . بناءً علیه حقیقت ذاتیه‌سیله بیلەمز .. حافظه، بزه ینه آنی اوله‌رق (حال) ی بیلدیرییور و بو حال واسطه‌سیله‌بز ماضی‌یی بیلیورز . حافظه شعورك برطور دیكرده جلوه‌سیدر.] الی‌اخره !.. دییور .

بوراده همان شیمدی هاملتنك بو ادعاسنی تنقید ایده‌جك دكلم . یالكز بو

فیلسوفك شو مسئله‌ده نه‌یه اهمیت ویردیکنی وهانکی نقطه‌یی اساس اتخاذ ایتدیکنی کوسترمك ایچون سزه بو سوزلرینی ذکر ایتدم و بر مقدمهٔ بحث اولسون دیه ذکر ایتدم . البته اکلامش‌سکزدرکه هاملتن یالکز آنی و حالی اولان طویغولرمزه قطعیاً ایناعقلغمزی توصیه ایدییور . یعنی بلاواسطه تحصیل ایتدیکمز بیلکی‌نك هر تورلو شبهه‌دن وارسته بر (حقیقت ذاتیه vérité essentielle) بیان ایتدیکنی ادعا ایلیور . (ندای وجدان) یاخود (شهادت وجدان) دیدیکی بودر. بو ، بر !..

برده دیکر بر ملاحظهٔ مهمه‌سی وارکه ینه (ره‌یدك) ك بر ادعاسنی رد ایتمك مجبوریتی ایله بیان اولونمشدر، و (ادراك perception) تعریفنه متعلق برسوزدر؛ (ره‌ید) ، (شعور conscience) ایله (ادراك) اره‌سنده فرق کوردوکی ایچون تعریفلرنده او فرقی ابراز ایدییور. معلومدرکه (بیلمك connaître) ، (اضافی relatif) در: بر (بیلن) اولمالی؛ برده (بیلینن) شی اولمالی. بیلن بزم (نفس sujet)مزدر؛ (بنلکمز notre moi) در ؛ (روحمز notre esprit) در. بیلینن شیلر دخی بنلکمزدن غیری حس ایتدیکمز مکوناتك جمله‌سیدر .

شیمدی (ره‌ید) اویله ظن ایدییورکه کندی بنلکمزه طوغرودن طوغرویه اطلاعمز، علممز واردر . یعنی کندی نفسمزه کسب اطلاع ایدیشمز ، (آنی وتحدسی) بر صورتده، بلاواسطهٔ محاکمه اولور. ایشته (شعور) بودر. حالبوکه نفسمزدن غیری‌نه‌وارسه اونلرك انجق (کیفیات واوصاف propriétés et qualités) نه برآنده وتحدسی اوله‌رق کسب اطلاع ایده‌رز، که (ادراك) دخی بودر. فقط بونکله حقیقت اشیایی بیلمش اولمایز؛ یالکز اشیانك احوال وکیفیاتی اوکرنمش اولورز .

او حالده (ره‌ید) ك ادعاسنه کوره انسانك کندی نفسندن خبردار اولماسی (بالشعور) در . یعنی طوغرودن طوغرویه‌در ؛ حالبوکه نفسندن غیری بوتون موجوداته علمی (بالادراك) در. یعنی اوموجوداتك حقایقنی دکل انجق کیفیاتنی بیلمکدن عبارتدر ، دیمك اولور .

بناءً علیه کندی وجدانمز حقنده بالشعور بر علم حاصل ایتدیکمز ایچون اونك حقیقتندن ذره قدر شبهه ایتمه‌مکلکمز لازم کلیر . اشیای خارجیه‌یه علممز یالکز اونلرك خواص و کیفیات ظاهره‌لرینی ادراك ایده‌بیلمکدن عبارت قالدیغی

جهتله حقایق اشیا ـ حلی مطلوب ـ برمعما اولمقدرکه سنه دوشر ، و (مختلف فیه problématique) برمسئله شکلنی آلیر. هاملتن، ف. ادی بونقطه‌ده کورویور.

شو تقدیرجه (رەید)، معرفت نفس مسئله‌سنده (تحدسیون intuitionniste)؛ معرفت اشیابحثنده (استحضاریوندن représentationniste) اولمق ایجاب ایدییور. ترتیب ایتمش اولدوغی نظریۀ معرفتك، بویله ذوالوجهین اولماسی سببیله (رەید)ك سوزلرینی هر ایکی مذهب اربابی‌ده کندی طرفلرینه چکمش وکندی فلسفه‌لرینه منسوب و منتسب کوسترمك ایسته‌مشلردر . مثلا (براوون Brovvn) ، اونك (ادراك) حقنده‌کی فکرینه باقەرق (رەید) ك (représentation) طرفداری اولدوغنی ادعا ایتمش ؛ حالبوکه (هاملتن) ، اویله اولمادیغنی اثبات ایده‌بیلمك ایچون (شعور) حقنده‌کی ملاحظاتنی دلیل کتیرمشدر . (رەید) ی تنقید ایدن شو ایکی فیلسوفدن هیچ برینك ادعاسی (علی الاطلاق absolument) طوغرو دکلدر؛ یاخود هربرینك کندی نقطۀنظرینه‌کوره ادعاسی (بالاضافه relativement) محقدر ، دەنیله‌بیلیر . هیسی بریوله چیقار .

ایشته هاملتن ، بویله ایکی یوزلی بر (نظریۀ معرفت) دن خوشـلانمیور ، و (رەید) ی اســاساً کندی اعتقادینه مشارك فرض ایتدیکی ایچون یعنی اساساً (تحدس intuition) طرفداری اوله‌رق تلقی ایتدیکی ایچون ـ کوزه چارپان ـ تناقضلری ، بعضی پسیقولوژی خطالرینه عطف ایده‌رك قورتارمق و او فیلسوفی بوسبوتون کندی طرفنه چکمك ایستیور . [رەید ، شعوری ادراکدن غیری برشی اولمق اوزره تلقی ایتمش؛ اونی عادتا بر (ملکۀ خصوصیه faculté spéciale) عد ایتمش. حالبوکه شعور، ادراکك هرنوعنده واردر. شعورایله ادراك عینی‌شیدر. رەیدك باشلیجه خطاسی ایشته بورادەدر . یوقسه سقوچ مدرسه‌سنك بو استادی، او فلسفه‌نك روحنی جرح ایده‌جك بر فکر بیان ایده‌مز؛ اوقدر کندینی بیلمز ومذهبنی طانیماز بر آدم دکلدر . بوتون سقوچ فیلسوفلری کبی او دخی حقایق اشیانك ثبوتنه قائلدر؛ تحدسیوندندر !.] دیمك ایستیور، وبوتون غیرتی بودعوایی اثبات اوغورنده مصروفدر .

معمافیه ، مادامکه بویله برنجی درجه‌ده فیلسوفلر بیله نظریۀ معرفتده بعضی مهم خطالره دوشمکدن توقی ایده‌میورلر ، او حالده متفکرینك آیاغنی قایدیروب کریوۀتناقضه دوشورن یرلری تعیین‌ایتمك‌ایچون، هاملتن، دوشوندوکنی‌سویله‌یور .

ودییورکه : [وجدانك شهادتنه بلاقید و شرط ایناممالی‌در ؛ اونك دیدیکنی قطعا شبهه‌یه دوشورمه‌مه‌لی‌در ؟ کاهیجه بویله ، کاهیجه‌ده شویله تفسیر ایتمه‌مه‌لی‌در !.]

نظریهٔ معرفت بابنده فیلسوفلری بویله صیقی ومهم برشرط ایله تقید ایدنجه ، او شرطی حقیله تعیین ایتمه‌لی ؛ مبهم براقمامالی‌در . یالکز [شهادت وجدانه قطعاً اعتماد ایدیکز !.] دیمك کفایت ایتمز ؛ [وجدانك شهادت ایتدیکی حقیقت ابتدائیه نه‌در ؟ ..] اونی‌ده تصریحاً تعریف ایتمه‌لی‌در ؛ چونکه بو خصوصده‌ده اختلاف افکار وآرا واردر . حتی هاملتن ایله میل آره‌سنده‌کی اختلاف، بالخاصه بو نقطهٔ اساسیه‌ده واقع اولمشدر .

هاملتن ، بو جهتك‌ده اهمیتنی لایقیله تقدیر ایتدیکی ایچـون ایضاح ایتمه‌دن کچمیور :

بو خصوصده‌کی فکرلرنی سزه ــ صریح بر صورتده فقط تلخیصاً ــ عرض ایتمك ایسترم ؛ چونکه (ئه‌پیستومولوژی) نك اساسنه متعلق برقیمتلی ملاحظه‌در. عیناً وحرفیاً عثمانلیجه‌یه ترجمه‌سندن ــ مطلوب اولان ــ معنا لایقیله اکلاشیله‌ماز؛ چونکه بر چوق تعبیرات وترکیبات غریبه ایله افادهٔ مرامه مجبور اولمشدر .

بو فیلسوف دییورکه :

[علم‌بشر اضافی‌در. بیلن‌انساندر اما ، بهمه‌حال بیلینن بر (شی) دخی‌اولمق کرکدر ؛ یوقسه علم تحقق ایده‌مز . ایشته (نفس مدرك) ایله (شیٔ مدرَك) آره‌سـنده حاصل اولان بو نسبته علم دیرز . هر تورلو نسبتده اولدوغی کبی ــ کورویورسکزکه ــ بونده‌ده ایکی (حد)، ایکی (رکن) واردر : روح‌وماده !.. بونلری یکدیکرندن آیری اوله‌رق ادراك و استشعار ایتمك ممکن اولمامقله برابر ، ایکیسنی‌ده برلشـدیرمك او درجه‌ده ممتنع‌در . بنـاءً‌علیه بو ایکی حدی بربرینه باغلایان رابطه دائره‌سـنده اونلر ، ینه یکدیکرینه مقـابل وبربرندن آیری برر موجودیتله مشعور اولورلر. فقط ینه (شعور) ، ماهیتاً بر وعینی شیدر. یالکز شعورك تحققی، بویله‌متقابل وممتاز ایکی رکنك صیقی‌صیقی‌یه مناسبتده بولونماسنه محتاج ومفتقردر. منحصراً نفس ، کنـدینی بیله‌مزدی، منحصراً ماده بیلنه‌مزدی . وکندی وارلغنی‌ده حس ایده‌مزدی. شـعور ، (عالم اولان نفس) ایله (معلوم اولان شیٔ) لك تماسندن حاصل اولور ، حتی او تماسدن عبارتدر. هم ، حصول

علم ایچون هرایکیسنك‌ده برآنده وعینی‌زمانده وجدانمده (حضور présence)ی (شرط لابد condition indispensable) در. برینك دیکرینه تقدمی ممکن دکلدر.

هرنه قدر عالم خارجی‌نك تحقق بحثنده ماده‌نك ؛ نفسمزك ثبوتی مسئله‌سنده روحك دها بارز بر صورتده حس اولوندیغی شبهه‌سز ایسه‌ده بونلردن هیچ بری شو قید اضافت خارجنده ـ علی‌الاطلاق ـ مشعور و معلوم اوله‌ماز ...
(ره‌ید) کندی وارلغمزی بیلیشمزه (شعور) دییور ؛ ماده‌نك موجودیتنی بیلیشمزه دخی (ادراك) دییور ، وبو صورتله علمی ایکی نوعه آییرییور. بو یا کلشدر؛ اویله ایکی تورلو علم یوقدر. شعور اولسون ادراك اولسون ، بهمه‌حال ایکی‌حد متقابل وممتاز آره‌سنده بر نسبت تحقق ایتمه‌دکجه ، ممکن اوله‌ماز. علمك ایکی رکن متقابل اوزرینه مستند بولوندوغی شبهه‌دن وارسته اولمقله برابر ، حد ذاتنده غیرقابل انقسام بر (فعل وجدانی acte de conscience) اولدوغی‌ده او درجه‌ده محقق‌در . بیلن ذاتی ، بیلینن شیدن آییریکز . بیلکی‌یی محو ایتمش اولورسکز ؛ چونکه بیلکی اونلرك تماس و نسبتندن باشقه بر شی دکلدر .
(ره‌ید) ك تصور ایتدیکی کبی (علم انفسی conn. subjective) ی، یعنی کندی وارلغمزه تعلق ایدن بیلکی‌یی ، (علم شیئی conn. objective)دن یعنی اشیای خارجیه‌نك موجودیتنه دائر اولان بیلکیدن آیری بر نوع علم عد ایده جك اولورسه‌کز ، بوایکی تورلو علمی مزج ایدوب ـ حقیقی معناسیله ـ بر (علم) حاصل ایتمك ایچون، شعورك فوقنده برشعور قبول ایتمکلککز لازم کله‌جکدرکه او سایه‌ده بو ایکی نوعی بالاضافه توحید ایده‌بیله‌سکز. حالبوکه ـ پك فضولی اوله‌رق ـ بویله وجدان فوقنده بر وجدان قبول ایتمش اوله‌جقسکز. چونکه بو ایکنجی وجدان دخی برنجیسنك عینی اوله‌جق ؛ وعینی خدمتی کوره‌جك !.
یالکز شو فرق وارکه بسیط اولدوغی قدر واضح بر نظریهٔ فلسفیه‌یی ـ بلالزوم وبلافائده ـ قارماقاریشیق‌ایده‌رك پك کرفت برحاله قویدقدن صوکره قبولده مضطر قالمش اوله‌جقسکز. بناءًعلیه شعور دیمك بلا واسطه علم دیمکدر. بلا واسطه علم دیمك‌ده شعور دیمکدر .

ادراکك شعوره مقارن اولماماسی‌ده ممکن اوله‌مایه جغی ایچون اوده شعور دیمکدر. مادام‌که نفسمزدن غیری بر طاقم شیلر ادراك ایدوب طورویورز ، عالم

خارجی‌نك مستقلاً موجود بولوندوغنه دائر كركی كبی شعور حاصل ایتدیكمزده دخی ذره قدر شبهه یوقدر !.]

(نظریهٔ معرفت) بحثنده هاملتنك مقبولی اولان بو مسلكه او فیلسوف (حقیقیهٔ طبیعیه réalisme naturel) یاخود (ثنائیهٔ طبیعیه dualisme naturel) دییور. نیچون بویله دیدیكی‌ده - یوقاریده نقل ایتدیكم ملاحظاتندن - قولایجه اكلاشیلیر : برنجی تعبیر [خارجده حقیقتاً موجود بر عالمه بالطبع ایناندیغمزی] ایما ایدر. ایكنجیسی روح ایله ماده‌نك برآنده تماس و تقابلی ایله شعورك حاصل اولدیغنی - ضمناً - ادعا ایدر. هاملتن بو نظریه‌یی مدافعه خصوصنده‌كی غیرتیله شهرت بولمش وفلسفه‌سنی اونك اوزرینه بنا ایتمشدر . مومی‌الیه ، بوكیفیتی ، [یعنی (انا le moi) ایله‌برده (غیر انا le non moi) نك محتنهٔ شعورده برآنده جلوه‌كر اولماسنی] تماماً وعیناً قبول ایتملی‌در !.. دییور ؛ نظرنده ایلك (حقیقت وجدانیه vérité de conscience) بودر. حالبوكه بو (شهادت وجدانیه) یی عیناً قبول ایتمیوب - كیفلرینه كوره تعدیلاته اوغراتدقلرندن وكندی نظریه‌لرینی تصویب ایده‌جك صورتده تفسیر ایتدكلرندن طولایی فیلسوفلرك اكثریتندن شكایت ایدییور. اونلرك یاكیلدقلرینی اكلاتیور .

بناءً علیه - بو حقیقت وجدانیه‌یی عیناً وتماماً قبول و تسلیم ایتدكلرینه كوره - فیلسوفلری اول امرده ایكی بیوك صنفه تقسیم ایدییور . وجدانك شهادت واقعه‌سی بر (حادثهٔ حالیه phénomène actuel) اولمق اعتباریله قطعاً رد وانكار ایدیله‌مزسه‌ده ، وارلق مسئله‌سنه تعلق حسبیله - اوندن چیقاریله‌بیله‌جك (معنا signification) یی تشكیل ایدوب تورلو تورلو تفسیرلره الویریشلی برشكله صوقمق ممكن اوله‌بیلدیكی ایچون هاملتن ، بو نقطه‌یه زیاده‌سیله اهمیت ویرییور . شوآنده وجدانمده حس ایتدیكم احواله قارشی شبهه‌یه دوشمك حقلی ومشروع بروضعیت ذهنیه دكلدر . بو امنیت ، بو اطمئنان ، (حالی actuel) اولان او كیفیت وجدانیه‌نك ذاتنه عائددر. اوندن اوته‌سنه و ماعداسنه تعلق ایده‌مز. مثلا : بن قارشیمده بوغاز ایچی دكیزینی واوته‌كی ساحلده كائن وانی كوینی كورویورم. شو كوردوكم شیلری انكار ایتمك ویاخود شبهه‌یه دوشورمك ممكن دكلدر. چونكه طوغرو دكلدر. شو یارادیلشمزه كوره (اجهزهٔ حسیه appareil des sens)مزك ادراكاتی بودر ؛ اونلر - سالم اولمق شرطیله - قطعاً وقاطبةً شایان اعتماددرلر.

(بلاقيدوشرط incoditioncllement) اونلرك سويله‌دكلرينه اينانه‌بيليرز واينانمالى يز. لكن بوكا اينانمقله برابر معنالرنده شبهه ايده‌بيليرز ؛ مثلا : [شوكوردكلرمز بلكه بوتون خيالدر! حواسمزك (شعبده illusion) سى‌در!] ياخود : [بزقارشيمزده بر ده‌كيز واوته ياقاده ئه‌ولر وآغاجلر ديديكمز بعض شـيلر كورويورز ؛ كرچه كوردوكمز بوشيلرده ذره قدر شبهه‌يه محل يوق ، اما عجبا بوتون او شيلر ـ حد ذاتنده en soi دخى ـ كوردوكمز كبى مى‌در ؟.] ده‌يه‌رك بداهت وجدانيه‌نك ماهيتنى تشكيك ايده‌بيليرز. چونكه حادثهٔ وجدانيه‌نك انجق كنديسى بديهى‌در. معنـاسى وتعلقاتى دكل !..

هاملتن بوجهتلرى لايقيله دوشوندكدن صوكره (حافظه la mémoire) ايله (مخيله l'imagination) نك بوخصوصده هرشيدن‌زياده ذهنى‌شبهه‌يه القاايده‌جكنى اخطار ايده‌رك اونلره متعلق مثاللر كتيرييور :

[مثلا ـ هيـچ تنـاقضه دوشمه دن ـ [*] ادعا وياخود فرض اولونه‌بيليركه حافظه‌يه تعلق‌ايدن بر(حادثهٔ ماضيه) حال‌حاضره دائراولان‌شعورمزده (مضمون impliqué)در. بناءً عليه برشعبده‌در. شعورمزله مناسبتى‌اولان برشئ مجهولك ـ او نسبت وجدانيه خارجنده ـ حقيقتى يوقدر. خلاصه، روح‌وماده حقنده بوتون معلوماتمز ـ اصلى فصلى اولمايان ـ (طاقم‌طاقم ظواهر faisceaux d'apparences) ى ادراك ايده‌بيلمكدن عبارتدر! ده‌يه‌بيليرز. وجدانمزك‌شهادتيله موجوديتندن خبردار اولدوغمز حادثاتك (حقيقت جوهريه ـ réaltié substantielle) سنى انكار ايدن بو عقيدهٔ فلسفيه‌يه (ليسيه ـ nihilisme) ده‌نيلير .] دييور ، و اكلايورسكزكه انجق بو خصوصده شبهه‌يه مساغ اوله‌بيله‌جكنى قبول واعتراف ايتمش اولويور .

صوكره ؛ كرك (انا) نك كركسه (غيرانا) نك تظاهراتنه (يعنى كرك حادثات روحيه وكركسه حادثات ماديه‌يه !) ، سبب اولمق اوزره بر حقيقت جوهريه‌نك وجودينى تسليم ايده‌بيلمك‌ايچون (يعنى روح‌وماده مستقلاً موجوددر ده‌يه‌بيلمك ايچون !) ذهنه (صلاحيت لازمه autorité nécessaire) ويروب ويرمه‌دكلرينه كوره فيلسوفلرى ايكى بويوك صنفه آييرييور: برينه (جوهريون substatcialistes ديكرينه (لاجوهريون non-substantialistes) دييور . برنجى صـنف اربابى حادثاتى ، يالكز بر كفيت وجدانيـه اوله‌رق تلقى ايدوبده اونلرك ضمننده كرك

[*] يعنى (بداهت وجدانيه‌يى انكاره مجبور اوله‌دن !) ديمك ايستر .

ماده وکرکسه روح نامنه هیچ بر حقیقت جوهریه اولمادیغنی ادعا ایدنلردر . بر بو نظریهٔ معرفته علی العاده (حادثیه phénoménisme) دیرز . ایکنجی صنف فیلسوفلری ده تماماً عکسنه قائل اولانلردر. یعنی حادثات انفسیه‌یی برجوهر روحه ، شئونات آفاقیه‌یی ده برجوهر ماده‌یه اسناد ایدنلردر .

(عقیدهٔ لیسیه la doctrine nihiliste) ، جوهریتی انکار اساسنه مستنداولدوغی ایچون — مابعد الطبیعیات بحثنده ـ بوتون ادعاسی منفی négatif) اولوب قالیور واوندن طولایی بر (فلسفه سیستمی) تشکیل ایده‌میور . بناءً علیه اونی بومبحثده اهمال ایده‌بیلیرز .

شیمدی یالکز (حقیقیون les réalistes) یاخود تعبیر دیکرله (جوهریون les substantialistes) صنفنی تتبع ایتمك قالیور. بونلر هرتورلو حادثاتی برجوهر مستقله اسناد ایتمك دعواسنده بولوندقلری ایچون بوخصوصده‌کی فکر واعتقادلرینی بر نظریهٔ مخصوصه صورتنده اورطه‌یه قویمق مجبوریتندن قورتوله‌میورلر. بونلرك نظریاتی هرشیدن زیاده بر مسئله‌دن متأثر اولیورکه اونك اهمیت و ماهیتی حقنده ـ شیمدی‌یه دکین ـ لزومی قدر ایضاحات ویرمش ایدم . اوده [حادثه ایله برابر جوهریت اعتقادینك برآنده وجدانه سانح اولوب اولماماسی مسئله‌سی] در. یعنی کرك انفسی وکرك آفاقی اوله‌رق استشعار ایده‌بیلدیکمز حادثات کبی جوهر حادثاتك دخی (حالی actuel) اوله‌رق ادراك اولونوب اولونمادیغنی کسدیرمك مسئله‌سیدر .

معلومدرکه حادثاتی برجوهر اساسی‌یه اسناد ایتمك ایکی صورتله ممکن اوله‌بیلیر؛ مثلا: بن قورشون قلمنی آچارکن الیمی کسیوریورم. بورادده چاقی ایله قورشون قلمی یونتمق و یاکلشلقله الیمی کسمك آفاقی بر سلسلهٔ حادثاتدر . الیمك آجیسنی طویمق‌ده انفسی بر حادثه‌در . کرك خارجده ، کرك کندی نفسمده طویدیغم حادثاتك وقوعنده شبهه‌م یوق. وجدانم اوکا شهادت ایدییور، وبوقدری کافی !.. لکن [عینی زمانده چاقی‌نك وقلمك ماده‌سنی‌ده درحال ادراك ایدییورم ؛ نته‌کیم جانمك آجیدیغنی‌ده درحال کندی بنلکمله برابر طویویورم !] دیمك باشقه‌در ؛ [چاقی وقورشون قلمی نامنه بر شیلر حس ایدییورم ؛ بونلرده بعضی (خواص آفاقیه propriétés objectives) یه منجر اولیور . او خواص و کیفیات ، مطلقا بر (شی objet) ك خواصی اولمق کرکدر . نته‌کیم آجی حس ایدییورم ؛ او

حالده بر (حادثهٔ الم) وار، برده اونی حس ایدن بر (بن le mot) اولمالی !.
دیمكده باشقه‌در .

برنجی ادعا (ادراك آنی perception immédiate) اوزرینه مؤسس اولدوغی ایچون بلاواسطهٔ محاكمه ـ یعنی حالی اوله‌رق ـ حاصل اولمش بر (علم ضروری connaissance intuitive) صاییلیر. حالبوكه ایكنجیسی یالكز حادثاتی آنی اوله‌رق ادراك ایتدكدن صوكره اونلرك بر جوهریتی متضمن اولمالری لزومنی ـ انجق محاكمه واستدلال raisonnement, inférence ـ سایه‌سنده فهم وجزم ایده‌بیلدیكنه قناعت كتیردیكندن طولایی بر (علم استحضاری connaissance représentative) نمونه‌سی اوله‌بیلیر .

(فلاسفهٔ لیسیه les philosophes nihilistes) جوهریت حادثاتی انكار ایدوب مابعد الطبیعیات مسائلی ایله علاقه‌یی كسدكلرندن طولایی میدان مناقشه‌یی ـ بالطبع ـ جوهریون فرقه‌سنه براقش اولویورلر . بونلر البته حادثاتك ضمننده برجوهریت مستقله، برحقیقت ذاتیه اولدوغنه اظهار قناعت ایتدكلرندن طولایی ـ شو نقطهٔ اساسیه‌ده ـ رأی واعتقادجه متفق‌درلر. یالكز حقیقت ذاتیه‌نك طوغریدن طوغری‌یه شهادت وجدانیه ایله‌می ؟.. یوقسه استدلال ومحاكمه طولاییسیله‌می ادراك اولوندوغنده اختلافاته دوشویورلر . اونك ایچون مناقشات فلسفیه‌لری یالكز بو مسئلهٔ مخصوصه اطرافنده دوران ایدییور .

بوندن ماعدا (جوهریون) آره‌سنده مختلف فیه اولان بر مسئلهٔ اساسیه دها وار : جوهره ایناعقله ایش بیتمیور !.. چونكه یابر ، یاخود ایكی جوهر قبول ایتمك ممكندر . برتك جوهر قبول ایدنلره ، هاملتن (وحدتیون les monistes)، یاخود (وحدانیون les unitariens) نامنی ویرییور. مع مافیه بونام آلتنده‌یكدیكرینه تماماً ضد، ایكی اعتقاد اوله‌بیلیر: یكانه جوهر مستقل (ماده la matière) در !.. دیمكده ممكندر . یكانه حقیقت ذاتیه (روح l'esprit) در !.. دیمكده ممكندر. برنجی ادعا اربابی (فلاسفهٔ مادیون les matérialistes) در . بونلر ، عالمده مستقلاً موجود اوله‌رق یالكز بر جوهر مادی قبول ایدییورلر . عقل و روحی (یعنی انانیتی !.) اونك اثری و نتیجه‌سی اولمق اوزره تلقی ایدییورلر . ایكنجی ادعا طرفدارلری ـ بالعكس ـ روحك یكانه موجودیت مستقله اولدوغنه ایناییورلر . ماده‌یی اونك اثری و نتیجه‌سی اولمق اوزره تلقی ایدیورلر . یعنی

ماده ـ حدذاتنده ـ موجود بر شی دکلدر ، روحك ـ تصوراً ـ اثبات و ابداع ایتدیکی بر فکردر دییورلر . بونلری ، هاملتن ، (افتکاریون les idéalistes) نامیله یاد ایدییور . بز بونلره ـ علی‌العاده ـ (روحیون les spiritualistes) دیرز ، و (ایده‌آلیستلر) ایله آزیجق آره‌لرنده فرق بولورز .

بونلردن ماعدا براوچونجی صنف‌ده واردرکه (انا) ایله (غیرانا) نك یعنی روح ایله ماده‌نك ایکیسی‌ده (متعال transcendentale) برحقیقتك مختلف جلوه‌لری اولمق اوزره تلقی ایلیور. هاملتنه کوره: [عینیت مطلقه l'identité absolue) عقیده‌سی ایشته بودر . فلاسفهٔ متأخرین میاننده بو اعتقادك اك مشهور (ممثللری les représentants) ده (شه‌للینغ Schelling) ، (هه‌غل Hegel) و (قوزه‌ن Cousin) در .] بونلر دخی (مونیسـت) در ؛ حقیله و حدانیون بونلر اولمق کرکدر .

دیکر بر فرقهٔ فلاسفه وارکه سائرلرندن زیاده هاملتنك مؤآخذات وتنقیدات شدیده‌سنه هدف اولدوغی‌ایچون شایان دقتدر. بونلر روح‌وماده‌نك برابروقیمتجه مساوی اولدوغنی تسلیم ایدیبورلر ؛ [*] ماهیتاً آیری غیری شیلر اولدوغنه دخی قائلدرلر . یعنی (ثنائیون dualistes) دندرلر , یالکنز ، کرك روحك وکرکسه ماده‌نك بلاواسطه ادراك اولونه‌بیلمه‌سی احتمالنی رد ایدییورلر . هاملتنك بو فرقه حقنده‌کی مطالعاتی ـ کمال اهمیتدن ناشی ـ سزه لایقیله آکلاتمالی‌یم :

بوفیلسوف ، بالذات (ثنائیهٔ طبیعیه) مذهبنك بویوك طرفداری و اك قوتلی مدافعی اولدوغی حالده دیکر صنفی تشـکیل ایدن ثنائیونك اك شـدتلی رقیبی و منقدی‌در. بووضعی غریب کورونور ؛ فقط سببی صریح وآشکاردر : (بر امر وجدانی fait de conscience) نك ، یعنی قیصـه‌جه (شعور) ك بهمه‌حال ایکی رکن مشترك ومتقابل ایله حاصل اوله‌بیلمه‌سنی دستور اسـاسی اولمق اوزره وضع وقبول ایدنلره ـ علی‌الاطلاق ـ (ثنائیون dualistes) دییورز . بونلر نظرنده شعور ، بهمه‌حال (بیلن برروح) ایله (بیلنن برشی)ك تماس وتقابلی سایه‌سنده

[*] هاملتن بوراده (égalité simultanée) ترکیبنی قوللانمشـدرکه عیناً لسـانمزه ترجمه‌سندن صریح بر معنا چیقماز . بو تعبیر ایله مؤلف شونی مراد ایدییور : [او فرقه اربابی نظرنده روحك کندینی بیلمه‌سی ، عینی زمانده ماده‌نك ادراك اولونماسنه مفتقردر . اضافت عامیه‌ده بوایکی رکن اصلینك قیمتی مساویدر.] دیمك ایستیور .

ممكندر. فقط ـ بوكون آرتق ـ شبهه قالمامشدركه بزم بوتون معلوماتمز ، ماهيتاً (انفسی) در. بنم المده طوتوب قوللانديغم قلم حقنده بيله بيلديكم شيلرك جمله‌سی برطاقم (كيفيات جسمانيه propriétés corporelles) دن عبارتدر. اونلری‌ده تحليل ايده‌جك اولسه‌م ، كندی محسوساتمه منجر اولويور. شبهه يوقدركه بنم محسوسات ذاتيه‌م (حقايق اشيا) دكلدر. بوبحثی كتابمزك ايكنجی بابنده لايقيله شرح وايضاح ايتمشدم.

او حالده هر فيلسوف ـ هانكی مذهبه منسوب بولونورسه بولونسون ـ بونی بويله‌جه قبول ايتمكده مضطر قاله‌جقدر. چونكه بو ، بر فرضيهٔ فلسفيه دكل ، بر (حقيقت علميه vérité scientifique) در . پسيقولوژی اويله اولدوغنی اثبات ايدييور ؛ وفی‌الحقيقه هر فيلسوف دخی بو حقيقتی ـ اول‌امرده ـ تسليم ايتمك مجبوريتنده بولونويور. لكن ـ بزی بربريمزه دوشورن ـ بوچتين بحثك ايچندن چيقه‌بيلمك ايچون بوقدری كفايت ايتميور ؛ چونكه پسيقولوژی‌نك بو مسئلهٔ غامضه حقنده ويرديكی حكمه باقيليرسه كندی حسياتمزدن باشقه‌برشی‌بيلمديكمزی تسليم و اعتراف ايتمك لازم كليور . مثلا : قوللانديغم قلم حقنده‌كی معلوماتم اونك كيفياتندن‌عبارت ايسه ، كيفيات مذكوره‌دخی بنم كندی‌محسوساتمدن باشقه برشيلر دكلسه ، بن ـ قلم نامنه !. ـ كندی طويغولرمدن باشقه برشی بيلميورم ، ديمك چيقار. اويله‌اولونجه خارجده بر (ماده) نك ، فرضا او (قلم) ك مستقلاً موجود بولوندوغنه ناصل اينانه بيليورم ؟ چونكه (حسبانيون sceptiques) دن دكلسه‌م صحيحاً اينانيورم ، ديمكدر ! اويله ايسه بو جزم واطمئنان بكا نره‌دن كليور ؟.. عجبا قلمی الـمه آليرالماز ، اونك ـ عالم خارجده ـ مستقلاً موجوديتنی خواص وكيفياتيله برابر برآنده‌می درك وتيقن ايدييورم ؟... يوقسه اول‌امرده و برآنده درك ايده‌بيلديكم‌اونك انجق‌خواص وكيفياتی‌درده ، صوكره بالاستدلال‌ماده‌سنك موجوديتنه‌می حكم ايدييورم ؟... [*]

بوايكی تورلو دوشونجه ـ شبهه يوق كه ـ بربرندن چوق فرقلی‌در . حالبوكه

[*] بوملاحظات فلسفيه كتابمزك ايكنجی بابنده اطرافيله بسط اولنوب اينجه‌دن اينجه‌يه تنقيد ايدلمشدی . بوصريح افاداتم ـ مختصر اولدوغندن طولايی ـ قارئينك ذهننی تماميله اشباع ايتميه‌جك‌اولورسه ، تكرار ايكنجی بابه بركوز كزديرمه‌لرينی افنديلره توصيه‌ايده‌رم. اووقت آكلايه‌مايه‌جقری برنقطه قالماز صانيرم .

ایکیسنده دخی عمده، (ثنائیه) اعتقادیدر. فقط برنجیسی ماده‌یه دائر ایدیندیکمز علمی (تحدسی intuitif) برصورتده تعریف ایدییور. [ماده‌نك وجودینی ـ خواص وکیفیاتیله برابر ـ بلاواسطهٔ محاکمه، درك وتیقن ایدییورز ؛] دیمك ایستیور. ایشته هاملتن بو اعتقادده‌در، و (ثنائیهٔ طبیعیه) مذهبی دیدیکی بودر. حالبوکه ایکنجیسی هم بیلن برروح، همده (ولوکه اشیانك کیفیاتی ویاخود او روحك کندی محسوساتی اولسون !) بیلینن بر (شیٔ) ك تماس وتقابلی ایله حصول علمی تعریف ایتدیکی ایچون، ینه (ثنائیه) مذهبی صاییلیر. لکن ماده‌نك وجودینه انجق ـ محاکمه واسطه‌سیله ـ بالاستدلال حکم ایده‌بیلدیکندن طولایی، اوته‌کی ادعادن چوق فرقلی‌در. هله، حقیقتك یالکز (حالی actuel) اوله بیله‌جکنه دائر فیلسوفلرجه عموماً مسلم اولان ظنك اهمیتی دوشونولورسه ده‌نیله بیلیرکه بوایکی نظریهٔ معرفت ـ عینی اساسه استناد ایتمکله برابر ـ اك مهم نقطه‌ده یکدیکرینه شدتله معارض وطابان طابانه ضددر. هاملتن، ایشته بو عقیده طرفدارانه (dualistes hypothétiques) و یاخود (idéalistss cosmothétiques) نامنی ویرییور ؛ فلسفه‌ده ابطال ایتمك ایسته‌دیکی (نظریهٔ معرفت) بالخاصه بودر. اونك ایچون بو فرقه اربابنه سائرلرندن زیاده شدتله تعریض ایدییور.

البته کوروب آکلیورسکزکه بو نقطه‌ده اختلافاتی موجب اولان باشلیجه مسئله ینه شهادت وجدانیه‌یه متعلق بر دعوادر. او شهادتك شمول حکمنی تعیین ایچون ایکی فرقه‌نك چیزدیکی حدود، بر دکل، دیمك چیقیور. دائما ایچنده یاشادیغم وحال تماسده بولوندوغم، کوردوکم بوتون شو اشیا ومناظرك (صحیح) اولدوغنه وجدانم شهادت ایدییور؛ چونکه اونلری ـ بلا محاکمه ـ تلقی ایدییورم؛ ایشته [شو بنم کوردوکم (منظره) صحیحدر] دیمك برحکم وجدانی‌در. فقط بو حکمك دائرهٔ شمولی او منظره خارجنده قالان بعض مسائلی ده احاطه ایده‌بیلیورمی ؟. ایده‌میورمی ؟.. مثلا [شو کوردوکم منظره صحیحدر !] دیمکله [اومنظره‌نك البت حقیقتی واردر!.] ویاخود [نفس الامره مطابقی ده محققدر!.] دیه حکم ایتمش اولورمی‌یم ؟.. اولورسه‌م بو درجه‌لره قدر تشمیل حکم ایتمك منطقاً مشروع، یعنی حقلی اوله‌بیلیرمی ؟.. اوله‌مادیغی تقدیرده ناصل اولویورده، یالکز او منظره‌نك صحتنه حکم ایتمکله، حقیقت مادیه‌سنه دخی قناعت حاصل ایتمش بولونویورم ؟

بو مرحلهٔ فکریه‌ده بزی قارشیلایان الك مهم مسئله بودر .

هاملتن کوزینی اچقله منظرهٔ کائناتك صحنه‌وعینی زمانده حقیقتنه قانع اولدوغنی ادعا ایدییور . دیمك‌که وجدانك حکمنی یالکز صحت معرفته حصر ایتمك ایله قالمیور ؛ وارلق مسئله‌سنه دخی تشمیل ایدییور ؛ فرضا : [شو کوردوکم (آغاج صورتی) شعبده‌وخیال دکل، صحیحدر. واقع بر(امر وجدانی fait de conscience)در). لکن وجدانمك شهـادتی یالکز بو قدرله قالمیور ؛ عالم خارجی‌ده دخی ـ آغاج نامنه ـ مادی بر شیئك فی الحال استقلال وجودینی قطعاً اثبات ایدییور . اویله‌که کوزومی قاپادیغم زمان ، او آغاجك کندیسنی کورمیورسـه‌مده ، خارجده وار اولدوغنه ذره قدر شبهه ایتمیورم چونکه منظره‌سنی کورمکله وجودینه حکم ایتمك عینی زمانده وجدانمك شهادتی ایله واقع اولویور . بنـاءً علیه ، آغاجك شـکلنه باقارق ، استقلال وجودینی ـ بالمحاکمه ـ استدلال ایتمش اولمویورم. وارلغنه همان او آنده قناعت کتیروب ـ حکم ایتمش اولویورم.] دیمك ایستیورکه شو تقدیرجه وجود کائنات وحقیقت اشیاء اوزون اوزادی‌یه محاکمات واستدلالات ایله اثبات اولونمغه محتاج بر فرضیه دکل ، کوزینی آچقله ، انسانك درحال تسلیمه مجبور قاله‌جغی بر (حقیقت بدیهیه) اولمش اولور .

(تحدسیه intuitionisme) فلسفه‌سنك دستوراساسیسنی تشکیل ایدن بوادعاده شهادت وجدانیه‌نك حکمی (وارلق مسئله‌سـنی la question de l'être) محیط اوله‌جق قدر شامل و اونی کسوب آته جق قدرده قطعی‌در. حالبوکه (dualistes ثنائیون)ك دیکر شعبه‌سـنی تمثیل ایدنلر شهـادت وجدانیه‌نك حکمنی یالکز (صور عامیه)یه حصر و قصر ایتمکله قالیورلر . مثلا : [بن کوزومی آچینجه بر منظره کورویورم ؛ فرضا بر آغاج شکلنی کورویورم. وجدانمك بوخصوصده‌کی شهادتندن‌ده اصلا شبهه ایتمیورم. البت کوردوکم (صحیح) در، شعبده دکلدر. لکن شهادت وجدانیه‌نك حکمی بوندن ایلری کیده‌مز . یالکز بوصورت علمیه‌نك ، بوحالت انفسیه‌نك صحتنی تصدیق ایتمکدن عبارت قالیر. حالبوکه بنم ادراك ایتدیکم برطاقم صورمحسوسه‌دن جوهریت مادیه‌یه آطلاییوروبده : (شوشکلك خارجده برحقیقت مادیه‌سی واردر !.) دیه‌بیلمك طوغرو دکلدر . چونکه آره‌ده اویله بر اوچوروم واردرکه محاکمه‌سز آطلایوب کچه‌میورز ؛ فقط بالاسـتدلال حکم ایدییورز. بزده حاصل اولان ادراکاتك بهمه حال بر سببی اولماسی لازمکله‌جکنه

ایناڼیورز ؛ و او سببی خارجده فرض ایده‌رك بر حکم ویریورز . بناءً علیه (صورت حسیه forme sensible) دن (حقیقت مادیه réalité matérielle) یه . انتقال ایده‌بیلمك ایچون ـ مسلسل متصل ـ بر سورو محاکمات یورو تمش اولوریورز. واقعا آغاجك ـ شبکهٔ عینیه‌مزده مرتسم اولان ـ خیالنه نه قدر ایناڼیورسه‌ق ، خارجده مادتاً موجود اولدوغنه‌ده اوقدر ایناڼیورز. کرك کندی ادراکات حسیه‌مزه کرکسه حقیقت اشیایه اعتقادمزده ذره قدر شبهه یوقدر. یالکز هاملتنك منسوب اولدوغی (ثنائیهٔ طبیعیه dualisme naturaliste) اوبابنك عقیده‌سندن بزمکینك شو قدر بر فرقی وارکه اونلر حکم وجدانی‌یی ـ بغیر حق ـ مسئلهٔ وجوده دخی تشمیل ایدییورلر، و[برشیئك صورت محسوسه‌سنی ادراك ایتمکله وجود مادیسنی دخی ـ بر آنده ـ تیقن ایتمش اولورز،] دییورلر. حالبوکه بز یالکز او شیئك صورت محسوسه‌سنی درحال ادراك ایتدیکمزدن امینز ؛ خارجده مستقلاً و مادتاً موجود اولدوغنه انجق بالاستدلال حکم ایده‌بیلدیکمزه قانعز !.]

دیمك ایستیورلر .

بوفرقه اربابنك شو ادعاسنه باقیلیرسه، هاملتنك ایجاد ووضع ایتمش اولدوغی تعبیرلر پك بلیغ کورونور؛ چونکه ایکی کلمه‌ایله فرقهٔ مذکوره‌نك عقیدهٔ اساسیه‌سنی ایما ایدییور ؛ (cosmothétique) کلمه‌سی (قوزموس ـ cosmos) ایله (تأسیس thésis) لغتلرندن مرکبدر. بوتعبیر، کائناتك وجودینی بر (حقیقت بدیهیه) اوله‌رق قبول ایتمیوب (اثباتی مطلوب بر مدعا une thèse à démontrer) کبی تلقی ایدن فیلسوفلر ایچون پك یرنده قوللانلمش وموافق دوشمشدر . چونکه بومتفکرلرك ظننه کوره انسان، کندیسنی احاطه ایدن کائنات ایله دکل، انجق کندی تأثیراتیله، کندی حالات روحیه‌سیله ـ طوغرودن طوغرویه ـ مناسبتده بولنه‌بیلیور . بناءً علیه یالکز اونلر حقنده ـ بلاواسطه ـ شعور حاصل ایده‌بیلیور . اوحالده اونلر نظرنده حقیقت ، یالکز او (احساسات حالیه sensations actuelles) در. بونلر ماهیتاً انفسی برطاقم حادثاتدرکه (علت موجبه cause déterminante) لری عالم خارجی‌ده اولمق کرکدر. ایشته انجق بو(علاقهٔ سببیت relation de causalité) طولاییسیله ذهن ، عالم خارجی‌نك وجودینه انتقال ایده‌بیلیور وبویله بر استدلال سایه‌سنده کائناتك وار اولدوغنه دخی قناعت کتیرییور .

اکر ـ براز اول ایضاح ایتدیکم وجهله ـ بزجه بدیهی اولان حقیقت ، یالکز (حالی actuel) اولان طویغولرمز ایسه ، کائناتك وارلغی بدیهی بر حقیقت کبی قبول ایده‌مه‌یز ؛ زیرا طوغرودن طوغرویه ودرحال استشعار ایده‌بیلدیکمز شی او دکلدر ؛ کندی حسیاتمزدر! حسیاتمزه خارجده برسبب کوسترمك ضروریتله کائناتك وجودینی اثبات ایتمك ایستیورز؛ اوحالده کائنات، بدیهی برشی کبی دکل، اثباتی مطلوب برمدعا کبی ذهنمزی اشغال ایدیور دیمکدر .

ایشته (cosmothétique) کلمه‌سی بوتون بوملاحظاتی ایما واخطار ایتدیکی ایچون ایی برتعبیر اصطلاحیدر. هاملتن بونکله برابر (ایده‌آلیست) لفظنی دخی قوللانیور. بوکاده سبب ، او فیلسوفلرك ، (مدرکات perceptions) ی ماهیتاً انفسی اوله‌رق تلقی ایتمه‌لریدر . بو کلمه‌یه بدل (subjectiviste) دیسه ایدی دها ایی اولوردی . (ایده‌آلیست) بر آز فرقلیدر . بن او فرقی مهم اساسلر اوزرینه بنا ایدوب کوستره‌جکم .

شیمدی ، ویردیکم ایضاحاتی تلخیص ایدرسه‌م لایقیله تبین ایدرکه (dualisme hypothétique) ایله (idéalisme cosmothétique) ، عینی اعتقاد فلسفی‌نك ایکی مختلف اسمی ایمش . بر چوق فیلسوفلرك (استحضاریه représentationisme) دیدیکی مذهب ینه بودر. مع‌مافیه ، هاملتن بونلره دخی (ثنائیون dualistes) دیدیکی ایچون ، دیکر ثنائیون طبیعوندن [یعنی کندیسنك بالذات منسوب بولوندوغی فرقه‌دن !.) اونلری تفریق ایدوب التباسه میدان ویرمه‌مك غیرتیله بو ایکی فرقه‌یه دائر خیلی ایضاحات ویرییور. بن اونی خلاصةً سزلره نقل ایدییورم ؛ هاملتن دییورکه :

[اوت !. بو فرقه‌لرك ایکیسی‌ده ثنائیوندندر؛ چونکه هر ایکیسی‌ده حصول شعور ایچون ایکی رکن قبول ایدییور : ماده وروحك استقلالنی ، وطبیعتاً آیری غیری شیلر اولدوغنی تسلیم وبکدیکریله برآنده تقابل و تماس ایتمه‌لری شرطیله بزده بر (علم شعوری) حصوله کلدیکنی ادعا ایدییور . فقط (ثنائیهٔ طبیعیه) مذهبنك (ثنائیهٔ فرضیه) ویاخود ـ تعبیردیکرله ـ[*] (idéalisme cosmothétique)

[*] بوترکیبك عثمانلیجه‌یه عیناً ترجمه‌سی پك کوجدر. (کائناتك وجودینی(محتاج اثبات بر مدعا) اولمق اوزره تلق ایدن ایده‌آلیستلر) دیمکدر. بز بوقدر لاقیردی‌یی ایکی کلمه ایله سویلیه‌مه‌یز .

مذهبندن اك مهم فرقى شوندەدركە ، برنجى فرقه اربابى بر (كائنات ماديه univers matériel) ، برده (كائنات انفسيه un. spirituel) اثبات ايتمكله برابر ، بو ايكى عالمك وجودينى - (بالتحدس par intuition) - ادراك ايتمكده بولوندقلرينه قطعياً قانعدرلر. حالبوكه ايكنجى طرفدارلرى ادعا ايدييورلركه كرك عالم آفاقى ، كركسه عالم انفسى‌نك وجودينى انجق بالاستدلال وبالواسطه درك واثبات ايتمك ممكن اولەبيلير !.

ديمككه ثنائيه تعبيرينه عينى درجەده صالح ومستحق اولان بو ايكى مذهب فلسفى آرەسنده اك مهم وسيلۀ منازعۀ : روح و ماده‌نك موجوديت مستقله‌لرى حقنده حاصل ايتديكمز قناعتك بر (نتيجۀ استدلال la conséquence d'un raisonnement) اولوب اولماماسى مسئله‌سى‌در. يعنى عالمك وارلغنه دائر اولان علممزك (حالى actuel) مى ؟. يوقسه (كسبى acquis) مى ؟ اولديغنى تعيين ايتمك مسئله‌سى‌در. او حالده :

كائناتك استقلال وجودينى تسليم ايتمك ، يعنى شو كوردوكمز ، طوتدوغمز شيلرك صحيحاً وار اولدوغنه قناعت ايتمك بر علم‌دركه هر ايكى فرقه دخى قبول ايدييور . آره‌ده‌كى اختلاف او قناعتك ، يالكز صورت حصولنده‌در . فقط بو فرقى پك كوچوك كورمه‌ملى‌در ؛ بناءً عليه اهميتسز طن ايتمه‌ملى‌در. اكر، كندى (ادراكات perceptions) و (حسيات sentiments) مزه شعور حاصل ايدر ايتمز - بلا تأمل وبلامحاكمه - كرك روحك، كرك ماده‌نك وار اولدوغنه دائرده جازم بر علم وقطعى بر قناعت پيدا ايديويرييورسه‌ق ، يالكز كندى ادراكاتمزله دكل، ماده ايله‌ده - طوغرودن طوغرويه تماسده بولونه‌بيليور ايمشز ، ديمكدر . بويله طوغرودن طوغرويه تماس ايده‌بيلديكمز بر شيئك حقيقتنه‌ده واقف وعارف اولدوغمزى ادعادن چكينميه‌بيليورزكه (علم يقين connais. certaine) بو ديمكدر.

يوق، اويله اولمايوبده ايلك لمعۀ شعور ايله كوروب ادراك ايده‌بيلديكمز شيلر يالكز كندى احوال انفسيه‌مز ايسه و احوال مذكوره‌يه - بهمه حال - برسبب دوشونمك مجبوريتى‌ايله روح‌وماده نامنه‌برشيلر تصور ايدوب اونلرك برينه خارجده، ديكرينه دخى باطنده وجود ويرييورسه‌ق ، بزجه اصل وحقيقتى تماماً مجهول ، فقط فرض اولونماسى ضرورى اولان بر سببه اسم طاقه‌رق (روح) و ياخود (ماده) ديمش اولويورز ! او حالده (جوهريت substantialité) مسئله‌سى

(مبدأ علیت principe de causalité) اقتضاسندن طوغمش بر (فرضیه hypothèse) دن عبارت اولمق درکه لرینه اینیور : (ماده) کلمه سی مدرکات خارجیه مز ایچون وجودینی فرض ایتمکه مجبور بولوندوغمز (سبب مفروض cause supposée) ك اسمی اولمش اولویور. (روح) کلمه سی ده (مدرکات صمیمیه perceptions intimes)مز ایچون وجودینی فرض ایتمکدن قورتوله مادیغمز، دیگر بر سبب مفروضك اسمی اولویور. بویله اولونجه اونلرك حقیقتنه ـ هیچ بر وجهله ـ ادعای وقوف ایده مه یز؛ چونکه ـ بو ملاحظات فلسفیه ایله ـ اعتراف ایتمش اولویورزکه ـ اصلی فصلنی بیلمه یه رك ـ وجودینی فرض ایتمکه مجبور قالدیغمز ایکی تورلو اسبابه برر اسم طاقمقدن باشقا بر شی یاپمامشزدر .

ایشته بو سببله ، هاملتن شو اعتقادده بولونان فیلسوفلره (ثنائیون فرضیون Dualistes hypothétiques) نامنی ویرمش و تعبیر اصطلاحی ایجادنده اصابت ایتمشدر.

طبیعی درکه بویله دوشوننلر نظرنده کائناتك وارلغی بر (حقیقت بدیهیه) قیمتنی حائز دکلدر . حالبوکه هاملتن وامثالی نظرنده اویله در . ایشته اونك ایچوندرکه هاملتن بوفرقه یه شدتله تعریض ایدرکن اعتقادلرینی استخفافه قدر بیله وارییور:

[وجدانمز ، بزه ماده نك وجودینی بلاواسطهٔ محاکمه بیلدیردیکی حالده بو فیلسوفلر ، (یعنی ثنائیهٔ فرضیه طرافدارلری !) وجدانك بو خصوصده صدق شهادتنی انکار ایدییورلر؛ (یعنی کائنات مادیه یی تحدسی اوله رق استشعار ایدییورم، ده ین وجدانك شو شهادتنه اینانمیورلر !.) صوکره مجهول بر (عالم مادی) نك موجودیتنی ـ اوزون اوزادی یه ـ استدلالات وفرضیات ایله اثباته چالیشیورلر!..]

دییور؛ و [بداهت عالمی، کوزاوکنده طوران برشیئی انکار ایتدکدن صوکره، اونك وجودینی عقلاً تکرار اثبات ایده بیلمك ایچون ـ طولامباچلی یوللره صاپوب ـ بیك تورلو زحمتلر اختیار ایدییورلر . حاصلی تحصیل ایچون ، بوصورتله ذهن یورمق واشکنجه یه کیرمك زوزکلك دکل ده نه در ؟!.] دیمك ایستیور . [*]

فلاسفهٔ متأخرین و معاصرینك قسم کلی سی ـ هاملتن ـ بو صنفه ادخال

[*] هاملتنك استخفا فکارانه بر اسلوب ایله بیان ایتمش اولدوغی شوملاحظه پك معقول ومنطقی کوروندوکی حالده یکده اویله دکلدر. (جون ستوئه ت میل) اونی تنقید ایتمش ونه کیبی یا کلش دوشونجه لره مستند اولدوغنی کوسترمشدر . بن ده هاملتنك علیهندهیم . کله جك بابلرده (اسباب علم moyens de conn.) دن بحث ایدرکن لایقیله ایضاحات ویره جکم .

ایدییور ، واوته‌دن بری ایضـاح اولوندوغنه کوره بونلرك ـ (نظریهٔ معرفت théorie de la connaissance) بخشنده ـ (بالواسطه ادراك perception médiate) یعنی (علم استحضـاری connaissance représentative) طرفداری اولدقلرینی صراحتاً کوستربیورکه پك طوغرودر .

مع‌مافیه (استحضاریون les représentationistes) ك نظریهٔ اساسیه‌سی بعضی تبدلاته مستعددر ؛ چونکه (استحضار) دیدیکمز عملیهٔ ذهنیه‌نك وقوعنی بر قاچ وجهله دوشـونمك ممکن‌در ؛ بوده برمسئله‌در ، اوکا تعلق ایتمك اوزره ایکی ادعا درمیان اولونمش ، و (قوزموته‌تیق) فرقه‌سی ـ بو یوزدن ـ تکرار ایکی حزب تشکیل ایتمك صورتیله ایکی‌یه آیرلمشدر .

برنجی حزبك اعتقادنجـه ـ بالتحدس par intuition ـ (مدرك اولان شی l'objet perçu)، ذهنده حاصل اولان بر (ماهیت مستحضره entité représenta- tive) در؛ صرف بر (تطور ذهنی modification mentale) دكلدر .

سوزمه دوام ایتمزدن اول بو افادهٔ غریبه ایله هاملتنك نه دیمك ایسته‌دیکنی سزه لایقیله آکلاتمالی‌یم ؛ دیمك ایستیورکه :

استحضاریونك بر قسمنك اعتقادنجه ، ـ کائنات ایله تماس ایتدیکمز زمان ـ آنی اوله‌رق ادراك ایده‌بیلدیکمز شی (ماده) نك کندیسی دکلدر . بزم حالات روحیه‌مزده ـ او تماس ایله ـ حاصـل اولان تغیرات دخی دکلدر . انجـق بر (تصور concept) در ، بر (فکر idée) در . بر (ماهیت مجرده) درکه ، نه خارجده اشارت ایتدیکی شیئه بکزر ، نه‌ده بزم روحمزه بکزه‌ر . باشلی باشنه بر (عین entité) در . [*] بناءً علیـه بو (ماهیت مستحضره) خارجده‌کی (شئی

[*] (entité) کلمه‌سی فلسفه‌لساننده برمهم تعبیر اصطلاحی‌در. بزم اسلام کتابلرنده بوکا (عین) دیرلرکه کندی کندینه ثابت ومستقلاً موجود برشی دیمکدر . ایستر ماده، ایسترسه روح جنسندن اولسون !.. نته‌کیم تصوف لساننده (اعیان ثابته entités im- muables) تعبیری افلاطونك (ماهیات‌اشیا) اولمق اوزره تلقی‌ایتدیکی (idée) لر حقنده تخصیصاً قوللانیله کلمشدر . بو حاشیه‌نك تعلق ایتدیکی ایضاحاته باقیلیرسه فکر واعتقادی بو صحیفه‌لرده عرض اولونان حزب اربابی ایله بزم بعضی اسلام فیلسوفلرینك (وجود ذهنی) نظریه‌سی بر طوتوله‌بیلیر . هرحالده بوایکی نظریهٔ معرفت یکدیکرینه پك بکزه‌سه‌ده ینه بو کونکی فیلسـوفلرك تصوری ایله (وجود ذهنی) نظریه‌سنی مدافعـه ایدن اسـکی اسلام فیلسوفلرینك‌کی آره‌سنده فرق‌واردر. بورا‌سی بوندن صوکره‌کی بابلرده کوستریلوب ایضاح ایدلمشدر .

حقیقی objet réel) ایله ذهنمز آره‌سنده بر (شخصیت ثالثه) تشـکیل ایدر .
فی‌الحقیقه فیلسوفلر بو صورتله تعریف اولونان ماهیت مجرده‌یه (tertium quid)
دیرلرکه لاتینجه (اوچونجی ماهیت) دیمکدر .

شیمدی بو ادعایی عادی بر مثال ایله تنویر ایدرسه‌م متضمن اولدوغی نظریهٔ
مخصوصه‌نك ماهیتنی حقیله آکلار وتقدیر ایدرسکز ؛ مثلا :

بن ، کتبخانه‌مه کیرر کیرمز یازی ماصه‌مك اوزرنده بر کتاب کوروبورم .
هاملتن ایله برابر بوتون (ثنائیهٔ طبیعیه) فیلسوفلری ادعا ایدییورلرکه کوروب،
طوتدوغم او کتابی برآنده ادراك ایتمش اولویورم . هم یالکز (اوصاف وکیفیات
propriétés) نی دکل ، اونك خارجده مستقلاً موجـود بر (جوهر مادی
substance matérielle) سی اولدوغی‌ده ـ بلا تأمل و محـاکمه ـ درحال ادراك
ایتمش اولویورم . بناءً علیه اوکتاب حقنده بیلمه‌دیکم برجهت مهمه قالمیور .

حالبوکه (قوزموته‌تیق) اولان ایده‌آلیستلر ادعاایدییورلرکه بنم یازی‌ماصه‌مك
اوزرنده ـ کتاب نامنه ـ بر آنده ادراك ایتمش اولدوغم شی او کتابك جوهر
مادی‌سی دکلدر . بن اونی بالمحاکمه وبالاستدلال دوشونوب بولویورم . او حالده
ـ کتابی کورور کورمز ـ آنی اوله‌رق ادراك ایتدیکم شی نه‌در ؟..

ایشته بو سـواله (قوزموته‌تیق ایده‌آلیسـتلر) ـ کندی آره‌لرنده ـ ایکی
صورتله جواب ویره بیلیوزلر و اونك ایچون بو فرقه تکرار ایکی حزبه انقسـام
ایدییور . بر قسـمی دییورکه ـ کتاب نامنه ـ درحال ادراك ایتدیکم شی ، بر
ماهیت مجرده‌درکه خارجده‌کی کتاب ایله نفسمك تماسی و مناسبتی یوزندن ذهنمه
سانح اولمشـدر . او بر (کتاب فکری ـ l'idée de livre) درکه خارجـده‌کی
شیئك ذهنمده براشارت مخصوصه‌سی صاییلیر. فقط نه‌بنم ذهنمدر؛ نه‌ده‌خارجده‌کی
کتابدر . او، بر اوچونجی شیدرکه نه‌بنم ذهنمه ، نه‌ده خارجده‌کی کتابه بکزر.
ایشته کائنات ایله تماسمزده درحال یعنی تحدسی اوله‌رق ادراك ایده‌بیلدیکمز شیلر
هپ بو قبیلدن بر طـاقم ماهیات مجرده‌در . علممز دخی هپ بو تورلو ماهیات
مجموعه‌سندن عبارتدر. یالکز بوماهیات ـ عالم خارجی‌ده بالذات موجود ـ برطاقم
اشیای حقیقیه‌نك اشارات ذهنیه‌سی اولمق حیثیتیله اشیای مذکوره‌نك وجودینه‌دلالت
ایتدیکندن، بز، اونلر واسطه‌سیله بالاستدلال ، کائنات خارجیه‌نك وارلغنی ادراك
ایده‌بیلیورز؛ دها طوغروسی [وار اولماسی لازمکله‌جکنه قناعت حاصل ایدییورز .]

(قوزموته‌تيق ايده آليستلر) ك ايكنجی حزبنی تشكيل ايدن بر طاقم فيلسوفلرده بو (علم استحضاری) مسئله‌سنده بر آز باشقه تورلودوشونويورلر. اونلر ديبورلركه :

[ذهنك تحدسی اوله‌رق ادراك و استشعار ايده‌بيلديكی شی ، يالكز كندی حالنه عارض اوله‌بيلن (تغيرات وتطورات changements et modifications) در.]

ينه اولكی مثالمزی آلوب مسئله‌يی تنوير ايدهلم ؛ اويله ايسه ، او حالده : ماصه‌نك اوزرنده‌كی كتاب ــ حد ذاتنده هرنه اولورسه اولسون ! ــ بنم درحال ادراك ايده‌بيلديكم شی ، كنـدی وجدانمده حاصل اولان بر (حال تغير) در. يعنی او كتاب حقنده حاصل ايتديكم فكر ، وجدانمدن آيری بر (ماهيت ثالثه) دكلدر. بنم او آنده درحال (منفعل affecté) اولان وجدانمه بالضروره عارض بر (حالت مخصوصه) در. فقط بنده بويله بر انفعال حصوله كتيرن (سبب خارجی cause extrinsèque) نك وجودينه ، شوانفعالم براشارت مخصوصه تشكيل ايتديكی ايچون ، [يعنی بنده حاصل اولان انفعالات وجدانيه برمؤثرخارجی‌نك اثری اولمق لازم كلديكی ايچون !.] اثردن مؤثره انتقال صورتيله استدلال ايده‌رك آكليورم وقناعت كتيريبورم‌كه خارجده ــ كتاب نامنه (بر شیء حقيقی) اولمق ايجاب ايدر.

كورويورسكزكه بو حزب اربابی بالخاصه (tertium quid) فرضيه‌سنی رد ايتمكله ديكرندن ممتازدر. بناءً عليه عالم خارجی ايله وجدانمز آره‌سنده واسطهٔ علم اولان بر (شخص ثالث) قبول ايده‌ميور ؛ بالعكس عالمله صحيحاً تماسده بولوندوغمزه قائلدر ؛ لكن شـو ادعاده‌دركه بو تماس ، بزه حقايق اشيادن خبر ويرميور ، آنجق او مناسبتدن حاصل اولان انفعالات وجدانيه‌مزی بيلديريبور. ايشته اوقدر !... اويله اولونجه بزم ايچون حصولی ممكن اوله‌بيلن علم دخی صرف انفسی و اضافی اولمق ضروريدر. ديمك‌كه بو ادعا (آغنوستی سيزم Agnosticisme لاادريه) فلسفه‌سنی مستلزم وحتی متضمن‌در .

[*] بزم اصطلاحات قديمه‌مزدن اولان بو (لاادريه) كلمه‌سی اسكی لسان فلسفه‌مزده (scepticisme) مقابلی ايدی. بز شيمدی‌او كلمه‌يه قارشيلق اولمق اوزره (حسبانيه) تعبيرينی ترجيح ايده‌رك (لاادريه) كلمه‌سنی (agnosticisme) معناسنه حصر ايله‌دك. يونانی‌الاصل اولان بو اصطلاحاتك معانیء لغويه‌سنه بو ترجمه دها موافق اولدوغی كبی ، بوكون او ايكی مسلك آره‌سنده‌كی فرقی‌ده دها ايی ابراز ايدر .

هاملتن ، علمهداری بولوندیغی بو (ثنائیهٔ فرضیه) فرقه‌سنك برنجی حزبنی [یعنی بر ماهیت ثالثه قبول ایدنلری] ، (فرضیهٔ استحضارك الك قابا صورتی l'hypothèse la plus grossière de la représentation) نه طرفداراولانلردن عد ایدییور. ایکنجی حزب اربابنك نظریه‌سنی دها (اینجه raffinée) بولویور . صوکره :

[بعض فیلسوفلرك ـ بو ایکی صنفدن هانکیسنه ـ منسوب اولدقلرینی تعیین ایتمك قولای دکلدر !] دییور. بونکله برابر (ده موقریت وئه پیکورك پیرولری ایله (اجناس عقیدهٔ عادیه سی la doctrine vulgaire des espéces) [*] نی تعلیم ایدن مشائیونی ، ومتأخریندن (مالبرانش Malebranche)، (بارقله Berkeley) (قلارق Clarke)،(آبراهام توکر Abraham Tuker) و (نیوتن) کبی متفکرینی برنجی صنفه ادخال ایدییور . [مشهور ارسطو ـ احتمالکه ـ ثنائیهٔ طبیعیه‌دن ایدی!] دییور . [عجبا (لوق Locke) ده بونلرك آره‌سنه ادخال ایدیله‌مزمی ؟.] دیه ، مترددانه دوشونویور. نهایت :

[بر چوق (فلاطونیلر platoniciens) ایله برابر ، (لایبنچ Leibnitz) ، (آرنو Arnauld) ، (قروزاز Crousaz) ، (قوندی‌یاق Condilliac) ، (قانت Kant) و الخ .،. ـ هیچ‌شبهه یوقدرکه ـ ایکنجی‌صنفده داخلدرلر ؛ (ده قارت Descartes) ی‌ده ایشته بو صنفه نسبت ایتمك لازمکلیر !.] دیه قطعیاً حکم ایدییور .

نظریهٔ معرفت مسئله‌سنده (شهادت وجدان) ی عمده اتخاذ ایدن هاملتن ، اوشهادتك بلا تغییر وتفسیر، عیناً وتماماً قبول ایدلمه‌سی مجبوریتنده مصربولوندوغی

[*] بوراده (اجناس) تعبیری پك مبهم بر صورتده ایراد ایدلمشدر ؛ هاملتن ، اثرینی فلسفه‌یه منسوب اولانلر ایچون یازدیغندن طولایی ، بو خصوصده ایضاحات ویرمکه حاجت کورمه‌مشدی . بوراده اجناس کلمه‌سی، علوم طبیعیه‌ده‌کی معناسیله قوللانلمامشدر. بالعکس ماهیات معناسنده وارد اولمشدر. ذاتاً بر نظریهٔ مشهوره‌نك اسمی‌درکه مشائیون عندنده پك معتبردی . تعبیر معروفی (espèces sensibles) در . کویا ذهنمز بر چوق (ماهیات محسوسه) تلقی ایدییور و اونلری جنسلرینه کوره تصنیف ایلیه‌رك معلومات ایدینیورمش . بو (اجناس ماهیات) ، ذهنمزده، باشقه بر شیلر اولقله برابر ، خارجده دلالت ایتدکلری شیلردن‌ده آیری‌درلر. بناءً علیه ، علمده بر (رکن ثالث) درلر. اونك ایچون هاملتن بو عقیده اربابنی برنجی صنفه ادخال ایدییور .

ایچون ، یا تمـاماً قبول ویاخود تماماً رد ایدنلرك حركتنی مشروع كورویور . بناءً علیه :

[برفیلسوفه یاقیشان یكانه‌سیستم، یا (حقیقیۀ طبیعیه Réalisme naturel) در؛ یاخود (افتكاریۀ مطلقه idéalisme absolu) در . زیرا آنجق بو ایكی نظریه وجدانك شهادتنه مستند اولدوغی ایچون تناقضلره دوشمك تهلكه‌سندن مصوندر.

بو ایكی سـیستم ـ فی‌الحقیقه عینی (امر وجدانی fait de conscience) نی اساس اتخاذ ایدوب ادعالرینی او اسـاسه بنا ایدییور . هر ایكی مسـلك اربابی‌ده اویله دوشـونویورلر و ادعا ایدییورلركه : (بلا واسـطه مدرك اولان شی ایله ، عالم خارجی‌ده فی‌الحال وفی‌الحقیقه موجود اولان شی بردر . باشقه باشقه وارلقلر دكلدرلر. [*] بونك حقیقتنی اثبـات ایتمك ایچون هر ایكی طرف منسوبینی دخی (انسانیتك حاسۀ مشتركه‌سی le sens commun de l'humanité) نی « یعنی طبع سلیمی ! » شـاهد كتیرییور ر؛ حتی (بارقله Berkeley) [**] بو خصوصده بلكه (ره‌ید Reid) دن زیاده اعتماد ایله او دلیله صاریلیور وبلكه اوندن دها منطقی طـاورانیور . (حقیقیۀ فرضیه réalisme hypothètique) ویاخود تعبیر دیكرله (idéalisme cosmothétique) اویله فرض ایدییوركه : ادراك ایتمكده اولدوغم شو اصلسز وبرفسـون عالمك ماوراسـنده ـ بو شعبده وخیالاته مقابل ـ بر عالم حقیقی كیزلی‌در؛ اویله بر عالم كه نه اولدوغنی وناصل اولدیغنی طانیمیورم، بیلمیورم!. ایشته بو نظریه یالكز عقائد طبیعیه‌مزه (كریه répugnant) كورونمكله قالمیور، (تناقضلر contradictions) له‌ده مالی‌در .]

(حقیقیۀ طبیعیه) سیستمی دخی ـ احتمالكه ـ بر طاقم مشـكلاته معروض

---

[*] یعنی حقیقتاً شـوآنده موجوداولان عالم‌ایله ، ادراك ایتدیكم (صورت عالم) عینی شیدر ، دیمك اولویوركه بونی براز اول دخی متن كتابده آكلاتمشـدم. بناءً علیه شو اعتقاده كوره عالم حقیقی وآفاق ایله عالم ادراكی و انفسی آره‌سـنده صورتاً بیله فرق قالمیور. ایكیسی هر وجهله بر اولویور. هاملتنك الك ضعیف ادعالرندن بری بودر. پسیقولوژی بو ظنك نه‌قدر اساسسز اولدوغنی صراحةً كوستریور. بو مسئله‌لك تفصیلاً مناقشه‌سنه همان كیریشه‌جكم .

[**] بو مشهور اسملر چوق دفعه كتابمزده كچدی. بارقله (افتكاریۀ مطلقه) مذهبنك الك بویوك اسـتادیدر. ره‌ید، (حقیقیۀ طبیعیه) نك الك نامدار ممثللرندندر. برنجیسی بر عالم مادینك وجودینی انكار ایتدیكی حالده دعواسنی اثبات ایچون شهادت حسیه‌یی دلیل كتیرییور و حواسك نه قدر شعبده باز اولدوغنی آكلاتیوردی. ایكـنجیسی عالم مادی‌یه ایناندیغی ایچون بالطبع حواسی اشهاد ایدییوردی .

بولونه‌بیلیر ؛ زیرا بوتون حقایق سائره کبی، نهایت (ناقابل تصور inconcevable) بر وجودی تسلیمه واریر . فقط (حقیقیهٔ فرضیه) مذهبی فیلسوفلرجه پك مرغوب بر سیستم اولمقله برابر ـ کرك منشأی و اساساتی اعتباریله ، کرکسه (تکملاتی ses développements) و نتایجی اعتباریله ـ فلسفی بر نقطهٔ نظردن (بدیهیٔ باطل absurde) در.] دییور .

هر حالده ، عالم حادثاتی آنجق بر (شعبدهٔ حسیه illusion des sens) اولمق اوزره تلقی ایدوبده بو ظواهرك وجود حقیقیسنی ، جوهر مادی‌سنی قطعاً انکار ایدنلر ایله ، حادثاتك بر حقیقت مادیه‌یه مستند اولدیغنی وهر ایکیسنی‌ده بر آنده تحدسی اوله‌رق ادراك ایده‌بیلدیکمزی ادعا ایدنلرك اعتقادینی مشروع و منطق کورویور. چونکه یکدیکرینه طابان طابانه ضد اولان بو ایکی فلسفه ـ عینی قوت ایمان ایله ـ شهادت وجدانه اعتماد و اثبات مدعا ایچون او دلیله استناد ایدییورلر . [*]

هاملتن ـ تصنیف مذاهب خصوصنده ـ شهادت وجدانی اساس اتخاذ ایتمش و اوکا تمامیله ایناتمه‌یی شرط قوشمش اولدوغندن طولایی بونتیجه‌یه ـ بالضروره ـ پیوسته اولمشدر ؛ وینه اوندن طولاییدرکه ایکیسی اورطه‌سی نظریات معرفتدن وقاریشیق ایشدن خوشلانمیور .

بو ، ایی !. فقط ایش بورادەده قالسه‌یدی هاملتنك دیدکلرینه حق ویرمك هیچ بر حقیقت پرست فیلسوفك کوجنه کیتمزدی . لکن ایشی قاریشدیران ـ حدذاتنده ـ فیلسوفلر دکل ، تدقیقات پسیقولوژیه‌در . بو وادیده یکی یکی بر بر سورو حادثات کشف اولونیورکه هر بری برر مهم مسئله شکلنی آلیوریور.

---

[*] عالم اسلامده علم کلام مناقشاتنده بو ایکی فرقه‌نك تمامیله معادللرینی کوره‌بیلیرز : (حقایق اشیا ثابتدر ، علم آنجق او سایه‌ده تحقق ایده‌بیلیر !) دین وبو دعوایی بردستور اساسی اتخاذ ایدن متکلمین اهل سنت ، تمامیله (حقیقیهٔ طبیعیه) فیلسوفلری وضعیتنده‌درلر. طرز استدلال و اقامهٔ برهان خصوصنده‌ده کیدیشلری بردر. چونکه شهادت حسیه‌یه طایانیرلر. حواسك صدق اخباراتنی ادعا و اثبات ایله اوغراشیرلر. بونلره قارشی (عنادیه) فرقه‌سی طبق (افتکاریهٔ مطلقه) وضعیتنده‌در. عالم مادی‌نك وجودینی قطعاً انکارده اصرار ایدرلر ، مع‌مافیه دعوالرینی اثبات ایچون بونلرده شهادت حسیه‌یه مراجعت ایدرلر ؛ فقط ترسنه برنتیجه چیقاریرلر : حواسمز شهادت ایدییورکه هپ مدرکاتمز یالاندر ، افسانه‌در ، شعبده‌در. [حواسمز طوغرو سویله‌یور . اونلرك بوشهادتنه قطعاً ایناتمالی‌یز !.] دیرلر . کوز کوره عالمك حقیقتنی انکارده تعند سببیله عنادیه نامنی آلمشلردر.

بونلرك جمله‌سی‌ده ـ فلسفه‌ده ـ بالخاصه (نظریهٔ معرفت) نامنه اوته‌دنبری ترتیب اولونان سیستملری تعدیل ایده‌جك ، حتی بوزوب قیره‌جق ماهیتده‌در .

نظریات معرفتی مذاهب فلسـفیه‌ده (معیار ممیز) عد ایدن هاملتن ، اصابت ایتمشدر . کذلك نظریهٔ معرفتده شهادت وجدانی اساس اعتماد وبرهان استناد عد ایتمش اولماسنده‌ده اونسبتده اصابت واردر . بواساسلری هرمذهب اربابی بلاتردد قبول ایده‌بیلیر وایتمه‌لی‌در . حتی بوپلان اوزرینه بنا اولونان تصنیفی‌ده عیناً قبول ایتمکده ـ هر کیم ایچون اولورسه اولسون ـ هیـچ بأس یوقدر . فقط مناقشات فلسفیه‌یه سبب اولان عقدهٔ معضله ومشکله اوراده دکل !..

شهادت وجدانه هپ ایناییورز ؛ چونکه ـ اولجه‌ده مکررا عرض ایتدیکم وجهله ـ هر هانکی بر بحثده ایراد ایده‌بیله‌جکمز بالجمله براهـین و دلائلك اك صاغلام نقطهٔ اسـتنادی انجق اودر . فقط باقالم شهادت وجدان هاملتنك ایلری سوردوکی ادعامی دیمکدر ؟.. وجدانك شهادتنی باشقه تورلو آکلامق ، اوندن بر آز باشقه معنا چیقارمق ممکن دکلمی‌در ؟..

ایشته بوراده پك چوق فیلسوفلرك شبهه‌سی وار ، واونك ایچون او فیلسوفلر بونقطه‌ده هاملتندن آیریلیورلر ؛ هم اویله ظن ایدییورلرکه وجدانك شهادتنه معنا ویرمکده بو مقتدر و چوق معلوماتلی متفکر یکانه ترجـمان صلاحیتدار دکلدر . هاملتنك نه بویوك برفیلسوف اولدوغنی پك ایی بیلدیکم حالده بن دخی کندیسنی تخطئه ایدنلردنم . امینم‌که اوکا شـدتله تعریض ایدن میل چوق حقلی‌در ؛ وپك اینجه تحـلیلاتیله ، داهیانه اسـتدلالاتیله حقلی اولدوغنی اثبات ایتمشـدر . هیـچ اولمازسه بنجه ثابتدر .

خاطرکزده اولسه کرکدرکه بوتون بو مناقشات ، بر دعوای اسامی‌یه منجر اولویور ، ونظریهٔ معرفت مسئله‌سنك حلی اودعوانك قطعیاً حل اولونماسنه وابسته قالیور ؛ اوده [عالمك وار اولدوغنه بزی اقناع ایدن ادراکك ـ صحیحاً ـ بر علم تحدسی اولدوغمی] ویاخود [اویله اولمادیغی] حقنده طرفین رقیبینك مشهور اولان دعوالریدر . اصل کوچلك‌ده بوراده‌در .

ینه وجدانك شهادتنی نظر دقته آله‌لم : مثـلا ، وجدانم بکا ـ فی الواقع ـ دییورکه ، شـو قارشی‌کی تپه‌ده کوردوکم بویوك فیستیق اغاجنی بر آنده ادراك ایدییورم . کوزومی آچار آچماز کورویورم ؛ هم یالکز کوردوکم ایله قالمیورم ؛

اونك بندن خیلی اوزاق بر یرده بولوندوغنی و مستقلاً موجود اولدوغنی‌ده ـ درحال وعینی زمانده ـ ادراك ، تعقل وجزم واذعان ایدییورم . وجدانمك شو آنده سویله‌دیكنه باقارسه‌م سویله‌دیكی بودر . بوده الك جاهل و فكرسز آدملره وارنجیه قدر همان هركسك ظن واعتقادیدر . (ره‌ید) و امثالی كبی فیلسوفلرك الك مهم مباحث فلسفیه‌ده الك صاغلام دلیل اولمق اوزره ایراد ایتدكلری برهان عامیانه‌ده بودركه اوكا (sens commun) و (bon sens) دیرلر .

لكن پسیقولوژی مسائلی ایله ـ شویله سطحیجه ـ الفت ایتمش اولانلر بیله قطعیاً بیلیرلر وتسلیم‌ایدرلركه، اوزاقدن بر آغاجی كورمك واونك‌اوزاقده برآغاج اولدوغنی وباشلی‌باشنه موجودبولوندوغنی درك‌واذعان‌ایتمك پك (معضلcomplexe) بر (عملیهٔ ذهنیه opèration mentale) سایه‌سنده ممكن اوله‌بیلیور . بونده بالخاصه كیفیت‌ادراكدن ماعدا (سابقهٔ تجربیه anticipation) ، (تداعی association) ، (قیاس خفی infèrence secrète) ، خلاصه ـ بوتون شمول معناسیله ـ (تعقل ratiocination) وار ؛ واصل ایشك مشكل جهتی بوكه، بوتون قوای ذهنیه‌مزك فعالیت مشتركه‌سیله ممكن اوله‌بیلن بو (عملیهٔ مهمه) همان كلیاً (غیر مشعور inconscient) اوله‌رق وقوعه كلیور ، واو قدر سریع اولویوركه بز اونی (آنی و بناءً علیه تحدسی) ظن ایدییورز . حتی وجدانمز دخی اویله اولدوغنه درحال شهادت ایدییور. حالبوكه‌تحقیقات پسیقولوژیه معامله‌نك اویله اولمادیغنی‌كوستریبور. بوده پك اعلا اثبات ایدییوركه وجدان ـ یالان سویله‌مه‌سه بیله ـ یا كیله‌بیلیرمش.

دقت ایدیكز ایكی مهم مسئله‌یی یكدیكریله برطوتوبده ذهنكزی قاریشدیر ـ مایكز !.. بوراده وجدانك معروضاتی ، هیچ موضوع بحث دكل :.. كرچه او خصوصده‌ده شبهه ایدیله‌بیلیرسه‌ده ، شیمدیلك اونی بر طرف ایدییورز . وجدانك ـ آنی اولان ـ معروضاتنه اینانیورز. مثلا : [قارشیكی‌تپه‌ده برفیستیق آغاجی كورویورم !.] دییور ؛ بوندن ـ شیمدیلك ـ هیچ شبهه ایتمیور، و ایتمك ایسته‌میورز. فقط كوردوكی شیئی تفسیرایتمكه قالقنجه وجدان (عقل Raison) نامنی آلیر؛ اوحیثیتله نه‌سویلرسه، بهمه‌حال برمحاكه واستدلال نتیجه‌سی‌در. ایشته بوندن برازشبهه ایتمكه حقمز واردر!. دییورز. [بن اوزاقده‌كی آغاجی كورویورم اما ، برآنده كورویورم ؛ وبرآنده جزم ایدییورم‌كه اوراده مستقلاً موجود

اویله بر ماده واردر !.] دیدیکی زمان، [طور باقالم !. تحقیق ایده‌لم؛ اویله‌می ؟. دکلمی ؟.] دیه تردد ایدییورز. آکلاشلیورکه معروضات‌وجدانیه‌یه قارشی دکل، او معروضاته معنا ویریشنه قارشی براز شبهه ایدییورز. جهت تعلقنه کوره بو شبهه‌مز بوسبوتون فرقلی بر وضعیت ذهنیه‌در.

بو وضعمزده برازحقلی‌یز؛ هم تحقیقات علمیه‌یه کیریشمه‌دن حقلی اولدوغمزی آکلایه‌بیلیورز؛ کورویورزکه معروضات وجدانیه‌یه تورلو تورلو معنا ویرمك ممکندر. ممکن اولماسه‌یدی بو قدر متنوع (نظریات معرفت) ترتیب ایدیله‌مز؛ بوقدر مختلف مذاهب فلسفه دخی ظهور ایده‌مزدی. مثلا هر فیلسوف عینی آغاجی کوردوکی حالده، کوردوکندن وکوروشندن باشقه معنالر چیقاره‌بیلیور. دیمك‌که بونلرك جمله‌سی‌ده معروضات وجدانیه‌یه قطعیاً ایناندیغی حالده، اوندن ماعداسنه تعلق ایدن شهادت وجدانیه‌دن شبهه ایدییور. بو، بزه حق ویریر.

فقط تدقیقات علمیه‌یه کیریشیرسه‌ك بوسبوتون ـ شبهه ایتمکده ـ حقلی بولوندوغمز تحقق ایدییور. درین وقاریشیق مسئله‌لری براقه‌لم (ادراك بسیط simple perception)ه عائد الك عادی بر مثال آله‌لم‌ده کوروکز !...

شو ـ ده‌مین موضوع بحثمز اولان ـ فیستیق آغاجنی ناصل کورویورز؟.. دیه پسیقولوژی علمنه صوردوغمز زمان، بو علم بزه آکلاتیور وتماميله قناعت ویرییورکه : [هر کوزومز او آغاجك خیالنی آیری آیری کورویور؛ و ایکی کوزك قوت وقابلیتی بر درجه‌ده اوله‌مادیغی ایچون بری اوآغاجك خیالنی دها یاقین، دیکری‌ده براز دها اوزاقجه بر موقعده کورویور. حتی بو کیفیتی پك عامیانه بر لسان ایله سویله‌دم. او آغاجك (خیال image) ی هر کوزومزك (شبکه rétine) سی اوزرنده آیری آیری ترسم ایدییور. حسابجه او آغاجك ـ هر بر کوزومزله ـ آیری آیری ایکی فوطوغرافیسی آلمش اولویورز. لکن بو رسم، عینی سطح مستوی اوزره مرتسم بولونمویور. یالکز برنقطه‌ده یکدیکریله تماس‌ایده‌بیلیور. صوکره ناصل ـ اولویور ؟. بیلمم !. چونکه بو سری هنوز علم دخی کشف ایده‌مه‌مشدر!. ـ اوایکی آغاج رسمنی، ذهنمز تسویه ویکدیکرینه ادغام ایدییور. یعنی برسویه‌یه کتیردکدن‌صوکره برلشدیره‌رك تك برآغاج رسمی‌اولمق‌اوزره عرض ایلیور. شیمدی سزلره صورارم : بو معلومات دماغیه‌دن قاچ کشی‌نك خبری واردر ؟.. دقت ایدیکز !.. [قاچ کشی‌نك معلوماتی واردر؟.] دیمیورم! پسیقو فیزیولوژی ایله الفتی اولان هرکس بونی بیلیر.

فقط دنیاده هیچ بر کیمسه یوقدرکه برآغاج کوردوکی زمان فعل رؤیتك بو صورتله واقع اولدوغندن ، او آنده بالذات خبردار اوله بیلسین !.. هرکس بر وغایت بسیط اوله‌رق او آغاجی کوردوکنه قانعدر. زیرا کوزینی قاپایوب آچینجه آنجق اویله اونه بیلدیکنی حس ایدر ؛ وجدانی دخی اونی تصدیق ایدر .

او حالده وجدانك هر تصدیق ایتدیکی احوالك حقیقتنه - بلا تحقیق - ایناناماْیوبده آزیجق شبهه ایتمك نه‌دن حقسز برحرکت اولسون ؟...

صوکره بو عادی وبسیط مثالده بیله نیجه نیجه مسئله‌لر کوره بیلیرزکه ، هر ایکی طرف دخی کندی لهنده بر دلیل اوله‌رق قوللانه‌بیلیر. مثلا : هربر شبکهٔ عینیه‌ده آیری آیری ترسم ایدن ایکی خیالك عینی‌سطح مستویده مرتسم اولمایوب یالکز برنقطه‌ده یکدیکرینه مماس بولونماسی علماً مثبت بر کیفیت ، بر حادثه‌در. شبهه کوتورمز ؛ بویله اولویور . فقط عالمك ومکانك حقیقتنی انکار ایدن (ایده‌آلیستلر) بو حادثه‌یی کندیلرینه یونته‌رق معنا چیقاریورلر : [حدذاتنده مکان ومسافه حسی ویرن وبالخاصه (بعدثالث troisième dimension) یعنی (عمق - profondeur) خیالی ویرن ، ایشته او ایکی شبکهٔ عینیه‌مز اوزرنده ترسم ایدن آغاج رسملرینك، نقطه‌سی نقطه‌سنه یکدیکرینه تطابق ایتمه‌مه‌سیدر !..] دییورلر: (ره‌آلیستلر) ده عینی کیفیتدن تماماً عکسنه برمعنا چیقاریورلر : [خارجده ذاتاً و مستقلاً برشی اولماسه‌یدی کوزلرمزك شبکه‌سی اوزرینه او شیئك خیالی ارتسام ایده‌بیلیرمی ایدی ؟ .. بر شی اولونجه بهمه‌حال بر مکانده اولمق لازمکلیر . واقعا هر ایکی کوزومزك قابلیتی بر درجه‌ده اولمادیغی کبی - فوطوغراف اوبژه‌قتیفی مقامنده خدمت ایدن - ایکی کوزه مالك بولوندوغمز ایچون دخی ، اولا ایکی خیال تلقی ایدییورزکه یکدیکرینه متطابق دکلدر فقط طبیعتمز بونك برغلط حس اولدوغنی ادراك واذعان ایتدیکی ایچون تصحیح وتسطیح ایدب دوزه‌لتیور ویر کوستریبور یا !..] دییورلر .

کورویورسکز !.. اعتراف ایدرمکه قولای قولای بوایشلك ایچندن چیقوب صییریلمق ممکن دکلدر .

بشنجی باب

(اسباب علم Moyens de connaissance)

مسئله‌سنك تكامل تاریخیسی

براخطار. تاریخ فلسفه‌یه مجمله برنظر رجعی . - براستطراد . — اسباب علم وحصول ادراك حقنده ، سقراطدن اولكی فیلسوفلرك فرضیاتی . — سوفسطائیه‌نك وبالخاصه پروتاغوراسك افكارمهمه‌سی ، بوفكر ایله انكشاف ایدن حقیقت . — افلاطونك فكری . — ارسطونك فكری . — ئه‌پیكورك فكری . — یاواش یاواش ئه‌پیسته‌ولوژی‌ده مذاهب مخصوصه‌نك ترسم‌ایدوب بلیرمه‌سی . — رواقیونك فكری ؛ بونی برمسلك اوله‌رق قبول ایده‌بیلیرز . — قرون وسطانك آكلایشی . — حكمای عربك مسلكی . — دور انتباه فاتحلرندن بالخاصه ده‌قارتك مسلكی . — (قارته‌زییه‌ن cartésiens) لردن مالبرانشك مسلكی ؛ بونلرك تصوفله مناسبت ومشابهتی . — سپینوزانك اعتقادی . — (لایب نیچ) ك مسلكی ومشهور (آهنك ازلی) فرضیه‌سی . — جون لوقك مسلكی وفلسفهٔ تدریبیه‌نك كركی كبی انكشافی وقوت قازانمه‌سی . — دور اخیرده مسئله‌نك آلدیغی شكل و وضعیت . — بارقله‌نك مسلكی و (افتكاریهٔ انفسیه) مذهبنك تاسسی . — (ده‌ویدهیوم) ك ظهوری ومسلكی . — بو ایكی بویوك فیلسوفك هیوم‌دن شدتله متأثر اولالری وبو تأثرك اقتضاسنه كوره تعیین مسلك ایتمه لرینك اسبابی . — هاملتن دوری وبو فیلسوفك تنقیداتی ، بالخاصه نظریهٔ معرفتله اشتغالی . — اونكله معاصر اولان بعض نامدار فیلسوفلرك افكاری . — تحدس و استحضار مسئله‌سی . — مشهور (ایكی فرقه غوغاسی) . — هاملتن علیهنده جون ستوئه‌ت میل . — بعین ، سپنسرك مسلكاری . — بو مهم دعوانك خلاصه‌سی . — عقدهٔ اختلافات نه‌در ؟.. پسیقولوژی نه سویله‌یور ؟.. بز ناصل دوشونوب ، نه دیه‌بیله‌جكز ؟..

افندیلر !

دردنجی بابده مناقشه ایتدیكم مسئله‌لرك (نظریهٔ معرفت) ایله جهت تعلقی لایقیله - كوروله‌بیلیوردی . فلسفه‌ده ظهوره كلن اختلافات مذهبیه‌نك‌ده ، نظریات معرفت اختلافاتندن نشأت ایتمكده بولوندوغنی سویله‌مشدم . نیچون هر مذهب فلسفی‌نك عمدهٔ اعتقادینی بر نظریهٔ معرفت تشكیل ایدییور ؟. بو جهت

مهمه‌یی آکلاتمشـدم. اویله اولونجه شبهه یوقدرکه (ماتریالیزم) ، (ایده‌الیزم) (ره‌آلیزم) و دهـا بویله بر چوق فلسفه مسلکلرینك آره‌سـنده‌کی فرقلر ویا مشابهتلر ویا ضدیتلر، او مسلکلرك اساس حکمتنی تمثیل ایدن (نظریات‌معرفت) آره‌سنده‌کی مباینتلرك ویاخود مشـابهتلرك آثار انعکاسی‌در. او نظریاتك صورت تولدینی وصفحات متعاقبهٔ تکاملنی کورونجه مذاهب فلسفیه آره‌سـنده‌کی روابط مقارنت ویاخود ضدیتك اسبابنی‌ده برابر کوروب هر برینك ماهیتنه کوره قیمتنی تقدیر ایده‌بیله‌جکسکزدر. فلسفیاتده (محك تنقید) اوله‌بیلمك ایچـون بویله بر قابلیت برنجی شرطدر . اوده بالخاصه بو نوع معلومات ایله ــ بر درجه‌یه قدر ــ تحقق ایده‌بیلیر. یعنی (نظریهٔ معرفت) بحثنه تعلق ایدن بالجمله معلوماتی ایدینمکله اوله‌بیلیر ، دیمك ایسترم .

لکن (نظریهٔ معرفت) بسـیط بر شی دکلدر. بالعکس بر چوق نظریات متفرقه‌نك (منسجم Coordonné) بر هیئت مجموعه‌سـیدر . اونلرك بر قسـمی پسیقوفیزیولوژی ، بر قسمی فیزیق وتشریح وحتی تاریخ فلسفه تدقیقاتنه استناد ایدر ؛ یعنی باشقه باشـقه علملردن قوت وصلاحیت آلیر ، اوندن ماعدا بوتون بو افکار وملاحظاتك منطقاً هم آهنك اولماسی ، یکدیکرینك حکمنی نفی وابطال ایتمه‌مه‌سی بر شرط مهمدر. بو شرط تحقق ایدرسه نظریهٔ مذکوره منسجم اولور وبویله هم آهنك اولوبده بربرینی طوتان ، تصـدیق و تأیید ایدن جملهٔ افکاره ایناته‌بیلیرز. اعتقادمزجه دوغرو بر فکر ، بوتون افکارمزله اویغون دوشـن بر دوشونجه‌در .

بر نظریهٔ معرفت ترتیب ایده‌بیلمك ایچون تألیفی لازم کلن نظریات خصوصیه پك مختلف ومتعدد اوله‌بیلیر. چونکه معرفت دیدیکمز قابلیتك بر چوق حادثات و مسـائله تعلقی واردر . مع‌مافیه (ئه‌پیسـته‌مولوژی) نقطهٔ نظرندن باقینجه بز اونلری بر قاچ مهم نظریه‌یه ارجاع ایده‌بیلیرز ؛ حتی ایتمکه مجبورز ؛ چونکه بزه علوم مختلفه‌نك ــ پك خصوصی حادثات عضـویه و روحیه‌یی تعریف‌ایدن ــ فرضیـات و نظریاتی لازم دکلدر ؛ و مادام‌که یالکز کیفیت معرفتی تحقیق ایتمك صددنده‌یز ، یعنی [بز بر شـیئی ناصل بیله‌بیلیورز ؛ اونك حقنده ناصـل اولوبده بر علم حاصل ایدییورز ؟!.] سوألنه جواب تدارك ایتمکله اکتفایه مجبور بولونیورز ، حقایق اشـیایه تعلق ایدن نظریاتك کافه‌سنی بر طرف ایده‌رك دها

حصوصی بر دائره‌ده برفرضیهٔ عمومیه قورمغه چالیشه‌جغز دیمکدر . او تقدیرده یالکز معلوماتمزك منشألرینی، وسائطنی ، وادراکك ناصل وقوعه‌کلدیکنی تعریف ایتمکه چالیشان نظریات خصوصیه‌یه اهمیت ویره‌جکز . فلسفه نظریاتی بر تکامل فکری نتیجه‌سی اولدوغی ایچون، تاریخ فلسفه‌نك شهادتنه‌ده ــ آره‌صیره ــ محتاج اوله‌جغز واوکا براز اعتبار ایده‌جکز ، دیمکدر .

(نظریهٔ معرفت)ك بسـیط بر (عقیـده doctrine) اولمادیغنی باالالتزام سویله‌مشدم . فی‌الحقیقه اویله‌در ؛ چونکه (بیلمك) کیفیتنده اولا (وسائط علم) شایان نظردر . مثلا : یا (حاسه sens) و یاخود عقل ایله تحصیل علم ایتدیکمز، دعوا اولوندوغنه کوره (احساسیه sensualisme) ویاخود (عقلیه rationalisme) فلسفه‌لرندن برینی التزام ایتمش اوله‌جغزکه بونلر باشلی باشنه برر مذهب فلسفیدر و (اصول méthode) مسئله‌سی ایله‌ده علاقه‌داردر : [بز ، حواسمز واسطه‌سیله هرشیئی بیلیورز !] دیه ادعا ایدرسه‌ك (راسیونالیزم) فلسفه‌ـنك هیچ برجهتی ایله اویوشامایز ؛ نته‌کیم اصولده دخی (تدریبیه empirisme) طرفدارلغنه غیرت ایده‌رز . بناءً علیه راسیونالیزمی شدتله رد وابطال ایتمکه چالشمالی‌یز . دیمك‌که بو مختلف نظریه‌لر آره‌سنده حقیقتاً مناسبت ویا منافرت وار؛ خلاصه برمنطق وارکه انســجام افکاری تأمین ایدییور . فلسفه بویله ترتیبلی ویکدیکریله تماماً هم آهنك بر طاقم افکار و اعتقاداتك هیئت مجموعه‌سیدر . ایشته (سیستم système) بوکا دیرز . بناءً علیه بویله بر سیستم بنا ایدرکن ، اونك مالزمهٔ انشائیه‌سی آره‌سنده‌کی مناسبت منطقیه‌یه هر خصوصدن زیاده رعایته مجبورز . بوهنره دخی (معماریٔ علم l'architectonique) دەنیلدیکنی اولکی‌بابلرده سویله‌مش وایضاحات ویرمشدم.

شـیمدی بونلر خاطرکز ده اولسون‌ده ، اولکی بابلرده ــ بالخاصه ایکنجی واوچونجی‌ده ــ تذکر وملاحظه ایتمش اولدوغمز برسورو مسئله‌لردن ناصل بر نظریهٔ معرفت بنا ایده‌بیله‌جکز ؟. اونی دوشونه‌لم . باقالم ، شیمدی‌یه قدر کلیشی کوزل بر طرزده اجرا ایتمش اولدوغمز تتبعاتدن تحصـیل ایده‌بیلدیکمز معلومات صحیحه نه‌در ؟. ونه‌قدردر ؟..

صیره ایله کیده‌لم : اولا [عالم خارجی ایله انأیتمزك مناسبتی le rapport du moi avec le monde extérieur] حقنده اك مشهور فیلسوفلرك بیان ایتـدکلری ملاحظاتی ــ خلاصةً اولسون ــ برکوره‌لم؛ صوکره بز، زمانمز پسیقولوژی‌سنك

ویردیکی صلاحیته طایانه‌رق برنظریه‌ترتیب ایتمکه‌چالیشالم. کندیمز برشی‌یاپامازسه‌ق، هیچ اولمازسه برندن برینی قبول ایدرز .

اونوتمایالیکزکه بوتون فلسفه ، بوتون علم او مناسبتدن طوغویور ؛ شونی‌ده اونوتمایالیکزکه بوکون بو مسئله‌لره متعلق مناقشاتده اك صلاحیتدار حکم (پسیقو-لوژی) در .

او حالده بو مسئله‌نك منشأنی و صورت تولدینی آکلامق ایچون ، تاریخ فلسفه‌یه بر (نظر رجعی regard retrospectif) عطف ایتمکه مجبورز .

یونان قدیمده یتیشن و فلسفه‌یی (اساطیر mythologie) و (دین religion) وتاریخ و (عنعنات traditions) ك تأثیر ونفوذندن قورتاروبده مستقلاً تأسیس ایدن ایلك فیلسوفلر ادراك مسئله‌سنده پك مشوش فکرلر بیان ایتمشلردی . او وقتلر علوم صحیحه هنوز تولد ، (تعضی وتشکل organiser) ایده‌مه‌مش اولدوغی ایچون بوتشوش افکار طبیعی وضروری ایدی .

(فعل ادراك l'acte de perception) ده (نفس مدرك) ایله (شیء مدرَك) ك تماس وتقابلی لازمدرکه (شعور conscience) حاصل اوله‌بیلسین . نته‌کیم بومهم شرطی‌ده بوندن اولکی بابده ایضاح ایتمشدم. اوحالده فعل ادراکده نفسك دخی مهم بررولی اولمق لازمکلیر. بز، برشیئه تماس ایدوبده اونك اوصاف وکیفیاتندن وياخود وجودندن خبردار اولدوغمززمان، بوحادثه‌ده انأیتمزك وضعیتی منحصراً (انفعالی passif) دکلدر؛ بالعکس (فعلی actif) در . بویله اولدوغندن خبرمز اولسون اولماسین! بونك حکمی یوقدر. فقط محققدرکه جملهٔ عصبیه‌مزك صورت فعالیتندن خبرمز اوله‌مادیغی ایچون حکمده خطا واقع اولویور .

ایلك فیلسوفلر بونی بیلمیورلر، وبناءً علیه فعل ادراکده کندی انأیتمزك نه بویوك ونه مهم بر رول اوینادیغنی‌ده تقدیر ایده‌میورلردی. اونك ایچون بو معاملهٔ متقابله‌ده نفس انسانیه‌یه بر پای چیقارمیورلردی .

بو جهت اوقدر مهمدرکه نه‌پیسته‌مولوژی‌ده دور اخیرك اك بیوك موفقیتی او خطایی تصحیح ایتمك اولمشدر ، دیه‌بیلیرم. بوتون ترقیات علمیه و تفحصات فلسفیه اثبات ایده‌کلمشدرکه فعل ادراکده نفس انسانیه‌نك برنجی درجه‌ده بر رولی واردر. حتی بالجمله (موجودات حساسه êtres sensibles) ایچون قابل تطبیق بر قانون عمومی صورتنده بو ادعایی تعمیم ایده‌رك بر دستور شکلنه قویان

فلسـفهٔ حاضره‌در . [کیفیت ادراك ، وسـائطه تابعدر یعنی اجهزهٔ حسـیه ایله متناسبدر.] دستوری بوکون آرتق بر (حقیقت متعارفه vérité axiomatique)در. بونی قبول ایتمه‌مك ممکن اولمادیغی ایچون زمانمزك فلسفه‌سی علی العموم (انفسیه subjectivisme) رنکنی آلمشدر .

[عالم حقنده حاصل ایتدیکمز علم ، آنجق بزم فعـالیت ذهنیه‌مزك اثریدر ؛ حقیقت خارجیه‌یه عیناً مطابق اولماسی لازم کلمز !.] دیه‌بیلیورسه‌ق آنجق ، او دستوره طایانه‌رق بویله بر ادعایی مدافعه ایده‌بیلیورز؛ وکورویورسکزکه ـ بویله دیمکله ـ حصول علمده کندی نفسمزه الك بویوك بر پای چیقارمش اولویورز ،

اعتقاد عوامدن زمانمزك نظریات فلسـفیه‌سنی بوسبوتون آییران سبب ینه بوطرز تفکر وبوسیاق نظردر . اسـکی فیلسوفلر ، حصول علمده عالم خارجی‌یه الك زیاده عطف اهمیت ایتدکلری ایچون اونلرك افکاری، اعتقاد عوامه دها زیاده یقین ایدی. پسیقولوژی و فلسفه ترقی ایتدکجه آره‌ده‌کی فاصله بوسبوتون آچیلدی؛ نهایت بوکون برمدهش اوچوروم اولدی .

الك بویوك فیلسوفلر، بواوچورومك اوزرینه برآصمه کوپروقورمق ایله مشغول اوله کلمشلر ، یعنی بداهت عالم ایله (انفسیت علم subjectivité de la connaissance) دعواسنی تألیف ایتمکه چالیشمشلردر . حالا الك کوچ مسـئله بودر وتماميله حل اوله‌مامشدر. فیلسوفلرك کنایه‌لی لسانده (روبیقونی کچمك passer le Rubicon) تعبیری ، ایشته بوکوچلکی ایما ایدر بر افادهٔ مجازیه‌در . [*]

(ثالەس Thales) دن (سقراط Socrates) دورینه کلنجیه قدر ظهور ایدن مشهور فیلسوفلر ، ادراك واسـباب علم بحثنده پك چوجوقجه بعضی فکرلر بیان ایتمکله قالمشلردی . ذاتاً ، کیفیت حس وشعور حقنده ذره قدر معلومات صحیحه‌یه مالك دکل ایدیلر. نه تجربه ممکن ایدی، نه‌ده ـ بوکونکی معناسیله ـ علم واردی.

---

[*] بوتعبیری ومتضمن اولدوغی (روبیقون) استعاره‌سنی اولا استعمال ایدن کیمدی؟. بیلمیورم، فقط زمانمز فیلسوفلری وبالخاصه (هاملتن) پك قوللانیر، برچای اسمیدر (روبیقون) اولکی فیلسوفلرك نظریه‌لری (حاسهٔ سلیمه bon sens) یه پك یاقین وبناءً علیه اعتقاد عوام ایله قابل تألیف اولدوغی ایچون آره‌ده‌کی اختلاف غایت اهمیتسز ایدی . بناءً علیه فلاسـفهٔ سالفهٔ روبیقونی برآدیمده آتلایوب کچه‌بیلیرلردی . بوکون او کوچوجك ایرماق مدهش بر نهر اولدی ، اوستنه کوپرو قورمق بیله ممکن دکل! ایشته تعبیرك کنایه‌لی معناسی بودر.

او وقتلر فكر تنقيد دخی اویانمامش اولدوغی ایچون هر فیلسوف ، هر هانكی بر مسئله حقنده ، كندی ظننجه بر شی سویلر و اوكا ـ بلاملاحظه ـ ایناناتلر دخی بولونوردی . ایناتمایانلر اولسه دخی قولای قولای او تورلو فرضیاتی رد وابطال ایده‌مزلردی .

او زمانلر ادراك ، یالكز (تماس) ایله تعریف اولونوردی ، و انجق عینی جنسدن اولان شیلرك یكدیكریله تماسه كلمه‌سی سایه‌سنده شعور حاصل اولویور ، ظن ایدیلیردی . حتی بو ظن بر (متعارفه axione) قوتیله اذهان متفكرینه حكمفرما اولمقده ایدی. [نیچون اویله اولسون؟.. نه‌دن شعور حاصل اوله‌بیلمك ایچون عینی جنسدن ایكی شیئك تماس ایتمه‌سی لازمكلسین ؟. ومثلا : انسان اغاچله تماس ایدنجه اونك وجودندن خبردار اولویورسه ، وبوده هر ایكیسنك جسمیت اعتباریله عینی جنسدن اولملری اقتضاسی ایسه نیچون یالكز بزء آغاجك وجودندن ـ بالتماس par contact ـ خبردار اولویورزده اغاچ بزم وارلغمزه دائر برفكر حاصل ایده‌میور ؟!] الی آخره !.. دیه بر دوشونن ، بر شبهه ایدن اولمامشدی . حالبوكه فرضا بو آغاج مثالنی اورطه آتوبده اویله برسؤال صوران اولسه‌یدی، حصول شعورده نفس انسانیه‌نك نه‌بویوك رولی اولماسی لازمكله‌جكی ـ هیچ اولمازسه ـ درحال سه‌زیله‌بیلیردی .

اكلاشیلان شوكه بعضی شیلری ـ وقتندن اول ـ دوشونه‌بیلمك ، ظن اولوندوغی‌قدر قولای دكلدر. (حقایق متعارفه) اولمق اوزره تلقی ایدیلن بعضی یاكلش فكرلر دخی ـ احتمالكه ـ ذهنك سربستیٔ فعالیتنه مانع اولان اسباب قویه‌دن بری‌در . [*]

فكر تنقید ، انجق سقراط زماننده ظهور ایدن سوفسطائیه فرقه‌سنك همتی ایله اویاندی حتی ، اونلرك الك بویوك فیلسوفی اولان (پروتاغوراس) ، وضع ایتدیكی دستور مشهور ایله ، هم معلوماتمزك (انفسی subjectif) اولدوغنی، همده

---

[*] تاریخك بو تورلو خطیئات حقنده‌كی شهادتی بویوك بر درس عبرتی متضمن‌در . حقیقتی النده طوتمق ادعاسنده اصرار ایدن (دوغماتیزم dogmatisme) اربابنه ، یعنی یقینیونه قارشی شبهه ایدن فیلسوفلره حق ویریر. بوكون‌ده حقایق متعارفه مقوله‌سندن عد ایتدیكمز بر چوق دستورلر واردركه اونلری رد واثباته مقتدر اوله‌میورز . فقط اونلر خارجنده دخی دوشونه‌میورز . كیم بیلیر ؟.. بلكه اونلرك بر چوغی‌ده ـ هنوز فسادینی كشف ایده‌مدیكمز ـ بربویوك خطادر !..

(اضافی relatif) اولدوغنی بیان و تعلیم ایتدکدن ماعدا ، حصول علمده انانیت بشریه‌نك الك مهم رولی اویناديغنی‌ده کوسترمش اولدی . نته‌کیم بو مهم انقلاب افکاری - بوندن اولکی بابده - نقل وشرح ایتمشدم .

شیمدی دنیاده نام براقان الك مشهور فیلسوفلرك بوعظیم مسئله حقنده بیان ایتمش اولدقلری افکاری- فلسفه تاریخلرندن تلخیص صورتیله - سزلره عرض، والك مهم نقطه‌لرینی تنویر وابراز ایده‌جکم .

کیفیت ادراك حقنده ترتیب اولونان فرضیات فلسفیه‌نك الك اسکیسی ، (آلقمه‌ئون Alcméon de Crotone) نام فیلسوفك تعریفیدر . [**]

بوحکیم ، ادعا ایدییوردی‌که انسانك (دماغ cerveau) ی (روح âme) ك مقریدر. ادراکایدن اصل روحدر. مدرکات، عالم خارجیدن کلیر و (احساسات sensations)صورتنده (حواس sens) مزدن کچه‌رك دماغه واصل‌اولور وانجق اوزمان شعورحاصل‌اولور. بناءً علیه خواص‌بشریه خارجدن وارد اولان‌احساساتی روحه نقل ایچون یارادلمش برطاقم (جدوللر canaux) مشابه‌سنده‌در. مثلا تنفس ایدرکن (قوقو odeur) دیدیکمز احساسات بورنمزك ده‌لیکارندن دماغمزه قدر چیقیور وروحمز اونی حس ایده‌رك اویله بر شیئك وجودندن خبردار اولویور . کذلك قولاغمز دخی اویوق وایچی بوش بر بورو کبیدر . متحرك اولان هوا اوکا چاربنجه صدا حاصل ایدییور ؛ قولاغك ده‌لیکندن اوصدا دماغمزه قدر کیده‌رك روحمزی خبردارایدییور . فعل رؤیت ، پارلاق وشفاف‌اولان اجسامك کوزمزه انعکاسندن ایلری کلیور . کوزمزك ایچنده‌کی مایع اوانعکاساتی دماغه نقل ایدییور . الی آخره !.

بوفرضیهٔ ابتدائیه‌ده شایان دقت اولان برایکی‌نقطه وار: اولا (آلقمه‌ئون)، احساساتی (آفاقی بر شی objectif) ظن ایدییور . حواسمزی دخی دماغمزه پیوسته اولان برطاقم بورولر کبی تلقی ایدییور، واحساسات مذکوره‌نك صورت

[**] بوآدم ، یونان قدیم مستملکاتندن اولان سیجیلیا اطه‌سنده (قروتون) شهرنده طوغمشدی . کندیسی مشهور (فیثاغور Phythagore) ك معاصری ، حتی شاکردلرندن بریدر، ظن اولونویور . طبیب ایمش، واوزمان طبیبلری کبی فیلسوف ایمش. (مقولات catégories) حقنده الك اول بر جدول یاپان ینه بوحکیم اولمشدر. افکارینی ارسطو نقل وتنقید ایتمشدر . قاموس فلسفه‌ده antinomies کلمه‌سنه باقیکز .

انتقالی تعریفه چالیشیور . شوراسیده شایان دقتدرکه دماغه انتقال ایدن شی ، اشیای خارجیه‌نك انجق بعضی کیفیاتی‌در . کندیلری ویاخود صورتلری دکلدر. بوکون بیله بوفکرده اولان آدملر چوقدر .

(قلازومن‌لی آناقساغور Anaxagore de Clazomène)، ـبالعکسـ متجانس اولان شیلرك بربرینه تأثیری اوله‌مایه‌جغنه قائلدر . اعتقادنجه ادراك بر (تغیر changement) دن حاصل اولور . عینی جنسدن اولان شیلرك یکدیکریله تماسی اونلرده تغیراتی موجب اوله‌ماز؛ مثلا : ایچنده بولوندوغمز محیطك درجهٔ حرارتی وجودمزککی ایله متساوی ایسه هیچ صیجاقلق حس ایتمه‌یز . کوزمزك اشیایی وضیایی کوره‌بیلمه‌سی‌ده بالذات مظلم اولدوغندندر . یعنی ماهیتاً بربرینه ضد اولدقلری ایچوندر .

بزه‌قبریق دوکوك برحالده انتقال ایدن شو فکرلرده برنقطه شایان دقت‌در ؛ اوده: [حصول ادراك‌ایچون تغیرك برشرط‌اساسی‌اولماسی]در. زمانمز پسیقولوغلری حالا بوفکرده‌در .

(آمپه‌دوقل Empédocle) ، بوتون اجسامده بر چوق (مسامات pores) اولدوغنی و اجسامدن بر طاقم (سیالات effluves) صدور ایتمکده بولوندوغنی ادعا ایدردی . [غایت لطیف و انیری اولدوغی ایچون کوزله کوروله‌مه‌ین او سیالات ، پك کوچوجوك اولان مسامات اجسامدن طیشاری چیقه‌رق انتشار ایدر و انسان دخی ـ بر جسم اولمق حیثیتیله ـ مساماته مالك اولدوغندن ، سیالات منتشره‌یی تلقی‌ایدر وبوصورتله ادراك حاصل‌اولور.] دیرایدی. اوزاقدن کورولن بر شیئك ادراك اولونماسی آنجق بو وجهله تعریف ایده‌بیلیوردی . مثلا : اوزاقده برآغاج کورویورم و اونك مستقلاً موجود بر آغاج اولدوغنی ادراك ایدییورم ؛ کیفیت ادراك شو صورتله وقوعبولویور: آغاج دیدیکمز جسمده بر چوق کوچوجوك دەلیکلر وار ؛ بنم وجودمده دخی طبقی اویله کوچوجوك مسامات وار. آغاجدن انتشار ایدن سیالات او اینجه دلیکلردن چیقوب بنم وجودمك مساماتندن کیرییور . ایمتە بوسایه‌ده بن اوآغاجك وجودندن خبردار اولویورم. یعنی آغاجك سیالاتی بنم سیالاتمله قاریشدیغی ایچون ادراك حاصل اولویور. او حالده انجق عینی جنسدن اولان شیلر یکدیکرینی ادراك ایده‌بیلیرلر .

(آمپه‌دوقل) عناصر اربعه فرضیهٔ باطله‌سنك‌ده موجدی اولدوغی ایچون ،

[صو ، صویی طانیه‌بیلیر ؛ طوپراق طوپراغی ، هوا هوایی ، آتش آتشی بیله‌بیلیر !] دیه‌رك بو دعواسنی تأیید ایتمك ایستیور . فقط مادامکه سیالات ، جسملردن آیریلوب دیکر جسملرله برله‌شیور ، (افتراق و اختلاط séparation et mélange) حادثه‌سنی کیفیت ادراك ایچون بر شرط اساسی اوله‌رق قبول ایدییور . شو تقدیره کوره بو حکیمك فکرنجه اشیا ایله – طوغریدن طوغری‌یه – بز تماس ایتمش اولویورز ؛ اشیادن آیریلان اجزای لطیفه ایله بزم وجودمزدن آیریلان (عناصر متشابهه éléments semblables) یکدیکریله تماسه کله‌رك بزده حصول ادراکه سبب اولویور . هم بعضاً اشیادن بزه سیالات وارد اولدوغی کبی ، بعضاً ده بزم وجودمزدن سیالات چیقوب اشیایه ملاقی اولویور و اونلرك مساماتندن نفوذ ایده‌رك ، ناصل شی اولدقلرینی آکلیور . مثلا فعل رؤیتده ادراك بویله‌در : کوزومك مساماتندن سیاله‌لر (صدور émaner) ایدوب قارشیمده طوران آغاجك مساماتنه نفوذ ایتدکدن صوکره بن ، اونك بر آغاج اولدوغنی آکلیورم . [*] حواس آره‌سنده‌کی فرقی و احساساتك تنوعاتنی ، (آمپه‌دوقل) ، مسامات اجسامك اختلافاتیله تعریف ایدییوردی : [حواسمزدن هر بری کندی مساماتیله (symétrique متناسب) اولان سیالاتی تلقی ایده‌بیلیر . چونکه آنجق او سیالات ، او حاسه‌نك دلیکلرندن نفوذ ایده‌بیلیر .] دییوردی . بناءً علیه آغزیمزدن و بورنمزدن کیره‌بیلن سیاله‌لر ، بزده (قوقو odeur) حسنی ویرییور . هوای متحرك دخی – طبقی بر بورویه کیرر کبی ! – قولاغمزه نفوذ ایدییور ، و اوراده صدا حصوله کتیرییور . کوزمز ایسه بر (فنار lanterne) در . یعنی خارجده کوره‌بیلدیکی پارلاق شیلر دخی – نوعما – اویله اولدوغی ایچون متجانس شیلردر ، اونلردن صدور ایدن سیاله‌لرله دخی متشابهدر ؛ او سببله یکدیکریله اختلاط ایدنجه حس و ادراك حاصل اولور . الی آخره !.

[*] بو (نظریهٔ رؤیت thé. de la vision) بوتون قرون وسطاده مقبول اولمشدی . حکمای عرب عندنده ده اك زیاده معتبر اولان بو فکر ایدی . عربلر ، بو حکیم یونانی‌یی طانیورلردی . اسمی کتب شرقیه‌ده (امبادقلس) دیه مسطور ومشهوردر . عناصر اربعه‌یی ده اوندن آلمشلردی . امریقالی (ج . و . دره‌ی بر John Will. Draper) ك ادعاسنه کوره آمپه‌دوقلك خطاسنی تصحیح ایله ایلك اوکجه طوغرو بر (نظریهٔ رؤیت) ترتیب ایدن ذات ، (Alhazen) اولمشدر . بو آدم اك مشهور ریاضیون عربدن (الحازن بن هیثم) در . اصل اسمی و کنیه‌سی (ابوعلی محمد بن الحسین) در ؛ حازن ، لقبی‌در . هجرتك درتیوز اوتوز سنه‌سنده قاهرهٔ مصرده وفات ایتدیکنی (ابن ابی اصیبعه) نقل ایدییور .

(آتومیزم atomisme) یعنی جزء فرد مذهبی‌نك واضعلری اولان (لوسیپ Leucippe) و (دەموقریت Démocrite) ك ترتیب ایتمش اولدقلری (نظریهٔ ادراك théorie de la perception) بوکون دخی اساساً مقبول و معتبردر. (کوملجنه مدرسه‌سی Ecole d'abdère) نی تأسیس ایدن بوآدملر ادعا ایدییورلردی که : [بوتون احساسات وتصوراتمز (حادثات جسمانیه phénomènes corporels) یه ارجاع ایدیله‌بیلیر.] بوکونکی ماتریالیستلرك ادعاسی حالا بودر. بالخاصه دەموقریت او فکرده ایدی که : [احساسات sensations تأثیرات خارجیه‌نك بزده حصوله کتیردیکی تغیراتدن عبارتدر ! .] کوره‌جکز که دەموقریتك فلسفه‌سندن متنفر اولان بعض متفکرین ایله برابر زمانمزك بوتون معروف پسیقولوغلری ، بو فکری قبول ایتمشلردر. [*] اجسامك یکدیکرینه وبالخاصه بزه تأثیرنی ، دەموقریت ، نهایت بر (صدمه choc) یه ارجاع ایدییور. معمافیه ینه آمپه‌دوقلك فرضیاتندن متأثر اولدوغنده هیچ شبهه یوقدر. اولا متجانس و متشابه اولان اجسامك آنجق یکدیکرینه اجرای تأثیر ایده‌بیله‌جکنی بو حکیم دخی برحقیقت اولمق اوزره قبول ایدییور؛ اوندن (صدور فرضیه‌سی l'hypothèse de l'émanation)نی تعدیل ایده‌رك بمسه‌یور ؛ (اوزاقدن تأثیر action à distance) ی باشقه تورلو تعریف ایده‌میور. بزجه (محسوس اولان شیلر objets sensibles) دن برطاقم رقیق و اثیری آتوملر صدور ایدییور ؛ فقط تماماً او شیئك شکلنی و هیئتنی محافظه ایدرك کوزمزده منعکس ومرتسم اولویور. اوزمان بز اوشیئی کوروب وجودینی وشکلنی ادراك ایتمش اولویورز. دەموقریت اشیادن صدور ایدن بوشکل خیالی‌یه: (ایذولون ــ idole) تعبیرنی تخصیص ایدییور که آتوم نظریه‌سی ایله برابر بوفرضیه دخی عرفان اسلامه انتقال ایتمشدر. حکمای عربك (شبح) دیدیکی بودر. جمعی (اشباح) کلیر . لغت معناسیله: (برشیئك کولکه‌سی وصورتی) دیمکدر. کذلك دەموقریت، کیفیت صدایی‌ده عینی آتوم نظریه‌سیله تعریف ایدییور : اعتقادنجه صدا ، بر جریان بر (آقینتی ــ ره‌وما) در ؛ اشیادن صدور ایدوب هوانك

[*] شبهه‌سز (عیناً قبول ایتمشلردر.) دیمك ایسته‌دیکمه ذاهب اولمازسکز. معاصرمز فیلسوفلری ایله دەموقریت آره‌سنده فکر ونظر اعتباریله بویوك فرقلر واردر. فقط معاصرین دخی کندی اعتقادلرینی بوجمله ایله افاده ایدییورلر دیمك ایستیورم. نته‌کیم براز صوکره کوره‌جکز .

آتوملرینی اهتزازه کتیریر واوسایه‌ده حاسهٔ سمعیه‌مز واسطه‌سیله جسممزه داخل اوله‌رق روحمزك ذراتی ایله تماسه کلیر کلمز صدا حاصل اولور. یعنی ادراك تحقق ایدر. واقعا اشیادن صدور ایدن (اشباح)، وجودمزك هرطرفندن داخل اولور؛ فقط یالکز کوزمزله کوروب قولاغمزله ایشیتدیکمزه سبب شودرکه حواس مذکوره، اوخیالاتی دها چوق مقدارده ودها زیاده قولایلقله تلقی ایده‌بیله‌جك برصورتده یارادلمش وبو خدمته الویریشلی اوله‌جق وجهله ترتیب اولونمشدر.

شو غریب (اشباح فرضیه‌سی l'hypotèse des idoles) عادتا (غالوانوپلاستی galvanoplastie) یی آکدیرییور. اشیای مرئیه‌دن، نامعدودداثیری آتوملرقالقوب — او اشیانك اشکالنی تماماً وعیناً عرض ایدن کولکه‌لری کیبی — بزم بدنمزك هر طرفندن وبالخاصه اجهزهٔ حسیه‌مزدن ایچمزه کیرییور؛ هم شکلی قطعاً بوزولمایه‌رق کیرییور!.. غالبا روحمز انجق او (شکل ظلی) ایله تماسه کلدیکی ایچون اونی ادراك ایده‌بیلیور. واحتمالکه بو (شبح) خارجده مستقلاً موجود بولونان (شئی معین l'objet déterminé) ك، ذهنمزده مرتسم اولان (شکل استحضاری forme représentative) سیدر. نوعما فوطوغرافی‌سیدر.

دەموقریتك بوفکرلری بزه قیریق دوکوك انتقال ایتمش وقطره قطره ترشح ایله‌مش اولدوغی ایچون ناصل دوشوندوکنی پك لایقیله اکلایه‌میورز. فقط بوقاریده تفسیرایتدیکم وجهله‌دوشونویور ودوشوندوکندن اومعنایی مراد ایدییور ایدی ایسه، شبهه یوقدرکه دەموقریت (استحضاریون représentationnistes) دن صایلمق ایجاب ایدر. حتی اونلرك پیری وبرنجیسی عد اولونمالیدر. چونکه اشیایی، بالذات دکل، ذهنده مستحضر بولونان اشباحی واسطه‌سیله بیلیور ایمش دیمك چیقار.

بومسئله‌نك نه‌قدر مهم اولدوغنی آکلایه‌بیله‌جك درجه‌ده بوبحث ایله الفتکز واردر؛ فقط اهمیتنی — دورحاضر فیلسوفلرندن بحث آچدیغمز زمان — لایقیله وتمامیله تقدیر ایده‌جکسکزدر.

احساساتمز — حد ذاتنده — عالم خارجی‌نك بزده ایقاع ایتدیکی (تأثیرات impressions) در؛ او تأثیرات خارجیه‌نك بدنمز واسطه‌سیله روحمزه قدر دوامی وانتقالیدر. (کیفیات محسوسه propriétés sensibles) آره‌سنده‌کی فرق، خارجدن وجودمزه ووجودمزدن روحمزه انتقال ایدن (حرکات mouvements) آره‌سنده

حس ایتدیکمز (باشقه‌لق) دن عبارتدر ٠ حواسمز عینی سعه ومرتبه‌ده دکلدر. (لامسه le tact) ، وجودك هر طرفندن منتشر بولوندوغی ایچون (احساسات عمومیه ـ sensations générales) ویریر . بونلره فلاطون (تأثرات عمومیه) نامنی ویریور . صیجاقلق، صوغوقلق ، آغیرلق، خفیفلك کبی !. فلاطونك بو مسئله‌ده غایت مهم برفکری وارکه شایان دقتدر : بوحکیم قطعیاً ادعا ایدییورکه، بزده حاصل اولان احساسات ، (عناصر جسمانیه éléments corporels) مزه طیشاریدن انتقال ایدن برطاقم حرکاتدن باشقه برشیلر دکلدر . نته‌کیم بوکونکی علما دخی عینی ادعاده بولونیورلر . یالکز افلاطون ، حرکات مذکوره‌نك [یعنی بوکونکی تعبیره کوره اهتزازات vibrations لك !.] طرز انتقالی وصورت تأثیرینی غریب بر وجهله تعریف ایتمکه چالیشیورکه زماننده معتبر اولان معلوماته مستند برفرضیه تشکیل ایدر، وبونده افلاطون معذوردر . مثلا (حس حرارت sensation de chaleur) ، بو فیلسوفه کوره (اجزای ناریه) نك بدنمزه داخل اولماسی وبزم عناصر جسمانیه‌مزده (انحلال ـ décomposition) حصوله کتیرمه‌سندن ایلری کلیور؛ زیرا آتشك اجزای فردیه‌سی، غایت کوچوك ونافذ وصوك درجه‌ده (جوال mobile) اولدوغی ایچون وجودمزه پك‌قولای کیرییور واونك عناصر مادیه‌سنی تحلیل ایدییور . بر حاسهٔ عمومیه اولان (لامسه) دن صوکره (ذائقه le goût) ایله (شـامه l'odorat) کلیرکه بونلر (حواس متوسطه sens intermédiaires)در؛ بونلر واسطه‌سیله (حواس‌عالیه sens supérieurs) یه ارتقا ایده‌رز . اونلر دخی (سامعه l'ouïe) ایله (باصره la vue) در . صداء هوانك اهتزازندن حاصـل اولور ؛ او اهتزازاتی قولاغمز دامارلرمز واسـطه‌سیله دماغه واورادن‌ده روحه ایصال ایدر . بناءً علیه بوراده واسـطهٔ انتقال هوادر . فعل رؤیت ، بوندن فرقلی‌در : اشیای خارجیه‌دن (صـدور émanation) ایدن ضیا ایله بالخاصه کوزمزدن انتشـار ایدن نورك یکدیکریله تقابلی و تماسی سایه‌سـنده (کورمك) ممکن اولویور. شو تقدیرجه فعل رؤیتده باشلیجه واسطه هوا دکل ضیادر ویالکز کوزمزدن خارجه چیقان نور ایله برشی کورمك احتمالی یوقدر . بونور بزدن صادراولوب فضاده یورومه‌لی، اشیانك نشرایتدیکی ضیاایله‌قاووشوب تماس ایتمه‌لی‌در . کیجه وقتی بر شی کوره‌مه‌دیکمزه سـبب اشیادن ضیا انتشـار ایتمه‌مسی‌در ؛ یوقسـه بزم کوزمز ینه نور اصدار ایدییور ؛ فقط ضیای متقابل بوله‌مادیغی ایچون برشی کوره‌میورز .

افلاطونك بالطبع پك چوجوقجه اولان شو معلومات و ملاحظاتندن اكلاشيليوركه ، كندى اعتقادنجه ، بزم كوزمزدن بر نور چيقوب ، فضاده اشيانك نشر ايتديكى ضيايى قارشيليور؛ اونى بولونجه تماس ايدييور وآلوب دماغمزه برابر كتيرييور . دماغمزك دامارلرى واسطه‌سيله‌ده روحمزه واصل اولويور ؛ او وقت روحمز ضيايى واشيايى ادراك ايتمش اولويور .

بوكهنه و دكرسز فرضياتك بزه بوكون قطعاً لزومى يوقدر ؛ لكن بونلرى مختصراً كوزدن كچيرمك ايسته‌ديكمزه سبب ، ئه‌پيسته‌مولوژى‌نك اصل واساسنى تشكيل ايدن (انفسيت ادراكات subjectivité des perceptions) عقيده‌سنك ناصل طوغمش وكيت كيده نه شكللره كيرمش اولدوغنى تحقيق ايتمك مجبوريتى‌در. هرهانكى برفيلسوفك مذهب ومسلكى ، كندى ترتيب ايده‌بيلديكى نظريهٔ معرفته تابع بولوندوغى كبى ، او نظريهٔ معرفت دخى (ادراك perception) مسئله‌سنه دائر بيان ايده‌جكى فرضياتدن شدتله متأثر اولور. بوكون ينه بويله‌در . اونك ايچون بونلرى بيلمك مجبوريتنده‌يز .

شيمدى افلاطونك ـ پك مختصراً عرض ايتديكم ـ شو فكرلرندن آكلاشيليوركه : بوحكيم ، اولا مكانك استقلال وجودينه ايناتيور. صوكره كرك بزم كوزمزدن صدور ايدن نورك ، كركسه اشيادن انتشار ايدن ضيانك‌ده (شيئيت objectivité) نه يعنى ، اونك‌ده مستقلاً موجود اولدوغنه اينانيور. دماغى روحك بر كرسى‌سى ، بر (طوراق يرى) اولمق اوزره تلقى ايدييور . اجهزهٔ حسيه‌مزى ايله دامارلرمزى‌ده بورولردن وقانالردن (متشكل) بر طاقم وسائط نقليه‌دن عبارت كورويور . مع‌مافيه اشياى خارجيه دائما (كون وفساد) يعنى تغير اوزره بولوندوغى ايچون اونلرك حقيقتنه وبناءً عليه مدركات حسيه‌نك موجودات صحيحه‌يه تعلق ايتديكنه اينانميور. كوردوكمز البت خيالاتدر. اونلرك (عالم عقلى le monde intelligible)ده مكمل اوله‌رق ايلك نمونه‌لرى واردر. افلاطونك (نمونهٔ نخستين archétype=prototype) ديديكى مكمل موده‌للر ايشته بونلردر. بزم شرق حكماسى بونلرى (مثل فلاطونيه) و (ماهيات) ديه ترجمه و قبول ايتمشلردر. اونلر مجرد بر طاقم اشكال هندسيه‌دن عبارتدر. بزم اشياى حقيقيه ديديكمز و اويله ظن ايتديكمز موجودات خارجيه ، ايشته او ماهيات مستقله‌نك او (اعيان ثابته) نك قابا صابا (قوپيه ـ نسخه ـ copie) لريدر. فلسفه ، اصل

ماهیات اشیایه انفاذ نظر ایتمکدر. چونکه حقایق اشیا اونلردر. کوروب طوتدوغمز شیلر دکل !. بوکا موفق اولمق ایچون کوروب طوتدوغمز شیلره یعنی بالجمله محسوساته ایناتماملی ؛ بناءً علیه (کثرتده وحدت l'unité dans la pluralité) آراملی وبوتون برصنفده داخل اشیانك ماهیت عمومیه ومشترکه‌سنی ـ بالتجرید ـ کشف ایتمه‌لیدر. مثلا حواسمزله بر چوق آغاجلر ادراك ایده‌رز. الما آغاجی ، جویز آغاجی ، سروی آغاجی الی آخره !.. صوکره بویوك الما آغاجی، کوچوك الما آغاجی ؛ اوراده‌کی الما آغاجی بوراده‌کی الما آغاجی ؛ قوروموش الما آغاجی ، یاشارمش وکوکرمش الما آغاجی ؛ الی آخره !.. بونلرکه بر سورو افراد مکثره‌در ـ محض خیال و جلوهٔ فسوندر. بونلرك جمله‌سنك اصلی و مکمل نمونه‌سی (ماهیت شجر l'idée d'arbre) در. نه قدر اشجار محسوسه وارسه ، هپسنی فکرمز ایچون (مدارج اعتلا) عد ایده‌رك علی العموم و علی الاطلاق (آغاج فکری) نه‌قدر چیقه‌بیلملی‌یزکه بوتون اشجار ممکنه‌نك حقیقتی ایشته اودر. بوده تجربه ایله اوله‌ماز ؛ چونکه بر مهم (عملیهٔ ذهنیه opération intellectuelle) در . آنجق عالم محسوساتدن (تنزیه نفس) ایده‌رك دوشونمك وکثرتدن وحدته؛ مادیاتدن معنایه ؛ خصوصیاتدن مبدأ عمومی‌یه ، درجه درجه یوکسلمکله اولور . افلاطون لساننده (دیباله‌قتیق dialectique) یعنی (علم کلام) [*] بودر. بو علم مابعدالطبیعیاتك (اصول méthode) نی تشکیل ایدر .

درسمز فلسفه تاریخی اولسه‌یدی و اونی‌ده بن سزلره ایسته‌دیکم کبی اطرافیله ایضاح ایدوب آکلاته‌بیلمش اولسه‌یدم ، افلاطونك شو فکرلرنده بوتون قرون وسطی فلسفه‌سنك منابعندن پك مهم برینی کوروردیکز ؛ آکلاردیکزکه التی یوز سنه مدتله بیهوده مناقشاته سبب اولان (ره‌آلیزم Réalisme) دعواسی افلاطونك ماهیاتی موضوع بحث ایتمکدن طوغمشدر ؛ وبزم شرق فلسفه‌سنده‌ده

[*] (علم کلام) ، بزم حکمای شرقك وضع ایتمش اولدوغی بر تعبیر مشهوردرکه بوکون (الهیات théologie) معناسنده تلقی ایدیلیور . اصل (dialectique) مقابلیدر. فقط الهیاتده‌ده اصول آنجق (دیباله‌قتیق) اوله‌بیله‌جکی ایچون ، اصولك اسمی علم مذکوره علم اولمش اولویور دیمکدر. فی الحقیقه الله تجربه ایله بولونه‌ماز. اثردن مؤثره انتقال ایدیله‌رك وجوب ذاتیسی ، بر (علت اولی cause première) و (مبدأ اشیا le principe des choses) اولمق صورتیله تصدیق اولونور. بوده آنجق محاکمات متسلسله یعنی (دیباله‌قتیق) ایله اوله‌بیلیر . قاموس فلسفه‌ده بو تعبیره باقیکز .

عیناً انتقال ایدەرك (هویت شخصیه) ایله (صورت جنسیه ونوعیه) شکلنده عصرلرجه مباحثه‌سی سورمشدر .

افلاطونك شو مذهب مشهوری ، حد ذاتنده (idée) لری ، یعنی (les réalités des choses حقایق اشیا) (prototypes) عد ایتدیکی ماهیات مجردەیی ، اولمق اوزره طانیدیغی ایچون (ایدەآلیزم idéalisme افتکاریه) نامنی آلمقله برابر ، او ماهیاتی فضاده ، یاخود بر عالم اعلاده مستقلاً موجود و (غیر مخلوق non créées) اولەرق قبول ایتدیککندن طولاییده (رەآلیزم Réalisme حقیقیه) توصیفنه شایان کورولمشدی .

بوکا قارشی ارسطونك فکرلری پك مهم وضد بر جریان آچمش وبوده عیناً قرون وسطایه انتقال ایدەرك ـ بیتمز توکنمز ـ مناقشەلره سببیت ویرمشدر .

ارسطو حس واسطەسیله حاصل اولان ادرا كه (ئەستی‌سیس) دییورکه لغت معناسیله (طویغو) بودر ، وبو (حیات حیوانیه la vie animale) نك شانندندر ؛ صفت کاشفەسیدر . لکن بو (قابلیت تحسس) ، حد ذاتنده (بالقوه) موجوددر ، و او اعتبار ایله (کیفیات متضاده propriétés contraires) یی تلقی ایدەبیلمك اقتدارندن عبارت قالیر . مثلا (لامسه) مز هم صیجاغی همده صوغوغی ، هم (خشین rugueux یعنی پورتوکلی) لکی ، همده (املس poli) یعنی دوز کون وقایپاق) لغی حس ایتمکه مقتدردر . کوزومز هم بیاضی ، همده سیاهی کورەبیلیر . ذائقەمز هم آجی یی هم طاتلی یی حس ایدەبیلیر . الی آخره !.. فقط حواسمزدن بری عالم خارجی ایله مناسبتده بولونمادقجه ، هیچ بر نوع ادراك ممکن اولەمایەجغندن (طویغو) ، آنجق کندیسنده بالقوه موجود بر قابلیتدن عبارت قالیر . اونك ایچون ارسطو بوکا (ذیتامیس) تعبیرینی وضع ایتمشدر . هنوز هیچ بر شیئه تعلق ایتمەین بر (قدرت puissance) دیمکدر . لکن شایان دقتدرکه ارسطو اعتقادنجه بو قدرت (عاطل inerte) قالمغه محکوم دکلدر ؛ بالعکس دائما فعله چیقمغه میال بر قوتدر . استاد یونانی‌نك بالذات دیدیکی کبی ، [اوکا میل ایدر :] بناءً علیه او قابلیتك قوەدن فعله چیقوب تحقق ایتمەسی بر (تغیر changement) در . بو تغیر سایەسنده روح ، بر (حالت نقص état d'imperfection) دن بر (حالت کمال état de perfection) ه کچر ؛ یعنی آنجق حس ایتمکه قابلیتی وار ایکن بالفعل

(حس ایدر) اولور. طبیعی روحه بو حرکتی افاضه ایدن ، خارجده‌کی اشیای محسوسه‌در .

ادراك ایچون روحك وسائط مخصوصه‌سی واردرکه اونلره اجهزهٔ حسیه دیرز. فقط بونلر ایکی قسم‌در. اولا عمومی بر قابلیت حسیه واردر ، وبوتون وجودمزده منتشر بولونور . بونك مرکزی (قلب cœur) در . بیلدیکمز یورك‌در. کوکل دکل !.

اوندن ماعدا حواس متنوعه‌مز واردر: ذائقه، باصره، سامعه ، شامه کبی!. بونلرك هر بری کندی مدرکات خصوصیه‌سنی روحه نقل ایدر . چونکه طویغو، (حاسه sens) لرمزك (غایه but) سی‌در. یعنی کندی قابلیت فطریه‌سیدر. لکن موجودات محسوسه‌نك تأثیراتنی حواسه وصوکره روحه نقل ایده‌بیلمك ایچون بر (وسط milieu) ایستر. بو واسطه ارسطویه کوره مادی بر طاقم شیلردر. حاسهٔ عمومیه ایچون کندی بدنمزدر. سامعه ایچون هوادر. الی آخره !. اجهزهٔ حسیه‌مز ایله ادراك ایده‌بیلدیکمز طویغولری استاد یونانی اوچ صنفه تقسیم ایدییور ؛ اولا ، هر حاسه‌نك مدرکات متنوعه‌سی و متخالفه‌سی وار : آجی ایله طاتلی، سیاهله بیاض؛ الخ !. کبی ! بونلر (محسوسات خاصه sensibles propres) دیدیکی شیلردر. بونلر بالتخصیص وعلی الانفراد ادراك اولونه‌بیلیر. لکن بوراده شایان دقت بر جهت واردرکه تعریف اولونمازسه غریب بر معما تشکیل ایدر : بو محسوسات خاصه‌نك برینی دیکرندن ـ روح ـ ناصل فرق و تعیین ایده‌بیلور ؟. ناصل آجی‌یی طاتلی‌دن ، هر زمان آییره‌بیلیور ؟ (تفریق سواد وبیاض) بحثنده ناصل اولوبده یا کیلمیور ؟ . البت بونك ایچون دخی آیریجه بر حاسه‌یه مالك اولمالیدر ؛ زیرا محسوساتی ادراك ایچون آنجق بر حاسه‌یه لزوم واردر . عقل ایله محسوسات ادراك اولونه‌ماز !..

ایشته شو ملاحظه‌نك کوستردیکی لزوم اوزرینه ارسطو (حس مشترك sens commun) [*] نامنه بر (حاسه) دها ایجاد ایدییور ، و اونك مدرکاتنه‌ده

---

[*] بو تعبیر واونك متضمن اولدیغی نظریهٔ پسیقولوژیه دخی عیناً وتماماً عربلره کچمش ومظهر قبول اولمشدر. حس مشترك ، بوتون حکمای اسلام طرفندن باشلیجه بر حاسهٔ مستقله اوله‌رق تعریف ایدلمش و (حواس خمس باطنه) دن بری عد اولونمشدر بوکا (خزینهٔ صور محسوسه) دیرلردی . سقوچیا فیلسوفلرینك (sens commun) ی بو دکلدر. بداهت حسیه دیمکدر. قطعاً کلمه‌یه باقوبده شاشیرمامالی‌در .

(محسوسات مشترکه sensibles communs) دیيور؛ دها اول بر حاشیه‌ده ذکری
کچن (espèces sensibles) ده بو دیمکدر .

بو (حاسهٔ مشترکه) ارسطونك ادعاسنه کوره لامسه ایله لمس ایدییور؛ سامعه
ایله ایشیدییور ؛ باصره ایله کورویور ؛ ذائقه ایله طاتیور ؛ شامه ایله قوقلویور.
الحاصل ــ علی الاطلاق هر طویغویی استشعار ایدن ، هر شیئی طویان اودر .
بناءً علیه بوتون حواس خمسك (معطایات donnés) نی طوپلایوب بیریکدیرن ،
اونلری یکدیکرینه قیاس ایده‌رك طانیان ، حواس خمسك ــ آیری آیری وعلی
الانفراد ــ عرض ایتدیکی مدرکاتی (اعمال élaborer) ایده‌رك (محسوسات
مشترکه) یی استخراج ایدن ینه اودر . شو تقدیره کوره ارسطونك (sens
commun) ی عادتا (روح) کبی بر شی اولویور ؛ یالکنز (rationelle عقلی)
دکل ، منحصراً (احساسی sensuelle) برروحدر. (حرکت mouvement) ،
(سکون repos)، (امتداد étendue)، (شکل figure) ، (عدد nombre)
و (وحدت l'unité) کبی محسوسات مشترکه‌یی ادراك ایدر . [*]

بونلردن ماعدا برده (محسوسات عرضیه les sensibles par accident) صنفی
واردر . بونلری عارضی اوله‌رق کندیمز تجارب ذاتیه‌مزله تحصیل ایده‌رز. بناءً
علیه بونلر (کسبی acquis) اولان مدرکاتمزی تشکیل ایدرلر. ارسطو بو صنف
مدرکاتی تحلیل وتعریف ایدرکن غایت اهمیتلی بعضی ملاحظه‌لرده بولونمشدر. اولا
(معیت احساسات la simultanéité des sensations) ی نظر دقته آلیور وبوندن
(تداعی association) حادثه‌سنه انتقال ایدییور؛ صوکره بعضی فیلسوفلر طرفندن
حواسه اسناد اولونان احتمال غلط وخطایی (تداعی) ایله تعریف ایدییور؛ مثلا:
الیمزه برکل آلوب قوقلادیغمز زمان اونك رنکنی‌ده کوروروز. لمس ایله‌ده بعضی
کیفیاتی ــ عینی زمانده ــ ادراك ایده‌رز. (معیت احساسات) بودر. اونك رنکی
رایحه‌سنی وسائر اوصافنی‌ده برابر اخطار ایدر . (تداعی دیدیکمز حادثهٔ ذهنیه
دخی بودر . حس ، خطا ایدرسه ، انجق بالتداعی خطا ایده‌بیلیر . (بالذات

[*] بزم اسکی فلسفه کتابلرنده (حرکت)، (سکون) الی آخره!. کبی موضوعات آیری
آیری مسائل فلسفیه‌دن صاییلیر وباشلی باشنه (مبحث) لر تشکیل ایدر . عرفان اسلامك اك
بیوك آبده‌لرندن بری صاییلان (شرح مواقف) نام اثر فلسفی‌ده بویله‌در . بو تصنیف
وبو اسلوب تتبع ، ارسطونك شرق حکماسی اوزرینه نفوذ معنویسنی اثبات ایدر .

محسوس (sensible par lui-même) اولان شيلرده آلدانماسی ، يا كيلماسی ممكن دكلدر. فرضا : ياغمورلی ومغموم هوالرده اكثريا كوك كورلر . بن، ينه مغموم برهواده اوطه‌مده اوطورورکن کوك کورولتوسنه بكزر بر شی ايشيديرسه‌م ، همان کوك کورله‌دیکنه حکم ایده‌رم . بو بر اثر تداعی‌در . مع‌مافیه اوزاقدن کلن بر طوب صـداسی دخی سامعه‌مده عینی تأثیری ایقـاع ایده‌بیلیر ؛ اکر حقیقتاً ایشیتدیکم کورولتونك برطوپ صداسی اولدوغی تحقق ایدرده بنم حساً یا کیلمش اولدوغم ثابت اولورسه ، تداعی سببیله بویله بر خطایه دوشمش اولدوغمده شبهه یوقدر. او تورلو کورولتویی ـ هوانك مغموم اولماسی طولاییسیله ـ کوك کورله‌مسی ظن ایتمشم . مغمومیت هوا ایله او کورولتو آره‌سـنده‌کی نسبت (واجب nécessaire) ایمش کبی دوشونمشم؛ حالبوکه اورابطه انجق (عارضی accidentelle) در . بو کبی احوالده بنی یا کیلتان بالذات حواسم دکل ، او حواسك معطیاتنی یا کلش تفسیر ایدیشمدر . دیمك اولویورکه قباحت کوزمك کوردوکنده، یاخود قولاغمك ایشیتدیکنده دکل، بنم اونلره ـ کندی عقلمجه ـ معنا ویریشمده‌در. اوحالده یا کیلان عقلدر، حس دکل !... نته‌کیم بونوع خطالری بالمحاکمه تصحیح ایدن ینه عقلدر .

ارسطونك بو دقتلی (تحلیلات analyses) ی ، بوطوغرو ملاحظاتی چوق قیمتلی‌در ، چونکه (تداعی) نك غلطات حسیه‌ده اجرا ایتدیکی فسـون تأثیری کوستریبور؛ اوندن ماعدا بعضی حادثات آره‌سنده تلقی ایتدیکمز مناسبات اکثریا عارضی اولدوغی حالده اونی واجب وضروری ظن ایتمکه میال بولوندوغمزی‌ده کوستریبور. صوکره (حقایق واجبه‌ایله حقایق تجربیه vérités nécessaires et vér. expérimentales) آره‌سنده فرق آرامق ایچون ذهنه یول کوسـتریبور . خلاصه بر چوق مسائل مهمه‌یه وجود ویریبورکه اونلرك جمله‌سی‌ده ـ ماهیتلری اعتباریله ـ ئه‌پیسته‌مولوژی موضوعاتندندر.

ارسطو، هرشیده وهر خصوصده (شکل forme) ایله (ماده matière)نی‌ده فرق ایتمکده پك ایلری وارمشـدی . استادك بو نظریهٔ شـخصیه‌سی‌ده ـ افکار سائره‌سی کبی ـ طاقیله اخلافه وقرون وسـطایه انتقال ایده‌رك زیاده‌سیله معتبر ومشهوراولوب قالمشدی. اسلام حکماسنك پك اهمیت ویردیکی (هیولی وصورت)

بحثی بودر. [*] ارسطونك فکرنجه هرشیئك اولا بر (مادهٔ ابتدائیه‌سی) واردر؛ (ایلی پروتی prima materia-matière première) بودر . بوده هرنوع صورتدن عری وعوارض تشکلادن بری فرض اولونان (جوهر اشیا la substance des choses) در . بو حالده ماده آنجق (بالقوه in virtus) موجوددر ؛ اونك (بالفعل in actu) تحقق ایده‌بیلمه‌سی شکل ایله ممکن اوله‌بیلیر. شکله ارسطو (مورفی) ویاخود (ایذوس) دیر ایدی. حکمای اسلام بونی (صورت) لفظی ایله ترجمه ایتمشلردر .

استاد یونانی شکله زیاده‌سیله اهمیت ویرییور. (شکل هرشیئك روحی‌در ؛) دییور. مبحث ادرا که دخی بو فکری تطبیق ایدییور وبوسایه‌ده کندینه خاص بر نظریهٔ معرفت وجوده کتیرییور :

بدایت بحثده ایضاح ایتدیکم ایچون، خاطرکزده اولسه‌کرکدرکه بو حکیمك اعتقادنجه ـ لا علاالتعیین ـ (طویغو ، ه‌سثی‌سیس) بزم حواسمزده (بالقوه !) موجود بر (قابلیت = ذیناميس) دن عبارت‌ایدی ؛ فقط بوقابلیتك (بالفعل !.) تحقق‌ایدوب (معین برطویغو) اوله‌بیلمسی وبرصورت مخصوصه‌ده تظاهرایتمه‌سی، یعنی بهمه حال بر شـکل آلماسی شرط ایدی . مثلا تورلو تورلو رنکلر طویمق اقتداری کوزده بر قابلیتدر، لکن بو قابلیت هنوزقوه‌ده قالدقجه، نه‌قیرمزی‌در؛ نه سیاهدر ، نه‌ده مائی ویا یشیل‌در. بو رنکلرك هربری (کورمك قابلیتی) نك ـ قوه‌دن فعله چیقارکن ـ اکتسا ایده‌جکی اشکال مخصوصه‌درکه طویغو آنجق او شکللرله (تعین se déterminer) و (تشخص se personnifier) ایده‌بیلیر .

(ارسطو (روح حیوانی l'âme animale) ده بو قابلیتی بر خصلت اساسیه عد ایدییور. [**] خارجدن اجرای تأثیر ایدن اشـیا روحمزه کندی شکللرینی

[*] حکمای اسلام، یونانك (ایلی) کلمه‌سنی (ماده) لفظیله ترجمه ایتمك ایسته‌مه‌مشلر، عیناً آلوب تعریب ایتمشلر. (هیولی) یازوب (هیولا) اوقومشلر. بوکاده سبب عربجه‌ده تماماً بو معنایی افاده ایدر بر لفظ بولونه‌ماماسیدر ؛ زیرا (هیولا) بیلدیکمز ماده دکل ، هر تورلو اشکالدن معرا بر جوهر ابتدائی‌در. حقیقتده اویله بر شیده یوق‌در.

[**] ذوی‌الحیاتی ارسـطو اوچ صنفه تقسیم ایتمشـدی . نبات‌ده (نفس نامیه âme végétative) حیواناتده (نفس حسـاسه âme sensitive) انسـانده ده بونلرله برابر (نفس ناطقه âme rationnelle) واردر ، دیمشدی . فلاسفهٔ اسـلام بو فکری‌ده عیناً قبول ایتمشلردر .

ویرییور. حکیم یونانی‌نك کندی تعبیر تشبیهی سنجه : [بالمومی بر مهرك ـ آلتونی ویاخود کوموشنی یعنی بالذات ماده‌سنی نقل ایتمیه‌رك ـ ناصل یازیسنك شـکلنی آلیورسه، روح دخی اشیای خارجیه‌نك یالکز صور (انطباعات impressions)نی تلقی ایدییور. ماده‌سنی آلمیور.] ایشته او انطباعات (اشـکال محسوسه formes sensibles) دیدیکی شیلردر. ایشته بوندن طولاییدرکه او فیلسوف روحی (محل صور = طوپوس‌طون‌ایذون ، le lieu des formes) عدایدییور. اوحالده اشیایه علممز، صور اشیانك روحمزده بولونماسندن عبارتدر؛ فقط ماده‌لری خارجده‌در. روح ، ادراك ایتدیکی شکلك ـ (حالاً actuellement عینی identique) اولویور. او تقدیرجه روح ، شکلاً هرشیدر : کوردوکی رنکك ، ویاخود آغاج صورتنك عینی‌در. یعنی شوآنده‌کی احساساتی نه ایسه روح عیناً اودر. او احساساتی ادراك واستشعار ایده‌بیلمك ایچون آریجه بر (روح‌مستقل) تصوراتمکه حاجت یوقدر.

(نفس‌حساس l'âme sensitive)ی (احساسات‌حالیه sensations actuelles) ایله برطوتان بونظریه غایت داهیانه بردوشونوشدر؛ (اشباح idola) فرضیه‌سنی‌ده قطعیاً رد وابطال ایدر. بیلیورسکزکه :

براز اول بسـط و ایضاح ایتمش اولدوغمز او فرضیه‌یه کوره : [اشـیادن بر چوق (ذرات رقیقه atomes subtiles) صدور ایدوب اوشیلرك شکلنی عیناً ـ بر فوطوغراف کبی ـ (لوحـهٔ خاطر) ه نقش ورروحه عرض ایلردی . بزم ایچمزده کیزلی بولونان روحمز دخی او اشـباحه یعنی اشـیانك فوطوغرافیلرینه باقه‌رق وارلقلرندن وکیفیاتندن خبردار اولوردی . بو فرضیه‌نك پك بویوك بر قصوری ، بر مهم محظوری واردی . فعل ادراکی تعریف ایچون ترتیب ایدلمش اولدوغی حالده اونی هیچ تعریف ایتمش اوْیوردی .

اشیانك اشکال وخیالاتنی عالم خارجی‌دن قالدیروب ـ بدنمزك ایچنده مستقلاً متمکن فرض اولونان ـ روحه عرض ایتمك، فعل رؤیتی تعریف ایتمك صاییلماز. اوزاقدن کورولن برشیئك، یاقیندن خیالنی کوردوکمزی ادعاایتمکدن عبارت قالیر. فرضا : طبقی نه‌وندن طیشاری چیقه‌مایان بر آدمك ، طانیمق ایسته‌دیکی شیلری کوره‌بیلمك ایچون فوطوغرافیلرینی کتیرتوب ـ اوطوردوغی یرده ـ تماشا ایتمه‌سنه بکزر ؛ ویاخود پك اوزاقده بولونان بر آدمك مثلا ویلسونك ، غزته‌لرده

فوطوغرافیسنی کوروب چهرهٔ شخصیتی حقنده برفکر حاصل ایدیشمزه بکزر.
لکن (کیفیت رؤیت) ناصل شیدر ؟ . بونی اوفرضیه ایله هیچ تعریف ایده‌مه‌یز.
ارسطونك احساسات حاضره‌یی تغیرات روحیه‌یه عطف ایتمه‌سی، وهله روحی
لایتغیر بر جوهر کبی تلقی ایتمیوب احساسات حاضره‌نك عینی عد ایتمه‌سی ، البته
چوق مهم ودرین بر دوشونوشدر؛ بوکون حالا برچوق بویوك فیلسوفلر بو فکردن
ایی بر فرضیه کشف ایده‌مه‌مشلردر .

بوندن اولکی بابده سر ویلیام هاملتنك تصنیف مذاهب ایچون ترتیب ایتمش
اولدوغی پلانی و اوکا دائر افکار و ملاحظاتنی عرض ایدرکن (ماهیت ثالثه
tertium quid) فرضیه‌سیله بوکا قارشی (تغیرات وجدانیه changements d'états
d'âme) نظریه‌سنی تعریف ایتمشدم . کورویورسکزکه (ماهیت ثالثه) فرضیه‌سی،
ده‌موقریتك (اشباح) ندن طوغمش‌در . ایکنجی فرضیه‌نك‌ده ارسطونك‌ده
ملاحظاتندن طوغدوغی آشکاردر .

شبهه یوقکه بو فکرلر ـ حتی بوکونکیلر بیله ! . ـ انجق بر طاقم فرضیات
معقوله‌دن عبارتدر ؛ واو سببله (سرادراك le mystère de la perception) ـ
قارشیمزده ـ هنوز اصم وابکم طوران مدهش بر معمادر . مع‌مافیه فرضیات
متنوعه‌نك (قیمت اضافیه valeur relative) لری یوق دکلدر. کندی لزومسز ـ
لغنه بالذات دلیل تشکیل ایدن بر فرضیه البته سائرلرندن فنادر . ایشته (اشباح)
فرضیه‌سی واساساً اوندن هیچ فرقی اولمایان (ماهیت ثالثه) فرضیه‌سی و بوتون
امثالی بویله‌در . نفس مدرك ایله ، ادراك اولونان شیلر آره‌سنه بر اوچونجی شی
صیقیشدیره‌رق ، کیفیت ادراکی تعریف ایتمك ، هیچ تعریف ایتمك دکلدر .
[بن شوقارشیمده‌کی آغاجی ناصل‌اولوبده کورویورم ؟..] دیه‌صوردوغم زمان :
[سن اغاجك کندیسنی طیشاریده کورمیورسك ده‌موقریتك دیدیکی کبی اونك
شبحی، کولکه‌سی لوحهٔ خاطرکده ترسم ایدییور ؛ اورسمی ـ ایچریده ـ روحك
کورویور ! . . یاخود بو کونکیلرك دیدیکی کبی سن او آغاجدن بر (خیال
image) آلیورسك ؛ بالذات آغاجی کورمیورسك؛ ذهنك اوخیالی کورویور!..]
دیه جواب ویریلیرسه ، اونکله تشفی ایده‌میه‌جکم طبیعی‌در ؛ چونکه بن [ناصل
کورویورم ؟..] دیه صورمشدم. اوسؤالی ینه‌ایراد ایده‌بیلیرم؛ [آغاجك کندیسنی
دکل ، شبحنی یاخود خیالنی روحم یاقیندن وایچریدن کورویورمش !.] ایی اما

ناصل كورويور ؟ ايچرمده روحمك بر خيال كورمه‌سنى تعريف ايچـون ينه بو قضيه‌يى - ايچرمده وقوعه كلن معامله‌يه - تطبيق ايتمك لازمكلير ، بو صورتله‌ده بيهوده بر (دور وتسلسل cercle vicieux) كردابنه قاپيلوب مسئله‌يى نامتناهى‌يه قاچيريرز . حل ايتمش اولمايز !..

بو نقطهٔ مبهمه‌يى حقيله آكلاماكـ ى ايسته‌رم ؛ باقيكز ، اشـباح فرضيه‌سنك لزومسزلغى ناصل ثابت اولور . باقيكز ناصل انحار ايدر :

خارجده دكل ، لوحهٔ خاطرمده ترسم ايدن خيال ، البته خارجده طوران (حقيقى آغاچ) ك كندى دكلدر. ذهنمزه اودون كيره‌مز. بالطبع اونك رسمى‌در. اكر بو رسم ، روحمزدن وروحمزك هويتنى تشكيل ايدن حسيات وانفعالاتمزدن بوسبوتون آيرى بر شى ايسه ، يعنى بر (ماهيت ثالثه) ايسه، لوحهٔ خاطرمزده مرتسم اولان او خيالى ، روحمزك هانكى كوزله و ناصـل كوروب ادراك ايده‌. بيلديكنى ، يكيدن تعريف ايتمك اقتضـا ايدر . (tertium quid) فرضيه‌سـندن باشقه‌سـنه‌ده اعتبار و اعـتماد ايده‌ميه‌جك اولورسـه‌ق ايپك اوجنى قاچيريرز : مسـئله نامتناهى‌يه قدر تسـلسل ايدر ؛ چونكه لوحـهٔ خاطرمزده‌كى خيـالك تكرار بر خيالنى فرض ايتمـك مجبوريتـندن قورتوله‌مايز . حالبوكه بو ايكنجى خيـالى روحمزك ناصـل و هانكى كوزله كوره‌بيـلديكنى تكرار صـوروب آكلامق ضرورتى باقى‌در . بونك ايچـون ده ايلك خيـالك خيالنك خيـالنك خيالنى ... الى آخره تكثير ايتمش‌اوله‌جغز. برنجى (قليشه cliché) دن - بيهوده يره - بر چوق ضعيف قوپيه‌لر ياپمش اوله‌جغز !.. يوق اكر باشـقه بر فرضيه ترجيح ايده‌جك ايسه‌ك (اشـباح فرضيه‌سى) نى - لزومسزلغنه بنـاءً - آتمش اوله‌جغز!.. خلاصه ، اشيا ايله (نفس مدركه) آره‌سنه برشخص ثالث صوقق‌ايله تعريف، ايشى حل‌ايتمكدن زياده‌قاريشديرييور. حالبوكه خارجدن آلديغمز (واردات حسيه وفكريه) يى - براوچونجى نوع موجوديت عد ايتميوبده - (برطاقم تغيرات وتطورات وجدانيه certains changements et modifications de la conscience) اولمق اوزره تلقى ايدرسه‌ك يوقاريده ماهيتنى ايضاح ايتديكم محظوره محل قالماز. بو ايكنجى فرضيه معماى وجدانى لايقيله حل ايدر ، ديمك ايسته‌ميورم ، يالكز برنجيسندن دها معقولدر، دييورم ؛ هرحالده موقريتك كنه ترجيح ايدييورم .

بوتون بو استشهادات تاریخیه‌دن مقصدم‌ده بوكونكی نه‌ پیسته مولوژی‌مسائلنك نه زمان و ناصل طوغمش اولدوغنی ، هله نه بیوك صیقینتی‌لرله طوغه‌بیلمش اولدوغنی سزلره كوسترمكدر. فلسفه ایله اشتغاله باشلایان طلبه افندیلر ، الك اول شونی ایی بیلمه‌لی‌درلركه فلسفه مسـائلی ـ جهلهٔ خواص و عوامك ظن ایتدیكی كبی ـ كیفی‌اوله‌رق اویدورولمش شیلر دكلدر. دهای‌بشرك بداهت عالم حضورنده فعالیته كله‌سـندن طوغمش و مدنیتله بویویه‌رك بر شكل مخصوص آلمش الك مهم (بیلمجه) لردر .

او بیلمجه‌لری تماميله حل ایده‌میور ایسه‌كده، هرحالده تقریبی اوله‌رق ترتیب ایده‌بیلدیكمز فرضـیات ایله كائناتی آكلامغه چالیشـیورز ؛ وظیفه‌مزی تعیـین وحیاتمزی ـ ایی كوتی ـ اداره ایدییورز .

بویوك و مجدد فیلســوفلرك الك بویوك خدمتی یکی بر نقطهٔ نظر كشف ایتمك و (حیات انفسیه vie subjective) جریاننه یكی بر (استقطاب polarisation) ویرمكدر . فكرو نظرهٔ بویله براستقامت حدیده ویرن دوشونجه‌لرك منبعی دخی بر (نظریهٔ معرفت) در .

كوروبورسكزكه ارسـطو ، او بویوك فیلسـوفلردن ، او داهی مجددلردن بری‌در. آنجق پك مختصر اوله‌رق عرض ایده‌بیلدیكم ملاحظـات وتحلیلات پسیقولوژیه‌سندن بر مهم نتیجه چیقارمشدركه، كندی فلسفه‌سنك اساسنی تشكیل ایدن (نظریهٔ معرفت) ده عمده اودر .

(قابلیت حس sensibilité) فطرت عضویه‌مزك برنجی خصلت حیوانیه‌سی‌در. بزده فطرتاً بالقوه موجـود بولنان بو قابلیت ، هر تورلو تأثیرات و انطبـاعات خارجیه‌یی قبول وتلقی‌یه مساعد وحاضر بولونیور . لكن حس ، انجق برشكل معین اوزره بالفعل تحقق ایده‌بیلیور و(حاسه ـ sens) نك (كمال perfection)ی بونده‌در .

ارسطو ، فكرینی هركسه لایقیله آكلاده‌بیلمك ایچون غایت واضح ومادی برمثال كتیرییوركه بزم شرق فیلسوفلری اونی عیناً ترجمه ونقل ایتمشلردر :

[بربالموی، ناصل مهرك التونی ویا كوموشنی آلمادن یالكز انطباعات حروفی عیناً تلقی وضبط ایدییورسه ، حاسه‌مز دخی كائنـات مادیه‌نك یالكز انطباعات اشكالنی آلوب ضبط ایدییور . ماده‌سی روحمزه انتقال ایتمیور . بناءً علیه ده‌مو-

قريتك ودها بعضی مشهوراسلافك ادعاسی کبی : [اشباح مادیه روحمزه انتقال وتماس ایتمکله شعور حاصل اولویور ؛ متشابه اولان شیلر انجق یکدیکرینی بیله‌بیلیر. کائناتك عناصر مادیه‌سی بزم ــ بر مادهٔ لطیفه‌دن عبارت اولان ــ روحمزك ارکان اصلیه‌سیله تماس ایدوب برله‌شیوردن عالم خارجی حقنده پیدای علم ایدییورز !.] دیمك غلیظ بریا کلشلقدر . موجودات خارجیه‌نك یالکز (اشکال formes) ی بزده‌در . روح ، هرتورلو (اشکالك محلی le lieu des formes) در . شو آنده نه ایله متحسس بولونیورسه اونك شکلنی آلیر . او ، اولور !..] دییور . دیمك اولویورکه کیفیت علمده (فعالیت activité) رولی بزه دوشیور واوسایه‌ده شعور حاصل اولویور . واقعا ارسطونك دوشوندوکی کبی : [تحریك ایدن بر شیئك (یعنی موجودات خارجیه‌دن برینك ! .) فعلی ، تحریك اولنان شیده (یعنی روحمزده !..) پیدا اولور . بناءً علیه کرك محسوس اولان شیئك (فعل وتأثیر l'acte) ی ایله برابر بالذات (حساسیت sensibilité) کیفیتی ، حس ایدن روحده واقع اولور .] اویله ایسه (کیفیات محسوسه qualités sensibles) دیدیکمز شیلر هپ بزده برر تورلو حسیاتدر !.. اوحالده کوز اولماسه حدذاتنده رنك یوقدر. قولاق اولماسه صدا یوقدر . الی اخره !.. مع مافیه بزده صدا ورنك دیدیکمز حسلری ایقاع ایتمك ایچون البته اشیای خارجیه‌ده بر شیلر اولمق لازمکلیر . حتی اوشیلر ــ حدذاتنده ــ نه اولورسه اولسون ، ینه موجودات خارجیه‌ده آنجق بالقوه موجود بعضی قابلیتلردن عبارتدر . نته‌کیم بزده‌کی قابلیت حس دخی انجق بالقوه واردر. برطوبغونك بالفعل حصولی وشعورك تحققی ایچون طرفینك تماس ومناسبتده بولونماسی بر شرط اساسیدر . او وقت کائنات خارجیه‌ده هنوز بالقوه موجودبولونان (احساس قابلیتی) ایله بزده‌ده عینی صورتله بالقوه موجود بولونان (احتساس قابلیتی) فعله کله‌رك (طویغو) تحقق ایدر . ارسطونك (هیولا وصورت) فرضیه‌سی اقتضاسنجه اعتقاد شخصیسنه باقیلیرسه ، هویات اشیاء هیولا اولمایوب (صورادراکات les formes de la perception) دن عبارت کورونیور . بز کائنات ایله تماس سایه‌سنده موجودات خارجیه‌نك اشکالنه کسب اطلاع ایتمش اولورز .

(سرویلیام هاملتن Sir W. H.) ــ یوقاریده‌کی تصنیفده ــ ارسطویی (ثنائیهٔ طبیعیه) فرقه‌سنه ادخال ایتمشدی . بوراده فیلسوف یونانینك ملاحظاتنه باقیلنجه

هاملتنه قطعیاً حق ویرمکده تردد ایده‌مه‌یز. چونکه ارسطو کبی دوشونورسه‌ك هم عالم خارجی‌نك حقیقت مادیه‌سنی همده نفسمزك استقلال وجودینی ـ اول امرده ـ تسلیم ایتمك شرطدر. لکن بن، بو قدرله قالمق ایسته‌میورم؛ اویله آ کلیورم‌که ـ معلم اول عنوانه بحق شایان کورولمش اولان ـ بو استاد یونانی (انفسیه subjectivisme) مسلکنه دخی، هرکسدن اول، برشکل صریح وقطعی ویرمشدر. (انفسیه) اعتقادی دخی ـ بنم تقدیرمه کوره ـ اك طوغرو بر مسلك فلسفیدر.

اوندن ماعدا، هیولا وصورت فرضیه‌سی، طوغرو اولمامقله برابر، هویت اشیانك اشکال محسوسه وصورمعقوله‌دن آرانلماسی ادعاسی (formalisme صوریه) و (عقلیه rationalisme) مذهبلرینك اساسنی تشکیل ایدر. کوره جکسزکه متأخرین فلاسفه میاننده بر مجدد داهی صاییلان (قانت Kant)، دخی بر نوع فورمالیزم وراسیونالیزمك اك بویوك مدافعی ایدی.

شوقیصه معروضاتم، شو عجله تنقیداتم سزه ـ بردرجه‌یه‌قدر ـ کوستریرکه، نظریات فلسفیه، کائنات فکریه‌ده ذی حیات و (متعضی organisé) بر سلسله تشکیل ایدییورمش آ..

ارسطودن صوکره کلن، صاحب مسلك فیلسوفلردن بری‌ده (ئه‌پیکور Epicure) در) [٢٧٠ — ٣٤١ قبل‌المیلاد !] (مادیه matérialisme) مذهبنك مؤسسی اولان بو حکیمك، ده موقریتدن پك چوق فکرلر اقتباس ایده‌رك بنمسه‌مش اولدوغی ـ بوصوك زمانلرده ـ اجرا ایدیلن تدقیقات تاریخیه ایله ثابت اولمشدر. بناءً علیه بونك ترتیب ایتمش اولدیغی (نظریهٔ معرفت) ی‌ده ده موقریتك کندن اساساً پك فرقلی بولمایه‌جقسکزدر.

ئه‌پیکور، سلفنك (اشباح idoles) فرضیه‌سنی عیناً وطاقیله قبول ایدییور؛ اولا، بوتون موجوداتك ارکان اصلیه‌سی اولمق اوزره بر چوق (اجزای لاتتجزا atomes) اولدغنه قطعیاً قانعدر. عالمده حقایق اشیا بوآتوملردر. اونلرك شکل اعتباریله بربرندن فرقلری‌ده واردر. بوتون اجسام، بوارکان اصلیه‌نك برر وجه مخصوص اوزره ترکب و تشکلندن حاصل اولمشدر. آره‌لرنده حس اولونان (خواص و کیفیات propriétés, qualités) فرقی (طرز ترکب mode de composition) فرقندن عبارتدر. خواص اجسام اساساً ایکی بویوك صنفه تقسیم اولونه‌بیلیر: بر قسمی (خواص اصلیه propritées essentielles) در؛ بونلر (عمومی générales)

درلر: (ثقلت pesanteur) ، (صلابت dureté) و امثالی کبی .. بونلری مطلقا حس ایله آکلامغه مفتقر دکلز ، آتوملرك ماهیتنی دوشونمکله طوغرودن طوغرویه استدلال ایده‌بیلرز. لکن بر شیئك رنکی ویا (طعم le goût) ی ویاخود حرارت و صوت کبی ، بر ایکنجی صنف خواص اجسامده واردرکه اونلری ادراك ایده‌بیلمك آنجق حواسك وساطتنه محتاجدر. بو کیفیاتك جمله‌سی دخی (ترتب ذرات arrangement des atomes)دن ایلری کلیور، وبزم اوترتباتی نه صورتله تلقی ایده‌بیلدیکمزی کوستریور .

اشیا حقنده حاصل ایتدیکمز علم ایچون واسطهٔ اصلیه حواسدر . حس یالان سویله‌مز. کائنات خارجیه نك اشباحی عیناً صدور ایدوب لوحهٔ خاطرمزه ترسم ایدر ، و اوراده منقوش اولوب قالیر؛ صوکره عینی شیئك شبحنی ، حواسمز واسطه‌سیله ایکنجی دفعه‌اوله‌رق تکرار تلقی ایتدیکمز وقت ، اوشیئك ایلك رسمی ایله بو ایکنجی رسمنی یکدیکرینه قیاس ایده‌رك طانیرز . ایشته بو (سابقهٔ تجربه) ایله بر شیئك (عینیت identité) نه حکم ایده‌بیلیرز . مثلا عمرمزده ایلك دفعه اوله‌رق بر (فیل) کورسه‌ك ، بو حیوانك (شبح idole) ی ، اوندن صدور ایدوب حواسمز واسطه‌سیله بزم ایچمزه کیرر و رسمنی لوحهٔ خاطرمزه نقش ایدوب براقیر . بر ایکنجی دفعه ینه بر فیل کوروسه‌ك ، اونك‌ده عینی وجهله ــ صورتی خاطرمزه انتقاش وارتسام ایدر . بز ، برنجی (خیال image) ی ایکنجیسی ایله تطبیق ایده‌رك ، برحکم ویریرز. ودیرزکه : [شو کوردوکمز شی ، اولجه کورمش اولدوغمز جنس حیوانك بر نمونه‌سی‌در !] بو اشباح وخیالات، اشیانك (تی‌پوس type ـ typus) لری‌در ؛ یعنی ذهنمزده براقدقلری (ایز trace) لردرکه طبقی کندیلرینه بکزر. اونلرك طبع ایتدکلری صورتلردر. کندی (انموذج) لریدر. شیمدی ایلك خیالی تلقی ایدیشمز بزجه بر (سابقهٔ تجربه anticipation) درکه او ، سائر امثالی طانیق ایچون (معیار ومدارحکم) اولویور. (ئه‌پیکور) بوکا (پرولیپ‌سیس) دیبورکه بوفیلسوفك لسانجه برمهم کلمهٔ اصطلاحیه اولمشدر .

اوحالده، عالمده حقیقی موجودات، یالکز (لایتغیر immuable) آتوملردر. بونلر (سرمدی بر حرکت mouvement éternel) له بی‌قراردرلر . کندیلرنده (مائله clinamen) یعنی میل‌ایده‌بیلمك قابلیتی واردر. بویله اولماسه‌یدی یکدیکرینه

مصادف اولوبده (كومه agrégats) لر تشكيل ايدەرك اجسام مختلفەيه وجود ويرەمزلردى . روحمز دخى آتوملردن مركبدر ؛ يالكز شوقدر بر فرق واركه ذرات روح دها (لطيف subtii) ودها (جوالل mobile) در . چونكه (نارى الماهيه de nature ignée) درلر وشكللرى مدور ، بناءً عليه مكملدر .

ئەپيكور : [روح اك لطيف بر جسمدر] ديەرك بو اعتقادينى بر شكل دستورىذه بيان ايتمشدى . [*]

علم وشعور، بزم عالمخارجى ايله تماسمزدن تولدايدر ووجدانده حاصلاولور. ديمككه (منشأ علم l'origine de la connaissance) عالم خارجىدر ؛ (واسطهٔ علم le moyen de la connais.) حس‌در . اوندن طولايى حواسك بر شاهد صادق وحاكم عادل اولدوغنى اثبات ايتمك ايچون ئەپيكور ، زيادەسيله غيرت ايتمشدر زيرا بوتون فلسفەسى حواسك (صدق شهادت véracité du témoignage) ى دعواسنه مستند بولوندوغى جهتله ، او دعوا ثابت اولەمازسه قوردوغى بناى فلسفى - كندى آغيرلغى ايله - ييقيلير .

بونك ايچون فيلسوف مومى اليه (قانون la Canonique) ناميله - اصولەدائر - بر كتاب يازمش واوراده عرض وتوصيه ايتديكى پرنسيپلرى اوچ صنفه آيرەرق شرح و ايضاح ايلەمشدر .

بر طاقم قواعد اصوليەدن عبارت اولان بو مبادينك دردى (احساسات sensations) ايچوندر؛ ديكر دردى دخى (سابقهٔ تجربه anticipation)حقندەدر . باقى قالان دردى اخلاقياته عائددركه بوراده اونلرى اهمال ايدەرك يالكز اوتەكيلرينى مختصراً كوسترمك لازمكلير .

برنجى سلسلەنك دستورلرى شونلردر :

١) حواس ، انسانى هيچ برزمان آلداتماز .

٢) خطا ، يالكز (ظن = opinion = ذوقسا) ده واقعاولور. [**]

---

[*] اشاعرەدن ومعتزلەدن وسائر فرق مختلفەدن برچوق اسلام فيلسوفلرى ئەپيكورك بو فكرينى عيناً قبول وعرفان اسلامه نقل ايتمشلردى . بو بابده تفصيلات آلمق آرزو ايدنلر شرح مواقفه وبرده مؤلف حقيرك قاموس فلسفەسنده (âme) كلمەسنه مراجعت ايتسينلر.

[**] (آمپەدوقلەس Empédocle) نام حكيمه استناد اولونان بوتعبيرى ارسطو قبول ايتمش و (ئەپيس تى مى) يعنى علم جازمەدن اونى آيرمشدى. يوقاريلرده بوكا دائر ايضاحات ويرلمشدى .

٣) ظن طوغرودر ، اكر حواسك شهادتی اونی تصدیق ایدرسه ویاخود ـ هیچ اولمازسه ـ نقض ایتمزسه .

٤) ظن باطلدر ، اكر حواسك شهادتی اونی نقض ایدر ویاخود ـ هیچ اولمازسه ـ تصدیق ایتمزسه .

ایكنجی سلسله‌ده شو دستورلر واردر :

١) بوتون خیالات سابقه حواسدن كلیر .

٢) خیالات سابقه (anticipations) ، عائد اولدقلری شیلرك (تعریف définition) لری‌در ، و او شیلر حقنده ایدینه‌بیله‌جكمز (معلومات صحیحه vraie connaissance) یی تشكیل ایدرلر ،

٣) anticipation هر تورلو (استدلال raisonnement) ك (مبدأ principe) ی‌در .

٤) (بالذات بدیهی évident par soi-même) اولان بر شی [یعنی ئه‌پیكورك اعتقادنجه حس ایله درحال ادراك اولونمامش بر شی !..] بدیهی بر شیئك خیال سابق ایله اثبات اولونمالی‌در .

خلاصهً عرض ایتدیكم ئه‌پیكور نظریه‌سنده شایان دقت بر چوق شیلر واركه بوكون مناقشاتی دوام ایتمكده بولونان بر خیلی مسائل علمیه نك منشأنی كوستریر .

ده‌موقریتك ـ بوكون صراحتاً مردود اولان ـ اشباح نظریه‌سی ایله لوازم منطقیه‌سندن صرف نظر ، مادی بر عالم خارجی‌یه اعتقاد وار . صوكره منشأ علم اعتباریله ، (تدربیه empirisme) مسلكی كمال صراحتله تأسیس ومدافعه ایدلمشدر . وسائط علم بحثنده دخی (احساسیه sensualisme) مذهبی اساس طوتولمشدركه منطقك ایجابی‌ده بودر . بری دیكرندن آیریله‌ماز . علمك حصولنه سبب اولان مناسبتده ، حواسمزك منحصراً (انفعالی passif) بر وضعیتده بولونماسی‌ده شایان دقتدر : ئه‌پیكور نظرنده حواسمز یالكز (آخذه récepteur) وظیفه‌سنی كورویور ؛ خارجدن‌كلن تأثیراتی عیناً آلوب (انطباعات ـ تی‌پوس ـ impressions) لری ضبط ایتمكله قالیور . حكیم مومی‌الیهك بالذات دیدیكی كبی :

[حواس بالذات حركته كلیور . اونلر ، خارجدن تلقی ایتدكلری حركاتی هیچ بر وجهله آرتدیروب اكسیلته‌مزلر .]

حالبوکه بوکون بو مسئله (انفسیون subjectivistes) ایله اونلرك معارضینی اولان (آفاقیون ، شیئیون objectivistes) آره‌سنده پك شدتلی مناقشاتی موجب اولمقده‌در .

(کائنات حقنده حاصل ایتدیکمز معلوماتی بز (اعمال élaborer) ایدییورمی‌یز ایتمیورمی‌یز ؟..) ایشته بو زمانمزده اك غامض مسائلدن بری‌در. اکر معلوماتمز طاقیله بویله مکمل ، مشکل ، ومعنادار اوله‌رق خارجدن بزه - اولدوغی کبی - کلییورسه ئه‌پیکورك یردن کوکه قدر حقی وار ؛ همده هرکسدن اول بوادعاده بولونمش اولدوغی ایچون بو حقیقتی کشف ایتمکده هرکسه شرف تقدمی وار ، دیمکدر. یوق ، اکر معلوماتمزك - نوعما - (مواد غیر معموله matières non élaborées, non-manifacturées) ی خارجدن اویله‌جه آلوبده بالذات اعمال ایده‌رك معلومات شکلنه قویویورسه‌ق ، حصول علمده ذهنمز پك مهم بررول اوینویور، دیمکدر. او حالده قانتك وحتی هیچ قانت طرفداری اولمایان دها برچوق بویوك فیلسوفلرك ادعاسی طوغرودر. ئه‌پیکور چوجوقجه دوشونمشدر ؛ دیمك چیقار .

اکر فی الحقیقه ، ایش بویله اولویورسه ، بزم ذهنمز بر (فوطوغراف جامی plaque photographique) دکل ، زیاده‌سیله فعال ، خارق العاده بر (معلومات فابریقه‌سی) در. اوته‌دن بریدن طوپلادیغی خام انطباعاتی اعمال ایده‌بیلمك ایچون هم زمانه هم واسطه‌لره محتاجدر. اویله اولونجه حصول علم برآنده ممکن دکلدر. (تحدس intuition) فرضیه‌سی باطلدر . حالبوکه ئه‌پیکور: [بعضی شیلر حقنده بالکنز تماس ایله برآنده علم حاصل اولور .] دیه ادعا ایتمشدی . بو ادعا دخی - افکار واعتقادات سائره‌سیله تماماًهم آهنك اولمق اعتباریله - تماماً منطقی ایدی.

او حالده بوکونکی فیلسوفلری شدتله بربرینه طوتوشدوران وقاپشدیران (تحدسیه intuitionisme) و (استحضاریه représentationisme) دعواسنك مهدنشأتی ئه‌پیکورك نظریهٔ معرفتی اولمشدر. بویله اولدوغی صراحتاً کوره‌بیلیورز.

نته‌کیم حواسك شهادتنه اینانوب اینانماملق لازکله‌جکنه دائر دوران ایدوب کیدن مناقشهٔ مشهوره حقنده دخی ئه‌پیکور کندی فکر واعتقادینی پك کسدیرمه بر طرزده بیان ایتمش ، و : [حواسك ویردیکی خبرلری محض حقیقت اولمق اوزره قبول ایتمکه مجبورز ؛ چونکه حواسی قونترول آلتنه آله‌جق هیچ بر قدرتمز و واسطه‌مز یوقدر !.] دیمشدی .

بك ایی آكلارسكزكه بوادعا (عقلیه rationalisme) مدعاسنك ـ تماميله ـ (ضد نقیضی la thèse contradictoire) در .

مع‌مافيه ئه‌پیكور ، بو نقطه‌ده شبهه‌یه ذره قدر محل براقمایه‌رق فكرینی قطعیاً بیان ایتمش‌دی :

[بر حاسه ، كندی كندیسـنی قونترول ایده‌مز . محاكمه و عقلك معطـایات حسـیه‌یی قونترول ایده‌بیلمه‌سی احتمالنه گلنجه او هیچ ممكن دكلدر ؛ چونكه محاكمه وعقلك استناد ایتدیكی اساسلر ، ذاتاً مدركات حسیه‌در .]

دیه‌رك ادعالرینی واضح دستورلر شكلنده اورطه‌یه آتوب براقشدی. بوكون حالا بو مهم مسئله‌لری حل ایتمك ایچون اوغراشوب طورویورز.

پسیقولوژی علمنك تدقیقاتی ، كشفیاتی وترقیاتی سـایه‌سنده بو مسئله‌لر، ینه صحنهٔ مناقشه‌یه دعوت اولوندی و اونلره برآزیكی بر شكل وبراز باشـقه وضعیت ویره‌بیلمك یوزندن (ئه‌پیسته‌مولوژی) دخی باشلادی .

(رواقیون les stoïciens) ك نظریهٔ معرفتی عالم عرفانده بك قیمتلی برآبدهٔ تاریخیه‌در . بو فرقهٔ فلاسـفه دخی طبقی ئه‌پیكوره تابع اولان فرقهٔ (مادیون les matérialistes) كبی ، فلسفه‌ده آنجق (اخلاقی moral) (بر مقصد but) تعقیب ایدرلردی. هر ایكی فرقه نظرنده‌ده (مابعدالطبیعیات) مقصود بالذات‌دكل، انسـانی مسعود ایده‌بیله‌جك اخلاق پرنسیپلرینی تعیین ایچون آنجق بر واسـطه ایدی .

ئه‌پیسته‌مولوژی‌تدقیقاتنه‌فضله اهمیت‌ویره‌مه‌لرینه سبب‌ینه‌بوطرزده‌دوشونوشلری اولدی: [حقیقت ناصل تعین‌ایدر. بوخصوصده‌كی‌معلوماتمزك جازم، قطعی‌وشبهه‌سز اولدوغندن ناصل‌امنیت‌حاصل‌ایده‌بیلیرز؟.. خلاصه قسطاس حقیقت نه‌اوله‌بیلیر؟.] دیه جداً دوشونمه‌لری ، قطعی وثابت وحقه تماميله موافق بر مبدأ اخلاقی كشف ایتمك واوكا كوره بر (دستور عمل formule de conduite) طوتمق ایچون‌ایدی. اوندن طولایی ئه‌پیسته‌مولوژی‌نك ترقی‌سنه بك بویوك خدمتلری اولمشدر .

كرك مابعدالطبیعیات، كركسه ئه‌پیسته‌لوژی‌ده مادیون ایله ـ فكرواعتقادجه ـ فرقلری آزدی . دها طوغروسی مادیونك (نظریهٔ معرفت) نی بعض وجوه ایله اصلاح ایتمش اولدقلرندن طولایی آزه‌ده بر فرق حاصل اولمش وبر طاقم مسائل فلسفیه دها حدوث ایتمشدی. فقط رواقیونك فكری دها یوكسكدر .

ماديوندن ـ مبادئ اخلاقيه اعتباريله ـ بوسبوتون فرقلی اولان بو فرقهٔ مشهوره اربابی ادراك بحثنده‌ده باشـقه برنظريه ايله فكر و اعتقادلرينی بيـان ايتمشلردی. يالكز وسائط علم و (حقيقت خارجيه réalité extérieure) مسئله‌سنده طبقی ماديون كبی دوشونويورلردی : رواقيون ايچون حقيقتاً وار اولان شيلر انجق (جسمانی corporel) اوله‌بيلير وحواس ايله قابل ادراكدر . شبهه يوقدركه بوندن دها زياده ماترياليستجه براعتقاد اوله‌ماز .

مع‌مافيه برمهم نقطه واردر: حقيقت خارجيه‌نك جسمانی اولدوغی وبناءً عليه انجق حس ايله ادراك اولونه بيله‌جكنی قبول ايتمكله برابر ، بزم عضويتمزك ، بزم (جهاز حسّی) مزك (امرادراك l'acte de perception) ده بوسبوتون عاطل ، ياخود فعال بر رول اويناديغنی قبول ويارد ايتمك ممكندر . بوده مبحث معرفتده پك اهميتلی و اساسلی مسئله‌لردن بری‌در. بونقطه‌يی برآز اول ايضاح ايتمشدم . لكن حالا بوكون دخی بويله‌در ؛ مسئله اهميتلی‌در ؛ چونكه اگر جهاز حسی‌مز تماماً عاطل طاورانوبده يالكز بر (آخذه récepteur) كبی، خارجدن كلن تأثيراتی همان‌اولدوغی وجهله تلقی ايديورسه ، ادراكات ومعلوماتمزك حقايق‌اشيايه مطابقتنه ايناتمق قولای‌اولور. يوق، اويله اولمايوبده خارجدن وارداولان تأثيراتی اجهزهٔ حسيه‌مز (اعمال élaborer) ايدييور و مدركاتمزه بر (صورت مخصوصه forme spécifique) ويرييورسه، موجودات حقنده حاصل ايده‌بيلديكمز معلوماتك حقايق‌اشيايه تماماً مطابق دوشدوكنه ايناتمق پك كوچ اولور ؛ وكورويورسكزكه شو ايكی ادعادن برينه طرفدار اولمقله ترتيب ايده‌بيله‌جكمز نظريهٔ معرفت ـ بالضروره ـ باشقه‌لاشه‌جقدر .

ايشته بو نقطه‌ده رواقيون ايله ماديون قطعاً اويوشميورلردی ؛ رواقيون حواسك (عطالت = relâchement) اوزره قالماديغنی ادعا ايدييورلر، وبالعكس (طونوس) يعنی (جهد effort) و (كركينلك tension) حالنده بولوندوغنه ايناتيورلردی. ديمك‌كه تحصيل ايتديكمز معلوماتده حواسمزك بربويوك پايی واردر.

بويله بر ادعايه كيريشنجه ، حصول علمده اجهزهٔ حسيه‌مزك ، عقلمزك ، معلومات وتجارب سابقه‌مزك حصهٔ خدمتنی آيری آيری تعيين ايتمك وظيفه‌سی ويا مجبوريتی ـ بالطبع ـ رواقيونه دوشويوردی . بوفرقه اربابی ايشته بو مجبوريتله ،

بر نظریهٔ معرفت ترتیب ایتمشدی که اوزمانه نسبتله - شبهه‌سز - الك ایی‌سیدر . بونی خلاصةً عرض ایده‌جکم :

تأثیرات البته خارجدن کلیور و (احساسات sensations) شکلنده کلیور . روح - فعالیت ارادیه activité volontaire سیله - احساسات مذکوره‌یی (علم connaissance) حالنه افراغ ایدییور . اشیای خارجیه (روحده براثر انطباع = une impression dans l'âme) براقیور . رواقیه اصطلاحنده (تی‌پوسیس‌ئه‌ن پسی‌هی) تعبیری عیناً بومعنایی افاده ایدر .

بوطرز تفکر، برآز دەموقریتك (اشباح = idoles) فرضیه‌سنی آکدیریر، قابا بر دوشونوشدر . فرقه‌نك مشاهیرندن (قله‌آن‌تی = Cléanthe) بو تعبیر مجازی‌یی معنای حقیقی‌سی ایله تلقی ایتمش ، حتی روحده (قابارتمه en relief) و (اویمه en creux) انطباعات حاصل اوله‌بیلدیکنه اینانمشدی . بو چوجوقجه دوشونوش روحك مطلقا مادی وبالخاصه بالموم کبی برشی اولماسی لازمکلدیکنه قناعتی مستلزمدر؛ البته باطل وابتدائی برفکر نمونه‌سیدر. حالبوکه (خریسیپ‌پوس = chrysippe) ك فرضیه‌سی پك فطینانه‌در : بو فیلسوف (کیفیت علم) ی (حالت روحیه‌ده بر تغیر = changement d'état dans l'âme) اولمق اوزره تعریف ایدییوردی؛ بوتعبیر مهمی اوندن اول ارسطو قوللانمشدی : (ئه‌ته‌ری‌یوسیس پسی‌هی) دیدیکی بودر ؛ (روحك باشقه‌لاشماسی) معناسنی افاده ایدر. [*]

اشیای خارجیه‌نك تأثیریله رحده حاصل اولان انطباعات بر (خیال image) در. رواقیون بوکا (فان‌داسی‌یا) دیرلردی که اصطلاح اولمشدر. لاتینلر (visum = کوروش) دیه ترجمه ایتمشلر؛ عربلرده (بنطاسیا) دەیەرك همان عیناً آلمشلردی. فرانسزجه‌نك (fantaisie) سی وبوتون مشتقاتی بوندن کلمشدر .

شیمدی شوخیالك حصولنده روحمزك هنوز هیچ برفعالیتی یوقدر . بوانجق برحادثهٔ انفعالدر ؛ بر (پاتوس) در یعنی (passif) برحالدر. بوقدرله علم تحقق ایده‌مز. بوحالیله قالنجه‌اوخیال، انجق بر (fantaisie acataleptique) اوله‌بیلیر؛

[*] بوندن اولکی بابك نهایتلرینه طوغرو، هاملتنك تقسیمندن بحث ایدرکن قوزموته‌تیق ایده‌آلیستلرك ایکنجی حزبنه دائر ایضاحات ویرمشدم . اونلر برماهیت ثالثه قبول ایتمیورلر ویالکز احوال روحیه‌ده تغیر وقوعیله حصول علمی تعریفه چالیشیورلردی. کورویورسکزکه بومهم نظریه‌نك ایلك واضعلری ارسطو وخریسیپ‌پوس ایمش. (٢٢٥) نجی صحیفه‌یه باقیکز.

یعنی هنوز نامعقول و آکلاشلمامش بر خیالدر . ذهن اوخیالی بر (شئ معین objet déterminé) ه عطف و اسناد ایله ، اصلنه مطابقتی (تسلیم و تصدیق) ایدرسه ، اووقت (fantaisie cataleptique) ، یعنی (خیال ، معقول) اولور ، وانجق اوزمان یقیناً علم تحقق ایده بیلیر .

ایشته بو (تسلیم و تصدیق = assentiment) معامله سی یالکز ذهنك اثر فعالیتی در . حواسك ، یاخود عالم خارجی نك بوخصوصده ذره قدر دخلی یوقدر . برشیئك خیالی او شیئك کندیسنه عطف واضافت ایدوب دوشوندکدن صوکره کوردوکم خیالك (محض شعبده pure illusion) اولمایوب ، بر تمثال حقیقت اولدوغنه حکم ایدن وبوحکمی تصدیق ایله ین یالکز ذهندر .

کورویورسکزکه فلسفهٔ رواقیه ده بو (assentiment) تعبیری مهم برفرضیه یی ناطق برکلمه در . بوکا رواقیون (سین غاتاته سیس) دیر ایدی [*] فلاسفهٔ رواقیون اویله ادعا ایدرلردی که : [ضیا ناصل هم کندی ماهیتنی اظهار ، همده اشیایی تنویر ایدییورسه ، ذهنك فعالیتی سایه سنده (معقول cataleptique) اولان بر خیال دخی هم کندی ماهیتنی میدانه قویار ، همده سببنی - یعنی کندیسنی روحمزده ایقاع ایدن مؤثر خارجی یی - کوستریر .] اوخیالك بر حقیقت خارجیه یه دلالت ایتدیکی بونکله آکلاشیلیر ؛ چونکه بو تورلو خیالات برطاقم (کیفیات مخصوصه qualités propres = ایذیوماتا) افاده ایتمکده در . بر شیئی اشیای سائره دن فرق وتمییزه خادم اولان علامات بوکیفیات مخصوصه در . ایشته اصلی اولمایان بر (شعبدهٔ حسیه illusion de sens) یی ، بر خیال باطلی ، مدرکات حقیقیه دن بوسایه ده فرق ایده بیلیرز . چونکه معقول اولان ، یعنی بر مؤثر خارجی یه اسناد اولونه بیلن بر خیال ، وجدانمزه قوتله چارپار وبوصدمهٔ شدیده بداهتنك الك قوی دلیلی در . (واضح وصریح) در .

بو اینجه ملاحظات اوزرینه (خریسیپ پوس) ، نظریه سنه دها قطعی برشکل ویرمك ایچون کلمات اصطلاحیه ده اینجه فرقلر تعیین ایتمشدی : خارجده بر مؤثر حقیقی یه عطف اولونه بیلن خیالات صحیحه یه (فان داسیا) تعبیرینی تخصیص ایتمشدی . روحمزده (تی پوسیس) یعنی براثر انطباع براقوب تغیرات وجدانیه یه وبناءً علیه

---

[*] بو رواقیه فلسفه سی حقنده دها تفصیللی معلومات آلمق ایچون قاموس فلسفه ده (stoicisme) و (assentiment) تعبیرلرینه مراجعت ایدیکز .

علم صحیحه سبب اولان انجق بوتورلو خیالات ایدی. اصلی فصلی اولمایان خیالات باطله‌یه‌ده (فانداس‌ما) دییوردی‌که فرانسزجه‌نك (fantôme) و انكلیزجه‌نك phantasm) كله‌سی بوندن ، عیناً آلنمشدر . بزم لسان عادی‌ده بوكا خیال دكل، (خیالت) دیرلر .

شیمدی انسان كرك‌رؤیاده كركسه بیدارایكن برخیال‌كورسه مثلا اوزاقلرده بولونان بر دوستنك خیالنی كورسه ، فقط حواس سائره‌سنك شهادتنه و اعانتنه مراجعت ایتدكدن صوكره ، اوخیالی خارجده بر (شیٔ حقیقی) یه اسناد ایتمك ممكن اولمایه‌جغنی ویاخود طوغرو اولمایه‌جغنی ـ تجربهٔ حسیه‌سنه بناءً ـ بالمحاكمه اكلاسه ، اوكوردوكی خیال ـ شبهه یوقدركه ـ (فانداس‌ما) در . (فانداسی‌یا) دكلدر. حالبوكه ئه‌پیكور احساساتك كافه‌سنی اجسام خارجیه‌یه اسنادایدر وهپسنك خارجده متعلق‌الیهی اولدوغنه اینانیردی .

هر حالده پك مختصراً عرض ایتمكله اكتفایه مجبور بولوندوغم بو فرضیه‌نك امثال‌سابقه‌سنه نسبتله، چوق‌ایشلنمش وانجه دوشونولمش‌اولدوغی كوروله‌بیلیور.

مشهور رومالی (چیچه‌رو Ciceron) رواقیون فلسفه‌سنی ترجیحاً قبول ولاتین عالم عرفانه نقل ایتمش ایدی. موی‌الیهك آثاری مضبوط اولدوغی ایچون رواقیه مذهبنك اینجه تفصیلاتنه بیله واقف اوله‌بیلیورز .

یالكز رواقیونه رقیب اوله‌رق ـ اوزمانلر ـ یكیدن تأسس ایتمش بولونان (یكی اقاده‌میا la nouvelle académie) مدرسه‌سی اربابی واردی .

(آركه‌سیلاس Arcesilas) واونی متعاقب (قارنه‌آده‌س Carnéade) عظم شهرت قازانه‌رق بومدرسه‌نك ریاستنی احراز ایتمشلردی. هله ایكنجیسی پك‌فطین برفیلسوف وپك جربزه‌لی بربحاث ایدی. بو آدم باشلی باشنه او مدرسه اربابنك عقائدینه برشكل معین ویردی وبوصورتله برمسلك فلسفی احداث ایتمش‌اولدی‌كه اسمنه (احتمالیه probabilisme) دیرلر .

بدایت بحثده سویله‌مشدم كه رواقیونك وبوتون مذاهب سائره اربابنك بویله برر نظریهٔ معرفت ترتیب ایتمكدن باشلیجه مقصدلری ، (یقینیت علم certitude de la connaissance) مسئله‌سنی حل‌ایتمك ومعلوماتمزك حقیقتندن امین‌اوله‌بیلمك ایدی .

احتمالیونك دعواسی ایسه بوسبوتون بوادعانك علیهنده ایدی. (قارنه‌آده‌س)ك

فکرنجه خطا و صواب ایکیز قارداشلر قدر یکدیکرینه بکزر ؛ بناءً علیه کسب یقینه امکان یوقدر ؛ هر شیٔ حقنده علممز احتمال دائره‌سنده قالیر اوندن اوته کیده‌مز دییوردی .

بزم ضیا پاشا :

کسب یقینه آدم ایچون یوقدر احتمال ،
هر اعتقاد – عقله کوره – غائبانه در .

دیه‌رك بو اعتقاده برشکل دستوری ویرمشدی.

عبدالحق حامد :

بعد بو ؛ شبهه ییکدر یلك ؛
سیاله کبی بیلمه‌مکله بیلمك .
قارداشلردن زیاده بکزر ،
یکدیکرینه یالانله کرچك .

بیتلریله قارنه‌آده‌سك اعتقاد اصلیسنه بلیغ برصورتده تماماً ترجمان اولمشدر .

او زمانلر ، رواقیه ، – ریبیلکدن پك آز فرقی اولان – بو جریان افکاره قارشی جهاد آچمش وحقیقتك امکان ثبوتنی کوسترمك ایچون (فانداسی‌یا قاتاله‌پتیکی) فرضیه‌سنی ترتیب ایتمش اولدوغی جهتله ، یکدیکرینه فطرتاً معارض اولان بو ایکی فرقه فیلسوفلری اك زیاده بو (فانداسی‌یا) نظریه‌سی اوزرینه شدتلی وسورکلی مناقشه‌لره کیریشمشلر ایدی .

باقلسه (قارنه‌آده‌س) ، رواقیونك اصطلاحات و تعبیراتنی ، حتی بوتون معلومات پسیقولوژیه‌سنی قبول ایدرکبی کورونیور. عینی مسئله‌لری ، عینی زمین بحث اوزرنده تدقیق ایدییور. یالکز رواقیونك یقینیت علم دعواسنه اساس اتخاذ ایتدیکی مبدأ فلسفی‌یی قبول ایتمیه‌رك شدتله وصراحتله چوروتوب آتیور .

(cataleptique) و (acateptique) فرقنی قطعی کورمیور : [حواسك ، کیفیت تحسس وامر ادراکده وضعی منحصراً (انفعالی) در . (سچیلمه‌مه‌ین indiscernables) برچوق احوال وحادثات واردر. اونلر یکدیکرینه اوقدر بکزرکه خطایی صوابدن فرق ایده‌بیلمك ممکن دکلدر. (سین غاتانه‌سیس assentiment)

ایله ذهنك حکم ایتمه‌سی دخی بر (ضمان قوی garantie solide) تشکیل ایده‌مز . ذهن ، برخیالك مطابق نفس‌الامر اولدوغنه ایناندیرده ینه پك فاحش بر صورتده یا کیلمش اوله‌بیلیر .] دییور .

بو دورده آچیلان مناقشۀ فلسفیه‌نك اك مهم جهتی خطـایی صوابدن تمییزه خادم اوله‌جق (قسـطاس حقیقت citérium de la vérité) ی بولمق ، قبول ویا رد ایتمك مسئله‌سی اولدیغی ایچون ، تاریخ فلسفه‌ده بو مناقشه‌یه : (discussion sur le principe des indiscernables) دیرلرکه [بربرندن تمییز اولونامایان شیلرك مبدأنه دائر واقع اولان مناقشه] دیمك اولور .

زمانمزده (سپنسر ، میل ، یووه‌ل ، هاملتن) ودها برچوق اعاظم متفکرین آره‌سـنده جدی مناقشـاته میدان آچان (le critère de la vérité) بحثی ینه او مسئلۀ تاریخیه‌نك ، دها یکی بر شکلده مناقشه‌سیدر . باشقه برشی دکل !..

بوندن صوکره قرون وسـطی فیلسوفلرینه کلیورز . قرون وسطانك بوتون مذاهب فلسفیه‌سنه حاکم اولان برسیستم واردی‌که اوکا (سقولاستیق یعنی مدرسه اصولی) دیرلر . (scholastique) ، مدرسه معناسنه موضوع اولان (schola) کلمه‌سندن مشتق بر (صفت) در .

بو سیستم ، بر صفت فارقه ایله بوتون فلسـفه سیستملرندن فرقلی‌در ؛ اوده نصوص دینیه‌نك فلسفه اوزرینه اجرا ایتمش اولدوغی نفوذ قاهرانه‌در . بو سـببله بوتون قرون وسـطی فلسفه‌سی عجائب بر طرز تشـکیل ایتمش و هر مسئله دین نقطۀ نظرندن تلقی وتتبع اولوندوغی جهتله باشـقه بر صورت ، باشـقه بر قیمت وباشقه حیثیت آلمشدی .

حکمای یونانیه‌نك ــ یالان یا کلش ــ عالم خرسـتیانیتنه ترشح ایده‌بیلن بر چوق افکاری ، قرون وسـطاده مناقشات فلسفیه‌نك ینه باشـلیجه موضوعاتنی تشکیل ایتمش وفقط هر مسئله آیقیری وچاربوق بر وضعیتله اله آلنمشدی . بناءً علیه (بداعی original) هیچ بر فکر یوقدر ؛ دیه‌بیلیرم . اونك ایچون ، بو مختصر کتابده سزه بو دورده یتمز توکنمز اصلسز مباحثاتندن بحث آچمایه‌جغم . یالکز (سقولاستیق) سیستمی ، پك مهمدر . اونك ایچون آیریجه بر رساله‌ده یازدم ؛ ایلریده اونی تتبع ایدرسـکز . اوراده ایضاحات و امثلۀ کافیه ایله بو سـیستمك

ماهیتی ، بالنتیجه احکام اعتقادیه‌سی ، اصولی و احداث ایتمش اولدوغی مسائل غریبه ، اطرافیله کوسترلمش وشرح ایدلمشدر . [*]

بناءً علیه بر سورو اولماز مسئله‌لر احداث ایدوب اونلرك مناقشه‌سیله سکز ، حتی اون عصر بیهوده یره اضاعهٔ وقت ایدن بو دوری آطلایه‌بیلیرز . واقعا باشقه نقاط نظردن باقیلنجه ، قرون وسطانك بویوك بر اهمیتی ، معناسی وقیمتی واردر . فقط موضوع بحثمز اولان تهٔ پیسته‌مولوژی ایچون بو اهمالك بر ضرری اولماز .

مع‌مافیه بو بابك فهرستنده مندرج اولان موضوعاتك سلسلهٔ جریانی سکته‌دار ایتمه‌مك ایچون بر ایکی سوز سویله‌یوب کچیوره‌جکم .

میلاد عیسادن تقریباً یکرمی یکرمی ایکی سنه اول ، اسکندریه شهری احتمالکه دنیانك الك پارلاق مرکز مدنیتی ایدی . آتنه رومانك سطوت عسکریه‌سنه طایانه‌مه‌رق استیلابه اوغرامش وسونمش ایدی . مصر دخی رومالیلرك مستملکاتندن اولمشدی . فقط عرفان یونانی ینه مدنیت نامنه دنیایه حاکم ایدی . فلسفه وعلوم اسکندریه‌یه انتقال ایتمشدی .

او وقتلر پك مهم بر تجارت مرکزی اولان بو شهرده بر چوق موسوی یاشیوردی . لکن لسان ، علم ، الحاصل عرفان تماماً یونانی ایدی . آتنه‌نك اضمحلالی اوزرینه اورادن آیریلان متفکرین ، دونه طولاشه اسکندریه‌یه وبعضلری ده رومایه کیدوب توطن ایتمشلردی . رومالیلر فطرتاً عسکر وقانون پرور بر ملت ایدی . لکن فلسفه‌یه مستعد دکل ایدی ؛ او سببله اسکندریه ، علوم وفلسفیاتده بوتون روما سلطنت جسیمه‌سنك پای تخت حقیقیسی اولمشدی . بو شهرده یتیشن علما وحکما رومایه کیدر ، قونفرانسلر ودرسلر ویریر کلیردی . (اسکندریه مدرسه‌سی l'école d'Alexandrie) تعبیری فلسفه وعلومده پك مهم وپارلاق بر دور ممتازك اسمیدر .

ایشته میلاددن یکرمی ایکی سنه اول اسکندریه‌ده طوغان موسویلردن (فیلون Philon) نامنده بر ذات ، بویوك بردهای فلسفی ایله پارلامش وبر مذهب

---

[*] قاموس فلسفه‌ده (scholastique) کلمه‌سنه دخی مراجعت ایدیکز ؛ اوراده بو کلمه ایچون باشلی باشنه بر رساله تشکیل ایده‌جك قدر ایضاحات ویرلمشدر .

فلسفی تأسیس ایتمشدی‌که بزم (صوفیهٔ شرق le çoufisme oriental) اوندن پك متأثر اولمشدر . لکن خرستیانلق دها زیاده اوکا مدیوندر .

(نوفلاطونیه néoplatonisme) مذهبی ایشته بودر .

فیلون بوتون آثارینی یونان لسانی اوزره قلمه آلمشدی؛ چونکه مکمل اولان تربیهٔ فکریه‌سی تمامیله یونانی اولدوغی کبی اسکندریه خلقنك ــ هرنه دین وملتدن اولورسه اولسون ــ لسان عادیسی ورسمیسی دخی یونانی ایدی .

فیلون ، مزاج فلسفی‌سی اعتباریله مشهور فلاطونه پك بکزردی ؛ حتی اوکا پك مفتون اولدوغی ایچون اسلوب اعتباریله بیله کندیسنی استادینه او قدر بکزتمشدی‌که : [فیلون‌می افلاطونلاشمشدر ؟ افلاطونمی فیلونلاشمشدر ؟] سؤالی تاریخ فلسفه‌یه کچمش برمنقد سوزیدر .

مع مافیه عرفان و فلسفیات ایچون یونان قدیمه بو درجه‌لرده مفتون اولان فیلون ، وجداناً‌ده اودرجه یهودی ایدی . نصوص اسرائیلیه‌دن قطعاً شبهه ایتمه‌مشدی. فقط عینی زمانده افلاطون وارسطوکبی داهیلرك افکار اساسیه‌سنی دخی محض حقیقت اولمق اوزره قبول ایتمکدن کندینی آله‌میوردی . حالبوکه توراتك تعلیماتی ایله اساتذهٔ یونانك نظریات فلسفیه‌سی آره‌سنده مباینت ، حتی تناقض آشکاردر . ایشته ، (حقیقت تعدد ایده‌مز ! .) دیه دوشونن وهر ایکی جهته صدق وخلوص ایله حق ویرن فیلون ، نصوص دینیه ایله احکام فلسفیه‌یی تألیف ایتمك غیرتنه دوشدی . بونك ایچون‌ده (کتاب مقدس) ك (متن le texte) نی تأویل ایتمکدن باشقه چاره بوله‌مادی. بوغریب اصول سایه‌سنده فلسفه ، دین‌ایله ازدواج‌ایدییور وبومناسبت صمیمیه‌دن‌دخی (تصوف mysticism) طوغویوردی.

سزه بورادەاوندن بحث ایده‌جك دکلم. او، کتابمزك پروغرامی‌خارجنده‌قالان بر مهم موضوعدر . فقط نظر دقتکزه شونی عرض وابراز ایده‌جکم‌که : اکر (سقولاستیق) دەنیلن سیستم‌ده اساس واصول ، فلسفیاتی عقائد دینیه ایله تألیف ایده‌رك هرمسئله‌یی اونقطهٔ نظردن کورمك ایسه، فیلونك تأسیس ایتمش اولدوغی مذهب فلسفی (سقولاستیق) دن باشقه برشی دکلدر . نته‌کیم زمانمز منقدلرندن وتاریخ فلسفه محررلرندن پك چوغی بوادعاده بولونمشدر وادعالری‌ده پك اوقدر قولایلقله رد ایدیله‌جك کبی دکلدر .

اویله ایسه فلسفیات اعتباریله قرون وسطی دوری حقیقتاً فیلوندن باشلیور ، دیمکدر . زیرا تکمیل اودور فلسفیاتنک صفت کاشفه‌سی سقولاستیق طرزیدر .

اوندن صوکره بر ایکنجی نقطه وارکه اونی‌ده یالکز بر اشارتله کوستروب کچمك ایسترم : خرستیانلق ظهور ایدوب‌ده ، حواریونك جهد وغیرت فوق العاده‌سیله تعلیمات عیسویه ـ کرکی کبی ـ یول آله‌رق اهمیتلیجه بر جریان افکار وحسیات وجوده کتیرنجیه قدر اپیجه بر زمان کچمشدی . بر کره حضرت عیسا فیلوندن یکرمی ایکی سنه صکره طوغمشدی ؛ وطبیعیدرکه دعوت ناس ایچون ظهوری‌ده سن کماله وصولنده ایدی . انسانیت اوغرینه فداکارانی اوزرینه روما حکومتنك وکندی ملتنك ظلم وجنایتندن صوکره بر آووج خرستیان فقراسی خیلی مشکلات ایچنده درمانده وپریشان قالمشلردی . نهایت جماعتندن آیریلوب یکی مذهبی قبول ایدن مشهور (پاولوس Paul) ك ایمان و بلاغت فوق العاده‌سی سایه‌سنده امت خرستیانیه ایله برابر یکی دینك عقائدی دخی تعین ایدوب وجود بولمغه باشلادی وسریعاً بویودی . فقط نصوص متفرقه‌نك بر (منسجم coordonné) (مجموعهٔ عقائد système de doctrins) تشکیل ایده‌بیلمه‌سی ایچون ـ بو کچن زماندن ماعدا ـ لااقل برعصر اقتضا ایتدی ایدی .

دیمك اولویورکه عقائد خرستیانیه‌ده بر (نوهٔ فلسفیه noyeau philosophique) تشکل ایدوبده متفکرین آره‌سنده موضوع بحث اولونجیه قدر برچوق عصر کچمش ایدی . حالبوکه فیلون برچوق عصر اول پك یوکسك برسلسلهٔ آثار یازوب براقمش وکندیسنه تابع اولان برچوق متفکرینك انضمام همت ومعاونتی ایله بر جریان فلسفی آچمشدی .

بناءً علیه خرستیانلق بالذات موجودیت فکریه‌سنه کسب شعور ایدر ایتمز ، نوفلاطونیه مذهبنك قوجاغنده بولوندوغنی حس ایتمشدی . طوغروسی ، ذاتاً قوجاغنده طوغمش واوندن چوق شیلر آلمشدی . [*]

طبیعیدرکه ـ صحیحاً اجتماعی و معنوی بر دور فترت تشکیل ایدن ـ او

[*] موسویلرك اعتقادنجه فیلونك فلسفه‌سی خرستیانلغك امکان ظهوری ایچون الك موافق برزمین حاضرلامشدر . اوندن طولایی بو فیلسوفك خاطره‌سنه لعنت ایدنلری بالذات کوردم . دیکر طرفدن (ژه‌زوئیت باباسلری) نك مکتبلر ایچون یازمش اوولدغی فلسفه تاریخلرنده فیلون ونوفلاطونیه واسکندرانیه نامنه تك برکلمه یوقدرکه بوده شایان دقتدر .

عصرلرده بو ایکی فلسفه ایله بو ایکی دین شدتله یکدیکرینه رقیب اوله‌رق قارشی قارشی‌یه بولوندیلر ؛ تردد بحرانلری ایله بیقرار اولان وجدان انسانیتی تسخیر ایچون مدهش بر مجاهده‌یه کیریشدیلر .

خرستیانلق واقعا غلبه ایتدی وسکنهٔ دنیانك بویوك بر قسمنی قازاندی .

خرستیان محررلری منقدین بو کیفیتی ایضاح وتعریف ایچون خرستیانلغك محض حقیقت اولدوغی ایلری سوره‌رك بر چوق شیلر سویلیورلرکه قولای قولای قبول اولونه‌ماز. یالکز بر شی سویله‌یورلرکه چوق مهمدر وانجق او ادعا طوغرودر :

[خرستیانلق اعتقادنده برحرارت حیات ، برنشئه امل وبرنور امید واردی؛ نوفلاطونیه فلسفه‌سی‌ایسه معمولات فکریه‌دن عبارت، جانسز براثر معرفت‌ایدی. اونك ایچون بو مضمحل اولدی؛ اوته‌کی یاشادی، بویودی انسانیتك برمهم قسمنی استیلا ایتدی .] دییورلر .

بو افاده نه قدر شاعرانه اولسه بیله ضمننده بر حقیقت وارکه اونی بن تمامیله عریان اوله‌رق ایکی سطر ایچنده کوستره‌بیلیرم ؛ باقیکز ، او جمله‌لرله بیان ایتمك ایسته‌دیکی حقیقتی تتبعات تاریخیه دائره‌سنده نه صورت اوزره کوره بیلیورز ؟ بن کوردوکمی سویلیه‌یم :

«وجدانانامی‌استیلاوبناءً علیه (جمهورانسانیت la majorité de l'humanité) ی بر بویوك وقدسی امید ایله احیا ایده‌بیلمك امرنده – بن اعتراف ایدییورم‌که – هیچ بر فلسفه ، دین قدر قدرت ساحرانه کوستره‌مز . ویریلن امیدك قابل تحقق اولوب اولماماسی قطعاً وقاطبةً حکمسز واهمیتسز بر مسئلهٔ ثانیه تشکیل ایده‌بیلیر. اصل خارق عاده اولان جهت – هر دورده ، هر مدنیتده ، هر یرده مقهور سفالت‌یاشایان وحرمان وخسران‌ایچنده حق‌ومساوات وحتی‌انتقام حرصیله برعدالت مستقبله‌یه منتظر اوله‌رق افنای عمر ایدن – اکثریت انسانیه‌یه اویله بر امید ویره‌بیلمك واو امیدك البته ، عدالت وعنایت آلهیه ایله نهایت‌الامر تحقق ایده‌جکنه دائر شدتلی بر حس ایمان نفخ ایده‌بیلمکدر. دینك انسانلر اوزرنده دائما اجرا ایتدیکی سحر تأثیر ایشته بویله برالهام ویره‌بیلمه‌سنده‌در» .

بو نقطهٔ نظردن باقیلیرسه شبهه یوقدرکه (نوفلاطونیه) فلسفه‌سی ایله (دین عیسوی) آره‌سنده – قیاس قبول ایتمیه‌جك قدر – بویوك بر فرق واردی .

نوفلاطونيلك ، سفالتله مأيوس ودرمانده اولان انسان سورولرينه ، هيچ بر شي سويليه ميه جك قدر اصم و ابكم بر فلسفه سيستمي ايدي . هم هر فلسفه سيستمي اويله‌در. غايت آريستوقرات بر ذكانك محصول فكر ونظريدر . حسيات ناسه سويله‌مز. درين درين دوشونمكه مستعد اولان ذهنلره آشنالق ايدر ؛ فضله اوله‌رق بو محرميته مظهر اوله‌بيلمك ايچون خيلي معلومات كسب ايتمش بولونمالي‌در. حالبوكه دين ـ خصوصا حين ظهورنده سفالت انسانيه‌يه چاره ساز اولمق نيتي ايله بر حرارت عشق ايكن ـ (معلومات بشريه محصول تجربه‌مي‌در ؟.. دكلمي‌در ؟. معقولات ثانيه‌نك عالم خارجي‌ده متعلق‌اليهي وارمي‌در ؟ يوقمي‌در؟..) كبي مسئله‌لرله اوغراشماز . اونلري كوره‌مزكه بيلسين ! . . انسانلرك سفالت حالنه باقار ؛ حقسزلقلره عصيان ايتمكله مظلومينك وجدانه حيات نفخ ايدر ؛ غيرت جهد ويرير ؛ علوي هيجانلر الهام ايدر. خلاصه جمهور انسانيتك لسان وجداني پك ايي بيلير. پك ايي بيلير ديمك ياكلشدر ! دين بالذات ، او وجدان ناسك قدسي بر الهام ايله اويانان لسان معنويسندن آيري برشي دكلدر. اونك منطقي ، كتابلرده اوقودوغمز علم معروفك قواعدينه موافق اولسون اولماسين ، بونك حكمي يوقدر؛ چونكه قوتي اوراده دكلدر. دينك الك قوي برهاني قياس منطقي دكل شفقت‌در ؛ اونك‌ده نقطهٔ استنادي عقل دكل ، كوكل‌در. دين، حقير ونوميد اولان انسانيتك ذلت وسفالتني دعواسنه دليل كتيرر؛ اونك دلتشنهٔ اميد اولماسندن قوت آليرو بناءً عليه خارق‌عاده برقدرت اقناعيه ايله دعواسني قازانير . ايشته [دينك حياتي واردي ، نوفلاطونيه مذهبي جانسز معمولات فكريه‌دندي.] ديمه‌نك معناي صحيحي بودر. يعني [دين، حيات انسانيتله (لاينفك inséparable) اولان (مسائل اجتماعيه و اخلاقيه ques. sociologico-morales)يي (حسي sentimental) و(هيجاني émotionnel بر نقطهٔ نظردن تلقي ايده‌رك مأيوس ونوميد اولان اكثريت انسانيه‌نك لسان حسياتيله ، صميم وجدانه تلقين ايمان و بخش اميد ايدر ؛] ديمكدركه پك طوغرودر ؛ وبوخصوصده هيچ بر فلسفه دين ايله مسابقه ايده‌مز . بنم اعتقادم بودر ، وظن ايده‌رمكه اوقدر ياكلش بر فكرده دكل .

نوفلاطوني مذهبنه كلنجه خرستيانلق جريانه قارشي مغلوب اولمش ايسه‌ده اكثر مورخين مدنيتك و منقدين فلسفه‌نك ظن ايتديكي كبي بوسبوتون مضمحل اولمامشدر. بالعكس دينه شدتله تأثير ايتمشدر. ديندار اولمقله برابر عقائد عاميانه‌دن

نفرت ایدنلرك همان جمله‌سی ـ بیله‌رك بیلمیه‌رك ـ اوكا میل ایدییور . شرق وغربده بوتون (باطنیه ésotérisme) اعتقادی نوفلاطونیلكدن باشقه بر شی دكلدر. بالذات عقائد خرستیانیه‌نك اك اساسلی‌اولانلری بیله عقائد نوفلاطونیه‌دن ماهیتاً هیچ فرقلی دكلدر . درسمزك بوبحثلره تعلقی اولسه‌یدی ، بوخصوصده پك فائده‌لی تفصیلات ویره‌رك شوادعامه پك قوتلی دلیللر كتیره‌بیلیردم . [*]

لكن بورادە سزه كوسترمك ایسته‌دیكم جهت بودكلدر. نوفلاطونی مذهب فلسفه‌سنك نظریاتنی ایضاح ایتمكده دكلدر . هر نه‌قدر ، نوفلاطونیلرك ، غایت منسجم بر نظریهٔ معرفتی وارسه‌ده اونی بحثه ادخال ایتمیورم ؛ چونكه حقیله آكلاشیله‌بیلمه‌سی ایچون بعضی مقدمات ایستركه علمی ـ فلسفه‌دن زیاده تصوفه تعلقی واردر. حالبوكه درسمز تصوف دكلدر .

یالكز شو برایكی جمله ایله عرض ایده‌جكم ملاحظات مخصوصه‌یی نظر دقته آلیكز :

(۱) سقولاستیق سیستمی دیدیكمز فلسفه‌نك ـ یكانه دكلسه‌ده ـ باشلیجه علامت فارقه‌سی نصوص دینیه‌یه تبعیتله تكملی واو تأثیره كوره بر بیچم آلمش اولماسیدر .

(۲) نوفلاطونی‌فلسفه‌سی واوندن‌اول موجودیتی برازحس‌اولونان (یهودی قابالیزمی = le cabalisme juif) ذاتاً برسقولاستیق‌سیستمندن باشقه برشی‌دكلدر؛ چونكه عقائد دینیه ایله فكر فلسفی‌یی تألیف ایتمك غیرتندن طوغمش ونهایت (متون مقدسه les textes sacrés) یی تأویل مجبوریتنه وارمشدی ؛ كه بوندنده مدهش مخاصمات وقوعه كلدی وغریب غریب مذاهب تالیه تفرع ایتدی ایدی .

(۳) خرستیانلق ظهور ایتدیكی‌زمان ، اك معتبر ومزاج عصره موافق اولان

---

[*] مشروطیتدن بر سنه اول مستشرق مشهور متوفی (باربیه‌دومه‌ینار Barbier de Meynard) ك تكلیفی وپروفسور (براوون P. Browne) ك التماسی اوزرینه (حروفی) مذهبنه‌دائر براثر یازمشدم . فرانسز لسانی اوزره قلمه‌آلمش‌اولدوغم بواثر ، (مستركیب Gibb) وقفیه‌سی حسابنه طبع اولونان سلسلهٔ آثارك طوقوزنجی جلدینی تشكیل ایدر . اونده بوتون باطنیه اعتقادینك یهودی قابالیزمی ایله نوفلاطونی فسفه‌سنه استناد ایتدیكنی دلائل قطعیه ووثائق معتبره ایله كوسترمشدم . ادعامك یاكلش اولدوغنه دائر ، هیچ بر متخصص بكا اخطارتده بولونمادقدن ماعدا ملاحظاتمی موافق حقیقت بولدیلر وتصدیق ایتدیلردی .

فلسفه انجق نوفلاطونی‌لك ايدی. دين عيسوی بومحيط معنوی ايچنـده طوغدی ايدی؛ اوندن تقريباً برعصر صوكره كنديني استشعار ايتديكی زمان ، (يعنی احكام اعتقاديه‌سنی ملاحظه ايتمكه باشلاديغی وقت) ، نوفلاطونی فلسفه‌سی علی‌الاطلاق اذهان متفكرينه حاكم ايدی. بوتون روما ايمپراطورلغنك مراكز عرفاننده ، مدرسه‌لرده ــ اصولی ايله ــ تعليم اولونويوردی . اوندن صوكره‌ده ثوله‌دی ؛ بالعكس دها زياده تكمل ايتدی. چونكه بومذهبك الك بويوك داهی‌سی ومتفكرين انسانيتك اندر مشاهيرندن بری اولان (پلوتی‌نوس = Plotinus) ميلاد عيسادن (٢٠٥) سنه صوكره طوغمش و (٢٣٢) تاريخ ميلاديسنده ، (يعنی يكرمی يدی‌ياشنده) اسكندريه‌يه كيده‌رك (آمونيوس ساق‌قاس = Ammonius Saccas) دن بالخاصه نوفلاطونی فلسفه‌سنی تحقيق وتحصيل ايتمشدی. بو فلسفه (پلوتی‌نوس) ك سلسلهٔ آثاری وهله تعليمات شفاهيه‌سی سايه‌سنده اوج اعلای اعتباره صعود ايتدی. اونك الك مشهور شاكردی (پورفيرييوس Porphyrius) ــ كه منطقده ايساغوجی رساله‌سنك مؤلفی‌در ــ پلوتی‌نوسك تعليماتنه موفقيتله دوام ايتدی . بناءً عليه برچوق محررلرك ادعا ايتديكی كبی نوفلاطونی فلسفه‌سی خرستيانلغه برآنده مغلوب اولوب ثولمه‌دی ؛ يالكز خلقی ــ خرستيانلق كبی ــ تسخير ايده‌مه‌دی كه بوده پك طبيعی برحادثه عد ايدلمك لازمكلير ؛ چونكه پك اريستوقرات پك اينجه ونازك ــ وهله پك (معضل compliquée) ــ بر فلسفه‌در . خلق ايچون دكلدر.

(٤) انسانيتك تكاملنده بر طاقم ادوار متعاقبه وار ؛ وذی‌حيات اولانلر ايچون بويله دورلر كچيرمك طبيعی‌در. قرون وسطی بر مهم دور ايدی. انسانيت او زمانلر حيات معنويه‌نك بوتون هيجانلرينی حس واستشعار ايتمكه باشلامشدی. (انديشهٔ غيب) ايله ، يعنی كوزه كورونمه‌ين بر (حقيقت متعاليه vérité transcendentale) ايله قارشی قارشی‌يه بولوندوغنی ــ اسكيدن زياده ــ او زمان حس ايتمكه باشلامشدی. بوحقيقتك سرينی عقل ايله كشف ايدوب ايده‌ميه‌جكنی‌ده دوشونمكه دها اوزمان قويولمشدی. الحاصل قرون وسطی، انسانيت متمدنه‌نك وجدانده (حس دينی le sentiment religieux) نك الك زياده شدتله (تهيج exaltation) ايده‌رك حمله‌ره سبب اولدوغی دور ايدی. تام معناسيله (بحران معنوی crise spirituelle) دوری ايدی. بناءً عليه هيچ (غير طبيعی anormal) صاييلمامالی‌در .

(٥) هرنه تورلو حسياته منقاد اولورسه اولسون ـ استكناه حقيقت بحثنده ـ ذهن بشرك مهم خدمته قابل اولدوغندن طولايى، عاطل قالهماز. قرون وسطاده دخى فعال ايدى؛ فقط حسيات دينيهنك تأثيراتنه وتمايلاتنه تماميله تابع بولونوردى. بو حالت روحيه وبو وضعيت ذهنيهدن تولد ايدن سقولاستيق سيستمىده ـ او زمانلر ايچون ـ طبيعى عد ايدلهلىدر. شو قدر واركه سالم بر مسلك دكلدر. عجائب مخلوقات كبى طبيعيدر. البت بزه عجيب كورونن، حادثاتك جملهسىده بر طاقم اسبابك محصلهسيدر. او اسبابى كشف وتحقيق ايتمك وظيفهمزدر. اكر اونلرى بولوب تعيين ايدرسهك، بزه غريب كلن بر شيئك غرابتى قالماز.

شيمدى خرستيان سقولاستيق فيلسوفلرينك على الاطلاق ناصل دوشونهبيلمش اولدقلرينى يالكز اشارتاً ذكر ايدوب كچهجكم. اسلام فيلسوفلرندن بر آز دها تفصيليجه معلومات ويرهبيلمك ايچون بو فدا كارلغه مجبور اولويورم. فضله ايضاحاته يريمز يوق !.

خرستيان متفكرينى هنوز لايقيله لاتين آثارينى تتبع ايتمزدن اول يونان فلسفهسندن كلياً بى خبر ايديلر. يالكز قيريق دوكوك برقاچ فكر ترشح ايدهبيلمش ايدى. لكن ـ جهل سببيله ـ فكرلر تشويش ايديليور؛ يا كلش آكلاشيليور؛ وصاحب حقيقيلرينهده اسناد اولونهميوردى. سقولاستيق فلسفهسنك اقتطافيه écletisme) شكلنى آلمش اولماسنده، يعنى (دهوشيرمه) صورتيله التقاط افكار ايدهرك يكديكرينه معارض اولان فرضيات وملاحظاتى تأليفه چاليشوب بر مناسبتسز خليطه ياپماسنده، جهلكده پك بويوك بر دخلى اولمشدر.

سقولاستيق حكماى خرستيانيهسى، ارتق برنظريهٔ معرفت ترتيب ايدهبيلهجك قدر صلاحيت احراز ايدنجه، دهموقريت وئهپيكورك (اشباح idoles) نظريهسنى ترجيح ايتمشلر. فقط بو فكر ارسطونكدر ظن ايدهرك آلمشلر؛ ارسطويىده كليسانك تعليمات دينيهسنه الكزياده موافق ـ وبناءً عليه (orthodoxe) يعنى اعتقادى طوغرى ـ بر فيلسوف صانمشلردر.

ارسطو، هر شيده (هيولا وصورت) يعنى (ماده وشكل) فرقنه پك اهميت ويريردى. ناصلكه اولجه عرض ايتمشدم. استاد يونانىنك بوخصوصدهكى فكرينى ايجه آكلامق وكنديسنك ـ فى الحقيقه ـ ناصل دوشونمش وشكل وماده تعبيراتيله نه ديمك ايستهمش اولدوغنى كشف ايتمك قولاى برشى دكلدر. حالبوكه

ارسطونك بو نظريه‌سی انقلاب افكاری موجب اوله‌جق قدر يكی و مهم بر دوشونوش‌در. حكيم مومی‌اليه استادی افلاطونك (اوسی يا) يعنی (جوهر - substance) فرضيه‌سنی رد و ابطال ايچون ، او نظريه‌يی احداث ايتمشدی .

افلاطون و اوندن اول كلن فيلسوفلرك هپسی (مبدأ حادثات) اولمق اوزره ، (بالذات لايتغير immuable en soi) بر جوهر اولدوغنه قناعت ايديورلر واونی حادثاتك آلتنده ياخود ماوراسنده آريورلردی .

ارسطو اويله بر جوهر اوله‌مايه‌جغنی ادعا ايتدی. وارلغی (بالقوه = ديناميس) بر ده (بالفعل = ئه‌نرگی‌يا) اولمق اوزره ايكی تورلو دوشوندی. موجود حقيقی تأثيريله ثابت اولور. بالقوه وار اولان بر شيئك هنوز تأثيری اوله‌ماز ؛ چونكه تأثير انجق فعلاً تحقق ايده‌بيلير بر حالدر. بناءً عليه بالقوه موجود اولان برشی هنوز حقيقتاً موجود دكلدر. او ، هنوز بر (شكل ايله تعين ايده‌مه‌مش براستعداد)در؛ ديیوردی ؛ وبوسببله صورته فوق‌العاده براهميت ويره‌رك: (برشيئك صورتی اونك روحی‌در) ديه ادعا ايديوردی. زيرا برشيئك فی‌الحال وبالفعل تحققی، انجق برشكل ايله تعينه وابسته ايدی . ايشته - انجق بر نقطهٔ اساسيه‌سنی عرض ايده‌بيلديكم - بو نظريه ايله ارسطو او (لايتغير جوهر) اعتقادينی ابطال ايديوردی .

بوتون بو طولامباجلی دوشونوشلر - كه استاد يونانی‌نك فلسفه‌سنده تمل طاشی مثابه‌سنده ايدی - هپ يا كلش آكلاشيلدی . كيميسی : (روح شكل ايمش !. ديمك كه مشكل ايمش !.) ديه بر عجيب فكره ذاهب اولدی. كيميسی اشباح فرضيه‌سنی ارسطويه اسناد ايتديكی ايچون (استادك شكلدن مرادی ، ايشته بو اشباح اولمق كركدر . ذاتاً اشباح اشيانك كندی شكللری ، كندی صورتلری دكلمی يا ؟.) ديه‌رك ، مسئله‌يی بوسبوتون قاريشديردی. وبو عجيب خليطهٔ افكار، اوزون مدت سورن مناقشات سايه‌سنده يوغوروله يوغوروله ، عاقبت بر قيافته قونولدی وبر حقيقت مسلمه كبی قبول اولوندی . چونكه (Magister dixit) يعنی (قال الاستاد) دەنيلديمی ؟ . هيچ شبهه وترديده محل قالميوردی. ومادام كه ارسطو بويله سويله‌مش دەنيليوردی ، آرتق اويله اولوب اولماديغنی تحقيقه كيمسه لزوم كورميوردی .

بو حالت غريبه سقولاستيق تربيهٔ فكريه‌سنجه (autorité = صلاحيت)نك الك مهم و واجب‌الرعايه بر پرنسيب اولدوغنی پك كوزل كوستریر .

شیمدی زواللی ارسطویه اسناد اولونان بو فکر عجیبی ، خرستیانلغك (روح âme) حقنده‌کی اعتقادیله تألیف وعقائد مؤسسه‌ایله توفیق ایتمك لازم کلیوردی .

خرستیانلق ـ هر دین کبی ـ روحك غیر مادی برجوهر نورانی اولدوغنی تعلیم ایدر . (معنویت روح la spiritualité de l'âme) نامیله مشهور اولان دعوا بودر .

بونك ایچون اولا شویله دوشونولدی :

اشیای مادیه‌دن برطاقم اشباح (صدور émaner) ایدر . بونلر اشیای مذکوره‌نك (خیالات images) یدر ؛ (شکللر formes) یدر . حتی عینی جنسدن اولان (افراد متشابهه individus semblables) نك اشکال مجرده‌سی یکدیکرندن پك فرقلی اولمادیغی ایچون اشباح صادره‌یه (اجناس = spécies) دیدیلر .

بوراده ایضاحاته کیریشمه‌یه وقتم یوق ؛ فقط دقت ایدرسه‌کز قولایلقله آکلارسکز که برنجی جمله‌نك ناطق اولدوغی فکر تمامیله دەموقریتك اعتقادیدر . ایکنجی جمله‌ده‌کی ملاحظات ، یعنی (افراد متشابهه‌نك اشکال مشترکه‌سنی اجناس اولمق اوزره تلقی ایتمك) افلاطونك ماهیات نظریه‌سنه بکزر بردوشونوشدر .

بونلر اثبات ایدییورکه افکار یونانیه سرپنتی‌سی قارما قاریشیق اوله‌رق انتقال ایتمشدر . بو (اشباح = idoles) ، (espèces = species) ، یعنی ـ معنای خصوصی‌سی ایله ـ ماهیات جنسیه اوله‌رق قبول ایدلدکدن صوکره اشیای حقیقیه‌نك (وکیللری vicarios) [*] عد اولرندی . دیمك اولویورکه (استحضاریه représentationisme) مسلکنجه بر نظریهٔ معرفت قبول ایدلمش اولدی . زیرا بز اشیانك طوغرودن طوغرویه کندیلرینه مطلع اولمه‌یورز ؛ اونلرك ـ نوعما ـ وکیللری اولان اشباحنی ادراك ایدییورز . صوکره بو خیالات واسطه‌سیله آکلییورزکه او خیالات مدرکه‌نك خارجده حقیقتلری واردر .

بناءً علیه بالذات اشیایه علممز ـ (تحدسی intuitive) دکل ـ انجق اشیای مذکوره‌نك خیالاتی دلالتیله‌در ! دیمك چیقار . یعنی واسطهٔ علم اولمق اوزره اشیای خارجیه ایله نفسمز آره‌سنده بر (ماهیت ثالثه tertium quid) واردر ؛ دیمك اولور .

---

[*] vicaire کلمه‌سی ، لاتنجه (vicarios) لفظندن مشتقدر و (خلیفه) دیمکدر .

پك اي بيليرسكز كه هاملتنك تعبيرنجه (استحضاريه‌نك الك قابا نظريه‌سى)
بودر. فقط قرون وسطى حكماسنك ظن و اعتقادينه كوره مادى‌الطبيعه اولان
بر شيدن صدور ايده‌بيلان هر شيئك‌ده بهمه‌حال مادى اولماسى لازمكليردى .
بناءً عليه اشباح دخى بر طاقم اشياى ماديه‌نك اشكالندن عبارت اولدوغى ايچون
مادى‌الطبيعه صاييليوردى. غير مادى اولان روحمزه بو اشباح ماديه‌نك نه‌وجهله
تأثير ايده‌بيلديكنه ـ بر تورلو ـ عقل ايرديريله‌ميوردى . بو ظن باطلده اسكى
يونانيلردن انتقال ايتمشدى .

آكلاشيليوركه (آمپه‌دوقله‌س)ك ديديكى كبى (انجق طبيعتاً متشابه اولان
شيلر يكديكرينى ادراك ايدوب بيله‌بيليرلر) ظن اولونيوردى .

فقط قرون‌وسطا حكماسنك برغريب حالت ذهنيه‌سى واردى‌كه بوكون بزده
يوقدر. اونلر، برمسئلهٔ غامضه حضورنده صيقيلتى‌يه دوچاراولدقلرى زمان‌مأيوس
اولمازلردى ؛ همان بعضى الفاظ وتعبيرات ايله برفرضيه اويدوريويريرلر ومشكلاتى
بو صورتله حل ايتمش بولوندقلرينه قناعت كتيريرلردى . بو مسئله‌ده دخى اويله
ياپديلر ؛ شويله دوشونديلر :

اشباح ـ كه اشياى خارجيه‌نك وكيللرى عد ايدلمشدى ـ اعضاى وجودمزى
ميخانيكى برصورتده تحريك ايدرلر. اوتقديرده كندى ماهيتلرى كبى تأثيرلرى‌ده
مادى‌اولمش اولور. بوحالده اشباح مذكوره‌يه (species impressae) ده‌نيليردى‌كه
عضويت بشريه‌يه انجق ميخانيكى ومادى بر تأثير اجرا ايده‌بيلان اجناس خيالات
معناسنه كلير . صوكره بونلرى روح ، فعاليت ذاتيه‌سى ايله تبديل ايده‌رك
(species expressae) ياپاردى‌كه بوده عضويت بشريه‌دن آلنمش و بناءً عليه
روحانى برشكله كيرمش اجناس خيالات ديمك اولويوردى. ايشته بوسايه‌ده معهود
پرنسيب محافظه ايدلمش بولونيوردى ؛ يعنى مادى شيلرك روح اوزرينه اجراى
تأثير ايده‌ميه‌جكنه دائر مسلم اولان او ادعا تصديق اولونمقله برابر ، خيالات
و اشباح ماديه‌نك روحه تأثيرى ، لفظى برصورتده تعريف ايدلمش اولويوردى .
عادتا روح، اشباح مذكوره‌يى كويا هضم‌ايده‌رك كندى‌طبيعتنه (تمثيل assimiler)
ايدييور وروحانى بر شكله قويويوردى .

تعريف نامنه بويله بوش لافلرله مستريح وقانع اولان ذهنلره بزلر ، بوكون
حيرت‌ايده‌رز. چونكه بولاقيرديلرله هيچ‌برشى تنوير وتعريف ايدلمش اولمويور.

• مسئله‌نك اصل محتاج تعریف اولان جهتی: (اشکال مادیه‌یی روح، ناصل اولویورده
تلقی ایده‌بیلیور ؟..) واونلری کندی طبیعتنه اویدوروب روحانی بر شکله قویه‌
بیلیور ؟. ایشته بوسری حل ایتمکدی . اشکال مادیه اولا عضویتمزه (یعنی ینه
مادی بر شیئه !.) تأثیر ایدییور !. دیمکله مشکلاتدن یاقه‌یی قورتارمق ممکن
دکلکه ! .. عضویتمز ، ناصل او اشکالی روحمزه نقل ایدییور ؟ ... (species
impressae) شکلنده ، یعنی ینه مادی بر شکلده نقل ایدییور ؟. دکلمی یا ؟..
فرضمز اقتضاسی بودر ؛ چونکه (مادی شیلردن آنجق مادی شیلر صادر
اوله‌بیلیر!.) دستوری سقولاستیق فلسفه‌سنجه برقانوندر. عضویتمز دخی مادیدر.
روحه نقل وتودیع ایتدیکی خیالات دخی مادیدر. اوحالده ـ بوتون بوتعبیراته رغماً
مسئله‌نك نه‌وضعیتی ده‌کیشمش اولویور ، نه‌ده ماهیتی !.. دیمك ، بومادی خیالاتی
روح ـ طوغرودن طوغرویه ـ تلقی ایده‌بیلیور ایمش که ، اونلری آلوب ده (species
expressae) شکلنه صوقه‌رق کندینه مال ایدییور و کندی ماهیت ذاتیه‌سنه
بکزه‌تیور .

او حالده سوألك حکمی ینه باقی !.. روح بونی ناصل یاپه‌بیلیور ؟ .. ذاتاً
صورولان شی بوایدی! (فعالیت ذاتیه‌سیله !.) سوزی بوسؤاله جواب اوله‌ماز.
چونکه برکره معناسزدر ؛ مبهمدر . (فعالیت ذاتیه‌سی) نه دیمکدر ؟ بوتون
(سر تمثیل le mystére de l'assimilation) ذاتاً اوراده مندمجدر . اونی تصریحاً
بیان ایتمه‌لیدر. تصریح ایدیله‌بیلدیکی تقدیرده‌ده اصل سقولاستیق فلسفه‌سنك حل
ایتمك ایسته‌دیکی مسئله‌یه تماس بیله ایتمز. روحك فعالیت ذاتیه‌سی شودر ؛ بودر ؛
دیسه‌ك بیله برشی چیقماز . چونکه مسئلهٔ اساسیه ، ماده‌نك روحه تأثیر ایده‌میه‌
جکنی ادعا ایتمکله برابر ، او تأثیرك بداهت وقوعنه بر معنا ویرمکه چالشمقدر .
بو تأثیر انکار اولونونجه مسئله حل اولونه‌ماز ؛ زیرا ماده ایله روح آره‌سنده
واسطه اوله‌بیله‌جك براوچونجی شی یوقدر. بناءً علیه تأثیرات خارجیه‌یی طوغرودن
طوغرویه روحه توجیه ایتمیوبده اولا عضویتمزه عطف ایتمك، صوکره او واسطه
ایله روحه نقل ایتمك ـ مسئله‌نك عقدهٔ اساسیه‌سنی تشکیل ایدن ـ کوچلکی حل
ایتمز . روح، اشباح مادیه‌یی، خارجده‌کی اشیادن آلمایوب عضویتمزدن آلیورسه،
ینه‌مادی برشیدن آلیور دیمکدر؛ چونکه عضویتمزك مادی اولدوغنده ـ هرکسله

برابر ـ سقولاستيق حكماسى دخى متفق الرأى درلر . اويله ايسه ناصل آله بيليور ؟.. اصل سؤال بودر .

بوكاقارشى جواب اولمق اوزره (impresse) (expresse) كبى كلمات اصطلاحيه ايجاد ايتمك ، بر مهم معمايى لاف ايله حل ايتمك ديمكدر . (impressae) ديدكلرى شيلر خيالات ماديه در؛ بونلر واقعا روحك فعاليت ذاتيه سيله (expressae) شكلنه كيروب بر حيثيت معنويه كسب ايديورلر . فقط بو غريب تحول ناصل اولويور ؟.. ناصل ممكن اوله بيليور؟ مادامكه ماده نك روح اوزرينه اجراى تأثير ايتمه سى ممتنع ايمش !. چونكه ماده دن صادر اوله بيلان شيلر انجق مادى الطبيعه اوله بيليرمش !.. بو عقدهٔ اساسيه ينه باقى !..

اكر بو ادعالرى برر دستور حقيقت عد ايدرسه ك روح ايله ماده نك وبناءً عليه نفسمز ايله كائناتك مناسبتنى تعريف ايتمك ايچون هيچ برفكر بيان ايده مه يز، هيچ برشى سويليه مه يزكه معقول ومقبول اوله بيلسين . چونكه آره يرده ـ هر هانكى برـواسطه اوله بيلمه سنى قطعياً وقاطبةً انكارايديورز ؛ ديمكدر. حالبوكه ديكرطرفدن بويله برتأثيرك بالفعل وقوعى (بداهت محضه pure évidence) در. اونى ده بهمه حال تعريفه مجبورز ؛ وكوردوككزكه سقولاستيقلر تعريف لفظى ايله يعنى لاف ايله پك اعلا قناعت ايده بيليورلر ايمش !..

سقولاستيق ، هر تورلو مسائلى ايشته بو صورتله حل ايده ردى . حالبوكه روحمزله عالم مادى نك صورت تماس وكيفيت مناسبتى ويكديكرينه قارشى تأثيرات متقابله سى، هنوزحل اولونه مامش قالان اك بويوك معمالردن بريدر؛ حتى ـشيمدى دوراخيره كلديكمز زمان ـ كوره جكزكه ثپيسته مولوژى مباحثى، صوك زمانلرده ياواش ياواش بومسئلهٔ اساسيه اطرافنده دوران ايتمكه باشلايه رق بر باشقه جريان آليور . دهقارت بالخاصه بومسئله يى حل ايتمك ايستيور .

فقط دوراخيره كلزدن اول اسلام فيلسوفلرنجه ـ على الاكثر ـ معتبراولان نظريات حقنده دخى بر ايكى سوز سويله يوب قرون وسطى فلسفه سنه نهايت ويره يم .

بو دورده اذهان متفكرينى مشغول ايدن مباحثك مواد ابتدائيه سنى ، يعنى عناصرينى تشكيل ايدن افكار ومفهومات ، پك متشتت برصورتده يونانيلردن ترشح وانتقال ايتمش اولدوغى ايچون ـ هان غير محصور ده نيله جك درجه ده ـ

متنوع و متعدد بر چوق مسائله وجود ویرمشـدی . معین بر مسـئله‌یی تذکر ومناقشه ایدرکن، بحثی بوسبوتون چیغیرندن چیقاروب آلابیلدیکنه جاتاللاندیرمق دخی سقولاستیق اصولنك اك بویوك هنری اولدوغندن طولایی فلسفه، عجیب بر خلیطه حالنی آلمش قالمشدی ؛ او درجه‌ده‌که بوکون بر بحثك حدودینی تعیین ایدوبده حصراً تتبعنه کیریشمك غایت کوچ بر ایشدر . ادنی بر مسئله‌نك هرشیله اوقدر کرفت مناسباتی واردرکه برکره انسان بوفلسفه‌نك برطرفندن کیردیمی ؟. قولای قولای ایشك ایچندن چیقاماز . برکت ویرسین‌که ارسطونك (مقولات عشره les dix catégories) سی ــ علی الاطلاق ــ قبول ایدلمش اولدوغی ایچون بوتون موضوعات مسائل او عمومی (قادرو cadre) داخلنـده تتبع ایدیله‌رك سلسلهٔ مباحثده آز چوق انتظام کوزه‌دیله‌بیلمشدر .

عالم اسـلامده فلسفه‌یه دائر یازلمش اولان کتب مشهورهٔ معتبره‌نك اکثریت کلیـه‌سی اولا (علمك تعریفی le définition de la conn.) ایله بحثه کیریشـیر و اسلوب مذاکره منحصراً منطقی‌در. فقط مقصد ، اصل نصوص دینیه‌یی احکام فلسفیه ایله توفیق وتألیف ایتمکدر . اونك ایچون ، استدلالده بویوك بر صیقنتی‌یه معروض قالنجه ، بهمه‌حال جناب واجب الوجودك قدرت کلیه‌سی اك قوی وجلی بر برهان اوله‌رق ایراد و اقامه ایدیلیر ، و مسئله او صورتله حل اولونور. (لان سبحانه وتعالی قادر علی ذلك !.) یعنی (زیرا حق سـبحانه وتعالی حضرتلری بوکا قادردر !..) جمله‌سیله بیان اولونان ادعا ، هر نوع براهین وادله‌یه ــ قدرت اقناعیه اعتباریله ــ فائق و راجح عد ایدلمشدر .

بوکون اصول فلسفیه‌جه سقولاسـتیق سیستمنه نسبتله شو فرق واردرکه ، اك دیندار بر متفکر بیله فلسفه مسائلی مناقشه‌سنده بویله بر دلیل کتیرمز؛ حتی کتیرمکدن قطعیاً امتنـاع ایدر . سببی‌ده شـودرکه (ایمان la foi) ه تعلق ایدن امور ایله ، معقولات نوعندن اولان شیلر یکدیکرندن بوسبوتون باشقه ماهیتلرله ممتازعد ایدلمش، وفی‌الحقیقه اویله اولدوغنه آرتق قویاً ایناڭلمشدر. اونك ایچوندرکه زمانمزك اعتقـادنجه کیفیت ایمانك دلائل عقلیه ایله ثبوتی لازم کلمز. عقلك ایمانه تعلق اولـه‌مایه‌جغی ایچون ، فلسفه کبی منحصراً معقولاته مناسبتی اولان مباحثده ایمانه مستند بر دلیل کتیرمك طوغری بر طرز اسـتدلال عد ایدیله‌میور. هیچ اولمازسه بو کبی دلائلك بوتون متفکرین عندنده معتبر اوله‌مایه‌جغی شبهه‌سزدر .

نته‌کیم ایمـانی اولمایان بر متفکر بوتورلو براهینی ـ جف‌القلم ـ رد ایدیویریر ؛ چونکه کندیسنه قارشی موجه دکلدر .

دورمزك صلابت دینیه ایله شهرتشعار اولان متفکرینی بیله بوقاعده‌یه تمامیله رعایت ایده‌رك دین بحثنی فلسفه بحثندن آیری طوتارلر. اولجه (الٓهیات théologie) فلسفیاتك الك عالی قسمنی تشکیل ایتمك اوزره اونده داخل ایدی. حتی یاقین زمانه قدر بوترتیب دوام ایتدی. فقط بوکون باشلی باشنه بر (علم science) در. فلسفه، آیری بر شـیدر. دینه موافق اولسون ، اولماسـین ؛ الٓهیات ایله اویوشسون ، اویوشماسین، ماهیتی ده‌کیشمز. احتمالکه مذاهب مختلفه‌یه کوره قیمتی ده‌کیشه‌بیلیر!. فقط ، او باشقه !.

نته‌کیم، علم چوقدن عقائد دینیه‌نك تأثیراتندن آزاد اولدی؛ و ـ طوغروسنی سویله‌مك لازم کلیرسه ـ آنجق او زمان ، کشفیات مفیده‌یه موفق اوله‌رق ترقی ایده‌بیلدی .

علمك اصل غایه‌سی ، حادثات طبیعیه‌یی ـ او یله اولدوغی کبی ـ تتبع ایتمك و (تسلسل اسباب l'enchaînement des causes) طولاییسیله طبیعتده بر (آهنك harmonie) وشئونات عالمده بر جریان (اطراد uniformité) کشف ایله‌مکدر . بوتون بو تحقیقات دخی جلب منفعت و دفع مضرت امر مهمنده عوارض کونیه‌یه فائز اوله‌بیلمك ایچـون (اسرار طبیعت les mystères de la Nature) ه انفاد نظر مجبوریتیدر. علمك مقصدی بوندن ایلری کیده‌مز. بناءً علیه الٓهیاتك موضوع خاصنی تشکیل ایدن مسائل ممتازه ایله قطعاً علاقه‌سی اولمادیغی کبی ، هر هانکی بر دین ایله‌ده ذره قدر مناسـبتی یوقدر. اولسه ایدی ، ـ تام معناسـیله ـ (علم Science) اولمازدی .

ایشته الك متدین علمـانك بیله : (علم ، لامذهبدر !.) دیمکدن مقصدلری بودر. فلسـفه‌یه کلنجه ـ اوته‌دنبری ویرمش اولدوغم ایضاحاته بنـاءً ـ بلك ای آکلامش‌سکـزدرکه : علوم ممتازه و مستقله‌نك حل ایده‌مه‌یوبده اورطه‌یه آتدیغی معماره بر معنـا ویره‌بیلمك ایچون ، اصولی دائره‌سـنده نظریات عمومیه ترتیب ایتمکدر. طبیعیدرکه او کبی نظریات ـ آز چوق معقول اولمقله برابر ـ آنجق (تقریبی approximatif) دوشونجه‌لردر. بو فرضیات عمومیه‌نك ایمان ایله اوقدر

مناسبتی یوقدرکه دائما دە گیشیر و اصلاح و تغییر اولونمقله تکمل ایدرلر . بر فیلسوفك، عمرنده برقاچ کره نظریاتنی تبدیل ویاتعدیل ایتدیکی وقوعات نادره‌دن دکلدر. حتی برجه معتبر اولان نظریهٔ معرفت بر مهم حادثهٔ علمیه ایله قابل توفیق کورولمه‌یورسه ، درحال او نظریه‌یی ترك و اهمال ایده‌رز ؛ و ـ توصیه ایده‌رم ـ ایتملی‌یز ! نظریات فلسفیه‌نك حیثیت و اعتباری انسانله کائناتك مناسبتنه تعلق ایدن حادثات عمومیه‌یی تعریف ایده‌بیلدیکی قدردر ؛ و ـ معقول برصورتده ـ تعریف ایده‌بیلدیکی مدتجه دوام ایدر. لکن دینك ـ اربابی عندنده ـ حیثیت و اعتباری بویله‌می‌درکیا ؟.. عوارض فکریه وایجابات نظریه‌یه کوره حیثیت وقیمتی تبدل ایدن دین ، ـ معنای صحیحیله ـ دین اوله‌بیلیرمی ؟..

ایشته‌اولا علمی ، صوکره فلسفه‌یی دیندن کلیاً آییروب هرایکی طرفك دخی حق استقلالنی تصدیق وتأمین ایدن زمان حاضر ، بوملاحظاته تبعاً بویله بر قرار اتخاذ ایتمشدر. حتی قرار دکل ترقیات فکریه بونی اقتضا ایتمشدر .

حالبوکه قرون وسطی بویله دوشونه‌میوردی. دوشونه‌مه‌مکده‌ده جداً معذور ایدی . دین او وقتلر اك مهم مسئلهٔ حیاتیه‌یی تشکیل ایدییوردی. او زمانك متفکرینی دین حقنده (راسیونالیست rationaliste) ایدیلر ؛ یعنی ایمان قوی ایله قبول ایتدکاری احکام اعتقادیه‌یی (معقول rationnel) بر شکلده دخی کورمك ایستیورلر، وبناءً علیه ایمانی منطق ایله‌ده تقویه و تحکیم ایتمك خصوصنده فرط غیرت ایدییورلردی که بیهوده‌در ؛ عبثدر .

قیاس منطقی هیچ بر وقت ، ایمان درجه‌سنده متین بر قناعت وجدانیه الهام ایده‌مز . حتی بن دها ایلری کیده‌جکم ؛ اویله ادعا ایده‌جکم که دینده ، علومده اخلاقیاتده وفلسفیاتده اویله برطاقم مبادئ مهمه واردرکه اونلری حقایق واجبه واساسیه اولمق اوزره قبول ایتمشزدر . حالبوکه اونلرك حقیقتنی منطقاً اثبات ایتمك مستحیل وممتنع‌در . مع‌مافیه صورسه‌لر حقیقتنه قویاً (ایمان)مز واردر ؛ لکن نیچون ؟.. دەنیلیرسه اثبات ایده‌مه‌یز. بوتون (متعارفه‌لر axiomes) له برابر ، (سببیت مبدأی le principe de causalité) و (حادثات عالمك دوام اطرادی) حقنده‌کی اعتقادمز ودها برچوق امثالی هپ بوقبیلدندر. کذلك اخلاق بحثنده‌ده اویله‌در ؛ مثلا : تأمین منفعت و ذوق ایدن حرکات غیر مشروعه‌نك ، حقیقتاً فنا اولدوغنی ـ عقلاً ـ اثبات ایچون ایراد اولونان بونجه دلائل منطقیه‌نك همان

هیچ بریسی نجه قناعت بخش دکلدر . بونلرك هپسنی بن ـ کندی حسابمه ـ
ملاحظه ایتدم ؛ آنجق ایی‌لکه ایمان‌ایتمك شرطیله اوکبی دلائل منطقیه‌نك عقل
اوزرینه حکمی اوله‌بیلیر . فقط خیره ایمان ایدیله‌میورسه قطعاً حکمی یوقدر .
ذاتاً ایمان وارسه دلائل منطقیه اوکا فضله قوت و قناعت بخش ایده‌مز . بوتون
براهین ودلائلك زمین‌استنادی‌ایماندر . کذلك فلسفه‌ده دخی پك ایی‌بیلیورسکزکه
فیلسوفلرك بعضیلری کائنات خارجیه‌نك استقلال وجودینه ایناندیلر ؛ بعضلری‌ده
ایناندمازلر . ذاتاً بوتون مسائل مابعدالطبیعیه بوکا منجر اولور . ایناناتلرك ابراز
ایتدکاری دلائل منطقیه قطعیاً بر قناعت جازمه ویره‌بیله‌جك بر قوتی حائز
اولسه‌یدی ، بو مهم مسئله حل اولونور کیدر وما بعدالطبیعیات دخی ابدیاً
اورطه‌دن قالقاردی . حالبوکه هیچ اویله دکل !. نته‌کیم فلسفه‌یه بیکانه اولان
(خلق) قویاً ایمان ایدیور که بر عالم خارجی واردر ؛ وکوردوکی شیلر یالان
دکلدر . فقط بو اعتقادینی عوام ناس دکل ، اك مهم فیلسوفلر قطعی بر صورتده
اثبات ایدوبده هرکسی صوصدوره‌میورلر .

بیلیورسکزکه بو خصوصده ایراد اولونه‌بیلن ادله‌نك جمله‌سی (مبدأ علیت
principe de causalité) منجراولور . خلاصه‌سی : [بن ، برطاقم تأثرات حس
ایدییورم ؛ بو انفعالاتمك البت بر سبب موجبی اولمالی‌در . کوروپورم وبالتجربه
بیلیورم‌که بوتأثرات بنم کندی ارادتمله اولمویور . دیمك‌که اونلرك سببی بن دکلم
واو سبب بنده دکلدر . مادام‌که خارجدن کلدیکنی حس ایدییورم ؛ اویله ایسه
تأثرات واحساساتمك سببی خارجده‌در . خارجده‌ده شو عالم وار . اویله ایسه‌سبب
اودر ، وبناءً‌علیه بوکوردوکم عالم فی‌الحقیقه موجوددر .] دیمکدن عبارت قالیر .
لکن سببیت مبدأنك تنقید ایدیله‌بیله‌جك جهتلری اولدوغنی سز ، پك ایی بیلیر-
سکز . [نه‌دن برحادثه‌نك مطلقا سببی اولمق لازمکلسین ؟.. بوادعا قبول اولونورنجه
اسباب ، نامتناهی بر صورتده تسلسل ایدر . تسلسل ـ هرکس نظرنده باطل
دکلمی ؟.] دەنیلسه ، بوکا قطعی برجواب منطقی یوقدر . یالکز ایمان‌ایله استدلالدن
باشقه چاره قالمیور : [مبدأعلیت اك بویوك ، اك اساسلی متعارفه‌در . نه یاپالم ؟ .
بوکا ایناتیورز . ایناتمامق الیمزدن کلمیور . بونك عکسنی دوشونه بیلمك ممتنع
کورونویور .] دیمکدن باشقه یول یوقدر ؛ وبوتون متعارفه‌لر حقنده صوك‌سوزمز
بودر .

كوروپورسكزكه (ايمـان) . قناعت بحثنده الك بويوك رولى اوينوپور . بو مسئله انكليز فلاسفهٔ حاضره‌سنى جداً مشـغول ايتمكده‌در . وقتيله دخى اهميتى سزيلمشدى. مشهور (پاسقال)، (هرقناعتك نقطهٔ استنادى ايماندر ؛) ديمشدى وبوفكرى (وولته‌ر) كمال استخفاف ايله تلقى ايتمشدى . ديمك كه حقيله معناسنى اكلامامشدى .

واقعابو حيثيتله قوللانيلان (ايمان) لفظنك معناى اصطلاحيسى دينده وارداولان معناسندن چوق كنيش‌در. فقط بأس يوق ينه اساس، (هيچ بردليل اولمقسزين برشيئه اعتقاد ايتمك) دكلمى؟. شبهه يوقدركه الك اساسلى ومهم شيلر حقنده اعتقادمز بويله برايمانه مستنددر؛ چونكه قناعتمز هيچ بردليله مقارن دكلدر . ايشته قرون وسطى طرز تفكرينك باشليجه قصورى بوحقيقته قارشى غافل طاورانماسى وانجق ايمانه مستنداوله‌بيلن معتقداتمزى قضاى عقل ايله تحكيم ومنطق ايله اثباته قالقيشما- سى‌در . او دور عرفانك خصـايص معنويه‌سندن باشـليجه برينى تشـكيل ايدن (راسيوناليزم) ك - يعنى دين ايله فلسفه‌يى تأليف ايتمك غيرتنك - الك مبرم سببى ايشته بوايدى .

شو مختصر مطالعه‌يى اسـتطراداً بوراده سزه عرض ايتمك ايسـته‌دم . اميد ايده‌رم كه قرون وسطى فلسفه‌سنى دهااييآ كلايه‌بيلمه‌كزه خيلى ياردیم ايده‌جكدر.

بزم اسلام فيلسوفلرى ايله برابر متكلمين اولا (علم) حقنده‌كى نظرياتى بسط ومناقشه ايله فلسفه بحثنه كيريشيرلر ؛ ديمشدم . بو اوزون ومتشتت مباحثى تماماً بورايه نقل ايتمك ممكن دكلدر . يالكز بحثمز ايچون شايان دقت واعتبار اولان جهتلرينى - برقاچ چيزكى ايله - كوسترمك ايسـتيورم .

اولا علمك تعريفى وار . صوكرا صيره‌سيله موضوعى، فائده‌سى ، مرتبه‌سى مسائلى ، مباديسى وتسميه‌سى حقنده بحثلر وار . هر بحثده‌ده بر چوق مناقشه‌لر ومعارضه‌لر ظهورايدييور، وانجه‌دن انجه‌يه بعضى مسئله‌لر احداث ايديلوب افكار تفرقه‌يه دوشورولويور. مثلا (بر علم ايكى معلومه تعلق ايده‌بيليرمى ؟..) كبى سؤاللر، - جريان بحث ايله - خاطره وارد اولويور ، وبويله كلمه‌لر اوزرينه آچيلان براصلسز بحث اوزرينه بعضاً فرقه‌لر ، مذهبلر تشكل ايدييور .

فقط تفصيلات تاليه‌يه تعلق ايدن بوسقولاستيق مناقشـاتى براقوبده اسـاس بحثى تشكيل ايدن مسـائل مهمه حقنده بيان اولونان ملاحظاته باقارسه‌ق شـايان

تقدیر وتحسین بر چوق افکار مهمه کورورزکه متفکرین اسلامك ، اساسلی مسئله‌لرده اصابت نظرینی پارلاق برصورتده اثبات ایدر. چونکه بوبابده ویردکاری حکم ، بوکونده عیناً مصدقدر. فقط تفصیلاتنه باقمالی !..

اولا علمك ماهیتی حقنده‌کی تعریف معتبر پك طوغرودر : (علم، عالم ایله معلوم آره‌سنده تحقق ایدن برنسبت) دن عبارت عد ارلونیور وبناءً علیه (العلم اضافة محضة) دیه حکم ایدیلیور ؛ وحقیقتاً بوکون هر فیلسوف تسلیم ایدرکه علم محض اضافتدر .

آرتق بو اساس اوزرینه کیفیت علم مذاکره‌سی جریان ایدییور ، بر چوق متفکرینك رأیلریله ماهیت علم تحقیق اولونونجه برطاقم تقسیماته ضرورت الویرییور: اولا علم (قدیم) ویا (حادث) اوله‌بیلیر . بوراده بر اشارت مهمه وار؛ مشهور (مواقف) نام کتابك مؤلفی (قاضی عضدالایجی) نك شارحی (سید شریف جرجانی) دییورکه :

[قیده بالحدوث لیخرج عنه علمه تعالی ؛ فانه قدیم ولایوصف بضرورة ولاکسب .] یعنی [علمك حدوث ایله قید اولونماسندن مقصد، الله‌تعالانك علمی خارج قالسین دیه‌در؛ زیرا اونك علمی قدیم‌در؛ نه‌ضرورتله توصیف اولونه‌بیلیر، نه‌ده کسب ایله !.] دیمکدر .

انسانلره خاص اولان بوعلم حادث، ضروری ومکتسب‌ونظری اولمق‌اوزره باشلیجه اوچ نوعه انقسام ایدییورکه بو کونکی اوروپا اصطلاح فلسفیسنجه (conn. intuitive) ، (conn. acquise) و (conn. spéculative) معناسنه وارد اولمشدر .

بونلر حقنده برچوق مناقشات آچیلیورکه اونلری بورایه نقل ایچون امکان اولمادیغی کبی لزومده یوقدر. یالکنز تعریفلردن بعضیسی پك‌ایی‌در. علم ضروری بلااکتساب ونظر حاصل اولان بیلگی‌در. هرکسك کندی وارلغنه علمی کبی !. بونده اساس وعلامت فارقه (انیت intuition) در. علم کسبی هرهانکی بروجهله تحصیل اولونه‌بیلن معلوماتدر. علم نظری دخی اعمال نظرومحاکمه ایله بالاستدلال حاصل اولان علمدر .

بونلردن هانکی نوع علمك اصل اولدوغنه دائر ـ کتب اسلامیه‌ده ـ غایت

متشتت بر طاقم مباحثات واوزون اوزادی‌یه تفصیلات وارکه اوروپاده دوراخیرك ابتداسندن زمانمزه کلنجیه قدر مناقشـاتی دوام ایدن مسائلی تماماً آ کدیرییور ؛ وجمله‌سی‌ده ـ ماهیتلری اعتباریله ـ (ئه‌پیستەمولوژی) یعنی (مبحث معرفت) مسائلندندر .

علم نظری تعریفنده بر قید وارکه سقولاسـتیق فلسفه‌سنك غایهٔ حقیقیه‌سنی صراحتاً کوسـتریور ؛ وفلسفه‌نك ـ صـیقی صیقی‌یه ـ الهیاته تابع طوتولدوغنی اثبات ایدییور :

[حصولی اعمال نظره متوقف اولان معلوماتی ، عبد (یعنی اللهك قولی اولان ادم ،) تحصـیل ایله مکلفدر ؛ اونکله شرایع واحکام تکلیفیه اثبات اولونه‌بیلسین دیه !.. وجود صانعی وصفاتی ونبوتلری اثبات ایتمك کبی !..] بو علم نظریدن غافل اولانلرك (مکلف) اولوب اولمادیغی‌دخی عینی زمانده مناقشه ایدیلیور و اهل سنتك اعتقادنجه صبیان ومجانین‌دن ماعدا هرکسك اجماعاً مکلف اولدوغنه حکم ایدیلیور . سـلیم الطبع ورشید اولان هرکس ، احکام وشرایعی تسـلیم وجناب حقك وارلغنی عقلاً اثبات ونبوتك لزومنی تصدیق ایده‌بیلمك ایچون اعمال نظر ایله مکلف طوتولویور . مع‌مافیه علم ضروری‌نك اصـل اولدوغنی ادعا ایدنلر ، (معرفة الله la connaissance de Dieu) ك ضروری اولدوغنی و بناءً علیه اعمال نظر ومحاکمه‌ایله تحصیل‌اولونماغه محتاج بولونمادیغنی ادعا ایده‌رك تکرار برایکنجی بحث آچیورلر .

بو مذاکره‌لر ، بو مباحثه‌لر ، بو کون اوروپاده بر چوق (سپیریتوآلیست spiritualistes) فیلسوفلرك ـ عینی مسئله اوزرینه عینی وادیده ـ یوروتدکلری بحثی تماماً آ کدیرییور .

نهایت بر چوق تعریفات آرەسـنده بعضی مهم سوزلره تصـادف ایدیلیورکه اونلرك ضمننده برر بیوك مسئله کیزلیدر . مثلا : [العلم اعتقادالشیء علی ماهوبه] یعنی‌علم ، [برشیئه ـ اولدوغی کبی ـ اعتقاد ایتمك] در. فقط برشیئی ـ حدذاتنده اولدوغی اوزره ـ بیلدیکمزی نا صل بیله‌جکزکه اوکا اعتقاد ایده‌بیله‌لم ؟. بوتعریف دائره‌سـنده بحث یوروتولورسـه علمك معلومه مطابقتی وعلم یقین ایله ـ اوندن آیرلمـایان (اعتقـاد جازم) حسـنك ماهیت وقوتی ، و (صحت علمك ضمانی

مسئله‌لرینه ـ زارزور ـ پیوسته (la garantie de l'exactitude de la connaissance) اولورز ؛ ویلك ایی بیلیرسکزکه بو مسئله‌لر ئه‌پیسته‌مولوژی‌نك موضوعات اساسیه‌سندندر .

کذلك، (قاضی ابوبکر باقلانی) یه عطفاً ذکر اولونان شو تعریف: [معرفة المعلوم علی ماهو به] یعنی [بیلینن شیئی ـ حدذاتنده اولدوغی وجه اوزره ـ بیلمك] دخی بوقاریکنه بکـر؛ یالکز بعضی مهم فرقلر وار: اولاً علم یرینه معرفت کله‌سی قوللانلمش اولدوغی ایچون بو، حادث اولان معلوماته خاص بر تعریفدر؛ واو حیثیتله الله تعالانك علمی بو دائره‌دن خارج قالیور ؛ چونکه اللهه معرفت اسناد ایتمك بویوك خطادر . نه اجماعاً ، نه لغةً نه‌ده اصطلاحاً بوکله‌یی قوللانمغه جواز اوله‌بیلیر . الله تعالانك علمی قدیمدر و برآن زائل اولماز . ذاتاً لغت معنالرنجه علم ایله عرفانك فرقی برنجیسنك قدیم اولماسی، جهل ایله مسبوق بولونماماسیدر. ثانیاً بو تعریفده (اعتقاد) تعبیرینه مقابل (معرفت) قوللانلمشدر . بو تقدیرجه اوته‌کی کبی (dogmatique) دکلدر .

فیلسوف مشهور فخرالدین رازی‌نك‌ده بر تعریفی وارکه قیمتلیدر . اوده [علم موجبه مطابق براعتقادجازمدر] دییور؛ (موجب)دن مقصدی‌ده یاضرورت، طبیعیه، یاخود دلیلدر. بوتعریف ـ بوکونکی نقطهٔ نظره کوره پك (formaliste صوری) اولمقله جالب دقتدر . چونکه برشیئك حقیقتنه دکل، ایجابات منطقیه‌یه مطابق براعتقاد اولمق اوزره علمی تلقی ایدییور . (منطقه اویسونده نه اولورسه اولسون) دیمکه واریر .

صوکره علی العموم فرقهٔ حکمایه عطف اولونان تعریف مشهور وارکه اوده: [حصول صورة الشیٔ فی العقل] یعنی [برشیئك صورتنك عقلده حاصل اولماسیدر.] جمله‌سیله ادا ایدلمشدر .

فقط بو تعریف تفسیر ایدیلیرکن پك بویوك بر یاکلشلق وقوعه کلمش و افلاطونك (ماهیات idées) نظریهٔ مشهوره‌سیله دهموقریتك (اشباح idoles) نظریه‌سی بربریله هرج ومرج ایدیلوب عینی شی ظن اولونمش ! حالبوکه بوایکی فیلسوف قدر ـ فکر ونظر ومزاج عقلی اعتباریله ـ یکدیکرینه ضد ایکی متفکر دها بولمق پك کوجدر .

بو خطـانك صورت وقوعنی بوتون تفصیلاتیله آكلاته‌بیله‌جك قدر زمان ومكان اولسه‌یدی متفكرین شرقی ، سزلرده بنم كبی معذور كورورديكز. يالكز اشـارتله اكتفا ايده‌جكم. باقیكز بو یا كلشـلق ـ بنم تحقیقمه كوره ـ نره‌دن كلمشدر: بر (شـیئك صورتنك عقلده حاصل اولماسی) ، تماماً اشباح نظریه‌سنك دستور افاده‌سیدر. فقط (عقل ، جزئیات اموری ، هویات ومشخصات وافراد خارجیه‌یی ادراك ایده‌مز . آنجق كلیـاتی تعقل ایدر. جزئیـاتی ادراك ایدن حواسـدر.) دیه بر اعتقاد وار. او حالده [بر شـیئك صورتی عقلده حاصل اولویورسه ، او صورت یالكز او شـیئك دكل ، امثال متعدده‌سنك صورتی‌در. او تقدیرجه بر (صورت جنسـیه) ویاخود بر (صورت نوعیه) اولماسی لازم كلیر.] دیه دوشـونولمش . بناءً علیه بر شیئك صورتی یرینه (ماهیتی) دینیله‌رك تعریف سابق اساساً تعدیل ایدلمشدر .

ذاتاً (ماهیات) اینجه‌دن اینجه‌یه مناقشـه اولوندوغی صیره‌لرده اونلرك بسیط ومركب اولوب اولمادیغی ، صورت اشیایه مطابق اولوب اولمادیغی ؛ ذات اوزرینه زائد (یعنی اشیانك كندیلرندن غیری بر شیلر) اولوب اولمادیغی تدقیق ایدیلیركه مسئله خیلی دیدیكلنمش بولوندوغی ایچـون (ماهیت) ، (شـبح) (صورت ذهنیه) (وجود ذهنی) تعبیرلری یكدیكریله هرج و مرج ایدیله‌رك افلاطونك ودەموقریتك نظریاتی صفوت اصلیه‌لرینی ضایع ایتمشدی‌كه بوحال او یا كلشغه بر زمین مساعد حاضرلامشدر .

بناءً علیه برنجی تعریفی تفسـیر ایچون كلیـاته تخصیص ایده‌رك : [هو تمثل ماهیةالمدرك فی نفس‌المدرك وهو : ای كون‌العلم !. حصول‌الصورة او تمثل‌الماهیه مبنی علی‌الوجودالذهنی وكون‌العلم عندهم عبارة عنه] دیه حكم ایدلمش‌كه : [علم، ادراك اولونان شیئك مدرك اولان نفس‌ده ماهیتیله تمثل ایتمسی‌در ؛ اوده وجود ذهنی‌یه مبنی صورتك حصولی وماهیتك تمثلی دیمكدر. حكمـا عندنده علم بوندن عبارتدر.] دیمك اولور .

حكما ، افكار یونانیه‌یی قطره قطره تلقی ایتمش واونی‌ده یوغوره یوغوره بر معجون حالنه كتیرمش ایدیلر . اهل سنت دخی اونلرك ادعاسنی بوصورتله تفسیر ایتدكدن صوكره رد ایدییوركه پك محقدر .

اهل سنت اسـاساً (وجود ذهنی) یی بر حقیقت اوله‌رق قبول ایده‌میور .

(معقولات ثانیه) نك خارجده متعلق الیهی یوقدر! دییورکه فلسفهٔ افلاطونیه‌نك اساسنه معارض وتماميله (اسمیه nominalisme) ادعاسنه موافق بر ادعادر .
بوادعاسنده محق اولدوغنی اثبات ایده‌بیلمك ایچون بوفرقه‌نك تعقیب ایتدیكی طریق استدلال دخی جالب دقتدر .

او دورده پسیقولوژی وفیزیولوژی نامنه معلومات صحیحه اولمادیغی جهتله ادراك مسئله‌سنی تعریف ایچون (صور اشیا) نظریه‌سندن واز کچمك ممکن اوله‌میوردی. بناءً علیه ـ هاملتنك تعبیرنجه ـ استحضاریه اعتقادینك اك قابا شكلی اك زیاده معتبر كورونوردی ؛ چونكه حقیقته موافق ظن اولونوردی . مادامكه عقلمزك ادراك ایتدیكی شیلر ، خارجدهٔ حقیقتاً موجود اولان كائناتك كندیسی دكلدر ، چونكه طاغ طاش، سما ، دكز ذهنمزه بالذات كیره‌مز؛ ومادامكه علممز ـ صحیح ایسه ـ واقعه مطابق‌در ؛ او حالده بزم عقلاً تلقی ایتدیكمز شی آنجق اشیای خارجیه‌نك صورتلری‌در ؛ وآنجق اونلر اوله‌بیلیر !.. دیه دوشونمك پك طبیعی ایدی ؛ وشو دوشونجه‌یه باقیلیرسه صور اشیانك بر (ماهیت ثالثه) tertium quid) تشكیل ایدوب عالم ایله معلوم آره‌سنده یكانه واسطه اولدوغنه اینانمقدن باشقه چاره قالماز. بوواسطه‌یه ، بواضافته‌ده ایشته علم ده‌نیلیورایدی .

فی‌الحقیقه بو مباحثه اثناسنده بر شیئك كندی موجودیت خارجیه‌سی ایله موجودیت ذهنیه‌سی ، شبحی ، صورتی ، ماهیتی هرج و مرج ایدلمش اولویور . حالبوكه آره‌لرنده فرق واردر . متكلمین بو فرقی حس ایدییور و اونی تعیین ایدركن وجود ذهنی فرضیه‌سنه قارشی تعریضه كیریشیور. اولا نظر دقته چارپان جهت ، وجود خارجی ایله وجود ذهنی‌نك عینی شی اوله‌ماسی‌در. بز خارجده سمایی كورویورز ؛ طاغلری كورویورز ؛ ناصل اولویورده بونلری تخطر، تصور وتذكر ایده‌بیلیورز ؟. البته بو شیلر هیئت اصلیه‌لریله ذهنمزه كیرمیور. اكر كیرسه‌یدی مثلا كونش ویاخود آتش تصور ایتدیكمز زمان ذهنمز یاناردی . قاضی وشارحی ، وجود ذهنی بحثنده بالخاصه بوجهتی ایضاح وتعبیرات اصطلاحیه‌نك قیمتنی تعیین ایدییورلر :

[شبهه یوقدركه مثلا آتشك بر موجودیت حقیقیه‌سی واردر ؛ واضائت یعنی ضیا ویرمك و احراق ایتمك و دها بوكبی بعض احكام وآثار اوندن صدور وظهور ایدر. ایشته بو وارلغه (وجود عینی) ، (وجود خارجی) ، (وجود

اصیل دەنیلیر. بونده نزاع یوقدر ؛ نزاع شـو نقطەدەدر : عجبا آتشـك وجود حقیقیسندن باشقه بر وجودی و رمیدرکه او آثار و احکام اوکا ترتب ایتمەسین ؟ « یعنی اونده ضیا ویرمك ویاقمق کبی خاصیتلر اولماسین ؟.. دیمك ایستیور » ایشته بو ایکنجی وارلغه (وجود ذهنی)، (وجود ظلی) یاخود (وجود غیر اصیل) دەنیلیور. بو تقدیره کوره (موجود)، ذهنده (نفس ماهیت) اولمش اولویور؛ (نفس ماهیت l'idée-même) دخی وجود خارجی ایله توصیف ایدلمش بولونیور دیمکدر. آرەدەکی اختلاف ماهیتدن (آیری) بر وارلق مسئلەسنه تعلق ایدییور. اونك ایچوندرکه بعض افاضل (اشـیا خارجده اعیـاندر. یعنی مستقلاً موجود شیلردر ؛ ذهنده (صور formes) در ؛) دیمشلردر !.] الی آخره !..

شو ذکر ایتدیکم ملاحظاتك بویوك بر قیمتی واردر ؛ ذهن متفکرك یاواش یاواش (افاقی objectif) و (انفس subjectif) فرقنی ناصل ادراك ایتمکه باشلادیغنی ونه کبی ضرورات منطقیه ایله بومرحلهٔ تفکره واردیغنی صراحتاً عرض ایدییور. چونکه اختلافات ـ سـیدك دیدیکی کبی ـ وجود حقیقی ایله وجود ذهنی آرەسندەدر. بو ایکی نوع وارلق برمی ؟.. دکلمی ؟. وجود ذهنی بهمه‌حال وجود حقیقی‌یی استلزام ایدرمی ؟. ایتمزمی ؟. ایدرسه ، ینه ایکیسی آیری غیری شـیلر اولمق لازمکلیر ؛ چونکه کائنات طاقیله ذهنمزه کیرەمز . ایتمزسه وجود ذهنی‌نك اصلی یوقدر. چونکه حقیقی‌وارلق، عالم خارجی‌ده بالذات وبالاستقلال قائم اولان وارلق‌در. ایشته اهل سنت آنجق بویله بروارلغی حقیقت اولەرق تسلیم ایدییور؛ وجود ذهنی‌یی قبول ایدەمیور .

مسئلەنك کنهنه انفاذ نظر ایدوبده بحثك طرز جریانته دقتله باقارسـەکز بوراده فلسفهٔ فلاطونیه ایله (یعنی حقیقیه réalisme ایله ! .) فلسفهٔ (ارسطاطالیسیه aristotélicienne) نك وبالخاصه (اسـمیه nominalisme) اعتقادینك مجادلەسنی کوررسکز. بیلیورسکزکه افلاطون ماهیاتك خارجده مستقلاً موجود اولدوغنی ادعا ایدر واونلری (حقایق اشیا) صانیردی. بو فکری الك اول ابطاله چالیشان دخی ارسطو اولمشـدی . مشهور (کلیات les universeaux) مناقشەسنك منشائی بودر. نتەکیم اولجەده عرض ایتمش ایدم . متفکرین اسـلام بو کیفیتدن تمـامیله ولایقیله خبردار کورونیورلر ؛ یالکز بر شی وار :

قرون وسطی فلسفەسـنده تشوش افکار ، ذهنلری تعجیز ایدەجك مرتبەیه

وارمشدی. اوسبله هیچ بر فیلسوف اساتذهٔ یونانیه‌دن منحصراً برینه تماماً اتباع ایتمش دکلدر. مسائل اساسیه‌ده کندی ملاحظه‌لرینه کوره صاغه صوله بر میں کوستریرلر. بوراده اهل سنتك میلانی صراحتاً (نومینالیزم) جریاننه طوغرودر. چونکه بو فرقه اربابی اولا ماهیتك خارجده وجودینی انکار ایدییورلر؛ حالبوکه حکما عکسنی اثباته چالیشیور. مسئله ـ اعتراضات متقابله یوزندن ایراد اولونان یکی یکی مثاللر طولاییسیله تورلو تورلو شکللره کیرییور ونهایت حکمای اسلامك مشاهیرندن اولان فخرالدین رازینك ملاحظاتی صراحتاً اثبات ایدییورکه بو وجود ذهنی بحثی افلاطون ایله ارسطو آره‌سنده تحدث ایدن (ماهیات مناقشه‌سی) نك دوامندن باشقه بر شی دکلدر. یوقاریده‌کی فقره‌ده سویله‌دیکم سوزلره تماميله حق ویریر. قاضی‌نك مواقفندن او پارچه‌لری ـ برر وثیقه اولمق اوزره ـ بورایه مختصراً نقل ایدییورم . اوراده اولا ذهنده موجوداولان شیلرك (تصورات concepts) دن عبارت اولدوغنه دائر بر خیلی بحث جریان ایتدکدن صوکره : [عجبا خارجده اصلی اولمایان شیلری تصور ایده‌بیلیرمی‌یز : ایده‌مزمی‌یز ؟..) سوألی اورطه‌یه آتیلیور ومسئله بوشکلی آلیور. حکما : [نه‌وت !. تصور ایده بیلیرز : (ممتنع l'impossible) ی (اجتماع النقیضین le principe de la contradiction) ی (وجوده مقابل عدم le néant contre l'être) ی تصور ایتمیورمی‌یز ؟ !] دییور . لکن اهل سنت نامنه قاضی بوکا اعتراض ایدییور. (بوکبی امور اوزرینه سلباً حکم ایدیلیر؛ ایجاباً دکل !..) دییور. بو تمریض مهم ایله مسئله ینه بر باشقه شکله قونوله‌رق موضوع بحث اولویور : [ذهنده موجود اولان تصورات (امور ثبوتیه faits positifs) دن‌میدر؟. (امورعدمیه faits négatifs) دن‌میدر؟.] سؤالنه جواب ویرمك ایچون یکی برمناقشه آچیلیور . [*]

---

[*] بو مناقشه بو کون دخی دوام ایتمکده‌در . مثلا زمانمزك فلاسفهٔ (روحیون spiritualistes) ی (نامتناهی l'Infini) نك خارجده وجودینی اثبات‌ایتمك ایچون‌اوزون بربحث آچیورلر ؛ بوندن مقصدلری ، طولاییسیله اللهك وجودینی اثبات ایتمکدر؛ چونکه اونلرك تلقی ایتدیکی وجهله نامتناهی ، الله‌در. حالبوکه حسب المذهب منکراولان (مادیون matérialistes) ، بو نامتناهی تصورینك (مفهومات عدمیه) ن اولدوغنی وبناءً علیه بر موجود مستقله دلالت‌ایده‌میه‌جکنی ادعا ایدییورلر. (نامتناهی ، تناهی‌یی انکاردر. برشیئك وارلغنی اثبات ایتمز !) دییورلر .

اهل سنتك ملاحظاتى بودعوالرده دها قوتلى در ؛ مثاللرى ده چوق ايى در ؛ فرضا بوتورلو مفهوماتك امور عدمیه‌دن اولدوغنى اثبات ايچون (معدوم مطلق le non-être absolu) تصـورينى مثال كتيرييورلركه بر (مفهوم عدمى notion négative) اولدوغنده كيمسه‌نك شبهه‌سى اولمماز . بناءً عليه بز خارجده بويله قطعاً اصلى فصلى اولمايان شيلرى انجق ـ عدمى اوله‌رق ـ تصور ايده‌بيليورمشز ؛ بو تقديرجه مفهومات عدميه‌نك ذهنده موجود اوله‌بيلمه‌لرى (مستحيل inconcevable) دكل ايمش ، ديمك اولويور ، كه يكده طوغرودر .

بوكا قارشى حكماى اسـلاميه‌نك اك بويوكلرندن اولان ايرانلى (فخرالدين رازى Razès) اعتراض ايدييور: [خارجده وجوداصليسى اولمايان شيلرى تصور ايده‌مه‌يز . بالعكس هر نه‌تصـور ايده‌بيليرسه‌ك اونك خارجده وجودى واردر ، فقط بزدن غائبدر !] دييور ؛ ودقت ايدييورسـكزكه ينه فلسـفهٔ فلاطونيه‌نك اساسنى تشكيل ايدن (حقيقيه réalisme) عقيده‌سنه رجوع ايدييور. بونك بويله اولدوغنى مواقف مؤلف تحريرى پك ايى بيليور وشو صورتله سوزينه دوام ايله بونزاعك منبعنى ايما وكشف ايدييور :

[.. ومتصور اولان اوشى (يعنى مفهوم عدمى !..) يا ـ افلاطونك ديديكى كيى ـ بنفسه قائمدر؛ (يعنى خارجده مستقلاً موجود برماهيتدر ديمك ايستيور!..) ياخود ـ حكمانك ديديكى كيى ـ بوتون مفهوماتك (عقل فعال intellect actif) ده مرتسم صورتلريدر . [*] زيرا عقل فعال حكما عندنده ـ شـو بزم عالممز ايچون ـ مبدأ حوادثدر ؛ بناءً عليه عقل فعالده صور اشيانك ارتسامى بر (شرط لابد condition indispensable) در ؛ اويله بر طاقم صور مرتسمه اولمالى دركه ، نفس اونلره التفات ايتديكى زمان اونلرى همان مشـاهده ايده‌بيلسين ! . حالبوكه افلاطون شوكا ذاهب اولويوردى كه هر (طبيعت نوعيه) ايچون بر (شخص مجرد) [يعنى مجرد ومنفرد بر فكر!.] اولمق ضروريدر؛ اوده باقى‌در ؛ ازلى وابدى‌در. ارسطو بورأى غير صحيحى ابطال ايتمك ايچون استدلال ايتدى كه ..] الى آخره !. كورويورسكزيا ؛ متفكرين اسـلام مذاكره ايتدكلرى مسـئله‌نك نره‌دن كلديكنى

---

[*] ارسطو انسانده ايكى نوع عقل تصور ايدردى ؛ برينه عقل فعال ، ديكرينه‌ده (عقل منفعل int. passif) بردى . برنجيسى معقولات ومجرداتى ادراك ايدردى . بو عقلك كمالى ايله انسانك اللهه اتصال ايده‌بيله‌جكنه حكما قانع ايدى. [قاموسه باقيكز !]

ونه اولدوغنی پك اعلا بیلیورلر . ماهیات فلاطونیه‌یی ـ اوته‌دنبری ـ رد ایدن اهل سنت دخی، بو رأیی غیر صحیح کورویور . وارسطونك فلسفه‌سنه اتباع ایتمه‌مکله برابر، بومسئله‌ده (نومینالیست) لره میال بولونیور .

پك مختصر برصورتده اقتطاف ایدوب اشارتاً عرض ایتدیکم بو ملاحظات، برآز یوقاریده سرد ایتدیکم ادعایه تماميله حق‌ویریر، وسقولاستیق اصولنه خاص اولان بر چوق شیلری‌ده کوستریر : اولا موضوعات بحثك یونان استادلرندن انتقال ایتمش اولدوغنی صراحتاً کورورسکز؛ صوکره بر مسئله‌نك ـ بیك تورلو تعریضات تأثیریله ـ ناصل‌اولوبده وضعیت‌ابتدائیه وشکل حقیقیسنی‌ده کیشدیرمکده اولدوغنه بالذات شاهد اولورسکز . عینی زمانده‌ده ـ تعریض غیرتی و (مناقضه controverse) مراقیله ـ دالدن داله سه‌کن قرون‌وسطا (ذهنیت mentalité)نك نه اولدوغنی وموضوع بحثی ناصل ، وضع اصلیسندن و چیغیرندن چیقاروب چاتاللاندیردیغنی اکلارسکز . نهایت کورورسکزکه اوزمانلر پسیقولوژی علمنك ابتدائی بر درکه‌ده بولونماسندن طولایی ـ بو (صور مرتسمه) فرضیه‌سندن فراغت ایتمك قطعاً ممکن‌اوله‌میورمش؛ و، دونه طولاشه همان بوتون‌فیلسوفلر، ینه اوکا رجوع ایدییورلرمش: [مادامکه اشیای خارجیه‌یه علممز، اواشیایی ـ طاقیله ـ ذهنمزه آلمق دکلدر ، او حالده اونلرك صورتلری عقل فعاله یاخود لوحهٔ خیالمزه (هرنره‌یه اولورسه اولسون!. ذهنمزده بریره!.) ترسم ایتمك لازم کلیور؛ تاکه نفسمز اورایه‌باقسین‌ده خیالات وصوراشیایی اوراده مرتسم‌اوله‌رق کوروب ماهیتلرندن خبردار اولسون وهم بوسایه‌ده ، همده بوصورتله (علم) تحقق ایده‌بیلسین !.] دیه دوشونولویورمش .

کورمك‌ایسته‌دیکی‌اشیانك رسملرینی‌کتیرتوبده کندی‌اوطه‌سنده اوطوروركن سیر ایدن برکیمسه‌نك حالنی ـ بوفرضیه ـ پك زیاده آکدیرییور ؛ فقط کیفیت ادراکی هیچ تعریف ایده‌میور. نته‌کیم بوجهت مهمه‌یی اوچ بش صحیفه‌اول سزه لایقیله آکلاتمشدم .

ارتق بحث بو وادیده جریان ایدییور. حتی اهل سنت اعتقادینی کمال حیثیتله تمثیل ومدافعه ایدن (قاضی عضد) بیله ـ ماهیات فلاطونیه‌یی وبناءً علیه وجود ذهنی‌نك حقیقتنی قطعیاً رد ایتدیکی حالده ـ (صور مرتسمه) فرضیه‌سنه دشمن کورونمه‌یور . بالعکس [غایت واسع ومتنوع معلومات فلسفیه‌یه وبویوك بر (دهای

جدلی génie éristique) یه مالك اولان بوقوجه متفکر] ، بر مهم نقطه‌یه حصر دقت ایدییور : ذهنمزده ویاخود عقل فعالده مرتسم بولوندوغی ادعا اولونان (صور اشیا) نك (هویات ipséités) قبیلندن اولمادیغنی اثباته غیرت ایدییور . (هویت) خارجده متشخص اوله‌رق منفرداً و مستقلاً موجود بولونان شیلره دیرلرکه اهل سنت انجق اونلرك حقیقتنه اینانیر .

بونك ایچون (قاضی) دییورکه : [اصلی بزدن غائب وکیزلی اولوبده شکلی عقل فعالده مرتسم اولان (امور les faits) ، اکر (هویات) قبیلندن ایسه « یعنی خارجده فرداً موجود اولان (مشخصات choses concrètes) دن ایسه» (ممتنع) لرده هویتاً تحقق لازمکلیر؛ چونکه اونیده تصور ایده‌بیلیورز. حالبوکه بودعوا، بطلانی ظاهر بر (سفسطه sophisme) در. اویله‌اولمایوبده، بزم وجود ذهنی‌دن مراد ایتدیکمز ــ (ماهیـات کلیه idées générales) ایسه ، صرف معقولاتندر؛ معقولاتك برنوع اوزره تمیزی‌در. اکر [وجود ذهنی‌یه دلالت‌ایدن امور ، (مفهومات میاننده کلی اولانلر celles qui sont universelles parmi les notions) در؛ وبناءً علیه بونلر مفهومات ثبوتیه‌دندر؛ یعنی‌اویله‌شیلروار‌در!.] دنیلیرسه ، کلیت صفتی‌ایله توصیف‌اولونان اومفهومات کلیه‌نك ، عالم‌خارجیده بر موصوفی موجود اولمالی‌در. (یعنی صفت مذکوره‌یه موضوع اوله‌جق حقیقی بر شی بولونمالیدر !.. دیمك ایستیور...) حالبوکه خارجده اویله برشی یوقدر؛ زیرا خارجده موجود اولان هرشی (مشخص concert) در.] دییور. یعنی (مجرد abstrait) و (کلی général) اوله‌ماز. معقولات ایسه مشخص اوله‌ماز ؛ دیمك ایستیور .

افندیلر :. بوحده وارنجه (universeaux) مجادله‌سنك تام مرکزنده‌یز. بو مهم دعوا دخی ، سقولاستیق فلسفه‌سنك اك جدی واك خطیر مذهب منازعه‌سی ایدی. عقائد دینیه‌نك نفوذی بومسئله‌نك اهمیتنی زیاده‌سیله آرتیرییور ایدی .

بوراده الٓهیات بحثنه کیریشمك وظیفه‌مز دکل واولسه بیله ــ مع‌التأسف ــ بو ابتدائی درس کتابنك تفصیلاته تحملی یوق !.. یالکز مسئله‌نك الٓهیاته تعلقی اعتباریله کسب ایتدیکی اهمیت فوق‌العاده حقنده سزه برفکر ویره‌بیلمك ایچون شوقدر دیه‌یم‌که :

بو كليات مسئله سيله (حق تعالى) يه دائر ، اديانك تعليم ايتديكي افكار وعقائد آره سنده بر مناسبت صميميه وار. اكر حقيقتاً كلياتك اصلي يوقده ، اونلرك آنجق ذهنمزده موجود مفهومات مجرده دن عبارت اولديغي محقق ايسه ، الله حقنده كي فكر و اعتقادمزك قيمت و حقيقتي نه اولمق لازمكلير ؟. ديه دوشونمك طبيعي در. اللهى ذهنمزده موجود بر (فكر) دن عبارت عد ايتمك متشرعين نظرنده (كفر impiété) دن فرقلي برشي دكلدر. اويله دوشونمه يوبده مفهوماتي خارجده بر (وجودمشخص être concret) ومنفرده عطف ايدرسه ك ، ينه اولماز ؛ چونكه جناب حقي موجودات ماديه كبي خارجده (تشخيص personnifier) ايتمك ، صفات سلبيه يي انكارايده رك (مشبهه = anthropomorphisme) اعتقادينه دوشمكدركه ضلالتده كفردن پك فرقلي دكلدر . صيقينتي يي كورويورسكز ! هر حالده دينك قطعياً تبليغ وتعليم ايتديكي عقائد منصوصه ايله ، تدقيقات علميه نك توليد ويا كشف ايتديكي مسائل فلسفيه يي توزين و تأليف ايتمك لازم كلييور .

بو بحثك دها بدايتنده سزه سويله مشدم كه سقولاستيق فلسفه سنك (وجودينه سبب raison d'être) ايشته بوضرورت اولمشدى .

شيمدى ظن ايده رم !ـ بوفلسفه نك بر ضرورت مهمه الجاسيله ، يعني كيفي دكل ، پك طبيعي بر صورتده طوغمش و تأسس ايتمش بولوندوغنه تماميله قناعت ايده جكسكز ولايقيله اكلايه جقسكز كه : [سقولاستيق ، وجدان بشريني تحت تحكمه آلوب ازمك ايسته ين رهبانيتك ، كندى ايجادى در.] ده ينلر يمان ويالان سويله مشلر در. تاريخ مدنيتك معناسني آكلايه مايان سطحي نظرلردر. (سقولاستيق سيستمى) باطل اولمقله برابر ، ـ باطل اولان دها نيجه نيجه وقايع كبي ـ عالم معنويتده برحادثهٔ عموميه وطبيعيه در ؛ وقوعي برچوق اسبابه باغلي در كه بن اونلردن الك مهمني سزه كوستردم. خرستيانلغه مخصوص دكلدر. قرون وسطايه مخصوصدر. بزده دخي عيناً واردر. بويله هريرده عيني زمانده ، عيني اسباب طولاييسيله ، عيني صورتده واقع اولان تجليات معنويه ، امور كيفيه دن اوله ماز ؛ امور طبيعيه دندر . رهبانلق ايله دخي علاقه سي ـ طوغرودن طوغرويه دكل ـ انجق بالوسيله وبالواسطه در . نته كيم بزده ـ حمد اولسون !ـ رهبانيت اولماديغي حالده مكمل بر سقولاستيق فلسفه يي واردركه يالكز اصول اعتباريله دكل ، تفرعات مسائله

وارنجیه قدر ، دیکرینك عینیدر . بو ایسه یکدیکرلرینی علی الانفراد طانیمالری امکان خارجنده بولونان ایکی جماعت عظیمه افرادینك بالاتفاق بویله بر جریان فکری وجوده کتیردکلرینه حمل اولونه‌ماز . تحیی سبیلرك عینی نتیجه‌لر حصوله کتیرمش اولدوغنه اسناد ایدیله‌بیلیرکه بو، بر (قانون) در .

بو قیصه ملاحظاتمی عرض ایتدکدن صوکره اسلام متفکرینی حقنده دها بر ایکی شی سویله‌یوب دور حاضره کلمك ایسترم . بزه تعلقی اعتباره بو بحثی براز تفصیل ایتدم. اعاظم متفکرینك بومسئله‌ده ناصل دوشونمش اولدرقلرینی بیلمه‌لی‌سکز ؛ مع التأسف بو کونه قدر ، هیچ کیمسه بومباحثه یاناشمامش وعثمانلیجه بر شی یازلمامشدر .

قرون وسطی فیلسوفلری ، بوتون مسائل فلسفیه‌یی ارسطونك (مقولات عشره les dix catégories) قادروسنه درج ایتمك صورتیله ضبط وربطه آله‌رق ـ بر درجه‌یه قدر ـ تشتتدن قورتارمغه چالیشیورلردی. (ادراك مسئله) ، (کیفیات) مقوله‌سنده داخل بولونیور و (کیفیات نفسانیه) نامیله بر فصل مخصوصده تتبع اولونیوردی . [*]

کوردیکزکه ـ دونه طولاشه ـ (صور مرتسمه) فرضیه‌سنه پیوسته اولدق. مع مافیه ارسطونك بو نظریه‌سنی ، ده‌موقریتك (اشباح idoles) فرضیه‌سیله بر طوتماییکز. اشباح ، اشیای خارجیه‌دن صدور ایدوب ذهنمزه ـ اینجه بر توز کیبی ـ توضع ایده‌رك اشیای مذکوره‌نك عیناً قالبنی براقان غایت نازك فقط ینه مادی آتوملردی. اونك ایچون بوطرز ادراکی (غالوانوپلاستی) یه بکزه‌تمشدم. صور مرتسمه اویله دکلدر ؛ یالکز شکلدر . شکلاً حسك تعینی و ادراکك بو سایه‌ده بالفعل تحققیدر. بونلری ارسطو بحثنده ایضاح ایتمشدم .

---

[*] شرح مواقفده علی‌العموم کیفیات بحثی یوز صحیفه اشغال ایدییور وبو فصلده ضیا الوان، ملاست ، خشونت ، صوت حروف ، حرکت ، سرعت ، ادراك ، حواس خمس، قوهٔ نامیه قوهٔ هاضمه و دها بر چوق مسئله‌لر داخل بولونیور . ملموسات ، مبصرات ، مسموعات ، مشمومات ، و لی آخره !. کیبی تقسیماته تابعدر . علم ، جهل مسئله‌لریله ادراك بحثی‌ده کیفیات نفسانیه‌دن اولمق حیثیتیله بوراده‌در . حالبوکه بوکون بو مسائلك بر قسمی فیزیق ومیخانیك علملرینك دیکرقسملری‌ده فیزیولوژی و پسیقولوژی علملرینك موضوعات خاصه‌سنی تشکیل ایدر .

شیمدی مسئله بو شکلده مناقشه اولونیور وارسطو فلسفه‌سنه اتباع ایتمکله اهل سنت‌دن آیریلان حکمای اسلام، بوخصوصده صلاحیتله بیان رأی ایدییور. بزده حکمانك صحیحاً الك بویوکی اولان (ابن سینا Avicenna) نك سوزلریله اکثریا استشهاد اولونیور. بو بحثی تفصیل ایده‌جك دکلم. یالکز ینه بر نقطهٔ مهمه‌یه اشارت ایچون (تفتازانی) نك (شرح مقصد) نام‌کتابندن بعض‌فقره‌لر نقل ایده‌جکم. چونکه، مشهور تیمورلنکك (قاضی) سی اولان بوحکیم متشرع بحثی اختصاراً عرض ایتمشدر. زمانمزك (ئه‌پیستئه مولوژی) تدقیقاتنده الك مهم مسائلندن برینی تمثیل ایدن (بالواسطه و بلاواسطه علم con. médiate et immédiate) دعواسنك مهد نشأتی، سزه‌عیناً کوسترمك ایچون، بعضی‌سوزلر آلوب استشهاد ایدییورم؛ مومی‌الیه دییورکه:

[کیفیات نفسانیه‌دن اولان ادراك مسئله‌سی حقنده اولجه بر نبذه سوز کچمشدی. فلاسفهٔ محققنك بوخصوصده مستقراولان رأیلری شودرکه: حقیقتده برشیئك ادراك‌اولونماسی اوشیئك عقل عندنده حضوری‌در؛ کرك بنفسه اولسون کرکسه ابتداعقلده مرتسم‌اولان (صورت منتزعه forme abstraite) سیله‌اولسون، وياخود (صورت حاصله‌سیله اولسون !.. ایشته (درك perception) بودر؛ ویاخود، او، صورت ادراکك تحقیقنه واسطه‌اولان (آلت organe) در. نته‌کیم (ابن‌سینا) نك (اشارات) نام‌اثرنده سویله‌دیکی بودر: برشیئی ادراك‌ایتمك، او شیئك‌حقیقتی- مدرك‌اولان ذات عندنده -(متمثل représenté) اولمق‌دیمکدرکه ادراك اولونان شی انجق اوسایه‌ده مشاهده اولونه‌بیلیر. بوراده (حقیقتك تمثلی la rèprésentation de la réalité) تعبیرندن مراد، یا بنفسها، وياخود مثالی ایله حقیقت‌مذکوره‌نك‌عقلده‌حاضراولماسی‌در. ایستراو، مثال (image ، représentation بر (امرخارجی‌دن‌منتزع tirée par abstraction d'un fait extrinsèque) اولسون، ایسترسه (ابتداءً‌متحصل un produit de première intention) اولسون. ایستر ذات مدرك le sujet percevant) ده منطبع اولسون، ایسترسه اونك آلت حسیه‌سنده‌منطبع اولسون؛ مشاهده‌دن مراد، اومثالك‌مطلقا عقلده حاضر اولماسیدر.] الی‌آخره!.. بوقدری یتر.

دقت ایدییورسکزکه بوراده بر چوق اینجه مسئله‌لر کورولمش، فقط بلااهمیت اهمال ایدلمشدر. بوکون بز (مثال وخیال) دن بحث ایدرکن، ایستر

شویله اولسون ، ایستر بویله اولسون ! دەیوب کچەمەیز . خاطرکزدەدرکه ، خیالات اشیانك ذهنمزده ابتداءً حاصل اولماسی باشقه ، خارجدن عیناً ویا شکلاً انتقالی بوسبوتون باشقه بردعواردر ؛ واوکا کوره مذاهب خصوصیه تعین ایدر وایتمشدردە !.. بو جهتلری آکلاتمش اولدوغم ایچون کچیورم . یالکز بوراده بر مهم نقطه اوزرینه ینه نظر دقتکزی دعوت ایتمك املندەیم :

ابن سینانك فکرنجه ادراك . صور اشیانك طوغرودن طوغرویه عقلده ارتسامی ایله تحقق ایدەبیلدیکی کبی آلت حسیه واسطەسیله دخی ممکن اولەبیلور .

فقط مادامکه ادراك کیفیتنده (مشاهده) بر شرط اساسی اولەرق ایلری سوروله کلشدر . البته او (صور مرتسمه) یی ـ یابانجی برشی کبی ـ مشاهده ایدوب ماهیتنه مطلع اولەبیلەجك بر (روح مدرك) اولماسی لزومنی دوشونمك ضروریدر . بو نظریه و هر هانکی بر (ماهیت ثالثه tertium quid) فرضیەسنه مستند اولان بالجمله نظریات معرفت ، روح نامنه مستقل بر (جوهر مدرك) ك وجودینی قطعیاً استلزام ایدر . بوندن قورتولمق ایچون آرەدەکی واسطەیی قالدیرمق چارەسنی اراماليدر . اوده : کیفیت ادراکی ، روحك بالذات تغیراتنه عطف ایتمکله اولەبیلیرکه بو صورتله صور علمیەمز ، اشیانك کندی رسملری دکل ، بزم طویوشمزك ودوشونوشمزك (تطورات modalités) ی یعنی (طرز) لری اولمش اولور . بویله اولونجه دخی ادراك مسئلەسنی بوسبتون (انفسی subjectif) بر نقطهٔ نظردن تلقی ایتمش اولورزکه عظیم بر خطوهٔ ترقیدر . ارسطونك بو خصوصده نەبیوك برخدمتی سبق ایتدیکنی کوسترمك ایچون سزەاستادك بوبابدەکی فکرلرینی ایضاح ایتمشدم .

بو تورلو دوشونوش ـ ینه سوبژەقتیویزم دائرەسنده ـ علمك بلا واسطه حاصل اولوب اولمادیغنی حل ایدەمز . هر نوع معلوماتمز ، وارسین انفسی اولسون ! . روح او معلوماتی ایستر حواس واسطەسیله تحصیل ایتسین ، ایسترسه (معقولات صرفه notions purement intellectuelles) دن تلقی ایتسین . بومنازعه (حسیون sensualistes) ایله (عقلیون rationalistes) آرەسنده محصور بر خصوصی دعوادر . کیفیت ادراك مسئلەسیلەدکل ، (منشأ علم l'origine de la connaissance) مسئلەسیله آنجق علاقەداردر .

لكن روح ناصل ادراك ايدييور ؟. هله كنديسنى ناصل بيليور ؟.. ديه بر سؤال خاطره كلزمى ؟ حتى كنديسنى بالواسطهمى ، يوقسه بلاواسطهمى بيليور ؟. ديه‌نده دوشونولمزمى ؟ ... البته بونلر هپ متفكرينك خاطرينه كلير . چونكه اولا بحثك جريان طبيعى ايله طوغار ؛ ثانياً پك اهميتلى دوشونجه‌لردر؛ بهمه‌حال سلسلهٔ تفكراتمزه بارز بر (استقطاب polarisation) ومعين بر استقامت ويرير .

ايشته بوتون بو فكرلر فلاسفهٔ اسلامك ذهننده ـ بالضروره ـ طوغمش ويوقاريكى سؤاللر شكلنده قارشيلرينه دیکیلمشدر .

شايان حيرت وتبريكدركه ، اوزمانلر (پسيقولوژى) نامنه بر علم يوق كبى ايكن متفكرين اسلام، يالكز ذكا ومنطق قوتيله ومنحصراً (كلام dialectique) اصولى ايله پك اينجه يوللر آچمشلر وبوكون بزى جداً مشغول ايدن (مبحث معرفت) مسئله‌لرينى كشف ايتمشلردى. حتى ويردكلرى حكملره باقيليرسه بوكون حالا بعضى فيلسوفلر ويا فرقه‌لر عندنده معتبر طوتولان اعتقاداتدندر. مختصراً بر ايكى مثال ويره‌يم :

شرح مواقفده ادراك مسئله‌سى تذكر اولونور ايكن ، نفس انسانيه‌نك (محل لذت والم le lieu du plaisir et de la peine) اولوب اولماديغنه دائر بر چوق متفكرينك ملاحظات متعارضه ومتناقضه‌سى ـ خلاصة قيد وتنقيد ايديليور . متكلمين متفقاً ادعا ايدييورلركه : انسان لذت والمى بالذات ادراك ايدر ؛ و (علوم ضروريه conn. intuitive) نك برنجيسى [انسانك كندى نفسنى بيلمه‌سى] والمنه، لذتنه ، آچلغنه ، صوسزلغنه ـ طوغرودن طوغرويه ـ مطلع اوله‌بيلمه‌سيدر . حكما ادعا ايدييوركه : بوتون بو احوال وكيفياتى ادراك ايدن (ذات انسان l'homme même) دكل ، انجق (قواسى ses facultés) در . ذات انسان ، يعنى انسان حقيقى ، انجق (نفس ناطقه l'âme rationnelle) در . ملكات وقواى طبيعيه‌سى (آلات organes) يدر وكنديسنه تابعدر !... الى آخره !...

عيناً نقل ايتديكم شوبرقاچ سطرلق سوز اثبات ايدركه بوكونكى فيلسوفلرى اشغال ايدن اك مهم مسائل معرفتدن برينى متفكرين اسلام ، طبقى بزم كبى تلقى ايدييورلر ايمش وبودعواده (بلاواسطه علم conn. immédiate) طرفدارى اولان متكلمين عيناً بوكونكى (تحدسيون intuitionnistes)كبى حكم ايدييورلر ايمش. حكما دخى (طوغرودن‌طوغرويه علم) امكانى‌انكار ايده‌رك ملكات واسطه‌سيله

ادراكك وقوعنى قبول ايتدكارندن طولايى ، (بالواسـطه علم conn. médiate)
نظريه ـ سنه طرفدار اولان بوكونكى (استحضاريون représentationnistes) كبى
دوشونويورلرمش .

حتى تفصيلات مسائلده دخى بو مهم مناقشه نك ايكى معارض فرقه سنى كوروپورز .
وبويوك اسلام فيلسوفلرينك جبلى اولان فطانت خارق العاده سنه حيران اولويورز .
اكر بو آدملرك اصولى فنا و يا كلش اولماسه يدى ، كيم بيلير او جوال دهالرى ،
اونافذ نظرلرى ايله نه لر كشف ايده بيله جكلر وترقيات فكريه يه دها نه قدر خدمته
موفق اوله جقلر ايدى ! هرحالده مجددين متأخرينندن (بەى قن) و (دەقارت)
كبى بويوك آدملرك اثرلرنده دخى موضوع بحث اولان غامض ومهم مسائل فلسفيه
بونلردر . فقط بودور انتباه فيلسوفلرينك بربويوك موفقيتى واركه اوده (اصول
méthode) ده اجرا ايتدكلرى تعديلات اساسيه در . ايشته اوسايه ده دركه ذهن
بشر ، بشـقه تورلو دوشونه بيلمك ايچـون يكى بر يول بولمش واويولدن انكين
افقلره ، واسع ميدانلره چيقه بيلمشدر . يوقسه ـ بو كونكى كوزله باقارسه ق ـ
(بەى قن) ك هله (دەقارت) ك آثارنده اوقدر غريب خطالر ، اويله سقولاستيق
دوشـونجه لر بوله بيليرزكه بو مجدد داهيلرى قرون وسـطى متفكرينندن آيرى
طوتماق لازمكلير . فقط اصوللرى بوسبوتون يكيدر . طوغروا ولان كشفلرى ده
اصوللرى در ، فلان وفلان مسئله حقنده بيان ايتدكلرى ملاحظات مخصوصه دكلدر .
ايشته اونلرى دور انتباه فاتحى وفلسفه مجددى عد ايتديكمزه سبب بودر .

ابن سينا ، فخرالدين رازى ، نصيرطوسى ، ابن رشد كبى حقيقتاً مستثنا بر
دهاى فلسـفى ايله تمايز ايتمش وزمانلرنده مدون اولان عـلوم مختلفه يى قفاسـنه
صيغديرمش آدملرمز ، قابليت ذاتيه وعلميه اعتباريله اوروپا فلاسفهٔ مشهوره سندن
هيچ آشاغى دكلدرلر .

دوشونمكدن و ـ مع التأسف منطقك قوانين رسميه سنه اتباع مجبوريتى آلتنده
دوشونمكدن ! ـ باشقه واسطهٔ تحقيقلرى يوق ايكن ، يالكز قدرت ذكا ايله برچوق
مسائل خصوصيه يى تدقيق ايتمشلر ، واو موضوعاتى ئه ويروب چه ويريركن بوكونكى
(ئه پيسته مولوزى) مسائلنى كشف ايده بيلمشلردر . مثلا : (ضيا) و (الوان) ك
بالذات موجود برشى اولوب اولماديغى ، بو كيفياتك بالواسطه مى ياخود بلاواسطه مى
ادراك ايديله بيلديكنى فخرالدين رازى (مباحث المشرقيه) نام اثر معروفنده ، ابن

سینا ـ مشهور (شفا) سنك طبیعیات قسمنده ـ اوزون اوزادی‌یه مذاکره ایتمش؛ کذلك (طعوم les saveurs) حقنده‌ده عینی شبهه‌لر سائقه‌سیله عینی بحث تازه‌له‌نجه بوتون بو حادثاتك انفسی اولدوغی حس اولونمشدر . امام رازی : [هـل هی کیفیات حقیقیه ، او تخییلیه ؟!] دیه برسؤال وضع ایدییور ؟... یعنی ضیاء الوان وطعوم ودها بوکبی مدرکات ومحسوسات ـ که بز اونلری خارجده‌کی اجسامه عیناً عطف ایده‌رك حقیقی برشی‌لر ظن ایدییورز ـ عجبا صحیحاً (حقیقی réelles) بر طاقم (کیفیات qualités) می‌در ؟. یوقسه (تخییلی imaginaires یعنی représenta tives) اوصاف می‌در ؟.. دیه صورویور .

بوندن اولکی بابلرده ویردیکم ایضاحاته بناءً پك قولای آکلارسکزکه بوراده حکمای اسلام (کیفیات تالیه propriétés secondaires) نك (انفسی الماهیه de nature subjective) اولوب اولمادیغنی تدقیق ومناقشه ایدییورلر . ینه پك ای بیلیرسکزکه بوکون حالا (جون ستوئه‌ت میل J. S. Mill) ایله (سر ویلیام Sir W. Hamilton) باشده اولمق اوزره ایکی فرقهٔ فلاسفه عینی مسئله‌یی حل وفصل ایتمك اوزره عینی مناقشه‌ده دوام ایدییورلر . یالکز یکانه برفرق واردرکه مناقشه‌یی اداره ایدن اصول، قرون وسطانك منطقی دکل، بوبحثده معتبر وبلکه‌ده یکانه (حکم arbitre) اولان پسیقولوژی علمنك اصول منطقیه‌سی‌در . [*]

بو کتابدن مقصدم ، سزه نه‌پیسته‌مولوژی حقنده پك مختصر فقط طوغرو برفکر ویرمکدر ؛ وهله اونك موضوعاتنی تشکیل ایدن مسائلك نره‌دن ، ناصل ونه ، بیله طوغمش اولدوغنی کوسترمکدر .

افندیلر!. کوروپورسکزکه بومسئله‌لر زمانمزده طوغمامشدر. آکلیورسکزکه اسلام فیلسوفلری اونلرله جداً اوغراشمش واونلری حل ایده‌مه‌مش ایسه‌ده یوغوره یوغوره بوکون موضوع بحث اولدقلری وکوروندکلری شکله صوقمش براقمشدر. اسلاملرك فلسفیاته نه‌بویوك بر خدمتلری سبق ایتمش اولدوغنه دائر بویر

[*] عثمانلی دولتنك ظهورندن خیلی اول عالم اسلامیته شان وشرف ویرمش اولان بوداهیلرك، دها اوزمانلر یالکز کندی قدرت ذکالریله بومرتبهٔ تفکره صعود ایده‌بیلمش اولمالری شایان حیرتدر . بوآدملر ، شو مسئله‌لر واسطه‌سیله عادتا بزمله تماسده‌درلر ، بزه فکراً متصلدرلر . حالبوکه نجه زماندنبری مملکتمزجه جریان افکار طورمش وقورومش اولدوغی ایچون بوکون بیله شو مسئله‌لری بزده دوشونه‌بیلن اندردر .

وثیقهٔ مهمه ومعتبره تشکیل ایدر. فقط امثالی چوقدر. درسمزك تحملی اولمادیغی ایچون سائرلرینی ترك واهمال ایتدم .

شیمدی دورانتباه فیلسوفلرینه کچه‌بیلیرز؛ وکوره‌جکسکزکه بودور جدیدده عینی ئه‌پیسته‌مولوژی مسائلی اسلام متفکرلرینك براقدیغی شکلده بوله‌جغز .

بوتون اصول مدنیتی وحیات فکریه ایله برابر طرز معامله وقواعد معیشتی ده‌کیشدیرن بو یکی دورك اك بویوك (عامللر agents . facteurs) ندن (به‌ی‌قن Bacon) ایله (ده‌قارت Descartes) ك بچشمزه مناسبتی واردر. چونکه بونلر او زمانك وحتی هرزمانك اك عالی ـ نظر فیلسوفلرندندر. بوایکی آدمك شخصیتلرینه وبعضی (ملاحظات اصولیه considérations systématiques) سنه دائر ، سزلره اولجه دخی ـ مختصر مفید ـ بر ایکی سوز سویله‌مشدم .

بوراده (به‌ی‌قن) ی براقوب (ده‌قارت) دن براز بحث ایده‌جکم . واقعا انکلیز فیلسوفی ده‌قارتدن آوتوز سنه قدر اول طوغمش واصول بحثنده دها طوغرو دهٔ شونه‌رك تجربه دورینی فتح ایتمش ایسه‌ده بالخاصه مبحث معرفتله علاقه‌دار بحثلر آچان ده‌قارتدر . (به‌ی‌قن) ی یری کلنجه ـ یعنی اصول بحثنده ـ آیریجه تدقیق ایده‌رز .

ده‌قارت فطرتاً (ریاضی mathématicien) طوغمش بر فیلسوفدی؛ طورتفکرنده بو مزاجك میلان طبیعیسی واضحاً کورولویور . نقطهٔ حرکتی عقلدر . شویله دوشونویوردی : [معلوماتمزك موضوعی هرنه اولورسه اولسون ، عقلمز بو خصوصده اك مهم رولی اوینویور ، یعنی اك بویوك وباشلیجه ایشی کورویور . بناءً علیه برنظریهٔ معرفت ترتیب ایتمزدن اول عقلی ایجه تدقیق وامتحانه قویملی‌در. عقل هرخصوصده وهرشیده عینی صورتله حرکت واستدلال ایدییور . دیمككه کشف حقیقت ایچون انجق برطاریق یعنی بر (اصول méthode) اوله‌بیلیر . ومادامکه هر علمده عقلك خدمتی برنجی درجه‌ده‌در ، اوحالده بوتون علوم، عقل علمنك مشمولاتی اولمش اولور .] بودوشونوش تماماً (پسیقولوژیق) در.

[اویکانه صاغلام اصولی بولمق ایچون اك بسیط ، اك واضح وبالذات بدیهی بر مبدأ آرامالی ، و بالاخره اونك دلالتی ایله دها قاریشیق ، دها (معضل complexe) و دها مظلم، حادثاتی تنویر وتفسیره یول بولمالی‌در. بوکبی مبادی‌یی، بز (تحدسات intuitions) مزده بوله‌بیلیرز . زیرا انجق اونلرده‌مین تعداد

ایتدیکمز – اوصافی حائز اولان معلوماتمزدندر. مثلا بر مثلثك اوچ خط ایله محدود بر شکل معین اولدوغنی بر آنده – بالتحدس – اکلار وتسلیم ایدەرز. بو، اوقدر واضح بر حقیقتدر. کذلك بر شیئك عینی زمانده هم وار، همده یوق اوله مایه جغنی دفعةً اکلار وتصدیق ایدەرز. بونك ایچون ذهن یورمق لازم دکل، بر لمحهٔ نظر کافی!. بر فکردن دیکرینه ذهنك انتقالی دخی بویلەدر. بلاواسطه وآنی اولور:[*]

بو (تحدسات آنیه) ایله مبادئ اولانی تصور ایدەرز. حتی اوکبی مبادیی ناطق بعض قضایای بسیطه واردرکه اونلری ادراك ایدر ایتمز محض حقیقت اولدقلرینه اینانمامق ممکن دکلدر. مثلا [عینی شی عینی زمانده ایکی حیز اشغال ایدەمز]؛ [بوقدن هیچ بر شی اولەماز]؛ [معلولده یعنی (مسبب effet) ده علتدن، یعنی سببدن فضله بر شی بولونەماز]؛ [جزؤ کلدن اصغردر]؛ والی آخره کبی قضیەلر بویلەدر.

بو دها زیاده ریاضی بر دوشونوشدر. مبادئ علمیه مسئلەسنی بو صورتله تأمل ایتدکدن صوکره دەقارت، اعتقادینی اوچ کلمه ایله بیان ایدوب بر دستور شکلنه قویویور: [simplici mentis intuitu] دییورکه [حدسیات عقلیهٔ بسیطه] معناسنه کلیر، وبو فیلسوفك فکرنجه حقیقت بدیهیەنك اوصافی بونلردر.

ایچه دقت ایدییورسەکز اکلارسکزکه بوزایه قدر دەقارت (عقلیه rationalisme) وادیسنده یورومش وانجق بر ریاضی کبی دوشونمشدر. معمافیه بر نقطهٔ مهمەیه دخی دقت ایدەبیلمشدرکه اصل عقده صحیحاً اورادەدر اوده شودر: بوتون حدسیات (احوال خصوصیه cas particuliers) یه تعلق ایدەبیلیر!.. حالبوکه (مبادئ معقوله les principes rationnels) عمومی وواجب اولمقله ممتازدر. مسئلەنك حلنی تصعیب ایدن عقدهٔ مشکلەیی کورویورسکز دکلمی؟... اولا حقیقت، بسیط بر (حدس عقلی) اولمالی وبالذات بدیهی کورونملیدر. دییوردی. حالبوکه بوتون معلوماتمزك وعلی الخصوص (منسجم coordonné) و (تشکیلاته مظهر اولمش organisé) اولانلرینك – یعنی (علوم sciences) ك اساسلرینی، تمل طاشلرینی تشکیل ایدەجك اولان مبادئ بدیهیەنك – (کلیات

---

[*] اسکی زماندن بری اسلام فیلسوفلرنجه معلوم ومستعمل اولان (حدس) تعبیر اصطلاحیسنك ذاتاً معناسی (بلاواسطه انتقال transition immédiate) در.

بوانتقال سریعك (غیرمشعور inconscient) بر (قیاس خفی inférence secrète) اولوب اولمادیغی زمانمزی اشغال ایدن بر مسئله غامضەدر.

واجبه) دن اولماسی برنجی شرطدر . مادامکه بونلر ـ دهقارتك ظننجه ـ ماهیتاً حدسیات قبیلندندر ، ناصل کلی وواجب حقیقتلر اولهبیلیرلر ؟.. تحدس ایله انجق حقایق جزئیه ادراك اولونهبیلیر !.. ایشته بو ریاضی فیلسوفك ذهنی راحتسز ایدن کوچلك بوراده ایدی . طبیعیات علماسندن اولسهیدی ، بویله بر کوچلك احداث ایتمزدی ؛ چونکه بویله دوشونمزدی . معمافیه دهقارت بومشکلی درحال بر طرف ایدییور : [بر خصوصی حال ، بر جزئی حادثه ، حقایق کلیهدن برینی متضمن بر مثال اولهبیلیر !.] دییور . اوکیبی جزئیاته برشکل دستوری ویررك برر (قضیهٔ کلیه proposition universelle) صورتنده عرض ایتمك کوچ دکلدر . فقط حقایق جزئیه ومنفردهدن مبادیٔ کلیه ناصل استخراج ایدیلهبیلیر ؟.. (استقرا) بحثنده اك بویوك مسئلهبودر . حقایق استقرائیهیی علوم صحیحهنك مبادیسی اولمق اوزره قبول ایدهمهین فیلسوفلر ، بونك امکاننه قائل اولهمادقلری ایچون او دعوایی رد ایتمشلردرکه بونلر میاننده ارسطودن صوکره اك مشهورلری ینه دهقارت ایله قانتدر . دهقارت شیمدیلك بونی حل ایچون اوغراشمیور . یالکز مبادیٔ علمیهنك بسیط وبدیهی حقیقتلردن اولماسی لزومنده اصرار ایتمکله برابر ، اونلری کشف خصوصنده بویوك بر بصیرت ، قبول خصوصندده فوقالعاده بر احتیاط توصیه ایدییور . بو داهی متفکرك (شك اصولی doute méthodique) ایله تحقیقاته کیریشمهسنه سبب بودر . شك اصولییی‌ده سزه بوندناول لایقیله ایضاح ایتمش و تنقیدات فلسفیهده نهمهم نتیجهلر ویردیکنی کوسترمشدم .

بورایه قدر دهقارتك فلسفهسیله (فلسفهٔ تدریبیه phil. empiriqne) نك هیچ برمناسبتی یوقدر . حتی (اصول تعلیلی méthode déductive) یی تصویب وتحکیم ایدر بر فلسفهدر . چونکه دهقارت [واضح و بسیط برر قضیهٔ عقلیه صورتنده معروض اولان او مبادیٔ اولایی تعیین ایتدکدن صوکره ، اونلردن (قیاسی بر استدلال ایله par déduction) برچوق نتایج استخراج ایدیلهبیلهجکنی] سویلویور . ذهنك او مبادیدن برطاقم نتایجه واصل اولمق صورتیله حرکتی دخی بر (حد terme) دن دیکر برینه لاینقطع (انتقال حدسی transition intuitive) سی سایهسنده اولهبیلیور ؛ و مبادی ایله نتایج آرهسنده جایکیر اولان روابط خفیه بو سایهده انکشاف ایدهبیلدیکی ایچون ـ بر حقیقت کلیهیی متضمن بولونان ـ بر قضیهٔ جزئیهنك حکمی . بوصورتله برچوق احواله تشمیل ایدیلهرك اونك ماهیت

کلیه‌سی افشا ایدلمش اولیور . بو استدلالاته دوام ایدرکن ذهنمز بر مانعهٔ عقلیه‌یه
مصادف اولوبده طورو ویریرسه ، یاتجربه‌مز اکسیکدر ، یعنی بر رابطهٔ خفیه
کشف ایدوب ایلری کیده‌جك یولی بوله‌میورز ؛ ویاخود ذهنمزك ـ شو طبیعت
تشکلنه کوره ـ حل ایده‌میه‌جکی بر حقیقت بسیطه‌قارشیسنده بولونیورز ، دیمکدر که
اونی آرتق قبول ایتمکدن غیری بزجه چاره یوقدر .

شیمدی بوتون بو (وتیرهٔ محاکمه procédé de raisonnement) ریاضیونك
قاعدهٔ استدلالیه‌کوزل برمثال تشکیل ایدر. (منطق صوری logique formelle) ده
دخی دوشونمه‌نك (قلاسیق classique) یولی بودر . یالکز بوراده شایان نظر
برجهت وارکه دەقارتك ، استقرائی اساس طوتدوغنی حس ایتدیره‌بیلیر. اوده
استدلالات ومحاکمات تحلیلیه‌ده بیله (حدسیات vérités d'intuition) ی مبدأ
ورکن اصلی اتخاذ ایتمه‌سیدر . ارسطودن بری همان هر فیلسوف ، حدسیاتی‌ده
بدیهیاتدن عد ایدییور و فقط اوکا (اولیات) قدر قیمت ویرمیوردی . چونکه
حدسیات، جزئیات اموره متعلق معلوماتدن عبارت اولدوغی ایچون اوکیبی‌شیلرك
برحقیقت کلیه افاده ایده‌میه‌جکنی وبو سببدن طولایی مبادیٔ علمیه‌دن صاییله‌مایه‌
جغنی ادعا ایدییورلردی . حالبوکه دەقارت بوتون مبنای علمی ـ ریاضیات دخی
داخل اولدوغی حالده ـ او حدسیات اوزرینه قوروب اوطورتدقدن ماعدا ،
ذهنك بر (حد) دن دیکرینه ، بر فکردن بر باشقه‌سنه انتقالنی دخی انجق
(بالحدس par intuition) تعریف ایدییورکه بوسیاق نظر بوسبوتون یکیدر. زمانمزده
استقرائی شدت وموفقیتله مدافعه ایدن فیلسوف ومنطقیٔ مشهور (جون ستوئارت
میل J. S. Mill) دخی [حین استدلالده ذهن ، جزؤدن جزئه انتقال ایدر.]
دییورکه تماما دەقارتك دوشونوشنه موافق برادعادر .

شایان دقتدرکه (دەقارت)، یالکز تحدسی اوله‌رق ایدینه بیلدیکمز حقایق
بینه وبدیهیه‌یی مبدأ واساس علم اتخاذ ایدییور. شوقدر وارکه (حدس intuition)
کیفیتی (احساس sensation) ایله علاقه‌دار کورویور . بو طویغو ، بزه ایستر
خارجدن کلسین، ایسترسه کندی ایچمزدن کلسین!. شیمدیلك اوراسی لازم دکل!.
کمال بداهت اوزره بردنبره کلیوریا ؟.. ایشته دەقارت اوکا باقیور؛ وبونی حقیقتك
(علامت فارقه la caractéristique) سی عد ایدییور .

دیمك که بوتون (نظریهٔ معرفت) ی (بداهت évidence) اوزره بنا ایدییور.

بداهتی (حدسیات vérités intuitive) ده کورویور، حدسیاتی‌ده (احساسات) ده بولویور .

(قانت Kant) دن بحث ایده‌جکم زمان کوره‌جکسکزکه او آلمان فیلسوف مجددی ، فلسفه‌سنی ده‌قارتك بو اعتقادات اساسیه‌سی اوزرینه بنا ایتمش وحقیقت حالده همان اونی تفسیر واکمال ایتمکدن باشقه - هیچ اولمازسه بوبابده - برشی یاپمامشدر .

اوده - طبقی ده‌قارت کبی - حدسیاتی معلوماتمزده مبدأ واساس اوله‌رق قبول ایتمش؛ یالکز زمانی (تحدسات باطنیه intutitions internes) مزك، مکانی دخی (تحدسات ظاهریه intuitions externes) مزك (شکل ابتدائی forme primitive) سی عدایده‌رك اونلری ذهنمزك (تشکل طبیعی constitution naturelle) سنه ، یعنی (عضویت خصوصیه organisation spéciale) سنه عطف ایتمشدی؛ وبوسببله حقایق بدیهیه و (متعارفات ریاضیه axiomes mathématiques) نك محصول تجربه اولمایوب معلوماتمزك اکتسا ایده‌بیلدیکی (صور عمومیه formes générales) دن عبارت بولوندوغنی ادعا ایده‌بیلمشدر . حتی حقایق ریاضیه حقنده‌کی ملاحظات وبیاناتی بیله طبقی ده‌قارتك‌کی کبیدر . بوخصوصده اتباع ایتدیکی (اصول méthode) دخی - ینه سلفنك‌کی کبی - (تعلیلی déductive) در ؛ (استقرائی inductive) دکل !..

ده‌قارت - اصول اعتباریله پك مهم اولان - بو مسئله‌ده فکر و اعتقادینی صراحت کامله ایله بیان ایده‌رك ذره‌قدر شبهه‌یه میدان براقمامشدر .

[ذهنمزك تلقی ایده‌بیلدیکی معلومات ، اویله غریب رابطه‌لرله یکدیکرینه مربوطدر و (علی طریق الاستدلال par voie de raisonnement) بربرلرندن اوقدر ایی استخراج اولونه‌بیلیرلرکه ، همان یالکز الك بسیط معلوماتدن حرکت ایدوبده درجه درجه ایلریله‌مکله دیکرلری انکشاف ایده‌بیلیر !.] دییور .

او حالده تجربهٔ مشعوره ایله هیچ مناسبتی اولمایان حدسیات بدیهیه‌دن برایکی متعارفه‌یه استناد ایده‌رك بوتون حقایقی - استدلالات ذهنیه‌مزله - کشف ایده‌بیله‌جکمزدن امین ایسه‌ك ، تجربه‌یه نه‌لزوم قالیر؟. فضله برزحمت اولمازمی ؟.. ده‌قارتك بوملاحظاتی و دها برچوق امثالی ، تجربه‌نك فائده‌سنی ولزومنی قطعیاً انکار ایتمکله بردر . حالبوکه ارسطونك نفوذ معنویسنی قیروب سلطنت فلسفیه‌سنی برباد ایدن وقرون

وسطی عرفانه نهایت ویروب بردور انتبـاه آچان داهیلردن ـ فیلسوف اوله‌رق ـ (به‌ی‌قن) ایله (ده‌قارت)دن بویوکنی بیله‌یورز . انکلیزفیلسوف مجددی حقنده کیمسـه‌نك شبهه‌سی یوقدر . مرکس (به‌ی‌قن) ی (اصول تدریبیه méthode empirique) نك مؤسسی وپیری عد ایدییور چونکه بلاقید احتیاط او اصولی صحیح بولمش ، قواعدینی وضع و تعریف ایتمش وکمال جسـارت ایله مدافعه‌سـنه صرف عمر ایله‌مشدر . اویله اولونجه ده‌قارتك بوشرف تجددده حصه‌سی اولمامق لازمکلیر ، چونکه تعلیمات واعتقـادات فلسفیه‌سی صراحتاً (تدریبیه) مسلکنك علیهنده کبی کورونویور. مع‌مافیه ـ انکلتره استثنا ایدیلیرسه بوتون اوروپافلسفه‌سنه بر جریان قطعی ویرن بو بویوك فیلسوف ، کندی عصرنده ارسـطونك مقامنه کچه‌جك قدر اعتبار واعتماد قازانمش و (به‌ی‌قن) دن زیاده مشهور اولمشدی .

بو غریبه ، تاریخ فلسفه‌ده حلی مطلوب بر مسـئله‌در : (ده‌قارت تجربه‌یه طرفدارمی ایدی ؟ دکلمی ایدی ؟.. مدنیت حاضره‌یی تولید ایدن کشفیات ، اصول تدریبیه‌نك غلبه‌سی ثمراتیدر. ده‌قارت اصول تدریبیه‌یی ترصین وتأسیسه چالشدیمی؟. چالشمادیمی ؟.)

بوسؤاللره، طوغرو جوابلر ویرمك ایچون ده‌قارتك فلسفه‌سی لایقی وجهله تتبع ایدلمش، وبو بابده بك مهم کتابلر یازیلوب بك چوق شـیلر سویلنمشدرکه اونلری سزه بوراده نقل ایده‌مم. یالکنز بحثك جدیتنی لایقیله تقدیرایده‌بیلمه‌کزی تسهیل ایچون معاصرینندن برایکی متفکرمشهورك بوخصوصده ویردکاری حکمی ـ ینه مختصراً واشارتاً ـ سزه عرض ایده‌یم :

بعضی مدققین دییورکه :

[ده‌قارت (عقلیه rationalisme)جریاننه اوروپاده صوك شـکل کمالی ویرن واوکا تازه حیات بخش ایدن الک‌بویوك فیلسوفدر. ماده وروحی ماهیتاً یکدیکرندن آیری طوتمقله(ثنائیه dualisme)مذهبی ـ یکی اساسلر اوزرینه بناـ وتأکید ایدن ینه اودر .] بونده کیمسـه‌نك شبهه‌سی یوق !.. [مع مافیه منشـأ علم وتلقی معلومات مسـئله‌سنده تجربه‌یه دخی ـ حدنجه و حقنجه ـ پای چیقارمش وبعضی معلومات استحصالی ایچون تجربه‌لزومنی تسلیم ایتمشدر. حتی کندیسی دخی بالذات تجربه‌لر یاپتقی سوردی .]

مکمل بر (فلسـفهٔ حاضره تاریخی) یازان (هوفدینـغ Hoëfding) دخی

دەقارتك عقليە واديسنی احيا ايتديکنی و مسائل فلسفيەيی رياضی بر سياق نظرله حوزۀ ملاحظەيە آلديغنی ـ اسبابيله ـ تعريف ايتدکدن صوکره بو فيلسوف لهنده شو سوزلری‌ده سويلويور :

[قياس déduction) ی يعنی ـ استدلالات تعليليەيی ـ تحدسیء بسيط وتجربی برطاقم اضافاته تابع طوتمامنه باقيليرسه، کورولورکه دەقارت اصول تدريبيەيه دشمن دکلدر . ذاتاً کنديسی لاينقطع بر جهد ايله تجربەلر ياپار ومعلومات طوپلاردی. فقط ادعا ايدردی‌که (معلومات فنيه coun. scientifiques) انجق قطعی وصريح بر (فکر pensée) ايله اکتساب ايديله‌بيلير؛ تجربەنك اهميت مخصوصەسنی تشکيل ايدن کيفيت ، اويله بر فکری دعـوت وتوليد ايتمەســيدر . بويله ديديکی حالده استدلالات تعليليه ايله استخراج ايتديکی نتايجی (تحقيق vérifier) ايتمك لزومنه يك اوقدر قولاق آصمازدی . اونك نظرنده (علم science)،(معطايات تدريبيه données empiriques) دن [يعنی تجربەنك ويرديکی معلوماتدن!] استخراج اولنان فکرلرايدی . اونلر دخی بعضی مقدماتدن منطقاً ، استنتاج ايدلمش (فرضيات hypothèses) دن باشقه برشی دکلدی.]

بومهمجه برملاحظەدر. ديمك اولويورکه دەقارت تجربەيی مبدأ ومنبع معلومات اتخاذايتيورمش؛ شوقدر وارکه حدسيات ديديکمز ارکان بسيطۀ علميه، يعنی حواسمزك تدارك ايتديکی پراکنده معلومات ايله (علم science) تشـکيل ايتمك امکاننه قائل دکلمش . عقلك محاکات واستدلالاتی ايله اوپراکنده معلومات آرەسندەکی روابط خفيەيی کشف ايدوب ارکان وعناصر علميەيی يکديکرينه باغلايەرق برفرضيه تشکيل ايتديکمز زمان انجق ـ معنای صحيحيله ـ بر علم وجوده کليرمش .

کورەجکسـکزکه قانت ، عينـاً بو ادعاده بولونمشـدر . [معلوماتمزك مواد ابتدائيەسنی حواسمز واسطەسيله عالم خارجی‌دن آليرز ؛ فقط او عناصر علميەيی تنسيق وتنظيم ايدەرك اونلره بر شـکل معماری ويرن انجق بزم عقلمزدر . الی آخره !.] ديمکدن مقصدی بوايدی .

ارسطو دخی اساساً بو اعتقادده ايدی : (بديـهيات les vérités évidentes) نام عموميسی آلتنده (وجدانيات sensations intimes) و (حسيات sensations externes) و (اوليـات premiers principes aprioriques) ی جمع ايديور ، فقط ـ معنای صحيحی ايله ـ علمی يالکز اوليات اوزرينه بنا ايديوردی. چونکه

(علم صحیح science exacte) ك حیثیت اصلیه‌سنی تشکیل ایدن باشلیجه شرطلری، یعنی (وجـوب nècessité) و (کلیت universalité) صفتلرینی انجق اولیـاتده بوله‌بیلیوردی که بو کونکی لسان فلسفی اصطلاحنجه دخی اونلره اولیات دییورز؛ (قانت) ك (مبادئ قبلیه principes apriori) دیدیکیده باشقه برشی دکلدر.

دیمك اولویورکه بو اعتقاد ــ واضحاً ــ ارسطوده ، حتی اونك استادی افلاطونده پیدا اولمش ؛ ده‌قارت ظهور ایدنجه او اعتقادی رد ایتمه‌دکدن ماعدا بنمسه‌مش؛ صوکره قانت کلنجه بوسبوتون اوکا قیمت‌واهمیت ویروب تحکیم ایتمش و فلسفه‌سنی اونك اوزرینه قورمشـدر . نته‌کیم بوکون بیله ــ اصول تدریبیه‌نك حاکمیت مطلقه‌سنه رغماً ــ ینه بواعتقادك پك چوق طرفدارلری واردر .

بویله، بونجه انقلابات‌مدنیه وفکریه‌یه قارشی محافظهٔ موجودیت‌ایدن برعقیدهٔ فلسفیه‌ده البته برحقیقت اساسیه واردر ؛ هیچ‌اولمازسه برجهت حق واردر ؛ دیه برملاحظه خاطره کله‌بیلیر که هیچده‌بر وجه دکلدر. اونك ایچوندرکه بومسئله‌نك مناقشه‌سی (ئه‌پیسته مولوژی) نك باشلیجه مباحثندن برینی تشکیل ایتمکده‌در ، وحالا مجادله‌سی نهایت بولمامشدر. ینه اوسببله‌درکه اسلافك بوخصوصده‌کی افکارینه دائر یعنی تاریخ فلسفه‌یه متعلق‌اولان‌مباحثات بیله حرارتلیجه‌اولویور؛ چونکه حالا بومهم عقیده‌نك طرفدارانی و علیهدارانی واردر. بوجهت خاطرکزده قالسـین ؛ (مه‌تود) بحثنده بومسئله‌یی حل ایتمکه چالیشه‌رق بوکتابه نهایت ویره‌جکم .

شیمدی ده‌قارتك فلسفهٔ تجربیه ایله علاقه‌سنی وبو خصوصده خدمتنی انکار ایدنلردن پك بویوك برمتفکرك رأینی سزه نقل ایده‌یم :

(کمبریج Cambridge دارالفنونده‌بروقتلر (ترینی‌تی‌قولـه‌ج Trinity College) مدیری بولونان (دوقتور هیووه‌ل D. William Whewel)، (علوم اسـتقرائیه فلسفه‌سی) [*] نامیله معروف کتابنده بو مسـئله‌یی تذکر ایدرکن ــ بالعـلاقه ــ ده‌قارتی آکوب شو سوزلری سویلویور .

اونك اثرهمتنی ــ برفلسفه سیستمی اوله‌رق ــ نظراعتباره آلیرسه‌ق کوروزکه بوتون خدمتی ، یالکز کندی افکارمزه استناداً بالحاکمه تحصیل معلومات ایتمك اصولنی احیاء واونی (مشاهده observation) وتجربه اصولنه قارشی اقامه ایله‌مك

[*] کتابمزده اسمی برقاچ کره کچن بوفیلسوف ایله ده‌قارت حقنده (۸۲) نجی صحیفه حاشیه‌سنه باقیکز .

غيرتنه منحصر اولمشدر. (دهقارت فلسفه‌سی Cartesian philosophy) بر (ارتجاع counter revolution) تشبثنی متضمن ایدی. [*] اویله‌که بو فیلسوف (مبادئ فلسفیات pricipia philosophiae) نام اثرنده: «حادثات عالمدن مختصر بر فکر ویره‌جکم، فقط بونلری برشی اثبات ایتمك اوغورنده برهان اوله‌رق قوللانه‌بیلمك ایچون دکل!..» دییور؛ صوکره شو سوزلری علاوه ایدییور: «زیرا بز سببلردن مسببلر استخراج ایتمك آرزو ایدییورز. مسببلردن سببلری چیقارمق دکل؛ حادثات عالمی نظر اعتباره آلمقدن مقصدمز انجق شودرکه: عینی سببلردن انبعاث ایده‌بیلدیکنی کوردوکمز نامعدود مسببلر آره‌سنده بعضلرینی براقوب انجق بر قسم جزئیسنی تلقی‌یه عقلمزی مجبور ایتمك املندەیز!. الخ الخ!.] دوقتور هیووه‌ل دها بر قاچ جمله نقل ایده‌رك دەقارتك باشلیجه اعتقادینی تشهیر ایتدکدن صوکره اصول تجربیه‌نك مؤسسی اولمق خدمتنده بوفیلسوفك حصه‌سی اوله‌مایه‌جغنی ادعا ایدییور؛ بوشرفی انجق (بەیقون) ه ویرییور.

دوقتور هیووه‌ل اصرار ایدییورکه دەقارت مسلکنه ادعای منسوبیت ایدن بر چوق فیلسوفلر، او استادك نامنه اصول تجربیه‌یی کرکی کبی نشر وتعمیم ایتدیلر؛ چونکه زمانك کیدیشی وطوتومی ذاتاً او ایدی. قوپرنیق، غالیله، کپلر، لەئونااردو داوینچی، تیقوبراهه، هاروه‌ی ودها بویله دهاة علمانك همتی ایله ذاتاً اصول تجربیه تأسس ایتمش واعتبار قازانمش‌دی!.. الی آخره، هیووه‌ل بونی بر مسئله یاپوب تحقیقاته کیریشیورکه اوراسی شیمدیلك بزه لازم دکل!.

بنم فکرمی صورارسه‌کز براز باشقه‌در. بنجه دەقارت خارق‌العاده بر داهی ایدی؛ او درجه‌ده محیط بر ذکایه مالك ایدی‌که اونی بر تك شخصیت اولمق اوزره تلقی ایتمك طوغرو اولماز. فلسفه‌ده ریاضیاتده، فنون میخانیکیه‌ده، الهیاتده، اصولده، عظیم تبدلاته موفق اولمش برر آیری آیری دەقارت واردر. بونلری یکدیکریله قاریشدیرمامالی! اصول تجربیه‌یه قارشی کلمك دکل، او اصولك حدینی تعیین ایتمك وحقایق عقلیه‌یی و اولیاتی مبنای علم ایچون اساس اتخاذ ایتمك صورتیله سوز سویله‌ین فیلسوف، (ریاضی دەقارت) در. اللهك وجودینی اثبات ایتمك

---

[*] یعنی: (بەیقون) ك ارسطویی حکمتدن اسقاط ایدوب راسیونالیزم اصولنی ابطال ایتمه‌سی واوکا بدل غایت مثمر اولان اصول تجربیه‌یی تأسیسه موفق اولماسی دور تجددی فتح ایدن برانقلاب فکری ایدی. دەقارتك فلسفه‌سنده راسیونالیزم اساس اولدوغی ایچون برفکر ارتجاعی متضمن ایدی؛ دیمك ایستیور.

غیرتیله براهین مشهوره ترتیب ایدن والهیاتده اصلاحات اجراسنه موفق اولان دەقارتده باشقه‌در. فقط بوتون حادثات طبیعیه وشئونات کونیه‌یی میخانیکی بر طرزده – یعنی تسلسل اسباب قانوننه کوره – تفسیرایتمك یولی تعلیم وبواصولی هر شیئه ترجیح ایدن بر دیکر دەقارت دخی وار ایدی‌که اصل تجربه‌لرله اوغراشان طبیعتی مشاهده ایله تتبعه چالیشان ایشته بو آدمدر. اصول تجربیه‌نك تعمم وانتشارینه، متفکرین و علما نظرنده کسب رواج و اعتبار ایتمه‌سنه بو آدمك خدمت وغیرتی انکاراولونه‌ماز. هر شیٔ – کائناتده‌اك بسیط حادثاتدن‌طوتوکزده موجودات عضویه‌ده سر حیاته وارنجیه قدر هر شیٔ – میخانیکی بر طرزده تعریفه چالشمق، تجربه لزومنی اقرارایتمکله اوله‌بیلیر. بر شیئك میخانیکیتنی آکلامق ایچون اونك میخانیزماسنی بیلمه‌لی‌درکه، ناصل ایشله‌دیکنی، نه کبی عوامله تبعاً حرکت ایتدیکنی آکلامق واو حادثه‌یی – اسباب و مؤثراتنه عطفاً – معقول بر صورتده تعریف ایتمك ممکن اوله‌بیلسین! دەقارت اویله‌یاپیوردی. حتی لابوراتواری واردی. بر کون کندیسنی زیارته کلن دوستلرندن بری (بوکونلرده نه ایله مشغولسکز؟.) دیه صوردوغی زمان، (بکی و مهم بر کتاب مطالعه‌سیله مشغولم!.) دیه برجواب آلنجه حیرت‌ایتمش؛ بونك اوزرینه دەقارت، دوستنك الندن طوته‌رق عملیاتخانه‌سنه‌کوتورمش؛ اوراده تشریح ایتمکله مشغول بولوندوغی بوزاغی‌یی کوستره‌رك: [ایشته بو کتابی، کتاب طبیعتی تتبع ایدییورم!.] دیمشدی. تدرییوندن اولان دەقارتك اصل چهره‌سنی بولابوراتوارده‌کوره‌بیلیرز.

معاصریندن متوفی (پروفسور هکسلی P. Huxley) دەقارتی بو نقطهٔ نظردن مطالعه ایده‌رك پك مهم بر مقاله یازمشدی. کندی تعبیرنجه (قوجه فرانسز le grand Français) اوروپاده یکی یکی وادیلر آچان افکار جریانلرینك همان هپسنی احداث ایتمشدر؛ دییور.

واقعا اصولده (بەی‌قن) بلا قید احتیاط تدریی ایدی؛ وبو یکی اصول ایله یکی بر دور آچمقده اولدوغندن لایقیله خبردار ایدی. بو اصول ایله صنایع و احتیاجات مدنیه‌مزده نه بویوك موفقیتلر احراز ایدیله‌بیله‌جکنی فوق‌العاده پر نفوذ نظرله سویله‌مش وکشفیات اخیره وترقیات مدنیه هر خصوصده کندیسنه حق ویرمشدر. انکلیز فلسفه‌سی تمامیله بو استاد مجددك آچدیغی چیغیری تعقیب ایتمکله کالنی بولمش و اوروپانك کندن برازفرقلی برسیستم صورتنده تمثل ایله‌مشدر.

لكن اوروپاده حالا معتبر اولان باشليجه مذاهب فلسفيه هپ دهقارتك افكارندن طوغمشدر. كنديسنه پيرو اولان بونجه فيلسوفلردن هر برى اونى بر خصوصى نقطهٔ نظردن تتبع وتلقى ايده‌رك بر مسالك وجوده كتيرمشدر. قانت كبى مثلى اندر كلير بر داهى بيله اساساً دهقارتك فلسفه‌سنى قبول ايتمش فقط بعض جهتلرنده بر درجه‌يه قدر اصلاحاته موفق اوله‌بيلمشدر.

فرانسز فيلسوفنك تأسيس ايتديكى (نظريهٔ معرفت) بوكون معتبر اولان بر چوق مسالك فلسفيه‌نك صحيحاً مهد نشأتى‌در.

بو آدم اولا هرشيدن شبهه ايدييور. (يقينيون les dogmatiques) كبى اول امرده – فضولى اوله‌رق – بعض پرنسيپلر وضع ايدوبده اونلرى زار زور اثباته كيريشميور. ذهنى هر تورلو افكار و اعتقاداتدن تبريه وتصفيه ايتمك صورتيله ايشه باشليور وبونك ايچون (شك اصولى le doute méthodique) ى رهبر تحقيق اتخاذ ايدييور. (جون لوق) ك و (قانت) ك بالاخره تعقيب و اكمال ايتديكى (تنقيديه criticisme) طرزى بوندن طوغمشدر. نهايت مولوزى‌نك كركى كبى انكشافنه بو طرزك نه درجه‌لرده خدمت ايتديكنى‌ده اولجه سويله‌مشدم.

بو شبهه‌نك دلالتنى قبول ايدنجه (برهان وجود) ى عالم خارجى‌ده آرامغه امكان قالمايه‌جغى جهتله كنديسنى [ابتداى امرده يقيناً ثابت بر حقيقت اولان فكرك منشأنى، يعنى وجدانى] تحقيقه قويولويوركه بوكون بيله پسيقولوزيده برخيلى متفكرينك طرفدار اولدوغى (اصول مراقبه méthode introspective) نك مبداى بودر.

بو سايه‌ده كورويور وتحقيق ايدييوركه نه قدر شبهه ايتسه بيله ينه دوشوندوكندن امين اوله‌بيلير؛ چونكه شبهه دخى انجق بر دوشونجه‌در. بو سايه‌ده (حسبانيه scepticisme) مسلكنى اتخاره مجبور ايدييور. زيرا شبهه‌يى، شبهه‌نك كندى وارلغيله رد ايتمش اولويور. يعنى شبهه حدذاتنده برفكردن عبارت اولمق حيثيتيله – هيچ اولمازسه – برفكرك وجودى، واونكله برابر متفكرك وارلغى ثابت اولويور. بوحده كلنجه (انفسيه subjectivisme) مسلكى تحقق ايدييور؛ چونكه – بنم اعتقادمجه – بوطوغرو مسلكك نقطهٔ استنادى وجدانى، وارلغك برنجى دليلى اولمق اوزره تلقى ايتمكدر. بوده الك اول كندى روحنك وارلغنى

تحقیق ایدوب اساس طوتمقله اوله بیلیر. ایشته بو ملاحظه دن طولایی [دوشونویورم!. دیمك که وارم !] دستوری انفسیه اعتقادینك تمل طاشیدر .

کندیسنه اوته دنبری تلقین ایدلمش اولان اعتقاداتدن ودها سائر افکاردن تبری وتعری ایتدکدن صوکره بانیورکه بعضی افکار واضحه وصریحه دن ذهنی بوشالتمق ممکن اولمویور . بو کبی افکارك تجربه ایله ده حاصل اوله میه جغنی یقیناً جزم ایدییور ؛ وانجق اونلری حقیقت اوله رق قبول ایتمکده مضطر بولونیور . (عقلیه rationalisme) مذهبنك اساسی بودر .

کورویورزکه (فکر کمال l'idée de perfection) دخی ـ ذهنك تبری ایده میه جکی ـ افکار واضحه و (قبلیه apriorique) دندر. بونی، کندی نقصانیدرك ایتمکله دخی استدلال ایده بیلیور. حالبوکه فکر کمال ، (فکر الله l'idée de Dieu) در . مادام که بو فکر ، ذهنه ـ بالضروره وکمال وضوح ایله ـ سانح اولویور ؛ دیمك که محض حقیقتدر . طبقی شبهه . وجدانی اثبات ایتدیکی کبی ، فکر کمال دخی اللهك برهان ثبوتی اولمق کرکدر. شوتقدیرجه : [دوشونویورم؛ بناءً علیه موجودم Cogito, ergo sum] دستورندن نه قدر امین ایسه م. [الله دوشونولویور؛ دیمك که الله واردر . = Deus cogitatur; Deus est] قضیه سندن ده اودرجه امین اولمقلغم لازم کلیر !.] دییور، وبو صورتله اللهك وارلغنی وجدانك شهادتیله اثبات ایدییورکه، زمانمز آلهیونك جمله سی بودلیله قطعیاً تمسك ایتمشلردر؛ زیرا بوندن ایی سنی حالا کشف ایتمك ممکن اوله مامشدر . شورا سیده شایان دقتدرکه اثبات الوهیت بحثنده بودلیل (انفسیه) اسلوبنجه یکانه برهان قویدر . چونکه الاهی طاغلرله طاشلرله، ده کیزلرله ییلدیزلرله خلاصه خارجده مادیات ایله دکل ، کندی وجدانمزله اثبات ایتمك یولیدر .

ده قارت بودلیله استناداً وارلق عالمده کندیسنك یالکزجه موجود اولمدیغنه ـ منطقا ـ حکم ایدییور . زیرا ـ بو فیلسوفك اعتقادنجه ـ ذهنه واضحا سانح اولان اولیات آره سنده غایت صمیمی واساسی رابطه لر واردر . اوقدرکه برندن دیکرلرینی ـ تعلیلی بر صورتده d'une façon déductive ـ استخراج ایتمك ممکندر. نته کیم (سببیت مبدأی principe de causalité) یی بو وجهله بالاستدلال چیقارییور .

آکلیورسکزکه بودوشونوشلردخی هپ (ریاضی ده قارت)ك طرز تفکریدر.

بوراده (حقـايق معقوله vérités rationnelles) ، طبقی (هندسـه متعارفه‌لری axiomes géométriques) کبی بر حیثیتله تلقی ایدلمش اولویور. ناصل بو متعارفه‌لر آره‌سنده صیقی بر رابطهٔ منطقیه وارسه ، ناصل برندن دیکرینی اسـتدلال ایتمك ممکن اولویورسه ، بوتون بو متعارفه‌لر ناسل یکدیکریله هم آهنك بر (مجموعهٔ احکام) تشکیل ایدییورسه ، اولیاتی‌ده بوفیلسوف طبقی اویله کورویور .

ایشته ده‌قارتك استقرایه‌طرفدار اولمادیغنی ادعا ایدنلر ــ ماهیتاً ریاضی اولان ــ بو (محاکمات تحلیلیه jugements déductifs) سنه باقه‌رق، علیهنده بویله بر حکم ویرییورلر. بوحکمك یالان دکل یاکلش اولدوغنی سزه پك‌قولای اکلاته‌بیلیرم. بن شدتله استقرا طرافداری‌یم ! اعتراف ایدییورم‌که تدریبیون اعتقادینه الك زیاده حق ویرنلردنم ! .. بونکله برابر : [هندسـه متعارفه‌لرینی حقیقت اوله‌رق قبول ایدرمی‌سـك ؟.] دیر ایسه‌کز ، [أه‌وت ! .] دیرم ؛ ذره قدر تردد ایتم !.. [بومتعارفه‌لر آره‌سنده رابطهٔ منطقیه وارمی؟. بعضلرندن دیکرلرینی تحلیلاً استدلال ایتمك ممکنمی ؟..] دیه تکرار صورارسـه‌کز ، عینی قناعت وعینی صدق اعتقاد ایله : [أه‌وت!. البته وار ! . شبهه یوق‌که وار؛ اکر اولماسه‌یدی هیچ بر هندسه دعواسنی اثبات ایتمك ممکن اولمازدی . بوتون دعوالرده اسلوب استدلال ، بویله تحلیلی برطرز محاکمه ایله مسائل معضله‌یی اوبسیط متعارفه‌لره (ارجاع réduire) ایتمك ، واوسـایه‌ده (حل résolution) نه یول بولمقدر. اویله بر رابطهٔ منطقیه اولماسه‌یدی بوطرزاستدلال‌ایله مسائل‌هندسیه‌نك حلنه یول بولونه بیلیرمی‌ایدی؟.. متعارفه‌لر آره‌سنده ماهیتاً موجود اولان بورابطهٔ منطقیه‌یی انکار ایتمك ، هندسه کبی ــ الك صحیح وثابت ــ بر علمی انکار ایتمکه واریر .] دیمکده ینه ذره قدر تردد ایتمزدم . بویله بر ادعاده بولونمقله دخی (تدریبیه) فلسـفه‌سنی رد ایتمش اولمازدم؛ چونکه بوکون صحیحاً متعارفه نامیله برچوق‌معلوماته مالك‌بولوندوغمزده شبهه یوقدر ؛ اونلری‌ده صرف کندی تجربه‌مزله کشـف ایتمه‌دیکمز محققدر . دیمك‌که بوادعالرده هنوز یاکلش برشی یوق !.. ها !.. [متعارفه‌لرك ــ بوکونکی شکل قطعی‌لرندن صرف‌نظر ــ منشألری نه‌در؟. عقل‌می؟. تجربه‌می؟..] دیه‌جك اولورسه‌کز : [بن‌ظن ایدرم‌که تجربه‌در !.] دیه‌رك، سزه تدریبیوندن اولدوغمی او وقت اعتراف ایده‌رم . فقط بونك ایچون ــ بوکونکی حالیله ــ متعـارفه‌لری قبول ایتمه‌مك ، یاخود اونلرك استدلالات تحلیلیه‌یه مبدأ اولدوغنی‌انکاره قالقیشمق

ایجاب ایتمز. بونده مجبوریت یوقدر. ایشته دهقارت علیهنه ویریلن حکمده ـ صانیرم ـ یا کاشلغه سبب بودر.

دهقارتك دوشونجهسیده ـ ینه بنم ایله برابر بعضی متفکرینك ظننجه ـ بو سویلهدکلرمدن پك فرقلی دکلدر. نتهکیم بر قاچ صحیفه اول عرض ایتمش ایدمکه بو آدم (افکار وهبیه idées innées) حقنده بویله دوشوندوکی وبویله ادعالرده بولوندوغی حالده مبحث علمده (حدسیات intuitions) ی اساس ومبدأ اولهرق طانیمشدی. هرنه اولورسه اولسون، ایستر باطنی، ایستر ظاهری اولسون، حدسیات تجربهنك منبعیدر؛ بوخصوصده بوتون متفکرین متفقدرلر.

دهقارتك الله دیدیکی (فکر کمال) ایله قانونلیق اعتقادنجه معتبر و مسلم اولان (آله مشخص Dieu personnifié) نك هیچ بر مناسبتی یوق. فکر کمال، هر وجهله آهنکدار اولان هیئت طبیعتك جامعهٔ کلیهسیدرکه دهقارتك اعتقـادنجه وجدان دخی اوندن بر جزؤدر. سقراطده اللهی باشقه تورلو دوشونهمهمشدی.

دهقارت شو فکردن ملهم اولهرق ـ بالتحدس ـ سببیت مبدأنی کشف ایدییور. غایت فیاض بر عقله مالك اولان بو فیلسوفك بوتون محاکاتی سلسلهٔ منطقیهسیله سزلره عرض ایتمکه ـ بو مختصر وابتدائی کتابده ـ امکان یوقدر؛ فقط دها بر نقطهسنی کوسترهیم: باقیکز فیلسوف بو نقطهیه کلنجه ناصل دوشونویور:

[بن محـدود وناقص limité et imparfait بر موجودم. محـدود اولدوغم بدیهی!. ناقص اولدوغمهده، امکان اشتبا هم قطعیاً دلالت ایدییور. حالبوکه بنم ذهنمده ـ واضح وصریح بر حقیقت اولمق اوزره ـ بر (فکر کمال) وار. بر ده (سببیت فکری l'idée de causalité) وار. بو ایکنجی فکردن شو حقیقتلری ـ بالتعلیل ـ استدلال ایدییورمکه، (هیچ بر شی سببسز اولهماز.) و (مسببده سببدن فضله بر شی بولونهماز.) او حالده بنکه ناقص اولدوغمی قطعیاً تعقل واذعان ایدییورم؛ ناصل اولویورکه بویله بر (فکر کمال) ه مالك بولونهبیلیورم؟. (بو فکری بن ابداع ایتدم، بن یاراتدم بن طوغوردم!.) دهیهمم!.. ناقص بر شی کماله مصدر ومنشأ اولهماز؛ چونکه مسبب، کندی سببندن زیاده بر شیٔ احاطه واحتوا ایدهمز. بن متناهی بر وجودم؛ بنده نامتناهی بر فکر وارسه، اونی البته بنم ذهنم تولید ایتمهمشدر. او فکر کمال، بکا اللهدن کلمشدر. دیمك که شو وارلق عالمنده بن یالکز دکلم!.] دییور. بو محاکمه (طوغمامش فکرلر ـ

افکار وهبیه) تعبیر مشهورینك سبب تسمیه سنی کوستردیکی کبی idées innées ـ
دەقارتك مشهور (دلیل تکوینی preuve ontologique) سـنك ناصل بر زمـین
محاکمه‌یه استناد ایتدیکنیده میدانه قویویور .

اللهی بومعنا ایله آکلادقدن وفکر الوهیتیده بوطرز استدلال سایه‌سنده بر
(حقیقت واجبه vérité nécessaire) اوله‌رق اثبات ایتدکدن صوکره ، ذهنمزه
لایح اوله‌بیلن معقولات واضحه وواجبه‌یی اوفکر کماله نسبت ایدییور . [نه‌بیلیر
ونه اوکره‌نیرسه‌م ، او فکر کمالك افاده واظهار ایتدیکی حقیقت نامتناهیه‌دن بر
جزؤدر . بناءً علیه ذهنمده ـ ارادتمك قطعاً دخلی وتجربه‌مك اصـلا علاقه‌سی
اولمایه‌رق ـ ـ جلوه نمون سنوح و الهام اولان افکار وهبیه ، یعنی حقـایق قبلیه
یاکلش اوله‌ماز . یاکلشلق ، بنم کبی ناقص بروجودك عوارضندندر . آلدانمق ،
آلدانمق بزه مخصـوص احوالدندر . کمال مطلق ، نه‌آلداتیر ، نه‌ده الدانه‌بیلیر .]
دییور . و ـ دقت ایدییورسکزکه ـ بوسفر بوسوزلری سویله‌ین آدم (عالم الهی
théologien) اولان دەقارتدر . آکلیورسکزکه [قسطاس علم criterium de la conn.)
اولان افکار وهبیه بو ملاحظات ایله (علم یقین conn. certaine) ك مبـادیسنی
واساساتنی تشکیل ایدر .] دیمك ایستیور . قانتدن بری بنه پك چوق متفکرلرك
اعتقادی حالا بودر .

دەقارت ، عالم مادینـك وارلغنه ، بالاسـتدلال حکم ایدییور ؛ طوغرودن
طوغرویه شهادت حسیه‌یه اینانوبده بداهتی ، صاغلام بردلیل اتخاذ ایتمك ایستەمیور .
بوخصوصده‌کی محاکماتیده دەمین عرض ایتدیکم دوشونجه‌لره مسـتندر ؛ حتی
او ملاحظاتك ـ نوعما ـ ذیلی ونتیجه‌سیدر . باقیکز ، ناصل دوشونویور :

[نه‌وت !. کمال مطلق فکری بنده وار ؛ وبویله برفکر بالذات بندن صادر
اوله‌ماز ، چونکه بن ناقصم . دیمك‌که حقیقتده اویله بر وجود وار ؛ بن دنیاده
یالکز دکلم . حتی بنم کبی باشـقه موجودیتلر ایله برابر بر چوق اشیای مادیه
دخی اولدوغنی کوروبورم . اکر بنم تصوراتم طوغرو ایسه ، کوردوکم شیلرك
اصلی اولمق لازمکلیر . اکر بن ، اوشیلری واضحاً وصراحتاً تصور ایده‌بیلیورده ،
بوتصورمده یا کیلمیورسه‌م ، اشیای خارجیه ـ حقیقت حالده ـ دوشوندوکم کبی
اولمق کرکدر . اونلر ، بکا بر طاقم (اجسام مسـتقله) کبی کورونویور . بو
کورونوش ، صاقین بنم کندی کندیمی آلداتیشم قبیلندن بر (شعبده illusion)

اولماسین ؟! حقیقتاً اجسام وارمی عجبا ؟. شبهه یوق‌که (صور اشیا) نامنه ذهنمده بر طاقم رسملر وار ؛ وبن اونلرله اجسامك موجودیتنی (تصور وتخیل !. imaginer) ایدییورم . اکر بنم یالکز فکرم بوتخیلاته سبب‌ایسه ، فکر وتخیل عینی شیدر دیمك اولور ، واو تقدیرده دخی تخیلاتمی خارجده بر سببه عطف ایتمك طوغروا‌ولماز. یعنی : بن برطاقم‌اشیا واجسام تصور وتخیل ایده‌بیلیورسه‌م، خارجده‌ده اویله بر شیلرك مطلقا وجودی اولمق لازمکلمز ؛ چونکه بو تخیلات منحصراً بنم اثر ابداعمدر. بوحیثیتله انجق بنمله قائم ودائم اوله‌بیلیر. لکن (فکر صرف idée pure) باشقه (خیالات) باشقه کورونویور. بونك بویله اولدوغنی بالتجربه دخی آکلایه‌بیلیورم : عینی شیئی تفکر ایتمك ایله تخیل ایتمك آره‌سنده مهم برفرق بولویورم . مثلا بیك وجه‌لی بر شکل هندسی تخیل ایتمك پك کوچ برشی‌در. حالبوکه بویله برشی تفکر ایتمك ، بر مثلث تفکر ایتمك قدر قولایدر . [یعنی، بز مثلا (ن بعدلی) برمکان یاخودبرجسم اولماسی‌احتمالنی پك‌اعلا دوشونه‌بیلیرز ؛ فقط ایش اوراده دکل ! . بویله بر دوشونجه‌یی ذهنمزده (احضار représenter) ایده‌مه‌یز؛ اوکا (مخیله imagination) مزده صورت وره‌مه‌یز!.. دیمك ایستیور ! .] حالبوکه ذهنك ماهیت اصلیه‌سی فکردر . (ملکهٔ تخیل la faculté d'imagination) فکره تابع اولمادقدن ماعدا جسم ایله بهمه حال متحد وعلاقه‌دار کورونویور ؛ یعنی بزم کندی ذهنمزك ، یالکز باشنه‌اثر فعالیتی دکلدر ؛ خارجدن کلن بعضی اسبابك تأثیریدر . بناءً علیه نفس الامرده جسم اولماسه‌یدی ، بزده اونك خیالی اوله‌مازدی. چونکه یالکزعقل، ساده‌فکر تولید ایدر ؛ خیالات ابداع ایده‌منز . دیمك‌که بزده بو خیالاتی ایقاع ایتمك اوزره ، خارجده برشیلر وار !.]

بوتون بوملاحظاتك استناد ایتدیکی برهان ـ دقت ایدییورسکزیا !ـ ماهیتاً پسیقولوژیق‌در . چونکه (فکر وخیال idée et image) فرقی اوزرینه مبنی بر نوع استدلال‌در. بوکون فکر ایله خیال آره‌سنده بودرجه قطعی فرقلر اولمادیغنه قناعت واردر. هر حالده ده‌قارتك ظن ایتدیکی قدر فرق اولسه‌بیله ینه بو دلیل، اشیای خارجیه‌نك وجودینی اویله قطعی برصورتده اثبات ایده‌منز ؛ انجق اویله بر شیلر اوله‌بیلمه‌سی احتمالنی دوشوندوره بیلیر . اونك ایچون ده‌قارت بو قدرله قناعت‌ایتمیور. (احساسات sensations) و (انطباعات impressions) مزك منشأنی

واو مناسبتله دخی اسبابنی آرییور ؛ وبونلرك بزم اثر ابداعمز اولوب اولمادقلرینی آكلامق ایچون ارادتمزی نظردقته آلیورکه ، او (قوجه فرانسز)ك پك جدی بر ملاحظهٔ فیلسوفانه‌سی‌ده بودر ، دیسه‌م یالان اولماز . هم بوكون حالا بویله دوشونویورز . باشقه یول بولونه‌مادی . تعریف ایده‌یم ! . . چونكه پك قیمتلی بر عقیدهٔ فلسفیه‌در :

ده‌قارت انجق عقلاً بدیهی اولان‌شیلری حقیقت اولمق اوزره قبول ایتمشدی. بو حقیقت ، یالكز كندی نفسنك بداهت وجودینی اثبات ایدییوردی . فقط شبهه‌دن قورتوله‌ماماسی، محدود ومتناهی‌اولماسی‌ده ــ عینی‌زمانده ــ (برموجودیت ناقصه une existence imparfaite) اولدوغنه صاغلام بر دلیل تشكیل ایتمشدی . حالبوكه كندیسنده برفكر كمال اولدوغنی‌ده كورویوردی ، چونكه قطعیاً ذهننده موجود ایدی . كندی ماهیت ناقصه‌سنه عطف ایده‌مه‌دیكی بو فكر ، حقیقتك بوتون اوصاف اصلیه وممتازه‌سنی حائزدی ؛ یعنی بسیط ، واضح ویقینی ایدی . ایشته كمال مطلق بونكله ثابت اولویوردی. دیمك‌كه بداهت‌اولی ، خارجده‌كی اشیا دكل ، الله‌در واو فكره مقر اولان نفس بشردر . بونكله‌ده ثابت اولویوردی‌كه انسان بو وارلق عالمنده یالكز دكلدر . لكن بزده بر طاقم خیالات دخی واركه خارجده بر طاقم اشیانك وجودینی استلزام ایدر كبی كورونویور . مخیلات ، معقولات واضحه كبی حقایق بدیهیه وصریحه‌دن صاییله‌ماز . مع‌مافیه احساسات و خیالاتمزك وار اولدوغنی كندی نفسمز (بالحدس par intuition) تصدیق ایدییور . بونده هیچ شبهه ایده‌مه‌یز . لكن مسئله شیمدی اودكل!. بواحساسات وخیالاتمزك ــ وجدانمز خارجنده ــ برنقطهٔ استنادی (برمتعلق‌الیه) ی‌وارمی؟. یوقمی؟. بزم بوتأثراتمزه مقابل، بر حقیقت خارجیه وارمی ؟. یوقمی ؟.. كوچلك بوراده !. شیمدی بو عقده‌یی حل ایتمك ، بو سؤاله بر جواب قطعی ویرمك لازمكلیور . [وار !.] دیرسه‌ك [عالم خارجی‌نك حقیقتی واستقلال وجودی ثابت] اوله‌جق ! [یوق !.] دیرسه‌ك [عالم‌خارجی بزم كندی‌اثرتخیلمزدر !] دیمك چیقه‌جق ! برنجی احتماله كوره (réaliste-substantialiste) بر فیلسوف اولمش اوله‌جغز! ایكنجی احتماله كوره (idéaliste-nihiliste) اولمقدن قورتوله‌مایه‌جغز !. دیمك‌كه بو ملاحظاتده اساس كندی حسیاتمز وتأثراتمزدر . الك اول اونلرك

بزده موجودیتنی ادراك ایدیيورز ؛ وایناییورز . چونكه بزم ایچون (ایلك بداهت première évidence) ایشته بودر . خارجده‌کی کائنات مادیه نه‌کل !...

کوروپورسکزکه دەقارتك بو سیاق نظری تماماً (انفسیه) فلسفەسنك اساسیدر . بو کون ـ هانکی مذهبه ادعای منسوبیت ایدرسه ایتسین ـ هر فیلسوف ایچون (ئەپیستەمولوژی) ده مبدأ حرکت بودر . کندی نفسمزی بلاواسطه ادراك واستشعار ایدوب ایتمەدیکمز ، هنوز فلاسفهٔ معاصرین آره‌سنده مختلف فیه بر مسئله اولمقله برابر ، عالم مادی وخارجی‌یی انجق بالواسطه و (بالاستحضار par représentation) ادراك ایتدیکمزده شبهه قالمامشدر . چونكه طوغرودن طوغرویه انجق حسیات و تأثرات ذاتیه‌مزه واقف اوله‌بیلدیکمزی پسیقولوژی علمی ـ اولانجه صلاحیتیله ـ ادعا واثبات ایدییور . بوکاقارشی الك‌مصر ماتریالیستلر بیله اعتراض ایده‌مییورلر . بوجهتی سزه اولجه‌ده ایضاح ایتمشدم .

اوحالده دەقارت صحیحاً (فلسفهٔ حاضره‌نك پیری le père de la philosophie moderne)در . کوره‌جکسکزکه کائنات مادیه‌نك استقلال وجودینه قائل اولان فلاسفهٔ متأخرینك جمله‌سی ، بو دعوالرینی اثبات ایده‌بیلمك ایچون دەقارتك ملاحظاتنی‌اساس اتخاذایتمشلر واعمال‌وا کمال‌ایله‌مشلردر . کذلك (بارقله Berkeley) وبعضی امثالی کبی ، ـ عالمك وجودینی قطعیاً انکار ایدن ـ فیلسوفلرده ینه اونك دوشونجه‌لرینی (فقط ترسنه‌چویرمك‌صورتیله) دعوالرینه دلیل‌کتیرمشلردر . شو تقدیرجه بو ایکی صنف متفکریندن بریسی دەقارتك ملاحظاتنده یالکز بر جهتی قبول ایتمش ، دیکری اوبر جهتنی تلقی ایله‌مشدر . حسیات وتأثراتمزده ارادتمزك دخلی اولوب اولمادیغی بر معیار صحیح اتخاذ ایدوب اوکا کوره عالم خارجی‌نك وجودینی نفی واثبات‌ایتمك اسلوبی‌ده تماماً او قوجه فرانسز حکیمنك طور تفکری‌در ؟ وبوکون ینه پك معتبردر . شیمدی دەقارتك بوندن ناصل بر نتیجه چیقاردیغنی عرض ایده‌جکم .

[بزده احساسات نامنه بر طاقم خیالات اشیا واردر . بونلر حقنده شبهه ایده‌مه‌یز . اولسه‌اولسه ، یالکزاوخیالاتك حقایق‌خارجیه‌یه (تطابق adaptation) ایدوب ایده‌میه‌جکنه دائر شبهه‌مزاوله‌بیلیر . دیمك‌که شیمدی حل‌ایده‌جکمز مسئله بوشبهه‌نك ضمننده کیزلی‌در . اویله ایسه ایچه دوشونه‌لم !.. اولجه خیالاتك عقل صرفدن متولد اوله‌میه‌جغنی‌اثبات ایتمك ایچون افکاردن آیری غیری برطاقم شیلر

اولدقلرینی کوسترمش ایدك . حتی مطلقا اجسامك صورتلری اولدقلرینه ایناتمق مجبوریتندن قورتوله‌مامشدق . فی‌الحقیقه ، دوشونه‌لم اجسام اولمادقجه (لذت والم plaisir et peine) کبی حسیات ناصل کندی کندینه حاصل اوله‌بیلیر ؟ ... آجلق وصوسزلق کبی (اشتهالر appetits) ؛ خشونت وملاست ، حرارت وبرودت، رنك وصدا کبی (احساسات sensations) ؛ غم ونشاط کبی (حالات روحیه états d'âme) ناصل بلاسبب وقوعه کله‌بیلیر ؟ .. بزم بونلری حس ایتدیکمز بالتجربه محقق‌در ؛ حتی تجاربمز میاننده بونلر قدر مؤثر وشدید اولانلری یوقدر ؛. دیه‌بیلیرز !.. لکن ایشك مهم‌جهتی‌شوراسی‌درکه بوحسیاتك کندی ارادتمزله حاصل اولمادیغی یقیناً بزه معلومدر. اوحالده بونلر بزدن دکل ، بزه خارجدن کلیور دیمکدر. او تقدیرده‌ده خارجده بهمه‌حال ـ بوتورلو تأثیراتی وجدانمزده ایقاعه مقتدر ـ بر شیلر اولمق کرکدر. ایشته اونك ایچوندرکه بز ، کندی حسیات و ادراکاتمزی بر طاقم مؤثرات خارجیه‌یه ـ ایستر ایسته‌مز ـ عطف ایتمك مجبوریتنده بولونیورز .

خارجده‌کی اشیادن بزه آنجق احساسات صورتنده بر طاقم معلومات وارد اولدوغی ایچون بز او احساساتمزی اشیا حقنده الك طوغرو خبرلر اولمق اوزره تلقی‌ایدییورز. حتی ظن‌ایدییورزکه، کندی طوبغولرمز، طیشاریده‌کی موجوداتك صور حقیقیه‌سنی عرض ایدییور ؛ و اول امرده تدارك ایتدیکمز بو احساسات ، معلوماتمزك‌عناصرینی تشکیل ایتدیکی‌ایچون اویله دوشونیورزکه بوتون معلوماتمز خارجدن کلمشدر. حالبوکه بو طرز تفکرمزله فاحش برخطانك قربانی‌اولویورز. بز رؤیاده دخی بویله بر طاقم احساسات ایله متأثر اوله‌بیلیورز ؛ فقط اویقودن اویاننجه او کوردوکمز خیالاتك نه قدر اصلسز اولدوغنی آ کلیورز. اویانیق‌ایکن بیله حواسمزك بزی آلداتدیغی چوق اولویور. بناءً علیه حواسمزك شهادتندن دخی قطعیاً امین اوله‌مایز] .

بوراده (ده‌قارت) کرك مخیله‌نك ، کرکسه حواسك برر (مخبر صادق) اوله‌مایه‌جغنه بیان قناعت ایدییور ؛ واصل بو سببله‌درکه افکار بشریه‌یی اوچ قسمه آییرمغه مجبوریت کورمشدر . اولا شوراسی شایان قید و اخطاردرکه بو فیلسوف نه قادار حادثات معنویه وارسه ، اونلرك جمله‌سنه افکار تعبیرینی اطلاق ایدردی . یعنی (احساسات sensations) ، (حسیات sentiments) (خیالات

images) و (افكار صرفه idées pures) ي طاقيله (idées) عد ايدردی .
بوكون بز بونلری طاقم طاقم آييرييورز وآره‌لرنده مختلف فرقلر بولويورز .

بوفرقلری اوبيلميور دكل ايدی . [يك ايی بيلديكنی شيمدی كوره‌جكز] يالكز ، او زمانلر اصطلاحات فلسفيه حقيله تعين ايده‌مه‌مشدی . مع‌مافيه دەقارت ـ دەمين عرض ايتديكم مجبوريت سائقه‌سيله ـ اوچ نوع افكار قبول ايتمشدر. برينه (افكار وارده idées adventices) ديرايدی كه عالم‌خارجيدن بزه كلن بعضی معلوماتك عناصری بونلردر؛ وبوكونكی تعبيرمزه كوره (احساسات sensations) صنفنه توافق‌ايدر. ايكنجيسی (idées factices) ديديكی قسمدركه بزم مخيله‌مزده ابداع ايتديكمز خيالات صرفه‌در . بن بونی (افكار مجعوله) تعبيريله ترجمه ايتدم‌كه عيناً او معنايی ادا ايدر. اوچونجيسی‌ده (افكار وهبيه id. innées) دركه ، بزم عقلمزك كندی ماهيتندن منبعث‌در وايشته اصل بونلر برحقيقت افاده ايده‌بيلير. اونلردن يوقاريده بحث كچمشدی .

شيمدی قانت (افكار وارده) ايله (افكار مجعوله) يی قبول ايتميور دكل ؛ اونلرك (قسطاس حقيقت critère) اوله‌بيلمسی حيثيتنه ايناناميور. بو صلاحيتی رد ايدييور. يوقسه (احساسات)ك بالذات بديهی بر حقيقت اولدوغنی تسليم ايتدكدن ماعدا بونك اوزرينه بر سلسلهٔ محاكماته كيريشيور :

[شبهه يوقدركه بزده بر طاقم احساسات وار ، و اونلرك ايقاع ايتديكی (استحضارات يعنی تصورات représentations) وار : برشی‌كوروب طوتويورم، حواسمله اونی ادراك ايدييورم. صوكره او شیٔ تخطر ايدنجه عينی شكل اوزره تصور ايدييورم. ثم بو احساسات و استحضاراتمه البته بر سبب اولمق كركدر. اوته‌دنبری واقع اولان ملاحظاتدن آكلاشيلدی‌كه سببيت اعتقادندن وارسته اولمق‌انسان ايچون محالدر. شو تقديرده بو حادثات معنويه‌نك سببی يا خارجده‌در، ياخود بزم كندی نفسمزده‌در. خارجده دكل ايسه يا (عاقله entendement)مز، وياخود (ارادت volonté)مز بوكا سبب اولمق لازمكلير. عاقله‌مز سبب ايسه ، بز احساساتمزی ـ دوشونمك سايه‌سنده ـ خلق ايدييورز ، ديمكدر. يوق، اكر ارادتمز سبب ايسه ايستيورزده ايجاد ايدييورز ؛ ديمكدر. حالبوكه حقيقت ، نه اويله‌در ، نه‌ده بويله‌در . كائنات خارجيه‌نك وجودندن بزی خبردار ايدن (مدركات) حسيه واستحضارات ذهنيه‌مز ، عقل‌وارادتمزه رغماً واقع اولويور.

مثلا ، بن سوقاقده کیدرکن ، باشمه دوشوبده جامی یاقان کیره‌مید پارچه‌سنك بنم عقل واراده‌مله نه مناسبتی وار ؟. نه عقلمدن کچردی ، نه‌ده اویله بر حادثه‌نك وقوعنی مراد ایده‌بیلیردم . بونی بر استثنا عد ایتمه‌ملی !.. کورمکله ، طوتمقله ، طاتمقله حاصل ایتدیکم ادراکاتدن عقل واراده‌مله تبری‌ایدوب قورتولمق ممکنمی؟. البته دکل !.. او حالده بو احساساتك سببی بنده دکلدر ؟ مطلقا خارجده‌در . اوتقدیرده‌ده یا (الله Dieu) ده‌در ؛ یاخود ـ اللهدن وبزم نفسمزدن بوسبوتون آیری بر شی اولماسی لازم کلن ـ (طبیعت la Nature) ده‌در . فرض ایده‌لم که اللهده اولسون !.. اویله اولونجه ، الله اونلری ، یا طوغرودن طوغری‌یه خلق وابداع ایتمشدر؟ یاخود ـ بزم طبیعتمزه نسبتله پك‌عالی ـ بعض‌اسباب طولاییسیله خلق ایدوب طورمقده‌در . اکر صحیحاً بویله ایسه ، بز ادراکاتمزك اسباب حقیقیه‌سنی بوسبوتون یاکلش تلقی ایدییورز ؛ هیچ اولمادق برطرفده آرییورز ؛ وهیچ بر وقت بولوب کشف ایده‌میه‌جکز ؛ ابدیاً بویله کوز کورینه آرایوب طوره‌جغز ودائما یاکیله‌جغز و، الی‌غیرالنهایه آلدانوب قاله‌جغز دیمکدر؛ وبزی الله آلداتمش اوله‌جقدر. حالبوکه ـ دها بدایتده عرض ایدلدیکی وجهله ـ کمال مطلق عد ایتدیکمز اللهه بویله برنیت اسناد ایتمك بوسبوتون محالدر، آلداتمق وآلدانمق اونك شانندن دکلدر. شـو محاکمه ایله ثابت اولویورکه کائناتك وجودندن بزی خبردارایدن ادراکات واستحضاراتمزك سببی نه‌بزم کندی نفسمزدر؛ نه‌ده اللهدر؛ فقط عالم خارجی‌یی تشکیل ایدن اشیا و اجسامدر . دیمك‌که اشیا و اجسام ، مستقلاً موجوددر .]

بوسوزلری سویله‌ین وبو محاکمه‌لری یوروتن غالبا (عالم الٓهی théologien) دهقارتدر. مع‌مافیه بوراده ینه قید واشارت ایده‌جکمز پك مهم نقطه‌لر واردر.

اولا ؛ دهقارت احساساتك باشلی باشنه بر حقیقت انفسیه تشکیل ایتدیکنه قناعت کوستربیورکه بو ، (subjectivisme) ك اساسی ونقطهٔ حرکتی اولان بر عقیده‌در ؛ وبوکون هرکس بو نقطه‌ده متفق‌در. ایستر (بارقله Berkeley) کبی مفرط بر ایده‌آلیست اولسون ؛ ایسترسه (ره‌ید Reid) کبی صریح بر ره‌آلیست اولسون !.

ثانیاً بو ادراکاتك حصولنده عقل و اراده‌مزك دخلی اودلمایغنی ادعا ایتمکله (ایده‌آلیزم) مذهبنی قطعیارد وصراحتاً انکارایتمش‌اولویور. چونکه ادراکاتمزك

کندی اثر ایجادمز اولمادیغی ثابت اولونجه وجدانمز خارجنده برشیئك وجودی تحقق ایدر ؛ وبو اعتقاد صراحتا بیان ایدلمه‌مش اولسه بیله ضمنا مسلم بولونور .

حالبوکه ده‌قارتك بو خصوصده‌کی بیاناتی پك صریحدر. بوکون حالا بودعوا سورولویور وده‌قارتك ابراز ایتدیکی نقطه اطرافنده مناقشه دوام ایدییور : [کیفیت ادرا کده عقل و ارادتمزك دخلی وارمی ؟. یوقمی ؟.] ایشته بوکوچ مسئله حل ایدلمك ایسته‌نیلیور .

بوبابك بدایتنده تعریف ایتدیکم وجهله (ئه‌پیسته‌مولوژی) ده الك مهم مسئله‌لردن بری‌ده بودر. اکرادرا کده ارادتمزك دخلی وارسه ، کائنات حقنده‌کی معلوماتمزه بز بالذات (بیچیم ویرمك façonner) ایله برشی دوشونویورز دیمکدر. پسیقولوژی واقعا بوکون ده‌قارته حق ویرمیور ؛ اثبات ایدییورکه ذهنمز حین ادراك واحساسده عاطل طورمیور ، بالعکس فعال بولونیور. حتی پك سریع (قیاس خفی) لر یاپه‌رق حکم ایدن عقلمزدخی بویوك بر رول اوینویور. لکن ذهنمزك بوفعالیتی غیر مشعور قالدیغی ایچون ، بز بوندن خبردار اوله‌میورز. نته‌کیم بو بحثی ایضاح ایتمشدم. مع مافیه ـ بن امینم که ـ مفرط ایده‌آلیستلر ، پسیقولوژی‌نك شهادتندن فضله معنالر استخراج ایدوب یا کلش وحقسز استدلالاتده بولونیورلر. ذهنمزك اثنای ادراك و احساسده فعال بولونوب بولونمامسی دعواسنك (وجود مسئله‌سی question ontologique) نه تعلقی یوقدر ؛ وبناءً علیه فعالیتی تحقق ایتمکله عالم خارجی‌نك وجودینی انکار ایچون صلاحیت قازانلمش اولماز. یالکز ـ کائنات حقنده ـ حاصل ایده‌بیلدیکمز معلوماتك (استحضاری représentatif) اولماسی لازمکله‌جکی اکلاشیلیر. بونك ایسه برطرفدن (مطابقت adéquation) دیکرطرفدنده (علم بلا واسطه .con. immed) و (علم بالواسطه con. médiate) دعوالریله علاقه‌سی واردر. بوتون بوخصوصاتده پسیقولوژینك عرض ایتدیکی معلومات آنجق سوبژه‌قتیویزمه حق ویریر ، ایده‌آلیزمه دکل ! [ادرا کاتمزده ذهنمز فعال بولونیور.] دیدکدن صوکره [اویله ایسه معلوماتمزه بر بیچیم ویرن بزز؛ اشیا دکل !.] دیمك طوغرو اولور. بوکا بناءً هم [معلوماتمزك حقایق اشیایه تطابق ایتمه‌سی لازم کلمز] ، همده [بز، طوغرودن طوغرویه دکل آنجق محاکمات وقیاسات خفیه واسطه سیله کسب علم ایدییورز.] دیه ادعا ایده‌بیلیرز ؛ وبو ایکی ادعا یکدیکرینك سندی ومتممی‌در. نهایت : [اویله ایسه حقایق اشیایی بیله‌مه‌یز!]

دیه اعتراف عجز ایده‌رك (آغنوستی‌سیزم) مذهبنه قانع اوله‌بیلیرز. لکن اوقدر!.
بوندن ایلری واروبده کائنات مادیه‌یی انکار ایتمك و [ماده یوقدر ؛ بوتون بو احساسات و ادراکات بنم کندی عقلمك اختراعاتی، کندی مخیله‌مك مخلوقاتی‌در!]
دیمك ایچون منطقاً مساغ یوقدر؛ چونکه او مقدمات سلسلهٔ محاکمه‌یی بو نتیجه‌یه ایصال ایده‌مز. نته‌کیم قانت ، بو نتیجه‌یه کلمه‌مش ؛ بر مرحله اولکی حد اوزره طورمشدر .

ثالثاً : شایان نظردرکه ده‌قارت [احساساتمز طوغرودن طوغرویه اللهدن کلیور؛ اشـیادن کلیور ؛ طویغولرمزك (سبب یقین cause prochaine) ی مادیاتدر.]
دیمکله خالقی مخلوقاتدن آیری طوتمش وادراکاتمزه (انفسی subjectif) بر وجود ویرمش ؛ ادراکاتمزك سببلری اولان مکونات خارجیه‌یه‌ده (آفاقی objectif) بر وارلق اسناد ایتمشدی. بونك اهمیتی پك بویوکدر. چونکه (پانته‌ئیزم یعنی وحدت وجود) اعتقـادینی رد ایتمك دیمکدر . حالبوکه ده‌قارتك پیرولرندن (سـپینیوزا Spinoza) ینه او فیلسوفك آچدیغی چیغیری تعقیب ایده‌رك وحدت وجوده قدر کیتمش ؛ و (مالبرانش Malebranche) نام باپاس دخی ده‌قارتی رهبر ایدینمکله برابر هم پانته‌ئیزم همده ایده‌آلیزمه دهننی قاپدیروب عاقبت استاداندن آیرلمشدر. یاقینده کوره‌جکز .

الحاصل ، ده‌قارت بوتون فلسفه‌سـنی وجوه مختلفه اوزره عرض ایتمش وهرکس اونك بر وجهه‌سـنده کندی تمثال اعتقادینی کوروب او نقطهٔ نظردن بر فرضیهٔ معرفت وجوده کتیرمشـدر . او سببله‌درکه عینی منبعدن یکدیکرینه مخالف بر چوق جریانلر صادر اولمشدر. یوقسه اونك عمدهٔ عقائدینه باقیلیرسه ، بوفیلسوف ــ سر ویلیام هاملتنك تعبیرنجه ــ شبهه‌سز (ثنائیهٔ طبیعیه dualisme naturel) مذهبنه صراحتاً و قطعیاً طرفداردر. حتی او فلسفه‌یه یکی بر شکل افاضه ایده‌رك تازه حیات ویرمشدر. اونك ایچون صحیحاً مجدددر .

ترتیب ایتمش اولدوغی نظریهٔ معرفتدن چیقـان نتیجه اویله اولدوغنده هیچ شبهه براقیور . ماده‌یه وروحه آیری آیری اینانیور . بونلری ــ مستقلاً موجود و یکدیکرندن ماهیتاً ممتاز ــ برر جوهر کبی قبول ایدییور . مع‌مافیه بوجوهرلر مطلقیت صفتنی حائز دکلدرلر . روح و ماده یکدیکرینی (تحـدید limiter) ایدرلر ؛ دیمك‌که آنجق (اضافی relatif) معناسیله جوهر صـاییله‌بیلیر . مع‌مافیه

جوهر ، بالذات قائم اولان بر شیدر . الله هر شیئك اصل سبب وجودیدر . شو تقدیرجه کرك (اشیا choses) ، کرکسه (ارواح les esprits) الله ایله قائم موجودات اضافیه‌دندر ؛ و محدود و متناهی‌درلر . بونکله برابر ینه اللهه جوهر دیمك طوغرو اولماز . چونکه الله ایله اشیا آره سنده ـ حقیقت اعتباریله ـ هیچ بر مناسبت هیچ بر مشابهت یوقدرکه جوهر کلمه‌سی (علی وجه‌الاشتراك) براسم جنس اوله‌رق اونلرك هپسنه بردن اطلاق ایدیله‌بیلسین !..

فکرمزی (آلهیات théologie) وادیسنه سوق ایدن بو ملاحظات غایت صریحدر ؛ وکمال صراحتی ایله (ثنائی dualiste) در. (سپینوزا Spinoza) بو ملاحظاتك بر قسمنی ، مبدأ اتخاذ ایده‌رك فلسفه‌سنی اواساس اوزرینه قورمشدر. لکن ایکیلك حدودنده قالمایه‌رق ارواح ایله اجسامی اللهك ایکی مختلف تجلیسی اولمق اوزره تلقی ایتمش و بر خطوهٔ تفکرده (وحدت وجود) ه وارمشدر . (مالبرانش Malebranche) دخی روح و ماده‌نك الله‌ایله قائم‌اولماسی اعتقادینی اساس طوته‌رق خصوصی بر نظریهٔ معرفت ترتیب ایتمشدرکه بزم تصوف ایله نه یوزدن مناسبتی اولدوغنی بوندن براز سویله‌مشدم . [*] نته‌کیم یاقینده دها زیاده تفصیل ایده‌جکم .

بوتون بو تفکرات و ملاحظاتك ، مابعدالطبیعیات ، الهیات وتصوف ایله یاقیندن علاقه‌سی واردر ؛ فقط ، تجربه اصولی ایله صحیحاً هیچ بر تورلو مناسبتی یوقدر ؛ چونکه ذهن بو طبقات افکاره تجربه ایله چیقامایه‌جغی کبی چیقدیغی ـ فرض محال اوله‌رق ـ قبول ایدلسه بیله تجربه ایله کشف اولونه‌بیلیر هیچ بر حقیقت بوله‌ماز .

ده‌قارتی یالکز بو جهتدن کوروب طانیانلر ، اونك اصول تجربیه ایله

---

[*] شرقك عرفای صوفیه‌سی میاننده بلکه اك بویوك موقع حیثیتی اشغال ایدن (شیخ‌الاکبر محی‌الدین بن‌العربی) دخی عینی سوزلرله بو بابده‌کی فکر و اعتقادینی بیان ایتمشدی. ده‌قارتدن برقاچ عصر اول کلوب کوچن بو صوفیٔ شهیر دخی موجوداتی ایکی صنفه آییرییور. کندی کندینه قائم ودائم اولان وارلغه (وجود حقیقی) ، (وجود ذاتی existence essentielle) دییورکه (وجود مطلق) و (حق) بودر. قیام‌ودوامی ایچون باشقه بر سببه باشقه بر قوته محتاج اولان موجودیته دخی (وجود کیانی) ، (وجود ظلی) دییورکه عالم ارواح و اجسامك وارلغی هپ بوقبیلدندر؛ اونلر شیخ اکبرك تعبیرنجه (آنجق اقامهٔ حقله قائمدرلر) متصوفین عثمانیه‌دن بروسه‌لی اسماعیل حقی (شرح حضرات خمس) نام رساله‌سنده بو فرقی اوزون اوزادی‌یه ایضاح ایتمشدر .

علاقه‌سی اولمادیغنه ، حتی او اصوله قارشی ارتجاعی برطور آلدیغنه حکم ایدرلرسه یا کلش اولماز. چونکه دکل ، او عصرده، حتی بو عصرده بیله الٓهیاتك وتصوفك تجربه ایله هیچ برآلیشی ویریشی یوقدر. اونلرك اصولی بوسبوتون باشقه، علومك اصولی باشقه‌در .

فقط ـ بدایت بحثده سویله‌دیکم کبی ـ برده ، بوتون حادثات عالمی میخانیکی بر طرزده تدقیق و تعریف ایتمك ایسته‌ین ده‌قارت واردرکه وقوعاتی تفسیر خصوصنده یالکز اسباب متسلسله آرامایی توصیه ایتمش وهر تورلو (عوامل مافوق الطبیعه agents surnaturels) یی قطعیاً حسابدن خارج طوتمق لزومنی اصول اتخاذ ایله‌مشدر. ده‌قارتك اثرنده ترقیات علمیه‌یه زیاده‌سیله خدمت ایدن بوجهت اولمشدر. چونکه علمك حقیقتاً اصولی اودر .

غریبدرکه ، مابعدالطبیعیات دوشونجه‌لرندن فارغ اولوبده علم دائره‌سنه رجوع ایدنجه ، بو فیلسوف ، بعضاً اویله ملاحظات بیان ایدییورکه اونلری اوته‌کی فکرلریله توفیق ایده‌بیلمك قولای دکلدر. مثلا : عالم مادی حقنده‌کی افکاری او قبیلدندر :

جسم ایله (امتداد extension) ی برطوتیور. اوحالده مکان ایله جسم عینی شی اولمش اولویور. بوفکر ، بزه ـ اول امرده ـ پك غریب کورونور. نته‌کیم (لایب نیچ Leibnitz) ، اویله کوروندوکی ایچون بو آلمان فیلسوفی، اوفکری برتورلو قبول ایده‌مه‌مش ومکان ایله ماده‌نك فرقنی کوسترمشدی: [مکان یالکز امتداددر. حالبوکه ماده‌ده ابعاد ثلثه ایله برابر (مقاومت résistence) دخی واردر.] دیمشدی. [*] ده‌قارت (خلا vacum) قبول ایده‌میور و بالنتیجه آتوملرك وجودینه ده اینانه‌میوردی. اونك اعتقادنجه ناقابل تجزی و (امتدادسز sans extension) عناصر مادیه اوله‌مازدی. موجود اولان بر شیئك مطلقا قابل تقسیم اوله‌بیله‌جکنه قانع ایدی‌که باقیلسه بو دوشونجه‌لر، ینه عقلیون اسلوبنجه تفکر ایدن ریاضی ده‌قارتك فکرلریدر. اوسببله عالمده بوشلق اوله‌بیلمه‌سی امکانی بر تورلو ذهنی آله‌میوردی . [نره ده مکان وارسه، اوراده جسم واردر ؛ هرطرف (مالی plein) در. بناءً علیه مکان، امتداد

[*] لایب‌نیچ مقاومت ده‌یه‌جکنه (antitypie) دییوردی . کندیسنك اویدورمش اولدوغی بوکلمه‌نك اصطلاحده باشقه معناسی یوقدر. بوکلمه یکی برشی افاده ایتدیکی کبی عینی معنایه موضوع اوله‌رق ذاتاً لسان ناسده باشقه برکلمه جاری ومشهور بولوندوغی ایچون او تعبیر غریب چارچابوق استعمالدن ساقط و متروك اولمشدر. قاموس فلسفه‌یه باقیکز .

امتداد ایتدیکی نسبتده جسمیت دخی امتداد ایدر. مکانه حدود تعیین ایتمك ممکن
دکلدر ؛ او مطلقــا (نا محدود illimité) در ؛ ماده مکانك هر نقطهسـنی املا
ایتدیکی ایچون اوده عینی سبب وعینی صورتله نا محدوددر. کرك ماده کرك مکان
مادامکه هیچ برنقطهسنده بر بوشلق عرض ایتمیور ، دیمك که بلا فاصله متمادیدر .
اویله اولونجه جسمیت (یکپاره ومتمادی برشی continuum) تشکیل ایدر . اونك
ایچون تورلوتورلو امتداد، ویامواد اولهماز. بناءً علیه تورلو تورلو عوالم مادیهدخی
یوقدر. جهان مادی ، یالکز (ممتد étendu) در ؛ (نا محـدود) در. و (بر
un) در. (فکر pensée) دن ماعدا یالکز براوعالم مادیواردر.] دیبوردی.
حالبوکه آلهیون طرزنده محاکمه ایدوب دوشونورکن مادهیده روحیده متناهی
اولمق اوزره قبول ایتمشدی [*].

بوملاحظهلر یکنظرده عجیب کورونور وصحیحاده اویلهدر . معمافیه بوکون
(فیزیق) علماسـنك (اثیر ether) حقندهکی اعتقادیده او نسبتده غریبدر .
همده عینی دوشونجهدر ؛ اوقدرکه زمانمزده حکمت طبیعهنك فرضیهٔ اساسیهسی
تماماً دهقارتك فکریدر ؛ دهیهبیلیرم !. اثیر ، ـ علمای متخصصـینك ضروری
اولان اعتقاداتنه کوره ـ مکانی تمامیله طولدوران وبلافاصـله ممتد اولمقله برابر ،
اجسـامه و (ذرات Molécules) ه نفوذ ایدن بر مادهدر ؛ هیچ بر نقطهسـنده
بوشلق اولمادیغی حالده (یعنی مکانی کاملاً املا ایتدیکی حالده !) اوقدر لطیف،
اوقدر ئهلاستیقی ، یکپاره و (متجانس homogène) بر جسمدرکه نه ثقلتی ، نه
مقاومتی ، نهده کثافتی واردر. اوقدر جوال وسیالدر !. ادنی درجهده بویله بر
طاقم (خواص propriété) ی اولسـهیدی ، قیامت قوپاردی . چونکه اونك
ایچنده دور وحرکت ایدن اجرام سماویه ـ اثیر ایله دلك وتماس ایدهرك ـ نهایت
سرعتلرینی ضایع ایدرلر وعاقبت جاذبه سببیله بربرلرینك اوزرینه دوشوب اوصدمهٔ
شدیده ایله طوتوشورلردی. حالبوکه هیچ اویله برشیئك وقوعنه احتمال ویرهجك
ذره قدر اماره کوروله‌مهمش وحسابات ریاضیه ایله دخی بولونهمامشدر . چونکه
اثیر دیدیکمز او یکپـاره و متجانس ونامحدود اولان جسم مفروض ، او قدر

[*] بوکون بعض مابعدالطبیعیون ، نامتناهی ایله نا محدود تعبیرلرینك معنالرینی برآز
تفریق ایتمك ایستیورلرسهده ممکن دکلدر. نامتناهی دیمك نهایتسز دیمکدر، نهایتسز دیمكده
حدودسز دیمکدن عبارتدر . حالبوکه (مطلق) ایله (نامتناهی) فرقلیدر .

لطیفدرکه عادتا (هیچ) در. اگر (خواص میخانیکیه propriètés mécaniques)ـی صوك درجه‌ده اولماسه‌یدی ، وبو سببله هر حادثهٔ کونیه‌یی تعریف ایچون لابد بر (وسط milieu) و برفرضیه تشکیل ایتمسه‌یدی !.. [*]

مع‌مافیه هرنه‌اولورسه اولسون ـ ابی دوشونولورده درت کلمه‌ایله ماهیتی بیان ایدلمك ایسته‌نیلیرسه ده‌نیله بیلیرکه : [هرتورلو خواص میخانیکیه ایله متکیف بر مکان تصور ایدیکز ؛ ایشته اثیر اودر !..]

بو نامتناهی عمانك ایچنده (مادی وثقیل materiels et pesants) ، اجسام وذرات یووارلانوب طوروبور. ایشته بوفکرلر زمانمزده تماماً معتبردر. حالبوکه بونلری ـ بو ترتیب اوزره ایلك اول دوشونن ینه او (قوجه فرانسز) در ؛ وبوتون بوشیلر اثبات ایدیبورکه حالا بو آدمك تأثیرات معنویه‌سی دوام ایتمکده‌در. [**]

(مالبرانش) ، (سپینوزا) ، (لایب‌نیچ) کبی الك نامدار (قارته‌زیه‌ن Cartésien) لره کچمه‌دن ده‌قارت فلسفه‌سنك پیوسته اولدوغی مزعج مسئله حقنده‌ده برایکی سوز سویله‌مه‌لی‌یم :

بو فیلسوفك اللهدن ماعدا ایکی جوهر قبول ایتدیکنی وروح ومادەنك استقلال وجودینه بناءً برنظریهٔ معرفت ترتیب ایدوب (ثنائیه dualisme) اعتقادنده قرار قیلدیغنی کورمشدك . بیلیورسکزکه هر تورلو حادثاتی اسباب میخانیکیه‌سیله تعریف ایتمك اصولی جداً التزام ایدن بوحکیم عالم، آچدیغی شو چیغیرده بوتون

[*] اثیر ، واقعا بر (فرضیه hypothèse) در ؛ فقط علوم صحیحه وثابته‌نك وبالجمله اعتقادات مؤیده‌مزك زمین استنادینی تشکیل ایدن فرضیاتك هپسی کبی ضروریدر . واقعا برچوق تناقضلرله مالی برفرضیه‌در. مثلا خارق العاده برتەلاستیقیته مالك اولمقله برابر ینه یکپاره ومتمادی اولماسی کبی !.. فقط حادثات عالمك میخانیکیتنی وقوای طبیعیه‌نك انتقال وفعالیتنی تعریف ایده‌بیلمك ایچون (لابد indispensable) بر فرضیه‌در . فیزیق علمی اوندن کچه‌میور . کچرسه هیچ برحادثه‌یی تعریف ایده‌میور .

[**] حتی اون طوقوزنجی عصرك نصف اخیرینه شرف ویرن دهاة علمادن مشهور (لورد کلوین Lord Kelvin) آتوم نظریه‌سنه بدل (دواره tourbillon) نظریه‌سنی ترجیح وقبول ایتمش وبونکله بر چوق حادثاتی تعریفه چالشمشدی . بونظریه دخی اساساً ده‌قارتك‌در . اوندن صوکره آتوملرك بسیط اولمادیغی (ئه‌ئون Eons) و (ئه‌لکترون électrons) نظریه‌لریله ثابت اولدی. (تحلیل طیفی analyse spectrale) دخی بونظریه‌یی تصدیق ایتدی . بونلر هپ ده‌قارته حق ویریر .

علوم اربابنی پیشنه طاقش سوروکله‌مشدی . بوجریان (ایجابیه déterminisme) فلسفه‌سنه تقویت ویردی. پسیقولوژی مسئله‌لرنده‌دخی (میخانیکیه mécanisme) نظریه‌سنی موقع اعتباره کتیردی ؛ بناءً علیه (ارواحیه animisme) فلسفه‌سنی چوروتدی. چونکه ایکیسی یکدیکریله طابان طابانه ضد ادعالرده بولونورلر. [*]

مع مافیه ـ اسکیدن بری معلوم اولوبده هیچ بر وجهله حل ایدیله‌مه‌ین ـ بر معمایی یکیدن اورته‌یه آتدی‌که اوده (روح ایله جسمك مناسبت متقابله‌سی le rapport réciproque du corps et de l'âme) مسئله‌سیدر . فی الحقیقه بو اوته‌دنبری ذهنی عاجز براقان بر حادثهٔ بدیهیه‌در ، کورویورزکه بویله بر مناسبت وار ؛ فقط معقول بر صورتده بو بدیهه‌یی تعریفه چاره بوله‌میورز . پك اسکی زمانلردنبری (روحیون les spiritualistes) ، ماده‌یی بوسبوتون عاطل بر کتله فرض ایدرك ، مستقل وعاقل بر روح ایله جسمك ـ بیلم ناصل ؟! ـ تحریك وتصرف ایدلمکده بولوندوغنی ادعا ایدوب طورویورلر. (مادیون les matérialistes) بالعکس روحك مستقل بر شی اولمایوب (فعالیت دماغیه activité cérébrale) نتیجه‌سنده ـ ینه بیلمم ناصل ؟! ـ تجلی ایتدیکنی دعوادن بر وجهله واز کچمیورلر. روحیونك نظریه‌سنی ـ بوخصوصده اك زیاده صلاحیتدار حکم اولان ـ (پسیقوفیزیولوژی Psycho-physiologie) هیچ طوتمیور ؛ حتی باطل بدیهی اوله‌رق رد ایدییور . ایتمسه بیله اونظریه ینه (کیفیت شعور) ی تعریف ایتمش اولمازدی ؛ چونکه بدایت امرده ـ فضولی اوله‌رق ـ بر روح قبول ایدوبده اوکا عقل وشعور وادراك اسناد ایتدکدن صوکره احوال وجدانیه‌یی تعریف ایتمك بر (دورفاسد cercle vicieux) اوزرینه مستند بر دلیل ایجاد واستعمال ایتمکدرکه ، اصطلاحده (تصدر علی المطلوب petition de principe) دیه مشهور

---

[*] بوراده (آنی‌میزم) دن مراد ، (میتولوژی) و (آنتروپولوژی) ده‌کی معناسی دکلدر . پسیقولوژیده‌کی معناسیدر ؛ یعنی [ماده‌نك و جسمك بالطبع عاطل اولوب روح طرفندن کیف مایشا تحریك واداره اولوندوغنی ادعا ایدن نظریه] دیمکدر. بواعتقاد اربابنك دستوری : (روح ماده‌یی تحریك ایدر Mens agitat molem) جمله‌سیله ادا اولونور .

(میخانیکیه) دعواسی بونك تماماً ضدیدر .

اولان برهان سفسطی بودر . بوتورلو برهان ایله هر شیئی تعریف ایتمك قولایدر . [*]

مادیونك نظریه‌سی واقعا پسیقوفیزیولوژی‌یه اویغون دوشویور ؛ لکن (شعور conscience)ك تظاهری ایچون لازم اولان بعضی (شرائط غریزیه conditions physiologiques) یی کوستره‌مکله قالیور. فقط بالذات وجدانك ماهیتی حقنده هیچ برشی سویله‌یه‌میور . حتی نره‌دن وناصل پیدا اولدوغنه دائر برفکر ویره‌میور . هر حالده بر طاقم ایضاحات ایله بو کیفیتی تعریفه چالیشیورسه‌ده ذره قدر ذهنی اقناع ایده‌جك قوتی حائز دکلدر. چونکه سفسطه اوزرینه مبنی اولدوغی ظاهردر. باقیکز نیچون :

اکر عناصر ماده‌ده اساساً وبدایتاً قابلیته شعور اولمایوبده اونلرك بالآخره ترکب و (تعضی s'organiser) ایتمه‌سی وفعالیته کله‌سی سایه‌سنده پیدا اولویورسه ، بو برتعریف معقول صایله‌ماز . زیرا عناصر اساسیه‌ده موجود اولمایان بر شیئك ترکیباتده وجوده کله‌سی ، هیچ یوقدن واراولماسی دیمکدرکه بونی قطعیاً عقل قبول ایتمز . ایتسه‌بیله هرحالده شعورك ینه صورت تولد ونشأتنی آیریجه تعریف ایتمك اقتضا ایدر . یوق اکر ، [ذاتاً عناصرك هر برنده ، مثلا هر آتومده برآز شعوره قابلیت واردی ؛ او آتوملرك ترکبی ایله حاصل اولان روح ، ایشته او اجزای شعورك (محصله‌سی la résultante) در !.] دینیله‌جك اولورسه ، او وقت ینه بر دور فاسد اوزرینه بر محاکمه قورلمش و (تصدر علی المطلوب) صورتیله استدلال ایدلمش اولور . او حالده دخی (مادهٔ غیر عضویه matière inorganique) یی ذی حیات وذی شعور اوله‌رق قبول ایتمك لازم کلیرکه بوده سرحیات وشعوری ذره قدر تعریف ایتمز . زیرا انسانده شعورك موجودیتی

[*] محرر مشهور (مولیه‌ر Molière)ك بو نوع برهان سفسطی یی استخفافاً سویله‌دیکی سوز وکتیردیکی مثال هپسندن کوزلدر. تیاترولرینك برنده [آفیون نیچون انسانی اویوتویور؟.] سؤالنه قارشی علمای زمانه [چونکه اونده بر خاصهٔ منومه وار !.] دیمکله مسئله‌یی حل ایتمش اولدقلرینه قناعت کتیریبورلر. حالبوکه بوجواب، سؤالمذکورك عینی‌در؛ زیرا [آفیون انسانی اویوتویور] دیمك، [اونده برخاصهٔ منومه وار] دیمکدر، واصل حلی ملتزم ومطلوب اولان معما اوخاصه‌نك نه‌دن عبارت اولدوغی کشف وایضاح ایتمکدر. بناءعلیه سؤال اوخاصه‌یه متعلق وجواب دخی عینی سؤالك اعاده‌ایدلمسندن عبارت بولوندوغندن، هیچ برشی سویله‌نلمش اولمیور، یالکز اثباتی مطلوب اولان مسئله، کندی نفسنه دلیل اوله‌رق ایراد اولونمش بولونیور.

بداهتاً ثابت ایکن تعریفنده امکان کوروله‌مه‌دیکی حالده، قطعاً اثر حیات وشعور عرض ایده‌مه‌ین مواد معدنیه‌یه اویله بر شی عطف ایدوبده صوکره اونی تعریفه چالشمق البته دها معقول دکلدر. زوزك بردوشونجه‌در ؛ بویله هر مسئله قولایجه حل اولونه‌بیلیر .

بناءً علیه ، بو نهج نامعقول ایله شعور مسئله‌سی ـ فی‌الحقیقه ـ حل ایدلمش اولمیور ؛ یرینی ده کیشدیرمش اولویور : بزم جسمزده روح نه‌در ؟.. سؤالنه قارشی هیچ بر شی دیه‌میوبده او معمای روحی ، جسمزك عناصر ابتدائیه‌سنه ارجاع ایتمك ، مسئله‌یی حل ایتمك دکل ، جسمدن قالدیروب عناصره کوتورمك یعنی ـ بیهوده‌یره ـ موقعنی‌ده کیشدیرمك‌در. اوتقدیرده مشکلات ایکیله‌شیر. چونکه اولا دمیر ، کومور ، کوکورت کبی عناصر بسیطه‌ده قابلیت شعور اولدوغنی اثبات ایتمك لازمکلیر. فرض محال اوله‌رق بویله برشی اثبات اولوندقدن صوکره، اولکی سؤال ینه کلیر ، قارشیمزه دیکیلیر : [پك اعلا ، شیمدی عناصرده وجودی ثابت اولان بو روح نه‌در؟. نره‌دن کلمشدر ؟. ومواد سائره ایله تماسندن نه وجهله ونه سببله شعور حاصل اوله‌بیلیور ؟] دیه ینه صوره‌بیلیرز . بو حقمز باقی‌در؛ چونکه مسئله اصلیه ماده ایله‌روحك مناسبتی‌در وهنوز حل اولونمامشدر.]

انسانلر ، پك چوق دفعه‌لر ، حل ایده‌مدکلری مشکلاتی ـ هیچ اولمازسه برآز کری‌یه تپه‌رك ـ ذهنلرندن تبعید ایدییورلر وبو سایه‌ده فکرلرینه بر ساحهٔ جولان آچیورلر . تاریخ فلسفه ، بونی پك واضح بر صورتده کوستریبور. بو عادتا (یولمزك اوکنده طوران وایلری‌یه حرکتمزه مانع اولان بر طاشی یرندن بوسبوتون محوایده‌مه‌یوبده برآزدها کری‌یه ایته‌رك کندمزه بر میدان آچامزه) بکنزر. بونی بر (صورت حل) فرض ایتمکه میالز. نته‌کیم بو مسئله‌ده دخی اویله اولمشدر . روحمزله جسمزك مناسبتنه دائر ذهنمزه معروض اولان معمایی ـ اولدوغی شکل اوزره ـ حل ایده‌مه‌نجه ، عناصر جسمانیه‌یه حیات و شعور عطف ایدیویروب، او مزعج بیلمه‌جه‌یی حل ایتمش اولدوغمزه قناعت کتیرمشز.

ایشته بو (بیهوده فرضیه) یه (hylozoïsme) دیرلر. [*] کیفیت شعور

---

[*] (hylo) ، یونانیده (ایلی) لفظندن، (zoïsme) دخی (زوئی) کلمه‌سندن کلیر. برنجیسی (ماده) ، ایکنجیسی (حیات) دیمکدر. ترکیبك معناسی : (ماده‌یه اسناد حیات ایدن) مسلك یاخود فرضیه دیمك اولور .

بحثنده ، ماتریالیزم ، صیقینتی‌یه اوغرادیغی کبی بو فرضیه‌یه قاچیور . او فرضیه دخی کندی کندینه یاشایه‌مایوب نهایت ینه ماتریالیزمه منجر اوله‌جق صورتده انحلال ایدییور .

ذهنك بوتون بو چیرپینمه‌لری (ثنائیه) اعتقادیله قناعت ایده‌مه‌مه‌سندن ایلری کلیور. عقلمز وحدته متمایلدر. ثنائیه اعتقادنده دخی الك زیاده صیقینتی‌یی موجب اولان جهت ، ماهیتاً بربرینه هیچ بکزه‌مه‌ین ایکی جوهرك : ماده ایله روحك مناسبتی و تأثیرات متقابله‌سی‌در . یکدیکرینه فطرتاً یابانجی اولان شیلرك مناسبتنی غالبا قبول ایده‌میوزز . حالبوکه بو بحثك بدایتنده (آمپه‌دوقله‌س Empédocle) ك بو فکرینی استخفاف ایتمشدك . بن ظن ایدییورم‌که باطل کوردوکمز او فکرك حالا تحت تأثیرنده بولنه‌رق دوشوندوکمزدن پك خبردار دکلز !..

ده‌قارت ، ثنائیه حدنده قالمایی ترجیح ایتمشدی. فقط بو وضعیتی (روح ایله جسمك مناسبتی) نی ، الك مهم و مبرم برمسئلهٔ فلسفیه اولمق اوزره ابراز وانظار دقته عرض ایتمشدی. حل اولونه‌جق باشلیجه معما بو اولمشدی. جداً دخی اویله‌در ؛ چونکه (نه‌پیسته‌مولوژی) نك بوتون مسائلی‌اوکا راجع ومنجر اولور. شعور، ادراك کندی نفسمزك عالم‌خارجی ایله تماسه کلمه‌سندن حاصل‌اولمویورمی‌یا!. آرتق احوال وجدانیه و حادثات معنویه‌نك کافه‌سنك منشائی او تماس واو مناسبتدر .

ده‌قارت هرنوع حادثاتی ، سلسلهٔ اسبابی‌ایله تعریف ایتمك اصولنه فوق‌العاده بر رواج و اعتبار ویره‌بیلدیکی ایچون ، بو مسئله حضورنده تماماً بر (فیزیق physique) عالمی وضعیتنی آلمش بولونیوردی. بو نقطهٔ نظردن حرکت ایتدی ؛ وقطعیاً او یولدن آیرلمادی ؛ نتیجه‌ده (میخانیزم) مسلکنه واردی .

ایکی نوعه آییردیغی جوهر اضافی‌نك بریسنه (ens cogitans = دوشونن جوهر) ، یعنی روح ؛ دیکرینه دخی (ens extensa = ممتد اولان جوهر) ، یعنی ماده دیمشدی‌که بو تعبیرلر ، (قارته زیانیزم cartésianisme) ایله برابر ایچه بر زمان یاشادی .

لکن ، ده‌قارت موجودات عضویه‌یی منحصراً میخانیکی بر نقطهٔ نظردن تقدیر وتلقی ایتمکله ، عادتا قورولمش بر ماکنه کبی کورویوردی . حیرت بخش

اولان بو خارق‌العاده ماکنه ، (کنـدی کندینه automatiquement) حرکت ایدییوردی. قورولمش بر ساعتدن هیچ فرقی یوقدی. فیلسوف بو تشبیهی بالذات قوللانیور ؛ باقیکز نه سویله‌یور :

(بلا سبب معقول (sans raison) ظن اولوندی‌که بزم حرارت غریزیه‌مز، وجسممزك حرکاتی روحه تابعدر ، و اوندن کلیر. [*] ذی حیات بر آدمك وجودی ایله ئولمش برآدمك وجودی آره‌سنده‌کی فرق ، قورولمش بر ساعت و [ویاخود باشقه بر (منساق automate) یعنی کندی کندینه ایشله‌ین بر ماکنه] ایله قورولمامش بر ساعت آره‌سنده‌کی فرق کبی‌در. ساعت قورولمش اولوبده حرکات جسمانیه‌سی ایچون اقتضا ایدن (مبدأ principe) ی کندنده بولونجه ، ایشلر !. چونکه فعالیته کله‌بیلمه‌سی ایچون لازمکلن بالجمله شرائطی جامع اوله‌جق صورتده یاپیلمش وترتیب اولونمشدر. فقط عینی ساعت ـ ویاخود سائر هرهانکی بر ماکنه ـ قیریلنجه ایشله‌یه‌مز ؛ چونکه او مبدأ حرکت ، آرتق اجرای تأثیر ایده‌مز اولور.]

دیمك‌که ذی حیات بر انسان ویا حیوان ـ آلات و اقسامی تام و اویغون ـ قورولمش برساعتدن فرقلی دکلدر. ئولمش بر انسان ویا حیوان دخی ـ قیرلمش ، بوزولمش بر ساعتدن فرقلی دکلدر.

ده‌قارتك بو سیاق نظری دور اخیر ماتریالیستلرینك تعقیب ایده‌جکلری یولی کوسترمشـدر. بونی پك ایی آکلایه‌بیلیرسکز صانیرم. زیرا کورویورسکزکه ایشی بو تورلو تعریف ایدنجه اول امرده (ارادت volonté) انکار ایدلمش و (ایجابیه déterminisme) مذهبی قطعیاً و صراحتاً تصویب و تصدیق اولونمش اولویور. روحه‌ده لزوم قالمیور ؛ چونکه روحك لزومی ارادتی وشعوری تعریف ایچوندر ؛ قورولمش برماکنه کبی ایشله‌ین بر جسمده ارادت اوله‌ماز ؛ ارادت روحك اك بویوك واك صاغلام دلیلی‌در. بلکه (شعور اوله‌بیلیر !.) ده‌نیلسه بیله اثباتی وتعریفی پك کوچدر. واقعا ده‌قارتك بو فکرلرینی قبول ایتسه‌ك دخی ، [ذی حیات اولان او (انسان ـ ماکنه‌سی) نی قوران کیمدر ؟..] دیه دوشونمك

[*] ده‌قارت بوسوزلریله (آنیمیزم animisme) اعتقادینی قطعیاً وصراحتاً رد ایتمش اولویور. بوقاریده عرض ایتدیکم کبی ارواحیونك اعتقادی (روح ماده‌یی تحریك ایدر!.) دستورینك ادعاسی ایدی. حالبوکه ده‌قارت بو ادعایی قطعیاً چوروتویور.

مجبوریتدن قورتوله‌مایز !.. فقط دەقارت او سؤاله بر کلمه ایله قولایجه جواب ویروب کچیور : (الله !.) دییور. شو تقدیرجه الله بدایت امرده خارق‌العاده برماکنه ایجادایتدکدن‌صوکره اونی‌قوروب براقیور. اوماکنه قیریلوب‌بوزولونجیه قدر، یاخود زەنبره‌کنك قوهٔ محرکه‌سی توکەنجیه قدر ایشلیوب نهایت طورویور؛ دیمك‌در. نه دیسه‌ك اراده‌نه ، شعوره لزوم کوستره‌بیله‌جك بر جهت بوله‌میورز. بو (میخانیکیت نظریه‌سی) نه ، ارادت قطعاً تعلق ایده‌میور؛ چونکه صراحتا اونکله متناقض‌در. شعور ، اوکا تماس ایتمه‌رك اوستنده طولاشیور. (فکر الوهیت l'idée de Dieu) ایسه اوکا آنجق ــ تعبیر معذور کورولسون !. ــ پاموق ایپلکی ایله باغلی‌در. زیرا (او ماکنه‌یی الله یاپدی!.) دەیەجکنه (طبیعت یاپدی!. تصادف یاپدی ؛ قوای طبیعیه‌نك ایجابیله عناصر ترتب ایدوب ، بویله کندی کندینه ایشله‌مکه قابل بر ماکنه وجوده کتیردی !.) دەینلر اوله‌بیلیر. ایشته او پاموق ایپلکنی قوپاریویروبده بویله دەینلر ماتریالیستلر اولمشدر .

اونك ایچون ــ فروع اعتباریله ــ اسکی ئەپیکوریزم اعتقادندن فرقلی اولان زمانمز ماتریالیزمنك‌دە منشأی دەقارتك (میخانیکیت نظریه‌سی) در؛ دەیەبیلیرم. حتی‌اون‌سکزنجی‌عصرك اك‌معروف ماتریالیستلرندن (دولامەتری De Lamettrie)، دەقارتك فکرلرندن ملهم اوله‌رق (انسان ــ ماکنه = l'homme-machine) و (انسان نبات = l'homme-plante) نامیله ایکی اثر یازمش و حیات وحادثات معنویه‌یی صرف میخانیکی بر صورتده تعریفه کیریشمشدی‌که بوتون بو وقایع بنم دیدکلریمی پارلاق بر وجهله اثبات ایدر . ذاتاً مورخین فلسفه‌نك پك چوغی بو ظنه مائلدر .

دەقارتك ثنائیه حدنده قالماسی بوکا سبب اولمشدی؛ چونکه روح‌ایله‌جسمك مناسبت بدیهیه‌سنی ــ بوسبوتون کوزه چارپەجق برصورتده ــ ابراز ایتمکله برابر تعریف ایتمیوب براقیوردی . حتی بو مناسبتك ناصل تأسس ایده‌بیلدیکی وناصل ممکن اوله‌بیلدیکی آکلاشلمق ایچون هرکسدن زیاده دەقارتك فکری صورولمش ایدی. فقط فیلسوف بومزعج سؤاله جواب ویره‌مدیکی ایچون مسئله‌یی برطرف ایدییور. (پرنسس ئەلیزابت Princesse Elisabeth) ه بو خصوص‌ایچون یازدیغی برمکتوبده :

[غیرجسمانی اولان روحك ، جسمی تحریك ایده‌بیلدیکنی قبول ایچون نه بر

طرز استدلال وار ؛ نه‌ده باشـقه شیلره قیاساً اونی بزه اوکره‌ته‌بیله‌جك بر یول وار ؛ مع مافیه بوندن شبهه ایده‌مه‌یز ؛ چونکه پك قطعی وپك بدیهی بر طـاقم تجربه‌لر بونك بویله اولدوغنی (یعنی جسمك روح ایله متحرك بولوندوغنی !.) بزه هر کون آچیقدن آچیغه بیلدیریور. بو مناسبت بزه بالذات معلوم اولان شیلردندر. بناءً علیه ، اونی باشـقه شیلرله تعریفه قالقیشوبده بوسـبوتون اغلاق وتشویش ایتمه‌مك ایچون چوق دقت ایتمه‌لی‌یز !..] وصوکره :

[جسم ایله روحك مناسبتی نه‌در ؟. بونی بیلمك ایچون ، یاشـامالی‌در وبو مسئله‌یی دوشـونمكدن توقی ایتمه‌لی‌در !..] دییور . مع‌مافیه بعض یرلرده‌ده بو مناسبت متقابله‌نك طوغرودن طوغرویه وقوعنه اینانیور !..

آكلاشیلیورکه بومسئله ، مدهش برمعمادر ؛ وده‌قارت‌اونك بویله اولدوغنی هرکسدن ایی بیلدیکی ایچون یرندن قیمیلداتمق ایسته‌میور. کندیسنی بوخصوصده تعجیز ایدوبده بیـان فکر مجبوریتنده براقیرلرسـه ، او وقت خیلی متناقض شیلر سویلیورکه اونلری ایضاح ایتمك بوراده ممکن دکلدر . یالکز بر سـوزی وار ونجه پك طوغرو کورونور :

[بو مناسـبت کندی کندینه بر مسـئله‌در . نه (فکر مفهومی notion de la pensée) ایله‌حل‌اونه‌بیلیر؛ نه‌ده(امتدادی‌یی‌مکان‌وماده étendu)مفهومیله !. آنجق (مشتهیات appetits) و (احتراصـات passions) ده بونك مفتـاح حلی آرامالی‌در.] دییور .

ومسئله حل اولونمامش و فقط واضح ومعین بر شکل آلمش اولدوغی حالده اویله‌جه‌قالیور. آرتق بو بویوك فیلسوفك معقبلری، الك اول اومسئله‌یه صاتاشیورلر؛ هر بری بر طرفه چکیبور وبر مسـلك یاپیور . شیمدی اونلری پك مختصرجه کوزدن کچیریرز ؛ وبوقدرجقله اکتفا ایدر ، نه دیدیکمی آکلارسکز ؛ چونکه بوتون او فکرلرك منبعنی ایجه آچوب سزه کوستردم .

(مالبرانش) اولا ده‌قارتك تکمیل فکرلرینی قبول ایدییور ؛ طبقی اونك کیبی دوشـونمکله ایشه باشلیور : روح ایله ماده‌نك جواهر مستقله‌دن اولدوغنی وفطرتاً یکدیکرینه هیـچ بر وجهله بکزمه‌دیکنی بدایت امرده اسـاس اتخاذ ایتدکدن صوکره (معرفت) مسئله‌سنی بو اعتقاد اسـاسی‌یه تطبیق ایده‌رك حلی چاره‌لرینی آرییور. بویله یکدیکریله اصلا وقطعا بروجه مناسبتی اولمایان ایکی شیئك

تماسی ناصل اولورده علم حاصل ایده‌بیلیر؟. روح ماده‌نك وجودینی بداهتاً بیلیور!. بو ناصل ممكندر ؟..

[جواهر مستقله‌دن بریسنی (ممتد) ، دیكری‌ده (متفكر) در. امتداد قابل انقسامدر و اقسامی جمع و فصل اولونه‌بیلیر. مكانه متعلق اولان تحولات و نسبتلر بو صورتله وقوعه كلیر ؛ و طاقم طاقم حادثات منتظمه تشكیل ایدر. اقسام ماده‌نك طرز ترتبی (شكل forme) حصوله كتیریر. اقسام مذكوره‌نك فضاده تبدلی (حركت mouvement) صورتنده اولور. شو تقدیره كوره امتدادك باشلیجه تحولاتی آنجق شكل و حركتدر. روحده حاصل اولان تغیرات ، اولا (فكر idée) و (آرزو désir) شكلنده كورولور. فكر دخی اوچ وجهله جلوه‌نمون اولور : (ادراكات حواس perceptions de sens) ، (تخیل imagination) ، وبرده (عقل صرف raison pure)!.. آرزو ، (تمایلات inclinations) و (احتراصات passions) شكلنده تظاهر ایدر. بو درجه تحولاته معروض ومستعد اولان معلومات بشریه ایله حقیقت اشیایه ناصل كسب اطلاع اولونه‌بیلیر ؟. البت خارجده ممتد (یعنی ابعاد ثلثه‌یی حائز !.) و مستقلاً موجود اولان برشی ، شو تغیرات معنویه‌مزك ایجابنه كوره ده‌كیشمز. عقل وفكرمزك، ادراكات وتخیلاتمزك، تمایلات و احتراصاتمزك عینی‌ده اوله‌ماز. حالبوكه بز اشیایی بو (وسائط علمیه moyens de connaissance) ایله‌بیلیورز. دیمك كه آدیم باشنده برخطایه دوشویورز. بر شیئی حقیقتاً بیلمك، او شیئی اولدوغی كبی بیلمكدر . اونك طبیعت و ماهیت ذاتیه‌سنه یابانجی اوله‌رق ـ كندی عقل وحس وخیالمزك ـ ذات اشیایه ضم وعلاوه ایتدیكی شیلر ، فضله در ؛ اصل بزی خطایه دوشورن وبر (شعبده illusion) یه قربان ایدن او شیلردر. دیمك اولویوركه بز اشیایی حواسمز و یاخود مخیله‌مز واسطه‌سیله تلقی ایتدیكمز زمان اونلری ـ حد ذاتنده en soi یعنی نفس الامرده ـ اولدقلری كبی بیلمش اولمیورز ؛ بزه تأثیر ایتدكاری صورت اوزره بیلیورز. هله احتراصات وتمایلاتمزك شدتله تحت نفوذنده بولوندوغمز زمانلر حقیقت اشیایه مطلع اوله‌بیلمك قابلیتی بزده بوسبوتون آزالمش اولور . اویله بر حالت روحیه اثناسنده ، بز ، برشیئك ـ كندنجه ـ ناصل اولدوغنی دكل ، اوكا قارشی بزم نه صورتله متحسس بولوندوغمزی ، اونی ناصل تلقی ایتدیكمزی وحیاتمزه نسبتله نه قیمت ویره‌بیلدیكمزی آكلامش اولورز . بناءً علیه حواسمز ومخیله‌مز وتمایلات

واحتراصاتمز واسطه‌سیله آله‌بیلدیکمز معلومات ، آنجق اشیانك بزمله واقع اولان مناسباتنه دائردر؛ حقایق وطبایعنه هیچ بر وجهله تعلق ایده‌مز. (نهایت تحلیلده en dernière analyse) ، بزم آنجق کندی تغیرات وحالات روحیه‌مزدن خبردار اوله‌بیلدیکمز ثابت اولویور. بونکله برابر بزده وقوعه کلن بو تبدلات معنویه‌یی - بهمه حال - بر سببه اسناد ایتمك مجبوریتندن قورتوله‌مادیغمز ایچون ، عینی زمانده‌ده ، عالم خارجی‌ده بعض شیلرك - علی‌الاطلاق - موجود اولماسی لازم کله‌جکنی تسلیم و اذعان ایتمش اولویورز .]

شیمدی (مالبرانش) ك پك جدی اولان شو ملاحظاتی کوستریبورکه بو آدم، وسائط علم بخشنده (ملکات faculté) مزك هیچ برینه قابلیتلرندن زیاده قیمت ویرمه‌مش، امید باغلامامش. بونلرله حقیقت اشیایه مطلع اوله‌مایه‌جغمزی صراحتاً ادعا ایتمش . او واسطه‌لرله حاصل ایده‌بیلدیکمز معلوماتك منحصراً احوال روحیه‌مزه عائداوله‌بیله‌جکنی وحقیقت‌اشیادن برشمهٔ علم‌بیله ویره‌میه‌جکنی پك‌ایی آکلامش وپك کوزل سویله‌مش؛ یعنی (اضافیت علم .relativité de la conn) عقیده‌سنی متین اساسلر اوزرینه بنا ایتمشدر . براز صوکره کوره‌جکزکه (قانت) وامثالنه بوخصوصده تقدم ایله‌مشدر. فقط (عقل‌صرف) حقنده دخی‌مالبرانشك فضله بر امیدی یوق . باقیکز ناصل دوشونویور :

[حس، ادراك ، خیال، تمایلات واحتراصات‌کبی وسائط مناسبتدن وآلاتدن معرا اوله‌رق (روح صرف esprit pur) ، مادهٔ مستقله دن هیچ بر صورتله خبردار اوله‌ماز. طبیعت ذاتیه‌لری‌اعتباریله بو ایکی جوهر مستقل یکدیکرینه تماماً ضد اولدقلری ایچون آره‌لرنده هیچ بر مناسبت هیچ بروجه اشتراك یوقدرکه بربرینی بیله‌بیلسینلر. یالکز ملکات روحیه‌مز آره‌ده واسطه اوله‌بیلیور ؛ فقط او سایه‌ده دخی ماده‌نك حقیقت ذاتیه‌سنی دکل ، آنجق بزه صورت تأثیرینی اوکره‌نه‌بیلیورز. یعنی محضا کندی احوال روحیه و تغیرات انفسیه‌مزدن خبردار اوله‌بیلیورز. ایشته اوقدر !..]

آکلیورسکزکه بو تورلو دوشونمکله (مالبرانش) ، (آمپه‌دوقله‌س) ك پرنسیپنه پك زیاده قیمت واهمیت ویرمش اولویور. یعنی (یکدیکرینه بکزه‌مه‌ین شیلر آره‌سنده مناسبت علمیه اوله‌مایه‌جغی) نه کمال قوت واطمئنان ایله اینانیور.

فضله اوله‌رق ، بو نقطه‌ده ده‌تارتدن ده برآز آیریلیور ؛ چونکه حقیقت اشیایه مطلع اوله‌بیلمك قابلیتنی عقل صرفه دخی ویره‌میور .

نم تقدیرجه مالبرانشـك مسلکی اصل بونقطه‌دن باشـلار ؛ وعینی زمانده راسیونالیزمی وسانسوآلیزمی انکار ایتمکله باشلار . کرك ملکات حسیه ، کرکسه ملکات عقلیه‌نك بزه ویردیکی علم ، کندی کیفیـات وجدانیه‌مزدر . یالکز ، بو احواله برطاقم سببلراولماسی لزومنی‌ده بیلدیرییور. اوحالده مالبرانش ، نظردقتنی اسباب خارجیه‌یه یعنی مادیات عالمنه توجیه ایدوب برده اواستقامتده دوشونویور :

[کائنات مادیه‌نك بزجه‌معلوم‌اوله‌بیلن طبیعت‌اصلیه‌سی (امتداد extension) یعنی ابعاد ثلثه‌یه قابلیتی‌در. او-بیله‌درکه (انقسـام divisibilité) ه و بناءً علیه بر شکل معین آلمغه وحرکته دخی استعدادی واردر . اجسـام تحریك ایدیله‌بیلیر ؛ فقط کندی کندیلرینه حرکت ایده‌مزلر ؛ ارادتلری یوقدر. البته‌اجسام (قوای متحرکه forces mobiles) صاییله‌ماز. اونلر ماده‌در. مکان وامتداده کلنجه ، اوده قوتدن بری ومحرومدر. لکن ، باقیلسه .دیات عالمنده وقوعه کلن‌بالجمله حادثات ، حرکاته منجراولور. هیچ برجسم حرکت حصوله‌کتیرمك اقتدارینی حائزدکلدر. یعنی‌هیچ یوقدن حرکت یاراداماز. اویله اولونجه هیچ برجسم ، حرکتك (علت موجبه cause efficiente) سی دکلدر . حالبوکه بزه اجسـام انجق حرکتلریله اجرای تأثیر ایده‌بیلیرلر . دیمك‌که بز ـ یاکلش اوله‌رق ! ـ او تأثیراتی اجسـامه عطف واسنادایدییورز ؛ چونکه حرکتك اسباب حقیقیه‌سی اونلر اولمادیغی‌حالده اونلردر ظن ایدییورز . مادام‌که ماده تمامیله (عاطل inerte ، inactive) در ؛ و (قدرت وقوت énergie) دن کاملاً محرومدر ؛ اویله ایسـه روحمزه هیچ بر وجهله تأثیر ایده‌مز. چونکه کندی کندینه حرکته مقتدر دکلدر . بنـاءً علیه روحمـزده حاصل اولان تغیراتی ایقاع ایدن بالذات اودکلدر. مادام‌که کائنات‌ارواح ایله اجسـامدن مرکب وبوایکی تورلو وارلقلردن عبـارتدر ؛ و مادام که بو ایکی جوهرك ـ مغـایرت طبیعت اقتضا سـندن طولایی ـ یکدیکرینـه اجرای تأثیر ایده‌بیلمه‌لری ممکن ومتصور دکلدر ؛ اویله ایسـه واقع اولان تأثیرات متقابله‌ده کرك روحمز ، کرکسـه ماده (علت حقیقیه وفاعلیـه cause réelle et actuelle) صاییله‌ماز . اونلر انجق (وسیله) در . اصل اظهار قدرت و اجرای تأثیر ایدن

سبب بوسبوتون باشـقه‌در : (الله) در. قدرت ذاتیه‌سنی اظهار ایتمك ایچـون ارواحی‌ده اجسامی‌ده واسطه ووسیله اوله‌رق قوللانیور.

ایشته (پاپاس مالبرانش Le père Malebranche) بو مهم دوشونجه‌لری وبو استدلاتیله (نظریهٔ مشهوره‌سنی théorie des causes occasionnelles) تأسیس ایدییورکه (اوق قازیونالیزم occasionnalisme) نامیله تاریخ فلسفه‌ده مشهور بر مسلك مخصوصك اساسنی تشکیل ایدر .

بزم تصوفك نظریهٔ معرفتیله بونك نه‌قدر تطابق وتوافق ایتدیکنی کوسترمك ایچون ، براز دها تفصیلات ویرمکه مجبورم :

مالبرانش ، اجسامك ایقاع حرکته مقتدر اولمادقلرینی ـ بروجه مشروح ـ اثبـات ایتدکدن صوکره روحك بلکه تحریك ماده‌یه مقتدر اوله‌بیله‌جکنه دائر خاطره کله‌بیلن ایکنجی براحتمالی‌ده رد ایدییور. یعنی (روح ماده‌یی تحریك ایدر Mens agität molem) دعواسنی‌ده چوروته‌رك (آنیمیزم animisme) اعتقادینی ابطال ایدییور . باقیکز ناصل دوشونیور ، وناصل حکم ایدییور :

[ماده روحه نه‌قدر یابانجی ایسه ، روح‌ده ماده‌یه فطرتاً اونسبتده بیکانه‌در. انسان بوایکی جوهردن مرکبدر . فقط ترکیبی ایچون ذاتاً قوت وقدرت لازم ؛ بناءً علیه بو ایکی جوهری ترکیب ایدوبده انسـانی وجوده کتیرن قوت وحرکت انسانه مقدم‌در. باشـلی باشنه نه‌روح جسمه تعلق ایده‌بیلیردی؛ نه‌ده جسم روحی بولوب اونکله برلشه‌بیلیردی . بونلری البت بر (برلشدیرن) واردر . بناءً علیه انسانك علت وجودی نه (طبیعت Nature) ده یعنی‌مادیات عالمنده ، نه‌ده کندی روحنده آرانمالی‌در . انسـانك ارادتی ، هیچ برشیئی تحریك ایده‌مز . بوتون ارادتمزده وحرکاتمزده سبب حقیقی الله‌در .]

بوراده مالبرانش ارادت وجبر مسئله‌لرینه بالضروره تماس ایتمش بولونیور ؛ وتماماً (جبریه) کبی حکم ایدییور . (ارادت) دیدیکمز قابلیت ایله حرکتمز آره‌سنده یالکز بر (توافق واتفاق connection) وار ؛ (رابطهٔ علیت rapport de causalité) یوق!. دییور. شوتقدیرجه کندیمزده حس‌ایتدیکمزارادات، افعال وحرکاتمزك سببی‌اولمش اولمویور؛ افعال وحرکاتمزله مترافق دیکر برحادثهٔ معنویه اولویورکه هر ایکیسنك‌ده منبعی ومصدری ـ طوغرودن طوغرویه دکل ـ فقط روح وجسم واسطه‌سیله ، الله‌در .

واقعا بن مثلا : قوللی بر استقامت مخصوصه اوزره تحریك ایتمك ایسترم وهمان اوحرکت حصوله کلیر ؛ فقط اکر بنم بو ارادتم حرکتمه سبب اولسه‌یدی ایکیسنك آره‌سنده : (علاقهٔ واجبه connection nécessaire) اولمق لازمکلیردی؛ چونکه رابطهٔ علیتده اویله بر (حیثیت وجوب) واردر . اویله اولونجه دخی بز اوعلاقه‌یی بیله بیلیردك؛ وبوتقدیرده دخی حرکت ـ بالواسطه اولسون بلاواسطه اولسون ـ ارادتمزه تابع واوندن صادر اولمش اولوردی؛ بناءً علیه اوکاشعورمز اولوردی. زیرا ارادت دائما مشعوردر. اکر حقیقت حال صحیحاً بویله‌اولسه‌یدی بز ، ارادتمزله حرکاتمز آره‌سنده‌کی رابطه‌یی دها زیاده آکلادقجه دها چوق حرکت ابداعنه قادر اولوردق. اوزمان (بر مشرح anatomiste) ـ ایسته‌نیجه ـ الك قوتلی پهلوان اوله‌بیلیردی. حالبوکه هیچده اویله دکلدر .

واقعا ظاهر حاله نظراً ایسته‌دیکم زمان قوللی قیمیلداته‌بیلیورم؛ او تقدیرده ظن ایدییورم‌که اصل سبب حرکت ، بنم کندی ارادتمدر . حالبوکه اشیای مادیه تصادم ایتدیکی زمان حرکتلری واستقامتلری تبدل ایدییور وبو تبدلاتك قطعی وعمومی قوانین میخانیکیه‌سی واردر. برنجی مثالده حرکتك سببی ارادتمدر کبی کورونویور. ایکنجیسنده سبب ماده‌در ظن‌اولونویور. هرحالده حادثات‌طبیعیه‌نك هانکیسنی نظر دقته آلیرسه‌ق بر طاقم اسباب طبیعیه‌یه تبعیتله وقوع‌بولدقلرینی تسلیم ایتمك لازمکلیور . بو (سببیت طبیعیه causalité naturelle) واقعا تسلیم ایدلملی‌در ؛ فقط اشیانك وبالجمله مخلوقاتك بذاته فعال اولملری اعتقادی قطعیاً رد ایدلملی‌در ، چونکه اونلر (اسباب موجبه caus. efficientes) دکلدرلر ؛ علت حقیقیه‌نك شانی ، بالذات فعال اولمقدر . آنجق اوکا علت فاعلیه و علت موجبه دیرز .

فاعلیت ذاتیه‌سی اولمایان بر شی ـ معنای حقیقیسیله ـ مصدر افعال اوله‌ماز. وبناءً علیه علت صاییله‌ماز. آنجق بر واسطه ویا بر وسیله‌در. ایشته بزلر بونقطه‌ده یا کلیورز. بالجمله حادثات کونیه‌ده مادیات ایله برابر بزم روحمز دخی آنجق قدرت‌اللهك ظهورینه وسیله و واسطه‌در. علت حقیقیه ویکانه بالکز الله‌در.]

مالبرانشك بو دوشونجه‌لری تماميله (منسجم coordonné) بر سلسلهٔ افکار تشکیل ایتدیکی ایچون بر (سیستم système) صاییلیر ؛ صحیحاده اویله‌در .

اولا ادیان حقیقیه یه یاقیشان یگانه فلسفه سیستمی بودر. نته‌کیم مالبرانش دخی بونی بویله‌جه ادعا ایدییور. نته‌کیم اوندن پك چوق زمان اول بزده‌ده بو (اوق قازیپونالیزم occasionalisme) لایقیله تأسس ایتمشدی . ذاتاً (سبب) کلمه‌سنك معنای حقیقیسی بو ادعامی اثبات ایدر؛ چونکه او کلمه‌نك معناسی ــ ظن اولوندوغی کبی ــ (علت cause) دیمك دکلدر ؛ وسیله ، آلت واسطه ، بهانه) دیمکدر . بز دائما وسیله‌یی بهانه‌یی علت حقیقیه ظن ایده‌رك یا کلش دوشونه‌کلشز، وبناءً علیه (علت) ایله (سبب) تعبیرلرینی الفاظ مترادفه کبی قوللانمشزدرکه ، مالبرانشك ادعاسنی اثبات ایدر. تعریف ایده‌یم :

[الله بر شیئی اراده ایتدیکی زمان اسبابنی تهیه ایدر.] جمله‌سندن مراد اولونان معنا : [وسیله حاضرلار ، بهانه خلق ایدر] دیمکدر . علت یعنی (cause) حاضرلار دیمك دکلدر. چونکه ــ هر هانکی دینه منسوب اولورسه اولسون ــ الهه ایناناتلر ، اونك یگانه خالق یعنی (علت فاعلیه) اولدوغنه دخی اینانمق مجبوریتنده‌درلر. اویله اولونجه باشقه علته حاجت قالماز ؛ فقط اللهك وسیله وبهانه خلق ایتمه‌سی احتمالی بو اعتقاده مانع دکلدر.

صوکره بز حالا سبب کلمه‌سنی ــ بعض شیلرده ــ معنای حقیقیسیله دخی قوللانمقده دوام ایدوب طورویورز : [تأمین اسباب معیشت] دییورز . هله لسان رسمی بوکلمه‌یی اکثریا طوغرو معناسیله استعمال ایدییور : [.... اسبابنك استکمالی صمننده ایجابنك اجراسی ....] دییورکه بو جمله‌لرده‌کی سبب کلمه‌سنی ــ هیچ بر وقت (cause) دیه ترجمه ایده‌مه‌یز ؛ چونکه بوراده (condition) و (occasion) معناسنه موضوعدر، واصل لغت معناسنه کلنجه (ایپ، اورغان) دیمکدر.

شیمدی بوتون مخلوقاتی لغت معناسیله سبب تلقی ایدوب یگانه علت فاعلیه نامنه یالکز بر الله قبول ایتمك ، ایشته مالبرانشك اسمنه نسبتله ــ اوروپاده ــ مشهور اولان (اوق قازیپونالیزم occasionalisme) فلسفه‌سی‌سنك عقیدهٔ اساسیه‌سی‌در .

بن ادعا ایده‌رم‌که هر دینك اساسنده بو اعتقاد فلسفی واردر ؛ مالبرانش‌دن عصرلرجه اول کلوب کچن اسلام فیلسوفلرینك جمله‌سی بو اعتقادده ایدی . ایستر متکلمیندن اولسون ، ایستر حکمادن اولسون ، هر فیلسوف بو نقطهٔ اساسیه‌ده متفق‌ایدی. حتی دیه‌بیلیرم‌که یالکز هر دینك دکل (توحید) ه واران هر فلسفه‌نك نهایت‌الامر پیوسته‌اوله‌جنی عقیده بودر. شو تقدیرجه یالکز (کثرتیه pluralisme)

بو اعتقاد ایله اویوشه ماز. چونکه بو مذهب بر (علت مطلقه une cause absolue) یه اعتبار ایتمز. یوقسه بوتون کائناتی وموجوداتی یگانه بر فاعل مختاره عطف ایله تعریف ایدن هر دین و هر فلسفه نك نهایت وارەجغی عقیده (اوقازیونالیزم) در. اونك ایچون مالبرانشك نظریهٔ معرفتی فلسفه تاریخنده بویوك بر موقع اهمیت احراز ایله مشدر.

بو پاپاس اولا بویله فیلسوفانه بر اسلوب اوزره دوشونوبده بر نظریهٔ معرفت ترتیب ایتدکدن صوکره ، بر ده عقائد خرستیانیه یه قیاساً دوشونویور ؛ و ـ کندی ادعاسنجه ـ دین ایله بوندن غیری بر عقیدهٔ فلسفیه نك اویوشه مایه جغنی سویلویور. [اللهدن غیری شیلرده (علیت) آرامق، اونلره (ارادت) اسناد ایتمك اك بویوك بر (ضلالت aberration) در. (بت پرستلك paganisme) ایله خرستیانلق آره سنده اك مهم واساسلی اعتقاد فرقی بودر. (علل تالیه causes secondaires) نامنه بر شی اوله ماز. هانکی حیثیتله تلقی ایدیلیرسه ایدلسین ، ایستر (شکل forme) ، ایستر (ملکات facultés) ویاخود (قوا forces energies) عد ایدلسین ، مخلوقات ، (علل وعوامل causes at agents) اوله رق قبول ایدیلنجه فلسفه ، اك مضر و مدهش بر خطایه دوشمش اولور. چونکه علت اولمق ایچون بالذات اجرای تأثیر ایده بیلمه لی ، بر شی یاراده بیلمه لی در. حالبوکه موجودات محدوده وممکنه دن هیچ برینه بویله بر صفت ویریله مز اونلردن هیچ بری کندی ارادتیله تغیر وتبدل ایده مدیکی کبی سائر بر شیئك تأثیریله دخی حالنی ده کیشدیرەمز. (قدرت علیت pouvsir de causalité) اجرا ایتمك خالق اولمق دیمکدر . بو قدرت یالکز اللهه مخصوصدر وبناءً علیه علت حقیقیه یالکز اودر. اوده انجق (بر) یعنی یگانه اوله بیلیر. اگر اشیاده حیثیت علیت وارسه ، اونلرده صفت الوهیت دخی اولمق لازم کلیر. مادام که اشیا ایکنجی درجه ده سببلردر ؛ اونلری ایکنجی درجه ده آلهلر کبی تلقی ایتمك ایجاب ایدر. اوتقدیرده طبیعت بوکوچوجوك آلهلر و (جن démons) لرله مالی اولمش اولور . بو اعتقاد سخیف بت پرستلك دکلدرده نه در ؟.. اسکی فیلسوفلرك اك باطل فکری بوایدی. بوده اشیایه علیت اسناد ایتمکدن کلیردی !..]

دییور ودیندارانه بر نقطهٔ نظردن دها برچوق ملاحظاته کیریشیورکه بزه اونلرك بوراده هیچ لزومی یوقدر . یالکز اختصار ایدلمش اوله رق نقل ایتدیکم شو ملاحظاتده شایان دقت برقاچ نقطهٔ مهمه وار . اولا مالبرانش (علت حقیقیه)

اولەرق يالكز (علت فاعليــه cause efficiente) يى قبول ايدەبيليور . وخالقيتى بونك صفت ممتازەسى عد ايديور ؛ بوصفتى وبوقدرتىدە انجق اللّهدە كورويور. ديمككه كيمســەدە وهيچ بر شــيدە ارادت يوقدر . ثانياً اويله ظن ايدييوركه (اســباب ثانيه) قبول ايتمك (شرك) در ، كفردر ؛ پت پرستلكدر . مثلا : [بركت ويرسين ياغمور ياغدى دە مزروعاتى احيا ايتدى ، بغدايلر باشاقلاندى !] ديمك كناه اولەجقدر. [*]

بوندن مالبرانش كنديجە مهم نتيجەلر چيقاريپوركه اونلره ناصل بر ضرورت منطقيه ايله ونه يوللر تعقيب ايدەرك واصل اولەبيلديكنى بورادە كوسترميەجكم ؛ يالكز اونتيجەلرى نظردقتكزه عرض ايدەجكم .

١) [مادامكه وقوع حادثاتدە يالكز الله علت فاعليــەدر ؛ او حالدە (قانون طبيعت loi de la Nature) (مشيت الله la Volonté divine) دن عبارتدر. باشقه كيمســەدە ارادت يوقدر . اجســام وارواح اقامهٔ حقله قائم ودائمدرلر . بالذات اشيا ، نەحركتدەدر؛ نەدە سكون اوزرەدر. قوللكى قيميلداتان دخىسن دكلسك!. ارادت الله اولمادقجه بر پارماغكى اويناتەمازسك !.]

بزم عرفاى صوفيه دخى تماماً بوفكردەدر. حتىارادت بشريەيى قطعياً انكار، وبو اعتقادى تأييد ايچون بر آيت جليله ايله استشهاد ايدرلركه معناى منيفى [آتدك ايسه سن آتمادك ؛ لكن الله آتدى !.] جملەسيله ادا اولونور .

٢) [جسم ايله روحك يكديكرينه تعلقى ينه ارادهٔ آلهيه ايله واقع اولمشدر . بومناسبتكدە علت ازليەسى اللّهدر .]

بو فكرى (لايبنيج Leibnitz) اســاس اتخاذ ايدەرك اوكا بناءً (آهنك ازلى l'harmonie préétablie) فرضيەسنى قورمشدر .

٣) [دنيادە هرآن بر (شأن يعنى بر حادثه بروقعه) واردر . عالم ، لاينقطع بوتغيرات وتبدلات اوزره بر سيل كبى دوام ايدوب كيدييور ؛ برآن ، بر لحظه طوروب ديكلنمك يوقدر . شــئون وحادثات هپ (مخلوقات créatures) در .

[*] بزدە دخى بوايجە تنقيدلره كيريشيلمش وهمان عينى نتيجەلره واريلمشــدر . فرضا [بوســتاندەكى بقلەلرى اللّهمى بيتيردى وكاله كتيردى ؟. يوقسه فصل ربيعمى ؟ .] سؤالنه قارشى [نبت الله البقل] ديمك ، ياغمورى وسيله كبى تلقى ائمكدر. [انبت الربيع البقل] دەين طبيعيون اللّهدن غيرى برسبب قبول ايتمش اولور. الى آخره !..

اللهك ـ آن بآن ـ ياراتديغى شيلردر. ديمك كه اللهك اراده‌سى وقدرت خالقه‌سى برلحظه طورمايوب لاينقطع دوام ايدييور .]

مالبرانشك بو فكرى (خلقت متماديه création continue) نظريه‌سنى توليد ايتمشدر .

٤) [مادام كه ارادة الله بوتون موجودات ممكنه‌نك (واسطهٔ ظهور) ى‌در ؛ بوتون اوموجوداتك عينى زمانده‌ده (رابطهٔ قوام) ى‌در . [كائنات اللهده‌در . فقط الله كائنات ديمك دكلدر.] كائنات وارلغنده دوام ايدييورسه الله اويله اراده بيوربيورده اونك ايچوندر؛ يوقسه عكسى تقديرده لمحهٔ بصرده يوق اولوويريردى.]

بوفكرده عيناً وتماماً بزم تصوفده واردر . حتى (واسطهٔ ظهور) ودها بو كبى تعبيرات، اصطلاحات صوفيه‌دندر. كذلك عرفاى صوفيه متفقاً ادعا ايدييورلر كه (ماسوى الله ـ اللهدن ماعدا هرنه‌وارسه) يعنى بوتون موجودات ممكنه، وجود مطلقك جلوه‌سى‌در ؛ واونده مستهلكه‌در . اوندن باشقه موجود حقيقى يوقدر . خلاصه، الله كائناتى محيطدر فقط عكس قضيه طوغرو اوله‌ماز ؛ يعنى هيئت مجموعهٔ كائنات الله ديمك دكلدر. مشيت الٓهيه هركون بر (شأن) اوزره جلوه كوسترر؛ البته بوموجودات اضافيه اونكله قائم ودائمدر. زمان ، بو حالك دوامندن حاصل اولان بر (شعبده illusion) در ؛ يوقسه باشلى باشنه زمان ومكان نامنه بر شى يوقدر . حالا ارادت الهيه (منسبط) برحالده بولونيور ؛ بو مستعار وارلقلر بزه بر اثر فسون اوله‌رق كورونويور وبزلر دخى بالذات بو خيالات باطله‌ده داخلز . بركره بو سلسلهٔ ظهورات توقف ايده‌جك اولسه دنيا ومافيها ديديكمز خيالات برآنده محو ومضمحل اولوردى . چونكه اونلرك اصلى يوقدر . بناءً عليه (عالم بردم) در ، تعبيرى ايشته بومعنايه اشارتدر . [ازل الآز الدنبرى الله واردى واونكله برابر هيچ بر شى يوقدى . الآن كما كان !. يعنى اولجه ناصل ايدى ايسه شيمدى ينه حالا اويله‌در .] [*]

[اوحالده كورن ، ايشيدن ، حس وادراك وتعقل ايدن بز دكلز !.] بزم صوفيه‌نكده اعتقادى عيناً بودر: [.. وبى ينطق وبى يبصر !.. وبى يسمع الخ!. الخ!.

[*] تصوف حقنده پك مفصل وامثلهٔ متنوعه ووثائق معتبره ايله مدلل براثر حاضرلامقده‌يم؛ اورادده بوتون بو نظريات وعقايد قياساً مطالعه اولونمش وروابط اساسيه‌سى كوسترلمش اوله‌جقدر .

دیمکدن مقصدلری اودر ؛ [الله بنم واسطه‌مله نطق ایدییور وکورویور . الخ .. بنم بنلکم یوقدر !.] دیمکدر .

شو وضعیته کوره (نظریهٔ معرفت) نه‌اوله‌بیلیر ؟.. هله (منشأ وواسطهٔ علم origine et moyen de connaissance) نه‌در ؟..

بو سوأله دخی مالبرانش صوفیانه بر جواب ویرییور ؛ [علم اشراق illumination) در؛] یعنی ـ بزم عرفای صوفیه‌نك دیدیکی کبی ـ [کشف ضمیر ایله الهام الٓهی‌نك تلألؤیدر.] دییور. (نوفلاطونیون les néoplatoniciens) ك فکر واعتقادی دخی طبقی بوایدی و بو سببله اوفلسفه‌یه (اشراقیه = la philosophie illuminative) دەنیلمشدی. صوفیه اعتقادی اوندن ذره قدر فرقلی دکلدر .

مالبرانش بوراده قالمیور؛ (تارك دنیالق ascétisme) اعتقادینی ده اوملاحظه‌لر دن چیقارییور ؛ فقط ارتق بوراده کسه‌جکم ؛ چونکه تفصیلاته کیریشه‌جك اولسه‌م بودرسلری بیتیره‌مه‌یز. اونك ایچون بوقدرجق براشارتله اکتفا ایتمه‌کزی رجا ایده‌رم. مالبرانشك (رؤیت فی‌الله vision en Dieu) نامنی آلان نظریهٔ معرفتی ـ خلاصهً ـ ایشته بودر . مع‌مافیه تصوف ایله بونی قیاس ایدوب سزه شو بحثی لایقیله تفصیل ایده‌مه‌دیکمه تأسف ایدییورم عینی مبادی‌دن حرکت ایدوب عینی سیاق نظرله کائناتی کورن غرب قفاسی ایله شرق قفاسنك ناصل عینی اعتقاده بالضروره پیوسته اولدوغنی کوسترمك ایچون بوندن کوزل بربحث اوله‌مازدی .

ذاتاً دەقارت پیرولرندن یالکز بوآدمی ذکرایله قناعت ایتدم. یوقسه بوندن اول (Geulincx گوله‌نکس) ، (Cordemoy قوردوموا) بوکا بکزر فکرلربیان ایتمشلر ایدی . فقط بوعقائده خصوصی ومعین برشکل فلسفی ویرن بو (پاپاس) اولدی . اونك ایچون اونی مثال اوله‌رق ترجیح ایتدم . ذاتاً برچوق بویوك فیلسوفلری کچیورم . درسمز تاریخ فلسفه اولمادیغی ایچون کیمك ملاحظاتنده درسمزه دها موافق مثاللر بولورسه‌م اونی عرض ایدییورم .

شیمدی برداهی فیلسوفك اساسلی فکرلرینی خلاصهً عرض ایده‌جکم که بر چوق منقدین معاصرینك ادعاسنجه (اون یدنجی عصر متفکریننك قطبی le penseur central) در . [*] اوده مشهور فیلسوف یهودی (باروح سپینوزا

---

[*] بوتعبیری قوللانان (هوفدینغ Hœffding) ادعا ایدییورکه‌اوعصرك فلسفی جریانلری هپ سپینوزانك افکارندن نبعان ایتمشدر ، ذاتاً اکثریت منقدینك ظنی بودر .

Baruch Spinoza) در . بوآدم فقر ایچنده بویوك برصفای روح ایله یاشـامش ، پك درین دوشونمش وانجق قرق بش باشنده ئولمشدی [*]

هولاندادن هیـچ چیقمامش اولان بو آدمده بر شرقلی قفـاسی واردی‌که فلسفه‌سنه بوسبوتون خصوصی برشکل ویرمشدر. فضله اوله‌رق موسوی‌مکتبنده آلدیغی‌ایلك تربیه‌دخی تماماً شرقلی‌ایدی. اصل خواجه‌سی (طالمود) علامه‌لرندن (سائول لەوی مورتەیرا Saul Levy Morteira) ایدی. بونك تعلیماتی ایله سپینوزا، مشهور حکیم اندلسی (موسی بن میمونید Moïse Maïmonides) ك بوتون آثار وافکارینه واقف اولمش ویهودیلرك حقیقتاً اك بویوك فیلسوفی اولان بوآدمی‌یك بکنمشـدی . [**] عینی زمانده (دەقارت) و (بەی‌قن) افکارعالمه حکمفرما اولویور ، و (هوبس Hobbes) ، (لایب‌نیچ) ، (مالبرانش) ، (غاسساندی) ودها برچوق بویوك فیلسوفلر یاشیورلردی .

سپینوزانك آثاری تدقیق اولوننجه آکلاشیلیورکه بوخارق العاده آدم اونلرك

---

[*] سپینوزا اصلاً اسپانیا یهودیلرندندر . عائله‌سی انکیزیسیون بلاسندن قورتولمق ایچون هولانده‌یه قاچمش وحریتی‌ایله ممتاز اولان آمستردام شهرنده توطن ایتمشدی. فیلسوف اوراده میلادی (١٦٣٢) سـنه‌سی تشرین‌ثانی سنك یکرمی دردنجی کونی طوغمشدر . مکمل بر تحصیل کورمشـدی وخاخام اولمق اوزره حاضرلاندیغی ایچـون بالخاصه (طالمود Talmud) اوقومشدی. حالبوکه‌او، جداً بربویوك فیلسوف اولمق اوزره دنیایه کلمش وپك کوچوك‌یاشندن بری دوشونمکه‌باشلامشدی. زمانه‌نك فیلسوفلرینی‌وسفولاستیقلری‌لایقیله تتبع ایتدی وخاخام اوله‌مایه‌جغنی هر حالیله کوسـتردی . تعصب دینی‌دن بر تورلو قورتوله‌مایان موسوی جماعتی کندیسنی طردایتدی، حتی‌قتل‌ایله تهدید ایتدی . تأثیری‌اوله‌مادی. فیلسوف رسماً خرستیان اولدی. خرستیانلردن‌ده بعض وعداوت کوردی. دوستلری حمایت‌ایتدیلر. نهایت (١٦٧٢) شباطنده ارثی بر ورمدن وفات ایتدی .

[**] اسپانیاده (قرطبه Cordoue) شهرنده طوغمش وپارلاق برمدنیت اسلامیه‌نك سینهٔ تربیتنده یه‌تیشمش ولان بوحکیم شهیرك عربجه اسمی، کنیه‌سی، شهرتی (ابوعمران موسی بن‌میمون بن‌عبدالله) در . اکثر آثارینی عربجه یازمشدر . مشهور ابن الرشـدك پك دوستی وحتی بر آزده شاکردی ایدی دیرلر . ابن الرشد منکوب اولدوغی زمان ابن میمون نزدنده برمدت اختفا ایتمشدر دیه روایت وار. موسویلرجه (موشه بن میمون) ، (رابی موشه) ناملریله فوق‌العاده مبجل اولان بو ذات اولا پدرندن تحصیل کورمشدی . اسباب سیاسیه‌دن طولایی منکوب اولدی. عائله‌سی ایله‌برابر فاس شهرینه ، صوکره عکایه هجرت‌ایتدی. نهایت قاهرهٔ مصرده یرلشدی. جواهر تجارتی ایدردی. طبابتده‌ده عصرینك فریدی ایدی . میلادی (١٣١) ده طوغمش (٢٠٤) ده وفات ایتمشدر. تفصیلات ایچون بخور اسرائیلك تاریخ فلسفه‌سنه باقیکز.

بوتون افکار وآثارینه واقف اولمش ، حتی بعض مواد جزئیه بیله اقتباس ایتمش فقط کندی باشنه ـ وشرق اسلوبی اوزره ـ بر فلسفه بناسی قورمشـدر . الك زیاده دهقارت فلسفه‌سندن متأثر اولدوغی شبهه کوتورمز؛ فقط دهقارتی اولدوغی کبی قبول ایتمیه‌رك ثنائیه مذهبنی بوزمش وتوحیده کیتمشدر. سپینوزا اولا (جوهر substance) ی نظردقته آلیور؛ واونی مبدأ فلسفی اتخاذ ایدییور؛ اولا برتعریف ویرییور : [جوهر اویله بر وجوددرکه وارلغنده باشقه برشیئه محتاج اولماز. (١) برده (مخلوق جوهر substance créée) وار؛ او [اویله بر وجوددرکه انجق اللهك یاردیمیله وار اوله‌بیلیر (٢)

بوتعریفلر کوستربیورکه ـ بوندن اول ذکر ایتدیکم ـ مالبرانش ایله سپینوزا آره‌سنده بوخصوصجه برفرق یوقدر .

سپینوزا، برده (حقیقت محضه) اولان اوجوهرك عقلمزه نسبتله تعریفنی ویرییور: [بذاته موجود وبذاته متصور بر وارلقدر . یعنی کندی کندینه عقله لایح وسانح اولور ، تصوری ، باشقه برشیئك تصورینه محتاج دکلدر .] (٣) دییور .

بو تعریفك متضمن اولدوغی فکر دخی دهقارتك اعتقادینه عیناً بکزر . (جوهر حقیقی وارلغنده ناصل غیره محتاج دکلسه تصورنده دخی سائر افکارك معاونتنه مفتقر دکلدر ؛) دیمك (کمال وضوح وصراحتله کندی کندینه یعنی تحدسی اوله‌رق ذهنه سنوح ایدن بر حقیقت) دیمکدرکه ـ خاطرکزده ایسه ـ دهقارتك اعتقادی دخی عیناً بوایدی و[حکیم مومی الیه انجق بویله برحقیقتی (مبدأ principe) اتخاذ ایده‌رك بوتون معلومات صحیحه‌مزی ـ (تعلیلی بر صورتده déductivement) ـ اوندن استخراج ایتمکه چالیشیوردی . حتی (بوطرز تفکر وبو اسلوب استدلال) ریاضی ومنطقیدر ؛ حصول علمده تجربه لزومنه حاجت براقماز ؛] دیمشدم .

ایشته عینی فکری صورتا براز باشقه تورلو سویله‌مش اولان سپینوزانك ملاحظاتی حقنده‌ده اولکی مطالعات تنقیدیه قابل تطبیقدر . حتی بو فیلسوف

---

(١) Res quœ ita existit, ut nulla alia re indigeat ad existendum

(٢) Res quœ solo Dei concurso eget ad existendum

(٣) Per substantiam intelligo id, quod in se est et per se concipitur, hoc est id, cujus conceptus non indiget conceptu alterius rei, et quo formari debeat

یهودی (اصول تعلیلی méthode déductive) تطبیقنده اوقدر مبالغه ایتمشدرکه ـ کندیسنك اڭ مهم آبدهٔ دهاسی صاییلان ـ (اخلاق Ethica) نامنده‌کی اثری عادتا (اقلیدس Euclide) ڭ هندسه کتابنه بڭزر و هیچ بر اثر فلسفی یوقدرکه بو ترتیب اوزره یازلمش اولسون !.. [*]

شیمدی بو (جوهر مطلق substance absolue) یگانه (حقیقت لدنیه) در. یعنی الله‌در. فقط ـ اوته‌نبری شرق حکمت صوفیه‌سیله ذهنی پرورده اولمش بولونان سپینوزا نظرنده ، طبیعت والله باشقه باشقه شیلر دکلدر؛ طبیعت، اللهك (جلوهٔ ظهوری) درکه اوده علی العموم ایکی (طور modalité) اوزره انکشاف ایدییور: (جوهر متفکر) و (جوهر ممتد) !.. [**]

کوریورسکزکه بوراده سپینوزا دەقارتك ـ جوهر حقنده‌کی ـ تعریفاتنی تقسیماتنی ، حتی اصطلاحاتنی عیناً قبول ایتمکله برابر ، جوهرك حیثیتنی تصورده اوندن کلیاً آیریلوب مالبرانشه یاقلاشیور فقط اونك فکرلرینی ده عیناً قبول ایتمیور؛ چونکه جوهر مطلقی الله طانیمقله برابر ، اللهی کائناتدن ومجموع کائناتی اللهدن فرقلی کورمیورکه (وجودیه panthéisme) مذهبنك اساس ادعاسی بودر. واقعا اوده طبقی دەقارت کبی برجوهر اضافی قبول ایدییور وکرك (فکر la pensée) وکرکسه (امتداد l'étendue) ی جوهر مطلقك (تطورات modalités) ی عد ایتمکله مخلوقات نوعندن فرض ایدییور ؛ فقط ـ طبقی بزم صوفیه کبی ـ خلقته (صدور émanation) معناسی وریور. بوصورتله خالق خلق ایله ، سبب مسبب ایله برطوتولمش اولویور. حالبوکه دەقارت ، اللهی مخلوقاتندن بوسبوتون منزه ومقدس طوته‌رق آییرمش ایدی. حتی مخلوقاتدن عد ایتدیکی (جوهر ممتد) ایله (جوهر متفکر) ی دخی بربرندن آییرمشدی؛ اوقدرکه جسم ایله روحك مناسبت متقابله‌سنی

---

[*] بو کتابده مؤلف ، کندیسنجه مسلم اولان هرحقیقتی اولا برمتعارفهٔ هندسیه کبی برقضیه صورتنده وضع ایدییور؛ صوکره اوندن ـ صرف تعلیلی برطرزده ـ برچوق نتایج استخراج ایدییور. دەقارتك دیدیکی کبی اولا تحدسی اوله‌رق کمال وضوح ایله ذهنه طوغان برفکری مبدأ اتخاذ ایدەرك ـ تجربه‌یه حاجت کورمه‌دن ـ اوندن بر چوق حقایق تالیه استخراج ایدییور ، دیمکدر .

[**] تدبعات تاریخیه ایله ثابت اولویورکه سپینوزا (جه‌ئوردانو برونو Geordano Bruno) دن چوق متأثر اولمش؛ هله بالخاصه (طبیعت) حقنده‌کی فکرلرینی اوندن اقتباس ایتمشدر. راسیونالیزم اصولنی دەقارتدن ، عقائد صوفیه‌سنی ده (طالمود) دن آلمشدر .

بر نورلو تعریف ایده‌میوب براقشدی. صوکره مالبرانش برازدها ایلری‌یه کیده‌رك دیرکن وحدت وجوده واردی. جسم ایله روحك یکدیکرینه احتمال تأثیرینی انکار ایله هم مخلوقاتدن ، سببیتی یعنی قدرت فاعله‌یی . هم ده انساندن قدرت ارادتی انکار ایتدی .

سپینوزا هرشیئی توحید ایدییور. متناقض کورونن بو افکار واعتقاداتی تألیفه موفق اولویور : [اللهدن غیری جوهر حقیقی یوقدر ؛ فکر وامتداد اونك ایکی (صفت اساسیه qualités fondamentales) سی‌در ؛ ویالکز بزم ادراك ایده‌بیله‌جکمز ایکی صفتی‌در . جوهر متفکردن آیری بر جوهر ممتد یوقدر. چونکه وجود اللهدن خالی بر یر اولمق احتمالی متصور دکلدر. [*] بناءً علیه الله کائناتك وهر شیئك (علت مندمجه cause immanente) سی‌در. هرشیئك ضمننده واردر؛ چونکه هرنه وارسه اونك بروجهله وسیلهٔ ظهوری‌در [**].

الله ، طبیعت ذاتیه‌سنك اقتضاسنه کوره اظهار ارادت ایدر . مشیت الهیه ایشته بو (اقتضا) در . الله طوغرودن طوغرویه بر طاقم غایه‌لر تعقیب ایده‌رك

---

[*] (ماخلاالله باطل) دیمك ایستیورکه بو اعتقاده متمسك اولان متفکرلر ایچون الامی کائناتدن ، خالقی مخلوقاتدن آیری تصور ایده‌بیلمك ایچون یول یوقدر. وبو ادعا تماميله صوفیه‌نك اعتقادینه موافقدر . او تقدیرجه مخلوقات دیدیکمز شیلر ، صحیحاً هیچ یوقدن خلق اولونمش کبی تلقی ایدیله‌مز. اللهك کندی جلوهٔ ظهوری اولمق اوزره قبول ایدیلیر . بواعتقادی ، مشهور شاعر صوفی (محمد شیرین مغربی) بربیت ایله غایت بلیغ بر صورتده ادا ایتمشدر :

[ظهورتو ، بمنست ووجود من ازتو. فلست تظهر لولای ، لم اکن لولاك !] یعنی، الاهه خطاباً : [سنك ظهورك بنمله‌در؛ بنم وجودم دخی سندندر . بن اولماسه‌یدم سن ظهور ایده‌مزدك ؛ سن اولماسه‌یدك بن اولمازدم !.] دیمشدر .

[**] بو (علت مندمجه) تعبیری‌ده عینی اعتقادی متضمن‌در. صوفیه‌بونی قبول ایدر . نته‌کم بزم قوجه صوفیٔ ای یونس امره 'وکوزل ساده وکنایه‌لی لسانیله : [بودکانی یاسایان اوش بودکان ایچنده‌در .] یعنی [بو دکانی یاپان ، ایشته ینه بودکانك ایچنده‌در .] دیمکله عینی اعتقادی بیان اتمش اولویور. بوراده دکان تعبیرندن مراد جسم بشردر. اونی یاپان‌ده الله‌در . الله بزدن خارج دکل ، بزده مندمجدر دیمك چیقارکه تصوفده وحدت وجود عقیده‌سنك اساسی بودر. قیغوسزده بوکادائر چوق سوزلر واردر. اوروپا لسان فلسفیسنده (immanence de Dieu) تعبیری بواعتقاده اشارت ایدر. بونك ضدی (transcendence de Dieu) نظریه‌سی‌در. بو ادعایه کوره الله مخلوقاتندن بوسبوتون آیری ، بوسبوتون باشقه و (متعالی) بر علت مستقله‌در. یوقدن هر شیئی وجوده کتیرمشدر . اشیا اونك آثار ظهوری دکلدر. بوتون عقائد شرعیه‌ده اساس بودر .

دكل (اسباب متناهيه causes finies) واسطه‌سيله قدرت كوسترير. بناءً عليه ارادت الهيه ، ذات الوهيتك (قانون اقتضاسى la loi de la nécessité) در . حريت بشريه دخى (علاقهٔ سببيت rapport de causalité) دن مبرا وآزاده دكلدر. [*]

بو ملاحظات ، ده‌قارتك حل ايده‌ميوب براقديغى مسئله‌يى (يعنى روح ايله جسمك مناسبتى مسئله‌سنى) باشقه برنقطهٔ نظردن حل ايده‌بيلمك ايچون برطريق احتمال كوسترير وبرمقدمه تشكيل ايدر. فى الحقيقه سپينوزا اونى - كنديجه - حل ايتمشدر؛ حتى اوسايه‌ده برچوق مسائل تاليه‌يى ده تنوير ايله‌مشدركه ترتيب ايتديكى نظريهٔ معرفتك شكل مخصوصنى بوراده كوره‌بيليرز . باقيكز ناصل دوشونيور، وده‌قارتدن تلقى ايتديكى فكرلرى ناصل اداره ايدوب نه نتيجه‌لر چيقارييور :

[مادامكه فكر وامتداد - يعنى قارته‌زيه‌نلرك لسانجه، طولاييسيله روح وجسم - يكانه موجود حقيقى اولان اللهك ايكى (طور تجليسى modes de manifestation) در . اونلرك مناسبتى ازلى‌در ؛ چونكه حدذاتنده آيرى غيرى شيلر دكل ، عينى شيئك مختلف جلوه‌لريدر ؛ و مادامكه ارادت الهيه ، ذات ازليه‌سنك تجلئ ايجابى واقتضاسى‌در ؛ هرشى قانونى‌در . ايشته اونك ايچوندركه يالكز روح ايله جسم آره‌سنده دكل ، حادثات انفسيه ايله حادثات آفاقيه آره‌سنده دخى توافق تام و اطراد و انتظام واردر . سلسلهٔ افكارمز ايله سلسلهٔ وقوعات (موازات كامله parallélisme parfait) عرض ايدر. طوغرو دوشونمك وطوغرو استدلال ايتمك شرطيله ، نه دوشونور ونه استدلال ايدرسه‌ك حادثات آفاقيه، استدلالاتمزك طوغرو اولدوغنى بالفعل اثبات ايدر . چونكه هر ايكى سلسله‌نك (يعنى بزم افكارمزله وقايع خارجيه سلسله‌سنك) جريانى ورابطهٔ منطقيه‌سى بردر: عينى قانون قويم الهى‌در. عينى مشيت الهيه عالم خارجى‌ده وقوعاتك (تسلسل على enchaînement causal) ـى صورتنده جلوه كوسترييور، عالم انفسى‌ده دخى افكارك (تسلسل

---

[*] سپينوزانك بومهم مطالعاتى (ايجابيهٔ مطلقه déterminisme absolu) اعتقادينه واريرد ؛ و اللهك بيله، ايجاب ذاتيسنه كوره اظهار ارادت ايتديكنى قبول ايدر؛ علت غائيه‌يى انكار ايتمه‌سنه سبب ده اودر . چونكه مشيت الهيه دخى قانون ازلى مقتضاسى اوزره تجلى ايدييورسه اونده كيفى بر نيت، تصور ايتمك ممكن دكلدر . بوفكرلر بزده اهل سنت ايله حكماى اسلام آره‌سنده خيلى مناقشاتى موجب اولمشدى . اونك ايچون اهل سنت، اللهه (فاعل مختار)، حكما دخى (فاعل موجب) ديمشلردر. بونلر (الهيات) بحثلرى اولدوغندن تفصيل ايتمه‌دم . ذاتاً بوابتدائى كتابده هربحثه بر يوقدر .

منطقی enchaînement logique) سی شكلنده جلوه نمون اولويور . عينی (قانون اقتضا loi de nécessité) موازات اوزره كيدن ايكی سلسلهٔ حادثاته حكمفرما اولويور ؛ واونلر ـ حدذاتنده ـ باشقه باشقه شيلر دكل ، عينی حقيقتك ـ كه اللهدر ـ ايكی وجههٔ تجليسیدركه يكديكرينه مقابل دوشمشدر .] [*]

فقط بو تورلو دوشونوشه شدتله اعتراض ايديله‌بيلير : [اويله اولسه‌يدی بزم دوشونجه‌لرمز وقوعاتك جريان طبيعيسنه تماميله توافق ايدردی واوتقديرده دخی (تصادف chance) اولمازدی . حالبوكه واردر . بز، انسانلر وقوعات طبيعيه‌نك جريانتی نه‌قدرايی تعقيب ايدرسه‌ك ، اوكا نه درجه صميمی بر صورتده توفيق حركت ايلرسه‌ك اوقدرايی ياشامش اولورز . بوده نجق دوشونجه‌لرمزك وقوعات طبيعيه ايله (متطابق adéquat) بولونماسی سايه‌سنده‌اوله‌بيلير. حالبوكه هيچده‌اويله اولمويور . خسته اولويورز ، قضالره معروض بولونويورز، تصادفلر حسابلرمزی شاشيرتيور . الخ الخ] ده‌نيله‌بيلير . يعنی سپينوزانك او ادعاسی (مطابقت adèquation) و (تصادف chance ، hasard) مسئله‌لرينی توليدايدر وبرر (معما énigme) كبی اورطه‌يه آثار براقير. اوندن ماعدا (راسيوناليزم) ك الك‌يوكسك ومفرط برشكلی اولان بويله‌برعقيده (تجربه) و (استقرا) اصولی‌ده بالضروره رد ايدر . بوتون بومسئله‌لره جواب ويرمك وظيفه‌سی‌ده سپينوزايه دوشر .

مع‌مافيه بوداهی موسوی، بوتون بواحتمالاتی اولدن دوشونويور وبومسئله‌لره ميدان‌ويرميور. تجربه واصول مسئله‌سی‌ده ـ كندی نقطهٔ‌نظرنجه ـ حل‌ايدييور. هم (ده‌قارت) ك ايلك پرنسيپنه رجوع ايتمكله برچارهٔ حل بولويور. باقيكز ناصل :

[سلسلهٔ تفكراتمزله سلسلهٔ وقوعات آره‌سند. ـ فی‌الحقيقه ـ مطابقت واردر. لكن بز خطا ايده‌رز . دوشونجه‌مزه مشتهيات واحتراصاتمز قاريشوب منطقه تحكم

---

[*] بزم مشهور شاعرمز نفعی ، ـ برفكر فلسفی ايله دكل ، فقط برحس غرور ايله [هرنه سويلرسه‌م قضا مضمونتی اثبات ايدر ؛ آنی بيلمزكم خطاب امتحانيدر سوزم .] ديمشدی. شيمدی بز : [هرنه‌دوشونورسه‌ك ، طوغرودوشونمك شرطيله وقوعات طبيعيه بزم دوشوندوكمز كبی چيقار ، چونكه ايكيسی‌ده عينی قانون اقتضايه تابعدر ، او قانونده تناقض اوله‌مازكه دوشونجه‌مز ايله وقوعات آره‌سنده تناقض اوله‌بيلسين !] ديرسه‌ك تماميله سپينوزانك اعتقادينی بيان ايتمش اولورز . بو اعتقادی ، متأخريندن (هه‌غل Hegel) بيمسه‌مش وبرفلسفه سيستمی شكلنه دوكمشدر مع‌مافيه بوآلمان فيلسوفنی پك ايی تدقيق ايدن (لوردهولده‌ين Lord Holdane) هه‌غلك بوفكرده بولوندوغنی انكار ايدييور .

ایدر . [*] حالبوکه تمثال حقیقت اولان فکرلرمز ، تحدسی‌در ؛ واضحدر ؛
وبالذات (واجب nécessaire) در . بونلر وقوعات خارجیه ایله تماماً متطابقدر .
اویله اولماسه‌یدی مثلا هندسه باطل اولوردی الخ !، بناءً علیه بالذات بدیهی اولان
فکرلرمز حقیقتك تمثالی ودلیل یقینی‌سی‌در . انفس و آفاقده حقیقت بردر .
اونك ایچون توافق واردر . موضوعنه مطابق دوشمه‌ین فکرلرمز مشوشدر ،
مبهم‌در . اونلره (جهل) قاریشمش وماهیتلرینی افساد ایتمشدر . او سببله‌درکه
اونلرده حیثیت وجوب اولەماز. تصادف دخی بوقبیلدندر ؛ زیرا بو فکر ، –
بوتون اسباب وعوارض وقوعاتی مستجمع اوله‌جق صورتده – بر معنای واضح
وبر (مفهوم تام notion parfaite) افاده ایده‌میور . بو فکرمزده جهل وخطا
قاریشیق‌در. فی‌الحقیقه تصادف دیدیکمز احوالك وقوعنده قطعیاً ذیمدخل برچوق
عوارض، شروط واسباب وارکه بیلمیورز . اوندن طولایی بوفکر (واقعه تماماً
مطابق) دوشمیور . اکر تصادفك ناصل وقوعبولمقده اولدوغنی بالجمله اسبابیله
و اك دکرسز شرائطیله بیلسه ایدك ، او وقت ماهیتنی تشکیل ایدن (امکان
contigence) ایله‌برابر تشوش دخی زائل اوله‌رق مفهومنده (وجوب) وبداهت
حصوله کلیردی. لکن اوحالده (تصادف) اولمازدی؛ چونکه اسباب وشرائطنی
وزمان وقوعنی اولدن کشف وتقدیر ایده‌بیلیردك !..] الخ دییورکه جداً مهم بر
ملاحظه‌در ، و کندیسندن بر عصر صوکره وضع اولونان (حساب احتمالی
calcul de probalité) تماماً بوپرنسیب اوزرینه مؤسس برسیستم‌در . [**]

---

[*] بوادعا اساساً (صوفیانه mystique)کورونور . مالبرانش دخی بوفکرده‌در .
بوتون نوفلاطونیلرایله برابر بزم صوفیه‌دخی بوتورلودوشونمشلردر. معمافیه پك طوغرودر.
سپینوزا (اخلاق) نام اثر مشهورنده ، حسیات ومشتهیاتمزك محافظهٔ حیات امرنده نه‌مهم
روللر اوینادیغنی واحتراصاتمزك – الجای منفعتله – منطقمزه ناصل تأثیر ایدوب ذهنمزی
حقیقت صرفه‌یه توجهدن منع ایتدیکنی داهیانه برنظرله شرح وایضاح ایدییورکه بر غسونه
کلنجیه‌قدر بوحقیقتی ارتق هرکس تسلیم ایلمشدر. طبیعی، بوخصوصده تفصیلات ویره‌میورم.
[**] عبدالحق حامد، (ئولو) نام اثرنده: [تصادفك‌ده –دیرم– ناموسی قانوندر؛
بوکونکی نامی تصادفسه – نیله‌یم' – قدرك.] دییور وبومسئله‌ٔ غامضه‌ده سپینوزا پیرولرندن
اولدوغنی کوستریبور . حتی قدرك تصادف ایله بر طوتولماسی وتصادفك قانون اولماسی
(ایجابیهٔ مطلقه) مذهبنك عمدهٔ اعتقادیدر. حامد بوسوزلری سائقهٔ الهام ایله دهاطوغروسی
(صاعقهٔ آلام) ایله سویله‌مشدر. سپینوزایی‌طانیماز ، واوقوسه بلکه‌ده فنا حالده صیقیلیر
ویورولوردی ، اوقدر چتین‌در .

سپنوزانك تصور ایتدیکی وجهله (جوهر) ، هم فکر یعنی روح ، همده امتداد یعنی جسمی شاملدی . ذاتاً روح ایله جسم او جوهر حقیقینك (اطوار تجلی modes de manifestation) سندن عبارتدر. بناءً علیه ایکیسیده عینی وجودك باشقه باشقه کورونوشلریدر. اویله اولماسه یدی ، یکدیکریله مناسبتده بولونه مازلر و بربرینه اجرای تأثیر ایده مزلردی. نته کیم سلسلهٔ افکارمزك سلسلهٔ حادثات ایله متوازی و متوافق اولماسنه ده سبب اودر. مادامکه جوهر بالذات قائم (یعنی علت وجودی کندیسنده مندمج) بر حقیقی واراقدر ، و مادامکه بوتون (موجودات ممکنه êtres contigents) نك سبب وجودیدر ، هر حادثهٔ منفرده نك هر (موجودیت مشخصه existence concrète) نك ضمننده کیزلی اولمق کرکدر. (اندماج immanence) نظریه سنك نقطهٔ استنادی ایشته بو عقیده در ؛ وبوده (وحدت وجود panthéisme) فلسفه سنك اساسنی تشکیل ایدر. [*] شو اعتقاده کوره (عرفان حقیقی la vraie connaissance)، هر بر حادثهٔ جزئیه ده او حقیقت کلیه یی کورمك ، هر موجود ممکنك ضمننده وجود مطلقی کشف ایتمکدر . بونك ایچون بالجمله حادثاتی احاطه ایتمك لازم دکل ، هر حادثهٔ زمانیه یی (سرمدیت نقطهٔ نظرندن sous le point de vue de) تلقی و مشاهده ایتمك لازمدر. سپینوزانك (l'éternité=sub specie aeterni) دیدیکی بودر. بوده حادثاتی تکرر تکرر تعدادایدوب (دور و دراز دوشونمك واستدلالنه کیریشمك صورتیله d'une façon discursive) دکل ، بر کشف آنی ایله بر (تحدس intuition) ایله آنجق ممکندر .

بن ، موسوی فیلسوفنك بو فکرلرینی سزه آکلاتمغه چالیشیرکن ، ذهنم شرقك، هله ایرانك، اولا بموت شعرای صوفیه سنی خاطرلیور. اونلرك بو فلسفه یی — بوتون اطرافیله وتقلیدی ناقابل بر علویت اسلوب و بر بلاغت شاعرانه ایله —

[*] بو اعتقاد ، صوفیه ده احکام اساسیه دندر. حتی عرفای شرق امام علی حضرتلرینه اضافتله برسوز روایت ایدرلرکه تمامیله (اندماج نظریه سی) نك صریح بر دستور افاده سیدر: [ومارأیت شیئا الا ورأیت الله فیه !] یعنی [هیچ برشی کورمه دم که اونك ایچنده اللهی کورمش اولمایه یم ! .] دیمکدر . ذاتاً بوفکر اولمازسه تصوف اولەماز . حتی ، صوفی اولمایان بعض محررلر دخی بو اعتقاده میل ایده بیلیورلر ؛ مثلا عبدالحق حامد (لولو) نامنده کی اثر مهمنده : [بوتون مظاهری تدقیق ایدك ، خدا ظاهر !.. بوتون حقایقی تعمیق ایدك ، خدا مضمون !.] بیتی ایله (immanence de Dieu) اعتقادینك بلیغ بر دستورینی ویردکدن صوکره ، مقبره یه توجیه نظر ایدیبورده : (اونك ایچنده ـ باقدم ـ بوکون اودرمدفون!.) دییور. سپینوزا حامدك بوسوزلرینی ایشیده بیلسه یدی جداً ممنون اولوردی .

ادا ایتمش اولدقلرینی دوشـونویورمدم تکرار حیران اولویورم . بو خاطرات ایله تحصیل ایتمکده بولوندوغم ذوق معنوی‌یه سزلری‌ده حصه‌دار ایتمك وبوفکرلرك ـ سپینوزا طوغمازدن ـ عصرلرجه اول شرق دها سندن نشأت ایتمش واحسن تقویم اوزره طوغمش اولدوغنی کوسترمك ایچون یالکز بر مثال ویرمکله اکتفا ایده‌جکم؛ یوقسه بوتون ادبیات فارسیه‌نك نلثانتی دلیل اوله‌رق ایراد ایده‌بیلیردم. امین اولوکزکه هیچ برملتك ادبیاتنده بن ، او قیمتده صوفیانه شعرلر بوله‌مادم .

سلاسـت بیان و مظهریت شـاعرانه اعتباریله مثلی اندر اولان (محمود شبستری) بو فکرلری ـ فی‌الحقیقه ـ سـپینوزادن بر قاچ عصر اول پك کوزل براسلوب‌اوزره تعلیم‌ایتمشدی. (کلشن راز) نامیله‌مشهور وبعضی‌اوروپا لسانلرینه مترجم اولان اثرنده (اصول تحقیق méthode d'investigation) ك صوفیه‌عندنده ناصل اولماسی ایجاب ایده‌جکندن بحث آچدیغی صره‌ده :

تفکر : رفتن از باطل سوی حق ؛.. بجزؤ اندر بدیدن (کل مطلق)

دیبورکه [تفکر باطلدن (یعنی کثرتدن !) حقه (یعنی وحـدته) طوغـرو کیتمك وجزؤك ایچنده کل مطلقی کورمکدر !.] دیمك اولور . سپینوزانك‌ده مرادی آنجق بودر. بوراده (تفکر) ، تعبیری ، یهودی فیلسوفنك (ratio) کلمه‌سـنه تماماً معادل و اونك عینی‌در .

متعاقباً (تفکر استدلالی pensée discursive) یی فلاسـفه اسلوبنجه مراتب مختلفه‌سـیله تعریف ایتدکدن صوکره ، بو اوزون و طولامبـاج یولدن حقیقته وصول ممکن اولمادیغنی بیـان ایده‌رك (لمعهٔ اشراق) یعنی الهامه مظهریت لازم کلدیکنی آکلاتیور :

ره دور ودراز است اینرا رها کن !.. | چوموسی یکزمانی ترك عصا کن !..
در آمد وادی ایمن که ناگاه | درختی کویدت انی انا الله !..
محقق را که از وحدت شهودست ، | نخستین نظره بر نور وجودست .
دلی کز معرفت نور و صفا دید ، | زهرچیزی که دید ، اول خدا دید !..
بر فکر تکورا شرط ، تجرید ! | پس آنکه لمعه‌ئی از (برق تأیید).
هرآنکس راکه ایزد راه ننمود | ز استعمال منطق هیچ نکشود ! الخ !..

یعنی : [بو ، اوزون اوزادی‌یه کیدر بر یولدر ؛ اوندن واز کچ !.. سن‌ده حضرت موسی کبی ، عصایی [*] بر زمان ایچون الندن براق!.. (وادی ایمن)ه کل‌که ، سکا — بردنبره — بر اغاج (بن ، اللهم !.) دیسین !.. محقق اولان آدم‌که — وحدتی کوره‌بیلیر — اویله بر کیمسه‌نك ایلك نظره‌سی وارلق نوری اوزرینه معطوف اولور .

بروجدان‌که معرفتده نور وصافیت کورور؛ هرکوردوکی شیده الك اول‌اللهی کورور . ایی بر فکر ایچون برنجی شرط (تجرید abstraction) در ؛ اوندن صوکره دخی (بارقهٔ تأیید)ك برلمه‌سی لازمدر . اکر رب متعال، بر کیمسه‌یه بوخصوصده (یعنی الهام‌ایله) رهبر اولمازسه استعمال منطق ایله هیچ یول آچه‌ماز؛ (یعنی حقه واصل اوله‌ماز !) الخ الخ !]

محمود شبستری‌نك بوکوزل سوزلری هیچ تفسیر ایسته‌مز . [معرفت، یعنی (حقیقی‌معرفت vraie connaissance) نوروصفوت‌در !.] دیمك، ده‌قارت‌نظرنده مقبول اولان شرط حقیقتك دستورینی عرض ایتمکدر : [حقیقتی تمثیل‌ایدن بر فکر واضح ، بسیط برلمعهٔ تحدسدر : simplici mentis intuitiu] دیمکدر. ایران شاعری بو فکری برهالهٔ نور ایچنده عرض ایدییور. سپینوزا دخی ده‌قارتك بوفکرینی — شرق اسلوبنجه — نورایله تشبیه ایده‌رك سویله‌مشدی ؛ مورخ نافذ النظر (هوفدینغ Hœffding) (دوز اخیر فلسفه‌سنك تاریخی His. de la philos. moderne) نام اثر معتبرنده سپینوزانك (معرفت) دن نه قصد ایتدیکنی ایضاح ایدرکن :

[اونك نظرنده معرفتك (شکل اعلا forme suprême) سی (شکل تحدسی forme intuitive) در . (حادثات منفرده phénomènes individuels) اوشکلده — نظام عمومی‌نك نوریله مشبوع اوله‌رق — درحال وضوح تام‌اوزره کورونور.]

[*] بوراده شاعر نه ظریف کنایه‌لرله فکرینی سویلویور !.. حضرت موسانك طورسیناده شاهد اولدوغی تجلیاتی، تشبیهات شاعرانه‌سنه زمین اتخاذ ایدییور . موسا اللهی عصا ایله بوله‌مادی ؛ وعصایی براقدی . عصا منطق‌در؛ سن‌ده منطقی براق!.. اکر محقق ایسه‌ك (وادیٔ ایمن) یعنی صاغلام بر زمین تحقیقه کل ! الهامه کل‌که براغاج بیله بردنبره نور ایله لمعان ایتسین‌ده : (باق الله بن‌ده‌ده واردر !.) دیسین . محقق اولان کثرت اشیاده وحدت حقی کورور و ایلك نظره‌سی نوز وجوده معطوفدر !. دییور. بوراده (وادیٔ ایمن) استعاره‌سی صوك درجه‌ده فطینانه‌در !..

دییور. ذاتاً فیلسوف یهودی، [حقیقتی تمثیل ایدن بر فکر تحدسی، نور کبیدر؛ هم ظلمتلری تنویر ایدر، همده کندینی اظهار ایلر !.] دیمشدی. حالبوکه بونلری ایران شعرای صوفیه‌سندن دها ظریف، دها شاعرانه بر اسلوبده سویلیه‌بیلمك ممکن دکلدر .

صوکره محمود شبستری (طریق احتجاج méthode discursive) ی قطعیاً رد ایدییور، حوادث جزئیه‌ده کل مطلقی کورمکه (معرفت) دییور . بو معرفت منطق دکل، حیثیت وماهیت اعتباریله بر نور حقیقتدرکه بر آنده بیلدیریم کبی سریع وضیا کبی واضح اوله‌رق وارد اولور. اوزون اوزادی‌یه تفکر ایله حاصل اولماز. بر لمعهٔ الهامدرکه بر آنده (اشراق illuminer) ایدر. بو نورك لمعانی سایه‌سنده هرنه کورولورسه اونده ـ اك اول ـ الله کورولور . ذاتاً اوالهام (بارقهٔ تأیید آلهی) در . بناءً علیه، بر حادثهٔ جزئیه‌دن ـ بر لمحه‌ده وبالتجرید ـ حقیقت مطلقه‌یه وصول، انجق بوسایه‌ده ممکندر . [*]

کوروپورسکز! سپینوزانك اساس فلسفه‌سنی تشکیل ایدن بواعتقادی شرقك دهای شاعرانه‌سی اویله بربلاغت علویه ایله سویله‌مشدرکه ـ شرقدن آلدیغی غربده صاتان ـ بوفیلسوف، محمود شبستری‌نك شوسوزلرینی دیکله‌مش اولسه‌یدی شبهه‌سز مفتون وحیران اولوردی. چونکه اونك بویوك کوکلنك عاشق اولدوغی شیلردر. ایران شاعرینك هربیتی سپینوزانك (اخلاق) کتابندن برفصلی تلخیص ایدر بر دستوردر . یالکز بر فرق وار : سپینوزا بودستورلردن، بوفکرلردن برچوق نتایج استخراج ایده‌رك بر (سیستم) وجوده کتیرمشدر حالبوکه اکثر شعرای صوفیه بوحکمتی یالکز ترنم ایتمکله قالمشلردر. فقط سیستم یاپانلری‌ده یوق دکلدر.

اوحالده (تجربه expérience) مسئله‌سنده سپینوزانك فکری نه اولویور ؟.. بوفیلسوف (اسباب علم) بحثنده (تدریبیه empirisme) طرفداری‌می ؟ . یوقسه (عقلیه rationalisme) و یاخود (تحدسیه intuitionnisme) طرفداری‌می اولویور ؟..

آیری آیری هیچ بری‌دکل، فقط هپسنی توحید ایدر براعتقادی وار. ذاتاً

---

[*] حالا بوفکر مقبولدر. هله حقیقی شاعرلر بالتحدس تحصیل فکر ایتدکلری ایچون حقیقتك الهام ایله انکشاف ایده‌بیله‌جکنه اینانیورلر . بزم حق پرست و ملهم شاعرمز مرحوم فکرت : [براوروجك کوتورور حقه بنی ا.] دییورکه سپینوزانك تقدیر وتحسین ایله تلقی ایده‌جکی برسوزدر .

ــ بدایت بحثده سویله‌دیکم کبی ــ بو آدمك دهاسی (تألیف اضداد) ایده‌بیلمك قابلیتنده تجلی ایتمشدر. او، بومسلککارك جمله‌سنك اوستنه چیقمشدر: مدرسه‌ اصولی (جزؤدن کله du particulier au général) کیتمك دکلی ؟ . اوده بو کیدیشی طوغرو بولوب توصیه‌ایدییور؛ فقط (استقرا induction)طرفدارلری‌نك حرکتی وجهله ، بر چوق حادثات جزئیه‌یی تعداد ایدوب ، نهایت اونلردن بر (حکم کلی jugement universel) چیقارمق صورتیله دکل ! . بو تورلوسنی بکنمیور ؛ چونکه بو کیدیشله‌انجق بر (استقراء‌ناقص) یاپیله‌بیلیر. اوکا سپینوزا (مبهم تجربه expérience vague) دییورکه (بەی‌قن Bacon)ك (سادەجه تعداد ایله یاپیلان استقرا inductio per enumerationem simplicem) دیدیکی اصولدر . بربرینه مشابه بر چوق شیلری صایوب دیزمکله یاپیلان استقرا بو قبیلدندر . فرضا تورلو تورلو اغاچلری علی الانفراد نظر مطالعه‌یه آلوب ، نهایت اونلرك جمله‌سندن ــ ماهیت جنسیه‌یه دلالت ایتمك اوزره ــ (آغاج l'arbre) معناسنی استخراج ایتمك کبی‌که، غیرمعین برمفهومدر. اونك ایچون بوتورلو تجربه‌یه ، فیلسوف مومی‌الیه (مبهم) دیمشدر . او اینته بوکا اعتبار ایتمیور . تك بر آغاج ــ اونك نظرنده ــ کافیدر . طوغرودن طوغرویه وبر آنده اوندن نظام عالمه ، حقیقت مطلقه‌یه ــ الهام ایله ــ واصل اوله‌بیلمك ادعاسنده‌ در .

بوطرز تفکر برآز افلاطونك دوشونوشنی‌ده آکدیریر ؛ چونکه او حکیم یونانی دخی (ناقص imparfait) اولان بر (شی objet) دن (ماهیت کامله l'idée parfaite) سنه انتقال ایتمك یولنی طوغرو بولور وبو طریقی التزام وتعلیم ایدردی . فقط برندن دیکرینه برآنده ــ الهام ایله ــ آطلامازدی . محاکات تدریجیه‌ایله (فکرکمال l'idée de perfection)ه قدر اعتلا ایدردی‌که (dialectique دیالکتیق) اصولی بودر. بوده (طریق‌احتجاج méthde discursive) دیمکدر. سپینوزا برنجی ادعانی حقلی بولویور ؛ فقط ایکنجی‌سنی یعنی (تدریجی محاکمه ایله حقیقته وصول) طریقنی رد ایدییور . الهام ایله برآنده حقه واصل‌اولویور.

شو تقدیرجه ، یعنی : عالم خارجی‌ده‌کی اشیای منفرده‌یی مبدأ حرکت اتخاذ ایتمه‌سی اعتباریله ، تدریبیوندن صاییلیر ؛ چونکه تجربهٔ حسیه ایله باشلیور دیمکدر . بر (شی) دن بر آنده حقیقت کلیه‌یه انتقال ایتمه‌سی اعتباریله ده تحدسیوندندر . حقیقی ــ واجب ، واضح وساده بر فکر ــ عد ایتمه‌سی ، یعنی

(معقول بر مبدأ بديهى un principe rationnel evident) طانيماسى طولاييسيله دخى عقليوندن صايىله‌بيلير .

تجربه لزومنه ـ آيريجه‌ده اهميت ويرييور. هم ينه جوهر تصورندن كيده‌رك علمك انجق تجربه ايله تحقق ايده‌بيله‌جكنى اثبات ايدييور :

[وجود مطلقك ايكى طور تجليسى اولمق اوزره يالكز روح ايله ماده‌يى (يعنى ده‌قارتك تعبيرنجه فكر وامتدادى) بيله‌بيليورز. بوايكى (طور modalité) عادتا وجود مطلقك (صفات attributs) ى‌در. بونلرى يكديكرينه ارجاع ايتمك ممكن دكلدر. روحدن ماده‌يى ماده‌دن روحى استخراج ايده‌مه‌يز. [*] موجوداتى (حادثات روحيه phénomènes spirituels) كبى تلقى ايتديكمز مدتجه (نظـام طبيعت l'ordre de la Nature) ى يعنى علاقهٔ سببيتى ، وجود مطلقك يالكز (صفت روحيه attribut de l'esprit) سى ايله تعريف ايتمه‌لى‌يز. طبيعتى (حادثات ماديه phénomènes matériels) كبى تلقى ايتديكمز مدتجه دخى ، علاقهٔ سببيتى وجود مطلقك يالكز (صفت امتداد attribut de l'extension) ى ايله تعريف ايتمه‌لى‌يز !.] ديبوركه بونك تركجه‌سى :

[كائنات ، بزه روح وماده اولمق اوزره وجود مطلقك ايكى طرز جلوه‌سنى عرض ايدييور. [**] يكديكرينه ارجاعى قابل اوله‌مايان بوايكى عالمده‌ده اطراد وانتظامى تأمين ايدن عينى (مبدأ عليت principe de causalité) در . فقط بز حادثات معنويه‌يى تتبع ايده‌جكمز زمان قوانين روحيه‌يى رهبر ايدينمه‌لى‌يز؛ حادثات ماديه‌يى تتبع ايده‌جكمز زمان دخى قوانين ماديه آراماليز !] ديمكدر . بوده ـ اك واسع معناسيله ـ تجربه‌يى التزام وتوصيه ايتمكدر.

كوروبورسكزكه بوفوق العاده آدم ، بوتون مسالك متناقضه‌يى تأليف وتوحيد

---

[*] بوادعا ماترياليزمى‌ده رد ايدر ، سپيريتوآليزمى‌ده ! .

[**] سپينوزا بوكا چوق اهميت ويرييور : (modi cogitandi) يعنى (اطوار متفكره) ديديكى‌شيلر منحصراً معنويات عالمنك حادثاتى‌در. الله بوحادثاتده صفت متفكره ايله جلوه‌لر كوستريبور . ديكرى دخى (modi extensionis) يعنى (اطوار ممتده) ديديكى حادثات ماديه‌دركه وقوعى ايچون مكانه محتاج ومفتقردر. الله بوحادثاتده صفت امتداد ايله قدرتنى كوستريبور ، وبالطبع كائنات ماديه ومعنويه‌يى ذات ازلى وصمدانيسنده محيط وشامل بولونويور. فقط اوتجلياتى تتبع ايدركن هر عالمى كندى قانون عليتنه كوره تدقيقه مجبورز ؛ تجربه بو ديمكدر.

ایده‌رك پك كنیش بر فلسفه بناسی قورمشدر. چوق كیمسه‌لر كندی نقطهٔ نظرلرینه
كوره سپینوزا فلسفه‌سنه ـ بر جهتدن ـ ادعای منسوبیت ایده‌بیلیرلر. اونك ایچون آثار
وافكاری بر چوق مختلف جریانلرك منبعی اولمشدر. بو احاطهٔ كلیه‌سندن طولاییدر كه
اكثر منقدلر كندیسنه (عصرینك قطب متفكری) نظریله باقیورلر.

هر حالده بوقدر جقله بویله بر متفكر داهینك فلسفه‌سی ایضاح ایدلمش اولماز؛
لكن درسمزك موضوعنی تشكیل ایدن مسئلهٔ خصوصیه ایچون بوقدری كفایت
ایدر.

بو فیلسوف (طبیعت Nature) حقنده‌كی فكر واعتقادینی (جه‌ئوردانو برونو
Geordano Bruno) دن آلمشدر. (عقلیه rationalisme) ایله (میخانیكیه
mécanisme) نظریاتنی ده‌قارتدن تلقی ایتمشدر. فقط اصل كندی فلسفه‌سنك روحی
(وحدت وجود) اعتقادیدر. ایشته بو اعتقادی شرقك دهای عرفانندن آلمشدر.
طوغریدن طوغری‌یه بزم صوفیه‌یی طانیوردی ظن ایتمه‌یكز. (طالمود) ی
اوقومقله دهای فلسفیسی انكشاف ایتمشدی. بو وحدت وجود اعتقادی شرقده
نورانی بر ادبیات ایله لمعان ایتمزدن اول، یهودی (قابالیزم cabalisme) ی تأسس
ایتمشدی. قابالیزم باشدن باشه تصوفدر. فقط تصوفه بوتون رنك فسونی بخش
ایدن ایرانك لایموت شعراسی اولمشدر.

آلمان فیلسوف مشهوری (لایب‌نیچ Leibnitz) ، ده قارت كبی عمومی
و واسع بر دهایه مالكدی. سپینوزا ایله كوروشدوكی وقتلر هنوز كنج ایدی.
اونك افكارندن طوغریدن طوغری‌یه متأثر اولمش، فقط فلسفه‌سنی قبول ایتمه‌دكدن
ماعدا اوكا قارشی قویمق ایچون چالیشمش وكندی نامنه نسبتله مشهور اولان
سیستمی وجوده كتیرمشدی.

(لایب نیچ) هنوز چوجوق ایكن فلسفه عالمنده ده‌قارتك تأثیریله برطاقم
مهم پرنسیپلر تعیین ایتمش و اكثریت متفكرین عندنده مقبول ومسلم اولمشدی.
ده‌قارتك میخانیكیت نظریه‌سی (حركتك دوام وبقاسی ـ continuité et conser
vation du mouvement) نی بر حقیقت اساسیه اولمق اوزره متضمن بولونیوردی.
(منساقیت automatisme) فرضیه‌سی ده ذهنلری راحتسز ایدییور؛ فقط میخانیكیت
نظریه‌سنه مربوط بولوندیغی ایچون قولای قولای رد اولونه‌میوردی. حالبوكه
بو مبادی، ارادتی، علت غائیه‌یی تعریف ایتمك شویله طورسون، اونلری قطعیاً

وصراحتاً رد ایدییوردی . کائناتده (علت غائیه cause finale) بی انکار ایتمك (مقصد خلقت but de la création) ی انکار ایتمك دیمکدر . او یله اولنجه بر خالقك وجودینه لزوم قالماز. نته کیم نه‌ییکوردن متأثر اولان مشهوراولان انکلیز فیلسوفی(هوبس Hobbes) ایله‌فرانسز (لامه‌تری Lametterié) بونتیجه‌یه‌پیوسته اولمش و ماتریالیزم اوزره قرار قیلمشدی‌لر . [*]

صوکره سپینوزانك جوهر و (اطوار وجود modalités d'existence) حقنده‌کی فکرلری‌ونهایت (وحدت وجود panthéisme) اعتقادیء اللهی طبیعتك ایچنده مستغرق کوستره‌رك عاقت انکاره قاپی آچیوردی . هیچ اولمازسه الله ایله طبیعتی بر طوتمق خطاسنه میدان ویرییوردی . دیکر طرفدن روح ایله جسمك مناسبتی مسئله‌سی ـ سپینوزانك توحیدینه رغماً ـ لایب نیچ نظرنده بر (معما) اوله‌رق معلق‌ده قالمشدی. بو آلمان فیلسوفی کائناتده برآهنك علوی کورویور وروح ایله جسمك علاقه‌سنی‌ده او آهنکك بر جلوه‌سی عد ایدییوردی. بك ای بیلیوردی‌که بونی انکار ایتمك بر خالق مدبرك عاقل و علیم صفتلرینی انکاره واره‌جق‌در. حالبوکه کندیسی (ادیان موضوعه ورسمیه religions positives) یه ـ بك اوقدر ـ منسوب اولمامقله برابر (دین طبیعی religion naturelle) یه اینانیور ، و ـ بهمه‌حال ـ دین ایله فلسفه احکامنی تألیف ایتمك املندن واز کچه‌میوردی. اونك ایچون (سقولاستیق) فیلسوفلرینك‌اصولنی ونیتنی مستحسن کورمیور دکلدی .

دیکر طرفدن انکلتره‌ده (جون لوق John Locke) (بەیقن Bacon) ك آچدیغی چیغیری کمال جسارتله تعقیب ایده‌رك بوتون معلومات بشریه‌نك محصول تجارب اولدوغنی قطعیاً ادعا ، وبالنتیجه ده‌قارتك (افکار وهبیه idées innées) نظریه‌سنی وراسیونالیزم فلسفه‌سنی طاقیله رد وابطال ایدییوردی .

[*] بو انکلیز فیلسوفی‌ده زمانتك داهیلرندن‌وهر زمانك بیوك متفکرلرندن‌در . حسیه فلسفه‌سندن متأثر اوله‌رق ماتریالیزمه قدر وارمشدر . نته‌کیم (باپاس غاسساندی le Père Gassendi) دخی عینی نقطه‌دن حرکت ایده‌رك (آتومیزم) ده قرار قیلمشدی. بو مهم فیلسوفلردن ـ مع‌التأسف ـ بوراده بحث آچمادم . مقصدم تاریخ فلسفه یازمق دکل ، انجق او تاریخدن سزه ـ یالکز بر بحث ایچون ـ بعضی مثاللر عرض ایتمکدر . تعقیب ایتدیکم سلسلهٔ ملاحظات ایچون هانکیسی‌ایشمه کلدیسه آنجق اونك افکارینی بك‌مختصر برصورتده کوسترمکه چالیشدم. مع‌مافیه لایب‌نیچ (هوبس) دن متأثر اولمش فقط اونك ماتریالیست فلسفه‌سنه قارشی بوسبتون (سپیریتو آلیست) بر سیستم ایله مقابله ایتمشدر ..

كذلك فرانسز فيلسوفى (بەيل Pierre Bayle) ، كمال وقدرت آلهيه ايله (شراخلاقى mal moral) نك وجودينى تأليف و حسن صورتله تعريف ايتمك ايچون علماى آلهيونك بيان ايتديكى افكار واعتقاداتى ـ هيئت مجموعه‌سيله ـ رد وابطال ايدەرك ، عينى زمانده مقدرات ‌كائناته حاكم بر (مبدأ خير = principe du bien) بردە (مبدأ شر principe du mal) اوله‌مايه‌جغنى كوستريور و (لايب‌نيچ) ك ـ هر مسئله‌يى احاطه ايتمك ايستەين ـ دهاسنه بر مهم وسيلهٔ تفكر احضار ايديوردى. بوتون بو جريانلردن ماعدا بر سورو مسائل تاليه دخى واردى. حقيقتاً بو دور، تاريخ فلسفه‌دە پك پارلاقدر. افكارك شدتله چالقانديغى زمانلردن بريدر.

ايشته لايب‌نيچ بويله بر زمانده يتيشدى وبويله جريانلر قارشيسنده بولوندى بونلرك جمله‌سنه‌دە كندنجه جوابلر بولدى كه اونلردن يالكز بر قسمى بوراده بزى علاقه‌دار ايدر .

اولا ـ دەقارتك ميخانيكيت نظريه‌سنى ناقص بولوب بكنمه‌ين ـ بو فيلسوف حركته بدل بر (قوت force) قبول ايديوركه حركتك علت مستقله وغير ماديه‌سيدر . بناءً عليه لايب‌نيچك فكرنجه باقى ودائم اولان حركت دكل (قوت) در. [*] نته‌كيم يالكز امتداد ، حيثيت ماديتى افادەيه كافى دكلدر. امتداد مكان مجردك خاصيت اصليه‌سيدر. اساساً مادەنك كيفيت ذاتيه‌سى (مقاومت = antitypie يعنى = résistence) ايله‌در .

لايب نيچ ، دەقارتك بو (ثنائى dualiste) اعتقادينه يعنى بوسبوتون عاطل بر جوهر ممتد ايله بر (جوهر متفكر) ه ايناماسنه تعريض ايدركن قدرت دهاسنى اثبات ايديور؛ چونكه اوزمانه‌قدر كيمسه‌نك بيله‌مديكى وبوله‌ماديغى بر حقيقت كشف ايديوركه بوكونكى پسيقولوژى تدقيقاتى ايله مصدقدر ، واهميتى پك بويوكدر . ملاحظات اعتراضيه‌سنى، سزه بوراده برقاچ سطرله مختصراً عرض ايتمكه چاليشه‌يم :

---

[*] بوكون حالا بو ايكى مختلف اعتقاد ، ايكى مهم سيستمك اساسنى تشكيل ايدەر، وهر ايكيسنك دخى طرفدارى واردر . برينه (نظريهٔ حركيه théorie cinétique) ديرلركه واضع اولى دەقارتدر ديكرى (نظريهٔ قوانيه théorie dynamique) دركه اك مؤسسى ـ كورولويوركه ـ لايب‌نيچدر. فن ما كنه‌دە معاصرين علمانك اك بويوكلرندن و (بون Bonn) دارالفنونى علماسندن آلمان (قلاوزيوس Clausius) برنجى نظريه‌يى مدافعه ايتمشدركه علم ماكنه‌دە ماترياليست اعتقادينى بو نظريه تمثيل ايدر . بلچيقا علماى كاشفيننندن (غوستاو آدولف هيرن G. A. Hirn) اوكافاشى (نظريهٔ قوانيه) يى شدتله مدافعه ايله‌مشدركه بوده سپيريتوآليزمك ممثليدر . زمان ، كيتدكجه (نظريهٔ حركيه) يه حق ويريور.

[جوهر متفكر وجوهر ممتد فرضیه‌سی باطل و ناقصدر. کرك معنویات ، وکرکسه مادیات عالمنده برسورو حادثات متسلسله واردرکه نه منحصراً فکر ایله نه‌ده یالکزجه ماده ایله تعریف اولونه‌بیلیر. اکر روح تعبیرندن مقصد ، (مشعور conscient) اولان فکرلرمزك هیئت مجموعه‌سی ایسه وبنلکمز بوندن عبارت ایسه ، او بیکلرجه (مینی مینی ادراکات petites perceptions) ك [*] وقوعنی ناصل تعریف ایده‌بیله‌جکز ؟ . بو (مبهم و مشوش حسیات sentiments vagues et confus) قطعاً تحلیله کلیور ؛ بر دستوره باغلانوب تعریف اولونه‌میور. نظر شعورمزدن مخفی قالان ویاخود قاچان بو مبهمات ایله روحمز طولودر. اویله بر طاقم (احوال روحیه états d'âme) مز واردرکه اونلرك هیچ بریسنی (معین وممتاز بر صورتده d'une façon distincte et déterminée) ادراك ایده‌میورز . و ایده‌مه‌یز. چونکه اونلره شعورمز یوقدر. مثلا دەرین بر اویقویه طالوب قالان ورؤیاده کورمه‌ین برآدمده ؛ ویاخود بایغلوبده بیهوش یاتان بر کیمسه‌ده ــ علائم حیات signes de vie ــ اولدوغی حالده هیچ بر طویغو یوقدر!. دەیه‌بیله‌جکمی‌یز؟. دەیه‌بیله‌جك ایسه‌ك اوحالده روحی‌ده یوقدر !. دیمه‌لی‌یز. [**] واردر!.. دەیه‌جك ایسه‌ك او تقدیرده‌ده ــ تمامیله (حیات جسمانیه vie corporelle) یه مشابه ــ بی شعور بر روحی اولماسی لازم کله‌جکنی قبول ایتمه‌مك الدن کلمز!. وجدانمزك اعماق مظلمه‌سنده حصوله کلن بوحادثات روحیه‌یی (جوهر ممتد) ایله تعریف ایده‌مه‌یز ؛ چونکه مادیاته متعلق شیلر دکلدر. (جوهر متفکر) ایله‌ده تعریف

[*] بوتعبیر ، بالذات (لایب نیچ) ك در. جون لوقك فلسفه‌سنی تنقید ورد ایچون یازمش اولدوغی : (nouveaux essais) نام اثرنده واردر. بو آلمان فیلسوفی ا کثر اثرلرینی و اك مهملرینی فرانسزجه یازمشدی .

[**] غریبدرکه بو کیفیت ، (یعنی دەرین ویقو وبایغینلق اثناسنده ، کندندن بوسبوتون کچن آدملرك حالی) قرون وسطی سقولاستیقلرینك‌ده نظر دقتنی جلب ایتمش و اوحالده (روح) ك نه اولدوغی‌ونره‌یه کیتدیکی برمهم مسئله اولمشدی فقط سقولاستیقلر روحی (بر جوهر بسیط نورانی) اولوق اوزره تلقی ایده‌کلدکلری ایچون بر تورلو ایشك ایچندن چیقه‌مامشلردی. اسلاف متقدمینك بوبابده‌کی نظریاتنی قبول ایده‌رك (نفس نباتیه)، (نفس حیوانیه) و (نفس ناطقه) نامریله بر روح مثلث فرض ایتمکله دخی او حادثه‌یه بر معنا ویرمك ممکن دکل ایدی. چونکه ماهیئت مسئله : (بایغینلق اثناسنده کیدوب صوکره ینه کلن نفس ناطقه‌نك . نیچون ، ناصل‌ونره‌یه کیتدیکنی) تعریف ایتمکدر. بعض فرضیه‌لر بعض حادثاتی تعریف ایده‌مه‌مکله چوروورلر. بو ایشته اوکا برکوزل مثالدر.

ایده‌مه‌یز ؛ زیرا تفکرله مناسبتلری یوقدر ؛ (غیر مشعور inconscient) ، حتی
(غیر قابل ادراک imperceptible) درلر.]

بو ملاحظات جدیه کوستریبورکه (لایب نیچ) روح بشرک ـ حدودی نا
معین وقعری نایاب ـ بر عمان اولدوغی هرکسدن اول دوشونمش و هرکسدن
ایی آکلامشدر. شبهه یوق‌که ایلک دفعه اوله‌رق بو حقیقت روحیه‌یی کشف ایدن
کندیسی‌در. هم بو کشفنک اولانجه قیمت و اهمیتنی لایقیله ادراک ایتمش اولسه
کرکدر. چونکه ـ بنم تحقیقمه کوره ـ بوتون فلسفه‌سی اورادن نبعان ایدییور.
مثلا حقیقت بدیهیه‌یه وصول ایچون ده‌قارت طرفندن توصیه اولونان (لوح املس
table rase) اصولنه اعتراض ایتدیکی زمان (لایب نیچ) وجدانی بالجمله افکار
و اعتقاداتدن تبریه وتخلیه ایتمک امکانه نیچون اینانامادیغنی کمال صراحتله سویله‌یور:

[وجدانمزی بالجمله افکار واعتقاداتدن بوسبوتون تخلیه ایتمک امکانی یوقدر.
فرض ایدلسه بیله بونک حکمی یوقدر. چونکه وجدانمز افکار وحسیاتدن عبارت
دکلدر. نیجه نیجه (تمایلات tendances) ، (مشتهیات appetitions) ، واردرکه
روحمزک اعماق مظلمه‌سنی تشکیل ایدن (حالات غیرمشعوره états inconscients) ـ
دندر. بونلر ادراک اولونه‌مازکه اونلردن تبری ایتمک ممکن اوله‌بیلسین !. ادراک
اولونه‌بیلن حالات وحسیات ایسه حادثات وجدانیه‌نک پک محدود بر (قسم
عالی) سی‌در. بناءً علیه وجدانمزی (محتویات le contenu) ندن تخلیه ایدرک بر
(لوح املس) کبی دومدوز وصاف برحاله کتیره‌بیلمک ادعاسی برظن باطلدر.]
دییور و یردن کوکه قدر حقی وار. عصرمز فیلسوفلرندن (هارتمان E. Hartman) ،
بوفکری (اعمال élaborer) و (اکمال perfectionner) ایده‌رک (la philosophie
de l'inconscient) نامیله بر واسع ساحهٔ تتبع آچدی. پسیقولوژی بو ساحهٔ
مجهوله‌ده کشفیاتی تعقیب ایدییور.

دیمک اولیورکه (لایب نیچ)ک بالذات ـ nouveaux essais نام اثرنده ـ
ادعا ایتدیکی کبی: [روحده [شعوره مقارن اولان فکر pensée consciente)دن
ماعدا باشقه بر شی‌ده وار: غیر مشعور بر حیات وارکه فکر ایله عالم طبیعت
آره‌سنده بر (خط اتصال trait d'union) تشکیل ایدییور !

کذلک جوهر ممتد فرضیه‌سی‌ده ماده‌یه تعلق ایدن حادثات متنوعه‌نک هیچ
بریی ایضاحه مقتدر اوله‌میور. اکر ماده صحیحاً (عاطل بر امتداد étendue

inerte) ایسه (جاذبه attraction) ، (حرارت chaleur) ، (ضیا lumière)
ودها بوکبی شیلر نه‌در ؟. ده‌قارتك فلسفه‌سی بو کیفیات وحادثاتی انکار ایده‌مز ،
چونکه بدیهیاتدندر. حالبوکه تعریف ایده‌مز ، زیرا ماده‌یی تماماً عاطل فرض
ایده‌رك اونده بر (کیفیت اصلیه propriété essentielle) اولمق اوزره آنجق
(امتداد) دن باشقه بر صفت کوره‌میور. یالکز امتداد ایله جاذبه ، حرارت ،
ضیا البته تعریف اولونه‌ماز. اولونمق ایسته‌نیلیرسه ئولو برماده‌دن حیاتك ظهورینی
هیچ یوقدن بر شیئك وار اولدوغنی قبول ایتمك صورتیله اوله‌بیلیرکه بونی ده
عقل تسلیم ایده‌مز .]

بو ملاحظاته اتباع ایتدیکندن طولاییدرکه (لایب نیچ)، (تمادی واتصال
continuité) ه اعتقاد ایدییور . یعنی مادهٔ جامده‌دن انسانه کلنجیه‌یه قدر بوتون
موجوداتده ـ علی مراتبهم درجه درجه‌یوکسلمك اوزره ـ اثرحیات کورویور؛[*]
وینه بو سببله ده‌قارتك تعلیمات میخانیکیه‌سنده قصور کورویور : (علم ماکنه
la science mécanique) ایچون عاطل بر ماده ایله (حرکت mouvement
کفایت ایدر. فقط طبیعتی آکلامق وحادثاتنه معنا ویره‌بیلمك ایچون دها ایلری‌یه
کیتملی‌یز؛ کوزه کورونن (کتله masse) ایله حرکت مفهومندن دها عالی‌برفکره
ارتقا ایتمه‌لی‌یز. حرکت وماده بحثنده قالدقجه ریاضیات وماکنه‌علملرینك دائره‌سندن
چیقه‌مایز . حالبوکه اوحدودی آشمالی ، بوحادثات میخانیکیه‌نك علت حقیقیه‌سنی
مابعدالطبیعاتده آرامالی!. [**] ـ بالذات عاطل ظن اولونان ـ مادنك ایله حرکتك ده

---

[*] بو ادعایه مقابل اولق اوزره بوکون بعض فیلسوفلر بر جریان افکار آچدیلر .
phil. de la discontinuité) دیدکلری اودر .

[**] لایب نیچ ایله علامهٔ شهیر (نیوتن Sir Isac Newton) معاصر وشدتله یکدیکرینه
رقیب ایدیلر. حساب تمامی وتفاضلی‌یی اولا (نیوتن) وبرازصوکره لایب نیچ مستقلاً کشف
ایتمشلردی . انکلیزعالمنك مابعدالطبیعیاته اعتمادی یوقدی هله مفهومات مابعدالطبیعیه‌یی علوم
طبیعیه مسائلنه هیچ قاریشدیرمامق لزومنی توصیه ایدردی. [ای طبیعیات ! مابعدالطبیعاتدن
صاقین !. oh physics , beware of metaphysics] دیدیکی مشهوردر. بونی ، تحقیقات
علمیه‌ده رهبر اوله‌جق بر دستور اتخاذ ایتمشدی. بوکون علوم ، بو دستوره رعایتی برلازمهٔ
احتیاط اوله‌رق تلقی ایدییور. حالبوکه (لایب نیچ) ك ادعاسنجه طبیعیات ، مابعدالطبیعیات
ایله اکلاشیله‌بیلیر . بوقسه یالکز باشنه معناسز قالیر . معاصریندن مشهور (میل Mill)
دخی بوکا یاقین برفکر بیان ایتمشدر : [هر حادثهٔ طبیعیه‌نك ضمننده برمسئلهٔ مابعدالطبیعیه
واردر !.] دییور. بوایکی فکر ، حالا اعتقادات فلسفیه‌مزك ایکی قطبنی تشکیل ایتمکده‌در.

وجودینه سبب اولان عامل حقیقی‌یی ، یعنی (علت قیمه cause permanente) وحقیقیه‌یی انجق مابعدالطبیعیاتده بوله‌بیلیرز. ایشته او ، (قوت force) در. قوت حرکتك سبب حقیقیسی اولدوغی کبی ماده‌نك‌ده عامل صحیحی‌در . امتداد ایله توصیف وعطالت ذاتیه‌سیله تعریف اولونان ماده ، هیچ مادی برشی دکلدر . قوتك انکشاف وانتشارندن عبارتدر. چونکه ماده‌ده اصل اولان (صفت qualité) ده‌قارتك ادعاسی و طرفدارانك ظنی وجهله (امتداد) دکل‌در ، (مقاومت antitypie = rèsistence) در . اویله اولماسه‌یدی ، (مکان مجرد) ایله ماده‌نك هیچ فرقی قالمازدی . حالبوکه بویوك برفرق واردر. ماده بزه مقاومت ایدر . مقاومت دیمك ، قوت دیمکدر . ماده‌نك اصلی قوتدر . مکانه یاییلان وهرجهته انتشار ایدن قوت بزه ماده شکلنده محسوس اولویور ؛ بوحسی بزه القا ایدن ، اوقوتك (جهد effort) ی درکه مقاومت صورتنده اجرای تأثیر ایدییور . (مادیت matèrialité) یوقدر ؛ او یالکش بر فکردر . بر ظن‌در . مادیت ـ نفس‌الامرده ـ (قوت منتشره force extensive) دن عبارتدر. خلاصه عوام ناسك وا کثر فیلسوفلرك آکلادیغی کبی ماده یوقدر . یالکز فعال وجوال ، کندی کندینه قائم ، دائم و (مقاوم resistant) برقوت واردر. ایشته (جوهر حقیقی vraie substance) اودر . خطادن سالم وصحیح بر فلسفهٔ مابعدالطبیعیه (قارته‌زیه‌ن cartésiens)لرك قبول ایتدکلری (عاطل کتله‌لر masses inertes) ی [*] بیهوده ولزومسز بولدوغی ایچون طانیماز. عطالت یوقدر .]

[هرطرفده فعالیت واردر . حرکتسز جسم اوله‌ماز . جهدسزده جوهر اوله‌ماز .] [**]

قوت، المان فیلسوفنك فکرنجه، بر(مفهوم مابعدالطبیعی notion métaphysique) در؛ چونکه اونی طوغرودن طوغرویه تلقی ایده‌مه‌یز ، طوته‌مایز . یالکز (تأثیرات effets) ندن استدلالاً وجودینه حکم ایده‌بیلیرز. ایشته ماده دیدیکمز شی ، اونك تأثیریدر ؛ (تأثیر جهدی l'effet de son effort) در . بناءً علیه ماده ـ حقیقت حالده (غیری مادی immatérielle) در . ایشته خلاصةً وبك قیریق دوکوك بر صورتده عرض ایتدیکم شو فکرلر (لایب نیچ) فلسفه‌سنك عمدهٔ

[*] یعنی هرکسك آکلادیغی وجهله مادیات .

[**] بوسوزلر فیلسوفك کندی بیاناتی‌در .

اعتقادیدر؛ وشوماهیتنه نظراً اوکا (ایده آلیزم متافیزیق idéalime métaphysique)
نامی ویرلمشدرکه (افتکاریهٔ مابعدالطبیعیه) ترکیب غریبی ایله ترجمه ایده‌بیلیرز.
جوهر حقیقی قوت اولونجه ، سپینوزانك بوخصوصده‌کی تعریف مشهورینی
دخی تبدیل واصلاح ایتمك ضروریدر . بناءً علیه لایبنیچك اعتقادنجه (جوهر،
کندی کندینه موجود وتصوری باشقه‌برشیئك تصورینه غیر محتاج اولان بروارلق)
دکلدر . موجود حقیقی ــ واقعا ــ جوهردر؛ فقط جوهر بالذات فعالدر . (وار
اولمق فعـال اولمق دیمکدر exister c'est agir) . [هر جوهر فاعل موثردر .
هر (فاعل مؤثر agent) ، دخی جوهر ده‌نیلیر .] [*]

بوتون بوملاحظات شخصیه و (بداعیه originales) سنه رغماً ینه یك چوق
معاصر فیلسـوفلر (لایب نیچ) ی (سپنیوزیست spinoziste) یعنی سـپنیوزا
طرفداری ظن ایدییورلردی ؛ چونکه جوهر حقنده هر ایکیسـنك ملاحظاتی
آره‌سنده یك فرق اولمادیغنی بیلیورلردی .

آلمان فیلسوفی کندی حقنده ویریلن بو یا کلش حکمه شاشیور وفلسفه‌سنك
اصل (سیستم système) نی تشکیل‌ایدن (مونادولوژی monadologie)یی اشهاد
ایله بویا کلشلغی‌تصحیح ایچون غیرت ایدییور. [**] فی‌الحقیقه بوتون‌مونادولوژی،
شیمدی‌یه قدر مختصراً عرض ایتـدیکم تفکرات مابعدالطبیعیه‌نك نتیجه‌سی‌در ؛
وسپنیوزانك مذهبندن اساساً وقطعیاً فرقلی بر فلسفه نمونه‌سیدر .

سپنیوزانك الله تسمیه‌ایتدیکی جوهرحقیقی ، (ماده) نوعندن برشی دکلدی؛
کائنات مادیه‌نك ضمننده مکمون برقوت ایدی . طبیعتك نوعما روحی ایدی. بو
حیثیتله (یکانه ونا متناهی unique et infinie) اولمق ضروری‌در . [***]

حالبوکه لایب نیچك (موناد Monade) لری بردانه دکل‌در. برچوقدر وهیچ

---

[*]لایب نیچك کندی دستوری : Omnem substantiam agere; et omne agens substantiam appellari.

[**] بالخاصه (آرنو Arnauld) یه یازدیغی بر مکتوبده بیان‌حیرت ایدییور وسپنیوزایه نیچون ونه قدر بکزمه‌دیکنی ایضـاح ایلیور. دەقارت طرفـدارلرندن اولان بو (آرنو) یك کوزل بر منطق مؤلفی‌در .

[***](فلاسفهٔ‌رواقیون les stoïciens) دخی برازبوکا بکزربراعتقادبیان‌ایتمشلردی. اونلرده سپنیوزا کبی‌طبیعتی یکپاره وحی جانلی بر وجود عد ایدرلر. والهی اوجسم‌طبیعتك روحی اواق اوزره تلقی ایدرلردی . بواعتقاد دخی عرفان اسلامه انتقال ایتمشدر. ارضروملی ابراهیم حقی‌نك (معرفتنامه) سنده بن عیناً کوردم .

نامتناهی دكلدرلر. حتی بربرلریله مناسبتده بولونه‌مازلر. بناءً علیه برلشوب یكوجود اولمالرینه قطعاً احتمال یوقدر. اكر سپینوزانك ظن ایتدیكی كبی حقیقتده یالكز برقوت، بر جوهر یكانه موجود اولسه‌یدی، بوتون موجودات سائره عاطل اولمق اقتضا ایدردی. حالبوكه عالمده كوردوكمز موجودات تماميله بونك عكسنی اثبات ایدییور. بوتون مادیات وجمادات یكدیكرینه قارشی مقاومت ایدن برر (قوت منفرده و مستقله force individuelle et indépendente) در. ذوی‌الحیاتده دخی ـ ینه عینی صورتله ـ بر طاقم ارواح منفرده ومستقله كورویورزكه هربری كندی اراده‌سیله وكندی مسئولیتنی ادراك ایده‌رك فعال بولونیور. بونلرك جمله‌سی‌ده آیری آیری ارواح مستقله‌در. فردی وغیر مادی (وارلقلر êtres) در.

[وحدت وجود اعتقادینه پیوسته اولان سپینوزا بو (موجودات فردیه existences individuelles) ی (بر كل مجموعی un tout compacte) ده محو و افنا ایتدیكی ایچون الك یاكلش وفنا بر عقیده‌یه وجود ویرمش‌در؛ چونكه حقیقت حالك عكسنه برحكم ویرمش‌در] دیه حكم ایدییور.

بوراده كورولویوركه (لایب نیچ) شدتله وقطعیا (individualiste) در. حالبوكه (سپینوزا)، صراحتاً (panthéiste) ایدی. (فردانیه) ایله (وجودیه) مذهبنی ـ شیمدیلك ـ تألیف ایتمك ممكن دكلدر.

بو (موناد) لرك ماهیتنی تعریف ایدركن، (لایب نیچ) كندنجه معتبر اولان نظریهٔ معرفتی ایضاح ایتمش اولویور.

موناد دیدیكمز بو منفرد موجودیتلر برطاقم (قوای ابتدائیه forces primitives) در. اونلری (نقاط هندسیه وفیزیقیه points mathématiqus et physiques) یه تشبیه ایده‌بیلیرز؛ ابعاد ثلثه‌دن قطعیاً محروم اولدقلری ایچون، نقاط فیزیقیه‌دن ممتازدرلر، آنجق نقاط هندسیه‌یه بكزرلر. فقط بالذات (فعال و مختار actif et libre) برر روح اولدقلری ایچون دخی نقاط هندسیه‌دن اساساً فرقلی درلر؛ وعالم خارجیده فی‌الحقیقه موجود بولونه‌لری حیثیتیله نقاط فیزیقیه‌یه بكزرلر. خلاصه مونادلر (روحانی وغیر ممتد آتوملر des atomes spirituels inétendus) درلر. لایب نیچ اونلره (نقاط مابعدالطبیعیه وجوهریه points métaphysiques, ou de substance) دییور. بومونادلرك عالم خارجی ایله هیچ برمناسبتلری یوقدر. اونلرك بوتون تبدلاتی، حسیاتی افكاری، لدنی‌در؛ یعنی منحصراً كندیلكلرندن

حاصل اولور. برموناداك ديكرلريله قطعاً (تأثيرات متقابله actions rèciproques)سى اولمق ممكن دكلدر. آلمان فيلسوفى بوغريب فكرينى لايقيله آكلاته بيلمك ايچون تشبيهى برطرز بيان اختيار ايدييور :

[موناداك هيچ بر پنجره سى يوقدركه اورادن بر شى كيروب چيقه بيلسين] دييور . [*]

اوندن طولابيدركه كائناتده بربرينه مشابه ايكى (موناد) يوقدر . هرموناد باشلى باشنه بر عالم ، بر (كائنات univers) در . اونلرك هر برى بر (دائرهٔ مسدوده cycle fermè) تشكيل ايدر . نته كيم فيلسوف ، (اونلرك پنجره لرى يوقدر !..) ديه رك مناسبتده بولونه بيلمه لرى احتمالنى انكار ايتمشدى .

بويله غريب بر نتيجه يه پيوسته اولونجه ، مبحث معرفت مسئله لرينه ناصل جواب ويريله بيلير ؟.. اولا بو اعتقاد ــ حقيقت حاله نظراً ــ (باطل بديهى absurde) كورونور ، چونكه بالعكس يكديكريمزله مناسبتده بولوندوغمز ، بربريمزك معنويتنى ، حتى فكر ونيتنى آكلايه بيلديكمز بيله تجربهٔ عاديه ايله ثابت ومتحققدر. قوانين طبيعه نك ونظام عالمك دلالت ايتديكى وجهله، يكپاره بيلديكمز بوكائناتى ،(موناد لر) ناميله نامعدود (نقاط مابعدالطبيعيه)يه ارجاع ايدوب اوفالارسه ق واو نقطه لر آره سنده هيچ بر تماس ، هيچ بر مناسبت اوله مايه جغنى ادعا ايدرسه ك هيچ برشيئى تعريف ايده مه يز. علمك تحقق ايده بيلمه سنه دخى قطعاً امكان قالماز . حالبوكه بو بداهتاً باطلدر .بونك الك بويوك دليلى ده بالذات (لايب نيچ) در. چونكه فلسفه سنى ، دوشونجه لرينى يازمش وبزلره (نقل ايتمك communiquer) ايچون يازمش. ديمك كه مونادلر (يعنى بورادە بزم روحلرمز !.) آره سنده (مناسبت communication) امكاننه قطعياً ايناممش !..

سپينوزايه بوتورلو اعتراض ايتمكه حقمز اوله مازدى . اوفيلسوف كثرت اشيا وتنوع افرادى ، (وحدت اصليه unitè originelle) يه ارجاع ايدوب وجوديه فلسفه سنده قرار قيلديغى ايچون ، ــ اونك رأينه كوره ــ حقيقتده سنك بنم وجودم، سنك بنم ادراكاتم يوقدى . بزمله كورن ، حس و ادراك ايدن هپ (وجود

[*] مونادولوژىده مندرج بولونان بو جملهٔ مشهوره نك اصلى عيناً شودر :
[elle, (la monade!) n'a point de fenêtres par lesquelles quelque chose puisse entrer ou sortir.]

مطلق) ایدی ؛ طبیعیدرکه بزم کبی واسطه‌لرك عرض ایتدیکی تنوعات واختلافات صوریه‌یه‌نظراً کورکو وحس وادراك عینی‌شی‌ایدی. اونك‌ایچون ادراکات شخصیه آره‌سنده ائتلاف نام‌واردی. حالبوکه سپینوزا طرفداری‌اولمق شویله طورسون ، اونك تماماً ضد نقیضی اولان لایب نیچ (بوفردانیه individualisme) اعتقادیله بداهتی ، یعنی یکدیکرمنزله (وکائنات محیطه l'Univers ambiant) ایله مناسبت صریحه‌منی ناصل تعریف ایده‌بیله‌جك !..

باقیکز ناصل تعریف ایدییور :

[اوت !. هرشی مونادلردن متشکلدر. ماده دیدیکمز شیلر بیله او (قوت ـ نقطه‌لری points de force) ندن مرکبدر . قوتك مکان مجردده انکشاف و انتشاری، مادیاتده حس ایتدیکمز و (ماده‌نك کیفیت ذاتیه‌سی la pr:priété essentielle de la matière) عد ایتدیکمز (مقاومت résistance) ك باشلیجه سببیدر. یوقسه حقیقتده ماده ، قوتك جلوهٔ انکشافیدر. هرکسك ظن ایلدیکی کبی (مادی ماده) یوقدر . فقط مونادلر یالکز بوقدر دکل ، اونلرك انواع نامعدوده‌سی واردر . ذوی‌الحیاتك کافه‌سیده عینی صورتله مونادلردن متشکلدر. سلسلهٔ حیاتده قابلیت حس و ادراکك ادنی درجه‌سندن طوتوکزده الك اعلا مرتبه‌سنه مثلا بر افلاطونك بر ارسطونك (دها le génie) سنه وارنجیه‌یه قدر هردرجه‌یی تمثیل‌ایدر مونادلر واردر. بونلرك بعض‌اوصافی وقابلیات‌ذاتیه‌لری‌دخی واردر . هربری (perception ادراك ،) ، (tendance میل) و (appetition اشتها) قابلیتنه مالکدر. بوقابلیات مفطوره درجات سافله‌ده بولونان مونادلرك جمله‌سنده موجودر. فقط درجات عالیه‌یی تمثیل‌ایدن مونادلرده قابلیت مذکوره‌دن ماعدا برده (aperception) [*] واردر. اولکی مونادلر (esprits نفسلر)در. ایکنجی‌نوع‌مونادلر ارواح âmes)در. بونلرك‌هربری‌ده‌برر(قدرت energie)در. دنیاده بونلردن باشقه موجودات یوقدر. بونلر باشلی باشنه برر کائنات اولدوغی ایچون وهله یکدیکرلریله‌مناسبتده‌بولونه‌مادقلری ایچون بوتون (حسیات‌وافکار)لرینی کندی کندیلرندن تلقی‌ایدرلر ؛ کندی سرمایهٔ هویتلرندن آلیرلر. بناءً علیه سنك ایله بنم، شونك‌ایله بونك هیچ برمناسبتی وتماسی یوقدر. مع‌مافیه سن‌وبن‌برچوق

[*] آلمان فیلسوفنك بو کلمه‌یه ویردیکی معنا (تعقل ratiocination) و (تخیل imagination) و (تصور و استحضار représentation) در .

احوالده ـ یوقاری آشاغی ـ عینی صورتله دوشونوب ، عینی صورتله حرکت ایدییورسه‌ق بونك سبب حقیقیسی شودرکه ازلی اولان مونادلری ابتداءً خلق ایتمش اولان الله عینی قابلیتلرله مفطور اوله‌رق یاراتمشدر . ایشته بربرمزی آکلایشمزه سبب (بوآهنك ازلی Harmonie préetablie) در . یوقسه آره‌مزده بالفعل مناسبت یوقدر . [*] اوندن صوکرا هربریمز هر خصوصده (بالتمثیل یعنی قیاس نفس ایله (par analogie) حکم ایده‌رز ؛ بو حکم میانه‌ده اوته‌دنبری جایگیر اولان (آهنك ازلی) سببیله متوافق دوشر] لخ .

ایشته مونادولوژی‌نك اساسی و خلاصه‌سی بودر ، وکورویورسکزکه لایب نیچ مبحث معرفت مسئله‌لرینك عمده‌سنی تشکیل ایدن (معمای ادراك l'énigme de la perception) ی ناصل حل ایدییور . هیچ بر (موناد) عالم خارجی ایله (یعنی بو تقدیرده سائر ارواح و انفس ایله !.) تماسده بولونه‌مادیغی حالده ینه بر چوق حسیات و افکاره مالك اوله‌بیلیورسه اونلرك هپسنی کندی ماهیتندن استخراج ایدییور ، خارجه قطعاً محتاج بولونمیور دیمکدر . مونادلر آره‌سنده توافق علم و ادراکه کلنجه ، اوده (آهنك ازلی) دن نشأت ایدییور . هر بریمزك ویردیکی حکملر دخی آنجق تمثیل وقیاس نفس ایله واقع اوله‌بیلیور [**]

ایشته اونك ایچون بربریمزی آکاییورز و (علم) ممکن اوله‌بیلیور .

(ایده آلیزم) و (نه‌ندیوید وآلیزم) بوندن ایلری‌یه کیده‌مز !.. مابعد الطبیعیاتده چوق غریب دوشونجه‌لر واردر ؛ لکن بوندن غریبی اوله‌ماز .

معمافیه ، افندیلر !.. بن بو فیلسوفه هیچ بکزه‌مه‌دیکم حالده ، افکارینی

---

[*] لایب نیچ هیچ صوفی بر متفکره بکزه‌مزفقط شو آهنك ازلی نظریه‌سی بزم صوفیهٔ شرقك بر فرضیه‌سنه پك بکزر : (بزم آره‌مزده استعداد محبت وائتلاف ، (بزم الست) ده ارواح آره‌سنده جایگیر اولان وفاق و ودادك ثمره‌سی ونتیجهٔ ضروریه‌سیدر) ده‌بن عرفای صوفیه دخی ارواح آره‌سنده برآهنك ازلی فرض ایدییور .

[**] بوراده (تمثیل) دن نه‌لصدایتدیکنی برمثال ایله آکلاته‌یم ؛ فرضا : بن صانجی‌یه معروض اولدوغم زمان چهره‌مك عضلاتنده (تقلص contraction) وقوعه کلدیکنی وبو سببله شمائل وجهیه‌مده تغیر و اشمئزاز حاصل اولدوغنی کندی تجربه‌لرمله بیلیرم ؛ سنك چهره‌کده دخی عینی علامات اشمئزازی کوروورسه‌م ، بالتمثیل وکندی نفسمه قیاس ایده‌رك آکلارم وحکم ایده‌رم‌که سن دخی شوآنده الم طویمقده‌سك . یوقسه طوغرودن طوغرویه سنك حس ایتدیکك صانجی‌یی بنم ادراك ایتمکلکمه هیچ بر وجهله احتمال یوقدر .

چوق بکنیرم . دهای فلسفیسی هم پك عالی ، همده پك محیط بولورم . بو (مونادولوژی Monadologie) سی بیله تاریخ فلسفه ده یگانه بر تصوردر ؛ ونقاط استنادی موهوم اولماسه یدی بو سیستمی سائرلرینه ترجیح ایتمکده تردد گوسترمزدم . (فیزیق)ده مشهور (بوسقوویچ Boscowictz) ك نظریه سی نه ایسه (متافیزیق)ده بو اونك همان عینی در . [*] فقط ـ مع التأسف ـ بنم فکرمجه اساسی قبول اولونور بر شی دکلدر . بونکله برابر زمانمزده پیدا اولان بعضی یکی (افکار جریانلری) لایب نیچ ك (مونادولوژی) سنه طوغرو کیدییور . مثلا ماده نك انحلالی وقوته منجر اولماسی اعتقادی ، یعنی مادی آتوملرك انحلالی ایله ایچندن میلیونلرجه (ئه ئون éons) ، (ئه لکترون électrons) لرك چیقوب انتشار ایتمه سی کبی ! . بو (ئه ئون) و (ئه لکترون) لرك تعریفی موناد تعریفندن پك فرقلی دکلدر .

صوکره (inconscient) فلسفه سی ، لایب نیچ ك اثردهاسی در ؛ و ـ یوقاریده براز سویله دیکم کبی ـ پسیقولوژیده بو ، پك بویوك بر کشفدر .

دها صوکره ، آلمان فیلسوفنك فوق العاده اهمیت ویردیکی (analogie) پرنسیپی دخی یاکلش بر شی دکلدر ؛ (وجدانیات faits de conscience) خصوصنده بز حقیقتاً اویله حکم ایده رز . باشقه لرینك نه حس ایدوب طویدوغنی بز ـ طوغرودن طوغرویه ـ ادراك ایده مه یز . طویغولرمزك عینی احوالده یکدیکرینك عینی اولدوغنه دائرده هیچ بر دلیل یوقدر و اوله ماز چونکه بر بریمزك وجدانته کیره مه یز . یالکز بو کبی احوالده قیاس نفس و تمثیل ایله حکم ایده بیلیرز . بو حقیقتی بزم عرب فیلسوفلری ده پك ایی بیلیرلردی . اونك ایچوندرکه وجدانیاتی (بدیهیات faits évidents par eux-mêmes)دن عد ایتدکلری حالده : [وجدانیات ، باشقه لری ایچون مابه الاحتجاج اوله ماز ! .] دیه قرار ویرمشلر و (حس صمیمی sens intime) یه استناداً اقامهٔ برهان ایتمك حقنی منطقاً رد ایتمشلردی . [موناد ، یعنی ـ بوکونکی لسانمزله وجدان ـ بر (دائرهٔ مسدوده cycle fermé

[*] (بوسقوویچ) دخی ماده یی انکار ایدردی . وهرکسك (آتوم atome) دیدیکی عناصر ماده یی (مرکز قوا centre des forces) عد ایدردی . شو تقدیرجه ماده فی الاصل (غیر مادی immatériel) و بنه مستقلاً موجود بر (شی objet) اولمش اولویور ، واجسام منحصراً بویله شیلردن مرکب بولونیوردی . بو نظریه ریاضیاتده برچوق مسائل غامضه نك حلنی تسهیل ایتدیکی حالده (عطالت inertie) ی قطعاً تعریف ایده میور . الك فنا قصوری بودر .

درا] دیمك، ایشته بودیمکدر. بز، عالم خارجی ایله حقیقةً تماسده بولوندوغمزی
وبالجمله معلومات ومدرکاتمزی خارجدن التقاط وتلقی ایتدیکمزی ادعا ایتسه‌ك بیله
(لایب نیچ)ك شودعواسنی رد ایتمش اوله‌مایز. چونکه مدرکاتمزك ماهیتاً و کلیاً
انفسی اولدوغنده شبهه یوقدر. (خواص اجسام propriétés des corps) دیدیکمز
وعالم خارجی‌یه عطف ایده طوردوغمز(کیفیات مادیه) بیله کندی حالات روحیه‌مزدن
عبارتدر . کندی طویغولرمزدن باشقه بر شیلر دکلدر. شوتقدیرجه نه ایله تماسده
بولونه‌ق و کائنات خارجیه‌نك هرهانکی نقطه‌سنه امالهٔ نظر ایتسه‌ك ویاخود الیمزی
اوزاتسه‌ق، ینه کندی وجدانمزك افقلرینی آشمش اولمیورز. ینه (کندی دائرهٔ
انفسیتمزده Dans la cercle de notre propre subjectivité) محبوس و ـ کندی
حالات و انفعالاتمزدن باشقه ـ برشیئی ادراك ایده‌بیلمك امیدندن مأیوس بولونیورز؛
دیمکدر .

ذاتاً (لایب نیچ) دخی باشقه برشی دیمیورکه !... (cycle fermé) ایشته
بودر !...

اوندن ماعدا ، مادامکه روحمز ـ قعر و کناره‌سی نایاب ـ برعمان بی‌پایاندر؛ بزم
نور شعورمزله پارلایوب تعین ایدن افکار و حسیات ، اونك آنجق سطحنده
یوزن جزئی بر قسم حادثاتیدر . اوحالده الهام ، امل ، امید ، عشق ، ایمان ،
اطمئنان کبی ـ مناسبات خارجیه‌یه عطفاً تعریفی ممکن اوله‌مایان ـ برچوق حادثات
معنویه بزم اعماق روحمزدن ، (یعنی بنلکمزك غیرمشعور منبعندن!) فوران ایدوب
چیقیور دیمکدر . ومادامکه بز ـ برماضیٔ مجهولدن بری ـ لاینقطع دوام ایدوب
کلن بر سلسلهٔ حیاتك نتیجه‌سی‌یز ، اویله ایسه بزم کوکلز (یعنی روحمزك غیر
مشعور اولان قسمی و حسیاتمزك منبعی) توکنمز و اسرار انکیز بر حزینهٔ
معنویاتدر. لایب‌نیچ ، (بوتون معلوماتمزی اورادن آلیورز) ؛ دییور. هرحالده
پك چوق شیلری اورادن آلدیغمزده‌ده شبهه یوقدر.

دیمك‌که بوراده‌ده آلمان فیلسوفنك داهیانه ملاحظه‌سی اساساً حقه موافق
دوشویور.

ایده آلیستلره صورارسه‌کز ، اونلر تماماً بو فیلسوفه حق ویریبورلر . حتی
معاصریمزدن(جون ستوئه‌ت میل J. S. Mill) کبی صاحب مسلك وخارق العاده بر
داهی! (series de sensations) نظریه‌سنی وضع ایتمك ، و (انا le moi, le sujet)

ایله برابر (غیرانا le non-moi, l'objet) یی وجدانده بولمقله ، (لایب نیچ) ك مونا دولوژی سی برازتعدیلات ایله تفسیر ایتمکدن باشقه برشی یاپمش اولمویور ، صانیرم. نته کیم اجلهٔ معاصرینندن (بهین Bain) و (برادله Bradley) کبی آدملرده عینی فکرده درلر.

هرجهتده مهم کشفیاته موفق اولان ، حساب تفاضلی یی بولان بو آلمان فیلسوفی احتمالکه ریاضیاتده (اصغرنامتناهی سلسله‌لری séries des infinitèsimales) نظریه‌سندن متأثر اولمشدر . نته کیم موناد فکرنده‌ده (لیووه نهوق Leeuwenhoek) و (سوامردام Swammerdam) کبی علمای مجربینك کشف ایتدیکی حوینات ابتدائیه وعضویات خرده بینی نك دخلی اولمشدر ؛ دەنیلیور. لکن نه دەنیلیرسه دەنیلسین ، فلسفه ایله برابر ، ریاضیاتی و سیاسیاتی وحقوقی والهیاتی احاطه ایدن وهرعلمده کشفیاته موفق اولان بودهای محیطه تحسین خوان اولمامق ممکن دکلدر . بوفلسفه سیستمی دخی شبهه‌سز بویوك براثر ذکادر. لکن ــ اولجه‌ده سویلدیکم کبی ــ اساسی فضولی بر اعتقاده مستند اولماسه !..

مونادلری اثبات ایده‌بیله‌جك هیچ بر دلیل مقبول ومعقول یوق !.. واقعا وجودی فرض اولونان بوعناصر اصلیه ، فضولی اوله‌رق قبول ایدیلیرسه اوته‌سی قولایدر . فقط بدایت امرده بوتون مخلوقاتك بویله بر طاقم مونادلردن مرکب اولدوغنی ناصل تسلیم ایده‌لم ؟. مادی آتوملری انکار ایدن (لایب نیچ) ، او ارکان مادیه‌یی نیچون قبول ایتمه‌دیکنی ایضاح صددنده دیبورکه : [ذهن بشر تحلیلاتنده یورولمغه مستعد وبر موقف استراحت بولوب دیکلنمکه میالدر . ایشته آتوم ، ذهنك پیوسته اولدوغی نقطهٔ استراحتدر . اونك اصلی فصلی یوقدر.]

بن ظن ایده‌رم که آلمان فیلسوفنك بوطوغرو سوزلرینی کمال صلاحتیله کندینه رد ایده‌رك اونی صوصدورمق ممکن وحقلی‌در. زیرا مونادلر، ینه آتوملردن باشقه برشی دکلدرلر. یالکز مادی اوله‌جغنه روحانی آتوملردر. (آتومیزم) باطل ایسه (ماتریالیزم) ده‌ده (سپیریتوآلیزم) ده‌ده عینی حیثیتله وعینی سببله اوقدر باطلدر.

اوندن صوکره ، حادثات وجدانیه حقنده ویردیکی تعریف ــ حقیقتده بر (تعریف دوری) در. چونکه وجودی هرکسجه بداهتاً ثابت اولان جسم ایله روحك وآره‌لرنده جایکیر اولان مناسبت وتأثیرات متقابله‌نك سرینی ایضاح ایچون ، بوسبوتون فضولی برصورتده بر طاقم (نقاط مابعد الطبیعیه) یه وجود ویرمك

وصوكره روحڭ بوتون اوصاف وقابلياتنى نقاط مذكوره‌يه قريب بر صورتده اسناد ایتمكله او معمايى حل ایتمش اولمق ادعاسى (دور فاسد Cercle vicieux) ده‌نيلن سفسطهٔ مشهوره‌نك الڭ كوزل بر نمونه‌سيدر .

سزه بر ایكى مثال ایله نه‌ديمك ایسته‌ديكمى عرض ایده‌يم كه پك قولاى آكلايه‌بيله‌سكز؛ مثلا بر آيينه‌نك ـ ناصل اولوبده ـ خيالات اشيايى عكس ایتديره‌بيلديكنى، وبر اودونك، نه‌دن دولايى صواوزرنده يوزوب باطماديغنى بندن صورسه‌كز!..

بنده بو ایكى حادثه‌يى تعريف ایچون ، آيينه‌يى قيرسه‌م وهر بر پارچه‌سنك عينى قابليتده اولدوغنى يعنى خيالات اشيايى عكس ایتديره‌بيلديكنى كوسترسه‌م؛ صوكره اودونى ده اوفاق اوفاق پارچه‌لاسه‌م وهر پارچه‌سنك صوده يوزوب ديبه چوكمه‌ديكنى بالفعل اثبات ایچون صويه آتسه‌م؛ بو حركتمله حادثهٔ انعكاسى واودونك صو اوزرنده نيچون يوزديكنى تعريف ایتمش اولورمى‌يم ؟. سز او پارچه‌لر حقنده ينه عينى سوألى تكرار ایده‌بيليرسكز . چونكه مسئله هنوز حل اولونمامشدر. سز، بكا : [عجبا اودونك اجزاسى‌ده طبقى كتله‌سى كبى صوده يوزه‌بيليرمى ؟ . .] ، [آيينه‌نك اقسامى‌ده خيالات اشيايى عكس ایتديره‌بيليرمى؟.] ديه صورسه‌ايديكز، بنم حركت واقعه‌م سوآلكزه بر جواب كافى اولوردى. حالبوكه اسبابنى صوردوغكز كيفيتلرى تعريف ایده‌بيلمك ایچون (انعكاس قانونى) ايله (آرشيمد قانونى) نه توفيقاً او حادثه‌لرى سزه ايضاح ایتمه‌لى‌يم كه تعريف مقبول اوله‌بيلسين .

لايب نيچك ـ مونادولوژى‌يه بناءً ـ ويرديكى تعريف، هيچ بوندن ـ ماهيتاً ـ فرقلى دكلدر .

آمريقا متفكرينندن وفلسفه منقدينندن (ستاللو Stallo) ديبوركه : [مابعد الطبيعيات مباحثنده همان بوتون تعريفلر بو (دورفاسد) ايله معلولدر.] وبالطبع بوندن طولايى‌دركه منطقاً مدخولدر . زمانمزك الڭ بويوك كاشفين علماسندن متوفى (دوبوا ره‌يموند Dubois Reymond) دخى پك محق اوله‌رق ادعا ایديبوركه : [بر شيئك اوصاف وكيفياتنى تعريف ایتمك ایچون اوصاف وكيفيات مذكوره‌يى او شيئك اجزاسنه عطف ایتمك بر تعريف صحيح دكلدر. بر سفسطه‌در.] [*]

---

[*] Stallo ، پك طوغرو دوشونور وروح علمه آشنا معلوماتلى بر متفكردر . (زمانمزك فيزيق علمنه كوره ماده) ناميله السنهٔ مدنيه‌يه مترجم اولان اثر معروفنده مابعد الطبيعيونك باشليجه خطيئات استدلاليه‌سنى تتبع ایدركن بو خطايى‌ده اهميتله ذكر وايضاح ایليور. (دوبوا ره‌يموند) ، فرانسز اصلندن كلمه بر آلمان عالمى‌در. فيزيولوژى علمنده‌كى كشفيات مهمه‌سيله دهاة عصردن اولدوغنى كوسترمشدى. افكار فلسفيه‌سى‌ده پك قيمتداردر.

(لایب‌نیچ) لك لسان غریبنی بوكونكی ساده لسانمزله ترجمه وموناودولوژی‌سنی تلخیصاً اولسانله فكرینی ادا ایتمك ایسترسه‌ك شو عجیب ادعایه واریركه :

[ماده یوقدر ؛ قوت واردر. اوده (جهد effort) دیمكدر . بواعتبار ایله امتداد، جهد سببیله قوتك هرجهته اتساعی ومكانی املا ایدوب مقاومت كوسترمه‌سی‌در. معمافیه قوت دخی یكپاره برشی دكلدر. برچوق نقاطدن عبارتدركه بونلر ـ غیر مادی اولمق حیثیتله ـ نقاط هندسیه‌یه بكزر . فقط مكانده مستقلاً موجود بولونمق حیثیتیله دخی (نقاط طبیعیه points physiques) یه بكزر . بو ایكی خاصیتی جامع اولدقلری ایچون اونلره نقاط مابعد الطبیعیه دنیلیور . بونلرك هر بریده باشلی باشنه بر عالمدر ، ویكدیكریله قطعیاً تماس ومناسبتده بولونه‌مایه‌جق صورتده مسدوددر. معمافیه كرك جسمز كرك روحز بونلرك اجتماعندن حاصل اولمشدر. مونادلر ـ بویله جسمسز ـ برنقطه اولدقلری حالده تمایلات ومشتهیات وحتی ادراكات وارادات ومعلومات صاحبی‌درلر . چونكه ـ قابلیتجه ـ سفلی وعلوی مونادلر واردر . حتی جمله‌سندن اعلا اولمق اوزره (مونادلرك سلطانی la monade Reine) واردر . او هپسندن یوكسك دوشونور . هر موناد ، بوتون سرمایهٔ علمنی كندندن آلیر. الی آخره ! الی آخره !..]

شبهه یوقكه تاریخ فلسفه‌ده بوندن زیاده (fantaisiste) یعنی كیفی ومخیل بر برفرضیه اوله‌ماز. باقیلسه فیثاغورك (نظریهٔ اعداد théorie des nombres) ی ، یاخود (قابالیزم cabalisme) نامیله مشهوراولان فلسفهٔ عبرانیه‌نك (نظریهٔ حروف théorie des lettres) ی بوموناودولوژیدن چوق دها معقولدر . [*]

اكثرمنقدین وایده آلیست فیلسوفلر (لایب‌نیچ) لك موناودولوژیسنی بكنیورلر.

[*] فیثاغور ، اسلام عالمنده‌ده پك مشهور بر فیلسوف یونانی ایدی. كندیسی فلاسفهٔ ریاضیونك اشهریدر . ایتالیاده برمدرسه تأسیس ایتمشدی . كرات جدولنی ترتیب ایدن ، موسیقی‌ده پرده‌لر آره‌سنده‌كی نسب ریاضیه‌یی كشف ایدن اودر . كائناتده هر شیئك اصلی (عدد) در ، ـ یه ادعا ایدردی. الله (عدد واحد) یعنی (١) ایدی وبوكا قیاساً عدالت، حس ، واشیای مادیه بیله برر عدد معین ایدی . میلاددن تقریباً بش عصر اول ظهور ایدن بوفیلسوفك نامنه نسبتله مشهور اولان (نظریهٔ اعداد) بوعقیده‌در. قابالیزم ، صوفیهٔ یهودك فلسفه‌سیدر. بوراده عدده بدل حروف ، عناصر كائنات اوله‌رق قبول ایدیلیوردی. بناءً علیه عبرانی الفباسی عناصر واركان موجودات عد ایدلشدی . شوتقدیرجه اجسام و ارواحدن هربری بركلمه ، یعنی برمجموعهٔ حروف صاییلیردی . تاریخ اسلامده مشهوراولان (فضل الله نعیمی) نك (حروفی مذهبی) یهودی قابالیزمندن باشقه برشی دكلدر .

حالبوكه ـ يوقاريلرده ايضاح ايتديكم وجهله ـ بو آلمان فيلسوفنك دهاسى ، بن اصل كشفيات خصوصيه‌سنده كورويورم و اونلرى پك زياده تحسين و تصويب ايدييورم . بو آدم ده‌قارتى وسپينوزايى رد ايتمك غيرتيله پك مهم حقيقتلر كشف ايتمشدركه بوكون پسيقولوژى نظرنده تماميله صدقدر؛ و بالخاصه حادثات روحيه‌ده نفوذ نظرى داهيانه‌در. [لكن اوكشفيات وتعريفاته برزمين استناد كوستره‌بيلمك ايچون مونادولوژى وآهنك ازلى فرضيه‌لرينى احداث و ترتيبه مجبوراولمشدر :.] ده‌نيليرسه ، بويله برمجبوريتى قطعياً انكار ايده‌رم ؛ چونكه بوكون لايب‌نيچ قدر ايده‌آليست اولان فيلسوفلر واردركه حادثات وجدانيه‌يى دها معقول بر صورتده تعريف ايده‌بيليورلر وهيچ مونادولوژى وآهنك ازلى فرضيه‌سنك معاونتنه احتياج كورميورلر .

بن هيچ ايده‌آليست دكلم . مع مافيه (inconscient غير مشعور) حالات وجدانيه‌يى تماميله قبول ايده‌رم . حتى وجدانمز خارجنه چيقامايه جغمزى لايب‌نيچ قدر ادعا ايده‌بيليرم . فقط بونى تسليم ايده‌بيلمك ايچون مونادولوژى يه حاجت كورميورم اوادعايى باشقه تورلو اثباته چاليشيرم .

مع مافيه لايب‌نيچ ايده‌آليزم فلسفه‌سنى صوك درجهٔ كماله ايصال ايتمش اولدوغى ايچون ، بوكون بيله برچوق ايده‌آليستلر ـ صيق‌صيق كنجه ـ اوكا التجا ايدييورلر. بوحيثيتله حقيقتاً مذهبنده امامدر. [*]

شيمدى بو جريان فلسفى‌نك ضدينه كيدن تدريبيونك افكار واعتقاداتندن بر نمونه ويرمك ايچون ، (جون لوق John Locke) نام انكليز فيلسوف مشهورينى مثال اوله‌رق تتبع ايده‌جكم . واقعا بوذات ، لايب‌نيچ‌دن اپجه ياشلى ايدى واوندن اول ذكر اولونمالى ايدى . فقط مذاهب متضاده‌يى متقابلاً كوسترمك آرزو ايتديكم ايچون (ترتيب زمان chronologie) ه رعايت ايدوب ايتمه‌مكده بأس كورمه‌دم .

جون لوق دخى ده‌قارته اعتراض ايدنلردندر. زماننده احاطهٔ علميه‌سيله ممتاز اولان ودنيانك الك بويوك فيلسوفلرندن صاييلان بو ذات ، طوغرودن طوغرويه (به‌ى قن) ك آچديغى چيغيرى تعقيب ايدرك اصل انكليز فلسفه‌سنك عنعناتنه اعتبار قازانديرمشدر . دوراخيرده (فلسفهٔ تدريبيه phil. empirique) نك الك

[*] امام ، پيشدار يعنى اوكده كيدن ورياست ايدن ديمكدر .

مقتدر مروجلرندندر. [*] حتی مورخلر ، بو مسلکك مؤسس حقیقی‌سی اودر ، دیرلر .

بو آدمك فکرنجه کرك فلسفهٔ نظریه‌ده ، کرکسه اصولده ذهنی اضلال ایدن راسیونالیزم‌ایدی. (لوق) بوخصوصده بالخاصه‌افلاطونی‌اتهام‌ایدییوروانك (اعیان ثابته نظریه‌سی théories des idées) نی مسئول طوتویوردی . قرون وسطانك (رهآلیزم) نده فلاطونیلك خطاسنك برجلوهٔ مخصوصه‌سنی عیاناً کوردوکی کبی دەقارت ودها اونك کمبنده برچوق‌اعاظم متفکرینك یاکلشلغنه سبب‌اولمق‌اوزره عینی تأثیری کوربیور، حتی بونی سقولاستیق فلسفه‌سنه خاص بر (طور تفلسف manière de philosopher) عد ایدییور ، و (راسیونالیزم) ایله (سقولاستیق) آره‌سنده اساسلی برفرق بوله‌میور. [عالم حقیقی‌یه قارشی کوزینی یوموب قولاغنی طیقامق واوندن صوکره دوشــونمکه باشـلایوب حقیقتی کندی ذهنندن بولوب چیقارمق] هر ایکی مذهبك دخی واز کچه‌مەدیکی یاکلش اصولدر . چیقماز یوله صاپان بوفیلسـوفلر [کوزلرینی عالم‌حقیقی‌یه‌آچسینلر] دیه لوق ، الك اول دەقارتك (افکار وهبیه idées innées) نظریه‌سنی ابطال ایله ایشــه کیریشمکی دها موافق بولویور ؛ چونکه راسیونالیستلر کوزلرینی یوموبده حقیقتی کندی وجدانلرنده آرییورلرسه‌بوکا سبب ، بالخاصه افکار وهبیه‌یه ایمان ایتمه‌لریدر. بناءً علیه بوانکلیز فیلسوفی الك اول او اعتقادك بطلانی اثبات ایتمك لزومنه بحق قناعت کتیرییور .

شو تقدیرجه تحلیلات پسیقولوژیه‌یی (مبحث وجود ontologie) مسـائلنه قطعیاً تقدیم‌ایتمکله فلسفه‌سنی‌ایضاحه باشلیور. اونك‌ایچوندرکه تاریخ‌فلسفه‌کندیسنی (تنقیدیون les criticistes) ك دخی مؤسسی وامامی عد ایتمکده‌دره . بو اسلوبی

[*] لوق ، انکلتره‌نك (سومرسـەت شه‌یر Somersetshire) ایالتنك (رینغتن Wrington) شهرنده (١٦٣٢) سنهٔ‌میلادیه‌سنده طوغمشدر . بناءً علیه مشهور (روجر بەیقن Roger Bacon) ایله (لوردبەیقن Bacon of verulam)و(اوقام Occam)ك همشهریسی‌در . لوندره و اوقسفورد دارالفنونلرنده تربیه ایدلشـدر . علامهٔ شهیر (نیوتن Newton) ایله (لورد شافتسبری L. Shaftesbury) نلك یك دوستی وبوسیاسی آدمك مربیٔ اولادی ایدی . برلینده فرانسه‌ده هولانداده ایتالیاده خیلی زمانلر بولونمش‌ونهایت (١٧٠٤) سنه‌سنده‌انکلتره‌نك (ئه‌سه‌قس Essex) ایالتنده (ووتس Oates) شهرنده وفات‌ایتمشدر. طوقوز جلد اوناق اوزره آثاری مطبوعدر وبرچوق لسانلره ترجمه ایدلمشدر. (١١١) نجی صحیفه‌نك حاشیه‌سنده باقیکز .

ترویج واصلاح ایده‌رك برمسلك یاپان (قانت Kant) ، بووادیده ـ تماماً لوقك آچدیغی یولی تعقیب ایتمشدر .

بناءً علیه ، بوفیلسوف ـ اول امرده ـ شوبرقاچ مسئله‌یی حل ایتمك ایستیورکه ـ کوره‌جککز وجهله ـ اونلرك جمله‌سی‌ده پسیقولوژی ساحه‌سنده تدقیق وتتبع اولونه‌بیلیر ، وحیثیتاً (مبحث معرفت épistémologie) مسائلندندر :

(۱) افکارمزك منشأنی تعیین ایتمك .

(۲) علممزك درجهٔ بداهت ویقینیتی‌نی وساحهٔ شمولنی اثبات ایتمك .

(۳) ذهن بشرك دائرهٔ (احاطه compréhension) سی خارجنده قالان مسئله‌لر حقنده رأی ویرمه‌مکه فیلسوفلری مجبور ایتمك وبونك ایچون‌ده ذهنمزك (حدود صلاحیتی les limites de la compétence) نی لایقیله‌چیزوب کوسترمك.

آکلیورسکزکه مبحث معرفت مسائلی ـ شمدی‌یه‌قدر ـ بوندن زیاده‌اهمیتله تلقی ایدن اولمامشدر . لوق اولا قوتله ادعا ایدییورکه افکار وهبیه نامنه برشی یوقدر . ذهنمزك سرمایه‌سنی تشکیل ایدن نه‌قدر فکرلرمز وارسه جمله‌سی‌ده کسبی‌در ؛ وجمله‌سی‌ده حواس واسطه‌سیله عالم خارجی‌دن بزه انتقال ایتمشدر .

اولجه سویله‌مش بولوندوغم ایچون خاطرکزده قالمش اولسه کرکدرکه اسکی ماتریالیستلر ، یعنی ئه‌پیکوریستلرك و ـ (فلسفیات صرفه philosophie pure) ده اونلردن اعتقادجه قطعاً فرقلی اولمایان ـ (رواقیون les stoïciens) ك دستور اعتقادی دخی بو، وهمان تماماً بوایدی. [ذهنده هیچ برشی یوقدرکه‌اولجه حسده بولونمش اولماسین ا.] دییورلردی . حس ایسه آلدیغنی هپ عالم خارجی‌دن آلیر؛ چونکه وظیفه‌سی اودر ، یالکز عالم خارجی ایله تماسده‌در. [*]

لوق بو دعوایی اثبات ایتمك ایچون یکی طوغان چوجوقلرك ، (بلید idiot) لرك یعنی فطرتاً آبدال اولانلرك حالت روحیه وذهنیه‌سنی مثال اوله‌رق اله آلوب تحلیل وتتبع ایدییور . حتی تربیهٔ فکریه‌دن محروم اولان اکثریت ناسی‌ده بو حسابه ادخال ایدییور . نتیجه‌ده (حقایق بینه vérités évidentes par elles-mêmes) و (متعارفه axiome) قبیلندن هیچ برشی بولمیورکه‌اساساً

---

[*] مادیه ورواقیه مذهبی عیناً لاتینلره انتقال ایتمش اولدوغی جهتله لاتین فیلسوفلری بودستوره‌یی عیناً شوصورتله ترجمه‌ایتمشلردی : [Nihil est in intellectu quod non fuerit prior in sensu.] اولجه بونی ذکر ایتمدم .

محصـول تجربه و (کسبی acquis) اولماسـین ! . بوکا قارشی (افکار وهبیه) طرفدارلری حالا ادعالرنده اصرار ایدرلرسه او زمان [بزجه مشعور اولمادقلری حالده ذهنمزده برطاقم افکارك وجودینی قبول ایتمك مجبوریتندن قورتوله‌مازلر.] دییور ؛ بومهم وجسـورانه ادعا ، حادثات معنویه‌نك وجودینی ذهنده مشـعور اولمالری شرطیله تقیید ایتدیکی ایچون ، بهمه‌حال (غیر مشـعور inconscient) فلسـفه‌سنی انکاره واریر . حالبوکه وجدان بشرك بویله غیر مشـعور بر چوق حالات وتمایلاتدن مرکب اولدوغنی ـ ایلك دفعه اوله‌رق ـ کشف وادعا ایدن لایب‌نیچ ایدی . نته‌کیم بوندن اولکی فصلده بو کشـفك درجهٔ اهمیتی مختصراً تعریف ایتمشدم .

دیمك‌که لوقك بوادعاسی ، طوغرودن طوغرویه لایب‌نیچك الك مهم عقیدهٔ فلسفیه‌سنه‌تعریض‌کبی واقع اولمشدی . فی‌الحقیقه‌لوق (essais sur l'entendement humain) نام اثرنده بویله بر ادعا ایله عالم افـکاری چالقالامش و لایب‌نیـچ (nouveaux essais) نام اثرینی بالالتزام قلمه آله‌رق اوکا جواب ویرمشـدی . فقط بو رسـاله‌نك یازیلوب بیتمه‌سی لوقك وفاتی هنگامنه مصـادف اولوویردیکی ایچون المان فیلسوفی اوکتابی نشر ایتمیه‌رك براثر نزاکت وحرمت ابراز ایتمشدر.

بوکون مسئله‌نك ماهیتی دها زیاده صریحدر ؛ فلسفهٔ زمانه‌نك بو خصوصده ویردیکی حکم دخی دها زیاده بیطرفانه‌در. خصوصا سپنسرك اثر دهاسی اولان (تکامل نظریه‌سی la théorie de l'évolution) بوایکی ضد فیلسـوفك غیر قابل تألیف اولمادیغنی اثبات ایتمشدر :

شبهه یوقدرکه وجدانمزك هویتنی تشکیل ایدن حادثات معنویه‌نك پك بویوك ومجهول اولان برقسمی(غیرمشعوراولان حالات روحیه états d'âmes inconscients) در؛ وبزم مزاج وتمایلاتمزده، حسیاتمزده وبعض اعتقاداتمزده حالات مذکوره‌نك پك مهم بررولی واردر . نته‌کیم اراداتمز والهاماتمز دخی اوده‌رین قاراکاقلردن نبعان ایدوب کلیور . برچوق وارداتمزی اورادن وبنـاءً علیه ـ عالم خارجی‌دن دکل ـ، کندی وجدانمزدن آلیورز. بوتون بوفکرلری بزه‌تعلیم‌ایدن لایب‌نیچ‌در؛ وبوقدرنده حقلی‌در . اوحالده (وجدان فردی conscience individuelle) نظر اعتباره آلینیرسه ـ لوقك علی‌الاطلاق‌ادعا ایتدیکی‌کبی ـ بالجمله‌واردات حسیه‌نك وافکارك بزه طوغرودن طوغرویه عالم خارجیدن کلمه‌سی وبونك ایچون‌ده‌ذهنك

وساطت حواسه محتاج اولماسی ، بوكون قوتله مدافعه اولونه‌بيلير برظن دكلدر . ديمك‌كه (وجدان فردی) يه منحصر قالمق‌اوزره بوبحثده لوقه دكل ، لايب‌نيچه - ترجيحاً - حق‌ويريرز. فقط انسانك‌بالتكامل بودرجهٔ كماله‌ايرمش‌وخارق العاده برثروت معنويه‌يه وارث اوله‌رق دنيايه كلمش اولدوغی‌ده بوكون قطعياً محققدر . بناءً‌عليه - ينه فی‌الاصل - بوتون‌اوحالات غيرمشعوره ايله برابر بوتون معلومات وحسياتمزك ، حتی - جمله‌سنك محصله‌سی اولان - وجدانمزك بيله محصول تجربه اولدوغی‌ده عينی زمانده قبول ايده‌بيليرز.

مع مافيه لوقك ترتيب ايتديكی نظريهٔ معرفت (تدريجی empirique) اولمقله برابر، اسكی‌ماترياليستلرك نظريه‌سنه نسبتله چوق‌مكملدر. هله‌سقولاستيق سيستمنه قارشی فلسفهٔ‌حديده‌نك موفقيتنی تأمين خصوصنده پك‌بويوك بررول‌اوينامشدركه تاريخ افكارده بوفيلسوفك اصل خدمت مشكوره‌سی ، اودر . [*]

لوق ، (فكر idée) ده‌نجه وجدان بشرك بوتون محتويات مشعوره‌سنی مراد ايدييور. ده‌قارت دخی بوكلمه‌يی اومعناده تلقی‌ايدردی. حتی (table rase) فرضيه‌سنی‌ده قبول ايتمشدی فقط بلااستثنا بوتون فكرلرك تجربه ايله كسب اولوندوغنه قائل بولوندوغندن ده‌قارت وتوابعی ايله بوراده طابان طابانه ضد بر اعتقادده بولونويورده. فكر الوهيت ومبادئ اخلاقيه ايله بوتون (حقايق متعارفه vérités axiomatiques) دخی محصول تجربه ايدی . يالكز فيلسوفك ادعاسنجه ايكی تورلو تجربه واردر : بری خارجی، ديكری داخلی‌در . برنجيسنه (احساس sensation) ، ايكنجيسنه (دوشونجه réflexion) دييور . تجربهٔ خارجيه ، بر طاقم عوامل خارجيه‌نك عضويتمزه تأثيری ايله وجودمزك بر قسمنده (تنبهات excitations) حصوله كتيرمه‌سيدركه ، بونك نتيجه‌سنده روحده (ادراك perception) وقوعه‌كلير. (مدركات خارجيه perceptions externes) دن حاصل اولان فكرلری ، روح (اعمال élaborer) ايدركن ، كندی فعاليتندن دخی

---

[*] اثر مشهوربنك اوچنجی كتابنده لسانك فكر اوزرينه تأثيرينی تتبع ايدركن پك مهم شيلر كوستريبور وكلماتك روابط اشتقاقيه‌سنه باقوب اشيا وحادثات آره‌سنده دخی عينی‌صورتله برطاقم‌مناسباتك وجودينه قانع‌اوله‌رق وخيم‌برصورتده يا كيلديغمزی سويلويور، اوندن صوكره سقولاستيق فلسفه‌سنه نقل بحث ايده‌رك بو سيستمك يالكز لاف اوزرينه مؤسس وكلياً باطل بر فلسفه اولدوغنی كمال جسارتله ادعا ايدييور . الك بويوك خدمتی بودر .

متأثر اولور . مثلا بعضی شیلری تخطر ایدر ، تخیل ایدر واونلری یکدیکریله قیاس ایلر . ایشته لوقك تجربهٔ باطنیه دیدیکی دخی بوعملیات ذهنیه‌درکه ، بالذات بونلر واردات خارجیه‌دن صاییله‌ماز . شو تقدیرجه ، دوشوندوکمز زمان بز ، کندی احوال روحیه‌مزدن وکندی فعالیتمزدن خبردار اولورز . احساساتمزله دخی اشیای سائره‌نك بزه اجرا ایتدکلری تأثیرات وانطباعاتی ادراك ایده‌رز .

بویله طوغرودن طوغرویه ادراك ایده‌بیلدیکمز افکار بسیطه‌ده علی الاکثر وجدان ، (انفعالی passive) بر حالده بولونور .

بو نقطه‌ده لوق ، نه‌پیسته‌مولوژی‌نك الك مهم مسائلندن ایکی سنه بردن تماس ایدییور. بونلرك بریسی (بلاواسطه علم connaissance immédiate) درکه مدرکات بسیطه ایچون ، فیلسوف بوکا احتمال ویرییور . ایکنجیسی ، وجدانك ــ حین ادراکده ــ بوسبوتون انفعالی بروضعیتده بولونوب بولونمامای‌در. کورویورسکزکه بوراده دخی ــ هیچ اولمازسه بسیط فکرلر تحصیل ایدرکن ــ وجدانك تماماً انفعالی بر طور ووضعیتده بولوندوغنه قائلدر .

اوندن ماعدا دیکر بر مهم مسئله‌یه تماس ایدییور : (کیفیات اولی qualités premières) و (کیفیات تالیه .qual. secon) بحثنده برقرارقطعی ویرییور: تجربهٔ خارجیه ایله کیفیات اولایی ادراك ایده‌رز . تجربهٔ باطنیه ایله دخی کیفیات ثانیه‌یی تلقی وحس ایده‌رز ؛ دییور . خواص اجسامك بویله ایکی صنفه تقسیمی واقعا لوقك دکلدر . (هوبس Hobbes) دخی بو تصنیفی قبول ایتمشدی . تاریخ فلسفه ظن ایدییورکه بوتقسیمی ابتدایاپان علامهٔ شهیر (غالیله‌ئو Galileo) در. (سرویلیام هاملتن) ارسطوده بیله بوفکری بولدوغنی سویلویور. هرنه اولورسه اولسون شوراسی محققدرکه لوق، بومهم تصنیفه پسیقولوژیق براساس وبرحیثیت فلسفیه ویرمشدر . حتی اوقدرکه بوکون بیله بر چوق فیلسوفلر (انفسیه subjectivisme) اعتقادی ایله (کیفیات اولی) دعواسنی تألیف وتوفیق ایتمك ایچون مناقشه ایدوب طورویورلر . هله لوقك آچدیغی چیغیردن پك آیرلمایان انکلیز فلاسفهٔ حاضره‌سی بومسئله‌یی هیچ اونوتمیورلر . اهمال ایتمیورلر . یاقینده ــ مختصراً ــ عرض ایده‌جکم وکوره‌جکسکزکه (میل) ، (هاملتن) ی اصل بو نقطه‌ده صیقیشدیرمشدر . کذلك انکلیزلرك صوك بطن فیلسوفلرندن متوفی (برادله Bradley) بیله (ظواهر وحقیقت Appearences and Reality) نام اثر

مهمنده بو کیفیات مسئله‌سنی تتبع ایتمك ایچون بر باب مخصوص آچمشدر . بونلر هپ لوقك دوام تأثیرینی اثبات ایدر .

فی‌الحقیقه اکر بوتون مدرکات و معلوماتمز ماهیتاً انفسی ایسه ، شبهه یوق که (قوقو l'odeur) ، (طعم le goût) (صـدا le son) و الحاصل کیفیات تالیه دیدیکمز خواصك جمله‌سی اول امرده انفسی‌در . ذاتاً بو خصوصده اختلاف یوق !. هرکس قانعدرکه قوللاندیغی ماصه‌نك رنکی خارجده طوران او ماصه‌ده مستقلاً موجود بر (شی) دکلدر. او، بر (sensation حس) در. فقط کیفیات اولی نه‌دن اویله اولماسین !.. ماصه‌نك شکلی ومقاومت مادیه‌سی‌ده بزم ایچون برر نوع حس‌دن عبارت اولدوغی حالده نیچون بونلر ماصه‌نك کندیسنه عائد کیفیاتدن وبناءً علیه (اعیان entités) دن معدوداولسونده اوته‌کیلر، یالکز بزده حاصل وبزده موجود برطاقم حسـیاتدن عبارت قالسـین ؟ ... بالجمله مدرکاتمزك انفسی اولدوغی قبول وتسـلیم ایتدکدن صوکرا کیفیاتی بو صورتله ایکی‌یه تفریق ایتمك ایچون نه‌کبی برصلاحیت منطقیه‌یه استناد ایده‌بیلییورز. شویاپدیغمز مشروع‌می ؟. دکلمی ؟. البته بو بر مسـئله‌در !.. ویك مهم بر مسئله‌در ؛ چونکه بر طرفدن (یقینیت علم) دعواسنه صیق صیقی‌یه تعلق ظاهر اولدوغی کبی ـ هرایکی احتماله کوره ـ ویریله‌بیله‌جك حکمك دخی اودعوایه قطعیاً تأثیری واردر. اکر کیفیات اولی دیدیکمز مدرکات دخی دیکرلری کبی تماماً انفسی ایسه ، اونلرده بزده‌در؛ اشیاده دکل !.. اویله اولونجه اونلری ادراك ایتمکله ذوات اشـیایی ادراك ایتمش اولمیورز ، دیمکدر . او حالده حقیقت اشیایه کسب اطلاع ایده‌بیلمك دعواسنه مستند اولان (یقینیه dogmatisme) اعتقادی محض مکابره ، محض سفسطه‌اولمق لازمکلیر . هپ بیلدیکمز کندی انفعالات وجدانیه‌مز ایسه ، اشیانك کندیلرینه دائر هیـچ برشی بیلمیورز دیمکدر ؛ والسلام !. [*]

دقت بیوریکزکه مسئله‌نك اکمهم نقطه‌سی نره‌سی‌در وذهن متفکری نره‌یه سوروکله‌یوب کوتورویور ؟. لایقیله آکلایه‌بیله‌سکز !..

اکر ـ قیمت وماهیت علمیه‌مزی تدقیق ایدرکن ـ بوراده‌یه واروبده قالیرسه‌ق،

[*] کتابمزك ایکنجی بابنی تشکیل ایدن (مبحث حادثات) قسمنده بومسئله‌یی اطرافیله مناقشه ایتمشدك . مقصد ، ـ بوراده چیقاره‌بیله‌جکمز نتیجه‌لری تقدیر ایده‌بیلمك ایچون ـ ذهنکزی حاضرلامق ایدی .

طوغرودن طوغرويه (حادثيه phénomérisme) فلسفه‌سنده قرار قيلارز . چونكه حادثاتدن باشقه برشيئه مطلع اوله‌مايه‌جغمزى ـ قناعت كامله ايله ـ اعتراف ايتمش اولورز. بونى اعتراف ايله ، (لاادريه agnosticisme) اعتقاديني ده تسليم ايتمش اولورز ؛ زيرا حادثيه دعواسى ذاتاً بو اعتقادى متضمندر . [بيلديكمز يالكز حادثاتدر !] ديمك [حقايق اشيايه دائر هيچ برعلممز يوقدر !.] ديمه‌نك برباشقه تورلوسى‌در . ايشته آغنوستيسيزم دعواسى‌ده بوندن عبارتدر . و (متافيزيق) ديديكمز علمك يالكز لزومسزلغنى دكل ، ـ عينى زمانده ـ اصلسز وموهوم بر (قيل وقال) دن باشقه بر شى اولماديغنى‌ده ادعايه وارير . بناءً عليه علوم صحيحه‌يه قيمت ويره‌رك، فلسفه‌يى مباحث ومسائل روحيه تدقيقاتنه حصر ايدر . ارتق هيچ شبهه يوقدركه (سقولاستيق) سيستمنه بودائره‌ده ذره قدر يرقالماز. چونكه بو (پوزيتيويزم positivisme) دائره‌سى‌در .

صوكره برنقطهٔ مهمه دها وار : بز (حادثيه) فلسفه‌سنى ، بوتون تعلقاتيله وتفرعاتيله يعنى (انفسيه) و (لاادريه) اعتقاديله برابر قبول ايده‌بيليرزده ينه خارجده مستقلاً موجود برعالمك حقيقتنه ايناناه‌بيليرز. اصل (سوبژه‌قتيويزم) بوراده طورور وقاليز. فقط بونك ايچون‌ده مدركات حسيه‌مزك اسبابنى خارجده مستقلاً موجود بيليز ؛ اراده‌مزك اسباب مذكوره‌يه تأثيرى اوله‌ماديغنى نظر دقته آله‌رق بويله بر حكم ويرير . نته‌كيم بوندن اول ـ ينه بوبشنجى بابده ـ او بحثه دائر سوز كچمشدى؛ يعنى عالم خارجى‌نك وجودينى قبول وياردايتمكده بزم كندى اراده‌مزه ويرديكمز معنا وحيثيتك نه‌بويوك بر دخلى اولدوغنى سويله‌مشدم. فضله اوله‌رق اثر ايله مؤثرك يكديكرينه بكزه‌يوب بكزه‌مه‌مه‌سى ايله علمك معلومه (مطابقتى adéquation) ى مسئله‌سنك نه‌درجه‌لرده علاقه‌دار اولدوغنه دائر دخى ايجه سوزلر كچمشدى . شيمدى اونلرك هپسنى بوراده خاطرلاييكز !..

اكر مدركاتمزك سببنى خارجده عوامل مستقله‌يه عطف ايتميوبده يالكز ارادتكزله بوتون بومسئله‌يه تعلق ايده‌بيلن حادثاتى تعريف ايده‌بيليرسه‌كز (سوبژه‌قتيويزم)دن درحال ـ همده بر آديمده !.ـ ايده‌آليزمه آطلارسكز؛ وسوبژه‌قتيويزم حدودنده ارتق طوره‌مازسكز ؛ مجبوراً آطلارسكز . مكانى‌ده اساساً انفسى بر ماهيتله تلقى ايتديككز كبى (انيه solipcisme) فلسفهٔ غريبه‌سنه واريرسكزكه آرتق ايده‌آليزم ايله سوبژه‌قتيويزمك ال اله ويروب كيتدكلرى چيقماز صوقاق

بودر . بوندن ايلری کيتمکده ممکن دکلدر ؛ چونکه (باطل بديهی évidemment absurde) بر اعتقاد فلسفیدر : [يالکز بن وارم ؛ حتی بنم جسمم دکل يالکز روحم واردر . اوندن ماعدا موجود کورونور هر نه وارسه هپ بنم کندی روحمك فسون ابداعیدر ؛ اونك ايجادايتديکی خيالاتدر!] [*] ديه ادعا ايتمکدن باطل وصاچمه برشی اولهماز. آکلاشيليورکه هرتورلو معلوماتمزك انفسی اولدوغنی قبول ايتدکدن صوکره ايدهآليزم اعتقادينه قايمق ايچون چوق احتمال واردر . ايدهآليزمدن (انيه solipcisme) غرابتنه دوشمكده پك قولايدر. بويوللر پك ميللیدر. انسانی دوشورور ؛ دقت ايتملی !..

مبحث معرفتده الكمهم ايش بويوللری تحقيقه کيريشوب ذهنمزی بويله بر کردابه دوشورن تهلکهلی کچيدلری تعيين ايتمك وممکنسه اونقطهلرده طوتونهجق صاغلام بر ير وارمی؟. يوقمی ؟. اونی کشف ايتمکدر. يوقسه بدايت امرده غايت معقول اولان و حتی تحقيقات علميهيه مستند بولونان بر نظريهٔ معرفت ـ سائرلرينه ترجيحاً ـ قبول اولوندوغی حالده ، ياواش ياواش ذهنلر قيميلدادقجه ، يعنی تفکر وملاحظه ايتدکجه ، نهايت قايه قايه اوچوقوره دوشهبيلير .

تاريخ فلسفهده آرهصره اسملرينی کوردوکمز بعضی داهيلر واردرکه ، اسکيدن بری معلوم اولان (چيکننمش يوللر sentiers battus) دن، کيتميهرك بالجمله مسائلی خصوصی وصرف شخصی برنقطهٔ نظردن تاقی ايتمشلر، وهپسنی بروجهله حل ايتمك چارهلرينه توسل ايچون، برده (اصول) قويمشلردر. ايشته فلسفهده بحق يکی جريانلر آچان و (مجدد) عنوانته شايان کورولنلر بونلردر. لوق دخی ـ بوندن اول ذکر ايتديکم اعاظم کبی ـ اومجددين صنفندندر . بونلر بر نقطهده توقف ايتسهلربيله ، اونلرك آچديغی چيغيری تعقيب ايدنلر اونقطهده طوتونهمايوب ايلری کيديورلر ودوشويورلر . فقط بونده ضرر وار ظن ايتمهييکز ! .. هر مسلکك ضعيف نقطهلری واردر ؛ چونکه حقيقتی (کماهی telle quelle) بيلهميورز .

---

[*] بزم صوفيهٔ شرق، نهايت بوادعايه وارمشدر . بونی سزه بورادہ ايضاحه بريوق فقط تصوف حقنده يازديغم مفصل براثرده بوتون تفصيلات وسلسلهٔ محاکماتيله کوستردم . يالکز بوراده شو قدر سويليهيم که بزم (قيغوسز) مهم بر رسالهسنده ، (بر چوجوق دلالتيله غريب شهرلره سياحت ايتديکنی ونيجه نيجه شيلر کوردوکنی) سويلهدکدن صوکره : [کوزومی قاپادم، آچدم باقدمکه بندن باشقه بر شی يوقمش !] ديبور ، ديمككه بوعالمی کندی وجدانده سيران ايتديکنی کنايه ايله سويلويور .

بیلسه‌ایدك ، مناقشه قاپانیر وفلسفه‌یه حاجت‌قالمازدی. حالبوکه حالا لزومی درکادر.
ایشته برمسلکده ایلری واره‌رق نهایته قدر سوروب کیدنلر اومسلکك چوروك
جهتلرینی کشف ایدنلردر. کندی فلسفه‌لری باطل بدیهی‌یه پیوسته اولمق‌اعتباریله
فدا وهدر اولویورسه‌ده بویله برکشف مهمه وسیله احضارایتمش اولدقلری‌ایچون
اونلرك دخی افکار واعتقادات انسانیه‌یه ایتدکلری خدمت آز دکلدر .

لوقك فلسفه‌سی بودیدکلرمه پك کوزل برمثال عرض ایدر. بو فیلسوفك
مبحث معرفت مسائلنی حل و ـ هیچ اولمازسه ـ تدقیق ایچون ، استناد ایتدیکی
زمین پك صاغلامدر. پسیقولوژی زمینی‌در . اصولی‌ده ـ حالا اك زیاده طوغرو
بیلوب ـ رغبت کوستردیکمز براصولدر : عالم حادثاته قارشی کوزینی دقتله قاپامق
دکل ، دقتله آچق وتدقیقات وتحقیقاتی رهبر ایتمك اصولی‌در. کندیسی دخی‌قطعاً
(حادثیه وانفسیه) دائره‌سنی آشمامشدر . فقط ـ همان بونی متعاقب فکرلرینی
عرض ایده‌جك اولدوغم ـ مشهور (پیسقوپوس بارقله Bishop Berkeley) ،
لوقك یولنی‌تعقیب‌ایده‌رك (افتکاریهٔ مطلقه idéalisme absolu) فلسفه‌سنه وارمش
وکذلك بو آدمك سلاحیله ایده آلیزمه قارشی تعرض ایدن (هیوم Hume) ،
(حادثیه phénomenisme) دائره‌سنه ذهنلرینی بتکرارارجاع‌ایده‌رك مابعدالطبیعاتك
بطلاننی ولزومسزلغنی کوسترمشدر. دەنیله‌بیلیرکه عالم عرفانده اوزمانلر بویله مهم
مناقشه‌لر ایله بویوك و درین بر چالقانتی وقوعه کلمش‌اولماسه‌یدی ، بوکونکی
(پوزیتیویزم positivisme)ك تولدی‌ایچون ذهنلرده براستعداد حاصل اوله‌مازدی.

لوق هیچ تهلکه‌لی یوللره کیتمیور وطورولماسی‌لازمکلن یرده طورویور. اولا
برمهم مسئله‌ده هیچ‌شبهه‌سی یوقدر : تماميله قانعدرکه بوتون معلوماتمزی حواسمز
واسطه‌سیله عالم خارجی‌دن تلقی ایدییورز. دیمك‌که عالم خارجی‌نك وجودی
محققدر ؛ وبزم طوغرودن طوغرویه احساساتمزه وبالواسطه تفکرات‌وتخیلاتمزه
سبب اودر. فقط بو ادعا ، عالم خارجی‌نك حقیقتنه مطلع اوله‌بیلدیکمزه دائر
هیچ بر اعتقادی متضمن دکلدر ؛ چونکه مسبب ، سببه بکزه‌مز . بر اثرك
مؤثرینه بکزه‌مه‌سی ایچون هیچ بر ضرورت یوقدر . حتی تجربه عکسنی اثبات
ایدییور . کسیلمش بر آغاج بالطه‌یه بکزه‌میور. نته‌کیم طوغرامه‌جی‌نك یاپدیغی
ماصه ، کندیسنه بکزه‌میور. بزم علممز دخی بزه کندی تأثراتمزی بیلدیرمکدن
عبارت قالیور؛ کورویورزکه کندی‌ارادتمز اولمادیغی‌حالده برطاقم تأثیراته معروض

بولونيورز. يالكز بزده حاصل اولان حسيات ايله خارجده‌كی عوامل آره‌سنده بر مناسبت واركه هر تورلو تجربه ايله تحقق ايدييور . ايشته بوكا (سببيت causality) دييورز. ديمك‌كه بوفكر،(اضافته متعلق افكار ideas of relation) مزدندر. بناءً عليه سبب نامنه‌ده مستقل برشی يوقدر. يالكز مناسبتده بولوندوغمز بر چوقلر شيلر واردركه اونلرك هيئت مجموعه‌سی ـ طبيعت ديديكمز ـ عالم خارجی‌يی تشكيل ايدر . او تقديرجه بزم خارجدن آلديغمز تأثرات ابتدائيه و انطباعات بسيطه او عالمه بكزه‌مز . آنجق (تمثالی symbolique) بر قيمتی حائزدر. يازی ناصل ايسه اويله‌در. مثلا (انسان) كله‌سی كاغد اوزرنده ناصل انسان حقيقی‌يه بكزه‌مز سه، تلقی ايتديكمز احساسات‌دخی هيچ بروجهله عوامل مذكوره‌يه بكزه‌مز ؛ فقط كاغد اوزرنده يازيلی اولان او (انسان) كله‌سی ناصل ـ ذهنمزده بر مفهوم مخصوص او ياندیره‌رق ـ انسان حقيقی‌يه اشارت ايدييورسه ، طبقی اونك كبی ، بزم احساساتمز دخی خارجده موجود ومعين بر شيئه ـ اشارتاً ـ دلالت ايدييور. بوتون معلوماتمز بويله‌در .

ايشته لوق بو بحثلر حقنده بويله دييور ، و شو ملاحظاتيله تماماً وقطعياً (انفسيه) فلسفه‌سنك دائرهٔ اعتقادنده قاليور .

بو فكر معاصرينمزدن مشهور سپنسرده ودها پك چوق كشيلرده‌ده واردر. اونلرده علممزك حقايق اشيايه هيچ بر وجهله بكزه‌مديكنی ويازی كبی اشارت تمثاليه‌دن عبارت اولدوغنی ادعا ايدييور .

لوقك اعتقادنجه طوغرودن طوغرويه حواسمزله خارجدن تلقی ايتديكمز (افكار بسيطه) وجدانك (مالزمهٔ انشائيه matériel) سی‌در. ذهن اونلری مختلف صورتلرله (اعمال élaborer) و ترتيب ايده‌رك (مركب complexe) فكرلر وجوده كتيرير . بعضاً او افكار بسيطه‌يی بر (نسبت متقابله rapport réciproque) اوزره ملاحظه ايده‌رك اضافات حقنده فكرلر حاصل ايدر ؛ مثلا دمين عرض ايتديكم سببيت فكری ايله مبادیٔ اخلاقيه وقانون فكری بو قبيلدندر. بعضاً دخی افكاری تحليل ويكديكرندن فصل وتفريق ايده‌رك (افكار مجرده idées abstraites) استخراج ايدر. الی آخره !.

لوقك ظننه كوره (زمان ومكان مفهوملری notions de temps et d'espace) دخی اضافات قبيلندن و افكار مركبه‌دندر. ذهن بو مفهومی حاصل ايده‌بيلمك

ایچون (احساسات لمسیه sensations tactiles) ایله (احساسات بصریه sensations visuelles) ی ترکیب واعمال ایدییور؛ اوندن صوکره بعض افکاری دخی تجرید ایتمك لازمکلیور. مثلا (صلابت solidité)و(مقاومت résistence) دن (مکان صرف espace pure) ی آییرییور . زمان مفهومنی دخی (حاسهٔ باطنه sens interne) منزله استخراج وتمثل ایدییورز. دوشوندوکمز وقت ، افکارك متسلسلاً توالی ایتدیکنی طویویورز. ینه بورادهده یالکز (توالی succession) کیفیتنی نظر اعتباره آلهرق افکاری تجرید ایدییورز ؛ زمان و مکانی ذهنمزده بویوتمك پك قولای اولدوغی کبی بوترقی یه برحد منتها تصور ایدیلهمهدیکی ایچون (نامتناهی فکری l'idée de l'infini) نه پیوسته اولویورز . (عینیت identité) و (غیریت diversité) فکرلریده اضافاتدندر ومرکباتدر .

کذلك (کیفیات مفهوملری les notions de propriété)ده (قوت force) و (حرکت mouvement) فکرلرندن مرکبدر. نتهکیم تجربهٔ باطنیهمنزله حاصل ایتدیکمز (خاطرات souvenirs) (تفکرات pensées) هپ بو قبیلدن اولمق اوزره بر طاقم بسیط احساسات باطنیهدن مؤلفدر .

(اشیا choses)، (اعیان entités) و (جواهر substances) حقنده حاصل ایدهبیلدیکمز مفهومات ، دخی مرکبدر؛ فقط بونلر دها قاریشیقدر. واقعاجوهر مفهومی، بدایتاً ادراك ایتدیکمز قوا وکیفیاتك هیئت مرکبهسندن حاصلاولویور؛ معمافیه غریبدرکه ینه کیفیات اشیایی جواهر اشیادن بوسبوتون آیری اولهرق دوشونمکه میالز ؛ جوهری بوتون اوکیفیاتك (مستندالیه support) ی کبی تلقی ایدهرز. بناءً علیه جوهریت مفهومیده محصول تجربهدر ؛ زیرا اونك (عناصر متركبه éléments constitutifs) سنی تشکیل ایدن بالجمله افکار بسیطه هپ تجربه ایله ادراك اولونمشدر .

(فکر الوهیت l'idée de Dieu) بیله بو قبیلدندر . چونکه بونكده اساسی بر (جوهر مفهومی) در ؛ یالکز حاسهٔ باطنیهمزدن استعاره ایتمش اولدوغمز کیفیات روحیهیی اعظام و اوکا علاوه ایتمکله فکر الوهیتی حاصل ایتمشزدر . الی آخره !

بورادهزیادهسیله مهم وشایان دقت اولمق اوزره برقاچ نقطه وار. اولا زمان ومکان مفهوملرینك بالخاصه احساسات لمسیه وبصریهدن مرکب اولماسی ، بوکون

پسیقولوژی نك تصدیق ایتدیکی ادعالردندر . صوکره بومفهومك ذهنـده صورت تولدینه دائر لوقك بیان ایتدیکی ملاحظات ، تماميله تدریبیونك بوکونکی اعتقادینی عرض ایدر. سپنسر ودها برچوق امثالی ، بونی عیناً تکرار ایتمشلر وهیچ تعدیله لزوم کورمه‌مشلر ، زیرا اوکا هیچ بر شی علاوه ایده‌مه‌مشلردر .

ثانیاً : مکانك حواس خارجیه ایله زمانك‌ده حاسـهٔ باطنیه ایله تلقی اولونان مدرکاتدن ـ بالتجرید ـ تحصیل ایدلمش اولماسی تدریبیوندن غیری فرقه‌لر اربابی طرفندن قبول ایدلمه‌مکله برابر ، مکانك حواس خارجیه ایله ، زمانك‌ده حاسهٔ باطنیه ایله علاقهٔ خصـوصیه‌سنی بو کون همان هرکس قبول ایتمکده‌در . هانکی فرقه‌یه منسـوب بولونورسه بولونسون !.. (برغسون Bergson) ه کلنجیه قدر همان هرفیلسوف بوفکرده بولونمشدر .

ثالثاً جوهریت مفهومنك اساساً وماهیتاً کیفیات وقوای محسوسه فکرلرندن مرکب بولونماسی پك اهمیتلی بر ادعادر ، و حادثیه مذهبنك الك صـاغلام زمین استنادیدر . حقیقت اشیایی شبهه‌یه دوشورور. واقعا بوطرز تلقی خیلی اسکیدر . بزم شرقده ائمهٔ معتزله‌دن مشهور (نظام) [الاجسام اعراض مجتمعه !.] دیمکله جوهریتی انکار ایتمشدی . جسم دیدیکمز شیلر ، اعراضدن ویاخود ، بوکونکی فلاسـفه‌نك و بالخاصه لوقك دیدیکی کیبی کیفیات محسـوسه‌دن مؤلف اولونجه ، [حدذاتنده جسم یوقدر!.] دیمك چیقار. اوحالده جسم دیدیکمز (شیٔ موهوم) ك وجودی انجق بزم وارلغمزله قائم اوله‌بیلیر. چونکه کیفیات ، بزم کندیمزده حس ایتدیکمز احوال وتغیرات روحیه‌دن عبارتدر. بناءً علیه بزاولمانجه اونلرده اولمامق لازمکلیر. اکر جسم دیدیکمز شی ، حقیقتاً اویله برطاقم کیفیاتك هیئت مجموعه‌سنه ویردیکمز براسمدن عبارت ایسه ، البته بزمله برابر محو اولمق کرکدر .

کورویورسکزکه ایده‌آلیزم فلسفه‌سنی انکار ایدن واوکا تماماً ضد بر سیستم قوران لوقك افکار واعتقاداتندن ایده‌آلیزمه ـ برآدیمده ـ کچه‌بیلمك ایچون بر قومشو قاپی‌سی واردر . (بارقله Berkeley) لوقك (حادثیه وانفسیه) مذهبنی قبول ایتمکله برابر ، اوقاپی‌دن ایده‌آلیزمه کچیویرمشدر. نته‌کیم شیمدی کوره‌جکز.

یالکز بوکا ـ اولسه اولسه ـ سببیت اعتقادی مانع اوله‌بیلیر. زیرا بومعلوماتمزك کیفیات محسوسه‌دن عبارت بولوندوغی تحقق ایتسه‌بیله مادامکه اوکیفیاتك بزده برطاقم تأثرات وانفعالات قبیلندن اولدوغنده هیچ شبهه یوقدر ، چونکه مسلمدر؛ البته

شو انفعالاتمزه برفاعل، شو تأثراتمزه بر مؤثر آرامق مجبوریتندن قورتوله‌مایه‌جغمز بدیهی‌در . مع مافیه بو فاعل موثری خارجده آرامق ممکن اولدیغی کبی کندی وجدانمزده کورمك‌ده ممکندر. خارجده بولانلر اصل (انفسیون subjectivistes) در؛ بوتقدیرده — هیچ اولمازسه — مکانك وقوتك مستقلاً موجود بولوندوغنه اینانمق بهمه‌حال ضروریدر. موثری وجدانده کورنلر اصل (افتکاریون idéalistes) در. او تقدیرده دخی — هیچ اولمازسه — روحك استقلال وجودینی و، اردات صاحبی اولدوغنی — اول امرده — تسلیم وقبول ایتمك (لابد indispensable) در .

ایشته بنم آکلادیغمه کوره (حادثیه) اعتقادی اوزرینه استناد واتکا ایدن و، (حسیه sensualisme) مذهبنی عینی صورتله قبول واستمثاله مستعد بولونان بو ایکی نوع فلسفه‌نك [یعنی افتکاریه ایله انفسیه مذهبلرینك !.] آره‌سنده — بنم تحقیقمه کوره — اك مهم ، اك قطعی و اساسلی فرق بودر . پك چوق متفکرلر ومنقدلر ، حتی پك بویوك فیلسوفلر بو خصوصده یاکیلمشلر و ایده‌آلیزم ایله سوبژه‌قتیویزم وسپیریتوآلیزم مذهبلرینی برطوتمشلردر .

قانت کبی برداهی بیله عادی ایده‌آلیزمی رد ایتدیکی حالده کندی مسلکنه بر اسم بوله‌میور ؛ اولا (افتکاریهٔ متعالیه idéalisme transcendentale) دییور ؛ صوکره بوکلمه‌نك یاکلش ومناسبتسز التباسلره میدان ویردیکنی کورونجه، اوتعبیری بکنمیه‌رك اوکا بدل (تنقیدیه criticisme) اسمنی ترجیح ایتمشدر . حالبوکه — چوق دفعه سویله‌مش اولدوغم کبی — لدنیات مسائلنه کیریشمزدن اول وسائط علم وادراکمز حقنده تتبعاته قویولوبده فرق مشهوره عندنده مسلم بولونان مختلف نظریات معرفتی تنقید ، وبالخاصه وسائط علمیه‌مزی تحقیق ایله ایشه کیریشن هر فیلسوفه — اصطلاحده — منقدوشومسلکنه‌ده تنقیدیه دیرلر. بناءً علیه بوتعبیرلری قانته واونك مسلکنه تخصیص ایده‌بیلمك ایچون هیچ برحق ، هیچ برمجبوریت یوقدر .

(ایده‌آلیزم ترانس ساندان‌تال) تعبیرینه کلنجه اوده پك اوقدر طوغرو دکلدر ؛ چونکه بوراده صفت حیثیتنی حائز اولان (متعالی transcendental) کلمه‌سی، مدرکات انفسیه‌مزك خارجنده وحادثات عالمنك ماوراسنده بر (وجودمطلق) اولدوغنه قناعتی متضمن برمعنا افاده ایدر ؛ واو قناعته دلالت ایتمك اوزره ایراد اولونمش برکلمهٔ توصیفیه‌در. اویله برشی وارسه اونی بزکندی فعالیت روحیه‌مزله

ایجاد ایتمش اوله‌مایز. نته‌کیم قانتك فکری ده بودر. بواولونجه ایده‌آلیزم تعبیری ـ هرنه‌تورلو توصیف ایدیلیرسه ایدیلسین ـ بویله برمسلکی تسمیه ایچون یاقیشیق آلیر بر کلمه دکلدر . خلاصه قانت ، هاملتنك کوزل و معقول تصنیفنه کوره (جوهریون substantialistes) دندر. ناصل ایده‌آلیست اوله‌بیلیر ؟.. [*]

بویا کلشلقلر، بنم کوستردیکم اینجه نقطه‌لرك اولانجه اهمیتنی تقدیر ایتمك شرطیله تظاهر ایده‌بیلیر . او اینجه نقطه‌لرده‌ده مسالك ومذاهب فلسفیه آره‌سنده‌نه قدر کیزلی وصمیمی تماسلر اولدوغنی کوستریر .

فقط کورویورسکزکه لوق ، قطعیاً ابطال ایتمك ایسته‌دیکی بر مذهبه ، مهد ظهور اوله‌بیله‌جك برآچیق قاپی براقش ، وعرض ایتدیکم نقطه‌یی لایقیله تحکیم ایتمه‌مشدر .

رابعاً فکرالوهیتك جوهریت مفهومندن‌طوغدوغنی ادعا ایدیشی پك‌مهمدر؛ زیرا جوهریت فکری ـ بو فیلسوفك ظننه کوره ـ ذاتاً تجربه محصولیدر وکیفیات محسوسه‌دن مؤلفدر .

شیمدی بونك اوزرینه صرف کندی تجربهٔ وجدانیه‌مزله تلقی ایده‌بیلدیکمز بعضی اوصاف و قابلیتی ـ صوك درجه‌یه قدر اعظام ایله ـ جوهر مفهومنه ضم وعلاوه‌ایلرسه‌ك مثلا علیم بصیر ، سمیع ، فعال‌لمایرید ، حی ، قادر الی آخره !. دیرسه‌ك فکرالوهیتی تحصیل‌ایتمش اولورز. بویله‌اولونجه بوفکرتجربه محصولیدر .! دییور .

لوقك بوادعاسی تاریخ‌انسانیت‌ایله واقعامصدقدر ؛ چونکه هرتورلو تحقیقات کوستریورکه (دور جاهلیت) دور دیانت و مدنیته هر زمان هر یرده تقدم ایتمشدر ؛ هرحالده انسانلرده حس دین وفکر الوهیت ، یاواش یاواش انکشاف

---

[*] حقیق برایده‌آلیست، حقایق اشیانك غیر مادی بر طاقم (اعیان ثابته entités immuables) و (مثل مکمله archètypes parfaits) اوله‌رق (عالم معنا le monde intelligible)ده وجودینه قائل اولان واونلری جواهر وجود اولمق اوزره تلقی‌ایدندر . شو حیثیتله افلاطونك مکمل بر نمونه‌در . ذاتاً بو مذهبك واضعی‌ده اودر . جوهریت حیثیتی روحه ویاخودارواح متکثره‌یه اسنادایدن دخی سپیریتوآلیست‌در. عقل‌وادرا کمزك ایره‌میه‌جکی بر حقیقته ایناناان (ترانس‌ساندن تالیست) در . قانت بویله بر حقیقته ایمان ایتدیکی ایچون وانما متعالیوندندر . فقط نظریهٔ معرفت اعتباریله بر نوع سوبژه‌قتیویزم موجدیدر ؛ هیچ ایده‌آلیست دکلدر .

ایده‌بیلمشدر. اویله اولماسه‌یدی بعثت پیغمبرانه وخلقی حقه دعوت ایچون دینی تعلیمه حاجت اولمازدی .

سپنسر ، (سوسیولوژی) کتابنده بومهم مسئله‌یی بوسیاق نظرله تتبع ایتمش وبناءً علیه ینه لوقك مسلکندن آیرلمامشدر، دیمك اولور . حالبوکه بوطرز تلقی نصوص دینیه و اعتقادات مسلمه ایله ـ قولای قولای ـ قابل تألیف دکلدر . اونك ایچون اولمالیدرکه (حکمای ملیون les philosophes religieux) و فرقهٔ رهابین ، کرك لوقك وکرکسه سپنسرك دین وفکر الوهیت حقنده‌کی ملاحظاتنه قارشی شدتله نفرت کوسترمشلر وبو فیلسوفلرك پك یاکلش دوشوندکلرینی ادعا ایده‌طورمشلردر . حالبوکه لوقك ادعاسی اشاعره اعتقادیله پك اویغون دوشر .

خامساً مبادئ اخلاقیه‌یی اضافات قبیلندن اولان افکار مؤلفه‌دن عد ایتمکله لوق، اوته‌دن بری مؤسس ومسلم بولونان اعتقاداته برباشقه ضربه دهاوورمشدر. اکرمبادئ اخلاقیه دیدیکمز قضایای معتبره ـ اوته‌دنبری ظن اولوندوغی اوزره ـ (حقایق عقلیه vérités rationnelles) دن اولمایوبده مناسبات بین البشریه‌دن بالتجربه تحصیل ایتمش بولوندوغمز حقایق تدریبیه قبیلندن ایسه ، اونلرك (واجب nécessaire) و (لایتغیر immuable) اولماسنی قبول ایده‌مه‌یز. چونکه بالتجربه کشف و استحصال ایده‌بیلدیکمز (حقایق تدریبیه vérités empiriques) ده بویله بر حیثیت یوقدر. حالبوکه حکمای متشرعینه بو خصوصده ظهیر اولان (فلاسفهٔ عقلیون les ph. rationnalistes) لك ادعاسی تماماً بونك ضدی‌در . بو ضدیت نتایج عملیه اعتباریله پك مهم اختلافاته سببیت ویررکه اونلری بوراده تعیین وتعداد ایتمك پك وظیفه‌مز دکلدر. فقط بو ادعا فلسفهٔ اخلاقیه‌ده (اضافیه relativisme) وبالخاصه (نفعیه utilitarisme) مسلکنه چیقار .

واقعا اخلاقده (نفعیه) مذهبنی الك اول انکلتره‌ده (بن‌تام Bentham) تأسیس ایتمش وصوکره (جون ستوئه‌ت میل J. S. Mill) اونی اصلاح و اکمال ایتمشدر. بوکون چوق کشی اخلاق بحثنده بو اعتقاده مائلدر .

او حالده بومذهبك‌ده مهد نشأتی لوقك فلسفه‌سی وبالخاصه مبادئ اخلاقیه حقنده‌کی نظریاتی اولمشدر دیسه‌ك پك یاکلش بر ادعا اولمایه‌بیله‌جکدر صانیرم .

لوق، بوملاحظاتنه بناءً (یقینیت علم certitude de la connaissance) حقنده

امین بردستور بولمق ایستیور ؛ (علمك قیمتی la valeur de la connais.) انجق بوسایه‌ده تعین ایده‌بیله‌جکی ایچون بو تشبثك اهمیتی شبهه کوتورمز .

اوته‌دنبری یعنی ، الك اسکی حکمادن بو انکلیز فیلسوفنه کلنجیه قدر ، همان هر کس ادعا ایتمشـدی‌که (معطـایات حواس les données des sens) ، (یقین certitude) افاده ایده‌جك قدر صاغلام وقناعت بخش بر (معیار علم) دکلدر ؛ دکلدر، چونکه هرشی ایچون علی الانفراد بر (رأی opinion) ویره‌بیلیر. همده ـ مع التأسف ـ او شـیئك لدنیتنه یعنی حقیقتنه دائر معلومات ویره‌مز ؛ انجق بعضی خواص وکیفیاتندن خبر ویره‌بیلیر .

(شهادت حسـیه témoignage des sens) نك کفایتسزلکی بوندن ایلری کلیور . بونك بر چوق دها محظورلری وار: هر شیئی فرداً فردا تدقیق وتتبع ایتمك لازم کلدیکندن وبوکاده انسان‌ایچون قطعاً احتمال اوله‌مادیغندن، بووادیده یاپیله‌جق تدقیقات و(تفحصات‌تجربیه investigations expérimentales)اوزرینه ویریله‌بیله‌جك حکم ، (استقراء ناقص) حدودینی آشامیور . بو کبی حکملر اوقدر ضعیف‌درکه برتك اسـتثنا اونی نقض وابطال ایده‌بیلیر . بناءً علیه تجربه ایله تحصیل ایده‌بیله‌جکمز معطایات حسـیه ، یقین افاده ایده‌مز واوندن طولایی (قسـطاس حقیقت critèrium de la Vérité) اولمق حیثیتیله قبول ایدیله‌مز . حالبوکه (لوق) ، ـ ده‌میندن بری کوردوکمز وجهله ـ هر کسك معقولاتدن بیلدیکی مبادی‌نك، مثلا (فکرسببیت) و (فکر الوهیت) ودها برچوق امثالی کبی (مفهومات قبلیه notions aprioriques) نك محصولات تجربیه‌دن اولدوغنی قطعیاً ادعاایدییور و (هندسه‌متعارفه‌لری axiomes géométriques) نی بیله‌بونلردن آیری طوتمویوردی، تجربه دعواسی ـ (اسباب علم moyens de connaissance) ده ـ (حسیه sensualisme) دعواسنه طایانیر. نته‌کیم بو انکلیز فیلسوفی، بوتون (نظریهٔ معرفت) نی حسـیه اعتقادی اوزرینه بنا ایدییور ، اصولده‌ده تجربه‌یه توفیق حرکت لزومنی توصیه‌دن هیچ کری قالمیوردی .

شوحالده (یقینیت وقیمت‌علم) ایله (مطابقت‌علم adéquation de la connais.) کبی مهم‌واساسلی مسئله‌لرده ناصل برحکم ویره‌بیله‌جك وشبهه‌دن یاقه‌سنی‌قورتاره‌بیله‌جکدر ؟! زیاده‌سیله موجب مراق اولان بوبحثلرده اکر بو فیلسوف اثبات

موفقیت ایده‌بیلیرسه، (فلسفهٔ تجربیه) ، (یقینیت علم) دعواسنده سوز سویله‌مك ایچون بر (حق مشروع) قازانمش اولور .

لوقك بو خصوصده افکاری شو وجهله تلخیص ایدیله‌بیلیر :

[شبهه‌سز ، بوتون معلوماتمز تجربه‌دن حاصل اولمش و حواسمزك وساطتیله تلقی ایدلمشدر. لکن بو صورتله — یعنی طوغرودن طوغرویه — واقع اولان واردات انجق (عناصر علمیه les élements de la con.) در . بونلری (تحدسی intuitif) اوله‌رق آلیرز و بو معامله‌ده ذهنمزك وضعیتی تماماً (انفعالی passif) در. بو جنسدن اولان فکرلرك حقیقتنده ذره قدر شبهه ایده‌مه‌یز . چونکه اونلر بزم اثر صنعمز دکلدر . واقعا (انفسی الماهیه de nature subjective) بر طاقم حادثاتدرلر؛ بزده وقوعه کلن تغیرات روحیه‌دن عبارتدرلر؛ فقط اونلرك حصولنده ذهنمزك ذره قدر فعالیتی و نفسمزك ارادتی اولمادیغی ایچون، بزده بو احواله باعث اولان اشیایی عالم خارجی‌ده آرامغه مجبورز. بناءً علیه افکار بسیطه‌مزك، خارجده (ایلك نمونه‌لر archetypes) ی، نوعما (قالبلر patterns) ی بالذات موجود اولملق کرکدر . (سببیت مبدأی principe de causalité) نه بناءً بویله بر حکم ویرمك مجبوریتنده‌یز . وجدانمزده طویدوغمز حقایق انفسیه بعضی مؤثر اتك اثرلریدر . اکر خارجده اویله بر طاقم مؤثرات موجود اولماسه‌یدی ، بو اثرلر بزده ناصل حاصل اوله‌بیلیردی ؟ دیمك که عالم خارجی مستقلا موجوددرکه وجدانمزده بو تأثیراتی ایقاع ایدییور. وجودی اولمایان بر شی حقیقی بر وارلق حصوله کتیره‌مز[*] حواسمز بزه — بر علم تحدسی ایله ! — یالکز کیفیات اشیادن خبر ویرییور . کیفیات اشیا، بالذات اشیانك وجودینی اثبات ایدر. واقعا کیفیات تالیه بوسبوتون بزم احوال روحیه‌مزدندر؛ فقط ینه بر شیئك کندیسنده بر علت مؤثره اولمالیدرکه روحمزده اوکبی احوالك حصولنه باعث اوله‌بیلسین !.. مثلا لیمون رایحه‌سنی کل رایحه‌سندن فرق ایدییورسه‌م بکا قوقوحسنی ویرن شیئك لیمونده باشقه، کلده باشقه اولماسی لازم کلیر . [بو کبی کیفیات — حقیقت حالده — بالذات اشیاده موجود بر شیلر دکلدر؛ یالکز او اشیانك حائز اولدوغی کیفیات اولی واسطه‌سیله بزده تورلو تورلو (احساسات sensations) ایقاع ایده‌بیلمك (قابلیت power) لرندن

[*] کندی سوزلری شودر: [non-entity cannot produce any real being]

عبارتدر .] [*] كيفيات اولى ، (صلابت solidity) ، (إمتداد extension) ، (شكل figure) ، (حركت motion) و (عدد number) در . [اجسامك كيفيات اولاسى حقنده‌كى فكرلرمزك اجسام مذكوره‌ايله مشابهتى واردر. اونلرك قالبلرى اصل نمونه‌لرى بالذات اشياده موجوددر . حالبوكه كيفيات ثانيه‌نك بزده ايقاع ايتدكلرى فكرلرك اشياايله هيچ برنوع مشابهتلرى يوقدر. الخ .! فكرمزجه طاتلى ، ماثى ياخود صيجاق اولان بر شى ، اجسامك (غير محسوس اقسامى insensible parts) نده شكل وحركت كبى برشيلردركه ، بز اونلرك ايقاع ايتديكى احساساته كيفيات ثانيه دييورز.] [**]

بوراده براز طوروب دوشونه‌لى يز .

اكر اويله ايسه ، يعنى بز ـ لوقك ديديكى كبى ـ يالكز كيفيات اشيايه مطلع اوله‌بيليورسه‌ق ، حقيقت اشيايه علم حاصل ايده‌بيلمكدن الى الابد مأيوس اوله‌جغز ديمكدر. اوحالده روحمزله عالم خارجى‌نك مناسبتى وبومناسبتله تحصيل ايده‌بيلديكمز علمك صحتى ، قيمتى حقنده نه ديه‌بيله‌جكز؟.. بويله برعلمك نفس الامره تمامىٔ مطابقتنى ناصل تحقيق ونه ايله اثبات ايده‌جكز ؟.. جواهر اشيايى بيلمه‌دكجه بوكا امكان اوله‌بيليرمى ؟..

انكليز فيلسوفى بيان ايتديكى ملاحظاته كوره، بويله سؤاللره معروض وجوابه مجبور قاله‌جغنى ـ بالطبع بزلردن اول ـ دوشونمش ايدى . ويرديكى جوابلرده يك صريحدر : اولا تجربه‌يى علمده اساس ، عالم خارجى‌يى منبع وحواسى واسطهٔ استحصال عد ايتمش اولدوغى ايچون ـ مابعدالطبيعيون كبى ـ جوهردن بحث ايتمكله ايشه باشلاميور. ابتدا تجربهٔ حسيه‌يى نظر تدقيقه آليور ؛ احساساتى مطالعه ايدييور. صوكره تجربهٔ باطنيه ايله افكار مركبه‌يى ناصل وجوده كتيرديكمزى

[*] معترضه ايچنده وارد اولان ملاحظات لوقك بالذات سويله‌ديكى سوزلرك عيناً ترجمه‌سيدر .

[**] بوفكرلر، بوكون تحقيقات علميه‌ايله تماماً مصدقدر. طعم، بعضى اهتزازاتك حليمات لسانيه‌مز واسطه‌سيله ايقاع ايتديكى برنوع حسدر. رنكلرك معين اهتزازات اثيريه‌دن حاصل اوله برر نوع طويغو اولدوغى‌ده شبهه‌سزدر ؛ چونكه برثانيه‌ده واقع اولان عدد اهتزاز حساب اولونمش وهانكى رنكى احساس ايتديكى آكلاشلمشدر . حتى شايان دقتدركه ـ حرارتك ماده نوعندن برشى اولدوغنه على الاطلاق اعتقاد ايدلديكى ـ اويله بر زمانده ، لوق : [حرارت ، اجسامك غيرمحسوس اقسامنده براهتزاز سريعدر !] ديه‌رك حقيقتى سويله‌مشدر .

تدقيق وتتبعه كيريشيور. بوتون مركبات فكريه‌يى (احوال modes)، (جواهر substances) و (اضافات relations) ناملريله اوچ بويوك صنفه ارجاع ايدييوركه (سببيت مفهومى) اضافات صنفنده، ماده وروح دخى جواهر صنفنده داخلدر؛ ومادامكه حدذاتنده مركب اولان شو فكرلرى بالذات ذهنمز برطاقم بسيط فكرلردن تأليف ايتمشدر، بديهيدركه اونلر برمحاكه نتيجه‌سنده حاصل اولمش فكرلرمزدندر. بناءً عليه كائنات خارجيه‌يه طوغرودن طوغرويه دكل آنجق بالواسطه علممز تعلق ايده‌بيليور. بلاواسطه بيلديكمز كندى بسيط طويغولرمزدن، يعنى (تحدسى اولان افكار idées intuitives) مزدن عبارتدر. جوهر ديديكمز - باشلى باشنه موجود برشى دكل - فى الحال موجود اولان اشيانك ماهياتنه تقابل ايدن فكر واعتقادمزدر. يوقسه، لوقك كندى ديديكى كبى [جواهر حقنده على الاطلاق صريح برفكرمز يوقدر. او اويله بر (بيلمم نه ؟ ! un je ne sais quoi!=something) دركه خصوصى بر جملهٔ اوصاف وكيفياته بر هويت مشخصه ويره‌بيلمك ايچون اوكا استناد ايدييورز. مثلا ثقلت، رنك، قوقو، طعم كبى اوصافه محل استناد اولان شى نه‌در ؟.. ديه تحقيقاته كيريشديكمز زمان، صلب و ابعاد ثلثه‌يى حائز بر شيئك وجودينه محتاج اولويورزكه - طوغرودن طوغرويه - حقنده برعلم حاصل ايده‌بيلمكلكمزه امكان يوقدر. احاصل جوهريت حقنده‌كى افكارمزك جمله‌سى‌ده بسيط بر طاقم فكرلرك (هيئت مجموعه collections) سيله برابر اونلره بر نقطهٔ استناد اوله‌بيله‌جك مجهول الاصل برشى (فرض supposition) ايتمكدن عبارتدر.]

بويله بر شى فرضنه مجبوريت، سببيت علاقه‌سندن ايلرى كليور؛ حالبوكه بوده - حد ذاتنده - بسيط دكل، مركب بر فكردر؛ تجربهٔ باطنيه‌مزله تلقى ايتمش اولدوغمز بر اعتقاددر.

شو بيانات مهمه و اعترافات صريحه‌سنه نظراً لوق، اولا: اضافيت علم بشر (relativité de la connaissance humaine) عقيده‌سنى تأييد ايتمش اولويور. ثانياً وبالنتيجه علممزك انفسى و وسائط ادراكمزك محدود اولدوغنى قبول ايتمش بولونويور. ثالثاً - وينه بودوشونجه‌لرينك برنتيجهٔ ضروريه‌سى اوله‌رق - حقايق اشيايه مطلع اوله‌بيلمك اميدندن مأيوس كورونوب اظهار عجز ايدييور؛ يعنى (آغنوستى سيزم) اعتقادينه پيوسته اولويور. فقط تجربهٔ حسيه‌يى اساس اتخاذ ايتمش اولدوغى ايچون عالم خارجى‌نك استقلال وجودينه اينانيور؛ حتى ايناندينى

ایچون تجربهٔ حسیه‌یی اساس اتخاذ ایدییورکه، بو بر (دور فاسد cercle vicieux) در؛ واینجندن چیقمق قولای دکلدر. مع‌مافیه هرنه اولورسه اولسون ـ مادام‌که کندی وجدانی خارجنده مستقلاً موجود بر وارلغه ایمان ایدییور، ـ لوقك آغنوستی سیزمی (وجودی positif) در؛ (عدمی négatif) دکل !... چونکه : [هیچ شبهه‌م یوقدرکه برشی واردر ؛ فقط نه اولدوغنی بیلمم !..] دیمك ایستیور ،

صوکره حقیقتنی هیچ بیله‌مدیکی اوشیئك وجودینه حکم ایتمکده (استحضاریه représentationnisme) اعتقادینه قائلدر. یالکز کندی احساسات وادراکاتنی طوغرودن طوغری‌یه تلقی و استشعار ایتدیکنه قانع بولوندوغی ایچون ساده (امور وجدانیه faits de conscience) بحثنده (تحدسیه intuitionnisme) طرفداریدر .

(اصول méthode) مسئله‌سنده علی‌الاطلاق وبلا احتیاط تجربه طرفداری اولدوغنی سویلمشدم و فکر الوهیت ایله مبادیٔ اخلاقیه وحقایق ریاضیه‌نك بیله محصول تجربه اولدوغنده شبهه‌سی یوقدر دیمشدم .

بناءً علیه بو آدم (انفسیه) ، (تدریبیه)، (اضافیه) ، (لاادریه) اعتقادلری آره‌سنده اساسلی ومتین رابطه‌لر کشف ایده‌رك بودرت مذهبك مبادیسنی برلشدیروب یکپاره وآهنکدار بر سیستم وجوده کتیرمش بویوك بر فیلسوفدر. زمانمزده علی‌العموم اذهان متفکرینه حاکم اولان فلسفه اساساً بودر. یالکز مباحث فرعیه‌ده اختلاف واردر. نته‌کیم هیوم، بارقله ، قانت ، قونت ، هاملتن ، میل ، سپنسر ، ودها بر چوق امثالی کبی برنجی درجه ده فیلسوفلر ، ـ اساساً ـ بو اعتقادده‌درلر. اولا هپسی (سوبژه قتیویست) در؛ هپسی (رولاتی ویست) در؛ هپسی (آغنوستیق) در. یالکز هربری بر نقطه‌ده قالمش ویاخود بو فلسفه‌یی بر وجهله تلقی ایتمشدر .

مثلا هیوم صرف (حادثیه phénoménisme) دائره‌سنده قالمش و (عدمی négatif) بر (آغنوستی سیزم) طرفداری اولدوغنی کوسترمشدر. قانت ، حقایق اشیانك ثبوتنه اینانمش فقط اوکا کسب اطلاع امکانی انکار ایتمش اولدوغی ایچون (وجودی بر آغنوستی سیزم) طرفداریدر. نته‌کیم هاملتن وسپنسرده اویله‌در. کذلك قانت مبادیٔ عقلیه‌نك تجربه محصولی اوله‌مایه‌جغنی ادعا ایتمکله برابر ، او (مبادیٔ قبلیه principes aprioriques) یی آنجق (صور علمیه formes

de la conn.) عد ايتدكدن صوكره (مواد علميهٔ .matières de la conn) نك آنجق تجربه ايله تحصيلى امكانى معترف بولوندوغندن يالكز بو دائرهٔ وسيعه‌ده تدريبيون ايله اتفاق ايتمشدر. زمانمزده (هاملتن)، (هيووه‌ل)، (مه‌نسه‌ل)، كبى مشهور فيلسوفلرله برابر برچوق آلمان وفرانسز وآمريقالى متفكرلر هپ بو اعتقاده‌درلر. فقط هرنه‌اولورسه‌اولسون، بونلرك جمله‌سى‌ده اساساً (انفعيه، اضافيه، تدريبيه، لاادريه) عقائدنده يكديكرينه مشاركدرلر.

(بالواسطه وبلا واسطه علم) بحثنه كلنجه، زمانمزده فيلسوفلرك اك كنيش مصارعه ميدانى اودر. هاملتن (تحدسيه) طرفدارى ايدى. اوكا شدتله معارض ومعترض اولان (ميل)، (استحضاريه) اعتقادنده مصر بولونيور وبو فلسفه‌يه كماليله رواج‌ويرمك ايچون اوغراشيوردى. اك صوكره كلن‌مشاهيردن (برغسون Bergson)، ينه تحدسيه‌اعتقادينى برباشقه شكلده عرض‌ايده‌رك‌اونى مدافعه‌ايتدى. عالم حقنده حاصل ايتديكمز معلوماتده ذهنمزك پك بويوك بر رول اويناديغنى تسليم و تعريف ايتمكله برابر، اساساً (واردات ابتدائيه) نك تحدسى‌اولدوغنى ادعا ايله‌دى‌كه لوقك اساس ادعاسى‌ده بوندن باشقه برشى دكلدى. [اولا (احساس sensation)، صوكره (تفكر reflexion) ايله معلومات حاصل‌ايده‌رز.] ديمكدن مقصدى آنجق او ايدى.

لوقك تاريخ وفاتى‌اولان (١٧٠٤) سنهٔ ميلاديه‌سندن بوكونه قدر ايكى يوز اون اوچ سنه‌لك بر زمان مرور ايتمش اولدوغى ايچون، ايكى عصردن براز زياده سورن بو دور اخيرده كرك فنون و صنايع، كركسه علوم وفلسفياتده خيلى مهم كشفياته موفقيت الويرمشدر. بونده شبهه يوقدر؛ چونكه بو موفقياتك بر قسمنه بالذات شاهد اولدوغمز كبى، پك چوغنك‌ده تاريخنى بيليورز. لكن فلسفياتك بويوك جريانى‌حالا لوقك آچديغى چيغيردن چيقه‌مامشدر. بوآدمك ـ ذهن‌انسانيت ايچون ـ پك مفيد اولان اثرلرى دقتله تتبع ايديليرسه كورولوركه اك طوغرى يوللرى بزه چوق زمان اول كوسترن كنديسى اولمشدر.

حتى بو يوللرى ـ كنديسى بيله ـ بالتجربه كشف ايتديكنى‌سويليور: بعضى صميمى دوستلريله (ظن‌ايده‌رم هيوم وبارقله ايله !؟) فلسفه مباحثاتنه‌كيريشمش ويالكز (ديياالكتيق dialectique) طرزنده يعنى‌قورى لاف‌ايله بحث‌ايتمكدن‌هيچ بر نتيجه چيقمه‌ديغنى پك ايى آكلامش واونك اوزرينه وسائط علميه‌مزك قابلياتنى

قصورلرینی، ساحهٔ فعالیتنی وحدود استقصاآتنی ـ بالذات ـ تحقیق ایتمك مجبوریتنه دوشمشدر. کندیسنی بالذات شو سوزلری سویلویور :

[معما حلی اوفورنده برخیلی دوشونوب ذهن یوردقدن صوکره ، کوردم‌که عقل وفکرمزی آلت اوست ایدوب بزی حیران براقان او شبهه‌لری حل ایده‌بیلمك ایچون بر قراره بیله یاناشامامشز. عقلمه اویله کلدی‌که یا کلش بر یوله صاپمشزدر وبو تورلو تحقیقاته کیریشمزدن اول ، کندی قابلیاتمزی تدقیق و امتحان ایتمك ، وعاقله‌مزك هانکی شیلرله مشغول اولوب اوله‌مایه‌جغنی کورمك وآکلامق لازم کله‌جکدر.]

کوروپورسکزکه تنقیدیه اصولنی رهبر ایدینمشدر .

صوکره بوتدقیقاتك پسیقولوژی زمیننده اجرا ایدلمه‌سی ایجاب ایده‌جکنی یك ایی آکلامش وحق پسیقولوژی‌یی فیزیولوژیدن بوسبوتون آیرمقده اصابت ایتمشدر . چونکه علم روحك اساساً بر (فیزیولوژیٔ دماغی physiologie cérébrale) دن عبارت اولدوغی قطعیاً قبول اولونسه بیله‌فیزیولوژی، تظاهرات حسیه وفکریه‌نك آنجق (شرائط عضویه conditions organiques) سندن بزه بعض معلومات صحیحه ویره‌بیلیر. حالبوکه برفیلسوفك آرادیغی نوع معلومات یالکز اونلر دکلدر؛ چونکه ـ بالفرض ـ اهتزازات اثیریه‌نك ناصل اولوبده الوان صورتنده حس ایدیله‌بیلدیکنی ویاخود اواهتزازاتك مراکز مخصوصه‌یه انتقال ایتمه‌سیله شعورك ناصل حصوله کله‌بیلدیکنی ، فیزیولوژی ذره‌قدر تعریف ایده‌من. هم وظیفه‌سی دکلدر، هم بوحادثاتی تحقیقه الویریشلی وسائطی یوقدر. فیزیولوژی یالکز پسیقولوژی‌یه صاغلام برزمین حاضرلار وپسیقولوغلرك ـ یا کلش یوللره صاپوب مباحثات بیهوده ایله ـ ضلالته دوشمه‌مه‌لرینه خادم اوله‌بیلیر. اونك ایچون لوقك حرکت واقعه‌سی طوغرودر وبو خصوصده بیان ایتمش اولدوغی سوزلر دخی مهمدر .

او ـ تعقیب ایتدیکی مقصده ایرمك ایچون ـ یالکز انسانك علاقه‌داراولدوغی شیلرله اشتغال ایدن (قابلیات ممیزه discerning faculties) سنی نظراعتباره آلیور. بوقدرینی شیمدیلك کافی کورویور. روحك لدنیاتی وحادثات معنویه‌نك شرائط غریزیه‌سیله اوغراشمغه لزوم حس ایتمیور .

فقط [قابلیاتمزك حدودی خارجنه چیقمامالی‌یز !.] دییور .

[ذهنمزك قابلياتنى لايقيله تتبع و تدقيق ايدرده (علممزك ساحهٔ اتساعنى the extent of our Knoweledge) كشف ايدوب افقلرينى بولورسه‌ق، اشيانك ـ بزم نظرمزده ـ منور اولان قسميله قارا كلق قالان قسمنى فصل ايدن حدود قطعيه‌يى تعيين ايتمش اولورز. آ كلاشيله‌بيلن شيلر ايله آ كلاشيله‌مايان شيلر آره‌سنى آييرمش اولورز. بلكه او زمان انسانلر ، او قارا كلقده قالان جهت ايچون اعتراف جهل ايتمكدن پك او قدر صيقيلمزلر ؛ وفكر ولسانلرينى ، منوراولان جهته ـ دها زياده مفيد وممنونيت بخش بر صورتده ـ صرف واستعمال ايده‌بيليرلر !]

ديه پك پراتيق بر ملاحظه بيان ايدييوركه ، زمانمز بو مهم نصيحتى تماميله قبول ايتمش‌در . فضله اوله‌رق زمانمزدن چوق اول (قانت) ، بو سوزلره هر كسدن زياده قيمت ويره‌رك (عقل صرف Raison pure) ى وقابليات ذهنيه‌يى تدقيق ايله صاغلام بر مسلك فلسفى ياپيله‌بيله‌جكنه قناعت كتيرمشدى . بوصورتله تشبث ايتمك تنقيدايله ايشه باشلامق‌در؛ ديمشدم. قانت بونى اصول اتخاذ ايتمشدر. فقط بوتون بوفكر ونيتنده‌لوقك نصيحتلرندن ماهم اولمشدر؛ ده‌نيله‌بيلير . واقعا نتيجهٔ تدقيقاتنده كنديته خاص بر مسلكك موجيدر . فقط لوق اولماسه‌يدى قانت بو استقامته توجه‌ايدرمى ايدى بيلمم؟.. بنظن ايدييورم‌كه زمانمزك جريان فلسفى‌سنه قطعى بر استقامت ويرن (لوق) در . خصوصا آچديغى مباحثه‌لرله بوتون (ئه‌پيسته‌مولوژى) مسائلى يوغوروله يوغوروله هم بر شكل قطعى كسب ايتمش هم‌ده براق وصاف اولمشدر . بو كون اونلرى اوحالده مطالعه ايتمكده‌يز ؛ والك باشـايجه‌لرى نه‌در ؟. بيليورز. يعنى تصنيف خصوصنده دخى دهازياده موفقيت حاصل اولمشدر .

بوكون (ئه‌پيسته‌مولوژى) ده الك مهم واساسى بحث . واقعا ينه (نفسمزله عالم خارجى‌نك مناسبتى) در ؛ فقط بو خصوصده الك اول حل اولونماسى لازم ومطلوب اولان مسئلهٔ اصليه (بلاواسطه‌مى ؟ يوقسه بالواسطه‌مى ؟..) علم حاصل ايتديكمزه عائد اولان سوألدر. سائر مسائل هپ بوندن تفرع ايده‌بيلير. فى‌الحقيقه زمانمز فيلسوفلرى هرشيدن زياده بونكله اوغراشيورلر وبرقسمى تحدسيه، ديكر برقسمى‌ده استحضاريه اعتقادينى تصويب وترجيح ايدييور .

لوق ، نفسمزله عالم خارجى‌نك مناسبتنه دائر مهم بر شى سويليه‌ميور . فقط سويليه‌بيلمش اولانى ده كوره‌مه‌دك! بناءً عليه اومعما اولانجه ظلميتله مبهم طوروبور.

الله نامنه برقدرت کلیه‌یه اعتقاد ایدنلر شومناسبتی ـ بالطبع ـ اونك علم وارادت ازلیه‌سیله تعریف ایدییورلر . ده‌قارت ، بو خصوصده بیان رأیدن استنکاف ایتمشدی. سپینوزا ، مالبرانش ولایبنیچ بومسئله‌یه دائر برسوز سویلیه‌بیلمك ایچون باشقه‌چاره بوله‌مامشلر وهربری بروجهله نیت وارادت الوهیتی ایلری سوره‌رك او معمایی حل ایتمش اولمق ظننده بولونمشلردی . حالبوکه بو طرز تعریفی زمانمزك حکمای ملیونی ومشاهیر آلهیونی بیله مقبول عد ایتمیورلر . ذاتاً ارسطودنبری (Deus ex machina) دیه معروف اولان دلیل غیر معقول بودر . [*] . اولا جناب حقك نیتنه هیچ بر کیمسه ادعای وقوف ایده‌مز ؛ ایتسه عظیم کستا خلق وحدناشناسلق اولور .

همده بیهوده‌اولور؛ چونکه تعریفی مطلوب اولان جهتی تنویر ایچون ذره‌قدر یاردیم ایده‌مه‌مکله برابر مسئله‌یه فضله اوله‌رق برباشقه کوچلك دها انضمام ایدر . نیت الوهیتك ـ فی‌الحقیقه ـ اویله‌اولدوغنی اثبات ونیچون اویله اولدوغنی تعریف ایتمك لازمکلیرکه ـ شیمدی سویله‌دیکم وجهله ـ بویله شیلر حقنده هیچ بر انسانك علمی اوله‌ماز .

لوق ، غایت حر فکرلی اولمقله برابر صدق و صمیمیتله دیندار ومؤمن بر متفکر اولدوغی‌ایچون ، ناچار بومعما قارشیسنده عقیدهٔ الوهیتدن استمداداً بر بر تعریف ویرییورکه ـ اسبابیله ایضاح ایتدیکم کبی ـ بر تعریف صحیح ومقبول دکلدر. ایشته بوراده‌یه وارنجه بو انکلیز فیلسوفی دخی طبقی ده‌قارت، مالبرانش وبونلره اقتدا ایدن برچوق متفکرلرك دوشدوکی ضرورت ومجبوریته دوشویور:

[فکرلرمز ـ طبیعی بر صورتده ـ روحمزه تأثیر ایدن اشیانك (محصولات products) ی در. وبو وجهله اویله بر طاقم ادراکات ایقاع ایدییورلرکه اونلر

---

[*] بو تعبیر مشهور ارسطونك کندی ایجادیدر . استاد یونانی، فعالیت عضویه‌یی و حادثات کونیه‌یی، کندی ماهیتلری داخلنده، وکندی قوانین طبیعیه‌لریله تعریف ایده‌بیلمك معرفتنی، علمك مقصدی بیلیردی‌که تماًمیله حقی واردر. بناءً علیه کائناتك میخانیکیتنی تعریفدن عاجز وقاصر قالوبده : (الله بویله تقدیر واراده ایتمشدر ! .) دیه‌رك ایشك ایچندن قولایلقله چیقوب شومظفریتله مغرور اولانلرك بودلیلنه (ده‌ئوس آپو میخانی) دیرایدی که (ما کنه خارجنده الله) دیمکدر. اونی صوکره لاتینلر ترجمه ایتمشلردر. بوتعبیر تشبیهی‌ده‌کی نکته ، او طرز ایله ایراد اولونان دلیلك بیهوده ولزومسز بر صورتده ما کنه خارجنده قالدیغنی وماکنه‌نك ناصل حرکت ایتدیکنی‌ده تعریفه موفق اوله‌مادیغنی ایما ایتمه‌سی‌در .

(بزی وجوده کتیرن ذات باری‌نك ارادت وحکمت سبحانیه‌سیله by the will and wisdom of our maker) تنظیم ایدلمشـدر ویکدیکریله ـ اونك ایچون ـ متطابق دوشویور. الی آخره !.] دییور .

بوسوزلری‌سویله‌ین لوق، لایب‌نیچ‌دن‌باشجه خیلی بویوك بولوندوغی ایدی‌ظن ایده‌رم‌که (آهنك ازلی) فرضیه‌سـ ی ، آلمان فیلسـوفنه الهام ایدن فکرلردن بری‌ده بو اولمشـدر. هرحالده شو خصوصده شبهه یوقدرکه لوقك بوسـوزلرنده (آهنك ازلی) فرضیه‌سی ضمناً فقط عیناً موجوددر. ینه ظن ایده‌رم‌که بواعتقاد انکلیز فیلسوفنی ، تکرار دەقارته قدرسوروکله‌یوب براز ارتجاعه مجبور ایتمشدر. بونك بعض علاماتنی کوره‌بیلیورز : معلوماتمز ، وبوتون معلوماتمز انفسی ایسـه حقایق اشیا ایله علممز آره‌سنده ، یعنی‌کائنات خارجیه‌ایله روحمز آره‌سنده برخط اتصال اوله‌ماز. لوحالده نه‌اشیانك ماهیتنی‌بیله‌بیلیرز، نه‌ده اللهك حقیقتنی !. مکرکه ذهنمزده (قبلی apriori) اوله‌رق برطـاقم نمونه‌لر، (archetype) لر موجود بولونمش اولسون !.. لوقك بویله شـیلره ایناندیغنی یوقاریده ذکر ایتمشدم. واقعا بو خصوصده اعتقـادی پك او قدر صریح کورونمیور ؛ چونکه (او نمونه‌لر ذهنمزده موجود دکلدر . تجربه ایله حاصل اولمشـدر .) دیدکدن صـوکره ، (موجود اولسـه بیله غیر مشعور اولمق لازم کلیر ؛ وینه تجربه ایله انکشـاف ایده‌بیلیر. بناءً علیه غیر مشعور اوله‌رق ذهنده موجود فرض‌اولونان برشی‌معدوم اولمقله بردر.) کبی ملاحظه‌لر بیان ایتمشدی .

بوکون (مبادئ قبلیه princ. apriori) طرفداری‌اولان‌معاصرین،تدریبیونك اعتراضنه قارشی طبقی بویله سـوزلرله مدافعه ایدییورلر. مثلا مشهور (هیوه‌ول Whewell) اویله یاپمشدر .

اوکا قارشی تعریض ایدن (آلکساندەربه‌ین) دخی :

[قبل‌التجربه وجودندن اصلا خبردار اوله‌مادیغمز وآنجق اوزون برتجربه واسطه‌سیله ذهنمزده انکشافنه شاهد بولوندوغمز معهود مبادئ قبلیه‌نك ـ شو حاله نظراً ـ حقایق تدریبیه‌دن نه فرقی قالیر ؟ !] دیه هیوه‌وله جواب ویرییور؛ وبو تقدیرده حقایق تدریبیه‌نك ثابت اولدوغنی وبو معـارضه‌نك نزاع لفظی‌دن عبارت قالدیغنی ایما ایدییور. مع‌مافیه کورویورسکزکه یکدیکرینه معارض دوشن بوفکرلرك ایکیسنی‌ده لوقك ـ دەمین ذکر ایتدیکم ـ ملاحظه‌سی شاملدر .

خلاصه دور اخیرك افكار فلسفیه‌سنه (استقطاب polarisation) ویرن وبر استقامت معینه‌یه سوق ایدن بو آدمدر. افكارندن - كیف ماتفق - برقاچ قیرینتی عرض ایتدم ، وانجق بزم بحث مخصوصمزه موافق بر ایكی مثال ویرمك ایچون ایستدیكم پارچه‌لری آلدم . یوقسه حریتپرور بر رجل سیاسی ، (هم ادارهٔ مستبده‌یی ییقوب مملكتنده سربستیٔ اداره‌یی تأسیس اوغورنده بالفعل اوغراشمش ومستشار سلطنت اولمش بر رجل سیاسی !) هم حقوقشناس ، هم طبیب ، هم اخلاقیون زمانه‌نك الك بویوكلرندن بری اولان بو فیلسوفك بر چوق نظریاتی واردر كه فلسفهٔ تدربیه طرفدارلری یعنی كندی پیرولری هنوز تعدیل ایده‌مه‌مشلردر. اونلره دائرجزئی بر اشارت بیله ویرمه‌دم. چونكه پك خصوصی بر بحث تعقیب ایتمكده‌یز. یالكز بوآدمه بر قباحت بولویورم ؛ اوده كندی جملهٔ عقائدیله اویوشه‌مایه‌جق ، كندی فلسفه‌سنه یاقیشه‌مایه‌جق بعض اسكی ویاخود یابانجی تعبیراتی بی‌محابا قوللانمش وبو دقتسزلغندن طولایی ، آز چوق تناقضه دوشمش اولماسی‌در. مثلا دەقارتك (table rase) ی ایله افلاطونك (archetype) تعبیرلری كبی كه بوكلمه‌لر معنای تاریخیلری ایله تلقی ایدیله‌جك اولورسه فلسفهٔ تدربیه‌نك اساساتی تشكیل ایدن مبادیٔ اعتقادیه ایله قطعیاً ائتلاف ایده‌مزلر. اوندن ماعدا - اعتقادات دینیه‌سی نه قدر احرارانه اولورسه اولسون - فلسفهٔ تدربیه ایله خرستیانلق نصوصنی تألیف غیرتنه طوتولوب تناقضه دوشمشدر .

شیمدی بوندن اوته‌سی آرتق سزه قولای كلیر صانیرم ؛ چونكه بوآنه قدر ویردیكم معلومات تاریخیه نه قدر قیریق دوكوك اولسه بیله ، عصرحاضر فلسفه‌سنی اشغال ایدن مسائل اساسیه‌نك نه كبی شیلردن عبارت اولدوغنی آكلامش سكزدر. اونلرك ناصل طوغدوغنی ونه شكللره كیردیكنی‌ده شو ملاحظات تنقیدیه سزه كوسترمشدر. بناءً علیه اسمنی بو مبحثده یاد ایتمه‌دن كچمك ایستمه‌دیكم بر ایكی بویوك فیلسوف حقنده‌ارتق برر صحیفه‌لك ملاحظات‌ایله‌اكتفا ایده‌بیله‌جكم صانیرم.

اونك ایچون بورادە هیوم ، بارقله ، قانت كبی - اون سكزنجی عصره شرف ویرن - بویوك استادلرك فكرندن انجق برنشانه ویرمكله اكتفا ایدوب كچه‌جكم.

اولا شونی سویلیه‌یم كه لوقك آچدیغی چیغیرده فوق العاده رواج واعتبار قازانان (فلسفهٔ تدربیه) نك نفوذیله نظریهٔ معرفت برشكل مخصوص آلمشدی . زمانك الك بویوك فیلسوفلری تجربه‌یی (مبدأ اصول .principe de la méth)

اولمق اوزره قبول ایدییورلردی . صوفیه اعتقادینه میال کورونن تك توك برایکی کشیدن ماعدا هان هرکس، (عالم حسی le monde sensible) نك وجودینه ایناییور ویالکز اونی (حادثه‌وی phénoménal) بر وارلق اوله‌رق تلقی ایدییوردی که علممزکده ماهیتاً وحیثیتاً انفسی اولدوغی تسلیم ایتمك مجبوریتیله برابر کیدر بر اعتقاددر . آرتق بوتون مبحث معرفت مسئله‌لری ایشته‌لوقلك چیزدیکی بو دائره داخلنده موضوع مناقشه اولویوردی .

مشهور (وولته‌ر Voltaire) بو انکلیز حکیمنك فکرلرینی فرانسه‌ده نشر و ترویج ایتدیکی کبی رهابین صنفندن اولان فرانسز فیلسوفی (قوندی یاق Condilliac) دخی او فلسفه‌یی ـ مملکتنده ـ تمثیل ایدییوردی . بو دائره‌ده تصادم ایدن افکار فلسفیه‌دن برچوق جریانلر حاصل اوله‌رق هر بری بر استقامته توجهله یول آچدی؛ وزمانمزده حالا معتبر اولان مذاهب مشهوره اوجریانلردن حاصل اولدی . ذاتاً ـ یوقاریده سویله‌دیکم کبی ـ ده‌قارتك (فلسفهٔ میخانیکیه philosophie mécaniste) سنی تعقیب ایدنلر ، حقیقی ماتریالیزمك طلوعندن اول بر فجرکاذب کبی پارلادیلر ، اسمی اولجه کچن (لامه‌تری Lametterie) برنوع (مادیهٔ میخانیکیه matérialisme mécaniste) سیستمی قورمشدی . اصلاً المان اولدوغی حالده فرانسه‌یی وطن اتخاذ ایدوب فرانسز لاشان (بارون دولباخ Baron d'Holbach) ، (منظومهٔ طبیعت système de la Nature) نامیله یازدیغی اثرده صراحتاً (ملحد athée) اولدوغنی کمال جسارتله اظهار ایتمکدن چکینمه‌دیکی کبی، احداث ایتدیکی (مادیهٔ طبیعیه matèrialisme naturaliste) مذهبنك فکر الوهیت وتعلیمات دینیه‌ایله قطعیاً قابل تألیف اولمادیغنی‌ده کوستردی. عینی زمانده فرانسه‌ده پك مشهور اولان (دیدرو Diderot) دخی صراحتاً ماتریالیست ایدی. اون طوقوزنجی عصرده افکاره زیاده‌سیله تحکم ایدن ماتریالیستلر، مثلا المانیاده (یاقوب موله‌شوت Jacob Moleschott) لر ، (قارل فوخت karl Vogt) لر (لودویق بوخنر Ludovic Büchner) لر ؛ فرانسه‌ده (دوقتور شارل لوتورنو Letourneau) لر ، (آندره‌لوفه‌ور André Lefèvre) لر واونلرله همفکر اولان حزب علما ومحررین ، هپ (دولباخ) وامثالنك اولاد معنویه‌سی صاییله‌بیلیر .

تاریخ کوسترییورکه اون سکزنجی عصرده حسیه زمینی اوزرینه ماتریالیزم کرکی کبی کوك صالمش بولونیوردی . حتی بعضی مورخلر (فرانسه انقلاب

عظیمی la grande Rev. Fr.) نی بیله ماتریالیزم جریاننك اثری عدایدییورلرکه
یاکلشدر. او جریانك بعضی وجوه ایله بوتبدلات عظیمه‌ده دخلی منکر اولمامقله
برابر، بوخصوصده (ژان‌ژاق روصو J. J. Rousseau) نك شخصیت معنویه‌سی
عوامل فکریه‌نك اك مهمی ومؤثری اولمشدی. بومحققدر. حالبوکه (روصو) ،
هیچ ماتریالیست دکل ، بالعکس (théiste یعنی اللهه بیلدیکی کبی ایناییر)
(سانتیمانتالیست sentimentaliste) بر فیلسوفدی. ایده‌آلیستلر، سپیریتوآلیستلر
دخی واردی . فقط حسیه فلسفه‌سی میدان آلمش اولدوغی ایچون ماتریالیزم ،
انکشافنه مساعد اولان اوزمین اوزرنده سریع فتوحاته موفق اولویوردی .

فوق‌العاده برطورکستاخانه‌ایله وبویوك برجسارتله دینی‌انکار وعقائدمؤسسه‌یی
ابطال ایدن بوفلسفه‌نك سرعت انتشارندن طولایی ـ فیلسوفلرایچنده ـ اك زیاده
اندیشه‌یه دوشن‌ایرلاندا پیسقوپوسی (بارقله Berkeley) ایدی. کندیسی پك خالص
برمؤمن‌اولدوغی‌کبی دنیایه مثلی نادرکلیر براستعداد فلسفی‌ایله‌طوغمشدی. تك‌باشنه
ماتریالیزمی ابطال ایتمك وهرشیئی ییقان بوجریانی طوردورمق عزمنه دوشدی .
یازدیغی‌اثرلره نظراً (لایب‌نیچ Leibnitz) کبی برنجی درجه‌ده مابعد لطبیعیوندن
اولدوغنه حکم‌ایدیلیور، وطوغرودر. ذاتاًایکیسنك‌افکاری آره‌سنده‌صمیمی‌برقرابت
واردر. فقط مستقلاً دوشونه‌رك بونتیجه‌لره وارمش اولدقلرنده شبهه‌قالمامشدر .

بارقله، حسیه مذهبنی اولا قبول‌ایدییور. فقط اوندن ماتریالیزم‌علیهنه برنتیجه
چیقاریبور. لوقك تعلیماتنی اساس اتخاذ ایتدیکنده هیچ شبهه یوقدر. (علم بشرك
مبادیسی principles of human Knowledge) نامیله مشهور اولان اثرینه شو
سوزلرله باشلامش اولماسی ادعامی اثبات ایدر !

[علم بشرك تعلق ایتدیکی شیلری دقتله معاینه‌ایدن هرکس نظرنده بدیهی‌درکه
اونلر یا درحال حواسه منطبع بر طاقم (فکرلر ideas) در ، یاخود (روح
Mind) ك عملیات و (احتراصات passions) ی ثمره‌سی اولان دیکر بر نوع
فکرلردر . ویاخود ، نهایت ، (حافظه Memory) و (مخیله imagination)
یاردیمیله حاصل اولمش فکرلردر . [*] فقط (علمك موضوعاتی object

[*] لوقك دیدکاری ایله بوسوزلری قیاس ایدیکز . بوتون افکاریمزك محصول تجربه
اولدوغنی ادعا ایدن بو فیلسوف برنجی طاقمدن اولان افکاری (تجربهٔ خارجیه) ایله ،
ایکنجیلرینی‌ده (تجربهٔ باطنیه) یعنی عملیات ذهنیه ایله تحصیل ایتدیکمزه قائع بولونویور
وآیریجه‌ده بر (روح مدرك) قبول ایدییوردی .

of Knowledge) نی تشـکیل ایدن بوتون بونهـایتسز تنوعات افکار ایله برابر ، بر شی داها وارکه اونلری بیلیور و ادراك ایدییور ؛ اونلری تخیل و تخطر ایتمك ، ارادت ایتمك کبی (عملیـات opérations) یاپیور . بو (مدرك و فعـال وارلق percieving, active being) ه بن ، (ذهن ، نفس ، روح ، وبنلکم mind, spirit, soul, Myself) دییورم . ه (دوشـونجه‌لر thougts) من ، نه حسـیاتمز ، نه‌ده مخیله ایله تشـکیل ایتدیکمز فکرلر ، ذهن اولمادقجه موجود اوله‌بیلیر . بونی هرکس تسـلیم ایدر. [*] اویله کورونورکه حواسـمز اوزرینه (منطبع imprinted) اولان احساسات ، یاخود افکارك دخی بر (ذهن مدرك percieving mind) اولمقسزین موجود اوله‌مایه‌جغی عینی درجه‌ده بدیهی‌در . بو افکار و احساسات ، هرنه قدر یکدیکریله مربوط ومؤلف اولسه‌لر بیله !..]

(بارقله) مبحث معرفت مسئله‌سنده لوقدن فرقلی اولمایان شـو ملاحظاتی بر موضوعهٔ اسـاسیه اوله‌رق ایلری سوردکدن صوکره بوتون معطایات حسیه‌یی وذهنك فعالیت ذاتیه‌سندن متولداولان فکرلری تحلیل ایده‌رك کیفیات و حالات روحیه‌یه ارجاع ایدییور ؛ و ـ اولجه ایضاح ایتمش اولدوغم وجهله ـ [**] اونلرك ضمننده اله آووجه صیغار بر شی بوله‌میور . (جوهریت مادیه) یی ـ سببیت علاقه‌سندن طولایی ابداع ایتمش اولدوغمز ـ بر (فکرت مجرده) کبی تلقی ایدییور .

بوصورتله یوروتولن بر محـاکمه ، ماده‌یی هیچه چیقاردیغی ایچون کائنـات محسوسه‌یی‌ده انکاره واریر ، دیه بارقله بر چوق طرفلردن اعتراضات شـدیده‌یه معروض قالییور. (دوقتورجونسن Dr. Johnson) باستونی یره ووره‌رق بارقله‌یه خطاباً [بو طاشی ناصل انکار ایده‌بیلیورسـکز ؟ !] دییور ؛ بر دیکری : [مادامکه عالم شهود بر خیال ایمش ، باشکی شوطاش دیواره ووروبده بر تجربه ایتسـه‌کده ! . باقایم !.] دیه‌رك میدان اوقویور . حتی شـاعر شهیر (لورد بایرن Lord Byron) بیله شعرلرینك برنده بو نظریهٔ معرفتی اسـتخفاف ایتمك

[*] بالعکس دهقارت اویله اعتقاد ایدییوردی‌که انسان نفس‌الامرده اولمایان بر شیٔ تعقل ایده‌بیلیر. فقط تخیل ایده‌مز. حتی عالم خارجی‌نك استقلال وجودینی بو دعوایه بناءً اثبات ایدردی. بو بابده دهقارت بحثنه باقیکز !

[**] کتابمزك حادثات بحثنده ایدی .

ایچون برظریف جنـاس یاپیور. [*] الحاصل بو آدمجغزك شـوغریب ادعاسی هم آلهیون ، همده ماتریالیستلری وهرکسی ایاغه قالدیروب اعتراضاتی دعوت ایدییور. برقسم متفکرین دخی کندیسنی (ریبی، حسبانی sceptique) عد ایده‌رك نصوص دینه صدق اعتقـادینی بیله شبهه‌یه دوشورویور. فقط بونلرك جمله‌سـنه قارشی (پیسقوبوس بارقله) کمال نزاکتله و متانتله جواب ویرییور .

ذکای خارق‌العـاده‌سی و نزاهت ادیبانه‌سیله هرکسی مفتون ایدن بو آدمك معارضلری او عصرده معرفت مسئله‌سـنك نه شکله کیروب نه وضعیت آلدیغندن غافل بولوندقلرینی کوسترمش اوله‌بیلر. لوقك تأثیریله حسیه فلسفه‌سـنك غلبه‌سی ـ منطق برضرورته تبعاً ـ شونتایجی تسلیم ایچون ذهنلره آزچوق قناعت بخش ایتمشدی :

[معلوماتمز حواس واسطه‌سیله عالم خارجیدن کلیر؛ فقط اونلر ـ لدی التحلیل ـ کیفیات اجسـامه منجر اولور. حالبوکه کیفیات خارجده دکل، بزده برطاقم حالات روحیه‌در. اویله اولونجه علممز هم انفسی همده اضافی‌در. کوروب بیلدیکمز عالم، حادثات عالمیدر. حقیقت عالمی دکل !..]

ایشته لوقك ـ خلاصة الخلاصه ـ تعلیمات فلسفیه‌سی شو بر قاچ قضیه‌یه منجر اولمشـدی‌که بسیط کورونمکله برابر، (آغنوستی سـیزم) ، (فه‌نومه‌نیزم) ، (اضافیه relativisme) حتی طرز تفسیره کوره، (ماتریالیزم) و (پوزیتیویزم) مذهبلرینك اساس اعتقادینی متضمن اولدوغی کبی قانتك (ترانس‌ساندانتالیزم) فلسفه‌سیله بارقله‌نك (افتکاریهٔ انفسیه idéalisme subjectiviste) مذهبی‌ده تولید ایده‌بیله‌جك برماهیتی حائز بولونیورایدی. ذاتاً لوق بیله ماده‌یه هرکس کبی ایناننمیور ایدی. ماده بحثی کچدکجه : (the unknown something) دیبوردی‌که (مجهول اولان او بیلمم نه ؟ ! le je ne sais quoi inconnu) معناسنه کلیر . اوندن ماعدا لوق بالذات بر اللهه، برده روح مستقلك وجودینه صدق وخلوص ایله اینانیوردی.

[*] شـاعرك بارقله حقنده‌کی بیتی حقیقتاً ظریف بر نکته‌یی متضمندر. او نکته‌ده بر جناس اوزرینه مستنددر : انکلیزجه‌ده (no matter) ماده یوق ، دیمکدر. فقط عینی زمانده (حکمی یوق) و (ضرری یوق) معناسنه دخی دائماقوللانیلیر. (بایرن) اوبیت معروفنده [پیسقوبوس بارقله ماده یوق دیدی] دیبور، اوندن صوکره [no matter what the said] سوزلریله ایکنجی مصراعی تشکیل ایدییورکه بونك معناسی : (سویله‌دیکی سوزك حکمی یوق ، ضرری یوق) دیمکدر .

پیسقوپوس بارقله بالخاصه بو فیلسوفك شاكرد معرفتی ایدی . وبناءً علیه شو اعتقادجه آره‌لرنده ذره قدر فرق یوقدی . یالکز بارقله ، بوادعایی کمال جسارتله نتیجهٔ قصواسنه قدر سوروكله‌دی کوتوردی . (مجهول اولان اوبیلمم نه) یی ـ بونظریهٔ معرفت ایچون ـ لزومسز كوروب قالدیردی ، آتدی. شو تقدیرجه لوقك مسلکنی کندی وادیٔ طبیعیسنده نهایتنه قدر تعقیب ایتمش اولدی. لکن بو اعتقاد، عالم شهودی انکار ایچون ذهنی مجبور ایتمز. هله‌وارلغه قارشی وجدانی قطعاً شبهه‌یه دوشورمز. بر انسان ماده‌نك حقیقتنی انکار ایده‌بیلیر ؛ فقط روحك استقلال وجودینی اقرار ایدرسه (ریبی sceplique) صاییله‌ماز .

ایشته بارقله بویله بر متفکر ایدی . نته‌کیم لایبنیچك‌ده بو مزاجده بر فیلسوف اولدوغنی اولجه کورمشدك .

اونك ایچون : [سن عالم خارجی‌یی انکار ایتمکله بداهتی انکار ایدییورسك!.] دینیلره قارشی ، بارقله ، [یا کلش آکلییورسکز !.. بن شو عالم شهودی قطعاً انکار ایتمه‌دم. حتی حسیه مذهبنی بدایتاً تصویب وقبول ایتمشمدر. بناءً علیه قطعیاً ایمان ایدییورم‌که شو کوردوکم (حادثات ـ عالمی) موجوددر . نته‌کیم بن دخی موجودیتمه عینی درجهٔ قناعتله ایناتیورم. فقط باشقه بر شی یوقدر. شو حادثاتك ضمننده بر جوهریت مادیه یوقدر !] دییوردی .

[سن وارلغه قارشی شبهه ایدییورسك !.] دیه تعریض ایدنلره قارشی دخی بوسوزلری سویله‌دکدن ماعدا شونی‌ده علاوه ایدییور ، و : [بن مادیتی انکار ایدییورم ؛ موجودیتی دکل !. الله ایله برابر انجق ارواح واردر !. بنم اعتقادمجه باشقه برشی یوقدر !..] دییوردی . اصل کندی سوزلرندن اولمق اوزره نقل ایتدیکم شو ایکی جمله پك صریحدر :

[کوروب حس ایتدیکمه ایناندقده قناعتم سزك کندن آز دکلدر . فقط بنم انکار ایتدیکم شی ، کوروب حس ایتدیکمدن باشقه برشیئك احتمال موجودیتی‌در . (مجهول اولان اوبیلمم نه) انجق برفکرت مجرده‌درکه حقیقتی یوقدر، اصلی یوقدر.]

دیمك او عصرده انفسیت واضافیت علم دعوالرنده اختلاف قالقمش ، وآنجق علممزك باعثی اولان حقیقتی تعیین ایتمکده تباین وتعارض افکار قالمشدی . یعنی احساساتمزك سببنی تعیین ایتمکده هرکس باشقه باشقه دوشونویوردی . کیمیسی اونی خارجده برماده اوله‌رق قبول ایدییور . کیمیسی اللهدر ؛ دییور ؛ کیمیسی‌ده

ارواحدر دیه ادعا ایدییوردی . بارقله‌نك ادعاسی وطرز محاکمه‌سی ، لایب نیچ ایله مالبرانش آره‌سنده برشیدر . هر ایکیسیله قرابت صمیمیه‌سی ظاهردر .

[تجربه‌ایله تلقی‌ایده‌بیلدیکمز مدرکاتی دریش ملاحظه‌ایدرسه‌ك بوتون بیلدیکمز کندی‌احساساتمزدن وبناءً علیه انجق حالات روحیه‌مزدن خبردار اوله‌بیلدیکمزی واونك خارجنده هیچ برشیئك وجودینه مطلع اوله‌مدیغمزی اثبات ایدر . مادی برکتله‌یه تماس ایتدیکم زمان حس‌ایتدیکم شی اونك جوهریت مادیه‌سی‌دکل ، بکا ذوق والم احساس ایده‌بیلمك قابلیتنه مالك برطاقم فکرلردر . اوفکرلری بن حالا حس ایدییورسه‌م اونلر واردر . وانجق بنده واردر . ایتمیورسه‌م ، یوقدر . ذهنمده خاطره‌سی ، اونك حقیقتده وارلغنی ویاخود وار اولماسی لزومنی اثبات ایتمز . مثلا اوزرنده یازی یازدیغم شوماصه موجوددر ، دییورم ؛ چونکه اونی کوروب حس ایدییورم . اوطه‌دن طیشاری‌چیقدقدن صوکره‌ده حالا موجوددر دیدیکم زمان شونی مراد ایدییورمکه بن ، اکر اوطه‌مده اولسه‌یدم ، ینه ماصه نامنه عینی احساساتی طویه‌جق ایدم ؛ ویاخود طبقی بنم کبی (دیکر بر روح another spirit) اوماصه‌یی‌ادراك‌ایدییور . ایشته‌بن ، غیابمده ماصه‌نك موجودیتنه حکم ایدرسه‌م انجق بو احتمالی مراد ایدییورم ، یعنی عینی احساساتی بکا القا ایده‌بیله‌جك شرائطك تکرری احتمالنی قصدایدییورم . یوقسه حقیقتده طویدوغم شیلر ، صدا ، ضیا ،رایحه، ملاست ، خشونت،برودت ، یبوست‌کبی احساساتدر . فقط بونلر بنم کندی حالات روحیه‌مدر . ماده دکلدر . بنم بوطویغولرمله قطعاً مناسبتی اولمایه‌رق بر شیئك وارلغنی تصور ایتمك قطعیاً نا معقول وبناءً علیه غیر منطقی‌وباطل برظن‌در . اوحالده (واراولمق ادراك ایتمك وادراك اولونه‌بیلمکدر . esse est percipi). بن برروح مدرك اوله‌رق وارارم. مدرك اولان وارلقلر دخی بنم‌کندی افکاروحسیات واحساساتم‌در. بن‌بونلری ـ بالتداعی par association ـ ترتیب ایده‌رك [*] بر کائنات پانوراماسی وجوده کتیرییورم وسیر ایدییورم. سیر

---

[*] جون ستوئه‌رت‌میلك اعتقادی‌ده عیناً بودر. ذاتاً کندیسی بونی ادعاواعتراف ایدییور. (تداعی) تعبیری لوقك ایجاد ایتدیکی بر کلهٔ اصطلاحیه‌در . واقعا لوق ، بوکیفیتك تصور واستحضارده وبناءً علیه کیفیت علمده نه بویوك بر رول اوینادیغنی بارقله وهیوم قدر آکلایه‌مامشدی . صوکره بو برمهم مسلك اولدی . بوکا میلك باباسی و صوکره کندیسی هرکسدن زیاده اهمیت ویردی . قاموسده (association) کله‌سنه باقیکز .

ایتدیکم منظره طوغرودر ؛ واردر ؛ لکن اونك بر جوهریت مادیه‌یه استنادی وبناءً علیه مستقلاً موجودیتی یا کاذب برظن‌در .]

بارقله، شو ملاحظاتندن بر طاقم نتیجه‌لر چیقاروب فلسفه‌سنه بر شکل تام ومعین ویرییورکه بوراده اونلری یالکنز برر دستور کبی ذکر ایده‌جکم ؛ تنقیده کیریشمیه‌جکم :

[یالکنز روحانی موجودیتلر واردر . فکرلری الله‌یاراتیر . الله روح مطلق‌در. فکرلری ادراك ایدن ارواح مستقله یعنی انسانلر، البته فکر نوعندن برشی اوله‌مازلر. علم بشر اوفکرلردن عبارتدر . فکرلرك ترتیبی وآره‌لرنده‌کی مناسباتك تعیینی انجق تجربه ایله اوله‌بیلیر . تجربه بزه بر نوع نفوذ نظر ویریرکه اعمالمزده منافع حیاتیه‌مزه توفیق حرکت ایتمك اوسایه‌ده ممکن اوله‌بیلیر .] الی آخره !..

تجربه‌یه حیاتده بویله برقیمت ویرمسه‌یدی وحسیه اعتقادینی ملاحظات فلسفیه‌سی ایچون (مبدأ حرکت point de départ) اتخاذ ایتمسه‌یدی ، بزم صوفیه‌یه اك زیاده بکزه‌ین متفکر بارقله‌در !.. دیه ادعا ایده‌بیلیردم . فقط غریب وفطین بر دهایه مالك اولان بوآدم ، بك متناقض کورونن بر چوق اعتقاداتی تألیف یولنی بولمش وماتریالیزمه قارشی شدت ونفرت وغیرتی حسبیله خرستیان اعتقادینی قورتارمق ایچون چاره‌ساز اولمشدر . حتی طبقی ماتریالیستلر کبی : [کوردوکم وحس ایتدیکم شیلرك وجودینه ایناننه‌بیلیرم ؛ باشقه شیئه ایناننمام !.] دستوریله دعوایه باشلامه‌سی وصوکره [بن انجق شو آنده حس ایتمکده بولوندوغم شیلره ایناننه‌بیلیرم . شو آنده حس ایدوب کورمکده بولوندوغم شیلردخی یالکنز کندی حالات روحیه‌مدر؛ ماده دکلدر !.] دیمه‌سی، صوك درجه فطینانه برملاحظه‌در؛ کرچه رد اولونه‌ماز برادعا دکلسه‌ده !..

او زمانلر برده (ده‌ی‌وید هیوم David Hume) واردی . بو ، سقوچیالی فیلسوف یالکز زماننك دکل ، دنیانك اك بویوك منقدیندن صاییلیور . اوقدر نفوذ نظره مالکدر . هم تنقیدی (مخرب destructeur) در . اونك ایچون هرکسی اورکوتمش وعصرك افکارینه بلکه هرکسدن زیاده اجرای تأثیر ایتمشدی . مسئلهٔ معرفتك نه‌شکله کیردیکنی کوردوکز . تکرار ایضاح ایتمیه‌یم !..

بزم مطلع اوله‌بیلدیکمز انجق عالم حادثاتدر ؛ اونك ضمننده (مجهول بربیلمم‌نه؟!) تصور ایتمکدن قورتوله‌میورسه‌ق ، احساسات وافکارمزه برسبب موجب دوشونمکدن

فراغت ایده‌مدیکمزدندر . ده‌نیلیوردی . اوسبی ده ـ یوقاریده عرض ایتدیکم کبی ـ هر فیلسوف کندی مذهبنه ملایم واعتقاداتنه موافق بر صورتده تفسیر وتعبیر ایدییوردی . فقط کیمسه (علاقهٔ علیت rapport de causalité) دیدیکمز اعتقادك قیمت وماهیتنی تدقیق ، والله ، ویاخود کائنات مادیه‌یه ایناندقلغمزده ، (یعنی مستقل بر وارلغه قناعتمزده) اوینادیغی رولی وبوفکرك منشأنی تحقیق ایتمکی خاطرینه کتیرمه‌مشدی. هیوم، الك اول اومسئله‌یی تحقیق ایتمك لزومنی دوشوندی. بارقله‌نك ماتریالیزم علیهنه ترتیب ایتدیکی دلائل ایله آچدیغی تنقید یولی ، کندیسنه کوزل بر وسیله احضار ایتمش اولدی . بناءً علیه الك اول بارقله‌نك ملاحظاتنه صاتاشدی. اونی اساساً پك طوغرو فقط ناقص بولدی .

ذاتاً مهم بر سلسلهٔ آثار ایله چوقدن تمایز ایتمش وفلسفه‌سی تعیین ایله‌مشدی . بو مسلکی سزه اوچ بش صحیفه‌لق سوز ایچنده کوسترمم ، چوق مهمدر . یالکز نه اولدوغنی بر اسم تعیین ایده‌رك سویلیه‌یم : کندیسنی (ریبی sceptique) طانیمشلردی. بارقله ایله هیومك سیستمنی جمع ایده‌رك بر فلسفه وجوده کتیردیکنی اعتراف ایدن (جون ستوئه‌ت میل J. S. Mill) ك ادعاسنه کوره ، هیوم تام معناسیله ریبی دکلدی ، (تدریبی) ایدی ؛ فقط مفرط بر درجه‌ده تدریبی ایدی . اونك ایچون فلسفه‌سنه (empirisme radical) ده‌ینلر اولمشدر وبو تعبیر ، هیومك ماهیت اعتقادیه‌سنه موافق دوشمه‌مش دکلدر .

علممزك محصول تجربه اولدوغنه ؛ معطایات حواسك صرف انفسی بر طاقم حالاتدن عبارت بولوندوغنه ؛ بونلرك تداعی سایه‌سنده ترکب و(تجرید abstraction) صورتیله انحلالنه و الحاصل (تجربه‌نك پسیقولوژی‌سی la psychologie de l'expérience) نه دائرلوقلك بیان ایتدیکی ملاحظات اساسیه‌یه تماماً مشارك بولونیوردی. اشیانك وضعیت وتناظرندن آلدیغمز حسیاتی ـ بالتجرید ـ مکان فکرینی حاصل ایتدیکمزه ؛ و (تعاقب حادثات succession des phenoménes) دن ده ینه بالتجرید زمان فکرینی استخراج ایتدیکمزه قائل ایدی. الحاصل تجربه‌یی منبع وقسطاس علم طانیمقده بلکه هیچ کیمسه بو فیلسوف قدر ایلری کیده‌مه‌مشدی . بوندن طولایی منحصراً حادثات عالمنی قبول ایدییوردی، فقط بزم کندی طویغولرمزك جلوه‌سندن عبارت اولان بوحادثاتی (مقدمات قیاس prémisses) اتخاذ ایدوبده بر وجود مطلق اثبات ایده‌بیلمك ایچون هیچ بر طریق منطقی کوره‌میور وبناءً علیه وجود

مطلق حقنده معاصرين فلاسفه‌نك استدلالاتى طاقيله (سفسطيات sophismes)
نوعندن عدايده‌رك غيرمشروع ومردود بولويوردى. اونك اعتقادنجه انجق (بلا
واسطه وشو آنده تجربه ايدوب طويدوغمز شيلرك وجودينى قبول ايده‌بيليرز.)
ماباقيسى اساسسز بر ظن‌در . (احتمالى ومشكوك problematique) شيلردركه
ضعيف فرضياته زمين استناد اوله‌بيلير . (علوم Sciences) ايچون منحصراً
حادثات عالمى بتر؛ اصول تحقيق اولمق اوزره دخى يالڭز تجربه كافيدر. ذاتاً اوندن
ماعداسنك اصلسز وحكمسز اولدوغى اوته‌دنبرى تحقق وتأيد ايتمشدر . اوحالده
ماده وروح برراساسسز فرضيه‌در. حادثات عالمنده اجرا ايده‌بيلديكمز تجربه‌لرك
بزى بوكبى فرضياته ايصال ايده‌بيلمه‌سى ايچون ، هيچ بر معقول ومشروع يول
يوقدر. واقعا بر علاقهٔ سببيت وار؛ فقط اوده بر حقيقت دكل، بر (اعتياد ذهنى
habitude mentale) دركه (لاينفك برتداعى une association inséparable) دن
ايلرى كليور ؛ خصوصاً سبب ديديكمز شى ، خارجده موجود دكل ـ انجق
بزده بر (فكر واعتقاد) اولمق اعتباريله ـ بالذات (انفسى subjectif) برماهيتى
حائز بر فكردر . يوقسه عالمده سبب نامنه برشى يوقدر . (بلافاصله تعاقب
immediate succession) واردر . [*]

[بناءً عليه بزم طويغولرمزى وجود مطلق اعتقادينه مربوط طوتان
(سببيت علاقه‌سى) بر (تخيل ياموق ايپلكى) در. اونى قوپارديغمز كبى بوتون
بوتون مبناى مابعدالطبيعيات ايله برابر موضوعاتى و حقايق موهومه‌سى ده ييقيلير
كيدر .] ديبوردى . او سبيله‌دركه ماده‌نك موهوم بر شيدن ، بر ظن باطلدن
عبارت اولدوغنى اثبات ايدوب كوسترمك ايچون (بارقله) نك ترتيب ايتمش
اولدوغى برهانى وطرز استدلالى ـ بكنديكى حالده ـ ناقص ويك جهت بولمشدى .
(يقينيت علم certainty of Knowledge) آنجق (بلا واسطه تجربه immediate
experience) ده‌در. اوده بزه آنجق طاقم طاقم حادثات عرض ايده‌بيليركه اونلرك
هپسى ده بزم كندى (احساسات sensations) و (ادراكات perceptions)مزدر
بارقله، ماده‌يى هيچده چيقاريبور؛ فقط روحى ناصل وزه‌دن بولوب چيقاريبور ؟.

[مادامكه ذهنده ادراكاتدن باشقه هيچ بر شى (حاضر present) دكلدر ؛
ومادامكه بوتون فكرلر مقدماً ذهنده حاضر بولونان احساساتدن (مشتقدر

[*] بو خصوصاتده تفصيلات آلمق ايچون قاموس فلسفه‌ده اوتعبيراته باقيكز .

derived) لر؛ بوندن شو نتیجه چیقارکه انطباعاتمز و افکارمزدن ـ خصوصی بر صورتله ـ ممتاز بر شی حقنده بر فکر حاصل ایده‌بیلمك ممتنعدر.]

[ماده بر ظن باطلك تولید ایتدیکی موهوم بر شی ایسه ، روح نه‌دن اویله اولماسین ؟ ! بز روح نامنه طوغرودن طوغرویه بر جوهرك وجودینی ادراك ایده‌بیلیورمی‌یز؟.. قطعاً !.. وجدانمزده درحال ادراك ایتدیکمز ، آنجق حادثات معنویه‌درکه اونلرك جمله‌سی‌ده حسیات، افکار وارادات کبی صنفلره تفریق ایدیله‌بیلیر. بز بوحادثاته بر سبب دوشـونمك مجبوریتی ایله روحی بر (جوهر substratum) اوله‌رق قبول ایدییورز. حالبوکه بواستدلال غیر مشروعدر. اکر بارقله‌نك ماده علیهنه توجیه ایتدیکی تنقیدات واعتراضات حقلی ایسه ـ نته‌کیم اویله‌در ! ـ عینی طرز استدلال، روح علیهنده‌دخی قیمتلی ومشروع بردلیل منطقی‌در، واویله اولمق لازمکلیر!]

دیمشدی . بوایکی جوهر هیچه چیقاریلنجه دخی یالکنز حادثات عالمی قالیر. ایشـته (phénoménisme absolu حادثیهٔ مطلقه) عقیده‌سی بودر . بو اعتقـاد آغنوستی سیزمی دخی متضمن‌در . فقط بو (آغنوستی سیزم) آنجق (انکاری négatif) اوله‌بیلیر . نته‌کیم یالکنز عالم حادثاته استناد ایدوب مابعدالطبیعیاتی کلیاً حکمدن اسقاط ایتدیکی ایچون‌ده بواعتقاد (پوزیتی ویزم positivisme) مذهبنك مهد نشأتی اولمشدر دەنیله‌بیلیر .

شیمدی شونتیجه‌یه پیوسته اولوبده هم ماتریالیستلرك اك صاغلام نقطهٔ استنادینی همده الهیونك وروحیونك و مابعدالطبیعیونك اك مقدس اعتقـاداتنی موهومات وظنون باطله‌دن اولمق درکه‌لرینه ایندیرن بومنقدك تأثیرینی دوشونوکز !..

اك دیندار آدملرك سلاحنی قوللانه‌رق بونتیجه‌یه واردیغنی‌ده اونوتماییکز !.

ایشته بوطرز بوتنقید، هرفیلسوفی مدهش برحیرته القا ایتمش‌ودەرین دەرین دوشوندورمکه باشلامشدی. قانت ورەیدکیبی پك بویوك متفکرلر هرکسدن زیاده متأثراولدیلر. هم مابعدالطبیعیاتك حیثیتنی اعاده ، همده ماده ایله روحك وجودینی اثبات ایچون بر چاره تحریسـنه فوق‌العاده صرف ذهن ایتدیلر . بوسـایه‌ده ایکی بویوك مذهب فلسفی دها ظهوره کلدی .

مشهور قانت دخی ، هیومك ـ هر سیستمی تخریب ایدن ـ فلسفه‌سـنه تنقیدیه‌سندن متأثر اوله‌رق غیرته کلمشدی . برطاقم اصلسز دستورلرله قناعت ایدن (یقینیه dogmatisme) اعتقـادینی تنقید ایتمك ایچون عقلی باشـنه آلمق ویکی

باشدن تحقيقاته كيريشمك لزومنى قطعياً حس ايتمشدى. قانت بونى بالذات اعتراف
ايتمكدن چكنميور. [بنى يقينيون اويقوسندن اويانديران وفلسفهٔ نظريه ساحه‌سنده
يكى وادئ تحقيقاته سوق ايدن هيوم اولدى !.] دييور .

فى الحقيقه هيومك تنقيدات تخريبانه‌سيله مابعدالطبيعياتك لزومسزلنى ، هيچلكى
ثابت اولسه بيله اوته‌دنبرى ذهن متفكرينى اشغال ايدن وحيرتده براقان بويوك
مسئله‌لر برر معما كبى ينه عقلك حضورنده پابرجاى استنطاق اوله‌رق طورويور
وعظيم صيقينتى ويريبوردى. حتى معهود مسئله‌لر - بونجه ترقيات فكريه‌يه رغماً -
حيثياً ذره‌قدر تبدل ايتمه‌مشدى. ينه اك مهم معما ، نفس انسانيه ايله عالم خارجينك
مناسبتى ، و بو مناسبتدن حاصل اولان (علم connaissance) كيفيتنده شو ايكى
عاملك خدمتنى ، درجهٔ دخل وفعاليتنى تعيين ايده‌بيلمك مسئله‌سى ايدى. ديمك كه
(ئه پيسته مولوژى) نك اك مهم موضوعات اساسيه‌سنى تشكيل ايدن بحثلر ايدى.
كرك عالم خارجى‌نك كركسه نفس انسانيه‌نك وجودى ، ادراك وشعورك تحققنه
وابسته اولدوغى كبى بونك تحقق او ايكى عاملك ، (يعنى روح بشر ايله عالم
خارجى‌نك !) نك تقابلنه وتماسده بولونماسنه محتاج قالديغندن ، بوتون (مبحث
وجود ontologie) مسائلى (سببيت علاقه‌سى ايله واقع اولان تدقيقات وتفحصات
فلسفيه مسئله‌سنك صورت حلنه تابع بولونويوردى: تدقيقات واقعه عالم خارجى‌نك
حقيقتنه طوغرودن طوغرويه كسب اطلاع ايتمك امكانى انكاره وارمش اولدوغندن،
نهايت سوبژه‌قتيويزم اعتقادنده قراره مجبوريت حاصل اولمش وزمانك بويوك
متفكرلرى، حقيقت اشيايه وقوف بحثنده اعتراف عجز ايتمكدن هيچ چكينمه‌مشدى؛
فقط بزده حاصل اولان حادثات وجدانيه‌يه - بهمه حال - بر (علت موجبه
c. effic.) آرامق ضرورتى على الاطلاق مسلم بر پرنسيپ صاييلديغى ايچون ،
سوبژه‌قتيويزم فلسفه‌سى وارلنى هيچ انكار ايتمش اولمويوردى ، يالكز جهلنى
اعتراف ايتمكله قاليبوردى. يوقسه سببيت مبدأنه استناد ايده‌رك ادعا ايده‌بيليوردى كه
مطلقا بر شى اولمق لازمكلير ، واو شى ، هرنه ايسه ، بزده‌كى تأثرات وانفعالاتك
وبناءً عليه علمك سببى‌در . بو صورتله تأسس ايدن آغنوستى‌سيزم (انكارى
négatif) دكلدى ، چونكه وارلنى اقرار ايدييور ، يالكز اونك حقيقتنى
بيله‌مه‌ديكنى اعتراف ايتمكله قاليوردى .

دیمك که بوتون (مبحث معرفت) مسئله‌لری بر مهم عقده‌نك حل اولونماسنه وابسته قالمش کورونویوردی : انسانله عالم خارجی‌نك مناسبتندن حاصل اولان (علم) ده ذهن بشر قطعاً و صحیحاً عاطل‌می‌در ؟ . دکلی‌در ؟ . دکلسه ، درجهٔ دخلی و صورت فعالیتی نه‌در ؟ . بو اسکی سؤالی ، یکی‌دن نظر دقته آلمق وبوکا آدم عقللی بر جواب ویرمك لازمکلدی .

کذلك بوتون (مبحث وجود) مسئله‌لری‌ده ینه پك مهم بر عقده‌نك صورت حلنه تابع کورونویوردی‌که اوده (مبدأ علیت princi. de causalité)در. زیرا ، طوغرودن طوغرویه تلقی ایده‌مدیکمز بر عالم خارجی‌نك موجودیتنی ، آنجق بزده حاصل اولان حادثات وجدانیه‌یه بر سبب دوشونمك مجبوریتی ایله تسلیم ایدیبوردق !..

کرك بارقله پك ، کرکسه هیوم ولوقك بو سببیت مبدأنه نه معنا ونه حیثیت ویردکلرینی کوردك . و فلسفه‌نك اساسلی سؤاللرینه ویریلن جوابلر اومعنایه واو حیثیته کوره ناصل ده‌کیشیور ونه قدر باشقه‌لاشیور !. اونی‌ده کوردك . لوق عالم خارجی‌نك موجودیتنه و (مادی‌الطبیعه de nature matérielle) اولدوغنه قناعت کتیرمشدی . بارقله مادیتی کلیاً انکار ایتمش ، ارواحدن باشقه موجودات یوقدر دیمشدی . بوتون معلوماتمزك انفسی اولدوغنی اساس اتخاذ ایدن هیوم سببیت مبدأنك دخی معلومات انفسیه‌مزدن معدود و اعتیاددن متولد بر (اعتقاد croyance) اولدوغنه اینانمقله ، نفس ایله عالم خارجی آره‌سنده وجودی ادعا اولونان رابطه‌نك خارجده اصلی اولمادیغنی ـ بالمجبوریه ـ تسلیم ایتمش ، سببیت رابطه‌سی قوپونجه دخی او فیلسوفك نظرنده عالم هیچه‌منجر اولوب کیتمشدی .

وضعیتی پك ایی آکلیورسکز !.. ده‌قارتك یکیدن اورطه‌یه قویوب براقدیغی مسئلهٔ غامضه (یعنی نفس ایله عالم خارجی‌نك مناسبتی !.) نه شکللره کیرمش وقاچ تورلو حل اولونه‌بیلمش ؟. کورویورسکز !..

ایشته (قانت) بو جوابلرك هیچ بریسنی بکنمه‌مشدی. بو مسئله‌یی برده کندیسی ، کندی نقطهٔ نظرندن حل ایتمك ایستیوردی؛ حتی هیومك تنقیداتندن زیاده‌سیله تورکمش اولدوغی ایچون مابعدالطبیعیاتی ، اخلاقیاتی وهر شیئی نیهیلیزم یعنی (لیسیه nihilisme) کردابنه دوشمکدن قورتارمق غیرتیله او مسئله‌یی حل ایتمکه مجبور بولوندوغنی ـ کرکی کبی ـ حس ایتدی .

ارسطو ، افلاطون ، دەقارت کبی مستثنا بردهای فلسفی‌یه مالك اولان بو آدم، نره‌دن ایشه کیریشمك ومسئله‌یی ناصل قاورامق لازم کله‌جکنی – بالطبع – پك ایی دوشوندی وپك کوزل آکلادی . کوردی‌که (مبحث وجود) مسئله‌سنده (لیسیه) اعتقادینه دوشمه‌مك ایچون (مبادیء علمیه‌مز principes de nos con.)ك ماهیتنی – اول باول – تعیین ایتمك لازم کله‌جکدر. (مبحث معرفت) مسئله‌سنده دخی نفسمزك نه درجه‌لرده ذیمدخل بولوندوغنی کوسترمك اقتضا ایده‌جکدر .

بناءً علیه – کندی تعبیر معنادارنجه ! – (یقینیه dogmatisme) اویقوسندن اویانه‌رق هرشیدن اول (عقل صرف Raison pure) ك ماهیت وقابلیاتنی تدقیقه قویولدی . بوطرز تشبث تنقیدیونك کیدیشیدر ؛ وبیلیورسکزکه لوق دخی بورادن باشلامش وبویله حرکت ایتمشدی . دیمك‌که بوخصوصده قانت لوقك اصولنه اتباع ایتمشدر .

چیقاردیغی نتیجه‌لر دخی پك مهمدر . چونکه حصول علمده نفس انسانیه‌یه دخی بر بویوك حصه ویردیکی ایچون بر طرفدن عقلیونه دیکر طرفدن‌ده تجربیونه حق ویرییور :

تجربه‌نك حصول علمده خدمتنی انکار ایتمیور . بولوندوغی عصرك موفقیات علمیه‌سنه قارشی ایده‌مزدی‌ده ! [عقل صرف ، عالمله قطعاً تماسده بولونماسه‌یدی ، یعنی تجربهٔ حسیه‌ده بولونماسه‌یدی ، اوعالم حقنده ناصل معلومات حاصل ایده‌بیلیردی؟ . حاصل ایتدیکمز معلوماتده البته تجربه‌نك دخلی واردر . فقط تجربه ایله تحصیل ایتدیکمز شیلر ، علمك یالکز (موادانشائیه‌سی) در . اونلری تنظیم وترتیب ، تنقیح وتصحیح وبالذات تجربه‌یی اداره ایتمك اوزره بزده بر طاقم (مبادیء قبلیه principes apriori) دخی واردر؛ واولمق ضروریدر. ایشته اومبادی، منحصراً (عقل صرف Raison pure) ك ماهیت ذاتیه‌سندن منبعثدر . بناءً علیه تجربه‌دن کلمه‌مشدر ؛ چونکه هرتورلو تجربه‌دن مقدمدر . بالخاصه (سببیت مبدأی) او حقایق قبلیه ونظریه‌دن بریدر .] دیمشدی .

مبحث معرفت مسئله‌سنده قانتك اعتقادینی خلاصه ایدن بوادعا ، بر طرفدن لوقه حق ویرییور ؛ فقط لوقك ادعاسنی تحدید ایدییور. دیکر طرفدن دەقارت ایله برابر کلش‌کچمش اولان بوتون (عقلیون rationnalistes) ك ادعاسنی تصدیق ایدییور ؛ لکن من جهة تصدیق ایدییور !...

واقعا دەقارتك (افکار وهبیه idées innées) نظریه‌سنی شدتله رد وابطال

ایدن لوقك آثاری هنوز ایادئ اعتبارده طورورکن ، او نظریه‌یی مدافعه ایتمك کوچ اولوردی. نته‌کیم عقلیون‌عقیده‌سنی ـ هیچ‌اولمازسه من‌جهة ـ حقلی بولوب تصویب ایدن قانت بیله شکل قدیمی اوزره او حالده مدافعه ایده‌مه‌مش ، و اوکا بدل (حقایق قبلیه vérités aprioriques) نظریه‌سنی اقامه وتصاحب ایله‌مشدی . مع‌مافیه بو ایکی نظریه آراسنده پك اساسلی بر فرق اولمادیغی ایچون ایکیسی‌ده بر بوله‌جیقابیلیر . بناءً علیه قانت (افکار وهبیه) نظریه‌سنك شکلنی ده‌کیشدیروب مدافعه ایده‌رك یکیدن اوکا رواج ویرمش اولویور ؛ وبو صورتله حصول علمده عقل بشرك دخی کاملاً ذیمدخل بولوندوغنی اثبات ایتمش بولونویور . [مواد علمیه تجربه‌ایله عالم خارجیدن کلیورا. فقط علمه صورت ویرن، تجربه‌یی ترتیب واداره ایله‌ین بزم عقلمزدر !..] دیمکله ئه‌پیسته‌مولوژی مسئله‌سنی کندنجه حل ایتمش اولویور .

(مبحث وجود) مسئله‌سنه کلنجه ، اونك ماهیتی ویریلن شو قراره تابع بولونه‌جغی ایچون اونی‌ده ینه نتایج تنقیدیه‌یه تبعاً حل ایتمك چاره‌سی بولونمش اولدی دیمکدر .

فی‌الحقیقه، اکر اویله ایسه، [یعنی قانتك دیدیکی کبی تجربه‌ایله عالم خارجیدن یالکز موادعلمیه نامنه برطاقم (احساسات sensations) تلقی ایدییورده اونلری ـ بعضی مبادئ عقلیه‌مز دلالتی‌ایله ـ ترتیب ایده‌رك علمه انجق برصورت وقیمت ویرییورسه‌ق !.] علممز ، حیثیت اعتباریله تماماً انفسی‌در ؛ تعلق اعتباریله دخی تماماً (محدود limité) در . ملکات عقلیه‌مز وقابلیت فطریه‌مزله ابداً محدوددر. هیچ بر وجهله حقایق اشیایه مطلع اوله‌مایز . فقط سببیت اعتقادی ، الك قوی ولایتزلزل مبادئ عقلیه‌مزدن اولدوغی ایچون حقایق اشیانی‌ده انکار ایده‌مه‌یز . بناءً علیه شوکوردوکمز وحس ایتدیکمزشیلر محض‌شعبده وخیال دکلدر . بونلرك اصلی‌واردر، لکن ناصل‌شیلردر؟.. ایشته‌اونی‌بیله‌مه‌یز، وغالبا هیچ‌بیله‌میه‌جکز!.. دیمك چیقار . نته‌کیم قانت تماماً بو نتیجه‌لره پیوسته اولارق (آغنوستی‌سیزم) اعتقادنی‌ده لایقیله تأیید و تشدید ایتمش و (اضافیه relativisme) دعواسنده ثابتقدم قالمشدر . چونکه بوایکی اعتقاد یکدیکرینی منطقاً مستلزمدر .

ایشته‌قانت (مبحث‌وجودولدنیات) مسئله‌سنی‌ده بوبله‌جه حل‌ایتمش بولونویور. فقط بو وضعیت فکریه‌یه کوره مابعد الطبیعیاتك حیثیتی کلیاً ده‌کیشیور : [اکر

حقایق اشیایی ابدیاً بیله‌میه‌جك ایسه‌ك ، حتی ـ قانتك دوشوندوکی کبی ـ باشقا طبیعتده یارادلمش مخلوقات علویه ایچون بزجه معتبر اولان حقایق قبلیه‌نك هیچ حکمی اوله‌مامنه‌ی بیله محتمل ایسه ، حقیقت مطلقه‌یی موضوع بحث ایدن مابعد الطبیعیاتك آرتق نه وظیفه‌سی قالیر ؟..] ده‌یه‌بیله‌جك اولان معترضلره قانت : [اونك اك مهم وظیفه‌سی معلومات صحیحه‌مزك ماهیت وحیثیتنی تحقیق ایتمك ، قابلیات علمیه‌مزك حدود حقیقیه‌سنی بولوب کوسترمکدر !.] دیه بر جواب حاضرلیور . عقاید مقدسه و (نصوص دینیه dogmes religieux) یی ـ تعرض شبهه‌دن ـ قورتارمق ایچونده (ایمان la foi) قاپی‌سنی آرالق براقیور . (تنقید عقل صرف critique de la Raison pure) ده : (بزم ایچون حقایق اشیایه کسب اطلاع ایتمك ممتنع وممنوعدر!..) دیدیکی حالده (تنقید عقل عملی cr. de la Rais pratique) نام اثرنده بو دعوانك عکسنی اثباته همت ایدییور . یعنی (حقایق اشیایی وبناءً علیه اللهی بیله‌مه‌یز اما انجق عقل ایله بیله‌مه‌یز !. فقط ایمان ایله حس وتصدیق ایده‌بیلیرز !..) دیمك ایستیور . نته‌کیم اخلاق عملیه پرنسیپلرینی‌ده (وظیفه le devoir) حسنه بنا ایدییورکه بونك قیمتی دخی ایمانك حکم وقوتنه تابعدر .

هر حالده بو مهر ذکادن سزه انجق بر لمعه ، بر شراره عرض ایتدم. بو آدمك زمانمز فلسفه‌سنه خارق العاده بر تأثیری اولمشدر. بن یالکز بو اعتقادینی طوغرو بولمامقله برابر قدرت احاطه‌سنه ونفوذ نظرینه حیرانم .

اونك معاصرلرندن اولان (توماس رەید Thomas Reid) که سقوچ مدرسه‌سنك اك بویوك فیلسوفی صاییلیور ، ـ او دخی عینی صورتله وعینی اسبابدن طولایی هیومك تنقیداتندن اورکمش وبوکا قارشی مابعد الطبیعیاتی واوکا استناد ایدن ، یاخود صیغینان عقائد مسلمه ومقدسه‌یی قورتارمق غیرتیله اساسلری یکیدن تدقیق ایتمك و صاغلام مبادیء اوزرینه فلسفه‌یی تکراراً بنا وتشیید ایتمك ایستیوردی . خلاصه هرکس ایناتیوردی که اوقت فلسفه‌سی هر وجهله قبول ایدیلوبده نهایتنه قدر سوروکلورسه ـ تعقیب اولونه‌جق وجهۀ استقامته کوره ـ بر حده واریرکه استدلال ، منطق اولدوغی حالده نتیجه (بدیهیء باطل absurde) در . بناءً علیه همان هرکس هیومك استدلالات واقعه‌سنی منطق بولویور و اونك ایچون تلاش ایدییوردی . [دیمك که مبدأ استدلالات اولان مقدمات اساسیه‌ده بر یاکلشلق ، بر بوزوقلق وار ایمش که بویله آیقیری بر طاقم یوللرده ذهنی سوروکله‌یه‌رك بداهتاً

باطل نتیجه‌لره پیوسته اولویور .] دیه دوشونمك پك طبیعی ایدی . اونك ایچون هر کس وجدان بشری ـ کندی حسابنه ـ بر دها تدقیق ایتمکله یکیدن ایشه باشلامقده بر لزوم مبرم کورویوردی . او زمانك بر (دور تنقید و تنور âge de critique et d'illumination) اولماسنه بو مجبوریت وبو وضعیت سببیت ویرمشدر .

رەید دخی وجدانی وملکات ذهنیه‌یی تحلیل ایله ـ تنقیدی بر صورتده ـ فلسفه‌یه تشبث ایتمشدی . اوده سوبژه‌قتیویزمی قبوله مجبور بولونمش ولکن عالم خارجی‌نك استقلال موجودیتنی ـ تنقیدیون ایله بونلرك اولادی صاییلان ـ ریبیونك صدمهٔ اعتراضاتندن قورتاره‌بیلمك ایچون (حاسهٔ سلیمه bon sens) و (عقل سلیم sens commun) [*] ادعاسنه صیغینمقدن باشقه برچارهٔ سلامت بوله‌مامشدی. اصل سقوچ فلسفه‌سنك خصوصیت ممتازه‌سی و ـ عینی زمانده ـ ضعیف نقطه‌سی عرض ایدن جهت بودر؛ یعنی انسانلرك (حس مشترك) نی بر مسئله‌ٔ ـ مابعدالطبیعه‌یی حل ایچون ـ معتبر بر دلیل عد ایتمه‌سنده‌در . حالبوکه بو دلیل ، نهایت بر نوع (تواتر بینه‌سی) نه واریرکه فلسفیاتده بوکبی براهینك پك اوقدر اعتباری یوقدر . مع مافیه (رەید) ك دخی (sensualisme) اساسی اوزرینه بر (subjectivisme) فلسفه‌سی قورمق وعصرك جریان اعتقاداتنه اساساً اویمق مجبوریتندن قورتوله‌مادیغنی کوستریر .

(رەید) ، ـ بوندن اولکی بابده مذاکره‌سی کچن وبشنجی بابك مقدماتنده اطرافیله تنقید ایدیلن ـ (idoles) و (ماهیت ثالثه tertium quid) فرضیه‌لریله اوزون اوزادی‌یه مشغول اولمش و اوکا کوره بر مهم (نظریهٔ معرفت) دخی وضع ایتمشدی . بونك ماهیتنه وقیمتنه دائر مختصر بر فکر ویرمش اولدوغم ایچون تکرار وتفصیله لزوم کورمیورم . یالکز شو مهم جهتی نظر دقتکزه عرض ایده‌یم که ارتق بو فوق‌العاده وضعیت دخی لایقیله تعین بولمشدی . ارتق اکلاشلمشدی که بزم شو تشکلاتمزه کوره آلات ادراك ووسائط علممز حقایق اشیایی آکلایه‌بیله‌جك بر قابلیتی حائز دکلدر . شو محدودیت ایچنده عاجز وکندی ماهیتندن بی‌خبر اولان عقلمزك حدی دکلدرکه (وجود مطلق l'être absolu) دن بر فکر ویره‌بیلسین‌ده (حقیقت لدنیه) یه اوفکری تمامیله ترجمان اوله‌بیلسین !..

---

[*] بو تعبیرك اصل معناسی (حس مشترك) ایسه‌ده بوراده عقل سلیم معناسنه وارد اولمشدر .

صوكره هركسجه قبول ايدلمشدركه ، حال ووضعيت بويله اولونجه عالم حادثاتى تدقيق ايتمك و (نظام كائنات l'ordre de l'Univers) ك (قوانين قيمه lois immuables) سنى كشف ايليه بيلمك ايچون تجربه دن باشقه يول يوقدر .

خلاصه ، هركس آكلامشدى كه انفسيه و (لاادريه agnosticisme) مذهبلرى يكديكرينه صيقى صيقى يه مربوط وبربرينى منطقاً مستلزمدر . تجربه ـ عقل ايله اداره اولونمق لزومندن وارسته قالهماسه بيله ـ الك صاغلام (اصول تفحص méthode d'investigation) در . بناءً عليه فى مابعد فلسفيات عالمنده فائده لى تحقيقات اجراسنه كيريشوب ، يكى يكى كشفياته موفق اولمق ايسته ين هركس بوساحه ده وبو اصوله تمسك ايده رك تدقيقاته مجبور اوله جق وموفقيتى نسبتنده حدود ومعلوماتمزى توسيع ايده بيله جكدر .

ايشته بو (بطن متفكرين génération de penseurs) ى متعاقب ظهور ايدن وفلسفه يه چوق رواج واعتبار قازانديران (سرويليام هاملتن Sir Will.Hamilton) ده مين سويله ديكم حقيقتلرى ـ عرض ايتديكم وضعيت ذهنيه دائره سنده ـ لايقيله تعليم وتأييده همت ايتدى . خصوصا نظريهٔ معرفت مسئله سيله چوق اوغراشدى . نته كيم دردنجى بابده كندى فكرلرى و معقول تصنيفى حقنده خيلى معلومات ويرمشدم . بالذات (ثنائيهٔ طبيعيه Dualisme naturel) اعتقادنده قرارقيلمش اولدوغنى ده كورمشديكز .

آثار وافكارى لايقيله تدقيق ايديلنجه واضحاً آكلاشيليوركه ، بوفيلسوف ، بر طرفدن قانتك ، ديكرطرفدن ده ره يدك نفوذينه شدتله طوتولمش واوايكى استادك نظرياتى ـ بهمه حال ـ تأليف ايتمك ايسته مشدر . نته كيم لوقك تأثيراتندن دخى ذهنى قورتاره مامش اولدوغنه بر چوق دليللر واردر . بوتون بو افكارى حقيله توفيق وتأليفه موفق اوله مادينى ايچون (جون ستوئه ت ميل Mill) ك اعتراضات شديده سنه اوغرامشدى . ميل الك مهم اثرينى بو آدم عليهنده يازمشدركه غايت قيمتلى ، يك ده رين وانجه دوشونولمش قوجه بر كتابدر .

هاملتن (لاادريه agnosticisme) فلسفه سنى تماماً قانتك عرض ايتديكى شكل مخصوص اوزره تلقى ايده رك بر چوق ملاحظات شخصيه علاوه سيله تأييده موفق اولدقدن صوكره اوكا (فلسفهٔ لابشرطيه la philosophie de l'Inconditionné) ديبوركه قانتك (متعالى transcendental) نامنى ويرديكى نظريهٔ معرفتدن

باشـقه برشی دکلدر . شوقدر وارکه هاملتن بو عقیده‌یی باشلی باشنه بر مسلك شکلنده عرض ایتمشـدر . نته‌کیم بو عقیده‌نك لازم غیر مفارقی اولان (اضافیت علم بشر relativité de la connais. humaine) دعواسی‌ده بر مسلك یاپمش - وبو دائره داخلنده تصوری ممکن اولان - مختلف نظریات معرفتی تدقیق ، تنقید ، ونهایت معقول بر صورتده تصنیف ایتمشدر . ره‌یدك نفوذینه - من جهة مغلوب قالدیغی دخی بوخصوصده‌کی ملاحظات وتمایلاتندن آشکار اوله‌بیلیر .

هرحالده کندندن بر آز اول کلن اساتذه درجه‌سنده (بداعی original) اولمامقله برابر معلومات ووثائق تاریخیه اعتباریله بلکه جمله‌سنه فائق بر (تحریر متبحر érudit profond) اولدوغی ایچون) تعلیمات فلسفیه enseignement philosophique) یه پك چوق خدمتی اولمش وبر چوق مسائل مشوشه‌یی تحلیل وتصفیه ایله‌مشدر . (نظریهٔ معرفت) بحثنده الك مهم دعوانك (کیفیت ادراك) مسئله‌سـنه مستند بولوندوغی اساس اتخاذایتمه‌سی ، اونك‌ده نهـایت (علم بلا واسطه connaissance immédiate) دعواسنه منجر اوله‌بیله‌جکنی کوسترمه‌سی بر بویوك خدمت اولمشدر؛ چونکه بومهم بحثك نقطهٔ استنادینی کشف ایدرك مناقشه‌سنی- نسبتاً ساده‌لشدیرمشدر. هاملتنك منسوب بولوندوغی دور فلسفی بالخاصه نظریهٔ معرفتله اشتغال ایدییوردی . بونك سببنی‌ده قولایجـه آکلارسکز صانیرم . لوقك نفوذیله (اصول تدریبیـه méthode empirique)لایقیله تأسس وتعمم ایتدکدن صوکره ؛ قانتك فلسفه‌سیله (اضافیت علم بشر) عقیده‌سی اذهان متفکرینه تحکم ایتدکدن صوکره . متافیزیق بالضروره بر باشقه حیثیت اکتساب ایتمش وبرباشقه وضعیت آلمشدی . حقـایق اشیادن اسکیسی کبی - بی‌محابا - دم ووروله‌میوردی . طبیعی‌درکه ذهنلر بوتون قوتی نظریهٔ معرفت اوغورنده تدقیقات وحتی تنسیقات اجراسنه صرف ایدییوردی . خصوصا بو بحثه تعلق ایدن مسائل اساسیه دخی دهـا زیاده واضح وبللوری بر شکل اوزره موضوع بولونیوردی : پك ایی آکلاشلمشدی که (ام المسـائل la queetion mère) اولان ادراك مماسـنده ، علم بشرك (تحدسی intuitive ویاخود (استحضاری représentative) اولماسی احتمالی - الك اول حل اولونماسی ایجاب ایدن - عقـدهٔ اساسیه‌یی تشکیل ایتمکده‌در . عینی زمانده علم تحدسی‌نك (صفت کاشـفه la caractéristique) سی‌ده تعـین ایتمش وبو خصوصده بوتون

فیلسوفلر متفق دوشمشلردی : [تحدسی اولان برعلم ، مطلقـا (حالی actuel)
اولان برادراك دیمكدر . حالی اوله‌رق ادراك ایده‌بیلدیكمز شی البته (حقیقی réel
و آفاقی objectif) در .] ده‌نیلیور وبو ادعایی هركس قبول ایدییوردی .

هاملتن بالخاصه رەیدك نظریه‌ٔمعرفتی تنقید ایدركن بودستوری هم رهبر همده
معیار اتخاذ ایده‌رك تحلیلاته كیریشمشدی . فقط بر طرفدن ـ لوق ایله باشلایان ـ
انكلیز جریان فلسفی‌سنه طوتولمش ودیكر طرفـدن قانتك نفوذ غالبندن كندینی
قورتاره‌مامش اولماسندن طولایی كندیسی دخی مشكل برموقعده بولونیوردی كه
معذوردر . لوق وقانت كبی آدملردن صوكره دنیایه كلوبده فلسفه تتبعاتنه حصر
عمر ایتمك وافكار عالمه یكی بر جریان ویرن بو استادلرك اثرلرینی اوقومامق ممكن
اوله‌مازدی . اوقودقدن صوكره‌ده نفوذ معنویلرندن آزاده قالمق پك كوچ برشی
اوله‌بیلیردی .

هاملتن لاادریه اعتقادینی قانتدن تاقی‌ایتدی ؛ فقط اوكا دها قطعی ودهاواضح
برصورت معینه ویردی؛عادتا برمسلك‌ یاپدی. (la philosophie de l'inconditionné)
عنوانیله مشهور اولان مذهب فلسفی بودر . (لابشرط inconditionnellement
هیچ بر شیٔ دوشونه‌میه‌جكمزی بر (مدعا thèse) اوله‌رق اورطه‌یه آتوب ،
اونی پك قوی دلائل پسیقولوژیه ومنطقیه ایله تحكیم ایتـدی . نتیجه‌ده (وجود
مطلق) ی ادراك ایده‌بیلمكدن عقـل بشرك فطرتاً عاجز وقاصر بولوندوغنی
ـ بر طاقم براهین جدیده ایله ـ اثبات ایتدی . یوقسه بو اعتقاد ، شرق وغربده
اوته‌دنبری مشهور ومعتبر بر فلسفه ایدی . یالـكز عقل وحسمزك بو خصوصده
عجزی قطعیاً مسلم اولمقله برابر ا كثریتله امیداولونیوردی كه تصفیهٔ باطن سایه‌سنده
وارد اوله‌بیله‌جك لمعهٔ الهام، وجود مطلقه دائر برعلم یقین ویره‌بیلیر . هاملتن بو
امیدی‌ده ئولدوره‌رك اضافیت علم بشر دعواسنی علی الاطلاق وبلا احتیاط قطعی
بر صورتده تأسیس ومدافعه ایتدی .

تاریخ فلسـفه كوستریبوركه یاقین زمانلره قـدر اوروپا فیلسوفلرندن بعض
كیمسه‌لر بو امیده كوكل باغلامقدن قورتوله‌مامشلردی . مثلا هاملتنك معاصری
واودورده فرانسه‌نك الـ‌معروف فیلسوفی اولان (ویقتور قوزه‌ن Victor Cousin)
وجود مطلقك عقل وحس ایله بیلنه‌میه‌جكنی قوتله ادعا ایتدیكی حالده الهام ایله
وجدانده منجلی اوله‌بیله‌جكنه اینـانیردی ؛ بو اعتقـاد نوفلاطونی‌در. مشهور

(فلوطينوس Plotinus) بوفكرى اساس اتخاذ ايده‌رك اونك اوزرينه پك شاعرانه برفلسفه بنا ايتمشدى كه تصوفك عينى در .

هاملتن ، قوزه‌ن ايله بو خصوصده مباحثه‌يه كيريشيور ، وقطعياً بويله برنشئهٔ علميه‌يه احتمال اوله‌مايه‌جغنى كوستره‌رك فرانسز فيلسوفنك او ادعاسنى شدتله رد رد ايدييور . [وجدانكده كوردوكك تجليات ، هپ كندى تصورات وحالاتكدر ؛ وجودمطلقك اونلرله هيچ بر مشابهتى ، حتى هيچ برمناسبتى يوقدر !.] دييور .

بزم عرفاى صوفيه دخى ـ نهايت ـ بو تورلو اعترافاته مجبور اولمشدى . بو معناده يازلمش اولان شعرلر اوقدر چوق واوقدر كوزلدركه امثالنى سائرَ السنهٔ متمدنه‌ده ـ بن ـ بوله‌مادم . بنـاءً عليه بوده پك يكى بر فكر دكلدر . سزه بر (رباعى) عرض‌ايديم‌كه ديدكلريمى اثبات ايچون‌هم مثال ، همده دليل اوله‌بيلسين! منبع شعر ومهبط الهام اولان ايرانك مشهور شعراسندن (بابا افضل كاشى) نك شو دلبر رباعى‌سى هاملتنك بوتون برمقاله‌سنى جامعدر :

كفتم همه ملك حسن ، سرمايهٔ تست !..
خورشيد فلك ، چوذره درسايهٔ تست !..
كفتا : غلطى !.. زمانشانه نتوانه يافت ؟
ازما ، توهر آنچه ديدهٔ پايهٔ تست !..

يعنى ، وجود مطلقه خطاباً :

[ديدم‌كه : بوتون ملك حسن ، سنك سرمايه‌كدر !. فلكده‌كى خورشيد سنك كولكه‌كده برذره كبى‌در !. ديديكه : ياكاش‌سك !.. بزدن نشان بولمق‌قابل دكلدر . بزدن نه‌كوردكسه كندى پايه‌كدر !..]

شبهه يوق‌كه اويله‌در . اويله اولماسه‌بيله نهايت وجدانمزده الهام ايله جلوه‌كر اولان بالذات وجود مطلق دكل ، انجق اونك نورحسنى دركه تعريفه بيله كلمز . حتى بن‌بيله كنجلكمدنبرى بواعتقاد شاعرانه ايله نشئه‌ياب اولمشمدر. بوندن اون اوچ اون درت‌سنه اول يازمش اولدوغم (رباعى) لردن سزه ايكى دانه‌سنى مثال اوله‌رق عرض‌ايتمكلكمه مساعده بيوريكزوشو جركتمى فضوللغمه ويرمه‌يكز رجا ايده‌رم .مقصدم ـ اعتقادمه‌دائر اوته‌دنبرى حاصل‌اولان ـ سوء ظنى تصحيح

ایتمك واونك اساسسز اولدوغنی کوسترمکدر. الك صمیمی فکرلرمه محرم اولان شاکردلرمك بو اعترافاتمه دخی شاهد اولملرینی ایسترم . اوقدر !..

بر دلبره عاشقم که کورمك مشکل !
داماننه دست قدرت ایرمك مشکل !
تابشکه نور حسنیدر دل ؛ لکن ،
نامحرمه بر نشانه ویرمك مشکل !..

شو فارسی رباعی ایله دخی انفسیه عقیده‌سنی ادا ایتمك ایسته‌مشمدر !

از نور وجود حق؛ که تابی دیدم ؛
بر چهرهٔ روشنش نقابی دیدم .
سرکشته شدم بدشت هستی ، آخر
در افق بصیرتم سرابی دیدم !.. [*]

یعنی [حقك نور وجودندن آنجق برلمعه کوره‌بیلدم. اونك روشن چهره‌سنده بر نقاب کوردم. بو وارلق صحراسنده سرکشته بر حالده طولاشدم ؛ نهایت افق بصیرتمده بر سراب کوره‌بیلدم !..]

دیمکدن مقصدم ! (حقیقتی اولدوغی کبی کورمك ممکن دکلدر . اونك لمعان نوری بیله کندی چهره‌سنك نقابیدر . وارلق عالمنده نه قدر تحقیقات اجرا ایدلسه ینه‌ادراك ایده‌بیله‌جکمز آنجق سراب حادثاتدر .) دیمکدی. بزه، اسلاف عظامزك میراث عرفانی اولان بو فکری عبدالحق حامد دخی بر بیت ایله بلیغ بر صورتده ادا ایتمش ، و :

کوردمو بو بزه شمس حقیقتك نوری ؛
فقط سحابی عیاندر نقاب شکلنده !..

دیمشدر .

[*] بیلمم نه کبی بر سائقهٔ وجدانیه ایله او زمانلر بویله بر اوتوز قدر رباعی یازمشم وبر قسمنی فارسی لسانیله یازمشم؟! تصوف اوزرینه تحقیقات متمادیه‌ده بولونیور وبرچوق وسائق طوپلویوردم. احتمالکه کوردوکم کوزل وبی بدل نمونه‌لرك بکا الهام ایتدیکی شوق فوق‌العاده ، بوقوتسز عکس صدایه سبب اولمشدر .

یالکز بر شی وار : بونلر هپ شعردر . نه قدر حکیمانه اولسه بیله شعردر. هاملتن وامثالنك اثرلرنده بوکبی ادعالر، دلائل پسیقولوژیه ومنطقیه اوزرینه مستنددر. اویله اولماسه ، فلسفه‌جه مقبول اوله‌مازدی . آره‌ده‌کی فرق بودر ؛ یوقسه بو موضوعات علویه‌یه ارتقا ایدن فکر بشر ماهیت شعر وحکمتی کندی معنویتنده جمع ایده‌بیلیر .

ایشته هاملتن عرفای شرقك پری الهام ایله تلقی ایدوب آهنك شعر ایله ترنم ایده طوردوغی بو حقیقتی بر مسئلهٔ علمیه صورتنده اورطه‌یه آتوب اوزون اوزادی‌یه بحثلرله پسیقولوژیدن دلیللر کتیره‌رك کوسترمش و اضافیت علم بشر مبدأنی کرکی کبی تحکیم ایتمشدی. لکن کندیسنك بوقوتلی اعتقادیله بعض افکار فلسفیه‌سی آره‌سنده ناقابل تألیف تناقضلر کورن اولدی . (جون ستوئه‌ت میل J. S. Mill) بو تناقضلری چوقدن قید ایتمش اولدوغی حالده ابراز وتنقیده جسارت کوستره‌مه‌مش ایمش؛ بونی بالذات اعتراف ایدییور؛ هاملتنك فلسفه‌سنی تنقید وابطال ایچون وجوده کتیردیکی اك مهم اثرینی ، اوفیلسوفك وفاتندن صوکره باصدیروب نشر ایتدیرمشدی. ئولن بر آدمك کندیسنه جواب ویرمکدن عاجز قاله‌جغی بدیهی اوله‌جغی جهتله بویله بر حرکتك پك ده عالیجنابانه بر طور صاییله‌مایه‌جغندن بحث ایدرکن غریب بر سبیله بیان اعتذار ایدییور : [هاملتن او قدر شدید ومتحکم بر مبارز ایدی‌که صاغلغنده کندیسیله بحثه کیریشمکه کیمسه جسارت ایده‌مزدی !.] دییور.

هیوم ایله بارقله‌یی تألیف ایده‌رك بر مکمل ایده‌آلیزم سیستمی قوران جون ستوئه‌ت میلك اك زیاده (سقوچ فلسفه‌سی la philosophie écossaise) نه معترض اولماسی پك طبیعی وضروری ایدی . هاملتن ایسه او فلسفه‌نك بلکه اك مقتدر مدافعی ایدی. بو مذهبك زمین استنادی (طبع سلیم = حس مشترك = sens commun) ك شهادت معتبره‌سی‌در . سقوچ فلسفه‌سی بوسایه‌ده بوتون انسانیتی کندینه طرفدار اوله‌رق قازانیور و (واراق) عالمنك ایکی رکن اساسی اولان روح ایله ماده‌نك استقلال وجودینی تعرض اشتباهدن قورتارییوردی .

واقعا هیوم وبارقله‌دنبری ایده‌آلیستلر (حسیه sensualisme) اعتقادینه استناد ایتمکله ، (عالم شهود le monde visible)ك وجودینی تصدیق ایده‌بیلمك وینه ایده‌آلیزم پرنسیپلرینه صادق قاله‌بیلمك یولنی بولمشلردی. اونلرله برابر میل دخی شو کوردوکمز کائناتك وارلغنی تسلیم ایتمکدن قطعاً چکینمیور وفقط [طوغروسنی

طوغرویه تلقی ایتدیکمز بو علم ، آنجق (انفسی) در ؛ اونی تحلیل ایدرسه‌ك یالکز کندی حالات روحیه‌مزه کسب وقوف ایده‌بیلمکله قالدیغمز تحقق ایدییور. ماده وروح دیدیککز شیلر حقنده‌کی علممز ـ نه قدر حس اطمئنان ایله مترافق اولسه‌ده ـ برفرضیه‌دن عبارت قالیور؛ بر (علم یقین connais. certaine)حیثیتنی حائز اوله‌میور . چونکه عالمله تماسمزدن درحال آلدیغمز معلومات ذات ماده‌یه وذات روحه عائد بر خبر دکلدر. برینك اوصاف وکیفیاتنه ، دیکرینك‌ده حالات وتغیراتنه دائر بعضی حادثاتدر.] دییوردی .

دقت ایدرسه‌کز پك چابوقا کلارسکزکه بوادعاده، آنجق حالی اولان علم، یقینی اوله‌رق تلقی ایدلمش اولویور. بویله بالتحدس ادراك ایده‌بیلدیکمز شیلرك حادثاتدن وبناءً علیه کندی حالات روحیه‌مزدن عبارت اولدوغی ادعا اولوتونجه (اضافیت و انفسیت عام دعواسنه بناءً) ماده وروحك حقیقی علم بشرك دائرهٔ تعلقی خارجنده یعنی پك مبهم ومظلم برموقعده قالیور. واقعا اونلرك وجودینی ینه هرمذهب اربابی تصدیق وتسلیم ایدییور. فقط طوغرودن طوغرویه مطلع اوله‌بیلدیکمز بر حقیقت کبی دکل ، آز چوق معقول برفرضیه کبی تصدیق و تسلیم ایتمش اولویور .

آکلاشیلیورکه ایکی فرقهٔ رقیبه آره‌سنده قیامتلر قوپاران بومسئله ، تحدس واستحضار دعواسی‌در. اونك‌ده نقطهٔ استنادی، روح وماده حقنده‌کی علممزك (حالی actuel) اولوب اولماماسی مسئله‌سیدر. دیمك‌که اوته‌دنبری سویله‌دیکم شی بوراده‌ده تحقق ایدییور: دیمك‌که صحیحاً زمانمزده مسائل معرفتك (کوردوکوم) اولدوغی مسئله بودر. میل ، اوخارق‌العاده اثرینی بونك ایچون یعنی (هاملتن فلسفه‌سنی تدقیق examin de la ph. de S. W. H.) ایچون یازمشدر . [*]

بو مهم اثردن بوراده برفکر ویرمك امکانی یوقدر واونك غوامضنی ادراك ایده‌بیلمك ایچون حاضر دکلسکز صانیرم . [**] لکن هاملتنك ضعیف نقطه‌سنی میل نره‌ده بولمشدر ؟. اونی سزه آکلاده‌بیلیرم :

[*] زمانك بوتون فیلسوفلرینی ایکی فرقه‌یه آییروب له وعلیهنده شهادته دعوت ایدن بومهم کتابك اسمی اودر. بویوك برجلد تشکیل ایدن بواثر دها اوتوز قدر کتاب ومقاله یازلماسنه سبب اولمشدر. میلك اعتراضاتی کتابمزك (٢٠٤) نجی صحیفه‌سنده مندرجدر. باقیکز .

[**] میل هاملتن فلسفه‌سنك هرنقطه‌سنه ـ اصولی دائره‌سنده ـ اعتراض ایتمشدر. یالکز بو مهم مناقشه‌یه دائر بر رساله یازمق نیتنده‌یم . انشاالله وقتم مساعد اولورده بوکا موفق اولورسه‌م بوتون تفصیلاتی ایله اومباحث مهمه‌یی اوقور ، وآکلارسکز .

هاماتن ، انفسیه اعتقادینه شـدتله طرافدارلق کوسترمش واوندن طولایی ـ ممکن اوله‌بیلدیکی قدر ـ اضافیه دستورینی تحکیم ایتمشدی. بناءً علیه علم نامنه حادثاتدن باشقه برشی بیله‌مه‌دیکمزی وحادثاتك دخی ـ لدی التحلیل ـ کیفیات اشیایه منجر اولوب قالدیغنی کمال قطعیتله ادعا ایدییوردی. (کیفیات اولی qualité primaires) و (کیفیات ثانیه qual. secondaires) نظریه‌سنی قبول ایتدکدن ماعدا (حرکت mouvement) ی تعریف ایده‌بیلمك ایچـون برده (secondo-primaires) نامیله ایکیسی آره‌سـنده دیکر بر صنف کیفیات احداث ایتمشدی . بو نظریه ، لوقك آچدیغی جریان ایله هاملتنه قدر کلمش واونك تعلیماتیله قوت بولمشـدی . حالبوکه اواعتقاده کوره کیفیاتك حالی اوله‌رق ادراك اولوندوغی وکیفیات اولانك بالذات اشیایه ، کیفیات ثانیه‌نك‌ده یالکز بزه عائد اوصاف و حالاتدن بولوندوغی قبول ایتمك لازمکلیوردی . (مبحث حادثات phénoménologie) بابنده سزلره بوخصوصاته دائر خیلی تفصیلات ویرمشدم . اونلری خاطرلاییکز !..

شیمدی میل کیفیات اولادن طوتدوروب هاملتنی خیرپالیور. بوتون تعریضاتنی برجمله ایله اختصار ایده‌بیلیرم ؟

[کیفیات اولی بالذات اشیایه عائد ایسه حقیقت اشیایه کسب اطلاع ایده‌بیلیورز، دیمکدر . چونکه کیفیات مذکوره‌یی (حالی actuel) اوله‌رق ادراك ایدییورز . حالی اوله‌رق ادراك ایده بیلدیکمز علم ، یقین افاده ایدر . بو خصوصده هرکس متفق الرأی‌در . اویله ایسـه هاملتنك بودرجه قوت وقطعیتله ایلری یه سـوروب مدافعه ایتدیکی (لاادریه agnosticisme) ادعاسی ، بوآدمك فلسفه‌سنی اساسندن ییقه‌بیله‌جك برتناقض تشکیل ایدر !..] دییور.

واقعا بونده تناقض واردر . میل ، تماماً ایده‌آلیست اولدوغی ایچون کیفیات تقسیمنی ـ اساساً ـ رد ایده‌بیلمش واو تناقصنه دوشمکدن قورتوله‌بیلمشدی .

ینه تمامیله ایده‌آلیست اولان (آلکسـاندەر بەین Alex. Bain) دخی ـ بو خصوصده ـ عیناً میلك فکرنده‌در . ذاتاً بوتون ایده‌آلیسـتلر بو فکرده‌در ، واویله اولمالری لازمکلیر. نته‌کیم کیفیاتدن بحث ایدرکن، آلمان جریان فکریسنك (قانت) دن صوکره بومسئله‌یه ناصل برشکل ویردیکنی کوسترمك ایچون مشهور شوپنهاوئه‌رك افکار خصوصیه‌سنی برمثال مهم اوله‌رق عرض ایتمشدم .

ایشته (ایکی فرقه مجاهده‌سی la guerre de deux écoles) دیه تاریخ فلسفه‌ده معروف اولان وقعهٔ مشهوره بو مناقشـهٔ شدیده ومدیده‌درکه (انفسیه) ادعاسی خارجنه چیقه‌مامش اولمقله شایان دقتدر .

بوتون بووقوعات اثبات ایدییورکه ارتق انفسیه اعتقادی ، هرمذهب فلسفی‌نك زمین استنادی اولمش ، وفلاسفهٔ متأخرین آره‌سنده وقوعه کلن مجادلات ، نظریهٔ معرفتده انجق تفصیلات خصوصیه ومتمایزه‌یه دائر جریان ایتمشدر .

صوك بر مثال وبر ایی مثال ویرمك اوزره فیلسوف صاحب مسلك هربرت سپنسرك بو بابده‌کی ملاحظاتی‌ده ـ مختصراً ـ عرض ایدوب ارتق بو اوزون بحثه قطعیاً نهایت ویره‌یم :

بوکون جهان افکاره علی الاطلاق حاکم اولان (تکامل فلسـفه‌سی) نك موجدی ومؤسسی بو بویوك آدمدر ؛ بیلیورسکز !.. بواعتقاد مرور زمانله نه قدر تعدیلاته اوغرامش اولسه‌بیله اساسی طوغرو وصاغلامدر .

سپنسر ، هر شیئی بو سیاق نظردن تلقی وـ ممکن اوله‌بیلدیکی قدر ـ حسن صورتله تعریف ایده‌بیلیور . الک اول کیفیت ادراکی (شرائط غریزیه conditions physiologiques) سنه نظراً تتبع ایدییور. بوتتبعاتی ـ بیك بشیور صحیفه تشکیل ایدن ـ (پسیقولوژی مبادیسی principles of psychology) سنك همان اوچ ربعنی اشغال ایدر . نهایت بوتون بوتحقیقاتندن بر نتیجه چیقارمق ایچون ترتیب ایتدیکی (نظریهٔ معرفت) ه (réalisme transfiguré) نامنی ویرییور. پسیقولوژی کتابنك ایکنجی جلدنده بو عنوان ایله جالب دقت اولان باب مخصوص اونظریه‌یی عرض ومدافعه ایدر .

بوفیلسوف ، بدایت امرده عضویتمز ایله برابر (اجهزهٔ حسـیه appareils sensitifs) مزك تأثیرات وعوامل محیطه ایله حاصـل اولدوغنی وبالتکامل تقسیم اعماله مظهر اوله‌رق بوحاله کلدیکنی قبول ایدییور (حادثات روحیه phénomènes psychiques) نك کوکلرینی (شرائط حیاتیه condit. biologiques) ده بولویور. (احساساتمزك اضافیتی relativité de nos sensations) نی بورادن اسـتدلال ایده‌رك همان شـو نتیجه‌یی چیقارییور : [ماده‌نك هرهانکی بر کیفیتی حتی ثقلت ومقـاومتنه بیله تعلق ایدن خواصی حقنده بیله حاصـل ایده‌بیله‌یکمز (شعور consciousness)، انجق انفسی بر (جملهٔ انفعالات ensemble d'affections) درکه

بزجه مجهول اولان وبیلنه‌مه‌ین برطاقم (عوامل آفاقیه agents objectifs) تأثیریله حاصل اولمشدر.] دییور . [*]

فقط [کیفیتك بو صورتله ثابت اولماسی اضافیت احساساتمزی تصدیق ایتمکله برابر ، خارجده مستقلاً موجود بر شیئك وجودینی دخی قبوله مجبور ایدر .] کذلك ، احساساتمز آره‌سنده‌کی نسبتلرك دخی اضافی اولدوغنی تعریف ایچون حصر ایتدیکی باب مخصوصده سرد اولونان دلائلدن‌ده مستبان اولویورکه [عالم خارجی ایله وجدانمزده طویدوغمز مناسبتلردن هیچ بریسی وجدان خارجنده‌کی منبعنه (یعنی سبینه‌دیمك ایستیور!.) بکزه‌یه‌مز، حتی هیچ بروجهله یاقلاشه‌ماز.] فضله‌اوله‌رق [بومناسبتك فی‌الحال وقوعنی اثبات‌ایچون بزجه سنداولان (موضوعه postulat) ، مناسبات مذکوره‌نك وبناءً علیه علم بشرك اضافتینی اثبات‌اوغورنده اجرا ایتدیکمز استدلالاتك جمله‌سنده بالضروره داخل و اساساً (مضمون impliqué contenu) در.] یعنی انسان، عالم خارجی ایله مناسبتده بولوندوغنی فی الحال ادراك واستشعار ایدر ایتمز ، او عالم خارجینك استقلال وجودینی دخی بالضروره قبول وضمناً تسلیم ایتمش اولور ؛ دیمك ایستیور . او حالده قطعیاً شونتیجه چیقیورکه: [وجدانمز خارجنده مستقلاً موجود برشی واردرکه حقیقت ذاتیه‌سی بزم‌ایچون دائما برمجهول مطلق وبرمعمای مغلق‌اوله‌رق قاله‌جقدر. اونك (شرائط تجلیسی conditions de manifestation) انجق بزم وجدانمزده حس و تصور ایده‌بیلدیکمز مناسبات ایله تمثل ایده‌بیله‌جکدر .]

سپنسرك بو نظریهٔ معرفتی (انفسیه اعتقادینك تمثالی بر شکلی une forme symboliste de la doctrine subjectiviste) در . شو حیثیتله وجدان خارجنده مستقلاً موجود بر (شیٔ مطلق) ویاخود ـ بزم شرق فیلسوفلرینك تعبیرمعروفنجه ـ بر (وجودالبحت) قبول ایدییور . فقط بویله بر شیئك یالکز وارلغنی تسلیم ایتمکله قالییور. حقنده هیچ برشی سویلیه‌میور؛ هیچ برتعریف ویرمکه جسارت ایده‌میور ؛ چونکه اونك حقیقتنه مطلع اولابیلمك امکانی قطعاً انساندن رد وانکار ایدییور. اونکله دائمی بر تماسده بولوندوغمزی ، حتی بالذات وجدانمزك بو مناسبتدن طوغمش اولدوغنی اعترافدن چکینمیور . فقط قوتله ادعا ایدییورکه اومناسبتدن بزده حاصل‌اولان‌احساسات‌وافکار وجودمطلقك حقیقت ذاتیه‌سندن بر خبر ویره‌بیله‌جك قیمت وماهیتده دکلدر؛ اونلر اوحقیقتك وجدانمزده تماثیل

---

[*] قوس ایچنده‌کی جمله‌لر فیلسوفك کندی سوزلریدر .

تحلیلاتنی عرض ایدر، اوندن باشقه بر حیثیتی یوقدر!.. بوتون بو ادعالری تحکیم ایچون برطاقم استدلالاته گیریشوب بر هانلر اقامه ایتدکدن صوکره : قطعیاً شو اعتقاده باغلانوب قالیور :

[باشقه یوللردن واصل اولدوغمز شو نتیجه‌یه ینه کلدك : بالجمله تظاهرات باطنیه وخارجیه آرقه‌سنده جلوه نمون اولان بر (قدرت ، قوت power) وار . اولجه اولدوغی کبی شیمدی‌ده آکلیورز وبدیهی بر صورتده کورویورزکه بوقدر-تك طبیعتنی بیله‌مدیکمز حالده ، حتی بوخصوصده الك مبهم بر تصور حاصل ایده‌بیلمك قابلیتندن بیله محروم بولوندوغمز حالده ، اونك هر یرده هرزمان حاضر بولوندوغی اویله بر (امر مطلق fait absolu) تشکیل ایدییورکه اونسز هیچ برنوع (امور اضافیه faits relatifs) اوله‌ماز. بزم هرفکر وحسمز (کلیجی‌کچیجی transitoire) برحادثه‌دن باشقه برشی دکلدر . کذلك حیاتك صحنهٔ جریانی تشکیل ایدن شیلر دخی - نسبتاً دها آزمتغیر اولمقله برابر - عاقبت ایرکج شخصیتلرینی غائب ایتمکه محکوم بولوندقلرندن ، شو آکلاشیلیورکه (یکانه باقی اولان شی la seule chose permanente) بوتون شو (ظواهر متغیره apparences changeantes) آردنده (کیزلی caché) طوران وبیلنه‌مه‌ین حقیقتدر ا.]

افندیلر !..

بو طوغرو سوزلری کمال خلوص وصدق اعتقاد ایله سویله‌ین بو بویوك حکیم ، انکلتره کبی مدنیتك ، علم وعرفانك حریت وانصافك الك پارلاق جلوه‌کاهی اولان بر یرده - مع التأسف - بعضی پاپاسلر طرفندن دینسزلکله اتهام ایدلمشدی. حتی وفاتندن صوکره اعاظم علما وفضلادن وکبار امتدن یوزی متجاوز کیمسه‌لر، بو بویوك آدمك (وه‌ستمینستر کلیساسی Westminster abbey) داخلنده بر مزاره نائل اولماسنی - باتقریر وبالامضا - رجا والتماس ایتدکلری حالده اومرقد اعاظمك ناظری اولان (پك محترم دی ئین آرمی‌ته‌یج روبنصون Very Rev. Dean J. Armitage Robinson) بورجایی قطعیاً رد ایتمش وبیان ایتدیکی اسباب صیره‌سنده سپنسرك اوقدر بویوك برفیلسوف اولمادیغنی وانکلیز عرفانه پك مهم بر خدمتی سبق ایتمه‌دیکنی وهله عقائد دینیه‌یه قارشی پك مبالاتسز طاورآندیغنی‌ده ادعا ایتمشدی . [*]

[*] سپنسر ، وفاتندن صوکره احراق اولونماسنی وصیت ایتمشدی . بو وصیتنی دوستلری حرفیاً اجرا ایتدیلر . بوراده دوستلرینك مقصدی او بویوك فیلسوفك بقایای وجودی اولان خاکستر فناینی تربهٔ اعاظم صاییلان او کلیسایه نقل ایتمکدن عبارت ایدی .

بز بو آدمی مع الممنونیه قبول ایده‌بیلیردك ، زیرا سویله‌دیکی سوزلر : (كل شیٔ هالك الا وجهه) ، [لاموجود الاهو] ، [لیس كمثله شی] و [هوالباقی !] کبی کلمات جلیله‌نك تماماً عینی‌در . فقط کچه‌لم !. دونه طولاشه نره‌یه کلدك ؟.. خاطرلیورمی‌سکز ؟..

فیلسوفلرك پیری طانیدیغمز (تالەس Thalés) ك واوندن بری هرفیلسوفك آرادیغی حقیقت متعالیه نه ایدی ؟ . سر مدی الجریان اولان بو سیل حوادث ارقه‌سنده باقی وقیوم بر وجود مطلق دکلمی ایدی ؟..

اوحالده (تالەس) دن (سپنسره) ، کلنجیه‌قدر واقع اولان ترقیات فکریه‌مزدن نه نتیجۀ قطعیه ادراك ایده‌بیلدك ؟.. نه اوکرندك ؟.. (هیچ !...) دکلمی ؟...

دیمك که شویکرمی بش عصرسورن تفکرات متمادیه‌دن‌صوکره دهای‌انسانیت ، ینه ایلك نقطۀ حرکتی اولان مبدأ فلسفی‌یه رجوع ایتمش !.. دیمك‌که ماصالللرده سویله‌نیلدیکی کبی ، شو ایکی بیك بشیوز سنه ظرفنده‌کی سیاحت فکریه‌مزده :

[آز کیتمش ، اوز کیتمش ، دره تپه دومدوز کیتمشز ؛ برده آردیمزه باقمشزکه آرپه بویی بر کیده‌مه‌مشز !.] اویله دکلمی ؟.. البت اویله !..

فقط بزم ــ حقیقت اشیا ومعمای وجود بحثنده ــ عجزطبیعی‌مزی اثبات‌ایدن وعینی زمانده بزه حدمزی بیلدیرن بواوزون تجربه‌دن یا کلش برمعنا چیقاروب یأسه دوشمه‌مه‌کزی تنبیه ایتمك ایسترم. ژان ژاق روصو ایله برابر :

بزه سر ایلیورسن بو بنیادی ،
آرارز طرحنده نه دربادی ؟.
خالقی ، خلقی ، سر ایجادی ،
جمله‌یی بیلمك ایسترز حالا ؟..
لیك بو سر مبهمك حلی ،
عقده تیسیر اولونمامسه ، بللی !..
آدمه عجز وغفلت دهرلی
ایتدیرر هپ خطا ایچنده خطا ...

دیمکله کسمه‌یکز !.. حافظ شیرازی ایله دخی :

(*) روصونك منظومه‌سنی بو صورتله ترجمه ایدن پرتو پاشادر .

حدیث ازمطرب ومی کو ، ورازدهر کمترجو!..
که کس نکشود ونکشاید بحکمت این معمارا !.. [*]

دەیوبده آوارەلکله اصرار حیاته‌قرار ویرمەییکز؟.. عجزمز ـ فطرتاً ممنوع اولدوغمز ـ سرائر خلقت مسئله‌لرنده تحقق‌ایدییورکه بوده طبیعی‌در . لکن‌امکان دائره‌سنده واقع‌اولان تدقیقاتمز، کندمزی تربیه ایدوب شوبرقاچ کونلك عمرمزی بختیار کچیره‌بیلمك ایچون تعلیمات‌مفیده‌ایله مالیدر. حتی مابعد الطبیعیات مسئله‌لرینی حل ایتمك خصوصنده برکره دها تحقق ایدن شو عجزمزدن بیله بردرس اخلاقی آله‌بیلیرز :

یقیناً آکلارزکه بزی وکائناتی کیف مایشا اداره ایدن برقدرت مطلقه وار؛ انجق اونك ارادت ازلیه‌سی نه ایسه ظهوره کلیر . بز ، ایچنده بولوندوغمز شو کائناتك قوانین قیمه‌سنی نه قدر ایی تدقیق ایدرسه‌ك او قدر ارادات ازلیه‌نك معناسنه ایره‌رز وخطادن کندیمزی صاقینیرزکه هم‌ارادهٔ جزئیه‌نك همده بختیارلغك شرط تحققی بودر. محی‌الدین ابن‌عربی‌نك دیدیکی کبی [القضاء والقدر ، حکم‌الله فی‌الاشیا = قضا وقدر ، اللهك اشیا اوزرنده جاری اولان حکمی‌در ! .] بو دستوری قبول ایتدکدن صوکره ، اوحکم ازلی‌نك اشیا اوزرنده ناصل جاری اوله کلدیکنی تدقیق ایتمك بزه وظیفه اولور . ایشته بویول بزه کاملاً آچیق براقیلمش وسعادت حیاتمزایچون‌اونك کافل وکافی اولدوغی تبین ایتمشدر. بوتون کشفیات علمیه بویولده کیدرکن بولدوغمز حقایق اضافیه‌در .

سزه قیریق‌دوکوك برصورتده عرض‌ایتدیکم بوبحثی التزاماً بویله اداره‌ایتدم . عادتا برساعتك ناصل ایشله‌دیکنی تفصیلات میخانیکیه‌سیله کوستروب تعریف ایده‌بیلمك ایچون او ساعتی بوزان برآدم کبی حرکت ایتدم . یوقسه بو بحثی دهادوزکون ـ ودها زیاده تمامیتی محافظه ایده‌رك ـ عرض‌ایتمك ممکن‌ایدی. فقط کیزلی نقطه‌لری بوقدر ایی آکلاشیله‌مازدی ، بن اونلری تشریح ایتمك ایسته‌دیکم ایچون بویله یاپدم . ـ اوزمان ـ

[*] حافظ دییورکه : [سن بکا مطربدن وشرابدن بحث آچ ودهرك سرائرینی‌اوقدر آرامه ، چونکه کیمسه او معمایی حکمتله آچادی وآچه‌ماز !] پك طوغرو ! فقط بویله اولدوغی ایچون اکنجه وعشرتله‌وقت کچیرمك لازمکامز .

بو خصوصده اك زياده صلاحيتدار اولان پسيقولوژى علمنك حكمى ايكى جمله‌ده تلخيص اولونه‌بيلير . اونى‌ده سويليه‌يم‌ده خاطركزده صيقى طوتوكز !..

[اجهزهٔ عصبيه‌مز ، عوامل خارجيه‌نك تأثيرات متماديه‌سيله و ـ كيم بيلير قاچ عصردنبرى لاينقطع دوام ايدن تكامل سايه‌سنده ـ يوغوروله يوغوروله بو تشكيلات عضويه‌يه مظهر اولمشدر. بناءً عليه ـ بوتون اوروپا دارالفنونلرنده تعليم ايدلديكى وجهله ـ يالكز آلات ادراكدكلدر. بالذات ادراك ما كنه‌سيدر. جملهٔ عصبيه‌مزك دائرهٔ محيطه‌سنى تشكيل ايدن وعالم خارجى ايله بزى دائمى بر تماسده بولوندوران (حلميات مختلفه papilles diverses) تلقيات خارجيه‌مزه ، اصل اشكال ابتدائيه‌سنى ويرن اعضاى مهمه‌مزدر . اونلر اول امرده مدركاتمزه بر صورت مخصوصه ويردكدن صوكره اعصاب ناقله ، اوصور محسوسه‌يى مراكز عصبيه‌يه ايصال ايدييور. وتجارب سابقه‌سنه بناءً اوصورتلرك اسكيلرينه مشابه وياخود مغاير اولدوغنى مراكز عصبيه‌مز فرق ايدييوركه شعورك منشائى بودر . عوامل مؤثره اجهزهٔ حسيه‌مزى يالكز فعاليته كتيرييور ؛ فقط بو فعاليت انجق او جهازلرمزك قابليت عضويه‌سنه كوره عكس عملى موجب اولدوغى ايچون ، عوامل خارجيه‌نك ماهيتندن بر خبر ويره‌ميور . بناءً عليه عالم خارجى ايله صميميا ودائمياً تماسده بولوندوغمزده شبهه اولمامقله برابر ، بوتماسك تأثيريله اوكرنديكمز شى، كندى عضويتمزك نه‌كبى عكس عمللره قابل اولدوغنى استشعار ايدوب بيلمكدن عبارت قاليور . ايشته علم بشرك ماهيتى ـ خلاصة الخلاصه ـ بوندن عبارتدر. بوندن چيقان نتيجهٔ صريحه‌شودركه بيلديكمز وبيله‌جكمز انجق حادثاته متعلق اموردر . بو واديده موفقياتمزه هيچ برمانع اولماديغى‌ده محققدر . حادثاتك اصل حقيقتى ومستند اليهى اولان وجود مطلق حقنده ذره قدر معلومات صحيحه ايدينمك احتمالى يوقدر . ايشته بوقدرجق بر حقيقتى اوكرنوبده نره‌يه واره‌بيله‌جكنى دوشونه‌بيليرسه‌كز بودستور، تحقيقات آتيه‌كزده رهبر اولمق ايچون سزه كفايت ايدر . سزلره بوقدرجق برشى اوكرته‌بيلمش اولمقله بيله ممنون ومسعودم . [*]

ارناوودكوى ـ ٢٠ حزيران سنه ١٢٢٣

رضا توفيق

---

[*] بوصوك صحيفه‌لرده خلاصةً عرض ايتديكم فكرلرى ايى آكلامق ايچون (مبحث حادثات) بابنه وبالخاصه (٢٣١) و (٣٢١) نجى صحيفه‌لره ينه آيريجه باقيكز.

فهرست

اوچونجی بابك تتمه‌سی . — سوڭ‌نفهمه میدان براقامق ایچون (مبحث معرفت) مسئله‌سنی ناصل وهانکی نقطهٔ نظردن تلقی ایتمه‌لیز ؟ .— فیلسوفلر نه‌یی انکار ایدییورلر ؟. نه‌یی اقرار ایدییورلر ؟. نه‌دن شبهه ایدییورلر ؟ .— خلاصهٔ دعوانه اوزرینه‌دو ؟. [٢٦٤] دن [٢٩٨] ه قدر .]

دردنجی باب . — کچنکی بابده سرد ایدیلن ملاحظاتدن استدلال اولونه‌بیلن نتیجه .— مذاهب فلسفیه‌نك اسباب ظهوری .— فکر تنقیدك بو خصوصده دخل کلیسی . — تاریخ عرفانده برمهم وقعه : سوفسطائیه فرقه‌سنك خروجی .— ایلك دفعه اوله‌رق فلسفه‌ده تنقید وتعریضی اصول اتخاذ ایدن متفکرین ، سوفسطائیون اولمشدر .— بونلر کیملردی ؟. ناصل آدملردی ؟. نه‌مشربده ؟ نه مزاجده ایدیلر؟. باشلیجه دعوالری نه‌یدی ؟. صاحب مسلك فیلسوفلر بوآدملری ناصل تلقی ایدییورلر وحقلرنده نه‌دییورلردی ؟ . سوفسطائیونك تربیهٔ اجتماعیه بحثنده بالخاصه فکر ولظری وفلسفه مناقشاتنده طوتوی ، کیدیشی ، وضع مخصوصی نه ایدی ؟. سقراطك سوفسطائیه کروهنه قارشی مجاهده‌سی .— بحث وجدلده اونلرك اصولنی ترجیح وقبول ایتمه‌سی .— سوفسطائیونك ادعاسنده جهت حق وحقیقت نه‌در ؟. زمانمزلك نقطهٔ نظری ومعیار تقدیری .— اسکی زمانلردن بری تعین ایدن مسلکلر .— بونلرك اسملری و وجه تسمیه‌لری .— مذاهب مذکوره‌نك طبیعی بر صورتده تصنیفی ممکنمی . — سرویلیام هاملتنلك تشبثی .— بوتصنیفده اساس اوله‌رق شهادت وجدانی مبدأ اتخاذ ایتمش اولماسی . [صحیفه (٢٩٩) دن (٣٦٢) یه‌قدر .]

بشنجی باب . — اسباب علم مسئله‌سنك تکامل تاریخی‌سی ، — بر اخطار . تاریخ فلسفه‌یه عجله بر نظر رجعی . — بر استطراد . — اسباب علم وحصول ادراك حقنده سقراطدن اولکی فیلسوفلرك فرضیاتی . — سوفسطائیه‌نك وبالخاصه پروتاغوراسك افکار مهمه‌سی ، بوفکرایله انکشاف ایدن حقیقت .— افلاطونك فکری .— ارسطونك فکری .— اپیکورك فکری . — یاواش یاواش اپیسته‌مولوژی‌ده مذاهب مخصوصه‌نك ترسم ایدوب بلیرمه‌سی .— رواقیونك فکری . بونی برمسلك اوله‌رق قبول ایده‌بیلیرز .— قرون وسطانك آکلایشی . حکمای عربك مسلکی . — دور انتباه قائلرندن بالخاصه دهقارتك مسلکی .— قارته‌زیه‌نلردن مالبرانشك مسلکی . بونلرك تصوف ایله مناسبت ومشابهتی . — سپینوزانك اعتقادی . — لایب‌نیچك مسلکی ومشهور (آهنك ازلی) فرضیه‌سی . — جون لوقك مسلکی وفلسفهٔ تدریبیه‌نك کرکی کبی انکشاف ایدوب قوت قازانماسی .— دوراخیرده مسئله‌نك آلدیغی شکل ووضعیت .— بارقله‌نك مسلکی و (افتکاریهٔ انفسیه) مذهبنك تأسسی . — دەی‌وید هیومك ظهوری ومسلکی . — هیومه قارشی (قانت) و (رەید) . — بو ایکی بیوك فیلسوفك هیومدن شدتله متأثر اولمالری وبوتأثیرك اقتضاسنه کوره تعیین مسلك ایتمه‌لرینك اسبابی . — هاملتن دوری وبو فیلسوفك تنقیداتی . بالخاصه نظریهٔ معرفتله اشتغالی .— اونکله معاصر اولان بعضی نامدار فیلسوفلرك افکاری .— تحدس واستحضار مسئله‌سی .— مشهور (ایکی فرقه غوغاسی) .— هاملتن علیهنده جون ستوەت میل .— بەین وسپنسرك مسلکلری .— بومهم دعوانك خلاصه‌سی .— عقدهٔ اختلافات نه‌در ؟. — پسیقولوژی نه سویلیور ؟ .— بز ناصل دوشونوب نه‌دییه‌بیله‌جکز !.

صوك

فهرست اسامی

بو كتابده ذكر اولونان مشاهيرك هانكي صحيفه‌لرده اسملري كچديكني كوسترير جدولدركه الفبا صره‌سيله ترتيب اولونمشدر . فرنكجه اسملرك تركجه‌ده املاسي و تلفظي يك كوچ اولدوغندن طولايي يا كلشلغه ميدان ويرمه‌مك ايچون فرنك الفباسنك ترتيبي ـ بالضروره ـ مرجع كورولدي . صحيفه‌لر نومرو ايله اشارت ايدلمشدر .

A

L.

M.

متن کتابده مرتب خطالری وارسه‌ده اهمیتلی شیلر دکلدر. سیاق وسباق ایله آکلاشیلیر. اونك ایچون آیریجه جدول یاپمغه لزوم کورمه‌دم .